

Varga Domokos György

Törzsi trilógia

A törzsi háború természetrajza

– a rendszerváltozás Magyarországn –

**Olvasószerkesztő:
Maleczki József**

TARTALOM

ELŐSZÓ a Törzsi trilógiához

BEVEZETÉS *(Történelmi áttekintés)*

Első könyv

A HÁBORÚ ÉS A TÖRZSEK

I. rész

A HÁBORÚ TERMÉSZETÉRŐL

Törzsek harca *(Ki háborúzik kivel?)*

Háborús helyzet *(Valóban háború?)*

Háborús vonások *(Miféle háború?)*

Különös hadszínterek, ütközetek

- Két törzs, két média
- Drogsata
- A miniszter és a színházigazgató

Az A-fegyver mint sikeres mém *(Különös hadviselés)*

A törzsi háború keresztmetszete *(A kölcsönösség ténye)*

II. rész

A TÖRZSEK TERMÉSZETÉRŐL

Az igazi ellenség *(Törzsi ellentét a négy igen tükrében)*

Zsidóság és baloldaliság *(Törzsképződés a fő törésvonal mentén)*

Antinacionalisták – nacionalisták *(Eszmei összefoglaló)*

Második könyv

„ANTISZEMITÁK” ÉS „IDEGENSZÍVŰEK”

I. rész

AZ „ANTISZEMITIZMUS” NYOMÁBAN

Az antiszemitizmus színe és visszája

„Antiszemita” példatár

Ellenpróba *(Összevetés Sartre antiszemitájával)*

Hogyan terem az antiszemita? *(Ami a levélből kimaradt)*

Zsidó siker – zsidó IQ? *(A felülreprezentáltság természetéről)*

II. rész

A „MAGYAR- ÉS NEMZETELLENESÉG” NYOMÁBAN

Okok, indítékok a zsidóknál

Okok, indítékok a szocialistáknál

„Magyar- és nemzetellenes” példatár

A státustörvény: egy igazi lakmusz

Trianon: a vízvázlasztó

A jászladányi romaszindróma

Harmadik könyv
A MEGOLDÁS NYOMÁBAN

Két filozófia (*Hogyan fékezhetjük meg a törzsi háborút?*)
„Részemről szólásszabadság van” (*Beszélgetés Gabor Lauferrel*)
Az „ellenség” gyomrában (*Látogatóban „Jáhim Károly”-nál*)
„Csak mi ne kerüljünk hátrányba” (*Beszélgetés Zöldi Lászlóval*)
„A zsidóktól minden kitelik” (*Látogatóban egy kivégzett antiszemita rokonánál*)
Félig zsidó, félig magyar – vagy tán egészen az? (*Beszélgetés Kozma Györggyel*)
„Nem foglalkozom vele, ki a patriótább” (*Beszélgetés Kuncze Gáborral*)
A dacos Dávid-csillagos (*Beszélgetés Fónagy Jánossal*)
A feladványtól a „cenzúráig” (*Felvezetés*)
A feladvány (*Kertész Imre Nobel-díjához*)
„Nincs hatalmam emberek és helyzetek fölött” (*Kozma György hozzászólása A feladványhoz*)
A „cenzúra” (*Az Élet és Irodalom természetrajzához*)
Apám (*Gabor Laufer levele A feladványhoz*)
Mikulás és Hanuka (*A kettős mérce természetéről*)
Gyűlöletellenítés? (*A politikai haszonlesés természetéről*)
Magyar élet a XXI. században? (*A nemzeti kiegyezés értelméről, esélyéről*)
Új fogalmak, új értelmezések

Befejezés a két igen tükrében

„Vannak olyan kérdések,
amelyben az az igazi demokrata,
aki a világot csak feketének, vagy csak fehérnek látja.
Ilyen a náciizmus, a hungarizmus,
az antiszemitizmus és a rasszizmus.”

*M. B.
oktatási miniszter*

Vannak olyan kérdések,
amelyekben az az igazi demokrata,
aki a világot *nem* csak feketének, vagy csak fehérnek látja.
Ilyen a náciizmus, a hungarizmus,
az antiszemitizmus és a rasszizmus.

VDGy

ELŐSZÓ

a Törzsi trilógiához

Amikor 2001. elején hozzáfogtam a honi törzsi háború természetének felrajzolásához, még csak egyetlen – bár terjedelmesebb – könyv lebegett szemem előtt. Mire mondandóm végére jutottam, három könyv lett belőle. Mindegyik a törzsi háborúval foglalkozik, de merőben más szempontból.

*

Az *Első könyv* (*A háború és a törzsek*) annak jár végére, mi is az, ami a rendszerváltozás során a saját orrunk előtt zajlott, amit a saját szemünkkel láttunk, a saját bőrünkön tapasztaltunk, aminek átéltük az ütközeteit, a feszültségeit, a szorongásait, a súlyos veszteségeit, és igazából mégsem értettünk belőle semmit. Nem volt világos, hogy ebben a háborúban *mi* vagy *kik* harcolnak; hogy csakugyan *háború* zajlik-e; ha igen, *miféle* háború ez? A háború természetét kutatva külön is elidőzünk az egyik *különös hadszíntérnél*: a törzsi szembenállást egyszerre visszatükröző és gerjesztő *médiánál* (médiaháborúnál). Ugyancsak megkülönböztetett figyelmet szentelünk a törzsi háború sajátos hadviselésének, az *A-fegyvernek*, innenső és túloldali társainak. Az *Első könyv* I. részét (*A háború természetéről*) a törzsi háború „Mengyelejev-táblázata” zárja: egy olyan táblázat, amely összefoglalja a törzsi háború természetének lényegét – felvázolja *keresztmetszetét*, bemutatja legfőbb elemeit –, egyszersmind bizonyítja a *kölcsönösség tényét*: a háborúzó felek egyaránt tevőleges szerepvállalását.

Az *Első könyv* II. részében (*A törzsek természetéről*) a hadban álló törzseket helyezzük górcső alá. *Ki az igazi ellenség?* Kik között húzódik a *legfőbb törésvonal*? Hogyan osztja meg a *rendszerváltozás pártjait*, a pártok híveit, de még a pártatlan civileket is? Hogyan vágja ketté az országot? *Zsidóság és baloldaliság, szabad demokraták és szocialisták*: hogyan és miért találtak – találhattak – egymásra? Ezt a részt is egy *eszei összefoglaló* zárja: az *antinacionalisták és nacionalisták szembenállásáról*, ennek természetéről.

*

A *Második könyv* („Antiszemita” és „idegenszívűek”) I. része (Az „antiszemitizmus” nyomában) az idézőjeles és idézőjel nélküli – vélt és valós – antiszemitizmust, ennek okait, indítékait, kísérőjelenségeit, torzulásait és torzításait, *színét és visszaját* boncolgatja. Az „Antiszemita” példatárban a „nacionalista” törzshöz tartozó, hús-vér emberek („antiszemita”) és megtörtént esetek („antiszemita” megnyilvánulások) segítségével járunk a végére: valóban antiszemita-e (zsidógyűlölő-e) az „antiszemita”, antiszemitizmus-e (zsidóellenesség-e) az „antiszemitizmus”, feltétlen bűn-e minden „antiszemitizmus”, „zsidóellenesség”? Hogy e fontos (és nem kevésbé: érzékeny) kérdésben minél elfogulatlanabbak lehessünk, *ellenpróbát* állítunk a „túloldali” törzsben mai napig megbecsülésnek örvendő francia filozófus segítségével. Egy ugyancsak valóságos személy (e sorok írója) ugyancsak valóságos esetén keresztül lépésről lépésre elemezzük, *hogyan terem az antiszemita*. S végezetül azt is megvizsgáljuk, beszélhetünk-e a zsidóság „felülreprezentáltságáról” (azaz a zsidóságnak a társadalmi munkamegosztás némely szektorában való aránytalanul nagy jelenlétéről) mint az antiszemitizmus egyik okáról; s ha igen, minek köszönheti létét; lehet-e, kell-e tenni ellene valamit?

A *Második könyv* II. része (A „magyar- és nemzetellenesség” nyomában) az I. tükörképe: itt a zsidóság és a szocialisták idézőjeles vagy idézőjel nélküli (vélt és valós) magyar- és nemzetellenességét kutatjuk, ennek legfőbb okait, indítékait. A „Magyar- és nemzetellenes”

példatárban az „antinacionalista” törzshöz tartozó, hús-vér emberek és valóságos esetek elemzésével járunk utána, feltétlen magyar- és nemzetellenes-e, feltétlen idegenszívűség és hazaárulás-e, amit a „nemzeti” törzsben magától értetődően annak nyilvánítanak. Végül három sarkalatos témához, a státustörvényhez, a trianoni békediktátum kérdésköréhez és a jászladányi iskolaalapításhoz való viszonyulása tükrében tanulmányozzuk az antinacionalista törzs viselkedését, természetét.

*

A **Harmadik könyv** (A megoldás nyomában) a törzsi háború kezelése, visszaszorítása két lehetséges útjának (filozófiájának) megfogalmazásával kezdődik, s a lehető leggyakorlatiasabb javaslattal: a törzsek közötti értelmes párbeszédhez elengedhetetlen új fogalmak, új értelmezések összefoglalójával (ajánlott gyűjteményével) végződik. A kettő között hosszú utat teszünk meg: olyan emberekkel folytatunk beszélgetéseket, eszmecsereket, akiknek – így vagy úgy – közük van a zsidósághoz, s így vagy úgy, megszenvedik a törzsi háborút. Vagy mert zsidó származásúként az „antiszemita – zsidó” párbeszéden fáradoznak („Részemről szólásszabadság van”); vagy mert büszkén vállalják kettős (magyar és zsidó) identitásukat (Félig zsidó, félig magyar..., A dacos Dávid-csillagos); vagy mert félve vállalják zsidó gyökereiket és keresztény vallásukat (Az „ellenség” gyomrában), ha nem egyenesen – tudatosan – kerülik a származás- és magyarságfirtatást („Nem foglalkozom vele, ki a patriótább”). De „beszédbe elegyedünk” olyan médiaszakemberrel is, aki a Senki földjén munkálkodva így fejezi ki legfőbb kívánságát: „Csak mi ne kerüljünk hátrányba”. Kíváncsiságunk – a háború visszaszorítása érdekében, a megértés és a megoldás reményében folytatott nyomozásunk – egészen messzire vezet: el egészen egy kivégzett antiszemita rokonáig, akinek meggyőződése szerint „A zsidóktól minden kitelik”.

Váratlanul talán, de a „nemzeti” törzs követévé fogadjuk a „magyargyűlölő” Nobel-díjas író (A feladvány), egyúttal szemügyre vesszük a tanulmányt nagyvonalúan megjelentető balliberális hetilap természetét, idézőjeles vagy idézőjel nélküli cenzúrázó hajlamát. S végezetül esélyt latolgatunk: Kikerülhetünk-e a kettős mérce szorításából (Mikulás és Hanuka)? Megszüntethető-e a gyűlölet gyűlöletbeszéd-törvénnyel (A politikai haszonlesés természetéről)? Lesz-e – lehet-e – Magyar élet a XXI. században?

Vagy marad a törzsi háborúskodás...

*

A rendkívül szerteágazó téma gondos körüljárása nyomán csaknem ezer kéziratoldal született. Szerző úgy gondolta, hogy mai rohanós, zaklatott világunkban bizonyára csak kevesen engednek meg maguknak, hogy egyetlen eszmefuttatásra – legyen ez akár mily izgalmas – ezer oldalnyi időt áldozzanak. Ezért a már elkészült műből Szerző kiválasztotta azokat a fejezeteket, amelyekről úgy véli, elolvasásuk okvetlenül szükséges a mondandója megértéséhez. Ezeket tartalmazza e trilógia nyomtatott változata. Mondandója árnyaltabb megértését, a téma egy-egy részterületének alaposabb áttekintését segítik azok a fejezetek, amelyek a nyomtatott változatban nem, csupán világhálón hozzáférhetők, méghozzá korábban a **gondola** nevű hírportál vezető oldalán (www.gondola.hu), mostantól pedig az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtárában, a teljes elektronikus kötetbe beleépítve.

BEVEZETÉS

Történelmi áttekintés a Törzsi trilógiához

Aki átélte a rendszerváltozás hajnalát, a *Lelkesedések korát*¹, az részese lehetett a legnagyobb csodának: a szovjet birodalmi katonák védte kádári diktatúra – némi habozás után – egyszer csak feltette kezét és egyetlen puskalövés nélkül megadta magát. A demokráciának: a sajtó- és szólásszabadságnak, a szabad pártválasztásnak, a szabad tulajdonnak és szabad kereskedelemnek... A hosszú évtizedek óta hol keményebb, hol puhább elnyomásban élő magyar nép felett teljesen váratlanul felragyogott a Nap.

A legerősebben – komor felhők és félelmek nélkül – egy különös esemény alkalmából tündöklött: 1989. június 16-án, a Nagy Temetés napján. Ötvenhat mártírjainak újrahantolása szinte hemzsegett az örömteli, biztató jelképektől. Már a fő szervező elnevezése is: Történelmi Igazságtétel Bizottság.

A díszes ravatalokkal és szózatokkal nem csak az egykori hősök előtt tisztelegtek, nem csupán őket temették, de magukat a gyilkosokat is. Ország-világ színe előtt, kamerák keresztműzében elevenen elföldelték – az utolsó napjait élő – Kádár János nimbuszát, szívós rezsímjét, a Párt csalhatatlanságát, a Kommunizmus és Szocializmus felsőbbrendűségét, s nem különben a Nagy és Dicsőséges Szovjetunió legyőzhetetlenségének mítoszát.

Elhantolták a sajátos magyar gulyás-kommunizmust, a „*legvidámabb barakk*”-életével és hétköznapijait átszövő hazugságaival egyetemben.

A búcsúztatók között ott álltak és szónokoltak 1956 élő szimbólumai, súlyos börtönveik és siralomház- emlékeik glóriájában. Mostantól előbújhatnak a politikai üldözöttek, a számkivetettek, a hazaszeretetükért és bátorságukban megaláztak és meggyaláztak...

Szintén ott állt, némán fejet hajtva, az ország miniszterelnöke, a Párt legfelsőbb vezetőségének tagja: a Kiegyezés – és a Folytonosság. A Békés Átmenet – és a Békés Hatalomátmentés...

Alig pár lépésre tőle a Hatalom Ellenzéke. Újdonsült pártok lelkes ígéhirdetői, a Nyugati Demokrácia és a Nyugati Jólét reményteli megtestesítői. Köztük egy dörgedelmes ifjú: a Jövő (a jövő miniszterelnöke). Egy egészen új, vakmerő hang, a réges-rég feledésbe merült Szókimondás. „*A tegnap kórusban gyalázók ma szinte tülekednek, hogy szerencsehozó talizmánként megérinthessék ezeket a koporsókat... Olyan kormányt választunk, amely azonnali tárgyalásokat kezd az orosz csapatok kivonulásának azonnali megkezdéséről...*”² – ilyesfélét hallani.

Minden tekintetben felemelő, csodálatos nap volt. „*Kora reggeltől végeláthatatlan sorokban kígyózik a nép, hogy a kegyelet virágait letegye Nagy Imréék koporsójánál*” – számol be a korabeli krónikás. „*12 órakor megszólal a harang, s az országban egy percre megáll az*

¹ A hazai rendszerváltozás tizenkét éves időszakát előző, médiával foglalkozó könyvemben öt korszakra osztottam. – A könyv címe: Elsőkből lesznek az elsők. A magyar média metamorfózisa (I. kötet: MédiaHarcok, II. kötet: MédiaArcok; LKD Bt, 2001. Készült a XX. Század Intézet támogatásával). – Nem véletlen, hogy e médiakorszakok – a Lelkesedések kora, a Félelmek kora, az Akciózások kora, a Szerepcserék kora és végül a Déjà vu-k kora – ugyancsak jól lefedik a törzsi háborúzás egymástól jól elkülönülő szakaszait. A rendszerváltozás egészét végigkísérő médiaháború a törzsi háborúzásnak egyszerre alanya, tárgya és terepe.

² Kiemelés Orbán Viktor beszédéből. Az elhangzott szöveget teljes terjedelmében tartalmazza a Tiszta lappal (A Fidesz a magyar politikában 1988-1991) című kiadvány (Fidesz Központi Hivatala, 1992, szerkesztette Bozóki András).

*élet. A Himnuszt a Hősök terén 250000 ember énekli együtt, majd pillanatnyi csend után a hangszórókból öreg magnószalag sercegése hallatszik: Nagy Imre beszél.*³

Akinek ettől a ragyogó, fenséges naptól – s kiváltképp Nagy Imre feltámadt szellemétől – igazán rettegnivalója volt, az már nem számított. Kádár János, a Párt egykori főtitkára, ez idő tájt tiszteletbeli – valójában lefokozott s félreállított – elnöke három hét múlva meghal. Jelkép a pontos dátum is: 1989. július 6., Nagy Imre rehabilitálásának napja. Az újabb temetésen részt vevő tízezernyi ember szintén némán tüntet: a végnapjait élő Szocializmus, a Népi Demokrácia, a Munkás- és Parasztosztály Vezető Hatalma, a Középszer Uralma, az Egyenlőség és Testvériség Boldog Illúziója mellett. – „*Fel, fel, ti rabjai a földnek, fel, fel, te éhes proletár!*” – énekli búcsúzóul a vert sereg a maga éltető himnuszt: az Internacionálét.

A demonstrálók számaránya (százvezrek a tízezrekkel szemben) jól tükrözi a kialakult erő- és politikai viszonyokat a rendszerrel örökre leszámolni és a rendszert az utolsó utáni pillanatig védelmezni igyekvők között. Az Ellenzék egységfrontba tömörült s Ellenzéki Kerekasztal néven sikeres alkuba bocsátkozott a Hatalommal – magának a hatalomnak a békés és demokratikus újraosztásáról. A Nemzeti Kerekasztal, amelynek keretében e sorsdöntő tárgyalások folytak, még a Nagy Temetés előtt három nappal megkezdte maratoni ülésorozatát; s amit még a legmerészebb álmodozók sem mertek remélni, alig több mint három hónap múlva a felek bejelentették, egyezsége jutottak. 1989. szeptember 18-án – a televízió és a rádió egyenes közvetítésének jóvoltából – az ország színe-java „élőben” várhatta az ünnepélyes eredményhirdetést. A Lelkesedések korának akár ez is lehetett volna a legtündöklőbb napja: a végeláthatatlan, izgalmas tüntetések („Gyertek velünk! Gyertek velünk!”) és a kemény alkudozások megkoronázása.

A Dicső Napra azonban váratlan, sötét árnyék vetült.

Nem a Hatalom makacsolta meg magát. A „testvéri” szovjet csapatok még javában Magyarországon állomásoztak, okkal lehetett tartani attól, hogy a bársonyszékek gazdái egyszer csak fügét mutatnak az egyre követelőzőbb Ellenzéknek. Nem tették. A tárgyaló felek megegyeztek abban, hogy Magyarországon szabad utat engednek a rendszerváltozásnak, a többpárti demokráciának. A Párt (az MSZMP) elfogadta az Ellenzéki Kerekasztalnak azt a javaslatát, hogy az alkotmánymódosítás hatályba lépésével egyidejűleg az Elnöki Tanács mondjon le, és a köztársasági elnök megválasztásáig az államfői funkciókat az Országgyűlés elnöke lássa el (Szűrös Mátyás személyében). A régi országgyűlés – önként! – fel fogja oszlatni magát. Október 23-át ünnepnek nyilvánítják, s ezen a napon –1989-ben – Szűrös Mátyás, az MSZMP Központi Bizottságának tagja, az országgyűlés elnöke kikiáltja az új államformát, a Magyar Köztársaságot. Aligha feledhető pillanat *lesz*: amint ott áll az Országház ablakában, alatta a Történelem friss szellőjétől megborzongó tömeg, s ő meglengeti a hatalmas, nemzeti színű lobogót...

A sötét árnyékot-felleget az Ellenzék kenyértörése vonta a Nap köré.

Az SZDSZ és a Fidesz, a két liberális párt, nem írta alá a megállapodást!

Úgy is mondhatnánk, hogy a *szabad* demokraták és a *fiatal* demokraták leváltak a *magyar* demokratákról (s mindenki másról, aki ott ült a Kerekasztal Hatalommal átelleni oldalán). Önállóan népszavazást kezdeményeztek (ez volt a „négy igenes” szavazás), látszólag a rendszerváltozás gyorsítására, a kommunisták mielőbbi eltakarítására. A valódi szándék azonban a referendum negyedik kérdésében rejtőzött: „Akarja-e, hogy csak az országos választások után kerüljön sor a köztársasági elnök megválasztására?”

Magyarán: akarja-e, hogy *ne* Pozsgay Imre legyen az új köztársaság első elnöke? Ő, ki az MSZMP renitenseként először nevezte népfelkelésnek Ötvenhatot, s aki – államminiszterként – akkortájt Magyarország legnépszerűbb politikusa; aki nagyra becsült vendége a Lakiteleki

³ Rockenbauer Zoltán: Ünnepek és csataterek. Az 1989-es esztendő független ünnepeit Magyarországon (Magyarország politikai évkönyve 1990, 25. o.)

Sátornak, ahol a *nemzeti* erők legjelentősebb politikai tömörülése, a Magyar Demokrata Fórum bontogatja szárnyait; s aki alkatánál fogva közös szellemi kötelékbe vonhatta volna a szocialisták (a Régi Hatalom) népi szárnyát az új pártképződmények (az Ellenzék) nemzeti vonulataival.

A magukat liberálisnak nevezők semmit nem akarthattak kevésbé. Igazi céljuk éppen ennek a Nagy Egymásra Találásnak mindenáron való megakadályozása volt: gátat vetni egy veszedelmesnek tűnő szellemi-politikai áramlat – a Nacionalizmus – kibontakozásának, elszabadulásának.

Kevesen látták, hitték ezt akkoriban.

Kevesen értették meg, hogy ezennel megkezdődött – lobot vetett – a Törzsi háború. Amikor az értelem helyét átveszik az ősi félelmek és nyers indulatok. Amikor a politikai mozgások megmagyarázhatatlanná válnak a már bevált fogalmakkal és a hétköznapi logikával: a Szabadságnak többé nem a Diktátorok, Kommunisták, a Rendszerkiszolgálók, a Történelmi Igazságtalanság, a Párt- és KISZ-vagyon Átmentők és hasonlóak a legfőbb ellenségei. Hanem a Magyarkodó Magyarok. A Nemzetféltők. A Nacionalisták.

Az országgyűlési választások küszöbén, 1990. január 14-én a Magyar Demokrata Fórum (MDF) alelnöke, Csurka István, a Vasárnapi Újság című rádióműsorban megkongatja a vészharangot: „Ébresztő, magyarság, megint félrevezetnek! Elmúlt az őszirozás forradalom, ez már a Kun Bélák időszaka, még akkor is, ha Lenint szidják az új Lenin-fiúk. Mi jöhet erre? Terror, katonák, vér és végső összeomlás.”⁴

A választások előestéjén a Szabad Demokraták Szövetségéhez (SZDSZ) szellemileg és jellemileg közel álló („tudjuk, merjük, tesszük”) Nyilvánosság Klub számolni kezdi, hogy a Magyar (!) Televízióban, legnézettebb politikai műsoraiban (Híradó, A Hét) hányszor hangzik el a *magyar*, a *nemzet*, a *falu* szó.

A Várva Várt Napon, 1990. március 25-én, a szabad választások első fordulójában igazából már két Törzs kél hadra egymással. Ám ez sem a politikusok, sem a választók többsége számára nem világos maradéktalanul. Nem csoda. Ördögi játék folyik, s nehéz felfedni, mennyi belőle a rideg politikai (hatalmi) számítás, mennyi belőle a nemes emberi megfontolás, s mennyi az elvakult törzsi indulat. Annyi bizonyos, hogy a Magyar Demokrata Fórum csak egy paraszthajszállal nyeri meg az első fordulót a Szabad Demokraták Szövetsége előtt; a nagy állampárt (MSZMP) összezsugorodott jogutódja (MSZP) pedig alig haladja meg a tíz százalékot. A liberális pártokat a radikális antikommunista szólamaik és látványos akciózásaik kis híján győzelemre segítették egy olyan országban, ahol a *nemzeti* jelző nélküli (sőt, kifejezetten antinacionalista) liberalizmusnak soha nem voltak erős bázisai, ezért soha nem alakultak ki igazi hagyományai. Vajon mennyire volt őszinte ez az antikommunizmus, s mennyi benne a rájátszás? („Szavazz az SZDSZ-re, tőlük félnek egyedül a bolsik!” – hirdette egy korabeli graffiti.) Ha azt tekintjük, hogy négy évvel később az SZDSZ-t már ott találjuk az utódpárt, az MSZP oldalán a *balliberális* kormánykoalícióban, hajlamosak vagyunk – sokakkal együtt – azt gondolni, hogy az egész „kommunistázás” nem volt több ügyes színjátásnál. Csakhogy akkor a kisebbik liberális testvérről, a Fideszről is azt kellene gondolnunk, hogy színváltásai – az *antinacionalista liberalizmustól* a *szabadelvűn* át a *nemzeti jobbközépig* – úgyszintén nem mások, mint hűvös hatalmi megfontolások inspirálta képmutatások.

*

Semmilyen kutatási adatom, eredményem nem támasztja alá ezeket a feltételezéseket, bármennyire népszerűek is és bármennyire makacsul tartják is magukat – mondanom sem kell, mindig az átelleni táborokban. A Törzsi trilógia három könyvében – a magyar törzsi háború *természetrájtát* kutató-elemző terjedelmes tanulmányomban – be kívánom bizonyítani, hogy

⁴ Elhangzott 1990. január 14-én a Vasárnapi Újságban

rendszerváltozásunk pártjainak ideológiájában és viselkedésében, minden látszat ellenére, összehasonlíthatatlanul nagyobb szerepet játszottak egyfelől az ösztönök⁵ (félelmek, előítéletek, beidegződések, levethetetlen kulturális és etnikai önazonosságok), másfelől a végső szándékot tekintve nemes („előremutató”, „progresszív”) törekvések – mint a hideg profizmus, a számító haszonlesés.

Ugyanezt gondolom a magyar médiáról és a magyar értelmiségről, legnevezetesebb harcosairól, személyiségeiről.

Ám mindez korántsem jelenti – s én véletlenül sem állítom –, hogy közéletünk eme meghatározó tényezőinek az elmúlt tízegynéhány évben ne lett volna erős késztetése a Hatalomhoz Vezető Út kifürkészésére és követésére. Csupán azt állítom, hogy eme törekvésük során soha nem tudták igazán levedleni ösztöneiket, megtagadni önmagukat és önképüket, s ezekből táplálkozó ideológiájukat.

Tendenciájában ez még arra a pártra is igaz, amely történelmi okoknál fogva a legnagyobb volt kénytelen változtatni saját arculatán: az MSZP-re. E tekintetben különösen figyelemre méltó a szocialisták sorsa: a karakteresen ideologikus (marxista) MSZMP, a *társadalmi tulajdonra* és a *dolgozó osztályokra* épülő *szocializmus* vezető ereje (azaz egyetlen Pártja) miképpen tudhatott oly sikeresen átalakulni (tudhatta átalakítani magát), hogy a *magántulajdonon* és a valóságos, demokratikus *választásokon* alapuló *kapitalizmusnak* is meghatározó (időnként kormányzó) erejévé vált. Ez a tény éppen cáfolni látszik iménti állításomat: vagyis mégsem az ösztönök és nemes (előremutató, haladó) szándékok, hanem a hatalom iránti mérhetetlen sóvárgás az, ami – legalábbis – e párt törekvéseinek erejét és irányát leginkább meghatározta. Amennyiben és amennyire ez az állítás igaz, annyiban és annyira igaz, hogy az MSZP ideológiamentes (értsd: ideológiáját vesztett), pragmatikus (haszonelvű) politikai képződmény, amely a mindenkori legsikeresebbnek ígérkező széljárások, legvalószínűbbnek tűnő társadalmi-környezeti alakulások szerint formálja mimikrijét...⁶ A Törzsi trilógiában – a magyar politikai tényezők, s ezen belül a szocialisták természetének vizsgálatával – kísérletet teszek annak bebizonyítására, hogy *egyfelől* a magyar parlamenti pártok közül valóban az MSZP az, amely éppen a régi identitásának elvesztése (teljes összezavarodása) miatt a leginkább hajlamos az ideológiai megfontolások sutba vágására, s a hatalom megszerzése és megtartása szempontjából legkedvezőbb utak s változatok követésére; *másfelől* viszont az MSZP sem mentes azoktól a „természetadta” jegyeiktől (úgy is mondhatnánk, hogy „politikai genetikai” vonásoktól), amelyek sorskérdésekben markánsan kijelölik a helyét. Ezért és ennyiben szereplője a Magyar Szocialista Párt is a magyar törzsi háborúnak. Megítélésem szerint ma már az egyik politikai-hatalmi főszereplője. A másik: a Fidesz Magyar Polgári Szövetség.

*

E törzsi háború kezdetén a két főszerepet minden kétséget kizáróan még más pártok, a *magyar* demokraták (MDF) és a *szabad* demokraták (SZDSZ) játszották: jellegzetes értelmiségi holdudvarukkal, kemény médiaharcosaikkal, többé-kevésbé rejtőzködő gazdasági (vállalkozói) háttérbázisukkal, lelkes, olykor vérmes tagságukkal, s inkább a szívükre (rokonszenvükre és megérzéseikre), mint eszükre (józan érdekeikre és előrelátó képességükre) hallgató szavazóikkal. A törzsi háború természetrajzában megkísérlem megragadni azokat a mélyebb mozgatórugókat, amelyek következtében a két párt és szekértábor (a két Törzs) magatartásában,

⁵ Az ösztönök fogalmát itt nem tudományos, hanem köznyelvi értelemben használom. Helyesebb – de az átlagolvasóra bizonyára riasztó hatású – lenne itt szociokulturális és szociopszichológiai automatizmusokat emlegetni.

⁶ „A feladat a pártvagyon minél nagyobb részét átmenteni. És úgy továbbvinni, hogy a pártjelleg eltűnjön, de a Párt rendelkezésére álljon!” (kiemelés Horn Gyulának az MSZMP KB 1989. július 23-24-i ülésén elhangzott beszédéből. Idézi Balaskó Jenő, Pesti Hírlap, 1994. március 24.)

viselkedésében átlépte azokat a határokat (normákat), amelyeket az eltérő politikai, gazdasági, kulturális csoportérdekek a maguk természetes módján jelölnek ki egy demokratizálódó rendszer pártjai számára. Be kívánom bizonyítani, hogy az egymással szemben kifejezésre juttatott, gyakran hisztérikus érzékenységük, ugyanakkor az egymás iránt mutatott nagy fokú értetlenségük és érzéketlenségük mély történelmi és kulturális ellentétekből (nem egyszer identitásbeli, ezen túl származásbeli különbségekből) fakadt – azaz *törzsi* gyökerekből táplálkozott.

*

Ebben a háborúzásban – hogy a marxista alaptétel szellemét idézzük – nem a *lét* (osztálylét), hanem a *múlt* határozta meg a tudatot. A *Lelkesedések korát* gyorsan követte a *Félelmek kora*, az első szabad választások előestéje, amikor e drámai pillanatokban (most fog eldőlni, kinek milyen szerep jut a történelmi szereposztásban) mindenki félt, szorongott valamitől. A Hatalom (a szocialisták) a *múlt* számonkérésétől, a leszámolástól. A magyar demokraták (a Nyugodt Erő) leginkább a régi-új radikálisoktól, a Kun Béla-féléktől és a Jászi Oszkár-féléktől – a *szabad* demokrata-féléktől –, akik „szemlátomást” újra kísérleti terepnek nézik Magyarországot, s megfontolatlan (vagy nagyon is megfontolt?) igyekezetükben újra idegen hatalmaknak és érdekeknek szolgálnak ki. A *szabad* demokraták, ellenkezőleg, attól tartottak, hogy Magyarország túlságosan is saját magába – magyarságába, múltjába, dicső emlékeibe – igyekszik zárkózni, s lemarad a végre Nyugat felé tartó gyorsvonatról; kimarad abból a Globalizációból, amely éppen a határok átjárhatóvá tételén (s nem mellékesen a *Korlátok Nélküli Világpiac* megteremtésén) fáradozik. De a *szabad* demokraták, ha lehet, még ennél is jobban féltek attól, hogy aki nem eléggé *mélymagyar*, nem eléggé *nemzeti*, *konzervatív*, *keresztény*, azt az új osztzkodáskor *kirekesztik*; s nemcsak a Hatalomból, de legrosszabb esetben az Életből: a kultúrából, az egzisztenciából, a méltó emberi létből.

*

Nem csoda, hogy a *Félelmek kora* sarkában közvetlenül ott járt az *Akciózások kora*. A gyorsan terjedő törzsi háború első négy kemény évében (1990-94) a *szabad* demokraták – értelmiségi és egyéb háttérükkel, önkéntes médiahadtestükkel – a demokratikus választások számukra kedvezőtlen eredményét *demokrácián túli* eszközök bevetésével igyekeztek semmissé tenni. Megpróbáljuk megérteni, és mindjárt magyarázatot is igyekszünk adni rá, hogy egy olyan, gyakorlati szempontból lényegtelennek tűnő kérdés, mint hogy a koronás címer vagy a Kossuth-címer legyen-e új köztársaságunk állami jelképe, hogyan tudott vére menő vitát gerjeszteni az Új Országgyűlés jeles honatyái között (miközben nem kisebb feladat, mint egy totális rendszercsere lebonyolítása tornyosult előttük). Vagy hogyan tudott egy pusztán *félrehallás* (a „Hordót a szónoknak” helyett: „Hordót a zsidónak!”) akkora lobot vetni? Vagy akár egy nyilvánvalóan beteges *hallucináció*? (Egy ismert, zsidó származású történész szintén zsidó feleségét *emeleti ablakon át* szúrta volna meg támadója.) Vagy hogyan voltak képesek magukat értelmiséginek tekintő kultúremlők – képletesen szólva – máglyára küldeni valakit gondolatáért? Még egy olyan, köztiszteletnek örvendő, szellemi bátorságáról már Kádár alatt bizonyosságot tevő költő-politikust is, mint Csoóri Sándor, esszéjébe (Nappali Hold) szőtt egyetlen, rövid passzusáért? Hogyan lehetséges, hogy ugyanazok, akik ma néhai Antall Józsefről, az Új Köztársaság első miniszterelnökéről (s bizonyos értelemben mártírjáról) mély tisztelettől rebegő hangon emlékeznek meg, azok tíz-tizenkét éve még a Demokrácia Ellenségének, a Szélsőjobb Szállásadójának, az Antiszemiták, Fasiszták (stb.) Legfőbb Támogatójának hirdették őt? (Cseppet sem mellékesen, éppen úgy, ahogy később Orbán Viktorral tették.)

*

Lehet-e azzal elintézni ezeket a különös jelenségeket, hogy semmi más nem történt (és nem történik), mint hogy – szerencsére – működni kezdett (és azóta is működik) a demokrácia? Nemhogy árnyék nem vetült a Napra, hanem ellenkezőleg: hosszú és kényszerű (*kényszer-zubbonyos*) csend után végre szabad utat és teret kaptak az egymással vitázó, egymást megtermékenyítő gondolatok. A véres törzsi viták, elementáris csatározások sokkal inkább kikristályosították az eltérő eszmerendszereket, egyértelműbbé tették a politikai, kulturális törésvonalakat, ennek folytán – a kezdeti keveredések után – a pártpalettán is világosabbá váltak a színek, világosabbá vált, hogy mi hova tartozik, hova kötődik. S ne feledjük: minden háborúság ellenére Magyarország immár tagja az Európai Unió közösségének.

A *Természetrájt*ban egyszerre kísérlem meg felkutatni és bemutatni a Törzsi háború valódi veszteségeit és kétségtelen hozamait. Foglalkozni fogok azokkal a jelenségekkel, amelyek a demokrácia paradigmájának talapzatáról (látószögéből) nézve csakis egyféleképpen, mégpedig veszteségeként értelmezhetők. Ilyennek vélem azt az óriási mértékű szellemi gettósodást, amely a politika, a média, a közélet fő sodrát (de legalábbis legzajosabb áramlatát) jellemzi, s amelyben a gondolatok, vélemények ütközése és cseréje *sokkal rosszabb hatásokkal zajlik, mint a kádári puha diktatúrában!* Ilyen értelemben szó sincs megtermékenyítésről. Szemben a rendszerváltozás kezdetének üde vitáival, amikor egy asztalhoz ültették az eltérő álláspontokat képviselő ellenfeleket, ma ugyanannak a törzsnek (szellemi gettónak) a tagjai boldogítják egymást és a közönséget. Nem magyar (vagy jelző nélküli, sima) sajtóklub létezett – amíg létezett – a Magyar ATV-n, hanem volt külön Hétfő Esti Újságíróklub, és volt külön Péntek Esti Sajtóklub, egyik az egyik törzsé, másik a másik törzsé. De nemcsak a médiaharcosok különülnek el gondosan a médiában, hanem jobbára a politikusok is. Jól megfigyelhető volt a 2002 elején zajló választási kampányban is, hogy a két oldal közös – egymással vitatkozó – szereplése, mint a fehér holló; ezzel szemben ugyanabból a politikai pártból vagy körből egyszerre hármával-négyesével ültek szembe a nagyközönséggel, hogy az *egyen gondolatot* erősítsék. Vajon hova vezet mindez: inkább kedvező, vagy inkább kedvezőtlen a végső eredője?

*

A rendszerváltozás óta eltelt tízegynéhány év szerencsére elég hosszúnak és változatosnak tűnik ahhoz, hogy tendenciákat tudjunk felismerni és előrevetíteni. Az *Akciózások* korában a törzsi háborúzásnak a média volt a legfőbb tárgya, nem kevésbé alanya és hadszíntere. E kor kezdeti szakaszában inkább a sajtó volt a kezdeményező és szolgálta ki a politikát, hamarosan azonban a politika vette át a kezdeményező szerepet, s robbantotta ki – természetesen a sajtó segítségével – a médiaháborút. Mivel a harc – *törzsi* jellegéből fakadóan is – gyakran jelképek szintjén zajlott, a média kiváló terepnek bizonyult a képzeletek táplálta (persze, ettől még valóságos veszteségekkel járó) csatározásra. A Médiagrund – a Mindenható Szócső – megszerzése ezért is tűnt mindkét törzs számára a legfontosabb célnak és feladatnak. Eközben a nemzeti oldal ellen elementáris erővel harcoló, értelemszerűen a balliberális táborot szolgáló médiaharcosok váltig bizonygatták függetlenségüket, s bizonygatták, hogy az újságíró *született ellenzéki*. Ha más lesz kormányon, azt fogják kritizálni, azzal szemben fogják védelmezni a sajtó- és szólásszabadságot, a demokráciát.

Nos, amikor 1994-ben a szocialisták abszolút többséget szereztek a választásokon, majd pedig a szabad demokratákkal az oldalukon négy éves kormányzásba fogtak, a folyamatokat érteni vágyók számára nagyon sok minden megvilágosodott. Mondhatnám, a *Szerepcserék* korában (1994-98) mindjárt ott, a történelem kísérleti asztalán vált megfigyelhetővé, hogyan viselkednek a legkülönbélebb hatalmi, közéleti tényezők az új szereposztásban.

*

„Ami összetartozik, az előbb-utóbb összenő!” – gúnyolódtak a Fideszes politikusok. Vajon a szocialisták és a szabad demokraták mennyire tartoznak össze – mennyire egyívásúak –, mert hogy „összenőttek”, azaz kormánykoalícióra léptek egymással. Mennyire helytálló az a felfogás, hogy még az Akciózások korában a Demokratikus Charta megszervezésével, fellépésével a szabad demokraták újra szalonképessé tették a *gazdasági hatalmat már sikeresen átmertő* szocialistákat, s ezzel a politikai hatalomba is lényegében ők segítették vissza őket? Amikor pedig 1994-ben az abszolút többségük mellé beszálltak a kormánykoalícióba, minősített (kétharmados) többséget garantálva ezzel a baloldalnak az Országgyűlésben, vajon pusztán politikai érdekek döntöttek, vagy *hasonló a hasonlóhoz* nőtt?

És mi döntött a Fidesznél? Hogyan kerültek a radikális fiatal demokraták a magyar demokratákkal, a nemzeti, keresztény, konzervatív erőkkel egy társaságba?

E kérdések eldöntéséhez ki fogok térni a bal- és jobboldaliság fogalmának különféle értelmezésére. Kísérletet teszek annak megállapítására, hogy e fogalmak hogyan viszonyulnak a törzsekhez, illetve hogy a törzsek hogyan viszonyulnak e fogalmakhoz. Hogyan függ össze baloldaliság, filoszemitizmus, antiszemitizmus? Magyarázatot fogok keresni rá, hogy a magyar zsidóság miért fél ösztönösen a jobboldaltól, és miért nem tart a baloldaltól; ha egyáltalán igaz ez a megállapítás.

*

A remélt megvilágosodásban – a magyar törzsi háború lényegének meglátásában – nagyon sokat segítettek azok a könyvek, tanulmányok, amelyekről majd a maguk helyén szólok. Egyet mégis megemlítenék itt, a bevezetőben is. Shlomo Avineri ragyogó műve, *A cionizmus története*⁷ a zsidó nacionalizmus legkiválóbb elméinek gondolkodásmódját, félelmeit és törekvéseit mutatja be; rajtuk keresztül pedig, természetesen, többé-kevésbé az egész zsidóságot. Ez a könyv segített annak a felismerésében, hogy a nagy zsidó cionisták éppen olyan nemes küzdelmet folytattak a zsidó népért, mint a nagy magyar nacionalisták a magyar népért. Ennek a felismerésnek a sikeres továbbítása (elterjesztése) talán megszünteti azt az abszurd állapotot, hogy az egyik táborban eleve alávaló embereknek tekintik a cionistákat, a másikban pedig a nacionalistákat, miközben emberi értékeik teljesen ugyanazok (és csupán a népeik mások).

*

Szükségnek ítélem a lelki összefüggések, mechanizmusok vizsgálatát is. Úgy tűnik, hogy az Ember, minden látszat ellenére, valójában a szívével, és nem az eszével gondolkodik. Mégis úgy tűnik, a viharos idők elmúltával feléled – felébreszthető – benne az Értelme kíváncsisága.

A pszichológia *kognitív disszonanciának* nevezi azt a kellemetlen tünetet, mely olyankor keletkezik bennünk, amikor addigi szokásunkat, tudásunkat, véleményünket megkérdőjelező jelenséggel (szokással, ismerettel, véleménnyel) szembesülünk. Legelső reflexünk a hárítás. Több mint hihetetlen, hogy e kényelmes vonásunk miatt – amint ezt bizonyítani szándékozom – milyen hamis képeket vagyunk képesek kialakítani és őrizni a másik törzs egészéről és egyedeiről.

Többé-kevésbé érthető és az Értelmes Embertől is elfogadható, hogy a Félelmek korának bizalmatlanságában, az Akciózások korának hevében és forgatagában nem tudott időt és lelkierőt szakítani arra, hogy érdeklődéssel és kíváncsisággal forduljon ellenfelei (ellenségei) felé. A Szerepcserék kora e tekintetben némi változást hozott. Horn Gyuláék (az MSZP) győzelme, Kuncze Gáborék (az SZDSZ) kormányzati pozícióba kerülése sokakat megnyugtatót azok közül, akik odáig éber állapotban is rémeket álmodtak: fasizálódást és csurkizálódást, vagy egyszerűen tartós kirekesztődést a politikai, gazdasági, kulturális kulcspozíciók-

⁷ Shlomo Avineri: A modern cionizmus kialakulása (Századvég Kiadó, 1994)

ból. De akik meg éppen attól féltek, hogy Horn Gyuláékkal egy kommunista visszarendeződés indulhat meg, vagy a hatalom, a kétharmados többség birtokában egy mindenre kiterjedő támadás (boszorkányüldözés és szőnyegbombázás) a másik törzs tagjai és értékvilága ellen, azoknak is „csalatkozniuk” kellett. Visszarendeződés helyett Bokros-csomag jött (másszóval az egykori *kommunisták* bebizonyították, hogy *tőkés* érdekeket is hűen tudnak szolgálni), s a leszámolások is mértékletes keretek közé szorultak. A Magyar Televíziót ugyan nem kerülte el a tisztogatás, de a későbbiekben fontos szerepet játszó Magyar Nemzetet életben hagyta az egykor kétségkívül karhatalmista, most azonban szemlátomást konszenzusra törekvő miniszterelnök.

A törzsi háborúság (s ezen belül a médiaháborúság) ebben a négy évben némileg alábbhagyott. A vesztes, a *nemzeti* oldal – jobb híján – a következő megmérettetésre gyűjtötte erejét, a nyertes, a *balliberális* oldal pedig – győzelme és kényelmes többsége birtokában – fékezte magát. Ebben a *viszonylag* konszolidált helyzetben az Értelmes Ember megfigyeléseket tehetett, s megállapíthatta, hogy az ellenséges törzs és annak legtöbb tagja nem annyira elvetemült, mint amilyennek odáig látta; és a saját törzsének tagjai sem mind annyira feddhetetlenek, mint amennyire remélni szeretne volna ezt.

Ez a váratlan felismerés akár véget is vethetett volna a törzsi háborúnak. Az ellentéteket beterelhette volna a szokásos politikai-hatalmi harcok medrébe, ahová már sem az értelmiség, sem az újságírók legjelesebbjei nem követték volna az egymásra rontó pártokat.

Nem így történt.

*

A Fidesz Magyar Polgári Párt választási győzelmével, a szocialisták és a szabad demokraták ellenzékbe szorulásával megbékélés (konszolidáció) helyett újra a nyílt háborúság (konfrontáció) ideje jött el. Ezért is kapta ez a négy év (1998-2002) a *Déjà vu-k kora* elnevezést: a törzsi háborúzás mintha ott folytatódott volna, ahol 1994-ben, a „nemzetiek” csúfos vereségével abbamaradt. A balliberális erők (beleértve az értelmiségi és médiahadtestet) újra elővették a régi – „demokrácián túli” – fegyvereket, módszereket. Legfeljebb annyi változtatással, hogy a ciklus derekán az „A-fegyver”-t egy darabig helyettesítették az „R-fegyver”-rel („R” mint roma és mint rasszizmus). A háború ereje azonban, úgy tűnt, semmivel nem maradt el a nemzeti erők első négy évének kormányzati ciklusában tapasztaltakhoz képest; kiváltképp igaznak látszott ez az elkövetkező választási kampány legforróbb időszak, a 2002. évi tavaszi választásokat megelőző néhány hónap tekintetében. A heves indulatokat, olykor vak dühöket részben megmagyarázza, hogy a két nagy párt, a Fidesz és az MSZP népszerűsége a közvélemény-kutatási adatok szerint fej-fej mellett haladt (csekély előnnyel az előbbi javára), vagyis kétesélyes volt a küzdelem. Bármely demokráciára igaz az, hogy kiélezett helyzetben a hatalomért küzdő felek könnyen elveszítik fejüket, vagy legalábbis hamar engednek agresszív, romboló ösztöneiknek, ártó szándékaiknak. Igazolni kívánom, hogy az egymás elleni lejárató kampányok – egy-két kivételtől eltekintve – olyan témákban folytak, amelyek általában nem a demokráciák, hanem leginkább a törzsi háború jellegzetes kísérői (ld. pl. a kedvezmény- törvény és a Terror Háza ügyét; a kokárdaviselet körüli összetűzéseket).

*

Hogyan tovább?

Merre mutat ez a tízegynéhány év, történelmi jelentőségű eseményeivel, változékony korokon átívelő tendenciáival? Mélyül vagy mérséklődik, vagy talán örök időkre változatlan marad a törzsi háborúskodás?

Rá kívánok mutatni, hogy a nacionalizmus erősödése nemcsak hogy elkerülhetetlen, de még kívánatos is a globalizmus korában. Rá kívánok mutatni, hogy a *Déjà vu-k kora* valójában nagyon jelentős változást hozott a rendszerváltozás történetében: ekkor szűnt meg végleg a baloldal – a balliberálisok – kulturális és médiahegemóniája (ha nem is a dominanciája). Rá

kívánok mutatni, hogy miközben a politika és a média színpadán folyik a pankráció, a színpadok mögött egyre többen keresik a gettókon kívüli közös, békés élet lehetőségét.

Akármely pártok győznek az elkövetkező választásokon, a nemzeti oldal pártjaival és ezek győzelmével mostantól mindig számolni kell – még akkor is, ha ez a győzelem el-elmaradna. A balliberálisok nem folytathatnak nyíltan antinacionalista politikát, és esetleges kormányra kerülésükkor sem vállalhatják az erősödő civil, polgári, nemzeti lét és tudat nyílt és brutális visszafojtását, lerombolását.

Éppen ezért gondolom, hogy a frontálisan vívott törzsi háborúskodás hamarosan erejét és értelmét veszti. Marad még számos oka és indítéka az ellenségeskedésnek⁸, ám annak az értelmiségnek és annak a médiahadtestnek, amely eddig a politika hatalmi érdekeinek feltétlen szolgálatába állt, csökkenni fog a népszerűsége; nőni fog ugyanakkor azoké – ha nem is a népszerűségük, de legalább a megbecsülésük –, akik a párbeszéd, a közös élet, az egymást termékenyítő közös gondolkodás és közös erőfeszítések lehetőségeit keresik.

Így legyen.

⁸ Az ellenségesség egyik fő forrása a régi arcok háborítatlan – és velük a régi bűnök megtorlatlan – jelenvalósága. Amikor Gyurcsány Ferenc miniszter, Medgyessy Péter miniszterelnök pártfogoltja, 2003. októberében – a kétes vállalkozásai miatt ellene intézett támadások hatására – azt nyilatkozta a sajtónak, hogy „Az elmúlt hónapokban a jobboldal kísérletet tett a rendszerváltás kompromisszumainak felmondására”. Ezzel nem kevesebbet tett nyilvánvalóvá, minthogy a hatalom régi gazdái és új jelöltjei kiegyeztek az *elvtársak* „szabad” elvonulásában; ha nem is „Rózsadombi tizenhármak” módján, de mindenképp olyan paktum keretében, amely garantálta, hogy a „szabad elvonulás” a valóságban – a spontán privatizációnak és a régi kapcsolatoknak köszönhetően – akár „szabad rablás” formáját is ölthette. Ennél is súlyosabb és áthatóbb eleme a szóban forgó ellentétnek, amit az „ügynökmúltjáért” megtámadott Kondor Katalin, a Magyar Rádió elnöke úgy fejezett ki, hogy „közben a hőhérok röhögnek a markukba”. Az egész rendszerváltozást végigkísérte eddig – s aligha fog ez változni –, hogy a politika különféle tényezői ellenségeiket „ügynökmúltjukkal” (erre utaló, ellopott dokumentumokkal vagy „kiszivárogtatással”) zsarolták. Az azonban bizonyos, hogy a „nemzeti” oldal (és nem csak a „nemzeti” oldal) zsarolt (sakkban tartott) vagy leleplezett „ügynökeket” valamikor ugyanazoknak az *elvtársaknak* a parancsára képezték ki és építették be, akik most politikai haszonlesésből előveszik és napvilágra segítik a titkos információkat. E jelenség súlya leginkább két tény, illetve adat ismeretében érzékelhető. Az egyik: Grósz Károly őszinte vallomása a még a halála előtt (általam) készített (magnószalagon rögzített) interjú során. A volt pártfőtitkár elárulta – feketén-fehéren kimondta –, hogy az új pártokba ügynököket telepítettek, különösen az ún. történelmi pártokba. Ezt erősíti meg az a – többek által egyébként túlzottnak ítélt – másik adat, amelyet Nagy Lajos közölt 2002. június 24-én a Népszabadsággal: „az első szabadon választott Országgyűlés tagjainak nyolcvan százaléka volt érintett, a mostaninál ez az arány 30 százalék.” A közlés hitelességét valószínűsíti, hogy Nagy Lajos a Nemzetbiztonsági Hivatal első vezetője, alapító főigazgatója, 1990-ben nevezték ki. Nos, a tévedés különösebb kockázata nélkül kijelenthető, hogy amíg a régi bűnökben leginkább érintett, azokért leginkább felelős *pártelvtársak* és hálózati emberek nem veszik a kalapjukat, addig az általuk fújta megbékélési szövegeket hangos füttyök fogják kísélni.

Első könyv
A HÁBORÚ ÉS A TÖRZSEK

I. rész
A HÁBORÚ TERMÉSZETÉRŐL

TÖRZSEK HARCA⁹

Ki háborúzik kivel?

„Mára leegyszerűsödött a kép, két ellentétes felfogás áll szemben egymással, két világ határán állunk” – hirdette-üzente országnak-világnak a vesztes helyzetből is végsőkéig győzelemre elszánt ifjú kormányfő azon az emlékezetes, milliós nagygyűlésen az Országház előtt, a Kossuth Lajos téren, így fejezvé be mondandóját: „Hajrá Magyarország, hajrá magyarok!” „Tényleg ennyire megosztott a magyar lakosság?” A Népszabadság által rögtön a 2002. évi országgyűlési választások után feltett kérdésre Bruck Gábor, a közvélemény-kutatásokkal, politikai elemzésekkel foglalkozó Marketing Centrum igazgatója a következő választ adta: „Igen. Erről sokszor beszéltünk, de eddig ezt senki sem vette túl komolyan, talán most a kampány alatt jöttünk rá, hogy ebben az országban kulturális háború zajlik. [...] A hosszú ideje létező balliberális kultúra mellett a gondolatok piacán megjelent egy rivális kultúra, hívhatjuk ezt jobboldali életérzésnek. Ez a jobboldali életérzés persze mindig is létezett, de csak most kapott esélyt arra, hogy hivatalos rangra emelkedjen, Orbán alatt kitört a »száműzetésből«, s ha úgy tetszik, benyújtotta igényét a hivatalos státusra.” Tiszteletre méltóan tárgyilagos, egyszersmind lényeglátó szavak ezek a jobboldallal kapcsolatban, amilyenek a magyar média baloldali sodratában eddig valóban nem kaptak nyilvánosságot. Ahogy a következők sem: „A jobboldal nemcsak a legmagasabb posztra emelt vezérét látta Orbánban, hanem egyúttal a felszabadítási csapatok vezérét is. Ez a jobboldali kultúra a legitimitásáért harcol [...]”¹⁰

Ez a *nemzeti* oldal a baloldali hegemonia ellen harcol – írom 2001-ben megjelent média-könyvemben –, s már készítheti is győzelmi jelentését: nem azért, mert legyőzte volna az antinacionalistákat, internacionalistákat, s nem is azért, mert meg fogja nyerni a választásokat, hanem azért, mert Orbán Viktorék alatt *megszűnt a baloldal hegemoniája*. Az itt következő fejezetben arra teszek kísérletet, hogy megtegyem az első lépést a megfejtés irányában: kik szálltak s szállnak ily engesztelhetetlenül háborúba egymás ellenében?

Léteznek-e valóban *törzsek*, itt nálunk, Magyarországon, a harmadik évezred kezdetén? Évszázadok óta nem beszéltünk róluk, s nem hiányzott maga a *törzs*, *törzsi* kifejezés sem mindennapjaink megértéséhez, fogalomalkotásához. Mi indokolhatja egy idejétmúlt, túlhaladott fogalom leporolását, s hétköznapi életünkbe való visszacsempészését?

Egyes egyedül az, ha minden másnál, minden újnál jobban (mert egyszerűbben és tömörebben) képes kifejezni, megragadni, meghatározni azt a bonyolult jelenséget, amelynek nevet keresünk.

Magyarországon két alaktalan embercsoport vív elkeseredett küzdelmet egymással. Orrunk előtt (talán lelkes részvételünkkel) zajlanak az ütközetek, a maguk elevenségében láthatjuk a mindenre elszánt frontharcosokat, mégsem tudjuk – mert nincsenek pontos fogalmaink *arról* és *arra* –, hogy kik állnak szemben egymással, miféle erők között húzódik ez a mély, átjárhatatlannak tűnő szakadék, mai kifejezéssel élve: törésvonal.

Bizonyos, hogy nem marxi *osztályok* között, mert nem kizsákmányolók és kizsákmányoltak (tőkések és munkások-parasztok) harca folyik, de nem is az értelmiség mint *réteg* az egyik szemben álló fél.

Nem használhatók a társadalmi rétegződés modern szociológiai fogalmai sem, mert a két alaktalan embercsoport között *nem* éles jövedelmi különbségek, eltérő iskolázottság vagy foglalkozás, markáns születési és lakóhelyi különbségek (város, vidék) vagy életkori (generációs) különbségek teremtenek mély szakadékot.

⁹ Ez a fejezet megjelent a Magyar Demokrátában

¹⁰ Súlyos taktikai hibája miatt bukott meg a Fidesz, Népszabadság, 2002. ápr. 23.

Szokás a *népi-urbánus* ellentéppárral jelölni a megragadandó jelenség érintettjeit. Ezek a megjelölések annyiban kifejezők, hogy az egyik fél vonzalma *általában* csakugyan erősebb a népi, vidéki élet és kultúra iránt, a másik pedig inkább a városias, világias élet és kultúra iránt mutat nagyobb érdeklődést. Ez az eltérés azonban a legkevésbé sem ragadja meg a különbség lényegét, ennél fogva inkább elfedi ezt, semmint kifejezésre juttatná. Nem tudjuk meg általa és belőle, hogy mindkét alaktalan csoport jellemzően városi életmódot folytat, sőt, a hadszíntér maga is leginkább a főváros és vonzáskörzete, illetve a fővárosból – a fővárosi média által – szerteszét (*országossá*) sugárzott kultúra.

Hasonlóképp elégtelen a lényeg megragadásához egy másik közkedvelt ellentéppár, a *zsidó-keresztény*. Noha az ellentéteknek egy fontos kiindulópontjára mutat rá, szintén inkább elfedi, semmint kifejezné a lényegét. Sőt, azáltal, hogy *vallási* vonatkozásokra fekteti a hangsúlyt, éppen hamis irányba tereli gondolatinkat: visszavisz oda, ahonnan az ellentétek már rég elmozdultak. Az egyik oldalon vallásos és nem vallásos zsidók, a másik oldalon vallástalanok és keresztények egyaránt beletartoznak a megragadni kívánt alaktalan csoportba. Sőt, kétségkívül, mindkét oldalon, mindkét csoportban találhatók zsidók is, keresztények is (bár valószínűleg igencsak eltérő számban).

Szintén gyakran használatosak azok a fogalompárok, amelyek szerint a *konzervatív* áll szemben a *modern*, a *baloldali*, a *liberális* vagy a *demokrata* megjelöléssel. E megkülönböztetés jelentőségét főképp az adja, hogy a táborokra osztódás egyik ősi motívumára utal, amennyiben a *megőrzés* (megóvás) és a *megújulás* (változtatás) vágya, törekvése ütközik egymással. Korábban bevált fogalmaink (szóhasználatunk) szerint *modern* az a személy (politikai irányzat), aki (amely) meghallja az idők szavát, kész a változtatásokra, a *haladásra*. A *baloldali* erők mint a *forradalmak* történetének főszereplői „értelemszerűen” a *modernség* megtestesítői; akárcsak a *liberálisok* és *demokraták*, akik a szabadságért, az emberi jogokért vívott küzdelmükben ugyancsak a régi, tekintélyelvű társadalmakat és felfogásokat igyekeznek meghaladni – a *konzervatív* erők ellenében.

E felosztás előnye, hogy valóságosan létező és az embereket valóságosan megosztó *érzelme*k, *lelki beállítottságok* mentén is történik, szemben azokkal a besorolásokkal, amelyekben a külső adottságok döntenek: származás, vallás, társadalmi háttér, kulturális környezet, iskolázottság, jövedelmi helyzet, foglalkozás stb. A megőrzés és megújulás vágyának, igyekezetének kettőse bizonyos fokig mindannyiunkban jelen van, csak az a kérdés, hogy ennek aránya és mértéke mennyire függ a külső adottságoktól, helyzettől. „A proletár csak a láncát veszítheti” marxi jelszó (felemás) igazsága azt valószínűsíti, hogy erős az összefüggés: azok – azok a rétegek, osztályok – lesznek modernnek, baloldaliak, liberálisok, demokraták, akik vesztesei (vagy nem eléggé nyertesei) a fennálló helyzetnek (rendszernek), ezért akarják megváltoztatni (*meghaladni*) azt; másfelől meg konzervatívok azok, akik *haszonélvezői* a fennálló helyzetnek, ezért óvják annyira a változásoktól (*haladástól*).

A *konzervatív* kifejezés és *ellentéppárjai* értelmezésével és használatával éppen akkor kezdődnek a gondok, amikor a haladás-fejlődés és a baloldaliság bizonyos fokig szembefordul egymással. Az egyenlőség eszméjével fellépő kommunizmus (szocializmus) a magántulajdon felszámolására irányuló törekvéssel bizonyosan nem nevezhető konzervatívnak; az a kommunizmus (szocializmus) viszont bajosan nevezhető haladónak, amely életképtelen rendszerét erőszakrendszerével tartotta fenn, miközben a vele versengő tőkés jóléti rendszer jóformán minden tekintetben fejlődőképesebbnek (versenyképesebbnek) bizonyult nála. Nem szólva arról, hogy amikor egy fejlődésében lelassult, megmerevedett társadalmat kell mozgásba hozni, akkor a változások szószólói azok, akik megértik az idők szavát; de manapság, amikor mindennapi életünk szinte felfoghatatlan és követhetetlen mozgásba lendült, az igazi változást és távlatos fejlődést – s talán bizonyos fokig a megmenekülést a civilizáció pusztító hatásaitól – a mozgások fékezése, a hagyományok nagyobb tisztelete, a nemzeti, kulturális, történelmi értékekhez való ragaszkodás hozhatja magával. Mint ahogy ma inkább az a modern felfogású

ember, aki egészségét nem bízta kizárólag a „modern” orvostudományra, de legalább annyira a hagyományokra épülő természetgyógyászatra.

Éppen eme értelmezési nehézségek eredményezik a vizsgált fogalmak erőteljes közeledését: a politológiában már jó ideje használt kifejezés például a „konzervatív liberális”, megkülönböztetendő a baloldali liberálistól; vagy a „modern baloldal”, megkülönböztetendő attól a baloldaltól, amely egyszerre érdekelt a fennálló rendszer konzerválásában és saját hatalmi struktúrájának kiépítésében, megőrzésében. (Haladónak tehát nehezen nevezhető – akárcsak a hazai baloldal).

A konzervatív–haladó (stb.) fogalompárnak minden ellentmondásával együtt épp az említett érzelmi, lelki vonatkozása miatt tulajdonítok jelentőséget. Elkerülhetetlennek tűnik, hogy megvizsgáljuk annak a spekulatív felvetésnek az igazságtartalmát, hogy a megőrzés, a megóvás, a valamihez való kötődés, ragaszkodás inkább feltételezi-e a szeretetet jelenvalóságát, mint a változtatásra való erős késztetés és elszántság, amelynek *elvileg* mindig szembe kell néznie a régi megszüntetésének követelményével, vagyis a rombolással, pusztítással, nem szólva az ehhez szükséges agresszív lelkiállapotról (a gyűlöletről). Bizonyosan nincs egyszerű válasz: éppen mert a kötődés alapja lehet a régi kiváltságokhoz való, a társadalom többsége számára nem feltétlen hasznos ragaszkodás; illetve a rombolás irányulhat a valóban sokak (netán a többség) számára elviselhetetlen helyzet megszüntetésére, s mögötte ilyenkor ott ágalhat a szolidaritás, a másokkal való törődés – vagyis a szeretet.

Manapság a *baloldal-jobboldal* szópáros az, amelyikkel a mindennapi szóhasználatban az egymással szemben álló feleket illetik. E meghatározásnak ugyanaz az előnye, mint a hátránya: hétköznapi alkalmazását kényelmessé teszi, hogy olyan bevált politikai fogalmakról van szó, amelyek szinte minden demokratikus berendezkedésű országban használatosak a politikai, választói tömbök megkülönböztetésére (rendszerint különféle finomító jelzők segítségével, mint szélső, közép, ultra); ám a könnyed besorolás ára megint csak a felületesség, azaz a lényeg homályban hagyása. Noha a megragadandók köre e politikai tengely mentén nagyjából-egészében csakugyan kettéoszlik, de a kettéosztódásnak az alapja, gyökere mégsem a hagyományos politikai értelemben vett baloldali vagy jobboldali értékekhez való kötődés. Nem arról van tehát szó, hogy a valóságos különbségek lefedik a hagyományos baloldali-jobboldali értékülönbségeket, hanem arról, hogy a baloldal-jobboldal hagyományos fogalmát ráültették az egészen másban gyökerező, egészen másutt – más síkon – jelentkező különbségekre.

Logikus-e („ésszerű-e”) például, hogy a baloldal-jobboldal fogalompár használatával a politikai mezőből eltűnnek a *liberális* értékeket vallók. Ha csak azt nézzük, hogy Magyarországon a kezdetben nagyobbik liberális párt, az SZDSZ, kormánytényezőként is besorolódott a szocialisták mellé, a kezdetben kisebbik liberális párt, a Fidesz pedig a jobboldal fő erejeként talált biztos helyet magának, a felvetésre azt válaszolhatjuk, hogy a két ellenséges (alaktalan) csoport lényegének megragadásához mellékesek a liberális értékekhez való viszonyulások. Annál hasznosabbnak bizonyulhat, ha azt figyeljük meg, hogy milyen értékek melletti kiállása, milyen retorika hangoztatása révén került el az egyik liberális párt a másik mellől, s jutott el az egyik markáns politikai mezőből (bal) a másikba (jobb), szembekerülve korábbi elvbarátjával, harcostársával (mint a Fidesz az SZDSZ-szel).

A szóban forgó (alaktalan) csoportok közötti háború egyik legmarkánsabb kísérőjelensége kétségkívül az *antiszemitizmus*, illetve az *antiszemitizmus* (*antiszemiták*) elleni küzdelem. Aki ebben látja a háborúság lényegét, a zsidóságot ez esetben nem elsősorban mint vallási csoportot tekinti, hanem mint származási és kulturális identitást (azaz etnikumot). A *zsidókkal* (*zsidósággal*) szemben pedig egy másik identitás állna, mégpedig a *magyarok* (*magyarság*).

Eltérő *etnikumok* (zsidók és magyarok) közötti harcként felfogni a háborúskodást megint csak jár előnnyel (igazsággal) is, de súlyos hátránnyal (igaztalansággal és igazságtalansággal) is. Eleve kizárja például az egyébként erősen érintettek közül azokat, akik egyszerre zsidók és

magyarok, vagyis nem számol azzal, hogy egy zsidó származású – vagy zsidó vallású, identitású – magyar állampolgár nemcsak állampolgársága, de kultúrája, hazája (hazafisága) tekintetében is érezheti magának teljesen magyarnak. Ám – amint ezt később bizonyítani is szándékozom – a zsidó származás és identitás valóban meghatározó szerepet játszik a háborúságot gerjesztő okok és indítékok között. De még ezzel együtt sem igaz, hogy a vizsgált háborúság zsidók és (nem-zsidó) magyarok között folya. Megszámlálhatatlan *nem* zsidó származású-identitású személyiség található az *antiszemita* táborban, és számtalan zsidó a *leantiszemita* táborban.

Közelebb visz a valósághoz és igazsághoz – tehát jobban, mert pontosabban megragadhatjuk a háborúság, a kibékíthetetlennek látszó ellentét lényegét –, ha mindkét alaktalan csoportot egyaránt *magyarnak* tekintjük. De mivel a magyarsághoz (nemzeti önazonossághoz, kultúrához, jelképekhez) való viszonyulásuk tekintetében kétségtelenül markáns különbségek fedezhetők fel a táborok között, indokolt, hogy a háború és a hadviselő felek összefoglaló elnevezése is utaljon erre a tényre.

A *törzsi háború* kifejezés éppen ezt teszi. Nem különféle országok, népek, nemzetek, vallások, civilizációk között zajlik a végelethetetlen küzdelem, nem is jól behatárolható politikai-társadalmi osztályok, rétegek között, de még csak nem is a demokráciákban megszkott baloldali-jobboldali értékek mentén, hanem *két magyar törzs* között. Azonban két *más-képp magyar* törzs között – és éppen ez a *mátság* a háborúságuk legfőbb oka és magyarázata.

A *mátság* lényegére (gyökerére, természetére) legkevésbé sem utal a *polgárháború* kifejezés, éppen ezért ezt – másokkal ellentétben – nem használom a vizsgált jelenségre. A *kulturális háború* már megfelelőbbnek tűnik, ennek használatától más okból tekintek el. Éppen hogy azt szándékozom kidomborítani: kultúrák – s benne kultúránk – évezredes fejlődése ide vagy oda, mostani háborúzásunk ősi ösztönök szintjén és mentén folyik.

Akárcsak eleink, hajdanvolt dicső magyar törzsek körében.

HÁBORÚS HELYZET¹¹

Valóban háború?

Magyarországon, akárhová nézünk, mindenütt a törzsi háború nyomai: a „civil” életben, a médiában és a politikában is...

A törzsi háború jelenléte a „civil” életben

A törzsi háborúzásról szerzett személyes, hétköznapi tapasztalataim minden bizonnyal hasonlóak másokéhoz: még csak baráti társaság – a nyilvánvaló kölcsönös bizalom légköre – sem szükségeltetik ahhoz, hogy néhány, *a közélet, a politika* iránt fogékony ember összeverődése esetén így vagy úgy, de terítékre kerüljön a *törzsi ellentét*. Akár grimaszokban és gesztusokban, akár hangsúlyokban, akár kódolt vagy kódolatlan szavakban. Gyakori megnyilvánulása a rejtett vagy nyílt *zsidózás* (a *görbe orra* utaló kézmozdulattól kezdve a *jött-mentség, idegen-szívűség* hangoztatásáig), illetve az *antiszemitázás* (*nácizás, fasisztázás, nacionalistázás stb.*). Kutatásaim alapján már itt leszögezem s előrebocsátom: egyszerre tartom igaznak, hogy Magyarországon a kommunikáció vagy a metakommunikáció szintjén – erős kommunikációjú közegekben – *zsidózás* folyik, de mégis hivatalos rangra emelt, vagy valódi – irtó szándékú – antiszemitizmus; legalábbis nem erősebb és nem jelentősebb, mint az *antiszemitázás*.

A teljesen az ösztönök szintjén folyó, bár a látszat szintjén annál inkább tényekkel és „észérvekkel” alátámasztott hadakozás valóságos indítékai a legritkább esetben válnak nyilvánvalóvá (ezért is oly bajos tenni ellenük). A törzsi háborúzás jelenségét és jelenvalóságát éppen ezért nemcsak azokban a minősített esetekben érzékelhetjük, melyekben valóban szélsőségesen nacionalista, és valóban szélsőségesen antinacionalista érzelmű és gondolkodású emberek, táborok ütköznek egymással; hanem akkor is, amikor az egyébként legkevésbé sem szélsőséges gondolkodású és mentalitású résztvevők olyan megnyilvánulásokra ragadtatják magukat, amelyek semmilyen tekintetben nem férnek össze az együttélés egyébként megszokott és kívánatos normáival.

Egy huszonhét éves, diplomás, két gyerekes családjára néhány héttel a legutóbbi (2002. áprilisi) választások előtt még arról mesélt, hogy milyen csodálatos gyógytornászhoz járnak – nem mellékesen: egy Budapest környéki településről a forgalmas főváros nem is túl közeli pontjára. A választások óta az anya nagyívben kerüli a találkozást. „Nem bírnám látni!” – magyarázza. Vajon miért nem? Mi történhetett? Csupán annyi, hogy a gyógytornásznő a második forduló előtt küldött egy SMS-t. Meghívta a családot, hogy jöjjenek el a Fidesz kezdeményezte szombati nagygyűlésre (ahova aztán sokszáz ezren, ha nem millióan el is mentek). A gyógytornásznő a kétgyerekes családjára nem mindennapi kedvességéből, udvariasságából, családjára iránti kifogyhatatlan türelméből és szeretetéből arra a következtetésre jutott, hogy az efféle nemes lélek kész megmozdulni, tüntetni a hazáért, a nemzeti erőért – a hazafiatlan, nemzetietlen erők (szocialisták, szabad demokraták) ellenében. Hasonlóképpen gondolkodott az ifjú családjára is: egy ilyen „bűbájos”, szakmájához kiválóan értő gyógytornásznő nyilván nem tarthat azok közé, akik békétlenségbe, viszálykodásba sodorják az országot, akik kokárdákkal bizonygatják magyarságukat és hazafiságukat, megelégedve ezzel mindazokkal, akik nem így tesznek. A két, addig egymást okvetlenül szerető és tisztelő ember a másik politikai kötődését nem a demokrácia üdvözlendő és dicséretes sokszínűségéként értékelte, hanem az emberi tisztesség elemi fokmérőjeként. A kétgyermekes anya magas szintű kulturáltságával, nyelv- és szaktudásával együtt is főbenjáró bűnként fogta fel a

¹¹ Ez a fejezet – kisebb eltéréssel – megjelent a Magyar Demokratában

másik elkötelezettségét, s tőle többé gyermekeinek nem szellemi, de csupán testi nevelését sem hajlandó elfogadni. Ésszel felfogja, hogy ez voltaképpen nem helyes, de érzéseit képtelen áthangolni. (Hogy milyen érzéseit – érzéseinket, lappangó indítékainkat – ezt máskor vizsgálom. Mindenesetre ha valaki azt merné gondolni, hogy egyedi esetről van szó, nézzen be az Interneten a babanet.hu címre, mekkora hévvel estek egymásnak a kampány idején az amúgy békés kismamák.)

A másik közvetett, ám szintén hiteles bizonyítékot a törzsi háborúnak a „civil” életben való jelenvalóságára egy modern tömegkommunikációs csatorna szolgáltatja. A számítógépes világháló, az Internet vitafórumain lehetőség van az álnevek mögé bújtatott kendőzetlen és büntetlen véleménynyilvánításra. Bár itt is vannak ún. moderátorok, ezek cenzúrázó és tematizáló szerepe össze sem vethető az ún. kapuőrökével, azaz a hagyományos tömegmédia szerkesztőinek szerepével, akik a maguk (illetve orgániumuk, feletteseik, tulajdonosaik, közönségük) sajátos szempontjai szerint *mindig válogatják, rangsorolják és rostálják a témákat, információkat, véleményeket*. Az Internet vitafórumait jobbra azok látogatják, akiknek az átlagosnál nagyobb a közélet iránti fogékonyságuk, érdeklődésük és vélemény-nyilvánítási igényünk. Ebből az is következik, hogy tipikus véleményformálóról van szó, akik informáltságuk és politikusságuk révén rendszerint nemcsak akarják, de képesek is a környezetük gondolkodását, véleményalkotását befolyásolni. Ha tehát meggyőzően bizonyítható, hogy e véleményformálók gondolkodásában állandóan és hangsúlyosan teret kap a törzsi háború, akkor meggyőződéssel állítható, hogy ez szintén igaz arra a széles, értelmiséget átfogó rétegre, amelyben e véleményformálók léteznek.¹²

Állításom alátámasztására a leglátogatottabb internetes magyar vitafórum, az Index leggyakoribb politikai témáit tekintetem át. A politikai fórum tartalomjegyzékét egyfelől néhány véletlenszerűen kiválasztott napon (helyesebben: pillanatban, hiszen a tartalomjegyzék a hozzászólások miatt folyamatosan változik) vettem górcső alá, másfelől pedig néhány olyan különleges eseményhez kapcsolódóan (pl. a World Trade Center elleni terrortámadáskor), amelyeknél arra voltam kíváncsi, hogy *a véleményalkotást mennyire befolyásolja a törzsi hovatarozás*. Utóbbi kérdésre egy későbbi fejezetben adok választ.

A politikai témaválasztások (ún. *topicok*) 2001 kezdetétől végzett áttekintése alapján egyértelműen leszögezhetem, hogy a *törzsi háborúhoz* kapcsoló témák száma a legnagyobb magyar vitafórumon *minden alkalommal sokszorosan felülmúlja bármilyen más jellegű téma gyakoriságát*. Összehasonlításképpen: noha életünket gyökeresen megváltoztatja, az EU-csatlakozás különféle vonatkozásai csupán elvétve szerepelnek az Index témái között. Mindkét állítás igazságtartalma ellenőrizhető az alábbi táblázat segítségével, amely egy olyan tetszőleges nap (egyik pillanatának) témáit tartalmazza, amelyen sem itthon, sem a nagyvilágban nem történtek különösnek mondható események. A 100 témából vastag betűvel emeltem ki azokat, amelyek már címüknél fogva egyértelműen a törzsi háborúzás fogalomkörébe tartoznak. (Ha valahol kétségem volt, ott beléptem a vitába, s ily módon ellenőriztem feltételezésemet.) **Nos, ezen a semmilyen tekintetben nem különleges napon éppen ötven témában, azaz az összesnek a felében (!) jelent meg valamilyen módon a törzsi háború, magyarán: ötven témában folyt éppen a törzsi viszálykodás.**

¹² Az álnevek használata miatt nem lehet közvetlenül tudni, mennyire iskolázottak (mennyire értelmiségiek) azok, akik a vitafórumokat látogatják. A hozzászólások tartalmi elemzésével viszont – erre itt nem kívánok időt s helyet fordítani – ki lehetne pontosan mutatni azt, amit a gyakori érdeklődő egyébként hamar megtapasztal: a leggyakoribb hozzászólók között példának okáért újságírók, politikusok, vállalkozók, egyetemisták találhatók, de nem hiányoznak a nagyobb presztízsű értelmiségi szakmák, mint pl. az orvosok, pszichológusok képviselői sem. Az senkit ne tévesszen meg, hogy a hozzászólások számottevő része közönséges (helyenként kifejezetten ízléstelen, durva) hangot használ: az értelmiség javának van egy ilyen lelke, arca is, amely a nick (álarc, álnév) jóvoltából a maga kendőzetlen valóságában mutatkozik meg.

Csak hogy még ennél is megdöbbenőbb képet szerzünk a helyzetről, ha azokba a vita-témákba is belemegyünk (Interneten keresztül beleolvasunk), amelyek látszólag egészen másról szólnak. Bizony azt állapíthatjuk meg, hogy **amikor nem vagy csak korlátozottan érvényesül a belső és külső kontroll, Magyarországon ma jószerivel semmilyen témában nem folyhat „normális” (értelmes, építő) vita, mely előbb vagy utóbb el ne vezetne a törzsi harc újabb fellobbanásához.** Hűen és tömören fejezi ezt ki az alábbi témacímek közül a következő: „Miért lesz a topicok 90%-ából zsidózás?”

Az Index politikai fórumának témái 2001. október 17-én	Hozzászólások száma
<u>Modus Moderandi vita</u>	175
<u>Pannon Rádió 99.5</u>	5297
<u>SIEG ÜBER MSZP IN 2002!</u>	159
<u>mszp vs happy end. (röhejes)</u>	217
<u>Lesz-e Demszky újra polgármester ?</u>	4
<u>Bauer Miklós(dr.) ávós tiszt feljelente</u>	314
<u>Kedves Wittinghoff Úr!</u>	13
<u>Miért lesz a topicok 90%-ából zsidózás?</u>	122
<u>Tiltakozom kis hazánk felajánlása ellen!</u>	630
<u>Simon Peresz látogatást tesz hazánkban!</u>	25
<u>Terroristák vagy szabadságharcosok?</u>	16
<u>Válasz, egy új hang a sajtóban</u>	161
<u>Mikor kezdődött ez a magvarkodás?</u>	69
<u>ITT IS SZAVAZZ AZ SZDSZ-re!</u>	562
<u>Miért nincs hivatalos magyar honlap?</u>	10
<u>SZDSZ eredménye: valódi antiszemitizmus</u>	223
<u>Honnan tudni, h. ellenzéki pol-us hazudik?</u>	11
<u>Horn miért nem ül Milosevics mellett?</u>	13
<u>Ki mit tud a magyarországi szlovákokról?</u>	336
<u>A vallásosak MEGESZIK az ateistákat.</u>	413
<u>Azonnal kapcsolj az ATV-re!</u>	11
<u>Dunaferr-sikerdíj</u>	152
<u>Szent István a globalista</u>	31
<u>Nemeskürty Tábornok lett!</u>	19
<u>Miért hallgat Orbán Viktor?</u>	32
<u>Pannon Rádió klub /NSZN</u>	778
<u>InfoRádió, mint a ballib kampányeszköze</u>	43
<u>Dávid Ibolya miniszterelnök jelölt?</u>	551
<u>Demszky orvosi eset</u>	10
<u>ma a spájzban felajánlottam az országot</u>	28
<u>Örüljünk együtt!</u>	17565
<u>Fórumbírátság – legyen?, ne legyen?</u>	1088
<u>Zsidózott a Népszabi</u>	68
<u>Az én véleményem a kormányról</u>	14
<u>Ki a sovinszta?</u>	5
<u>Schmuck igaza: Fiatalítást az MSZP-ben!</u>	61
<u>Mivel gyalázták Lovast ?</u>	108
<u>Keresztűz – NAPKELTE</u>	20
<u>Még, még, adjatok!</u>	4
<u>fuci</u>	13
<u>Zsidók a palesztinokért, NOAM CHOMSKY is</u>	63
<u>Győri Kecs: Bojkottálom a Danone-t!!!</u>	1942
<u>Kommunistának tekinthető-e Kövér László?</u>	92
<u>Liberális, kozmopolita, globalizmus</u>	1533
<u>VIKTOR SZEMÉLYI KULTUSZA</u>	43

<u>-= A Közel-Kelet =-</u>	5312
<u>Irredenta/"náci" emléktábla a Bazilikában</u>	84
<u>Állam? Egyház? Újra együtt?</u>	4
<u>Járait az MNB elnökének</u>	1611
<u>sumér-magyar nyelvazonosság</u>	1306
<u>Mit kaptál ma Orbán Viktortól?</u>	20432
<u>Szereti valaki a cigányokat? (2)</u>	236
<u>MAGYARÓZÓ kósánék</u>	75
<u>Gazsi sokadszor bunkó</u>	40
<u>KIRE SZAVAZNÁL?</u>	4173
<u>Index! Magyarország Szent Koronája!</u>	293
<u>BŰNÖS VAGYOK!!! :-)</u>	21
<u>Orbán Viktor mondjon le !</u>	44
<u>Mea Culpa</u>	867
<u>AUG. 15.: A SZENT KORONA ESZTERGOMBAN</u>	540
<u>Deutch Tamás közszereplései</u>	317
<u>Hazánk EU-csatlakozása napról napra</u>	2641
<u>Miért szavazzunk az MSZP-re ?</u>	2148
<u>KORRUPCIÓ A HM-BEN</u>	53
<u>Államegyházat vagy egyházi államot?(2)</u>	5476
<u>IRREDENTA(?) EMLÉKMŰ NAGYKANIZSÁN</u>	183
<u>jobbos sajtóköör sábeszkor az ATV-n</u>	1605
<u>Gyűlölködő HVG</u>	116
<u>Vikidál a magyar-németen</u>	23
<u>Torgyán orosz ügynök?</u>	54
<u>FIDESZ hülyére vesz MINDENKIT!!</u>	75
<u>Már a Magyar Nemzetnek sem lehet hinni?!</u>	17
<u>Danone-ügyben is hazudott a kormány:-(((</u>	50
<u>Nem éri meg magyar rendőrnek menni, nem?</u>	28
<u>Felvásárolta a Tv2-t a MIÉP?</u>	98
<u>Közbeszerzés?</u>	35
<u>Magyarellenes közíg. reform Szlovákiában</u>	60
<u>Két hír, ami szar a FIDESZ-nek...</u>	107
<u>JOGOSAK A FÉLELMEK A FIDESZBEN?</u>	41
<u>Jó film a Sacra Corona!</u>	100
<u>Miért közösségellenes a Pató Pál Párt?</u>	28
<u>MIÉP – Hány százalék?</u>	73
<u>TARLÓS – SZIGET: BOJKOTTFELHÍVÁS</u>	7437
<u>Kódobálók</u>	21
<u>ORBÁN APJÁNAK BÁNYÁJA</u>	1491
<u>MSZP országátadás 90-ben</u>	14
<u>Magyar Nemzet! Magyarország Szent Koronája</u>	20
<u>Heti Hetes</u>	10707
<u>Zavar, ha kiderül, loptak a kedvenceid?</u>	46
<u>M. Lake – Az RTL Klub megint hazudott</u>	51
<u>Orbán V. a Magyar Fórum emlőin ?</u>	42
<u>Adjunk át területeket a szomszédainknak!</u>	209
<u>Veszélyben a szabad szombat?????</u>	241
<u>A zámolyi romákkal ismét „helyzet van”</u>	8178
<u>Tufo-Demszky = 1:0</u>	49
<u>Heuréka! Megvan, miért vették meg a FTC-t</u>	20
<u>Várhegyi miért nem ül Szabadi mellett?</u>	35
<u>Lecsukják-e Konrádot?</u>	1757
<u>Elkeserítő a helyzet a magyar médiában.</u>	339
<u>Kik a Széchenyi terv nyertesei?</u>	9

Lényeges feltenni a kérdést: e meghökkentő gyakoriságnak nem az-e a fő oka és egyszerű magyarázata, hogy ennek a törzsi vitának a többé-kevésbé *kódolatlan*, azaz szókimondó lefolytatására más fórumokon nincs semmi lehetőség? Akad sajtó- és rádiós fórum, ahol gyakran zsidóznak, akadnak olyanok is, ahol antiszemitáznak, de ahol a két hajlandóság nyíltan ütközhet, vitatkozhat (ritkábban eszmét cserélve, jóval gyakrabban vagdalkozva), az egyes egyedül az Internet. Ilyen értelemben az Index politikai fóruma csakugyan nem sűrűtménye a valóságnak, inkább csak egy sajátos szelete. Akár azt is lehetne mondani, hogy a *szalonképtelenek szalonja*, ezért sem tükrözi, inkább torzítja a valóságot. Csakhogy a topicok szövegébe beleolvasva hamar nyilvánvalóvá válik, hogy a vitázók egyáltalán nem valamiféle szélsőséges szervezetek deviáns tagjai, hanem igen gyakran mindennapi civil életünk többé-kevésbé megbecsült személyiségei, ilyen-olyan szakmák képviselői (pl. újságíró, pszichológus, történész, orvos, közgazda stb.), vagy vállalkozó, menedzser...

A törzsi háború jelenléte a médiában

Példaképpen két olyan politikai hetilapból emeltem ki véletlenszerűen egy-egy számot, amelyek egyaránt a magyar média főáramához tartoznak, egyik is, másik is több-kevesebb megbecsülésnek örvendő saját táborán belül, és egyik is, másik is a legnépszerűbb törzsi harcosok gyakori felvonulási terepe. Mindkét lapra jellemző a magasabb iskolai végzettségű, értelmiségi – ezáltal *véleményformáló* – olvasótábor. Abban is hasonlítanak egymásra – az Élet és Irodalom, valamint a Magyar Demokrata, mert róluk van szó –, hogy tőlük balra, illetve jobbra létezik még a skálán politikai hetilap, közép felé viszont legfeljebb kisebb példányszámban és kisebb befolyásoló erővel, példájuk tehát ilyen értelemben sem tekinthető extremitásnak; még akkor sem, ha a törzsi háború kísérelésekként a túloldaltól rendszerint *szélsőségesen liberálisnak*, illetve *szalonképtelennek* minősítik a másikat.

Élet és Irodalom

Az Élet és Irodalom a balliberális beállítottságú értelmiség hetilapja. Ugyanennek az oldalnak a másik népszerű hetilapjához, a 168 Órához viszonyítva több benne a liberalizmus, gyakrabban ad teret vitáknak, viszont csipetnyivel sem kevesebb benne a „zsigeri” nacionalizmus-, jobboldal-ellenesség.

A 2002. február 1-i, teljesen „hétköznapi” számban a lap első oldalától a közepéig haladva (ahol az újság már átvált az irodalomra), sorrendben a következő, politikai tárgyú írások találhatók. (A „semleges” jelzővel utalok azokra, amelyekről úgy vélem, nem kapcsolhatók a törzsi háború jelenségeköréhez. Csupán néhány írásból emelek ki részleteket ízelítőül.)

[1. A zágrábi győző]

A főszerkesztő vezércikke a szokványos (ironikus, éles) Orbán-kormány elleni támadások egyike. Idézet az írás közepéből:

„... a kormány csakis azt a szervezetet tekinti partnerének, amelyik elfogadja a státustörvény alapjait, vagyis csak kellő nemzettudat alapozza meg a javaslattétel jogát.”

[2. semleges]

[3. Általános nyavalya]

[4. Kamanyec-Podolszkról]

Dr. Újhelyi Gabriella reagálása Karsai László történész írására (illetve írásban közölt előadására: *Rasszizmus a m. kir. hadseregben?*). Idézet a hozzászólásból (amelynek állításait különben Karsai egy következő számban tisztességesen cáfolta):

„A hajlék, ruha és élelem nélkül maradt zsidó családok – nagyjából nők, gyerekek és idős emberek, hiszen a fiatalokat már munkaszolgálatra hívták be – azonban »rendetlenséget« okoztak a magyar katonai közigazgatás alá került területen, útban voltak, ezért hívták oda a német kivégzőkommandót, hogy megszabaduljanak tőlük.”

[5. *A kulturális káosz szerencselovagjai*]

A szerző Vásárhelyi Mária, a balliberális médiaértelmiség egyik nevezetes alakja. Két egész oldalt kitevő írásából egyetlen mondat:

„A nyíltan MIÉP-es befolyás alatt álló és részben a párt tulajdonában lévő Pannon Rádió engedélyezése nemcsak az intézményesített nyilvános kommunikáció terének szélsőjobb felé történő megnyitását és a náci ideológia intézményes legitimációját jelenti, hanem egyben – nem az egyetlen – fontos eszköz a kormánypártok kezében a MIÉP elnökének zsarolásához.”

[6. *ÉLET*]

Részlet az –sl- szignóval jelzett, keretes cikkből:

„Még jó, hogy a MIÉP-nek nincs közvélemény-kutatója. Elképzeljük a hungarista kérdezőbiztost, amint körbejár. »Jó napot kívánok, szabad megtudnom, hogy ön kire fog szavazni? Igen? És azt tudja, hogy az az ember izraelita? Csak mondom.«”

[7. *Ki a kicsit nem becsüli. Dr. Horváth Zsolt képviselő lakásügye*]

[8. *Státuszkomisszárok kora*]

[9. *Nem volt középút – Petőcz György interjúja Beppe Alfredo volt újfasiszta aktivistával*]

A volt újfasiszta konklúziója (amelyhez különösebb áthalló-képesség nélkül is az ország miniszterelnökét, Orbán Viktort asszociálhatják az olvasók):

„Nem véletlen, hogy a toleranciára való képesség erősen összefügg a magabiztossággal. [...] Rájöttem, hogy a mások iránti korábbi szigorom és intoleranciám valójában nem ideologikus vagy politikai eredetű volt, bár esetleg azzá fajult, hanem abból, hogy egész életem saját szuperegóm védelméről és felmutatásáról szólt.”

[10. *semleges*]

[11. *Amit ajánlunk, amit kérünk*]

A vészidőszakról a Parlament előtt rendezett megemlékezésen elhangzott egyik beszéd írásos változata. A szerző: Szántó T. Gábor, a Szombat című zsidó lap főszerkesztője. Bár e pillanatban csupán azt kívánom igazolni, hogy életünknek nagyon is valóságos és terjedelmes részét tölti be a törzsi háborúzás, s egyelőre kerülök bármiféle értékelést, most kivételt teszek: viszonylag rövid írásában Szántó a zsidó – nem-zsidó (pontosabban: zsidó magyar – nem-zsidó magyar) együttélés kérdésének sarkalatos pontjait érintette, nemcsak filozófiai lényeglátással, de e tárgykörben szokatlan egyértelműséggel és tárgyilagossággal.

„Mi, a szervezett zsidó közösség vészidőszak után született tagjai úgy véljük: új társadalmi szerződés volna kívánatos. Ennek megkötésére hívjuk fel a nemzet demokratikus meggyőződésű többségét.”

[12. *Európa háborúja*] [*semleges*]

Szigorúan véve ez a cikk, amely eredetileg a *New York Review of Books*-ban jelent meg (szerzője Timothy Garton Ash), nem a magyar törzsi háborúról szól, ezért illesztettem mellé a „semleges” jelzőt. Ámde – nagyobb összefüggésekbe ágyazva – hasonló problémákat feszeget: Európa énazonossága. Mondhatnám, témánk (a magyar törzsi háború) kellős közepébe vág az alábbi gondolat:

„Az énazonosságot nemcsak az határozza meg, hogy az ember mit akar és kivel tart, hanem elsősorban az, hogy kiben lát ellenséget. Ez lehet igazi ellenség, de egy egyszerű rivális is: például a másik csapat. Az identitáskutatások zsargonjában: a Másik.”

[13. Páratlan oldal]

A nyolc glosszából hat ragadja meg az alkalmat, hogy a törzsi háború által már feldobott típustémák vagy típusütközetek valamelyikével foglalkozzon. Az *Olimpiát 2004-ben* az Orbán-kormány nekibuzdulásán ironizál, hogy miért nem már 2004-re akar olimpiát – hiszen „Ez sem lenne kevésbé megalapozott, mint a mostani aláírásgyűjtés”. A *PAX – de így?* azt kifogásolja, hogy egy új televízióban, a Paxban a *keresztény* és a *katolikus* fogalmat egybe-mosták a következő mondatban „A Vatikán (...) innen irányítja a világot.” A *Kezitsókolom* című írás egy idős asszony Orbán Viktornak adott, s a szabad demokraták kampányába elrettentő példaként beemelt kézcsókjára utal, idézve a New York Times egy cikkét, amelyből a glosszaíró számára kiderül, hogy „egy szemfüles despota meg tudja akadályozni, hogy a tájékozatlan alattvalók kezét csókoljanak neki”. Az *Irigykedjünk?* a Kossuth Rádió egyik hírét kifogásolja, mely szerint „Bolgár György több százezer forintos végkielégítéssel távozik”, mondván, „Ha egy alkalmatlannak bizonyult bankár, főtisztviselő, futballedző »távozik«, ott a végkielégítések olykor húszmilliónál kezdődnek”. A *Történelem kereke* szemléletes párhuzamot von a hajdani állig felfegyverzett római katonákra köveket hajigáló toprongyos zsidó gyerekek, és a mostani arab gyerekek között. A következő glosszának már a címe is könyvünk témájába vág: *Globalizáció és nemzettudat*. Az írás egy viccet idéz: Március 15-én kérdi az egyik magyar ünneplőt egy japán turista: Tudja-e, hogy mi fényesebb a láncnál? – A kard. – És a kardnál? – ??? – Hát a váku.)

Magyar Demokrata

Ahogy az Élet és Irodalomról elmondható, hogy a balliberális beállítottságú értelmiség hetilapja, és hogy ugyanennek az oldalnak a másik népszerű hetilapjához, a 168 Órához viszonyítva több benne a liberalizmus (viszont csipetnyivel sem kevesebb benne a „zsigeri” – túlfűtött, irracionális – *antinacionalizmus*), ugyanígy a Magyar Demokratáról is állítható: a nemzeti-jobboldali beállítottságú értelmiség hetilapja; a Magyar Fórumhoz képest több benne a liberalizmus, viszont semmivel sem kevesebb benne a nemzet iránti elkötelezettség (más szóval, a *nacionalizmus*; de azért valamivel halványabb a globalizmus-ellenessége).

A 2001. december 13-i, teljesen „hétköznapi” számban sorrendben a következő, politikai tárgyú írások találhatók. (Ismét a „semleges” jelzővel utalok azokra, amelyekről úgy vélem, közvetlenül nem kapcsolhatók a törzsi háború jelenségeköréhez.)

[1. Címoldal]

A első borítón felhívás: Nemzeti Színház, Előfizetési akció!

[2. A három madárról]

Bencsik András főszerkesztő vezércikke arról, hogy az SZDSZ egy régi, április 4-ei plakátról vette a három madarát.

„Ha csak valami rejtélyes lelki »áthallás« következtében röppentek át a dolgozó magyar nép hős szovjet katonák által felröpített madarai az internacionalizmus egéből a polgári demokráciába, vajon hogyan számol el a magát polgárinak és liberálisnak nevező párt azzal, hogy a legvörösebb bolsevik propaganda forrásvizéből merített?”

[3. Nagygyűlés a Petőfi-szobornál]

[4. semleges]

[5. *A terror magvai*]

A cikk Közel-Kelettel foglalkozik, az alábbi idézetből látható irányultsággal.

„Az Afganisztánban zajló eseményeket meglovagolva az izraeli kormány a terrorizmust támogató szervezetnek minősítette a Jasszer Arafat vezette autonóm palesztin hatóságot, és totális háborút hirdetett a több mint fél évszázada elnyomás alatt élő palesztinok ellen.”

[6. *Nem létezik katonai megoldás*]

[7. *Egy „coming out” boy vallomása*]

A Seszták Ágnes főszerkesztő-helyettes által jegyzett pillanatkép a törzsi háború egyik jellegzetes kísérőtémájával, a homoszexualitással, illetve mássággal foglalkozik. Beszédes a befejező gondolata:

„Fárasztó lehet állandóan másnak lenni, és ott lihegni, hogy milyen iszonyúan toleráns vagyok, nehogy lemaradjak a legközelebbi, pedofilek melletti kampányról. Mi, kisebbségbe szorult többség, maradunk férfiak és nők, ami miatt, tekintve, hogy merre halad a világ és benne a médiumok vezérelte nyilvánosság, lassan az extremitást fogjuk képviselni.”

[8. *A cérna elszakadt*]

Tallós Emil cernája szakadt el, mert „kétség sem fér hozzá”:

„...Megyesi Gusztáv, az Élet és Irodalom mosdatlan szájú vezércikkírója a december 7-i lapszám címlapján csak folytatja – mi több: erősíti azt, amit a beteg lelkű szerkesztő a 168 Óra címlapján elkövetett: gyűlöletre uszít a református egyház ellen.”

[9. *Gödörtől a Duna-partig. A Nemzeti Színház időben elkészül*]

[10. *Az éneklés menedék és oltalom – Beszélgetés Pitti Katalinnal*]

Ha csakis a szakmai tudás és emberi hitelesség döntené el Magyarországon, hogy ebben vagy abban az újságban, tévé- és rádiócsatornán kit szólaltatnak meg, akkor a kiváló opera-énekesssel készült interjú a „semleges” kategóriába került volna. A mai médiaviszonyok között azonban mindig találni „mélyebb” okokat is. Rövid részlet a művésznő válaszából:

„Megpróbáltam a legnagyobb szeretettel és odaadással megtalálni, hogy miben tudok hasznos lenni Németországban Boeselager báró oldalán, de rá kellett döbbernem, hogy a dolgom, a tennivalók, az életem itt van Magyarországon. Nekem csak itt lehet létezniem.”

[11. *semleges*]

[12. *Százéves a Nobel-díj*]

Az áttekintés befejező passzusa, amely önmagáért beszél:

„A »magyar csoda« titka a jó iskarendszerben rejlett. Kreativitásuk alapján Leon Lederman Nobel-díjas tudós tréfásan így írt a magyarokról: »Ez a történet igazi marslakókról szól. Azokról, akik a XX. század első felében beszivárogtak a világ legjobb egyetemeire, kutatóintézeteibe... Azon buktak le, hogy – bármilyen sokáig gyakorolták is – egyetlen földi nyelvet sem tudtak idegen akcentus nélkül beszélni... köztudott, hogy a magyaroknak van ez a furcsa nyelvi sajátosságuk... A mesterdetektív munkatársa, dr. Watson a helyszínen rábukkant annak a személynek a nyomaira, aki a magyar közoktatás irányítójaként felfedezte – sőt közvetve maga szervezte – a marsiak titkos hídfőállásait: a pesti gimnáziumokat. E személyt úgy hívták, hogy báró Eötvös Loránd.

Nem árt erre emlékezni.”

[13. *semleges*]

[14. *Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk*]

[15. Akiket nem rehabilitáltak – Az akadémikusok történelmi...]

Ennek a cikknek már az első mondata kifejezően tükrözi a törzsi szellemet:

„A zseniális kultúrpolitikus, Klebelsberg Kunó nem hagyta, hogy a nemzet más országok rabszolgájaként tengesse életét.”

[16. Bal-jobb dimenziók]

[17. Az első maraton]

Marton György – egy amerikai magyar – beszámolója élete első maratoni futásáról egyfelől szokatlan téma a Demokratában, másfelől látszólag teljesen független a törzsi háború világától. Ám mégsem az: egyértelmű üzenete, hogy nem szabad csüggedni. Tűzzünk ki magunk elé célokat, mindent tegyünk meg az elérésükért, és akkor majd jól fogjuk érezni magunkat.

[18. Csodafegyver: a dezinformáció]

Ebből a két- és fél oldalas írásból több részlet is kínálkozik, mint a törzsi háborús szövegek ragyogó példája. Kettő ezek közül:

„A sajtóságos, nevezetesen zsidó/angolszász törzsek kezében lévő sajtóügynökségek nagy többségükben csak ugyanolyan törzsi vagy ideológiai pedigréjú tagokat alkalmaznak, akik ennél fogva megelégednek a »csoport« érdekében álló információk továbbításával, miközben más híreket figyelmen kívül hagynak vagy a törzsi érdekeknek megfelelően interpretálnak.”

„A véleményformálás művelői számára melegen ajánlott a szélsőbalos múlt és az »etnikailag korrekt« származás...”

[19. semleges]

[20. Egyházi szamizdat]

Egy önmagáért beszélő részlet Szalay Károly jegyzetéből:

„De azt sem hallgathatom el, hogy a mai egyházi vezetés a Károli Gáspár Egyetemet átjátszotta a kriptokommunista oktatók kezére. És az is tény, hogy a református egyház becsületes túlnyomó többsége azt várta Hegedűs Lóránt püspök úrtól, hogy a rendszerváltozáskor kitakarítja az egyházi vezetést, a kommunista kollaboráns és besúgó papokat kilökdösi az egyházból. Ezt elmulasztotta s ez az árulással fölerő keresztényi megbocsátás most őt is, fiát is romjai alá temeti. Minden egyház megbocsátása saját áruló papjaival szemben az egyház halálos ítéletének aláírása.”

[21. „Tisztán állok Isten előtt”]

A Hegedűs Lóránt püspökkel készült interjú úgyszintén ragyogó sűrítőmánya a törzsi háborúságnak. Alább olyan részleteket emelek ki, amelyekkel két legyet üthetünk egy csapásra: az interjúalany ugyanis, miközben fia, ifjabb Hegedűs Lóránt elhíresült írását védi-magyarázza, az ellentábor sajtójából is idéz.

„Minden józanul gondolkodó ember számára világos kell legyen, hogy a XVI. kerületi MIÉP-tagszervezet negyedévenként megjelenő kis brosúrája egyetlen oldalának a – jóllehet nem kimunkált – cikkét lehet nem lehet úgy számításba venni, mint például egy parlamenti felszólalást, amellyel szemben megkövetelhető a százszázalékos kidolgozottság. Ugyanakkor egy alapjában véve még helyi jelentőségűnek sem mondható kis újságcikklet szinte országos jelentőségűre emeltek, és először feljelentést fabrikáltak belőle világi szerveknél, majd pedig mindezt egyházi közegben is a legmagasabb hőfokra izzították. Azt elfogadom, hogy a cikk [...] kétségeket ébreszthet az olvasóban, illetve megválaszolatlanul hagy kérdéseket. Azonban ebből normális körülmények között egészséges vitának kellett volna kibontakoznia a felvetett gondolatok tisztázása érdekében, nem pedig egy végletesen elmérgesedő, az egyház

törvényeit is felborító, politikai érdekektől sem mentes hisztériának. Különösen azért nem, mert fiam írása sem értelmezhető az előzmények ismerete nélkül, ugyanis cikke reagálás volt azokra a sajtóban megjelent szélsőséges tartalmú írásokra, amelyek alapjaiban sértik meg valamennyi magyar érzelmű, valamennyi hívő keresztény és valamennyi konzervatív értékeket valló ember érzéseit. [...] Hadd idézzek példaként Hell Istvánnak a Magyar Hírlap 2001. július 21-i számában megjelent, A kirekesztés módszertanához című írásból: »Tudom is, vagy legalább nagy meggyőződéssel tudni vélem, hogy mi a teendő a többségi magyarságunkra, kereszténységünkre és heteroszexuális mivoltunkra apelláló harciaskodókkal, másságukat levetni nem tudó kisebbségek elleni rendbontókkal. A húszezer szélsőséggel és az őket különösebb meggyőződés nélkül követő bagázssal. Ki kell rekeszteni őket. Ki kell szavaznunk őket a hatalomból.« Ezek után egy Majnai Tamás nevű, magát »református lelkésznek és teológiai tanárnak« hazudó személy a kirekesztő szélsőségeségéről közismert Magyar Narancs című, SZDSZ-közelbi lap X. évfolyamának 35-36. számában egyéb nemzetgyalázó ostobaságok mellett a következőket írta: „El lehet temetni példának okáért a náci Horthyt, kíséretet lehet István király tetemcsofátját és soha nem használt tökfödőjét, kongatni lehet a vészharangot különféle nemzetszaporulati ügyekben vagy mondjuk eutanázia- (veszélyben az utolsó kenet!) és hálósobakérdésekben.”

[22. Minden magyar érezze jól magát a Kárpát-medencében]

[24. Milliárdok a Dunába – Hogyan kezelte el a Bankár Kft. a Dunabank vagyonát?]

Akár semlegesnek – a törzsi viszáltytól teljesen függetlennek – is ítélnénk az írást, ha nem ugyanaz volna a helyzet, mint az imént az Élet és Irodalom (a Fideszes képviselő lakás-ügye) esetében: a honi korrupcióval, mely mára egyik legnagyobb problémává növekedett, rendre akkor foglalkozik valamelyik lap, ha az aktuális ügy az ellentétes törzs érdekeltségi körébe tartozik, vagyis ha az oda kötődő személyek, intézmények lejáratására alkalmas. A szóban forgó cikk történetesen kimutatja, hogy a Bankár Kft. gyanús ügyletei mögött olyan balliberális nevezetességek állnak, mint Bokros Lajos, Surányi György, Medgyessy Péter...

[25. Európa legnagyobb hamukája]

Itt is elegendő lenne, ha a „csak úgy” rovatcímet viselő, heti rendszerességgel jelentkező, médiaelemző írásból bizonyítésképpen a vastagbetűs felvezetőt (lead-et) idézném ide. Csakhogy a szerző, Székely Kecskés János, aki főképp az elektronikus médiát figyeli, a törzsi háború napi jelenvalóságáról – no és jellegzetes megnyilvánulásairól – néhány általános érvényű, idevágó észrevételt tesz...

„Múlt héten közölte az MTI online, hogy a zsidó hanuka-ünnep alkalmából az Országház előtt állítják fel Európa legnagyobb (hat méter magas) gyertyatartóját. Három nap múlva az SZDSZ tart majd sajtótájékoztatót a téren, a következő nap megérkezik a karácsonyfa is, 16-án pedig adventi gyertyagyújtás lesz. Módosulva ugyan, de lassan megvalósulhat Kis János hajdani sugallata arról, hogy minden kisebbségünk jelképe szerepeljen állami címerünkben. Most még csak egy szimbólum került a karácsonyfa mellé a térre, de talán majd jön sorban a többi is, a krisnások kocsijáig. Eközben az országon belől és kívül mást sem hallani, mint hogy a magyarok antiszemiták, nem tolerálják a másságot. Bizony, a kontinens legbefogadóbb nemzetéről ilyet állítani: Európa legnagyobb hamukája.”

„Éppen idáig jutottam szokásos vasárnap éjszakai tevékenységemben (cikkírás), és azon töprengtem, szabad-e olyan szójátékot megengednem, amivel esetleg sérténem néhányak érzékenységét, amikor átkapcsoltam a tv2 Magyarország holnap című késő esti rétegműsorára, és megint az én érzékenységemet sértették. (Addig a National Geographic Channel Tibetről szóló műsorát »háttértévéztam«.) Poénra jött Iványi Gábor metodista lelkész monológja: éppen arra panaszkodott, hogy milyen antiszemiták vagyunk. Tényleg nem lehet bizonyos adókba belehallgatni, hogy ne ez legyen a vezető téma. Rádadásul néhányan olyan diadalittasan teszik ezt, mintha örülnének minden jelnek, amit így lehet értelmezni. Most éppen az egyházaknak szóló, „hívő értelmiségiek” által írt levél apropóján beszélt erről az

SZDSZ-es honatya. Szerinte az egyik aláíróra karvalyként lecsaptak (az nem derült ki, hogy kik), míg az antiszemitázók (nem derült ki, hogy kikre gondol) büntetlenül maradnak. [...] Csak hát lassan megszokjuk, hogy a pártokat követve minden megítélésben kettéválik az ország. Úgy látszik, a kétpártrendszerhez a „double standard”, a „kettős mérce” illik. Amit az egyik félnek szabad, a másiknak nem. Vannak, akik naponta előráncigálják a zsidó témákat, vannak, akiknek szót sem lehet szólni róla. Most én is félhetek, bekerülök-e a legközelebbi gyűlöletbeszédet összegyűjtő kötetbe.”

[26. Arckép: Mihály Árpád szobrászművész]

Hogy miért éppen ez a szobrást választotta beszélgetésre a Demokrata, és nem egy másikat? „Látok itt két gyönyörű szobortervet is. Az egyik a csodaszarvas megjelenítése. Mi izgatta ebben?” – kérdi a újságíró.

Ugyanaz, ami az újságíró. Mint a Demokratát. Mint általában a *magyarsághívőket, nemzet-hívőket*. „Ez egy világtörténet, a mi eredetmondánk.” – fog bele hosszú válaszába a szobrász...

Következtetés

Tizenhárom a kettőhöz és huszonhat a négyhez: így aránylik a törzsi háborúhoz többé-kevésbé kötődő íráskok száma a semlegesekhez, vagyis az arány nemcsak meghökkentően magas, de meghökkentően azonos is a két törzs egy-egy jellegzetes sajtótermékét tekintve. A háború tehát korántsem egyoldalú, nem csupán az egyik törzs veri a tamtamot, hanem mindkettő megtalálja módját, hogy bármi történjék is az országban, arról vagy ne vegyen tudomást, vagy ha mégis, csakis törzsi szemüvegén keresztül lássa és értékelje azt. Tisztelet a kivételnek: a minden tizenháromból kettőnek, a minden huszonhatból négynek.

A törzsi háború jelenléte a politikában

Kovács László pártelnök és a kokárda

Április 4-én, azaz három nappal a választások első fordulóját előtt a két versengő nagy párt elnöke vitázott egymással a Budapesti Közgazdasági Egyetemen. Az előzetes megállapodás szerint a vitaidő végén mindkettőjük lehetőséget kapott egy rövid zárószóra. Minden politikus (és kampányszakember) számára teljesen világos, hogy a búcsúszavaknak a többihez képest jóval nagyobb a jelentőségük, mert többnyire utolsó benyomásként maradnak meg. Egy jó búcsújelenet feledtethet számos erőtlenebb pillanatot és gondolatot, még tán a végső biztatást is megadhatja a meggyőzés határán habozóknak.

Ebben a dramaturgilag valóban rendkívül *jelentős* helyzetben Kovács László, az MSZP elnöke elővett egy nemzeti kokárdát és kitűzte zakója hajtókájára, efféle gondolatok kíséretében: „Mi is a nemzet részei vagyunk, nem hagyjuk, hogy kirekesszenek minket belőle, nem hagyjuk, hogy mások kisajátítsák a legfontosabb jelképeinket, hogy kettősszák a nemzetet... Az MSZP számára mindennél fontosabb az összefogás...” (*nem szó szerinti idézet*). Kovács László pártelnök ezzel a Fidesz („a polgári erők”) akciójára felelt: március 15 után sem veszik le a kokárdát, a választások napjáig kívánják hordani.

Nos, a politikai erőknek az a fajta versengése – háborúsága –, amelynek döntő ütközetében a nemzeti szimbólum ilyen szerephez jut, az nem a modern demokráciák szokványos politikai harca, nem a pártok által különbözőképpen képviselt polgári értékek magától érteendő ütközése. Itt a nemzethez, a nemzet fogalmához, szölamához, jelképéhez és lényegéhez való viszonyulás jelenik meg utolsó, döntő érvként!

Pokorni Zoltán, a Fidesz elnöke ugyancsak helyénvaló és jellemző válasszal reagált. „Nagyon jó – mondta –, ezt kell csinálni! Ugye milyen egyszerű?” (*szintén nem szó szerinti idézet*). Aztán hozzátette a maga búcsúszavait, amellyel a választásokon való részvételre biztatott, „akármelyik pártra szavaznak is”.

Nem várok elébe annak a hosszúnak ígérkező gondolatmenetnek, amellyel a törzsi háború jelenségeit és összefüggéseit kívánom e könyvben, majd a Törzsi trilógia egészében lefesteni, ám néhány idevágó „felfedezésről” – az epizód lényegének felfogása és helyes értelmezése érdekében – célszerű már itt említést tennem.

A Fidesz 1989-ben a „nemzeti erők” elleni „négy igen”-es akció egyik résztvevője (ha nem is mint kezdeményező, de mint a szabad demokraták legfőbb társa); miközben a párt tudatosan kerülni és meghaladni igyekszik a „népi-urbánus” ellentétet, 2002-ben már ő a *nacionalizmus* vádjának egyik fő céltáblája (a másik a MIÉP). Pokorni ekkor adott válasza híven fejezi ki a Fidesz politikai felfogását: a nacionalizmust közösségépítésre és közérzetjavításra kívánja felhasználni, s természetes, hogy ez jól egybevág azzal a céllal, hogy eközben a saját közösségét építse, és a közérzet javítása által a saját elfogadottságát (népszerűségi szintjét, szavazóbázisát) növelje. A Fidesz nem „zsigeri” okokból kötött ki az ún. nemzeti oldalon; mint jellemzően pragmatikus, modern pártot, nem annyira *kötődések* vonzották, mint amennyire *taszítások* terelték arrafelé. A Fidesz vezéreinek és tagjainak általában nem okozott semmiféle gondot a nemzeti retorikákban és rítusokban való elmerülés; akiknek igen (Fodor Gábornak és társainak), azok egy sikertelen hatalom-átvételi kísérlet után örökre eltávoztak a pártból. Ám a Fidesz számára elfogadhatatlan volt, amit akár az SZDSZ, akár az MSZP képviselt, nem annyira programjában, mint retorikájában, stílusában és üzenetében. Ezért és ennyiben állítom azt, hogy a Fideszt valaminek a *tagadása* juttatta a nemzetinek nevezett erők élére; nem volt vevő sem az *univerzalista*, *antinacionalista* liberalizmusra, sem az *internacionalista* posztkommunizmusra (akármennyire maszkot és lényegét váltott is az utóbbi a szabadpiacos kapitalizmus hű támogatójaként). Pokorni pártelnök szavai éppen ezt fejezték ki: a Fidesz nem gondolja, hogy az MSZP ne lehetne a nemzet teljes értékű tagja; csak „nemzetellenes” ténykedések és retorikák helyett (lásd, pl.: a kedvezménytörvény – státustörvény – dolgában a magyar és román fél – Orbán Viktor és Adrian Nastase miniszterelnök – egyetértési nyilatkozatának heves megtámadását) képletesen és ténylegesen is tűzze (vegye) szívére a nemzeti szimbolikát.

A két pártelnök közötti vita előtt alig néhány nappal a Nap-Kelte Keresztűz című műsorának volt vendége a szabad demokraták pártelnöke. Kuncze Gábor itt kifejezésre juttatta, mennyire elítéli a Fidesz kokárdás akcióját. Kuncze szerint ez elértékteleníti az olyan fontos jelképeket, mint amilyen a nemzeti kokárda is, ráadásul megosztja a nemzetet, hisz azt fejezi ki, hogy aki március 15. után, az ünnep elteltével nem viseli, az már nem is lehet rendes tagja a magyar nemzetnek. Mint egyik kérdező, felvettem, hogy „Mi lenne, ha önök is kitűznék?”. „Ön mögött bizonyára egy kokárdagyáros áll” – hangzott az egyébként szellemes felelet.

Jellemző, hogy a szabad demokraták elnöke nem tudott eljutni addig a gondolatig, ameddig az MSZP eljutott. A szocialistáktól *nem eredendően* és *nem végletesen* idegen a nemzeti retorika; a szabad demokraták lényétől és lényegétől azonban áll távol *a nemzet*, *a nemzeti szimbólumok szerinti gondolkodásmód* és *retorika*. (Aminthogy az sem véletlen, hanem a pártok természetének vizsgálata alapján jellemző, hogy a szocialisták legalább a státustörvényt megszavazták; a szabad demokraták viszont – egyedülként a parlamenti pártok közül – ellenezték.)

Végezetül nem érdektelen példánk szempontjából az sem, hogy a közmegegyezés szerint is különösképpen nacionalista párt, a MIÉP, illetve elnöke hogyan reagált a Fidesz kokárdás kezdeményezésére. Politikai szempontból – mint nyilvánvalóan *nemzeti* párt számára – semmilyen hasznót nem hozott volna, ha csatlakozik. Mint eredendően nacionalista párt, valóságos értékvesztésként élte meg a nemzeti jelkép önállósuló politikai eszközként való haszná-

latát. Csurka István személyében azonban olyan érzékeny gondolkodó áll a párt élén, aki érzékenysége nélkül fogva hajlamos ugyan ott is ellenséget és összeesküvést látni, ahol (meggyőződésem szerint) nincs, máskor viszont képes a lényegre tapintani: „Támogatjuk a Fidesz pragmatizmusát” – hangoztatta a MIÉP elnöke a 2002. évi választások küszöbén. Magyarán, Csurka István tisztában van vele: a Fidesz mellkasán e nemzeti kokárda most nem több, mint egy szavazategyűjtő – de a párt lényegétől mégsem idegen, azzal mégis csak hitelesen harmonizáló – kampányfogás, amely azonban így is a MIÉP fő törekvését segíti elő: a magyarság nemzeti jellegének, nemzetvédő (megmaradó és gyarapodó) ösztöneinek erősödését.

Medgyessy végszava

Becslések szerint 3-5 milliónyian kísérték figyelemmel a választási kampány első fordulójának legnagyobb s egyben utolsó attrakcióját, az Orbán Viktor – Medgyessy Péter televíziós vitát. A Fidesz miniszterelnöke és az MSZP miniszterelnök-jelöltje ütközetének, ha lehet, még nagyobb volt a tétje, mint egy nappal korábban a pártelnökök vitájának; s ugyanez mondható el a zárszavakról.

Mintha kinek-kinek ugyanazon forgatókönyv alapján komponálták volna meg befejező mondandóját mind a két napon. Orbán – akárcsak Pokorni – a választáson való részvételre biztatott mindenkit. Medgyessy pedig – őt követően – a *béke*, azaz a nemzeti összefogás, a nemzeti megbékélés fontosságát hangsúlyozta.

Békéről drámai fontosságú pillanatban akkor beszélünk, ha *háború* zajlik. Ha olyan *valóságos* háború, amely a nagyközönség számára is valóság. Politikai pártok ütközetei a demokrácia szabályainak betartásával: még kíváncsiak is, tehát semmiképp nem indokolnák és eredményeznék a békevágy hangoztatását. Ez a háború, amely ma, Magyarországon a béke hangos óhajtására készíti a döntő pillanatban a miniszterelnök-jelöltek egyikét, egy sokkal mélyebben húzódó ellentét kifejeződése *másképp magyar* embercsoportok között. Ez a háború *törzsi háború*.

A legfőbb ellenség

Ugyancsak a megválasztott pillanat dramaturgiai jelentőségével igazolható, hogy a 2002. évi választásokra készülődő országban némelyeknek mi a legnagyobb félelmük, mi testesíti meg számukra a jövő legnagyobb veszedelmét: az egyik politikai párt, amely a közvéleménykutatások szerint a parlamentbe való bejutás küszöbén áll (s végül be sem került a parlamentbe).

A kampánycsend napját a hírügynökségi jelentések (MTI) szerint az egész országban egyetlen komolyabb akció zavarta meg: „Szombatra virradó éjszaka ismeretlenek politikai tartalmú szórólapokat helyeztek el a Fertődön, Kapuváron és Fertőszéplakon lakók postaládáiba. Erről az illetékes választási bizottság a nap folyamán három írásos bejelentést, valamint több telefonos jelzést is kapott.” A tévéhíradók felvételén látható volt, hogy nemcsak a postaládákba jutott a szórólapból, hanem szanaszét a kertekbe is. A kampánycsend miatt nem mutathatták (volna) közről a bűnjeleket, csak hogy az egyik csatorna nem bírta ellenállni a kísértésnek, s ha csak egyetlen pillanatra is, de bevillantotta a felhívás lényegét: „**Ne szavazzatok a MIÉP-re! Fasiszták!**”.

Sajtó-főhadiszállás és általános mozgósítás: a nemzet megmentésére

A szocialistáknak az első fordulóban elért, váratlan győzelme olyan drámai helyzetet teremtett a másik táborban, amely minden addiginál jobban felszabadította a politikai gátlásokat. Orbán Viktor a Testnevelési Főiskolán tartott beszédében arra figyelmeztette az országot, hogy a

szocialisták győzelme esetén veszélybe kerülnek a négy év vívmányai, veszélybe kerül a polgári jövő, s felszólította híveit, szombaton még többen jöjjenek el a Kossuth térre. Az épületen belül és kívül összegyűlt többszázezres tömeg lelkesen skandálta: „Ott leszünk!”, s elénekelte a *Kossuth Lajos azt üzente* kezdetű nótát, fültanúk szerint többen némi módosítással: „Orbán Viktor azt üzente...”

A szombati „nagygyűlés” előtti nap estéjén az ATV akkoriban szokásos péntek esti műsora, a Lovas István-féle Sajtóklub futott. A „polgári” (jobboldali, nemzeti) erőket, s értelemszerűen a Fideszt és kormányát nyílt elkötelezettséggel és hazafias lelkesedéssel támogató újságírók (akiknek egyébként valóban kulcsszerep jutott a baloldali médiahegemónia felszámolásában) ezen az estén nem elégedtek meg azzal, hogy az elmúlt hét eseményeit, nyilatkozatait felidézve szembesítsék a baloldalt állításaik vélt vagy valóságos hamisságával. Ezen az estén a Klub háborús főhadiszállásként működött. Feszített tempóban sorra leleplezte a baloldal első fordulóbeli „választási csalásait”, korábbi „hamis ígéreteit”, a tévén keresztül folyamatosan bombázva, „gondolkodásra” bízta a „tisztelt szocialista szavazók”-at. Majd felszólította a nézőket, hogy pártállásra való tekintet nélkül jöjjenek el másnap a Kossuth térre (Bencsik András: „legalább egymillióan leszünk!”). Senki ne hozzon olyan transzparenszeket, amelyekről tudhatjuk, hogy az RTL és a TV2 kedvencei (Lovas István), senki ne hagyja magát provokálni, a provokátorokat nem szabad bántani, csak le kell fogni és odavinni a legközelebbi rendőrhöz (Bayer Zsolt). És senki ne tüzzön ki pártjelvényt, ne hozzon pártzászlót, csak kokárda legyen és nemzeti színű zászló, *mert itt a nemzet lesz jelen*.

Erről a háborúról beszélek.

HÁBORÚS VONÁSOK

Miféle háború?

Ha valóban háború, ami itt folyik – s aminek természetét kutatjuk – akkor itt katonák (harcosok) is kell, hogy legyenek, sőt, hadseregek, amelyek ilyen-olyan eszméktől vagy céloktól vezérelve, esetleg közvetlen irányítás alatt a legkülönbébb hadszíntereken harcolnak egymással, „szekértáborokat” alkotnak, támaszpontokat tartanak fenn, az ellenség legyőzésére (gyengítésére) alkalmas taktikájuk és stratégiájuk van – és ezeket támogató fegyverezményük és propagandagépezetük. De kell találnunk e háborúban akár felderítőket és titkos ügynököket is, és azt sincs okunk feltételezni, hogy a hősök és bátrak mellett ne akadnának gyávák és árulók, ne harcolnának egyszerre lelkes önkéntesek és jól megfizetett zsoldosok, amint ez lenni szokott minden „rendes”, igazi háborúban. S mint minden háborúnak, a mi törzsi háborúnknak is minden bizonnyal van oka és tétje, nyertese és vesztese, értelme és értelmetlensége – kinek-kinek szemében más, természetesen.

Amilyen hasznos azonban a párhuzamokat megtalálni és felmutatni, éppen annyira fontos még itt az összevetések kezdetén leszögezni a legfőbb különbséget: bármennyire háború is a mi kiterjedt törzsi háborúnk, akárhány valóságos áldozata van is, fizikailag nem semmisítettek meg benne senkit¹³, valóságos lövések nem dördültek el benne, robbantások ugyan voltak, de ezeknek sérültjei és halottai nem. Nem egy, elénk mintaként állított nyugati demokráciában fordult elő politikai gyilkosság az elmúlt bő évtizedben (e könyv írása idején éppen Hollandiában); nálunk azonban, ha öltek is, hamarabb lehetett a köztörvényes bűnözők, eszközeikben nem válogató – alvilági – vállalkozók egymás közötti leszámolásának nyomaira bukkanni, mint a törzsi viszály elfajulásának cáfolhatatlan bizonyítékára. A politikusok (Torgyán József, Szájer József) lakásánál végrehajtott robbantások sem jártak személyi sérüléssel, egyetlen karcólással sem, s ez arra enged következtetni, hogy ezeknek sem az emberi élet kioltása – az ellenség fizikai megsemmisítése – volt a céljuk, hanem a figyelemfelkeltés, a feszültség előidézése, a zűrzavar fokozása (minden bizonnyal a zavarosban való sikeres halászás reményében).

A háború oka, indítéka

Háborúhoz mindenképp okok s indítékok kellenek, amelyek kiváltják és mozgatják. A mi törzsi háborúnk vonatkozásában több okot s indítékot lehet felfedezni egyszerre; mivel e könyvben bővebben foglalkozom majd ezekkel, itt csak a bizonyítás (elfogadtatás) erejéig igazolom jelenvalóságukat, fontosságukat.

¹³ Két olyan esetről van tudomásom, amelynél felmerült, hogy az áldozat halálában közvetlen szerepet játszhatott a törzsi viszálykodás. A 2004. október 24-én tartott ún. Nemzetgyűlés előadója, Végváry József – egykori III/III-as csoportfőnök – határozottan állította, hogy Csengey Dénest megölték (a hivatalos verzió szerint a szíve végzett vele). Az előadásról készült videófelvétel tanúsága szerint vélekedését Dr. Botos Gábor, volt átvilágító bíró is osztotta. Szó szerint így fogalmazott: Csengeyt „eltették láb alól”. Van olyan vélemény – későbbi fejezetben szólok róla –, amely szerint Simon Tibort, a Ferencváros labdarúgóját „nemzeti” megnyilvánulása miatt verték agyon.

Rendszerváltozás: a hatalom újraosztása

Minden nagyobb horderejű társadalmi változás „a lapok” (vagyis egyebek között a hatalom) újraosztásával jár, s ez valamennyi résztvevő számára egyszerre jelent esélyt és veszélyt. Mindenki igyekszik nyertes (vagy legalább kevésbé vesztes) pozíciókba jutni, igyekszik saját magát s a neki tetszőket (a neki hasznosakat) helyzetbe hozni, másokat pedig (a neki nem tetszőket) onnan kiszorítani – mielőtt újra megmerevedne a társadalom szerkezete, kialakulnának a különféle új erőrangsorok és presztízssorrendek, jogi és erkölcsi normák.

Az általunk vizsgált törzsi háborúnak a rendszerváltozás akkor és olyan értelemben oka (kiváltója), ha bizonyítható, hogy e változás megindulásával (hatására) különféle magyar embercsoportok között drámai erejű – kirekesztésre, megsemmisítésre törekvő, vagy ilyenként megélt – ellentétek támadtak, ám ezek az ellentétek *nem* a polgári demokráciákban szokásos és jellemző törésvonalak mentén jöttek létre.

Magyarországon – ezt igazolni fogom – ezek az ellentétek *másféleképp magyar törzsek között jöttek létre: amennyiben az ellentétek legfőbb forrása éppen e törzseknek a magyarságukhoz, nemzetükhöz való viszonyulásának különbségeiben rejlik.*

Demokrácia: nagyobb nyilvánosság

Rendszerváltozásunk egyik alapvető jelensége, a demokráciával együtt járó nagyobb nyilvánosság (szólás- és sajtószabadság) egyfelől felszínre hozta, másfelől – egyoldalúságaival, torzításaival – felerősítette az eltérő identitásokból fakadó, törzsi ellentéteket; ilyen értelemben a nyilvánosság egyszerre (volt) tükre a terjedő háborúnak, és oka a háború terjedésének.

Identitásavarok, identitáskeresés

A rendszerváltozás nem csak a társadalom egésze, de az egyes emberek számára is lehetővé, sőt, szükségessé tette az újrakezdést. Gyökeresen megváltozott az a koordináta-rendszer, amelyben kinek-kinek el kellett (el kell) helyeznie önmagát. Az uralkodó politikai elit, a véleményformáló, hangadó értelmiség addig a Párthoz, a Szovjetunióhoz való viszonyulás: hűség, közömbösség vagy ellenségesség alapján határozhatta meg a maga és mások helyét a közélet palettáján. Az új koordináta-rendszerben az immár függetlenné váló hazához, a maga sorsát kovácsolni kész magyar nemzethez (múltjához és jelképeihez, jelenéhez és jövőjéhez) való viszonyulás vált meghatározóvá, mivel az új társadalmi berendezkedés alapját: a piacgazdaságon alapuló többpárti demokrácia létjogosultságát egyetlen számottevő politikai erő vagy értelmiségi sem kérdőjelezte meg. A hazához, a magyarsághoz, a nemzethez való viszonyulásnak értelemszerűen része volt és most is az, hogy ki miért és hogyan akar „Európába menni”, a világ vezető hatalmához, az Egyesült Államokhoz kötődni, illetve ki hogyan képzei – szorgalmazza vagy fékezi – a globális folyamatokra való rácsatlakozást.

Zöldi László, a magyar média kiváló ismerője szerint jellegzetesen a kilencvenes évek fejleménye az önazonosság (például a zsidó és a népi gyökerek) keresése (Magyarországon).

„Valami a felszínre került, és szerintem egy értelmiségi számára nagyon fontos az önmagával való azonosulás. Tehát mindenki identifikációs válságban van, aki nem gondolja végig az életét, nem gondolja végig a gyökereit, nem gondolja végig, hogy milyen kultúrából származik, milyen kultúrához szeretne eljutni. A hatvanas, hetvenes években nem volt annyira lehetséges egy értelmiség számára az önmagával való azonosulás, a kilencvenes években viszont már minden további nélkül lehetséges.”¹⁴

¹⁴ „Csak mi ne kerüljünk hátrányba”. Beszélgetés Zöldi Lászlóval. Törzsi trilógia, Harmadik könyv: A megoldás nyomában

Az identitásbeli zavarok, illetve az új identitás keresésének kísérletei mindig együtt járnak az identitást (önazonosságot) meghatározó fogalmak, jelképek újraértelmezésével, illetve az újraértelmezés jogának megszerzésére irányuló törekvésekkel.

Ezért robbanhatott ki az első igazi, ádáz vita a magyar országgyűlésben, midőn súlyos rendszerváltoztató feladatok vártak rá, egy jelkép körül: A szent koronás címer vagy a Kossuth-címer legyen-e az új köztársaság hivatalos emblémája? Abban teljes volt az egyetértés, hogy a „népi demokrácia” címerétől – akárcsak magától a rendszertől – meg kell válni. Azonban a Kossuth-címerig visszamenni a magyar történelemben, vagy egészen a szent koronához visszanyúlni, két egészen más világképet és világfelfogást – és egészen más önképet (önazonosságot) jelentett. Az internacionalizmus emlőin nevelkedett ateisták számára Kossuth és címere az európai polgári forradalmakra rácsatlakozó magyar forradalom és függetlenségi harc többé-kevésbé vonzó jelképe, a Szent Korona pedig állami jelképpé emelve nekik a „keresztény kurzus” visszatérésének, állam és egyház összefonódásának, a magyar társadalom önmagába zárkózásának, a „társadalmi fejlődés” megrekedésének, a modernség feladásának fenyegető kifejeződése. A rendszerváltozás út- és önazonosság-keresései során a maguk zsidóságát felfedező és erősítő magyarok számára a Szent Koronáig visszanyúlni még ennél is nagyobb veszélyt és identitás-vesztést jelentett: a Szent Korona a zsidóság megérkezése és beolvadása előtti idők jelképe, a zsidóság nélküli magyarságé, a magyar nacionalizmusa, amely – zsidó felfogás szerint – a vészidőket, a holokausztot „eredményezte”.

Törzsi félelmek

A törzsi félelem több, mint a rendszerváltozással magától értetődően együtt járó egyéni, egzisztenciális félelmek bármelyike. Itt a törzshöz való tartozás pusztán ténye lép fel az élethez – vagy valósággal a létet – fenyegető veszélyforrásként. A nacionalizmustól való félelemben a Kádár-rendszer fenntartói, kiszolgálói osztoztak a demokratikus ellenzékkel: a magyar népművészet, a táncmozgalom, a határon túli magyar kisebbségek támogatása „megszállott magyarkodásnak tetszett” – emlékezik Csoóri Sándor Nappali Hold című esszé-kötetében.¹⁵ „Minden irányból tüzeltek ránk: a párhatalom figyelőállásaiból is, de nagyon sok szabadelvű »urbánus« barátunk ablakából is.” Ugyanitt idézi „egy kitűnő ember” (személyes közléséből tudom: Soros György) figyelmeztetését: „Sándor, vigyázzatok ezzel az erdélykedéssel, mert anyám, szegény, azt emlegeti, ha a magyarok szájukra veszik Erdélyt, másnap viszik a zsidókat.”

Csoóri 1990-ben attól félt, hogy „fordított asszimilációs törekvések mutatkoznak az országban: a szabadelvű magyar zsidóság kívánja stílusban és gondolatilag »asszimilálni« a magyarságot”, és hogy ehhez a szabad demokraták révén „olyan parlamenti dobbantót ácsolhatott magának, amelyet eddig nem ácsolhatott soha”¹⁶. Csurka Istvánt – nevezetes dolgozata szerint – 1992-ben a kommunista, a reformkommunista, a liberális és a radikális nomenklátúrák, a párizsi, a New York-i és a Tel-Aviv-i összekötők magyarság elleni összefogása tartotta félelemben. Valósággal összeesküvést sejt a magyarság, a nemzet ellen fellépő erők között – kimondva-kimondatlanul a zsidóság összeesküvését.

„A nomenklátúra internacionalista vezető stábjára rájön, hogyha az MDF-nek meghagyja a nemzeti értékek szolgálatának nehéz küzdelemben megszerzett privilégiumát, [...] akkor az MDF feltámadhat. Ezért tehát ösztözt mindenre, ami nemzeti, népi és magyar. Lejártni a hagyományt, kidobni a közös kincseket, korszerűtlennek nyilvánítani mindent, amit népi kéz teremtett és megalázni, állásából kivetni mindenkit, aki vállalni meri magyarságát. Féktelen

¹⁵ Csoóri Sándor: Nappali Hold (Püski, Budapest, 1991., 190 o.)

¹⁶ Csoóri Sándor: id. mű 255. o.

terror kezdődik, újságban, tévében, mindenütt, ahol a magyarság megvallása a működés része lehet.”¹⁷

„Az, hogy már Lakitelek másnapján megjelenhetett New Yorkban az MDF antiszemizmusát taglaló írás – valójában egy fenyegető figyelmeztetés –, az nem tudható be pusztán a demokratikus ellenzék jó kapcsolatainak, gyorsaságának. Ehhez együttműködésre volt szükség az akkori, már leírt banki összeköttetéssel, a konzulátussal és sokkal korábban kiépített titkos vonalakkal.”¹⁸

E pillanatban nem érdekes, hogy mennyire voltak ezek megalapozott vagy légből kapott (reális vagy irreális és irracionális) félelmek; most csupán erejük és mélységük, átélésük valóságossága lényeges, mint a háborúzás egyik oka, forrása. Mindkét táborra (törzsre) jellemző, hogy hajlamos természetesnek és jogosnak tekinteni a maga érzékenységét (félelmeit, aggodásait, rémlátomásait), egyszersmind arra is, hogy eltúlzottnak, alaptalannak minősítse a másikéit. Ezért fordulhatott elő egyfelől, hogy a „Kirekesztők. Antiszemita írások” címet viselő kötet szerkesztői beleválogatták a magyarság kétségbevonhatatlanul felelősségteljes képviselőjének gondolatait (Csoóri Sándoréit) könyvük idézetei közé, s ezáltal korunk legundorítóbb, legvisszataszítóbb bélyegeinek egyikét sütötték a homlokára; másfelől pedig az, hogy a zsidóság félelmei (üldözöttségének, kirekesztettségének intenzív hangoztatása) mögött az ellenoldalon gyakorta csupán üzleti fogást („holokauszt-biznisz”) vagy politikai megfontolást („hiszen soha nem volt ilyen jó dolguk”) látnak. Noha e fogások és megfontolások létezésére is vannak bizonyítékok (később szövegek róluk), a már fentebb idézett médiaszakértő, Zöldi László e könyvemhez adott interjújában egy olyan személyes élményéről számol be, amely a félelem, sőt, a rettegés valóságos jelenlétét is igazolja.

„A kilencvenes évek elején a Jókai téri Bábszínház épületében Vámos Miklós kezdeményezett egy est-sorozatot, ahol a korabeli ellenzék képviselői gyűltek össze; beszédeket tartottak, tárcákat olvastak fel, humoreszkeket, s mit tudom én, még micsodát. Egyebek között az én mondataimat is, amelyeket a korabeli sajtóból gyűjtöttem. Én nyilván ezért mentem el, kíváncsi voltam a fogadtatásra. Iszonyúan nagy tömegek szorongtak a színházteremben. Akkor jöttem rá, hogy Budapesten mennyire veszélyes a számokkal dobálózni. Már terítékre került, hogy a Magyar Televízióból iksz száz embert el kell távolítani. Végül is csak nagyon keveseket távolítottak el, nem úgy, mint a Magyar Rádióból, de ezt akkor még senki sem tudta. Ha a kétmillió Budapesten él körülbelül százezer zsidó, akkor feltételezhető, hogy a mondjuk háromezer munkatársat foglalkoztató Magyar Televízióba jutott belőlük néhány száz. Nem tudom, hogy mennyi, de voltak. Na most, ha a kormányzat részéről bárki megpendíti azt, hogy ebből a háromezer emberből ezer embert el kell távolítani, akkor az érintettek közül természetesen senki nem arra gondol, hogy azért akarják eltávolítani, mert rossz szakember. És a színházteremben, a kivörösödő arcokból jöttem rá, hogy mennyire tévednek a konzervatív táborban, mikor azt gondolják, hogy a Magyar Televízió zsidó származású munkatársai az egzisztenciájukért küzdenek. Nem az egzisztenciájukért küzdöttek, hanem az életükért. Abban a pillanatban ezek az emberek úgy érezték, hogy most vagyunk az első zsidótörvény előtt.”¹⁹

Az említett s érintett időszak egyébként – értelmezésem és meghatározásom szerint – az „Akciózások kora”, az MDF-es, Antall József (majd Boross Péter) vezette kormány működésének ideje (1990-1994), amikor a baloldali-liberális ellenzék folyamatosan akciózott, és egyebek között sűrűn alkalmazta „az antiszemizmus elleni harc” politikai fegyverét a másik

¹⁷ Csurka István: Néhány gondolat a rendszerváltozás két esztendeje és az MDF új programja kapcsán (Magyar Fórum, 1992. augusztus 20., 9-16) In: Kirekesztők. Antiszemita írások 1881-1992 (Aura Kiadó, 1992), 191. o.

¹⁸ Csurka István: id. mű 191. o.

¹⁹ „Csak mi ne kerüljünk hátrányba”. Beszélgetés Zöldi Lászlóval. Törzsi trilógia, Harmadik könyv: A megoldás nyomában

(a „nemzeti”) törzs jeles tagjainak módszeres lejáratására, politikai értelemben vett megsemmisítésére, vagyis az ellenséges haderő gyengítésére, legyőzésére. Ösztönös (irracionális, felnagyított) félelem és rideg, számító politikai megfontolás *nem* egymást kizáró jelenségek: az előbbi egyik fő táplálója lehet az utóbbinak.

A rendszerváltozás időszakának második felében, mely még mindig tart – az idő múlásával s a „kedvező” tapasztalatok gyarapodásával: a tavaszi nagytakarítás elmaradásával, az MDF szakadásával és vereségével, azzal, hogy 1994-ben az MSZP győzött és az SZDSZ vele szövetségben kormányra került – a félelmi motiváció jelentősége csökkent, s előtérbe kerültek a pusztán politikai, hatalmi indítékok. Az MSZP vezérkaránál, a leginkább hang- és irányadó vezető viselkedéséből, Kovács László pártelnökeből például bajos volna kimutatni az üldözésektől, a Vészkorszak visszatérésétől való ösztönös félelem jelenlétét. Az Orbán-kormány idején a Fidesz és a MIÉP összefogásával való szüntelen riogatást, a szélsőjobb oldali diktatúra veszélyének gyakori hangoztatását, a rohamosztagokkal való rémisztgetést leginkább az ellenlábas politikai erő lejáratásának, legyőzésének szándéka táplálta. Az is vitathatatlan azonban, hogy a legutóbbi – a 2002. évi – választási kampányban az ellentétek ismét drámaivá éleződésében mégiscsak szerepet kapott egy olyan – egyszerre közösségi és egyéni – érzés, amely mögött nem csupán a hatalomszerzés vágya húzódott meg, mert nem csak győzni, de büntetni, megtorolni is akart: s ez a megsértett törzsi büszkeség.

Törzsi sérelmek, büszkeségek

Az ember jobbára természetesnek veszi, hogy beleszületik egy közösségbe, azt is, hogy vannak szülei, hiszen másoknak is vannak, de még azt is, hogy ezért a voltaképpen véletlen viszonyért a közösséget és szüleit nem csak szeretet és tisztelet illeti meg, de az is helyénvaló, hogy büszke rájuk.

Egészséges közösségekben ezeknek az érzéseknek a kinyilvánítása nem csak magától értetődő, de még kívánatos is. Elfogadott és gyakorolt normák szabják meg illendő formáját, tartalmát. Illik hazánkat, szülőföldünket, népünket szeretni, illik a nemzeti himnusz hangjaira felállni, s minden olyan alkalomkor – például egy sportviadal keretében –, amikor közösségünk szembekerül egy másik közösséggel, illendő a magunk közösségéért (sikeréért) szorítani.

Ezek az érzések segítik a közösség összetartását, kötelékeinek erősítését. Nem véletlen, hogy a legkülönbébb közösségek (a családtól az államig, sőt, államokon túl is) mindig megtalálják a módját, hogy a közösségi érzés táplálására jelképeket alkossanak, ünnepeket, megemlékezéseket, kiállításokat szervezzenek (vagy akár temetéseket), kiadványokat készítsenek, szónoklatokat tartsanak. A kötelék, a kötődés egyszerre jó az egyénnek, mert – a közös eredet, történet és történelem, haza, nyelv, sors, kultúra révén – a biztonságérzetét és önbecsülését növeli, a büszkeség felemelő (jóleső) érzésével tölti el; és jó a közösség, illetve ennek irányítói számára, mert az ilyesféle érzésekkel eltöltött egyén könnyebben terelhető, mozgósítható a közösség javára, illetve vezetőinek szándéka, akarata szerint. E nemes (és hasznos) érzéseknek, mondhatni, természetes kísérője a másik (mások) iránti megbecsülés, tisztelet. (Ha én tisztelem anyámat, az a „normális”, hogy másokét is tisztelem, illetve hogy másoktól is elvárom az anyám iránti tiszteletet.) A másik közösség iránti érzéseink akkor fajulnak nyílt ellenségeskedéssé, s torkollanak törzsi háborúzásba, ha a közösségünk iránti nemes (és hasznos) érzéseink *vél*t vagy *valóságos* sérelmet szenvednek: *vélhetőleg* vagy *valóságosan* semmibe veszik, lenézik, kigúnyolják őket. *Vélhetőleg* vagy *valóságosan* megsértik a közösségemet (jelképeit, értékeit, normáit), vagy valamelyik tagját a közösséghez való tartozása miatt.

Fontos hangsúlyozni, hogy a sérelemhez nem szükséges valódi sértés, illetve tudatos sértési szándék, sőt! Kutatásaim alapján meggyőződéssel állítom (később pedig bizonyítom), hogy törzsi háborúnk egyik legfőbb sajátossága éppen az, hogy bár mögötte nagyon is

valóságos ellentétek hódolnak, mégis: sokkal inkább az eltorzult képzeletek (képzeldések, képzettársítások) virtuális világában fogan, semmint a tények világában; ettől még persze annál perzselőbb nyomot hagy közös életünkön, valóságunkon.

A társadalmi átalakulás rendszerváltozásnak nevezett folyamata kezdettől fogva bővelkedett e kétoldali sérelmekben. A Nagy Temetés napján, Nagy Imre és társai újrarahatolásokor azonban a rendszerváltoztató elitben és követőikben még több volt a közös szándék, a közös lelkesedés (ezért is nevezem ezt az időszakot a „Lelkesedések korá”-nak), és kevesebb a kölcsönös bizalmatlanság (amely a „Félelmek korá”-ban a rendszerváltoztató ellenzéki erők nyílt szembefordulásához, ama emlékeztetés, „négy igen”-es akcióhoz vezetett), s szintén kevesebb a kölcsönös lejárató, kirekesztő, megsemmisítő törekvés, melynek kevéssé szívderítő megnyilvánulásait előbb az „Akciózások korá”-ban követhettük figyelemmel – az bővelkedett a törzsi ütközetekben –, majd egy viszonylag nyugodtabb időszak – a „Szerepcserék kora”, a Horn-kormányzat – után az Orbán-kormány idején. Ez utóbbi négy éve ezért is kapta a „Déjà vu-k kora” elnevezést: 1998-ban mintha mindenben ott folytatódott volna a törzsi háborúskodás, ahol az MDF vezette kormány bukásával, 1994-ben abbamaradt...

A szabad demokraták és a fiatal demokraták négy igenes akcióját a Magyar Demokrata Fórum és tábora nem csupán a radikalizmus megnyilvánulásának tekintette, de „a cél szentesíti az eszközt” bolsevista módszerének is. Sőt! Minthogy az egész akció leginkább Pozsgay Imre ellen irányult, ki akkor a népszerűsége csúcsán volt és a „nemzeti erők” összefogásán fáradozott, valósággal a magyarság, a magyar nemzet elleni támadásként értékelte. Csurka István rádiós jegyzeteiben (Csurka kifejezései: „gátlástalanok”, „törpe kisebbség”, „klikk”, „Lenin-fiúk”), ifj. Grezsa Ferenc Apák és fiúk című röpiratában (ebben az SZDSZ prominensei mint párttitkárok, szüleik mint az izraeli és a román kommunista párt alapítói, vagy épp az ÁVH „specialistái” jellemeztetnek), valamint a két liberális párt plakátjaira firkált feliratokban (zsidó, Zsidesz, „Menj haza Izraelbe!”) egyaránt kifejezésre jutott, milyen kép körvonalazódik az egyik oldalon (legalábbis egy részében) a másik oldal erőiről; másrészt a Nyilvánosság Klub szószámláló akciója az első szabad választások előtt (hányszor hangzott el *A Hétben* és a *Híradóban* a *magyar*, a *nemzet*, a *falu* szó), valamint az MDF-re és politikusaira külföldön és belföldön egyaránt ráaggatott antiszemita, nacionalista, fasiszta jelzők ugyancsak világossá tették, hogy hangadó liberális körökben miként vélekednek a velük szembenállókról. Félelmek, sérelmek és előítéletek: ezekből állnak össze a szinte ördögi képek.

„Ébresztő, magyarság, megint félrevezetnek! Elmúlt az őszirózsás forradalom, ez már a Kun Bélák időszaka, még akkor is, ha Lenint szidják az új Lenin-fiúk. Mi jöhet erre? Terror, katonák, vér és végső összeomlás” – harsogja a választások küszöbén, 1990. január 14-én a Magyar Demokrata Fórum alelnöke, Csurka István, a Vasárnapi Újság című rádióműsorban. Majd így folytatja:

„A magyar társadalomnak most már fel kell ébrednie! A gátlástalan érdekérvényesítés most a legnagyobb gátja annak, hogy eljussunk az áhított demokráciába. Amíg Magyarországon lehet népnemzeti gerincű magyarokat rágalmak özönével lehetetlenné tenni, amíg a megkülönböztetés alapelve a klikkhez, szektához tartozás, amíg ami népi, az eleve gyanús, amíg egy törpe kisebbség el tudja fogadtatni az egész társadalommal, hogy csak az ő igazsága igazság, és minden, ami az ő körén kívülről jön, elvetendő, és amíg ez a magyarságnak mutatott – most radikálisan liberálisnak mondott – irányvonal ugyanazokból a marxista-lukácsista baloldali gyökerekből táplálkozik, mint a Kádár-Aczél korszakban, addig nincs kilátás arra, hogy a magyarság nagy tömegei jól érezzék magukat a saját hazájukban.”

A sérelmekről aztán gyűjteményes kiadványok készülnek mindkét oldalon. A *Hordót a sajtónak!* (alcíme: *Rendszerváltás a hírközlés tükrében*)²⁰ előszavában többek között ezt olvashatjuk:

²⁰ Hunnia Kiadó, 1992

„A megszálló csapatok kivonulása után sem szabadult fel a magyarság. A modern társadalmi élet fontos gócait magyarellen es erők bitorolják. Jellemző rájuk, hogy már magától a nemzet fogalmától is undorodnak.”

Ugyanebben az évben jelent meg a *Kirekesztők* című kötet (alcíme: *Antiszemita íráások, 1881-1992*), ennek előszavában pedig Mészöly Miklós így kezdi ajánlását²¹:

„Ez a könyv és válogatás, kedves Olvasó, az irracionális gyűlöletgubancok, az önpusztításig hevített hazafiúi aggodalmak és rémlátomások, az eltorzult »igazságtevés« és jogosultság ideológiájának és gyakorlatának riasztó regesztuma.”

A könyv alcímében szereplő korábbi dátum – 1881 – arról árulkodik (akárcsak Csurka Kun Bélára való hivatkozása), hogy a sérelmek egyáltalán nem új keletűek. Rendszerváltásunk e voltaképp váratlan és különös kísérőjelenségéről, a magyarországi törzsi háborúról valóban elmondható, hogy kezdeményei a régmúltba nyúlnak vissza. Olyannyira, hogy történelmi gyökerei nélkül – az időközben magasra tornyosult és mélyen a zsigerekbe égett sérelmek ismerete, figyelembe vétele nélkül – az egész jelenség fel- és megfoghatatlan. Noha ez lehet a látszat, a törzsi háború nem a rendszerváltás következménye. „A nyilvánosság növekedésével volt minek lobot vetnie” – állapította meg Zöldi László e könyvnek adott interjújában.

A törzsi háborúskodás nyomon követésére alkalmas következő kiadvány, a Landesmann-dosszié²² 1993-ban jelent meg. Ez annak a politikai és sajtóviharnak hű lenyomata, mely a budapesti vezető főrabbinak a Heti Magyarországon napvilágot látott kijelentései nyomán támadt. „Nem értelmezés, hanem dokumentáció” – olvashatjuk a bevezetőben, s a könyv valóban elfogultság nélkül merít (dokumentál) minden véleményoldalról. Megjelentetésének célja ezzel együtt is nyilvánvaló: a Landesmann-féle, magánvéleménynek titulált, de mégis-csak rangos zsidó személyiség által hangoztatott, jellegzetesen cionista álláspont létezését magasba emelni s maradandóan igazolni, mert addig csak az antiszemitizmus magyarországi létét bizonyító (de sokszor csak bizonygató, tán még inkább gerjeszteni akaró) hangok terjengtek a szélesebb nyilvánosságban, a média fősodratában. Most először fordult elő, hogy a nemzeti oldalt ért durva sérelem, s a nyomában támadt többoldali tiltakozás (köztük zsidó személyiségek elhatárolódása) az antinacionalista táborban is következménnyel járt: a főrabbi kanadai „kiküldetésbe” kényszerült a hullámok elcsitulásáig.

Az eredetileg az Igen című katolikus hetilap karácsonyi számába készült, de érthető okoknál fogva akkor ott meg nem jelent kettős interjúban (a másik alany Zoltay Gusztáv, a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége ügyvezető igazgatója és más fontos tisztségek betöltője) Landesmann főrabbi egyebek között az alábbi értelmű kijelentéseket tette:

– Ha kivonnánk a zsidó értékeket, a magyar kultúrában „nem maradna más, csak a bőgatya és a füttyölös barack”.

– Sem Kun Béláéktól, sem Rákosi Mátyáséktól nem kell elhatárolódnia a magyar zsidóságnak, mert ez (vagyis tőlük elhatárolódnia) „egy elmebetegség”. Az inkvizíciótól sem határolódott el a katolikus egyház, „Isten nevében gyilkoltak évszázadokon keresztül”, „Ki vonja felelősségre őket?”.

– A zsidóságnak nem kell védekeznie az antiszemitizmus ellen, mert „Az antiszemitaáknak rossz az antiszemitizmus, nem nekünk”.

²¹ Mészöly Miklós: Halk előszó az antiszemitizmushoz. In: *Kirekesztők, Antiszemita íráások 1881-1992*, Válogatta és a bevezető tanulmányt írta: Karsai László. Aura Kiadó, 1992

²² A Landesmann-dosszié. A Heti Magyarország könyve. (A szövegeket válogatták és gondozták a Heti Magyarország szerkesztőségének munkatársai Alexa Károly vezetésével.) Hírlapkiadó Vállalat, 1993.

– A zsidóság azért nem vállal sorsközösséget a magyar nép hősi halált mártírjaival, „mert a második világháborúban – ellentétben a mai történelemhamisítással – a fasizmus mellett harcoltak a bolsevizmus ellen, és akkor a fasizmus volt a nagyobb veszély”.

– A karácsonyt azért „nem ülik meg” a zsidók, mert ez „nekünk egy teljesen szürke hétköznapi”, s Landesmann főrabbi nagyon meri remélni, hogy még karácsonyfát sem állítanak a gyermekeiknek otthonukban.²³

A Horn-Kuncze kormányzás idején a kormánypártoknak és értelmiségi holdudvaruknak kevésbé volt érdekük az antiszemitizmus létezésének bizonyítása, akciózások sem folytak szüntelenül, könyv sem született ekkor a sérelmek felsorolására sem ezen, sem azon az oldalon. Az Orbán-kormány idején ismét fordult a szél, s felerősödött a balliberális médiában az annak igazolására való igyekezet, hogy a nemzeti erők szalonképtelenek, antiszemiták, fasiszták, szélsőségesek. 2000-ben jelent meg az a könyv, amely az idevágó sajtótermékekből szemez. A kötet címe beszédes: *Politikailag korrekt. Balliberális eszmefuttatások határok nélkül*. A szemelvényeket Tóth Gy. László, Orbán Viktor egyik főtanácsadója gyűjtötte össze, s a Kairosz Kiadó adta ki, a jobboldal (nemzeti-polgári oldal) semmiből feltámadt sikerkönyvkiadója, amely Lovas István és Bayer Zsolt műveinek megjelentetésével a politikai publicisztikák terén – a sikerlisták tanúsága szerint – rendre rávert eladott példányainak számaival baloldali-liberális versenytársaira. Egyetlen jellemző idézet a megfigyelt korszakból:

„Bizony Eleknek, Csurkának egy a hangja: a másik oldal egzisztenciális megsemmisítésével fenyegető halálos hang. Persze nem elhanyagolható különbség, ha azt vesszük, hogy ez utóbbihoz rosszabb idegzetű honfitársaim joggal asszociálhatják a Dunába lövés vészorkorszakbeli képeit...” (Ludassy Mária, *Élet és Irodalom*, 1998. május 29.)

Az efféle dokumentatív gyűjtemények egyébként e korszak egy különös paradoxonának örökbecsű megtestesítői. Az egyik oldal harcosai fáradságot, pénzt nem kímélve összegyűjtik és terjesztik a másik oldal, tehát az ellenség gondolatait. Elrettentésképpen. Oly távol állnak ugyanis egymástól a két fél megítélései és érzései, hogy elegendőnek tűnik a másikéit csupán felmutatni ahhoz, hogy abszurditását, valótlanságát, igazságtalanságát demonstrálni lehessen. S csakugyan: a saját táborban pusztá felvillantásukkal kellően erős hatást (dühöt, elképedést, sérelmet) váltanak ki a túloldal markánsabb (jobbára ugyancsak sérelmek fűtötte) megnyilvánulásai. További különösség (paradoxon) – de ez már inkább egyoldalú, mert csak az egyik törzsre jellemző jelenség –, hogy tagjaiban saját szellemi termésükkel való szembesítésük felfokozott harci idegességet okoz. Tóth Gy. László e gyűjtőszemlédíjnyomán a balliberálisok támadásainak célkeresztjébe került, s ez leginkább ennek az oldalnak a kettős lelkületével magyarázható: egyfelől nem sokat válogat eszközeiben, amikor a másik legyőzésén (szellemi, egzisztenciális megsemmisítésén) fáradozik; másfelől viszont retteg bármilyen listára kerüléstől, mert erről kegyetlen s feledhetetlen (személyes vagy történelmi) emlékei vannak.

A 2001. év – a közelgő választásokra is javában készülődvén már – meghozta a balliberális (antinacionalista) tábor újabb sérelemgyűjteményét *Antiszemita közbeszéd Magyarországon 2000-ben* címmel, a magyar mellett mindjárt angol nyelven is. Ez is nyilvánvalóvá teszi azt az egyébként sem titkolt szándékot (ld. pl. Tom Lantosnak az amerikai képviselőházban Csurka nevezetes – 1992-es – „dolgozatával” előadott „performance”-át), hogy a balliberális tábor külső támogatással is igyekszik kellő politikai nyomás alá helyezni (a politikailag korrekt szalonból kiszorítani) ellenfelét. (Nem kendőzendő el, hogy e törekvések és kiadványok fő szorgalmazói – a dolog természetéből fakadóan is – zsidó szervezetek, illetve ezekhez kötődő személyek; módszerességükre utal, hogy az „Antiszemita közbeszéd...”-et sorozatnak szánják; már megjelent a soron következő évek feldolgozása is.)

²³ A Landesmann-dossieré, id. mű: 12-15. o.

A harc szeretete

A törzsi háború okai, indítékai között végezetül nem elhanyagolható szerepet játszik az emberi természet meglehetősen általános vonása, amely a harcot nem szereti kevésbé a békés nyugalomnál. Erős késztetésünk van arra, hogy igaz (ha lehet, esküdt) ellenséget válasszunk magunknak, amennyire csak lehet, alázzuk meg, győzzük le, álljunk valamiféle bosszút rajta, s ha már vérét nem vehetjük, erkölcsileg vagy politikailag sebezzen meg, tegyük harcképtelenné. Sajnálatos vagy nem, de biológiailag is úgy vagyunk megalkotva, hogy harc közben megnő az adrenalinszintünk, szaporább lesz a lélegzetünk, pezsegni kezd a vérünk, megtelünk életerővel. Ha ezek elmaradnak, egy idő után hiánytünetek léphetnek fel. E tekintetben nincs semmi különbség férfiak és nők között. Sőt! Tapasztalataim alapján meggyőződéssel állíthatom, hogy a Keresztútban című politikai csetepaté leglelkesebb nézői: hölgyek. Szülésznőtől kezdve étteremtulajdonosig a gyengébbik nem mindenféle képviselője lelkesedett már azon, hogy ez a kedvenc tévéműsora!

A rajongó közönségnek egyébként elévülhetetlen érdemei vannak a törzsi háború szításában, fenntartásában. Mindkét oldal törzsi harcosait, akár az ókor sikeres gladiátorait, hangos és folyamatos buzdtításban és ovációban részesítik. Politikai tévéműsorok nagy nézettsége, újságíró-olvasó találkozók zsúfolt termei, dedikálások hosszan kígyózó sorai: mind megannyi hitvallás és bátorítás a harcosok számára: veletek vagyunk, tartsatok ki, csak így tovább!

Háborús eszmék, célok

Háborúzáshoz nem elegendő, hogy legyenek okai s indítékai, de szükség van benne olyan lelkesítő eszmékre és világos vagy legalább derengő célokra, amelyek megfelelő irányba terelik a harcosokat és buzdtító közönségüket.

A magyarországi törzsi háború egyik hadviselő felének legfőbb lelkesítő eszméje a magyarság mint nemzet (nemzetként meghatározott közösség) sikerének emelése (de legalább hangoztatása), szellemi és anyagi gyarapítása, illetve bárminemű pusztításának (pusztulásának) megakadályozása. E legfőbb lelkesítő eszmét „nacionalizmus”-ként szokás definiálni, s ez az eszmei alap (fundamentum) a kiinduló pontja minden más, rácsatlakozó részeszmének. Az „internacionalisták”, a „kozmodopoliták”, a „globalisták”, a „kommunisták”, a „liberálisok”, a „zsidók” azért és annyiban ellenségek, s emiatt gyengítésük, legyőzésük annyiban válik nemes céllá, amennyiben támadóik (egyébként korántsem egységes) megítélése szerint törekvéseiket fölérendelik a nemzet, a haza, a magyarság érdekeinek, s ennek kísérőjelenségeként inkább gúnyolják a hazafiság emelkedett megnyilvánulásait, nemzetvédő kísérleteit, vagy félnek tőlük, semhogy megértenék vagy lelkesednének irántuk.

A másik fél „legfőbb mozgósító eszméjé”-t (fundamentumát) jóval nehezebb egyetlen kifejezéssel definiálni. Ennek oka az, hogy az ő csoportképzésében a tagadás (ellenségkép) jelenleg nagyobb szerepet játszik, mint az állítás. A hajdani, *népi* demokráciának, majd *nép*-köztársaságnak nevezett, *társadalmi* tulajdonon alapuló (előbb kemény, aztán puha, de mindenképp) *párt*diktatúra kommunistái és az új *individualista*, *emberjogi* liberálisok a rendszerváltás során azért találtak és találnak olyan könnyen hangot egymással, mert, amivel keményen szemben állnak, közös: a nacionalizmus, illetve ennek legkülönbözőbb, falra festett ördögei, mint például a szélsőjobboldali diktatúra, fasiszmus stb. Az olyan hajdani – baloldali – fő mozgósító eszmék, mint a társadalmi egyenlőség, fejlődés, haladás, modernség, szolidaritás (pl. a szegényekkel, kisebbségekkel) mára másodlagossá vagy részlegessé váltak. Nem véletlenül vélekedik Kis János filozófus az antinacionalista oldal két pártjáról a következőképpen (még ha már csak a – 2002. évi – választások után is):

„Az MSZP egyik legsúlyosabb gyengéje, hogy nincs eszmei arculata, nincs víziója a jövő Magyarországaról” [...] „Az SZDSZ-en a kilencvenes évek közepe táján egyre inkább úrrá lett az a tévhiedelem, hogy a politikában az eszmék nem számítanak, a siker kulcsa az, hogy anyagi előnyöket ígérünk a középben lévő szavazóknak.”²⁴

Éppen, mert Kis János egykor az SZDSZ egyik alapítója, elnöke és ideológusa volt, véleménye hitelességéhez, megalapozottságához nem férhet kétség. Ugyanebben az interjújában azt is megállapította, hogy a Fidesz-kormány „egy életérzést kínál a fiataloknak, a dinamikus, sikeres Magyarországhoz való tartozás büszke érzését”. Mint látható, a haladás szinonimájaként értelmezhető (de legalább is érzékelhető) dinamika és siker sem a baloldal eszmeiségének privilégiuma, inkább a konzervatívnak és nacionalistának elkönyvelt, Fidesz vezette jobboldalé, azaz „nemzeti” táboré.

Mi hát akkor a nem-nemzeti (antinacionalista) oldal szellemiségének lényege, melyre céljait is felfűzhetné (kitűzhetné)? Valójában nincs ilyen. Az MSZP és holdudvara a szocializmus bukása óta egy önazonosságát vesztett, identitászavaros politikai és kulturális tömörülés, amelynek figyelmét kisebb részt a szellemi útkeresés, nagyobb részt a hatalom megszerzésének és megtartásának gyakorlati kérdései kötik le. „Az MSZP ne legyen a nagytőke pártja” – fogalmazza meg óhaját Szili Katalin elnökhelyettes, az Országgyűlés elnöke az egyik aktívaértekezletet követő sajtótájékoztatóján, 2003-ban²⁵. „Nem szokványos dolog hárommillió forintból négy év alatt többmilliárdos céget csinálni – de nincs titkom: egy erőszakos vidéki gyerek voltam, aki mert álmodni akkor is, amikor politikus volt, és álmodik most is” – nyilatkozta Gyurcsány Ferenc, a Medgyessy-kormány szocialista minisztere, „az ötvenedik leggazdagabb magyar”.²⁶ „Elfogadhatatlan, hogy a gyermekek 74 százaléka nem jut el nyaralni, s a többség nem ismeri meg a Balatont” – jelenti ki a szocialisták kormányfője.²⁷ „Dőzsöltek a kormánytagok Söjtörön. A rózsadombi Mágnáskertből szállították az ételkülönlegességeket a kihelyezett ülés utáni ebédre”²⁸ – olvashatjuk a szocialista – szabad demokrata kormányról. Az MSZP többszöri választási győzelméből azonban levonható az a következtetés, hogy a választópolgárok egyik felének elfogadható ez a fajta pragmatizmus, s nem arra vevő, amit Orbán Viktor Fideszes miniszterelnök hangoztatott (s amiben „kivételesen” Kis János is egyetértett vele): „...amiért élni érdemes, az a megélhetésen túl kezdődik”.

Azok a ritka eszmei megnyilvánulások, melyekkel az SZDSZ és holdudvara éppen nem tagad (tehát amikor nem valamivel szemben fogalmazza meg álláspontját, mint például az ún. kedvezménytörvény esetében), hanem állít, leginkább valamely kisebbséghez, ezek „pozitív diszkriminációjához” kötődnek. Valójában azonban ezek mögött az állítások mögött is ott rejtőzik a tagadás, a többségi akarat gyengítésére irányuló hatalmi törekvés vagy a többségi akarat érvényesülésének akadályozása mint önvédelem.

Jelszavak, jelképek, példaképek

A jelszavak, jel- és példaképek megválasztása ugyancsak megkönnyítette az SZDSZ beskatulyázását. A *szabad* demokraták „*Tudjuk, merjük, tesszük*” szlogenje nem csupán radikalizmusukat (rendszerváltoztató eltökéltségüket) fejezte ki, de – kellőképpen „nemzeti” érzülettel foncsorozott szemüvegen át figyelve – felelőtlen (*egoista, individualista*) rámenősségüket is, hűvös hatalmi megfontolásokra való hajlamukat, amellyel könnyedén lépnek át érzelmi,

²⁴ Hetek, 2002. május 10.

²⁵ Magyar Nemzet, 2003. november 17.

²⁶ Milliárdos miniszter a kormányban – Gyurcsány Ferenc, az ötvenedik leggazdagabb magyar... Magyar Hírlap, 2003. május 8.

²⁷ Népszabadság, 2003. július 5.

²⁸ Magyar Nemzet, 2003. november 4.

erkölcsi gáton. Jelképük, a három szabad madár szintén jól tükrözte az individuum szabadságának vágyát, amely mögött nincs ott a földhöz, a hazához való ragaszkodás súlyos felelősség- és kötelességérzete. S végül az a tény, hogy az SZDSZ példaképei között ott díszelgett Jászi Oszkár, ugyancsak azt a benyomást – és hamarosan meggyőződést – erősítette meg, hogy a szabad demokraták a polgári átalakulás útját olyan *internacionális (kozopolita, zsidó)* politikai nyomában keresik, aki életében a Kun Béla- és a Rákosi-féle kommunistákkal (szocialistákkal) ugyan szembe került, de amikor választania kellett a magyar *nemzeti* törekvések és a magyarellen *nemzetközi* törekvések támogatása között, akkor bizony az utóbbira tette le a voksát.

Összehasonlításképpen: az MDF jelképe egy stilizált tulipán, magyar népdalok, magyar népművészetek kedvelt motívuma, a földből hajt ki, a nép, a nemzet, a magyarság virágzását fejezi ki. A vörös szegfű, a szocialisták jelképe szintén „földhözragadt”, ám nem kötődik erősen a hazai földhöz, a magyar népi hagyományokhoz.

A jelképek erősen leegyszerűsített, sűrített formában fejezik ki egy-egy csoport kötődéseit, eszméit, világlátását. Ezért kiválóan alkalmasak a csoportok (törzsi határok) kijelölésére, a „barát” és az „ellenség” megjelölésére, ezzel együtt toborzásra és ellenségképzésre. A rendszerváltás eddigi, háborús időszakát, mondhatnánk, magától értetődően végigkísérte a jelképek sűrű politikai „szerepvállalása”, folyamatos felmutatásuk, rombolásuk, és nem kevésbé elorzásuk kísérlete. Szent koronás címer vagy Kossuth-címer; címer micisapkával és Szent Korona onanizáló angyalokkal; II. János Pál „cápalátogatása”; a vörös csillag, a sarló és kalapács mint diktatórikus jelképek betiltása (a horogkereszttel együtt); Horthy-temetés kontra holokauszt-megemlékezések; Terror Háza kontra Holokauszt Múzeum; holokauszt-óra az iskolákban; Szent Korona az Országházban (a Nemzeti Múzeum helyett); millenniumi zászlók szerte az országban; déli harangszó a Magyar Televízióban; templomról templomra vándorló harangszó a Magyar Rádióban: legyen, ne legyen; zsidó sírok meggyalázása, keresztek ledöntése; a nemzeti kokárda viselése a választásokig (Fidesz), a nemzeti kokárda viselése a Fidesz „kirekesztési törekvése” ellen (Kovács László, az MSZP elnöke); tisztelgés Károlyi Mihály szelleme (szobra) előtt, tüntetés Károlyi szelleme ellen; koccintás a román miniszterelnökkel, tüntetés a magyar miniszterelnök koccintása ellen; és így tovább.

A jelképek politikai jelentőségére leginkább a kisajátításukra és elorzásukra (átvételükre) való erős késztetés mutat rá. A fiatal demokraták által választott név (Fidesz) és jelkép (a „magyar” narancs) kezdetben megfelelt a párt – akkor még – harsány liberalizmusának; amikor azonban figyelmét egyre inkább a jobboldali, „nemzeti” felfogású tömegek (megnyerése) felé fordította, a magyarság, a nemzet iránti elkötelezettségét is egyértelműen és határozottan demonstrálnia kellett. Ezt szolgálta az idővel a Fidesz nevéhez kapcsolt „MPP”, azaz Magyar Polgári Párt megjelölés; de ugyanez állt annak a politikai lépésnek a hátterében is, amidőn a Fidesz vezette kormány kellőképpen ünnepélyes keretek között átszállította a Szent Koronát a Nemzeti Múzeumból az Országházba.

Minél kevésbé ideologikus egy párt vagy egy politikai személyiség, vagyis minél gyakorlatiasabb (azaz haszonelvűbb), annál könnyedebben változtatja meg a jelképekhez és jelszavakhoz való viszonyulását a politikai haszon reményében. A szabad demokraták köreiben, kiket erős antinacionalizmus jellemez, (a sajtó értesülései szerint) még az is vita tárgya volt, szabad-e jelképüket, a három madarat nemzeti színekbe öltöztetni. Nem véletlen, hogy a párt nevében a mai napig nem szerepel sem a „magyar”, sem a „nemzeti”. Az MSZP mint az MSZMP utódpartja elhagyta nevéből a második M-et (azaz a „munkás”-t), de megőrizte az első (azaz a „magyar”-t); ám szólamaiban egészen addig kerülte a „nemzeti” kifejezés használatát, ameddig a Fidesz „agresszív” térnyerése ezen az oldalon nyelvhasználatának megváltoztatására nem kényszerítette. A 2002. évi választásokon a párt leendő kormányát már mint a „nemzeti közép” kormányát határozta meg, s különféle programjai nevéhez rendre a „nemzeti” jelzőt biggyesztette. Működésének első időszaka alapján tárgyilagosan megállapít-

ható, hogy egyébként meglehetősen intenzív (ld. a száz napos programot) ténykedésének semmilyen értelemben nem lett kedvezményezettje valamiféle „nemzeti középréteg”, vagyis a „nemzeti” retorika voltaképp nem bizonyult többnek (szó szerint véve) olcsó kampányfogásnál. Miközben tehát az MSZP tartalmilag nem lépett túl antinacionalista politikáján, a szólamok, gesztusok szintjén ez nem áll távol tőle. Hasonló okból kell fontosságot tulajdonítanunk a következő ténynek, felismerésnek: a Terror Házát, mely hadat üzen a kettős mércének, mert mindenféle tömeg- és népirtást elítél, ezért nagyon is ideologikus és szimbolikus jelentőségű, a szabad demokraták minden lehetséges eszközzel támadják (Demszky Gábor főpolgármester az ún. pengefalak lebontásáért száll síkra, Pető Iván képviselő az Országgyűlésben a múzeum költségvetésének felére csökkentését kezdeményezi), az MSZP – pragmatikus – miniszterelnöke, Medgyessy Péter azonban „magánlátogatásra” megy a Terror Házába, a vendégkönyvben dicsérő szavakkal illeti, s miután a parlament valóban megszavazza a költségvetési támogatás drasztikus csökkentését, még arra is ígéretet tesz, hogy anyagi támogatást nyújt majd a működéséhez.

Az igazi jelentőségüket az adja ezeknek a gesztusoknak, hogy a jelképek – habár egyelőre politikai megfontolású – elfogadása elvileg esélyt ad a (majdani) tartalmi elfogadásukra is. Noha a Szent Koronát a Fidesz vitte az Országházba, ma már az MSZP-s házelnök, Szili Katalin díszlelt vele; önmaga népszerűsítésének szorgalmazása azonban óhatatlanul együtt jár a Szent Korona további népszerűsítésével, még szélesebb körű elfogadtatásával. A baloldali szavazók eddig esetleg kikapcsolták a televíziót, hiszen a híradókban csak a Fideszes házelnök vagy Orbán Viktor miniszterelnök gyerekekkel való parolázását lehetett látni a koronát őrző katonák és vitrin szomszédságában; most már viszont rokonszenves politikusuk miatt ők is bekapcsolva hagyják. Mára eljutottunk odáig, hogy a Szent Korona másolata előtt avatják a tiszthelyetteseket (a Hősök terén!), a Népszabadság pedig háromhasábos címmel (*Eskü a koronamásolat előtt*) és képpel számol be az eseményről.²⁹ Hasonló történik ‘56 eszméjével is. 1956 októbere eddig április 4. és november 7. ellenpontozása volt, s mint ilyen, alkalmas volt arra, hogy nevében a régi-új elvtársakat és támogatóikat minden évben legalább egyszer kifütyülhessék (mint Medgyessy Péter szocialista miniszterelnököt és egykori szigorúan titkos belügyi tisztet, vagy Göncz Árpád, Kuncze Gábor és Mécs Imre szabad demokratákat). A Fidesz-kormányzás alatt Wittner Mária még azt is megtehetette, hogy az Országgyűlés ünnepi ülése keretében szembesítse az „elvtársakat” régi bűneikkel. A mostani miniszterelnök, Medgyessy Péter szemlátomást megelégtelte a dolgot, és többek között Boross Péter egykori MDF-es miniszterelnök (kissé rejtélyes) segítségével alkut kötött a békülékenyebb ötvenhatosokkal; különféle támogatások (no meg állami kitüntetések) fejében, kimondva-kimondatlanul azt várja tőlük, hogy ne támadják oly gyakran és leplezetlenül, ennek pedig várhatólag az lesz a hatása, hogy ötvenhat az eddiginél kevésbé lesz a „nemzeti” oldal jelképe; szimbolikus – rendszerváltoztató – jelentősége is rohamosan csökken, megünneplése nem is olyan sokára egyike lesz a kötelező s kellőképpen kiüresedett állami megemlékezéseknek (ha ugyan nem az már ma is).

A MSZP dupla sikere (2002. évi országos és helyi választások) nyomán koalíciós partnerének, az SZDSZ-nek is némileg megváltozott – „pragmatizálódott” – a jelképekhez való viszonyulása. A szabad demokraták pártja korábban egyedülként utasította el az ún. kedvezménytörvényt (státustörvényt) megszavazását, a választások után – s a szocialisták kezdeményezte módosításokkal – elfogadta. A változtatás inkább technikai és jelképes, semmint tartalmi (anyagi) elemeket érintett, éppen ezért cseng hamisan Kuncze Gábor pártelnök magyarázata, mely szerint ebben a formájában már ők is támogatni tudják. Sokkal inkább arról van szó, hogy a pártban háttérbe szorultak, vagy még ki is szorultak onnan azok a befolyásos személyiségek (Bauer Tamás, Tamás Gáspár Miklós), akik elvi kérdést csináltak abból,

²⁹ Népszabadság, 2004. július 12.

hogyan a magyar kormány semmilyen formában ne erősítse a nemzeti köteléket, különösen ne – akár szimbolikus, akár tényleges – státusteremtéssel, „magyar igazolvány”-nyal. Kis János (egykori pártelnök) és Hack Péter („civilben” a Hit Gyülekezete oszlopos tagja) távozása is a Kuncze-féle gyakorlatias szemlélet erősödését jelzi, ez pedig – ha szerényebb mértékben is, mint a szocialistáknál – szintén esélyt teremt a törzsi szellemek valamelyes visszaszorítására.

Nem tűnik véletlennek – hanem egyazon folyamat, tendencia logikus következményének –, hogy ugyanekkor a másik (a „nemzeti”) oldalon is erősödik a pragmatikus pártvezetés árfolyama, vagyis valamelyest csökken a jelképek s a mögöttük levő ideológiák szerepe. Abból a kétségbevonhatatlan tényből, hogy Medgyessy Péter titkosszolgálati érintettségének napvilágra kerülése nemhogy megcsappantotta volna, de még növelte is a miniszterelnök népszerűségét; továbbá abból a tényből, hogy az MSZP száznapos „osztogató” programjával meg tudta nyerni a szavazók java részét; ám a „nemzeti” retorika elégtelennek bizonyult a MIEP számára, hogy a parlamentbe kerüljön, s elégtelennek a Fidesz számára, hogy szavazóbázisát maradéktalanul megőrizze; nos mindebből az MDF vezetése arra felismerésre jutott, hogy neki is a pragmatikusabb vonalvezetést kell erősítenie. Balsay István frakcióvezető lecserélése Herényi Károlyra, ki addig a párt szóvivője volt, s „ideológia-mentesség” jellemzi, már ennek jegyében történt.

A háborús tendencia csökkenését azonban csak hosszú távra és sokáig csak szerény mértékűnek kell elképzelni. A többé-kevésbé ideológiátlan, pragmatista pártvezetések térnyerését és ezzel párhuzamosan a kevésbé átpolitizált közélet kialakulását erőteljesen gátolja a jelképekhez való viszonyulás két jellegzetessége: egyfelől a nagyfokú ösztönösség, érzékenység, fogékonyság; másfelől a politikusok ezt meglovagoló kényelmessége. Hiába „szent” elhatárolása a Medgyessy-kormánynak, hogy csökkentti az ideológiai ellentéteket s igyekszik betemetni az árkokat, ha egyszer az „antinacionalista” törzs tagjaiban (harcosaiban) elementáris (azaz ösztönös, zsigeri) ellenszenv (ha ugyan nem gyűlölet) támad önmagukban egyébként ártatlan szimbólumokkal szemben. Abban a pillanatban, hogy a törzs hatalomra kerül, harciasabb (ösztönösebb) egyedei, csapatai jogot formálnak arra, hogy a nekik nem tetsző jelképeket eltakarítsák útjukból, kitakarítsák a közéletből. Eközben azonban nem csupán ösztöneik, de hatalmi megfontolásaik is dolgoznak bennük: a jelképek megtámadása viszonylag egyszerű eljárás (akció) arra, hogy az információkkal, eseményekkel túlszűfolt világban úgy vonják magukra a köz figyelmét, hogy ez ne kerüljön pénzbe vagy különösebb fáradságukba.

A Magyar Rádióban a Kádár-idők egykori cenzora feszegette: nem kellene-e felhagyni azzal az Orbán Viktorék alatt bevezetett szokással, hogy minden nap más magyar templom harangja szólal meg a Déli Krónikában.

Hódmezővásárhelyen a Magyar Ellenállók és Antifasiszták Szövetsége (MEASZ) Csongrád megyei ifjúsági tagozata kifogásolta, hogy a közterületen lévő négy lobogó közül kettő az újfasiszta mozgalmak által is szimbólumként használt árpádsávos zászló. Kérték a polgármesteri hivataltól, hogy távolítsák el az aktuálpolitikai tartalmakat is hordozó jelképeket. A város jegyzője (Korsós Ágnes) a Népszabadság tudósítójának kérdésére azt nyilatkozta, hogy nem kívánják eltávolítani őket, s indoklásként hozzátette: „a Szent István téren azok az Árpád-házi királyokra emlékeztetve, az Európai Unió zászlajával és a magyar nemzeti lobogóval együtt szerepelnek”. Úgy tűnik azonban, hogy a nagy múltú napilap érdeklődése nem volt haszontalan, mert a polgármester (Lázár János) azonmód felülbírált a döntést, s a következőket mondta ugyanaznap ugyanannak a tudósítónak: „az évnek ebben az időszakában 1996 óta rendszeresen tartanak történelmi megemlékezéseket, azóta senki nem kifogásolta az Árpád-házi királyok zászlaját”, de azt is hozzátette, hogy „nem volt szándékukban szélsőséges szimbólumokra is emlékeztető jelképeket közterületre kifüggeszteni, ezért a két kifogásolt zászlót eltávolíttatta, és elnézést kér mindazoktól, akiknek az érzéseit megsértették a lobogók”.³⁰

³⁰ Népszabadság, 2003. július 11.

A sikeres akción felbuzdulva a Fővárosi Közgyűlés városrendészeti bizottságának szocialista elnöke (Danielisz Béla) tiltott önkényuralmi jelképpé kívánta nyilvánítani az árpádsávos lobogót, mondván, e jelkép kötődik a nyilas korszakhoz, így használata a különböző rendezvényeken jogszabályellenes, bár nincs megnevezve a büntető törvénykönyvben. Kérte az igazságügy-miniszter (Bárándy Péter) állásfoglalását, hozzátéve, hogy ha a minisztérium jogértelmezése szerint e jelkép nyilvános használata jelenleg nem sért jogszabályt, kezdeményezni fogja a Btk. módosítását.³¹

A teljes képhez tartozik, hogy a dobozi református lelkész pedig azt kívánta elérni, hogy a helyi szovjet katonai emlékmű fenntartását nyilvánítsák bűncselekménynek, mondván, a tetején egy tiltott önkényuralmi jelkép, az ötágú vörös csillag díszleg. Feljelentése nyomán a békéscsabai városi rendőr-főkapitányság megtagadta az ügyben a nyomozást, amikor pedig ez ellen a lelkész panasszal élt, ezt előbb a megyei főügyészség, majd a Legfőbb Ügyészség is elutasította.

Nemcsak az „ellenséges” jelképek ösztönös elutasítása, de a megszokott jelképekhez való ösztönös – olykor nagyon is korszerűtlen – ragaszkodás is törzsi háborúnk egyik jellegzetes kísérőjelensége. Ilyen jelképként (is) értelmezhető például a „felszabadítás” vagy az „antifasiszmus”. Olyan érzékeny gondolkodású és tollú íróember, mint például Eörsi István, aki (’56 után) megszenvedte a kommunizmus börtönét (de aki rendszerváltozásunk kezdetén azon sajnálkozott, hogy a kommunizmus szellemileg nem irtotta ki a jobboldalt³²), teljes meggyőződéssel vallja, hogy a szovjet megszállás Magyarország számára felszabadítás volt. Szerinte a Szovjetunió „nem véletlenül” volt a demokráciák szövetségese, hanem azért, hogy „folytatódhasson az emberi történelem”. „Nehéz értelmezni ezt az állítást annak fényében – állapítja meg Ungváry Krisztián történész –, hogy 1939 augusztusában »a történelem folytatása« (valójában érdekszférái kiterjesztése) érdekében Sztálin a nácikkal fogott össze a demokráciák ellen.”³³ Ugyanitt arra is figyelmeztet, hogy ha a felszabadítás szándéka vezette volna a szovjet vezetést, „akkor nem várták volna ki például Varsó előtt, hogy a nácik megsemmisítsék a felkelőket, nem hoztak volna bábkormányt akkor, amikor működött legitim lengyel kormány.” Az egyéni élmény – vonja le a történész a következtetést – nem feltétlen azonos a politikai kategóriákkal. És az sem igaz, hogy akik nem felszabadulásként élték meg a történeteket, azoknak többnyire meg is volt az okuk a további bujkálásra, hiszen „olyan antifasiszta politikusok, mint Kovács Imre vagy Bethlen István sem felszabadulásként élték meg 1945 változásait, és érzelmeikben százazezekkel, ha nem milliókkal osztottak”.

„Antifasiszta politikusok” – írja Ungváry Kovácsról és Bethlenről; ami azonban a negyvenötöt közvetlenül megelőző és követő évekre nézve teljesen helyénvaló, mára teljesen anakronizmus. Az „antifasiszták” és különféle szervezeteik (mindenekelőtt a Magyar Ellenállók és Antifasiszták Szövetsége) múlhatatlan rögeszméjük fogságában a nacionalisták fasisztává maszkírozásával foglalatostkodnak, s ezzel óhatatlanul is a nemzet rémisztgetésén és megosztásán fáradoznak. Amikor Ungváry Krisztián kíváncsi ítéli, hogy a történelmi

³¹ Magyar Nemzet, 2003. július 14. – Későbbi sajtóhírek arról számoltak be, hogy az igazságügy-miniszter állásfoglalása szerint az árpádsávos zászlók nyilvános használata nem jogsértő...

³² Eörsi István 1993. december 17-én a német ZDF-televízióban német nyelven azt nyilatkozta, hogy 1992. október 23-án a „fasiszta csöcselék” megakadályozta Göncz Árpádot beszéde elmondásában, majd hozzátette: „A kommunisták legnagyobb bűne, illetve azon embereké, akik magukat kommunistáknak nevezték [...], hogy ha nem is testileg, de szellemileg nem tudták kiűzni ezt a söpredéket. Politikájuk nagyon rossz és ártalmatlan volt a jobboldallal szemben, mert ezek a jobboldali figurák most bántatlanul, mintha mi sem történt volna, felébredhettek 40 éves Csipkerózsika-álmukból.” (Pesti Hírlap, 1993. december 23.) Azóta egyébként korabeli felvételek és dokumentumok lépésről lépésre történő elemzésével, számos koronatanú megszólaltatásával könyvben bizonyítottam be, hogy a köztársasági elnök elleni fellépők valójában saját bajtársai, az ún. ötvenhatosok voltak, s nem féltucatnyian, hanem több ezren. (Lásd: A váratlan tanú. Véletlen vagy összeesküvés?, ESA Média Bt, 1995)

³³ Ungváry Krisztián: Méltó megemlékezést. (Népszabadság, 2003. március 6.)

megemlékezéseket (például Budapest „felszabadításáról”) ne kirekesztő retorikával tartsák, és azokat az egyébként ártatlan katonákat is meg lehessen gyászolni, akik a védők oldalán pusztultak el, akkor joggal fűzi hozzá: „A MEASZ-szal történő megemlékezés azért problematikus, mert ez a szervezet 1989 előtt a polgári antifasiszta ellenállás tagjait nem vette fel soraiba, kirekesztette őket az ellenállás történetéből és az ő önkritikus megkövetésükig a szervezetnek a demokrácia melletti elkötelezettsége megkérdőjelezhető.”³⁴

Stratégiák, taktikák

MSZP

A jegyzőkönyv tanúsága szerint Horn Gyula egykori külügyminiszter a következőt jelentette ki a korábbi rendszer végóráiban, az MSZMP KB 1989. július 23-24-ei ülésén: „A feladat a pártvagyon minél nagyobb részét átmenteni. És úgy továbbvinni, hogy a pártjelleg eltűnjön, de a Párt rendelkezésére álljon!”³⁵ Ugyanez a politikus a Boross-kormány végóráiban a következőt nyilatkozza: „Ami ma a hatalom csúcsán történik, nem más, mint hatalomátmentés!”³⁶

E két idézetben ott rejlik az MSZP politikai taktikájának és stratégiájának lényege: a pártjelleg (ideológia) eltűnhet, de a hatalmat át kell menteni (meg kell őrizni, meg kell szerezni); ehhez bármilyen (antidemokratikus) eszköz használatát megengedhetőnek tartják a maguk a számukra, ám ellenfeleiknek minden efféle törekvését (vagy akár csak a látszatát is) szóvá kell tenni. Ez a fajta felfogás szinte egyenes folytatása egy olyan hatalmi tömb múltjának, amely egyszer már megízlelte az egyeduralmat; amely a politikai tömörülések közül egyedül gyakorolhatta a hatalmat, s tehetett szert hatalomtechnikusi jártasságra; s amely elvesztette kommunista (szocialista) ideológiája helyénvalóságába vetett hitét.

Azonban – s ez irányultsága tekintetében nem kevésbé fontos – egy pillanatra sem vesztette el antinacionalista meggyőződését. Kissé leegyszerűsítve: kommunistából „átment kapitalistába”, azaz minden gond nélkül levette, sutba vágta régi ideológiai ruháját s felöltötte egykori „esküdt” ellenségéét; eközben azonban egyetlen darabot megőrzött a régiből: antinacionalizmusát. Nem volt törvényszerű, hogy ez így legyen. Ha a rendszerváltoztató liberális pártoknak négy igenes akciójukkal nem sikerült volna Pozsgay Imrét politikailag megrendíteni (sőt, kiűzni); ha az MDF-ben a szólamok szintjén is kevesebb lett volna a kommunisztázásra és tavaszi nagytakarításra való hajlandóság; s végül ha a gazdasági hatalomátmentéshez az MSZP nem kapott volna felbecsülhetetlen mértékű támogatást – aktív közreműködést – Nyugat „kapitalistáitól”, akkor az MSZMP utódpártjában nagyobb szerephez juthatott volna a „nemzeti” vonal (beleértve az elsősorban vidéki bázisú reformköröket).

MDF

A Törzsi vonások (A négy igen tükrében) című fejezetben bővebben, illetve részletesebben is foglalkozom többek között az MDF stratégiájával, ezért itt csak a legfontosabb elemeket és összefüggéseket ragadom ki.

³⁴ Uo. (Megjegyezendő, hogy a MEASZ demokratikusságának megkérdőjelezhetősége egyáltalán nem tántorítja el az olyan – minden bizonnyal ugyancsak „ösztönös” – antifasisztákat a szervezet által adományozott kitüntetések elfogadásától, mint Göncz Árpád volt köztársasági elnök, Dési János újságíró, Jancsó Miklós filmrendező, Kratochwill Péter vezérigazgató, ifjabb Nyers Rezső, a Bankszövetség főtitkára, Szepesi György újságíró, Vitányi Iván politikus vagy Voith Ág színművész – ld. Népszabadság, 2003. március 22.)

³⁵ Idézi: Balaskó Jenő, Pesti Hírlap, 1994. március 21.

³⁶ U.o.

Az MDF nemzetileg erősen elkötelezett („nacionalista”) vezető személyiségei kezdettől fogva arra törekedtek, hogy a rendszerváltozást, azaz a (többpárti) demokráciára való átállást használják ki egy – számukra – magasabb rendű cél elérésére: teremtsék meg végre a magyar nemzet igazi függetlensége, s pártok feletti, össznemzeti összefogással alakítsák ki és követtessék az a (harmadik) út, amely valóban a magyarság megerősödéséhez, felemelkedéséhez vezethet. Ezért a meghatározó vezetők, Csoóri Sándor, Lezsák Sándor, Bíró Zoltán, Csurka István egyaránt azt a stratégiát szorgalmazták, hogy hosszú távon egyezsége kell jutni az MSZP Pozsgay-féle vonalával. Ezzel összhangban (azaz ennek megfelelő taktikai okokból) az MDF kerülte a kormányzó párttal szembeni drasztikus, látványos fellépéseket (tüntetések, akciózásokat), nehogy Pozsgayt gyengítsék velük.

Pozsgay négy igenes veresége után, úgy tűnt, nem maradt reális esélye a közös – pártok feletti, megegyezésszerű – „nemzeti út” kialakításának. Az addigi ügyvezető elnök (s nem mellékesen Pozsgay küzdőtársa és barátja), Bíró Zoltán helyére megválasztott pártelnök, Antall József akképp igyekezett az MDF arculatát kialakítani, hogy a másoktól való megkülönböztetésben a „modern” (nemzetben belüli) párttörésvonalak kapjanak főszerepet: így lett az MDF jobboldali (jobbközép), keresztény, konzervatív és nemzeti liberális (megkülönböztetendő a „nem nemzeti”, univerzalista liberálisoktól); ez a politikai palettán végleg eltávolította s kellőképpen távol tartotta az MSZP-től; miként tartja még ma is (2004-ben), Dávid Ibolya elnöklése idején.

Antall felfogása szerint élesen ellentétes ideológiájú és érdekeltségű felek között szoros (kormányzati) együttműködés nem képzelhető el, de kölcsönösen előnyös megállapodás igen. Ezért kötötte meg az SZDSZ-szel (az első szabad választáson a győzelem esélyével ringbe szállt de csak a második helyett megszerezte párttal azt a híres-hírhedt paktumot, amely ún. kétharmados (sarkalatos) törvényekben szabad utat biztosított a kormánynak (pontosabban a törvényhozásnak). A megegyezés ára azonban két olyan, az ellenzéknek adott engedmény volt, amelyek – közvetett módon – hamarosan az MDF kettéosztódásához vezettek. A szabad demokraták embere, Göncz Árpád lehetett a köztársaság elnöke, és az MDF az (akkoriban még monopolhelyzetet élvező) közszolgálati rádió és televízió elnökének kinevezési jogáról is lemondott. E kulcspozíciók átadása az MDF népi-nemzeti (Csurka István vezette) szárnya szerint döntő mértékben hozzájárult ahhoz, hogy az MDF nem tudta érvényesíteni kormányzati akaratát (és céljait), ezzel szemben az ellenzék az első pillanattól fogva szabadon és eredményesen gátolta ezeket, azaz többé-kevésbé érvényre juttatta a maga törekvéseit. A népi-nemzeti szárny stratégiai felfogását hűen tükrözte elszánt vezetőjüknek a Magyar Fórumban (saját lapjában) megjelentetett (1992. augusztus 20. ünnepére időzített) nevezetes írása. A *Néhány gondolat a rendszerváltozás két esztendeje és az MDF új programja kapcsán*³⁷ nem hagy kétséget afelől, hogy a magyar nemzet és magyar demokrácia legnagyobb ellenségének azt a nemzetközi erőt („Budapest – New York – Tel-Aviv tengely”-t) tekinti, amely hazai támogatóival (támogatottjaival) egyetemben a magyar nép kivéreztetésén, vagyónának elkótyavetyélésén, piacainak, munkaereje olcsóságának gátlástalan kihasználásán fáradozik. Csurka meghirdette a Magyar Út Körök mozgalmát, s a párton belüli hatalom átvételére készült. Legnagyobb belső ideológiai ellenlábasai, a párt nemzeti liberálisai, nyíltan antiszemitának bélyegezték, egyikük (Debreczeni József) egy „ellenséges” lapban (a Népszabadságban) Csurka írását egyenesen náci alapvetésnek nevezte. A tagság többségének állásfoglalását (mondhatnám, törzsi lelkületét) híven tükrözi, hogy e vitában (harcban) határozottan Csurka mellé állt. De még az is kétséges volt, hogy Antall József, ki egyébként népszerű volt, többséget szerezne-e az 1992 végén esedékes pártelnök-választáson Csurkával szemben. Éppen ezért Antall indítványára a tisztújító országos gyűlést a következő év elejére halasztották; a nép-nemzetiek megnyerésére (kiengesztelésére) pedig kizárták a pártból a nemzeti liberálisok neves személyiségeit. Antall egyensúlyozó taktikája, úgy tűnt, bevált:

³⁷ Magyar Fórum, 1992. augusztus 20., 9-16. o.

Csurka (és nemzetstratégiája, a magyar út) a belső választáson végül is alulmaradt, sőt, a pártból is távozni kényszerült. Csurka új, nyíltan nacionalista pártot szervezett, amelynek neve ugyancsak sűrítve tartalmazza (jelképezi) alapítója felfogásának lényegét: Magyar Igazság és Élet Pártja (MIÉP).

Az MDF tehát megszabadult törzsi harcosaitól, a nyílt háborúzás innentől kezdve többnyire a párton kívül folytatódott. 1994-ben azonban ez sem mentette meg az MDF-et a súlyos választási vereségtől.

SZDSZ

Talán már nem is olyan meglepő, hogy a Szabad Demokraták Szövetségének legnagyobb belső harcai is a nemzethez való viszonyulás stratégiai és taktikai kérdéseinek mentén zajlottak. Radikalizmusa és erősen hangoztatott kommunista- (kommunizmus-) ellenessége részben kifejezte, részben elfedte a párt lényegét: vezetői és hívei többsége a gyors és erőteljes rendszerváltozást szorgalmazta, a régi rendszer mielőbbi lebontását, az elvtársak távozását, s egyúttal a többpártrendszer és piacgazdaság mielőbbi kiépítését; ám a szélesebb nyilvánosság előtt rejtve maradt, hogy a párt meghatározó személyiségei, vezető ideológusai az MSZMP megroggyanása, Kádár bukása után a legnagyobb ellenségnek már a nacionalizmust (a nemzeti ideológia s táborának feltámadását, gyors térnyerését) tekintették. Igencsak kockázatos, de annál sikeresebb akciójukkal, a négy igenes szavazással (mint már utaltam rá, s később részletesen is kifejtem) elejét vették azoknak a törekvéseknek, amelyek a nemzeti erők pártok feletti összefogására irányultak.

Szemben az MDF-fel, amely a (gyengülő) hatalommal inkább megegyezésre törekedett, nem kockáztatva az esetleg kisebb, de biztosabb eredményeket, az SZDSZ inkább az ütközésekre: konfrontációkra, tekintélyrombolásokra építette politikáját (ld. „Tudjuk, merjük, tesszük!”). Ehhez kiváló alapot és lehetőséget nyújtott számára az MSZMP legitimációs válsága, amely Pozsgay Imre bejelentésével és Nagy Imréék díszes újratemetésével tetőzött: ha ugyanis ötvenhat „népfelkelés” volt, s a felkelők hősök, forradalmárok, és nem valamiféle bűnös ellenforradalmárok, akkor a kádári rendszer – hiába is hangoztatta, állította propagandájában – nem a (dolgozó) nép, nem az igazság érdekében létezett és működött, hanem éppen ezek ellenében. A szovjet mintájú diktatúrák mindig is a demokratikus látszatokra épültek; de korábban a látszat és a valóság szembesítői ellen – szintén szigorúan a törvényesség látszatával – a rendszer azonnal retorzióval élt (élhetett), ez a lehetőség pedig a legitimációs látszat szertefoszlásával elveszett. Az SZDSZ ennél fogva a saját pályáján verhetett rá a Pártra: amit a kinyilvánított jog (a törvény betűje) engedett, illetve garantált, azt kérték keményen számon a hatalmon, illetve maradékán. Így vették elő az alkotmányban létező, de addig használaton kívül porosodó népszavazás intézményét is a négy igenes akcióhoz. Vagy pattintották ki a lehallgatási botrányt, amelynek során a hatalmat ellenzéki személyek törvénytelen megfigyelésével szembesítették. (Tegyük hozzá, a függetlenedő – pontosabban: önállósodó – média odaadó támogatásával.) Tölgyessy Péter, a kerekasztal-tárgyalások egyik szabad demokrata kulcsfigurája ekképpen értékeli jogi jártasságuk és következetességük rendszerváltozásban betöltött szerepét:

„További nehézséget jelentett, hogy a szervezetek egy része alig rendelkezett megfelelő képzettségű, tárgyalóképes személlyel; különösen a jogi, kodifikációs szaktudás hiányzott [...]. Profi politikusokkal és szakemberekkel álltunk szemben. Az ellenzéki szervezetek küldöttei intellektuálisan súlyosan alulmaradtak volna, ha nincs meg az a szakértelem, amelynek nem kis részét a szabad demokraták adták. Szövetségeseink a tárgyalások alatt nemegyszer neveztek bennünket erőszakosnak, túlzottan radikálisnak, mert bizonyos elveinkből nem voltunk hajlandók engedni. Ám hajthatatlanságunk eredményeként gyakran olyan pozícióba került az ellenzék, ami később sikert hozott.”

[Az MDF hivatalos lapjában] „...a Magyar Fórumban is olvasható, hogy a Magyar Szocialista Párt legjobb úton van az igazi nemzeti reformpárttá alakuláshoz, ellenben a Szabad Demokraták Szövetsége gyökértelen párt. Mégis, azt hiszem, a méltatlan vádaskodások csak a felszín jelentik. A lényegi különbség a politikai stratégiában van: a szabad demokraták nem elitváltást, hanem rendszerváltást akarnak. Egy igazi, jelző nélküli európai jogállamot, valódi piacgazdaságot, hathatós szociális védőhálót. Mindezt a lehető legrövidebb úton szeretnék elérni: kompromisszumképesen, de a rossz alkukat elkerülve.”³⁸

A jog iránti fogékonyság, illetve a politikai stratégia és taktika részeként az általános emberi, kisebbségi, demokratikus jogokra, jogállamiságra való hivatkozás szervesen következett a párt liberális jellegéből; s minden bizonnyal alapítóinak és legkitartóbb szavazóbázisának szocializációjából. Ellenzéki szerepkörükből adódóan hiányzott az a társadalmi beágyazottságuk (és bázisuk), amelyet a marxista baloldal az előélete (tartós hatalma, kipróbált hatalomtechnikái) folytán megszerzett és valamelyest mindig is megőrzött magának. Jellemzően urbánus és antinacionalista (internacionalis) beállítottságukból adódóan nem tudhattak gyökereket verni azokban a nem baloldali rétegekben sem, amelyek identitásában (értékrendjében) meghatározó szerepet kapott a magyarsághoz, nemzeti hagyományokhoz, kereszténységhez, családhoz, földhöz (vagy ezek valamelyikéhez) való kötődés. Tartós támogatást attól a viszonylag szűk rétegtől remélhettek, amely – különböző okoknál fogva, de egyöntetűen – a világra való nagyobb nyitottságtól, a nemzeti hagyományok, érdekek és értékek óvása helyett az ország modernizálásától, a nemzetközi (globális) folyamatok, multikulturális hatások akadálytalan beengedésétől várta (s várja) sorsa jobbra fordulását, kiteljesedését. Az 1990. évi országos választáson a szabad demokraták még versenyben voltak az első helyért, kis híján a legtöbb szavazatot szerezték. Felmérések szerint egyfelől a városi értelmiségből, másfelől a szakképzetlen, tanulatlan rétegekből tevődött ki támogatóik köre. Fontosabb azonban, hogy a soha meg nem ismétlődő, magas népszerűségüket rendszerlebontó radikalizmusuknak köszönhették (no és a médiának, amely ezt jobbra rokonszenvvel közvetítette), tehát valami tagadásának, és nem állításának. Ugyanez elmondható még ma is, amikor pedig társadalmi elfogadottságuk a parlamentbe jutás szintjének (5 %) közelébe esett vissza: hogy egyáltalán bejutottak, azt most Fidesz-ellenes, kemény kampányuknak köszönhették.

A szavazókra vonatkozó felmérési adatok ismeretében a párt természetesen kezdettől fogva igyekszik olyan stratégiát kialakítani és követni, amellyel tartósan kiszélesíthetné bázisát. Keresi azokat az értékeket, amelyek kevésbé nemzet felettiek, ilyen értelemben kevésbé talajtalanok, kevésbé absztraktak (mint amilyenek például az általános emberi jogok). Tölgyessy Péter, Kis János utódja az elnöki székben, felvillantott egy lehetséges stratégiát: „patriótább párt”. Maga a kifejezés is hűen tükrözi a helyzet bonyolultságát, azt, hogy a feladat szinte megoldhatatlan – a szabad demokraták számára. (Mint látni fogjuk, a Fidesz számára nem bizonyult annak.) Az SZDSZ legbefolyásosabb vezetői és legelkötelezettebb támogatói a „patrióta” szót – beállítottságuknak megfelelően – a nacionalizmusnak tett engedményként fogták fel, amely egy jellemzően ideologikus és lelkében mélyen antinacionalista „csoport” számára egyszerűen elfogadhatatlan. Voltaképpen helyesen érzékelték és értékelték, hogy bázisuk számottevő növeléséhez nacionalizmus-ellenességükből túlságosan sokat kellene engedni; nemzeti („nacionalista”) szílamokat kellene hangoztatniuk, nemzeti jelképeket erősíteniük. Ennek a csoportnak a „rémképzeteiben” azonban ez az út egyenesen az alantas ösztönök, indulatok elszabadulásához vezet, ne adj Isten, népiártáshoz.

Tölgyessy Pétert, ki elsősorban a vidéki tagságra és a belső polgári körökre támaszkodott, a párt urbánusai (antinacionalistái) megbuktatták, helyére egy olyan jelképes figura került (Pető Iván), aki már személyében deklarálta: az SZDSZ (többé) nem hajlandó (a feltétlenül szükségesnél és indokoltnál) jobban rejtőzködni. Tölgyessyt – kétségbevonhatatlan jogi

³⁸ Richter Anna: Ellenzéki Kerekasztal (portrévázlatok), Ötlet Kft. 1990., 149-152. o.

felkészültségén és politikai elemzőképességén túl – minden bizonnyal az is pártelnöki székbe segítette, hogy személyével mintegy cáfolni lehetett a közvélemény lappangó ítéletét, mely szerint az SZDSZ zsidó párt volna. Pető Iván kinevezése egy időre ezt a taktikát, a látszatra építést, illetve a „nemzeti” vonások erősítését szorította háttérbe. Pető irányítása alatt azonban olyan alacsonyra zuhant a szabad demokraták népszerűsége, hogy visszatáncoltak egy fél lépést, s Kuncze Gábor személyében olyasvalakit ültettek (segítettek) előbb a frakcióvezetői posztra, később az elnöki székbe, és jelöltek végül miniszterelnöknek, „akinek a szülei nem zsidók és nem is kommunisták”; és ideológiamentes pragmatizmusával képes egyfelől elkerülni a „nemzeti” politizálásnak – az SZDSZ számára nyilvánvaló – csapdáját, másfelől a pártot mégis olyan népszerűségi szinten tartani, amely legalább a parlamentbe jutáshoz elegendő, s ezen keresztül – a koalíciós alkudozások révén – néhány fontos miniszteri és egyéb poszt megszerzéséhez.

A Kuncze Gáborral a Törzsi trilógia számára készített interjú³⁹ alátámasztja a szabad demokraták mostani stratégiájának helyességét. Kuncze kiválóan egyensúlyozik azon a kötélen, amely kijelöli azt a keskeny ösvényt, amelyen a szabad demokraták identitásuk feladása nélkül járhatnak. A pártkirakatba csak azt és annyit hajlandó kitenni, ami és amennyi „politikailag korrekt”, vagyis különösebb kockázat nélkül vállalható. Ez pedig a liberalizmus. Nem hajlandó a „nacionalizmus”, „patriotizmus” felé elvinni a pártot; de nem azért nem, mert a pártvezetőség és a tagság egy része érzelmileg elfogadhatatlannak találná és ezért nem is tehetné, hanem szigorúan elvi ok miatt: mert nem fér bele liberalizmus-felfogásába. Nem hajlandó foglalkozni a párt semmiféle esetleges zsidó kötődéseivel, mert felfogása szerint nem mint zsidók, hanem mint a liberalizmus hívei kötődnek a párthoz. Az sem érdekli, van-e valamilyen összefüggés (korreláció) a zsidó származás és liberalizmus támogatása között. Ha más nem, saját személye, piarista végzettsége meggyőzi erről: nem kell ahhoz zsidónak lenni, hogy valaki a liberalizmus értékeit vallja, ennél fogva semmi értelme veszélyes, faji síkra terelni a kérdést, hol milyen származásúak vannak (ebben vagy abban a pártban). Nem hajlandó megvizsgálni azt sem, hogy van-e valamilyen ellentét liberalizmus és „nemzeti” politika között. Minden magyarországi pártot eleve nemzetinek tart, hiszen – véli – mindegyik a nemzetnek akar jobbat, mindegyik a nemzet felemelkedésén fáradozik; az ezzel ellentétes állításokat pedig alantas kirekesztési törekvésnek tekinti. Azt a fajta politikát pedig, amely a nemzeti szimbólumok kisajátításával, a nemzeti szólamok hangoztatásával igyekszik híveket szerezni, a nacionalizmussal való veszélyes játéknak tekinti.

Fidesz

Ha a „politikailag korrekt” minősítés szabályait elfogadjuk, valóban nem helyes (nem szerencsés) dolog azt figyelni, vannak-e valamelyik pártnak zsidó kötődései. Ha viszont meg akarjuk érteni, hogy az egymás mellett (mellől) indult két liberális párt, az SZDSZ és Fidesz milyen okból választhatott és választott oly látványosan más politikai stratégiát, hogy a közös akcióktól végül eljutottak a teljes szembefordulásig, egymás politikai tönkretételének törekvéseig, akkor egyszerűen megkerülhetetlen, hogy foglalkozzunk a zsidósághoz fűződő viszonyukkal, viszonyulásukkal is.

A Fidesz fiatal vezetői és követői számára a lappangó népi-urbánus, nem-zsidó – zsidó ellentét nem tartozott azok közé a társadalmi konfliktusok közé, amelyekkel nekik bármi gondjuk vagy dolguk lett volna. Az, hogy esetleg zsidók is akadnak a párt vezető posztjain, úgy vetődött fel egyáltalán, hogy az első szabad választások küszöbén a szocialista fiatalok egyik szervezetének, a Baloldali Ifjúsági Tömörülésnek (BIT) az aktivistái a Fidesz plakát-

³⁹ „Nem foglalkozom vele, ki a patriótább” Beszélgetés Kuncze Gáborral, az SZDSZ elnökével. Törzsi trilógia, Harmadik könyv

jainak feliratát Zsideszre javították. Hogy valóban vannak zsidó származásúak, az pedig a balliberális sajtónak abból a különös szokásából derülhetett ki, hogy mihelyt valaki zsidó létére aktív szerepet vállal a balliberális politika ellen (s a „nemzeti”, jobboldali politika mellett), rá nézvést egyszeriben megszűnnek a „politikailag korrekt” bánásmód játékszabályai, lehet a származását firtatni, sőt, díszsidónak nevezni (ahogy ezt a HVG tette például Deutsch Tamással, a fiatal demokraták egyik frontemberével).

Úgy tűnik, a Fidesz fiataljainak a szabad demokraták köreihez viszonyított, legalább egy generációnyi időeltolódása („késése”) döntőnek bizonyult, több szempontból is. Ez a generáció már nem köti össze egymással „automatikusan” a jobboldaliság, a nacionalizmus, az antiszemitizmus és a népirtás fogalmát, s nem gondolja úgy, hogy a kommunizmussal (szemben a nacionalizmussal) önmagában nincs semmi baj, csak azokkal a klikkekkel, amelyek a bűnöket elkövették. E generáció felfogásának tükré és jelképe a Terror Háza, amelyben egyaránt helyet kapnak a jobboldali és baloldali diktatúrák (terrorok) borzalmi, áldozatai. Az ő életükben a holokaust borzalmi már nem annyira égő és fájó emlékek, hogy ki tudnák törölni, el tudnák feledtetni mindazokat, amelyeket az ő életük kommunista rezsimejéi követtek el. Az Ötvenhat utáni megtorlás akasztásai, a Kádár rendszer akár kemény, akár puha változatának folyamatos hazugságai számukra nem viszonylagosak és nem gondolják, hogy ezért megbocsáthatók lennének, hanem életük abszolútumai, s ezért éppen olyan kevésbé felejtendő és megbocsátandó, mint a holokaust. Az ő szüleik között – sőt, soraikban – is találni volt párttagokat, pártfunkcionáriusokat, hamarabb bukkanni azonban közöttük zsarolással együttműködésre kényszerített titkosügynökre, mint hajdani ávótestre, körömszagató vállatóra. Érintettségük is inkább taszítja őket a baloldaltól, semhogy a régi cégér átfestésére bátorítaná őket; annyira azért mégsem voltak érintve, hogy a felelősségen is osztozniuk kelljen (mert ez már a rózsaszínre mázolózt ösztönözhetné).

Hogy e felfogásbeli különbségek a két pártban és szellemi holdudvarukban milyen markánsan léteznek, azt jól mutatja, milyen sajtóságon viszonyul néhány, ugyancsak jelképerejű politikai személyiség a Terror Házához. Demszky Gábor, Budapest főpolgármestere támogatja azokat a közgyűlési kísérleteket, amelyek mondvacsinált ügyekkel igyekeztek megakadályozni vagy megzavarni a Terror Háza működését. (Például arra hivatkozva, hogy az ún. pengefalak zavarják a gyalogos közlekedést.)⁴⁰ Pető Iván szabad demokrata országgyűlési képviselő kezdeményezte a Terror Háza állami támogatásának felére redukálását. (A kiállításon szerepel édesapja neve – és nem mint áldozaté.) S végül: Nancy Goodman Brinker, az Egyesült Államok akkori budapesti nagykövete (aki nyilatkozataiban többször utalt zsidó származására) tüntetőleg nem volt hajlandó meglátogatni a terror múzeumát. A National Post nevű kanadai lap cikke szerint márpedig ez nyilvánvaló üzenet: Amerika nagykövete úgy véli, hogy a posztkommunisták jelentik az antiszemitizmus és a náciizmus magyarországi újjáéledése elleni fő bástyát.⁴¹

A Kovács András által a magyar zsidóság bő mintáján végzett felmérés (közvélemény-kutatás) eredménye szerint a hazai zsidóság legerősebb összetartó köteléke a holokaust emléke.⁴² A holokausthoz való viszonyulásnak ezért – „politikailag korrekt” felfogás szerint – vízváltató szerepe van: aki bármilyen módon és mértékben relativálja (pl. úgy, hogy a kommunista népiirtásokkal egy napon emlegeti – azaz például egy múzeumban emlékezik meg róluk), az em-

⁴⁰ Ld. például: Schmidt bízik Medgyessy szavában, Magyar Nemzet, 2002. dec. 30.

⁴¹ Szemlézi: Lovas István, Magyar Nemzet, 2002. dec. 30.

⁴² Arra a kérdésre, hogy „Mennyire fontos a kérdezett számára a zsidósághoz tartozás szempontjából...”, a válaszadók az első helyen (tíz közül) „A zsidóságot ért üldöztetések tudata, a holokaust emléke” választ jelölték meg (átlagosan 4,47 pontot kapott egy olyan skálán értékelve, ahol a „nagyon fontos” 5, az egyáltalán nem fontos 1 pontszámot jelentett). Ld.: A zsidók és zsidóság a mai Magyarországon. Egy szociológiai kutatás eredményei. Szerkesztette Kovács András, 2002. (Kiadó: a Szombat, a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület folyóirata.) 13. o.

lékének elhomályosításán ügyködik, s közvetve vagy közvetlenül, akarva vagy akaratlanul esetleg megismétlődését idézi (idézheti) elő. Ha eközben jobboldali, „nemzeti” erővel kokettál, vagy lép bármilyen formában együttműködésre (akár csak szóban vagy gesztusokkal), az nem kerülheti el a nacionalista, „antiszemita” megbélyegzést; ez csupán idő s kedvező alkalom kérdése.

Az SZDSZ – kötődései miatt – nem választhatta, nem járhatta be ezt az utat. Mivel szemében az abszolút bűn a holokauszt; s minthogy szemében a baloldaliság bástya, mely megvéd ellene, a jobboldaliság viszont tápláló tüze, a szabad demokraták liberalizmusa sehol másutt nem köthetett ki, mint a szocialisták mellett, kik vagy megszabadultak nacionalistáiktól, vagy háttérbe szorították őket. Ámde a fiatal demokratáknak több lehetőségük is volt. A baloldalhoz fűződő kötődésük és a holokauszt-borzalmaktól való érzelmi függőségük is gyengébb volt. Az első szabad választások után, ellenzéki pártként nem tudták magukévá tenni a szabad demokraták zsigeri meggyőződését, hogy az MDF, illetve az Antall József miniszterelnök vezette kormánykoalíció nagyobb ellenség volna a régi rendszer kiszolgálóinál, a gazdasági hatalom gátlástalan átmentőinél. Szemben a szabad demokratákkal, Orbán Viktorék nem tüzelték a kormány ellen 1990-ben a taxisblokádnak lázadóit, s nem követelték a kormány lemondását. Orbán Viktorék elég erősnek érezték magukat arra, hogy liberális pártként külön útra lépjenek, s elég eltökéltek ahhoz, hogy a szocializmus (kommunizmus) alatt kompromittálódott korosztályok után ők vegyék kézbe a hatalmat.

Itt lépett a színre a magyar média, amelynek szabad demokrata elkötelezettjei szívügyüknek tekintették, hogy ezt – a külön utat – megakadályozzák. Miközben Horn Gyuláék szép csendben átmentették maguknak, ami csak átmenthető volt, a sajtó heteken keresztül egyetlen átmentés gyanús üggyel zengett: az MDF-Fidesz pártházakciótól. Mint emlékeztet, az egyik balliberális újságíró nyíltan megfenyegette Orbánékat, a szemétkosárból vették ki, oda is fogják visszahajtani őket.⁴³ Orbánék Fideszből távozó ellenfeleit (pl. Fodor Gábort) e média hangosan dicsőítette. Le is zuhant a párt népszerűsége a töredékére.

Az 1994. évi választások küszöbén a külön út kétségtelen kockázatokat rejtett magában. A szabad demokraták a szocialistákkal való közös politikai fellépéseikkel, Demokratikus Chartás demonstrációikkal már voltaképpen megkötötték a maguk leendő szövetségét. Az SZDSZ szívesen látta volna maga mellett (maguk között) a Fideszt is, de választási szövetségük sokáig lebegtetett lehetősége végül megghiúsult. A Fidesz, mint a múlt ideológiáitól és törzsi viszályaitól (ennek emlékeitől) nem terhelt, nem sújtott, vagyis alapvetően pragmatikus párt tisztán gyakorlati okokból nem állt kötélnek. Egyfelől megtapasztalták, hogy a szabad demokratákra (és sajtójukra) csak addig lehet számítani, amíg úgy táncolnak, ahogy ők fütyülnek; ebből a kistestvér szerepből pedig mindenképp ki akartak szállni. Másfelől a Fidesz – lévén nem „született” antinacionalista párt – azt is észrevette, hogy az SZDSZ-féle szigorú antinacionalizmus, amely a nemzet fogalmát valósággal szükségtelenné, sőt, zavarónak érzi politikájában (stratégiájában), eleve csak szerény támogatást remélhet a magyarországi választók köréből. Ugyancsak felvetődött – legalább a szíréhangok szintjén – a szocialistákkal való valamilyen szintű kapcsolatfelvétel, választási együttműködés gondolata (a pragmatizmusba ez is belefér), csakhogy ettől sem lehetett remélni, hogy a választások után a Fidesz diktálhasson. A kényszerű helyzet bölcs – s a rákövetkező időben helyesnek bizonyult – döntéshez vezetett: a Pozsgay (s az általa képviselt „nemzeti” politika) megbuktatásában még aktív szerepet játszó liberális párt retorikájában (is) szembefordult az antinacionalistákkal és a „posztkommunistákkal”, az SZDSZ-szel és az MSZP-vel, s egyúttal megcélózta a „nemzeti közép”, a „jobbközép” helyét, mely akkor lényegében szabad volt. A kisgazdák (FKGP) a vidéket képviselték, belső harcaik s Torgyán József szélsőséges hangütése egyébként sem tette

⁴³ A balliberális sajtó azóta elhunyt véleményvezére jó tíz éve az ún. médiahajón egészen pontosan ezzel a figyelmeztetéssel fordult a Fidesz jelen lévő politikusához: „Mi emeltünk fel benneteket a szemétkosárból, és most mi dobunk vissza benneteket”. Magyar Nemzet, 2004. szeptember 10.

vonzóvá őket a „polgárok” számára. A kereszténydemokraták pártja (KDNP) a közfelfogás szerint mégiscsak „vallásos” és „konzervatív”, azaz rétegpárt, amelynek az általa képviselt értékek tágabb körű elfogadtatására csak akkor lett volna némi esélye e posztszocialista országban, ha belső villongásai nem tették volna ugyancsak hiteltelenné. Az MDF-et az első négy év kamikázé kormányzása kivérezte. A MIÉP-et pedig – mely vállalta nacionalista mivoltát – a szélsőséges jobboldal képviselőjének könyvelték el. Tehát a látszat – a szép számú nemzeti párt jelenléte – ellenére a túloldalon valóban létezett egy olyan választói tömeg, amelyik kereste a maga „gazdáját”. A Fidesz-nek mint pragmatikus és kellőképpen lendületes, célratörő pártnak a részéről teljesen logikus volt az a gondolat, hogy ez a gazda akár ő is lehetne.

Pragmatizmusának lényege és jelentősége, hogy (liberalizmusa ellenére – vagy éppen valóságosan liberális felfogása miatt) nem alakultak ki benne azok a súlyos előítéletek, amelyek eleve eltántoríthatták volna a nemzeti, illetve jobboldalhoz való közeledéstől. Szemben a szabad demokratákkal, Orbánéknak – fiatalságuk ellenére – volt elég beleérző képességük és bölcsességük megérteni és elfogadni a nemzeti érzések, nemzeti kötelek, sőt a kereszténység szerepének fontosságát. Orbán Viktor el tudta fogadni és hitelesen el tudta játszani azt a szerepet, hogy ő volna az, akire Antall József (halálos ágyán) ráhagyta politikai örökségét, s kívánságát, mely így hangzott: „keresztény Magyarországot akarok”. Attól a pillanattól kezdve pedig, hogy Orbán Viktor a nyilvánosság előtt megkérdőjelezte a szabad demokraták nemzeti elkötelezettségét, a „fiúk” váratlanul megtapasztalhatták azt az elemi erejű lelkesedést, sőt, szeretetet is, amely nem máshonnan zúdult rájuk, mint az addig „magyar-kodónak”, „horthystának” mondott, nacionalistának, szélsőjobboldalinak vagy éppen „antiszemitának” bélyegzett tömegekből. E kétségtelen tény eldöntötte nem csak a Fidesz, de az egész magyar jobboldal („nemzeti” oldal, „nemzeti törzs”) jövőjét is: az előbbi, úgy tűnik, örökre s visszavonhatatlanul otthagyta a balliberális tábor; az utóbbi pedig – a fiatal demokratáknak köszönhetően – végre kiszabadulhatott a baloldali hegemonia fojtogató szorításából.

Van azonban a Fidesz „nemzeti” vonásának egy olyan táplálója (ösztönzője) is, mely mellékszálaknak tűnhet, mégis több annál. Édesapja (Németh Géza) nyomdokain haladva, Németh Zsolt, a második vagy harmadik sorszámu Fidesz-tagkönyv tulajdonosa (a pártban alelnök, az Orbán-kormányban külügyi politikai államtitkár) már a rendszerváltozás kezdetén kivitte a majdani miniszterelnököt Erdélybe, aki ott olyan jól érezte magát (az őt övező figyelemtől és szeretettől), hogy ennek következményeképpen indult el hamarosan a bálványosi nyári táborok szervezése. Bálványoson évről évre, leginkább határon inneni (Fideszes) és túli ifjú politikusok és politikusreménységek cseréltek eszmét (s töltöttek kellemes napokat) egymással. Ha Németh Zsolt nem lett volna, nem biztos, hogy megszületett volna a bálványosi találkozó. Az azonban tény, hogy az antinacionalista (balliberális) pártoknak nincs Bálványosuk. S az is tény, hogy amikor Kovács László szocialista párti külügyminiszter (a „nemzeti közép” politikája jegyében) 2003. március 15-én, Marosvásárhelyen ünnepi szónoklatba fogott, olyasmi történt, ami anyaországi vendéggel, politikussal még sohasem. Kifütyülték. Nem alaptalan tehát feltételeznünk, hogy a két nagy párt vezéreinek Erdélyhez való viszonyulása, illetve Erdély hozzájuk való „viszontviszonyulása” pártjuk „nemzeti” politikáján is erős nyomot hagy, főleg, ami e politika komolyságát és hitelességét (illetve komolytalanságát és hiteltelenségét) illeti.

Törzsi harcosok

Nincs törzsi háború törzsi harcosok nélkül. Mivel valódi háborúzás zajlik (bár leginkább fizikai tettlegességek nélkül), itt is szükség van szellemi irányadókra (ideológusokra), hadvezérekre, propagandistákra, bajvívókra (vitézekre), névtelen közlegényekre, befolyásolható tömegekre, gazdasági háttérteremtőkre (pénzcsinálókra), ügynökökre és vannak persze árulók is. A törzsi jelleg rányomja bélyegét a (törzsi) harcosokra is.

Mivel az antinacionalista törzset az jellemzi, hogy valaminek a tagadásaként (történetesen a nacionalizmus ellenében) áll össze (nem nemzeti) liberálisokból és (politikai értelemben vett) baloldaliakból, ezért e törzsnek nincs igazi szellemi vezére, eszmeadója (fundamentalistája). A törzsön belül elvileg lehetne éppen egy vezérük a liberálisoknak, egy pedig a szocialistáknak, de nincs, és ennek alapos oka van. A szabad demokraták szellemi köre és környezete viszonylag élesen kettéválik: Kis János, a párt alapítója és első elnöke meglehetősen szigorúan követné az „igazi” liberális elveket és hagyományokat, elhatárolódva az MSZP pragmatizmusától, amelybe (példának okáért) Medgyessy Péter miniszterelnök ügynökmúltjának (annak, hogy a Kádár-rendszerben a belső elhárítás szigorúan titkos tisztje volt) elhallgatása is minden további nélkül belefér. Kuncze Gábor mostani elnök ezzel szemben a „reálpolitikára”, a túlélésre helyezi a hangsúlyt, és ez alig észrevehetően különbözik csak az SZDSZ koalíciós társának felfogásától.

A szocialisták velejéig pragmatista (hatalomszerző, hatalomtartó) felfogásának lényegéről ugyancsak sok mindent elmond az MSZP elnökeinek egy-egy árulkodó megnyilvánulása. Horn Gyula egy pusztán „Na és?”-sel fogadta az átvilágító bírák megállapítását (az ún. ügynöktörvényben való érintettségéről) és felszólítását (mondjon le miniszterelnöki posztjáról); Kovács László pedig a 2002. évi választások megnyerése után az orbáni „Merjünk nagyok lenni!” felhívásra a „Merjünk kicsik lenni!” választ ítélte a legmegfelelőbbnek... Hogy ez a szellemiség (pontosabban: gyakorlati útmutatás) ne maradjon követők nélkül, arról – egyebek között – a balliberális törzs egyik jeles újságírócsapata (mondhatnám: gyors bevetésű média-kommandója), a hétfői esti Újságíróklub gondoskodott, amelynek tagjai visszhangozták Kovács eme óhaját. Azaz „lássuk be, még mérlegelni se szabad, mi lenne, ha nem csatlakoznánk az Európa Unióhoz, mivel Magyarország számára ez maga lenne a vég”. Az Európa Unió közösségéhez való *feltétlen* csatlakozás ugyancsak felfogható antinacionalizmusként, vagyis az ország nemzetközi vizekre való irányításának maradéktalan végrehajtásaként. Hiszen a „feltétel nélküliség” nem jelent ugyan alkumentességet, jelenti viszont egy lehetséges, kedvező alkupozíció (a csatlakozás nem csak a csatlakozónak érdeke, de a befogadóké is) szolgál feladatát. Tény, hogy a baloldal két parlamenti pártjának hangadói botrányosnak ítélték és kétszínűségnek nevezték a Fidesznek pusztán azt a törekvését, hogy Magyarország is szabja meg csatlakozása feltételeit.

De igazi szellemi vezérek nélkül is nagy összhang alakult ki balliberális oldalon a tekintetben, hogy a fő ellenség a nacionalizmus és annak „fel- és lemenői”, azaz minden, ami rokonságban van vele. Kutatásaim alapján fontosnak tartom leszögezni (s többször is hangoztatni) azt a meggyőződésemet, hogy a balliberális oldal törzsi harcosainak *zömét* őszinte meggyőződés vezérli akkor, amikor „önként és dalolva” – tehát bármiféle összeesküvés, külső irányítás nélkül – szembeszáll a nacionalizmus (és rokonai) vélt és valós veszedelmeivel. *Nagyon kevesen* jutnak a tudatosság, a cinizmus, a hatalmi arrogancia olyan szintjére, amelyen jól felfogott egyéni (anyagi és presztízs-) érdekek és jól kiszámított politikai, hatalmi megfontolások döntenek el, milyen álláspontokat foglalnak el és milyen harcmodort alkalmaznak. A neves és névtelen törzsi harcosok legtöbbször számára szinte megingathatatlan meggyőződéssé vált, hogy nem igazán létező, nem igazán kifejezett, de „töredékeiben” mégis őrzött („baloldali”, „liberális”, „humanista”) értékeik védelmében úgy tehetik a legtöbbet, hogy minden lehetséges módon szembeszállnak a jobboldalról („szélsőjobbról”) leselkedő („náci”, „fasiszta”, „rasszista”, „antiszemita”, „horthysta”) veszélyekkel, „diktatórikus”, „kirekesztő” törekvésekkel. Fontos tisztában lennünk például azzal, hogy a „túloldal” egyik legnevesebb és legvérmesebb harcosa (bajvívója), Eörsi István író, aki a ZDF német televízióban éppenséggel azon sajnálkozott, hogy – némi sarkítással – a kommunizmussal együtt nem halt ki rögtön az egész magyar jobboldal is, történetesen a lehető legtisztább hittel s a lehető legnagyobb jószándékkal gondol és mond ilyeneket. Erre a megállapításra éppen ama cikkei alapján

juthatunk, amelyekben nem kevésbé vérmesen lép fel némely, a saját köreiből ugyancsak általános felfogással szemben (pl. az Amerikai Egyesült Államok iraki háborús politikájának megítélésében). Eörsi István véleménye tehát nem a média és a politika által normaszintre emelt (normává merevített) „politikailag korrekt” álláspontokhoz igazodik, nem is törzsének aktuálpolitikai szükségleteihez, hanem kizárólag saját belső mércéjéhez. Az ilyesféle, minden igaztalan vagdalkozásuk ellenére bizonyos értelemben tisztességes (mert egyenességük okán tiszteletre méltó) törzsi harcosokat a „nemzetiek” részéről egy kalap alá venni azokkal, akik kizárólag a hatalom megszerzésére és megtartására összpontosítanak, több mint hiba: bűn. Tisztában vagyok vele, milyen nehéz elfogadni ezt, amikor a vagdalkozás nem egyszerűen igaztalan, de olykor durva, sőt még alpári is (ld. pl. „Cápalátogatás”); mégis azt hiszem, ha van különbség, akkor a tisztánlátást csakis az segíti, ha ezt észre is vesszük.

A névtelen törzsi harcosokról ugyanezt gondolom. Túlnyomó többségük nem azért utasítja el a „nemzeti” oldal „hazafias”, „keresztényi” politikáját, mert ők „nemzetellenesek”, „idegen-szívűek”, „hazafiatlanok” volnának; a Szent Koronát nem azért látták a múzeumba illőnek, s tiltakoztak az Országházban való elhelyezése ellen, mert eleve rosszat akartak volna a magyarságnak, a nemzetnek; ellenkezőleg. Őszintén úgy vélték, e modern korban szinte anakronisztikus dolog egy „vallási”, „történelmi” ereklyének ekkora politikai fontosságot, jelentőséget tulajdonítani. Ha tehát igaz az, hogy a balliberális oldal neves és névtelen törzsi harcosai között, minden látszat ellenére, megszámlálhatatlanul többen vannak az „őszinték”, a „jóhiszeműek” (csak éppen „másképp” gondolkodók), akkor a „nemzeti” törzsnek – politikája megfogalmazásakor – érdemes e tényből kiindulnia. E („nemzeti”) törzs vezéreinek s ütközésre éhes harcosainak meg kellene érteniük, hogy amikor magukat „nemzeti”-nek, pártjukat „nemzeti” pártnak deklarálják, amikor úgy döntenek, hogy március 15. után is hordani kívánják a kokárdát, akkor ezt a túloldalon nagyon sok nem valóságos (nem „ősi”, nem „kiengesztelhetetlen”, nem „esküdt”) ellenség valódi kirekesztésként éli meg, s voltaképp csak ennél fogva válik igazi ellenséggé: valóságossá, kiengesztelhetetlenné.

Mindazonáltal kétségtelennek tűnik: a balliberális oldal „szellemi” mozgásait legmarkánsabban a „nacionalizmus”- („antiszemitizmus”- stb.) ellenesség, ezekkel összefüggésben – értelemszerűen – a tagadás, a lejáratás, a rombolás, a pusztítás határozza meg a mai napig. Hadvezérektől (pl. Kovács László), magas rangú törzstiszteken át (pl. Lendvai Ildikó) elszánt szellemi terroristákig (pl. Haraszi Miklós) és buzgó médiakatonákig (pl. Juszt László) fáradhatatlanul azon igyekeztek és igyekeznek, hogy a nemzeti tábor életképes próbálkozásait hamvukba halasszák, próbálkozóit (Pozsgay Imrétől kezdve, Antall Józsefen át Orbán Viktorig) leszorítsák a politika porondjáról. E „munkához” felbecsülhetetlen segítséget nyújtott számukra negyvenöt év szocialista ideológiája, amely meglehetősen széles körben és tartósan beleégette a tömegekbe (azaz a közvélemény könnyen befolyásolható részébe), hogy ami „nemzeti”, ami „nacionalista”, ami „jobboldali”, az legalábbis, gyanús, de inkább főbenjáró bűn. S ugyancsak kezükre játszott a történelem, amely a zsidóirtás (holokauszt) nyomán – egyébként nagyon helyesen – mély büntudatot égetett a mérvadó közvéleménybe. Ennek a büntudatnak elegendő a szélsőjobbboldaliság, a fasizmus, a nácizmus, az antiszemitizmus pusztá gyanúja (tehát akár az alaptalan vádaskodás), hogy elutasítsa magától mindazt, amit e gyanú körbeleng.

Az antinacionalista harc eredményes anyagi érdekszövetséget teremtett eszme, politika és tőke között. Az SZDSZ-nek, noha kérlelhetetlen antikommunistaként indult, és holdudvarának kommunistákkal szembeni kérlelhetetlensége azonnali elpárolgott, mikor az MDF (a legnagyobb „nacionalista” párt) nyerte meg az első szabad választásokat. A balra húzó médiának is köszönhetően a szocialisták háborítatlanul végrehajthatták Horn Gyula nevezetes útmutatását (az MSZMP vagyonát át kell menteni, de úgy, hogy a párt eltűnjék mögüle). Az SZDSZ hatalomban tartásában érdekelt nemzetközi bankok fenyegetőleg léptek el Antall Józsefekkel szemben: a tőkéjük kivonásával zsarolták őket, ha az MDF nem lép egyezsége a

szabad demokratákkal. Soros György amerikai nagyvállalkozó (tőzsdei spekuláns) dollár-milliókat fektetett be a magyar társadalom szellemi (és piaci) megnyitásába (a „nyitott társadalom” megteremtésébe). A nyugati demokratikus országok profitéhes vállalkozói közös üzletelésbe fogtak a régi elvtársakkal, akik ekképp a multinacionális vállalkozások keretei között ápták tovább az internacionalizmus eszmeiségét. A „nacionalistákkal” az efféle üzleteket nyilván jóval nehezebben lehetett (volna) nyélbe ütni, hiszen ők gyakrabban hivatkoztak volna a nemzeti érdekekre, egyáltalán szorgalmazták volna a nemzeti vagyon védelmét, ráadásul jobbra a vagyonon kívül ültek.

A különböző (látható vagy láthatatlan) síkokon folyó harcokat és szövetkezéseket bőséges számú ügynök igyekezett eredményesebbé tenni. Horváth József, a belső elhárítás egykori csoportfőnöke az otthonában tett látogatásom során megerősítette azt a Grósz Károlytól szerzett (nem sokkal halála előtt, magnószalagra rögzített) értesülésemet, hogy az újonnan alakult politikai pártokat („különösen a történelmi pártokat”) „ellátták” titkosügynökökkel. Neveket nem volt hajlandó mondani („addig vagyok biztonságban”), de állítása szerint egy-egy kényes témában (pl. az igazságtételében) a lehangosabb szószólók rendre a titkosügynökök voltak. Természetesen nem könnyű ezt az egyszerű tényt a maga teljességében ábrázolni. A médiában eme ügynökök mint törzsi harcosok, elszánt bajvívók tűntek fel a mit sem sejtő „nemzetiek” oldalán és szemében. Nem lehet azonban tudni, hogy ezek az ügynökök meddig maradtak meg hivatásukban, hányan, meddig maradtak és maradnak rejtve, s főleg: a rendszerváltozás óta kit szolgálnak. Esetleg már átálltak, vagy még mindig ügynökök, árulók? Létezésük (akárcsak az alvilágban nem egyszer felbukkanó társaiké) nem hanyagolható el a rendszerváltozás alakulása tekintetében, sőt, talán sorsdöntő is, ám e könyvben nem tudok e kérdéssel bővebben foglalkozni. (Ez, mondanom sem kell, külön kutatást és külön könyvet érdemelne.)⁴⁴

Nacionalisták

A „nemzeti” oldalnak – éppen azért, mert ezt a törzset elsődlegesen nem a pusztá tagadás gyűjti és tartja egybe, hanem az igenlés: a nemzeti kötődés, a nemzet sorsáért való (tehát szintén jóhiszemű, jó szándékú) aggodás –, vannak szellemi vezérei (fundamentalistái). Mivel azonban ez az oldal sem egységes, egyszerre több is akad: külön a mérsékelt nemzetieknek (Antall József), külön a radikális nemzeti-polgári liberálisoknak (Orbán Viktor), és külön a radikális népi-nemzetieknek (Csurka István). Ez korántsem jelenti azt, hogy szoros megfelelés lenne a nemzeti táboron belüli tömbök és a szellemi vezérek között. Antal József szellemi vezérként való elfogadottságán sokat rontott (feltétlen hívei körét jelentősen szűkítette) „úriembersége”, „tehetetlensége”, „gyámoltalansága”: azaz, hogy nem tudott sikeresen (de legalább „keményen”, „drasztikusan”) szembeszállni politikai ellenzékével, beleértve az ellenzéki szerepet játszó értelmiséget és médiát is. Miközben elvileg felszámolták a szocializmust, miközben elvileg a jobboldal kormányzott (uralkodott), a népi-nemzeti radikálisok számára úgy tűnt, hogy változatlanul tartja magát a baloldali hegemonia, továbbra is ők, az egyszeriben „demokrata” bőrbe bújt apák és a „liberális” bőrbe bújt fiúk gyakorolják a tényleges hatalmat, ők döntenek el, hogyan kell gondolkodni és minek kell történnie ebben az országban.

⁴⁴ Éppenséggel akad olyan könyv a magyar piacon, amely egészen a miniszterelnöki magasságokig foglalkozik az ügynöki és szabadkőműves kötődések, kapcsolatok kérdésével. Amennyire saját információim és elemzéseim alapján meg tudom ítélni, nagyon sok helyénvaló adat és következtetés szerepel pl. Lakatos Pál – Körösi Imrével közös –, Miniszterelnökök pórázon című könyvében. Ahhoz azonban nincs elegendő ismeretem, hogy a kétséges részletek igazságtartalmát is el tudjam dönteni; éppen ezért mint forrásmunkát csak nagyon óvatosan bátorítottam – azaz nagyon kevésbé tudtam – használni.

Csurka István e szellemi fundamentumról szállt szembe Antall Józseffel. Noha az MDF elnökségeért folytatott küzdelmüket 1993 elején végül Antall József nyerte meg, a demokrata fórum akkori sajtóirodájának vezetőjeként magam is úgy tapasztaltam, hogy a tagság többsége inkább Csurka radikális, semmint Antall megfontolt nézeteit osztja. Csakhogy Csurka érvelési fundamentumának szerves része volt a „Budapest – New York – Tel-Aviv tengely”, s emiatt nem csak a baloldal, de számtalan jobboldali (nacionalista) szemében is szalonképtelennek számított. Szókimondásával, radikalizmusával Csurka sok hívet szerzett magának és új pártjának (a MIÉP-nek), de (vélt vagy valós – ezt később vizsgálom) „antiszemitizmusával”, „idegengyűlöletével” sokat is veszített.

Orbán Viktor, ki pártjával az SZDSZ mellől indult, de helyét mindinkább a jobboldalon kereste, rendkívül hatékonynak bizonyuló szellemi-politikai fundamentumot alakított ki: eszmeiségében Antallhoz, radikalizmusában Csurkához hasonult, eközben azonban nem hagyta veszni azokat a „liberális” híveiket sem, akik, ha csak csekély mértékben is, de fogékonyak mutatkoztak a nemzeti retorikák, kötődések iránt. Mindennek lett közös szüleménye az új név is (Fidesz Magyar Polgári Párt), amely az eredeti névhez hozzákapcsolta a nemzetieknek kedves „magyar”, és a liberálisoknak, szabadelvűeknek kedves „polgári” szót.

Orbán Viktor és pártja ügyesen kihasználta liberális gyökerét; azt a tényt, hogy emiatt kevésbé volt sebezhető a szokásos „nacionalista”, „antiszemita”, „fasiszta”, „szélsőséges” stb. vádaskodásokkal. A „magyar nemzetnek” tett olyasféle gesztusaikkal, mint hogy az ország házában kerestek méltó helyet a magyar Szent Koronának, vagy hogy (a kedvezménytörvénnyel) kitüntetett (magyar) státust igyekeztek biztosítani a határon túli magyarságnak, vagy az olyasféle üzenetekkel, mint hogy „Merjünk nagyok lenni”, „Merjünk nagyot álmodni”, úgy tudtak rokonszenvezők milliós táborára szert tenni, hogy egyszerre szippantották fel a mérsékelteket és a radikálisok java részét. Eltekintve attól a legszálsóan elhelyezkedő néhány (pár ezer?) törzsi harcostól, akik úgy vélték, hogy Orbánék nemzeti retorikája nem több, mint színjáték (amelynek keretében szépen meg lehet mindazt csinálni a magyarokkal, ami csak kívánatos a nemzetközi tőkének), gyakorlatilag az egész jobboldal valóban úgy tekintett az ifjú miniszterelnökre, mint a nemzet (a nemzeti oldal) felszabadítójára; olyan szabadságharcosra, hősre, aki nem csak szellemi vezetője, de egyszersmind ügyes hadvezére is.

A törzsi háború hagyományos mezején, a nacionalista és antinacionalista ideológiák síkján 2002-ben valószínűleg nem is lehetett volna megverni Orbánékat. Noha a választási eredmények végső elszámolásánál minden bizonnyal nyomott valamennyit a latban azoknak a szavazóknak az elvesztése, akik komolyan vették Kovács Lászlóéknak a szélsőjobboldali veszéllyel való szüntelen riogatását (mely szerint a Fidesz és a MIÉP „összejátszott” volna), nem ez döntött; hanem az Orbán-kormány sikereinek, hitelességének, illetve az ezekről – nem kevés propagandával – alkotott általános képnek az intenzív, módszeres kikezdése, lejáratása.

A baloldal törzsi harcosainak e munkálkodásába két olyan külföldi is hathatós segítséget nyújtott, akik e törzsi háborús könyv számára nem tűnnek érdektelennek. Az egyik a szocialisták izraeli tanácsadója, aki lapértésülések szerint kezdeményezője volt a kampány negatívba, kormány-lejáratásba fordításának. Törzsi háborús világunkban bizonyára sokan vonnák le ebből szívesen azt a következtetést, hogy nyilván (zsidó) származása miatt vállalt ilyen, a „nemzeti” kormány ellenében kifejtett szerepet; de akkor hogyan magyarázzuk azt a – többé-kevésbé szintén köztudott – tényt, hogy a Fidesz-kormány egyik fő tanácsadója és propagandistája szintén zsidó származású? (Az élet különös játéka, hogy vezetéknévük egyetlen betűcskével tér el.)

A másik külföldi („külföldre szakadt hazánkfia”) Soros György, aki – magyarországi alapítványán keresztül – mélyen a zsebébe nyúlt, és óriásplakátokat és tévéműsorokat finanszírozott a balliberálisok megsegítésére. Ugyancsak sokan lehetnek, akik összefüggést vélnek felfedezni aközött, hogy ez a multimilliomos üzletember zsidó származású, ezt öntudatosan vállalja is, s aközött, hogy az „antinacionalista” törzs mellett, a „nacionalista” törzs ellenében

lépett fel. Nyilván van is ilyen összefüggés, de mint másutt kifejttem, csak az egyik irányban; semmiféle visszafelé ható érvényű következtetés nem vonható le belőle: nem jelenthetjük ki, hogy minden üzletember, aki zsidó, eleve a baloldal megsegítésére sietett volna; de azt sem, hogy aki a baloldalt segítette, feltétlenül zsidó volt.

A törzsi háború – ezt több ízben is hangsúlyoztam és hangsúlyozom – akkor is kitört volna, akkor is zajlott volna, ha a törzsi harcosok között egyetlen zsidó sem lett volna; nem véletlen, hogy a törzsi háború zsidó vonatkozásai a rendszerváltozás előrehaladtával jelentősen háttérbe szorultak, s újra inkább a régi rendszer gazdáinak („nemzetellenes” kommunisztáinak) és az új rendszer aspiránsainak (antikommunista „nacionalistáinak”) ütközetévé vált. Ezzel együtt vagy ennek ellenére: mivel a törzsi háború néhány jellegzetes vonása (hevessége, kíméletlensége), s nem kevésbé mindent átítató hiedelmei szoros összefüggésben állnak a zsidósággal és az antiszemitizmussal, a későbbiekben – a maga helyén – nem fogjuk megkerülni a kérdést: Milyen szerepet játszott a törzsi harcosok viselkedésében a zsidósághoz való – mások által vélelmezett vagy valóságos – viszonyulás?

Egy bizonyos: a nemzeti oldallal szembeni hevesség és kíméletlenség, a nemzeti oldal számára a háború óriási tétje (kiszabadul-e végre-valahára a baloldali hegemonia szorításából?), s végezetül az, hogy a nemzetieket csakugyan jól megtűzdelték ügynökökkel, egyaránt afelé terelte törzsi harcosainak hiedelmét, hogy mindenki mindenkiben árulót lásson. Az antinacionalista törzs berkeiben ritkaságszámba megy, hogy a nyilvánosság előtt egymás lejáratásával, hitelrontásával, politikai, erkölcsi megsemmisítésével foglalatoskodjanak. (Annál különösebb, hogy azokat viszont rendre kikezdi, akik zsidó létükre nem hajlandók eleve ellenségnek – ellenséges közegnek – tekinteni a jobboldalt. Így lettek ők – pl. Baló György újságíró, Pelle János történész – a jobboldal „díszzsidói”) Orbán Viktorék „átállásáig” – mely megnyugtatóan hatott a nemzetiekre – a nemzeti oldalon jóformán nem akadt már egyetlen meghatározó személyiség vagy politikai csoport, aki vagy amely ne lett volna a nemzet árulója valakik szemében. A radikális és a mérsékelt magatartás egyaránt alkalmasnak bizonyult erre. A nemzeti oldalon vissza-visszatérő szóbeszéd, hogy Csurka István nem más, mint a baloldal ügynöke, provokátor, akinek az a feladata, hogy „meggondolatlan” megnyilatkozásaival – no és a MIÉP létrehozásával, az egység megtörésével – az egész nemzeti oldalt ártson. Azt is gyakorta hallani, hogy Lovas István, a jobboldal legnagyobb hatású újságírója is biztosan provokátor (ezért mer megtenni mindent), s voltaképp a másik oldalt dolgozik. De nem kerülték el az árulás vádját a jobboldal mérsékeltjei, az ún. nemzeti liberálisok sem (pl. Elek István és Debreczeni József), akikről az MDF „népi-nemzeti” („csurkista”) erői meggyőződéssel hitték, hogy a szabad demokraták ügynökei, ezért – Csurkához hasonlóan – nekik is távozniuk kellett az első szabad választások győztes pártjából.

Bár Orbán Viktor sem mentesült maradéktalanul az efféle gyanakvásoktól, az ő határozott irányú politikai pályafutása (az ellenséges törzsnek teljesen hátat fordítva, a „nemzetiek” élére állt), nem kevésbé személyiségének formátuma, sikeresen és hitelesen fogta össze a jobboldalt, mely addig darabokban tehetetlenkedett. Mára már az is kiderült azonban, hogy a Fidesz integráló törekvéséről nem idegen a hatalomösszpontosító szándék sem. Az MDF-et, a békejobb-program meghirdetőjét, amely az együttműködésen túl szeretne saját (különutas, mérsékelt) politizálást folytatni, egy-egy „Fidesz-ellenes” manővere után szívesen állítják be a „nemzeti oldal” árulójaként. Ez történt az után például, hogy a tévés kurátorok megválasztása ügyében az MDF szigorúan ragaszkodott a saját közvetlen érdekeihez; miután nem tudott megegyezni a Fidesszel, maga állított jelölteket, s hagyta, hogy az Országgyűlés úgy szavazzon róluk (no és a kormánypártok jelöltjeiről), hogy közben a Fidesz képviselői kivonultak. Erősen úgy tűnik, hogy a nemzeti oldal politikai kultúrája (vagy inkább: bölcsessége) – egyébként érthető okokból – még nem tart ott, hogy akár nevesebb harcosai, akár közlegényei el tudnák fogadni a táboron belüli, eltérő érdekek létjogosultságát. (Ahogy mellel a baloldalé sem tart még ott, hogy el tudná fogadni az övétől eltérő „nemzeti” érdekek

létezésének természetességét.) A jobboldal olyan kiváló bajvívói, mint például a Sajtóklub médiakatonái (mondhatnám: kommandósai), vagy a nemzeti oldal egyetlen országos napilapja (a Magyar Nemzet) és jeles tollforgatói (kardcsörtetői) egytől-egyig a Fidesz mögött sorakoztak fel, ugyancsak azt sugallva, hogy az MDF összejátszik az MSZP-vel, az MDF a nemzeti egység megbontója, a nemzeti oldal sírásója; s még arra is bizonyítékot találtak, hogy a párt elnökének (Dávid Ibolyának) egyik hozzátartozója üzlethez jutott Kertész Imre Sorstalanságának megfilmesítésében, tehát ez magyarázna mindent. Kár volna azt gondolni, hogy e bajvívók bérfeladatot teljesítenének. Az a néhány „mezei” MDF-es, akik egy író-olvasó találkozón elmondták nekem, hogy felháborodásukban azonnal kiléptek a pártból, ugyanazt érezték, mint jó néhány Fideszes politikus, mint a bajvívók – és mint egy neves, közkedvelt zenész, Szörényi Levente, ki a magyar nemzet sorsáért őszinte felelősséget tanúsít. Ő ugyancsak teljes meggyőződéssel hiszi, hogy árulás történt, ezért is szólította fel az MDF-et, hogy többé ne használja a maga készítette és ajándékozta jelképet, a stilizált tulipánt. Pedig ha nem a törzsi háború túlfűtött hangulatában élünk, nem volna nehéz szembenézni néhány cáfolhatatlan ténnyel. Hogy csak az egyik legfajsúlyosabbat említsük: a kíváncsú média-egyensúlyt Orbánék úgy igyekeztek megteremteni, hogy sok gesztussal és még több pénzzel kiépítették, megteremtették a maguk médiáját. Eközben a nemzeti tábor többi pártjának esélyei nemhogy javultak volna, hanem még romlottak is. Lakatos Pál távozése a Vasárnapi Újság éléről a MIÉP-et gyengítette; a Magyar Nemzet és a Magyar Demokrata fideszesítése pedig egyértelműen az MDF-et. A legkevésbé sem kell tehát a nemzet árulójának lenni ahhoz, elegendő józan (hogy mennyire távlatos, ez külön kérdés) politikai megfontolásokat követni, hogy e barátságtalan helyzeten a kisebb „nemzeti” pártok változtatni akarjanak. Hát még ha egyikük (az MDF) frissen újraválasztott elnöke (Dávid Ibolya) vezeti a politikusok népszerűségi listáját, vagyis a közvélemény többé-kevésbé igazolja is mértéktartó (és a Fidesztől távolságot tartó) politikáját.

Hadszínterek

A Háborús helyzet című fejezetben adatokkal és esetek leírásával igazoltam, hogy a törzsi háború átszővi nemcsak köz-, de magánéletünket is. A nevesebb harcosok a közfigyelem homlokterében, a politika, a kultúra, a gazdaság, legfőképpen pedig a média látványos hadszínterein vívják küzdelmeiket; a névtelenje pedig hír-, illetve propagandaértékű tömegmegmozdulások formájában, no meg helyi és napi kis ütközetek során, elrejtve a nagyközönség figyelme elől (de ettől még akár élet-halál harcként élve meg őket).

A harcok színteréről másutt is szólok: a Különös hadszínterek, ütközetek című fejezetben a média törzsek szerinti megosztódásáról, egy drogcsatáról, valamint egy miniszter és egy színházigazgató közötti, modellértékű összecsapásról.

A múlt mint hadszíntér

Voltaképp az lenne az igazán nehéz feladat, hogy rendszerváltozós életünknek olyan területét találjuk meg, amelyet elkerült a törzsi csatározás. Hiába hagyjuk el a jelent, s nézünk a múltba vagy próbálunk a jövőbe tekinteni.

Az antinacionalisták (balliberálisok) számára a magyar ősmúlttal foglalkozni: nacionalizmus; Horthy Miklóst újratemetni, vagy Horthy-kiállítás rendezni: fasizmus; Szálasi-emlékeket felidézni: a vészkorszakot előidézni; a Terror Házát felépíteni, a kommunista rémtetteket bemutatni: Holokauszt-relativizálás.

„Sajnos a mai Magyarországon a második világháború nem történelem, hanem sokaknak egyben legitimációs hivatkozási alap is”, nyilatkozta a Magyar Nemzetnek Keresztes Lajos történész, s hozzáteszi: A magyarországi baloldalnak, a kommunista pártnak az volt a fő gondja, hogy mindössze 300 fős tagságot tudott felmutatni. Így aztán 1945 után külön ideológiát kellett gyártaniuk saját sikertelenségük kompenzálására, annak bizonyítására, miért nem tudtak a térség kommunista pártjaihoz hasonlóan sikeressé válni. Nyilvánvalóan megoldásként kínálkozott a Horthy-korszak és általában a történelmi jobboldal démonizálása, amibe belemosódott a Szálasi-rémuralom is. Ezt a Rákosi-rendszer alatt mesterségesen kifejlesztett »bűnös nemzet« képet nyögjük ma is, sokszor úgy, hogy a történelmi torzképek kovácsolói maguk sincsenek tisztában ennek az imázsnak a történelmi gyökereivel”

Nyilvánvaló, hogy az efféle torzítás kapóra jön az antinacionalista törzs másik (liberális) felének is, noha egészen más okból. Vagy eleve antinacionalizmusukból eredően, vagy a zsidósághoz való kötődésük miatt. Egykori hatalmas veszteségeik és szenvedéseik a mai napig múlhatatlan és kitörölhetetlen rémülettel töltik el a zsidókat (kellően felkorbácsolt – hiszterizált – helyzetekben és pillanatokban inkább nagyobb, mint kisebb részüket); nem kevésbé afféle „bosszúvágygal”, hogy elégtételt vegyenek a „népirtókon”: látványos megbélyegzéssel, büntudatra, belső önvizsgálatra biztatással. Így vagy úgy, a démon legtöbbjük számára ma is valóságosan létezik.

Nem állítható azonban, hogy ne léteznének a nacionalisták számára is balliberális démonok. Ezek száma csupán azért lényegesen csekélyebb, mert a hosszú baloldali uralom alatt maguk az érintettek voltak kénytelenek – saját legitimitásuk megerősítése, megerősítése érdekében – egykori eszmetársaiktól megszabadulni. Előbb Sztálintól, majd Rákosiéktól, aztán már Kun Béláéktól és Lukács Györgyéktől, végül Kádáréktól is. Azt a kevés politikai személyiséget, akit – időben történt elfordulásukra hivatkozva – becsben megőriztek, annál harcosabban igyekeznek védeni – nacionalista oldalról meg támadni. Noha „nemzeti” szellemi körökben az első magyar köztársaság első elnökét, Károlyi Mihályt a proletárdiktatúra előkészítőjének, a trianoni magyar veszteségek egyik fő okozójának tekintik és hirdetik (azaz kimondva-kimondatlanul hazaárulónak és szovjetbábúnak), szocialista és szabad demokrata körök a modern Magyarország nagy történelmi alakját tisztelik benne.

Tény, hogy különös fejlődéstörténete miatt a hazai baloldalnak kiváltképp érdeke, hogy a múltat a saját felfogásában (torzításában) találja, sulykolja. Nem kevésbé nyaktörő mutatókat kell sorra végrehajtania, mint például azt, hogy egy volt 56-os karhatalmistából lett miniszterelnökkel a nyakában kell áldását adnia 1956. október 23. nemzeti ünnepé nyilvánításához, s az elődei által (ha ugyan nem a maga közvetett segédkezésével) felakasztott hőseket dicsőíteni; vagy például egy volt titkosszolgálati tisztból lett miniszterelnökkel a nyakában azt, hogy áldozatos küzdelemben védte hazája függetlenségét a KGB-ellen. Mindehhez rajta kell tartania a kezét s figyelmét a történelmi műhelyeken (pl. az 56-os Intézeten), a levéltárakon (megszüntetve, illetve átalakítva a Történelmi Hivatalt, elbocsátva annak vezetőjét). Ez a múltat vigyázó nagy igyekezet elérte egyébként a szabad demokratákat és elődjüket, a demokratikus ellenzéket is; nem feltétlen kívánatos a számukra, hogy például napvilágot lássanak azok a Demszky Gáborról szóló dokumentumok, melyekből kiderül, hogy március 21-ét fontosabb ünnepnek tartotta március 15-énél. Nem tekinthetjük véletlennek azt sem, hogy a Szabad Európa Rádió magyar részlegének dokumentumait Soros György, illetve egy tőle pénzelt szervezet vette át „megőrzésre”, s csak az átnézésükre és szelektálásukra (kiegyelésükre) elegendő idő (azaz évek múltán) után adta ki a kezéből, s bocsátotta szabad kutathatásra.

Az is bizonyosnak látszik, hogy a Fidesz gyors „fejlődésének”: megerősödésének, politikai-hatalmi sikerének egyik titka abban rejlik, hogy felfogta a múltnak mint törzsi hadszíntérnek a jelentőségét. A múlt és régmúlt olyan hatalmas, mozgósító erejű jelképét, mint a Szent Korona, beemelte napi politikájába. A közelmúlt torzításai ellen történelemmel és társadalomtudományokkal foglalkozó műhelyeket hozott létre (a XX. és a XXI. Század

Intézetet, valamint a Hamvas-intézetet⁴⁵); ezek szívesen készítenek és gondoznak olyan tanulmányokat, amelyek a baloldal eddig elhallgatott vagy elnagyolt bűneiről, áldozatairól, károkozásairól, hazugságairól szólnak.

Csak sajnálni lehet, hogy mivel az egész rendszerváltás bizonyos értelemben hazugságban fogant, a múlt mint hadszíntér, mindenféle ádáz ütközetek ellenére sem hozta meg a várva várt megvilágosodást. Noha – ki tudja, kinek, minek köszönhetően – annyi kiderült, hogy ötödik választott miniszterelnökünk egykoron a D-209-es volt, ám az ennek nyomán támadt nagy ígéretések ellenére sem került napvilágra sem a volt titkos ügynökök, sem a megbízóik névsora. Sőt, személyes (baráti) közlésekből és (újra) a sorok között olvasva arra a egyértelmű következtetésre juthatunk, hogy a kíméletlen harcot folytató törzsek legfőbb vezetői „a nép” feje fölött megalkudtak egymással. Mindkettejükénél akadtak olyan – olykor miniszteri szintű – érintettek, akiket futni hagytak (pl. lehagyták őket a nevezetes és nevetséges Mécs-listáról).

A jövő mint hadszíntér

A jövőt, akárcsak a múltat, a Fidesz ugyancsak beemelte napi politikájába, ez sikerének szintén egyik fontos eleme. A „Merjünk nagyok lenni!”, „Merjünk nagyot álmodni!”, „Amiért érdemes élni, a megélhetően túl van” (Orbán Viktor), s a többi efféle jelmondat, az „Álmok álmodói” kiállítás (a Millenáris Parkban), az olimpia megrendezésének ötlete, de még „az Európai Unión kívül is van élet” kurucos ihletésű felfogás is, mind-mind a nemzeti büszkeség, önérzet húrjait voltak hivatva megpendíteni, nem is eredménytelenül. Okkal állapította meg Kis János, az SZDSZ alapítója és első elnöke, hogy „A Fidesz-kormány egy életérzést kínál a fiataloknak, a dinamikus, sikeres Magyarországhoz való tartozás büszke érzését”; s állította szembe vele az MSZP-t („nincs eszmei arculata, nincs víziója a jövő Magyarországról”), valamint saját pártját, az SZDSZ-t („úrrá lett az a tévhiedelem, hogy a politikában az eszmék nem számítanak”). Különös (vagy tán nem is olyan különös), hogy a Kádár-rendszerben még éppen a baloldal, a Párt tartotta fontosnak (tegyük hozzá, a legitim jobboldal teljes hiányában), hogy állandóan a jövőről beszéljen. Mivel a „létező szocializmus” mindig is fényévnyi messzeségben állt a beharangozott ideától, az óriási távolságot valamiképp át kellett hidalni. Másfelől viszont nyilvánvaló, hogy a baloldal, mely egy huszárvágással abbahagyta a szocializmus építését (s vele a kapitalizmus szidalmazását), és ugyanazzal a lendülettel a kapitalizmus szorgalmas (sőt, lelkes) építésébe fogott, nem volt abban a helyzetben, hogy túl sok szót fordíthasson „a biztos” jövőre. Voltaképpen legújabb győzelmük után érzik csak magukat elég erősnek arra, hogy megszabaduljanak múltjuk kényelmetlen és elrejt-hetetlen elemeitől (mint amilyen pl. a Köztársaság téri székház), s „nemzeti közép”-ről, még inkább „baloldali polgárokról”-ról szóljanak, „akik” majd sikeresen állják a versenyt az Európai Unió nagy családjának tagjaiként. Főleg, ha nem álmodnak és kergetnek álmokat (déliabokat), s „mernek kicsik lenni”, ahogy ez a kívánság elhangzott szocialista politikustól, illetve a politikust idéző baloldali („Újságíróklub”-os) médiaharcosok szájából (a Magyar ATV műsorában).

⁴⁵ A Hamvas-intézet éléről a kormányváltás után egy évvel – hosszabb előkészítés után, némileg homályos körülmények között, annál világosabb céllal – leváltották az Orbáné kinevezte igazgatót, Hankiss Ágnest, majd nem sokkal később a döntést (minisztercsere után, amikor Hiller István került Görgey Gábor helyére) visszavonták. Ugyanakkor az Orbán-kormány lejárataán fáradhatatlanul dolgozó történész, Gerő András, az Oktatási Minisztériumtól (Magyar Bálinttól) kapott pénzen jutalmul megalapíthatta a Habsburg Történeti Intézetet. Illusztrációképpen egyetlen rövid idézet Gerő munkásságából: „... a honi jobboldal történetének a nacionalizmus és a rasszizmus szerves része, és különösen bravúros sebészi teljesítmény szükséges a rút burjánzások kimetszéséhez, hiszen lehet, hogy a beteg egylényegű az ő daganatával. Vele és általa él. (Utána és előtte, Népszava, 1998. május 26.)

Mindezek ellenére a jövő megítélésében egy fokkal nagyobb az egyetértés a két törzs között, mint a múltéban; sőt, itt – legalábbis a cselekvések és nem a retorika szintjén – voltaképp közelebb áll egymáshoz a két nagy párt álláspontja, mint a „nemzeti” táboron belüli pártoké, civil intézményeké. Ami a szemünk előtt zajlott az Európai Unióhoz való csatlakozás, illetve ennek kampánya során, azt a tézisünket erősíti meg, hogy a magyar szocialistáknak, kik most a hatalmat gyakorolják, nem a baloldaliságuk (a baloldali értékek vállalása, a másokkal való szolidaritás stb.) a lényegi vonásuk, hanem – a hatalomgyakorlás, az ezzel járó előnyök praktikus kiaknázásán túl – az antinacionalizmusuk (azaz a nemzet bezárkózó vagy elzárkózó önvédelme helyett a nemzetközi „fejlődési” folyamatokra való feltétlen rácsatlakozás). Ugyanez vonatkozik a baloldali liberálisokra is, akik szintén feltétlen hívei a globalizációnak, olyannyira, hogy a szabad demokraták szavazótáborának 95 százaléka (az összes pártot tekintve a legnagyobb arány) voksolt igennel az uniós csatlakozásra. Ha félretesszük minden ellen- és rokonszenvünket, s szárazon egymás mellé illesztjük a kulcsszavakat, a következő furcsa logikai képlet adódik: van egyfelől egy Európai Uniónak nevezett összetett intézmény a maga közös és a tagok egyéni elképzeléseivel, törekvéseivel, érdekeivel; van másfelől a magyar nemzet szintén egyéni törekvéseivel, érdekeivel. A kettő, bár vannak átfedési pontjaik, semmiképp nem esik egybe. Ezért kell szerződéskötés előtt alkudozni, kinek-kinek a maga céljait és érdekeit hangoztatni, ezeknek megfelelően feltételeket fogalmazni és támasztani. Formális logikai (nem kevésbé emberi és politikai) szempontból nem az a különös tehát, ha valaki saját érdekeit és feltételeit hangoztatja (ezt tette a Fidesz), hanem az, ha e feltételek kinyilvánítása az egyébként szintén a nemzet részének számító politikai táborból (törzsből – az MSZP-ből és az SZDSZ-ből) vak dühöt vált ki. Másutt (a Mikulás és a Hanuka tárgyalásakor) rámutatok ennek okára, itt most számunkra elegendő arra figyelni, hogy ezt a dühöt kétségtelenül táplálta valami, amit nehezen lehetne a demokratikus gondolkodás és érzület természetes velejárójának tekinteni. Ez a düh valóban vak volt, hiszen akiből kitört, képtelenek voltak átlátni (észrevenni), hogy a megtámadott (a Fidesz) szándékai, törekvései lényegüket tekintve nem különböznek a támadókétól (az MSZP-étől, SZDSZ-étől): a fiatal demokraták ugyanúgy az Európai Unió tagjaként képzelik Magyarországot és a maguk jövőjét.

Hogy ez mennyire igaz, nagyon jól lemérhető volt a Fidesz egyik meghatározó emberének „letapadásán”. Amikor az egyik Keresztútban Varga Mihály (alelnök, volt pénzügyminiszter) azt a kérdést kapta, nem okozhat-e később gondot, hogy az Unióból való kilépéshez két éves felmondási idő, s a tagok kétharmadának jóváhagyása kell, azt felelte, hogy előbb legyünk benn, addig nem érdemes ilyesmin gondolkodni. (Talán nyilvánvaló az olvasó számára is, hogy csak addig érdemes; utána már elfogadott és nehezen megkerülhető adottság lesz.)

A jövőt illetően stratégiai jelentőségű különvéleményt csupán a MIÉP, e valóban nacionalista s nacionalizmusát nyíltan vállaló párt hangoztatott és néhány jelentéktelen vagy némileg tudatosan (tegyük hozzá: a Fidesz által) eljelentéktelenített szervezet (a Magyarok Világszövetsége). Álláspontjuk a NEM volt, ennek igazságelemei (pl. Magyarország kiszolgáltatottságának növekedése elsősorban a földpiac liberalizálása miatt) semmiképp nem tekinthetők annyira a valóságtól elrugaszkodottnak, mint amennyire szélsőségesnek, szalonképtelennek állították őket a média és politika hadszínterein a közvélemény számára, s ekképpen a közfigyelem homlokteréből – mint szellemi pestissel fertőzötteket – eltakarították őket.

Mindenesetre akár a múlttól, akár a jövőről, de akár a jelenről, napi időszerűségekről van üzenőnivalója egy politikai-törzsi tömörülésnek, elkerülhetetlen, hogy ezek célba juttatásához megfelelő pozíciókat szerezzen magának a tömegmédia hadszínterén. Antall Józsefnek és az MDF-nek ez nem sikerült, és bizonyos értelemben nem is sikerülhetett; az akkor kirobbant médiaháborút Harasziékkal szemben formailag ugyan megnyerték, de valódi veszteségük (népszerűségvesztésük) sokkal súlyosabbnak bizonyult. A Fidesz látványos felfutásának másik titka itt keresendő: részben liberális indíttatása, részben koncepciózus médiapolitikája

révén hatékonyabban, hatásosabban kezelte a tömegtájékoztatást és a propagandát. A média-egyensúly megteremtésének jelszavával olyan médiahadállásokat épített ki, amelyek bőségesen elegendőnek bizonyultak a jobboldal minél teljesebb lefedését célzó politikai hadművelet üzeneteinek kihangosításához, artikulálásához. (Minderről bővebben szoltam már az *Elsőkből lesznek az első* című könyvemben, de lesz még róla szó e könyv CD-ről olvasható részében, a Két törzs, két média című fejezetben is.)

A sport mint hadszíntér

„Azzal, hogy Schmitt Pál elvállalja a Fidesz alelnökségét, hosszú sorba áll be: Balczó András-tól Gyarmati Dezsőn át Kovács Istvánig mind a politikai jobboldalra álltak. A túlsó térfél ebből a szempontból szinte üres.”

A felismerés a Népszabadság újságíróját dicséri.⁴⁶ Világ bajnokok, olimpiai bajnokok sora: vajon miért a politikai jobboldalon kötnek ki? Miért nem a baloldalon? Vajon meg tudja-e fejteni a talányt egy balliberális lap balliberális szerzője? Miért ült ott vajon sokszoros világelső úszónk, Egerszegi Krisztina és világbajnok öklözőnk, Kovács István „a nemzet megmentésére” rendezett Fidesz-nagygyűlés pulpitusán, a 2002. évi országgyűlési választások két fordulója között? S vajon miért a többi, nyíltan vállalt kötődés és szereplés? Az első választási forduló vereség után Orbán Viktor miért épp a Testnevelési Egyetemre hívta híveit? Vegyük sorra az újságíró tippjeit, s mindjárt adjunk hangot kétségeinknek:

– A Fidesz (s Orbán Viktor, kinek a labdarúgás iránti rajongása köztudomású) számolatlanul öntötte a pénzt stadionba, sportolóba, álomba.

És az MDF? A MIÉP? Ők nem tudtak számolatlanul önteni pénzt sem ide, sem oda (mert nem volt, s nem is tudtak annyit szerezni). Mivel magyarázzuk akkor, hogy előbbihez csatlakozott Gyarmati Dezső és Grosics Gyula, az utóbbihoz pedig Balczó András? Ők még jóval a Fidesz-kormányzás előtt megtalálták a maguk pártját, a maguk helyét.

– A sportolók („szakemberek” megállapítása szerint) a lemaradók, leszakadók, vesztesek iránt inkább közömbösek – ez eleve megnehezíti számukra a baloldali értékrend iránti kötődést.

A mostani politikai baloldarról sok mindent el lehet mondani, csak azt nem, hogy a lemaradók, leszakadók, vesztesek sorsára különösebben érzékeny lett volna. A Bokros-csomagot nem a Fidesz kézbesítette (akkor sem, ha végeredményben jót, akkor sem, ha végeredményben rosszat tett a magyar gazdaságnak). A szóban forgó bajnokok éppenséggel nem sorolhatók a szellemileg elmaradtak (a hátrányos helyzetűek) közé, akik ne látnák át, hogy az MSZP a rendszerváltás idején minden megtett a gazdaság liberalizációjának végrehajtásáért, s ennek során a saját gazdasági és politikai hatalmának kiépítéséért. Nagyon sokan kötöttek ki – híres és névtelen emberek – a baloldalon, akikben nyoma sincs az elesettek iránti szolidaritásnak, viszont felhőtlenül sütögethették a maguk pecsenyéjét. Hogy miért nincsenek ott közöttük a bajnokok, ahhoz, úgy tűnik, más magyarázat után kell nézni.

– A Orbán, csakúgy mint Kádár, önmagát legitimálta neves közéleti személyiségekkel (művészekkel, sportolókkal). Orbán a sportolókat „kiválasztotta”, meghívta, s ők örültek, hogy újra kiélhetik szereplési vágyukat; azaz nem maguktól sorakoztak fel mellé.

Szemérmetlenül gyenge érv. Mind a szocialisták, mind a szabad demokraták neves személyiségek seregét mozgósították a rendszerváltás első pillanataitól. Írók és színészek bőségesen hadba szálltak mellettük – a kérdés emiatt ugyanolyan megválaszolatlan maradt: neves sportolók miért csak elvétve?

⁴⁶ Tóth Ákos: Jobbra tartó bajnokok, Népszabadság, 2003. május 5.

– A sport a fiatalság, a siker, az állami támogatás és a nemzeti dicsőség értékrendszerében mozog. Ez közelebb áll a jobboldali gondolkodáshoz.

Egy politikai napilap negyedik oldalas cikkétől valójában nem illik sokat várni, ezért bármiféle (butaságra, csőlátásra és hasonlókra utaló) megjegyzés nélkül vonom kétségbe, hogy a fiatalság, a siker, különösen pedig az állami támogatás alkotta értékrendszer közelebb állna a jobboldalhoz. Inkább örülünk, hogy e nem is túl rövid írásban legalább egy helyen mégis csak rábukkanhattunk a keresett elemre, amely elvezethet bennünket a helyes magyarázathoz.

„Nemzeti dicsőség”.

Nos, efféléről van szó. Arról, hogy Magyarországon a sport is a törzsi háború hadszínteréhez tartozik. Nemcsak oly módon, hogy a fradi B-közép egy időben szívesen skandált Auschwitzba induló vonatokról, cserébe a (lila-fehér csapathoz húzó) rendőrök buzgón verték félholtra a fradi-szurkolókat. Hanem úgy is, hogy az MSZP és SZDSZ antinacionalizmusa miatt igazából nem tud mit kezdeni a nemzeti dicsőséggel. Azzal a fenséges érzéssel (közöségi élménnyel: közös örömmel és közös büszkeséggel), mely a legnagyobb sportolóink (bajnokaink) lelkében feszül. Tőlünk északra, délre és keletre olyan országok találhatók, melyekben a baloldalt átszötte az államilag élénkített nacionalizmus; nyugatra meg olyan országok, ahol a nemzeti büszkeség nem számít elítélendő nacionalizmusnak. (Arrafelé például elképzelhetetlen, hogy a rendőrök letépjék a nemzetiszínű zászlót egy tüntető autójáról.) A magyar balliberális politika e tekintetben kényelmetlenebb helyzetben van. Úgy kell gesztusokat tennie a nemzeti törzs felé húzóknak, hogy eközben nem szabad sem saját magát, sem a célba vettek túlságosan belelkesítenie, nehogy a nacionalizmusnak vagy terjesztésének gyanújába keveredjék.

A kultúra mint hadszíntér

Szokás a most zajló törzsi háborút kulturális harcnak is hívni. A Törzsek harca című fejezetben e meghatározást azzal az érveléssel utasítottam el, melyet könyvemmel ki szeretnék dobortítani: az a harc, mely itt a rendszerváltozás Magyarországon folyik, nem csupán kulturális különbségekből ered, hanem a mélyebb kötődések, ösztönök, indulatok szintjén is zajlik, helyesebb tehát rá a törzsi kifejezés. És sajnos a legkevésbé sem nevezhető kulturált küzdelemnek.

Ha kulturális harcnak nevezném, ráadásul meg kellene neveznem az egymással szemben álló kultúrákat. Ezt kísérelte meg kifejezni a népi–urbánus ellentét fogalma. Ám a fogalom szó szerinti értelmezése csak csekély mértékben felelt meg a valóságnak; csakúgy, mint áttételesebb értelmezése, amelyben a két szó voltaképp a nem-zsidó – zsidó szembenállást jelöli. Egyfelől nem (volt) igaz, hogy minden „nem népi” alkotó (kultúrateremtő, kultúrahordozó) eleve tagja (lett volna) annak a városias, világi és világpolgári szellemű kultúrkörnek, amely mindenben és minden mögé, ami valamiképp magában hordozta vagy magán viselte a „népiség” motívumait, nacionalizmust (ráadásul maradiságot, avittságot) sejtett. Másfelől nem igaz, hogy a városias kultúrát csak a zsidók képviselnék, tehát aki szemben állna (szemben állt volna) a népi kultúrával, az eleve csak zsidó lehet(ett), vagy hogy aki zsidó, az eleve elutasítja (elutasította volna) a népi kultúrát.⁴⁷

⁴⁷ Talán egy ilyen komoly tanulmánykötetbe is belefér egy idevágó személyes közlés: kisfiam kedvéért mostanság gyakran forgatom a Kóc-kóc című, gyermekeknek szóló, vaskos verseskötetet. Ebben aztán teljesen otthonra (otthonosságra, harmóniára) lel a magyar népköltésektől kezdve az ún. népi(es)eken át az ún. urbánusokig, határon inneniektől a határon túliakig mindenféle szerző (szándékosan nem említem a nevüket), és csodák csodája senki nem lóg ki a sorból. Senkire nem lehet azt mondani, hogy ne lenne joggal része a magyar nemzeti kultúrának...

Ezzel együtt is igaz és bizonyítható, hogy a magukat zsidónak tekintő, vagy éppen zsidó voltak, identitásukat nyilvánvalóvá tevő írók, költők, művészek bizonyos szellemi műhelyekhez, irányzatokhoz, médiumokhoz erősebben kötődnek; mégpedig mindazokhoz, amelyeknek egyetlen közös nevezőjük az antinacionalizmus – legyen az akár liberális, akár baloldali, akár modernista, akár pragmatikus globalista alapon kélt antinacionalizmus. Ami így vagy úgy a nacionalizmus (a hangsúlyos nemzet-, magyarság-féltés) tartományába esik, azt valószínűleg elutasítják, ha lehet, a felszámolására, gyengítésére törekszenek. Ez egyébként fordítva is igaz: a népi gyökerüket hangoztatók is megválogatják a maguk szellemi műhelyeit, irányzatait, médiumait, s eközben ugyancsak törekszenek a másik törzs fennhatósága alá tartozók gyengítésére, lejáratására. Fontos figyelniük és ügyelniük azonban arra, hogy a valószínűségeknek és az egyoldalú logikáknak a általánosítás rangjára való emelése hamis és káros következtetésekre vezet bennünket. Egyrészt egyáltalán nem minden zsidó liberális, baloldali, modernista vagy globalista – azaz antinacionalista –, de még ennél is lényegesebb, hogy nem kell ahhoz zsidónak lenni, hogy a felsorolt felfogások bármelyike vagy mindegyike valakit jellemezzen. A nacionalisták sikeres érvelésének és térnyerésének esélyeit hatványozottan rontja, ha a nemzet mint szerves közösségi lét előnyeinek ecsetelése, bizonyítása, no meg az általános ellenmotivációk felkutatása helyett különféle faji, származási indítékok fellelésén fáradozik.

Tipikusan ilyen hiba – mondhatni, szarvashiba – volt Csurka István részéről, amikor a Frankfurti Könyvvásár magyar részvevőit listába szedte, s ebben kurzívval jelölte meg azokat, akik szerinte nem igazi magyarok (hanem – ha Csurka nem mondta is ezt ki – zsidók). Azért, mert valaki zsidó, szerepelhetett érdemtelenül, de akár megérdemelten is a rendezvényen. Nyilvánvaló, hogy semmilyen eredményre, semmilyen tekintetben nem lehet a Csurka-féle okoskodással eljutni. Nemcsak azért nem, mert feltételezi a zsidó származás vagy identitás korrekt nyilvántartását (azon pedig már túl van a világtörténelem, Izraelt kivéve), de azért sem, mert csak zsidó volta miatt senkit nem lehet eleve kirekeszteni. Ha tehát valaki szükségét érzi annak, hogy legyen a hazánkat Frankfurtban képviselő írók „összetétele” más, az – akármennyire nehéz útnak látszik is ez –, csakis a művekből (és nem a szerzőjükből), a művek tárgyából, felfogásából, szemléletéből, esztétikai értékéből indulhat ki, ezeket kell górcső alá vennie, és ennek eredményeképpen kívánhatja azt, hogy legyen a művek összetétele más – de nem a szerzőké. A másik lehetőség, hogy ha már törzsi alapon műhelyek szerveződtek, akkor követeljük meg a műhelyek jelenlétét, arányos képviselését. Az egyetlen járhatatlan út éppen az, amelyre Csurka tévedt.

Természetesen nem csak az irodalom, de a kultúra minden területe is így vagy úgy a törzsi háború hadszínteréül szolgál. Az MDF az első szabad választás megnyerése után a kormányzás legelső pillanatától kezdve szembesülni kényszerült azzal, hogy hiába ígért „tavaszi nagytakarítást”, azt nem tudja elvégezni. Amikor a Hungaroton igazgatóját, a szocialista kultúrapolitika egyik jelképértékű megtestesítőjét (a magyar könnyűzene nagy hatalmú diktátorát) leváltotta, az ellenzék és a média ellentűzbe fogott, azonnal előkapva az antiszemitizmus vádját. Hasonló történt a komolyzene területén, amikor a kulturális tárca a Fisher Iván-féle Fesztiválzenekar helyett másokat óhajtott támogatásokban részesíteni. Nem maradtak ki a sorból a színházak sem. Jóformán minden egyes igazgatóváltás kisebb (helyi), de inkább nagyobb (országos) indulatokat kavart, és ezeknek soha nem valamiféle szakmai (színházi) vagy vezetői felfogásbeli különbség állt a háttérükben, hanem az a meggyőződés, hogy az új személlyel a kinevező „törzs” a saját kulturális befolyását akarta növelni. Nehéz is persze más következtetésekre jutni, amikor ezúttal (az MSZP-SZDSZ koalíciós kormányzása alatt) a szegedi színház élére olyan színészt neveztek ki, aki a rendszerváltás első pillanatától fogva kiveszi a részét a szabad demokraták hangos népszerűsítéséből (pl. a kampányok idején), sőt e párt képviselőjelöltjeként országos választásokon indult. A legerősebb színházi jelkép, az új Nemzeti Színház több cikluson keresztül (a Horn-, az Orbán-, s részben a

Medgyessy-kormány idején) is a törzsi harcok keresztútjába került. Helyszínét, tervezőjének személyét többször is váltogatták, igazgatóját is. De nem járt jobban a filmszakma sem: hogy éppen melyik filmrendező, milyen filmre, mennyi pénzt kapott, erősen függött az éppen uralkodó kormány törzsi felfogásától. Orbánék alatt például Széchenyi Istvánról készült film (a Hídember), ennek főszereplője a fiatal demokratákkal rokonszenvező, politikai szerepet (képviseleti jelöltséget vállaló) színész, kiről köztudomású, hogy hívő keresztény, no meg bőséges állami támogatást is kapott a film, s mindez elegendő ok volt, hogy a magyar média balliberális *fele*, azaz csaknem a *kilenctizede* – ugyancsak országra szóló vihart kavarjon. Később (más fejezetekben) részletezendő okok miatt nem fog ekkora vihart kavarni, de mégis igaz, hogy a Görgey Gáborral indult (szocialista – szabad demokrata) kulturális ciklusnak pedig (ugyancsak nem véletlenül) egy holokausztos film lett a legfőbb (több milliárd forintos) támogatottja: Kertész Imre Nobel-díjas regényének, a Sorstalanságnak filmváltozata.

Természetesen nem került el a kulturális harc a könyvkiadást és könyvterjesztést sem. Igaz, a sajtószabadságnak – és nem kevésbé a „kulturharcos” szellemi káoszának – köszönhetően számos igazi, ostoba antiszemita kiadvány is napvilágot látott, s ez érthetővé teszi az indulatokat. Ez sem feledtetheti azonban azt az óriási eredményt, hogy szinte a semmiből megszületett a „nemzeti” (jobboldali, konzervatív) könyvkiadás, s e téren is búcsút kényszerült mondani a balliberális (antinacionalista) hegemonia. (Hogy ennek mekkora jelentősége van, egy személyes élménnyel tudnám talán leginkább érzékeltetni: egyik könyvem – mellesleg a budapesti aluljárókban való – terjesztését az egyik cég látatlanul visszautasította, mivelhogy én írtam. (Ld. még ehhez: Hogyan terem az antiszemita?⁴⁸) Ezúttal voltaképp nagy szerencséje a nemzeti törzsnek, hogy a kultúra, a könyvkiadás is szabadversenyes üzlet lett; már amennyire, persze: az állami költségvetésből származó, alapítványokon keresztül szétosztott pénzek segítségével a kormányok igencsak befolyásolni tudják a piaci mozgásokat, kiválasztódásokat. Ezzel együtt is igaz, hogy a jobboldali könyvkiadók egyike-másika annak köszönheti nemcsak pusztá létét, de gyors felfutását, sőt, virágzását is, hogy „jobboldali”, „nemzeti” szerzőkre, „antikommunista” könyvekre specializálta magát. (A Kairosz által kiadott Lovas István-könyvek például egyre-másra vezették – a megfelelő kategóriában – az eladási listákat.) A „nemzeti” oldal eljutott arra a felismerésre is, hogyan lehet könyvkiadásból fedezetet teremteni a lapkiadáshoz. A Magyar Demokrata feje felett akkor kezdtek oszladozni a létbizonytalanság sötét felhői, amikor a saját érdekelttségű alapítványa (Magyar Ház) által kiadott könyveket a saját maga kialakította könyvesbolt (a Szkítia – ma már országos bolthálózat) kezdte árulni.

A Fidesz politizálásának tudatosságát és körültekintő voltát dicséri, hogy nemcsak a sajtó, de a könyvkiadás terén is hadállások módszeres megnyerésébe és kialakításába fogott. A „nemzeti” oldal esküdt hívei és ellenségei számára egyaránt emlékezetes marad amaz irtatlan embertömeg, amely délelőttől éjszakáig türelmesen kivárta a maga sorát, mígnem Orbán Viktorhoz járulhatott. A miniszterelnök az Ünnepi Könyvhét alkalmából dedikálta a vele készített interjúkat tartalmazó könyvet, annak a könyvkiadónak a sátránál, amely az egész „nemzeti” oldal s az egész rendszerváltozás szempontjából jelképes jelentőségű: a Püskínél. Bő költségvetési forrásokból – félig-meddig a Heti Válasz szellemi és üzleti kapcsolódásaként – a Fidesz útjára indította a Válasz Kiadót, amely viszonylag rövid időn belül számos könyvvel jelent meg a piacon, egy „olcsó és népszerű” sorozattól kezdve, Fideszes politikai hitvalláson át (Kövér László), reprezentatív, drága kiadványokig.

Nem szóltunk még az oktatásügyről, a törzsi háború szikrázó ütközeteinek egyik jellegzetes terepéről. Mondhatnánk, magától értetődő, hogy a Nemzeti Alaptanterv (NAT), ennek tartalma, kötelező vagy irányadó volta (szabályozó, befolyásoló szerepe) az első pillanattól fogva heves viták tárgya a „nemzeti” jelleget kidomborítani és normatív módon közvetíteni

⁴⁸ Törzsi trilógia, Második könyv: „Antiszemiták” és „idegenszívűek”.

szándékozók, valamint az oktatás szabadságát (liberalizmusát, világnézeti semlegességét, csupán gyakorlati hasznosságát) hangsúlyozók között. Az is nyilvánvaló, hogy akárhányszor újabb kormány jön, újabb lendületet kap a harc, s újabb változásokon esik keresztül a NAT. Az viszont már sokkal kevésbé magától értetődő, hogy az oktatási tárcát, mely minden nemzet életében döntő fontosságúnak tekinthető, a szocialisták eddig mindkét esetben a szabad demokratáknak, ennek az alig párszázalékos súlyú pártnak engedték át. Ezt a „nemzeti” oldalon ugyancsak annak bizonyítékeként értelmezték (természetesen nem a nyilvánosság előtt), hogy lám, „a zsidók” már az ifjúság oktatásánál, nevelésénél el akarják kezdeni a nemzetietlenítést, a hazafiatlanságra, kozmopolitizmusra való nevelést, s ezt a szocialisták szívesen engedik nekik. Kétségtől teljesen bájosan lehet a Magyar Bálint vezette tárcát olyannak látni, amelyiknek fontos lenne a nemzeti (magyar) vonások, hagyományok őrzése, erősítése. Az még a kisebbik baj, hogy a tárca rendre a magyar pedagógustársadalom ellenében igyekszik nagy horderejű újításokat átverni a hazai oktatáson (pl. a tíz osztályos iskolarendszert, az egyszintű érettségi-felvételi vizsgát); nagyobb baj, hogy a szabad demokraták által értelmezett és szorgalmazott korszerűsítés nem egyszerűen „nemzetietlenítéssel” jár, hanem az igénytelenség, az olcsó szellemi tömegtermelés megjelenésének és elburjánzásának veszélyével.⁴⁹

A Heti Válasz egyik száma⁵⁰ jellemző címmel (Nincs új a NAT alatt) számol be a legújabb alaptantern-változat (NAT 2002) néhány jellegzetes részletéről, és a készítőket, támogatókat nem kevésbé jellegzetes szellemi garnitúrájáról. A szocialisták érintett politikai államtitkára (Hiller István, később kulturális miniszter) „érzékelte” szerint a NAT 2002 nem a tárca hivatalos dokumentuma, csak afféle „civil liberális remekmű”, ez sem feleltetheti azonban azt a tényt: ha csak kísérleti jelleggel is, de az a szemlélet, s a szemlélet mögött az a személyiség (s mint látni fogjuk, a személyiség mögött a miniszter) teljes valójában ott van, amelyik „A kompetenciaközpontú, egyszintű érettségi-felvételi vizsga koncepciója” című tanulmányba beleszotte a valóságshow-s mintafeladatot: vajon igaz-e, hogy „Zsanett nyitott, a fiúkkal flörtölő magatartása a műsorkészítők számára szórakoztatónak tűnt, s ezért intézték úgy, hogy a nézők az első körben ne őt szavazzák ki”? Ez a szemlélet, ez a világlátás, ez a fogékonyság egy végleges anyagba is lényegét tekintve csak ugyanezt tudja betenni, legfeljebb másképp pántlikázva. Kádár önjellemzésének, Kiss Elemér (egyébként kisvártatva megbukott) kancelláriaminiszter parlamenti beszédeinek és a kormányzat (kiváltképp az SZDSZ), viszonyulásának (Jászládány és a szabad iskolaalapítás) elemzése aligha fog kicserélődni egy *nem* baloldali pártfővezér, egy *nem* baloldali kancelláriaminiszter, egy *nem* baloldali párt szellemi és ideológiai megnyilvánulásainak elemzésére, mint ahogy a valóságshowból sem lesz soha valódi magyar kultúra, valódi magyar világ, csupán virtuális (azaz kellőképpen elvont, manipulált és uniformizált) „való világ”.

A Heti Válaszból ugyancsak megtudhatjuk, hogy a figyelemre méltó tematika „komoly emberektől származik – az Eötvös József Szabadelvű Pedagógiai Társaságnál »fusizó« szakmabeliektől”, s a „valóságshow-érettségi a Soros Alapítvány bukszáiból finanszírozott NAT 2002 elnevezésű vitaanyag téziseire, követelményrendszerére épül.” Innen már csak egy kurta lépés az Oktatási Minisztériummal való kapcsolat, ugyanis a NAT 2002 egyik szerkesztője Vass Vilmos, akinek nevét csak a bizonyítás kedvéért tesszük emlékeztetessé, ugyanis ő koordinálja azt az alaptantern-átírást szervező csoportot, amelyet Magyar Bálint miniszter hozatott létre minisztériuma egyik intézeténél.

⁴⁹ „Hátborzongató kép rajzolódik ki előttünk: kizárólag gyakorlati ismeretekkel rendelkező, az előre gyártott világot kitűnő felkészültséggel fogyasztó, ámde kulturálisan igénytelen és tájékozatlan, manipulálható fiatalok fognak egy ilyen rendszerből kikerülni, akik, még ha jogaikat kitűnően ismerik is, alapvető kötelességeikkel nincsenek tisztában.” (Hámori Ádám: Méltó régi, nagy híréhez... Újabb kísérlet az oktatás „rendbetételére”. Magyar Nemzet, 2003. május 5.)

⁵⁰ 2003/03/28

A magyar „kulturharc” (pontosabban: törzsi háború) talán legfőbb sajátossága, hogy minden ízében áthatja a politika. Errefelé a költők, írók, színészek mindig szívesen vették vállukra a haza sorsának terhét, s ez a szokás legújabb rendszerváltozásunk időszakára sem kopott meg. Mostanság zajló törzsi háborúnk kezdete két olyan párthoz kötődik (MDF és SZDSZ), melynek alapítói és hangadói között ugyancsak bőséggel találhatunk elszánt kulturharcosokat (hogy csak kapásból néhány nevet említsek: Csurka István, Csoóri Sándor, Csengey Dénes, Lezsák Sándor, Bánffy György az egyik oldalon, Konrád György, Eörsi István, Darvas Iván, Székelyi József a másikon.) Sokat elmond az antinacionalista-nacionalista szembenállásról, ennek gyökereiről s mélységeiről, hogy a hatalommal, diktatúrával szemben rendszerint ellenséges (mert valóban liberális, azaz mindenekfelett szabadságszerető; vagy valóban baloldali érzelmű, mert az elnyomottakkal, a kisemmizettekkel szolidáris) értelmiség rendszerváltásunk következő fázisában (az MDF bukása után) inkább állt az egykori elnyomók (no meg rajtuk keresztül a saját hatalmuk) szolgálatába, semhogy a nacionalista erők bármiféle uralmát még egyszer el kelljen viselniük. Hogy ez a szolgalelkűségnek látszó, de valójában zsigeri félelem és gyűlölet milyen irracionális méreteket ölthet, legjobban azon mérhető le, hogy egy olyan, valóban nagyszerű író, mint amilyen Nádas Péter is, elveszítette erkölcsi irány- és arányérzékét. Ugyanis tudott találni és hangoztatni azt igazolandó érveket (nem mellékesen Kis Jánossal, az SZDSZ alapítójával szemben), hogy Medgyessy Péternek, a titkosszolgálati múltjáról hallgató és a választókat ily módon becsapó miniszterelnöknek (amúgy a leváltott rendszer miniszterelnök-helyettesének) miért *nem* erkölcsi kötelessége lemondani.

A gazdaság mint hadszíntér

A hadszínterek közül talán egyik sem teszi annyira nyilvánvalóvá a törzsi háború hazai jelenlétét, mint a gazdaság. Amikor a pénz, melynek egyébként nincs szaga, nincs világnézete, nincs erkölce, s csupán az érdekli, hogy megfialjon, inkább hátat fordít a haszonszerzés lehetőségének, semhogy nacionalista környezetben mutakozzon, akkor ezt a törzsi háború súlyos jelenvalóságának és tántoríthatatlan irracionális muszájának számlájára kell írunk. Nos, éppen ez a helyzet a magyar hirdetési piacon. Kiáltóan nagy a különbség a „nemzeti” oldal egyetlen napilapja, a Magyar Nemzet példányszámához arányított hirdetési állománya és a Magyar Hírlap azonos mutatója között. A balliberális lapból mintegy feleannyit adnak el, mint a Magyar Nemzetből, ám a benne megjelentetett hirdetések száma többszöröse a másikéinak.⁵¹ Mindkét lap erősen elkötelezettnek és ideologikusnak mondható, tehát nem állja meg a helyét az a gyakran hangoztatott érv, hogy a pénz (a hirdető, a reklámügynökség) nem szereti a politikát, a pártos, elfogult újságokat és orgánumokat. Ha így volna, miért hemzseg a hirdetés a 168 Óra nevű erősen balliberális lapban, s miért lézeng csak a Magyar Demokratában, mely nacionalista? Van olyan vállalkozó (bár nem ettől híres), aki inkább „ingyen” adott egy millió forintot a Demokratának, csak „ne kelljen” a lapban hirdetni, mert az rontaná üzleti esélyeit.

Talán néhányan még emlékeznek rá, hogy egész rendszerváltásunknak az volt a legfőbb ideológiai indoka, hogy a szocializmusban nem érvényesülhetnek a jobbak, ezért a szocialista gazdaság versenyképtelen. Vissza kell hát térni a piacgazdaságra, a magántulajdonra, a legfeljebb csak szociális hálóval alábiztosítandó szabad versenyre, amelyben azonos feltételek között majd mindig győzhet a jobbik. Abban a cáfolhatatlannak tűnő tényben, hogy ez pont ellenkezőleg alakult, a közvetlen felelősség azokat a régi elvtársakat terheli, akik gondoskodtak az olyan gazdaságszerkezeti, jogszabályi és politikai lépésekről és változtatásokról, amelyek segítségével politikai hatalmukat gazdaságivá konvertálhatták; ezzel pedig (együttal)

⁵¹ 2004 őszéig legalábbis még ez a helyzet.

sokkal kevésbé a minőségek tiszta küzdelmét indították be, mint inkább a szabad rablás féktelen versenyét. Tudomásul kell venni, hogy ebben a helyzetben az új politikai erők (pártok) is arra kényszerültek, hogy túlélésük érdekében, ki-ki a maga gátlástalansága mértéke szerint – szintén a különféle javak versenyen kívüli megszerzésén fáradozzanak; vagy legalábbis szemet hunyjanak az efféle törekvések fölött, főképp, ha ebből maguk is (nem feltétlen személyre, inkább pártra szóló) anyagi támogatást remélhettek. Kiválóan megvilágítja a helyzet lényegét két ismert név, két neves személy egymáshoz való különös viszonyulása: Lezsák Sándoré és Princz Gáboré. Az előbbi – leginkább a lakiteleki sátor révén – a rendszerváltozás egyik jelképe, halk szava és mértékletes magatartása révén pedig a modern puritanizmus megtestesítője. Az utóbbi – múltja és Postabank-vezérigazgatói rangja miatt, valamint atyja révén, ki egykor ávós volt – a rendszerváltozás viszonylagosságának, felemáságának (azaz „az ellopott rendszerváltozásnak” a) jelképe, egyszersmind a köz pénzén degeszre gazdagodott, ugyanebből a pénzből kétfelé (sokfelé) játszó, rongyrazó mecénás megtestesítője. Amidőn a Postabank hirtelen megrendült (s ennek okai ma sem teljesen világosak), betétesek hada rohanta meg, hogy kimentse a pénzét, egyszeriben téma lett az intézmény és vezetője működése, sajátos hitelezési gyakorlata. E banktól nagyon fontos személyek („VIP”-ek) kaptak nagyon kedvezményes személyes kölcsönöket, másrészt nagyon fontos személyek hatókörébe tartozó szervezetek jutottak ugyancsak nagyon kedvezményes hitelekhez, olykor nagyon is kétes, a visszafizetést nem biztosító fedezetre. Nos, amikor a Magyar Demokrata foglalkozni kezdett mindeme jelenségekkel, mindenki legnagyobb meglepetésére maga Lezsák Sándor üzent neki, hogy a lap „szálljon le” Princz Gáborról. Az újságírók, a tájékoztatóból és tájékoztatásból hivatásszerűen élők számára is csak ekkor kezdett halványan derengeni, hogy a jobboldal (a „nemzeti” oldal) rendszerváltoztató pártja (az MDF), annak legpuritánabb politikusa milyen mértékig foglya annak az pénznek, amely az „ellopott rendszerváltozás” révén olyan személyek és gazdasági csoportok birtokába került, akiknek és amelyeknek a nemzetért, a nemzet jobbulásáért érzett felelősségét aligha lehetne alábecsülni. Ebben a helyzetben Lezsák álmát, a nemzeti szellemiségű Lakiteleki Népfőiskolát csak kétes pénzekből lehetett felépíteni és fenntartani; vagyis a jó szándékú politika is piszkos alkut kötött a pénzzel. 1990 óta a jobboldali és a baloldali kormányok is rendre „konszolidálták” a bankokat, vagyis az adófizetők pénzéből újra és újra pótolták veszteségeiket. Cserébe a bankok és bankárok pénzelték a politikusokat és a politikusok érdekeltségébe tartozó intézményeket; no meg, természetesen, a maguk érdekeltségébe tartozókat. Az sem aggasztott senkit, ha a nyakló nélküli, ellenőrizetlen hitelezések (nem ritkán lopások) miatt egy-egy bank csődbe jutott, hiszen egy-két kivételtől eltekintve a politika és az igazságszolgáltatás soha nem igyekezett a felelősöket megtalálni, megnevezni, és főleg nem megbüntetni.

A helyzet kialakulásáért, még egyszer hangsúlyozom, a közvetlen felelősség az „elvtársakat” illeti, akik a gazdasági hatalom átmentésével voltaképp gúzsba kötötték az egész rendszerváltoztatást, s leginkább is a „nemzeti” oldalt. A törzsi háború fellángolásának egyik okát abban kell látnunk, hogy a „nemzeti” oldal a gazdasági béklyói miatt sem tudott úgy táncolni („nagytakarítani”), ahogy akart, s az elégedetlen „nemzeti” tömegek tehetetlenségükben gyorsan radikalizálódtak, ilyen irányba nyomva-terelgetve választott politikusaikat is. Csakhogy e politikusok, ugyancsak tehetetlenségükben (s ritkábban kapzsiságból) kétes gazdasági üzelmekbe fogtak (ld. pl. a Fidesz kayaiabrahimos vállalkozásait). Emiatt hitelességüket könnyen ki lehetett kezdeni, könnyűszerrel el lehetett orozni azt a politikai-erkölcsi előnyt, amely közvetlenül abból eredt, hogy a múlt rendszernek ők még nem voltak politikai tényezői és felelősei. A „nemzeti” oldal tehát lényegében sodródott, s nemcsak gazdasági üzelmekbe és csapdába, de egyre gyakrabban hazugságokba is. Egy idő után nem tudott következetesen harcolni hangoztatott értékeiért, sőt, e szólamok egyre-másra szembekerültek ténykedéseikkel. Nem csak oly módon, hogy a „nemzeti” oldal politikusai gyakran maguk is akadályként léptek fel a nemzeti érdekeket valóságosan érvényesíteni akaró, radikálisabb

törekvések ellen (pl. a kétes privatizálások támogatásával, ezek ellenőrzésének megakadályozásával), hanem úgy is, hogy a szabad rablást elfedték: jobb esetben hallgatásukkal, rosszabb esetben hazugságaikkal. Ha nem éppen a törzsi háború tudatos gerjesztésével.

Több éves kutatómunka alapján itt, a gazdasági hadszíntér elemzésénél kell kijelentenem (mondhatnám: bevallanom), hogy szinte lehetetlen kibogozni és elválasztani egymástól az indítékokat. Arra nézvést akadnak kétségtelen bizonyítékok, hogy a balliberális (antinacionalista) törzs a politikai haszonszerzés reményében, azaz jól megfontolt szándékkal, ám alaptalanul vádolta meg antiszemitizmussal, rasszizmussal, (kirekesztő) nacionalizmussal a „nemzeti” (nacionalista) törzset. Azt viszont jóval nehezebb megállapítani, hogy voltak-e, vannak-e, akik ezen az oldalon éppen azért „antiszemitáztak”, hogy a törzsi ellenségeskedés szításával eltereljék a figyelmet a szabad rablásról; ehhez hasonlóan azt is bajos kihámozni, volt-e, van-e a baloldaltól a jobboldalra átdobott temérdek ügynök között olyan, aki hasonló célból (okból) „zsidózott”.

Körösi Imre volt MDF-es országgyűlési képviselő szerint Csurka István például nem másért írta meg hírhedt dolgozatát (a Néhány gondolat...-ot). Körösi állítja, hogy Csurka az írásában felhasznált adatokat „a Neumann Alapítványon keresztül kapta New Yorkból”. Okfejtését így folytatja:

„A néhány gondolat szörnyűséges vihart kavart hazánk ellen. Itt is igazolódott a tétel, hogy a privatizátorok, a baloldali kommunista tolvajok érdekében kell mindig az antiszemitizmust gerjeszteni, tudniillik abban az iszonyatos zűrzavarban, amikor a Csurka-dolgozat miatt vitatkoztak a képviselők, az újságírók, a nemzeti vagyonunk jelentős része átkerült idegen kézbe. Ingyen! Tudatosan írták meg vele a cikket.”⁵²

Noha az interjú készítője (Lakatos Pál) és alánya (Körösi Imre) a könyvük elején található felhívás szerint felelősséget vállalnak a közölt információ hitelességéért⁵³, mégsem lehetetlen, hogy tévednek, vagyis lehetséges, hogy Csurka őszinte szándékkal írta, amit írt; több ízben nyilatkozta évekkel később, hogy cikkének igazságtartalma semmit nem évült. Az a kényszer, mellyel őt ‘56 után rávették a szervezési nyilatkozata aláírására, az a súlyos lelki teher, amelyet ezáltal egy életre ráraktak, az a drámaírói mellőzöttség, melyet a rendszerváltozás óta át kell élnie (sehol nem játsszák egykor népszerű drámáit), bőségesen elegendő ahhoz, hogy valakinek afféle üldözési mániája alakuljon ki, amely az igazságmagvakból és -morzsákból kerek összeesküvés-elméletté áll össze.

Csurka ráadásul olyan kétségbevonhatatlan tények ismeretének is birtokában volt, amelyeket egyébként gondosan elhallgattak a nagyközönség előtt; márpedig ha egy fontos tényről hallgatni kell, nehéz más következtetésre jutni, mint hogy alapos (titokra, valódi összeesküvésre utaló) oka lehet ennek. Például az arról való hallgatásnak, hogy Antall József újdonsült miniszterelnököt, mielőtt még kormányát megalakította volna, külföldi bankok megzsarolták: ha nem köt egyezséget a szabad demokratákkal, kivonják valutájukat a magyar pénzpiacról (ez a gazdaság összeomlásával fenyegetett volna). Az SZDSZ-nek a zsidósághoz való kétségtelen kötődései miatt minden további nélkül lehetett ezt a fenyegetést a zsidó bankárok akciójaként (összeesküvéseként) értékelni. Egy politikailag kultúráltabb környezetben viszont, ahol a másik oldalra ugyancsak jellemző lenne az árnyalt gondolkodásmód, az is hangsúlyt kaphatna, hogy a „nacionalista” MDF-et nem általában a zsidó, hanem a nemzetközi (antinacionalista, internacionalista) tőke igyekezett (igyekszik) kordában tartani; másrészt a bankárok akciója nem tekinthető általában a magyarországi zsidóság törekvésének és akaratának. Egyébként ezt „józanabb” pillanataiban Csurka maga is belátta, s elnézést is kért azoktól a „kis” zsidóktól, akiket akaratlanul megbántott. Ám a maga sértettsége, meg-

⁵² Lakatos Pál: „Rendszerváltó” miniszterelnökök pórázon. Magánkiadás, Budapest, 2003., 135-6. o.

⁵³ Szó szerint: „A szerző és munkatársa (Körösi Imre) felelősséget vállal a jelen kötetben szereplő információk valóságtartalmáért [...]” Lakatos, id. mű

bántottsága azt már nem engedte és nem engedi neki belátni, hogy a holokausz kiváltotta iszonyat máig tartó hatása miatt általánosító, elnagyolt megfogalmazásait nem tudhatja (nem tudhatta) semmisé tenni utólagos bocsánatkérésekkel. Már csak azért sem, mert a túloldal minden alkalommal jó érzékkel csapott rá nehezen védhető megnyilvánulásaira, felkorbácsolva a zsidóság félelmét, és alaposan besározva (Csurkával, antiszemitizmusával) az egész nemzeti oldalt.

Az a tény, hogy Csurka állításait bajosan lehetett volna igazolni, egyáltalán nem jelenti azt, hogy ezek a nyilvánosság mögött, a közvélemény látens felében ne vertek volna gyökeret, illetve hogy maga a dolgozat ne az ott lappangó véleményeknek lett volna valamiféle összefoglalása, visszhangza. 1992-93-ban az MDF sajtóirodájának (mellesleg nem párttagos) vezetőjeként gyakran találkoztam azzal a bizalmas, baráti közléssel, hogy „Csurkának tulajdonképpen sok mindenben igaza van” (legfőképp abban, hogy elmaradt az igazi rendszerváltozás), „de nem szabadna ilyen nyíltan zsidózni”. Ebben az esetben nem kell tehát a Szolgálat megbízására, ügynöki ügyeskedésre gyanakodnunk, a törzsi feszültségek (a háborús indítékok) e nélkül is kifejtették hatásukat: az egyik oldalon leginkább a „nyílt” nacionalizmus, antiszemitizmus, a másik oldalon leginkább a „nyílt” nemzetellenesség miatt támadt félelmek. S noha a tekintetben sem lehet kétségünk, hogy a régi elvtársak által a politikába (pártokba) telepített ügynököknek (akárcsak a külföldi titkosszolgálatok által telepítetteknek) ugyancsak megvolt (és megvan) a maguk szerepe, a politika a maga természetéből és érdekéből fakadóan nélkülük is elvégezte – és a mai napig elvégzi – dolgát: minden lehetséges (és a szavazóközönség számára hihető) módon megvádolja (besározza, lejáratja) ellenfelét. Ahogy Török Gábor politológus is megállapítja a Medgyessy-kormány első évét értékelő elemzésében (a Népszabadságban!): „leginkább az MSZP érdekelt a bal- és jobboldal közötti, oly sokat emlegetett árkok fenntartásában – hogy szavazóik ne vándorolhassanak át a másik oldalra”. A kormány azonban – Török szerint – „a kommunikációban szinte mindent megtanult a Fidesztől, sőt bizonyos értelemben még túl is lépett rajta”. Ezzel volna magyarázható, hogy a Medgyessy-kormány „miközben megbékélésről beszél, és teszi ezt a jelek szerint nagy népszerűségnek örvendően, valójában foglalni akar. Ehhez szüksége van a Fideszre mint ősgonoszra, legalább annyira, amennyire a Fidesznek az antikommunizmus összetartó ereje miatt szüksége volt az MSZP-re mint – minden cselekvést megmagyarázó elemként – örök ellenfélre.”⁵⁴ „Könnyű Katát táncba vinni” – vonhatjuk le tehát a következtetést; a politika annak rendje és módja szerint meglovagolta a törzsi ellentéteket, s egyúttal tudatosan tovább mélyítette és szélesítette az árkot.

A gazdaság mint hadszíntér szempontjából ennek a felismerésnek az a jelentősége, hogy a saját identitás erősítése, a saját csoportképzés törvényszerűen vezetett el a pártklientúrák kiépítéséig, ezek előnyben részesítéséig, nem csak a közigazgatás, nem csak a kultúra, de a gazdaság szférájában is. És innen csak egy apró lépésre volt az a szint, melyen már nem csupán a pártos kötődés döntötte el, ki juthat állami megbízásokhoz (fittyet hányva a szabad, tiszta versenynek, no meg a közbeszerzési törvény szellemének), hanem a korrupció is. Ennek ma látható „eredménye” több mint lesújtó: a megvesztegetések száma, mértéke többszöröse annak, mint amennyit a Kádár-rendszerben tapasztalhattunk. A gazdasági élet, a verseny szereplőinek az esélyegyenlősége nemhogy javult volna, hanem katasztrofálisan romlott. A pártok törvényfelettsége, az, hogy a pártklientúrák szinte büntethetetlenek, az igazságszolgáltatás feltűnő tesze-toszasága, az ügyek végtelen elnyújtása mintegy a szokásjog szintjére emelte a gazdasági törvénytelenéseket, törvénysértéseket. Kedvező változásnak csupán az tekinthető, hogy noha kezdetben a parlamenti pártok – a maguk érdekében – többé-kevésbé fedezték egymás üzelmeit, a törzsi háború gerjedése, kiterjedése (az ördögfestés, ördögűzés) a

⁵⁴ Török Gábor: Konszenzus és ügyintézés, A Medgyessy-kormány első éve, Népszabadság, 2003. május 10.

2002. évi választásokra eljutott arra a szintre és addig a pontig, ahol a másik fél gazdasági visszaéléseinek felmutatása napi törekvéssé, rendszeres gyakorlattá vált. A Medgyessy-kormányban külön államtitkárságot létesítettek Keller László országgyűlési képviselőnek az Orbán-kormányhoz köthető gazdasági visszaélések felkutatására, büntetőjogi lépések kezdeményezésére. Természetesen sem a törvényekkel, sem az alkotmánnyal nem áll összhangban egy olyan intézmény működtetése, amely – kimondva, kimondatlanul – pártszínek alapján válogat a gyanús esetek között; ez is a törzsi háború különös vadhajításainak egyike. A viszonzástól (visszacsapástól) való félelem azonban mégiscsak abba az irányba tereli a politika és gazdaság szereplőit, hogy ha nem is feltétlenül mértékletesebben, de legalább óvatosabban bánjanak a közpénzekkel. (Ld. például erre az ún. üvegzséb-törvényt.) A szigorítás előbb-utóbb csak kifejti jótékony hatását az esélyegyenlőségre – feltéve, hogy az igazságszolgáltatásra is kiterjed a változás. Egyelőre azonban inkább az tűnik igaznak, hogy az igazságszolgáltatásra is kiterjed a törzsi háborúság sújtotta pártpolitika hatalma.

Erről az egész jelenségről bőségesen írtam egy másik könyvemben: *Baksisvilág. A korrupció természetrajza a rendszerváltozás Magyarországon*.⁵⁵ A törzsi viszálykodásnak a magyar gazdaságra kifejtett romboló hatását valószínűleg nem lehet túlbecsülni. *Kis ország, nagy pénz. Szlovák gazdasági csodáról ír a BBC* – tudjuk meg a HVG internetes változatából 2005 májusában. „Északi szomszédunk gazdasági élete fejlődött a legdinamikusabban az elmúlt év során, az európai pénzek pedig valósággal elárasztják az országot. A BBC elemzése szerint Szlovákia hamarosan vezető pozícióra tehet szert a térségben.”

Vajon nincs-e összefüggés a szlovák nacionalizmus és a szlovák gazdasági hatékonyság mögött? Az EU-tagsága miatt Szlovákia valamelyest korlátok közé szorítja nemzetállami – állami szintre emelt nacionalista – hajlamait, törekvéseit, ily módon a szélsőségekből rendszerint származó ilyen-olyan veszteségeknek elejét veszi. Ám ezek a korlátok, határok mégis meglehetősen tágak, sokkal inkább garantálják az államon kívüliekkel szembeni egységes fellépést, egészséges önvédelmet, sokkal inkább lehetővé teszik az országon, nemzeten belüli egységes akarat érvényesülését, mint Magyarország esetében a két törzs mindenütt jelenlévő, éles szembenállása. Az egészséges nemzeti önvédelem hiányára utalnak a következő adatok is. Szintén épp 2005 májusában, a Magyar Magántulajdonú Vállalatok Klubjának fórumán a Transelektro-csoport elnöke (Székely Péter) előadta, hogy a hazai közbeszerzésekből a külföldiek Írországból 25, a spanyoloknál 15, a németeknél és a franciáknál 5-5 %-ot tudnak megszerezni. „Hazánkban ez az arány jóval 50 százalék felett van”.⁵⁶ Több mint figyelemre méltó, mint válaszolt erre – s a többi hasonló felvetésre – Szanyi Tibor, a szocialista-szabad demokrata kormány gazdasági tárcájának államtitkára, ugyanezen a fórumon: „Az EU-csatlakozással lezárult a vadkapitalizmus időszaka, át kell térni a hazafias gazdaságpolitikára”.

Vajh', miért csak most? Miért nem ezzel kezdték?

A zsigerükbe oltott antinacionalizmus miatt.

Fegyverarzenál és propagandagépezet

Miként a valódi, fizikai megsemmisítéssel járó, véres háborúhoz, úgy a voltaképp békeidőben s leginkább a szellemi dimenzióban vívott, ezért általában vértelen törzsi háborúhoz is elengedhetetlenek a legkülönbözőbb harci eszközök, fegyverek bevetése, nem szólva az ezek hatékonyságát is garantáló propagandagépezetről.

Mivel a háború kénytelen-kelletlen a demokráciának nevezett politikai rendszer keretei között folyik, a propagandának nem kevesebbet kell biztosítania, mint hogy a legkevésbé sem demokratikus szándékok és törekvések is demokratikusnak tűnjenek. Akármekkora szuper-

⁵⁵ Korona Kiadó, 2004

⁵⁶ Magyar Nemzet, 2005. május 14.

hatalom is az Amerikai Egyesült Államok, különleges fegyverarzenáljával akármilyen gyorsan el tudja is foglalni Irakot, ha a háborút indító elnök propagandával nem győzi bizonyítani nemes szándékát, nincs az az olajmennyiség, amely ellensúlyozhatná a bel- és külpolitikai veszteségeket. Ezért volt fontos az amerikai, a függetlenségéről nevezetes sajtó megzabolázása, a háborús propaganda segítségével olyan hangulat teremtése, amelyben valósággal hazaárulásként értékelődött, ha bármely ottani tévé- vagy rádiócsatorna, bármely újság, bármely újságíró a kétségeit hangoztatta (volna) az iraki háború jogosságát, helyénvalóságát illetően.

Kiválóan rávilágít a hazai (balliberális) propaganda előtt álló feladat nagyságára Orbán Viktor miniszterelnök egyik nevezetes választási beszédének alábbi részlete, amely a folytonosságra emlékeztet: vagyis arra, hogy a túloldaliak (antinacionalisták) bizonyos tekintetben ugyanazt igyekeznek „eladni”, sulykolni, elhitetni a jó néppel most, a demokráciában, mint egykor, a szocialista diktatúrában.

„Engedjék meg, hogy néhány őszinte szót szóljak a fiatalokhoz. Látom, ma is szép számmal vagyunk. Köszönjük a fiataloknak a friss erőt, a jókedvet és a jövőbe vetett hitet. Ám van itt valami, ami talán nehéznek tűnik, de mégis el kell mondanom. Nektek, önöknek, igazuk, igazatok van, a jövő a ti oldalatokon áll. Azonban tudnotok kell, hogy Magyarországon van egy szomorú hagyomány. Akik a nyilvánosság előtt vállalják meggyőződésüket, hiába fiatalok, joggal tarthatnak attól, hogy velük szemben a kigúnyoltatás, a nyilvános megszégyenítés eszközével fognak élni azok, akik 1947 óta mindig is ezt teszik. Akik minden tőlük különbözőt megsemmisítendőnek tartanak, akik nacionalistának, antiszemitának, fasisztának bélyegzik mindazokat, akik a nem az általuk szabott szellemi vágányon haladnak. Akik a Kossuth téren megjelent másfél millió ember láttán maoista nagygyűlést emlegetnek, és a fiatalok arcáról a Hitlerjugend újjászületése jutott az eszükbe. Kedves fiatal barátaim, tudniuk kell, tudnotok kell, hogy készen állnak, akik bélyeget sütnék rátok éppen a tolerancia jegyében.”⁵⁷

Éppen azért, mert a törzsi háború lényegében a demokrácián túli dimenzióban folyik, a kirekesztő (megsemmisítő) szándékai, törekvései a demokrácia szellemiségével pontosan ellentétesek, a törzsi propagandának mindenekelőtt ezt a tényt kell elkendőznie. Leginkább kétféle módon: részint az antidemokratikus megnyilvánulások demokratikussá, illetve a másik oldali demokratikus megnyilvánulások antidemokratikussá maszkírozásával; részint pedig a demokrácián túli fogalmak bevetésével. A demokrácia tiszta alapvetése, mely szerint mind-egy, hogy kinek van igaza, a többség dönt, ezáltal teljesen összekuszálódott. Ha a kisebbségnek pozitív diszkrimináció jár, akkor már nem érvényes az alapelv. A demokratikus alapelv mellé kétségkívül felvetetett az utóbbi elv is (a kisebbségnek előnyös megkülönböztetés jár), csak hogy egyes egyedül a magas szintű politikai (ezen belül pedig „erkölcsi”) kultúra képes garantálni, hogy ez az elv ne sértse, ne károsítsa az alapvetést. Ha ez a kulturáltság jóformán teljesen hiányzik (miként a rendszerváltozás Magyarországon), akkor a propaganda erején (hatékonyságán, leleményességén) múlik, hogy a közvéleménnyel mit hitet el kisebbség és többség harcából: az előbbi erőszakos, erkölcstelen, összeférhetetlen, antidemokratikus (mert nem veszi figyelembe a többség akaratát), vagy ez utóbbi (a többség) kirekesztő, fasiszta, antiszemita, rasszista, diktatórikus, antidemokratikus (mert nem veszi figyelembe a kisebbség akaratát).

A demokrácia alapvetéséből például egyenesen következik, hogy ha egy ország többsége valamely választáson történetesen a jobboldalra szavaz, akkor a jobboldali kormánynak nem csak joga, de kötelessége is, hogy az ígéreteinek teljesítéséhez elengedhetetlenül szükséges propagandát (tájékoztatást és meggyőzést) végrehajtsa. Ha ehhez nincsenek biztosítva számára a megfelelő médiaszemélyiségek és médiaeszközök, akkor leváltásokkal, kinevezésekkel, támogatásokkal, vásárlásokkal és alapításokkal meg kell teremtenie a maga médiáját.

⁵⁷ Orbán Viktor beszéde a budai Várban, a polgári összefogás nagygyűlésén, 2002. május 7.

Magyarországon a balliberális média egyik legfontosabb feladata volt a rendszerváltás kezdetétől fogva, hogy a jobboldal (a nacionalista törzs) ez irányú törekvéseit minden egyes alkalommal antidemokratikusnak, diktatórikusnak, antiszemitának, hasonlóknak tüntesse fel. Csupán néhány idevágó, botrányként tált ügy: az Antall- és a Boross-kormány idején a közszolgálati tévé és rádió elnökeinek és alelnökeinek kinevezése (ld. médiaháború), ugyanekkor és ugyanitt (Magyar Rádió, Magyar Televízió) kék szalagos tüntetésekkel kísért elbocsátások (a tévé esetében csak próbálkozások); az Orbán-kormány idején a médiaegyensúly megteremtésének kísérlete (a médiaháború „folytatódása”, a média „lenyúlása”, „elfoglalása”), a Vasárnapi Újság és a Magyar Demokrata anyagi és erkölcsi támogatása („nyílt lepaktálás” az „antiszemitázó”, „rasszista” szélsőjobbal), a Heti Válasz létrehozása („közpénzekből!”), és így tovább.

A demokrácián túli fogalmak rendszerint a politikai nyelv erőterében használatosak: ezek olyan kifejezések, amelyeknek kellőképpen erős érzelmi töltetük van, ezért kiválóan alkalmasak címkézésre (megbélyegzésre, „ráolvasásra”), de bevetésük idején még nincsenek annyira elkoptatva, hogy bumeráangként üssenek vissza. A nacionalista törzs leginkább a nemzetietlen, nemzetellenes, nemzetáruló, hazaáruló, hazafiatlan, magyarellenes, kommunista, bolsevista kifejezést kedveli; az antinacionalisták pedig a már sokszor emlegetett jelzősorozatot kedvelik leginkább: kirekesztő, antiszemita, rasszista, fasiszta, szélsőjobboldali, gyűlölködő. A törzsi háború mai állása szerint e harci kifejezések szerepéről, hatásáról leginkább az mondható el, hogy a törzsi tagság zömében változatlan élvezettel fogadja, amikor (az övéi részéről) a túloldaliakra rásüttetnek a bélyegek; ám a törzsek békülékenyebb része, különösen pedig a törzsön kívüliek számára e jelzők értéke erősen megcsappant, hiteltelenné váltak, s már az is előfordul, hogy ezt a nagy nyilvánosság előtt is hangoztatják.

Nos, ez az eset fordult elő az után, hogy György Péter az Élet és Irodalomban azt állította e sorok írójáról: „mindössze ahhoz ért, hogy jól megéljen antiszemitizmusából”⁵⁸. A következő lapszámban Fáy László, a Modern Magyarok Mozgalma egyik alapítója (egyebek mellett) így reagált⁵⁹:

„A választások után, a békés párbeszédre törekedve, jó néhányszor találkoztunk a hazai jobboldal számos ismert alakjával. Vendégünk volt több alkalommal is Varga Domokos György úr is (...) Az az ember, akit beszélgetéseink során megismertünk, a leghalványabb mértékben sem volt antiszemita. Ezt a sorainkban helyet foglaló két egykori auschwitz-i fogoly is megerősítheti. György Péter igaztalan vádja nemcsak Vargát mint a hazai jobboldal mi térfelünkre áttévedt képviselőjét (tudatosan átjött parlamentert?) sértette meg, hanem mindazokat, akik kinyújtott kezét elfogadták.”

Mindez a változások lassú, de biztos jelét mutatja. Igazából azonban még nem jutottunk túl azon a szakaszon, amelyben a címkékkel, bélyegekkal emberi, politikusi sorsokat lehet megpecsételni. Különösen, ha ebbe a törvényhozás és igazságszolgáltatás is besegít. Valóban demokratikus – mondhatnánk, ideáltipikus: a véleményszabadságot maradéktalanul tisztelő – társadalomban senkit nem lehetne kirekeszteni a közéletből, kiváltképp nem lehetne bíróság elé állítani és általa elítélni egy olyan kifakadásért, amilyent ifj. Hegedűs Loránt követett el egy újságcikkre reagálva. „Galíciai jöttmentek”-nek nevezte azokat, akik az öfélekről (azaz a Hegedűs-félekről) úgy vélik, hogy ki kell őket rekeszteni a demokráciából. Átérezvén a tényt, hogy demokratikus alapállásból az ilyen vélemények kirekesztő, büntető célzatú üldözése gyenge lábakon (érveken) áll (leginkább a meglehetősen kétes – kétszínű, kétmércés – „politikailag korrektre” támaszkodik), a balliberálisok arra törekszenek, hogy a politikai nyelvben használt, számukra kellemetlen kifejezéseket a demokrácia „részévé” tegyék – pontosabban a demokrácia (a „demokratikus jogok”) által büntethetővé. Ezért igyekeznek törvényt alkotni

⁵⁸ György Péter: Ha élne Kádár..., Élet és Irodalom, 2003. május 16.

⁵⁹ Fáy László: Ha élne Zsdanov..., Élet és Irodalom, 2003. május 23.

rájuk: pl. a szólásszabadsággal szemben megalkotni az ún. gyűlöletbeszéd-törvényt, jogilag büntethetővé tenni az ún. gyűlöletbeszédet, benne a holokausztagadását.

Hogy az ideáltipikus demokraciafelfogás talaján állva milyen abszurd (mert kétmértés) ifj. Hegedűs elítélése, az leginkább egy különös gyilkosság igazságszolgáltatási hókuszpókuszán mérhető le. Simon Tibornak, egykori ferencvárosi és válogatott futballistának agyonveréséről, azt ezt övező hazugságokról és agyonhallgatásokról beszélek. No meg a kokárdáról... Szem- és fültanuk mi magunk nem lévén, nem lehetünk biztosak abban, hogy minden úgy zajlott, ahogy Lakatos Pál és Kőrösi Imre alábbi beszélgetéséből kikerekedik. De ebben az esetben nem csak a cáfolhatatlan tények, de az esetleges képzelődések is sokat elárulnak a rendszerváltozás törzsi háborújáról, indulatairól és indítékairól.

– (...) Azt mondták, Simon arabokkal szólalkozott össze. Aztán később egészen másról volt szó, nevezetesen, hogy Simon Tiboron volt egy nemzeti színű kokárda. A rendőrség tagadja, azt mondják, nem volt rajta.

– Volt rajta.

– És valaki, nem arab, kifogásolta, hogy miért van rajta ez a kokárda. Simon visszalászlott, ha nem tetszik, vissza is mehetsz hazádba. És akkor kezdődött minden.

– Sajnos a szóbeszédnek sok igazságtartalma van. Feszített hangulat volt a választások környékén. Simon Tiboról tudni kell, hogy külsőségekben is erősen magyarnak mutatta magát. Egyik beszélgetésünkön mondta, mindig elsírja magát a Himnusznál, amikor a válogatottban játszik. Megint azt mondom, az eltelt időszakban [a rendszerváltozás első 12 évéről van szó – VDGy] semmi nem szivárgott ki, csak a szóbeszéd járja. Milyen rendszer jellemzője ez? A diktatúráké. Szétrúgják valakinek a fejét, és nincs motívum, nincs kiváltó ok [...]⁶⁰

A törzsi propaganda említett két feladata (az antidemokratikus megnyilvánulások demokratikussá, illetve a másik oldali demokratikus megnyilvánulások antidemokratikussá maszkírozása, valamint a demokrácián túli fogalmak bevetése) maga után vonta egyfelől a végrehajtáshoz szükséges harci eszközök (média) megszerzését-megteremtését (vagy csupán megtartását), másfelől a legmegfelelőbb harci módszerek (virtuális fegyverek) kimunkálását és alkalmazását. Ez utóbbiak közé tartozik az A-fegyver (röviden: „a” mint antiszemita; bővebben: az „antiszemitizmus elleni harc” mint a politika fegyvere), s a Gy-fegyver („gy” mint gyűlölet), az R-fegyver („r” mint roma vagy rasszista), s hasonló társaik a balliberálisok fegyverarzenáljából; de voltaképp ugyanerre a mintára készült a nacionalisták által a túloldaliak ellen használatos N-fegyver is („n” mint nemzetietlen, nemzetellenes), vagy K-fegyver („k” mint kommunista). Mindezekről a fegyverekről másutt írok. Gyakori bevetésüket annak köszönheték, hogy egyfelől nehezen kivédhető vádak tartalmazznak; azt bizonygatni, hogy valaki nem antiszemita, hogy nem gyűlölködő, vagy azt, hogy valaki kellőképpen nemzeti vagy magyar, egyszerre kínos és reménytelen. Másfelől a bélyegek segítségével világosan meg lehetett jelölni az ellenséget (az ösgonoszt), s ez kiváló törzsképző (identitásépítő, -erősítő) módszernek bizonyult. A zajos törzsi propagandáknak azonban volt egy olyan rejtett hatásuk is, amellyel legtöbbször maguk a törzsi harcosok, azaz a pusztító fegyverek jobbára lelkes és naiv bevetői sem számoltak: a háborús harsonák zajában, a látványos törzsi ütközetek csöndes árnyékában a rendszerváltozás oly mértékű törvénytelenések (átmentések, átjátszások, vesztegetések, lopások) által és mentén zajlott, amely a kialakított demokratikus intézményrendszert sok tekintetben ezek díszletévé alacsonyította. Ez azonban már a következő rész témája.

⁶⁰ Lakatos Pál: Az ellopott rendszerváltozás. Magánkiadás, Budapest, 2002., 177. o.

A háború tétje és vesztesége

A törzsi háború jelenségének, valóságának átfogó megítéléséhez elengedhetetlen, hogy végig-gondoljuk, egyáltalán mi a tétje, értelme, haszna; másfelől pedig, milyen hátrányok (károk, veszteségek) származnak belőle.

A háború *egyik tétje* nem kisebb, mint hogy fog-e másoktól markánsan különbözni a magyar nemzet és országa. Magába olvasztja-e a nemzetet és az országot az európai egységesülés vagy a nyugati világ globalizációs kohója, vagy meg tudja őrizni a ma még többé-kevésbé meglévő sajátosságait, értékeit – amelyek által képes hozzájárulni az emberiség gazdagodásához, sikeres evolúciójához? Az antinacionalizmus a természeténél fogva az univerzalizmust táplálja, s egyúttal a nemzeti vonások megőrzését gátolja, sőt, gáncsolja. A nemzeti vonások indokolatlan mértékű őrzése pedig azzal a veszéllyel fenyeget, hogy az ország hátat fordít a modernizációnak („fejlődésnek”), magába zárkózik, magára marad, s annak ellenére, hogy semmitől nem óvakodott jobban, mint hogy mások globális érdekeinek kiszolgálója legyen, egyenesen ezeknek válik – védtelenségében – kiszolgáltatottjává. A mindennél nagyobb, fontosabb kérdés, hogy hol van az arany középut, vagyis a helyes arány a globalista és a nemzeti (antinacionalista és nacionalista) törekvések között. Természetesen bajosan lehet „objektív” választ adni a kérdésre, mert mindenkinek másutt van a keresett aránypont, spekulatív úton-módon azonban több, nehezen cáfolható érv is arra utal, hogy rendszerváltozásunk során internacionalizmusból volt a kelleténél több, és nacionalizmusból a szükségesnél kevesebb. Negyvenöt év antinacionalista hegemoniája kezdetektől fogva erősebbnek bizonyult, mint a nemzeti érdekek valóságos, körültekintő, felelős védelme. Olyan jeles antinacionalista harcosok, mint például Vásárhelyi Mária, csak mostanság kezdik belátni és hangoztatni, hogy a jogos, méltányolható nemzeti érzéseknek teret kell engedni. A szocialista párt (MSZP) csak újabb kormányzati ciklusára készülődve „fedezte fel”, hogy létezik „nemzeti közép”, amelyet nemzeti retorikával meg lehet (és lehetőleg meg kell) nyerni. Ugyancsak a felelős nemzeti gondolkodás hiánya mutatkozik meg abban, ahogy a – nemzeti pártnak tekintett – MDF országlása alatt is stratégiai ágazatok sorát szerezték meg külföldi befektetők, ráadásul szemérmetlenül alacsony áron. A nemzeti vagyon elkótyavetyélése javarészt nem szólam, hanem szomorú valóság. Ha legalább az államadóság törlesztésére vagy felszámolására fordított volna a privatizációból származó bevétel, nem folytatódna az ország (az ország polgárainak) folyamatos (ön)kizsákmányolása...

Úgy vélem azonban, hogy a „nemzetietlen” felfogás, s az erre építő politika veszedelmére és lehetséges veszteségére az eddigieknél is jobban, világosabban rámutat egy sajátos közvélemény-kutatás beszédes eredménye. Egy olasz szaklap arra kérte olvasóit (tudjuk meg a Népszabadságból!⁶¹), hogy idegenforgalmi szempontból ne osztályozzon, inkább színekkel jelöljön meg egy-egy fővárost. Nos, Prágát sárgával, Budapestet szürkével jelölték! Demszky Gábor budapesti főpolgármester kampányainak egyik fő szólama ez volt: „világvárost Budapestből!”. A Magyar Televízió egyik híradásában egy holland házaspár azzal indokolta, hogy nem látogat el a Balatonról a fővárosba, mert „Budapest olyan, mint a többi világváros”. Demszky tehát „megcsinálta”. Már csak azért is, mert Budapest népének nagyobbik fele vevő volt erre. Budapest népének zömét csábítja a kozmopolitizmus csillogó kirakata. Még nem tudja, hogy neki nem arra kell büszkének lennie, nem annak kell örülnie, hogy olyan, mint a többi; hanem annak, hogy más. Hogy mindenki másétól különböző, saját színe van; csak ezt kell (kellett volna) tudni megfejtetni, megtalálni, megőrizni. Ettől és csakis ettől lehet (lehetett volna) más, mint egyhangú tucatszürke.

A törzsi háború *másik* – járulékos – *tétje*, hogy lesz-e az ország népének ereje és büszkesége szembeszállni a globalizációs trend nem kívánatos hatásaival. Lesz-e tartása legalább

⁶¹ Tamás Ervin: Szürke. Népszabadság, 2003. május 29.

részben kivonni magát az alól a szemlélet alól, amely az óvatlanabb, védtelenebb országok sorsát szinte teljesen alárendeli a multinacionális tőke kívánalmainak, törekvéseinek; amely szinte mindent a pénzügyi vonatkozások (azaz a várható anyagi hozamok) alapján rangsorol, feláldozva nemzeti kultúrát, nemzeti boldogulást.⁶²

A törzsi háború *kárai, veszteségei* változatos képet mutatnak.

Az egyik legnagyobb kárnak a szellemi-kulturális gettók kialakulása tekintendő: a törzsek megelégszenek azzal, hogy „saját” harcosaik szellemi-ideológiai, sőt, művészeti munkásságát kövessék figyelemmel, a másik oldalbeliek – de akár a törzsön kívüliek – megnyilvánulásait csukott szemmel-füllel, ha nem eleve gyanakvással, ellenségesen fogadják.

„[...] minden irányzatnak megvan a maga lapja, és ebben »természetesen« mindenkinek igaza van, egyébként pedig tombol az intolerancia a »másik« nézeteivel szemben. Nemhogy vita nincs, nem is olvassák egymás írásait” – állapítja meg a jobboldallal és a neoliberalizmussal egyaránt szemben álló „kritikai baloldal” jeles képviselője, Szalai Erzsébet.⁶³

Nyugodtan kijelenthetjük, hogy e tekintetben rosszabb a helyzet, mint a kádári diktatúrában volt, amikor az államhatalommal többé-kevésbé szembenállók érdeklődéssel fogadták egymás (igaz, jobbra gondosan becsomagolt) véleményét, megtermékenyítették egymás gondolatát. Ma elegendő egy felvetés elutasításához, ha rossz helyen (rossz oldalon, a másik törzsben) mondják. Ma a tisztesség fokmérője a saját törzs melletti kiállás erőssége, a másik törzs szapulásának hevesége. A két szemmel nézők, vagyis azok a kevesek, akik (szándékuk szerint) egyszerre látják és követik mindkét törzs indítékait, elfogadják jogos érdekeit és elnézik érthető indulatait, de egyiknek sem nézik el a nyilvánvaló hazugságokat, manipulációkat, nos, azok ma többnyire árulók. „Átálltál?” – érdeklődtek kezdetben ismerőseim, amikor rendszeres szereplője lettem a Keresztútban című tévéműsornak, s Fideszes politikusokat is szívesen szembesítettem szavaikkal és tetteikkel. Horn Gyula pedig ezt a kérdést szegezte nekem a műsor vendégeként az egyik reklám alatt: „Maga MIÉP-es?”

Nyilvánvaló, hogy most teljesen elmarad mindama előny, mely az országnak, a nemzetnek abból származhatna, hogy legalább az értelmisége a másképp gondolkodók érveit alaposan végiggondolja, beépíti a maga elképzeléseibe, tanácsaiba. Csakhogy még ennél is sokkal súlyosabb a helyzet. A kölcsönös megértés híján minden egyes kormányváltáskor (azaz a másik törzs kormányhatalmi pozícióba kerülésekor) beindul a boszorkányüldözés, az „ellenséges” törzs támogatóinak mellőzése és támadása, egyúttal megkezdődik a saját törzs harcosainak és háterszágának (azaz a saját klientúrájának) a nemtelen dicsőítése, címekkel, rangokkal, kitüntetésekkel, nem utolsósorban megrendelésekkel, üzletekkel való elhalmozása. Aligha lehet kétséges, hogy ennek a szemléletnek az eluralkodása igen távol esik attól az ideális állapottól, amelyről a rendszerváltozás kezdetekor képzelődtünk: hogy az igazi piacon, az igazi versenyben mindig a jobbik (a nagyobb tudású, a szorgalmasabb, a tisztességesebb) fog győzni.

Ezzel szemben közelebb áll az igazsághoz, hogy újra a talpnyalók, újra a hitványak, újra a középszer korát éljük. A hatalom – legyen ez politikai, gazdasági – inkább az ilyesfélét szereti. A közvélemény látens részének óriásira duzzadása miatt elitünk gyakran ugyanabban a tévedésben leledzik, mint egykor a kádári elit: a saját véleményét érzi többséginek és igaznak. Medgyessy Péter miniszterelnökünk szerint kormányzása első évének egyik fő ered-

⁶² Amikor Halloween-maskarákba bújt környezetvédők tiltakoztak egy kanadai cég Erdélybe, Verespatakra tervezett ciántechnológiás aranybányája ellen Kanada budapesti nagykövetsége előtt, a mintegy harminc környezet- és természetvédő csoport, szövetség által aláírt petíciót arra hivatkozva nem vették át, hogy „magáncégek ügyeibe nem kíván beavatkozni a nagykövetség”. (Magyar Nemzet, 2003. november 12.)

⁶³ Polgári baloldal: fából vaskarika. Szalai Erzsébet szerint az értelmiségiek nem vitáznak egymással. (Pogonyi Lajos interjúja, Népszabadság, 2003. április 23.)

ménye, hogy mindennapi, civil életünkben csökkent a politikai viszálykodás, betemettettek az árkok. Ámde egészen más, sokkal kiábrándítóbb a rendszerváltozás magyar valósága.

Egyfelől valóban kevesebb családi békesség és baráti kötelék megy rá mostanság a politikai nézeteltérésekre. Erről azonban a politika csak olyan értelemben tehet, hogy az elmúlt tizenhárom évben mindent elkövetett – mármint politikusaink elkövettek – azért, hogy kiábránduljanak belőle. Ahhoz, hogy politikai nézetkülönbségek miatt emberek egymásnak essenek, először is az szükséges, hogy még beszéljenek egymással; másrészt kellőképpen erős legyen a hitük az általuk választott vagy választandó politikusok becsületességében, elkötelezettségében, egyszersmind a nem választottak alantasságában, tehetetlenségében, hozzá nem értésében. A kölcsönös lejáratásoknak, illetve az eddig folyamatos „váltógazdálkodásnak” annyi haszna mindenképpen lett, hogy az illúziók rohamosan csökkentek, még ha – szerencsére – nem tűntek is még el.

Másfelől az a szomorú magyar helyzet, hogy rendszerváltozás és demokrácia ide vagy oda, a kisemberek éppen úgy – ha nem jobban – félnek hangot adni véleményüknek, mint a puha diktatúra idején. Pontosan látják, hogyan gazdagodnak (ne szépítsünk: csálnak, lopnak, hazudnak) a fejük felett, de azt is, hogy ha ezt szóvá tennék, ha saját érdekeik, politikai nézetükért hangosan kiállnának, ez akár az állásukba, előmenetelükbe kerülne. Nem kis mértékben a törzsi viszálykodás számlájára írható, hogy a törzsi érdekvédelem úgy-ahogy kialakult, s a törzsi harcosokat kormányváltás idején is többé-kevésbé megóvjá, helyzetbe hozza a hatalom, ám a civil érdekvédelem sok tekintetben gyengébb lábakon áll, mint a kádári időkben. Több mint elképesztő, hogy az országnak körülbelül kétharmada vesztese az egész átalakulásnak, ez a tömeg azonban semmilyen tekintetben nem volt képes szembeszállni e részint elképesztő mértékben meggazdagodott elit lényegében nemzet- és demokráciaellenes törekvéseinek, gazdasági és politikai manővereinek. Tudatlanságuk folytán és valódi képviselőjük hiányában e nyilvánvaló vesztesek habozás nélkül visszazavarták a hatalomba azokat a szocialistákat, akiknek nem csak az egykori „létező” és megbukott szocializmus varrható a nyakukba, de az is, hogy a társadalmi tulajdon jelentős részét átmentették a saját célukra. A retorikáknak a nacionalizmusra, antiszemitizmusra, illetve a nemzetellenességre, hazafiatlanságra, kommunizmusra való kihegyezése, az érzelmek szikrázó összecsapása, a túlélési, illetve megélhetési politika eluralkodása megakadályozta, hogy a két törzs igazi demokráciában érdekelt, felelős értelmisége egymását erősítve – és ne egymását kioltva – hallassa hangját. E közös, erőteljes, felelős hang nélkül, amely a felszíni, meddő csaták helyett a fontosabb folyamatokra és mélyebb összefüggésekre fókuszálhatta volna a figyelmet, igencsak latin-amerikásra, felemásra, emberi értékek és anyagiak tekintetében rendkívül pazarlóra sikeredett szép reményű rendszerváltásunk. Az oly sokára megszerzett szabadság, a diktátoroktól való megszabadulás feletti felhőtlen öröm helyett inkább állandósuló félelmek s rossz közérzet ütöttek bennünk, közöttünk tanyát.

Mi marad ez után? – kérdezi Végh Alpár Sándor, ilyen múlt és ilyen jelen után. „A lemondás. Mert bizony [az ország lakói] lemondtak arról, hogy az élet Magyarországon valaha jobb lehet, arról, hogy végre maguk irányítsák sorsukat, és arról, hogy vezetőik mégiscsak lehetnek tisztességesek. Ez a lemondás a mai, milliomosokkal teletűzdel »szocialista elit« fennmaradásának alapja, ezért érdeke, hogy a prolivircsaft s vele a majálison osztogatott virsli, a langyos sör és a b... meg anyád stílus fennmaradjon.”⁶⁴

Ez az örök viszálykodásba, némelykor közömbösségbe forduló rossz közérzet alkalmatlannak tűnik arra, hogy a küszöbön álló óriási változásokra méltó és felelős választ tudjunk adni. Ismét csak igazat kell adnunk (az egyébként igen ritka) „két szemmel nézők” kiváló *baloldali* képviselőjének, Szalai Erzsébetnek, aki szerint – érdemes megint szó szerint idézni

⁶⁴ Végh Alpár Sándor: Prolivircsaft. Van-e élet Kádár után? Magyar Nemzet, Magazin, 2003. szeptember 6.

– „A globalizáció egyik legfontosabb jellegzetessége, hogy a nemzetközi nagytőke a politikai pártoktól kezdve a családig bezárólag igyekszik – Marx gondolatmenetével élve – minden társadalmi képződményt szétrobbantani vagy a saját képére formálni. Ennek a folyamatnak az egyik része, hogy súlytalanná teszi a nemzetállamot annak alapján, hogy sok multinacionális cég nagyobb vagyonnal és így hatalommal bír, mint egy-egy ország. És ezzel súlytalanná, az alternatívák felmutatására alkalmatlanná teszi a politikai pártokat is, hiszen azok a nemzet-államokhoz kötődnek.”⁶⁵

Szalai, mint látható, nem jobb- vagy baloldali pártokról beszél, hanem: az összesről. Ebben a törzsi háborúban valójában minden szereplő súlytalanná válik. Sajnos velük együtt maga a nemzet is.

„A külföldi tőke 60-80 százalékos jelenléte a feldolgozóiparban, a pénzügyi szektorban és más szolgáltatásokban a világon egyedülálló jelenség. Az unió régi tagországaiban ez az arány 10-30 százalék között változik, és a többi rendszerváltó országban sem közelíti meg a magyarországi arányt” – állapítja meg 2004-ben Lóránt Károly közgazdász.

Ez tehát a nacionalizmus ellen folytatott honi hadjárat egyik számszerű, igencsak mellbevágó „eredménye”. „Lényegében ugyanaz a gárda, amelyik negyed százada a hitelfelvétel mellett érvelt, most könnyedén odadobta a magyar vállalatokat és magyar piacaikat a multinacionális vállalatoknak. Erre sem a Nemzetközi Valutaalap, sem a Világbank nem kényszerítette, sőt, a Világbanknál módfelett csodálkoztak azon a könnyedségen, ahogyan Magyarország felszámolta saját iparát” – határozza meg a fő okot a jeles szakember. Pedig a törzsi háború legnagyobb kára és veszedelme éppen abban rejlik, hogy *lényegét tekintve sem csak ugyanaz a gárda követte el, amit elkövetett*. A sajátos magyar valóságközegben az anti-nacionalista törzs sikeresen állította be szélsőséges (elvetemült, alantas) magatartásnak a nemzeti érdekek igazi védelmét. A kiterjedt ideológiai háború szorításában a „nemzeti” pártok is sokkal hamarabb adták fel nemzeti érdekeink közvetlen, hatásos védelmét, mint számtalan más európai ország akár bal-, akár jobboldali pártjai, kormányai.

Az egyik finn lap (Helsingin Sanomat) azt elemzi, mi lehet az oka annak, hogy az utóbbi időben több finn nagyvállalat kudarcot vallott, amikor Norvégiában próbált meg ottani, nemzeti vállalatoknál részvényt csomagokat szerezni. Az egyik vállalat (Finprom) elemzője szerint „a norvégek azon nyomban megijednek, mihelyst arról hallanak, hogy egy külföldi vállalkozás Norvégia infrastruktúrájából akar magának részt szakítani. A szállítási, a postai, a banki és energiaszektorok adják a társadalom gerincét, és ezekhez a szférákhoz Norvégiában sajátosan nagy érzelmek és lelki beállítottságok kötődnek”.⁶⁶

Adódik a nagy kérdés: amíg Magyarország törzsi háborús övezet marad, képes lesz-e valaha is valódi versenytársa lenni akár uniós társainak, akár a világ más, fejlett országainak?

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Lovas István lapszemléje, Magyar Nemzet, 2004. május 21.

KÜLÖNÖS HADSZÍNTEREK, ÜTKÖZETEK

A törzsi háború média-hadszínterének jelentőségét az adja, hogy tömegdemokráciában a hatalom megszerzésének és megtartásának legfőbb módja a választók megnyerése (meggyőzése, befolyásolása, manipulálása); a választók „birtokában” a hatalom akár még antidemokratikus (népellenes, diktatórikus) lépéseket (akciókat) is megengedhet magának. A média megszerzésének erős vágya és kísérlete elegendő ok az elhúzódozó, nyílt csatározásra: a törzsi háborúzás legfontosabbnak vélt, de mindenképp legjobban szem előtt lévő és legzajosabb hadszíntere a média; nem véletlen, hogy rendszerváltásunk során a háborúra utaló kifejezéseket (pl. „hadállások elfoglalása”) is először ezzel összefüggésben használták.

Amint médiakönyvemben beszámolok róla, 1990. február 28-án a szabad demokraták megütközéssel fogadták azokat a terveket, amelyek a március 15-i ünnep „semlegesítésére és a tájékoztatás csorbitására irányulnak”. A Pozsgay Imre felügyelte Magyar Rádió és Televízió kuratóriuma úgy döntött, hogy a két intézmény fizetett politikai hirdetéseket – meghatározott ideig – nem sugározhat. A Magyar Televízió elnöksége (élén Nemeskürty Istvánnal) pedig felmentette Aczél Endrét a Híradó és A Hét főszerkesztői beosztásából, és Pálffy G. Istvánt, az MTV elnökségének tagját bízta meg a főszerkesztői teendők ellátásával.

Voltaképp innen datálható a magyar médiaháború kezdete. Ez az a sajtótörténeti esemény, amikor az újságíró szakma is beszáll a politika médiaküzdelmébe. Ez az az esemény, amely – a politikai ellenzék után – az újságírók jelentős részét is nyíltan eltéríti a „történelmileg logikus” pályáról: a fő csapásirány a kádári rendszer és kiszolgálói bírálatairól áthelyeződik a rendszerváltoztatók jelentékeny erőinek bírálatára. Pozsgay Imre és az MDF a fő ellenség, és Aczél Endre a fő védelmi pont, aki minden kétségtelen kvalitásával együtt a régi rendszer katonája.

„Aczél Endre kirúgásával az MDF-nek és a kormánynak – a korabeli szóhasználatnál élve – *sikerül jelentős hadállásokat elfoglalni a televízió egyes csatornáján. Emiatt az ellenzék és a szakma jelentős része folyamatosan támadja* (az én kiemelésem – VDGy) *Pálffy G. Istvánt, még hosszú hónapok után sem fogadják el kinevezését, annak körülményeit.* Az ellenzéki kifogás szerint a televízió nem lehet a pártcsatározások eszköze, az újságírói ellenállás amolyan önvédelmi akció – írja Farkas Zoltán, a 16 Óra című közéleti rádióműsor majdani főszerkesztője.

Így kezdődött tehát rendszerváltásunk médiaháborúja, s tart a mai napig, amikor újra a balliberális törzs áll az ország kormánykerekénél. Túlleszítene e könyv kereteit, ha csak a leglényegesebb eseményről, fordulatokról, összefüggésekről kívánnék is számot adni, amik ez alatt az idő alatt a médiahadszínteret jellemezték (két kötetes médiakönyvem ezeket amúgy is tartalmazza). A média mint különleges hadszíntér természetének, a törzsi háborúban betöltött szerepének bemutatásához elegendőnek ítélem a legutolsó szakasz vizsgálatát: milyen megfontolásokból, milyen médiapolitikával készült a nacionalista törzs vezető pártja a 2002. évi választásokra; mi jellemezte a média és a törzsek viszonyát; milyen szerepet játszott a (két) média abban, hogy a választási kampány minden eddiginél határozottabban és világosabban kettévágta a nemzetet (miközben a törésvonal nem a polgári demokráciákban megszokott értékek és érdekek mentén keletkezett, hanem a saját magyarságunkhoz, saját nemzetünkhöz való különböző viszonyulásunk kifejeződéséeként).

KÉT TÖRZS, KÉT MÉDIA⁶⁷

Kormányzása második évében Orbán Viktor miniszterelnök bejelentette a médiaegyensúly megteremtésének igényét. Ezzel (rendszerváltásunk időszakát tekintve) új sajtókorszak

⁶⁷ Ennek a fejezetnek az eredeti változata a Demokrácia Alapítvány felkérésére készült, Két törzs, két média, két választás – és egy háború címmel megjelent a Politikai Évkönyv 2002 kiadványban.

kezdődött Magyarországon. Egészen odáig tartotta még magát az az antinacionalista erők által sulykolt „politikailag korrekt” álláspont, amely szerint a sajtó a természeténél fogva ellenzéki, a mindenkor hatalom nem szólhat bele a működésébe, nem fordíthat közpénzeket saját sajtó létrehozására, állami hirdetések a rokonszenvező sajtó támogatására, ellenben garantálnia kell a sajtópiac szabad működését, a média maradéktalan függetlenségét. „Ha vannak is problémák”, már ami a tájékoztatás tárgyilagosságát, hitelességét illeti, majd „kiforrja magát”: a szabad verseny áldásos hatására a média egészén és az egyes médiumokon belül előbb-utóbb létrejön a kiegyensúlyozott tájékoztatás, hiszen a közönség azokat az újságokat, csatornákat, műsorokat fogja választani a pénzéért, amelyek a legtárgyilagosabbak, leghitelesebbek, legszínvonalasabbak, legszórakoztatóbbak; s a hirdetők, értelemszerűen, ugyancsak itt fognak kikötni.⁶⁸

Nos, Orbán Viktor és a Fidesz egyenesen a saját bőrén tapasztalhatta meg, hogy a média valóságának nem sok köze van ehhez az ideához. Amint ezt médiakönyvemben részletesen bemutatom, a sajtó függetlensége kezdetben kimerült abban, hogy igyekezett leválasztani

⁶⁸ Természetesen van sajtópiac, van verseny, s ennek a szerepe nem is elhanyagolható. Sok elemében egyetértek egyik jeles médiaszakemberünk alábbi magánvéleményével (amelyet személyes levelében fogalmazott meg, csupán ezért nem említem itt a nevét), azonban a benne foglaltak sem cáfolják azt a tényt, hogy nemcsak a sajtótermékek, médiaműhelyek vonalvezetésében, de a hirdetéseknek is meghatározó szerep jut a törzsi (érzelmi) hovatartozásnak. Nem csak az alatt említett számok bizonyítják már önmagukban is, hogy a kétszer nagyobb példányszámú Magyar Nemzetben valóban közel fele annyi hirdetés jelenik meg, mint a Magyar Hírlapban, tehát már ezért sem indokolt „butaság”-nak nevezni Lovas (ezúttal általam is vallott) álláspontját); de egy olyan bizalmas információval is rendelkezem, amely mindennél alaposabban rávilágít az összefüggés lényegére: a hirdetésszervező megkeresésére az egyik legnagyobb és legismertebb hazai vállalkozónk hajlandó volt egymillió forintot adni a Magyar Demokratának, azzal a feltétellel, hogy *nem* hirdeti lapjában a vállalkozó egyetlen cégét sem. Tehát a jeles médiaszakember levele szerint: „Átvetted Lovas Istvántól azt a butaságot, hogy a sokkal kisebb példányszámú Magyar Hírlap hirdetési bevétele sokkal nagyobb, mint a Magyar Nemzeté. Ez tévedés. A Magyar Nemzet pillanatnyilag nyolcvanezer példányban jelenik meg – néhány napja jártam a győri nyomdában, onnan tudom –, a hirdetési bevétele január-április között 495 millió 176 ezer forint volt. (MédiaFigyelő, 2003. június 4.) A Magyar Hírlap negyvenezer példányban jelenik meg, hirdetési bevétele ugyanezekben a hónapokban és ugyancsak a MédiaFigyelő adatai szerint 438 millió 255 ezer forint volt. A gond inkább az, hogy a Magyar Nemzet lapzártája változatlanul korai, csak most nem Lajosmizse, hanem Győr miatt. Az esti eseményekről csupán harmadnap ad hírt, s ez még azokat az előfizetőket is elkedvetleníti, akik érzelmi okból olvassák. Ha lemondják a lapot, nem a Magyar Hírlapot rendelik meg helyette, mert a lajosmizsei nyomda okán hasonlóképpen kerül a aktualitást. Hanem inkább a Népszabadságot, amely egy Szikrában dekkoló nyomógép – megspórolja a levilágítás folyamatát – jóvoltából egy órával képes kitolni a lapzártát, s legalább kétórányi előnyben van a másik kettővel szemben. Ráadásul a Népszabadság a múltja ellenére is eljutott oda, hogy minél tágabb körből igyekszik besöpörni a politikai információkat. Ha megnézed a Magyar Nemzetet, akkor talán egyetértesz velem, hogy a szerkesztőség elég szűk körből szedi össze a politikai információkat, s azokat is célzatosan értelmezi. A konzervatív szabadelvű, aki nem rabja az indulatoknak, szívesen veszi, hogy mindkét oldalról tájékozódhat, sőt nemcsak a két nagy szekértáborból, hanem a kisebb partizánosztagokról is. Következésképpen egyre inkább a Népszabadságra fizet elő. Amelynek egyébként szintén csökken a példányszáma, ennek okai azonban messzire vezetnek. Csak annyit említek meg belőlük, hogy a vidéki Magyarországon megnövekedett a tényközpontú Metro jelentősége. Továbbá – kedvenc témám – a megyei napilapok is elszívják az olvasókat az országosoktól. A megyeiek ugyanis nem engedhetik meg maguknak, hogy elfogultak legyenek politikailag. Egy kivétellel minden megyében úgy alakult a helyzet, hogy már csak egy napilap működik, amely nem lehet részrehajló, mert akkor elveszítené a más világnézetű olvasókat. Tapasztalataim éppenséggel arról árulkodnak, hogy az a megyei lapszerkesztő, aki látványosan elkötelezte magát egyik vagy másik nagy párt mellett, előbb-utóbb elveszíti a külföldi tulajdonosok bizalmát, mert veszélyezteti az extraprofitot. Aki tehát a lokális sajtóban szerkesztőként direkt módon politizál, az megbukik. Ez azért elég érdekes fejlemény. Nem is megy Csurka és Lovas fejébe.”

magát a hivatásos hatalomról, önállósodni, saját szakállára politizálni; aztán az első szabad választások után – vonzódásainak megfelelően – sietősen „befeküdt a politika ágyába”⁶⁹. E vonzódás lényegét pedig úgy lehet a legtömörebben megfogalmazni, hogy „a média balra húz”. Orbánék tudták, hogy a király meztelen. Megtapasztalták, hogy attól a pillanattól, midőn politikai pályájukat távolítani igyekeztek a szabad demokratáktól – akik nemcsak a törvénytelen taxisblokádot üdvözltek, de a Demokratikus Chartában vállalt szerepükkel a MSZP politikai karanténból való kiszabadulását is elősegítették –, az addig hozzájuk oly szívélyes média egyszerűen a szemétkosárba való visszahajítással fenyegette őket. A balra húzó médiának nem volt háborognivalója az antinacionalista exkommunisták közt lehorgonyzó liberálisokon (pontosabban: szabad demokratákon), ezzel szemben egyik napról a másikra az MDF-Fidesz pártszékház-ügylet leleplezésével, no meg Orbán belső ellenzékének dicséretével lett tele, aminek következtében a kegyvesztett párt népszerűsége 1992-93-ban a toronymagas első helyről a töredékére zuhant vissza.

Tartozom annak igazolásával, hogy a magyar média valóban balra húz. A bizonyítást azért kell elvégezni, mert bár egyes médiatípusoknál a vállalt hovatarozás és a statisztika segítségével cáfolhatatlan adatokhoz (arányokhoz) jutunk (ld. például az országos napilapokat: Népszabadság, Magyar Hírlap, Népszava – s velük szemben egyedülként a Magyar Nemzet), az elektronikus médiában (mind a közszolgáltatásban, mind a kereskedelmiben) kevésbé nyilvánvalóak a személyes és intézményes kötődések. Ahol viszont ugyancsak számokkal igazolható a közvetlen piaci megfontolások háttérbe szorulása, a szabad verseny korlátozása, az a hirdetési piac: az eredendően internacionalista (terjeszkedő) hajlamú nemzetközi tőke (akárcsak a hazai antinacionalista tőke) látványosan elkerüli a nemzeti – vagyis az ő fogalmai szerint nacionalista – beütésű sajtóorgánumokat, sutba vágva közvetlen piaci érdekeit (viszont kétségkívül szem előtt tartva a közép- és hosszú távúakat). A Magyar Nemzet eladott példányszáma ma már több mint kétszerese a Magyar Hírlapénak; a Magyar Hírlap hirdetési bevétele ezzel szemben többszöröse a Magyar Nemzetének.

A balra húzásra, a liberális elfogultságra – a számszerűsíthető közvetleneken túl – két közvetett, habár igen alapos bizonyítékunk is van. Mindkettő forrása ugyanaz a könyv: Médiahazugságok⁷⁰. Ennek szerzője, Bernard Goldberg minden kétséget kizárólag (tételesen) igazolja, hogy még a sajtószabadság sokat dicsért hazájában, az Amerikai Egyesült Államokban is a legnagyobb médiumok hírműsorainak (!) munkatársai önként és dalolva (tehát nem valamiféle összeesküvés részeként, csupán a „politikailag korrekt” felfogáshoz „magától értetődően” igazodva) előnyben részesítik a balos (demokrata) eszméket és személyeket a jobbos (republikánus) eszmék és személyek ellenében, értelemszerűen az igazság (valóság) kárára. Erről a tényről a jobboldal eddig is bőségesen írt és nyilatkozott, de ellenlábas lévén, kevés hitelességgel és meggyőző erővel. Goldberg viszont maga is a legnagyobb balra húzók egyikének, a CBS televízióinak a veterán riportere, s megfigyelései közzétételekor kellőképpen népszerű és megbecsült ahhoz, hogy hozzájárulhasson a valóság kiderítéséhez és széles körben való elfogadtatásához; no meg saját kirúgásához.

„Nézd, Bernai – mondta a CBS News elnöke –, persze, hogy van liberális elfogultság a hírekben. Minden tévécsatorna balfelé húz” – emlékszik vissza a könyv szerzője. S hozzáteszi: „Olyan hangsúllyal mondta ezt, mintha azt akarná ezzel kifejezni: »Ne hülyéskedj, mindannyian tudjuk ezt – az egész átkozott világ tudja ezt.«”

Ez azonban egyelőre még csak az amerikai média magatartásáról (alapvető vonzódásáról) állít ki hiteles képet, nem a hazairól. Nagy szerencsénk, hogy nálunk, a mi balliberális táborunkban is akadnak olyan bátor újságírók, akiknek a táborukhoz való idomulásuknál fontosabb az igazság kimondása. A szóban forgó könyv előszavában Seres László, a Népszabadság

⁶⁹ Székely Ferenc kifejezése

⁷⁰ Bernard Goldberg: Médiahazugságok, Fókusz, 2002

és az Élet és Irodalom jeles szerzője a következőt veti fel: „...miért van az, hogy bizonyos hazai sajtómunkások is kizárólag a saját ballib világnézetüket tartják »normálisnak«, a tőlük eltérő nézőpontokat vagy (jobb esetben) lenézik, vagy (rosszabb esetben) nem is vesznek róluk tudomást. Miért van az, hogy a balliberális értékvilág csak jó és morális, a jobbliberális, horribile dictu: jobboldali értékvilág csak és kizárólag rossz, immorális lehet?”

Nincs itt a helye, hogy választ keressünk Seres kíváncsi – és valóban érdekes – kérdésére; számunkra, továbblépésünkhöz elegendő a tény rögzítése: a magyar média tendenciózusan balra húz, akkor is, ha éppen jobboldali koalíció van kormányhatalmon, akkor is, ha éppen baloldali. Az elvileg politikailag független, mert „csak” a pénzre utazó kereskedelmi tévék többségére ez ugyanúgy igaz, mint a közszolgálati médiumok legtöbb munkatársára.

Példa gyanánt érdemes megfigyelni az egyik kereskedelmi csatorna Heti Hetes című, közkedvelt tévéműsora hangvételének változását. Orbán Viktorral (pártjával, kormányával, és általában a nemzeti – „nacionalista” – szellemiséggel-retorikával) szemben rendre olyan ellenségesnek, helyenként közönségesnek (mondhatnám: alpárinak) bizonyult, hogy az RTL Klub vezetői – a várható újabb Fidesz-győzelem fenyegetésében – jobbnak látták, ha szüneteltetik a műsort. A törzsi háborúskodás – ez esetben az Orbán elleni utálkozás és gyűlölködés – ízére rákapott nagyközönség, akárcsak a balra húzó sajtó, hallani sem akart azonban a felfüggesztésről, egyenesen a sajtó- és szólásszabadság eltiprását látta benne (miközben szorgalmasan követelte a jobboldali, Lovas-féle Sajtóklub ATV-n látható műsorának azonnali betiltását). A Heti Hetes tehát maradt, s maradt a kormányváltás után is; így derülhetett ki, hogy az új – antinacionalista – hatalommal szemben ennek a csapatnak nincs igazán mondanivalója. Nem csoda. Hiszen ugyanahhoz a nacionalizmustól, szélsőjobboldaliságtól rettegő, vagy a fennhéjázónak, hamisnak ítélt nemzeti eszméket egyszerűen csak megvető, észből vagy szívből utáló nagy törzshöz tartoznak.

Ami itt számunkra – a két média létrejötte-létrehozása szempontjából – igazán fontos és lényeges, hogy Orbán Viktoréknak kormányra kerülésük pillanatában fel volt adva a lecke: mit kezdjenek ezzel a balra húzó médiával, ha el akarják kerülni, hogy egy nem választott hatalmi ág döntse el a majd 2002-ben esedékes választásokat. Hogy világos legyen: nem (volt) magától értetődő, hogy melyik út mellett határoznak. Hiszen a balra húzás, mint rámutattam, véletlenül sem azt jelenti, hogy a teljes – ez esetben – magyar média összes munkatársa, vagy akár csak a többsége, egy nagy összeesküvés részeként tudatosan és örökre elkötelezetten besorolódik (beépül) a balliberálisok (antinacionalisták) táborába. Újra csak elkerülve, hogy az okok elemzésébe belemélyedjünk, oszthatnánk azt a kényelmes álláspontot, hogy a magyar balra húzás legfőbb oka és magyarázata a negyvenöt évig uralkodó kommunista-szocialista rezsim, s az a tény, hogy újságíróink zöme abban a korban kezdte pályáját és felemelkedését. Csakhogy javarészt ugyanilyen újságírók közreműködésével alakult ki ez eddig nem létező jobboldali, nemzeti újságírás is; másfelől ott van Amerika példája, ahol egyetlen évig sem uralkodott a kommunizmus. Csupán a liberalizmus. A másik antinacionalizmus. A liberalizmus-antinacionalizmus ma a globális (egyvilágú) világ meghatározó eszméje, ezért tudja nagy mértékben befolyásolni a nyilvános közgondolkodást, tudja megszabni a „politikailag korrekt” normatívákat, a szalonképesség fő kritériumait. Balra húzó hazai újságíróink zöme e „haladó”, „korszerű”, „felvilágosult” eszmevilághoz csatlakozik (kötődik), s csupán egy kis hányada az, amely a korábbi uralkodó elit részeként voltaképp régi hatalmához, tekintélyéhez, befolyásához – norma meghatározó kiváltságához – ragaszkodik az amúgy jócskán megváltozott körülmények között is. Éppen e „menthetetlenek” viszonylag kis száma, s a zöm alapvető jóhiszemősége folytán következhetett be az a kisebb csoda, hogy balra húzás ide vagy oda, a határozottan jobbra tartó Fidesz győzött az 1998. évi választásokon. Bár szavazói megnyerésében kétségkívül szerepet játszott az értelmiségi véleményformálókra erőteljesen ható, jobbára óvatos Magyar Nemzet, valamint az összeomlani készülő Új Magyarország újságíróiból összeverbuvált, sebtében összetákolt, radikáli-

sabb hangvételű Napi Magyarország, a „kisebb csoda” nem emiatt, hanem a jóhiszeműek jóvoltából következett be. Akik a szélsőségességgel, antiszemitizmussal, horthyzmussal, nacionalizmussal, csurkizmussal megvádolt MDF ellen az első kormányzati ciklusban teljes erőbedobással küzdöttek, ugyanakkor nem igazán lelkesítette őket a Horn-vezényelte régi társaság második ciklusbeli tündöklése, pontosabban bukdácsolása sem – szívesen szavaztak hát magukban a mégiscsak liberális gyökerű, ifjú generációra, s ezt a vonzalmukat a médiában, az akkor esedékes választási kampányban sem rejtették véka alá (ami ezúttal nem jelentett sem többet, sem kevesebbet, mint hogy nem fogtak a Fidesz módszeres, igaztalan lejáratásába). Ezt látva és tudva, teljesen jogosan merül fel a kérdés, miért félt a Fidesz attól, amitől; miért nem bízott továbbra is a jóhiszeműekben; miért nem megnyerni akarta továbbra is a médiát, ahelyett, hogy az egyensúlyteremtés jegyében nekiáll újságokat, csatornákat, műsorokat, felügyeleti pozíciókat gyűjtögetni magának, innen-onnan (mindenekelőtt a közszolgálati rádióból, televízióból) kiszorítva azokat, akik nem az ő kedvére táncolnak?

A szemétkosárba való visszahajtás szorító emléke csak az egyik ok volt. A másik: a sajtóban ellenük újra feltámadt zsigeri (mert voltaképp indokolatlan, alaptalan, irracionális) gyűlölet, kormányzásuk szinte legelső pillanatától. A közélet akkori megfigyelőjének az az érzése támadt, hogy ezt már átélte egyszer: igen, szegény megboldogult Antall József miniszterelnöksége idején, amikor a médiában megszólalók időnként jobban hasonlítottak felelőtlenül robbantgató szellemi terroristákra, semmint a tárgyilagos tájékoztatást felelősséggel űző újságírókra vagy a szavukért felelősséggel tartozó értelmiségiekre. Nem véletlen, hogy említett médiakönyvemben az első kormányzati ciklus időszakát (pontosabban az erre eső médiakorszakot) az „Akciózások kora”, az Orbánékkal kezdődő időszakot pedig a „Déjà vu-k kora” megnevezéssel jelöltem. Utóbbinál bemutattam egy csokorra valót Tóth Gy. Lászlónak, Orbán Viktor miniszterelnök főtanácsadójának igen beszédes címmel megjelent gyűjteményéből: *Politikailag korrekt. Balliberális eszmefuttatások határok nélkül*⁷¹. Tekintettel bizonyító erejükre, itt is feltétlen idéznem kell őket:

„Bizony Eleknek, Csurkának egy a hangja: a másik oldal egzisztenciális megsemmisítésével fenyegető halálos hang. Persze nem elhanyagolható különbség, ha azt vesszük, hogy ez utóbbihoz rosszabb idegzetű honfitársaim joggal asszociálhatják a Dunába lövés vész-korszakbeli képeit...” (*Ludassy Mária, Élet és Irodalom, 1998. május 29.*)

„...a honi jobboldal történetének a nacionalizmus és a rasszizmus szerves része, és különösen bravúros sebészi teljesítmény szükséges a rút burjánzások kimetszéséhez, hiszen lehet, hogy a beteg egy lényegű a daganatával. Vele és általa él.” (*Gerő András, Népszava, 1998. május 26.*)

„Tudom, hogy valamennyiünknek van egy becsomagolt bőröndje, minden eshetőségre. Nem mondom, hogy csomagoljanak ki, hogyan is merném. De talán annyit mondhatok, hogy az ajtó mellől tegyék fel a szekrény tetejére.” (*Lengyel László, Népszava, 1998. június 6.*)

„...igenis lényegi a különbség a MIÉP-et is befogadó jobboldali egység és a Munkáspártot is befogadó baloldali egység hirdetése között. Az előbbi népellenes politika uralmát vezetheti be, az utóbbi egy markáns szociáldemokrata politikai előfeltétele.” (*Gadó György, Népszava, 1998. szeptember 21.*)

„Valami középút kell az elnyomás és a között a már-már mazochista mamlaszság között, amelyet a Horn-kormány – sajnos vesztére – ezzel a bandával szemben tanúsított.” (*Szalai Pál, Magyar Narancs, 1998. október 8.*)

„... egy igen fiatal, összeforrott, célratörő csapat, megszerezte a kormányalakítás lehetőségét. A fordulatos magyar történelemben egyszer került sor valami hasonlóra – igaz, nem demokratikus választás útján –, éspedig 1919 tavaszán, amikor a magyar kommunisták frissen

⁷¹ Politikailag korrekt, Balliberális eszmefuttatások határok nélkül, Tóth Gy. László gyűjtéséből, Kairosz Kiadó, 2000

alakult, ugyancsak összeforrott, igencsak célratörő, s éppen ilyen fiatal csapata (Kun Béla 33 éves volt, Lukács György 34, társaik hasonló korúak)... hatalomra kerültek.” (Litván György, *Élet és Irodalom*, 1998. június 5.)

„... az ember megalapozhassa egy nép jövőjét, nota bene egy olyan népét, amelynek ízlése, a közszereplőket illetően, valahol a horthysta megyeházák meg a KISZ KB folyosói között formálódik ki félúton.” (R. Székely Julianna, *Magyar Hírlap*, 1998. május 27.)

„Szóhasználatukban a polgár szó már jó egy éve ugyanolyan tartalmatlan töltelékszó, mint volt korábban a magyar. Ugyanazt jelenti mindkettő: semmit.” (Szabó Miklós, *Népszava*, 1998. június 6.)

„A Fidesznek nincs kulturális háttere, nincs egy írója, nincsenek markáns történései.” (Bojtár B. Endre, Kovács Kristóf, *Magyar Narancs*, 1998. május 14.)

A kellőképpen tárgyilagosságra törekvő, elfogulatlan elemző számára világossá válik, mi-
ben is állt a döntési helyzet lényege. A balliberális sajtónak ez a támadása nem a demokrá-
ciákban szokványos érdekkülönbségeknek, hanem a sokkal mélyebben húzódó törzsi (nacio-
nalista-antinacionalista) ellentétnek a tükröződése. Pedig – mint korábban kifejtettem⁷² – a
Fidesz nem „zsigeri” okokból kötött ki az ún. nemzeti oldalon; mint jellemzően pragmatikus,
modern pártot, nem annyira *kötődések* vonzották, mint amennyire *taszítások* terelték arrafelé:
nem volt vevő sem az *univerzalista*, *antinacionalista* liberalizmusra, sem az *internacionalista*
posztkommunizmusra (utóbbi akármennyire is maszkot és lényegét váltott a szabadpiacos
kapitalizmus hű támogatójaként).

A valódi demokratikus, liberális eszmeiségét továbbra is egyértelműen őrző Fidesz sem-
milyen tekintetben nem szolgált rá az antiszemitizmus, rasszizmus, nacionalizmus vádjára.
Sándor György „humoralista”, aki nyíltan vállalja, sőt – vágyott hídszerepe folytán – egyene-
sen demonstrálja zsidó származását és katolikusságát, még 1991-ben ezt mondotta A Hét
műsorában: „Az antiszemitizmus a legnagyobb bűnök egyike, ennél nagyobb csak az, ha
ártatlanokat vádolnak meg ezzel.” A Fideszt a balliberális média ártatlanul vádolta meg. Az
antiszemitizmussal (és „társaival”) való nyilvános megbélyegzés (megszégyenítés) a leg-
súlyosabb, egyben legkivédhetetlenebb támadási formula a politikai küzdőtéren. A Fidesz
megértette, hogy nem remélhet kegyelmet: a balliberális sajtó törzsi harcosai fogják meg-
szabni a média nagyobbik felének hangvételét; a jóhiszeműek jobbik esetben csodálkozva,
értetlenül hallgatnak, rosszabbik esetben rácsatlakoznak a „politikailag korrekt”-ként eladott,
valójában durva, *szélsőséges* hangütésre.

S ez itt a lényeg: az ártatlanul (legalábbis saját vélekedése szerint minden alap nélkül⁷³)
megtámadott Fidesz szemszögéből a magát mértékadónak beállító balliberális média sem-
mivel nem tűnt kevésbé szélsőségesnek, mint a szélsőségesesség vádjával folyamatosan illetett
„nemzeti” („nacionalista”) sajtó.⁷⁴

A mértékadó balliberális sajtón belül is az egyik legkiegyensúlyozottabb és legtekin-
télyesebb HVG például 1993. novemberében a következő kérdést tette fel Szájer Józsefnek,

⁷² Törzsi trilógia, Első könyv: Háborús helyzet (Valóban háború?)

⁷³ „Szeretnénk rendbe hozni mind az 1604, többnyire elhanyagolt állapotban lévő izraelita temetőt –
nyilatkozta a Népszabadságnak (2003. május 28.) Zoltai Gusztáv, a Magyarországi Zsidó Hit-
községek (Mazsihisz) ügyvezető igazgatója. „Az előzményekhez tartozik – tette hozzá –, hogy még
az Orbán-kabinet alatt született egy megállapodás arról [...], hogy a központi költségvetés évente 35
millió forinttal támogatja a zsidó temetők gondozását.”

⁷⁴ Teljes mértékben igazolja a balliberális törzsi média egyoldalúságára – ha úgy tetszik, szélsőséges-
ségre – való fogékonyságát az a tény, hogy a 2002. évi választások megnyerése után a Magyar
Televízió új vezetői a mindig is kiegyensúlyozottságra, tárgyilagosságra törekvő Betlen Jánosnak, az
Aktuális addigi irányítójának azt mondták, „adjon be műsorötleteket, de belpolitikával ne foglalkoz-
zon”. (Népszabadság, 2002. október 17.)

abból az alkalomból, hogy a Fidesz országos választmányának elnökévé választották: „Egy cseppnyi lelkiismeretfurdalása sincs, hogy Fodor Gábor testén – még drasztikusabban a »hulláján« keresztül jutott ebbe a pozícióba?”⁷⁵

Fidesznek a nemzeti tábor felé való nyitását, e nagy, de voltaképp alaktalan, szervezetlen, s legalább ilyen mértékben csalódott és kiábrándult törzsnek tett gesztusait (üzeneteit) érzékeny fülek és lelkek figyelték és fogadták. E törzs (hazafias) lelkesedésre hajló tagjait mélyen sértette, hogy a mérvadónak, szakszerűnek, korszerűnek hangoztatott balliberális média és politika az ő magyarságuk és nemzetük iránt érzett erősebb kötődésüket bűnként tálalta mind a hazai nagyközönség, mind a külvilág elé. Ez a sérelem fogalmazódott meg abban a gyakran hangoztatott panaszban, hogy saját hazánkban (Magyarországon!) szégyellnünk kell, hogy magyarok vagyunk; lepleznünk kell magyar érzelmeinket, magyar kötődéseinket. Mint ahogy vérig sértette ugyanezt a tábor (törzset) a pápalátogatás „cápalátogatás”-nak nevezése, a Szent Koronához biggyesztett két maszturbáló angyal (egy folyóirat címlapján), vagy épp a korona helyett javasolt micisapka (a nemzeti címeren); s főleg az, hogy a mérvadónak kikiáltott média ezeket a bántó megnyilvánulásokat sose kezelte szélsőségesként. Nem csoda, hogy amikor – az 1998. évi választásokhoz közeledvén – Orbán Viktor a túloldaliak közül először nyilvánította ki kétségeit a tekintetben, hogy az SZDSZ politizálása kellőképpen nemzeti-e, s valóban a haza érdekeit szolgálja-e; vagy amikor erős tárgyalási, sőt, együttműködési hajlandóságot mutatott nemcsak az Magyar Demokrata Fórummal, de a történelmi egyházakkal, különösen a katolikussal, a széteső Kereszténydemokrata Néppárt mérsékeltjeit pedig befogadta soraiba; vagy amikor intenzív kapcsolatépítésbe kezdett a határon túli magyarság képviselőivel; nos, a nemzeti tábor nem egyszerűen figyelemben, érdeklődésben részesítette, hanem kifejezetten hálát mutatott iránta, ráadásul egyre több szeretettel, egyre nagyobb rajongással. Akik korábban szívesen kiabáltak kígyót-békát a Fideszre, előbb nemes ellenfélként, később barátként, egy idő után pedig a nemzeti becsület megmentőjeként tisztelték. Amikor tehát Orbán Viktorék ott álltak a döntés előtt, hogy továbbra is bízzanak-e a baloldali sajtóban, támaszkodjanak-e az ottani jószándékúakra, vagy ehelyett (a médiaegyensúly megteremtése címen) a másik (nemzeti) oldal sajtóját erősítsék, akkor a kérdésnek egyáltalán nem volt olyan optikája, hogy egy mérsékelt és mértékadó sajtó helyett kellene egy szélsőségeset választani. Próbálja ki a kedves olvasó: tudja-e mértékadónak gondolni és érezni azt, aki folyamatosan becsületébe gázol, és tudja-e szélsőségesnek azt, aki magasztalja. Orbánék persze tisztában voltak azzal, hogy ettől még a teljes baloldal attól fog visszhangzani, az ország miniszterelnöke „köztudottan szélsőjobboldali, antiszemita” sajtóorgánumokat (Vasárnapi Újság, Magyar Demokrata) támogat, tisztel meg és hitelesít szerkesztőségi látogatásaival, interjúival. Miközben a túloldal neves kereskedelmi csatornáinak éveken át egyetlen nyilatkozatot sem volt hajlandó adni. Nyilvánvaló volt gesztus és szándék: Orbán Viktor és a Fidesz teljesen tudatos politizálással egyfelől eleve lemondott az antinacionalista baloldal megszerezhetetlennek tűnő szavazatairól, ennek volt folyománya a baloldali hadállások ellen indított „egészpályás letámadás”; másfelől minden jobboldali szavazatot igyekezett magának beseperni, ennek (is) volt köszönhető az egyre radikálisabb nemzeti retorika (amelynek révén végül még a MIÉP-nek álló szavazatok nagy részét is sikeresen magához terelte). A középen álló, meglehetősen ingadozó tömeg szavazatainak begyűjtésére pedig az erőteljes kormánypropaganda szolgált volna: az elmúlt négy év eredményeinek – és „helyes” választás esetén további négy évek kilátásba helyezett sikereinek – hangoztatása a közszolgálati csatornákon (és nem kevésbé a különféle, közvetlenül a választópolgárokhoz eljuttatott reklámkiadványokban).

A Fidesz markáns politikájának eredményeként markánsan kettévált a magyar média. Az egyik (kisebbik) fele többé-kevésbé nyíltan a Fideszt támogatta. A Napi Magyarország és a

⁷⁵ HVG, Portré, 1993. november 13.

régi Magyar Nemzet összevonásával létrehozott, állami hirdetésekkel megtámogatott új Magyar Nemzet többé-kevésbé betöltötte feladatát: világos elkötelezettségével egybegyűjtötte, összetartotta s a Fideszre hangolta a nemzeti érzelmű értelmiség sem nem túl radikális, sem nem túl liberális véleményformálóit. Ugyanezt a ráhangolást a radikálisabb („szélsőséesebb”) körben elvégezte a Magyar Demokrata, a mérsékeltebb („liberális”) körben elvégezte a Heti Válasz. Sokat elárul a Fidesz eltökéltségéről – s bizonyos értelemben lelki állapotáról: kérlelhetetlen ellenségei boldog megfricskázásáról – az a tény, hogy a két hetilap nemcsak hogy jelentős pénzeket kapott működéséhez és fennmaradásához, de a nemzeti örökség részét képező budapesti Andrássy úton jutott – szinte egymással szemben – irigylésre méltóan szép villához.

A kereskedelmi tévékkel és rádiókkal szemben a Fidesz a Magyar Televíziónál és a Magyar Rádiónál építette ki hadállásait. Ebben kezére játszott a MIÉP is, amely – ellenzéki ségére hivatkozva – ugyanannyi helyet követelt magának a közszolgálatot felügyelő kuratóriumban, mint az MSZP; ha ez teljesül, a döntnöki szervezetben többségbe kerültek volna a Fidesszel szavazók, ezért az MSZP és SZDSZ inkább bojkottálta az ellenzéki közös jelöltállítását; a bíróság döntése alapján azonban a csonkakuratórium léte és működése ugyancsak törvényesnek bizonyult.

A Magyar Televízió és a Magyar Rádió fontosabb vezető posztjait a Fidesszel rokonszenvezők töltötték be. A választások küszöbén Orbánék elérték, hogy az egyik leghallgatottabb, a Fidesszel viszont nem éppen rokonszenvező rádióműsor, a Beszéljük meg – műsorvezetőjével, Bolgár Györggyel együtt – távozzék. A miniszterelnök ugyanakkor a kormányzás második két évében két ízben is meglátogatta a Vasárnapi Újságot. Ezzel, és nyilvános – ugyancsak balra fricskázó – dicséretével („kedvenc rádióműsorom”), nem kevésbé pedig Lakatos Pál eltávolíttatásával elérte, hogy a leghallgatottabb magyar rádióműsor a MIÉP helyett vagy mellett leginkább a Fidesz híveinek (potenciális szavazóinak) számát szaporítsa. A szokásos szerda reggeli interjúk a közszolgálati rádióban pedig elsősorban a habozókat voltak hivatottak megnyerni a kormány és politikája – rajtuk keresztül pedig a Fidesz számára. Ugyanezt szolgálták a Magyar Televízióban kevésbé rendszeresen sugárzott beszélgetések, s az annál rendszeresebb híradások a kormány népszerű (illetve népszerűsítésre alkalmas) határozatairól, programjairól, tetteiről.

A számottevő rádió és tévécsatornák többsége tehát vagy az egyik, vagy a másik oldalra került, akárcsak az országos sajtó különféle reprezentánsai, a napilapoktól kezdve a hetilapokig. A két választás között általában mértékletességre, tárgyilagosságra és sokszínűségre törekvő kevéske sajtóorgánium, mint amilyen például a Népszabadság, a választásokhoz közeledvén ugyancsak propagandalappá lényegültek, s ezzel a Magyar Nemzethez váltak hasonlatossá. A kérdés nem úgy tevődött fel, hogy melyik párt, hanem melyik oldal fog, illetve melyiknek kellene nyerni. A baloldali médiatúlsúly mellett a „legkedveltebb napilap” az utolsó pillanatokig megengedhette magának, hogy önállóságát őrizze: kevésbé a bal-liberális tábortól (törzstől), jobban a pártoktól. Mint az egyetlen olyan országos, minőségi (értsd: nem bulvár) politikai napilap, amely valóban csak a (bár kétségtelen, torz) piacról él (azaz magas példányszámának és a bőséges hirdetéseknek köszönhetően), általában minden más versenytársánál többet ad a tárgyilagosságra, legalábbis az elfogulatlanság látszatára. Szemben vele a Magyar Nemzet a nacionalista tábor egyetlen országos napilapja, amelyik a rá nehezedő felelősség és ideológiai nyomás alatt inkább csak a formai korszerűsödésig tudott eljutni, szellemiségében megújulása pillanatától végig meglehetősen zárt (egysíkú) maradt: Fidesz- vagy kormánykritikát a véleményoldalakon még nyomokban sem lehetett felfedezni. Nos, a választási küzdelem oly mértékig kiéleződött, oly mértékig törzsi háborúság jellegét öltötte, hogy a két tábor médiájának efféle finom különbségei a hajrára teljesen eltűnedeztek.

Egyetlen jelentősebb tévécsatornáról mondható el, hogy igyekezett egyszerre két vasat tartani a tűzben⁷⁶. Ezt pedig a Magyar ATV. Reggeli műsora, a Nap-Kelte – amely azokon a területeken, ahol az adás egyáltalán fogható volt, magasan a legnagyobb nézettséggel dicsekedhetett –, eddigi kalandos élete során (több csatornát is megjárt) mindig erőteljesen törekedett a legkülönbélebb vélemények bemutatására, ütköztetésére. Még ha korlátozott számban is, de olyan (jobboldali) újságírók juthattak szerephez (képernyőre), akik másutt „szélsőségesek”, „szalonképtelenségük”, netán „antiszemitizmusuk” miatt a legkevésbé sem voltak kíváncsiak. A Magyar ATV tulajdonosa ugyanezt a műsorpolitikát igyekezett kiterjeszteni az egész csatornára. A demokrácia tizenkettedik évében azonban – különösen a választások árnyékában – lehetetlen volt elérni, hogy olyan sajtó fórumot szervezzenek, amelyben kiegyenlített szerephez jut bal- és jobboldal: az előbbi antiszemitázó (olykor nyilasozó) médiakatonái az utóbbi előszeretettel kommunistázó toll- (pontosabban: fegyver-)forgatóit egyszerűen szalonképtelennek – azaz vitára is alkalmatlannak – minősítették. Éppen ezért következett az, ami még a kádári időkben sem: a véleményformálásban döntő szerepet játszó médiaelit – csatlakozva a politikai, közéleti megoszláshoz – két különálló részre oszlott, amelyek teljesen elzárták a párbeszédet, eszmecserét. Ugyanazon a csatornán egyik nap (hétfőn) az éppen ellenzéki, antinacionalista médiaharcosok Újságíróklubja futott, másik nap (pénteken) pedig az éppen kormánypárti nacionalisták Sajtóklubja. Más napokon pedig jobbra ugyancsak az antinacionalisták villoghattak; nem véletlenül hívta-hívja a népi nyelv Jusz-tévének a Magyar ATV-t. (A választási kampány során a balra billenést még jobban elősegítették a Soros György finanszírozta, kormányellenes fizetett műsorok.) Demokráciánk kezdetlegességét bizonyítja, hogy a baloldali hegemoniához szokott politikusaink, hangos véleményformálókunk képtelenek voltak elviselni az egyetlen – annál hatásosabb – jobboldali tévés sajtó fórum, a Lovas István vezette Sajtóklub létezését, és főleg, rendkívüli népszerűségét. Olyan nyomást gyakoroltak a csatorna tulajdonosára a műsor megszüntetése érdekében, hogy az különböző ürügyekkel (pl. Bayer Zsolt szereplésének felfüggesztésével, illetve ennek követelésével) többszöri kísérletet is tett erre (amely törekvése azonban, tán nem véletlenül, csak a Fidesz választási veresége, a szocialisták győzelme után vált eredményessé). Egyáltalán nem állítható, hogy a Sajtóklub önmagában megfelelt volna a kiegyensúlyozott, tárgyilagos tájékoztatás követelményének; az viszont annál inkább, hogy a balra húzó médiával szemben az egész nyilvánosság kiegyensúlyozottabbá válása szempontjából fontos szerepet töltött be. A demokráciától, sajtószabadságtól várt termékeny nyilvánosság, amelyben az egymással felelgető-vitatkozó eszmék és igazságok jótékonyan serkentik, gazdagítják egymást, egyelőre az ideák birodalmában maradt.

Első választás: háború

Másutt (ld. a Háborús helyzet című fejezetet) példák segítségével igyekszem igazolni, hogy a 2002. évi országgyűlési választás valóban törzsi háború jellegét öltötte. A háborús jelenetek javarészt – értelemszerűen – a nagyközönség szeme láttára és füle hallatára, a médiában zajlottak. A két média (médiahadtest) ugyanakkor valamelyest más-más szerepet töltött be.

A baloldali média szerepe teljesen a szokásos volt: szolgálatkészen besegített a balliberális mondandó artikulálásába, a jobboldali mondandó (üzenetek) egyoldalú (lehetőleg taszító) megjelenítésébe. Ugyanezt elvégezte a jobboldali média is, értelemszerűen fordított alaphelyzetben (a jobboldalt artikulálta, a baloldalt torzította); de ezen túl valami mást, többet is

⁷⁶ Amíg a balliberálisok a Magyar ATV-t teljesen el nem foglalták, s a Lovas-féle Sajtóklubtól kezdve (még a választások előtt) a Stefka István beszélgetéseiig (már a választások után) minden markáns „jobboldalt” fel nem számoltak. Ezt követően a Budapest TV vette át az „egyensúlyozó” csatorna szerepét (amely hajlandó volt fizetség ellenében a már Bencsik-féle Sajtóklubot sugározni)

tett. Mielőtt erre kitérnénk, leszögezem: a 2002. évi országgyűlési választások eredményeinek alakulásában, a szocialisták győzelmében nem a baloldali média, hanem a politika játszotta a főszerepet. Ugyanakkor a jobboldali médiának kulcsszerep jutott abban, hogy a Fidesz kis híján újra megnyerte a választásokat; amit úgy is értelmezhetünk, hogy ha Orbán Viktorék nem tesznek határozott lépéseket a médiaegyensúly megteremtésének irányában (ha nem foglalnak el és nem teremtenek maguknak média-hadállásokat), akkor esélyük sem lett volna saját biztos szavazóbázisuk megerősítésére, s végső pillanatban a teljes mozgósítására.

Minden kettéosztottsága ellenére a hírek szintjén a magyar média többé-kevésbé betölti tájékoztató funkcióját – a bár felemás, mégis létező versenyhelyzetnek köszönhetően. A szocialisták győztesnek bizonyuló kártyája, a sikeres kormány (kormányteljesítmény) képét romboló erős negatív kampány (pl. az ún. kedvezménytörvénnyel összefüggésben a huszonhárom millió román munkavállaló beözönlésével való fenyegetés) a média teljes keresztszertében (ha úgy tetszik, mind a két médiában) teret kapott. Akárcsak a szabad demokraták Lop Stop-féle, intenzív, lejárató kampányakciói. Vagy a szélsőjobb előretöréséről, az antiszemitizmus fellángolásáról szóló fenyegetések: „A MIÉP a Fidesz rohamosztaga” –, hangoztatta az MSZP egyik frontembere, s hangja eljutott mindkét médiába. Ahogy a „pozitív üzenetek” is, azaz a gondosan egymásra lícitáló – összességében teljesíthetetlen – ígérethalmazok. Miközben, kétségkívül, mindkét média vonakodott attól, hogy a saját táborbeliekről kiderült „disznóságokat” „ragozza” (egyik oldalon pl. Orbán Viktor édesapjának bányaugyét, a másik oldalon Medgyessy Péter lobbizását a Gresham-palota dolgában); a tények, illetve megnyilvánulások teljes elhallgatására azonban többé se itt, se ott nem nyílt mód.

Mi volt az a többlet, amit az országgyűlési választáskor a „nemzeti” média nyújtott? Amin kis híján megfordult a választás eredménye?

Az első fordulóban – az egészen mást jósoló közvélemény-kutatási adatok ismeretében – váratlan vereséget szenvedett a Fidesz MPP, illetve a „nemzeti” oldal. Orbán Viktorék mindent egy lapra tettek fel: demonstrációkkal megmozgatni a jobboldal tartalékait. Nos, hogy ez valóban sikerült, s csaknem győzelemre vezetett, abban két, egymástól gyökeresen különböző kommunikációs közeg játszott meghatározó szerepet. Az egyik a kormány által – áttételesen – ellenőrzött *közzszolgálati* szféra, ezen belül különösen a Magyar Televízió, amely teljes egészében közvetítette a lelkes és lelkesítő (az ellenfeleket annál jobban rémisztő) felszólalásokat, demonstrációkat, mozgósításokat. A másik a *magánszféra*, ezen belül pedig az internetes és mobiltelefonos elektronikus levelezés, amelyek révén olcsón és gyorsan lehetett értesíteni ismerősöket és ismerősök ismerőseit.

Második választás: ígéretes csend

Az önkormányzati választásokra az ország túl volt az első száznapos, osztogató kormányprogramon, túl a közzszolgálati televízió kormány általi elfoglalásán, túl a Lovas-féle Sajtóklub megszüntetésén, s olyannyira megemésztette a Medgyessy Péter miniszterelnök titkoszolgálati múltját is, hogy többszörösen érintett kormányfőnk a politikusok népszerűségi listáján az élbolyba ugrott. A balra húzó média ismét felvette régi jó szokását, a kormányhatalom helyett az ellenzéket, kiváltképp Orbánt és a Fideszt támadta, de az októberi választások eredménye szempontjából ennek már nem volt különösebb jelentősége. Főszerepet csak akkor és úgy játszhatott volna a politikával szemben, ha egyöntetűen s kérlelhetetlenül kiáll a miniszterelnöki múlt (elhallgatása) ellenében; tudomásul kell azonban venni, hogy ez a média ugyanabban a múltban gyökerezik. Így a döntő szót a politika, s a száz napokra fogékony választók mondták ki. A nemzeti jelképek mentén vívott törzsi háború elcsendesülni látszott. Tán azért, mert jóléti ígéretekre a nemzeti retorika nem tud mit mondani? Vagy mert saját média hiányában nem volt mivel mondani?

A drogfogyasztás általában rendkívül súlyos (mert életeket és közbiztonságot veszélyeztető) problémáit sehol a világon nem tudják megnyugtatóan kezelni. Ahol a drogkereskedőkre és drogfogyasztókra egyaránt szigorúan (akár az életvesztés – azaz kivégzés – fenyegetésével, lehetőségével) sújt le a törvény, ott csakugyan nem burjánzik sem a fogyasztás, sem mögötte a bűnözés (ld. pl. Szingapúr), csakhogy ezek a társadalmak diktatúrák, és nem liberális demokráciák, amely formációban mi, magyarok élni szándékozunk.

Demokráciában, felelős („gondolkodó”) emberként, ha tetszik, ha nem, felelnünk kell arra a kérdésre, amelyet Konrád György, a hazai liberálisok egyik (egyik oldalon) köztiszteletben álló ideológusa is feltett a „Májusi Marihuána Nap”-on, és amelyből minden egyéb kérdés és válasz is következik: „Aki másnak nem árt, az bűnös-e?” A kérdés jelentőségét sejteni engedi, hogy az időközben a marihuána-ünneplőkkel szembeszálló (megütköző) ellentüntetők nem hagyták szóhoz jutni Konrádot, nem engedték elmondani (felolvasni) a beszédét, ezért az író a lényeg egymondatos megragadására, egyetlen kérdésbe való belesűrítésére kényszerült, hogy így szembesíthesse vele a közönséget. A helyzet (és az egész törzsi háború természetének megértése szempontjából) roppant fontosnak kell ítélnünk a televízió által tudósított esemény egy apró mozzanatát: a neves író – a képernyőn jól láthatóan – valóban őszintén elcsodálkozott azon, hogy kérdése a legkevesbé sem fogant meg az ellentüntető tömegben (amely egyébként néhány perccel korábban Jancsó Miklós filmrendezőt tojással és paradicsommal hajigálta meg). „Önök nem akarnak gondolkodni!” – szólalt meg az író teljes elképedéssel.

Nos, ugyanez a teljes elképedés jellemezte az ellentüntetőket is. Ha a drogfogyasztás – mögötte a drogkereskedelem, az alvilági és fiatalkori bűnözés – bizonyíthatóan megbolygatja egy ország vagy kisebb közösségének mindennapi életét; ha a közösségnek semmi haszna, annál több kára származik belőle; akkor egészséges, normális, haza- és nemzetszerető (stb.) emberek hogyan juthatnának el odáig, hogy a marihuána-fogyasztást népszerűsítsék, a drogfogyasztásért demonstráljanak? „A Vörösmarty térre hív vasárnapra »minden józan gondolkodású embert« a Tiszta Levegőért polgári kör, hogy tiltakozzanak a marihuána legalizálásáért szervezett tüntetésen” – számol be a Népszabadság⁷⁸ az egyik ellentüntető szervezet felhívásáról és egyben indítékáról. Ugyanitt olvashatjuk: „Korábban jelezte tiltakozását az Orbán Viktor által alapított Szövetség a Nemzetért Polgári Kör is, elutasítva a drogozás népszerűsítését, a gyermekek drogra szoktatását, különösen ízléstelennek és otrombának” tartva, hogy a demonstrációt anyák napján tartják.” Azt is megtudjuk az újságokból, hogy közleményben ítélte el a rendezvényt a Nagycsaládosok Egyesülete is (ugyancsak a gyerekeket féltve a drogozástól).

Mindeközben a Májusi Marihuána Nap szervezője, a Kendermag Egyesület a sajtónak adott temérdek nyilatkozatában egyetlen egyszer sem felejtette el kinyilvánítani, hogy „nem a kenderfogyasztás mellett kardoskodnak majd, hanem azt szeretnék világossá tenni, hogy a kenderszármazékok használói nem bűnözők”. Az is világossá vált, hogy – anyák napja ide vagy oda – nemzetközi demonstrációról van szó, világszerte több mint kétszáz városban tartanak hasonló tiltakozásokat ugyanazon a napon. A kilátásba helyezett ellentüntetések kapcsán pedig az említett (Kendermag) egyesület elnöke kijelentette, hogy „szeretettel várnak mindenkit a rendezvényre, csak arra kérik a jelenlevőket, hogy civilizáltan fejtsék ki véleményüket”⁷⁹.

Hogyan lehetséges, hogy ilyen nyilatkozatok és ilyen tények birtokában sem lehetett elkerülni, hogy a Szabad Magyarorszáért Mozgalom és különféle polgári körök tagjai, szimpatizánsai ne menjenek neki a kendermagosoknak? E talány a drog hadszíntérét a kutatás kiváló terepévé teszi a törzsi háború természetének megértéséhez.

⁷⁷ Megjelent a Népszabadságban A drog mint hadszíntér címmel.

⁷⁸ 2003. május 5.

⁷⁹ 2003. április 30.

A nemzet- és magyarságféltő nacionalisták egyetlen szavukat sem hiszik el a liberális anti-nacionalistáknak, s erre, úgy vélik, jó okuk van. A balliberális (szabad demokratás) kormány a lehető leggyorsabban enyhítette („liberalizálta”) a drogkereskedelem és drogfogyasztás büntethetőségét, beleértve az iskolai drogozást is; miközben az Európai Unióban általában a büntetések szigorításán fáradoznak. Horn Gábor SZDSZ-es politikus szerint az ellenzéki vádak ellenére pártjának semmi köze a rendezvényhez; miközben ezt nyilatkozza, ő ott áll a színpad mögött, odafent Konrád György szeretne megszólalni, kicsit odébb pedig Gusztus Péter, a szabad demokraták ügyvivője, országgyűlési képviselője vegyül el. A nacionalistáknak szent meggyőződésük, hogy a balliberálisok tudatosan az ország tönkretételén, megbetegítésén, ellenálló képessége megtörésén fáradoznak, ezért harcolnak a drog legalizálásért. Minden más csak képmutatás volna, amivel igazi szándékaikat akarnák csak leplezni. Azt a szándékukat, hogy a magyar népet kiszolgáltatnák a nemzetközi tőke hatalmának, netán a zsidók terjeszkedési törekvéseinek⁸⁰. Ráadásul kezükre játszik a legfrissebb hír Soros Györgyről, a haza balliberálisok nagy barátjáról és mecénásáról: mint az Independentből (pontosabban a Magyar Nemzetből, Lovas István lapszemléjéből) megtudhatják, „George Soros új lobbicsoportot hozott létre, amelynek célja az, hogy a kábítószer-fogyasztókat ne ítéljék börtönre, hanem kezeljék őket. Az Egyesült Nemzetek viszont épp most kívánja jelentősen csökkenteni a kábítószeresek elérhetőségét és az az iránt jelentkező keresletet.”

A törzsi háború irracionalizmusa nem engedi meg annak észrevételét, hogy ha másik 199 országban is tüntetnek a marihuána mellett (pontosabban: a büntethetőség ellen), akkor nem túl logikus pusztán magyarellenességet látni az egész akció mögött. Ha az igazi indítékokat keressük, értelmeznünk kell Konrád két mondatát, s még inkább az arcjátékát.

Akármilyen nehéz, be kellene látni: egyszerre liberális és individualista szempontból (azaz az individualista liberalizmus nézőpontjából) lehet teljesen őszintén, mindenféle hátsó szándék nélkül agitálni a „másoknak nem ártó”, könnyű drogok fogyasztásának büntethetősége ellen, sőt, még e drogok fogyasztása mellett is. Ehhez csak annak a személyiségnek a lelkivilágába kell beleilleszteniünk magunkat (ami voltaképp nem is esik annyira nehezünkre), aki úgy gondolja, hogy azért, mert mások hatalmat nyertek fölötte, egyáltalán nem biztos, hogy ezek a mások egyúttal okosabbak vagy tisztességesebbek is volnának nála. Felnőtt emberként ez a fajta ember úgy gondolja, hogy joga van ártani magának, joga van cigarettázni, joga van magát merev részegre inni, joga van akár a fejét a falba verni – de mindezt persze csak akkor, ha nem árt vele senkinek. Másoknak ugyanakkor a legcsekélyebb joguk sincs arra, hogy ezért őt – hatalmuknál fogva – bármi módon büntessék. Hiszen – ez a kiinduló tétel (a kályha, a lényeg, amihez mindig visszatérünk) – nem ártott senkinek; legfeljebb magának, de ez meg más lapra tartozik.

Ha valóban más lapra tartozik.

Mert ha nem az individuum, hanem a közösség szemszögéből tekintjük a dolgot, akkor minden olyan történés zavaró, ami a közösség életét megbolygathatja. A keresztény vallás is elítéli az öngyilkosságot, hiába fordul a leendő áldozat egyes egyedül önmaga ellen. Lehet, hogy a drogozó közvetlen kárt nem okoz másnak, de közvetve mindenképp okoz annak a közösségnek, amelyiknek tagja; egyel kevesebb a saját magával együtt a közösséget is boldogító, erősítő egyed. A részeges ember is kárt okoz, de az alkoholizmus – sajnos vagy nem sajnos – elég mélyen benne gyökerezik a magyar társadalomban (ha úgy tetszik, a magyar kultúrában) ahhoz, hogy a mértéktelen ivás elleni harcot a teljes kudarc veszélye nélkül a politika (vagy akár a törzsi háború) témái és teendői közé lehessen emelni. Már csak azért se menne a dolog, mert van köztudottan nagyívó, miniszterelnöki rangú politikusunk,

⁸⁰ A tüntetés egyik táblája – az aznap esti tévéhíradó körmönfont tálalásából kihámozhatóan – azt ajánlotta „az egyik kisebbségnek” – azaz a zsidóknak –, hogy a saját gyermekeiket kínálgassák a füvel. A megkérdozett szakértő szerint nem történt uszítás, ezért nincs ok eljárás indítására.

akinek nagyobb bűneit is megbocsátotta már a fél ország, miért pont ezt ne nézné el; ugyanakkor nincsen köztudottan füvet szívó vagy másképp drogozó, neves politikusunk. A közösség szemszögéből tekintve tehát mindenki, aki drogozik, és mindenki, aki a drogozókkal valamilyen módon rokonszenvezik, az a közösségnek okoz kárt, illetve akar kárt okozni. És ehhez még azt sem szükséges hozzátenni, ami nem csak igaznak tűnik, de az igazi kárnak és veszedelemnek a közösség egészére nézve: a kenderszármazékok szívása is szenvedéllyé válhat, függőséget alakíthat ki, drága mulatsággá nőheti ki magát, amit valamiből csak fedezni kell; a fogyasztás rabja már semmiképp nem az a felelős és független személyiség, aki kellőképp hasznos ellenpontja lehet a hatalomnak, hanem egy kiszolgáltatott személyiség, akit könnyebben lehet a közösséggel szemben, a közösség kárára mozgósítani. Nos, pontosan ez az, amitől a nemzet-, a közösségfélők aggódnak.

Hiába hangoztatják tehát a kendermagosok, hogy nem a fűszívás mellett tüntetnek, hanem a büntethetőség ellen (s ugyanilyen fölöslegesen jelenti ki Jancsó Miklós, hogy ő nem szív, csak az ember önrendelkezési jogáért tüntet), a „közösségi” („nemzeti”) táborból ezt sem hiszi el nekik senki; már csak azért sem, mert a liberálisok nem általában a kiszolgáltatott embereket, hanem ezúttal kifejezetten a drognak, és az amúgy is már liberalizált (enyhített) drogtörvénynek kiszolgáltatottakat védik.

A drog mint hadszíntér váratlanul azt is megmutatja, hogy a balliberális törzsön belül is húzódik (törzsi) törésvonal. A baloldaltól nem általában a közösségi felfogás idegen, csak a nacionalista (hangsúlyosan nemzeti, magyar) felfogás. Éppen ezért még ettől az eszmehiányos, pragmatikus baloldali politikától is (ami a szocialistákat jellemzi) távol áll az individualista liberalizmusnak az a fajta egyoldalúsága, amely megfelelkezik a másik (közösségi) nézőpontról (legalábbis ennek hangoztatásáról). „Az MSZP-frakció sem most, sem a jövőben nem támogatja a drogliberalizációt” – szögezi le a képviselőcsoport a botrány után megfogalmazott közleményében. A frakció szerint a Kendermag-tüntetés csupán arra volt jó, hogy a nemrégiben elfogadott, szakmailag megalapozott Btk.-módosítás után a már megnyugodni látszó kedélyeket újra felborzolja.⁸¹

Egyenes beszéd. Azt is mondhatnánk, hogy a nacionalisták váratlanul a baloldaltól kaptak erősítést, ami elegendő lehet a hazai liberálisok legyőzéséhez. Hogy mégsem így áll ez, akkor derül ki majd minden egyes alkalommal, amikor a gyakorlatban leszünk kénytelenek felelni Konrád kérdésére: hogyan lehetne, miképpen kellene üldözni és büntetni, elítélni azt a kenderszármazékot fogyasztó fiataalt, aki amúgy is elég szerencsétlen, ráadásul (eddig) a légynek sem ártott, legfeljebb saját magának. Ha mégsem büntetjük őket, azt tesszük, amit a kendermagosok kértek. Ha meg mégis, lehet, hogy jobb lesz a közösségnek, de mi lesz az egyénnel? Az önrendelkezésével? A szabadságával?

Legyen ez a liberálisok gondja?

A drog-hadszíntéren akkor ugyancsak hosszú háborúra kell berendezkedni.

A MINISZTER ÉS A SZÍNHÁZIGAZGATÓ

Ahogy az már lenni szokott, minden hatalom udvarában megjelennek azok a szellemi udvaroncok is, akik kevésbé meggyőződésből vagy érzelmi vakságból, mint inkább személyes ambíciókból s kilátásba helyezett előnyökért támogatják a hatalmat – és táplálják, szítják a törzsi háborút. Valóban figyelemre méltó (mondhatnánk, modell értékű) a balliberális törzs kétszínűsége (kétmércés magatartása) szempontjából történetesen Görgey Gábor kultusz-miniszter felfogása és eljárása. Az ugyancsak neves író szükségesnek ítélte, hogy a Népszabadságon keresztül üzenje meg Kerényi Imrének, a Madách Színház igazgatójának, hogy

⁸¹ Népszabadság, 2003. május 6.

vegye ki drámáját az elkövetkező évad repertoárjából. Kerényi bűne nem több és nem kevesebb, mint hogy a rendszerváltozás kezdete óta a maga eszközeivel mindig azt az oldalt segíti, amelyikről úgy ítéli meg, hogy igazságtalan támadások tüzeiben áll. Csurka Néhány gondolatának... felszínre törése idején például a Demokratikus Charta mozgolódásait (tüntetéseit) segítette, valóságosnak érzelve az antiszemita, szélsőjobboldali jelenségek erősödését. Orbán Viktorék uralkodás idején és után pedig a nemzeti tábor támogatását tartotta helyénvalónak, akár tollal, akár demonstrációk szervezésével: úgy látta ugyanis, hogy mindekelőtt a túlsúlyos balliberális médiának – no meg politikai, szellemi és anyagi támogatóinak – „köszönhetően” a nemzeti oldal az, amelyik a médiaegyensúly-hiányos helyzetben folyamatos és igazságtalan hátrányt szenved a politikai küzdőtéren. Véleményét Kerényi bosszantó szókimondással és még bosszantóbb (mert kellőképpen csípős, de nem kevésbé elegáns és fölényes) szarkazmussal fejtette ki a Magyar Nemzet-beli „lektori jelentéseiben” (Lectori salutem), amelyek elmaradhatatlan végkövetkeztetése: „Magyarországon a választási eredményeknek megfelelő médiaegyensúly törvényes megteremtése elodázhatatlan politikai feladat.”⁸²

A modellértékűség bizonyítása szükségessé teszi, hogy Görgy Gábor kultuszminiszter „egykori színházi játszótársának” szóló hosszú üzenetéből (Levélféle Kerényi Imréhez⁸³) legalább egy – nagyobb, összefüggő – részt idézzek.

Ugyancsak valamikor az elmúlt télen mi ketten találkoztunk az Annában. Te azt kérdezted, hogyan írhatok sorra olyan tárcákat – egy ilyen régi történelmi család sarjaként –, amelyek a jobboldalt támadják. Elmagyaráztam, hogy a magyar jobboldal sosem volt európai, és ma sem az (elég baj, pedig kellene egy szolid, konzervatív jobboldal nekünk), a polgári baloldal és a szociáldemokrácia viszont a huszadik század első felében politikai otthona volt az írók, művészek, értelmiségiek legjavának. Most végre már nem sajátítják ki a baloldalt a kommunisták. Végre odaállhatnak azok, akik az európai norma szerint oda valók. Te pedig kifejtetted, hogy a magad részéről mindig is jobboldali voltál. Úgyesen titkoltad, mondtam én, belépéskor a Pártba vajon jelezted-e ezt? Hamarosan írni fogsz, mondtad te, most ez érdekel téged igazán. Akkor még nem sejtettem, miféle hangszerelésben, milyen acsarkodó indulattal, milyen alpári stílust feltámasztva (az 1944-es és az 1951-es sajtó hangját). Akkor még csak annak örültem, hogy bejelentetted: a következő évadban színre viszed „Rokokó háború” című darabomat. Amire az 1967-es, izzó sikerű kaposvári ősbemutató óta vágyom, nevezetesen, hogy Budapesten is színre kerüljön, 2003 februárjában a Madách Színházban végre megvalósulhat. Mi több, engem bízol meg a rendezésével. Hatalmas öröm volt, harmincöt éve várok erre. Tudom, hogy a darab legalább olyan aktuális, mint a Stukker. Tudom, mit akarok csinálni belőle. Már látom magam előtt az előadást. Annyira örültem ennek a megállapodásnak, hogy amikor pár hónappal később felkértek a miniszterségre, ez volt az egyik legnagyobb problémám, ez a rendezés. Végül a miniszterelnök azt mondta, csak rendezem meg nyugodtan.

Itt tartunk, egykori játszótársam a színházban, Kerényi Imre. És te azóta fékevesztetten vágatsz valamiféle ismeretlen, homályos cél felé. Beváltottad a fenyegetést: írsz! És szörnyű, amit írsz. A huszadik század legszörnyűbb korszakainak sajtóhangját feltámasztva uszítasz a permanens békétlenségre egy békességre vágyó társadalomban. Polgárinak mondtott, de abszolút antipolgár Vezérek kétségbeesett ötleteinek engedelmeskedsz, hozzád méltatlan pártkatonaként, naponta megkérdőjelezve az 1989-ben végre-valahára kiharcolt parlamentáris demokráciát. És egy demokratikus választás eredményét. Holott a szoros eredmény is eredmény! (Akárcsak 1998-ban, amikor a Fidesz is csak szorosan győzött. Illetve nem győzött. Csupán egy hatalmas hazugság árán. A Vezér megfogadta, hogy Torgyánnal együtt soha! Majd megalakította Torgyánnal a gyászos koalíciót.)

Egy szó, mint száz, egykori játszótársam a színházban! Majdnem belehalok, de nem tehetek mást, mint hogy lemondjak a „Rokokó háború” Madách-beli bemutatójáról és rendezéséről.

⁸² Ld. pl. Kerényi Imre: Médiaegyensúly 23. – Utószó. Magyar Nemzet, 2003. október 25.

⁸³ Népszabadság, 2002. augusztus 27.

zéséről. Pedig valóban 35 éve várok erre az eseményre. Egyik kezddel odaadtad, a másikkal visszavetted. Nem vállalhatok szellemi közösséget azzal a békebontó, színházművészhez méltatlan szerepet játszó Kerényi Imrével, aki most vagy. Pár napja felhívtál telefonon. Elmondta, hogy a „Rokokó háború” nem politikai kérdés, be kell mutatni, függetlenül attól, hogy – téged idézlek – „a Kerényi netán megőrült”. Keményen vitatkoztunk. Amikor letettem a kagylót, már-már kezdtem újragondolni fájdalmas elhatározásomat. Aztán jöttek a hírek. Például a körmenetről a Bazilika előtt. Negyven éven át ide jártam szentmisére minden vasárnap, minden ünnepen, nekem szent ez a hely. Kevésbé szent annak a különítménynek, amely Szent István ünnepén politikailag makulátlan, ráadásul hívó miniszter-társaimat (dr. Bárándy Péter, Németh Imre, Kovács Kálmán) üvöltözve pocskondiázta, nem törődve sem a Szent Jobbal, sem a pápai himnusszal, sem a „Boldogasszony anyánk”-kal. Előbb persze a színtiszta politikával átszőtt, paphoz méltatlan püspöki prédikáció jól megalapozta e csúf blaszfémiát. Mint ahogy a körmenetben lépdelő Vezérek – „Viktor király! Éljen Viktor király!” – üvöltözésben fürödve – üdvözült mosollyal tűrte a türhetelent. Ahelyett, hogy férfi és államférfi módjára hátrafordult volna, álljt intve a csöcseléknek.

A kulturális tárca vezetőjének eme megnyilvánulásából figyelmes olvasó a következő, az antinacionalista törzs szellemi környezetében megszokottnak és beváltnak mondható gondolatsémákra (doktrínákra) és szófordulatokra (szómagiákra) figyelhet fel; s mindjárt arra is, hol rejlik bennük (némi jóhiszeműséggel nézve) a logikai tévesztés, (némi rosszhiszeműséggel nézve) a kétmércés (kétszínű) képmutatás.

Első doktrína: A magyar jobboldal sosem volt európai, és ma sem az.

Ellenvetés: 1. Európa attól Európa-e, hogy minden országa ugyanolyan, vagy attól, hogy minden országa más? 2. Magyarország nemzeti vonásainak, hagyományinak, érdekeinek hangsúlyozása, védelme kevésbé európai-e, mint az európai nagyhatalmi (politikai és gazdasági) érdekekhez és övezetekhez való csatlakozás feltétlen szorgalmazása?

Második doktrína: Most végre már nem sajátítják ki a baloldalt a kommunisták. Végre odaállhatnak azok, akik az európai norma szerint oda valók.

Ellenvetés: 1. Ha a jobboldalról Görgey kultuszminiszter felfogása szerint senki nem felel meg az európai normáknak, a baloldalt ugyanakkor olyan régi kommunisták vezetik, akik a maguk idején egytől-egyig a Kádár-rendszer sziklaszilárd hívei (Medgyessy Péter, Kovács László, Horn Gyula), akkor nem arról van-e inkább szó, mint hogy a hajdan *elnyomó* baloldali politika és az általa *elnyomott* (legalábbis féken tartott, szolgálatra kényszerített) baloldali értelmiség az új álarcosbálban szépen („önként és dalolva”) összefogott egymással a közös nagy ellenség, a „jobboldal” (azaz a „nacionalisták”) ellenében? A normát közösen szabják, együtt felelnek meg s egymást feleltetik meg neki, ügyesen távol tartva (kirekesztve) a nacionalistákat, amikor csak hatalmuk s erejük engedi. 2. Akik ma engedik az odaállást, azok vajon meggyőződésből voltak kommunisták, és most meggyőződésből demokraták; vagy kényszerből voltak kommunisták, és most kényszerből demokraták; vagy egyszerűen csak megélhetési kommunisták voltak, és ma megélhetési demokraták? Van-e köze bármelyiknek is egy ideális (idealizált) európai normához?

Harmadik doktrína: A jobboldal stílusa („hangszerelése”) acsarkodó, alpári, az 1944-es és az 1951-es sajtó hangját idézi, azaz a diktatúrák legsötétebb éveit.

Ellenvetés: Görgey miniszter egyetlen Kerényi-idézettel sem támasztja alá állítását; mivel e sorok írója viszont Kerényi csaknem minden médiába vágó eszmefuttatását olvasta, és számos „nemzeti” olvasmányélményével összevetve éppen az a fajta kultúrált hangnem ütötte meg a fülét, amelyet egyszerre jellemez a kendőzetlen szókimondás és az elegáns, arisztokratikus, vagdalkozás- és izzadságszag-mentes bajvívás, nos ennél fogva az látszik helyénvalónak, ha Görgey ítéletalkotását besoroljuk irdatlan számú baloldali elődje közé. Ezek

legfőbb közös ismertetőjele, hogy a kérlelhetetlen ítélet alapját nem a valóság és igazság teremti meg, hanem a cél: a kellemetlen és kényelmetlen ellenfél (jobb esetben) erkölcsi, (rosszabb esetben) egzisztenciális megsemmisítése.

Negyedik doktrína: A jobboldal a huszadik század legiszonyúbb korszakainak sajtóhangját feltámasztva uszít a permanens békétlenségre egy békességre vágyó társadalomban.

Ellenvetés: A érvek és idézetek nélkül megismételt szörnyülködés a jobboldal (Kerényi) hangnemén nem szolgálhat mást, mint a Harmadik doktrína megsegítését (beteljesítését), és a Negyedik doktrína előkészítését. Eme ördögi tétel azon a megfigyelésen alapszik, hogy az emberiség egyszerre áhítja a változásokat, és fél a változásoktól; ezért a jobboldal (a „nacionalisták”) minden olyan törekvése könnyűszerrel eladható uszításként, állandó békétlenségként, amely nincsen ínyére a baloldálnak (történetesen ilyen a médiaegyensúly is). Nem zárható ki ugyanakkor, hogy a baloldali magabiztosságban szerepet játszik egy olyan (média)szociológiai és (tömeg)lélektani összefüggés, ami egyébként jellemzően a diktatórikus rendszerek (és nem a demokráciák) sajátja: a kisebbségben lévők kisebbségi véleménye többségivé torzul a médiában, ezért ők úgy is gondolják, hogy többségben vannak. A többségben lévők véleménye ugyanakkor kisebbségivé zsugorodik a médiában, ezért ők úgy is gondolják, hogy kisebbségben vannak. Az eredmény: a balra húzó média birtokában a görgegyáborok nem csak alaposan megfontolt célból, de igazukban szentül meggyőződve is mondhatják a magukét.

Ötödik doktrína: A jobboldali polgárinak mondja magát, miközben „abszolút antipolgár”. Demokráciában is „vezére” van, az ő „kétségbeesett ötleteinek” engedelmeskedik, „méltatlan pártkatonaként”, „naponta megkérdőjelezve az 1989-ben végre-valahára kiharcolt parlamenti demokráciát.

Ellenvetés: A Harmadik doktrína minősített esete. Itt az erőteljes szómagia segítségével már el kell jutni odáig, hogy a szöveg befogadója olyannak lássa a jobboldalt (nemzeti oldalt), mint amilyen a baloldal (no meg a szélsőjobb) volt a legsötétebb napjaiban; ugyanakkor a baloldalt meg olyannak lássa, amely – voltaképp eszményi jobboldalként – épp a sötétség ellen küzd. A valójában a baloldali hegemonia felszámolásán fáradozó demokratikus politikai tömörülés vezetője ezért lesz „vezér” (mint Hitler, Sztálin és Rákosi), akinek csak „engedelmeskedni” lehet (ami ugyan azt feltételezi, hogy a hívó szavára összegyűlő milliányi ember megfélemlítés, azaz kilátásba helyezett retorzió áldozata); ráadásul ez a vezér örült („kétségbeesett ötletekkel”), ezért aztán mindenki, aki a törekvéseit támogatja, ugyancsak enyhén elmebeteg, de legalábbis pártkatona (ellentétben a görgegyekkel, akik eszmét és emberiséget szolgálnak); tetejében olyan antipolgár és antidemokrata pártkatona, aki igazából (szemben a mostani baloldaliakkal) visszasírja a rendszerváltozás előtti egypártrendszeres diktatúrát.

Hatodik doktrína: A jobboldal (a Fidesz) ha egyáltalán győzött, akkor is „csupán egy hatalmas hazugság árán”. Vezére nemcsak hazudik, de politikai szempontból kriminális elemekkel lép koalícióra.

Ellenvetés: 1. Ha temérdek egyedi eset, és hébe-hóba utólagos bírósági elmarasztalások (pl. a Lendvai Ildikó-féle, 19 ezer forintos „Kormányváltó” esetében, vagy a Kovács László-féle rémkép – a Fidesz által „gyártott” szocialista röplapok – ügyében) azt igazolják, hogy a mai szocialistákban (kommunistákban) ugyancsak dolgoznak a régi, kékcédulás reflexek, vagyis nem idegen tőlük a különféle rendű és rangú választási csalás; ráadásul ha maga az élet azt is látványosan igazolja, hogy a kampány alatt sűrűn hangoztatott fenyegetés, azaz a 23 millió román munkavállaló állítólagos ideözönlése nem egyéb volt, mint rémhírterjesztés (tehát a hazugság minősített, legsúlyosabb esete), akkor Görgey Gáboron minimum a kettős mérce alkalmazását kell számon kérnünk. 2. Torgyán ügynököt (‘56-os vérbírák fogalma-

zóját) a baloldalon találták ki (mondhatnánk, a baloldaltól küldték), s nagyon kevés beleérző készség elegendő ahhoz, hogy megértsük: a Fidesz (a „Vezér”) sem politikai, sem emberi okokból nem érzett erős vágyódást (az előbb az MDF, majd a Kiszgazdapárt szétverésén buzgólkodó) Torgyán Józseffel való együttműködésre; mivel viszont ez volt az ára a kormányzásnak, politikai szempontból az egyetlen helyes döntést hozta. Erkölcsileg ugyanakkor kétségkívül megkérdőjelezhető a döntés, az erkölcs szót használni viszont egyszerűen időtlenségként hat egy olyan kulturális miniszter vonatkozásában, aki soha nem emelte fel szavát az ellen, hogy az ún. ügyöntörvényben (no és még sereg másban) érintett Horn Gyula, Csehák Judit, Gál Zoltán, Medgyessy Péter a törvény szelleme ellenére sem mondott le demokráciában szerzett, összeférhetetlenné vált pozíciójáról; mint ahogy nem tiltakozott az ellen sem, hogy az ilyen MSZP és SZDSZ ilyen „gyászos” koalíciót kötött; azt pedig, hogy egy D 209-es kóddal jelölt egykori kádári titkosszolgálati tiszt nevezte ki miniszternek, egyenesen megtiszteltetésnek vette.

Hetedik doktrína: A baloldali személyiség inkább feladja ambícióit (lemond ezúttal a „Rokokó háború” Madách-beli bemutatójáról és rendezéséről), inkább belehal személyes veszteségébe (35 éve dédelgetett álma feladásába), de akkor sem alkuszik az ilyen – nem európai, békétlen, kirekesztő – jobboldallal, nem enged gesztusának, szirénhangja pokoli csábításának.

Ellenvetés: 1. Helytálló jelzők-e egy jobboldali személyiségre az olyasfélék, mint a „nem európai”, „kirekesztő”, „békétlen”, „árok ásó”, ha egyszer ez a személyiség keményen vitatja, hogy szabad politikai kérdést csinálni a kultúrából, szabad egy bemutatóról és rendezésről lemondania egy baloldali kormány politikusának, csak azért, mert ő (Kerényi) mint magánember másképp gondolkodik, és éppen a másik oldalért aggódik és cselekszik? 2. Ha még csak nem is helytállóak Kerényi Imrére nézve a felsorolt jelzők, akkor nem arról van-e inkább szó, hogy Görgey Gábor (a baloldal) ismét csak a célt, a feladatot látja maga előtt, s valós érvek híján (a célt szentesíti az eszközt alapon) magával a drámai erejű lemondással igyekszik bizonyítani („nyilvánvaló”-vá tenni), hogy a szemben álló fél nem is lehet más, mint maga az ördög.

Nyolcadik doktrína: A hívő baloldal. Negyven éve, minden vasárnap, minden szentmisén ott van, nem csak (régén, nem kevesen) ügynöki megbízatásból, nem csak (ma) a szavazatszerző látszat kedvéért („hívő tagozat”), hanem mert neki „szent ez a hely”.

Ellenvetés: Vajon mennyire lehet mély hite annak a miniszteri magasságosnak, aki az emberi gyarlóság iránti krisztusi szeretetből és megértésből a sok áldozás („ostyaevés”) dacára annyicska morzsát se vett magához, hogy általa és vele többnek lássa elégedetlen (mert D 209-esekkel és egyéb ügynökkel és hazugságokkal terhelt) hívőtársait, mintsem (fasiszta, mi más) különítményeseknek (ott a körmenet környékén, a Szent István Bazilikánál)? Megszülethet-e és kimondathat-e Krisztus igaz követője fejében és száján a „csöcselék szó”? Méltó-e Krisztus hívéhez az ismét bizonyítatlan vádolás: valóban színtiszta politikával átszőtt-e, valóban paphoz méltatlan-e, valóban csúf blaszfémiaát alapozott-e meg a püspöki prédikáció? (Melyik szó? Melyik gondolat?)

Kilencedik doktrína: Politikailag makulátlan baloldali miniszterek.

Ellenvetés: Lehet-e politikailag makulátlan, aki politikailag és erkölcsileg (egyszer már) megbukottak szolgálatába áll, segítséget nyújtva múlhatatlan és fékezhetetlen hatalmi ambícióik prolongálásához? (Zárójeles ellenvetés: Lehet-e ma bármilyen szempontból makulátlan egy olyan sztárügyvéd Magyarországon, akinek hivatalból is bőséges tudomása van a rendszerváltoztató baloldal hatalomátmentő, vagyondézsmáló ügyleteiről és módszereiről?)

Tizedik doktrína: A jobboldal Vezére nemcsak hogy asszisztál a politikai szélsőségnek („tűri a tűrhetetlent”, a makulátlanok „pocskondiázását”), de beteges hiúságában még fürdik is a királlyá koronázó „üvöltözésben”, üdvözült mosollyal arcán.

Ellenvetés: 1. Aki emberfia valóban haladt már a felvonulókkal a Szent István-i ünnep alkalmából, legalább fél utcaszélességben és több utca hosszban, két oldalt a jókorára hízott tömeggel, annak elfogulatlan elmeállapotban nem juthat ilyen bugyutaság eszébe, hogy ott bárki is csitíthatna bárkit. Ha csak nem képmutatásból, amikor nem az számít, hogy csitít-e, hanem az, hogy úgy csinál, mintha csitítana. 2. Vajon akad-e egyetlen olyan polgári (de akár kommunista) politikus az egész világon, akinek arcára ne ülne ki az üdvözült mosoly, ha hódoló királynak kiáltják (hacsak nem számíthat miatta pártfegyelmire). 3. Akad-e vajon a világon olyan ember (tehát esendő), aki egy elveszített választást követően ne élvezné ki magában (netán üdvözült mosolyával még kifelé is), hogy a őt legyőzőket a nép pfujolja, őt meg dicsőíti? 4. Ha a bálványozottból egyszer bálvány lesz, vajon mennyire felelősek ezért azok, akik hosszú évtizedeken át – önbecsülés és gondolkodás helyett – bálványozásra szoktatták a jó népet? 5. Van-e összefüggés vajon a bálványozott elleni (ellenoldali) méltatlan támadások súlya és ereje, valamint a méltatlan dicsőítések mennyisége és nagysága között?

AZ A-FEGYVER MINT SIKERES MÉM⁸⁴

Különös hadviselés

Vajon minek köszönheti az „antiszemitizmus elleni harc mint a politika fegyvere” (továbbiakban: *A-fegyver*) a meglepően hosszú, kitartó életét? Azt gondolnánk, hogy a sajtó- és szólás-szabadság korában elég gyorsan rájöhet a tisztelt nagyérdemű, hogy politikai hókusz-pókusznak lett áldozata; és e felismerésének gyorsan és eredményesen hangot adhat. Onnantól kezdve pedig, ugye, nem akadhatna ember, aki azonnal át ne látna a szitán – pontosabban az A-fegyverrel való mesterkedésen. Nos, ez az elmélet. A gyakorlat más képet mutat.

Nem állítom, hogy a korábbiakhoz (ld. Antall-korszak) mérhető eredményességgel, de az A-fegyver bevetése a mai napig, az új évezred kezdetén is háborítatlanul folyik. 2001. november 7-én a legkedveltebb (balliberális) napilap indított útnak egy rakétát, igaz, a véleményrovatában. A *szabadság ellenségeinek szabadsága* című cikk szerzője a jobboldal jeles médiavitézait előbb maradéktalanul lecsurkistázza, aztán kijelenti, hogy elmarasztalás illeti azt a kereskedelmi tévécsatornát (Magyar ATV), ahol ezek a „csurkisták” nem csupán mint kérdezettek szerepelhetnek, hanem a műsor vezetéséből, irányításából is kivehetik részüket; de ugyanígy feddés illeti a tévécsatorna tulajdonosát azért, mert egy „csurkista” hetilapban (történetesen a Magyar Demokratában) hirdet.

Mindez az új, demokratikus rendszer tizenegyedik évében! Fontos megjegyezni, hogy a csurkisták (értsd: antiszemiták, nacionalisták, fasiszták) közé a jobboldali média legkedveltebb harcosai soroltattak, mint pl. Lovas István, Seszták Ágnes, Bencsik András. (De köztük találtam jómagamat is.)

A számunkra izgalmas kérdés, hogy vajh miért gondolhatta a cikk szerzője (s a rovat szerkesztője), hogy még mindig hatásosan lehet az A-fegyverrel s különféle kiegészítő eszközeivel (ld. „harc a gyűlölet ellen”) operálni? Ennek megmagyarázására tesztek kísérletet előbb a „sikeres mém”, majd a „kognitív disszonancia” fogalmának segítségével.

A sikeres mémek

A mém kifejezés először 1976-ban bukkant fel Richard Dawkins sikerkönyvében, *Az önző génben*. Ahogy a gének a testi evolúciónak, a mémek a kulturális evolúciónak volnának az átörökítői. (Az Oxford English Dictionary meghatározása szerint a mém: A kultúra eleme, amely feltehetően nem genetikai eszközök révén – elsősorban utánzással – adódik át.) A gének közül azok tekinthetők sikeresnek, amelyek az evolúciós versenyben a többihez képest nagyobb valószínűséggel másolják át magukat az új szervezetekbe. A mémek (gondolatok, eszmék, szokások) közül pedig azok, amelyek a többihez képest nagyobb valószínűséggel másolják át magukat mások fejébe (elméjébe).

A témát eddig talán legalaposabban feldolgozó Susan Blackmore szerint (magyarul megjelent könyve: *A mémgépezet. Kulturális gének – a mémek*, Magyar Könyvklub, 2001) legkönnyebben (legnagyobb valószínűséggel) azok a mémek terjeszkednek (azaz másolódnak tovább), amelyek az ennivalókhöz, a szexhez – és a harchoz kötődnek. A másolódás nem jelent feltétel és módosulás nélküli átvételt, csupán azt, hogy a sikeres mém – akár a befogadó akarata ellenére – helyet talál magának mások elméjében.

⁸⁴ Ez a fejezet megjelent a Magyar Demokratában

Az egész törzsi viszály, úgy ahogy van, szakadatlan harcok sorozata. Ennélfogva minden egyes eleme mint terjedni vágyó gondolat, eleve sikerre van ítélve. Egy-egy új epizódja azonnal felkelti élénk érdeklődésünk, de a régieket is magunkban őrizzük. Előszeretettel lapozunk az újságokban oda, ahol a vitákat olvashatjuk, vagy kapcsolunk arra a csatornára, ahol a „mieinket” (vagy akár az „ellenségeinket”) találjuk. Az ATV hétfő esti Újságíró-, illetve péntek esti Sajtóklubja, vagy a Nap-kele *Keresztúze* a legnézettebb politikai műsorok közé tartoznak. Egy-egy izgalmas csörte után felhívjuk egymást és kitárgyaljuk a finom részleteket... Vadidegen ember állít meg az utcán és lelkendezik: „Imádom a kérdéseit”. (A *Keresztúz*re utal.) Egy másik pedig – szintén vadidegen, meglehetősen jól szituálnak tűnő, hatvanas forma asszony – azzal esik nekem, hogy micsoda ocsmányságok hangzottak el a péntek esti Sajtóklubban („Biztos nem maga volt az?!”), s ha nem volna ilyen idős, itt hagyná ezt az országot, nem lehet ezt a szemét Orbán-kormányt elviselni. („Kádár alatt nem akart kivándorolni? – kérdezem tőle kíváncsian. „Nem. De akkor sokkal jobb volt.”)

(fegyvertársak)

S. Blackmore azt is kimutatja, hogy egy-egy mém sikeres másolódását (terjedését) ugyancsak elősegítheti, ha egy egyébként sikeres mémcsoportba illeszkedik. Az emberi elme belefárad a monoton ingerekbe (egyhangú mémekbe), szüksége van pihentető változásokra-változatokra (csakúgy egyébként, mint a pihentető kis szünetekre). Az A-fegyver alkalmazása (vagy szigorúan mémes megfogalmazásban: „alkalmazódása”) esetén jó példáit láthatjuk ennek. Ez a fegyver egy nagyobb arzenálnak bár a fő egységét képezi, fegyvertársai (*mémtársai*) nélkül sokkal kisebb hatásokra (sikerre) számíthatna. E fegyvertársak egyike az R-fegyver. Tágabb értelemben R mint *rasszizmus*, szűkebb értelemben R mint *roma* (azaz „a romakérdés – cigánykérdés – mint a politikai harc fegyvere”). A sort folytathatjuk a Gy-fegyverrel („gy” mint *gyűlölet*), az M-fegyverrel („m” mint *mátság*)⁸⁵, a K-fegyverrel („k” mint *kisebbség*), végül az E-fegyverrel („e” mint *emberi jogok*, azaz „az emberi szabadságjogokért folytatott harc mint a politikai harc fegyvere”).

(lövedékek, robbanótöltetek)

És ezek még csak a fegyvertársak – megannyi modern harcászati eszköz –, márpedig a sikeres mémegyüttesbe (mémplexbe) az igen változatos képet nyújtó lövedék- és robbanótöltet-típusok is beletartoznak. Ezek közül a legkedveltebbek és legáltalánosabban használtak: *antiszemita*, *zsidóellenes*, *zsidógyűlölő*, *fajgyűlölő*, *kirekesztő*, *fasiszta*, *náci*, *szélsőjobboldali*; hagyományos magyar specialitás a *nyilas* és a *horthysta*, legújabb kori magyar specialitás pedig a *csurkista*, illetve a *miépes*.

A *mémplex* sikerét csak tovább fokozzák a főbb típusokon belüli ritka változatok, azok, amelyeknél fellelhetők bizonyos nyelvi lelemények. Az emberi elme mintha úgy volna genetikailag kódolva, hogy békés (gyanútlan) állapotban nagyobb érdeklődést tanúsítson a

⁸⁵ 2004 elején – a Tilos Rádió elleni jobboldali kampány idején – a balliberális (antinacionalista) törzs egy „mátság” téma felfújásával felelt. A Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karáról – társai beadványára – eltávolítottak egy ötödéves hallgatót, aki nyíltan vállalta homoszexualitását. Az egyetem vezetői csak így tudták elejét venni, hogy lelkészi diplomával lássák el, s majdan lelkészi (papi) hivatást gyakorolhasson, ami ellenkezik a református (akárcsak a többi történelmi egyház) normáival. A média által felfűtött kampány során Magyar Bálint oktatási miniszter kijelentette, „az alkotmány, a magyar törvények nem írhatók felül holmi házszabályokkal, belső rendelkezésekkel”, Lévai Katalin esélyegyenlőségi tárca nélküli miniszter pedig felajánlotta, hogy az eltávolított fiatalember civil referensként részt vehet az esélyegyenlőségi kormányhivatal munkájában.

különleges és szellemes megoldások (tálalások), mint az igazságok iránt. „Nem baj, ha nem igaz, elég, ha jól hangzik.” Sőt! „Jól hangzik, tehát igaz.” Ezért jaj annak, akit ilyesféle találó kifejezések (mémlovedékek) trafálnak el: „mini duce”, „gyűlöletkufár” stb. Legyengült szervezetű (lelkületű) ember végzetes sérüléseket szenvedhet ilyenkor.

(a fegyverkészítés fogásai)

Fegyver gyanánt minden olyan szó, kifejezés alkalmas, amelynek erős érzelmi töltete van. Ez kultúránként és történelmi koronként változhat. A töltetek idővel lemerülhetnek, ezért bevetés előtt gondoskodni kell az újratöltésről.

Az emberiség különféle fájó tragédiái – éppen sűrű drámai töltetük miatt – mindig kiváló alapanyagai a fegyvergyártásnak. A zsidó származásúak-kötődésük ellen a mai napig a siker esélyével vethető be a „ti öltétek meg Jézust, Isten fiát” gondolat. Nem kevésbé az „idegen-szívű”, a „hazaáruló” vagy a „nemzetellenes” kifejezés. A nem-zsidó származásúak-kötődésük ellen viszont sikerre számíthat a „hatszáz ezer zsidó halála szárad a lelken” bedobása. Vagy tágabb horizonton: a hatmillió zsidóé.

A megfelelő hatás eléréséhez mindig szükség van a közvélemény támogató nyomására is. Ennek híján az egyén esetleg sikeresen háríthatna: „Hiszen még nem is éltem akkor!” A módszeresen megdolgozott közvélemény szentesítheti (legitimálhatja) azokat az értékítéleteket is, amelyek egyébként ellentmondásban vannak más igazságokkal. Ha a zsidók elleni népiirtás a közvélemény formálóinál (politikusok, újságírók, művészek, tudósok) megkülönböztetett figyelmet kap más népiirtásokhoz képest, akkor akár az is elérhető, hogy a holocaust tényének – vagy akár csak számszerű adatainak – kétségbevonása büntettnek számítson, ugyanakkor ne számítson ugyanennek bármilyen más népiirtás tagadása. Normák – követendő felfogások – rangjára emelhető, hogy a zsidóságot mint a II. világháború egyetlen igazi áldozatát „pozitív diszkrimináció” illeti meg, azaz szalonképtelenségként és politikai inkorrekttségként értékelendő minden olyan megnyilvánulás, amely azonos mérce használatát követeli meg a zsidósággal és a nem-zsidósággal szemben. Nem dicsérő felhanggal utalni bárkinek a zsidósághoz fűződő bárminemű kapcsolatára, vagy bárminemű előnytelen cselekedet összefüggésbe hozni bárki zsidó kötődésével-származásával, antiszemitizmusnak (zsidóellenességnek, zsidógyűlöletnek) tekintendő. De ugyanígy antiszemitizmusként értékelendő, ha valaki olyasvalakivel vagy olyasféle helyen mutatkozik (egy pártban, egy szellemi műhelyben-médiumban), akire már kimondatott az „antiszemita”. Így lett zsidóellenes Antall József miniszterelnök azért, mert az MDF-ben ott volt Csurka; Orbán Viktor miniszterelnök azért, mert ellátogatott a Vasárnapi Újság és a Magyar Demokrata szerkesztőségébe; s így lehet maradéktalanul, válogatás nélkül mindenki antiszemita, aki a Vasárnapi Újságnak dolgozik vagy a Magyar Demokrátában publikál. Amikor 2002. márciusában Csurka István bejelentette, hogy a közelgő választás második fordulójában visszaléptetik jelöltjeiket a Fidesz javára, a szocialista párt elnöke (Kovács László) „kirekesztő szélsőjobb oldali diktatúra” fenyegetéséről kezdett beszélni, alelnöke (Lendvai Ildikó) pedig a Fidesz rohamosztagának nevezte a MIÉP-et.⁸⁶

Az efféle normaalkotás természetesen a túloldalon (a „nemzeti” névvel illetett törzsben) is hasonlóképp folyik, legfeljebb elegendő tapasztalat híján (mégiscsak kiesett hosszú negyvenöt év) szerényebb hatásokkal. A rendszerváltozás hajnalán a mindennapos tüntetések egyik kedvenc jelszava volt az „Aki magyar, velünk tart!” Kitalálói, skandalói ügyesen megüzenték

⁸⁶ A rendszerváltozás kezdete óta eltelt időszakban keresve sem lehetne találni olyan jobboldali, „nemzeti” tömegmegmozdulást, amelyiknél a baloldali (antinacionalista) törzs ne tett volna kísérletet a szélsőségesség igazolására. „A szélsőjobb rátelepszik a polgári körökre” – adja hírül a Népszabadság 2002. július 25-i száma.

a köznek, hogy csak az számít magyarnak, aki szembefordul a kádári rendszerrel, annak híveivel; de burkoltan még ennél is többet állítottak: csak az fordul szembe a hatalommal, a diktatúrával, aki igaz magyar.

Az, hogy például a magyar és a nemzeti érdekek közvetlen, nyilvános védelme és támogatása meddig tekintendő a magyarságért és a nemzetért vívott nemes és felelősségteljes küzdelemnek, és mikortól inkább magyarkodásnak, netán veszedelmes (kirekesztő) nacionalizmusnak, nem annyira magától a történeستől, mint annak köz általi megítélésétől (azaz a *közvéleménytől, közmegítéléstől*) függ. A szembenálló törzsek éppen ezért elszánt küzdelmet folytatnak a jelenségek értelmezésének, szavakkal való illetésének jogáért (így válnak a nyelvpolitikai csatározások a törzsi háborúzás szerves részévé). A harc a közvélemény megdolgozásáért és megkaparintásáért, illetve a „közép” (a „szalon”) elfoglalásáért folyik: ennek érdekében minél több népszerű embert kell megnyerni az éppen népszerűsítendő felfogásnak. Ehhez egyáltalán nem szükséges, hogy az erre a célra kiválasztott személy tudatában is legyen küldetésének. A Stephen Koch könyvében (Kettős szerepben, *Az értelmiség elcsábítása*, Kairosz Kiadó, 2000) sorakozó neves írók, művészek jobbra emberbaráti megfontolásból támogatták a nagy Szovjetuniót, s fogalmuk sem volt arról, hogy sugárzó dicsfényükkel milyen embertelen diktatúra köré vontak hatásos védőburkot.

A fegyverkészítés során nagyon lényeges felismerés, hogy a gondolatok és megítélések (azaz mémek) sikeres terjedésének egyáltalán nem feltétele az igazságtartalom. Daniel Goleman az ember érzelmi intelligenciáját vizsgálva arra a következtetésre jut, hogy az agyban található kis szerv, az amygdala mint érzelmiemlék-lerakat jóvoltából elegendő a mégoly halvány hasonlóság két élmény között, hogy elménk számára azonosnak tűnjék. Ha valamikor a zsidó és nem-zsidó megkülönböztetés az előbbieik számára a kiirtás borzalmába torkollott, akkor onnantól kezdve minden ilyen megkülönböztetésnek óriási esélye van arra, hogy a kiirtás rémét elevenítse fel. Lehet, hogy értemi intelligenciánk (józan eszünk) utána még korrigálni fogja érzelmeink eme rémlátomását, de korántsem biztos, hogy azonnal vagy hogy maradéktalanul. Mindenesetre, ami a törzsi háborúnk kilátásait, ezen belül a fegyverkezési verseny várható alakulását illeti, a vizsgált összefüggésből meglehetősen baljóslatú következtetésekre juthatunk.

Az összefüggés fontossága miatt – akárcsak Elsőkből lesznek az első... című média-könyvemben – itt is érdemes szó szerint idézni Daniel Goleman idevágó gondolatát (Érzelmi intelligencia, Háttér kiadó, 1977, 41-42 o.):

Az emberi agyban „az amygdala mint érzelmiemlék-lerakat aszerint világítja át az élményt, hogy ami épp történik, mennyiben hasonlít a múltra. Az egybevetés módszere az asszociáció: ha a jelen helyzetnek egy kulcseleme olyan, mint a múltbeli, már megfelelésnek számíthat, innen a reakció elnagyoltsága; teljes megerősítés híján is cselekvés jön létre. Az amygdala eszelősen követeli, hogy a jelenre késedelem nélkül választ adjunk rég bevésődött módokon, rég múlt helyzetekben elsajátított gondolatokkal, tettekkel, reakciókkal: a hasonlóság lehet mégoly halvány, de elegendő ahhoz, hogy az amygdalát izgassa.”

A politikusok és a politikacsínáló újságírók önkéntelenül (ha úgy tetszik, merő jóhiszeműségből) is ki fogják használni, hogy nem szükséges fáradozniuk rejtett állításaik (valóságos üzeneteik) igazolásával, nem kell törődniük ezek igazságtartamával, hiszen elegendő, ha olyan szavakat és kifejezéseket használnak, amelyek kiváltják a megfelelő érzelmeket. Ha például a péntek esti Sajtóklubban *kommunistáknak* nevezik a politikai jobboldal ellenfeleit (ami gyakran előfordul), akkor nem egyéb történik, mint hogy a neves jobboldali médiakatonának a Szovjetunió és a Kádár-rendszer összes bűnét egyetlen lendülettel rápakolják a baloldal egyébként igen különböző felelősségű tagjaira (s ugyanezzel a mozdulattal természetesen maradéktalanul leveszik az összes felelősséget a jobboldalról – a jobboldal volt MSZMP-tagjairól, rendszerszolgáiról). Hasonló történik akkor, amikor a baloldaliak viszont a jobboldal

jeles képviselőit – vagy akár a jobboldal egészét – nevezik *antiszemitának*, s pakolják rá ezzel akarva-akaratlan a holocaust (sőt, az egész világháború) összes bűnét.

A politikai fegyverkészítés során egyébként hasznos (ráadásul könnyen elsajátítható) fogás, hogy olyan idegen szavakat vessünk be, amelyeknek egyfelől erős érzelmi töltetük, másfelől kellőképpen homályos – vagy homályban hagyható – értelmük van. Az „antiszemita” szó (azaz mém) kitartó sikere épp e kettősségének köszönhető. A „zsidógyűlölő” kifejezés két világos magyar szóösszetevője például kevésbé képes elfeledtetni, hogy az ezzel a lövedékkel – a siker reményében – megcélzott személynek valamiképpen és valamikor mégiscsak a zsidókkal szemben kellett valamiféle ellenszenvet kinyilvánítania, de legalább kritikus hangot megütnie. Az „antiszemita”-nál már erre sincs szükség. Az „Antiszemita közbeszéd Magyarországon 2000” című kiadványban (B’nai B’rith Első Budapesti Közösség) számos olyan példa található, amikor a pellengérre állított újságíró véletlenül sem a zsidóságról beszél, hanem, mondjuk, a bolsevikokról.

Mint azt Rozgics Mária tette például „Kik is az igazi kirekesztők?” című cikkében (Magyar Fórum, 2000. május 25.), amelyből a szóban forgó könyv a következő „antiszemita” részt idézi: „Vajon a magyar nép meddig tűri még, hogy a magyar parlamentben mindenféle szedett-vedett bolsevikok üljenek? [Pető, Bauer, Eörsi – »egykori ávosok fiai«– Vancsik, Horn]. Hiszen még arra sem voltak hajlandók, hogy bocsánatot kérjenek... habzik a szájuk a gyűlöletről, s mást sem tesznek, csak ott ártanak, ahol tudnak.”

A fegyvergyártók érzelmi (és észbeli) mechanizmusának ördögi vonását ragadhatjuk itt meg. Magyarországon sokan gondolják úgy, hogy a kommunizmus-bolsevizmus erőszakos terjesztéséből zsidó származásúak-kötődésűek bőségesen kivették a részüket (ld. például a közkeletű „judeo – bolsevik – plutokrata” kifejezést). A szigorúan érzelmi alapú képzettársítások révén könnyen előfordulhat, hogy egy zsidó származású-kötődésű személy a jobbról elhangzó „kommunista” vagy „bolsevik” kifejezést saját zsidósága elleni támadásként éli meg, ami természetesen ellenérzést (gyűlöletet) vált ki belőle; s mivel benne mint zsidóban támadt ez az érzés, az érzés kiváltóját most már „értelemszerűen” antiszemitának fogja érezni, tekinteni. Így fordulhat elő az a képtelenség, hogy a legsúlyosabb vádak akár őszintének érzett kimondásához igazából a legcsekélyebb valóságalap sem szükségeltetik. S így fordulhatott elő a rendszerváltozás kezdetén, hogy a Nyilvánosság Klub az olyasféle szavak televízióbeli elhangzásának gyakoriságát kezdte számolgatni, mint a *magyar, falu és nemzet*. A sok tekintetben urbánus és többek révén valószínűleg zsidó kötődésű klubtagok létük elleni fenyegetésként élhették meg azoknak a szavaknak a terjedését, amelyek hagyományosan inkább a jobboldal számára értékhozók; amelynek nyilas szélsőségei, tudjuk, milyen szerepet játszottak a magyarországi zsidók elhurcolásában...

Ugyanez a – voltaképp rendkívül primitív – érzelmi és értelmi mechanizmus játszik szerepet legújabb korunk két magyar specialitásának, a *csurkista* és a *miépes* fényes sikerében. Mind a fegyverkészítők, mind pedig a háborút figyelemmel kísérő nagyközönség számára roppant egyszerű és kényelmes, ha nem finoman árnyalt, nehezen követhető gondolatlövedékek, hanem érzelmi egységcsomagok röpködnek a levegőben. „Maga nem miépes?” – szegezte nekem a kérdést Horn Gyula, a szocialisták exminiszterelnöke az egyik „Kereszt-tűz”-beli mérkőzésünk után. Amíg nem tudjuk belegyömöszölni a másikat valamely kész skatulyánkba, rosszul érezzük magunkat. Nem egyéb, mint a *kognitív disszonancia* miatt.

A kognitív disszonancia

E fogalom megalkotatása minden bizonnyal a pszichológia tudományának érdeme, ám ma már a kommunikáció, sőt, a politológia tudományában is meglehetősen közismertségnek örvend. Arra a jelenségre utal, amikor a friss információ (ismeret) ellentmondásba kerül a már fel-

dolgozott, elraktározott információinkkal, azaz a tapasztalatainkkal, s ez rossz érzést (feszültséget, idegességet, szorongást) kelt bennünk. Elménk (szervezetünk) nehezen viseli tartósan ezt a feszültséget (disszonanciát), ezért, ahogy csak tud, védekezik ellene. Például úgy, hogy attól, aki nem rokonszenves nekünk, nem fogadjuk el a véleményét; de nem csak a véleményét nem, hanem semmiféle, esetleg mérhető vagy szakmailag igazolható teljesítményét sem. Így következhet be az a képtelenségnek látszó helyzet, hogy például egy-egy író vagy építész megítélése egyes egyedül azon múlik, hogy mi, az értékelők (ítészek) hol állunk. Esterházy Péter írói teljesítményét például a balliberális tábor az egekig magasztalja, a jobb- oldal meg legjobb esetben is csak fanyalog rajta; Makovecz Imre építészeti teljesítményével viszont pont fordított a helyzet: azt ott szidják, és itt dicsőítik. Nyilván itt is, ott is lehetne mindkét alkotó művészi nagyságára bizonyítékokat találni, ha akarnánk. De nem akarunk. Politikai szerepvállalásuk eldöntötte, melyik táborba tartoznak, ez pedig azt döntötte el, hogyan fogjuk mi a *nem* politikai szerepvállalásukat értékelni: ugyanúgy, mint a politikait. Általában a homo politicusba gyömöszöljük bele a művészt, vagyis ha mi a nemzetiek közé tartozunk, akkor Makovecz építészeti munkássága is tetszeni fog, ha a másik táborba, akkor építészeti munkássága sem. Ritkán fordul elő, hogy a disszonanciát fordítva oldjuk fel: amikor annyira meggyőző a művészi teljesítmény, hogy engedményt adunk saját politikai felfogásunkkal szemben, s ettől kezdve nem gondoljuk, hogy aki a másik táborba tartozik, az szellem és tehetség dolgában csakis enyhén visszamaradott lehet; vagy ha így nem, legalább erkölcsileg.

Ebből a pszichológiai jelenségből egy további érdekes és talán meglepő következtetés is levonható: amikor a szellemi táborok az ellenfeleiket előszeretettel támadják le látszólag alacsony szakmai színvonaluk, valójában sikeres politikai teljesítményük miatt, nem a hitelesség kikezdésének teljesen tudatos (megtervezett) törekvésével állunk szemben, hanem sokkal inkább a kognitív disszonancia érvényesülésével. Tudatunk nagyon makacsul tiltakozik az ellen, hogy amikor valakit nem szeretünk, bármi jót is meglássunk, megleljünk benne. Nem a szándék az elsődleges – hogy most akkor a másinak „jól aláfűtünk” –; hanem az utálat és gyűlölet az elsődleges, amiből a lejáratás, rombolás szándéka serken.

Nos, úgy tűnik, ezért (az ugrásra kész indulat, gyűlölet miatt) van még mindig – ennyi hamiskodás és igaztalanság lelepleződése után is – viszonylag könnyű dolga az A-fegyver legújabb bevetőinek. S mivel a gyűlölet valóságosan létező (természetesen mindkét oldalon), ezért látszólag azoknak van igazuk, akik módszeresen a gyűlölet rémével riogatnak, s akik az indulatok, a kirekesztési szándékok megfékezésére egyenesen a gyűlölet (a rasszizmus, az antiszemitizmus) ellen bontanak zászlót (a „tolerancia”, a „te is más vagy, te sem vagy más”, a „tégy a gyűlölet ellen” s hasonlók jegyében).

Csakhogy. A gyűlöletet – a másik maradéktalan elutasítását – valójában nem a gonoszság táplálja! *Nem a gonoszság, hanem a kényelmes butaság, a végtelen szellemi restség az, amelyben a mémek csodálatosan termékeny talajra lelnek; az a fajta szellemi kényelem, amely a valóság látszólagos és valóságos ellentmondásait nem engedi a maga árnyalt bonyolultságában megfoganni és kisarjadni, ehelyett fekete-fehér kórókkal pótolja az egyébként roppant színes és változatos világot.*

A gonoszság megfékezésével sokkal könnyebb dolgunk lenne, hiszen vele szemben itt van a kifogyhatatlan emberi jóság és szeretet. A butaságot azonban akár még táplálja is ez – a tengernyi jóság és szeretet. Ahányszor ismeretlen emberek állítanak meg az utcán, és hosszú, boldog életért fohászkodnak – nem maguknak, hanem nekem, az újságírónak! Eközben némelyiknek még a szeme is megtelik könnyel! És ez a meghatódó lelkesedés csupán abból a valójában semmiségből fakad, hogy időnként egy reggeli televíziós műsorban baloldali és liberális politikusoknak „jól odakérdezek”. „Meghalnék, ha újra a kommunisták győznének! – törölgeti a szemét egy ötvenes forma asszony. – Úgy gyűlölöm őket!”.

A végtelen szellemi restség természetes ott burjánzik-terpeszkedik a gyűlölet ellen harcot indítókbán (s harcra indulókbán) is. Nem csak annyiban s olyan értelemben, hogy a saját magukban ébredő gyűlöletet automatikusan kivetítik gyűlöletük okozójára, s ezért nemegyszer áll elő az az idéttlen helyzet, hogy a bagoly mondja a verébnek, nagyfejű. Ennél sokkal nagyobb és veszedelmesebb tévesztés, hogy valójában egyáltalán nem tudják, mi ellen harcolnak. Ha egyszer megértenék, hogy a legtöbb antiszemita érzésnek és megnyilvánulásnak a valódi forrása egyenest maga a jóság, a hűség, a szeretet, a felelősségérzet, s ennek megfelelően vennék fel a harcot az indulatok és gyűlöletek ellen, akkor egyszer még akár csodára is ébredhetnének: volt egyszer egy törzsi háború...

A TÖRZSI HÁBORÚ KERESZTMETSZETE

A kölcsönösség ténye

A Törzsi trilógia (A törzsi háború természetrajza...), s ennek Első könyve bővebben, helyenként részletesen foglalkozik a hadviselés különféle elemeivel, alkalmazásuk törzsi jellegzetességeivel, vonásaival. Az alábbi táblázat a magyarországi törzsi háború „Mengyelejev-táblázata”. Hovatovább teljes összefoglalása, rendszerezése a törzsi hadviselés legfőbb elemeinek, ezáltal jól áttekinthető keresztmetszetét nyújtja az egész háborúzásnak. A táblázat nagy előnye, hogy tárgyilagosságra, elfogulatlanságra kényszerít: akárcsak Mengyelejev, előre kijelöli az esetleg még nem (köz)ismert, de szükségképpen létező elemek helyét. Kutatómunkám előrehaladtával egyre szilárdabbá vált a meggyőződésem: a törzsi háborúzásért nem tehetjük feltétlenül azonos mértékben felelőssé a két törzset, de annyi bizonyos, hogy a harc teljes mértékben kölcsönös. Vagyis hamis mindenféle olyan illúzió, amely csupán az egyik oldal „elítélendő” magatartásával magyarázza (magyarázná) a hadiállapot kialakulását és fennmaradását. A hadviselés bármely elemét tekintve igaz, hogy ha az valamiféleképpen létezik az egyik törzsnél, akkor bizonyosra vehetjük, hogy a megfelelőjét a másik törzsnél is felleljük, ha nem előbb, akkor utóbb. Egy, a jobboldalhoz inkább kötődő újságíró (mint történetesen én) azonnal felfigyel például arra a jelenségre, hogy a „túloldalon” nagy kedvvel „antiszemitáznak”, s elfogadja Schmidt Mária történész megállapítását, mely szerint a baloldal az antiszemitizmust mint a politikai harc fegyverét használja vetélytársa ellenében. Az „antiszemitázás” (rövidítésemben az A-fegyver) így gyorsan bekerült a háború keresztmetszetét bemutató táblázatba, ezáltal azonban rögtön keletkezett egy üres, kitöltendő hely: Mi lehet az a nagyhatású nyelvi fegyver, amelyet viszont a „nemzeti” oldal vet be szívesen a másik törzs, illetve ennek harcosai (jelképei) ellenében? A hosszan tartó háború szükségszerű velejárója, hogy a felek a csapásokra ellencsapásokkal válaszoljanak; a hadviselésnek a másiknál bevált elemeit ugyancsak hasznosítsák. A hadviselési elemek (törzsre jellemző) változatai ilyen értelemben megfelelnek egymásnak. Az „A-fegyver” abban különbözik más (szokásos) politikai fegyverektől, hogy „atomtöltete” miatt nem csupán az ellenfél érvét, de magát az ellenfelet semmisíti meg, amennyiben a közvélemény „politikailag korrekt” részének szemében maradéktalanul szalonképtelenné, azaz erkölcsi és politikai hullává teszi. Hasonlóan romboló erejű fegyverként a másik oldal kezében csak olyan jöhet szóba, amely az ellenfelet ugyancsak a maga egészében (tehát nem csupán érvelésében) lehetetleníti el a közvélemény erre fogékony köreiben. Nos, pontosan erre képes az „N-fegyver”, vagyis az ellenfél „nemzetellenes”-nek minősítése (s a nagyobb hatás – biztosabb találat – kedvéért idegenszívűnek, hazaárulónak stb. bélyegzése).

A hadviselés elemei	Törzsi vonások	
	Balliberális	Nemzeti
A törzs által az önmeghatározásra használt leggyakoribb fogalmak	Baloldali, liberális, balliberális, egyetemes, modern	Jobboldali, nemzeti, nemzeti-liberális, konzervatív, keresztény, polgári, magyar
A másik törzs által a törzsre használt bélyegek, skatulyák	Idegenszívű, hazaáruló, nemzetáruló, nemzetietlen, nem nemzeti, nemzetellenes, kommunista, kozmopolita, labanc, zsidó	Nacionalista, magyarkodó, antiszemita, fasiszta, náci, nyilas, rohamosztagos, különítményes, rasszista, horthysta, szélsőjobb-oldali, kirekesztő, miépes, csurkista

A másik törzs ellen a törzs által bevetett legfőbb nyelvhasználati fegyver	A-fegyver („antiszemita”)	N-fegyver („nemzetellenes”)
A másik törzs által a törzs lejáratására használt, fölényérzetet kifejező becsületsértések	„Galíciai jöttmentek”	„Mucsai”
A törzs által használt megjelölés a másik törzshöz pártolt „áruló”-ra	Díszszidó	Díszgoj
A törzs által a saját és a másik törzs „helyének” kijelölésére használt jelmondatok	Demokráciát! Elnök = Demokrácia Tégy a gyűlölet ellen! Te is más vagy, te sem vagy más	Aki magyar, velünk tart! Magyarország a magyaroké!
A törzs által demonstratív célból tisztelt/viselt jelképek	Kék szalag, Károlyi Mihály, holokauszt	Nemzeti kokárda, Szent Korona, 1956
A törzs által a közvélemény megdolgozására használt szólamok	Megbékélés a múlttal; baráti viszony a szomszéd országokkal; a múlt sérelmeinek az elfelejtése; árkok betemetése	Keresztény Magyarországot; polgári Magyarországot; múlt nélkül nincs jövő; Európának nemzeti identitásukat megőrző államokra van szüksége
A két törzs közötti törésvonal ideológiai szubsztanciája	Antinacionalizmus (elsősorban kifelé fordulás, egyetemesség, internacionalizmus, globalizmus, multikultúra)	Nacionalizmus (elsősorban befelé fordulás, nemzeti kötődés, nemzeti hagyományok, nemzeti kultúra)

A törzsi háború keresztmetszete

II. rész
A TÖRZSEK TERMÉSZETÉRŐL

AZ IGAZI ELLENSÉG

Törzsi vonások a négy igen tükrében

Hogyan lehet *másképp* magyarnak lenni? Milyen markáns különbségek fedezhetők fel az egyelőre alaktalan és névtelen – mert valójában definiálatlan – *törzsek* között, a *hadviselő felek* gondolkodásmódjában, viselkedésében?⁸⁷ Mit tudhatunk gyökereikről, önképükről, önazonosságukról? Ideológiájukról, törekvéseikről? Mit állíthatunk rokon- és ellenszenveikről, kötődéseikről és ellenségeikről? Miről árulkodnak félelmeik és harci módszereik? Ebben a fejezetben ezek megragadására, első feltérképezésére teszek kísérletet a törzsi háborúzás drámai kezdetének (*a Nap árnyékba borulásának*) megidézésével, a „négy igen”-es akciónak és történelmi környezetének, szimbolikus jelentőségű mozzanatainak, szereplőinek elemzésével.

A félelem tárgya: Pozsgay Imre

Emberi természetünk egyik sajátossága, hogy félelmeinket, szorongásainkat, akárhogy igyekszünk, nem tudjuk maradéktalanul legyőzni, mások vagy magunk elől teljesen elrejteni. Ahogy a munkahelyi kudarcaink feszültségeit hajlamosak vagyunk – anélkül, hogy tudatában lennénk ennek – otthon levezetni, ugyanennyire igaz, hogy félelmeink is a legkülönbébb megnyilvánulási formákat ölthetik, amelyekből első látásra gyakran még az sem derül ki (sem a magunk, sem mások számára), hogy maga a félelem, a megfoghatatlan szorongás bújlik meg mögöttük. Csak annyit érzünk vagy sejtünk, hogy valamiképpen (azaz a magunk megszokott normáihoz képest) logikátlan, értelmetlen, indokolatlan (azaz *irracionális*) a kiváltott viselkedés, s ennek révén feltételezzük, hogy a megnyilvánulás valódi (mélyebb) okai rejtve maradtak.

A nagy társadalmi átalakulások időszaka – mint amilyen az úgynevezett *rendszerváltozás* is – mindig termékeny táptalajának bizonyul a félelemnek. Nem tudjuk, nem fognak-e elszabadulni az indulatok, s nem fenyegeti-e veszély akár az életünket is (vagy családunk életét, épségét). Nem tudjuk, hogy az újraosztásnál nem fognak-e elnyomni, háttérbe szorítani minket, s a győztesek helyett a vesztesek oldalára sodorni bennünket. De azt sem tudjuk, hogy vesztesként esetleg mennyire leszünk kiszolgáltatva a győztesek akaratának, nemtelen (kirekesztő, kisémmiző) szándékának.

Abból, hogy a félelmei kit merre (kihez) terelnek, kit milyen tettekre sarkallnak, sokat megtudhatunk az igazi jellemvonásokról (*törzsi jegyeikről*). Ám nem egyszerű dolog kettéválasztani, mikor mozgat valakit a félelem, mikor a hatalomvágy, mikor mindkettő. Nem zárható ki ugyanis, hogy a félelem a hatalomszerzés egyik fő indítéka: a hatalom nem csak a másik feletti uralomra ad lehetőséget, de egyúttal meg is véd a másiktól.

Figyeljük meg a Lelkesedések korát búcsúztató, s a Félelmek korát elindító, „négy igen”-es akció természetét! Felfedezhetők-e az igazi félelem jelei, vagy teljesen egyértelmű, hogy a szabad demokraták és a fiatal demokraták „csupán” nem akartak kimaradni a hatalom felosztásából. Első pillantásra a tények ez utóbbit látszanak igazolni.⁸⁸

⁸⁷ „Nem pártokról kell szavazni – mondja Orbán Viktor 2002. április 16-án, a rendkívül kiélezett választás második fordulójára adott hosszabb interjújában. – Két világ határán állunk [...] Két gondolkodásmód, két világfelfogás.”

⁸⁸ A „négy igen”-es akció elemzésének és értékelésének számos részletét médiakönyvemből (Elsőkből lesznek az első...) emeltem át. (VDGy)

A Magyar Közvéleménykutató Intézet 1989 szeptemberében nyilvánosságra hozott adatai szerint az MSZMP népszerűségi indexe májusban 27% volt, júliusban 37%-ra emelkedett! Eltekintve attól, hogy a szocialista gyökerek – elfogultságok – torzíthattak a számokon, a tendenciára találhatunk magyarázatot: egyfelől az MSZMP készséges tárgyalási hajlandósága; másfelől a vitáktól és önálló gondolkodástól elszokott közvélemény erősödő irritáltsága a szabadsággal együtt járó „rendetlenségtől”, bizonytalanságtól. Alig néhány hónap múlva a nyilvánosság elé kerülés esélyével bont zászlót az *antipárt*, a Magyarországi Pártonkívüliek Egyesülete. „Mi a NÉP-ben és a NÉP-pel együtt gondolkodunk és kívánunk cselekedni annak tudatában, hogy a nép nem pártvezérekől áll. Elítéljük a pártokat, akik a nép meghallgatása nélkül kerekasztal tárgyalásokat folytatnak és folytattak.” (*Mai Nap*, december 9.)

Az MDF-nek (amely elkötelezett híve az állampárttal való tárgyalásos alkudozásnak, s a kommunizálásban is visszafogottabbnak bizonyul) szintén erőteljesen nőtt a népszerűsége; annál drasztikusabban csökkent „a demokratikus ellenzék” szerepében szívesen tetszelgő SZDSZ-é, s a radikális ifjú demokratáké. Az előbbi szavazóbázisa 6%-ról júliusra a felére zuhant vissza, így hozzá képest a Demokrata Fórum már ötször annyi szavazatra számíthatott egy esetleges választáskor; a Fidesz pedig 16%-ról esett vissza 7%-ra, ez felér egy földcsuszamlással.

Mondhatnánk, teljesen logikus és magától értetődő, hogy ettől a pillanattól kezdve az SZDSZ és a FIDESZ attól fél leginkább, hogy még meg sem szerezte a hatalmat, s máris kicsúszik a kezéből. Félelmükben, kétségkívül, mindketten óriásit kockáztatnak, ráadásul nemcsak a maguk bőrét viszik a vásárra: a tárgyalásos, békés átmenetet veszélyeztetik.⁸⁹

A két párt félelmének *közvetlen oka* tehát a népszerűségvesztés; e mögött pedig a hatalomról való lemaradás, az újrafelosztásból való kimaradás növekvő veszélye. De vajon mi félelmük *tárgya, megtestesítője*? Nos, amint majd bizonyítani kívánom, nem más, mint Pozsgay Imre, ki ekkor a népszerűsége csúcán áll. Mögötte pedig – a félelem *mélyebb* okaként – a *nacionalizmus*.

A politikai alku során az MSZMP – cserébe az alkotmányos rendszerváltás lehetőségéért, a sarkalatos törvények megszavazásáért, még előtte a munkahelyi pártszervezetek felszámolásáért, a munkásörtség megszüntetéséért, a pártvagyon elszámoltatásáért, és így tovább – azt kérte, hogy még az országos választások előtt népszavazás döntsön a köztársasági elnök személyéről. Az akkori politikai helyzetet figyelembe véve, senkinek nem lehetett kétsége afelől, hogy ez a személy csakis Pozsgay Imre lehet. Márpedig ő, ki egyébiránt az állampárt békés lebontásáért oly sokat tevékenykedett, óriási szálla volt a liberálisok, különösen a szabad demokraták szemében. Ezek Pozsgayt – kimondva-kimondatlanul – *veszedelmes nacionalistának* tekintik, aki személye népszerűségét és hatalmi befolyását egyaránt a különféle nemzeti erők helyzetbehozására hasznosítja, legyen ez akár az MSZMP – később MSZP – népi szárnya, akár a Magyar Demokrata Fórum. Ha a két liberális párt akarata és törekvése szerint csupán az országgyűlési választások után kerülne sor a köztársasági elnök megválasztására, ez egyenértékű lenne azzal, hogy Pozsgay sosem lesz államfő. És nem is lett. Utólag még ennél többet is megállapíthatunk: e sikeresnek bizonyuló, „négy igen”-es kampánynak „köszönhetően” politikai értelemben ő lett a rendszerváltás egyik legnagyobb vesztese.⁹⁰

⁸⁹ Akkoriban legalábbis így tűnt. Visszatekintve már nyugodtan állítható: a békés átmenetre – átmenetre – elengedhetetlen szüksége volt az állampártnak, tehát aligha tudott volna az ellenzék olyat csinálni, amitől az MSZMP becsukott volna minden ajtót. A most felelevenítendő esetben is – a négy igenes népszavazásról van szó – háborgott ugyan a régi országgyűlés, de „miniszterelnöki presszióra végül is félretette a referendummal kapcsolatos felháborodását, s megszavazta előbb a köztársasági alkotmányt, majd sorban a többi sarkalatos törvényt.” (Babus Endre: Népszavazás – 1989. In: Magyarország politikai évkönyve 1991, 211. o.)

⁹⁰ Az 1994-es választások előtt kilép az MSZP-ből és a Nemzeti Demokrata Szövetség elnöke lesz, amely párt soha egy pillanatig nem jutott meghatározó szerephez a magyar rendszerváltásban.

A két párt népszavazási kezdeményezése nyilvánvalóan ellentétes volt a háromoldalú tárgyalások – 1989. június 10-ei – alapokmányával, amely szerint a vitás kérdéseket tárgyalóasztalnál kell rendezni. A népszavazásról szóló egykori elemzésében Babus Endre, a HVG újságírója (és nem mellesleg a Nyilvánosság Klub, tehát egy SZDSZ-közelbeni szervezet tagja) is megállapítja, a tárgyalásos rendezés kötelezettsége „a referendumot kezdeményezőkre is kétségtávol fennállt, hiszen egyikük sem szakította meg egyoldalúan a tárgyalásokat, sőt a sarkalatos törvények parlamenti vitáiban aktívan részt is vettek”. Még azt is hozzáfűzi, hogy „a népszavazási kampány legnagyobb politikai kockázata alighanem éppen abban rejlett, hogy az MSZP a megállapodás megszegésére hivatkozva felmondja a szeptember 18-i egyezményt”.

Vajon miért vállalt a két liberális párt ekkora kockázatot? Miért ért meg nekik ilyen sokat Pozsgay megbuktatásának lehetősége?

Három, egymással összefüggő tényezőre mutatok rá. Ezek:

- a baloldaliság és nacionalizmus sajátos viszonya Magyarországon;
- Pozsgay helye és szerepe a Magyar Szocialista Munkáspártban;
- Pozsgay szerepe a rendszerváltozásban.

A baloldaliság és nacionalizmus sajátos viszonya Magyarországon

A későbbiekben, a maga helyén részletesebben is foglalkozni kívánok ezzel a kérdéssel (Simon János politológus kutatási eredményeire építve). Itt csak utalok arra, hogy a volt szocialista országokat összehasonlítva, Magyarország vízválasztónak bizonyul: a tőlünk nyugatra eső országokra – és Magyarországra – az a jellemző, hogy a baloldal távol tartja magát a nacionalizmustól; ezzel szemben a többi (környező, ill. keletre eső) volt szocialista országban a baloldali pártok egyszerre hordozói a baloldali internacionalizmusnak és a nemzeti (nacionalista) retorikának, törekvéseknek.

A magyarországi rendszerváltozás során megvolt annak a veszélye, hogy a baloldalon (az MSZMP-n belül) mindig is jelen volt *népi* („nacionalista”) szárny megerősödik. Mind az addig uralkodó helyzetben lévő másik („antinacionalista”) *szárnynak* (helyesebben: *törzsnek*), mind pedig a nacionalizmustól, nacionalistáktól – történelmi okoknál fogva – ösztönösen tartó (olykor féltő, netán rettegő) ún. liberálisoknak (illetve támogatóiknak) elemi érdekük volt, hogy ennek a megerősödésnek elejét vegyék.

Pozsgay helye és szerepe a Magyar Szocialista Munkáspártban

Sokat elárul erről Eötvös Pál, a Népszabadság egykori (és 2004 tavaszáig szakadatlanul!) főszerkesztője a *médiakönyvemhez* adott interjújában, amelyből kiderül, miért inkább Pozsgay Imrétől, az MSZMP-MSZP jeles tagjától és a népi szocialistáktól (tehát saját párttársaitól!) féltette lapját, mintsem az új, „ellenséges” politikai erőktől, például az MDF-től.

Ez a lap elsüllyedhetett volna sok minden miatt. A legnagyobb szívóerő ‘89-ben a reformmozgalmak részéről jelentkezett. Mi volt ez a reformmozgalom? Nem a valamikori gazdasági reformok ideája körül jött létre, hanem ez a népi baloldal mozgalma volt, amely a tradicionális magyar politikai törésvonal (! – VDGy) tekintetében kétszáz éves tradícióra tekintett vissza, s amely az MSZMP-n belül is az egyik szárnyat adta. Legjelentősebb képviselője akkor Pozsgay Imre volt... [...] Na most, a szerkesztőség egészét tekintve, szintén voltak ilyen értelemben, és voltak más értelemben elkötelezett emberek. Így ha megingás keletkezik, erős külső hatások érik az újságot, a lap viszonylag könnyen kilendíthető lett volna stabilnak tűnő helyzetéből. Mondjuk egy pozsgayista próbálkozással. Bár Pozsgay közvetlenül sosem gyakorolt nyomást, de az ő keze volt, ugye, a dologban.

A magyar politikatudomány különös módon kevés figyelmet szentel annak a roppant fontosnak tűnő megállapításnak, amely itt és most Eötvöstől hangzott el: az a reformmozgalom, amely – nyilván más, külső erőkkel együtt, s nem a nemzetközi hatáshullámok ellenében, hanem azokat meglovagolva, de – végül is elseperte Kádárt, s amely belülről segített be a többszázévezres állampárt, az MSZMP szétrobbantásába (és nem mellékesen egy pár tízezres utódpártba, az MSZP-be való átmentésébe), szóval *ez a baloldali reformmozgalom népi gyökerű volt*. Pozsgay Imre tehát nem egyszerűen a legnépszerűbb magyar politikus ekkoriban – külföldön és belföldön egyaránt –, hanem komoly hatalmi bázisa is van saját pártján belül. A párton kívüli *népi* erőkkel jó kapcsolata volt, ennek révén valódi esélye lett volna arra, hogy eltolja az addigi, szocialisták és nem szocialisták között húzódó törésvonalat a népiek (nacionalisták) és az (antinacionalista) internacionalisták közé.

Pozsgay szerepe a rendszerváltozásban

A Nagy Temetés után hamar (1989. június 23-án) összeül az MSZMP KB, és az előremene-külés jegyében kitűzi történelmi jelentőségűnek bizonyuló kongresszusának időpontját (októ-ber 7., az MSZMP önfelszámolásának – az MSZP megalakulásának – napja), egyszersmind megválasztja új vezetését. A négytagú *kollektív irányító testület*ben – a pártelnök Nyers Rezső, a főtárgy Grósz Károly, a miniszterelnök Németh Miklós mellett – a negyedik személy Pozsgay Imre.

Népi politikus a magyar baloldalon ilyen magasra még nem emelkedett a ranglétrán. A *nem népi* politikai erőknél ez két szempontból is erős nyugtalanságot kelthetett. Egyfelől a múlt miatt: ez a rang rendkívül népszerű, hatásos politizálás kikerülhetetlen következménye volt. Másfelől a jövő miatt: ez a rang a még nagyobb hatás és népszerűség komoly esélyét vetítette előre.

Az „MDF időszámítása voltaképpen nem az 1987-es lakiteleki első értekezlettel kezdődik, hanem az ugyancsak 87-es novemberi nyilvánosság elé lépéssel” – állította 1988-ban Csurka István.⁹¹ Ekkor jelent meg ugyanis – két hónap késéssel – a Magyar Nemzetben Pozsgay Imre *A közmegegyezés hajszálerei* című, egész oldalt betöltő interjúja, beszámolója a lakiteleki találkozóról és maga a lakiteleki nyilatkozat teljes terjedelmében. Az 1985 nyarán tartott monori tanácskozás „Valódi szenzáció volt, de titkos, föld alatti szenzáció.” „Lakitelek a Pozsgay-nyilatkozattal vált igazi konfliktussá. Más az időszámítás azóta, amióta néhány értelmiségi nyilvánossá tette, hogy a nemzet sorskérdéseiben nemcsak a hatalom illetékes. A lakiteleki nyilatkozat megjelenése óta letagadhatatlan, hogy a nemzet legfontosabb kérdéseit mindenkinek jogában áll megvitatni.” – lelkesedik Csurka István. „S ez esemény? Ez mér-földkő?” – kérdi saját magától. „Igen, az. Sőt, csillagrobbanás.”

Pozsgay besegített egy másik „csillagrobbanás”-ba is. 1989. január 28-án KB-tagként, államminiszterként *népfelkelésnek* nevezte 1956-ot a rádió 168 óra műsorában. Kevés dologra ügyelt annyira Kádár János és rendszere, minthogy ez soha ne következhesen be. Semmilyen nyilvános és nem nyilvános fórumon nem volt ajánlatos „az eseményt” másnak nevezni, mint *ellenforradalomnak*, hiszen semmilyen más módon nem lehetett „indokolni”, legitimálni az ötvenhat utáni megtorlásokat. Sokat elmond a korról, az – akármennyire is „puha” – diktatúra totális természetéről, hogy egyetlen szó, egyetlen kifejezés nyilvános (sokszorozó hatású) használata milyen súlyos legitimációs válságot tudott előidézni. „Ha nem ellenforradalom, hanem népfelkelés, akkor a felakasztott miniszterelnök, Nagy Imre és társai nem ellenforra-dalmárok, hanem hősök, a rendszer vezetője és névadója, Kádár János pedig *gyilkos*.” Nem más és nem kevesebb volt a bejelentés bár ki nem mondott, de világos üzenete. Halálos tördőfés.

⁹¹ Csurka István: Az MDF '88-a. Tizenkét hónap krónikája, Magyarország politikai évkönyve 1988, id. mű 304-305. o.

Ezt a tördőfést saját, magas rangú párttársa adta Kádárnak, ezért bizonyult végzetes erejűnek. Az ún. demokratikus ellenzék által – a *népiek* kizárásával – megalkotott „Társadalmi szerződés” mindenféle köntőrfalazás nélkül kimondott híres jelmondata, a „Kádárnak mennie kell!”, a Kádárral és pártjával *szembenálló* fél bátor megnyilvánulása volt, amely azonban csak kívülről, politikai hatalomként, ellenerőként rombolt. Pozsgay kijelentése ezzel szemben a legkényesebb pontokon, az Erkölcs és az Igazság tekintetében, azaz a lelkekben ásta alá Kádár hatalmi gépezetét. „Az 1956-os »ellenforradalom« újraértékelésével kapcsolatos bejelentésem alapjaiban rázta meg a párt identitástudatát” – emlékszik vissza Pozsgay Imre tíz évvel később, 1998-ban.⁹²

Népszerűségének köszönhetően – a Minisztertanács döntése folytán – Pozsgay jelentős befolyást szerzett a Magyar Televízió és a Magyar Rádió irányításában. A választások küszöbén, monopolhelyzeténél fogva főképp az állami televízió játszott meghatározó szerepet a tömegtájékoztatásban (kampányban, propagandában), s abban a tényben, hogy (szemben a nyomtatott sajtóval) az elektronikus médiában nem engedélyezték a privatizációt (pontosabban frekvenciamoratóriumot hirdettek), ugyancsak szerepe lehetett Pozsgay Imrének.

Nehéz lenne megítélni, hogy az elkövetkező eseményekre Pozsgay mekkora és milyen befolyással volt, azt pedig még kevésbé lehet, hogy tevékenységére volt-e bárminő hatása hosszú idők óta első (annál végzetesebb) vereségének, amelyet a „négy igen”-es kampánnyal volt kénytelen elviselni a liberális pártoktól. Annyi azonban bizonyosnak látszik, hogy Pozsgay Imrének mint *népi* politikusnak két dologgal tisztában kellett lennie:

- A média munkatársainak többsége inkább rokonszenvvel, mint ellenszenvvel viseltetik a liberális pártok iránt; és ugyanez *nem* mondható el a „nemzeti” pártokról, a „nemzeti erőkről”.
- A liberális pártoknak – szemben például a *magyar* demokratákkal – nincs jelentős társadalmi bázisuk, számukra tehát létkérdés a média szabad felhasználása propaganda, illetve kampány céljaikra.

Ennek alapján pedig nemcsak logikus, de alapos is az feltételezésünk, hogy Pozsgay – noha ennek többször is az ellenkezőjét állította – igencsak tevékenyen kivette részét abból a néhány fontos döntésből (ha mással nem, azzal, hogy szemet hunyt), amelyek a választások előtt a Magyar Rádió és a Magyar Televízió irányultságát a „nemzeti erők” előnyére módosították.

A Magyar Rádió és a Magyar Televízió közvetlen vezetése a Párt által kinevezett elnökökről áttételre egy határidő nélkül kinevezett elnökségre. Ennek vezetője (Nemeskürty István) és tagjai (Chrudinák Alajos, Czigány György, Dömölky János, Gombár János, Horváth Ádám, Kővári Péter, Pálffy G. István és Vitray Tamás) összességében sikeresen közvetítették a Pozsgay által hangoztatott politikai filozófiát: a választásokig garantálni kell a békés, nyugodt átmenetet. Ez esetünkben nem jelent mást és kevesebbet, mint hogy a két vezető tömegtájékoztatási eszköz tudatosan csökkenteni, tompítani igyekezett a két liberális pártnak a médián keresztül megsokszorozni szánt tömeghatását.

Az 1990. január 4-én kinevezett kuratórium már néhány nap múltán úgy döntött, hogy a nyilvánosság szabályozása rendjének kidolgozásáig és életbe lépéséig (január 23-ig) a rádió és a televízió fizetett politikai hirdetéseket nem sugározhat. A Magyar Televízió elnöksége pedig felmentette Aczél Endrét a Híradó és A Hét főszerkesztői beosztásából, és Pálffy G. Istvánt, az MTV elnökségének tagját bízta meg a főszerkesztői teendők ellátásával.

⁹² Pozsgay Imre: Széljegyzet a rendszerváltozás vélt vagy valós titkaihoz In: Magyarország évtizedkönyve, A rendszerváltás (1988-1998) II., 938. o., Demokrácia Kutatások Központja Alapítvány, 1998.

Mint látni fogjuk, a „békés átmenet jegyében” elindított médiapolitika következményeként

- *egyfelől* elementáris támadás indult Pozsgay ellen – s *egyúttal* kezdetét vette a *média-háború*;
- *másfelől* feltételezhető, hogy a liberális pártok éppen annyi szavazatot veszítettek, amennyi az MDF-nek elegendő volt ahhoz, hogy orrhosszal megnyerje a választásokat.

A támadások hatására Pozsgay felettébb hamar (január 16-án) lemondott tisztségéről, az alábbi nyilatkozatot juttatva el a Magyar Távirati Irodának:

A Minisztertanács legutóbbi ülésén rám bízta a rádió és a televízió kormányzati felügyeletével kapcsolatos feladatok egy részét. A magyar ellenzéki élet egyes képviselői és különböző szervezetek bírálták ezt a döntést, mondván, hogy olyan személy nem lehet a nemzeti médiák felügyelője, aki a Szocialista Párt választási munkájának politikai irányítója. A bírálókat az az ellenőrizhető tény sem zavarta, hogy a felügyeletről szóló rendelet az államminiszterre egyetlen olyan feladatot sem bíz, amely politikai vagy személyi ügyekben számára hatáskört, döntései lehetőséget adna. [...]

Szomorúan veszem tudomásul, hogy a bontakozó magyar demokráciában megjelentek olyan politikai erők és szervezetek, amelyek a múltban lévő régi hazugságok helyét nem az igazsággal, hanem új hazugságokkal kívánják betölteni. [...] Valóságos parlamentáris viszonyok között és tisztességes nyilvánosság mellett erre megvan az intézményes megoldás, a normális politikai kultúrában pedig a szükséges tolerancia. Mivel ez ma még hiányzik, így csak személyes döntést hozhattam.”

A meglehetősen kódolt (rejtett, rejtjelezett) szövegből kívülálló nem tudhatja meg, hogy most voltaképp kik is támadták meg Pozsgayt, azaz kik az ellenségei – és kik a barátai. Mások megnyilvánulásából és a soron következő eseményekből ez világosabbá válik; s az is, hogy Pozsgay lemondása – miután a segédletével kialakított változások önjáróan „működni”, hatni kezdtek – inkább taktikai jelentőségű volt, a dolgok menetét, irányát már nem érintette.

Az első nyilatkozó, akit meg kell említenünk, maga Csurka István. Itt válik jelentőség-teljessé, hogy már idézett *baljós* mondatai („Ébresztő, magyarság, megint félrevezetnek! El-múlt az őszirózsás forradalom, ez már a Kun Bélák idősza, még akkor is, ha Lenint szidják az új Lenin-fiúk.”) minek hatására születtek s mikor hangzottak el. A szöveget (amelyet később részletesebben is idézek) dekódolva (megfejtve) arra a következtetésre juthatunk, hogy ellenségeként ugyanazokról van szó, mint Pozsgay támadói esetében. Az időpontot (1990. január 14.) megfigyelve pedig egyfelől azt állapíthatjuk meg, hogy a jegyzet nyilvánvalóan Pozsgay védelmében (is) íródott; másfelől pedig azt, hogy miközben a politikai hirdetések korlátozásával fékeztek az ezen a téren kiváló liberális pártok hatását⁹³, semmilyen korlátot nem állítottak Csurka István, az MDF egyik alapítója, frontembere elé: rendszeres szerzője (jegyzetírója) lett a Magyar Rádió Vasárnapi Újság című, népszerű műsorának. Ennek jelentőségét jól mutatja, hogy az akkori – később leváltott – főszerkesztő, Győri Béla máig (2004) Csurka pártjának, a Magyar Igazság és Élet Pártjának (MIÉP) sajtószóvivője.

1990. február 28-án – tájékoztat a korabeli Magyar Nemzet – a szabad demokraták meg-
ütközéssel fogadják azokat a terveket, amelyek a március 15-i ünnep „semlegesítésére és a tájékoztatás csorbítására irányulnak”. A liberálisok a Magyar Televíziót és a Magyar Rádiót nemcsak hogy nem tudták a saját szájuk íze szerint mozgatni és kihasználni (seregnyi belső, önkéntes támogatójuk ellenére), de még e médiumok nyilvánvalóan barátságtalan lépéseit is

⁹³ A radikális ellenzék sikerében – állapítja meg Babus Endre – alighanem döntő szerepet játszott, hogy politikai üzeneteiket többnyire olyan közkedvelt színész-sztárokkal tudta közvetíteni, akik képesek voltak elhitetni: maguk is azonosultak az SZDSZ-FIDESZ követelésekkel. (*Tegyük hozzá: nem kizárt, hogy valóban azonosultak – V.D.G.Y.*) Az ellenfelek ezzel szemben szinte kivétel nélkül névtelen „rek-lámhordozókat” alkalmaztak. Mindez sokakban olyan benyomást keltett, hogy itt végső soron a társadalom áll szemben a még mindig arctalan, távoli, ismeretlen hatalmi szervezettel. (Idézett mű, 212. o.)

el kellett viselniük. Mi másért állította volna be úgy a Magyar Televízió, mintha Tamás Gáspár Miklós a koronás címet fitymálta volna? Ez az addig oly népszerű filozófus miért bukott óriásit az országos választáson – s maradt el pártja biztosnak vélt győzelme is?

ÜNNEPEINK A VÁLASZTÁSOK ÁRNYÉKÁBAN. *Március 15. – ismét főszerepben a Magyar Televízió* – olvashatjuk Rockenbauer Zoltán⁹⁴ visszaemlékezésének beszédes alcímeit. A Kossuth téren – írja – Csoóri Sándor (MDF) higgadtabb és Torgyán József (FKgP) kevésbé higgadt beszéde után szóló Mikola Istvánt, a Hazafias Választási Koalíció szónokát ugyancsak kifütyülték, sőt, a jelenlévő fideszesek [...] kivonultak a térről. A Bem térről, a KDNP, az Agrárszövetség és a DEMISZ⁹⁵ színhelyéről viszont az SZDSZ vonult ki kora délután, mondván, nem asszisztálnak a DEMISZ „díszleteihez”. Tamás Gáspár Miklós kivonulási jelenetét később a televízióban a kereszténydemokraták „egy megvágott felvételen úgy állították be, mintha a politikus a koronás címer miatt szólította volna fel távozásra híveit, és ezzel sikeresen csökkentették TGM és az SZDSZ választási esélyeit”.

Rockenbauer Zoltán néhány sorral odébb ugyan némileg más következtetést von le („A rosszízű kampányfogásoktól megtépázott ünnep vesztesei a legvehemensebben viselkedő pártok, az SZDSZ és az MSZDP⁹⁶ lettek, indirekt módon növelve a választásokon megfontoltabban szereplő MDF, FIDESZ és KDNP⁹⁷ szavazóbázisát”), az azonban aligha vonható kétségbe, hogy Pozsgay döntő hatással volt a (hosszú idők után) első szabad választások kimenetelére. Mondhatni, visszafizetett a „négy igen”-ért; beavatkozásával voltaképpen megakadályozta, hogy a senki által nem választott, ám markáns kötődésű és elfogultságú sajtó mondja ki a végső szót, milyen irányba tegye meg első lépéseit a magyar rendszerváltozás.

A választások után az MSZP vert hadában Pozsgay Imre már nem jutott meghatározó szerephez, ahogy a nemzeti baloldal többi képviselője sem (Szűrös Mátyás, Kósa Ferenc például). De Antall József színrelépésével az új és legnagyobb nemzeti pártban, az MDF-ben maguknak helyet talált baloldaliak – élükön Bíró Zoltánnal, az MDF első (ügyvezető) elnökével, Pozsgay barátjával és harcostársával – szintén kiszorultak a vezetésből és hatalomból. Ez végképp eldöntötte, hogy Magyarországon a „nemzeti” és a „baloldali” értékek képviselete továbbra is elválik egymástól, s noha a baloldal legnagyobb pártja (MSZP) időnként megpróbálkozott a „nemzeti” politizálással és retorikával, ezt soha nem volt képes annyira hitelesen képviselni, hogy maradandóan beépülhetett volna programjába és magatartásába.

Akcionisták: a stílus maga a párt?

A rendszerváltozás előkészítése során a hatalommal szemben folytatott küzdelem két politikai – Haraszi Miklós SZDSZ-es közíró és politikus szerint két *geopolitikai*⁹⁸ – megfontolás mentén folyt: az egyik inkább a lassú, kitartó alkudozást választotta (MDF), a másik inkább a radikális ütközéseket, erődemonstrációkat kedvelte (liberális pártok). Ez korántsem jelenti azt, hogy az MDF ne vette volna ki a részét a tüntetésekből, vagy hogy maga is ne kezdeményezett volna erődemonstrációkat; de azt sem jelenti, hogy az SZDSZ (és a Fidesz) ne akart volna tárgyalni. A politikai stílusbeli különbségek azonban mégiscsak határozottan megmutatkoztak, a törzsi vonások kutatásakor ennél fogva figyelmet érdemelnek. „A stílus maga az ember” – tartja a szólás. A stílus maga a párt?

⁹⁴ 2000-2002 között az Orbán-kormány kulturális minisztere

⁹⁵ A nagy metamorfózis során a Kommunista Ifjúsági Szövetség sem maradt adós a mezcserével, így lett a KISZ-ből DEMISZ, azaz Demokratikus Ifjúsági Szövetség

⁹⁶ Magyar Szociáldemokrata Párt

⁹⁷ Kereszténydemokrata Néppárt

⁹⁸ Haraszi Miklós: A kiegyezés két taktikája. (Út a négy igenhez) In: Magyarország évtizedkönyve, A rendszerváltás (1988-1998) II., 926. o., Demokrácia Kutatások Központja Alapítvány, 1998.)

Miután Babus Endre HVG-s újságíró (a Nyilvánosság Klub tagja) említett írásában tárgyilagosan megállapította, hogy a tárgyalásos rendezés kötelezettsége „a referendumot kezdeményezőkre is kétségkívül fennállt, hiszen egyikük sem szakította meg egyoldalúan a tárgyalásokat, sőt a sarkalatos törvények parlamenti vitáiban aktívan részt is vettek”, a következőt fűzi ehhez a gondolathoz:

„Egy társadalmi rendszerváltás napjaiban, kivált, ha egy diktatúra felszámolásáról van szó, az előzetesen elfogadott »illemkódex« precíz betartása kétségkívül dicséretes, ám a lényeg mégiscsak az, hogy mielőbb, s lehetőleg komoly megrázkódtatás nélkül bekövetkezzen a történelmi aktus.” (kiemelés tőlem – VDGy)

Az „illemkódexet” semmibe vevőkhöz a nagyközönség – és sajtója – egy részében a „bolsevik”⁹⁹, még rosszabb esetben a „zsidó” képzet társult. Csurka István a Pozsgay „védelmére” született rádiós jegyzet eddig még nem idézett részében a következőképpen vélekedik ugyanerről a körről:

„A magyar társadalomnak most már fel kell ébrednie! A gátlástalan érdekérvényesítés most a legnagyobb gátja annak, hogy eljussunk az áhított demokráciába. Amíg Magyarországon lehet népnemzeti gerincű magyarokat rágalmak özönével lehetetlenné tenni, amíg a megkülönböztetés alapelve a klikkhez, szektához tartozás, amíg ami népi, az eleve gyanús, amíg egy törpe kisebbség el tudja fogadtatni az egész társadalommal, hogy csak az ő igazsága igazság, és minden, ami az ő körén kívülről jön, elvetendő, és amíg ez a magyarságnak mutatott – most radikálisan liberálisnak mondott – irányvonal ugyanazokból a marxistalukácsista baloldali gyökerekből táplálkozik, mint a Kádár-Aczél korszakban, addig nincs kilátás arra, hogy a magyarság nagy tömegei jól érezzék magukat a saját hazájukban.”

Csurka felfogása szerint tehát egy *gátlástalan, radikális csoportosulás nemzet- és magyar-ellenes rágalmaival, módszereivel* kell szembenéznünk. Beszédének többé-kevésbé kódolt kifejezései természetesen riasztottak mindenkit, aki bármilyen áthallással egyfelől *Lenin-fiúnak* (kommunistának?), *törpe kisebbségnek*, *klikktagnak*, *szektatagnak* (zsidónak?) érezhette magát, másfelől nem gondolta úgy, hogy – akár baloldaliként, akár liberálisként – belefér a „népnemzeti gerincű” kategóriába.

Greza Ferenc *Apák és fiúk* című, nagy port kavart pamfletje ugyancsak azt sugallta, hogy az SZDSZ radikális liberalizmusa szerves folytatódása a kommunisták bolsevizmusának.¹⁰⁰ A nemzeti oldal szellemi képviselői láthatólag egyetlen nézőpontból ítélkeztek: mennyiben hordozza magában a vizsgált megnyilvánulás a nemzetért, a közösségért, a hazáért való demonstratív felelősségérzetet, aggodást. Ennek hiányában egyenlőséglelet tettek apák és fiúk, azaz a bolsevik baloldal és a radikális liberálisok között.

Kiss József szerint, kit már korábban idéztem, az utólagos sajtóelemzésekben is megállapítható, hogy március 15-én – „az SZDSZ *akcionista* álláspontjának megfelelően” – nem ünneplés, hanem kampány folyt. Ebbe a „vitába” robban be az SZDSZ egyik legismertebb vezetője, Tamás Gáspár Miklós „intoleráns magatartása”, hozzájárulván a szabad demokraták említett – 3-4 százalékpontos – szavazatvesztéséhez.

⁹⁹ 12 évvel később a szocialisták (kampány) stílusát kifogásolva az egyik Demokrata-olvasó Wass Albertet idézi: „A bolsevik nem orosz, nem román és nem magyar. A bolsevik olyan ember, aki tele van gyűlölettel. Mindenkit gyűlöl, aki nem úgy gondolkodik, mint ő, és mindenkit gyűlöl, akiknek van valami. És akit gyűlöl, azt megöli. A bolsevik az, aki... nem akar egyebet, mint munka nélkül hozzájutni valamihez, osztzkodni a másén. Mindegy neki, hogy minek nevezi magát, hogy milyen jelszó nevében fosztogat és milyen zászló alatt vonul föl az utcákon...” (Demokrata, 2002/10)

¹⁰⁰ Rövidített változatát ld. In: Kirekesztők. Antiszemita írások 1881-1992. Válogatta és a bevezető tanulmányt írta Karsai László, Aura Kiadó, 1992. A könyv kiadását támogatta a Magyarországi Zsidók Nemzeti Szövetsége

Ezt erősíti meg – írja Kiss József – Tamás Gáspár Miklós sokakat meglepő választási veresége: ő, aki az 1989. decemberi – 1990. januári „első szabad budapesti” (elő)választáson nagy fölénnyel győzött, két hónap múlva ugyanott, a politikai centrumnak számító Belvárosban veszített. Március 15-ről, a republikánusokról és a demokratákról, végsősoron a nemzeti szabadságszimbólumról lévén szó, az ilyen magatartás több mint bűn, politikai hiba. A hiba újabb bünt eredményezett: a házfalakon, Tamás Gáspár Miklóson és mások plakátjain megjelent a Dávid-csillag, a politikai graffitikon Izraelbe, „haza” küldték, megfenyegették a korábban oly népszerű pártvezér-képviselőt.¹⁰¹

Akcionista, intoleráns – ezek Kiss jelzői a szóban forgó politikai csoportosulásra, amely az SZDSZ nevével jellemezhető. Véleménye szerint e csoport magatartása, viselkedése váltotta ki a másik bünt, az *antiszemita* megnyilvánulást.

Harasziék „geopolitikája”: út a négy igenhez

Haraszi Miklós – mint már *médiakönyvemben* igazoltam – egyik kulcsfigurája a magyarországi médiaháborúnak, mögötte pedig a törzsi háborúnak (akárcsak Csurka István a túloldalon). Ez indokolja, hogy a szabad demokraták korabeli politikájának egy-egy aspektusára való hivatkozásomkor ne a pártelnök (ekkoriban Kis János) nevét említsem, hanem azét a személyét, akinek az *akciózásokkal* dúszított harc valósággal lételeme volt; s akinek harci képességeit, különösen ami az ötletességet, elszántságot és rámenősséget illeti, kétségkívül elismerés illeti.

Mint saját visszaemlékezéséből megtudhatjuk, Haraszi volt kezdetben az SZDSZ legnagyobb jelszógyártója is. A Kis János, Kőszeg Ferenc és Solt Ottilia által kimunkált Társadalmi Szerződéshez ő illesztette a nevezetes felhívást. „Politikai korszakhatárt hirdetett a jelszó: »Kádárnak mennie kell!« Volt szerencsém e messze hangzó három szó szerzőjének lenni.”¹⁰² Ugyanebben a visszaemlékezésben néhány oldallal odább: „Húsz év alatt kötetnyi jelszót írtam a demokratikus politikának.”

Elmondása szerint a négy igenes akció is bizonyos értelemben a jelszavak iránti fogékonyságának volt köszönhető. „»Döntsön a nép!« Szokásom szerint az akció ötlete nem is annyira a jelszóval együtt született meg bennem, hanem szinte a jelszóból jött.”¹⁰³

A párt-jellemvonások után kutatva érdemes kideríteni, hogy vajon mi váltotta ki Harasziékból a „döntsön a nép!” óhaját: a demokrácia – a nép akarátának – mély tisztelete, vagy ellenkezőleg: a demokrácia látszatának, a nép tudatlanságának kiaknázása a saját politikai, hatalmi elképzelések és ambíciók érvényesítésére.

Korábbi állításom szerint az egész akció a Párton (az MSZMP-n, illetve az MSZP-n) *belüli* és a Párton *kívüli* (tehát ellenzéki) nemzeti erők összefogását és megerősödését volt hivatva megakadályozni, mégpedig oly módon, hogy Pozsgay Imrét elüsse a köztársasági elnökké való megválasztásának lehetőségétől. Visszaemlékezésében voltaképp Haraszi Miklós sem mond mást, csak egészen máshová teszi a hangsúlyokat, s ezzel elkerüli, hogy nevén nevezze a gyereket, vagyis hogy kimondja a nemzeti erők fogalmát.

Haraszi szerint az MDF az MSZMP-vel, illetve az MSZP-vel való *hatalmi kiegyezés* taktikáját választotta, az SZDSZ vezetői pedig *közjogi kiegyezéssel* kívánták demokratizálni az országot. A *hatalmi kiegyezés* része volt, hogy a felek a Nemzeti Kerekasztal tárgyalások egyik kiinduló feltételének tekintik: a szabad választások előtt köztársasági elnök-választást tartanak. Ezzel szemben az SZDSZ azt szorgalmazta, hogy előbb a szabad választás vessen véget a (szocialista) rendszernek, s majd utána jöhet szóba a köztársasági elnök-választás.

¹⁰¹ Kiss József id. mű 202. o.

¹⁰² Haraszi Miklós: A kiegyezés két taktikája. (Út a négy igenhez). Id. mű 932. o.

¹⁰³ U. ott 932. o.

Az SZDSZ a *hatalmi kiegyezés* részének tekintette Pozsgay lakitelki szerepvállalását, azt, hogy bábáskodott az MDF megszületésénél, tevékenyen hozzájárult az MDF megerősödéséhez, s ugyanezzel az aktussal az SZDSZ gyengítéséhez, háttérbe szorításához. Ebben a helyzetben – még a „négy igen” előtt vagyunk – az a veszély fenyegetett, hogy az MSZMP szálamitaktikája szembefordítja egymással az ellenzék erőit. Ahogy Haraszti írja:

„Fejti György nyilvánvaló megosztási céllal egyenkénti megbeszélése hívta az új politikai szervezeteket. De a tüntetések érzelmileg egybeterelték az ellenzék bázisát, s világossá vált, hogy az egységes ellenzék létrehozásával lehet ellenállni Fejti taktikájának.”¹⁰⁴

Fejti nem ugyanaz volt, mint Pozsgay: szemben ez utóbbival, a Párt bürokratikus, ortodox vonalát képviselte, azt a szemléletet, amelytől távol állt a nemzet, a magyarság fogalmában való gondolkodás éppen úgy, mint a radikális liberalizmus. Sokat elmond, hogy az MSZMP ellenében – a Kónya Imre képviselte Független Jogászfórum kezdeményezését elfogadva – létrejött az Ellenzéki Kerekasztal, az ellenzéki pártok és szervezetek közös fóruma; a Nemzeti Kerekasztal tárgyalások során – egészen a már ismert, négy igenes végkifejletig – egységesen lépett fel az MSZMP-vel szemben.

„Az MDF Csurkák lakiteleki kezdeményezése óta most először tért vissza a Kis János által mindig is kívánt egységes ellenzéki fellépéshez, s a tárgyaló szervezetek ügyében már zavar nélkül kooperált az SZDSZ-szel” – állítja Haraszti Miklós. (Az én kiemelésem – VDGy)

Mindezek máris két dolgot látszanak megerősíteni. Egyfelől: az MDF *nem* az MSZMP-vel igyekezett kiegyezni s liberális felfogás szerint „elvtelen” alkukba bocsátkozni, hanem ennek *nemzeti szárnyával*. Tehát nem tekinthetők alaposnak és igaznak azok a vádak, amelyekkel az SZDSZ azt igyekezett bizonyítani és a média útján terjeszteni, hogy az MDF összejátszik az állampárttal. Másfelől: ugyanígy nem tűnik megalapozottnak az a vád, mely szerint – a rendszerváltás küszöbén – az SZDSZ csak taktikailag fordult volna el az *apáktól*, vagyis az MSZMP-től. Az ugyan történelmi tény, hogy a demokratikus ellenzék képviselői – Demszkytől Harasztiig – szabadon utazhattak Nyugatra; mint ahogy az is, hogy a Szabad Európa Rádió otthoni befolyásos politikusokkal való megbeszélés alapján előnyben részesítette ennek az ellenzéknek a képviselőit a „népi” ellenzék szószólóival szemben. S végül az is bizonyosnak látszik, hogy a demokratikus ellenzék egyik legbefolyásosabb hazai támasza éppen Aczél György volt, aki pedig – másik énjével – Kádárnak is egyik legfőbb bizalmasa volt. De mindezekkel együtt is tényként szögezhető le, hogy a radikális liberálisok valódi harcot, kemény és éles küzdelmet vívtak a hatalmát óvni és átmenteni igyekvő pártbürokráciával szemben.

A két legnagyobb ellenzéki párt tehát minden kétséget kizárólag készen állt arra, hogy egymással összefogva érvényesítse rendszerváltoztató akaratát az állampárttal szemben. És mégis: „Amint a tárgyalások elindultak, a két taktika ismét elvált egymástól” – emlékszik vissza Haraszti. Fordítsuk figyelmünket a részletek felé: mivel magyarázza és indokolja Haraszti a kibékíthetetlen ellentétet?

„Pozsgay Imre Csoóri Sándor lakásán rendszeresen egyeztetett az MDF-fel és személyesen Antall Józseffal, aki mind szuverénebb alakítójává vált az MDF közjogi vonalának. Pontosabban Antall József megjelenése tette az MDF-et egyáltalán képessé a közjogi gondolkodásra, addig az egész rendszerváltozásról valahogy úgy gondolkodtak az MDF-et alapító írók, ahogyan korábban a folyóirat-alapításról: az MSZMP-től most az országból kérték a részüket.

Antall József az MSZMP-MDF különalkut olyan közjogi formába öntötte, amelytől azt remélte, hogy a nyugati demokrácia fogalmaiban gondolkodó liberális ellenzékiek számára sem utasítható el. Ezért a háromoldalú tárgyalások indításakor Antall az SZDSZ vonalát erősítette [...] Az egységnek azonnal vége szakadt, amikor világossá vált, hogy Pozsgay és az MDF nemhogy lemásolná, hanem túl is teljesítené a lengyel modellt. Mint közismert, Jaruzelski tábornok, elsőként a kommunizmus történetében, részlegesen szabad választások-

¹⁰⁴ U. ott 927. o.

ról állapotodott meg az újraengedélyezett Szolidaritással. »Cserébe« később elnökké választotta Jaruzelskit a szolidaritás, holott immár többséget szerzett a parlamentben. [...] De hogyan egyeztethető össze a hoci-nesze a tiszta közjogi megoldással, a teljesen szabad választással? Az SZDSZ válasza az volt, hogy sehogy.”¹⁰⁵

Kinek volt igaza ebben a vitában?

Haraszi visszaemlékezése szerint Antall József – korábbi álláspontjához képest – új indokul az MSZMP közelgő kongresszusát hozta fel: „Pozsgay szét fogja robbantani az állampártot, meg kell adni neki azt az esélyt, hogy ellenfelei ne lázíthassák fel ellene a kongresszust, mondván, mindent »eladott« az ellenzéknek; persze igaz, hogy egy előrehozott elnökválasztás Pozsgay elnökségét hozná, azonban éppen az általunk kidolgozott és rájuk kényszerített hatalommegosztási közjogi rendszer a garancia arra, hogy Pozsgay nem válhat a demokrácia sírásójává; az új közjogi rendszerért cserébe odaadhatunk némely, ma még valóságosnak tűnő hatalmi pozíciót az MSZMP-nek, később ezeket lemorzsolja a demokrácia. [...] Elégedjünk meg a választás tisztaságának biztosítékaival, mondta Antall, és csillapítsuk az MSZMP és az ő parlamentjének ellenállását ezekkel a hatalmi koncokkal.”¹⁰⁶

Mi nem tetszett ebben az okfejtésben az SZDSZ-nek, hiszen Haraszi szerint is „Logikus és abban a pillanatban geopolitikailag is realistának hitt érvelés volt ez”¹⁰⁷? Mint kiderül, a tiszta közjogi megoldásért való elvszerű kiálláson túl az SZDSZ „sima” hatalmi: bel- és geopolitikai szempontokat is mérlegelt.

„A választás előtt átengedni az elnöki hatalmat az állampártnak azonos azzal a döntéssel, hogy megengedjük: a csinos európai tíz százalék helyett 30-40 százalékos pártként végez az MSZMP a szabad választásokon. Hiszen lehetővé tesszük, hogy ne utódpártként lépjenek fel, hanem a szabadon választott elnök pártjaként. A többi »konc« sem merő formalitás. Ugyan nem hisszük, hogy a munkásőrséget bevetnék, vagy hogy a munkahelyi pártszervezeteket expanzióra tudnák használni, de ezeknek komoly szavazatnövelő jelentőségük van, mert legitimálják az MSZMP-t és félelmet keltenek. A vagyon sem jogi nüansz. Hiszen miközben Hankiss Elemér már népszerű tanulmányban mondta ki, hogy a megegyezéssel átmenet a nomenklatúrából alakítja ki majd az új tőkés osztályt, legalább ennek a folyamatnak a delegitimálását el kellene végezni a politikai megállapodásban azzal, hogy a pártvagyont illegálisnak minősítjük.

A legfontosabb ellenvetésünk geopolitikai volt. Nyárra világossá vált, hogy Gorbacsov nem vethet be erőszakot a kommunista rezsimek újabb restaurációja érdekében [...], hiszen Lengyelország és Magyarország tárgyalásos folyamatának kibontakozásával összeállt a kelet-európai láncreakció kritikus tömege.”¹⁰⁸

Alaposak voltak-e ezek az érvek is? Feltétlenül.

Bajosan lehet cáfolni, hogy a párhatalom lebontása (a demokrácia kialakulása, megerősödése) szempontjából inkább használt, semmint ártott volna a (köz)jogi szempontok előtérbe helyezése. A jogban rejlő lehetőségek kiaknázására nyújtott kiváló példákat a Lelkesedések – tüntetések, ünneplések – kora.¹⁰⁹ Az ébredező ellenzéki erők kedvelt fogásává vált, hogy a hatalmat a saját térfelére, a képmutatás mocsaras mezejére terelve szorongatja meg. Miután a tekintélyét egyre nyilvánvalóbban elvesztő hatalom mind kevésbé élhetett a nyers erőszak meg a teljes elhallgatás és elhallgattatás eszközeivel, visszaütt a régi kényelem vagy figyelmetlenség: a hajdan ki nem irtott demokratikus jogszabályokkal az ellenzéki erők most viszonylag könnyen és sikeresen léptek fel a pártállammal szemben, amely a törvénytelenégeit mindig is szerette a törvényesség látszatával elfedni.

¹⁰⁵ U. ott 928. o.

¹⁰⁶ U. ott 928-9. o.

¹⁰⁷ U. ott 929. o.

¹⁰⁸ U. ott 929. o.

¹⁰⁹ Ld. Varga Domokos György: Elsőkből lesznek az elsők...

1988. május 27-én hosszú évtizedek után először fordult elő, hogy egy viszonylag nagy létszámú tömeg békésen tüntethetett Magyarországon. „Nem véletlen – írja Szekeres László, a tüntetések egykori szervezője, hiteles krónikása –, hogy az 1956 óta első, valóban tüntető demonstrációt a környezetvédők szervezték Magyarországon. A politikai irányvonalak ekkor még nem körvonalazódtak igazán, illetve nem volt meg az a robbanás, amikor a különböző ellenzéki szervezetek igazán eljutottak a tömegekhez. [...] Utánanézünk a jogszabályokban: egy 1945-ös BM-rendelet szerint nem kellett engedélyt kérnünk, csupán bejelentési (idő, útvonal) kötelezettség terhelt.”¹¹⁰

Hasonlóan sikeresen használja új – jogi – fegyverét az ellenzék akkor, amikor a hatalomhoz leghűségesebb országgyűlési képviselők egyikét-másikát a visszahívás intézményével lövi ki a parlamentből. 1988 őszétől 1989 júniusáig tizennyolc képviselő kényszerült lemondani, köztük Vida Miklós, az országgyűlés elnökhelyettese, Korom Mihály, Apró Antal és Losonczy Pál, a volt államfő.

Az éremnek van azonban egy másik, meglehetősen árnyékos oldala is. A jog mindjárt a joghézagokban járókat, az erkölcs ellenében a jog nevében fellépőket is megvédte: a „jogállamiság” miatt bizonyult lehetetlennek hozzányúlni utóbb azokhoz, akik az átmenet zűrzavarában, „spontán privatizáció” fedőnév alatt a közös (állami és párt-) tulajdont magántulajdonukba mentették. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint Horn Gyula egykori külügyminiszter az MSZMP KB 1989. július 23-24-ei ülésén a következőt jelentette ki: „A feladat a pártvagyon minél nagyobb részét átmenteni. És úgy továbbvinni, hogy a pártjelleg eltűnjön, de a Párt rendelkezésére álljon!” A jog nevében és eszközével – csűrésével-csavarásával – azonban nemcsak gazdasági, de jókora politikai hasznot is lehetett húzni: s ebben akkortájt (a „négy igen”-nel) az SZDSZ – és Haraszi Miklós – bizonyult verhetetlennek. Ügyesen megkomponált (manipulált) kérdéseikkel felnőtt állampolgárok (*lakosok*) millióit sikerült rávenniük arra, hogy *népszavazással* mondjanak le legfőbb *népszavazási* jogukról (*jussukról*), a köztársasági elnök *közvetlen* megválasztásáról.

A törzsek, illetve a törzsi harcosok jellemvonásainak megismerése szempontjából ugyancsak nem érdektelenek azok a részletek, amelyen keresztül Haraszi, illetve az SZDSZ eljutott a „duplacsavaros” népszavazás gondolatáig („Döntsön a nép!” – hogy nem akar dönten). Haraszi Miklós emlékezete szerint a kétféle taktika között folyó vita során „Antall nyílt hatalmi érvelésre tért át”: „Ha tovább kukacoskodtok, ki fogunk állni a nyilvánosság elé, rátok mutatunk, és azt mondjuk, íme ezek az állítólagos radikális demokraták nem akarják, hogy a szabad választásról a történelmi megegyezés létrejöjjön, nem vetik alá magukat az ellenzék többségének. S mindezt miért? Mert ellenzik, hogy a nép maga dönthessen a köztársaság elnökéről. Mire elérünk a választáshoz, a népharag lesöpör benneteket a színről.” Haraszi elpanaszolta ezt a hangvételt az éppen hazalátogató szociológus barátjának, Szelényi Ivánnak – és Roszik Gábor MDF-tagnak, ki mellesleg szintén ott volt. Szelényi – írja Haraszi – bonmot-val reagált: „A népet arról sem kérdezték meg, akar-e egyáltalán szabad választást. Mondjátok azt Antallnak: ha következetesen érvelne, előbb népszavazást kellene kiíratnia arról is, akar-e dönten a nép.”

Figyeljük meg Haraszi reakcióját!

„Hoppá, mondtam magamnak, s azt a szívdobogást éreztem, amit a nagy politikai sanszok okoznak. Ránéztem Roszik Gáborra, vajon ő is többet hall-e Iván szavaiból, mint politikai bonmot-t. (Nem hallott többet.) Mert én bizony abban a másodpercben ezt gondoltam: fordítva van ez. A népszavazás épp akkor jó ötlet, ha nem csupán vitaérvként pazaroljuk el a rendíthetetlen Antallra, hanem meg is csináljuk. [...]”

¹¹⁰ Szekeres László: Tüntetések 1988-ban, Magyarország politikai évkönyve 1988. (Az R-Forma Kiadói Kft. és a Reform hetilap szerkesztőségének közös kiadása, 1989. Szerk.: Kurtán Sándor, dr. Sándor Péter, dr. Vass László)

Kis Jánoshoz mentem el az ötlettel, aki apró, ám annál lényegesebb fordulatot vitt bele. »Ez nagyon jó. De ha előre megmondjuk, hogy a csonka megegyezést népszavazással fogjuk korrigálni, akkor Pozsgayval kitalálnak valamit, hogy ezt az eszközt is kicsavarják a kezünkől. A népszavazást meg kell hirdetni, de csak akkor, ha tényleg megkötik a csonka megállapodást.«
Így is történt.¹¹¹

A megállapodás ünnepélyes aláírását egyenesben közvetítette a televízió, így nézők milliói értesülhettek első kézből, hogy e két párt mégsem hajlandó alkut kötni a hatalommal; a népre kívánja bízni, hogy szavazatával maga döntsön *a munkásőrség feloszlításáról, a munkahelyi pártszervezetek megszüntetéséről, a pártvagyon elszámoltatásáról* (tehát mindarról, amiről valójában már megállapodás született); de ha már három igent kimondott, mondja ki a negyediket is – *igen, csak az országos választások után legyen köztársasági elnökválasztás* –, még akkor is, ha valójában fogalma sincs, mire mondja ki: *Pozsgay ellenében, saját döntési (választási) lehetősége ellenében.*

Egy kisebbség – ha csak egy paraszthajszállal is (alig egy ezrelék szavazatkülönbséggel) – keresztülvitte akarátát a többségen. Ami siker az egyik oldalon, félelem és bizalmatlanság a másikon: „Úristen, ilyenek jönnek a kommunisták helyett?! Mitől lenne ez jobb?! Hiszen *ezek* még *azoknál* is jobban értenek a nyilvánossághoz, a propagandához, a manipulációhoz!”

Másoknak viszont tetszett a szabadon *akciózó* radikalizmus: vagy azért, mert érzelmileg inkább az „európai értékeket erősebben hangoztató pártokhoz” kötődtek, mint a „nemzeti középhez”¹¹²; vagy azért, mert elhitték és elfogadták a szabad demokraták kérelmelhetetlen kommunistaellenességét.¹¹³

Pozsgay (geo)politikája: a Párt mint fedőszerv

Kutatásunk tárgyának, a törzsi háborúnak Pozsgay Imre éppen olyan jelképes (jelképerejű és -értékű) figurája, mint a másik oldalon Haraszti Miklós. Politikai és erkölcsi felfogásának, törekvéseinek és jellemvonásainak, sőt, gyökereinek és egyéni fejlődésének vizsgálatát éppen az teszi indokolttá, hogy a törzsi háború kitörésének kezdetén (rendszerváltásunk küszöbén) ő testesíti meg az Ellenséget, a Haraszti nevével jellemezhető (bár még mindig alakatlan, megfoghatatlan) törzs ellenpólusát.

Miért pont Pozsgay?

Miben különbözik Pozsgay Imre – például – Aczél Györgytől, aki őt Kádár János figyelmébe ajánlotta, s aki az oszd meg és uralkodj elvének maradéktalan követésével kezében tartotta a magyar értelmiséget? Miben különbözik Kádár Jánostól, aki egyebek közt kulturális miniszterré emelte (nem sokkal korábban azonban még ötvenhatos forradalmárokat akasztatott)? Miben különbözik az úgynevezett *moszkovitáktól*, a szovjeteket hűen kiszolgáló apparatcsikoktól, akik mégiscsak ugyanannak a pártnak (az MSZMP-nek), ugyanannak a Központi Bizottságnak voltak a tagjai, mint Pozsgay Imre?

Nem volt kötelező pártagnak lenni. Nem volt kötelező párt- és állami tisztségeket vállalni. Aki ebből indul ki, az nem láthat lényeges különbségeket kommunista és kommunista között; de az a lényegyet sem láthatja meg. Aki a kommunizmus bukása utáni kényelmes békeidőkben a letűnt korszakot csak rémtettei és abszurdításai alapján hajlandó látni és megítélni, az elzárja

¹¹¹ Id. mű 932. o.

¹¹² Rockenbauer Zoltán kategóriái. Amint idézett művében írja, az 1989. október 23-i közös ünnepségre készülődve többek között az SZDSZ és a Fidesz késve vagy egyáltalán nem kapott meghívót, és sokan a formálódó „nemzeti közép” és az európai értékeket erősebben hangoztató pártok éleződő ellentétét sejtették e mögött...

¹¹³ Ennek tudható be, hogy noha az SZDSZ jellegzetes értelmiségi párt, az első országos választásokkor nagy arányban szavaztak rá alacsonyabb iskolai végzettségűek.

magát attól a lehetőségtől, hogy kommunisták egykoron valóságosan meglévő emberi (emberbaráti) vonásait, törekvéseit észrevegye. S attól is, hogy eljusson addig a feltételezésig és felfedezésig: magas rangú kommunista is lehetett *páratlanul* tisztességes ember.

Nos, ha Pozsgay – mint bizonyítani igyekszem – ilyen kommunista volt, annál érdekesebb újra felvetni a kérdést: miért ő vált a radikális liberálisok első számú közellenségévé, holott a nyolcvanas évek közepén még e radikális liberálisok szemében is jóformán ő volt az akkori politikai vezetés egyetlen olyan embere, akinek segítségére számítani lehetett kulturális és politikai reformtörekvéseik megvalósításában?¹¹⁴ Jellemének és politikájának mely vonásai révén kerülhetett egyenesen a célkeresztjük közé?

E vizsgálatnak azonban csak akkor van értelme és jogosultsága, ha feltételezzük, hogy segítségével általános érvényű megállapításokra juthatunk témánk – a törzsi háború természetrajza, a törzsi vonások – tekintetében. Ezzel az előfeltevéssel, amelyet vagy bizonyítani vagy cáfolni fogok, élni kívánok. Az ugyanis vitathatatlan, hogy a szemben álló törzsek gyakran törnek pálcát egymás felett jellembeli vonások, megítélések alapján, ez pedig eleve szükségessé teszi vizsgálódásunkat ezen a téren. Azt is előrebozsátom azonban, hogy ha a magatartási jegyekben – törzsi szinten – valóban kimutathatók különbségek, ezek forrását, illetve magyarázatát is meg kell tudnunk adni. Ennek híján a negatív és pozitív vonások eleve elrendeléként hatnak, esetleg a Jó és a Gonosz bibliai harcát, örök ellentét fejezik ki, amellyel voltaképpen nincs, mert nem is lehet mit kezdenünk.

Ha végigtekintünk Pozsgay Imre rendszerváltozás előtti politikai-közéleti pályafutásának alakulásán önéletrajzának segítségével, melynek címe „1989 – *Politikus-pálya a pártállamban és a rendszerváltásban*” (és 1993-ban jelent meg), akkor e hajdan népszerű politikusnak két jellemvonása ötlík leginkább szemünkbe: egyfelől nagyfokú *felelősségtudata*, amely szüntelenül arra sarkallja, hogy a „rábízott” kisebb-nagyobb közösség (párt, nép, nemzet) javát szolgálja; másfelől a *tisztelet*tudat, s a hozzá keveredő *igazság*- és *hálaérzet*, amely még legkeményebb ellenfeleivel szemben sem szűnik meg „működni”. Mindkét jellemvonás meglétének feltétele egy másik: a *becsületesség*, a *tisztesség*.

Itt van a helye és ideje, hogy egy tudományos igényű munkában szokatlan kijelentést tegyek: Pozsgay Imre nem rokonom, nem is ismerősöm (azon kívül, hogy több interjút készítettem vele; Haraszi Miklóssal viszont – gyermekeink körében – párszor együtt kakaóztam). A kedvezőnek (máskor, másoknál kedvezőtlennek) tűnő jelzőket és jellemzéseket mindenféle lelkesedés vagy lelkendezés (ellenérzés vagy rosszindulat) nélkül, a kutatás megkívánta tárgyilagossággal igyekeztem vizsgálatom alanyához rendelni; leginkább az érintettek saját, feltétlenül őszintének ható beszámolóit, olykor mások, úgyszintén hitelesnek tűnő visszaemlékezései alapján.

¹¹⁴ Maleczki József, aki a nyolcvanas évek derekán Veszprémben volt moziigazgató, mesélt arról, hogy valamikor a nyolcvanas évek közepén Monori (Mész) András készített egy dokumentumfilmet a Gazdaságkutató Intézet Fordulat és reform nevezetű tanulmányának fogadtatásáról. Neves közgazdászok és szociológusok elemezgették benne, hogy mennyire kétségbeejtő az ország gazdasági helyzete, mennyire nincs semmilyen esélyünk a világon folyó gazdasági versenyben való talponmaradásra. Elképesztően sötét jövő képe sejlett fel akkor ebből a filmből, egyszersmind mindenki-ben felpiszkálta a tenniakarást, azt az érzést, hogy legyen már itt valami ebben a rothadt életben, máskülönben belepusztulunk. A filmet persze nem lehetett bemutatni, de sokan szerették volna ahhoz az értelmiségi réteghez eljuttatni, amelyik így vagy úgy a maga módján nyomást tudhatott gyakorolni a párt alsóbb és talán felsőbb szintjeire is, s azt vitatták, milyen szinteken és mit lehet tenni a film minél tágabb körű terjesztéséért. Maleczki kalózvideók készítését javasolta és a vidéki művelődésszervezők informális kapcsolatokon keresztül való bevonását, Tillmann (ma hangos SZDSZ-es) pedig azonnal megadta a felsőbb szintekhez jutás akkor legszebben csengő jelszavát: Pozsgay! Ezzel ott és akkor mindenki egyetértett. Négy-öt évvel később Tillmann a HVG-ben Pozsgay Imrét (és Nemeskürthy Istvánt) már úgy állította be, mint piros-fehér-zöld pántlikás, árvalányhajás nacionalista délibábok kergetőit.

(jogtalan előnyök elutasítása)

Önéletrajzi könyvében írja Pozsgay:

„A protekciót nem tűrtem el, s ebben családom is támogatott. Soha nem fogadtak volna el semmiféle jogtalan előnyt vagy kedvezményt. Eszembe jut, hogy a fiam érettségi után egyetemre jelentkezett, de közben megkapta a katonai behívót is. Egyik – ilyen ügyekben kevésbé kényes – kollegám megkérdezte, nem akarom-e a gyereket kihúzni a katonai szolgálatból. Természetesen elutasító volt a válaszom. De ugyanez volt a fiamé és az anyjáié is. Hálát adok a sorsnak és feleségem nevelési következetességének, hogy mind a fiam, mind a lányom tehetsége és jelleme megóvott bennünket attól, hogy érvényesülésükhöz görbe utakat válasszunk.”¹¹⁵

(az ellenfél árnyalt megítélése)

Kádár Jánosról írja egyebek között: „*profi politikus és önmagán is uralkodni tudó, nagyképes-ségű, hatalomtechnikus volt, aki indulatainak, személyes bosszúnak semmiféle jelét nem mutatta cselekedeteiben*”¹¹⁶ Ám Pozsgay felidézi azt a pillanatot is, amely Kádár 1956-hoz fűződő szerepével kapcsolatban – 1988 végén – utolsó illúzióitól is megfosztotta.

A legmegdöbbentőbb olvasmányélményem az a politikai bizottsági jegyzőkönyv volt, amely a megtorlásokról szóló jelentést megtoldja azzal a megjegyzéssel, hogy túlszűfoltak a börtönök, hovatovább lehetetlen lesz az elítélteket elhelyezni. S erre volt Kádárnak egy cinikus megjegyzése, hogy „a továbbiakban minőségi munkát kell végezni, kevesebb börtönbüntetést kiosztani, és több halálos büntetést kiszabni”.¹¹⁷

Pozsgay Aczél Györgyről állítja: „*az akkori politikusok között intellektuálisan a legmagasabb fokon álló személyiség*”¹¹⁸ „*Szereplései eredetiek, szellemesek voltak. Az apparátus nagybik része és a párt szektás csoportjai mindig dühöngve fogadták beszédeit.*”¹¹⁹

Kettejük koncepcionális vitáját felidézve utólagosan ellenfelének ad igazat:

„Aczél a maga koncepcióját az ún. három „T” kategóriájában helyezte el: támogatás, tűrés, tiltás. [...] Nem állítom, hogy én akkor már a korlátozás és irányítás nélküli kulturális és alkotói szabadság híve lettem volna. De gyűlöltem az önkényt, a különböző művészeti és irodalmi irányzatok személyes elfogultságok szerinti megítélését, kedveltség szerinti előnyszerzését. Úgy voltam vele, hogy ha már a korlátozás elkerülhetetlen, akkor azt garanciális szabályokkal intézményesíteni kell. Aki betartja a szabályt, annak nem lehet bántódása akkor sem, ha nekünk nem tetsző dolgokat művel. Ma már jól tudom, a rendszer logikája szerint Aczélnek volt igaza. Valójában az ő módszere bizonyult eredményesnek. Végül is neki sikerült a legvidámabb barakkot berendeznie a kádári politika kiterjesztésével a kulturális területre. A Szovjetunió és a kelet-európai országok számára ez is túl sok volt. Aczél szálla volt a szemükben. Ezért nem kaphatott soha, legnevezetesebb születésnapjain sem szovjet kitüntetést [...]” (44. o.)

¹¹⁵ Pozsgay Imre: 1989 – *Politikus-pálya a pártállamban és a rendszerváltásban* (Püski Kiadó Kft, 1993), 48. o.

¹¹⁶ Id. mű 93. o.

¹¹⁷ Id. mű 92. o.

¹¹⁸ Id. mű 36. o.

¹¹⁹ Id. mű 52. o.

(a népért, nemzetért)

A törzsi háború természetrajza szempontjából különösen érdekes, hogy egyazon hatalmon belül, ám mégis két ellentétes póluson álló, magas rangú politikus (Pozsgay és Aczél) gondolkodás- és magatartásbeli különbségének lényegét miben látja az egyik érintett fél, azaz Pozsgay Imre:

„Sok megcsalt, csalódott, kiábrándult értelmiséggel, művésszel szemben, akik többnyire korábbi rajongói és későbbi árulói közül kerültek ki, én nem tartottam őt soha diabolikus figurának, a kultúra és a nép megrontójának. Azt tartottam, hogy ő az idők küldöttje. A baj kettőnk kapcsolatában abból származott, hogy én egy másik generációból, más idő küldöttének éreztem magam.”¹²⁰

„Kétségtelen megtett mindent, amit megtehetett. De szerepe inkább a kegyosztó mecénásé volt, semmint a *nemzeti* feladatokat teljesítő tervezőé. Ez így volt működőképes a szocializmusnak nevezett feudális rendszer személyi kötelékekre, egzisztenciális függésekre alapozott viszonyaiban”¹²¹ (az én kiemelésem – VDGy).

„Nem haragudtam és senkire. Aczéllal kifejezetten baráti kapcsolatban voltam. Itt másról szólt a vita. Uralmukat, módszereiket alkalmatlannak tartottam arra, hogy a *néppel* folytatódjék a békés együttműködés”¹²² (az én kiemelésem – VDGy).

Pozsgay tehát elismeri, hogy Aczél az adott körülmények között a legjobbat akarta; azt is, hogy e közben kemény küzdelmet kellett vívnia a moszkovitákkal, a rendpártiakkal. De Aczél (akárcsak Kádár) meg is rekedt itt, azon a gondolatszinten, amely a kommunisták, a Párt kiváltságának tekinti a nép boldogítását.

(népi gyökerek, pártos illúziók)

Pozsgay gondolkodásában központi helyet foglal el a *nép*, a *nemzet*, a *közösség* szolgálata. Egészen fiatalon belép a Pártba és különféle tisztségeket is vállal, azt sem lehet mondani, hogy ne táplált volna illúziókat; *népi* gyökere, innen merítkező *neveltetése* (családja, környezete tartós hatása) végül azonban megakadályozza, hogy a népet kísérleti nyúlnek tekintse és feláldozza különféle pártos eszmék oltárán.

Kóny egyik jóföldű, jómódú faluja a Kisalföldnek, P. (1933. november 26-án) ott látta meg a napvilágot. Akkoriban színmagyar, katolikus község volt – tudjuk meg önéletrajzából. – Mivel úri nagybirtok, földesúr nem volt a faluban, így a társadalmi tagolódás, kasztszerű elkülönülés is szelídebb volt, mint máshol. A helyi katolikus egyház pedig elég bölcs volt ahhoz, hogy legény- és leányegyletben, dalárdában és iskolában, templomban önbecsülésre és ne szolgálalkúságra tanítsa a népet. A Pozsgayak nem tartoztak a nagyhírű famíliák közé. De az bizonyos, hogy tisztelték őket a faluban. Nem voltak nagygazdák, de becsületes, dolgos, paraszti életet éltek. P. édesapja kilenc testvér (kilenc fiú) egyike. Édesanyjáék tizenketten voltak, de csak öten érték meg a felnőtt kort.

A fiú mindössze négy éves, amikor az apja meghal, s ekkor családja elköltözik az anyja szülőfalujába, Balatonbozsokra, özvegy nagyapjához. A kisfiút itt is nádtetős és földpadlós ház fogadja, nagy udvarral, istállóval, ólakkal, pincével, pajtával. A család, nagyapja környezete és ott élő rokonai nagyon emberséges tagjai a közösségnek. Dolgos és nem panaszkodó fajtájú emberek, kisparasztok, akik a világ ismétlődését a maga természetességében fogták fel. Ez is katolikus falu, de protestáló szellemiségű. Ami másutt nem történhetett meg, az nálunk megtörtént. Ha nem tetszett a misén a pap szentbeszéde, akkor hozzászóltak, sőt, rendreutasították.

¹²⁰ Id. mű 52-53. o.

¹²¹ Id. mű 51. o.

¹²² Id. mű 54. o.

A nagyapja a falu legnagyobb tiszteletnek örvendő és legtekintélyesebb embere volt. Erős szándék munkált benne, hogy mozdítson valamit a falu kultúráján, oktatásügyén. Küldöttséget vezetett a kultuszminiszterhez, hogy engedélyezze polgári iskola alapítását a szomszédos nagyközségben. Kispasztor létére, mint világlátott embert, megválasztották a falu bírójának. Amikor az I. világháború idején a császár krumplilopáson fogott egy asszonyt, nem büntette meg, hanem elengedte, mert tudta, hogy hadiözvegy, aki rá van szorulva arra a kis élelemre. „Olyan embernek mondhatom tehát, aki hivatalát hatalmi eszközökkel nem gyakorolta” – állapítja meg Pozsgay.

Hogyan gondolkodott az édesanyja? „Nyíltan, mondhatnám, felvilágosultan. Gondolkodásában a cselekvés és az erkölcs együtt jelentek meg. A tisztességet gyakorolta és a tisztességet megkövetelte. Az általa követett tisztességnak a tartalma megfogható, körülhatárolható volt. Tehát kibúvót nem adott.” A megcsalás nem volt benne soha az ígéretésekben. „Ezért aztán az etikai tartást megadó környezet egyúttal derűs környezet is volt.”

Pozsgay gyermekkorában négy éven át járt a szomszédos nagyközség, Enying polgári iskolájába, gyalog, napi tíz kilométert legyűrve. Odahaza kemény munka folyt a háznál, melyben a gyerekeknek aprócska koruktól kezdve részt kellett venni. Pozsgay Imre már hat éves korában kötelet terített aratáskor, tehát hajnali négykor neki is talpon kellett lenni.

Nem volt mintatanuló, de – ahogy magáról állítja – becsületes, rendes, rendszerető ember az első elemítől az egyetem befejezéséig. Ám csak a kedvére való tárgyakkal ért el figyelemre méltó teljesítményt. Nyaranta, de később egyetemi éve alatt is egy faiskolában igyekszik kenyérkeresethez jutni. „A kertészkedésben, és különösen a faiskolai munkában az volt a megkapó számomra, hogy ezen a területen elkerülhetetlen és számonkérhető a felelősség, a mérhető teljesítmény. Mert ott minden fáról, facsemetéről lehetett tudni, hogy ki oltotta, ki szemezte...” – emlékszik vissza Pozsgay. A polgári után kertészeti szakközépiskolában folytatja tanulmányait. Ám a kertészetnél is jobban érdekli a politika.

Hamar belekeveredtem a diákközeletbe, ifjúsági szövetségek életébe. Már első éves korom végén a diákszövetség titkára lettem, aztán elég hamar elragadott a felnőtt közelet is. Tizenhét éves koromban a Magyar Dolgozók Pártjának – akkor így hívták a kommunista pártot – tagja lettem, alig tizenhét éves koromban községi párttitkárnak választottak, és a járási pártbizottság tagjának.¹²³

„Petróleumlámpás falusi házból megérkezni herceg Eszterházy káprázatos barokk kastélyába, ez a társadalmi felemelkedés szédítő érzésével járt” – tudjuk meg tőle. S miközben ő szellemi kalandként, s egy új világnézet, egy új társadalom harcosaként élte meg a negyvenes évek végét, az ötvenes évek elejét, a faluja élte a szocializmus első esztendeinek gyötrelmes életét. „Nem állíthatom, hogy ezekről a gyötrelmekről nem tudtam. Igyekeztem ezeket a tapasztalatokat megmagyarázni magamnak, feltüntetni úgy, mint egy nagy horderejű átalakulás szükségzerű túlkapásait.” Egyelőre édesanyja szavai sem tántorítják el, aki – a kötelező termék-beszolgáltatások, padláslesepések nyomán – csak annyit mondott, „úgy gondolkozz, fiam, ahogy a meggyőződésed diktálja”, s „az is lehet, hogy a te pártod a világ megváltására alkalmas, de ebben a faluban megbukott.” Pozsgay Imre összeszorult szívvel, könnyeivel küszködve („hiszen valójában még gyerek voltam”) úgy élte meg az egészet, „mintha itt a világméretű progresszió és a falusi maradiság drámája zajlana”.¹²⁴

(az eszme fogságában)

Rákosi Mátyás első titkár háttérbe szorulását, Nagy Imre miniszterelnökké választását (akit amolyan paraszt-szabadítóként ünnepeleltek) Pozsgay is örömmel fogadja. Csakhogy „amit

¹²³ Id. mű 20. o.

¹²⁴ Id. mű 22. o.

Nagy Imre villával felrakott a szekérre, azt most Rákosi gereblyével lehúzta” – fogalmazta meg a hatalmi harc lényegét a falubeli szomszéd. „Zavart és kiábrándult lettem.” „Visszahúzódtam, belevettem magam a tudományokba.” „Már-már az eszme megbízhatósága is kérdésessé vált bennem.” – emlékezik vissza erre az időszakra Pozsgay Imre. Roppant érdekes, ahogy ez a – jelekből ítélhetően – velejéig tisztességes ember, aki váltig tartja kapcsolátát gyökereivel (tehát nincs alkalma végletesen és végzetesen belesüppedni egy életidegen eszmevilágba), mivel magyarázza, hogy ha visszahúzódik is, mégis a Párt szolgálatában marad. Sőt, nem csak hogy marad, de (ötödéves hallgatóként!) elvállalja a Kecskeméti (a forradalom küszöbén, 1956 októberében) induló Marxista-Leninista Esti Egyetem vezetését, s ott igazgató lesz tizenkét éven át; ‘57 végén pedig ő is ír két cikket az ellenforradalomról.

„Magamnak nem találok mentséget fatális tévedésemre, de magyarázatot igen. Túl azon a látványos május elsején, számomra nagyon meggyőző volt az, hogy a magyar értelmiség színe-java, köztük a szememben legnagyobbra tartott alkotók, művészek, írók, újságírók, a legszuverénebbnek ismert emberek az ENSZ-hez küldött beadványukban, amelyben tiltakoztak a nemzetközi szervezet magyarországi beavatkozása miatt, szintén ellenforradalomnak nevezik az 1956. októberi eseményeket.”¹²⁵

„Huszonhárom éves voltam. Személyiségem akkorára bizonyára kialakult már, de nem volt kellő tudásom s tájékozottságom ehhez a személyiséghez. Szuverén embernek tartottam mindig magam, így hát szuverén módon mentem bele egy olyan ostobaságba, amelybe mások karrierizmusból, vagy konformizmusból mentek bele. Én félni is csak egy valamitől féltem, meggyőződés nélkül hirdetni valamit. A meggyőződést viszont erősíteni akartam magamban. [...] Ezzel magyarázom ma is, hogy csaknem a Kádár által kiadott iszonyatos fehér könyvek színvonalára süllyedve publicisztikai indulatból 1957 végén én is írtam két cikket az ellenforradalomról. Ez az én bűnöm, s ezt a bűnt ma is szégyellem. Késői felismerése nem kis szerepet játszott abban, hogy 1989-ben mindent megtettem a tisztázás, a jóvátétel érdekében.”¹²⁶

„Életem első nagy, kötelező fordulata 1948 és 1952 között zajlott le. Ezt akkor nagymértékben meghatározta származásom, a szegénységből való kilábalás vágya, a falutól való elszakadás kezdete, a családtól való távolság és az új vonzások szédítő hatása. Végül is, ekkor tettem magam szabaddá a vallástól, és estem bele egy vakhit csapdájába. Amikor ebből kitörni akartam, s önnön szuverenitásomra apellálva eredeti megoldásokat gondoltam, akkor is inkább belegabalyodtam a béklyóba. Ezért történhetett meg, hogy az 1953 és 1957 között lezajlott óriási válság, s benne az 1956-os forradalom, számomra nem a tisztázást, hanem a vakhitben és buzgóságban való elmélyülést hozta. Ezt akkor is be kell vallanom, ha semmi bectelenséget nem követtem el. Neveltetésemnél fogva amíg hittem valamiben, igyekeztem azt a legnagyobb tisztességgel csinálni. Így tudtam ezt az egész obskurantizmust a felvilágosodás köntösével felruházni. Emellett mégis mindig emberséges voltam, és semmi olyan cselekedetet nem követtem el, amelyik alkatommal és türelmes szemléletemmel ellentétes lett volna.”¹²⁷

(kitörési szándék: geopolitika és taktika)

„Kitörési szándékkal” Pozsgay Imre 1965-ben elkezd foglalkozni a gazdasági reformmal. Disszertációja (*A szocialista demokrácia és a politikai rendszer fejlesztése*) feltűnést keltett. A védést és a tudományos fokozat odaítélését engedélyezték, de a dolgozat nyilvánosságra hozatalát megakadályozták. „Hiszen olyan felismerések és megállapodások fogalmazódtak

¹²⁵ Id. mű 28. o.

¹²⁶ Id. mű 28-29. o.

¹²⁷ Id. mű 28-29. o.

meg ebben a munkámban, amilyeneket Kelet-Európában Prága eltiprása után egyedül és elsőként én mondtam ki a hatalom képviselői közül” – állapítja meg Pozsgay. – Határozottan állítottam, hogy a politikai intézményrendszer reformja és a demokratikus intézmények garanciái nélkül nem lehet eredményes a gazdasági reform sem.”¹²⁸

A prágai tavasz sorsa Magyarországon hosszú időre lelohasztotta a progresszió reményeit – vélekedik Pozsgay Imre. Miként számol ő ettől fogva a geopolitikai helyzettel, s milyen taktikát tart követendőnek? Mi jellemzi politikai törekvéseit, gondolkodását, magatartását – felfedezhetünk-e majd e tekintetben határozott és lényeges különbségeket a két ellenlábás (példa- és modellértékű személy), Pozsgay és Haraszti között?

„Ettől kezdve magam is túlzottan nagy jelentőséget tulajdonítottam a geopolitikai tényezőknek, s az ahhoz való taktikai alkalmazkodásnak. [...] Úgy gondoltam, hogy a kis népek taktikáját kell választani. Milliméterenként kitágítani a kimondhatóság határait, a változások kis patakjának medrét, hogy élni és reménykedni lehessen. Mindezt annak tudatában, hogy [...] a birodalmak előbb-utóbb a perifériákon kezdenek összeomlani. Miért ne lehetne ilyen bomló, bomlasztó periféria Magyarország?

Kádár egész taktikája arra irányult, hogy elaltassa a szovjetek éberségét. [...] És miközben szinte rituálisan ismételte a szovjeteknek szóló hűségnyilatkozatot, hitt abban, hogy ezáltal a magyar gazdasági reform egérutat nyerhet. Erre a reformra neki nem világnézeti okokból volt szüksége. Sőt, azt hiszem, teljes mértékben ellenkezett természetével. De jól tudta, hogy hatékony gazdaságra van szükség, ha fenn akarja tartani azt az életszínvonalpolitikát, amellyel sikerült a nép ellenállását legyőznie, a magyar civiltársadalmat leszerelni, az országot depolitizált, egymástól elszigetelt egyének konglomerátumává tenni. [...] Nem hittem a politikai reform nélküli gazdasági reformban, s nem hittem az ezzel kapcsolatos kádári taktikában. Ám Kádárt mégis fedőszervként használtam, messzebb menő politikai célok eléréséhez. A politikai intézményrendszer megváltoztatásának hatvankilencben megfogalmazott stratégiájához nálam a gazdasági reform és a kádárizmus látszólagos elfogadásának taktikája társult. Ez szabta meg későbbi pályafutásomat is. Amíg Kádár az oroszok éberségét igyekezett elaltatni, addig én Kádárét.”¹²⁹

(politikai ravaszság, személyes bátorság)

Ha a kádári – igaz, puhuló diktatúrában – valaki saját politikai taktikáját akarta Kádár és a rendszer ellenében érvényre juttatni, ehhez egyszerre volt szüksége ravaszságra és bátorságra. Pozsgay egy helyütt elmondja, hogy különös nagy hatással volt rá Bethlen Gábor példája, aki szinte önmagát megcsúfoló, lealacsonyító tetteket is vállalt, csak hogy Erdélyt megőrizze, és a későbbi időkben naggyá tegye. Bethlen – Pozsgay megfogalmazásával élve – nem ártotta saját csapataival magyar várkapitányoktól, saját embereitől visszavívni Lippa és Jenő várát azért, hogy azokat tálcán átnyújtsa a töröknek, biztosítva ezzel Erdély békéjét, konszolidációját, megmaradását.¹³⁰ Másutt arról értekezik Pozsgay, hogyan aknázták ki a Párt szervesült lényegét, képmutatását: a közhatalom valódi birtokosa a párt volt, de éppen ezt a tényt kellett a legmélyebbre rejteni. Azt a hiedelmet akarták kelteni, hogy ez a párt valójában csupán egy kezdeményezéseivel irányt mutató társadalmi szervezet, az igazi közhatalom az állam választott és törvényes területeiben, szervezeteiben van. „Azt játszottam, mintha a látszat a valóság lenne” – írja Pozsgay Imre.

¹²⁸ Id. mű 30. o.

¹²⁹ Id. mű 31. o.

¹³⁰ Id. mű 24. o.

Összehasonlítás: törzsi vonások?

(azonosságok)

Mindenekelőtt meglepően sok azonosság van az első pillantásra maradéktalanul különbözőnek látszó két személyiség, Pozsgay Imre és Haraszti Miklós között.

Mindkettejüket jellemzi az elhivatottság; az a fajta ügyszeretet, sőt, ügybuzgóság, amely mögül hiányzik a könyöklés, a kisszerű karrierizmus. Szuverén egyéniségek, saját, önálló elképzelésekkel és elhatározásokkal; vállalják az ezzel járó ütközéseket, szókimondást, őszinteséget. „Én egy tökös zsidó gyerek vagyok” – mondotta Haraszti Miklós egy fülét sértő megjegyzésre a rendszerváltozásunk során.¹³¹ A Kádár-korszakban írt, *Darabbér* című munkája, amelyért a bíróság elítélte, épp úgy bizonyíték Haraszti bátorságára, mint a „népfelkelés” kimondása Pozsgayéra.

A szókimondó őszinteség, egyenesség, bátorság egyikük egyéniségében sem jelent politikai naivitást, ellenkezőleg. Mindketten nagyon tudatos és nagyon taktikus politikusok, akik céljaik elérése érdekében ügyesen manipulálnak a látszatokkal; vagyis a „ravasz” kifejezés is egyformán illik rájuk.

Mindketten javítani, jobbítani akarnak; mivel ez nem saját, egyéni helyzetükre irányul, sőt: emennek rovására még kockázatot is hajlamosak vállalni, helyénvaló mindkettejüket „tisztességes”-nek nevezni.

Ezek a legfontosabb azonosságok.

Jelképekről lévén szó, az azonosságok alapján máris fontos következtetésekre juthatunk a törzsi vonások tekintetében; megállapíthatjuk, hogy milyen előfeltevések, előítéletek – általánosítások – *bizonyosan nem igazak* a két táborra és képviselőikre nézve.

Nem helytálló egyetlen olyan vélekedés sem, amely a két törzs bármelyikét bármilyen erkölcsi értelemben magasabbra helyezi (értékeli) a másikhoz képest. Nem fogadható el egyik törzs tagjaitól sem az a fajta gondolkodás és viselkedés, amely a másik törzs tagjainak értékrendszere mögött erkölcsi torzulásokat (alacsonyabb rendűséget) feltételez, s ennek megfelelő fölénytel, megvetéssel illeti őket (mármint az ellenlábas törzs tagjait). Nem lehet kijelenteni – noha történelmi példák sora látszik bizonyítani –, hogy az antinacionalisták eleve szolgalelkűek, lakájok, labancok volnának, akik a gyöngye nemzet mellett való bátor kiállás helyett az erők érdekeit (és a maguk hasznát) szolgálják, a nagyhatalmakhoz dörgölőznek; és az sem állítható, hogy a nacionalisták eleve tisztességtelen emberek, akik alantas ösztöneiknek (irigység, agresszió) engednének teret a „mássággal”, a kisebbségekkel szemben, s ebből fakadóan „eredendően” kirekesztők, rasszisták, antiszemiták volnának.

Elfogadhatatlan tehát, mert zsákutca, minden olyan kísérlet, amely erkölcsi síkon keres és talál különbséget a két törzs egyedei között; noha ezek az egyedek rendszerint éppen erkölcsi okokra hivatkozva támadják ellenfeleiket. Pozsgayt mint a diktatórikus pártállam képviselőjét, a kommunista hatalom (lehetséges) átmentőjét, ilyen értelemben mint a nép ellenségét mutatták be; Harasztiékat pedig (a másik oldalról) mint gátlástalan szöszegőket, akiknek semmi sem drága, ha (kisebbségi helyzetükből) a többség (vagyis szintén a nép) feletti uralom megszerzéséről van szó, akár idegen hatalmak segítségével. Ha van is különbség történetesen a néphez való viszonyulásukban, akkor is ellent kell állni a tisztánlátást zavaró kísértésnek, hogy ezt erkölcsi alapra helyezzük. Annál indokoltabb megtalálni a valóságos okokat s indítékokat.

Ezt megelőzően azonban nem hagyható említés nélkül, hogy erkölcsi kérdéssé ott és akkor válik a különféle értékekhez (értékrendszerekhez) való viszonyulás, ahol és amikor retorika és cselekedet ellentmondásba kerülnek. Kiváló példáját nyújtotta ennek a szocialista párti

¹³¹ Az esetről bővebben beszámoltam médiakönyvemben (Elsőkből lesznek az első... I. MédiaHarcok, 231. o.)

magyar kormányfő és a szocialista párt elnöke, akik a 2002. évi választási kampány során többször hangoztatták, hogy az új kormány – mármint az övék – a nemzeti közép kormánya kíván lenni; ám 2002. december 1-én a román miniszterelnökkel együtt ülték meg Budapesten a románságnak azt a nemzeti ünnepét, amely a magyarság szempontjából a lehető legnagyobb történelmi veszteségre emlékeztet, Erdély Romániához való csatolására, s az erdélyi magyarok kisemmizésére. Az a politikus, aki a legcsekélyebb mértékben is helyénvalónak tartja a *nemzeti* retorika hangoztatását, ennek értelmében a *saját* nemzetének mint lelki, kulturális, gazdasági közösségnek az erősítését, az hitelesen (szavahihetően, becsületét, tisztességét megőrizve) nem ünnepelhet együtt egy olyan ország képviselőivel, amely elfogadta és elfogadja egy nemzetközi döntés (a Trianonban megkötött béke) rá nézve kedvező részét, a kötelességeiből (a Gyulafehérvári Kiáltvány – önként vállalt – pontjaiból) azonban annyit sem volt hajlandó teljesíteni (autonómia, önálló iskolarendszer a magyarság számára), amennyivel legalább enyhíteni lehetett volna a magyarság igazolhatatlanul súlyos – mert csakis nagyhatalmi érdekekkel magyarázható – büntetését, veszteségét.

(különbségek)

Mit és kit szolgál Pozsgay, mit és kit Haraszi?

Pozsgay a népet. Szocializmusban is, demokráciában is. Haraszi a jogállamiságot. A demokráciát. Csakhogy az emberi jogok, a demokrácia szolgálata a nép, a társadalom, az állampolgárok szolgálata, ilyen értelemben nem tűnik lényegesnek a kettejük közötti különbség.

Pozsgay benne él a népben; Pozsgayban ott él a – bármennyire is idealizált vagy nem idealizált – nép. Akár a szocializmusban, akár a demokráciában az eszménél fontosabb számára népe, nemzete; népéért s nemzetéért, ennek jobb boldogulásáért érez mindenk előtt s felett felelősséget. Pozsgay ilyen értelemben kifejezetten nemzeti (nacionalista) politikus; figyelme horizontja azonban messze túl nyúlik a magyar határokon, ismereteinek és érdeklődésének köre sokkal inkább egyetemesnek (univerzálisnak) mondható, semmint beszűkültnak, provinciálisnak (mucsainak). Világlátása attól is megóvja, hogy nacionalizmusa kirekesztő hajlamú s jellegű legyen, tehát eleve előítéletekkel forduljon más népek kultúrája és törekvései felé. Törzsi háborúnk természetének megértése szempontjából határozottan jelentősége van, ezért külön is megemlítem, hogy Pozsgay nem egyszer kifejezésre juttatta a zsidó nép és a zsidó kultúra iránti tiszteletét. Ez is megerősíti – amit egyébként majd alaposabban igazolni kívánok –, hogy semmiképpen nem helytálló a „nacionalista” és „antinacionalista” erők közötti ellentét (törzsi háború) legfőbb okát az előbbiek – akár vélt vagy valós, lappangó vagy nyílt – zsidóellenességére visszavezetni; a „nemzeti” erők olyan jelképerejű figurájánál, mint amilyen Pozsgay, nem az dönti el, ki ellen harcol, hogy származását, identitását tekintve kicsoda-micsoda az illető, hanem kizárólag az, hogy ténykedésével csorbítja-e vagy sem a magyar nemzet érdekeit, rontja-e boldogulásának esélyeit.

Pozsgay minden fontos politikai gondolata a magyar nemzetből gyökerezik, és oda is tér vissza. Nem emeli ki, s nem különíti el magát, mint ahogy ezt gyakran tapasztalhattuk az eszméjükből merevedő élcsapat tagjainál. Karrierjét, politikáját az önkéntesen vállalt *nemzeti* feladat alá rendelte, s ellenállt annak, hogy bármiféle nemzeten túli (feletti) eszméhez akarja igazítani népét, nemzetét. Ideológiája ilyen értelemben helyhez, röghöz kötött.

Haraszi Miklósé ezzel szemben inkább egyetemes (univerzális), amennyiben fontosabb számára maga az eszme, vagyis az elvont értelemben felfogott ember boldogulása, semmint a valóságosé. Ifjú maoistaként balról kritizálta a kádári politikát kompromisszumokra (azaz ideológiai „elhajlásokra”, „elvtelenségekre” való) hajlamosságáért. Jeruzsálemben született, ennek jelképes ereje éppen úgy segített eltéríteni érzelmi kötődését és aggodó figyelmét a hús-vér magyaroktól, hétköznapi gondjaiktól, örömeiktől, vágyaiktól, mint a

szülei, a kommunista pártalapítók formálta családi és politikai közeg, nem kevésbé a belterjes budapesti (belvárosi) értelmiségi környezet. Az a személyiség, mely mindebből kikeveredett – még egyszer hangsúlyozom – nem rosszabb, csak más, mint Pozsgayé a maga erős népi kötődésével. A helyhez, kultúrához, hagyományokhoz – azaz nemzethez – szorosabban kötődő emberekkel való napi kapcsolat hiánya mindenképpen megkönnyíti az elvont társadalmi modellekben való gondolkodást, s hamarabb juttat gyökeres változtatásokat, átalakításokat kezdeményező döntésekre. Azokban a történelmi helyzetekben, amikor valamely nemzet jövőbeni boldogulása éppen azon múlik, milyen gyorsan és milyen erőteljesen képes követni az egyébként elkerülhetetlen világtendenciákat, nagyon is hasznosnak bizonyulhat az a fajta gondolkodás és mentalitás, amely kellőképpen el tud vonatkoztatni a „forradalmi” átalakulás alanyaitól (bizonyos értelemben tárgyaitól), ezek valóságos szenvedéseitől, veszteségeitől. Ma még nehéz lenne megítélni, hogy mostani rendszerváltoztatásunk kezdetén a liberálisok (liberális antinacionalisták) javallta és szorgalmazta sokkterápia, azaz gyors és erőteljes átalakulás – amely az elmúlt bő évtizedünket hovatovább valóban jellemezte – a magyarságnak mint nemzetnek inkább előnyére, vagy inkább hátrányára szolgált. Azt bizonyosan állíthatjuk, hogy a Pozsgayékat jobban aggasztották a lehetséges veszteségek, Harasztiékat pedig jobban foglalkoztatta, hogyan lehetne mielőbb – „bármilyen áron” – célt érni. „Tudjuk, merjük, tesszük!” – szólt beszédes jelszavuk. „Felforgatjuk az egész világot!” – szólt a kommunistáké. A hasonlóság lényegi, s egy törzről fakad: az antinacionalista felfogásból; amelynek hajszálgyökerei azonban sokfelől eredezhetnek; akár egy másik nemzetet előnyben részesítő nacionalista felfogásból. A törzsi vonások felfedhetősége érdekében a jelenség szintjéről el kell tehát mozdulni a gyökerek felé. Ez azonban már az elkövetkezendő fejezetekre vár.

ZSIDÓSÁG ÉS BALOLDALISÁG

(Törzsképződés a fő törésvonal mentén)

Kik csoportosulnak az árok egyik, kik a másik oldalán? Hol, kik között húzódott és húzódik a legmélyebb törésvonal? Milyen markáns vonások jellemzik az egyik, milyen a másik oldalon formálódó törzset? Miért az SZDSZ és az MDF volt a törzsi háborúzás kezdetének megtestesítője? Miért és hogyan csúszott át a törésvonal az MSZP és a Fidesz közé? Hogyan, mitől (milyen közös ideológia vagy érdekek miatt) találhatott egymásra a szabad demokraták és a szocialisták pártja és tábora? Történelmi véletlen volt ez, vagy logikus következmény? Milyen összefüggés van a magyar zsidóság és a szabad demokraták pártja között? A zsidó önazonosság, a baloldal és az antinacionalizmus között? Ezekre a kérdésekre keresek választ ebben a fejezetben.

Törésvonal a többpártrendszer kialakulásakor (1989-90)

1989-90-ben az SZDSZ radikális rendszerváltoztató párt szerepét töltötte be, erőteljes liberális jelszavakkal és arculattal (pl. „tudjuk, merjük, tesszük”), hajthatatlanságát és antikommunizmusát „igazoló” különféle akciókkal (pl. a „négy igenes választás” kikényszerítésével), de ezek egyszerre mind olyan akaratlan (metakommunikatív) megnyilvánulások is voltak („forradalmi”, „rámenős”, „elitista” megnyilatkozások s némely vezetőinek külsődleges jegyei is ide sorolhatók), amelyek miatt a választók (s előttük-mögöttük a politikusok) egy része a szervezetet „a zsidó párt”-ként azonosította. Lényegesen nem változtatott ezen a képen az sem, hogy a Fidesz hasonlóan liberális és radikális volt; annak ellenére sem, hogy plakátjaira az első szabad választások kampánya idején a szocialisták ifjúsági csapata (BIT, azaz Baloldali Ifjúsági Tömörülés, élén Kiss Péter jelenlegi kancelláriaminiszterrel) gondosan ráhelyezte a „Zsidesz” feliratot. Fiatalságuk okán, felnagyítható demokratikus ellenzéki múltjuk híján, de leginkább liberális pártszövetségesük, az SZDSZ egyre ügyesebb, eredményesebb s értelemszerűen saját érdekében végzett akciózása-kampányolása következtében a fiatal demokraták mindinkább mellékszereplővé „zsugorodtak”, s egyre kevésbé számítottak a „nemzeti” oldal igazi vetélytársainak.

A szocialisták az egyeduralkodás után egyelőre ugyancsak kénytelenek voltak beérni a másodhegedűsi szereppel. A nyilvánosság számára az önfeladás és pusztán fennmaradás lélektani fázisában léteztek, átmentési kísérleteikről, melyek jobbára sikeresek voltak, keveset lehetett tudni. Az már nagyjából eldőlt, hogy rendszerváltoztatás lesz, hogy vége az egypártrendszernek, a szocializmusnak; az igazi kérdés az volt, hogy apróbb vagy nagyobb lépésekben, lassabban (megfontoltabban) vagy gyorsabban („sokkterápiával”) épüljön-e a demokrácia. Ennek megfelelően a választók figyelmének homlokterébe inkább az új („rendszerváltoztató”) pártok kerültek, ezek valamelyikét igyekeztek szavazatukkal helyzetbe hozni.

A pártok közül erre a szerepre elvileg esélyesek voltak az ún. történelmi pártok. Több hiteles forrás bizonyítja (egyebek között az a magnón rögzített – a Demokratában részben megjelent – interjú, amelyet Grósz Károllyal nem sokkal halála előtt készítettem), hogy az MSZMP legfőbb vezetői (az MDF-en és az SZDSZ-en túl) elsősorban a kisgazdák, a kereszténydemokraták és szociáldemokraták feléledésétől és megerősödésétől tartottak, éppen ezért számos ügynököt telepítettek soraikba. (Nem véletlen, hogy kezdetben Antall József is a Kisgazdapárt felé orientálódott, mint a jobboldal leginkább győzelemre esélyes pártja felé.)

Nem kis mértékben az ügynökök intenzív romboló tevékenységének, a belső viszályok sikeres szításának következtében ezek a pártok végül kisebb (kiszáradtak) vagy nagyobb mértékben (szociáldemokraták) eljelentéktelenedtek, de legalábbis kiszorultak az elsőséget folytatott küzdelemből.

Az SZDSZ-nek egyetlen igazi vetélytársa maradt: a Magyar Demokrata Fórum, mely a kezdettől nyugodt, mérsékelt erő képét sugározta magáról. Egyszersmind egy olyan politikai tömörülését, amelynek neve (Magyar), jelképei (tulipán, koronás címer, '56), kötődései (Lakitelek, vidék, határon túli magyarság), tematikái (család, kereszténység), kapcsolatai (Pozsgay Imre) révén sikeresen (hitelesen) „igazolta” a magyarság és a nemzet iránti felelősségét, elkötelezettségét, másfelől a régi rendszer kiszolgálói iránti legalábbis felemás megértést tanúsított (ld. egyfelől a tárgyalásos rendezés, a megegyezés fontosságának hangsúlyozását, az MSZMP-vel való nyílt ütközések kerülését, másfelől a „tavaszi nagytakarítás” beígérését).

Mindezek a körülmények e két pártnak és háterszáguknak vetélkedését, egyre kiélezettebb és egyre irracionálisabb harcát vonták maga után. Az SZDSZ és médiabeli, illetve médiaközei támogatói (pl. a Nyilvánosság Klub) főleg azt igyekezett a közvéleménybe sulykolni, hogy az MDF „nacionalista”, „antiszemita”, valamint összejátszik a régi rendszer gazdáival; az MDF viszont leginkább azt sugallta legfőbb ellenfeléről (főleg Csurka kifejezései révén: „törpe kisebbség”, „Kun Bélák”, „Lenin-fiúk”), hogy éppen olyan nemzet- és magyarellenes társaság, mint a '19-es proletárdiktatúra (vagy mint a '45 utáni kommunista párt) vezetői. Mivel a magyar közéletben köztudomású, hogy ezek zsidó származásúak voltak, teljesen mindegy, hogy Csurka és mások a gondolatuk megfogalmazásakor csupán a kommunisták élcsapatára gondoltak-e, a közvélemény az említett megjelöléseket akkor is a „zsidó” szinonimájaként értelmezte.

Akárcsak az SZDSZ és holdudvara. Amely – egyre nyilvánvalóbbá váló – érintettsége és túlérzékenysége folytán ott is antiszemitizmust gyanított, ahol erre nem volt elég alapos oka. Grezsa Ferenc Apák és fiúk című pamfletje nem állított sem többet, sem kevesebbet (ezt bizonyítani lehet, és a bíróság is így ítélte meg), mint hogy az SZDSZ néhány prominensének felmenői között régi kommunista, sőt, ávos vezetők találhatók. A szabad demokraták azt állították, hogy a szövegben antiszemitizmus van, ezzel (s azáltal, hogy mindez széles nyilvánosságot kapott), akaratlanul is hozzájárultak az „SZDSZ = zsidó párt” képzetének általános elterjedéséhez és megerősödéséhez.

A zsidóságról kialakult különféle előítéletek, és az, hogy az SZDSZ magatartása ezekkel többnyire egybe is vágott, szintén ezt a képzetet erősítették. A „Kun Bélák”, a „jöttmentek”, a „nem igazi magyarok”, akiknek „nem igazi hazájuk Magyarország”, azok képesek arra, hogy „felelőtlenül” megállapodásokat rúgjanak fel, „kétes” akciókba fogjanak, sőt, „szürkeállományukat” a nép „becsapására” fordítsák (ld. „négy igen”); vagy arra, hogy „sokterápiának” tegyék ki az amúgy is „sokat szenvedett” magyar népet. A médiának az SZDSZ iránti általános rokonszenvét és az MDF-fel szembeni ellenszenvét is könnyűszerrel össze lehetett kapcsolni azzal a „meggyőződéssel”, hogy „a sajtót a zsidók uralják”, s azért segítik olyan erősen az SZDSZ-t, mert „zsidó párt”, és azért gyengítik az MDF-et, mert „magyar”, „nemzeti” párt.

A mindezek eredményeképpen kialakult pártarculatok lassan eldöntötték, hogy milyen társadalmi bázist vonzzanak és kössenek magukhoz. A *biztos pártválasztók*, ezen belül a *magasabb iskolai végzettségűek* körében azok a viszonylag kevesek, akik elkötelezték magukat a régi rendszernek és hűségesek akartak hozzá maradni, régi-új pártjukra, az MSZP-re adták voksukat. Ugyancsak közülük azok, akik számára fontos volt (helyesebben: fontos lett) a magyarsághoz, a nemzethez való kötődés, az iránta érzett felelősség, inkább az MDF mellett állt ki; végül a maradék zömében a liberális pártok valamelyike mellett döntött: kisebb része a Fidesz, nagyobb része az SZDSZ mellett. Ez utóbbiak között – még mindig a magasabb iskolai végzettségűek köréről beszélünk – voltak olyanok, akikben az MDF nemzeti retorikája a maradiság érzetét, az SZDSZ liberális retorikája a modernség érzetét támasztotta.

Voltak olyanok, akik elfogadták (elhitték) az SZDSZ radikális kommunistaellenességét, s legfőképp ezért szavaztak rá. Végül logikai úton-módon bizonyítható, hogy kellett legyenek közöttük olyan (tehát magasabb iskolai végzettségű) szavazók, akik számára az elsődleges szempont az volt, hogy az MDF „nacionalista”, s mint ilyen, legalábbis potenciálisan „antiszemita” párt; az SZDSZ pedig deklaráltan „antinacionalista”, „bizonyos” értelemben s mértékig „zsidó párt”. Annak ellenére, hogy statisztikai adatokkal – ez irányú felmérés hiányában – nem tudjuk alátámasztani, nincs okunk eltekinteni annak a feltételezésnek a helyességétől, hogy a magyar zsidóságnak az a része, amely – a választók többségéhez hasonlóan – nem akart a régi-új szocialistákra szavazni, elsősorban, zömében az SZDSZ-t választotta. Ettől még ez a párt természetesen nem lett zsidó párt olyan értelemben, hogy szavazóinak többsége zsidó lett volna; már csak azért sem, mert akkori társadalmi bázisának jelentős részét az az alacsony iskolázottságú réteg tette ki, amelyhez eljutott a radikális kommunistaellenesség üzenete, de nem jutott el a radikális antinacionalizmusé vagy filozemitizmusé.

A háromoldalú Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások lezárásáig az SZDSZ még nem tudott kitörni az értelmiségi karanténból: a közvélemény-kutatók által megkérdezettek alig 4-5 százaléka támogatta – túlnyomó többségük magasan iskolázott fővárosi lakos volt.¹³² A háromoldalú tárgyalások lezárásával párhuzamosan indult meg az SZDSZ „hosszú menetele”, a nagy párttá válásért, az értelmiségi „karanténból” való kitörésért. Ennek a folyamatnak főbb állomásai a következők voltak – tudhatjuk meg a Fidesz Tiszta lappal című kiadványából¹³³ –: a (szocialistákhoz közel álló) Next 2000. Kft ügyének kipattintása; a háromoldalú tárgyalások záróokmányának alá nem írása; népszavazás kezdeményezése („négy igen”) és a szükséges százezer aláírás sikeres összegyűjtése; sikeres és jól szervezett népszavazási kampány; a népszavazás megnyerése; a BM III/III-as ügyosztály botrányának kipattintása („Duna-gate”) és a belügyminiszter lemondatásának kikényszerítése.

A „kemény” munka – ahogy ezt az iménti felsoroláshoz fűzött megjegyzésből (Jegyzetekből) megtudhatjuk – meg is hozta az eredményét: a „kire szavazna?” kérdésre válaszolók között az SZDSZ szavazók aránya szeptember végén 4%, október közepén 7%, november elején 9%, november végén 11%, december közepén 14%, január végén 19%, március közepén 21% volt. Fél év alatt az SZDSZ szavazótábor megötszöröződött (!!!!!)¹³⁴ (Az őszinte elismerésre vagy elképedésre utaló öt felkiáltójelet ugyancsak az eredeti szövegből vettem át – VDGy).

A „kemény” munka (amely így, az iménti jegyzetíró által idézőjelbe rakva nyilván félig-meddig ironikusan értendő) önmagában azonban kevés lett volna. „Ahhoz, hogy 1990 márciusában és áprilisában az SZDSZ egyáltalán veszíthessen, azaz a második legnagyobb párttá válhasson, erre a permanens kampány-menetre és a sajtó feltétlen támogatására volt szükség” – állapítja meg Kiss József „A többpártrendszer kialakulása Magyarországon és Kelet-Közép-Európában” című kutatási program keretében.¹³⁵

Kiss szerint az SZDSZ „amerikai stílusú”, radikális és drága kampányával hirtelen magához rántott egy nagyszámú, de alacsony képzettségű, kevésbé jómódú vagy valósággal szegényebb réteget. „A párt szociológiai értelemben kettős karakterűvé vált: a magasan képzett budapesti és vidéki értelmiség mellett, különösebb átmenetek nélkül, megjelentek a leszakadt társadalmi rétegek képviselői.”¹³⁶ Tegyük hozzá, ebbe azért besegített a SZETA

¹³² Tiszta lappal. A Fidesz a magyar politikában 1988-1991, Fidesz-kiadvány, 1992, szerkesztette: Bozóky András, 656. o.

¹³³ Id. mű 658-9. o.

¹³⁴ Id. mű 694-5. o.

¹³⁵ A többpártrendszer kialakulása Magyarországon, 1985-1991. Tanulmánykötet. A kutatás vezetője és a kötet szerkesztője: Bihari Mihály. Kossuth Könyvkiadó, 1992, 200. o.

¹³⁶ Id. mű 200. o.

(Szegényeket Támogató Alap) működése is, a szervezet és az SZDSZ közötti személyi átfedések (Solt Ottilia, Kőszeg Ferenc) révén. Ennek ellenére (ezzel együtt) is igaz, hogy a szabad demokraták vezetőségájának személyi összetétele – szociológiai merítése – lényegesen nem változott, eközben, mint láttuk, a hívek száma ötszörösére gyarapodott, s a párt a korábbihoz még egy gyökeresen más társadalmi réteget is magához ragadott. Ez a tény, megtévezve a „drága” kampány „amerikai” stílusával, a párt vezetőinek, hangadónak rámenősségével („agresszivitásával”, „erőszakosságával”), a sajtó „feltétlen támogatásával”, a nemzeti érzelműek körében azt a csurkai képet támasztották és erősítették, hogy itt egy „törpe kisebbséggel” állnak szemben, amely az akaratát valójában „demokrácián túli” eszközök segítségével („idegen” – azaz külföldi – rejtett kapcsolatok, politikai és anyagi – sőt, titkos-szolgálati – támogatások révén, s hasonlóképp belföldi sajtó- és szintén titkosszolgálati összefonódások segítségével) igyekszik rákényszeríteni a többségre, az országra, a nemzetre. Márpedig mi más lehetne ez az „idegen”, „összeesküvő”, „rámenős”, „rejtőzködő” embercsoport – amelyet még néven sem ildomos nevezni –, mint a zsidóság, de legalábbis egy része.

Eme hirtelen felerősödött „közfelfogás” (valójában korlátozott, rejtett, mégis nagyon markáns, ezért az említett körben erős kisugárzású vélemény) fényében (vagy inkább árnyékában) már nem is annyira meglepő, hogy az imént idézett kutató (Kiss József) egyenesen arra a következtetésre jut: „Természetesnek kell tartanunk, hogy az elfojtás évtizedei után a politikai antiszemitizmus a pártharcok középpontjába került”¹³⁷ (az én kiemelésem – VDGy). Ugyanitt előzőleg megállapítja:

„Az antiszemitizmus, a szemitizmus, a nacionalizmus jelenségei, fogalmai 1947-48-tól a közelmúltig (azaz vélhetően a rendszerváltozás kezdetéig – VDGy) tiltott és lefojtott témák, történelmileg fel nem dolgozott tapasztalatok voltak. A magyarországi pártosodás és pártoskodás társadalomtörténetileg érthető, magyarázható, ám politikai-ideológiai értelemben szerencsétlen jegye a népi-urbánus vita egyfajta időbeli és szervezeti reprodukálása, az MDF-SZDSZ szembenállás megjelenése. A leegyszerűsített (és meghamisított) ideológiai konstrukcióban a két *autentikus párt*, a magyar identitást képviselő MDF és a szabadságjogokat, a demokráciát választó SZDSZ, a bármikor tudomásul vehető természetes különbségeken túl, mindig szembeállítható.”¹³⁸

Kiss József a két párt körül kikristályosodó ideológia szembenállásának jelentőségét (súlyát, „középpontiságát”) jól érzékeli, azonban az SZDSZ megítélését – pontosabban kategorizálását – illetőleg itt meglehetősen pontatlan, s e pontatlanság éppen elegendő ahhoz, hogy elfedje az akkoriban kibontakozott törzsi háború lényegét. Még az arculatok, a kifelé sugárzott és sugározni kívánt képek szintjén sem fogadható el, hogy az SZDSZ-t – a „magyar identitást képviselő” MDF-fel szemben – mint „a szabadságjogokat, a demokráciát választó” politikai tömörülést jellemezzük. Az kétségtelen, hogy az „egyetemes emberi jogok”, és általában a jogi megoldások keresése, hangoztatása inkább az SZDSZ-re volt jellemző; de ugyanez már nem igaz a magyarságnak mint nemzetnek a szabadságára; s nem igaz általában a demokráciára. A formálódó „törzsek” (és a terebélyesedő „törzsi” háború) szempontjából nem volt – nem látszott – lényeges különbség a demokráciához való viszonyulásukban; annál inkább – a demokrácián belül vagy túl – a magyarsághoz, illetve az egyetemességhez való viszonyulásukban. Ennek még az sem mond ellent, hogy az MDF „nacionalizmusát”, „antiszemitizmusát” az SZDSZ-hez kötődők egy része olyan súlyosnak ítélte, hogy mindjárt a diktatúra képzetét is hozzá társította.

Az eddigiek alapján tehát leszögezhetjük: az itt felvázolt, valóságos vagy sugallt jellemvonások és kötődések azt erősítik meg, hogy az akkor létrejött két nagy párt közötti rivalizálás több (vagy legalábbis más) volt, mint két demokratikus tömörülésnek a szokásos érdekek és

¹³⁷ Id. mű 202. o.

¹³⁸ Id. mű 201-2. o.

értékek körül zajló, természetes politikai vetélkedése. Nyilvánvaló, hogy mindkét párt és mindkettejük hátszaja egyaránt a régi rendszer felszámolását akarta, nyugati típusú demokratikus rendszert, magántulajdont, szociális védőhálózattal biztosított piacgazdaságot. A közöttük e téren megmutatkozó különbségek nem voltak elegendőek ahhoz (még a sokterápia kérdésében sem), hogy a választókat élesen megosszák, egyértelműen valamelyik párthoz kössék. Viszont a nemzethez, a magyarsághoz és múltjához való viszonyulásuk feltűnő eltérése alkalmasnak bizonyult erre, leginkább azáltal, hogy *erőteljesen érzelmi, irracionális síkra terelte az ellentéteket*, különösen ami a párteliteket és értelmiségi (véleményformáló) holdudvarukat illeti. Ekkor és itt indult el az a folyamat, melyben már nem a megnyilvánulás tartalma, hanem a megnyilvánuló személy pártkötődése döntötte el a közvélemény egyedei számára, hogy ki-kinek a maga pártállása szerint igazságnak vagy hazugságnak ítéli-e meg a hallottakat.

A nacionalista-antinacionalista törésvonalon kívül nem akadt még egy olyan, amelyik a magyar választók „biztosan szavazó” részét ilyen élesen és ilyen „végérvényesen” (több választási ciklusra) megosztotta volna. Ez még akkor is igaz, ha a választók meglepően nagy hányadát egyelőre nem érintette meg a törzsi háborúzás felkavarodó szele, nem készítette semmilyen választásra, legfeljebb a választásoktól való távolmaradásra: a (hosszú idők óta) első szabad választások első fordulójában (1990. március 25.) meglepően (65,77%), második fordulójában (április 8.) megdöbbentően (45,44%) alacsony volt a részvételi arány. A voksolók többségének pártpreferenciáira leginkább a bizonytalanság, a zavarodottság és a szeszélyesség volt a jellemző (ezt a következő – önkormányzati, majd országos – választások eredményei is igazolták).

Látnunk kell, hogy még az egyértelműen a „nacionalista” („nemzeti”) törzs felé vonzódók (orientálódók) indítékai sem egyértelműek. A Kádár-rendszer tudatosan antinacionalista (magyarán: nemzetellenes) politikája következtében a magyar „lakosság” döntő többségének gondolkodásából, érzésvilágából teljesen eltűnt az a valóban „nemzeti” felfogás, amely hajlandó túltekinteni az ország határain, s meglátni az ott élő magyarságot; a magyarságnak azt a részét, amelytől nem várható pénzületi vagy egyéb támogatás, hanem amelynek éppen pénzre, egyéb támogatásra, de legalábbis odafigyelésre, együttérzésre van szüksége kisebbségi sorsa megkönnyítéséhez, identitása sikeres megőrzéséhez. Az MDF-hez csatlakozók vagy a vele rokonszenvezők többsége kezdetben inkább csak valaminek az ellenhatásaként fedezte fel magában a magyart: mindenekelőtt ösztönösen idegenkedett attól, amit az SZDSZ harsánysága, rámenőssége, „idegensége”, „magyartalansága” sugallt. Vagyis az ezen az oldalon formálódó törzsnél az önvédelem (önvédelmi reflex) mint törzsképző erő éppen úgy nem hanyagolható el, mint a másik oldalon, az SZDSZ és táborának esetében.

Habár a formálódó két törzs egyelőre viszonylag kicsi, politikai-közéleti súlya, szerepe azonban annál jelentősebb és meghatározóbb volt: az 1990. évi tavaszi, országos választások eredményeképpen az egyik törzs kormányzati pozícióba jutott, a másik törzs pedig a legfőbb ellenzékébe. Csakhogy a helyzet ennél jóval bonyolultabb volt. Az erős média- és értelmiségi háttér jóvoltából, a külföldi támogatásoknak köszönhetően, no meg a 45 évi agyomosás eredményeképpen a legnagyobb parlamenti ellenzéki párt (mint kisebbség) olyan közvélemény-nyomás alá tudta helyezni közvetlenül a megalakulása után az Antall-kormányt és pártjait (a többséget), hogy emennek tagjai, szimpatizánsai úgy érezhették, voltaképpen az ellenzék kormányoz (rájuk kényszeríti akaratát), s ők (a „papírforma” szerint győztes pártok) kényszerülnek kisebbségi (hátrányos) helyzetbe. Ezért és ennyiben állítható, hogy az MDF választási győzelme (más nézőpontból az SZDSZ váratlan veresége) tendenciájában nem, intenzitását tekintve azonban mindenképp új helyzetet teremtett a legfőbb törésvonal alakulása szempontjából.

Törésvonal az első kormányzati ciklus idején (1990-94)

Az „Akciózások korá”-ban (1990-1994) a Szabad Demokraták Szövetsége és a többé-kevésbé neki tulajdonított háterszág folyamatosan „gondoskodott” a kormány és a kormánypártok lejáratairól. A rendszerváltásból következően teljesen logikus és helyénvaló személycseréket boszorkányüldözésnek nyilvánították; ha történetesen zsidó származású volt az érintett, akkor antiszemitizmusnak; a kormány ugyancsak teljesen logikus és helyénvaló médiabefolyásolási próbálkozásait a média elfoglalásának, a sajtószabadság megszüntetésének, illetve erre irányuló diktatórikus kísérletnek (no meg szintén antiszemitizmusnak). Ugyancsak a diktatúra tobzódásaként értékelték egy törvénytelen akció, a taxis blokád kormány általi „erőszakos” felszámolásának – nem a kísérletét, pusztán – a gondolatát; a Göncz Árpád államelnök elleni „politikai támadásokat” (Göncz megvétózta a médiavezetők kormány által kezdeményezett leváltását) („Elnök = Demokrácia”); s akként értékelték a jegybank elnökének (Surányi Györgynek) a „leváltását” is (valójában: lejárt megbízatása meg nem hosszabbítását).

Ezek a kormányellenes sajtó-, illetve politikai hadjáratok (ide értve magát a tomboló médiaháborút is, amely végigkísérte az első négy évet, s azokat az akciókat is, amelyekről később szólnak) sikeresen hiszterizálták a közhangulatot, de még magukat a kormánypártokat is. Az átalakulással óhatatlanul együtt járó nehézségek – megtévezve a kormányzati ügyetlenségből fakadókkal – eleve rontották e pártok amúgy is halvány esélyeit a népszerűségi verseny, illetve a leendő választások tekintetében (ld. Antall értékelését: „ez egy kamikázé kormány”). A hadjáratok folytán már csak azok tartottak ki a kormánypártok mellett, akiket a szívük: nemzeti érzelmeik kötöttek ide. Mindenki más szinte „menekült”; a hisztérikus hangulatot ugyanis a választók többsége egyáltalán nem kedveli – egy idő után már az sem érdekli, igaza van-e vagy sem a megtámadottnak, mindenképp igyekszik távol tartani magát a „botrányaitól”, „kapkodásaitól”.

Nehezen lehet megállapítani, hogy a hisztériakeltésben mennyi volt a tudatosság (hatalmi kalkuláció), és mennyi az ösztönösség, két dologhoz azonban kétség sem férhet. Egyfelől dokumentálható tény, hogy a zsidóellenesség elszabadulásától való félelem jelen volt; másfelől dokumentálható tény, hogy a közhangulat hiszterizálására leginkább alkalmas „antiszemitázás” rendkívüli módon összesűrűsödött a politikailag sorsdöntő események, azaz a választások körül. Médiakönyvemben, az „Akciózások kora” című fejezetben mindkét állítást példák sorával igazolom. E könyv olvasóinak meggyőzésére legalább egyet-egyet szó szerint idézek közülük.

A harmadik eset, amelyet most segítségül hívok az Akciózások korából, hogy végére járhasunk a lélektani motivációknak, a nevezetes Hanák Katalin-ügy. Amely egyébként ugyan csak egy nevezetes üggyhöz kapcsolódik – Csoóri Sándor Nappali holdja és a közel kétszáz, olykor indulattól sistergő sajtóreagálás; ezek egyike volt Hanák Péter történészé (Hanák Katalin férjéé), aki a Népszabadságban 1990. szeptember 29-én megjelent cikkében támadta a népszerű költőt s MDF-es politikust. Ezt követően Hanák Katalint állítólag telefonhívásokkal fenyegették meg, majd tetteleg – borszíjjal? korbáccsal? – bántalmazták. A rémtörténet hamarosan újabb irracionális elemekkel gazdagodik. Október 18-án a vizsgálódó rendőrtiszt alighogy elhagyja Hanákék lakását, egy állítólagos támadó az ablakon keresztül megszúrja az asszonyt. „A világháború óta az első hazai pogrom” – írja meg rögtön a Magyar Narancs, és állítását később sem vonja vissza.¹³⁹ A Beszélő szerint vannak, „akik azt akarják, hogy rettegjen minden zsidó és minden liberális, rettegjen mindenki, aki nem a Nemzeti Többség”.¹⁴⁰ Az országban aláírásgyűjtés indult, értelmiségiek tiltakoztak az antiszemita brutalitás feltámadása ellen. Az ügy mellé odaállt a Nyilvánosság Klub. Valóságos hisztéria támadt. A pusztá képzeletből.

¹³⁹ Alexa Károly: A Landesmann-dosszié, A Heti Magyarország könyve, 1993. 10. o.

¹⁴⁰ Beszélő 39. szám.

Kiderült ugyanis, hogy az asszony hallucinált. Idegbeteg. A rendőrségi vizsgálat bebizonyította, fizikai képtelenséget állított: az öt méter magasan lévő ablakon keresztül emberfia nem szűrhatta meg. Arcát se ütötték meg se borszíjjal, se korbáccsal.

Aligha lehet józan ésszel azt állítani, hogy ez az asszony azért találta ki az egészet, mert kedve támadt játszani a veszedelmes A-fegyverrel, azaz antiszemita-fegyverrel. Aligha lehet ésszerű vagy célszerű reagálásnak nevezni akár a Magyar Narancsét, akár a Beszélőjét, vagy akár az aláírásgyűjtőkét: ilyen erős reakciót akkor enged meg magának az ember, ha bombabiztos a hír, az információ. Ellenkező esetben súlyosan lejárathatom magam, hitelemet veszíthetem.

Mindezek az esetek azt bizonyítják – legalábbis számomra –, hogy az A-akciózásoknak (vagyis „az antiszemitizmus elleni harc” fedőnevű akciózásoknak) van egy erősen irracionális tartománya, ahol nem a hideg tervszerűség dominál, sokkal inkább a felfokozott idegállapot: az egyedi és tömeghisztéria indít el túlhevített, ellenőrizetlen reakciókat.¹⁴¹

A sorsdöntő politikai események sorába tartozott az 1990. évi, őszi, önkormányzati választás, amely eldönthette, hogy sikerül-e az MDF-et legalább ezen a fronton megverni, s az SZDSZ-nek győzedelmeskedni. Az alábbi táblázatba foglaltak közül¹⁴² külön is felhívom olvasóm figyelmét a választásokat megelőző hetekre-napokra, kiváltképp pedig a Magyar Rádió néhány idevágó megnyilvánulására¹⁴³: az akkor Gombár Csaba elnökölte „nemzeti” médium hű tükörképe ugyanis a sajtó főáramának (például a „zsidókérdés” állandó napirenden tartása tekintetében).

1990. augusztus 27.: kopogtatócédulák kézbesítése.	
Szeptember 30. és október 14.: az önkormányzati választások I. és II. fordulója	
Szept. 10.	Az állampolgári bejelentés nyomán vizsgálódó Legfőbb Ügyészség szerint a Szent Korona című hetilap több írása a közösség elleni izgatás gyanúját kelti. „Magyarország megsínylené, ha a zsidók elhagynák”, „Mi baja van (Csurkának) a zsidókkal?” (MR)
Szept. 11.	Bossányi Katalin interpellációja Jeszzenszky Géza levele ügyében. Válaszában a külügyminiszter megerősíti: a kormánykoalíció tagjai szerinte jóval hitelesebben képviselik a nyugati civilizáció, a polgárinak nevezett demokrácia, a szabadelvű politika és a magyarság nemzeti érdekeit... E szavak hallatán az SZDSZ, a Fidesz, valamint számos szocialista és független képviselő kivonul az ülésteremből. Az esemény a teljes sajtót napokon keresztül foglalkoztatja. A Magyar Hírlap 14-i számában nyílt levél jelenik meg Kis János, az SZDSZ elnöke, és Tölgyessy Péter frakcióvezető aláírásával, amelyben egyebek között ezt írják: „... egy felelős miniszter nem engedheti meg magának, hogy pártvitákat kezdeményezzen”.
szept. 14.	„Megölnek egy kisfiút és a zsidókra fogják” (MR)
szept. 20.	„Tegnap volt zsidó óév” (zsidó hét a MR-ban)
szept. 20-26.	Országos diáktüntetések. Széttépik Andrásfalvy Bertalan kultuszminiszter rendeletét (csökkent a diákok fejkvótája), kifütyülik Antall Józsefet (megjegyzése: „15-20 rendbontó”, olaj a tűzre); a kormány rutintalan reakcióit a sajtó felerősíti – nem csillapítani igyekszik az indulatokat, hanem felkorbácsolni.
szept. 21.	Az MDF a televízió elnökénél írásban tiltakozik az ellen, hogy ismét Baló György vezesse a választási műsort, mivel az ő és stábja „elfogultságát, a tavaszi választási műsor részrehajló vezetését valamennyi néző tapasztalhatta”. „Nem kívánjuk csorbítani egyetlen hivatás, így a televíziózás függetlenségét sem, de kívánjuk, hogy a sajtó szabadságát végre a szabadság sajtója, képe és hangja kövesse.”

¹⁴¹ Varga Domokos György: Elsőkből lesznek az elsők, I. MédiaHarcok, 135. o.

¹⁴² Id. mű 140. o.

¹⁴³ Ezeket a példákat a Hordót a sajtónak kiadványból vettem, id. mű 18

szept. 24.	A Kurír szerint az országgyűlés 18-i plenáris ülésén az a közbekiabálás hangzott el, hogy „Hordót a zsidónak!”
szept. 28.	„Hordót követelt a zsidóknak” (MR, 11 órás hírek); „Valaki közbekiáltott, hordót a zsidóknak” (Déli Krónika); „A zsidózás ténye bebizonyosodott” (16 órás hírek) A Népszabadságban Zoltai Gusztáv, a Magyar Izraeliták Országos Képviselőtársaságának igazgatója reagál.
szept. 29.	Hanák Péter történész írása Csoóri Sándorról (Hagyomány és jövőkép, Népszabadság) „Jézust igenis a zsidók feszítették meg” (MR)
szept. 30	Az önkormányzati választások első fordulójára Hankiss Elemér nem engedi képernyőre a miniszterelnököt. „Az SZDSZ nem zsidó” (MR)
okt. 1.:	Hanák Katalin állítólagos bántalmazása „Mit tud a rendőrség a Hanák Péter feleségét ért támadásról?” (MR) „A világháború óta az első hazai pogrom” (Magyar Narancs)
okt. 3.:	A Kurír faji megkülönböztetés elleni aláírásokat közöl „Az ország népe megvetését fejezi ki” (MR – Csoóriról); „Már megint zsidóznak” (műsorvezető); „Mindenki azt mondja, nekem zsidószemem van” (zsidó kislány)
okt. 4.	„A parlamentben elhangzott, hordót a zsidóknak” (MR)
okt. 10.	„Ki a zsidó?” (vitaműsor a MR-ban)
okt. 13.	„9-től 10-ig zsidóztak” (MR)
Október 14: a nemzeti erők elveszítik az önkormányzati választásokat.	

1990 őszén a „nemzeti” pártok minden tekintetben elvesztették, a nagyobb városokban – köztük a fővárosban – a szabad demokraták (a Fidesz szövetségben) összességében megnyerték a választásokat. A kisebb településeken az ún. függetlenek „arattak”, akik ugyan nem pártszínekben indultak, többnyire azonban a régi – szocialista – nomenklatúrához tartoztak. E választásokon folytatódott a korábbi tendencia: a első fordulóban a szavazásra jogosultak alig több, mint 40, a második fordulóban kevesebb, mint 30 százaléka vett részt. A régi „elvtársak” visszaszavazása s a meglehetősen alacsony részvételi arány akár intő jel is lehetett volna: a média segítségével óriásira nagyított (torzított) törzsi viszálykodásra (háborúskodásra) a „lakosság” (a választópolgárok) zöme egyáltalán nem volt vevő; s mivel a nyugati életmód csábító ígéretei egyelőre beteljesíthetetlenül szertefoszlanak látszottak, a kisebb közösségek többnyire bizalmat szavaztak azoknak, akiket személyesen ismertek, és ezért nem demonizált kommunistának, hanem hús-vér embernek látták őket, s nem utolsósorban úgy gondoltak rájuk, hogy az ő idejükben „legalább létbiztonság és nyugalom” volt.

Az intő jelre az MDF-nek nem volt – nem lehetett – szeme s füle, mert egyfelől a kormányzás kínja és felelőssége, másfelől az egyre elmélyülő törzsi háborúskodás teljesen lekötötte minden energiáját és figyelmét.

Az SZDSZ-t elbódította saját sikere, el az MDF veresége, s lekötötték végeláthatatlan akciói: a kisebbségi létből, nagyobb társadalmi bázis (beágyazottság, háttér) nélkül, egyszerűen a kétes hitelű média segítségével folytatott hatalomszerzési praktikái.

Ez a két párt utoljára játszott főszerepet választásokon az átalakulás (rendszerváltozás) idején. Két másik párt fog a helyükbe lépni. Két pragmatikus párt, melyeknek egyike (az MSZP) „megszüntette megőrizni” akarja régi baloldali (szocialista) ideológiáját, másikuk (a Fidesz) meg liberális alapállásához keres olyan ideológiát, amellyel megfelelő – nem csupán a média segítségével ideig-óráig megszerzett, ideiglenes, hanem állandó – társadalmi bázist szerezhetne és építhetne magának. Ez az ideológia a „nemzeti liberalizmus” lesz, a megszerzett bázis pedig a „nemzeti” tábor, a magyarországi politikai paletta jobb oldalán.

Az SZDSZ 1994-ben majd nyíltan és végleg a baloldalhoz kötődik, „örök” szövetséget kötve a régi állampárt utódjával, az MSZP-vel. De ez már a betetőzése az éppen vizsgált folyamatnak.

Most, az 1990. évi, őszi választások után tartunk: a vereségnél, az akciókkal felkavart hisztérikus közhangulatnál, az ezzel együtt meg ettől függetlenül rohamosan elveszített népszerűségnél (nem szólva a titkosügynökök „áldásos”, bomlasztó tevékenységéről), mely kikezdte a kormánypártok belső nyugalalmát, szilárdságát. A „kisebbségi” helyzetbe szorulás kényszerét, tehetetlenségét (vagyis a „tehetetlenkedést”) nehezebben tűrő, a demokratikus jogállamiságnak (bizonyos értelemben a látszatának) a nemzet érdekei fölé helyezését többé-kevésbé elutasító radikálisok (népi-nemzetiek) szembefordultak a gondosan mérlegelő, egyensúlyozó (Antall-i) mérsékeltekkel, illetve a jogállamiság elsődlegességét, a kisebbségi jogok fontosságát hangsúlyozó, a pártbeli „antiszemitizmust” látványosan elutasító nemzeti liberálisokkal. A szembefordulás tényét Csurka István az 1992 augusztusában, saját lapjában (Magyar Fórum) megjelent, azonmód hírhedtté vált dolgozatával (Néhány gondolat...) félreérthetetlenül kinyilvánította.

A dolgozat tartalma és következményei egyszerre két oldalról szélesítették (mélyítették) a törésvonal amúgy is széles (mély) árkát. Csurka „nyílt zsidózása” (ld. pl. „Budapest – New York – Tel-Aviv-tengely”) a magyar zsidóságot, illetve a vele (különböző okokból) szolidaritásokat azzal a meggyőződéssel töltötte el, hogy Magyarországon immár hivatalos politikai, ill. kormányrangra emelkedett az antiszemitizmus. Az „antiszemitizmus”, „nacionalizmus” vádja ezáltal elérte magát Antall Józsefet is, az MDF elnökét és az ország miniszterelnökét – mondván, „megtűri” pártjában a szélsőséges („szélsőjobbboldali”, „fasiszta”, „náci” stb.) nézeteket, hangokat –; Antallon keresztül pedig értelemszerűen elérte és „lefedte” az ország – jelképesen szólva – egyik felét, a teljes jobboldalt. Innentől kezdve gyakorlatilag az egész politikai közéletéről s az egész rendszerváltoztatási folyamatunkról elmondható, hogy a felszínen e kinyilvánított (jobboldali) „szélsőségességhez”, mögötte pedig a nemzethez és a magyarsághoz való viszonyulás vált a legvalóságosabb, legmeghatározóbb rendezőelvűvé. Az SZDSZ, amely mint rendszerváltoztató párt – mindenféle „apa-fiú” kapcsolat ellenére – a baloldali, szocialista rendszer tagadásaként (tagadására) jött létre, s választási győzelmének nem kis részét éppen „kérdhetetlen” kommunistaellenességének köszönhette, nos, a „szélsőjobbboldali fenyegetés” hatására egyre közelebb került a szocialistákhoz. Előbb mint „civiliek” kezdtek látványos közös demonstrációkba (a – mindmáig emlékezetes – Demokratikus Charta keretében) az antiszemitizmus, a nacionalizmus, a diktatúra stb. elleni fellépés jegyében; majd az 1994. évi választások után a két párt már közös kormányzásba fogott, azaz szövetséget kötött.

Mivel addig a szocialisták (mint egykori „kommunisták”, s mint az egykori „kommunista” párt jogutódjának tagjai) voltak a szélsőségesség (a diktatúra) megtestesítői, az MSZP kapva kapott a felkínált politikai együttműködés lehetőségén. Ennek sikerét – legalábbis rájuk nézve – mi sem bizonyítja jobban, mint hogy négy évvel a rendszerváltozás kezdete (pontosabban az első szabad választások) után az MSZP nemcsak hogy többé-kevésbé kiszabadult múltja fogságából (a politikai karanténból), de „teljesen” (legalábbis az ország – ugyancsak jelképesen szólva – baloldali fele számára) salonképessé vált, s fölényesen (az Országgyűlésben abszolút többséget szerezve!) megnyerte a választásokat. Eközben pedig a jobboldal az után, hogy még éppen csak hogy kikerült 45 évnyi elnyomatása alól, máris nem csak súlyos vereséget szenvedett, de mind többet kellett „szenvednie” – hadakoznia ellene, magyarázkodni miatta – a szélsőségesség, a „salonképtelenség” bélyegétől, melyet most már a szocialisták is „vígan” osztogattak.

Az egyik oldalon tehát – „baloldal” címszó alatt – létrejött az antinacionalisták szervezett, együttműködő, az aktív választók mintegy felét lefedő tábora (törzse). Vele szemben a „nemzetiek” („nacionalisták”) tábora (törzse), amely a „jobboldal” névre hallgat, de korántsem

annyira egységes, mint ellentábora. Nem csak a pártok között, de a pártokon belül is mély és széles szakadékok képződnek; különösen igaz ez MDF-re, mely később több darabra hullott. Ráadásul – s voltaképp ez benne a meglepő – itt is ugyanazok az ideológiák, ugyanazok a viszonyulások állnak az osztódás hátterében, mint amelyek a jobboldal és a baloldal (a nacionalisták és antinacionalisták) szembenállását meghatározzák. A párt alapítójának és egyik alelnökének, Csurka Istvánnak, s vele a radikális nemzetiek (az ún. népi-nemzetiek) kiválása, a Magyar Út Körök létrehozása, majd a Magyar Igazság és Élet Pártjának megalakulása végképp megpecsételte a legnagyobb rendszerváltoztató párt sorsát: az MDF – az SZDSZ nagy riválisa – soha többé nem tudta régi fényét és szerepét (súlyát) visszanyerni. (Viszont – mint látni fogjuk – a következő négy évben még tovább tudott szakadni.)

Az „örök akciózók” dörzsölhették a tenyerüket. Akárcsak a helyzet roppant ügyes meglovaglói, a szocialisták. Ketten együtt nem csupán abszolút többséget szereztek az elkövetkező választásokon, de 72%-ukkal az ún. sarkalatos törvények megváltoztatását is lehetővé tevő kétharmados többséget is jócskán meghaladták. A baloldali győzelemnek azonban magára az SZDSZ-re nézve meglett a súlyos fizetsége. A rendszerváltozás bonyodalmaitól megzavarodott, a rengeteg esemény és ellentmondó nyilatkozat keltette sűrű homályban szinte vakon tapogatózó közvélemény kezdetben még pontosan úgy reagált, ahogy az akciózók szerették volna: a hívek zöme az 1990-es őszi választásokkor elfordult a kormánypártoktól, legalább a nagyvárosokban lehetővé téve az SZDSZ győzelmét. Idővel azonban a politikai hisztéria nemcsak a botrány alanyát, de a botrány kiváltóját is elérte. A szabad demokraták népszerűsége, híveinek tábora az őszi választások után fokról fokra csökkent (eközben a Fideszé rohamosan nőtt). Az SZDSZ-ben ugyancsak kemény belső harcok alakultak ki, most már talán nem is olyan meglepő módon, szintén a „nemzeti – nem nemzeti” törésvonal mentén. „Patriótább pártot szeretnék” – jelentette ki Tölgyessy Péter, amikor Kis János elnök helyére lépett (1991 novemberében). Az SZDSZ „kemény” magja (keményen antinacionalista, „belvárosi” illetőségű – a zsidósághoz erősebben kötődő – csapata) azonban nyíltan összefogott az efféle „nacionalista” gondolatok-törekvések ellen, s egy év múltán megbuktatta Tölgyessyt. Helyére Pető Iván került, aki az előző vezetés alatt ügyvivő testületi tagságáról (pontosabban jelöltetéséről) is lemondott. A „vált fülű”, többé-kevésbé véleményformáló közönség számára e csere ténye nem csak azt az üzenetet hordozta, hogy az SZDSZ képtelen túllépni zsidó önmagán, hanem azt is, hogy túl tud viszont lépni vezetőinek akár ávós, kommunista szülői örökségén is.

A „zsidó” képet ennek az időszaknak egy másik kulcsszereplője is határozottan erősítette, mégpedig a médiaháború szabad demokratás vezetője és egyben szívós gerjesztője¹⁴⁴, Haraszi Miklós, akiről a „vált fülű” társaságokban (így pl. a „nacionalista” törzsben) köztudomású volt, hogy Jeruzsálemben született. Ugyanígy az is, hogy ő volt az, aki a nevezetes lakitelki találkozóról (amelyen egyébként Konrád György is jelen volt) már másnap olyan cikket jelentetett meg egy amerikai lapban (a New York Timesban), amely azt sugallta, hogy az összejövotelt nacionalista és antiszemita hangok uralták.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Erről a szerepről részletesen írok médiakönyvem (Elsőből lesznek az első...) Akciók kora c. fejezetében

¹⁴⁵ Csoóri Sándor a következőképp írja le a megrázó esetet a Nappali Holdban: „A találkozó napján, 1987. szeptember 27-én épp New Yorkban időztem, mert az estemet másnap rendezték meg a házukban Püskiék. Az est megkezdése előtt egyik barátom elém teríti a New York Times aznapi számát, amely – röviden összefoglalva az eseményeket – arról tájékoztatja a világot, hogy a népnek s nemzetinek nevezett magyar ellenzékiek egy Duna-Tisza közí kis faluban, Lakiteleken nacionalista légkörű tanácskozást tartottak, amelyre a radikális ellenzék hangadó embereit nem hívták meg. A beszámoló annyira feldúlt, hogy azonnal feltárcsáztam Budapestet, Bíró Zoltánnal és Für Lajossal akartam beszélni. Mindkettejüknek vadul nekiestem: »Megörültetek? Mit csináltatok? Nacionalista és antiszemita toborzó lett nagyszerű elgondolásunkból? Ez lehetetlen!« Az elképedéstől alig

Végül pedig az a tény, hogy Csurka dolgozatának megjelenése után a nemzetközi zsidó szervezetek és tekintélyek is belpolitikai életünk mindennapi szereplőivé váltak, áttételesen szintén „az SZDSZ zsidó párt”-képzetet erősítették. Azzal például, hogy Tom Lantos bevitte a dolgozatot az amerikai képviselőházba (afféle politikai performance-t körítve köréje, ez viszont itthon lett az országgyűlés és a közvélemény témája, minthogy a hazai média az első perctől az utolsóig közvetítette Lantos alakítását), egyfelől teljes sikeresen ki lehetett terjeszteni az antiszemitizmus bűnét a fő kormánypártra, sikeresen lehetett fokozni a lejáratásukat és belső ellentéteiket, megosztottságukat, másfelől azonban sikerrel lehetett „erősíteni” azt a képet, hogy amiről Csurka beszél, az lám, sok tekintetben igaz, hisz’ itt van például a Budapest – New York – Tel-Aviv tengely „élő” bizonyítéka. Mivel az MSZP-nek még csak ekkortájt kezdett megjönni a hangja, a Tom Lantos-i, és a többi hasonló, Magyarországot lejárató akcióban a nemzeti törzs tagjai az SZDSZ kezét, törekvését – és „hazaárulását”, „nemzet- és magyarellenességét” látták. (Már csak azért is, mert köztudomású volt, hogy a szereplők gyakran szintén zsidó származásúak, kötődésűek voltak.)

Mindez (s természetesen még sok más, amiről most nem szóltam) az SZDSZ népszerűségvesztéséhez vezetett, miközben az MSZP-é látványosan, rohamosan nőtt. Igaz, hogy a következő, az 1994. évi országos választásokon az MDF országgyűlési képviselőinek száma a 165-ről 38 főre zsugorodott, de az ezért a legtöbbet tevő párt, az SZDSZ is kénytelen volt beérni kerekén 70-nel, noha addig 94 képviselője volt. „Cserébe” nem kis részben a saját sikereként könyvelhette el, hogy a szocialisták 33-ról – a 386 tagú parlamentben – most 209-re növelhették képviselőik számát. Nem csak az MDF-ben, de a szocialistákat (a volt nómenklatúrát) a hatalomba visszasegítőkben, az SZDSZ-ben is sokan csalódtak, és sokan is távoztak a „köpönyegforgató” pártból. Egyikük – Somogyi János ügyvéd, aki már a demokratikus ellenzéknek is oszlopos tagja volt – mesélte el nekem, hogy az egyik szabad demokrata képviselő megkérdezte tőle: „Mondd, miért van az, hogy az SZDSZ-t senki nem szereti?” „Miért – kérdezett vissza Somogyi –, az SZDSZ kit szeret?”

Amilyen tömör, olyan tanulságos, a lényegyet megragadó párbeszéd a legfőbb törésvonal akkori természetéről. A széthulló, darabokra eső „nemzeti” törzs leginkább meghatározó – törzsképző – közös élménye az SZDSZ-ellenesség, amely – nem minden esetben, de saját tapasztalataim, emlékeim szerint sokakban – több-kevesebb zsidóellenességgel is párosult. A „több-kevesebb” itt feltétlen kifejtésre, értelmezésre szorul, amennyiben a zsidóellenesség meghatározó gyökere és alapja itt nem valamiféle *faji* megkülönböztetés, mert általában nem az egész zsidóság ellen irányul, sokkal inkább ennek egy harcias, „magyar- és nemzetellenesnek” tekintett csoportja: az SZDSZ „kemény magja”, s ennek értelmiségi és médiaholdudvara ellen.

Témánk szempontjából különös epizódja ennek a négy évnek a szabad demokraták miniszterelnök-jelölése. A törésvonal mögött mélyen megbújó, mégis messzire ható érzések (ösztönök) és mozgatók (indítékok) természetéről kiváló látletet nyújt Kuncze Gábor

jutottak szóhoz. Honnan veszem ezt az eszelős rágalmat? »A New York Times mai számából« – mondtam. »Ez úgy mocskolódás, ahogy leírták« – állították egybehangzóan mind a ketten. [...] Szavaiktól kicsit megnyugodtam, de korán, mert a történet nem ezzel ért véget. Kiderült, hogy a beszámolót nem Henry Kamm, a lap magyar tudósítója írta, ő csak a nevét kölcsönözte a hazai radikálisok egyik legmozgékonyabb vezéregyéniségének, aki – persze – nem volt ott Lakitelken. Nincs mit szépítenem a dolgon: ezzel a tudósítással kezdődött el igazán Magyarország legújabb, külföld előtti lejáratása, árnyalatlan nacionalizmusunkkal és zsidóellenességünkkel.” (Nappali Hold, Püski, 1991, 291. o.) Az összefüggések megértése szempontjából nem tűnik érdektelennek, hogy több mint másfél évtized múltán Harasztinak változatlanul jók a kapcsolatai az amerikai laphoz, s Orbán Viktorról úgy van módja véleményét kifejezni, mint „prominens budapesti politikai elemzőnek”, akinek sem a pártállása, sem a közéleti szerepe nem említetik meg. (Haraszi New Yorkban pártatlannak számít, Magyar Nemzet, 2003. január 4.)

kiválasztásának háttere. Az SZDSZ egyik ügyvivőjének nyilatkozatából tudhatjuk – amire egyébként a „nemzeti” sajtó maga is rájött és ennek hangot is adott már korábban –, hogy a kiválasztásában a fő szempont az volt, hogy Kuncze szülei nem voltak „sem zsidók, sem kommunisták”. Miközben tehát az SZDSZ – egy individualista liberális párthoz egyébként feltétlenül illően – mindent elkövetett, hogy a magyar politikából és közéletből kiiktassa (kiiktattassa) a faji megkülönböztetést, saját maga egyik nagy horderejű döntését éppen erre a megkülönböztetésre alapozta: a „zsidó párt” képzetet akarta mindenáron gyengíteni, s ezzel (a nem-zsidó választók előtt) a saját népszerűségét növelni.

Az SZDSZ-ellenesség hevesességének ez idő tájt tapasztalható szintjét az MSZP-ellenesség csak évek múltán érte el. Szükség volt hozzá a szocialisták akkor következett négy éves „uralkodására”, de még inkább arra a harsányságra és erőfitogtatásra, amely a szocialistákat csak később, az 2002. évi választásokat közvetlenül megelőző és követő időszakban jellemezte. Akkorra teljesedett ki az a folyamat, amelyben a nacionalista-antinacionalista törésvonal „teljesen” kettéosztotta a nemzetet (ld. Orbán Viktor kijelentését: „Két világ határán állunk”), s amikor e törés indítékai mögött a zsidó – nem-zsidó ellentét már nem játszik akkora szerepet, mint egyfelől a magyar baloldal (vélt vagy valódi) „nemzetellenessége”, másfelől a magyar jobboldal (vélt vagy valódi) „nacionalizmusa”.

Törésvonal a második kormányzati ciklus idején (1994-98)

Egyetlen egy jelentősebb parlamenti párt akadt, a Fidesz, amely az első kormányzati ciklus idején (minthogy hátszárnya egyelőre bizonytalan volt) még nem foglalta el helyét egyik oldalon (táborban, törzsben) sem. A kivétel azonban, úgy tűnik, valóban erősíti a „szabályt”, vagyis a szóban forgó törésvonalra, illetve rendezőelvre vonatkozó tételünket. A Fidesznek – a jelentős részben fiatalok alkotta tagságának és szavazóbázisának – már generációs okokból is vállalhatatlan volt apáik-nagyapáig „kommunista” öröksége; mereven („zsigerből”) elutasította a szocialistákkal való együttműködés lehetőségét. Ám ennek a generációnak – liberalizmusa ellenére, de akár valódi liberalizmusa miatt is – jóval kisebb volt a fogékonysága a hagyományos „népi-urbánus”, „nem-zsidó – zsidó”, „nacionalista – antinacionalista” szembenállás befogadására, gerjesztésére. Nem állítom, hogy a Fideszben ne akadtak volna olyanok, akikre ugyancsak jellemző volt a szóban forgó hajlandóság. (Dávid Ibolya, az MDF elnöke mesélte el bizalmas beszélgetésen, hogy az Antall-kormány működésének kezdetén némelyik Fideszes még azt sem átalotta, hogy az Országházban a függöny mögül sziszegje oda neki, hogy „fasiszta”). Viszont állítom, hogy ez a fogékonyság és hajlandóság a párt egészére nem volt jellemző, az SZDSZ-re pedig igen. A Fidesz esetében ezért merülhetett fel egyáltalán, s ezért volt egyáltalán lehetséges (a Fodor Gábor-féle, a szabad demokratákhoz húzó csoport kiszorításával együtt) a nemzeti vizekre való áthajózás, úgyszólván a még mozgásban lévő törésvonalon való átkelés.

A túloldalra való megérkezés, lehorgonyzás, habár valójában meghökkentően gyorsan zajlott le, mégis évekig tartott. Voltaképp az 1998. évi országos választások küszöbéig. A felzaklatott, megbolydult, csúfos vereséggel megalázott „nemzeti” törzs csak ekkor hitte el, hogy a Fidesz nem csak politikai kalandra indult feléje, s vélhetően nem árulóként s pusztán haszonlesőként érkezett, hanem azzal a küldetéssel (küldetés-érzettel), hogy e törzs élére állva, a rendszerváltásnál kevesebbet, az egyszerű kormányváltásnál viszont többet fog végrehajtani: a baloldal ellenében győzelemre viszi a jobboldalt, s vele együtt új, magasba emelkedő pályára állítja Magyarországot, a magyarság sorsát, jövőjét.

A Fidesz s vele (és általa) immár a nemzeti törzs 1998. évi választási győzelmét az tette lehetővé egyáltalán, hogy a fiatal demokratákkal szemben akkor nem lehetett a korábbiakhoz hasonló, lejárató akciókat indítani, különösen nem kormányzati pozícióból. Mivel a Fidesz az

SZDSZ szoros szövetségeseként (sokak szemében ifjúsági pártjaként, „kisöccseként”) indult el politikai pályáján, semmiképp nem lehetett (egyelőre legalábbis) az antiszemitizmus (vagy akár a nacionalizmus) vádjával kikezdeni. Ugyancsak elvette ennek lehetőségét az az ügyes Fideszes politika, amely egyelőre került a nyílt nemzeti retorikát, s inkább polgárokról beszélt, akik viszont mint „a nemzet felelős egyedei”, ha rejtve is, mégiscsak magukban hordozták a „nemzeti” ideológiát. Ugyanezt a lényegi, de óvatosan adagolt változást volt hivatott kifejezni a párt új neve, a „Fidesz – Magyar Polgári Párt”, amely a narancsból hitelesen „magyar”, egyúttal a nemzeti liberalizmushoz méltó „polgári” terméket csinált (éppen ellentétesen haladva a Fideszhez egykor közel volt, később vele annál ellenségesebb hetilappal, amely a Magyar Narancs névből a Mancs jelzőtlen elnevezés felé igyekezett hátrálni.)

Miközben a Fidesz a „nemzeti” törzs élére iparkodott, a „nemzeti” pártok továbbra is nagy átalakulásokon mentek keresztül. Az MDF továbbbővült a már ismert törésvonal mentén: a pártelnöki székért folytatott harcban Lezsák Sándor „nép-nemzeti” és Szabó Iván „nemzeti liberális” irányzata közül az országos gyűlés az előbbinek szavazott bizalmat. Témánk szempontjából ekkor egy roppant érdekes mozzanat következik a párt életében: a vesztesek egy része (köztük olyan meghatározó személyiségek is, mint pl. Kónya Imre, Pusztai Erzsébet) nem hajlandó alávetni magát a lezsáki („csurkás”) vonalnak, s inkább megpróbálkozik a pártalapítás (Magyar Demokrata Néppárt, MDNP) sokkal kockázatosabb útjával. Ezek a politikusok – mint utóbb kiderült, tévesen – azt remélték, hogy népszerűségük visszaszerzéséhez elegendő lesz megszabadulni az MDF-et, s vele a saját személyüket terhelő súlyos bélyegektől (az „antiszemitizmusétól” és a „nacionalizmusétól”), mégpedig oly módon, hogy szervezetileg is kiválnak a régi képletből, így is elkülönülnek a „menthetetlenül”, „örökre” besározottaktól. Csakhogy a táborok (törzsi harcosok) már a legfőbb törésvonal két oldalán gyülekeztek. Aki innen távol tartotta magát, az a közvélemény számára mintha jóformán nem is létezett volna.

A törésvonal, illetve mögötte a rendezőelv jelentőségét látszik bizonyítani, hogy a Kereszténydemokrata Néppártban (KDNP) ugyanekkor ugyanilyen törzsi harcok dúltak: ekkoriban a pártot éppen egy markánsan, radikálisan népi-nemzeti, antiglobalista elnök, Giczy György vezette, és elhagyták a „méréskeltek”, a „liberálisok”, és megalakították a Magyar Kereszténydemokrata Szövetséget (MKDSZ). (A 2002. évi választások előtt Giczy György mindenki meglepetésére a szocialisták felé keresett együttműködési lehetőséget. Azon túlmenően, hogy ez a lépés minden maradék hitelességét szétfoszlatta, óhatatlanul eszünkbe juttatja Grósz Károly szavait a történelmi pártokról és az ügynökökről...) Az MKDSZ sem tudott eléggé megerősödni az 1998. évi választásokra, a Fidesszel kötött szövetsége révén azonban néhány képviselői helyhez, sőt, egy miniszteri székhez is jutott (Harrach Péter személyében).

Az úgynevezett nemzeti pártok közül – az MDF-en kívül – a Torgyán József vezette Kiszgazdapárt (FKGP), és Csurka Istváné, a Magyar Igazság és Élet Pártja (MIÉP) küzdhetett a parlamentbe kerülés esélyével a következő országgyűlési választásokon. Torgyán a magyar vidék vezéréként s (biztos) megmentőjeként tüntette fel magát és kimódoltan erőteljes stílusú, túlzó hangú, keményen antikommunista és antiliberalis politikát – pontosabban szölamokat – hangoztatott. Ám tudatosan és módszeres elkerülte, hogy bármiféle okot adjon a zsidóellenesség vádjára, ennek érdekében még kapcsolatokat is keresett, meglátogatta a magyar zsidó szervezeteket. A választásokra a Kiszgazdapárt – leginkább a vidék, a kiszgazdák voksaival – a nemzeti pártok közül a legtöbb szavazatban reménykedhetett. A törésvonal helyének megszilárdulása, a Fidesz „nemzetivé” válása, illetve a két törzs (két világ) „kikristályosodása” szempontjából óriási jelentősége lett annak, hogy Torgyán, az „antiliberalis” és Orbán, a

„liberális” a választások második fordulójában hangot és utat talált egymáshoz. Ha ez nem történt volna meg, ha a kisgazdák „tömegesen” nem léptek volna vissza a Fidesz javára, akkor az MSZP-SZDSZ koalíció folytathatta volna a kormányzást. Ez utóbbi két párt politikusai, médiabeli, háttországi véleményformálói egymással versengve riogatták a közvéleményt, milyen veszéllyel járna, ha a Fidesz politikai üzletet kötne a „demagóg”, „szalonképtelen” Torgyánnal, ha az „összeférhetetlen” kisgazdákat bevinné kormányába. Annak folytán viszont, hogy az üzletet e rémisztgetések ellenére mégis nyélbe ütötték, s a Fidesz a szövetségeseivel megnyerte a választásokat, az egykori liberális párt „véglegesen” és „visszavonhatóan” elfoglalhatta helyét a nemzeti táborban, annak is mindjárt az élén, elismert vezetőjeként. (Az idézőjel itt azt jelzi, hogy a politikában hosszú távon valóban bármi előfordulhat.)

Két aprónak látszó, mégis jelentős mozzanatról szükséges még itt megemlékezni. Az egyik: a visszaléptetés még nem garancia arra, hogy a választók is követni fogják a pártok – pártvezetők – akaratát, s az általuk javasolt személyre, vagyis a másik párt jelöltjére adják voksukat. Az a tény, hogy a kisgazda szavazók mégis ezt tették, a korábbi, liberális Fidesszel szembeni „leküzdhetetlen” ellenszenvük elmúlását mutatta, s hajlandóságukat, hogy befogadják a Fideszt a „nemzeti” táborba. A másik jelentős mozzanat: a kisgazdákkal kötött választási szövetséget megelőzte az MDF-fel létrejött szövetség, a választókerületek számottevő részében a közös (MDF – Fidesz MPP) képviselőjelöltek indítása. Az MDF-nek a Fidesszel közös jelöltjei rendre be is kerültek az országgyűlésbe, a csak MDF-esként indulók azonban nem. (Az MDF mint párt csupán 2,8 százalékát nyerte el a szavazatoknak, vagyis választási szövetség nélkül – elvileg – nem is került volna be a parlamentbe. Azt nem tudhatjuk, hogy ha önállóan indul, hányan óvták volna szavazataikkal a kieséstől; de nincs különösebb okunk feltételezni, hogy elérte volna az 5 százalékot.) Az eredmény mindenesetre azt tükrözte, hogy a nemzeti oldal választói kimagaslóan értékelték és voksaikkal kifejezetten jutalmazták az együttműködési hajlandóságot a (törzshöz tartozó) „nemzetségek” között. A 2002. évi választások (azaz a nemzeti oldal veresége) után a Fidesz újra megpróbálkozott a „teljes” nemzeti oldal összefogásával, ezt a próbálkozását azonban már korántsem nézi majd olyan jó szemmel a „nemzeti” közvélemény egésze. Az új helyzetben ugyanis a párt igyekezete már nem feltétlen arra utal, hogy itt valaki elég bátor ahhoz, hogy a szétszórt nemzeti erők élére álljon, hanem arra, hogy az eddiginél is dominánsabb vezetői szerepre tör.

Az 1994-98 közötti időszak egyik nagy törzsi fejleménye a MIÉP látványos erősödése, százezres demonstrációi, az országgyűlésbe való kerülésének reális lehetősége volt. Mivel az antinacionalista tábornak a Fideszt bajosan lehetett volna közvetlenül antiszemitának, szélsőjobboldalinak nyilvánítani, ezért maradt a közvetett veszély sűrű hangoztatása: ha a jobboldal nyerne, abban nem csak a „szalonképtelen” Torgyán és kisgazdái, de a „még szalonképtelenebb” („antiszemita”, „fasiszta” stb.) Csurka és Miépesei is szerephez, hatalomhoz jutnának. Szavazz tehát (megint) a baloldalra, az MSZP-SZDSZ koalícióra!

A MIÉP bekerülését ekkoriban még az a gondosan a közvéleménybe adagolt üzenet (felhívás) sem veszélyeztette, hogy „ne szavazz a kis pártokra, mert a rájuk adott szavazat elvész” (mármint a „törzs” számára). A radikálisan nacionalista és antiliberalis párt tagsága ugyanis – mellesleg hasonlóan, mint az SZDSZ-é – a Fidesz „színeváltozásai” mögött nem a pártvezetők (és párttagok) meggyőződésének megváltozását sejtette, hanem erős hatalmi ambíciókat és ügyes politikai manipulációkat. 2002-re ez a helyzet lényegesen megváltozott. Egyebek között a millennium folyamatos megünneplésével (zászlóátadások, avatások), a szent koronának az Országházba költöztetésével, a Mária Valéria-híd, a Nemzeti Színház, a Terror Háza megépítésével vagy a Benes-dekrétumok elítélésével a Fidesz 1998 és 2002 között olyan radikális nemzeti vonásokat öltött, hogy a MIÉP-hívók tekintélyes része most már nem attól félt, hogy pártja esetleg ne kerülne be az országgyűlésbe, hanem attól, hogy a Fidesz nem lesz elég erős a kormányalakításhoz. Azt ugyanis a parlamentben közösen eltöltött négy év során

(tehát 1998 és 2002 között) megtapasztalhatták, hogy a Fidesz részéről a közös „törzsi” (nemzeti) kötődésből csak a hallgatólagos együttműködésre futja, a MIÉP nyílt elfogadására még véletlenül sem. Az „átszavazásban” azonban Csurka hibás politizálása is kétségkívül meghatározó szerepet játszott: azzal, hogy „akár 12-20 %-os” MIÉP-eredményt jósolt, nem a szavazói lelkesedését (a pártra való szavazási hajlandóságukat) erősítette, mint inkább az éberségüket altatta el: hogy bizony az átszavazások veszélyeztethetik a párt bekerülését...

Végül a szabad demokratákról kell még itt szót ejtenünk ebből az időből. Az SZDSZ mint a kisebbik kormánypárt, lényegében két út, két politika között választhatott, s mindkettővel meg is próbálkozott. Tisztában lévén azzal, hogy az MSZP-vel való lepaktálása jelentős népszerűségvesztéssel járt számára, igyekezett félig-meddig ellenzéki szerepet betölteni a kormányon belül; nem véletlen, hogy ennek a kormányciklusnak (1994 és '98 között) állandó kísérőjelensége a két kormánypárt „veszekedése”. Másfelől viszont igyekezett minél nagyobb hasznot húzni sajátos helyzetéből; mégpedig abból, hogy a kormányban való jelenléte a szocialistáknak két okból is nagyon fontos volt. Az egyik: lehetővé vált az ún. kétharmados (sarkalatos) törvények megváltoztatása. A másik – s talán ez volt a fontosabb –: az SZDSZ mint rendszerváltoztató párt áttételesen „törvényesítette”, „szalonképossá tette” a „kommunisták” visszatérését, rendszerváltoztató, demokráciapítói tevékenységét. A „veszekedés” választása a szocialista, általában pedig a baloldali szavazók SZDSZ iránti rokonszenvét nyilván nem erősítette (ugyanúgy, ahogy '90 és '94 között sem), ennek következtében innen az SZDSZ nem tudta fogyatkozó szavazóbázisát pótolni-erősíteni; sőt, még az is kérdéssé vált, hogy 1998-ban egyáltalán be tud-e majd újra kerülni az Országházba. Ám a következetes és látványos stílusváltás jó alkalmat, „vissza nem térő lehetőséget” nyújthatott volna az SZDSZ-nek arra, hogy bebizonyítsa a gyanakvó „nemzeti” oldalnak: habár koalícióra lépett a szocialistákkal, mégis mindennél fontosabb számára a tisztességes rendszerváltozás elősegítése, végrehajtása. Ezt az új arcot (arculatot) azonban számos okból nem sikerült produkálnia. Mindenekelőtt a miniszteri tárcák szétozása keltett ellenérzéseket a koalíció kisebbik pártja iránt, kétségkívül az előítéletes sztereotípiáknak is köszönhetően: egyfelől elkerülték a gazdasági tárcákat („nyilván azért, hogy a rossz gazdasági helyzetért ne kelljen felelősséget viselniük”); igényt tartottak azonban az oktatási-kulturális tárcára („nyilván azért, hogy – a zsidók (!) – kisebbségi helyzetükből kedvükre alakítsák a fiatalság gondolkodását, befolyásolják az egész kultúrát – a kultúrharc kimenetelét”); de megszerezték egy roppant fontos tárcát, a belügyit is („nyilván azért, hogy politikai céljaiknak megfelelően adatokat gyűjtsenek ellenségeikről, s adatokat tüntessenek el az övéikről”). Ráadásul négy éve alatt elegendő tápot is adtak az előítéletekhez. Fodor Gábor miniszteri ténykedését botrányok kísérték végig, mígnem Magyar Bálint, egy sokkal ügyesebb (körmönfont észjárású) politikus került a helyére. Kuncze Gábor belügyminisztersége alatt a rendszerváltozás kezdete óta először lépett fel a rendőrség (történetesen „nemzeti”) tüntetők ellen brutális erőszakkal. Ráadásul az a tény is napvilágra került, hogy – a Kuncze vezette – Belügyminisztériumban olyan igazolást állítottak ki egy volt ávós számára, amely szerint az ÁVH-n nem alkalmaztak fizikai erőszakot...

Szintén nem vetett jó fényt a szabad demokratákra, hogy miközben a párt (Hack Péter) meghirdette a tiszta kezek politikáját, a négy éves ciklus legnagyobb port kavart korrupciós botrányából (a Tocsik-ügyből) ők is kivették a részüket a szocialistákkal. Elmondhatjuk tehát, hogy a ciklus végére (1998-ra) híveik nem lettek többen (sőt, sokkal kevesebben), de az SZDSZ-nek többé nem kellett egyedül viselnie a „mumus” – a nacionalista indulatok céltáblájának – akaratlan és hálátlan szerepét. Mérvadó (nem „szélsőséges”) körökben is terjedt – ekkortájt még óvatosabban, a következő négy évben (a Fidesz „uralkodása” alatt) erőteljesebben – a nyílt „kommunistázás”, s ez a törésvonal természetének megértése szempontjából – mint látni fogjuk – fontos mozzanat.

Törésvonal a harmadik kormányzati ciklus idején (1998-2002)

Médiakönyvemben bővebben, e könyv egy másik fejezetében (Háborús vonások) elégséges mértékben igazolom, hogy a most következő négy év úgy indul, mintha az 1990-94 közötti évek folytatódna: ezért is adtam neki a „Déjà vu-k kora” elnevezést.

„Az ellenzék és hátszaga – főképp a szabad demokratáké – újra előveszi az A-fegyvert, és úgy tűnik, akár a kisgyerek, önfeledten játszik vele. Lehet pedig, hogy fél, az is lehet, hogy készül valamire. Kívülről nem látszik, mi zajlik a fejben, csak a kisebb-nagyobb robbanások hangját hallani az újra ellenzéki médiából. Ha megvizsgáljuk az érzelmi töltetet, kísértetiesen a régi, ismerős motívumok: egyfelől a rettegés, az üldözöttség unos-untalan hangoztatása, az ellenfél lefasisztázása, leantiszemitázása, hozzákeverve egy keveset a kunbélás, kádárista, rákosista diktatórikus rémképekből, de nem feledkezve meg az új rémképről, Csurka Istvánról sem; másfelől az ellenfél mérhetetlen lenézése, ideológiájának, kultúrájának lelkes ócsárolása.

Déjà vu.”¹⁴⁶

A Fidesz mindebből megérthette: liberális gyökerek ide vagy oda, nem remélhet kegyelmet. Ez a média, ennek a médiának a becses szószólói (törzsi harcosai) mindent el fognak követni, hogy kikezdzék, tönkretegyék a „nemzetieskedő”, „kuruckodó” fiatal demokratákat. Az e mögött megbújó gyűlölködés, megsemmisítő, kirekesztő indulat, mérhetetlen egyoldalúság, elfogultság és igazságtalanság Orbán Viktorék számára semmilyen tekintetben nem tűnt helyénvalóbbnak, elfogadhatóbbnak, mint például a Vasárnapi Újság vagy a Magyar Demokrata „antiszemitizmusa”, „szélsőjobbboldalísága”; ráadásul a „nemzeti” törzs eme nagy hatású, véleményformáló orgánumai egyre nagyobb tisztelettel, sőt, szeretettel szóltak a fiatal, ambíciózus kormányfőről, ténykedéseiről, nagy ívű elképzeléseiről.

Orbán Viktorék csaknem egy hosszú éven át haboztak: átlépjék-e a Rubicont? Hozzáfogjanak-e a médiaegyensúly megteremtéséhez? A maguk képére és hasznára alakítsák-e ki és formálják át legalább a kisebbik részét? Nyíltan „elfoglalják-e” (amennyire egyáltalán elfoglalhatók) a közszolgálati rádiót és a televíziót; kevésbé nyíltan, de igénybe vegyék-e ehhez a MIÉP segítségét (a médiafelügyeletet ellátó kuratóriumi pártdelegáltak dolgában)? Alapítsanak-e lapot és finanszírozzák-e végső soron közpénzekből? Elfogadják-e nyíltan a „szalonképtelenek” támogatását, és tegyenek-e nekik ugyanilyen nyíltan gesztusokat, ha kell, százmilliós ingatlanhoz segítve őket infrastruktúrájuk létrehozásában? Világos volt a tét is, a kockázat is: ha minden marad a régiben, 2002-ben ezért bukhatnak. Ha elindítják a kiegyensúlyozó manővert, semmi nem menti meg őket a tömény szélsőjobbboldalizástól, antiszemitázástól, fasisztázástól, rasszistázástól – s akkor meg ezért. Orbán Viktor végül a második változat mellett döntött. Úgy ítélte meg, a balliberálisok viselkedése sokkal rosszabb már úgysem lehet. A nemzeti oldalhoz való immár teljesen nyílt és visszavonhatatlan csatlakozással biztosan megnyerték maguknak – a „külső” elismerésre kiéhezett, s ezért minden jó szóért rendkívül hálás – nemzeti törzs szinte teljes egészét a nemzeti média csaknem teljes keresztmetszetének támogatásával, a Heti Válasz című mérsékelt hetilaptól a Magyar Demokrata című radikálisabbig és a Vasárnapi Újságig. Még a MIÉP sok tagjának, sőt, személyesen Csurka Istvánnak a rokonszenvét is kivívták; ez a rokonszenv csak a 2002. évi országos választások után párologott el hirtelen, amikor kiderült, hogy a Fidesz markánsan megerősödött nemzeti radikalizmusa (s vele a nagy számú Miépes átszavazás) váratlanul elütötte Csurka pártját az Országházba kerüléstől.

Végül is: jó döntött-e a Fidesz?

Előbb néhány tény, majd néhány alapos feltételezés.

¹⁴⁶ Elsőkből lesznek az első... I. MédiaHarcok, id. mű 249. o.

Az Orbán kormány elsőnek a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségével (a Mazsihisz-szel) kötött megállapodást a szövetség [??] államosított ingatlanjai utáni teljes kárpótlásról, jelentősen megemelve azt az összeget, melyet a Horn-kormány erre a célra tervezett. Több olyan törvénymódosítást hajtott végre, amely a hitközségek által fenntartott intézmények pénzügyi támogatását szolgálta. Orbán Viktor és kormányának tagjai soha nem tettek antiszemita kijelentéseket. A baloldali (antinacionalista) sajtó és értelmiség mégis az első pillanattól fogva elementáris támadásokat intézett ellene, amelyekből nem hiányzott a antiszemitizmussal, fasizmussal, rasszizmussal való vádaskodás sem. Ezt figyelembe véve a Fidesz az egyetlen járható utat választotta. Ennek fényében kell értékelni a Mazsihisz elnökének véleményét is: Heisler András a Magyar Nemzet riportereinek kérdésére, hogy antiszemitának tartja-e Orbán Viktort, azt felelte, hogy „Orbán Viktort nem tartom antiszemitának, de közösségünket rendkívül sértette, hogy miniszterelnökként olyan médiaműhelyeket preferált, melyek antiszemitizmusa közzismert”.¹⁴⁷ A „preferálás” bekövetkezése előtt a Mazsihisz soha nem emelte fel szavát Orbánék igazságtalan megtámadása ellen, nem valószínű tehát, hogy a Fidesz sokat veszített volna az említett médiaműhelyek preferálásával.

A Fidesz – pontosabban a jobboldal – 2002-ben a választásokat éppen csak hogy elvesztette; vagyis az MSZP – az SZDSZ-szel – nagyon ügyes (helyenként csalásgyanús) szervezéssel éppen csak hogy megnyerte. Ilyen értelemben a Fidesz jó stratégiát („nemzetit”) és jó taktikát („radikálisat”) követett. A Miépes szavazatok nélkül számottevőbb lett volna a veresége. De kevesebb nemzeti radikalizmussal sem nyert volna szavazatokat a balliberális táborból.

És az ingadozóktól?

Bizonyos adatokból arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a Fidesz túlságosan nagy figyelmet szentelt annak a törésvonalnak, mely ennek a fejezetnek is a témája; sok mindent meglátott és felismert ennek a törésvonalnak a természetéből, mégis hibás következtetésre (lépésre) jutott. Jól látta például, hogy radikalizálódó „nemzeti” gesztusaival (ld. kokárdakampány) és radikalizálódó „antikommunista” retorikájával (ld. pl. Kövér László esetét a kötéllel) csaknem az egész egyszerre „nemzeti” és „antikommunista” jobboldal szavazatait megszerezheti magának. Ám nem vette észre, hogy bár a törzsi háború képtelen valóban kettévágta Magyarországot, tehát alapos okkal lehetett „két világ”-ról (két világ határáról) beszélni, az ország választóinak tekintélyes része mégsem tudott vagy mégsem akart a törzsi értékek szerint orientálódni. Erre a felismerésre még párt is szerveződött (a Centrum), ám kívülállóságát nem tudta hitelt érdemlően igazolni, már csak ezért sem játszhatott meghatározó szerepet a választásokon.

Egy korábbi írásomban (Fidesz-vereség: mi történt?!) a 2002. évi országos választások két fordulójára között elemzem az első forduló – igen meglepő – eredményét s egy igen különös kísérőjelenségét. A Magyar Demokratában megjelent írásból három, a „mérleg nyelve”-szavazókról szóló részt itt is felidézek; úgy vélem ugyanis, hogy az ő létük és viselkedésük figyelmeztetés: a törzsi háborúba belefeledkezve hajlamosak vagyunk megfeledezni mindazokról, akik egészen más képlet szerint gondolkodnak és léteznek; s észre sem vesszük, mikor idegenítjük el őket egész rendszerváltozásunktól, demokráciánktól.

Az összes kis párt elnöke – ha bekerült pártja az Országgyűlésbe, ha nem – egyöntetűen azzal magyarázta a vártnál gyengébb szereplésüket, hogy a kimagasló választói részvétel (71 %) nem kedvezett számukra. Minden jel szerint igazuk van. A mérleg nyelvét azok a voksolók billentették a szocialisták felé – a Fidesz és a kis pártok ellenében –, akik, mondhatni, mindenki számára váratlanul rászánták arra a fáradságot, hogy elvonuljanak az urnákhoz. Összehasonlításképpen: négy évvel ezelőtt a választóknak csak 56,25 százaléka ment el.

¹⁴⁷ Jezsó Ákos – Megyeri Dávid: A holokauszt sodorta balra a magyar zsidóságot? Magyar Nemzet, 2003. május 14.

Minek köszönhető a voksolási hajlandóságnak ilyen – legalábbis hatására nézvést – óriási változása? S miért pont a szocialistáknak kedvezett ez?

Körültekintő kutatás nélkül biztosat állítani természetesen nehéz. Szintén a közvélemény-kutatók jóvoltából annyi azonban tudható, hogy a több mint 500 ezer váratlan voksoló 80 %-a (kb. 400 ezer) a szocialistákra szavazott. S azt is tudni, hogy soha ilyen magas még nem volt – nem csak a részvétel, de – a választ megtagadók aránya: 16 százalék! Néhány logikus felvetés, gondolat ennek ismeretében már adódik.

Olyan választói rétegről lehet szó, amely nem abban volt bizonytalan, hogy kire szavazzon, hanem hogy egyáltalán elmenjen-e szavazni. Minden bizonnyal olyan emberek ezek, akik vesztesei a rendszerváltozásnak. Olyanok, akik sikertelenek, s talán még szerencsétlenek is. Vagy ha sikeresek, úgy érzik, ehhez semmi közük az új politikusoknak, de nincs köze még a demokráciának sem, mert ők már Kádár alatt is meg tudták szerezni a magukét, ráadásul akkor kevesebb volt hozzá a hühó, a képmutatás, kisebbek a pártklientúrák. Mindezek miatt nem gondolták úgy, hogy nekik demokráciát kellene játszaniuk; egyik párt sem tudta lelkesedésbe hozni őket, a harsány, pénzpazarlás kampányolás még talán dühítette is őket. A közvélemény-kutatók is ezért nem tudták szóra bírni őket, mennek-e, és kire akarnak szavazni. E kudarcos (vagy közömbös) emberekben, lassan ébredt a hajlandóság, hogy „na jó, beszállok”; de erre az ő indítékuk más volt, mint a többségé. (...)

E csalódott emberekből (akik szerencsétlenségükkel magukra maradtak vagy a maguk felemás – összeügyeskedett, de olykor talán meg is dolgozott – sikerével inkább a maguk útját szeretik járni), a kampány kezdetben csak mérsékelt érdeklődést váltott ki. Az egyre intenzívebb országos kampánycirkusznak azonban előbb-utóbb beérik a „vetése”, egyre nehezebb bárkinek is kivonnia magát alóla. Két hónappal a választások előtt megkérdeztem elsőszavazós diákjaimat (harminc újságíró-, illetve kommunikátorpalántát), hogy ki készül élni állampolgári jogával. Kevesebb, mint fele. Az első forduló másnapján ugyancsak megkérdeztem: ki volt választani? Egyetlenegy kéz maradt lent. Nem biztos azonban, hogy a szóban forgó, „mérleg nyelve”-réteg a kampánycirkusz hatására azt érezte át, hogy neki mint állampolgárnak felelőssége és kötelessége elmenni szavazni, mert ettől demokrácia a demokrácia. A választási eredmények és az iménti közvélemény-kutatói adatok ismeretében sokkal valószínűbbnek tűnik az, hogy minél inkább azt próbálták bebizonyítani neki, hogy milyen ragyogóan megy minden, hogy itt már a jövő építése javában elkezdődött, hogy itt a polgárok közérzete (jókedve) fellegekbe emelkedett, hogy itt a Terror Házától a Magyar Nemzeti Színházig, a Hídembertől az Uránia Filmszínházig csupa csoda minden, a Széchenyi-terv beláthatatlan távlatokat nyit minden magyar *polgár* számára – nos ezek az egyébként valóban fontos dolgok ezt a szkeptikus, kiábrándult réteget annál jobban irritálhatták. (...)

A „mérleg nyelve”-réteg bár a szocialistákra szavazott, de egyáltalán nem a szocialistákkal *rokonszenvezik*, hanem a mindenkori fennálló kormányzattal, a demokráciát éppen megtestesítő hatalommal *ellenszenvezik*. Nem valakire megy szavazni, hanem valaki ellen. Ugyanez a réteg ugyanabból fakadó csalódottságában már aktívan közreműködött az Antall-, illetve Boross-kormány leváltásában is. A változó részvételi arányokból láthatóan ez a réteg fontosabbnak ítélte, hogy 1994-ben megbüntesse az MDF-et, a „rendszerváltoztató” pártot, mint hogy 1990-ben – a hosszú-hosszú idő után első szabad választásokon – éljen állampolgári jogával: ennek első fordulójában a választók mintegy 65 százaléka járult az urnákhoz, négy évvel később 68 százalék!

Ugyanez a réteg azonban meg sem mozdult 1998-ban, a választások első fordulójában. Addig nem tapasztalt alacsony részvétel: 56,26 százalék. Vagyis a választásra jogosultak jóval több, mint negyven százaléka nem akart élni azzal a jogával, hogy beleszóljon az ország sorsának alakulásába! Mert annyira jól mentek volna a dolgok? Nem. Azért mert nem hitt a választás értelmében, nem hitt a demokráciában. S mert számára most nem volt tétje a választásnak!

Ez a réteg ugyanis jellemzően az új rendszert, azaz a demokráciát megtestesítő pártokat, az új – és számára többé-kevésbé idegen, sőt idegesítő – fogalmakkal élő politikai erőket szereti-akarja büntetni. Ő, aki nem hisz felelősségében, választása értelmében, nem polgár. Aki polgárokról beszél, az nem róla beszél, sőt, kihagyja a kedvezményezettek, a felmagasz-

táltak közül. Aki nemzetről beszél, az szintén kirekeszti őt a láthatóan boldogan együtt építők, együtt tapsolók táborából, mert ő egy egyszerű *lakos*, születése jogán *állampolgár*, akinek nincs szüksége sem a nemzeti hókuszpókuszokra, sem a határon túli magyarokra, s ő csupán azt szeretné, hogy itt és most garantálják számára a megélhetést, a boldogulást. Ne beszéljenek neki állandóan a holnapról, a jövőről, mert azt már a szocializmusban is unta, ne traktálják mosolyokkal és bizakodásokkal, amikor a politika köreiben már most sem tud kihez segítségért fordulni. Egyáltalán: ne beszéljenek neki demokráciáról! Miközben az új politikai és a hozzá többé-kevésbé kötődő gazdasági elit soha nem látott jólétben, soha nem látott hatalmi befolyással él, neki rosszabbul megy, mint Kádár idején; vagy jól megy most is, de éppen nem a demokrácia vívmányainak köszönhetően, hanem lappangó antidemokratikus burjánzásokba, a demokrácia torzulásaiba belekényszerítve. A jobb életért, megélhetésért, sikerért folytatott verseny terepe egyre kevésbé valamiféle ideális szabad piac, ahol ki-ki tisztességgel megmérettetik és győz a jobbik; ellenben az győz, aki jobban visszaél a hatalmával, aki többet fizet vagy szolgál azoknak, akik visszaélnak a hatalmukkal, vagy aki egyszerűen csak többet lop vagy nagyobbakat csal.

Nem azt állítom, hogy ma ez volna Magyarország; de azt igen, hogy ez *is* Magyarország, s nem rémképeket álmodik, hanem a valóságot – a valóság egy-egy igaz szeletét – éli meg az, aki így érez, így gondolkodik. Az az ember, aki ez ellen szavaz, a *létező demokrácia* ellen protestál. A *demokratát* játszókat bünteti. Minél inkább „játsszák”, annál inkább. Ez az ember nem félelmében hallgat; nem *arról* hallgat, hogy a szocialistákra óhajt szavazni; hanem *amiatt* hallgat, mert lelkileg kívül helyezte magát a demokrácián; amiatt hallgat, mert igazából nem választani, hanem büntetni készül.¹⁴⁸

Ennek a kudarcos rétegnek az irritálásába-hiszterizálásába váratlan taktikaváltással, hirtelen előkapott „okos” – ráadásul nyerőnek bizonyult – kampánypolitikával besegített, már-már vesztét érezvén, a szocialista párt is. Érdekes színfoltja törzsi háborúzásunknak, hogy ehhez a tippet és löketet egy izraeli kampányspecialista, Ron Werber adta meg; a választások után közvetve-közvetlenül gyakori témája volt ez a „nemzeti” orgánumoknak. Még érdekesebbnek tűnik azonban az, hogy a hírek szerint Ron Werber nem olyasféle útmutatást adott, hogyan kellene a kampány során a nacionalista – antinacionalista (azaz törzsi) ellentéteket kezelni, kiaknázni (ez amúgy is ment a kampányrésztvevőknek), hanem kifejezetten arra biztatott, hogy a kormányzati sikereket, eredményeket kell a lehető legdurvábban „negatívba forgatni”; akár a „nemzeti” sikereket is. Ha például a Fidesz sikert ért el a nemzeti propagandában, akkor folyamatosan a korrupció és tékozlás árnyékát kell rávetíteni mindarra, ami ide kapcsolódik (pl. az Országimázs Központ, az Ezüsthajó, a Happy End, a Millenáris Park, a Hídember stb.). Vagy ha például Orbán Viktor alig pár hónappal a választás nagy napja előtt büszkeségtől dagadó mellel írja alá a státustörvényről szóló megállapodást román partnerével, s eközben kissé pimasz és fölényes mosolyt küld a kamerák erdején át ellenfeleinek, akkor ezt az erőt, sikert demonstráló, sőt, a leendő győzelmet sugalló aktust minimum 23 millió román munkavállaló „várható” beáramlásával való riogatással kell ellensúlyozni.

Így történt.

A helyzetben rejlő furcsa paradoxon, hogy a román „sáskajárással” való riogatás volta-képp egy valóban alantas – mert gyűlölködő – nacionalista érzést lovagolt meg; olyasfélét, amely fényévnnyi távolságra áll a Fidesz által is táplált közösségmegtartó – közös múltat ápoló és közös jövőt építő – nemzeti eszmeiségtől. A 23 millió román veszedelmétől azok rémül-döztek, akiknek magyarsága (magyar önazonossága, identitásérzete) nem a közös nemzet közösségi élményéből – közös sorsból, közös felelősségekből és kötelezettségekből, közös örömekből – táplálkozik, hanem az *egyéni kiváltságokból*; azokból, amelyek abból származ-nak (adódnak), hogy valaki magyar; ám nem abból, hogy magyar nemzetiségű, hanem abból, hogy magyar állampolgárságú. Az ilyesfajta mentalitás (értsd: az ilyen mentalitású személy)

¹⁴⁸ Cikkemben említést teszek egy harmadik rejtőzködő csoportról is: a Fidesz által vérig sértett kisgazdákról.

szélsőséges helyzetekben mint „kisnyilas” vagy „kiskommunista” egyaránt megtalálja a helyét, hiszen bárkit és bármit (bármilyen személyt, csoportot, etnikumot) képes gyűlölni, akiről/amelyikről azt állítják, hogy felelős az ország szorult helyzetéért vagy amiért helyzetének rosszabbra fordulása várható, és benne az ő helyzetének tényleges vagy lehetséges megromlásáért.

A paradoxon felfedezésének számunkra azért van jelentősége, mert hozzájárul a törésvonal természetének megértéséhez. Az Orbán-féle (vagy akár az Antall-féle „15 milliós”) nacionalizmus, minden ellenkező híresztelés és vádaskodás ellenére, *nem kirekesztő*, hanem védekező. Természetesnek veszi és magáénak tekinti a Szent István-i örökséget, vagyis egyáltalán nem idegenkedik az idegenektől, létezésüket nem veszteségként, hanem gazdagodásként éli meg – egészen addig a határig (pontig), amíg saját közösségi (és nem egyéni!) létében nem érzi fenyegetve magát. Ámde a Kovács Lászlóék által – a 23 millió román beözönlésének rémképével – meglovagolt „nacionalizmusnak” valójában semmi köze a „nemzeti” felfogáshoz, annál inkább a „magyar állampolgári” tudathoz, azaz a vele járó jogokhoz és kiváltságokhoz. Hogy ez mennyire így van, fényesen bizonyítja az a tény, hogy a 23 millió „románon” rémüldözőnek eszébe sem jut, hogy ezek között akár erdélyiek (bánátiak stb.), azaz ottani magyarok is lehetnek. Ezek a magyarok ugyanis számukra valójában románok.

Nem véletlen, hogy miközben a hazai szocialisták és szabad demokraták nap mint nap számos jelét adják annak, mennyire idegen tőlük az afféle felfogás, hogy „a magyarság egységes nemzetet alkot”, s olyan főideológusuk például, mint Kovács László pártelnök (s egyben külügyminiszter), habozás nélkül levonná a Szent Koronát a magyar igazolványról (mondván, hogy Nagy Magyarországra emlékeztet, s ez egyaránt zavarja az Európai Unió bürokratait és a szomszédainkat), eközben súlyos támadásként és sérelemként élik meg, ha valaki kétségbe vonja magyarságuk igazságát. Különösen beszédes e tekintetben a szabad demokratáknak a státustörvényhez való viszonyulása, amelynek elemzését másik fejezetben végzem el. Itt csupán annyit mondok, hogy a liberálisok, kik különben a kisebbségi jogok csorbulására, illetve a kisebbségi lét nehézségeire oly fogékonyak, a határon túli magyaroknak mint közösségnek a gondjaival egész egyszerűen nem tudnak mit kezdeni, még a látszatok (a propaganda) szintjét sem. A Bauer Tamások szemében ugyanis a „nemzet” mint valóságosan ható tényező erősíti a magyarsághoz mint nemzethez (történelmi, kulturális közösséghez) kötődők boldogulásának esélyét, ám gyengíti azokét, akik a magyarsághoz (Magyarországhoz) inkább csak jogalanyként: állampolgárként, lakosként kötődnek és tartoznak.

A kettő közti határvonal azonban nem feltétlen egyértelmű és világos. Minden országnak vannak ugyanis nemzeti jelképei, tehát a kétféle kötődést nem lehet élesen elkülöníteni egymástól. Azon túl, hogy magyar liberális körökben időnként divattá válik a nemzeti jelképek gúnyolása, nincs okunk kételkedni abban, hogy ugyanebben a tágabb liberális szférában bőségesen vannak olyanok is, akik szintén megkönnyezik, ha egy magyar lép az olimpiai dobogó legfelső fokára, felcsendül a magyar himnusz hangja, s felvonják a nemzetiszín lobogót.

Egyikük például, aki ezt a könnyezést bizalmasan elárulta, egy balliberális lap és egy balliberális tévéműhely munkatársa, zsidó származású, ráadásul – nem ritkaság ez a magyar médiában – egykor titkosügynök volt. Sablonos „nemzeti” felfogás szerint eme meghatározások – sablonok – mindegyike önmagában elegendő, hogy valaki ne hatódhasson meg magyar sikeren magyar büszkeségében. Az élet, úgy tűnik, mindig bonyolultabb, árnyaltabb, mint ahogy előítéleteink alapján tudjuk elképzelni.

Mindezek fényében már az is érthető, hogy miért váltott ki súlyos ellenérzést – sőt, valóssággal dühöt – a baloldalon a Fidesznek, illetve a „nemzeti” tábornak az az elhatározása, hogy 2002. március 15. után nem veszi le a kokárdát, hanem a választásokig „minden igaz magyar” magán viseli. Nem lenne helyes arra fogni, hogy az ügyes kampányfogás bosszantotta volna a „nemzetietleneket”. Hanem valóban úgy érezhették, hogy a Fidesz túllépett egy olyan határt

(az elemző szempontjából: ugyancsak a Rubicont), amely minden tekintetben elfogadhatatlan, visszautasítandó: hiszen akárhogy is, de azt üzeni, azt sugallja, hogy aki baloldali, az valójában nem a nemzet, nem a magyarság valódi tagja, hanem idegenszívú, hazafiatlan, vagy tán még hazaáruló is.

Nos, bizonyos, hogy ezen a kampányhúzáson többet veszített a Fidesz, mint amennyit nyerhetett rajta; ha nem is közvetlenül, de közvetve. Lehet, hogy elcsábított vele pár ezer embert Csurka táborából, talán még az MDF-ből is, az viszont egészen biztos, hogy élesen maga ellen fordította a baloldal mérsékeltjeit. A kokárdázás hatására – erre való feleletként – alakult meg például a Modern Magyarok Mozgalma, amely az ország ily módon való megosztása (kettéosztása) ellen lépett fel. A Fidesz ellen mint az országot megosztó, ároképítő párt elleni harc aztán egyik jól bevált eleme is lett a szocialisták és a szabad demokraták választási kampányának. A Medgyessy Péter 40 milliós (Gresham palota-féle) „lobbiügyét” átvészelve az ellenzék innentől kezdve lépésről-lépésre legyűrhetette a még meglévő távolságot maga és a Fidesz között. Ha netán nem lenne igaz, a helyzet kiélezett, elmérgesedett voltát akkor is jól tükrözi az a hír, amelyet Wittner Mária a nevezetes, Erzsébet-hídi „csata” egy éves évfordulóján – ugyancsak a hídon elmondott szónoklatában – osztott meg a közvéleménnyel: Izraelből charterjáratok hozták a kettős állampolgárságúakat szavazni. A baloldalra – pontosabban a „leselkedő nacionalista veszély” ellen – szavazni, ha nem is hazafiúi, de „erkölcsi” kötelességgé vált; mint ahogy „erkölcsi” kötelességgé vált a bizonytalanokat, habozókat, a rejtőzködő „mérleg-nyelve”-szavazókat a „nacionalisták” ellen hangolni (s ezzel indirekt módon a baloldal mellé állítani). Az előbb említett évforduló előestéjén az újonnan felépült (szekszárdi) Szent László hídon tartott ünnepsélen (a polgári körök összejövetelén) Orbán Viktor elnök nem véletlenül nyilvánította ki félreérthetetlenül, hogy a Fidesz – Magyar Polgári Szövetség ezentúl a baloldalt is a nemzet részének tekinti.

„Eljött az ideje, hogy szóba elegyedjünk azokkal is, akik másképp szavaztak. [...] Ha hiszünk abban, hogy lesz teljes nemzeti összefogás, akkor eljött az idő, hogy polgári összefogás után elkezdjük építeni az ennél szélesebb nemzeti összefogást is a problémák megoldása érdekében.”¹⁴⁹

„Miért kellene a közös gondoktól gyötört, a nehezedő megélhetés, a munkahelyek elvesztése, a gyermekeink jövője miatt egyformán aggódó embereknek egymással szemben állniuk, ahelyett, hogy együtt próbálnánk megállítani hazánk süllyedését [...]” – erősíti meg az új politikai irányt a Fidesz első embere három hónappal később.¹⁵⁰

Ez azonban már a következő kormányciklus ideje, az utolsóé, amelyet a törésvonal tanulmányozásáért vizsgálunk. Előbb még, az 1998-2002 közötti időszakot elemezve, feltétlenül figyelmet érdemel három, témánk szempontjából fontos körülmény, illetve esemény. Az első kettőről rövidebben-hosszabban másutt is szólok, ezért csak megemlítem őket. Ezek egyike a baloldal szívós igyekezete, hogy, úgymond, a „szélsőjobb rohamosztagát”, a MIÉP-et összemossa a Fidesszel. Másika: az a valószínű tény, hogy az Egyesült Államok elnöke azért nem fogadta a választások előtt Orbán Viktort, mert a magyar kormány Grippen típusú, svéd vadászgépek megvásárlását határozta el (vagy más vélemények szerint: nem mutatott elég lelkesedést a NATO támogatására a prágai konferencia idejének közeledtén). A választások után a még szomorúbb tény: az ügy folytatásaként az USA legbefolyásosabb külügyi folyóiratában, a Foreign Affairs-ben Orbán Viktort és kormányát nacionalizmussal és antiszemitizmussal vádolták. Hogy mennyire helytállóan – pontosabban: nem helytállóan –, azt közvetve a magyar bíróság eldöntötte, amikor Juhász Ferencet ugyanezért a tetteért elmarasztalta Orbán ellenében. Azt pedig, hogy az USA számára mennyire fontos kérdésről van

¹⁴⁹ Népszabadság, 2003. július 3.

¹⁵⁰ Magyar Nemzet, 2003. október 18. (Nemzeti összefogást sürget Orbán Viktor. „Itt az ideje, hogy megszólítsuk azokat, akiket fallal próbálnak elválasztani tőlünk”)

(volt) szó, jól mutatja, hogy Tom Lantos nyíltan lobbizott az amerikai gépek vásárlása érdekében. Az eset mindenesetre bebizonyította, hogy az üzlet érdekében az amerikai szuperbirodalom minden gátlás nélkül beveti akár az A-fegyvert is NATO-szövetségese ellenében.

A harmadik, témánk szempontjából lényeges esemény látszólag az SZDSZ belső hatalmi harcához, valójában pedig a törésvonalhoz való viszonyulásának – azaz identitásának – kérdéséhez, problémájához kapcsolódik. Az 1998. évi választási vereség után Kuncze Gábor lemondott pártelnöki posztjáról, a küldöttgyűlés Magyar Bálintot, a Horn kormány kultuszminiszterét választotta meg helyette. Sem a kifelé sugárzott kép, sem a népszerűség nem változott számottevően; a közvélemény-kutatási adatok folyamatosan a parlamentbe kerüléshez szükséges bűvös 5 százalék alatt, nagy ritkán egy-két százalékkal fölötte jegyezték a szabad demokraták támogatottságát.¹⁵¹ Ez a tény újra előhívta a párt berkeiben annak gondolatát, nem kellene-e más logika szerint politizálni. Miután Magyar Bálint 2000 őszén bejelentette lemondását, ketten vállalkoztak a megmérettetésre, az elnöki szék megszerzésére: Fodor Gábor és Demszky Gábor. Az előbbi jelöltnek nem volt elegendő népszerűsége és támogatottsága, sem merőben új elképzelése a párt vezetéséhez, felemeléséhez. Az utóbbi jelölt viszont (Budapest többszörös főpolgármestereként) nem csupán a legsikeresebb szabad demokrata politikus, de még látványos változásokat is ígért mind a párt politizálását, mind népszerűségét illetően. Rövid belső választási kampányt követően az SZDSZ küldöttgyűlése – december elején – Demszky Gábornak szavazott bizalmat. 2001. nyarán – kevesebb mint egy évvel a választások előtt! – Demszky beismerte kudarcát, és ő is lemondott. Újra Kuncze Gábor lett az elnök. Az előbbi bukásának, az utóbbi győzelmének okai ragyogóan rávilágítanak, miért ott van az SZDSZ a magyar politikai palettán – miért ott van beágyazódva, sőt, „bebetonozódva” –, ahol van: individualista-liberális párt létére a baloldalon, vezetőinek egykori üldözői, az állampárt-utód mellett – a „nemzeti”, „polgári” pártokkal szemben.

Demszky az „egyenlő távolság politikáját” hirdette meg. Azt már Magyar Bálint is hangsúlyozta, hogy az SZDSZ bármelyik nem szélsőséges párttal hajlandó együttműködni: ez azonban csak az MSZP-től való gyengéd távolodásnak számított, s a Fideszhez való ugyanilyen gyengéd közeledésnek. Demszky már pontosan középen jelölte ki a maguk helyét, oda képzelte el egy önálló liberális pólus kiépítését, ahonnan egyforma erővel támadhatnak és dicsérhetnek bal- és jobboldali vetélytársaikat. S most adjuk át a szót Tóth Csaba és Török Gábor politológusnak, ők a következőt szögezik le idevágó tanulmányukban¹⁵²:

„A pártelnöknek azonban nem sikerült elfogadtatnia azt a koncepciót, hogy az SZDSZ bármely demokratikus párttal hajlandó együttműködni, hogy nincsenek állandó, természetes szövetségesei; sem a politikai vetélytársak, sem a szavazók nem fogadták ezt el. A szavazók a 2001 tavaszán a dabasi időközi választások második fordulójában például egyértelműen demonstrálták, hogy ha még állva is marad az SZDSZ-es jelölt, akkor is hajlandók a szocialistákra szavazni a kormánypárti jelölt győzelmének megakadályozása érdekében. De a különböző közvélemény-kutatások is azt mutatták, hogy az SZDSZ-es szavazók a másodlagos pártpreferenciákat illetően sokkal közelebb állnak az MSZP-hez, mint a Fideszhez. Hasonlóképpen az MSZP-s szavazók között az SZDSZ másodlagos támogatottsága lényegesen felülmúlta a Fideszt választók körében tapasztalt mértéket.”

A szerzőpáros azt is megállapítja, hogy az „egyenlő távolság” politikájának érvényesülését „leginkább az akadályozta, hogy a Fidesz egyszerűen nem vett tudomást az SZDSZ új pozicionálási törekvéseiről”. Csakhogy ez a „tudomásul nem vétel” már ugyanúgy okozat, mint akár a dabasi „demonstráció”, akár a másodlagos preferenciák különös alakulása. A Nagy Magyar Törésvonal a nacionalisták és antinacionalisták között húzódik; a Fidesz

¹⁵¹ Ld. például Szonda Ipsos, internetes honlap: <http://www.szondaipsos.hu>

¹⁵² Tóth Csaba – Török Gábor: SZDSZ: stagnálás vagy stabilizálódás. In: Magyarország Politikai Évkönyve I., 2002, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, 274. o.

„végérvényesen” ennek alapján pozícionálta (és ebből következően: definiálta) magát. Demszky és pártja azonban erről a viszonyulásáról nem mondott semmit. Habár kijelentette, hogy a Fidesz sincs messzebb tőle, mint az MSZP, semmi jelét nem adta annak, hogy ez egyúttal az antinacionalista felfogásának felülbírálását is eredményezné. A Fidesz mint a nemzeti oldal főereje – bizonyos értelemben felszabadítója – egyszerűen nem volt abban a helyzetben, hogy saját pozíciója gyengítésének veszélye nélkül bármiféle viszontgesztusokat tehessen az itteni („nemzeti”) felfogás szerint kimondottan „magyar- és nemzetellenes” pártnak.

De fordítsuk meg a kérdést: lett volna-e esélye, lehetősége Demszkynek (az SZDSZ-nek), hogy a Fideszhez hasonlóan „nemzetibbé” tegye politikáját? Némileg paradox módon az „egyenlő távolság” politikájának bukása megadja a választ: a szabad demokrata-hívek pontosan tudták, hogy a Fideszhez való közeledés, ha kimondva nem is, de kimondatlanul magában rejti a következetes antinacionalista politika feladását. Amint Dabason is látható volt, inkább szavaztak az MSZP-s jelöltre, semhogy még a „nacionalista” kormánypártok jelöltje legyen a befutó. Tehát mindenképp közelebb áll hozzájuk – természetükhöz – az MSZP; s mivel a Fidesz – ekkor egyébként még kevésbé jellemző – kommunisztázása ezeket a liberális híveket olyan nagyon nem bántotta és nem sérthette, nyilvánvalónak tűnik, hogy leginkább a Fidesz és társai „nacionalizmusa” sértette, riasztotta őket. (Szóba jöhetne még, hogy nem a fiatal demokraták ideológiájával volt bajuk, hanem a korrupció és a pazarlás tapasztalható mértékével; csak hogy ha valaki a szocialisták gazdasági hatalomátmentését, meglehetősen gátlástalan vagyonszerzését kisebb veszedelemnek látta, mint a Fidesz ügyeskedéseit, „klientúrájának” anyagi gyarapodását, abban már ott kellett lennie – „dolgoznia” – egy látástorzító szűrőnek: a „zsigeri” ellenszenvnek.)

Tény, hogy az SZDSZ 2001. július elején tartott küldöttgyűlésén Kuncze Gábor kijelentette: le kívánja zárni az „önállósággal” kapcsolatos „álvitát”. Miként az imént idézett politológus szerzőpárostól megtudjuk, e gyűlésen „nem jelent meg az MSZP támadása – sőt, egyáltalán az MSZP emlegetése – és ezzel együtt legfontosabb céllá az Orbán-kormány leváltása vált.” Kuncze Gábor „két nagy kérdésben kritizálta a kormányt és – kisebb mértékben – próbálta vázolni az SZDSZ álláspontját: ezek a korrupció és a demokratikus intézmények kérdései voltak.”¹⁵³

Mindebből ismét szépen kiviláglanak múlt, jelen és jövő valóságos mozgatói: miért inkább az MSZP; miért „az Orbán-kormány leváltása”; miért épp a korrupció; miért épp a demokratikus intézmények?

Magyarországon – s általában a világon – liberális párt liberális programmal nem tud nagy párt lenni. A liberalizmus jellemzően nem önmagában érték; a szabadsággal, szabadelvűséggel kezdeni akarunk, illenék kezdenünk valamit. Jogállamot, demokráciát építeni, s versengő piacgazdaságot. Az SZDSZ gyökere, a demokratikus ellenzék politikai gondolkodásának középpontjába az 1970-es évek végétől a liberális emberi jogi felfogás, majd az 1980-as években a demokratikus jogintézmények kerültek. Célja ekkor sem a nemzet függetlensége volt (szemben az népi-nemzeti értelmiségi körével), hanem a (civil) társadalom állami uralom alól történő „felszabadítása”.¹⁵⁴ De amikor már mindenki – minden rendszerváltoztató párt, beleértve az állampárt jogutódját – javában demokráciát épít, a liberális elvek hangoztatása nem tűnik elégségesnek. A Fidesz is liberálisként indult, de akkor és attól lehetett nagy párt, hogy szélesebb társadalmi bázist keresett magának valóságos létező törésvonal mentén (mondhatni, valóságosan létező frontvonal mögött). A „nemzeti” erők élére állva volt mit mondania (állítania) választóinak. Ezen az úton az SZDSZ nem akarta (s mint választóinak döntéséből – „demonstrálásából”) – láhattuk, nem is tudta volna) elkísérni. A baloldal nagy

¹⁵³ Id. mű 277. o.

¹⁵⁴ Körössényi András: A magyar politikai rendszer. Osiris, Budapest, 1998. 79. o.

részét azonban gyakorlatilag lefedték a szocialisták. Amit népszerűségük jellemzőiről és okairól 1997-re vonatkozóan ír Körössényi András politológus, lényegét tekintve 2001-ben is érvényes:

A kormánypolitika cikcakkjai, a kormányt és a kormánypártokat övező korrupciós botrányok sora, a választási ígéretet „szögre akasztása” ellenére az MSZP népszerűsége – a kisebbik koalíciós partnerrel, az SZDSZ-szel ellentétben – a kormányzás éveiben alig kopott meg: 1997-ben is a legnépszerűbb párt. Az MSZP „osztályok feletti” karakterrel bír ideológia-pragmatikus értelemben és bázisát tekintve is. A magas státusú vezetők és a munkások, a magukat a felső osztályban és a munkásosztályba sorolók között egyaránt a legnépszerűbb párt, és az osztálytagoltság ezen két ellentétes pólusán helyet foglaló rétegekben nagyobb támogatottsággal bír, mint a középrétegek körében. [...]

Az MSZP sikerének egy másik eleme, hogy a Kádár-rendszerből ismert politikai nyelvezet, stílus, a kisemberközpontú politizálás, a depolitizáló modernizációs ideológia az 1950-1970-es évek között szocializálódott választók körében tartósan vonzóak maradtak.

A siker harmadik fontos eleme a szocialista párt politikai egységének megőrzése. Míg 1990-1994 között a kormányzati pozíció és a politikai ellenfelek törekvései az MDF-ben bomlási folyamatokat indítottak el, addig az ellentétes érdekű társadalmi csoportok támogatását élvező MSZP egysége kormányzati pozícióban sem csökkent semmit. [...]

Mindez arra utal, hogy a kommunista rendszer nómenklátúra-rétegéhez való tartozás, az egykori MSZMP-ben való közös politikai szocializáció és a szoros pártegység kommunista hagyománya fontos, a párt belső kohézióját is növelő erőforrásokká váltak.”

Ezek után mi marad az SZDSZ-nek? Amely a 80-as évek végén, a 90-es évek elején – miként ugyancsak Körössényi megállapítja – radikálisan individualista; példaképe a kortárs amerikai emberjogi, multikulturális társadalom. Elvei azóta sem változtak (szemben például a szocialistákkal, akik lelkes szocializmus-építőből lelkes kapitalizmus-építőkké váltak; vagy a Fideszsel, amely jogelvek helyett inkább a nemzetépítő elvekre összpontosítja figyelmét); de ha elvei nem változtak is, elvszerűsége, politikája annál inkább. Mint láthattuk, az első szabad választásokat követő egy évben – a sajtó támogatásával – az SZDSZ rendkívül támadó politikát folytatott a „nemzeti” kormánnyal, illetve pártokkal szemben. Ennek ellenhatásaként felerősödött a belső ellenzék, a „jobbszárny”, amely Tölgyessy Péter vezérletével igyekezett az MDF felé nyitottabb (némileg megértőbb, valamelyest mérsékeltebb) politikát folytatni. Ennek vetett véget az 1991-92-es évek irányváltása: Tölgyessy megbuktatása, az alapító atyák ismételt vezető pozícióba kerülése, a párton kívül pedig a Demokratikus Charta nevű politikai mozgalom révén az „antifasiszta” baloldali blokk megszervezése. Egyúttal bekövetkezett a „végérvényes” jobbra zárás, balra nyitás; ez nem csupán az 1994-es koalíció megalapozását jelentette, hanem a törésvonal elmélyülését, kiszélesedését. A lényegében az SZDSZ és az MSZP által lefedett Charta-koalíció (jellemző, hogy a Fidesz távol tartotta magát tőle!) stratégiája: „a jobbközép kormány és a jobboldali pártok – az MDF-FKGP-KDNP – szélsőségesként való megbélyegzése, a kormánynak, illetve a kormánykoalíció egészének az MDF-en belüli, majd onnan kivált, Csurka vezette nemzeti radikálisokkal való azonosítása, s reakciósként, szélsőjobboldaliként vagy egyenesen fasisztaként való beállítása”¹⁵⁵.

E stratégia legfontosabb erőforrása a párt holdudvarát alkotó széles értelmiségi kör volt, amely komoly szerepre tett szert a sajtóban és más elektronikus közvélemény-formáló eszközökben. Az SZDSZ komoly értelmiségi hátterét, a baloldali-liberális értelmiségiek SZDSZ-t támogató tevékenységét szimbolizálta a párt 1994-es jelölőlistája, amelynek végén mintegy kéttucat országosan ismert értelmiségi szerepelt.¹⁵⁶

1994-ben, amikor a párt ellenzékiből kormánypozícióba került, újabb irányváltás következett: egyfelől (már csak hajdani harsány antikommunizmusa miatt is) az SZDSZ szükségét

¹⁵⁵ Id. mű 80. o.

¹⁵⁶ Id. mű u. o.

érezte, hogy kormányon belül is félig-meddig megőrizze-demonstrálja „tagadó” („ellenzéki”) jellegét; másfelől viszont egyre inkább felhagyott az elvi politizálással: az elkövetkező években sokat veszített korábbi, emberjogi, liberális, „kisebbségvédő” karakteréből¹⁵⁷ és áttért a gyakorlatias (hatalomszerző, hatalomérvényesítő) politikára. Ehhez kiváló lehetőséget nyújtott az MSZP, amely parlamenti abszolút többsége ellenére komoly miniszteri posztokat juttatott az SZDSZ-nek; koalíciós partnerének miniszterelnök-jelöltje, Kuncze Gábor nemcsak a rangos belügyminiszteri bársonyszéket foglalhatta el, hanem a miniszterelnök-helyettesi posztot is megkapta.

Hogy a pragmatikus politika súlya megnövekedett az SZDSZ-en belül, azt jelzi, hogy Kis János lemondott a párt emberi jogi bizottsága éléről, a „kultúrharc” kedvelője, Fodor Gábor távozott a kulturális tárca éléről, egyik pártalapítója, Pető Iván lemondott a pártelnökségről – és hogy Kuncze Gábort megválasztották Pető helyére.

Kuncze belügyminiszterként inkább a férfias rendőrség híve; a rendőrségnek az állampolgárokkal szembeni jogai erősödtek, a gyanúsítottakkal szemben esetenként előforduló rendőri túlkapások megmaradtak. A SZDSZ emberi jogi bizottsága által ezzel kapcsolatban készített, bíráló belső vitaanyagot a pártvezetés elfektette, ez ellen tiltakozott lemondásával Kis János, a párt első elnöke, egyik alapítója és befolyásos ideológusa.¹⁵⁸

Az 1998. évi választások elvesztése után logikus lépésnek látszott Kuncze lemondása. De logikus lépésnek látszott később Demszky „egyenlő távolság” koncepciója is. Kuncze újbóli megválasztása azonban világossá tette, valójában milyen szűk mozgástere van a szabad demokraták pártjának, mire érdemes, s mire nem érdemes törekednie. Mindenekelőtt: nem fordíthatja energiáit a feloldhatatlan ellentmondásra, azaz nem célszerű azzal kísérleteznie, hogy kisebbségi helyzetből és szemléletből széles társadalmi bázist verbuváljon magának. Mint azt az élet (az elmúlt tízegynéhány év) több ízben is bebizonyította, ennek belátásához és az ennek megfelelő taktika levezényléséhez leginkább Kuncze Gábor egykori piarista diáknak vannak kellő adottságai és képességei.

Kuncze született pragmatista. Tudja, hogy egy ilyen pártnak, mint az SZDSZ, választási kampánya során viszonylag keveset kell tennie a már megnyert, talán mélyebb érzelmi okokból is kötődő saját hívek megtartásához; azaz kevesebbet kell állítania (ígérnie), többet kell tagadnia (rombolnia). Az ennek megfelelő kampányprogram kidolgozásában (mint pragmatikus politikusnak) érdemes a közvélemény-kutatási adatokra támaszkodni, amelyekből kiderül, hogy „a korrupció elleni harc területén a kormánynak viszonylag sok elmaradása van az emberek szerint”¹⁵⁹. Ebből lesz aztán az emlékezetes „LopStop”, Kuncze pártelnök díszelgése a kamerák előtt, kezében egy KRESZ-táblával. Igaz ugyan, hogy ugyanezek a kutatások azt is igazolják, az emberek „a demokratikus intézmények elleni, az ellenzék által kifogásolt támadásokat már jóval kevésbé sérelmezik”, csak hogy Kuncze azt is pontosan tudja, hogy az SZDSZ leghűségesebb hívei és támogatói semmit nem hallanak meg hamarabb és szívesebben, mint az egykori liberális társ diktatórikus hajlamáról és módszereiről szóló feltételezéseket, „bizonyosságokat”.

Kuncze azt is tudja, hogy az olyan és hozzájuk hasonló szólamokkal, mint az „Orbán-kormány leváltása”, a „LopStop” inkább csak a Fideszt rombolja, de ettől még – népszerű saját programok és főleg bőséges ígérek híján – nem igazán szaporodik az SZDSZ szavazó tábor; legfeljebb a szocialistáké. Ám azt is tudja, hogy igazából csak az öt százalék küszöb elérése a fontos; ha már bent vannak az országgyűlésben, a szabad demokraták a többszörösét tudják kiszakítani a hatalomból, mint amennyi a számarányukból következne.

¹⁵⁷ Id. mű 81. o.

¹⁵⁸ Id. mű u. o.

¹⁵⁹ Id. mű 277. o.

Mint pragmatikus politikus, Kuncze a „nemzeti – nem nemzeti” ideológiai ellentétet sem tud (akar) mit kezdeni. Felfogása szerint minden magyar állampolgár és minden magyar párt értelemszerűen a magyar nemzet része, és nincs értelme azt taglalni, hogy valaki kevésbé vagy jobban nemzeti volna. A Törzsi trilógia számára adott interjújában (Harmadik könyv: A megoldás nyomában) szó szerint a következőket mondja:

Hogy lehet az, hogy bármelyik demokratikusnak tekinthető párt kétségbe vonhatja a másikat a törekvéseit arra vonatkozóan, hogy ő is szeretné, hogy ez az ország, ez a nemzet lépne előre. Valójában itt a vitának a megoldásokon kellene zajlania, és nem azon, hogy ki az, aki nemzeti, ki az, aki nemzetellenes, ki az, aki a hazáért ténykedik, és ki az, aki hazaáruló. Ha az ember különböző demokratikus országok életét figyeli, akkor ilyen típusú vita ott nem szokott lenni, ez speciálisan minket jellemez.

Természetesen az SZDSZ-t nem tartja kevésbé nemzetinek, mint a többi pártot; szerinte a párt tiszteletben tartja a hagyományokat, de azokon a helyeken kezeli őket, ahol most – megítélése szerint – lenniük kell. Úgy látja, hogy a Fidesz „nemzeti” politikája jól kiszámított politikai kalkuláció szerinti szerepjátszás.

Emlékezete szerint a „kisiklás” a kilencvenes évek elején történt – de nem az SZDSZ radikálisan nemzetellenes politikája folytán:

„Az biztos, hogy akkoriban megfigyelhető volt, hogy a viták közepette – most nem tudom megragadni azt a pillanatot, mikor történt először – egyszer csak kisiklottak a dolgok. A vitatkozó felek álláspontja elkezdett kihúzni a szélső pontok felé. Jeszenszky Géza például azt mondta, kizárólag azok képviselik a nemzetet, akik most éppen kormányon vannak. Aminek ugye az lett a következménye, hogy a Fidesz és az SZDSZ kivonult a parlamenti ülésről. [...] Jellemzi a helyzetet, hogy ez után a rosszul sikerült parlamenti felszólalás után nem mondta senki, hogy na jó-jó, ez egy kicsit valóban túlzás volt, bocsánat, hanem kiálltak Jeszenszky mellett, és ezzel még jobban elmérgesedett a helyzet. A másik oldal meg felhívta az ezek szerint valóban létező nacionalizmusra, a valóban kibontakozó veszélyekre a figyelmet. Tulajdonképpen itt kezdődött az ilyen típusú szembenállás, ami 1998 után mintha még erőteljesebbé vált volna, mintha még keményebb lenne, s kettéosztja a magyar társadalmat. Mert ma már erről van szó.”

Kuncze arra a kérdésemre, hogy az SZDSZ milyen módon kötődik a hazai és nemzetközi zsidósághoz, megint csak velejéig pragmatikus választ ad. Mint mondja, pártja liberális párt, s eltévedhetünk a különböző csapdák között, ha ezt megpróbáljuk feldúsítani vagy lebutítani származási vagy etnikai alapon. „Ezért nem megyek bele ebbe a kérdésbe.”

Zsidóság, szabad demokraták

Mint elnöknek, Kuncze Gábornak a maga és pártja szempontjából teljesen igaza van, amikor vonakodik pártja és a zsidóság esetleges kötődéseit elemezni. Mi azonban, akik a törzsi háború természetének megértéséhez a fő törésvonal természetét, zsidóság és baloldaliság kapcsolatát, közös vonásait, összefüggéseit kutatjuk, nem engedhetjük meg magunknak, hogy kényelmesen (pragmatikusan) kikerüljük a csapdákat.

Különösen úgy nem, miként azt a fentebb idézett politológus-páros tette. A következő, igencsak banálisnak tűnő evidenciát állítják (2001-ben): „Az SZDSZ-re szavazás ma megítélésünk szerint elsősorban a párttal való identifikációra vezethető vissza. Azok szavaznak az SZDSZ-re, akik számára az SZDSZ »értékei« fontosabbak, mint bármilyen más kérdés.”¹⁶⁰ Akik ennek a nem túl bonyolult összefüggésnek a megfogalmazásában több tartalmat szeretnének felfedezni, azok dolgát némileg segítheti a felvetéshez fűzött lábjegyzet:

¹⁶⁰ Tóth Csaba – Török Gábor, id. mű: 283. o.

„Mivel az SZDSZ-szavazók bármilyen közvélemény-kutatás mintájának elenyésző részét alkotják, a fenti megállapítások nem empirikus adatokra épülnek. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy az adatok – pl. az SZDSZ-szavazók kimagasló részvételi hajlandósága, vagy ideológiai preferenciái – nem cáfolják a kifejtett tézist.”

Vajon mit kell értenünk „a párttal való identifikáció”-n? Mire utalhat az idézőjel az „értékei” kifejezésnél? S mik lehetnek azok az „értékek”, amelyek a szóban forgó szavazók számára fontosabban minden másnál? Amelyek miatt kimagasló a részvételi hajlandóságuk? Nyilván olyasmiről lehet szó, ami nemcsak a nemzeti oldalt, de a szocialistákat sem jellemzi.¹⁶¹

Ha pusztán az (individualista) liberalizmusról s értékeiről volna szó, a szerzőpáros aligha rejtette volna ezt véka alá, s aligha fogalmazott volna olyan körülményesen, ahogy. Sokkal valószínűbb, hogy az SZDSZ zsidó identitású szavazóira gondoltak; hiszen a pártot – mint korábban utaltam rá – „a zsidó párt”-ként azonosították a közéletben. Akár „ellenségkép”-ként is, miként az MDF népi-nemzeti köreiből:

„Ellenségképük középpontjában a »kozmodopolita«, »liberálbolsevik«, »zsidó« SZDSZ állt, amelyet zsidó származású vezetői és a nemzeti kérdésben elfoglalt álláspontja, valamint radikális liberalizmusa miatt a magyartól idegen szellemiségű pártnak tekintettek.”¹⁶²

Előrebocsátom, hogy a tisztázás kísérletének „leple” alatt nem szándékozom olyan következtetésekre jutni, amelyeket egyébként sem vélek igaznak (sőt, inkább hamisnak, a lényegét eltakarónak). Így például egyáltalán nem gondolom, hogy a magyar zsidóság szinte kizárólag az SZDSZ-re szavazott volna; statisztikai adatok híján, de közvetlen ismereteim alapján úgy vélem, hogy számottevő részük voksolhatott az évek során az MSZP-re; a többi pártra viszont már elenyészően kis hányaduk. Ám úgy vélem, hogy a törzsi háború kirobbanása, elsöprő ereje nem érthető meg annak tisztázása nélkül, milyen szerepet játszott a háború gerjesztésében egyfelől az SZDSZ-t (s részben az MSZP-t) támogató zsidóság, másfelől a zsidóság érdekeit és érzéseit kifejezésre juttatván az SZDSZ (s kevésbé az MSZP); a törésvonal „sorsának” alakulása pedig nem érthető meg annak vizsgálata nélkül, hogy melyek a fő hasonlóságok és különbségek az SZDSZ-nek és háterszágának, valamint az MSZP-nek és háterszágának eszmeisége és törekvése között.

Három tétel kimondása és igazolása áll előttünk. Először: a zsidóság, s a zsidóság révén az SZDSZ liberalizmusa történelmi okokból élesen szemben áll a nacionalizmussal (a „nemzeti” politikával). Másodszor: az MSZP-féle internacionalista baloldal, ugyancsak történelmi okokból, szintén szemben áll a nacionalizmussal; ez a szembenállás szintúgy markáns, mégsem annyira éles (szélsőséges); nem annyira félelmek, sértettségek és gyűlöletek táplálják, mint eszmei és ideológiai reminiscenciák („egyetemesség”, „haladás”, az „üldözöttekkel való szolidaritás”, „antifasizmus”), no meg a hatalmi ambíció és a nagyhatalmi politikához való feltétlen igazodás kényszerével párosuló szolgálalkúság („merjünk kicsik lenni” – s akár a Szovjetunióhoz, akár az Európai Unióhoz, akár az USA-hoz feltétlen hűségesek lenni). Harmadszor: az országgyűlési képviselők által a bal-, illetve jobboldalhoz kötött értékek alapján állítható, hogy a két oldal közötti különbségekben valóban a nemzeti értékekhez (és az ezekből származtatható, valamint ezekhez köthető értékekhez) való viszonyulás játssza a döntő szerepet. Ebből azonban majd az is következik, hogy a hazai zsidóság „természetes” szövetségese a hazai baloldalnak.

¹⁶¹ Lovas István szerint „... a szabad demokraták érdekeltek az általuk nem szeretett magyar nemzet megalázásában, hiszen ők ma is az 1944-es csatát vívják, ellenségesen viselkednek minden olyan eseménnyel és rendezvénnyel szemben, amely a magyar nemzet büszkeségét hivatott erősíteni”. (Nyílt levelek, Magyar Demokrata, 2003/3). Tapasztalatból állíthatom, hogy Lovasnak ezt a véleményét tömegesen osztják a „nemzeti” oldalon.

¹⁶² Körössényi András, id. mű: 78. o.

E tételekből végső következtetésként viszont mindjárt az is levonható majd, hogy a napi politikában és közgondolkodásban értelmét veszti annak firtatása, vajon az „antinacionalista” („nemzetellenes”) megnyilvánulás mögött esetleg zsidó származás-kötődés rejlik-e? Nyilvánvalóvá válik, hogy nem kell ahhoz zsidónak – elég baloldalinak – lenni, hogy valaki antinacionalista legyen. Mint ahogy – másfelől – az is következik, hogy ugyancsak értelmét veszti a baloldallal szembeni nacionalizmus mögött eleve zsidógyűlöletet feltételezni; lehet valaki jobboldali, nemzeti (nacionalista) úgy is, hogy nem antiszemita, fasiszta, rasszista stb.

A magyar zsidóság antinacionalizmusa

E kérdés történelmi vetületével bővebben foglalkozom egy másik fejezetben (Zsidó IQ – zsidó siker?), ezért itt csak a legfontosabb megállapításokat összegzem, illetve rendszerezem e fejezet tárgyának megfelelően. A mai magyar zsidóság önazonosságának elemeiről, súlypontjairól kiváló áttekintést nyújt egy viszonylag nagy mintán végzett szociológiai felmérés, amelyre másutt ugyancsak hivatkozom; ezúttal csakis a zsidóság (feltételezett) antinacionalizmusa szempontjából tekintjük át a számunkra legfontosabb adatokat.

- A magyar zsidóság és a magyar nemzet viszonyának *első szakaszát* a kölcsönös elfogadás (érdekazonosság, rokonszenv) jellemezte. Az 1848-49-ben nagyon sok zsidó önként állt Kossuth seregébe, hitsorsosaik egy része pedig nagy összegekkel támogatta a szabadságharcot. Ezek a zsidók egyszersmind magyarnak, a magyar nemzet alkotó elemeinek számítottak. 1849. július 28-án Szegeden, a végső vereség árnyékában ugyan, de törvénybe iktatták egyenjogúsításukat. Ezt a szabadságharc bukása után Bécs azonnal eltörölte, ráadásul roppant méretű hadisarccal minősítette kollektíve bűnösnek a magyar zsidókat. A közös elnyomás, közös büntetés (ilyen értelemben közös sors) értelemszerűen fenntartja egymás kölcsönös elfogadását.
- A *második szakasz* a magyar zsidóság virágkora. 1867-ben, a kiegyezéskor jogegyenlőségüket újra elfogadja a magyar parlament. Azáltal, hogy a kiegyezés deklarálta és garantálta a zsidó (izraelita) vallásúak, sőt, a felekezetiek és felekezeten kívüliek egyenlőségét, a magyarországi zsidóság hihetetlen gyorsasággal haladni kezd a társadalmi perifériáról a centrum felé. (Ez idő tájt létszáma is rohamosan megnő: a környező országokból tömegesen áramlottak ide a zsidók részint magyarországi emancipációjuk, részint a hatalmas társadalmi átalakulás kínálta lehetőségek miatt.) Az ország szívének, fővárosának építésében, Budapestnek világvárossá alakulásában például óriási szerepet vállalt a magyar zsidóság.
- A *harmadik szakaszban* – amely a második beteljesülésével párhuzamosan bontakozik a XIX. század végén, XX. század elején – a zsidóság beolvadást választó, s a többi etnikumhoz képest radikálisan szabadelvű, rendkívül mozgékony, ráadásul tőkeerős részének látványos emelkedése (helyenként domináns szerephez jutása) kiváltja a nem-zsidó nép- és nemzetféltők aggodalmát, sőt, riadalmát; ugyanebben az időszakban ugyanis főleg a vidéki szegény, sőt, nyomorgó népességből „kitántorgott Amerikába másfél millió emberünk”. Az ellentéteket nem önmagában a fajtakülönbség (tehát a rasszizmus, antiszemitizmus) táplálta, hanem a felfogásbeli különbség. A radikális polgárosodás, az ezt tápláló új polgári eszmék és új (zsidó vagy nemzetközi) tőke hihetetlen gyors térnyerése a magyar hagyományokkal szemben egy csapásra felerősítette az ellenérzéseket és ellenérdeket a változások motorjaival és hordozóival (főképpen is a zsidókkal) szemben. Ez a növekvő ellenségeség Magyarországon a Tiszaeszlári vérvádban (1882) csúcsosodott ki, Franciaországban a Dreyfus-ügyben (1894).

- Az efféle perek, pontosabban a perek mögött húzódó nacionalista indulatok gyökeres változásokat idéztek elő a zsidóság felfogásában, beolvadási – illetve kívülmaradási, önállósulási – törekvéseiben. A *negyedik szakaszban*, mely a vészkorszakig (a holokausztig) tartott, a zsidóság azzal szembesült, hogy a nemzeti függetlenségi törekvések helyét átvevő „nemzetvédő” („fajvédő”) nacionalizmus szűkebben – származási alapon – értelmezte a nemzethez való tartozást. A teljes egyenjogúságtól és ezzel együtt a teljes beolvadás lehetőségétől megfosztott zsidóság előtt ezek után lényegében négy út volt: 1) *önfeladó alkalmazkodás*, kitéve a (nemzeti) kirekesztésnek és üldözésnek; 2) *teljes elkülönülés* szigorú (ortodox zsidó) vallásosság és gettólét formájában; 3) *teljes elkülönülés* a saját (zsidó) nemzetállam létrehozásával (a cionizmus – zsidó nacionalizmus) eszmerendszerében 4) *nemzetek feletti lét* megteremtése (internacionalista, univerzalista, kozmopolita törekvések keretében, különféle baloldali eszmék és az individualista liberalizmus talaján).
- Az *ötödik szakasz*, amely a „felszabadulástól” a rendszerváltozásig tartott, a zsidó-magyar viszony szempontjából bizonyos fokig visszatérés volt a harmadik szakasz „ideális” állapotába: a nacionalizmus tudatos „felszámolása” (üldözése) révén a zsidóság teljes egyenjogúságot kapott. Valójában a vizsgált viszonyra és a magyar zsidóság helyzetére két súlyos körülmény nyomja rá bélyegét. Egyfelől a holokauszt megtörténte: a magyar zsidók feláldozása, a sokszázezer magyar zsidó kiirtása, pusztulása.¹⁶³ Másfelől a kommunista diktatúra. Az első következtében a magyar társadalomba való beilleszkedést félelmek, fájdalmak, sértettségek, gyanakvások, bizalmatlanságok, olykor bosszúvágyak nehezítik és terhelik. A második következtében a magyar zsidóság számára választható utak száma, lehetősége teljesen beszűkül: egyenjogúsításának ára és érvényesülésének záloga, hogy sem igazán zsidó, sem igazán magyar, sem igazán polgár nem lehet, hanem lehet vallástalan, de hithű kommunistaként a párt, a szovjet birodalom és az internacionalizmus szolgája.
- A *hatodik* – a legutolsó – *szakaszban* mindazoknak, akik a szocializmus alatt (többé-kevésbé rejtve) megőrizték zsidó önazonosságukat, vagy akik a rendszerváltozás ígéretes kezdetekor, az új identitások általános és lázas keresésekor felfedezték zsidó gyökereiket, kötődésüket, bizonyos fokig újra a negyedik szakasz választási lehetőségeivel kell szembenéznüik; csak hogy most már nem csupán a holokauszt szörnyű, kitörölhetetlen, tragikus emlékével megterhelve (amelynek szerepét rögtön megvizsgáljuk), de a kommunizmus („proletár internacionalizmus”) elkerülhetetlen bukásának friss élményével is „gazdagodva”.

Az előbbi tényező, azaz a holokauszt súlyos tapasztalata (az erős érzelmi töltet s az érzelmek uralta-vezérelte képzettársítások folytán) a zsidóságot érthető – és immár, ha közvetve is – mérhető módon mindenféle „magyarkodó” – „nemzetieskedő”, azaz „nacionalista”, „hungarista”, „fasiszta”, „antiszemita”, „rasszista” – gondolattól, szólamtól, illetve ezek hordozóitól taszítja. Az utóbbi tényező pedig (azaz a szocializmus, kommunizmus bukása) a nemzetek feletti internacionalista pályájáról a világpolgári (kozmpolita, globalista) pályára állítja át a hazai zsidóság eszmeiségét, törekvését; ettől (és ennél) fogva a „befogadó” nemzetet a liberális demokrácia, az általános emberi jogok és egyéni szabadságjogok érvényesítésén keresztül igyekszik nemzeten túlivá, univerzálissá tenni; s ugyanezt szolgálja az a *valóban feltétlen*, lázas törekvése, hogy „befogadó” nemzete tagságot nyerjen a nyugati demokráciák különféle nemzetközi (nemzetek feletti) szervezeteiben, akár a NATO-ban, akár az Európai Unióban.

¹⁶³ Konrád György szerint „minden zsidó mögött ott van Auschwitz, ott a világ rettenete, megrendülése s néma gyásza” – Csoóri Sándor idézi az író szavait a Nappali Holdban (id. mű 283. o.)

Adatok a magyar zsidóság önazonosságáról

Feltételezésem szerint a mai magyar zsidóság önazonosságának (identitástudatának) jellege és mértéke kihatással lehet nacionalizmus-ellenességének jellegére és mértékére. A hazai zsidóság körében – Kovács András szociológus irányításával – végzett legutóbbi felmérés több szempontból is vizsgálja a zsidó identitást.¹⁶⁴ Mivel e kérdéssel kapcsolatban (mindkét törzsben) számtalan a pontatlan ismeret (azaz előítélet, hamis feltételezés), indokolt, hogy az idevágó adatok, táblázatok legfontosabbjait idézzem, bemutassam; előbb a felmérési eredményeket közlöm, s csak a legvégén fűzöm hozzá a magam következtetéseit.

Személyes azonosságtudat (1)

A személyes hovatartozás, azonosság kifejezése	1. helyen	2. helyen
Zsidó vallású (származású) magyar vagyok	30	25
Magyar is, meg zsidó is vagyok	24	24
Magyarországon élő zsidó vagyok	23	16
Európai polgár vagyok	12	22
Magyar vagyok	13	10

Személyes azonosságtudat (2)

A zsidósághoz fűződő viszony kifejezése	Teljes minta
Rendkívül erős a zsidó tudatom, és ez nagyon fontos számomra	15
Elég erősek a zsidó érzéseim, de más dolgok is fontosak számomra	52
Tudom, hogy zsidó vagyok, de ezzel nem foglalkozom sokat	28
Zsidónak születtem ugyan, de ez szinte semmit nem jelent számomra	5
Összesen	100

Személyes azonosságtudat (3)

Mennyire fontos a kérdezett számára a zsidósághoz tartozás szempontjából...
(5 = nagyon fontos, 1 = egyáltalán nem fontos)

	Teljes minta
A zsidóságot ért üldözések tudata, a holokauszt emléke	4,47
A felmenők, a zsidó múlt emlékének ébrentartása	4,09

¹⁶⁴ Zsidók és zsidóság a mai Magyarországon. Egy szociológiai kutatás eredményei. Szerkesztette Kovács András. Kiadja a Szombat, a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület folyóirata (2002). A felmérésnél figyelembe vett minta, ill. alkalmazott módszer: 2015 magyarországi zsidóval készített interjú, egyenként átlagosan kb. másfél órásak. Az idézett adatsorok a 12-15. oldalon találhatók.

A zsidósághoz tartozás szubjektív érzése	4,00
A zsidó kultúra iránti érdeklődés, az abban való otthonosság	3,98
A zsidóság nagy alakjai, teljesítményei felett érzett büszkeség	3,68
A zsidókkal való baráti kapcsolat bensőségessége	3,45
Az Izraelhez való közelség érzése	3,24
Zsidó házastárs választása	2,73
A zsidó vallás gyakorlása	2,26
A felekezeti, hitközségi életben való részvétel	2,01

Izrael iránti attitűdök

	Teljes minta
A zsidóságnak biztonságot ad, hogy Izrael létezik	4,52
A zsidók büszkék lehetnek Izraelre	4,40
Izrael a zsidóság szellemi központja	3,62
Izrael a zsidóság igazi hazája	3,34
A cionisták sokszor eltúlozzák Izrael jelentőségét	3,22

Következtetések

1. Az első táblázatból megállapítható, hogy a hazai zsidóságon belül viszonylag kevesen vannak (13%), akik elsősorban (első helyen) úgy gondolják – mindenféle árnyalás nélkül –, hogy ők magyarok. A legnagyobb arányt (30%) azok száma teszi ki, akik bár zsidó vallásúak vagy származásúak, ezzel együtt inkább magyarságukat hangsúlyozzák („zsidó vallású/származású magyar vagyok”). Végül pedig azoknak az aránya, akiknek magyar és zsidó önazonosságuk egyformán fontos, szintén jelentős, csaknem az egynegyedét (24%) teszi ki a hazai zsidóságnak (pontosabban a megkérdezetteknek). A maradék rész magyarságtudatát vagy a zsidó önazonosság („Magyarországon élő zsidó vagyok”, 23%), vagy az európaiság (egyetemesség) öntudata (12%) szorítja háttérbe. A kettő együtt (35%) alig haladja meg a magyar zsidóság egyharmadát. A zsidóságnak tehát ekkora részére – bő harmadára – nézve valószínűsíthető, hogy olyan helyzetekben, melyekben a nemzet egészét (15 millió magyar), vagy a magyar nemzet jelképeit érintő kérdésekben véleményét hangoztathatja vagy döntést hozhat, akkor a magyar nemzeti hagyományok ellenében, a magyar nemzeti identitás gyengítésére fogja ezt tenni.
2. A második táblázatból megállapítható, hogy a hazai zsidóságnak csekély, de nem elenyésző hányada (15%) az, amelyiknek rendkívül erős a zsidó tudata, s ez annyira fontos számára, hogy vélhetően kiszorítja a magyarsággal mint nemzettel való azonosulást. Korábban említett és később még részletezendő okok miatt (ld. pl. a büntudat, a „poli-

tikailag korrekt” szerepét) ez a hányad elég jelentős ahhoz, hogy antinacionalizmusának – különböző formákban (pl. fasizmus, antiszemitizmus) összezsúfolva) – kellően erősen (akár politikai erőviszonyokat megváltoztatva) hangot adjon. A közvéleményben e hangos álláspontok értelemszerűen azt az érzéki csalódást keltik, hogy a zsidóság egésze ugyanilyen álláspontot képvisel. Pedig, mint látható, a zsidóság 52%-nak elég erősek ugyan a zsidó érzései, s közöttük sokan lehetnek, akik antinacionalista alapállásúak, de abból ítélve, hogy „más dolgok is fontosak” számukra, ugyanígy az is valószínűsíthető, hogy kedvező körülmények között meggyőzhető: nem szükségszerű, hogy a magyar nemzeti önazonosság csak a zsidó önazonosság kárára erősíthető. Magától értetődik, hogy ez még inkább igaz lehet a maradékra; arra a 28%-ra, amely „tudja, hogy zsidó, de ezzel nem foglalkozik sokat”, vagy arra az 5%-ra, amely „zsidónak született ugyan, de ez szinte semmit nem jelent számára”.

3. A harmadik táblázat az, amelyik talán a legvilágosabban és legegységesebben ad magyarázatot arra, hogy a zsidó önazonosság miért lehetett a törzsi háborúzás legfőbb kiváltója, és táplálója hosszú időn keresztül. Arra a kérdésre, hogy a felsorolt tényezők közül melyik mennyire fontos a zsidósághoz tartozás szempontjából a megkérdezett számára, „A zsidóságot ért üldöztetések tudata, a holokauszt emléke” került az első helyre, kimagasló átlaggal 4,47-tel, az 1-től 5-ig tartó skálán. Ez is azt valószínűsíti: a magyar nemzeti jelképek, szövegek hirtelen felbukkanása, előtörése mindenekelőtt múltbéli félelmeket váltott ki, múltban elszenvedett sérelmeket ébresztett fel *a jövőbeni megismétlődés veszélyével, veszélyérzetével*. Ezért is tűnik helyénvalónak, hogy Granasztói György történetét a „megkérdőjelezett” zsidókérdéssel (Zsidókérdés?) foglalkozó tanulmányában¹⁶⁵ éles különbséget tesz a kommunizálás és a zsidózás kiváltotta hatás között. Az előbbiről úgy véli, az antikommunizmusban olyan vád fejeződik ki, amely a múlt végleges lezárásával függ össze: a múlt feltárására törekszik, s a felelőségek megállapítását, bűnösök megbüntetését igényli azzal a céllal, hogy távolság, sőt szakadék szülessen a múlt és a jelen között. Ezzel szemben ma az antiszemitizmus (zsidózás) vádja „a jövőbeni veszélyt jelzi, miközben a múlt, különösen pedig a zsidóság vészszakarára utal.” Ennek értelmében „A vádlottak padjára az kerül, akiről feltehető, hogy cselekedetei a zsidóság múltjában bekövetkezett tragédiák megismétlődését segíthetik elő”. Noha tanulmányában Granasztói maga is árnyalja ez utóbbi képet (erre az alcím is utal: „A lelkiismeret fájdalma, vagy a harc eszköze?”), ez sem fedheti el a lényegét: a zsidóság egy részének hisztérikus reagálása, az A-fegyver kezdetben mindennapos bevetése mögött mindenekelőtt védekezést: félelmi reflexet, önvédelmi reakciót kell látnunk. S csak másodsorban helyénvaló arra gondolnunk, hogy a könnyen, gyorsan bevethető, hatásos fegyverre természetesen rákaptak az elvakult törzsi harcosok, s nem kevésbé a tűzzel játszó, felelőtlen politikai kalandorok.

Mint több helyütt rámutatok, a holokauszt abban is szerepet játszott, hogy a magyar zsidóság zöme a politikai baloldalon találta meg a maga helyét. Heisler András, a Mazsihisz frissen megválasztott elnöke nyilatkozta (2003-ban) a Magyar Nemzetnek: „A holokauszt után a zsidó értelmiség nagy része a baloldal mellé sodródott. Ez történelmileg érthető, és indokolt is volt.”¹⁶⁶ A baloldalon való kikötésnek egyéb – történelmi és zsidó „néplelektani” – okait is megtekinthetjük Tordai Zádor filozófus egyik, lebilincselő tanulmányában: *Hogyan lehet valaki Európában Zsidó, Walter Benjamin?*¹⁶⁷ Felfogásának ismertetése túlfeszítené e könyv kereteit, ezért csupán említést teszek a zsidók forradalmi aktivitásának – messianizmusának – két

¹⁶⁵ Granasztói György: *Zsidókérdés? A lelkiismeret fájdalma, vagy a harc eszköze?* Magyar Szemle, 2003. december (I.) és február (II.). II., 6. o.

¹⁶⁶ Jezsó Ákos – Megyeri Dávid uo.

¹⁶⁷ In: Tordai Zádor: *Megértő módon*. Magvető Könyvkiadó, 1984. 171-174.

fontos eleméről. Egyfelől a zsidóság a tőkés világ által kirekesztett és megtagadott osztályé-hoz hasonlóan érezhette saját helyzetét. Másfelől a zsidók között mindig is erős volt a szolidaritás érzése; a szegények segítése sem csak jótékonyosság volt, hanem a közösség tagjainak támogatása. „Ez a szolidaritás mint elv újul meg – és válik sokak számára egyetemes alapelvvé – a marxizmusban.”- írja Tordai, s később hozzáteszi: „A zsidó vallástól elszakadó ember a marxizmusban olyan formát talált, amellyel úgy tagadhatta meg vallását, »egyházát«, hogy ugyanakkor közvetlenül és élesen elhatárolta magát a kereszténységtől is. Sőt, akár keresztényellenes is lehetett. Ennek pedig igen nagy a lélektani jelentősége. Mert aki így fordul szembe a saját hitével, annak a hitehagyás nem a keresztény világba való áttérést jelentette, hanem a keresztény világtól való elhatárolódást. Így pedig elhárult a zsidók számára legsúlyosabb bűn; az áttérés ódiума.”

4. A negyedik táblázat adatai arról győzhetnek meg bennünket, hogy a zsidóság döntő többsége számára nagyon sokat jelent Izrael. Ez a többség úgy véli, a zsidóságnak biztonságot ad a létezése (tegyük hozzá zárójelben: holott a zsidó állam ma egy puszkaporos hordó!), és a zsidók büszkéek lehetnek Izraelre.¹⁶⁸ A biztonságérzet ugyancsak összefügghet a történelmi múlttal, leginkább a vészidőkkel. A büszkeségnek viszont a zsidó önazonosság erőssége a feltétele.¹⁶⁹ Az ezzel kapcsolatos pontszám nagysága (4,40), összevetve a zsidóság nagyobb hányada magyarságtudatának jelenlétével, arra utal, hogy a hazai zsidók mintegy kétharmadában magyar és zsidó öntudat egyszerre és egyaránt hangsúlyosan van jelen. Adatok híján csak feltételezhető, hogy a kétféle önazonosság ellenben nem ugyanolyan tartalommal töltődik meg; lehetséges például, hogy a magyarság és Magyarország a hazát, a szülőhelyet, a közös életteret testesíti meg, Izrael pedig a gyökereket, a népet, a sorsot és a közös vallási és nemzeti mítoszokat. Számunkra itt az fontos igazán, hogy a kétféle identitás egy-egy személyen belül jól megférhet egymással; akkor viszont az sem szükségszerű, hogy kívül – tehát személyek között – ádáz küzdelmet vívjanak egymással.

Ugyancsak logikus feltételezés, hogy ha e zsidók magyarságát, magyar nemzet iránti elkötelezettségét megkérdőjelezzük, akkor ezt ők kirekesztésként élik meg; ennek folytán valószínűleg sérül a magyar önazonosságuk, erősödik viszont a zsidó identitásuk; ennek egyenes következménye pedig, hogy növekszik bennük az antinacionalizmus, vagyis a nyílt vagy burkolt ellenszenv minden olyan törekvéssel szemben, amely a magyar nemzeti identitást kívánja erősíteni.

5. Végezetül – összegzésképpen – két fontos következtetés vonható le a mai magyar zsidóság körében végzett felmérés fenti adataiból. Egyfelől: a magyar zsidóság többségének ma mind érzései (félelem, büszkeség, sértettség), mind törekvései (egyenlőség, egyetemesség, nemzetek felettsége) folytán érdekei ellen való az, hogy Magyarországon a nemzeti identitás erősödjék. Másfelől viszont: mivel a magyar zsidóság többségének van magyar identitása, ezáltal van alap és fedezet arra, hogy az érzései megváltozhassanak, törekvései módosulhassanak, ellenérdekeltsége gyengülhessen. Hogy hogyan, egyelőre elégedjünk meg itt is ezzel az egyszerre logikus és spekulatív válasszal: csakis úgy, hogy megbizonyosodik róla: a nemzeti identitás erősítésének szándéka és törekvése semmiképpen sem jár a hazai zsidóság (s személy szerint az ő) kirekesztésének, üldözésének (vagy akár erőszakos asszimilálásának) veszélyével; ezzel szemben együtt jár az egész magyar nemzet, s benne a hazai zsidóság más nemzetekkel, más országokkal, más állampolgárokkal való versenyképességének javulásával.

¹⁶⁸ „Izrael állam ötven év óta nem egyszerűen új állam, új nemzet, hanem az európai demokrácia szigete Közel-Keleten” – véli Haraszi Miklós. (Erec Izrael – Made in Hungary. Szombat, 2003. május.

¹⁶⁹ Igaz ugyan, hogy a kérdésnek és a válasznak általános alanya van, ezzel együtt – a felmérőkkel együtt – úgy gondolom, hogy ha valaki például a biztonságot meg a büszkeséget általánosságban helyénvalónak találja, akkor nagy a valószínűsége, hogy saját maga ugyanígy érez.

A magyar baloldal antinacionalizmusa

Az imént idézett hosszú tanulmányában Granasztói György történész röviden és tömören ragadja meg a Rákosi- és a Kádár-korszak antinacionalizmusának lényegét, a mögötte meghúzódó és mind a mai napig érvényesülő érzelmi és logikai láncot. Bővebb történelmi áttekintés és hosszabb okfejtések helyett elegendőnek tűnik itt őt idézni:

A konzervatív irányzat [...] előszeretettel fordul a nemzeti jelképek és a nemzeti múlt öröksége felé. Az ilyesmi az ötvenes évek kezdetétől veszélyesnek minősülhetett Magyarországon. 1956 után a hatalom huzamosabb ideig tudatosan és módszeresen lépett fel a nemzeti ideológia ellen. Erőtéljes és teljesen egyoldalú támogatásban részesült tehát a nemzeti ideológia elleni fellépés, amely természetes, melegházi klímája lett az akkor felnőtt, mérvadó magyar értelmiség számottevő részének.

Így kapott létjogosultságot a hazai közgondolkodásban az a logikai lánc, amelynek egyik végpontján a Szent István-i Magyarország, a másik végpontján pedig a pogromokkal terhes náci-fasiszta vérzivatar áll, s amelyben a fő mozgatóerő az antiszemita izgatás.¹⁷⁰

Megállapításai nyomán számos, törzsi háborúkat kísérő jelenség válik világossá, érthetővé. Az, hogy a holokausztot elszenvedte zsidóságban minden magyar szimbólum, így akár első királyunk is, egy rémült asszociációsorozattal a nacionalizmus-antiszemitizmus veszélyérzetét válthatja ki, az átélt borzalmakkal alaposan magyarázható. Az azonban, hogy a magyar közgondolkodás is „vevő” volt a bár érzelmileg érthető, de történelmileg és ténszerűen elfogadhatatlan képzettársításokra – azaz csúsztatásokra –, ahhoz egy alaposan megdolgozott szellemi környezetre volt szükség. Másutt (Az antiszemitizmus színe és visszája c. fejezetben) foglalkozom vele, ezért itt csak megemlítem, hogy a zsidósággal kapcsolatos közgondolkodást az egészséges büntudat is táplálta; a nyugati demokráciákban diktatórikus nyomás nélkül is kialakult a „politikailag korrekt” szemlélete, amely szintén hajlamos eltérni, hogy a zsidósággal kapcsolatos mindenféle kritikai észrevételt antiszemitizmusként értékeljenek. A „politikailag korrekt” nyugati közgondolkodás azonban mégsem jutott el odáig, ahová a magyar rendszerváltozás: itt a mérvadónak számító liberális-baloldali értelmiség és a média mérvadónak számító fősodra – főleg kezdetben – sikeren ültette el a közvéleménybe azt a hamis képet, hogy a vele szemben álló (nemzeti, konzervatív, keresztény, jobboldali) pártok és követőik egytől egyig a szélsőséges indulatok és törekvések (nacionalizmus, fasizmus, náciizmus, antiszemitizmus) potenciális hordozói vagy támogatói. Hogy e szemlélet milyen mélységesen mély rétegeit érte el a közgondolkodásnak, jól példázza egy kiváló filmrendező politikai felfogása, szerepvállalása. Kósa Ferenc egyike annak a csekély számú neves politikusnak, aki erős nemzeti érzelmei-kötődései ellenére országgyűlési képviselőiséget (sőt, kulturális bizottsági tisztséget) vállalt az MSZP-ben. Noha a legtöbb „nemzeti” szemléletű neves politikus viszonylag hamar kivált a pártból (így Pozsgay Imre is, és Bíró Zoltánnal, másokkal egy – nem túl sikeres – nemzeti baloldali pártot is alapított), Kósa Ferencet odakötötte erős „antifasizmusa”, azaz a fasizmus rémisztő víziója, amelyet lényegében a nemzeti (!) pártok jobboldalisága (illetve az évtizedek során hozzá „programozott” képzettársítás) váltott ki belőle.

Nyilvánvaló, hogy az efféle közgondolkodás kiváló terep az A-fegyver (röviden: „antiszemita”-fegyver; bővebben: „az antiszemitizmus elleni harc mint a politika fegyvere”) bevetésére. „Az 1990-es évek kezdetétől hirtelen felizzott az ellentét, amelyben a fő fegyverek egyike a zsidózás vádja lett” – állapítja meg Granasztói György is a tanulmányában.¹⁷¹ Nem kétséges, hogy a valódi rémületeket, veszélyeket átélő-vizionáló zsidók (pontosabban a képviselőikre elhivatottságot érző szellemi bajvívók) állandó ösztönzői és kezdeményezői

¹⁷⁰ Id. mű, II., 16. o.

¹⁷¹ Id. mű, II., 15. o.

voltak az A-fegyver bevetésének; de az elmondottak alapján az is leszögezhető, hogy ebben a szellemi közegben a baloldalnak is erős késztetése és hajlandósága volt az A-fegyverrel való lövöldözésre. Tehát többszörösen sincs értelme önmagában a zsidóságot tenni felelőssé a törzsi háború kirobbanásáért és gerjesztéséért: sem a történelmi előzmények (a zsidóság drámai áldozatait, illetve a holokauszt kényszerű következményeit) miatt; sem a baloldal múltbéli és jelenbéli szerepvállalása miatt. S ekkor még nem szóltunk a jobboldal valóságos felelőségéről, amely igazából nem is történelmi szerepvállalásából adódik (a személyes felelősséggel tartozók vagy kihaltak, vagy semmiféle politikai szerepük nincs már), hanem abból, hogy a zsidók jogos érzékenysége iránti érzéketlenségével, a zsidók szerepének árnyalatlan értékelésével – „nemzetietlenségük”, „idegenszívűségük”, „hazafiatlanságuk” hangoztatásával – a jelenben sikerült a maga oldalán (jobboldalon) meglehetősen általános zsidóellenességet (antiszemizmust) kelteni. A nemzet szűkebb értelmezésére – magyarán a kirekesztésre – adott válaszul a beilleszkedéssel próbálkozó zsidók (ha akarják, ha nem) jobban megőrzik zsidó identitásukat, beolvadásuk érzelmileg (zsigerileg) részleges marad. Egyszerre érzik magukénak a befogadó hazát, s magukat a nemzet alkotó részének, másfelől pedig potenciális ellenségnek mindazokat, akik „ellenükben” a saját hazafiságukat, nemzetszeretetüket hangoztatják. Mélyen beléjük van égetve az őket ért félelem és sérelem, és nagyon kevés kell hozzá, hogy előtörjön.

Azt mondhatjuk tehát, hogy a háborús helyzet kialakulásában minden érintettnek megvan a felelősége. A háborús feszültségek viaszosorítása is csak ennek belátásával, nyomában pedig a „béketárgyalások” (azaz megegyezésre törekvő párbeszéd) megkezdésével képzelhető el. Ehhez egyébként kiváló alapot és helyzetet teremt az a tény, hogy a rendszerváltozás (a demokrácia-építés) előrehaladtával mára – legalább fele részében – gyökeresen megváltozott a közgondolkodás: a magyar társadalomnak ebben a tekintélyes részében a „nemzeti” eszmét vagy a „jobbboldaliság” fogalmát egyáltalán nem terhelik azok a rémképek, amelyeket hosszú időn át egy hamis érzelmi-logikai láncolat aggatott rájuk.

A magyar bal és magyar jobb legfőbb különbségéről

A bal-jobb fogalompár tartalmával, ennek előtörténetével, értelmezésének és használatának hazai módosulásaival, mai jellemzőivel Simon János szociológus-politológus foglalkozott kimerítően kutatásaiban és felméréseiben. Eredményei fontos következtetések levonására adnak alkalmat a magyar törzsi háborúra vonatkozólag is.¹⁷²

Mindenekelőtt: a bal- és jobboldal nem eredendően antinacionalista, illetve nacionalista. Magyarországon a kiegyezést követően a bal-jobb megoszlás tengelyében elsősorban a nemzeti kérdések álltak, s az osztrákoktól való elszakadásért és az 1848-as eszmékért küzdő magyar nemzeti vonal vallotta magát baloldalinak. A szociális kérdések kezelése ekkor még nem játszott lényeges szerepet a két pólusra tagolódásban, sokkal inkább a nemzeti kérdésekhez való kuruc-labanc viszony.

A századforduló új eszmeáramlatait és politikai erőviszonyait lényegesen megváltoztatták a bal-jobb értelmezést. A nemzeti érdekek hangsúlyozása fokozatosan átcsúszott a jobboldalra, a jobboldal pedig ekkoriban szívott magába egy új értelmezési réteget, mégpedig a keresztény vallásosságot. A szociáldemokrata párt a baloldalon jelent meg, határozott materializmus és szociális eszméi jellemezték.

¹⁷² Az ismertetett adatok és megállapítások a Simon János: Két lábon álló demokrácia – avagy, mit jelent a politikai elit számára a baloldal és a jobboldal c. előadásanyag kéziratából származnak. Az előadás a XX Század Intézet által a szóban forgó témakörben, 2001-ben, Budapesten rendezett konferencián hangzott el.

Mint már látható, Simon megállapításai felhívják figyelmünket azokra a fontos értékkapcsolatokra is, amelyek a magyarsághoz, a nemzethez való viszonyuláson túl jellemzik a két politikai oldalt. Jelentőségüket számunkra az adja, hogy mindegyikük egy-egy lehetséges törésvonal alkotója a két tábor (illetve szembenálló tagjai) között, amely ellentétek ennélfogva alkalmasak arra, hogy a ma legfőbb törzsképző tényező (antinacionalizmus – nacionalizmus) szerepét tompítsák (vagy akár átvegyék egyszer). Fontosságuk ellenére e kapcsolódó értékekkel e könyvben (s a Törzsi trilógiában) keveset foglalkozom: ám ennek az oka éppen az, hogy a figyelmet a legfőbb törésvonalra fókuszáljam; arra, amely voltaképp váratlan irányba, s egyszerismind drámai helyzetbe (törzsi háborúba) terelte rendszerváltásunkat. E fejezetben azonban szükségesnek vélem – Simon segítségével – legalább futólag felvillantani a szóban forgó értékek szerepének-kötődésének alakulását. Annál is inkább, mert mint látható lesz, nem gyengíteni, hanem erősíteni fogják a legfőbb törésvonalra, ennek szerepére vonatkozó tézisémet.

A századelő polgári radikális irányzata vallás-ellenességével, tradicionalizmus-ellenességével, internacionalizmusával, polgári jellegével és az egyéni szabadságjogok hangsúlyozásával a baloldali erőkhöz állt közelebb. A Horthy-korszak kormánypártjai határozottan vállalták a jobboldaliságot, eszméjükhöz a nemzet és a kereszténység fogalmát kapcsolták, s ezek hangsúlyozásának erőssége egyben e pártok jobboldaliságának mértékét is jelezte. A két háború közötti és a második világháború utáni szociáldemokrácia elsősorban a szociális jogokért harcolt, az 1945 utáni kommunista párt pedig a gazdasági egyenlőséget emelte ki programjában. A magát szélsőjobboldalinak valló nyilas-keresztes párt tevékenységét és néhány hónapos dunántúli országglását a demokrácia-ellenesség, az antiszemitizmus, az antikommunizmus jellemezte és népirtás kísérte, s ez is hozzájárult ahhoz, hogy a jobboldali demokrácia sokak számára hosszú időre hitelképtelenné vált Magyarországon. (Ekkor – jegyzi meg Simon – kétségtelenül az erősödő nacionalizmus volt a legrövidebb út a humanizmustól a barbarizmusig.)

A második világháborút követően a jobboldali pártok programjában valamelyest háttérbe szorult a nemzeti ideológia, de a keresztény hitéletre való hivatkozásnak továbbra is kiemelkedő szerep jutott, s mind nagyobb jelentőséget kapott a parlamenti demokrácia intézményeinek és szereplőinek védelme is. A kommunisták azonban, politikai pozícióik erősödésén, minden jobboldaliságot reakciónak minősítettek, képviselőiket pedig gyakran úgy próbálták hitelképtelenné tenni, hogy „lefaszízták”. A jobboldal a háború utáni rövid pártpluralizmus korszakában sem tudta demokratikus értékeit igazán kiteljesíteni. A kommunista hatalmi rendszer kiépülésével a jobboldalról alkotott hivatalos kép is feketedett, hiszen vele szemben a hatalom az ötvenes években már a legsötétebb jelzőket használva riogatta a tömegeket. Rövid idő alatt a hivatalos szóhasználatban a jobboldal a „reakció” (azaz a kommunista „forradalom” mint „akció” ellenségének) szinonimája lett, s így került be a következő generációk fogalomtárába.

Elérkeztünk a rendszerváltozás időszakához. Mint Simon megállapítja, a politikai erőter változásai sokkal gyorsabban zajlottak le, mint ahogy az ezek megjelölésére szolgáló kifejezések. Ráadásul gyakran a régi szavak kaptak új értelmet, s a hosszabb folyamat során gyakran magukkal vitték a régi tartalom egy részét is, ez pedig értelmezési nehézségeket idézett elő, s megnehezítette a politikai kommunikációt mind a polgárok, mind a pártok számára.

Simon arra keresett választ, hogy működik-e a bal-jobb rendezőelv a posztkommunista régió országaiban, melyik régióban érvényesül és miképpen. Az eddigi kutatások tapasztalatai alapján arra a következtetésre jutott, hogy a bal-jobb kategóriapár működése a volt államszocialista országokat három nagy régióba osztja: a közép-európai, a kelet-közép-európai és a kelet-európai régióba. (A közép-európai régiót azok az országok alkotják, ahol a skála lényegében nyugat-európai értelemben érvényes. Ennek alapján közép-európai országnak

számít Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország, Szlovénia és Horvátország. A kelet-közép-európai országok közé sorolják Romániát, Moldáviát, Bulgáriát, Szerbiát, Boszniát, Macedóniát, Albániát és Koszovót. A kelet-európai régió országai leginkább az egykori Orosz Birodalom területét fedik le.) Közép-Európában és így Magyarországon is (szemben a másik két régióval) a bal-jobb tagozódás fokozódó erősséggel osztja meg a társadalmat, a politikai elitet és a politikai pártokat. A kutatások tanúsága szerint a törésvonalak elsősorban négy fő dimenzióban jelennek meg: a valláshoz való viszonyban, a múlthoz való viszonyban, a pártkontinuitás kérdésében és a nemzeti identitás erősségében. Számunkra itt most a negyedik tényező szerepének eltérései érdekesek.

Nyugat-Európában – állapítja meg Simon – az erős vagy felfokozott nemzeti identitás egyértelműen a jobboldalra tolja az embereket (Eijk-Niemöller 1980, Heath-Taylor et al. 1999, Bobbio, 1995). Ezzel szemben a nemzethez való viszony a közép-európai régióban ellentmondásosabb képet mutat, mert az erős nacionalizmus hol a jobboldalhoz, hol a baloldalhoz kötődik. Azokban a közép-európai országokban, amelyekben az autokrata (önkényuralmi) rendszer kommunista pártja határozottan küzdött a nacionalista megnyilvánulások ellen (Magyarország, Lengyelország, Csehország), ott a nacionalista érzelműek a jobboldal köré csoportosultak, mert az vállalta leghatározottabban az erős nemzeti érzelmek képviselését. Ez a tendencia megfelel a nyugat-európai trendeknek. Azokban az országokban azonban, ahol a régi rendszer uralkodó pártja nacionalista jellegű volt, ott az egykori kommunista pártból kinőtt baloldal a rendszerváltozás után is megőrizte, sőt fölerősítette a nacionalista törekvések képviselését (Románia, Bulgária, Szerbia, Albánia). A jobboldal pedig antinacionalista integratív társadalmi erőként lépett föl velük szemben (Heath-Evans-Marginean 1994). Ismét arra a következtetésre juthatunk, hogy a jobboldaliság-nacionalizmus, illetve a baloldaliság-antinacionalizmus nem magától értetődő – természetből fogva létező és ezért megváltoztathatatlan – kötődés. Magának a baloldal-jobboldal fogalompárnak a „működése” sem magától értetődő. Mint Simontól megtudjuk, számtalan tanulmány foglalkozik a hetvenes évektől napjainkig azzal, hogy a bal-jobb megoszlás elvesztette érvényességét, s helyette más faktorok váltak magyarázó elvvé, pl. a poszt-materializmus vagy a liberalizmus-konzervativizmus. A nyolcvanas években francia közvélemény-kutatók évente kérdezték meg a polgárokat arról, hogy mennyire tartják érvényesnek és használhatónak a baloldal és a jobboldal kifejezést a politikában. A vizsgálat szerint egyre több francia állította, hogy e két fogalom elvesztette politikai magyarázó értelmét. A tendencia felerősödött a baloldali kormány hatalomra jutása után, s a nyolcvanas évek közepén már a franciák többsége szerint őket a kétpólusú megoszlás nem orientálta a politikában.

Az 1996-os és az 1998-as parlamenti kutatásukban Simonék is feltették a képviselőknek a franciák kérdéseit: „Az alábbi két vélemény közül Ön melyikkel ért inkább egyet: 1. A baloldalra és jobboldalra vonatkozó koncepciók használhatatlanok, ma már alkalmatlanok a pártok és a politikai irányzatok megjelölésére. 2. A bal-jobb megjelölés minden változás ellenére továbbra is segít minket, hogy megértsük a pártokat és a különböző politikai irányzatokat.”

1996-ban, a második parlamenti ciklus idején a képviselőknek még csak 66 százaléka tartotta érvényesnek a bal-jobb megoszlást, a harmadik ciklusban azonban már 73 százalékuk mondta ugyanezt. Tehát a politikai elit kétharmada érvényesnek tartja ezt a felosztást, és a korábbihoz képest valamelyest még nőtt is azok aránya, akik szerint a bal-jobb kategóriája segít a politikai folyamatok megértésében. Figyelemre méltó számunkra – a törzsek összetétele, a pártok olykor meglepő szövetségének háttere szempontjából –, hogy legnagyobb arányban a klasszikus pártok képviselői (a szocialisták, az agrárpárt) fogadják el az érvényességét, a legkevesbé pedig a liberális töltetű pártok. 1998-ban az MSZP-sek 81 százaléka, a kisgazdák 77 százaléka, az MDF-esek 75 százaléka, a FIDESZ-esek 68 százaléka, az

SZDSZ-eseknek pedig csak 50 százaléka tartotta használhatónak a kétpólusú skálát. Simonék vizsgálatai szerint a szabad demokraták sokkal inkább hajlandók a liberális-konzervatív dichotóm skálán elhelyezni önmagukat, mint a bal-jobbon. Hogy gondolkodásuk a többiekétől markánsan elüt, ennek abban látom a jelentőségét, hogy a hazai zsidóságnak a baloldalhoz való általános kötődése nem a baloldali értékekhez való általános vonzalmából fakad, hanem abból a taszításból, amelyet a jobboldal nacionalizmusa vált ki belőle. Ebből pedig ugyancsak következik, hogy ha a magyar jobboldali politika hitelesen tudja bizonyítani, hogy nacionalizmusa nem kirekesztő, hanem a teljes közösséget gazdagító, akkor a zsidóság bal- és jobboldalhoz való vonzódásában-taszításában valószínűleg nem lesz lényeges különbség. A történelem is azt igazolja, hogy a helyét kereső, s a nemzetállami nacionalizmusokban helyét nem lelő zsidóság egységes volt a nemzetállamok kereteinek szétfeszítésében (az erre való szívós törekvésben), abban viszont már nem, hogy ez alapvetően jobboldali-kapitalista, baloldali-internacionalista, vagy liberális eszmeiséggel (no meg pragmatizmussal) történjék-e.

A Simon-féle vizsgálat számára a fő kérdés az volt, hogy a hazai politikai elit gondolkodásában milyen társadalmi értékek tapadnak a baloldal és a jobboldal fogalmához. Parlamenti képviselőket kértek meg arra, hogy helyezték el magukat egy 10-es osztású bal-jobb skálán, majd eléjük tettek egy 29 társadalmi értéket tartalmazó listát azzal, hogy osztályozzák őket (egyőtől négyig) aszerint, hogy mennyire tartoznak a bal- és mennyire a jobboldal fogalmába.

Megnézték, hogy a baloldali képviselők mely értékeket minősítettek határozottan a baloldal fogalmába tartozónak és melyeket a jobboldaléba. Ugyanezt elvégezték a magukat jobbra soroltakkal. Végül összevetették a két különböző optikát mind a bal-, mind a jobboldalra vonatkozóan. Így megtalálták az eltérő és a közös elemeket.

Azokat a minősítéseket, amelyeket csak az egyik fél fogalmaz meg a másakra nézve, a másik viszont nem is említi, általában előítéleteknek minősülnek, melyek vélt vagy valódi tapasztalatokból erednek. Az az oldal, amelyre ezek az egyoldalú értékelések vonatkoznak, a hétköznapi szóhasználatában vádaskodásoknak és rágalmaknak minősíti őket. Azokat az értékeléseket viszont, amelyeket mind a két fél használ ugyanarra az oldalra, vagyis amelyekben a legnagyobb az egyetértés, Simon konszenzusos elemeknek nevezte el.

Nos, a felmérés eredményét a következő táblázat foglalja össze:

A baloldal és a jobboldal tartalma **a baloldalhoz és a jobboldalhoz kapcsolt értékek alapján**

a BALOLDAL jelentése	a JOBBOLDAL jelentése
----------------------	-----------------------

a baloldaliak szerint

1. Mo. EU integrációjának támogatása	1. tekintély tisztelet
2. társadalmi igazságosság	2. határontúli magyar kisebbség véd.
3. egyenlőség	3. hagyománytisztelet
4. szociális háló	4. autokratizmus
5. haladás	5. vallásosság
6. jogvédelem	6. hazaszeretet
7. rasszizmusellenesség	7. nemzeti érdekek védelme

a jobboldaliak szerint

1. államosítás	1. nemzeti érdekek védelme
2. autokratizmus	2. hazaszeretet
3. kozmopolitizmus	3. szomszédos országok magyarjainak védelme
4. Mo. EU integrációja	4. Mo. Eu. integrációja
5. kisebbségek védelme	5. szabadság
6. egyenlőség	6. jogvédelem
7. szociális háló	7. hagyomány tisztelete
8. radikális	8. vallásosság

„vádaskodások”

a jobb részéről

1. államosítás
2. autokratizmus
3. kozmopolitizmus

a bal részéről

1. tekintélytisztelet
2. autokratizmus
3. radikalizmus

karaktervonások konszenzussal

a baloldal jelentése

1. hazánk európai integrációja
2. egyenlőség
3. szociális háló
4. kisebbségek védelme
5. szociális jogok

a jobboldal jelentése

1. határon túli magyarok védelme
2. hazaszeretet
3. nemzeti érdekek védelme
4. hagyomány tisztelete
5. vallásosság

Témánk – a legfőbb törésvonal – szempontjából a konszenzusos karaktereknek van a legnagyobb jelentőségük, hiszen ezekből (feltételezés szerint) kiszűrődtek már a vádaskodások, rágalmozások, előítéletek. Összevetve a magyar politikai osztály kétféle bal-jobb szemléletét, Simon a következőket állapítja meg: „Eszerint a baloldal jelentéséhez leginkább Magyarország európai integrációjának támogatása, az egyenlőség és a szociális háló kapcsolódik. A jobboldal kifejezéshez pedig a határon túli magyarok érdekeinek védelme, a hazaszeretet és a nemzeti érdekek védelme társul.” A két oldal értelmezésében „világosan elkülönül egymástól két nagy dimenzió: egyfelől a baloldalon a szociális dimenzió (egyenlőség, szociális háló, társadalmi igazságosság), másfelől a jobboldalon pedig a nemzeti dimenzió (határon túli magyarok védelme, hazaszeretet, nemzeti érdekek védelme).”

A konszenzusos értelmezés alapján ismét láthatóvá válik, hogy bár a hazai politikusok és politológusok sokáig különösebb figyelmet nem szenteltek neki, a két egymásnak feszülő csoportosulás (kezdetektől fogva egészen máig) valóban mindenekelőtt a nemzethez, a magyarsághoz való viszonyulás különbözősége miatt áll harcban egymással. Attól a jobboldaltól, amely az iménti „nacionalista” értékeket testesíti meg, a holokauszt emlékével megterhelvén a magyar zsidóság „természetesen” tartja távol magát; s keres ugyancsak „természetes módon” szövetségest az antinacionalista baloldalon.

A konszenzusos értelmezésben azonban mindjárt egy óriási paradoxon is rejlik. A mai magyar jobboldalról egyáltalán nem lehet azt állítani, hogy különösebben távol állna tőle a szociális háló vagy a társadalmi igazságosság gondolata (az egyenlőség eszméje már inkább); a tény csupán annyi, hogy ezek inkább a baloldal szívügyei. A baloldal ellenben

számtalan jelét adta erőteljes antinacionalizmusának. Ebből következően a törzsi háború elsődleges forrásaként sokkal inkább a „szalonképes”, „politikailag korrekt” baloldal, semmint a „szélsőséges” jobboldal jelölhető meg. Ez az állítás még akkor is helyénvaló, ha némileg árnyalja az a tény, hogy a táborok közötti ellentét nem csak a értékek rangsorának különbözősége miatt alakult ki, hanem a régi („kommunisták”) és az új („antikommunisták”) hatalmi harcaként.

A kommunista pártok jogutód pártjai „Lengyelországtól Magyarországon át Romániáig új szociáldemokrata pártként kívánják identifikálni magukat, ám politikai ellenfeleik nem mint modern balközép pártokat, hanem a régmúltat idéző, személyeikben is kontinuitást mutató posztkommunista pártként kezelik őket és így viszonyulnak hozzájuk. Ez tehát nem bal-jobb ellentét, hanem kommunizmus-antikommunizmus törésvonal.¹⁷³

A paradoxon másik oldala, hogy a baloldal, ha nem köti is saját magához, mégiscsak értéként fogadja el (ismeri el) a határon túli magyarok védelmét, a hazaszeretetet, a nemzeti érdekek védelmét. Ez (is) lehet a magyarázata annak, hogy miközben szívügyüknek nem szívügyük, baloldali elkötelezettek mégis rendszeresen sérelmezik, ha kétségbe vonják az iménti, nemzeti értékek iránti elkötelezettségüket. A paradoxonnak ez az oldala voltaképp út és lehetőség a közeledés felé. Más fejezetben foglalkozom majd vele, ezért itt csak megemlítem, hogy az ún. kedvezménytörvény sorsa jelzi az utat, a lehetőségekkel és korlátokkal együtt: a magyar baloldal hajlandó például anyagi támogatást nyújtani a határon túli magyaroknak, arra viszont már nem, hogy ehhez még bármilyen „felesleges”, (szomszédjainkat vagy az EU-bürokratákat „irritáló”) nemzeti jelkép, egységképzet, egységtudat (azaz „nacionalizmus”) társuljon.

A két törzs közötti legfőbb törésvonal tehát nem (nem feltétlen) abszolút akadály a nemzeti értékek és érdekek közös érvényesítésnek. Az elmúlt tízegynéhány év, úgy tűnik, szükséges volt ahhoz, hogy a korábbi baloldal és ezen belül vagy ezen túl a zsidóság által részben tudatosan, részben ösztönösen háttérbe szorított nemzeti értékek és érdekek artikuláltassanak. Minél erőteljesebb, látványosabb volt háttérbe szorításuk, annál hangsúlyosabbá vált megnyilvánulásuk. Miután azonban a nemzeti ideológia és s vele a nemzeti tábor magára talált, egyenrangúvá erősödött, nem szükségszerű, hogy fontos kérdésekben („nemzeti minimum”) ne találjon hangot a baloldallal. Mint ahogy talál más országokban – nyugatiakban, közép-európaiakban egyaránt.

„Régióink egyik sajátossága, hogy a szociális integráció és a nemzeti integráció nem egymást kizáró, hanem egymást kölcsönösen feltételező tényezők. Jelenlétük egyidejű, funkciójukban pedig kiegészítik és erősítik egymást. A közép-európai – és valószínűleg az európai – pártstruktúrákban e két tényező csak együttesen képes garantálni a demokratikus fejlődést.” – véli Simon János is tanulmánya összegzésében.

A törésvonal jövőjéről

Van tehát út, elvi lehetőség az ellenségesség csökkentésére. De van-e reális esély is? Vajon mit mutatnak a jelek, a jelekből összeálló tendenciák?

A két nagy törzs között húzódó törésvonal három legfőbb forrása: 1) Zsidó –nem-zsidó ellentét. A magyar zsidóság ösztönös („zsigeri”) féltelme, idegenkedése a „nem eléggé” antinacionalistáktól; ezzel összefüggésben az A-fegyver és más harci eszközök akár ösztönös, akár tudatos, a legtöbbször azonban egyaránt indokolatlan alkalmazása (bevetése) a „nemzeti”

¹⁷³ Fricz Tamás: A Mi lesz a bal- és jobboldallal a XXI. században? Szintén az iménti konferencia előadásanyaga (kézirat).

harcosok és törekvések ellen. A másik oldalon ugyanakkor: a zsidóság erejének, befolyásának, magyar és nemzetellenességének démonizálása (mint valóságos antiszemitizmus). 2) A magyar baloldal antinacionalizmusa 3) „Régi” és „új” hatalmi harca („kommunisták” és „antikommunisták” között).

- (1) Az A-fegyver politikai eszközként való büntetlen forgatása csak azáltal lehetséges, hogy a zsidóságnak (legalábbis egy tekintélyes részének) valóságos félelemérzete vagy sértettsége rejlik mögötte. Az idő múlásával e félelem és sértettség, ha egyébként nem táplálják, folyamatosan csökken. A „politikailag korrekt” és a holokausztűzlet egyelőre azonban ezzel ellentétes hatást fejt ki, azaz a zsidóság hangadói részéről egyelőre nem csökken, inkább nő a nyomás a tekintetben, hogy a zsidóság áldozatai előtt minél gyakoribb és minél hangsúlyosabb legyen a bűnbánó főhajtás. A gyászt s a büntudatot azonban nem lehet sokáig mesterségesen táplálni, fenntartani, ezért e hatás mindenképp gyengülni fog. Ráadásul e gyengülés rendkívül felgyorsítható oly módon, ha a kollektív félelmekhez és sértettségekhez nem adnak tápot a „nemzeti” oldalon, magyaráran abbamarad „a zsidók” démonizálása.

Abbamarad-e?

Annak folytán, hogy az ellentét kiszélesedett bal- és jobboldal törzsi harcává, a zsidóság mint legfőbb ellenség elvesztette központi szerepét, jelentőségét. Az a körülmény azonban, hogy az SZDSZ (amely a nemzeti törzs számára a mai napig „a zsidó párt”-ot testesíti meg) mérleg-szerepénél fogva 2002-ben ismét komoly politikai hatalomhoz s befolyáshoz jutott, nem járul az ellenséges érzületek háttérbe szorulásához. Igaz, Kuncze Gábor eddigieknél is pragmatikusabb pártirányítása nem engedi a markánsan individualista liberális elvek jegyében való politizálást (mely az „áthallások” révén esetleg az antiszemitizmust gerjeszthetné); sőt, ez a szigorúan gyakorlatias („elvtelen”) politika olyan jelentős politikus, alapító és ideológus pártból való távozását eredményezte (Medgyessy Péter titkosszolgálati múltjának eltitkolása s az SZDSZ lojalitása miatt), mint Kis Jánosét, amely eseményt – ha valaki feltétlenül így szeretne volna – akár a zsidósághoz való kötődés gyengülésének nyilvánvaló jeleként és bizonyítékként is lehetett volna értelmezni. S itt egy újabb paradoxon segít ismét bepillantást nyerni az SZDSZ-ellenesség, illetve a hazai zsidóellenesség („antiszemitizmus”) természetébe. Kis János tisztességes kiállása a nyilvánosság elé („Medgyessynek mennie kell”), majd ugyancsak tisztességes döntése, hogy az ezzel ellentétes álláspontra helyezkedő (ráadásul ebben korábban vele egyetértett) pártból kiválik, a másik táborban elismerést és rokonszenvet ébresztett. Viszont az a tény, hogy a D 209-es ügynökből lett miniszterelnök múltja miatt támadt válságos helyzetben az SZDSZ alig elért öt százaléka mentette meg a szocialista kormányt („a kommunistákat”) a bukástól (mondván, „még mindig jobb, mintha újra a Fidesz jönne”), újra felélénkítette „a zsidó párt”-tal szembeni ellenérzéseket. Ez arra utal, hogy nem a zsidósághoz való tényleges kötődés, hanem a „zsidóként”, illetve az ezt lefedő sztereotípiáknak megfelelő („zsidós”) viselkedés, magatartás váltja ki az antiszemitizmust. (Ez pedig egyszerre jelenti azt, hogy az antiszemitizmusnak egyáltalán nem az önmagáért való fajgyűlölet a legfőbb oka, hanem valóságos helyzetek, viselkedések, magatartások, jelenségek váltják ki; de azt is, hogy valóban nem kell zsidó az antiszemitizmushoz, elég, ha az előítéletek nyomán az adott helyzetet, viselkedést stb. valaki a zsidókhoz rendeli, „képzettársítja”). E másutt még elemezendő jelenség miatt a zsidósághoz voltaképp egyre kevésbé erősen kötődve az SZDSZ léte, amíg ebben a mérleg-szerepben marad, az előítéletek és beidegződések révén mintha inkább kerékkötője volna – semmint elősegítője – a zsidóellenesség (démonizálás) további mérséklődésének. Ez ellen a párt csak úgy tudna „tenni”, ha a parlamenti küszöbérték alá esne

maradék népszerűsége (ezt pedig nyilván nem lehet megkívánni tőle, de persze még előfordulhat vele), vagy úgy, hogy demonstratív lépéseket tenne a nemzeti tábor irányában (ennek viszont rá nézve egyéb kockázatai lennének).

- (2) A magyar baloldal antinacionalizmusának csökkenése csaknem biztosra vehető. A Fidesz áttéréseig még többé-kevésbé hitelesen, de legalábbis kétségtelenül rombolóan lehetett a jobboldal egészét antiszemitizmussal, fasizmussal, szélsőségességgel besározni. A Fidesz áttérése óta már csak bumerángthatás kockázatával lehet a régi antiszemitázó politikát folytatni: kétségtelen, hogy a saját biztos szavazók törzshöz tartozását (ennek érzetét) erősíteni lehet vele, de a „nyilvánvaló igazságtalanság” ugyanúgy erősíti az ellentétes tábor tagjainak kötődését, sőt, harci kedvét. S hasonló a helyzet a bizonytalan szavazókkal: egy részüket el lehet riasztani, tántorítani az ellenséges törzstől, de más bizonytalanok körében visszatetszést kelt a nyilvánvaló hamisság és csúsztatás, az pedig a „nemzeti” táborhoz fogja terelni őket.

Az antinacionalista-antiszemitázó politika tarthatatlanságát bizonyítja, hogy a Medgyessy-kormány működése óta egyre erőteljesebb a baloldal „nemzeti” retorikája (ld. például a „nemzeti közép”, „nemzeti megegyezés” frázisát). Ennél is jelentősebbnek ítélem, hogy a zsidóság köréből hosszú évek óta most először jöttek elő olyan hangok, amelyek különbséget kívánnak tenni a nemzeti és a nacionalista felfogás között. (Legelsősorban Vásárhelyi Máriát említem.) De még e kései felismerések fontos hatásánál is jóval jelentősebbnek tűnik az a tény, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozással európai normákhoz, mintákhoz csatlakozunk; márpedig ott elképzelhetetlen, hogy a baloldal, ha szalonképes akar maradni, különösebb botrányok nélkül állíthassa egy Orbán Viktor-féle nemzeti-liberális politikusról, hogy nacionalista és antiszemita.

Fricz Tamás politológus valósággal úgy véli, hogy az EU-hoz való csatlakozással „megszűnik a bal és a jobb élethalálharca”. A *Mi lesz a bal- és jobboldallal a XXI. században?* című tanulmányában (előadásában)¹⁷⁴ a következőket állapítja meg:

„[...] megítélésem szerint a XXI. századra látványosan megszűnik a bal és a jobb élethalálharca: megszűnik a két tábor közötti küzdelem a „ki a progresszív, ki a regresszív”, „ki a haladó, ki az elmaradott” kérdéskörökben; bal- és jobboldal egyre inkább kölcsönösen elfogadja egymást, hiszen már tudják, hogy létük kölcsönösen feltételezi egymást. A „ki kit győz le”-versengés helyett, mint a modernitás fennmaradó, kölcsönös tradíciói, együttesen kerülnek szembe a XXI. század kihívásaival, s az igazán nagy kérdés az, hogy meg tudnak-e felelni ezeknek a kihívásoknak. A változás lényege tehát éppen az, hogy mint stabilizálódott és intézményesedett XIX-XX. századi nyugati tradícióknak, együtt és együttesen kell szembenézniük a posztmodernitás, illetve a globalizáció új folyamataival.”

Bizonyítékképpen Fricz egyebek között a kibontakozó globalizációs folyamatokra hívja fel a figyelmet.

„A nemzetgazdaságokon túllépő, világ gazdasági keretek kialakulására, az ezzel összefüggésben létrejövő nemzetközi gazdasági szervezetek és azok országbefolyásoló intézkedései, a gazdasági trendek minden országot érintő hatásai következtében a nemzeti kormányok mozgástere jelentősen beszűkült. Különösen az EU-tag vagy az EU-hoz csatlakozni kívánó országok kormányai döntéseik igen jelentős százalékát már nem saját mérlegeléseik, ideológia programjuk, hanem külső elvárásrendszerek mentén kénytelenek meghozni. Ezért tapasztalható az, hogy egyre kevésbé lehet különbséget tenni bal- és jobboldali színezetű kormányok között. Egyre gyakrabban előfordul, hogy az adott világ-gazdasági illetve európai trendekhez alkalmazkodva baloldali, szociáldemokrata kormányok emelnek adókat, szűkítik a szociális kiadásokat, növelik a fegyverkezési kiadásokat,

¹⁷⁴ Id. mű

avagy a menekültügyben hoznak kevésbé liberális intézkedéseket; de a fordítottja is igaz, szerencsés világ gazdasági folyamatokat kihasználva jobboldali kormányok építik ki és gazdagítják a szociális államot, csökkentik az adókat és növelik a jóléti kiadásokat.

Simon ugyancsak rámutat arra a szakadékra, amely a globalizáció előnyeit élvező „nemzetközi” elit és a belőle teljesen kimaradó rétegek közötti alakul ki. Az utóbbi azért is különösen izgalmas, „mert ma már mind a bal-, mind a jobboldali kormányokhoz kötődő kormányzati alkalmazottak, menedzserek, szakemberek stb. abban érdekeltek, hogy ezen előnyös helyzetüket fenntartsák, miáltal kialakul egy új törésvonal, melyet szerte Európában láthatóan radikális, populista, jobboldali pártok használnak ki.”

A tekintetben most még fölösleges jóslásokba bocsátkozni, hogy mi történik akkor, ha a globalizációs folyamat elakad, s ezáltal az egyes országokban megerősödik az integrációellenesség, vele együtt a nacionalizmus. Amíg ez nem következik be, az egyes országok „nemzeti” erői többé-kevésbé idomulni igyekeznek a globális trendekhez, s az antinacionalista erők is igyekezni fognak a csatlakozással együtt járó kétségeket (kételyeket) némi nemzeti retorikával enyhíteni...

- (3) A „rég” – „új” harca is szükségképpen kopni fog egyrészt az idők, másrészt az integráció előrehaladtával. Amikor a magyar miniszterelnök ügynökmúltja akár Bushnak, akár Blair-nek kisebb problémát jelent, mint Orbán Viktor nemzeti liberális politikája, akkor azzal is számot kell vetni, hogy a kommunizálás (ld. pl. Kövér László és a kötél vagy a strigák) bumerángthatása nem haladja-e meg a másik oldalnak okozott veszteségeket. Ráadásul a baloldal módszeresen igyekszik szabadulni múltjától. Medgyessy Péter (Boross Péter segítségével) látványos gesztusokat tett az ötvenhatosoknak; az MSZP eldöntötte, hogy megszabadul rossz emlékű (Köztársaság téri) székházától; azt is eldöntötte, hogy szociáldemokrata arcot ölt magára, akár úgy is, hogy Kéthly Annának, az elődjeik elűzte szociáldemokrata vezetőnek – jól csengő – nevét elorozza, hasznosítja¹⁷⁵; s végezetül: eldöntötte, hogy friss arcokkal cseréli le a régieket. A világ baloldala által Londonban tartott konferenciára Medgyessy Péter Gyurcsány Ferencet – a jövőt, talán éppen utódját – vitte magával.

A legfőbb törésvonal megosztó szerepe tehát minden bizonnyal gyengülni fog Magyarországon. Ha a törésvonal eddigi „fejlődéstörténetét” nézzük, láthatjuk, hogy a zsidó – nem-zsidó ellentét (az individualista liberálisok és az internacionalisták egymásra találásával) előbb kiszélesedett és átlényegült antinacionalista – nacionalista ellentétté, majd (a Fidesz áttéréseivel) bal és jobb („két világ”) szembenállásává. Habár a zsidóság szerepe fokról fokra csökkent, egészen a legutóbbi fázisig a nemzeti tábornak a zsidósággal (no meg a „zsidó párt”-tal) szembeni gyanakvása, ellenérzése (ellenségképe) viszonylag keveset kopott. Míg aztán a 2002. évi kampány élessége, a két nagy párt (az MSZP és a Fidesz) szikrázó ütközése, a „két világ” állapot (vagy inkább érzet) létrejötte, majd a „kommunisták” „csalás gyanús” győzelme s a „nemzeti tábor” veresége – nos, mindez már erőteljesebben terelte el a figyelmet a zsidóságról, s ezzel együtt sokat gyengült a zsidóság démonizálása.

Minden bizonnyal ennek tudható be, amit a Magyar Gallup Intézet 2003 szeptemberében közzétett közvélemény-kutatási eredménye mutat¹⁷⁶. A felmérés szerint a magyar népességen belül 1997-től folyamatosan csökkent azok aránya, akik nyíltan vállalták zsidóellenességüket. Ez az arány 1997-ben 13 százalék volt, 2001-ben 10, vagyis három év alatt összesen 3 százalékos volt a mérséklődés, 2002-ben pedig a megkérdezetteknek már csak a 7, a következő évben pedig már csupán a 6 százaléka felelte, hogy „nem kedveli a zsidókat”, vagyis egyetlen

¹⁷⁵ Ettől végül elállt az egyébként perifériára szorult magyar szociáldemokraták erős tiltakozására

¹⁷⁶ Ld. pl. Magyar Nemzet, 2003. szeptember 20., *Csökken a zsidó- és cigányellenesség Magyarországon*.

év alatt 3, illetve két év alatt 4 százalékos a csökkenés!¹⁷⁷ Egy másik adat ugyanezt a tendenciát támasztja alá: a zsidóság elleni előítéletekkel és bűncselekményekkel foglalkozó nemzetközi szervezet, a Rágalmazásellenes Liga 2002. évi jelentése szerint Magyarországon az előző évben nem történt említésre méltó antiszemita megnyilvánulás.¹⁷⁸

Ez azonban még korántsem a megérkezés, sokkal inkább az elindulás. Kertész Imre Nobel-díjának (s vele együtt az író „magyarellenes” megnyilvánulásainak) fogadtatása, a kétoldali reagálások kétoldali ideges, hisztérikus kezelése kétségtelenné teszi, hogy az antinacionalista – nacionalista, s benne a nem-zsidó – zsidó ellentét gyógyulatlan tályogként még mindig ott éktelenkedik a nemzet testén. Ez sem térítheti el azonban az immár kétségtelen tendenciát egyik oldalon sem: az új felismerések itt is, ott is, ha lassan is, de kétségtelen, hogy terjednek.

Az antinacionalista törzsben történetesen két fontos felismerés.

Mindenekelőtt: a globalizáció (nyitás, változás, hasonulás) és a nemzeti identitás (befeledés, fordulás, magunk megőrzése, védelme) életünknek ma két olyan pillére, melyek közül egyik sem nélkülözhető komoly kockázatok (tragikus, jövátéhetetlen veszteségek) nélkül. Amikor 2003. áprilisában az MSZP országos választmányának ülésén éles vita bontakozott ki arról a nyilatkozattervezetről, amely a jubiláló szociáldemokrata programot kívánta volna méltatni, akkor az álláspontok ütközésének legfőbb oka az volt, hogy „többek szerint a száz évvel ezelőtti program nem talált megoldást a globalizáció és a nemzeti identitás kérdéseire”.¹⁷⁹

Továbbá: az antinacionalista törzsben terjed az a felismerés, hogy nem minden zsidóellenes, nem minden kirekesztő, ami nemzeti (nacionalista); s nem mindenki antiszemita (fajgyűlölő), aki zsidó-, Izrael- vagy baloldallelles kritikát fogalmaz meg. Mindenképp az idő (a politikai és szellemi élet) kedvező változását jelzi, hogy Fricz Tamásra már fentebb idézett előadása következő részének elmondása után senki sem sütötte rá az antiszemitizmus bélyegét:

A [2001.] szeptember 11-ei terrortámadás egyik fontos okát egyértelműen az izraeli-palesztin konfliktusban kell keresni, s az ezzel való szembenézés nehezen kerülhető el. [...] Külön probléma, hogy a holokauszt után Izraelt, a zsidó államot a Nyugat egyfajta „szent tehénnek” kezelte, amelynek esetleges túlkapásait, agresszióit és nacionalizmusát a történelem, a nácizmus miatt elnézőbben, sőt elnézően kezelte. Vélhetően 50-55 évvel az akkori tragédia után eljőhet egy olyan pillanat, amikor az érthető szilencium után Izrael állampolitikáját is szabadon és kritikusan kell megítélni. E tekintetben nyilvánvaló, hogy a baloldalnak jóval nagyobbak a gátlásai, mint a jobboldalnak, hiszen eddig minden, a zsidóságot vagy a zsidó államot ért kritikát az antiszemitizmus megnyilvánulásának állított be és ezen az alapon utasított el. 2001. szeptember 11-e után azonban új helyzet állt elő, s a jobboldal mellett a baloldal is képessé válhat a történelmi görcsök okozta zárt gondolkodás feloldására.

E törzsi trilógiában számtalan példával igazolom, hogy a nemzetközi baloldal már többé-kevésbé képessé vált „e zárt gondolkodás feloldására”. Elkerülhetetlen, hogy a hazai baloldal, lévén a kifelé igazodásban mindig is lelkes (szolgálatkész), ne kövesse a tendenciát; csakhogy ez a követés bizonyára nagyon lassú lesz – a belpolitikai érdekek ugyanis egyelőre merőben mást diktálnak. A balliberális politikai szövetségnek (antinacionalista törzsnek) túlságosan

¹⁷⁷ Felmerülhet, hogy esetleg csak a nyílt ellenszenv csökkent volna, a burkolt nem. Ezt azonban semmilyen történelmi körülmény nem támasztja alá: amikor a szocialisták és a szabaddemokraták 1994-ben kormányra kerültek, a zsidóellenességüket vállalók aránya: 15%; a következő évben: 10; majd 1996-ban: 11, s mint láttuk, 1997-ben 13. A csökkenés-emelkedés tehát nem kormányfüggő, vagyis a csökkenés nem tudható be annak, hogy az új hatalom alatt kevesebben mernék nyíltan vállalni a véleményüket.

¹⁷⁸ Magyar Nemzet, 2002. november 29.

¹⁷⁹ Magyar Nemzet, 2003. április 28.

erős – de mindenképp erősnek vélt – támasza a hazai és a nemzetközi zsidóság. A kádári rendszert nem csupán túlélte, de újra politikai és gazdasági hatalmat szerzett szocialistáinak szemléletmódját a zsidó – nem-zsidó ellentétek fenntartása, gerjesztése az érdekük. A magyar baloldal legújabb kormányzati ciklusának megkezdője, Medgyessy Péter soha egyetlen egy alkalmat sem szalasztott el, hogy gesztust tegyen a zsidóságnak.¹⁸⁰ Az amerikai elnöknel, Bushnál tett bemutatkozó látogatása (és feltűnően szívélyes fogadtatása) alkalmából nemcsak hogy elsőként látogatta meg a magyar miniszterelnökök közül a Holokauszt Múzeumot, de egyszersmind ígéretet tett a Zsidó Világkongresszus vezetőinek, hogy mielőbb beillesztik a magyar jogrendbe a gyűlöletbeszéd, a holokauszttagadás és a rasszizmus különböző formáinak elítélését, sőt, a büntető törvénykönyv olyan értelmű módosítását, hogy ne csak általánosságban ítélje el a rasszizmust, de tartalmazza az antiszemitizmusnak – mint a szélsőséges fajgyűlölet egyik formájának – elítélését is. Ígéretének, úgy tűnik, tűzön-vízen keresztül érvényt kíván szerezni: nyíltan kifejezésre juttatta nem-tetszését ifj. Hegedűs Loránt másodfokú bírósági felmentése miatt, és szükségesnek látta, hogy kormányfői közleményt bocsásson ki Gresnik László ügyvéd „antiszemita” megnyilvánulásáról is.¹⁸¹

Feltűnő igyekezete, hogy magas közjogi méltóságként személyesen beleavatkozzék a törzsi háború egy-egy eseményébe, semmi mással nem magyarázható, mint saját magának és pártjának fokozatos népszerűségvesztésével, gyengülő pozíciójával – az pedig egyértelműen a romló gazdasági helyzet következménye. Ennek a legutóbb a „jóléti” rendszerváltozás szólamával nyert baloldalnak a legitimitása eleve féloldalas: karhatalmista, titkosszolgálati, központi és politikai bizottságos múltja (azaz posztkommunizmusa) miatt; mihelyt materiális (jóléti) síkon is megrendül, minimálisra csökken az esélye az ország irányítására. E minimális esély két ponton ragadható meg: egyfelől a demonstratív külső támogatások révén; másfelől az intenzív ellenségképzés révén, amellyel a politikai ellenfél esélyeit igyekeznek ugyancsak csökkenteni.

Medgyessy és külügyminisztere minden lehetséges irányban szívélyes és engedékeny kapcsolatokat igyekszik ápolni a világ hatalmaival: az USA-tól kezdve, az EU-n és Oroszországon át egészen Kínáig. Amikor a német kancellár csupán néhány órára Budapestre látogatott, egyebek között azért, hogy kinyilváníthassa rosszallását a magyarok ama törekvéséről, hogy a nemzeti és etnikai kisebbségek védelme vétessék fel az EU alkotmánytervezetébe¹⁸² – nos, Schröder és Medgyessy találkozása olyan barátságosra sikeredett, hogy a magyar sajtóban megjelent ölelkezős-mosolygós kép láttán a kormányfő egyik minisztere e sorok írójának bizalmasan így fogalmazott: olyan, mint egy esküvői fotó, és Brezsnyev és Honecker (az egykori szovjet és a keletnémet pártfőtitkár) forró csókját juttatja eszébe...

Az ellenfél lejáratásának és meggyengítésének manőverei közül kiváltképp figyelemre méltók azok, amelyek közvetve vagy közvetlenül az A-fegyver bevetésével igyekeznek a jobboldal kevéske, megmaradt közszolgálati médiapozícióját megszerezni. A Magyar Rádió elnöke (Kondor Katalin) ellen indított baloldali támadást azzal indokolták, hogy az irányítása

¹⁸⁰ Ugyanez elmondható Demszky Gáborról is: a történészek által meglehetősen ellentmondásos személyiségnek bemutatott, egykor a szovjetek által elhurcolt svéd diplomata, Raoul Wallenberg Budapest díszpolgárává avatása (a fővárosi ellenzéki képviselők tiltakozása ellenére) egyértelműen a politikai haszonszerzést szolgálta. Ezzel a gesztussal „azt is kifejezzük, hogy mi is, ma is szembe szállunk a faszizmus, az antiszemitizmus, az embertelenség és a gyűlöletkeltés minden megnyilvánulásával” – hangoztatta a főpolgármester. (Népszabadság, 2003. november 18.)

¹⁸¹ Ld. még ehhez: A gyűlöletellenítés nyomában. Törzsi trilógia, Harmadik könyv : A megoldás nyomában

¹⁸² Országának „semmitfajta fenntartása” nincs azzal a magyar törekvéssel kapcsolatban, hogy az új alkotmány szövegébe kerüljön bele a nemzeti kisebbségek jogainak védelme, mégis azt tanácsolja, hogy több más ország ellenkezése miatt „a magyar kormány ne helyezze előtérbe ezt a kérdést” – nyilatkozta

alatt lévő médiumban, mindenekelőtt ennek Vasárnapi Újság című műsorában szélsőséges, antiszemita hangot kapnak teret. Ettől függetlenül csapásiránynak kézzelfoghatóbb állítást választottak: hogy bebizonyítják az elnöknőről, hogy titkosszolgálati ügynök volt. Csupán a (szocialisták által egyébként anyagilag támogatott) Népszava két hónap alatt (szeptember végétől november végéig) nyolcvanöt cikket szentelt az ügy főszereplőjének.¹⁸³ A baloldali politikusainak és sajtójának zömét az sem tudta ettől a lejárató igyekezetétől eltéríteni, hogy tettük erkölcsileg súlyos kétségeket támasztott: azok szorgoskodtak most a titkos információk nyilvánosságra hozásán, demokratikusan megválasztott ellenfelük lényegében demokrácián túli (átörökített) eszközökkel való megbélyegzésén és lebuktatásán, akik nemrég még ugyanilyen fáradhatatlanul a beszerzéseken szorgoskodtak.

A Magyar Televízió vezetői ugyancsak az antiszemitizmus vádját vetették be, hogy megszabaduljanak a baloldali által elfoglalt televízió utolsó markánsan jobboldali műsorától, az Éjjeli Menedéktől. Az MTI-nek adott közlemény szerint „a műsor készítői [...] egy MIÉP-es rendezvényen készült felvételben teret adtak a hazánkba látogató, radikálisan szélső-jobboldali nézeteiről ismert angol történész, David Irving 1956-os magyar forradalommal kapcsolatban vallott nézeteinek. Ennek során többek közt az hangzott el, hogy »a felkelés első két napja antiszemita pogrom volt«, illetve hogy a forradalmat az általuk »zsidókormánynak« tekintett magyar kormány ellen a munkásság robbantotta ki, amíg az értelmiség csak később kapcsolódott a folyamatba.”¹⁸⁴

Jól rávilágít a balliberális szélsőségképző, lejárató taktika módszerességére és tudatosságára a Deák Ferenc szülőfalujában, Söjtörön tartott kormányülés egyik botrányos mellékkörülményének médiabeli megjelenítése. A baloldali sajtó – beleértve a közszolgálati televíziót – minden cáfolat nélkül közvetítette azt a szocialista és szabad demokrata álláspontot, mely szerint kormányülés után a felújított Deák-ház avatására vonultak a miniszterek, ahol Csurka hívei „tojással, krumplival dobálták őket”, és még „a Himnusz alatt is fütyültek és kiabáltak”, Medgyessy Péter miniszterelnök így nem mondhatta el beszédét. Kovács László, az MSZP

¹⁸³ Népszabadság, 2003. november 28.

¹⁸⁴ Megszűnik az Éjjeli Menedék, Magyar Nemzet, 2003. október 29.) Az esetnek nem kevesebb, mint öt vonatkozása érdemel még külön figyelmet: 1) Siklósi Beatrix főszerkesztőt nem hallgatták meg a döntés előtt; nyilatkozata szerint Irving beszéde egy nyilvános rendezvényen hangzott el, ahol egy be nem tiltott könyvből idézett, ez ellen pedig senkinek nem lehet kifogása (Magyar Nemzet uo.). 3) „Figyelmet érdemel a miniszterelnököt [az előző kormányzati ciklusban Orbán Viktort] interjúvoló Baló György homályos szerepe is, aki korábban türelmesen cenzúrázgatta a műsort, a kivégzés idején azonban külföldön tartózkodik. Semmit sem tudunk arról, hogy Baló hazatérését követően felháborodottan kikérte volna magának, hogy megkerülték a döntésben.” (Csontos János: Nappali menedék. Kirekesztők, izolálók, panaszosok és bepanaszoltak. Ki nem tűri a szólás másságát? Magyar Nemzet, 2003. november 26.) 3) Orbán Viktor tiltakozott az Éjjeli Menedék megszüntetése ellen. „Aggasztónak tartom, hogy ez már nem az első eset, amikor kifejezetten a polgári nemzeti vagy keresztény értékrendet magáénak valló műsorokat érik ilyen atrocitások.” (Népszabadság, 2003. november 3.) 4) A „kivégzés” indoka, mely szerint az adás „a magyar nemzetet sértette meg”, a Magyar Nemzet publicistájának értelmezése szerint sem a közvélemény egésze, sem a média panaszbizottsága előtt nem állt meg, mondván: „utóbbi időközben kimondta, az adás nem ütközött törvénybe (Magyar Nemzet, id. mű). A Népszabadság ellenben arról számol be (Siklósi új műsort kap?, 2003. november 22.), hogy „Az ORTT panaszbizottsága Seres László és Petri Lukács Ádám kezdeményezésére foglalkozott az utolsó adással. A testület szerint hibás szerkesztői döntés volt, hogy adásba kerültek Irving [...] kijelentései. Ugyanakkor mindkét lap arról számol be, hogy a műsor Baló György kulturális igazgatóságáról a közéleti igazgatóságra került át. 5) Magyarországon a rendszerváltozás után miniszterelnök lehetett egy volt 56-os karhatalmista; miniszterelnök lehetett a Kádár-rendszer D-209-es jelű, szigorúan titkos ügynöke; de egy kis nézettségű csatornáról, az m2-ről „kivégezték” azt a műsort, amelyben „antiszemitáztak”. E tény mindennél ékeesebben bizonyítja az A-fegyver különleges hatóerejét.

elnöke, és Kuncze Gábor, az SZDSZ elnöke egyaránt azt hangoztatta, hogy milyen hazafi az (hogyan „kérkedhet” a magyarságával), aki a Himnusz alatt füttyöl és kiabál. Hiller István kulturális miniszter kijelentette, hogy miközben az ország méltósággal emlékezik a haza bölcsére, a *jobboldal radikálisai* a szülőháza előtt, a Himnusz alatt keltettek zavart.¹⁸⁵ A soron következő parlamenti ülésen a kormánypárti képviselők felszólították a Fideszt, határolódjék el a szélsőséges megnyilvánulástól. A tettért „nemcsak azok elkövetői a felelősek, hanem azok is, akik kétértelmű nyilatkozataikkal bátorítják őket”¹⁸⁶ A Népszabadság egy jogászt idéz, aki csoportosan elkövetett garázdaság büntette miatt kért nyomozást Polt Péter legfőbb ügyésztől. Ezt azzal indokolta, hogy az egyebek mellett MIÉP-zászlót is lengető „garázda csoportosulás” tagjai kihívóan közönségellenesen, megbotránkozást keltően viselkedtek a Deák Ferenc-émlékünnepen. A rendezvényen jelen levőket sértették meg, hanem – mivel az eseményt a médiumok is bemutatták – sok százezer magyar állampolgárt is megbotránkoztattak, „bizonyos régi emlékek felidézésével”. Ugyanez a lapszám Medgyessy Péter leveléről is beszámol, amelyet a kormányfő Söjtör polgármester asszonyának címzett. Mint a levélből kiderül, a történetek csak „még eltökéltebbé” teszik a miniszterelnököt, „s már semmi nem tántoríthatja el attól a politikától, ami a sárdobálás és acsarkodás helyett a közmegegyezésre való törekvéssel igyekszik megvalósítani céljait. Ami Söjtörön történt, felháborította az országot. A másikkal türelmes, együtt dolgozni és együtt ünnepelni képes polgárok mindig többen lesznek.”¹⁸⁷

Nos, a tény: a Hír Tv által bemutatott vágatlan felvétel, valamint a Magyar Nemzet helyszíni tudósítója minden kétséget kizáróan bizonyította (napokkal Medgyessy levele előtt!), hogy „a jelenlévők együtt énekelték el a Himnuszt és megtapsolták a helyi Deák Ferenc Általános Iskola diákjainak műsorát. A sípolás és dobolás a kormány érkeztekor, a miniszterelnök nevének megemlékezésekor, a beszédek, illetve a koszorúzáskor tört ki” – olvashatjuk a Magyar Nemzetben, amely hozzáteszi: „A Hír Tv Kommentár nélkül című műsorszámában sugárzott helyszíni amatőr felvétel a lapunk tudósítását támasztja alá: a Himnusz kezdetekor az addig hangoskodó tömeg elcsendesült és annak végéig nem hangzott el füttyszó.”¹⁸⁸

Egyértelmű, hogy a balliberális (antinacionalista) törzs rájátszott a botrányra, finoman szólva is manipulált a tényekkel, hogy a jobboldalt veszedelmes szélsőségként, saját magát a békés együttélés elhivatottjaként mutassa be.¹⁸⁹

A baloldal akcióját a maga szempontjából sikeresnek kell ítélnünk, hiszen a lényegről ismét senki nem beszélt: a fütty, a kiabálás, a dobálás mindig a kétszínűségnek¹⁹⁰ szól. Akik most történetesen Deákot méltatták, azok – vagy azoknak a jogelődjei – tevőlegesen részt

¹⁸⁵ Magyar Nemzet, 2003. október 25.

¹⁸⁶ Népszabadság, 2003. október 20.

¹⁸⁷ Népszabadság, 2003. október 28.

¹⁸⁸ Magyar Nemzet, uo.

¹⁸⁹ A Medgyessy-kormány rendőrsége a régi jó kádári módszerek bevetésétől: a provokálástól sem riad vissza. Azon túlmenően, hogy a Lelkiismeret '88 csoport bejelentett tüntetését-gyülekezését jogellenesen feloszlatták, az egyik szemtanú a következő megfigyeléséről számolt be a bíróságon: „... egy bőrkabátos személy az esemény közelében elkezdte heccelni, uszítani a rendőrökkel szemben az ott álló embereket. Miután azok ennek hatására ténylegesen „beszóltak” a rendőröknek, a készenléti rohamrendőrök körbevették őket, a bőrkabátos ekkor elővette igazolványát, megmutatta az intézkedésbe lépett rendőröknek, őt nem bántották, majd sorba megmutatta nekik, hogy kikkel szemben alkalmazzanak elfogást, amit kíméletlenül végre is hajtottak.”

¹⁹⁰ A szocialistáknak azt a javaslatát, hogy Antall József halálának tizedik évfordulóján (2003. december 12-én) közösen koszorúzzanak a rendszerváltás utáni miniszterek, ugyancsak kétszínűségnek tekintette az ellenzék. Orbán Viktor volt miniszterelnök szóvivője kijelentett, hogy „a Fidesz nem kíván asszisztálni a politikai haszonleséshez és a szocialisták által felvetett színjátékhoz”. A szóvivő szerint „most azok szeretnék közösen koszorúzni, akik életében mindenféle rágalmat és mocskot szórtak Antall Józsefre [...]”. (Népszabadság, 2003. november 26.)

vettek a kádári diktatúra felépítésében és fenntartásában; akik máskor ötvenhatot méltatják, tevőlegesen részt vettek ötvenhat leverésében; és mindennek tetejében: hallgatásukkal legalábbis cinkosságot vállaltak az ártatlanok százait lemészároló sortűzek elrendelőivel és végrehajtóival – nem csak a rendszerváltás előtt, de utána is! „A történész szakértők hetvennyolcvan ‘56-os sortűzről tudnak” – tudjuk meg a Népszabadság 2003. november 4-ei (!) számából. „Néha a vakszerencsén, néha a fegyvert kezelők lelkiismeretén múlt, hogy az erőszakos fellépés nem minden esetben vezetett vérfürdőhöz. A rendszerváltozást követően több mint harminc esetben rendelték el nyomozást, bíróság elé alig tíz ügy jutott, végrehajtható szabadságvesztést pedig két alkalommal szabtak ki.”

A hatalmát féltő s a bűne feledtetését szorgalmazó baloldali politikai elit egyelőre tehát ellene dolgozik a nemzetközi tendenciának. Ugyanez kevésbé mondható el a „civil” társadalom baloldaláról: a magyarországi balliberális értelmiség kevésbé pártos része várhatóan többet fogja majd kritizálni Izraelt és gyakrabban fogja felhívni a figyelmet a különféle zsidó szervezetek, lobbik befolyásának nem kívánatos hatásaira.

Eközben a nacionalista törzsben várhatóan az a felismerés fog kiterelbényesedni, hogy a törésvonal létezésének ma már semmilyen tekintetben nem okai – mert már nem is feltétlen szükséges kellékei – a zsidók. A modernizációval, felzárkózással, az európai és világszintű integrálódással összefüggő koncepcionális vitákhoz elegendő lesz egyfelől a nagyhatalmakhoz, világtrendekhez szívesen csatlakozó hazai baloldal, másfelől a nemzeti szempontokat, érdekeket inkább szem előtt tartó hazai jobboldal létezése. Kuncze Gábornak azzal a fel-fogásával például, hogy „történelmünkben mindig akkor voltunk a legsikeresebbek, amikor nyitottunk Európa felé”,¹⁹¹ csakis történelmi tények ütköztetésével van és lesz értelme vitatkozni, és semmi értelme azt kutatni, álláspontjának nincs-e valamiféle köze a származásához vagy a pártjabeliek származásához.

Nyilvánvaló, hogy amíg a hazai zsidóság inkább a baloldalhoz húz, ha nem is oka, de táplálója és befolyásolója a fő törésvonal mentén zajló törzsi háborúzásnak. Meghatározó szerepet azonban csak akkor fog megint játszani, ha újra létében érzi fenyegetve magát. Ez pedig, akárhogya is, de leginkább a nemzeti törzs viselkedésének függvénye. Minél hamarabb és minél inkább adja át magát ez a törzs annak a felismerésnek, hogy a zsidóság demonizálásával a lényeg látásától – a valóság mélyebb összefüggéseinek megértésétől – fosztja meg magát; s minél hamarabb veti el a „zsidó tényező” szerepét, s határozza meg egyszersmind minél pontosabban a „baloldali” tényezők szerepét; s ezzel párhuzamosan sem gondolatban, sem valóságosan nem a zsidókkal szemben száll harcba, hanem az akár általuk, akár mások (vagyis mindegy, hogy ki által) hordozott jelenségekkel; nos, annál hamarabb és biztosabban éri el, hogy a zsidóság kirívó baloldalisága elmúlják, s ha vonzalma bal és jobb között (egyetemesség és nemzet között) nem is fog maradéktalanul kiegyensúlyozódni, legalább a nacionalista törzzsel szemben érzett féltelmei-gyűlöletei egyszer s mindenkorra alábbhagynak.

A majdan mindkét oldalon beinduló változás egyenes következménye kell legyen, hogy megindul a szellemi gettók leépülése, felszámolása; vagyis megszűnik az a jelenség és állapot, amely viszonylagossá tette demokráciánkat, szólás- és sajtószabadságunkat. Azáltal, hogy nemcsak a politikában, de jószerivel az egész médiában és az egész civil szférában normává vált, hogy egy állítás vagy történés igazságtartalmát és helyénvalóságát kinek-kinek számára az döntötte el, hogy az állítás vagy történés saját vagy ellenséges törzshöz (törzsi harcshoz) kötődött, nyilvánvalóan a demokrácia, benne a nyilvánosság eredeti értelmétől idegen állapot jött létre: az ellentétes vélemények valójában nem találkozhattak egymással, nem termékenyíthették meg egymást. Ráadásul kialakult az érzéki csaldódásnak az az állapota, amely olajat öntött a hazai antiszemitizmusra: mivel az igazságtalan antiszemitázásokat zsidónak, liberálisnak, baloldalinak gondolt vagy mondott körökből jóformán soha senki nem

¹⁹¹ Magyar Nemzet, 2003. szeptember 9.

cáfolta vagy gátolta, az egyszerű „nacionalista”, jobboldali halandóknak úgy tűnt, hogy nem csak a zsidók gondolkodása jár egy srófra, de a zsidók befolyásoló ereje révén az egész szemben álló oldalé. Nos, következtetésem és reményeim szerint a két oldalon beindult kedvező változások azt fogják eredményezni, hogy a média és a civil szféra szép lassan leválik a politikáról, több önállóságra tesz szert, s többé-kevésbé lerombolja a szellemi gettók ma még vaskos falát.

Ma már több – igaz, nem túl sok – jelentősebb példával tudok szolgálni, amelyek következtetésemet és reményemet igazolják. Kis János egykori pártelnök és alapító teljes leszakadása az SZDSZ-ről nem kevesebbet jelképez, mint a civil erkölcs demonstratív leválását a hatalomvezérelt politikáról.¹⁹² A Modern Magyarok Mozgalma (MMM) mérsékelt baloldali civil képződmény létre folyamatosan keresi és ápolja a kapcsolatot jobboldali személyiségekkel és szervezetekkel a párbeszéd, az eszmecsere, a kölcsönös megértés érdekében és reményében. A harmadik megemlíthető bizonyíték egy nyilatkozat. A rendszerváltozás kezdete óta a két szellemi tábor jeles képviselői először léptek fel egy fontos, politikai ügyben a nyilvánosság előtt, közös álláspontot hangoztatva. A nyilatkozatban¹⁹³ aláírói szolidaritásukat fejezték ki „a rendőrségi erődemonstráció áldozatául esett Greenpeace-aktivistákkal”. A mintegy száz aláíró között találunk „névtelen civileket”, de olyan nevesebbeket is, akik politikai vagy pártkötődésüket egyébként nem rejtik véka alá. Itt azonban civilként került egy platformra például Elek István ellenzéki, nemzeti liberális közíró, a Heti Válasz (akkori) főszerkesztője, valamint Halmai Gábor, az SZDSZ-hez közel álló liberális alkotmányjogász, aki egyszersmind a Soros Alapítvány hazai főkurátora. A közös és azonos hangú megszólalás jelentősége talán még inkább világossá válik, ha megemlítem, hogy Kuncze Gábor, az SZDSZ pártelnöke a Keresztútban feltett kérdésem nyomán nem talált kivetni valót a paksi atomerőmű ügyében tüntető aktivisták elleni rendőri fellépésben. Végezetül a negyedik említésre méltó példa: az ország talán legnevesebb vállalkozójának – a Magyar Nemzet kifejezésével élve – „korszakteremtő” magándíja. Demján Sándor, a TriGránit elnöke, magánvagyonából alapította a Prima Primissima-díjat a tudomány és kultúra hazai legjobbjainak kitüntetésére. A tíz kategóriában nyújtott (a tizenegyedikről a közönség szavazata dönt) komoly (50 ezer eurós) elismerés első díjazottjainak névsora a rendszerváltozás megszokott törzsi szellemiségétől gyökeresen eltérő felfogást tükröz: nem érdekes, ki hova tartozik, nem érdekes, ki melyik törzsbe soroltatik (okkal vagy ok nélkül), egyedül a kétségbevonhatatlan tehetség és teljesítmény számít. Így kerülhetnek ugyanabba a tiszteletteljes névsorba Darvas Iván, Gömöri Endre, Makovecz Imre, Nemeskürty István, Rost Andrea, Sebestyén Márta, Szabó Magda, Varga Imre, Vitray Tamás, Víz E. Szilveszter – és a Hír Tv.

Nem kevesebb indult meg a szemünk előtt, mint az értelmes és élhető demokrácia épülése: amikor a hatalmi gondolkodás és a civil gondolkodás elválik egymástól, s többé nem egymást felülmúlva igyekeznek kivenni részüket a – törzsi, politikai – csatározásból.

¹⁹² Az esetet – némileg más szempontból – bővebben elemzem e könyv egy másik (Az „antiszemizmus” színe és visszája című) fejezetében. (VDGy)

¹⁹³ Élet és Irodalom, 2003. július 4.

ANTINACIONALISTÁK – NACIONALISTÁK

(Eszmei összefoglaló)

Ebben a fejezetben röviden összefoglalom a két törzsrre és szembenállásukra vonatkozó álláspontomat.¹⁹⁴

1) A szemben álló felek egyike a „nacionalista” vagy „nemzeti” törzs.

A *nacionalista* kifejezéshez illesztett idézőjel arra utal, hogy a fogalomhoz nem társítom eleve a baloldalon általános, negatív értelmezést. A *nemzeti* kifejezés idézőjele pedig arra utal, hogy bár helyénvalónak tartom e jelzővel megkülönböztetni a törzsek egyikét, a vele szemben álló törzset is teljes egészében a magyar nemzet részének tekintem.

2) A szemben álló felek másika az „antinacionalista” törzs.

E csoportosulás legfőbb törzsképző (összekapcsoló és összetartó) tényezője a „nacionalizmus”-ellenesség. A *nacionalizmus* idézőjelbe téve itt értelemszerűen a baloldal negatív értelmezésére utal, vagyis arra, hogy e szerint ez az ideológia eleve csakis kirekesztő szándékú és törekvű („nemzeti”) ideológia lehetne.

Az antinacionalizmusnak három lényeges megjelenítési formáját különböztetem meg.

- a) Nemzetek felettség – mint egyetemesség (univerzalizmus), kozmopolitizmus, multikulturalizmus.
- b) Individualista liberalizmus
- c) Nemzetköziség (internacionalizmus)

E többé-kevésbé közismert fogalmak meghatározásától eltekintek. A magyar törzsi háború vonatkozásában azonban rámutatok néhány fontos mozzanatra.

Az SZDSZ liberalizmusát (főleg kezdeti, elvi szakaszában) egyszerre jellemzi a nemzetek felettség és az individualista liberalizmus: az általános emberi és polgári jogok, illetve az egyén jogainak elsődlegessége mindkét eszmeiségnek alapja. A nemzetek felettség ideája az emberiség egészét tekinti olyan közösségnek, amelynek általános jobbítása maga után vonja (vonhatja) a kisebb közösségek és a bennük élő emberek jogainak biztosítását és lehetőségeinek jobbítását. Az individualista liberalizmus ideája viszont az egyetemes emberiség, illetve a nemzet mint közösség boldogulása helyett az egyén boldogulására teszi a hangsúlyt, ezen belül is az egyén jogaira; s nem szentel különösebb figyelmet a közösség iránti kötelezettségeknek. E világos különbség ellenére sem választható el élesen a két idea és képviselőik sem különülnek el. A globalista, multinacionalista törekvések egyik legfőbb hajtóereje a profit, vagyis az egyéni haszonszerzés nemzetek feletti akadálytalansága. Az egyetemesség ideája maga után vonja a szabad világkereskedelmet, a multinacionalizmus és globalizmus legfontosabb lételemét.

Az individualista liberalizmus *önmagában*, a nemzetek feletti, egyetemes liberalizmus *következményeiben* ellentétet azzal a társadalmi-közösségi ideával (pl. a szegényebb rétegekkel való szolidaritással), mely a valódi baloldalt, illetve a baloldaliságot jellemzi. A magyar (két arcú) liberalizmus és a magyar baloldal egymásra találásához éppen ezért nem elégséges az utóbbi – nemzetek felettségként (egyetemességként) is értelmezhető – nemzetközisége

¹⁹⁴ A gondolatsor magvát médiakönyvem is tartalmazza. (Elsőkből lesznek az első.... I. Média-Harcok, 92-95. o.) Említésre méltó különbség korábbi álláspontomhoz képest, hogy az „internacionalista” helyett az „antinacionalista” kifejezéssel jelölöm a két törzs egyikét. Ennek okát fentebb kifejtem. (VDGy)

(internacionalizmusa). Ehhez a két ideának egy közös „legfőbb” ellenségre van szüksége: ez volna a nacionalizmus.

Az antinacionalista politika gyűjtőhelye minden olyan politikai és egyéb tényezőnek, amelyeket a nemzeti érdekek (értékek, szokások, hagyományok stb.) hangsúlyos védelme és ápolása gátol céljai elérésében. Az SZDSZ alakuló ülésén a jelenlévők többsége a HIT gyűlekezetének, annak a szektának a tagjai közül való volt, amely számos kérdésben gyökeresen más felfogást vall, mint a liberális szabad demokraták. Abban azonban közös az ideájuk és törekvésük, hogy saját érdekeiket a nemzetet alkotó közösség hagyományos érdekeivel (értékeivel, normáival) szemben vélik megvalósíthatónak.¹⁹⁵ Ugyancsak az antinacionalista (ezen belül az individualista liberális) tábor erősíti mindazok, akik identitásuk és helyzetük erősítését, védelmét az egyéni vagy kisebbségi jogok hangoztatásától, a többségi (akár nemzeti, akár társadalmi normák, hagyományok, előítéletek) felszámolásától, megtörésétől remélik. (Feltevésem szerint ide számíthatók az etnikai kisebbségek – pl. a cigányság – egy része, továbbá a valamilyen tekintetben a többségi normákkal ütközők – pl. a homoszexuálisok, drogosok – zöme.)

3) Sem a nacionalizmust, sem az antinacionalizmust nem tekintem pontosan definiálható, egynemű fogalomnak.¹⁹⁶

Az *antinacionalisták* és a *nacionalisták* gondolkodásmódjában olykor csak aránybeli különbségek, hangsúlybeli eltolódások vannak, amelyek csak sarkalatos kérdésekben ütköznek ki, válnak láthatóvá, nyilvánvalóvá.

A csoporthoz tartozás látszólag racionális érveken alapul, többnyire azonban teljesen érzelmi indíttatású: (hagyományokhoz, nemzethez való) kötődések, (kulturális, egzisztenciális) félelmek, (vallásban, fejlődésben, korszerűségben való) hitek döntenek.

A csoportképződésben nagy szerep jut a jelképeknek, az ezekhez való – szintén irracionális, ezért gyakran változó – viszonyulásnak.

4) A csoportok (törzsek) nem foglalják magukba a teljes népességet.

Akiknek látóköre nem terjed túl a családjukon és napi megélhetésükön (saját érvényesülésükön), azoknak zöme egyik csoporthoz sem kötődik. Éppen időszerű viszonyulásukat valamely csoporthoz (kire szavazzunk?) az dönti el, kitől remélik saját sorsuk (anyagi létük) jobbulását.

¹⁹⁵ Az SZDSZ *individualista* liberalizmusa mögött az egyén *saját* szabadsága megteremtésének, *saját* identitása szabad kialakításának igénye húzódik meg. A mindenütt érvényesítendő és hangoztatandó emberi jogokkal megnő a saját szabadságfokom, ám gyengülhetnek a nemzethez való kényszerű kötődéseim, iránta való kötelezettségeim. A HIT gyűlekezete mint az emberi szabadságjogokat eleve erősen korlátozó szekta az SZDSZ megalakulásakor azért képviselhette a legnépesebb és legaktívabb erőt, mert ugyanazért volt szüksége a szabadságra, mint a liberálisoknak: saját érdekei, saját identitása, saját létezése, saját érdekei érvényesíthetőségének garantálására. Nem a nemzet, nem a nagyobb közösség sorsa izgatta, legalábbis nem elsősorban. Így kerülhetett egy modern, „tömegkommunikációs”, liberális párt egy platformra és szövetségbe egy olyan szektával, amely erősen óvja tagjait a tömegmédiától, tömegkultúrától szabad fogyasztásától.

¹⁹⁶ Fricz Tamás politológus e témával foglalkozva azzal a megjegyzéssel, hogy „a konfliktusvonalra nagyon nehéz jó kategóriákat találni”, a népi-nemzeti és univerzalista-liberális felosztást használja: „Ez a magyar értelmiség két meghatározó csoportja között húzódó, népi-nemzeti – univerzalista-liberális szembenállás nyugati szemmel nehezen megmagyarázható... Állítható, hogy e kulturális eredetű, de ma már egyértelműen politikai súlyú konfliktusvonal az egyik legalapvetőbb mind a mai napig a magyar politikai életben, s valószínűleg még sokáig az is marad.” (In: Janus arcú rendszerváltozás, 99. o.) Fricz kategorizálása nem építi magába a magyar baloldal internacionalista jellegű antinacionalizmusát, ezért nem fogadtam el. (VDGy)

5) A csoporthoz tartozást önmagában nem tekintem (nem tekinthetjük) értéknek.

Mind a *nemzetek feletti-közötti* (antinacionalista), mind a *nemzeti* (nacionalista) törekvések és történések hathatnak előnyösen vagy hátrányosan a nemzet tagjainak sorsára.

6) Az eddigiek alapján a két törzs meghatározása:

Nacionalistának, nemzetinek tekintem mindazokat, akik a nemzet fogalmát valóságosnak tekintik; akik a nemzethez való kötődést – politikai, kulturális értelemben egyaránt – fontosnak és hasznosnak (tehát előremutatónak, progresszívnek) tartják; akik úgy képzelik el a nemzetnek a nemzetközivé válás (integráció, globalizáció) elkerülhetetlen folyamatába való beilleszkedését, hogy eközben megőrizheti a saját (nemzeti) jellemzőit, értékeit és érdekeit; akik inkább féltik a nemzetet a nemzetközi tőkének való kiszolgáltatottságtól, mint a „nacionalizmustól”; és inkább féltik a jövőjét, mint félnek múltjának megismétlődésétől.

Antinacionalistának (de nem eredendően nemzetellenesnek) tekintem mindazokat, akiknek a nemzet fogalma, létezése másodlagos; e fogalom „túlságos”, „indokolatlan” hangoztatása annyi mint: magyarkodás, nacionalizmus, irredentizmus, fasizmus, nácizmus, rasszizmus, szélsőjobboldali megnyilvánulás. Jobban félnek a múlt megismétlődésének veszélyétől, mint amennyire féltik a nemzet jövőjét. Az emberiséget „fejleszteni” akarják, a progresszió fontosabb, mint a nemzet („megforgatjuk az egész világot”), az elv fontosabb, mint a hagyomány.

7) Az antinacionalista – nacionalista ellentétet (szembenállást) történelmi körülmények, tapasztalatok, emlékek, s a jövőre vetített félelmek mélyítették (torzították) irracionálissá, hisztérikussá, szélesítették két törzs háborújává.

A félelem egyik forrása kezdetben maga a rendszerváltozás, amikor egyfelől mindenki keresi az új identitását s az új helyét a formálódó társadalomban, másfelől attól tart, hogy a másféle identitásuk – a szabadság örve alatt – elfoglalják a jobb pozíciókat, őt (s a hozzá hasonló identitásúakat) hátrányos helyzetbe hozva.

A zsidóság félelmeit felnagyítják az egykori üldözések, főleg a holokausz emlékei. A félelmi logika hamis láncolata folytán a zsidóság a létét fenyegető szélsőséges, kirekesztő törekvésnek tekint, és nacionalistának, antiszemitának, fasisztának, nácinak, rasszistának stb. bélyegez minden olyan megnyilvánulást, amely magyar és nemzeti szólamokat hangoztat, illetve amely a magyar társadalom magyar, illetve nemzeti vonásait kívánja óvni vagy erősíteni.

A „nemzeti” törzs tagjainak félelmeit felnagyítják a ‘19-es proletárdiktatúra és a Rákosi-korszak emlékei, amikor – felfogásuk szerint – egy „törpe kisebbség” uralma alá hajtotta a többséget; valamint a Kádár-korszak emlékei, amikor a nemzeti önazonosság hangoztatása – a Szovjet Birodalom berkeiben – politikai főbűnnek számított. A félelmi logika torzítása folytán a „népi-nemzetiek” idegenszívűségnek, hazafiatlanságnak, magyar- és nemzetellenesnek stb. tekintenek minden olyan megnyilvánulást, amelyek (vagy valóságosan, vagy vélhetőleg) előbbre sorolják az egyetemes (univerzális-globalista, integrációs és individualista liberális) szempontokat a nemzetiekénél; vagy amelyek (valóságosan vagy vélhetőleg) a magyar nemzeti jelképek, hagyományok, érdekek elleni támadásként és a magyarságtól idegen viselkedésként, magatartásként értelmezhetők.

A nemzeti szárnyuktól megszabadult, az elkötelezett szocializmusépítésről elkötelezett kapitalizmusépítésre váltott volt „kommunisták” (szocialisták, MSZP) legfőbb ellenségévé azok válnak, akik a pártharcokat (a hatalomért folyó harcot) következetesen kiemelik anyagi (materiális, pragmatikus, jóléti) dimenziójából. Közéjük tartoznak azok, akik „társadalom”, „lakosság” helyett inkább nép és nemzet fogalmával gondolkodnak; s azok, akik az igazságszolgáltatást, a felelősségre vonást szorgalmazzák akár jogi, akár erkölcsi értelemben, akár közvetlenül, akár közvetve, akár szólamok, akár valóságos hatalmi törekvések szintjén (ld. pl. „kommunistázás”). A nacionalisták mint belső ellenség legyőzése nem annyira következetes *ideológiai*, mint amennyire következetes *hatalmi* törekvés: minden további nélkül megengedi a példás (mondhatnánk: baráti) együttműködést a *szomszédos országok magyarellenés nacionalistáival*.

8) Az antinacionalista – nacionalista törzsi háború jellegzetes terepévé válik a nemzetközi és nemzetek feletti szervezetekhez, szövetségekhez való csatlakozás ügye. A gyors, feltétlen nyitás és a megfontolt, óvatos nyitás hívei közötti szembenállást két tényező élezte ki a két törzs közötti háborúzásig.

Az egyik: a magyar zsidóság ama – tekintélyes – részének, amely tart a magyar nacionalizmustól, amely többé-kevésbé találkozott a zsidóság nyílt vagy burkolt háttérbe szorításának, kirekesztésének (hamis vagy valós) élményével, erőteljesen érdeke minden olyan csatlakozás, amely a nemzeti jelleg és a nemzeti mozgástér csökkenésével, másfelől a nemzetközi, egyetemes vonások és hatások erősödésével jár.¹⁹⁷

A másik: a magyar szocialisták ama részének, amely tevőlegesen részese volt a kádári diktatúra működtetésének, ugyancsak feltétlenül érdeke minden olyan csatlakozás (pl. a NATO-hoz, az Európai Unióhoz), szövetség (pl. az Iraki ellen háborúzóké), külpolitikai lépés (a státustörvény feladása, kedvezménytörvénnyé, sőt, segélyezéssé degradálása), amely segíti az egykori kádári nómenklatúra mostani nemzetközi elismerését, elfogadását, s ezáltal a büntudattól, felelősségtől, múlttól való megszabadulását (pl. a D-209-esét).

9) Az antinacionalista – nacionalista törzsek háborújában a rendszerváltozás során változott a szereposztás: kik között húzódik a legmélyebb árok, kik harcolnak – akár „vérre menően”: demokrácián túli eszközökkel – kikkel.

A háború első szakaszában a zsidóság, illetve az SZDSZ mint a zsidóságot leginkább képviselő-jelképező párt és (nem csak zsidó) individualista-liberális értelmiségi holdudvara játszotta egyik oldalon a főszerepet; vele szemben a magyar értelmiség nemzeti (nacionalista) érzelmű fele és az – őt képviselő-jelképező – MDF és holdudvara.

A háború második szakaszában egymásra talált az SZDSZ és az MSZP, kialakult az antinacionalista front. E két párttal és holdudvarukkal szemben két széttöredező, szétzilálódó párt, az MDF és a KDNP és értelmiségi holdudvaruk próbálta felvenni a harcot.

A háború harmadik szakaszában a Fidesz új, nemzeti liberális politikájával átkelt a törésvonal túloldalára, a „nemzeti” erők élére állt. A választásokra egyezsége jutott a „nemzeti” pártokkal, beleértve a kiscsapatokat. Ezáltal – a már közösen kormányzó antinacionalistákkal szemben – létrejött egy erős „nacionalista” („nemzeti”) front, s vele a „két világ” – „jobb- és baloldal” – szembenállása, amelyben az értelmiség szerepe változatlanul meghatározó, de már egyik oldalon sem „kizárólagos”.

A háború negyedik (ma is tartó) szakaszában az antinacionalista fronton belül az SZDSZ és holdudvarának szerepe mérleg-szereppé zsugorodott; a zsidóság mint ellenség központi szerepe eltűnt, a individualista-liberális zsidók egy része kilépett az SZDSZ-ből; a nemzeti erők fő ellenségévé az egykori „kommunisták” válnak, illetve pártjuk, az MSZP, mely igyekszik szociáldemokratává átvedleni.

10) A törzsi háború kísérőjelensége a nem demokratikus eszközök alkalmazása; éppen emiatt és ennyiben tekinthető a rendszerváltozást végigkísérő ellenségesség többnek, mint demokratikus erők (pártok) pusztá küzdelmének.

A baloldal részéről a politikai ellenfél leantiszemitázása, lefasisztázása stb. történelmi okoknál fogva több, mint vélemény: olyan erkölcsi ítélet (bélyeg), amely szalonképtelenné, törvényen (demokrácián) kívülé tesz; s mivel ténybeli megalapozottság nélkül is hat, a bélyeg érvek segítségével bajosan távolítható el. A megbélyegzés negatív hatását és kivédhetlenségét erősíti, hogy gyakran olyanok követik el (olyanok antiszemitáznak, fasisztáznak),

¹⁹⁷ Kuncze Gábor, az SZDSZ pártelnöke büszkén hangoztatta azt a közvélemény-kutatási eredményt, amely szerint a szabad demokraták hívei voksoltak kiugróan legnagyobb arányban (95%) az Európai Unióhoz való csatlakozásra az e kérdésben kiírt népszavazáskor.

akik köztisztviselőként állnak, erkölcsi, politikai vagy közéleti súlyuknál fogva a közvélemény számára kellőképpen hitelesek.

Ugyancsak a vádaskodás kivédhetetlenségét erősíti a politikai fegyverként használt fogalmak tisztázatlansága, az erős érzelmi töltetük miatt a tisztázásuk elmaradása, s mindama csúsztatás és torzítás, amely a hamis képzettársításokra és a félelmi logikákra (előítéletekre, gondolatsémákra) épít. A mai fogalomhasználat szerint antiszemita (zsidóellenes) az is, aki faji alapon gyűlöli a zsidókat, az is, aki a zsidóságot bármiféleképpen – akár jogosan – elmarasztalja, de az is, aki ilyesféle kritikáról tájékoztatja a közvéleményt.

A magyar jobboldaltól sem idegen az ellenség nem demokratikus módszerekkel, igazolhatatlan véleményekkel való lejáratása, megbélyegzése, hiteltelenítése. Tény, hogy a „baráti” körökben folyó erőteljes zsidózás, az SZDSZ (a „zsidó párt”) és a zsidók nyílt vagy kódolt démonizálása, illetve a baloldal és képviselőinek „nemzetietlenné”, „magyarellenessé”, „hazafiatlanná” nyilvánítása hasonló irányú, a jobboldal „szalonképessé” válásával hasonló erejű (romboló, hiteltelenítő) hatást vált ki, mint az antiszemitázás, fasisztázás, stb. Az sincsen kellőképpen tisztázva, hogy a „nemzeti” szempontok háttérbe szorítása nem feltétlenül jár együtt a nemzeti érdekek sérülésével, mint ahogy az sem, hogy a „nemzeti” értékek (szempontok) előtérbe helyezése nem feltétlenül rontja a nemzetközi vagy nemzetek feletti szervezetekhez való csatlakozás és kötődés határfokát, hozamát.

Habár a törzsi háború kirobbanásában nagyobb az antinacionalisták szerepe és felelőssége, mint a nacionalistáké, a háború egészét tekintve megállapítható a kölcsönösség ténye.

11) Az antinacionalista – nacionalista harc természetének megértéséhez (tehát elemzési szempontból) van értelme a (magyar) zsidóságnak mint egésznek a szerepét kutatni, és indokolt jellegzetes zsidó álláspontokról, felfogásokról beszélni, amennyiben ez a felfogás – s ez tényekkel, érvekkel alátámasztható – a magyar zsidóság többségét jellemzi. Ilyen értelemben helyénvaló pl. a magyar zsidóság egyetemes, liberális elkötelezettségéről, baloldali kötődéséről, erős antinacionalizmusáról beszélni, vagy pl. utóbbiról szólva – s a zsidósághoz való kötődésében – a holokauszt szerepét hangsúlyozni.

Ámde a tétel nem fordítható meg: nem indokolt – mert politikailag, erkölcsileg és logikailag egyaránt helytelen és elfogadhatatlan – egy zsidó származású-kötődésű személyről, de akár a zsidóság egy tetszőleges részéről eleve liberalizmust, baloldaliságot, antinacionalizmust feltételezni.

Hasonló okból ugyancsak helytelen és indokolatlan egy jellegzetesnek gondolt álláspont mögött eleve egy zsidó személyt vagy általában a zsidóságot sejteni és feltételezni. Vagyis nem kell ahhoz zsidónak lenni, hogy valaki individualista-liberális vagy baloldali elveket valljon, hogy elítélje a holokausztot, szembeszálljon a nacionalizmussal, stb. Nincs egyetlen olyan jellegzetes törekvés vagy magatartásjegy, amely, miközben a magyar nép (társadalom) életére jelentős befolyással van, kizárólag a zsidó származásúakat-kötődésűeket jellemezné.

12) A törzsi háború megfékezéséhez nem látom járható útnak az érintettek (kiváltképp a zsidóság) érzékenységének olyasféle tiszteletben tartását, mely megakadályozza a fogalmak tisztázását s a törzsek párbeszédét. A mai történelmi helyzet alkalmas a fenyegetettség érzésének felkeltésére, de nem látszik alkalmasnak a zsidóság valódi fenyegetésére.

E háború megfékezésének esélyét leginkább abban látom, ha a felek kölcsönösen felhagynak egymás démonizálásával. A zsidóság nagyobb része által képviselt antinacionalizmus – a számarányokból következően – méreteiben még mindig kisebb, mint a mások által képviselt. Eme felismerés birtokában a nemzeti törzs harcosainak, képviselőinek – elkerülve a valóságosan antiszemita gondolkodást – soha nem szabad a zsidókkal, a zsidósággal szemben felvenni a harcot, hanem kizárólag azokkal a jelenségekkel, törekvésekkel, elvekkel szemben, amely a törzs álláspontja szerint veszélyezteti a közös nemzeti érdekeket és értékeket. A közös

nemzeti érdekekben, értékekben osztozó zsidóknak, zsidóságnak pedig soha nem szabad a saját érdekeivel, értékeivel eleve szembenállónak, eleve kirekesztőnek tekinteni a nacionalista felfogást és képviselőit; soha nem szabad mérlegelés és valóságtartalom nélkül eleve fajgyűlölőnek, rasszistának beállítania azt, aki a demokrácia eredendő értelmezése szerint a többség érdekei, normái szerint gondolkodik és cselekszik, akinek gondolkodása és törekvése emiatt esetleg sérti a magyar zsidóság (mint valóságos önazonosságú közösség) többségének érdekeit.

Második könyv
„ANTISZEMITÁK” ÉS „IDEGENSZÍVŰEK”

I. rész
AZ „ANTISZEMITIZMUS” NYOMÁBAN

AZ „ANTISZEMITIZMUS” SZÍNE ÉS VISSZÁJA

Miért nem hallatja a hangját a Fidesz a gyűlöletbeszéd-törvény dolgában? – kérdeztem a Fidesz egyik alapítóját és kulcsembert a Nap-keltében, 2003. novemberében. Deutsch Tamásnak, kit a balliberális oldalról „ledíszgojoltak”, egy vicc jutott eszébe, melyet menten megosztott nem csak az őt kérdező újságírókkal, de a Magyar Televízió 1-es csatornájának nézőiével is: „Ki az antiszemita? Régen az volt, aki nem szerette a zsidókat. Ma az, akit a zsidók nem szeretnek.”

Ebben a fejezetben arra teszek kísérletet, hogy bemutassam az „antiszemitizmus”, s ehhez kötődően az „antiszemita” kifejezés hazai használatának színét és visszáját. Visszatérek a nulla ponthoz, az alapvetéshez, a szavak eredeti értelméhez és használatuk eredeti okához, indokához. Felteszem ezt a már régóta fel nem tett kérdést: független-e a gondolat a származástól? Vizsgálom, hogy mit veszítünk (veszíthetünk) és mit nyerünk (nyerhetünk) a származás ismeretével; milyen két út közül választhatunk; mi a hallgatás ára; és mi a veszedelme az általánosításnak. Rámutatok arra, hogy a fogalmak újragondolására jó lehetőséget nyújt a „politikailag korrekt” hatásának gyengülése; de arra is felhívom olvasóm figyelmét, hogy a fogalmak szabad használatának akadályozása, a véleménydiktatúra – megtámogatva az elhallgatási spirál jelenségével – kérdéssé teszi a demokrácia létezését. Külön is vizsgálom, hogy milyen szerepet játszik az elhallgatásban a büntudat, az együttérzés, az önvédelem, a félelem, az üzleti érdek politikai és törzsi fegyverként való felhasználása, és milyent az antiszemitizmus vádjáé.

Ennek áttekintése után rátérek a fogalomtisztázás kérdéskörére: mérlegelem a közös érdekek és belátások létét és lehetőségét, a jelentéstorzulások és -torzítások legfőbb okát és forrását. Részletesen vizsgálom, hogy mi az „antiszemitizmus” oka „a zsidók”, és mi az „antiszemiták” szerint, egyúttal rámutatok, milyen sokféle értelemben (jelentésben) használatos az „antiszemitizmus” és az „antiszemita” szó.

Mindez elmaradhatatlan előkészítése annak, ami egy következő fejezetre vár: kísérlet új fogalmak – vagy régi fogalmak új – használatára.

Alapvetés: a származásfirtatás tilalma

A politikailag korrekt felfogás¹⁹⁸ szerint bármiféle elmarasztaló utalás bárkire vagy bármire, aki vagy ami zsidó, az antiszemitizmusnak (zsidóellenességnek, zsidógyűlöletnek, fajgyűlöletnek) tekintendő. Minden ilyen elmarasztalásban ugyanis kimondva-kimondatlanul benne rejlik az az elítélendő és üldözendő szemlélet, mely szerint valamely ember vagy csoport elmarasztalandó cselekedete annak származásából, etnikai hovatartozásából fakadhatna.

¹⁹⁸ A „political correctness” felfogás (gondolkodási, megnyilvánulási norma) legfőbb forrása (táplálója, szabályozója) az Amerikai Egyesült Államok. Itt azt a tényt, hogy a gyűlöletbeszéd létezik, valamint a kívánalmat, hogy visszaszorítsák, rettentő szigorúan veszik – tudjuk meg Bognár Tibor beszámolójából. (Gyűlölet-védő-beszéd. Az USA-ban sem büntetőjogi kategória, de súlyosbító körülmény. Magyar Nemzet, 2003. november 17.) „Egyes iskolákban például [...] rendszeresen beszélnek a diákoknak a nem kívánatos viselkedési és beszédmódokról, különös tekintettel a faji, etnikai, vallási, politikai és nemi hovatartozásra. Fontos, hogy ezt az öt kategóriát egyenrangúnak tekintik. Tehát nemcsak a rasszista vagy az antiszemita megnyilvánulás eshet a gyűlöletbeszéd doktrínája alá, de a heveny antiszemitázás vagy fasisztázás is.” Amiből azt a következtetést is levonhatjuk, hogy mire e normaképzés eléri Magyarországot, furcsa mód – feltehetően a közvetítő balliberálisoknak „köszönhetően” – felemássá válik.

Márpedig a felvilágosult gondolkodás nem engedi és nem engedheti meg, hogy ilyesféle különbségeket tegyünk népek, emberfajták között. Mindenféle népek és mindenféle fajták (arabok, zsidók, cigányok, feketék, fehérek, sárgák, magyarok, németek, franciák, stb., stb.) azonos értékűnek tekintendők, egyik sem való alább vagy följebb a másiknál. Eme világ-felfogás, nagyon helyesen, elejét veszi (vagy legalábbis igyekszik elejét venni) minden olyan irtási szándéknak és törekvésnek, amelyet a másokkal szemben érzett felsőbbrendűség táplálna; de féket vet azoknak a mindennapi, hátrányos megkülönböztetéseknek is, amelyek némely emberek és embercsoportok versenyhelyzetét (boldogulási esélyét) származásuk okán rontanák.

Tiszta ügy. Azaz tiszteletre méltó felfogás, valóban felvilágosult s valóban követésre érdemes. Akik nem fogadnák el (s ilyenek volnának az antiszemiták is), azok a felvilágosodás, a humanizmus, az emberi jogok, a társadalmi béke nevében legalább is kirekesztendők a közéletből (kiűzendők a „szalonokból”), súlyosabb esetekben pedig büntetőjogilag is felelősségre vonandók, azaz például szabadságvesztésre (börtönre) ítélandók (amint ez – első fokon – ifj. Hegedűs Loránttal, a MIÉP alelnökével történt).

Eme filozófia és gyakorlat igazságosságát (helyénvalóságát) leginkább az kérdőjelezheti meg, ha maga az alapfeltevés (kiinduló tételünk, *alapvetésünk*) hibás.

Alapvetésünk lényege, hogy valamely ember és embercsoport gondolkodásmódját és magatartását nem a származása határozza meg, tehát nem is szabad, nem is illik bármiféle kifogásolható gondolatát vagy cselekedetét a származására visszavezetni, majd a következő „logikus” (logikailag hibátlannak tűnő) lépésben e kifogásolható szemléletet és magatartást az egész etnikumra kivetíteni.

A kérdés tehát, amelyre a helyes választ keressük, így szól (látszólag legalábbis): Igaz-e az a feltevés, hogy valamely ember és embercsoport gondolkodásmódját és magatartását nem a származása határozza meg? Ha arra gondolunk, hogy nem létezik olyan nép vagy népcsoport, amelynek egyedei között ne találunk kicsiket és nagyokat, okosakat és butákat, jókat és rosszakat, gyengédeket és rámenőseket, barátságosakat és barátságtalanokat, szűkkeblűeket és nagyvonalúakat, tisztességeseket és csalókat, közösségszeretőket és individualistákat, moderneket és maradiakat, kozmopolitákat és lokálpatriótákat, szabadságszeretőket és tekintélypártiakat, szegényebbeket és gazdagabbakat, szorgalmasabbakat és lustábbakat, nyerteseket és veszteseket, haszonlesőket és kisemmizetteket, művelteket és műveletleneket, tehetségeseket és tehetségteleneket, és így tovább – szóval ha erre a cáfolhatatlan tényre gondolunk, akkor maradéktalanul el kell fogadnunk az alapvetés logikai helytállóságát és messze ható igazságát: egyetlen (elmarasztalható) gondolkodásmódhoz, tulajdonsághoz vagy magatartáshoz sem köthető hozzá csakis valamely emberfajta vagy etnikum; és fordítva: egyetlen emberfajtahoz vagy etnikumhoz sem köthető hozzá csakis valamely (elmarasztalható) gondolkodásmód, tulajdonság vagy magatartás. Ebből következően antiszemitizmusnak tekinthető mindenféle olyan megnyilvánulás, amely valakit (hát még egy egész közösséget) zsidó származása miatt gondol és ítél eleve idegenszívűnek, hazafiatlannak, nemzetárulónak, stb.; de az is, amikor a fogalmaink szerint idegenszívűnek, hazafiatlannak, nemzetárulónak tűnő személyről (csoportról) azt gondoljuk és állítjuk, hogy „biztos azért ilyen, mert...” zsidó.

A fel nem tett kérdés: független-e a gondolat a származástól?

Az iménti, alapvetésre vonatkozó kérdés azonban feltehető némileg másképp is: Igaz-e, hogy valamely ember és embercsoport gondolkodásmódját és magatartását nem határozza meg a származása? Vagy még félreérthetlenebbül: Igaz-e, hogy az emberek vagy embercsoportok gondolkodása és magatartása független a származásuktól? Ha ugyanis nem független a származásuktól, vagyis ha például népük történelme, kultúrája, vallása ugyan nem dönti el, de

mégis hat arra, hogy egy adott élethelyzetben mit gondolnak s mit cselekszenek, akkor szinte az emberi ész és értelem elleni merénylet lenne, ha erről nem vehetnénk tudomást.

A világos beszéd kedvéért nézzünk egy valóságos példát. Kovács Zoltánnak, az Élet és Irodalom főszerkesztőjének küldtem egy igencsak terjedelmes írást (egyébként meg is jelent „A feladvány” címmel). Kevés dolgot tartott szükségesnek kihúzni a szövegből, azt is leginkább „terjedelmi okokból”, s velem szigorúan egyeztetve. E kevés dolog között volt két, voltaképp ugyanarra a dologra vonatkozó utalás (sőt, megállapítás): Kertész Imre és Nádas Péter származásának zsidó mivoltára. Származása felől egyikük sem hagy kétséget, sem irodalmon belüli, sem ezen kívüli megnyilatkozásában. Akkor miért nyesett itt olyan lenyűgöző pontossággal és magabiztossággal az amúgy kellőképp nagyvonalú, s írásom közlésével valóságos kockázatot vállaló „cenzor” szikéje? Azt gondolhatnánk, hogy azért, mert elmarasztalóan írtam e két íróról, s valamiféle negatív cselekedetnek zsidó mivoltukhoz való illesztésével kimerítettem az antiszemitizmus „tényálladékát”. Nádasnak csakugyan kifogásoltam egy megjegyzését, szó szerint ezt írva róla: „Az efféle rettentően súlyos (és ugyanennyire bántó) kijelentések, valóban úgy tetszik, mozdíthatatlan kősziklaként fekszenek azon a keskeny ösvényen, amely a két oldalt egyáltalán még összeköti.” Hogy mi volt ez a rettentően súlyos kijelentése, arra mindjárt visszatérek. Kertészt azonban dicsértem és méltattam, sőt, magasztaltam. Akkor pedig miért kellett távoznia e rövid, jelzőtlen, tárgyilagos megállapításnak: „Kertész Imre zsidó.”? Miközben a Népszabadságban néhány nap eltéréssel ezt olvashatjuk: A Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége *„a magyarországi zsidóság nevében gratulál az írónak, aki mindig vállalta zsidóságát”*. Vagy ezt: *„Izraelben szinte a sajátjuknak tekintik a magyar-zsidó író kitüntetését.”*

Kovács szemlátomást a szigorúnál is szigorúbban ragaszkodik az alapvetéshez: ne csak elmarasztalás, de dicséret esetén se írjuk le, jelentsük ki senkiről, hogy zsidó. Még ha köztudomású is, még ha saját maga állítja is. Még ha egyéb gondolatainkból, utalásainkból nyilvánvaló is, hogy akiről szólunk, azt zsidónak gondoljuk. De elvi kérdésnek tekinti, hogy hacsak közlendőnk megértetése végett nem elengedhetetlenül szükséges, akkor ne emlegetjük, ne hangoztassuk senki származását.

Igaza van-e Kovácsnak?

Annyi bizonyos, hogy méltánylandó álláspont. Feltehetően segíti megvalósulni az alapvetés célját: nehogy egyetlen név is újra bevésődjék valamiféle – akár csak egy gondolatbeli, képzeletbeli – listára. Célja elérésében pedig egészen bizonyosan megtámogatja következetessége, vagyis hogy nem hajlandó kettős mércével élni (ha méltatunk, „zsidózhatunk”, ha bírálunk, nem „zsidózhatunk”). A kérdés azonban (ismét) úgy merül fel, hogy a hozadékkal szemben mit veszítünk.

Veszítünk-e bármit is azzal, hogy nem foglalkozhatunk senki származásával? Való igaz, ha tudjuk, hogy valaki hogyan gondolkodik, miképpen cselekszik, akkor ez már bőségesen elegendő ahhoz, hogy ítéletet alkossunk róla, és ítéletünket egy igazi demokráciában minden bizonnyal akadálytalanul hangoztathatjuk is. Milyen többletet adhatna még, ha azt is hozzátehetnénk, hogy zsidó, sváb, cigány vagy éppen hottentotta az illető?

Származásismeret: mit veszítünk, mit nyerünk?

Tehát milyen többletet jelentett, hogy népszerű írókról, Nádas Péterről leszögeztem, hogy zsidó? Van-e jelentősége ennek az ő véleményalkotása szempontjából? Azért mondta-e, amit mondott – s amit én súlyosnak, sőt, rettentőnek és bántónak ítéltam –, mert zsidó? Vagy mondhatta volna ettől függetlenül is? Vagy mondhatta volna-e olyasvalaki is, aki nem zsidó? S végül, ami nem kevésbé fontos: abból, mert valaki zsidó, következik-e, hogy ugyanezt gondolja? Már hogy: minden zsidó ugyanígy gondolkodik?

Népszerű írónk a Kertész Imrét ünneplő Élet és Irodalomban a következőt jelentette ki: „Auschwitz realitása az elmúlt ötvennyolc évben az etikai szemlélet, a politikai gondolkodás és a jogalkotás univerzális mértéke lett. Azok sem tudják megkerülni, akiknek leginkább érdekükben áll, a nacionalisták és fasiszták. Attól kell kényszerűen magukat elhatárolniuk, amit szeretnének ismét csak megtenni. Az etnikai tisztogatás, a tömeggyilkosság és a népirtás nem tartozik többé a legitim nemzeti ábrándok közé.”¹⁹⁹ – a mondat értelméből fakad, hogy a nem legitim nemzeti ábrándok közé viszont továbbra is odatartozik. Nádas Péter szerint tehát akik fontosságot tulajdonítanak Magyarországon a nemzethez (magyarsághoz) való kötődésnek, a nemzet (a magyarság) fogalmával való gondolkodásnak, a nemzeti hagyományoknak és jelképeknek – mert hisz nekik vannak nemzeti ábrándjaik, ők a nacionalisták –, azok egy-szersmind etnikai tisztogatásról, tömeggyilkosságról és népirtásról is álmodoznak éber óráikban.

Lám, Nádas Péter itt elkövetheti azt az általánosítást, mely szigorúan tilos a zsidóság vonatkozásában; csupán mert ő nem származási, hanem eszmei alapon teszi – ez pedig mind a politikai korrektbe, mind a törvénybe befér. Mivel nem csak a származás (vagy például sajátos nemi beállítottság: homoszexualitás) lehet csoportképző tényező, hanem sereg más dolog is (mint például az eszme vagy az osztály), megint a kettős mérce problémájával találkozunk: ha valakit azért irtanak (irtottak) ki, mert kulák, vagy azért rekesztenek ki értelmiségi-szellemi szalonokból, vádolnak rémületes agyrémekkel, mert „nacionalista”, az rendjén való?

Figyeljük meg, minek nagyobb a valószínűsége. Annak-e, hogy aki „nemzeti” érzelmű, aki (magyar) nacionalista, az tömeggyilkolni és népirtani vágyik, vagy annak, hogy aki illet állít, az zsidó származású? Személyes tapasztalataim és kutatásaim (no és – mint rámutatok – mások kutatási eredményei) alapján egyértelműnek tűnik a válasz: a zsidó származásúak körében a holokauszt olyan mély, gyógyíthatatlan sebeket ejtett, hogy emiatt nem tudnak, nem akarnak szabadulni félelmeiktől, rémképeiktől. A Kovács András által a magyar zsidóság bő mintáján végzett felmérés (közvélemény-kutatás) eredménye szerint a hazai zsidóság leg-erősebb összetartó köteléke a zsidóságot ért üldözések tudata, a holokauszt emléke.²⁰⁰ Amikor tehát a valóságot, ennek összefüggéseit igyekszünk megérteni és megértetni, szükségesnek és hangoztatandónak tűnő felismerés, hogy azért állít s hirdet szélteben-hosszában egy képtelen véleményt valaki, mert származása, érintettsége miatt képtelen elfogulatlanul viszonyulni a témájához. Könnyen lehet, hogy e felismerés közzététele nem csupán a szélesebb közvéle-mény tárgyilagos és igazságos véleményalkotását segíti elő, de még az övét (az „érintett”-jét) is. Akkor pedig csak a szókimondásból (származás-firtatásból) származó nyereség látszik. Hol a veszteség?

Az alapvetés logikája szerint ott, hogy bár odafelé lehet igaz a kapcsolat vélemény és származás között, visszafelé már nem. Ha valaki nem zsidó, akkor, valóban, szinte a nullával egyenlő annak az esélye, hogy a Nádaséhoz hasonló következtetésre jusson. De csak azért, mert valaki zsidó, még ugyancsak (viszonylag) kicsi a valószínűsége, hogy ilyen végletes rémképek gyötörjék. Szintén a Kovács András-féle felmérésből tudhatjuk meg, hogy a hazai zsidóság csaknem 40 (egészen pontosan 38) százaléka szerint Magyar-országon nincs vagy alig van ellenszenv a zsidókkal szemben. Alig több, mint negyedük (egészen pontosan 28 százaléuk) véli úgy, hogy legalább minden harmadik ember ellen-szenvvel tekint rájuk; de minden bizonnyal még e válaszdóknak is csupán szerény töredéké-ről gondolhatjuk, hogy a „nacionalistákról” mindjárt zsidóirtási ábrándokat is feltételeznek.

¹⁹⁹ Nádas Péter: Kertész munkája és a témája. Élet és Irodalom, 2002. október 18.

²⁰⁰ Zsidók és zsidóság a mai Magyarországon. Egy szociológiai kutatás eredményei. Szerkesztette Kovács András. A Szombat (a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület folyóirata) kiadványa, 2002.

A származásfirtatás – s rajta túl lehetséges veszedelmeinek és hozamainak – kérdését mellbevágó erővel tette fel maga az élet, 2003. november 25-én, Grespik László ügyvéd személyében. Az általa védett bőrfejük perében azzal a kérdéssel fordult a tárgyalást vezető bírónőhöz, hogy nem zsidó származású vagy vallású-e, vagy nem kötődik-e a zsidósághoz, mert ha igen, akkor elfogultságot jelent be. A kormányfőtől a Legfelsőbb Bíróság elnökéig, pártelnököktől országgyűlési képviselőig mindenki sietett ország-világ előtt kinyilvánítani, hogy megengedhetetlen a származás iránti érdeklődés, elfogadhatatlan a bírák – faj, felekezet vagy akár nem – szerinti megkülönböztetése. Valóban beláthatatlan következményekkel járna, ha eljutnánk (visszatérnénk) oda, hogy az élet bármely területén – az igazságszolgáltatásban, a politikában, a gazdaságban, a művészetben – az egyének várható (s feltételezésünk szerint számunkra eleve hátrányos) viselkedése mögött zsidó származást gyanítsunk. Ez azonban az éremnek csak az egyik oldala. A másik oldala, hogy legalább egyetlen egyszer merészeljünk végiggondolni, nincs-e Grespik felvetésének igazságmagva vagy részigazsága, s ha lenne, nincs-e mód arra, hogy érvényt szereztesse neki.

Lehet-e valóban elfogult a bíró?

Az elfogultság intézményét nem arra találták ki, hogy ha egy bíró forma szerint érdekelt és érintett egy bűnügyben (akár a tárgya, akár a szereplői miatt), akkor ebből egyenesen következne, hogy elfogult ítéletet is hozna; hanem arra, hogy ennek ilyenkor nagyobb a *valószínűsége*. A kérdésünket tehát így helyes feltennünk: Valószínű-e, hogy az a bíró, aki érzelmileg kötődik a zsidósághoz, nagyobb ellenszenvvel viseltetik a szkinhedekkel (bőrfejükkel) szemben, mint az, akinek nincsenek ilyen kötődései? Ha a válaszuk igen, akkor a törvény előtti egyenlőség egyáltalán csak úgy garantálható, hogy a zsidó származású bírót egy nem zsidó származású váltja fel – vagyis ebben az esetben Grespik László ügyvéd messzemenőig a hivatása követelményeinek megfelelően, mondhatnánk, dicséretesen járt el. És ebben az esetben nem volna helyénvaló az olyasféle vélemény, mint például Fodor Gáboré, aki szerint „nyilvánvalóan egy antiszemita kijelentéssel állunk szemben, amellyel kapcsolatban minden politikai erőnek világossá kell tennie, hogy az ilyen nézeteket vallónak nincs helye a honi közéletben”²⁰¹.

A helyes válasz, úgy vélem, ezúttal is csak az árnyalt válasz lehet. Igen, valószínű, hogy a zsidókhoz érzelmileg kötődő bíró ellenszenve nagyobb a bőrfejükkel szemben, mint a nem kötődő; elvileg (elméletileg) helyénvaló a származás és az elfogultság firtatása; gyakorlatilag azonban nagyobb veszedelmekkel, károkkal járhat, mint amekkora előnyökkel, ezért a származás dolgában nem helyes az elfogultság kérdését *előre és ilyen formában* felvetni; nem helyes tehát megkérdezni a bírót, hogy zsidó-e, de ugyanígy nem helyes az ügyvédet rögtön antiszemitizmussal vádolni, nem helyes a miniszterelnöknek és más politikai szereplőknek azonnali pálcát törni felette, és nem helyes az ügyvédi kamarából való kizárását szorgalmazni. Csak az tűnik helyénvalónak, hogy az ügyvéd *utólag* tegyen lépéseket a bíró ellen, ha valóban elfogultan vezette a tárgyalást, és ez bizonyítható is. Ekkor sincs értelme azonban a származására utalni – ugyanis óriási tévedés azt hinni, hogy csak a zsidó származása, kötődése okán lehet valaki elfogult! A származásfirtatás ebben az esetben éppen a lényegről tereli el a figyelmet: annak a megragadásáról és hiteles kimutatásáról, hogy miben sértett a bíró törvényt, vagy miben nem nyújtotta azt, ami tőle – származásától teljesen függetlenül – megkövetelhető. A bíró, ha hibázik, ha jellemtelenül viselkedik, vétkes; de azért soha nem lehet vétkes, mert zsidó származású.

A származás figyelembevételének (az erről való elmélkedésnek) tehát két síkját kell élesen megkülönböztetnünk. Az egyik sík: amikor meg akarunk érteni és meg akarunk magyarázni egy jelenséget. Pl. azt, hogy kik és miért kezdték el számolgatni, hányszor hangzik el a magyar, a falu szó a magyar televízióban. Vagy mi az oka annak, hogy a magyar

²⁰¹ Magyar Nemzet, 2003. november 28.

zsidóság balra húz? Mi az oka annak, hogy Nádas Péter úgy látja, a magyar jobboldalban irtási szándék fedezhető fel? Mi az oka annak, hogy az SZDSZ szavazótáborában a legmagasabb azoknak az aránya, akik feltétlen hívei az uniónak, a globalizmusnak. Ezen a síkon van értelme azt kutatni, hogy van-e összefüggés zsidó sors és zsidó gondolkodás, zsidó törekvés között. Mert jobban megérthetem közös valóságunkat. Árnyaltabban, ügyesebben, a lehető legtöbbünk meglegedésére alakíthatom közös jövőnket.

A származás figyelembevételének másik síkja: amikor az egyes ember áll velem szemben. Ebben az esetben *helytelenül és elfogadhatatlanul* járok el, ha magatartása megmagyarázásakor és elutasításakor abból indulok ki, hogy „biztos zsidó”. Egészen bizonyos ugyanis, hogy kizárólagos értelemben nincs zsidó gondolkodás vagy nem-zsidó gondolkodás. Nem csak zsidók gondolkozhatnak „zsidó” módra, és akárhány zsidót jellemez, hogy nem „zsidó” módra gondolkodik. Kiváló, magukat zsidónak tartó szerzők vannak, akiknek nem tetszik pl. a holokauszt-ipar jelensége. És számtalan, nem zsidó származású ember van, aki úgy gondolkodik, mint a közvélekedés szerint „a zsidók”.

Ha nem azzal foglalkozom, hogy zsidó-e, hanem azzal, hogy milyen tekintetben rossz az, amit mond vagy amit csinál, van esélyem, hogy a másik is meghallgasson, s esetleg változtatni akarjon. Ha a zsidóságával foglalkozom, akkor a másik számára én született antiszemita vagyok, és többé nem érthetünk nem csak egyet, de szót sem egymással.

Nos, ez a fajta gondolatmenet, akármennyire logikus és helytálló is, csak tanulással – mondhatnám, kondicionálással – sajátítható el; hiszen természetünkön, meglehetősen ösztönös és általános emberi késztetéseinken kell úrrá lennünk: nem tulajdoníthatunk jelentőséget annak, aminek egyébként lényeges jelentéstartalma van, ráadásul még el kell viselnünk mások megbélyegző fenyegetését is pusztán azért, mert nem vagyunk hajlandók nem látni, amit látunk. Ha például egy Stefan J. Bos nevű, Magyarországon működő újságíróról kiderül, hogy csaknem egy tucat külföldi sajtóorgánumot²⁰² tudósít lényegében azonos tartalmú híryananyagokkal, amelyek módszeresen csak az itthoni (vélt vagy valós) antiszemitizmusról, és ezen belül módszeresen csak a „jobboldal” antiszemitizmusáról (no meg „szélsőségesességről”, „rasszizmusáról”) számolnak be, akkor a lehető legtisztességesebb magyar emberben (állampolgárban) is a lehető legtermészetesebb módon vetődik fel a kérdés, hogy a nyilvánvaló (rögeszmés) egyoldalúság mögött nem lelhető-e fel a zsidósághoz való valamiféle kötődés. Na most, ha „kiderül”, hogy az illető nem egyszerűen zsidó származású, hanem még – fiatal kora ellenére – „holokausztúlélő” is, akkor ugyancsak a lehető legtermészetesebb (legemberibb) dolog, hogy mindazok, akiket ezek a tudósítások rossz fényben tüntetnek fel, a bizonyítékok bizonyítékaként fogják felmutatni ezt az információt: az illető – zsidó, lelkiileg sérült, torzult, ezért csinálja, amit csinál, vagyis ezért torzít, hamisít. Ahogy tette ezt (mármint a felmutatást) Boss esetében például Lovas István újságíró és a Magyar Nemzet: „[...] az 1967-ben született Stefan J. Bos azt írja magáról, hogy holokausztúlélő”²⁰³. Hosszú folyamat (önszoktatás, trenírozás) vezethet csak el addig a reflex-szerű belátásig, hogy a kevesebb itt is többre vezet. Azzal, hogy a zsidó származást (a lelki rugót) behozzuk a képbe, éppen nem a tisztánlátást erősítjük, hanem a tisztázás és tisztánlátás esélyét veszélyeztetjük. A dolog

²⁰² A Magyar Nemzet 2004. január 14-ei (Lovas István: Magánakciók közszolgálati köntösben), illetve január 17-ei száma (Stefan J. Bos, az egy ügyű világtudósító) felsorolja, ki mindenkinek dolgozik a szóban forgó újságíró: „a belga VRT rádió és tévének, a holland Business Nieuws Radiónak, az ANP-nek (a holland távirati iroda), az evangélikus EU-TV-nek, a német Deutsche Wellének, az amerikai CBS rádiónak, az amerikai kormány által üzemeltetett Amerika Hangja Rádiónak, az ASSIST News Service-nek, a Market Place Radiónak, valamint az amerikai félközszolgálati NPR rádiónak, illetve a Vatikán Rádiónak”.

²⁰³ Lovas István uo. Stefan J. Bos egyébként a Népszabadságban később azt nyilatkozta, hogy szavait félreértelmezték, ő az interjúalanyáról állította, amit állított.

lényegét tekintve ugyanis valójában teljesen mindegy, hogy Bos kicsoda-micsoda. Ha zsidó, ha nem, ha lelki sérült, ha nem, bárki tudósítótól megkívánható, hogy csakis az igazat írja és mondja; s ha nem ezt tenné, ha zsidó, ha nem, tökéletesen mindegy, ugyanúgy kárt okoz a rossz fényben feltüntetetteknek. Csakis ez vethető a szemére és ez kérhető számon rajta s az őt foglalkoztatókon egyaránt. Ha ezen túl a származását feszegetem, azonmód más dimenzióba terelem a figyelmet, a gondolatokat. Nemcsak ő, de a vele lojális (balliberális) szellemi-politikai környezet is szent meggyőződéssel fogja gondolni és hirdetni, hogy az illetővel szemben az igazi kifogás voltaképp az, hogy zsidó.

A Magyar Nemzet még azt is felveti, hogy Bos tudósítói működése valójában nemzetbiztonsági kockázatot jelent.²⁰⁴ Ugyancsak logikus gondolat: egy olyan tudósítónak a működése, akinek elfogultságában származása, népének sorsa „bizonyíthatóan” szerepet játszik, veszedelmet jelent Magyarország külföldi megítélése, jó hírneve tekintetében. „Hívóként remélem, hogy végezetül Krisztus evangéliuma és igazsága kerekedik felül Magyarországon, amely egyértelműen megzavarodott nemzet, jelentette ki Bos az ANS-nek. Magyarországon mintegy százezer zsidó él. Magyarország a második világháború idején a náci Németország szoros szövetségese volt, amikor hatszázezer zsidó halt meg. Ellentétben Németországgal, Magyarország még nem számolt el megfelelően múltjával. Több évtizedes kommunizmusa után ez jelenti az ország mai kihívását, mondta Bos a holland Business Nieuws Radionak, amely a vitáról tudósít.”²⁰⁵ Még az is igaznak tűnik, hogy a zsidó származású tudósítók működésekor összességében nagyobb a kockázata az elfogult, egyoldalú – a „nemzeti” oldallal szemben eleve ellenszenvvel viseltető – híradásoknak, mint egyébként. Hiszen nagyobb a valószínűsége, hogy az illető mindent egyetlen szemüvegen keresztül lát és ítél, s efféle hajmeresztő következtetésekre jut, mint Bos: a holokauszttal való elszámolás elmaradása volna az ország igazi gondja, egyetlen kihívása... Ebből még akár azt a szerencsétlen következtetést is levonhatnánk, hogy a nemzetbiztonságiaknak titokban figyelniük kellene a tudósítók származását, s fékezniük a „kockázatos elemek” beáramlását. A fentiek alapján talán már teljesen egyértelmű és teljesen világos, milyen vakvágányra vezethetne ez.

Két út: óvatos beszéd vagy mély hallgatás

Voltaképpen két lehetséges út áll előttünk: 1) Vagy lemondunk egy valóságos felismerés hangoztatásáról („Nádas Péter zsidó, ezért állítja, amit állít”), azért, hogy ne adhassunk alkalmat se listakészítésre, se – az általánosítás révén – listabővítésre (ha azért mondja, mert zsidó, akkor „nyilván minden zsidó ugyanezt gondolja, listára velük!”). 2) Vagy pedig minden egyes alkalommal világossá tesszük (a köztudat számára) állításunk érvényességének irányát és határait („Nádas azért mondja, amit mond, mert zsidó; de egyáltalán nem gondoljuk, hogy mindenki, aki zsidó, ugyanúgy vélekedne, mint Nádas”).

Kétségtelen, hogy itt egy „közös” közösségnek (zsidó és nem-zsidó magyarnak) kellene egyetértésre (közös álláspontra) jutnia; nem felszólításra, hanem józan belátásból. Az ugyanis szintisztán látható már, hogy mindkét álláspontnak megvan a maga előnye és hátránya. A rendszerváltással kitört (voltaképp: újra felszínre tört) és azóta tartó törzsi háború azonban azt is kétségtelenné teszi, hogy az eddig uralkodó, „szemérmes” álláspontnak túlságosan is bőséges a nemkívánatos hozadéka (pl. maga a törzsi háború, hogy mindjárt a legfontosabbat

²⁰⁴ „Szakértőink szerint az, hogy egyetlen újságíró szinte a fél világ médiumainak egyoldalú képet festhet Magyarországról, nemzetbiztonsági kockázatot is felvet.” Magyar Nemzet, 2004. január 17., id. mű.

²⁰⁵ Bos öntudósítását (saját ügyéről szóló beszámolóját) Lovas István idézi a Magyar Nemzet 2004. január 19-ei számában, S. J. Bos tovább szítja a ténykedése által kipattant botrányt cím alatt.

említsük). Nem születtek ugyan halállisták, de születtek mindenféle mások mind a két oldalon, elrettentésképpen: *ők* a mi esküdt ellenségeink, akiket nem illik meghallgatni, nem illik elfogadni, sőt, valósággal kötelező gyűlölni. (Aki nem tenné, nem tartozik köztünk.)

Vagyis ugyancsak megérné legalább a közös, hangos töprengést, vajon mekkora kockázatot jelentene a második álláspont szorgalmazása. Ilyen európai, világpolitikai környezetben van-e reális esélye, hogy a szókimondás (s egyúttal a kettős mérce felszámolása) lenne az a tényező, amely elindítana egy akkora gyűlölethullámot a zsidósággal szemben, amely egzisztenciális hátrányba sodorná, ne adj' Isten, még az életét is fenyegetné?

Nem érzem magam sem eléggé elhívatottnak, sem eléggé felkészültnek egy ilyen távlatos, bonyolult kérdés megválaszolására. Megérzéseim, érveim azonban mégis vannak, s ezeknél fogva meggyőződéseim is, s miért ne járulnék hozzá ezekkel a – reményeim szerint – közös tépelődéshez.

Tény, hogy a világtörténelem, különösen a huszadik század története túlságosan nem nyugtathat meg senkit azzal, hogy boldog békeidők ne torkolhatnának „szempillantás alatt” háborúságba. Az ember mindig kész arra, hogy némi tüzelésre elszabadítsa indulatait, különösen, ha sokan teszik ugyanezt körülötte. Az is tény azonban, hogy az Európai Unió létrejötte, kibővülése, a Szovjetunió széthullása, Oroszország és Amerika „antiterrorista” (hatalmi, birodalmi) érdekszövetsége töredékére csökkentette térségünk belső és külső háborús veszélyét. Az Európai Unió és Amerika talán semmire sem ügyel jobban, mint éppen arra, hogy a leginkább fenyegető konfliktusveszélyeket kiszűrje a maga szférájából; ezért szorgalmazza az uniós tagjelölt, egymással szomszédos országok közötti alapszerződéseket, s ezért vetnek féket minden olyan törekvésnek (ld. státustörvény), amely nemzeti, érzelmi (s nem jogi vagy piaci) alapon igyekszik erősíteni a kötelekeket. Ausztria példáján azt is láthatuk, hogy egy nacionalistának, sőt, antiszemitának ítélt párt (a Haider-féle Szabadságpárt) megerősödése és kormányra kerülésének pusztán lehetősége miatt Európa és Amerika milyen lejárató kampányt (büntetőhadjáratot) képes egy egész ország és népe ellen indítani. Mindebből következően: bár teljesen soha nem zárhatjuk ki egy zsidóellenes gyűlölethullám feltámadásának valószínűségét, életünket, jövőnket nincs okunk ennek a félelemnek alávetni.

Már csak azért sincs, mert a félelmi logika öntörvényű: a félelem nem ismer határokat, önmagát gerjeszti; a félelmi logika gyors sikerre, látszateredményre (hamis biztonságérzetre) törekszik: megelégszik a jelenség elpusztításával, s nincs ereje, türelme (voltaképp alázata és bölcsessége) az összefüggésekkel, a jelenségek hátterével, tápláló forrásaival foglalkozni. Amerika is a félelmi logika mentén próbál véget vetni a terrorizmusnak, noha különösebb előrelátó képesség nélkül is megjósolható, hogy amíg nem igyekszik a terrorizmus okait is felszámolni, addig magát a terrorizmust sem sikerülhet neki; hacsak nem a civilizációval, a világszabadsággal együtt.

Aligha lehet kétségünk – ez is hasonlóképpen megjósolható –, hogy a magyarországi antiszemitizmus sem mérséklődik majd a félelmi logika mostanság tapasztalható, határozott megerősödése folytán. Az ún. gyűlölet törvény (vagy gyűlöletbeszéd-törvény: a gyűlöletbeszédet és – a törvényalkotó eredeti szándéka szerint – a holokauszt tagadását büntető jogszabály) megalkotásának újbóli napirendre tűzése (nem mellékesen: a Zsidó Világkongresszus vezetőjének nyílt közbenjárására) azt mutatja, hogy a zsidóság képviselői és balliberális támogatói elégedetlenek az eddigi törvényi szabályozás hatékonyságával (noha ennek alapján, mint említettem, például ifjabb Hegedűs Lorántot, a MIÉP alelnökét egy cikkéért – első fokon, másfél évnyi – szabadságvesztésre lehetett ítélni). De még ennél is jobban igazolja a félelmi logika térnyerését, hogy a magyarországi szólásszabadság egyik jelképértékű fórumán (az Indexen), ahol eddig még viszonylag szabadon lehetett a politikailag kevésbé korrekt véleményeknek is hangot adni, más véleményekkel ütközni, a 2004. év karácsonyi meglepetéseként törölték az összes olyan vitatémát és hozzászólást, amely valamiképp a zsidó-antiszemita kérdéskörhöz kapcsolódott. Pórus járt Gabor Laufer (Mr. Spock) is, aki Anti-

szemita – zsidó eszmecsere című topikját sajátkezűleg moderálta, s ebben olyan szembeötlő kulturáltságról tanúskodott, hogy e-mailben felkerestem és megnyertem egy beszélgetésre a Törzsi trilógia (A törzsi háború természetrajza...) számára.²⁰⁶ Mikor kérdőre vonta az Index gazdáját, az egyik „bennfentestől” a következő választ kapta:

„Valamennyi zsidózós és antiszemita topikot (kb. 150-et) töröltük a Politikából – képtelenség volt a normális hangnemet tartani (a te topikodat is beleértve). A kísérletezés nem jött be, az antiszemitákkal Magyarországon lehetetlen a párbeszéd.”

Ha tehát nem megy szép szóval, meggyőzéssel, tisztázó vitával, majd megy cenzúrával és törvénnyel...? Hátborzongató következtetés.

A hallgatás ára: fulladás és érzéki csalódás

Az igazságtalanságot, a kettős mércét, a mások felfogásának ránk erőltetését egy darabig el lehet tűrni, de belenyugodni soha nem lehet. Ideig-óráig vissza lehet fogni a nyomukban támadó indulatokat, el lehet rejteni, „szőnyeg alá” lehet seperi, idővel azonban a fulladás, fojtogatás – a szabadság hiányának – tünetei vészesen és kínosan megszorognak. Minél kisebb az esély, minél kevesebb a lehetőség, hogy a magunk hangján a társadalom nyilvános fórumain megszólalhassunk, annál több a feszítő tehetetlenség, a düh, a gyűlölet, annál erősebb az eltökéltség: ezen a helyzeten – akár a legdrasztikusabb eszközökkel is – változtatni kell.

Már most is akadt (ifj. Hegedűs Loránt lelkész), aki azt mondta (még ha visszavágásként is): „Rekeszd ki őket!”

Kiket?

Ha nincs párbeszéd, mindennél veszedelmesebben hatnak az „érzéki csalódások”. Ha nincs párbeszéd, ha nincsenek látókörömben Gabor Lauferek (más véleményűek, másképp gondolkodók a „másik” oldalról), akkor hajlamos vagyok a maga teljességében elutasítani az alapvetést. Kik mások volnának, mint zsidók, azok a bennfentesek, akik Magyarország legnagyobb internetes fórumát is, lám, kezükben tartják? Kik mások volnának, mint zsidók, akik veszik a bátorságot, és kísérleteznek velünk; akik aztán kijelentik, hogy „az antiszemitákkal Magyarországon lehetetlen a párbeszéd”? Kik mások volnának, akik kezükben tartva a legfontosabb (legnagyobb hatású) magyar médiumokat, meg akarják szabni, hogyan kell gondolkodnom, mit szabad mondanom – mint a zsidók? Kik ellen kell fellépnem, ha ezt az áldatlan helyzetet nem akarom ennyiben hagyni? Néven nevezve őket, kíméletlenül. „A zsidók” ellen.

Megismétlem: ennek a buta és veszélyes érzéki csalódásnak egyes egyedül az vethet gátat, ha tapasztalataink – személyes és nyilvános párbeszédeink, kétoldali szókimondó megnyilatkozásaink – folytán meggyőződhetünk ösztönös feltételezésünk hamisságáról. Ha tetszik, ha nem, az ember természete már csak ilyen: ha megharapja egy kutya, onnantól kezdve minden kutyát harapósna gondol, hiába tudja józanabbik eszével, hogy ez nem igaz; s hiába gyözködik a következő kutya gazdája. (– Ne féljen, ez a kutya nem harap! – Én ezt tudom, de vajon ő is tudja-e? – szól a klasszikus vicc.) Ha mindkét törzsnél, vagy akár a Senki Földjén – fontos, hogy a nyilvánosság számára is láthatóan – megszorognak azok a másképp gondolkodók, akik nem hajlandók érzéseiket és ítéleteiket törzsi sablonokba gyömöszölni, hajlandók viszont ellenfeleiknek gesztusokat tenni, elismerni és méltatni őket az elismerésre és mélt-

²⁰⁶ „Részemről szólásszabadság van”. Beszélgetés Gabor Laufer moderátorral (Harmadik könyv: A megoldás nyomában)

tatásra méltó vonásokért – nos, ebben az esetben az érzéki csalódások, a hamis beidegződések előbb-utóbb felszívódásnak indulnak majd.²⁰⁷

Az általánosítás veszedelme: a fordulat kerékkötője

Természetesen ezek a másképp gondolkodók (nagylelkű gesztustevők) nem kis személyes kockázatot vállalnak, amikor mindenki szeme láttára és füle hallatára szembeszegülnek a törzsképző sablonokkal, a törzsfők iránymutatásával. Mióta a világ, világ, minden törzsben több az önálló gondolat és akarat nélküli, igazodásra hajlamos, mint aki a maga igazáért (igazával) a törzsfővel s a többséggel (a lelkes alattvalókkal) nyíltan szembeszállna; s mióta a világ, világ, az előbbieket mindig a törzs elárulásával, meggyengítésével, megosztásával vádolják az utóbbiakat. Érdemes megfigyelni Kis János esetét: még a törzsi köztisztelet piedesztálja sem elég biztos hely ahhoz, hogy az önálló (önállósuló) szellemiség a túlbuzgó igazodók ellen védelmet nyerhetne. Amióta kijelentette, hogy Medgyessy Péter miniszterelnöknek – titkosszolgálati múltja miatt – mennie kell; mióta kifejezésre juttatta – szemben pl. Nádas Péter következtetésével –, hogy erkölcs és politika szférája nem választandó szét; mióta eszme- és jövőkép-nélküliségéért elmarasztalta saját pártját és koalíciós partnerét, s képes volt e téren Orbán Viktorral, ha csak egyetlen dologban is, eszme és jövőkép szükségében, egyetérteni, azóta – az SZDSZ egykori alapítójának és első elnökének – hirtelen megszaporodtak törzsi ellenlábasai.²⁰⁸ (Egyszersmind megszaporodtak átelleni tisztelői.)

²⁰⁷ Kinek a „bűne” például, hogy a „nemzeti” oldalon sokaknak úgy tűnt, „a zsidók” egyöntetűen és módszeresen nekitámadtak az Orbán-kormánynak, s hogy a „zsidók uralta média” ehhez bő támogatást nyújtott. A balliberális sajtó ugyanis valóban azoktól a közvetett és közvetlen „bizonyítékoktól” zengett, amelyek a Fidesz szélsőjobbboldaliságát, antiszemitizmusát „igazolták”; az olyasféle ellenbizonyítékokat viszont „elfelejtették” hangoztatni, mint hogy az Orbán-kabinet alatt született egy megállapodás arról, hogy a központi költségvetés évente 35 millió forinttal támogatja a zsidó temetők gondozását. (Ld. erről Zoltai Gusztávnak, a Magyarországi Zsidó Hitközségek ügyvezető igazgatójának nyilatkozatát a Népszabadság 2003. május 28-i számában.)

²⁰⁸ Túlfeszítené e könyv kereteit, ha alapos elemzéssel akarnánk eldönteni, e vitában-harcban kinek van igaza. Annál is inkább, mert így vagy úgy, mindkét (liberális) oldalnak megvan a maga igazsága. Az Élet és Irodalomban megjelent írásában (Erkölcsei minimum, december 20.) Kis János azt állítja például Nádas Péterről, hogy a hazai liberális értelmiséggel ő fogadtatta volna el „a politika és az erkölcs szétválasztásának tézisé”; Bojtár Endréről pedig azt, hogy azt mondta volna, „a politikát el kell választani a moráltól”. De az ÉS következő számában (Visszhang rovatában) Nádas is, Bojtár is élesen cáfol, lényegében ugyanúgy, ugyanazzal a megfontolandó érveléssel: egyikük sem mondta még véletlenül sem, hogy erkölcsöt és politikát el kellene választani. Nádas „csak” az állítja, hogy „...demokráciában az erkölcs és a politika összefüggésének egyetlen foglalatja a törvény”. Bojtár szerint meg: „Kisnek mind a négy, az erkölcs közvetlen politikai szerepét, a ‘politikai erkölcsöt’ támogató érve cáfolható avval, hogy amikor erkölcsi kifogások merülnek fel a politikával kapcsolatban, akkor ezek a jogrend, a törvények módosításával, új törvények megalkotásával oldhatók és oldandók meg”. Tehát látszólag nincs is semmiféle vita, legfeljebb félreértés, hisz mindenki egybehangzóan fújja az erkölcs fontosságát. Valójában azonban óriási szakadék tátong a kétféle liberális felfogás között. Az egyik meggyőződése, hogy a demokráciában a politikai erkölcs legfőbb őre és érvényesítője a jog, a törvényalkotás; a politikusokon (például Medgyessy Péteren) tehát legfeljebb a törvények betartását lehet számon kérni (de már például a választók becsapása miatt önkéntes távozását követelni „áldatlan és felesleges vita”). A másik meggyőződése szerint az erkölcs valóban nem veheti át a törvény szerepét, mert az „erénydiktatúra” lenne; viszont a törvények sem pótolhatják az erkölcs szerepét. Többek között azért sem, mert az erkölcs (egy erkölcsi minimum) érvényesülése nélkül a törvények szabad értelmezése és kijátszása válik politikai szokássá, normává. Kis János – a rendszerváltásunk kezdete óta adódó számtalan közül – a párt-

A véleménykülönbség voltaképp attól óriási, hogy egy ki nem mondott (rejtett, s nem is feltétlen tudatosult) motiváció téríti el a természetesnek vélhető álláspontokat. Egy Nádas Péter érzékenységu szépírótól az ember legutoljára várná, hogy „politikusi” érvekkel védje, ahelyett, hogy erkölcsi megfontolásokból támadná voltaképp a hálózat (a Medgyessy és Salgó²⁰⁹) titkos átmentését. A szabad demokrata képviselőknek legalább volt egy huszon-négy órás megingásuk (egy napig tartott, amíg a hirtelen bizalommegvonástól eljutottak a teljes bizalom kinyilvánításáig), Nádas azonban egyetlen pillanatra sem ingott meg.²¹⁰ A legvalószínűbb magyarázatot abban leljük, hogy Nádas része lehet annak a „halmaznak”, amelyről a Szombatban (a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület Lapjában) az országos választások után a következő jelent meg: „A magyar zsidóság, mely — történelmi okok folytán — a baloldal természetes rezervoárjának tekinthető, eleve irtózott a »jobboldali« Fidesztől” (vagyis a választásokon ezért szavazott ellene). Nádas viselkedésében tehát mindennél többet nyomhat a latban, hogy történelmi okokból mitől irtózik és mihez vonzódik. Akárcsak, úgy tűnik, Bojtár Endrében, aki szerint Tamás Gáspár Miklósnak sikerült a rendszerváltás utáni politikai gondolkodás mélypontját jelentő mondatot leírnia azzal a felvetésével, hogy „Meggondolandó ugyanakkor, hogy kudarcai ellenére vajon nem mégis Orbán Viktor-e a leginkább messze tekintő magyar politikus.”²¹¹ Számtalan helytálló érvet lehet felhozni a mellett, hogy Tamás Gáspár eme meggondolása ezúttal miért nagyon is megalapozott. Ettől, az időközben a szabad demokratáktól elköszönt filozófusra csakugyan jellemző a meglepő – olykor ellentétes – felismerések közötti könnyed ugrálás; ugyanez aligha mondható el Kis Jánosról, ki a megfontoltságáról, higgadtságáról nevezetes (és történetesen szintén filozófus), és igen hasonló következtetésre jut:

„A Fidesz-kormány egy életérzést kínál a fiataloknak, a dinamikus, sikeres Magyarországhoz való tartozás büszke érzését. [...] Az MSZP egyik legsúlyosabb gyengéje, hogy nincs eszmei arculata, nincs víziója a jövő Magyarországaról. [...] Az SZDSZ-en a kilencvenes évek közepe táján egyre inkább úrrá lett az a tévhiedelem, hogy a politikában az eszmék nem számítanak, a siker kulcsa az, hogy anyagi előnyöket ígérünk a középén lévő szavazóknak.”²¹²

Egészen biztosan nem túlzás tehát levonni azt a következtetést, hogy Tamás Gáspár gondolatát egy hosszú és változatos korszak mélypontjának nevezni csakis „zsigerből” lehet: elvakult törzsi irtózásokból és vonzódásokból; és nem valóban liberális (szabad, független)

finanszírozás találó példáját említi: „A törvény megtiltja a pártoknak, hogy kampányuk finanszírozására be nem vallott összegeket fogadjanak el. Csakhogy a pártok csendben együttműködhetnek az illegális ügyletek eltitkolásában.” Magam „A pártok, a pénzek és a képmutatás” című írásomban annak a következtetésemnek adtam hangot, hogy a közélet feltűnő elmocsarasodása, a csalások, korrupciók szinte feltartóztathatatlan terjedése egészen bizonyosan összefüggésben van azzal a közkeletű (népi) megfigyeléssel, hogy a fejtől büzik a hal; ha a törvény betartása a törvényhozók számára sem szentség, a törvénytörés viszont napi gyakorlat, akkor, ugyan, ki fogja törni magát... A felfogásbeli szakadék egyik oldalán tehát azok a liberálisok állnak (sokadmagukkal), akik a honi demokrácia sajnálatos velejárójának tekintik a kifogásolható erkölcsi szintet; „ennyire futja” a választandók kínálatából, a választandók akaratából. A másik oldalon pedig Kis János áll (néhányadmagával), aki a demokrácia kívánatos működéséhez szükségesnek ítéli a politikusok felelősségvállalását és felelősségre-vonhatóságát, ehhez pedig az erkölcsi minimum meghatározását és érvényesülését. (VDGy)

²⁰⁹ Salgó Lászlóról, a Medgyessy-kormány országos rendőrfőkapitányáról ugyancsak kiderült, hogy a kádári titkosszolgálat tagja volt, s egyebek között Lezsák Sándorról készített jelentést.

²¹⁰ „Áldatlan és fölösleges vita” (Nádas Péter író a Medgyessy-ügyről). Mihancsik Zsófia interjúja, Magyar Narancs, 2004. szeptember 17.)

²¹¹ In: Népszabadság, 2002. november 7.)

²¹² Interjú Kis Jánossal a Hetek című lapban.

szellemi és erkölcsi magaslatokból; amilyenek ezúttal Kis Jánoséi; s amelyekről, már nem is olyan furcsamód, a Bojtár Endrék azt gondolják, hogy nem elég valóságosak, csupán „kiagyalt elrugaszkodási pontok”.²¹³

Számunkra azonban itt mindennél fontosabb, hogy íme, elérkezett az idő, amikor többé már nincs okunk hallgatni saját ösztöneinkre, de még a zsidó kulturális egyesület általánosító megállapítására sem. Kis János megszólalásainak ismeretében teljes meggyőződéssel kijelenthetjük, hogy a Nádasék vagy az említett szavazók álláspontja egyáltalán nem azonos a „magyar zsidóság” egészének álláspontjával. Kis János például, a magyar liberalizmus jelképértékű figurája, láthatólag nem zsidóként, nem SZDSZ- vagy MSZP-tagként, hanem *liberálisként* gondolkodik. Innentől kezdve aki egy kalap alá veszi mondjuk Kis Jánost és Nádas Pétert, akár származási alapon is, az minden részigazsága ellenére óriásit vét a teljes igazság ellenében. Ráadásul akarva-akaratlanul kerékkötőjévé válik egy régóta várt, kedvező fordulatnak: amikor a gondolkodó, civil értelmiség igyekszik újra kellő távolságot tartani a pártpolitikától, sőt, a törzsi politikától és háborúságtól, hogy ne ez a rövidlátó hatalmi (túlélési) harc hasson őrá, inkább ő hasson a politikai (törzsek és pártok feletti, egyetemes) gondolkodásra. Nyilván kár lenne egy ilyen folyamatot megakasztani.

A „politikailag korrekt” gyengülése: lehetőség az újragondolásra

Valóban igazi fordulat észlelhető. Újra lehet gombolni a dolmányt, azaz új értelemmel lehet feltölteni a szavakat, meg lehet keresni a helyénvaló meghatározásokat, ki lehet alakítani a hamisítatlan- és torzítatlan normákat. Szép lassan fel lehet számolni a „politikailag korrekt” idejüketmúlta, mára létjogosultságukat veszítette elveit, le kell döntögetni a maradék „balos tabukat”; ha tetszik, ha nem, el kell végezni az *antiszemitizmus* kifejezés aprólékos újraértelmezését és az *antiszemita* új, pontos meghatározását.

Határozott külső (határon túli) és belső (határon inneni) tendenciák vannak, melyek ezt nem teszik reménytelenné.

A határon kívüliek: se szeri, se száma most már a dolgokat nevükön nevező publicistikáknak. E trilógiában bőségesen idézek – főképpen is Lovas István Magyar Nemzet-beli sajtószemléi nyomán – nyugati példákat, zömmel közmegebecsülésnek örvendő, baloldali lapokból. Tételtem bizonyítására itt most az egyik legismertebb amerikai újságírónak (Alexander Cockburn) egy amerikai internetes honlapon (Counterpunch) megjelent írását mutatom be (Lovas segítségével²¹⁴). Választásom azért esett éppen az ő írására, mert az itt befejezésként idézett mondata feketén-fehéren bizonyítja, hogy a törzsi háború (nyilván más hangsúlyokkal, más jelentőséggel, de azért) a Nagy Amerika mindennapi életét is megterheli; erről azonban ott is csak azután kezdtek szélesebb körben beszélni, amikor ráeszméltek: a további hallgatás az iraki háborút kiobbantó ideológia térnyerésével járhat, és ennek esetleg súlyos veszedelmei is lehetnek.

Cockburn „kipakol”, és nekitámad azoknak, akik őt és a baloldali újságírókat folyamatosan antiszemitának állítják be. A támadók soha nem tartják szükségesnek azt elismerni, hogy „Izrael rasszista állam, amelynek nyilvánvaló és bizonyítható szándéka a palesztin föld folyamatos ellopása, a palesztinok elnyomása, mind kisebb gettókba tömörítése [...] A valódi probléma azonban az, hogy a zsidók nem szeretnek rossz dolgokat hallani Izraelről, ahogyan azt sem szeretik, ha zsidó lobbiról írnak cikkeket. Ha csak megpendítem a témát, valaki azonnal azt írja, hogy »Cockburn azzal a régi antiszemita kacsával kísérletezik, amely szerint a zsidók kezében van a sajtó«. Láthatóan rendkívüli idegességet vált ki a politikai és

²¹³ Id. mű (Kis-minimum, ÉS, 2003. január 3.)

²¹⁴ Magyar Nemzet, 2003. szeptember 17.

kulturális életben, ha valaki meg akarja vitatni azt, hogy a cionistáknak milyen befolyásuk van a médiára. Ha pedig valaki egyetlen szót is kiejt arról, hogy igazságot akar a palesztinoknak, akkor úgy elveszíti kongresszusi székét, mint Georgiában Cynthia McKinney vagy Alabamában Hilliard.”²¹⁵

Egyelőre még Romano Prodi, az Európai Bizottság elnöke siet kijelenteni, hogy „Tovább élnek az előítéletek”, az EU vezetőiből olyasféle szavak törnek elő, mint „aggasztó”, „meglepő”, „felháborító”, s az erről tudósító magyar napilap beszámolója szerint „Vihart kavart az európaiak Izraelről alkotott véleménye” – ez sem változtat azonban semmit a tényen: az Európai Unió tizenöt tagországában végzett felmérés szerint a polgárok legtöbbször (59 százalék) úgy véli, hogy Izrael veszélyezteteti leginkább a világ békét.²¹⁶ Csak utána következik Irán, Észak-Korea és az USA. Az EU-hoz akkreditált izraeli képviselő nyilatkozatában kifejtette, hogy „az európaiak vakok az izraeliek szenvedésével és áldozataikkal szemben”, Ariel Saron izraeli miniszterelnök szerint pedig „az európai antiszemitizmus nyomta rá a bélyegét” a felmérés eredményeire. Az 59 százalék ismeretében teljes biztonsággal kijelenthetjük: elképzelhetetlen, hogy ekkora európai tömegben valóságos – faji alapú, kirekesztő szándékú – zsidóellenesség támadjon. Elkerülhetetlen, hogy Európában teljes gőzzel meginduljon a jelenség- és fogalomtisztázás, a mai világnak (életnek) megfelelő fogalomalkotás.²¹⁷ Az afféle eltitkolási kísérletek, amilyenről például Werner Bergman számol be, nem lehetnek hosszú életűek. A Ha'aretz izraeli lap cikke szerint, a német szociológus, „aki csoportja vezetőjeként egy addig pártját ritkító tanulmányt készített az európai antiszemitizmus okairól, azzal a váddal lépett elő, hogy a tanulmányt megrendelő EU »eltemette« a jelentést, mert annak nyomán polgárháború kirobbanásától tartott.”²¹⁸

A határon innen – az itteni törzsi háborúskodást, antinacionalisták és nacionalisták, jobb és bal ellentétét illetően – arról az örömteli tényről lehet beszámolni, hogy balliberális oldalon is szépen szaporodik a változtatást óhajtók száma. Civil szerveződések keresik a meggyőződéssel szemben állók társaságát kiadós politikai eszmecserére. Neves építészünet, Makovecz Imrét például a „nemzeti” oldal elkötelezett hívét és szószólóját a legutóbbi (2002. évi) választások után néhány hónap alatt több, magát baloldaliként definiáló szervezet is felkérte előadásra, beszélgetésre (például a Modern Magyarok Mozgalma²¹⁹). Nem véletlenül. Makovecz félreérthetetlenül kinyilvánította, hogy „nem lehet és nem is szabad azt mondani, még a köznap beszéd szintjén sem, hogy a baloldal nem magyar és a jobboldal a kizárólagos magyar. Ebből a manipulált, sötét betegségből, a címkézésből ki kell tudnunk mászni, és meggyőződésem, hogy a polgári köröknek mind a jobb, mind pedig a valódi baloldali értékeket magukba kell fogadniuk. Úgy vélem, egyszerűen tilos egy ilyen mozgalom esetében a bármilyen megkérdőjelezés.”²²⁰ Másik példa: miközben a balliberális kormány nem győzött felajánlásokat tenni az USA-nak, hogyan szeretné segíteni háborús („terrorizmusellenes”) törekvé-

²¹⁵ Magyar Nemzet, 2003. szeptember 17. Egy demokratapárti képviselőt amerikai zsidó szervezetek ugyancsak megtámadtak, amiért egy háborúellenes fórumon azt hangoztatta, hogy az amerikai zsidók a felelősek azért, hogy az országot háborúba viszik Irak ellen, és a zsidó vezetők meg tudnák akadályozni a háborút. A Washington Post szerint James P. Moran képviselő bocsánatot kért nyilatkozataiért, s hozzátette, hogy lánya egy zsidóhoz megy feleségül és kilencéves gyermekével együtt áttér a zsidó vallásra. (Lovas István Napi sajtószemléje, Magyar Nemzet, 2003. március 13.)

²¹⁶ Népszabadság, 2003. november 5.

²¹⁷ Mint ahogy az is elkerülhetetlen, hogy a Simon Wiesenthal Központ saját hitelét ássa alá akkor, amikor azt követeli, hogy a felmérésben tapasztalható európai érzelmek miatt az Európai Uniót zárják ki az izraeli-palesztin békefolyamatból.

²¹⁸ Lovas István Napi sajtószemléjéből, Magyar Nemzet, 2003. november 26.

²¹⁹ Ld. a Zsidóság, baloldaliság, valamint A feladványtól a „cenzúráig” című fejezeteket.

²²⁰ „Nincs kettészakítva az ország”. Makovecz szerint a polgári köröknek a valódi baloldali értékeket is vállalniuk kell. Magyar Nemzet, 2002. november 2.

seiben, ez idő tájt olyan nagy példányszámú balliberális újságban, mint a Népszabadság, és jellegzetesen értelmiségieknek írt lapunkban, az Élet és Irodalomban tekintélyes írások jelentek meg, amelyek megkérdőjelezték az Egyesült Államok háborús politikájának ésszerűségét és jogosságát.

Különösen az ÉS-ben egyre-másra helyet kapnak már olyan cikkek is, amelyek az idejétmúlt „politikailag korrekt”-ek felszámolásából, a „balos tabuk” döntögetéséből veszik ki részüket. „A politikailag korrekt határmezsgyéjén” című írás (És, 2003. jan. 3.) szerzője (Ian Buruma) beszámol egy „igazi ‘68-as: balos provokátor”, Jörg Friedrich nemrég megjelent könyvéről, illetve fogadtatásáról. A mű a második világháború utolsó éveiben az angol bombázók által lerombolt német városokról szól, s a Daily Mail-ben Corelli Barnett azzal ment neki a szerzőnek (Friedrichnek), hogy „történetírói pálfordulásával” Hitler bűneit relativizálja és igazolja. Figyeljük meg, mit ír erre Ian Buruma (s voltaképp az És): „De ez a vád teljes képtelenség. Friedrich semmit nem igazol. Egyszerűen elérkezettnek látta az időt arra, hogy a figyelmet a németek bűneiről a németek szenvedéseire irányítsa.”

Buruma azt is megjegyzi, hogy a német áldozatok témája korántsem új, csak „éveken át a revansisták és önsajnáló nacionalisták sajátították ki maguknak. A National-Zeitunghoz hasonló ócska kis lapok írogattak a szövetségesek állítólagos bűneiről. Friedrich nem tett mást, mint megtört egy balos tabut.” Voltaképp mulatságos látni a szerző akrobatamutatóványát: miközben hallgatva az idők szavára, kritikája rejtekében maga is igyekszik régi sablonjait sutba vágni, eközben képtelen megszabadulni egy sereg másiktól. Nem okoz neki gondot állítólagosságról meg önsajnálatról meg kisajátításáról beszélni, holott a baloldali értelmiség nem ok nélkül kerülte nagy ívben a kényes témákat, s ezzel Buruma is teljesen tisztában van.

„Természetesen megvolt az oka annak – írja –, hogy a baloldal eddig miért tartózkodott a témától. Túl sok olyan apologeta volt, mint amilyennek Corelli Barnett most Friedrichet is láttatni akarja. *Egyetlen normálisan gondolkodó ember sem szeretne volna, ha ezekkel azonosítják. Bizonyos szempontból könnyebb volt leragadni a holokauszt miatti bocsánatkérés mellett.*” (Az én kiemelésem – VDGy)

Megismétlem: „Egyetlen normálisan gondolkodó ember sem szeretne volna...” Nos, itt vagyunk az egyik legfontosabb kérdésnél, melyet a színe után meg kell néznünk a visszajáról is: valóságos demokrácia-e az, ha az emberek gondolkodását és megnyilvánulását félelmek igazgatják?

Véleménydiktatúra és elhallgatási spirál: a demokrácia korlátja

Az „antiszemitizmus” elleni harc alapvetése, ennek a közvéleménnyel való elfogadtatása kétségkívül elejét vette a rosszízű, nyílt „zsidózásoknak”; vagyis annak, hogy bárki is faji, származási alapokra vezessen vissza bármiféle egyéni vagy társadalmi rendellenességet. De vajon milyen hátrányos hozadékkal (egyéni, társadalmi veszteségekkel) járt együtt az alapvetés feltételek és megszorítások nélküli betartatása, a „politikailag korrekt” (privilegizált, egyeduralkodó) rangjára emelése?

Német kutatók (mint Burumától megtudjuk) úgy írtak a szóban forgó történelmi korszakról, hogy szóvá sem tették a német polgári lakosság tömeges (milliók) elpusztítását; nehogy Hitler bűneinek relativizálásával és igazolásával lehessen vádolni őket, amint ezt több mint ötven év múltán is megtették még (Friedrichhel); „egyetlen normális ember” sem akarhatta ezt.

A demokráciát nem csak a politikai és gazdasági diktatúra – vagy akár az „erénydiktatúra” – eszközeivel lehet esetlegessé és korlátozottá tenni, de a véleménydiktatúráival is. A

tömegkommunikációból ismert jelenség, az ún. elhallgatási spirál talán sehol nem érvényesül(t) olyan tökéletesen, mint az „antiszemitizmus” kérdésében. A jelenség lényege, hogy azokat a véleményeket, amelyek a médiában kisebbségben maradnak, az emberek nem szívesen hangoztatják; ennél fogva a médiában még kisebb lesz a súlyuk, e miatt pedig még kevesebben fogják hangoztatni... és így tovább. Esetünkben a spirál hatásmechanizmusát többszörös felerősítette, hogy az egyik oldalon bőségesen adatott ok a mély hallgatásra, a másik oldalon pedig érdek a hangos beszédre.

Melyek voltak (volnának) ezek?

- a nem-zsidók büntudata és együttérzése
- önvédelem
- a zsidók félelme, büntudata, együttérzése
- politikai fegyver a baloldal kezében
- törzsi fegyver a zsidók számára
- üzlet a zsidók számára

A nem-zsidók büntudata és együttérzése

Szerencsére minden tisztességes ember mélyen fájlalta és fájlalja azt, ami a zsidósággal történt, együtt éreznek a túlélőkkel, osztoznak gyászukban. Ám büntudatot éreztek és éreznek nem csak maguk vagy közvetlen felmenőik, de nemzetük miatt is, hogy nem tett(ek) meg mindent a népirtás megakadályozására. Ez a büntudatos és együtt érző állampolgár semmilyen körülmények között nem fog hangosan „zsidózni”, vagyis nem száll be semmilyen vitába, amelynek a zsidóság bármilyen módon érintettje; vagy ha mégis beszáll, csakis „politikailag korrekt” módon.

Önvédelem

Azok után, ami a zsidósággal történt, a büntudat nem csak helyénvaló, de kötelező is. Elmaradhatatlan része a „normális” emberektől megkövetelt erkölcsi normának. Aki viselkedésével, megnyilvánulásaival nem teszi nyilvánvalóvá e büntudatát, azt kirekesztik a közéletből. Aki egy ilyen népirtás után kritikusan mer viszonyulni a zsidósághoz vagy bármely egyedéhez; vagy bárkihez és bármihez, akiben és amiben a zsidóság támogatásra lelt üldözése során; vagy megengedőleg mer szólni bárkiről, aki részt vállalt vagy részt kapott üldözésében; nos e norma szerint abban nem elég mély a gyász, nem elég őszinte a büntudat, az nem elég kritikus a népirtással szemben, az voltaképp rokonszenvezik a népirtókkal, az tehát fajüldöző, náci, fasiszta, antiszemita. „Egyetlen normális ember sem akarhatta, hogy ezekkel azonosítsák...”. A normális emberek (kutatók és nem kutatók) ezért: önvédelemből hallgattak ott is (pl. Nyugat-Németországban), akkor is (pl. a rendszerváltozás Magyarországon), ahol és amikor nem politikai diktatúrák diktálták a kívánatos véleményeket.

Jól tükrözi a jelenség képtelenségét (visszásságát, sőt, abnormitását), hogy az antiszemitizmus (zsidógyűlölet, fajgyűlölet) vádja ellen maguk a tabudöntögető zsidók is védekezésre kényszerültek és kényszerülnek! Amint ezt másutt²²¹ bővebben kifejtem, Pelle János, a magyar történelem kutatója, a jobboldal díszzsidója lett, voltaképp amiatt, mert a baloldali sémákat sutba vágva, tárgyilagosan és árnyaltan ír zsidókról, zsidóságról. Amikor Jászi Oszkáról, Révai Józsefről és Lukács Györgyről megállapítja, hogy mindhármukat a „baloldali internacionális” elmélet híveinek tarthatjuk, és közös bennük, hogy tudni sem akartak a holokauszt képében jelentkező „zsidóproblémáról”²²², ezt Radnóti Sándor esztéta, kritikus és

²²¹ Ld. Harmadik könyv: A megoldás nyomában, „A feladvány” című alfejezetben

²²² Pelle János: Nobel-díj és holokauszt-recepció, ÉS, nov. 8.

egyetemi tanár úgy értékeli, hogy összeállt „a reprezentatív magyar zsidók hevenyészett, de bízvást fajelméleti alapon álló listája”; Litván György történész „érvelése” szerint pedig „Már a három névnek ez az egymás mellé állítása is kimeríti a pimasz rágalmazás tényálladékát”, s Pelle János „az utóbbi időben Jászi Oszkár emlékének bemocskolására specializálta magát”...

A zsidók félelme, büntudata, együttérzése

Amint Kovács András kutatási eredményeire hivatkozva említettem, a hazai zsidóságot összetartó legnagyobb erő a holokauszt. Az „égő áldozat” izzó emléke, a mély együttérzés, a megisméltódtól való félelem, a túlélés büntudata arra készíti a túlélőket, hogy érzékenyen és keményen ügyeljenek a „helyes” közgondolkodásra és közbeszédre, elejét véve a zsidók mindenféle (s főképp negatív töltetű vagy szándékú) megjelölésének, megítélésének. A büntudat és az együttérzés azonban itt nem a hallgatásra és védekezésre sarkall(t) – ellenkezőleg: a hangos, vádló beszédre, sőt, bosszúra (ÁVH); eközben kitörölni, feledtetni (gyengíteni, elhomályosítani) igyekszik mindenki más szenvedéseit, méltányolható igényeit, érdekeit.

Politikai fegyver a baloldal kezében

A büntudat, az együttérzés és az önvédelem hármasa szülte hallgatás kapóra jött (jön) mindazoknak, akik ettől politikai céljaik akadálytalan elérését, saját bűneik vagy korántsem tiszta szándékaik elfedését remélhették (remélhetik). Történelmi okoknál fogva mindenekelőtt a baloldalnak. A tizenkilencedik század végére a zsidóság számára világossá vált: a nemzet-államok kialakulása – a polgári, illetve szabadságjogok erősödése ellenére – végül is nem könnyíti meg, ellenkezőleg, a nacionalizmus megerősödése folytán megnehezíti beilleszkedésüket. A „hazátlan” nép számára egyedül a nemzetek feletti, egyetemes világ létrejötte (létrehozása) kecsegtetett az emancipáció (a teljes egyenjogúság) reményével, nem véletlen (mondhatnánk: természetes), hogy annyi zsidó állt az internacionalista (baloldali) mozgalmak, forradalmak élére. Ez az egyetemességben, antinacionalizmusban rejlő sors- és érdekazonosság az egyik oka annak, hogy a zsidóság erősebben kötődik a bal-, mint a jobboldalhoz. Ezt a köteléket aztán tovább erősítette (talán örökre elszakíthatatlanná tette) a második világháború szereposztása, amelyben a Szovjetunió a (megmaradt) zsidóság megmentőjének színében tűnhetett fel. Mindezek következménye, hogy a zsidóság elnézőbb a baloldali antiszemitizmussal, s általában a baloldali bűnökkel (akár népiértékekkel) szemben; a baloldal pedig „hitelesen” tudja antiszemitizmussal, nacionalizmussal, nácizmussal, s egyéb szélsőségekkel vádolni a jobboldalt. No és még valami.

Azzal, hogy baloldali, „humanista” segédlettel a holokausztot teszik minden bűnök legfőbb bűnévé; azzal, hogy törvényi szigorral és erkölcsi pallossal fenyegetnek minden földi halandót, aki e bűn egyediségét vitatja; azzal tehát, hogy abszolutizálják a holokausztot, relativizálnak minden más, szörnyűséges, ember- és emberiségellenes bűnt. A modern emberiségnek a holokauszt-dramaturgia szerint építkező közgondolkodása éppen emiatt van hosszú sikerre ítélve. A holokauszt-tragédia mesterséges, szüntelen hízlalása, az ebben való jeleskedés valósággal kíváncsú minden hamiskodó hatalom számára. „A világ különböző szintű és rangú – akár csupán helyi szintű és huszadrangú – befolyásosai azt vették észre, hogy a Wallenbergeknél sűrű megkoszorúzásával, az antiszemiták, a fasiszták és tsaik szapora szidalmazásával simán és egyszerűen levethetik magukról saját bűneiket. Legyenek ezek akár mily szörnyűségesek is.”²²³

²²³ Varga Domokos György: Szigorúan véve – az aránytévesztés veszedelméről. (Gondola – internetes újság –, 2005.)

Az A-fegyver mint sikeres mém című tanulmányomban²²⁴ részletesebben kifejtem, hogy „az antiszemitizmus elleni harc mint politikai fegyver” miként tud(ott) olyan hosszú és fényes pályát befutni. Az ottani okfejtéshez – az iméntiekén túlmenően – egyetlen tényezővel járulok most hozzá, mégpedig egy különös pszichológia vizsgálat eredményével.

Nem sokkal a világháborút követően Solomon Ash azt próbálta kideríteni, mitől függ az, hogy milyen benyomásunk keletkezik valakiről. Feltételezte, hogy a benyomás kialakítása nem egyszerűen az illető különböző vonásainak átlagolásával történik, hanem bizonyos „központi” vonásoknak aránytalanul nagy hatásuk van. Néhány kísérleti alany számára a célszemélyt az „intelligens, ügyes, szorgalmas, melegszívű, határozott, gyakorlatias és óvatos” jelzőkkel jellemezte. Más kísérleti személyek ugyanezt a leírás kapták, de a „melegszívű”-t a „hideg” váltotta fel. Ash azt találta, hogy egyetlen középponti vonás felváltása, vagyis a melegszívű felcserélés hidegre, jelentősen módosította a benyomásokat; ugyanezt nem tapasztalta akkor, amikor periférikus vonásokat cserélt fel. (Az első esetben pl. a „melegszívű” célszemélyre 91 pont jutott nagyvonalúságért, ugyanezért a „hideg”-re mindössze 8 pont; a második esetben, amikor az udvariast cserélte udvariatlanra, 56 és 58 volt pontszám.)²²⁵

Nos, a holokauszt, s nyomában a – különben helyesen – kötelező normaként megjelenő büntudat és együttérzés miatt az második világháború óta egyszerűen nem létezett még egy olyan szó, amelynek akárcsak megközelítőleg is annyira erős negatív töltete, kisugárzása lett volna mérvadó körökben, mint az „antiszemita”-nak. Ebből – illetve a pszichológiai vizsgálat eredményéből – következően ez a szó azért képes akkora rombolást végrehajtani a megcélzott személy vagy szervezet hitelességén, népszerűségén, elfogadottságán (pontosabban a róla alkotott benyomáson), mert egyszerűen kisépri a látókörből (de legalább is elhomályosítja) az összes többi, akármily pozitív töltetű, kisugárzású jelzőt, illetve jellemvonást. Nem véletlen, hogy Sándor György „humoralista”, aki nyíltan vállalja, sőt – vágyott hídszerepe folytán – valósággal demonstrálja zsidó származását és katolikusságát, 1991-ben ezt mondotta A Hét műsorában: „Az antiszemitizmus a legnagyobb bűnök egyike, ennél nagyobb csak az, ha ártatlanokat vádolnak meg ezzel.”²²⁶

Törzsi fegyver a zsidók számára

Magyarországon a zsidóság nem alkot nemzetet, de még egységes kultúrájú, egységes vallású (egységesen vallásos) közösséget sem. A zsidóság számára – mint több ízben utaltam rá Kovács András felmérésére hivatkozva – a legerősebb összekötő kapocs a múltban elszen-

²²⁴ Ld. Első könyv: A háború és a törzsek, I. rész: A háború természetéről

²²⁵ A vizsgálatot az alábbi mű alapján összegeztem: Forgács József (Joseph P. Forgas): A társas érintkezés pszichológiája, Kairosz 1997, 72-73. o.

²²⁶ A biztosnak látszó romboló hatás, mondanom sem kell, voltaképp minden hatalmi tényezőt arra csábít a mai napig, hogy bevesse az A-fegyvert ellenfelével szemben. Ezt tapasztalhattuk meg Amerika részéről. Bush elnök, ki nem éppen baloldali (merthogy republikánus) „szentül” eltökélte, hogy Afganisztán megtámadása után háborút indít Irak ellen is; minél több külső támogatást tud szerezni törekvéseihez, annál jobb. A prágai NATO-értekezlet (ahol a tagoktól minél nagyobb felajánlásokat vártak) előkészületeikor jelentek meg a Foreign Affairsben az Orbán-kormányról a botrányos jelzők (antiszemita, nacionalista), amelyek eleve kijelölték az új (balliberális) kormány és miniszterelnökének teendőjét: hűségnyilatkozatokkal és nagyvonalú ígéretekkel békíteni meg Amerikát. De hogy biztos legyen a siker, Bush a bot mellé elővette a répát (mézesmadzagot) is: feltűnő szívéllyességgel, mondhatnánk, barátsággal fogadta Medgyessy miniszterelnököt, noha akkorra már bebizonyosodott, hogy ő a Kádár-rendszer titkosszolgálatában szolgált, s ez jócskán kikezdte tekintélyét. Más nézetek szerint Bushék azt sem nézték jó szemmel, hogy Orbánék amerikai vadászgépek helyett svédek (Gripeneket) vásároltak. (Ld. pl. Keresztes Lajos: A NATO-kritika kritikája. Magyar Nemzet, 2002. november 9.)

vedett, s máig ható üldözések, legfőképp a holokauszt. Ebből egyenesen következik, hogy az antiszemitizmus és különféle „származékai” (fasizmus, náciizmus, horthyzmus, nacionalizmus, szélsőjobb, holokauszt-relativizmus stb.) elleni folyamatos, erőteljes, demonstratív védekezés (mondhatni, önvédelmi támadás), beleértve a holokauszt-múzeumokat, holokauszt- emlékműveket és holokauszt-megemlékezéseket – nos, mindez ma a legfontosabb identitásképző a zsidóság számára. Fónagy János, az Orbán-kormány egyik minisztere a Törzsi trilógiához adott interjújában (ld. Harmadik könyv: A megoldás nyomában) elmondta, hogy ő nem a származása miatt érzi magát zsidónak, hanem csupán dachból: akkor, ha bántják a zsidókat. Egybecseng ezzel, amit Heller Ágnes állapított meg a Magyar Televízió Aktuális című műsorában: nem baj, hogy antiszemitizmus van Magyarországon, mert ez fékezi a zsidók asszimilálódását. Kovács András felmérése pedig azt is igazolja, hogy a rendszerváltozáskor természetesen felfokozódott identitáskeresés a zsidóságot is elérte: többeknek lett fontos a maguk zsidósága, mint az azt megelőző években.²²⁷

Mindezzel teljesülni látszik egy feltétel, amely elengedhetetlen állításom helyénvalóságához: ahhoz ugyanis, hogy az antiszemitizmus elleni harc törzsi fegyver lehessen a zsidóság kezében, az kell, hogy a zsidóságot valamiképpen törzsként (pontosabban egy törzs részeként) értelmezhesük.

Amint erre korábban rámutattam, a törzsi háború két másképp magyar törzs között folyik, amelyek eltérően viszonyulnak önmaguk magyarságához, másképp kötődnek (magyar) nemzetükhöz. Az egyik törzsnek mintegy „létszükséglete” a magyarság, a nemzet fogalma szerinti felelős gondolkodás, figyelme ezért inkább erre (nemzeti sorskérdésekre, nemzeti hagyományok és esélyek megőrzésére) fókuszál; a másik törzsé meg inkább a külvilágra, a nyitásra, a „haladásra”, az egyéni jogokra, a globális folyamatokba való eredményes csatlakozásra összpontosul. Az előbbi törzs magát nemzetinek nevezi, ellenfelét pedig hajlamos nemzetellenességgel (hazafiatlansággal, idegenszívűséggel) vádolni, továbbá nemzetköziséggel és nemzetfelettséggel (azaz internacionalizmussal és kozmopolitizmussal). Az utóbbi törzs viszont voltaképp nem nevezi meg magát egyetlen jelzővel, és ez azzal magyarázható, hogy a legfontosabb összetartó (törzsképző) ereje nem az állítás, hanem a tagadás; tehát például nem a baloldaliság vagy liberalizmus, hanem az antinacionalizmus, vagyis a „nemzeti” erők általuk nacionalizmusként értékelt felfogásával, politikájával való szembenállás. Ezért tudott rendszerváltozásunk kezdetekor a korábbi diktatúra utódpártja, az MSZP, és a diktatúra megszüntetésében jeleskedő, liberális rendszerváltó párt, az SZDSZ olyan hamar és könnyen – az antiszemitizmus, a nacionalizmus, a szélsőjobboldal elleni harc jegyében – egymásra találni.

A törzs egésze és ezen belül a zsidóság felfogása és törekvése között voltaképp nem mutatkozik lényeges eltérés; amennyi különbség mégis van, az a törzsi háború későbbi szakaszaiban (a háború alakulása, kimenetele szempontjából) esetleg döntővé válhat. A nem zsidó, de antinacionalista baloldal számára az A-fegyver nem annyira identitásképző eszköz, és sokkal inkább politikai, semmint önvédelmi fegyver. Szélsőjobboldali veszéllyel, rohamosztagokkal nem zsigeri félelemből riogat, hanem nagyon is nyilvánvaló hatalmi haszonért: ellenfeleit olcsón és hatékonyan lejáratja, s ezzel megnyeri a – „történelmi okokból” rendkívül érzékeny, örökké biztonságot (pontosabban biztonságérzetet) kereső – zsidóság tekintélyes (ráadásul hangadó, erős befolyású) részét.

Igen valószínű azonban, hogy ez a politikai haszon erőteljesen megcsappan, épp az érzékelhető tendencia miatt: kimutatható és érzékelhető, hogy a pártokon kívüli (mögötti), civil háttérben erősödik az igény a nemzetet megosztó árok betemetésére. Az imént részletezett feltevésem szerint e betemetésben részt vesz általában a „civil” baloldal, de nem

²²⁷ Leginkább a vallási és kulturális hagyományok gyakorlására vonatkozó adatokból látható a zsidó identitás erősödése. A Kovács Andrásék felméréséből kitűnik, hogy a 18 és 35 év közöttiek esetén a jelenlegi családokban jóval gyakoribb például a szombat megtartása, a böjt Jom Kippur idején, a széder megtartása stb., mint a gyerekkori családokban. (Kovács András, id. mű 9. o.)

vesz részt a zsidóságnak az a – hangadó, befolyásos – része, amely a holokaustt óta úgy gondolja, hogy az asszimiláció (a magyar nemzetbe való maradéktalan beilleszkedés-beolvadás az emancipáció jegyében) többé nem elfogadható alternatíva (merthogy a nacionalista kirekesztési törekvések miatt valójában nem járható út) a zsidók számára.

Nos, amikor néhány ezer szavazaton múlik, hogy a „nemzeti” vagy „balliberális” politikai csoportosulás győz ma Magyarországon az országos választásokon, nem alaptalan azt állítani, hogy a hazai zsidóság kívülről is (pl. Soros Györgytől) megtámogatva döntő szerephez jut abban, merre billen a mérleg nyelve. Óhatatlanul feltörnek ilyenkor a régi, „bevált” sztereotípiák: egy összetartó kisebbség hatalmánál, befolyásánál fogva eldönti a többség sorsát. Engedve az érzéki csalódásnak, arra a „következtetésre” jutunk, hogy a legfőbb törésvonal voltaképp származási különbségek mentén húzódik; az egyik oldalon vannak a zsidók és barátaik; a másik oldalon a nem-zsidók és barátaik.

E torz szemlélet egyáltalán nem ritka a nemzeti tábor és sajtója berkeiben. Hogy mennyire nem, leginkább azon mérhető le, hogy az SZDSZ, népszerűségét tekintve ma már a parlamenti részvételi küszöb, azaz öt százalékos támogatottság környékén (de inkább alatta) ingadozván is éppen annyira sűrű támadások tárgya, mint a nagy testvér: az MSZP. Pedig ennek a torz szemléletnek megvan a maga „kézzelfogható” kára: azáltal ugyanis, hogy a zsidóságot demonizálja, s azáltal, hogy a zsidóságot, felfogását és szándékát illetően, monolit tömbnek tekinti („idegenszívű”, „a magyarság ellensége”), törzsi fegyvert nyom igazi ellenségei kezébe; azoknak a hangadókéba, akik pedig a nem-zsidókat – a zsidók „ellenségeit”, a magyarokat – szeretnék felfogás és szándék dolgában monolit tömbnek láttatni („bűnös nép”, „kirekesztő”, „antiszemita”). A magyar nemzet sorsáért aggódók nem is okozhatnak nagyobb kárt nemzetüknek, mint ha kényelmes általánosításaikkal (megfontolatlanságaikkal és igazságtalanságaikkal) kérlelhetetlen ellenségei számát szaporítják.

Jean-Paul Sartre, egyébként sok tekintetben vitatható francia egzisztencialista nem teljesen alaptalanul állapította meg (1944-ben), hogy a zsidó közösség az idő során elveszítette nemzeti, vallási jellegzetességeit, s „Ha mégis van közöttük kapocs, ha mindannyiukat mégis egyképpen zsidóknak nevezhetjük, ennek oka, hogy mindnyájuknak közös a helyzete, vagyis olyan közösség keretében élnek, amely őket zsidónak tartja.”²²⁸ Magyarán egy sok tekintetben valóban zsidóellenes, a zsidóság (pontosabban a zsidók egy része) bármilyen negatív szerepét indokolatlanul felnagyító közegben a zsidó önvédelem törzsi fegyverként fog visszahatni.

A „sok tekintetben valóban zsidóellenesek” számára azonban, lehet, egyáltalán nem látszik indokolatlanul felnagyítottnak a zsidók magyar- és nemzetellenessége. A következő, évezredes példát ajánlanám megfontolásra: a Szent István (Vajk) és a Koppány között vívott, szó szerint életre-halálra menő harc két olyan magyar törzs között folyt, amelyekről fel sem vetődhetett az, hogy idegen származásúak lennének; a magyarok – identitásuk szempontjából – talán legfontosabb kulturális örökségét, ősi írásukat, a rovásírást olyan uralkodók idején számolták fel (ugyancsak Szent Istvántól kezdődően), akiket ma a magyarság jelképeiként (akár megmentőiként) tisztelünk. Tehát minden látszat ellenére, az elvakult törzsi háború valójában nem elvakult nemzeti és elvakult nemzetellenes erők között folyik, hanem – mint már többször hangsúlyoztam – két olyan felfogás között, melyeknek egyaránt megvan a maguk igazsága, létjogosultsága. Mindebből az következik, hogy ha Magyarországon nem létezne zsidóság, minden bizonnyal akkor is létezne a két törzs, és létezne az őket elválasztó, ősi törésvonal.

„Szent István óta a magyar nép zöme mindig többé-kevésbé idegen fennhatóság alatt érezhette magát. Volt alkalom bőven annak a néha egymással szemben álló két típusnak a kialakulására, amely azután végigvonul az egész magyar történelmen” – írja 1925-ben a Pesti Naplóban Schöpflin Aladár, s így folytatja: „Az egyik típus a kényszerűségekkel

²²⁸ Jean-Paul Sartre: Elmékedések a zsidókérdésről. Göncöl Kiadó, 56. o.

megalkuvó, megfontolás és ésszerűség szerinti magyar ember típusa. A másik ennek ellentéte: szilaj temperamentum szerint élő, ősi karakteréhez és ideáljaihoz makacsul ragaszkodó, ellenállásra és protestálásra mindig kész, kényszerek jármába betörni nem tudó.” Az irodalomtörténész és író szerint „Válságos időkben a nemzet mindig az első típus embereire bízta magát, de a szívéhez mindig a második állott közelebb”, s „Itt a meghasonlás magva.” Később hozzáteszi: „A két nagy típus, a kuruc és a labanc néha harcban egymással, néha megbékélve, de mindig külön egymástól élt, tovább, évszázadokig. Egész a mi napjainkig. Kiegyenlíteni a két típust lehetetlen volt; ehhez az kellett volna, hogy a magyarság élhesse szabadon a maga temperamentuma szerinti életét, vagy pedig lelkileg teljesen feloldódjék az idegenségben. Az első lehetetlenség volt a történelmi helyzet miatt, a másikhoz túlságosan virulens volt az örökölt lelki alkat. Nem maradt más hátra, mint hogy a nemzet két arccal élje tovább az életét. Ez a kétarcúság, két östípusra szakadtság a magyar faji karakternek legjellemzőbb, sehol máshol fel nem található megkülönböztető jegye.”²²⁹

Üzlet a zsidók számára

Végezetül ugyancsak a véleménydiktatúra működése, az elhallgatási spirál erős érvényesülése irányába hat a zsidóságnak az a jól felfogott érdeke, hogy a vele szemben elkövetett szörnyűségekért minél nagyobb kárpótlásban részesüljön. Az emberi természet általános ismeretében teljesen logikus feltevés, hogy a zsidóságnak az a – jobbra különféle nemzetközi és nemzeti szervezetekkel lefedett – része, amelynek ez leginkább szívügye, érdeke, hogy a bűntudatot fenntartsa, akár úgy is, hogy felnagyítja az áldozatok, veszteségek számát, nagyságát, s nemcsak hangsúlyozza, de törvénybe foglaltatja és garantáltatja, hogy az ellene elkövetett bűnök és a maga szenvedései egyediek voltak (lettek volna), és hogy ez megkérdőjelezhetetlen. Erkölcsi normák politikai sulykolásával (azaz „politikailag korrekt”-ek kialakításával), a „gyűlöletbeszéd” törvényi tiltásával igyekszik elejét venni, hogy a „szélsőségeseken” kívül bárki hangot merjen adni érzéseinek, véleményének, ha ezek esetleg a zsidóságot támadó vagy akár csak bíráló jellegűek

A balliberális (antinacionalista) törzshöz tartozók számára ilyen szélsőséges „elem” például Kéri Edit. Megszállott igazságkeresésével gyakran olyan területre téved, amelyet minden „szalonképességre” adó közéleti ember nagy ívben elkerül. Nem átalott utánajárni, mennyi a holokausz magyar áldozatainak valós száma. Ennek feszegetése „szalonképes” körökben éppen olyan főbenjáró bűn, mint a holokausz tagadása, sőt, afféle holokausztagadásnak tekintendő. Kéri Editnek nem is tanácsos Izraelbe mennie, mert az ott nemrég meghozott törvény szerint „a zsidó állam a jövőben külföldi holokausztagadók kiadását követelheti”²³⁰. A döntés a gyakorlatban azt jelenti, hogy izraeli részről nincs törvényi akadály annak, hogy ilyesféle vétségekért Izraelben bíróság elé állítsanak külföldi állampolgárokat. Sőt, még ennél is többet jelent: miként a Jerusalem Post a döntésről beszámolván megjegyezte, az intézkedéssel az izraeli törvényhozás kiterjeszti a holokausztagadás elleni izraeli törvény területi hatályát az ország határain túl.²³¹ Magyarán Kéri Edit még Magyarország határain belül is fenyegetve érezheti magát.

²²⁹ Schöpflin Aladár írásának (A magyarság két arca) részletét a HVG 2003. december 20-i száma közli (61. o.). Legalább lábjegyzetben érdemes még egy gondolatot idézni: „Abból, hogy Szent István csak az udvarába özönlött külföldi lovagok segítségével tudta Koppány vezér lázadását letörni, arra kell következtetni, hogy a magyarok nagyon tekintélyes része, talán zöme, Koppány táborában volt. Ez volt az első eset arra, hogy a magyarra ránehezedett az idegenség, és azt követelte tőle, hogy forgassa ki eddigi formájából nemcsak hitét, hanem állami és társadalmi berendezkedéseit, összes életformáit és meggyökeresedett szokásait. Lelket és életet kellett cserélni [...]”

²³⁰ Felfüggesztették a náci vadászatot. Magyar Nemzet, 2004. július 27.

²³¹ Uo.

A „politikailag korrekt” szalonjának lakói nem óhajtják észrevenni, hogy amikor Kéri Edit az áldozatok számát firtatja, ugyanaz az igazságérzet, ugyanaz a tisztesség dolgozik benne, mint egykor édesapjában, a zsidómentőben. Csupán az egyik internetes levelezőlistáról lehetett hírt kapni arról, hogy Kéri Edit sajtótájékoztatót szervezett a holokauszt magyar vonatkozásainak meghamisításáról. Ugyaninnen – tőle magától – lehetett megtudni, hogy édesapja budapesti klinikai portás volt, s hogy „egy fát érdemelne Jeruzsálemben, az igazak kertjében”, mert 1944 novemberében az Üllői úti sebészeti klinika tetején rejtett el egy zsidó vaskereskedőt, amikor a németek és a nyilasok el akarták vinni. „Tehát nem nyilas családból származom – teszi hozzá Kéri – de a történelemkutatás megköveteli a teljes igazság felderítését az eseményekkel és az adatokkal kapcsolatban.”

Kéri 27 éve foglalkozik, ahogy ő fogalmazza, mint amatőr történész-kutató a magyar történelem egyes korszakainak levéltári, helyszíni, könyvtári, egyes személyekkel való riportkészítői és levelezői kutatásával. Egyebek közt megállapítja, hogy a háború befejezése után a budapesti sajtó a bécsi döntések értelmében, tehát az 1938 -1939-ben visszacsatolt területekkel, a Felvidékkel és Kárpátaljával, majd 1940-ben Észak-Erdéllyel és 1941-ben a Délvidékkel megnövelt magyar terület zsidó áldozatainak számát 200 ezerben jelöli meg. Erre a számra, 200 ezerre jutott az ország 1944-es határokkal övezett területéről származó áldozatok számával kapcsolatban John Keegan angol hadtörténész is. Ő szerkesztette 1989-ben, Londonban, a Times kiadónál A II. Világháború atlaszát (The Atlas of the Second World War). E nagyalakú, színes képekkel, térképekkel illusztrált könyv 93. oldalán található az a térkép, amely a bécsi döntések által megnagyobbított Magyarország zsidó áldozatainak számaként – 1939 szeptemberétől 1945 márciusáig – 200 ezret jelöl meg. Az Akadémiai Kiadó 1995-ben kiadta magyarul ezt a könyvet. Itt is a 93. oldalra került a holokauszt-térkép. „Minden szám, minden ország rajza ugyanaz, egyetlen egy szám van megmásítva: a magyar adat. Itt a 200 ezerből 600 ezer lett. Ez hamisítás!” – szögezi le az amatőr, ámde körültekintő kutató. Azt is megállapította, hogy 1995-ben a Corvina Kiadó szintén hamisította ugyanezt az adatot a Guide to The Peoples of Europe c. könyv magyar kiadásában, melynek címe Európa népei. Ennek eredetije 1994-ben Londonban, szintén a Times Kiadónál jelent meg. „Az angol eredeti 386. oldalán található John Keegan holocaust térképe, a 200 ezres magyar áldozat számmal. A Corvinánál ez 1995-ben szintén 600 ezer lett. Tehát a hamisításban a két magyar kiadó közt kooperáció volt.”

Kéri Edit „nagy nehezen” megszerezte John Keegan címét és írt neki. Válaszából idézi a következőket: „Fogalmam sem volt, hogy lefordították magyarra a The Times-nál megjelent Atlas of the Second World War-t. Mostanáig nem hallottam a Guide to The Peoples of Europe-ról. Egyik könyv kiadásához sem járultam hozzá. Elképzelni nem tudom, miért változtatták meg a számokat.” Kéri, e fáradhatatlannak tűnő, amatőr kutató írt Jeruzsálemben is, a Yad Vashem Múzeumba, mivel a birtokában van egy fotó, amelyen a magyar áldozatok márványtábláján 334 ezer szerepel: „Hungary including Nord-Transylvania”, azaz beleértve Észak-Erdélyt is (valamint az összes visszacsatolt területet). „A múzeum munkatársának, Rénveri Sárinak válaszában az áll, hogy ez csak Csonka-Magyarország áldozatainak száma volt (?) és ki fogják javítani 600 ezerre. (Az én levelem hatására!) Mivel most fog megnyílni a Budapesti Holocaust Múzeum és remélem, hogy a múlt kutatását objektíven akarják végezni a múzeum munkatársai, szeretnék hozzájárulni saját kutatásommal a valódi számok és az igazság kiderítéséhez. Dokumentumaimat bemutatva, erről fogok beszámolni a sajtótájékoztatón” – fejezi be 2004. március 26-án kelt közleményét Kéri Edit, az aláírásnál azt is megjelölve, hogy a Magyarok Világszövetsége budapesti tagozatának tagja.

„Elképzelni nem tudom, miért változtatták meg a számokat” – írja John Keegan. Márpedig a tragédiával való üzletelés tényét mindennapi tapasztalatok alapozzák és erősítik meg. Alább egy olyan példát mutatok be, amely több szempontból is modellértékű. 1) Az esetet boncolgató interjú alanya (számunkra az információk megerősítője vagy forrása) a szlovák Zsidó Hitközségek Központi Szövetségének elnökségi tagja; tehát ki van zárva bármiféle, előítéletből (antiszemitizmusból) fakadó torzítás. 2) Jól látható az érintett zsidó szervezet erős érdekérvényesítő törekvése és képessége. Az a tény, hogy egy elnökségi tag nyíltan, a legkisebb mentegetőzés nélkül vállalja a helyzettel való visszaélésüket, arra utal, hogy önképük-

ben nem egy „üldözött”, „kirekesztett” kisebbség jelenik meg, hanem egy olyan, amelynek a „politikailag korrekt” közfelfogás kellően erős „hátszínját” (alkupozíciót) teremt. 3) Jól látható, hogy az anyagi érdekérvényesítéshez nemzetközi zsidó kapcsolatok (zsidó szervezetek) is rendelkezésre állnak. 4) Jól látható, hogy az anyagi érdekérvényesítéshez a legnagyobb (világ)hatalom (az USA) nyomását is fel tudják használni. 5) Jól látható, hogy közvélemény élesen reagál erre a helyzetre, ám a köz által választott (szlovákiai) országgyűlési képviselők (a politikai elit, a demokrácia egyszerre valóságos és szimbolikus tagjai) végeredményben nem a választóik akarata szerint döntenek, hanem a „politikailag korrekt” hazai és nemzetközi nyomására, az általa keltett büntudat, igazodási vágy és politikai számítás hatására, végeredményben a zsidóság anyagi érdekei (kárpótlási igényei) szerint. 6) Jól látható, hogy az interjúalany a zsidókat (pontosabban meghatározott körüket) minden további nélkül felruházza egy általános magatartásvonással (pl.: „a zsidók Szlovákiának ezen a területén mindig a magyarok felé közeledtek leginkább”), ezáltal megengedhetővé teszi, hogy a zsidókat mint jellemző magatartású és érdekű közösséget tekintsük, s ne csupán – egymástól független – egyedek véletlenszerű halmazaként. 7) Jól érzékelhető, hogy a kisebbségi lét minden kisebbség esetében sajátos túlélési technikák gyakorlásához vezet: esetünkben a szlovák többségi akarattal és érdekekkel szemben a szlovákiai zsidó és magyar kisebbség képviselői fogtak össze (utóbbiak elfogadva előbbiek üzleti ajánlatát). Köztudomású, hogy Erdélyben zsidók és magyarok nem küzdöttek egymás ellen (ott nem bontakozott ki közöttük általános törzsi háború), hanem összefogtak a mindkettejüket sújtó állami-nacionalista elnyomással szemben. Kovács András felméréséből azonban látható, hogy a hazai zsidóság, mely az elnyomott kisebbségekkel általában szolidaritást vállal, a határon túli magyarok hátrányos helyzetét nem veszi annyira a szívére (számára ugyanis ők a legnagyobb ellenség, a magyarországi nacionalizmus tápláló forrását jelképezik). Ebből (ismét) levonható majd az a következtetés, hogy a zsidóság viselkedése nem a származásának függvénye, hanem a történelmi előzményeké és az aktuális politikai környezeté; megfordítva: viselkedéséről (magatartásáról, jellemvonásáról) történelmi előzményektől és az aktuális politikai környezettől függetlenül szólni, nem más, mint esetleges részgazságok általános rangra emelése, azaz hamisítás. 8) Végezetül modellértékűnek tekinthető példánk abban az értelemben is, hogy sokrétűsége és „kényessége” révén kiválóan alkalmas a „Mi az antiszemitizmus?”, „Ki az antiszemita?” kérdés boncolgatására.

Pontokba szedett állításaim bizonyítására idézem a szlovákiai Szabad Újságban megjelent²³² beszélgetés idevágó részleteit. Külön (vastag betűvel) kiemelem a kulcsinformációkat, illetve kulcsgondolatokat.

Beszélgetés Pavol Sitár ügyvéddel, a Zsidó Hitközségek Központi Szövetségének elnökségi tagjával. „Két kisebbség az országnak is hasznos megoldást talált”

- Hogyan értékeli a kormány döntését a holokauszt áldozatainak kárpótlásáról?
- Hazudnék, ha azt mondanám, hogy nagyon elégedettek vagyunk ezzel a megoldással. De a szlovákiai viszonyokat tekintve ebben a pillanatban ez optimális megoldás. **A közvélemény élesen reagált**, mert nem tudatosítja, hogy a 850 millió koronát csak tíz év múlva kaphatjuk meg, így a zsidó közösség részére nyújtott kompenzáció az állami költségvetést csak 2012-ben fogja terhelni. [...]
- Gondolja, hogy a kárpótlásokat tekintve csak a zsidóság lehet elégedetlen? Másoknak is voltak hatalmas veszteségeik a háború utáni időkben...
- Az én számításaim szerint amennyiben mindent szeretnénk visszakapni kb. 12 milliárd korona kárpótlást kellene kapnunk. Persze nincs olyan megoldás, amellyel mindenki elégedett lehetne. Egy gesztusról van szó, s ezt úgy kell értelmezni, hogy **Szlovákiának meg kell békélnie a múltjával, ezért történt, ami történt. Úgy, ahogy a magyar állam is szembenézett**

²³² 2002. december 11-i szám, szerző: Fecsó Yvett (in: Hunsor, Magyar-Svéd Online Forrás)

a múlttal. Ott is kárpótolták a zsidó közösséget, de azt kell mondanom, ők sem elégedtek a számukra nyújtott megoldással. Ott kb. tíz évvel ezelőtt hétmilliárd forintot kaptak. Létrehozták a zsidók kárpótlási alapját, annak fizették ki az összeget. Nem úgy, ahogy nálunk, hogy elhelyezték a nemzeti bankban, és majd tíz év múlva rendelkezhetünk vele.

– Úgy tudom, kamatait minden évben felhasználhatják...

– Igen, de senki nem tudja, hogy a kamat mennyi. Mi úgy gondoljuk, hogy évente 40 és 50 millió korona közötti összeg lesz.

– **Még ebben az esetben sem elégedettek a kárpótlás összegével és formájával?**

– **Képzelve el, mennyi pénzt emészt majd fel a kárpótlások körüli hivatali intézkedés.**

Ki kell dolgozni és a kormánnyal jóvá kell hagyni a kárpótlás kifizetésének szabályait és feltételeit. Az adminisztrációs dolgok intézésére létre kell hozni egy hivatalt. Fizetni kell a szakértőket, az összes költséget. S mindezt az említett kamatokból. [...]

– Hogyan jött létre a kormány döntése a zsidók kárpótlásáról?

– **A kormány először a cseh modellt szerette volna alkalmazni.** Háromszázmillió koronát adott volna kárpótlásként, százmilliót készpénzben, kétszázmilliót pedig egy, a kárpótlás céljára létrehozott alapítványnak. **Ha a kormány így határozott volna, a Zsidó Hitközségek Központi Szövetsége valószínűleg nem írta volna alá a kárpótlási szerződést.** Ezzel egy nagyon kellemetlen helyzet jött volna létre, hiszen Bush elnök világosan kifejtette, hogy Szlovákiának ezt a kérdést még a NATO-ba való meghívás és belépés előtt tisztáznia kell. Az illetékeseknek gondot okozott, hogy a zsidó hitközség elégedetlensége miatt problémák lehetnek a belépésnél. Ebben a helyzetben jelentkeztek a könyvesbolttal kapcsolatos események. Amikor a Madách Posonium képviselői megkerestek, én a történetek terhe alatt voltam. Nekem is viselnem kellett a felelősséget az események alakulásáért. **Tagja voltam Csáky Pál vegyes bizottságának és a Zsidó Hitközségek Központi Szövetsége elnökségének, s nagyon szoros kapcsolatban állok a legnagyobb nemzetközi zsidó szervezetekkel.** A Madách képviselőivel a magyar kultúráról beszélgettünk ugyan, de a tárgyalás során meg kellett említenem a mi dolgunkat is. Számomra természetesnek tűnt, hogy a két dolgot összekössük. Azt mondtam a Madách képviselőinek, ha segítenek abban, hogy a kormány elé kerüljön javaslatban ne 300, hanem 850 millió szerepeljen, akkor én is segítek a könyvesbolt ügyében. Itt két, egy országban élő kisebbség képviselői segítettek egymásnak, s mindkét félnek érdeke volt az is, hogy Szlovákia bekerüljön a NATO-ba. Ami történt, egyben Szlovákia érdekében is történt. Meg kell jegyeznem, nagyon bánt engem mindaz, ami kassai szlovák lapokban ebben a témakörben megjelent...

– A Kassai Estben azt írták, hogy a Madách tartozott önnek 300 ezer koronával...

– A leírtakat úgy kell érteni, hogy a bérlőnek hátraléka volt a bérletfizetésben. Az évi bérlet nem egészen 300 ezer korona, azonban nem ennyivel tartoztak. Amikor mi megvettük azt az épületet, amelyben a bolt is van, értesítettük őket, hogy a bérletet nekünk kell kifizetniük, de továbbra is a házkezelőségnek fizették. Hibát követtek el, két hónapi bérlettel tartoztak nekem.

– Én úgy tudom, csak egy hónap elmaradásuk volt, és a következő hónapban mindkét havi bérletet egyszerre térítették. **Önnek egyhavi késés miatt nem kellett volna felmondania a bérleti szerződést.**

– **Természetesen nem kellett volna, de mi azt az épületet nyolc és fél millió koronáért vettük meg, és érdekünk volt, hogy ebből a pénzből valamit vissza is kapjunk.** A bolt a város exkluzív pontján található, nagy alapterületű, hatalmas kirakata van. Tehát a felmondás igazi oka nem az volt, hogy késtek egy-két hónapot a bérlet fizetésével. Számunkra a bérleti összeg volt nagyon alacsony, s mivel hibát követtek el, megvolt az ok a felmondásra. De közben adódott ez a lehetőség a kárpótlás kérdése körül, így meg tudtunk egyezni. Mi a Madáchnak hét évre hosszabbítottuk meg a szerződését, ugyanazért az alacsony összegért, amelyben még a várossal egyeztek meg.

– A meghosszabbításról szóló szerződésbe miért írta bele az eset körülményeit?

– Egyszerűen, azért, mert biztonságot szerettem volna, hogy mindenben a megegyezés szerint járunk el. Visszatérve még ahhoz a kassai cikkhez. **Az újságíró elhozta hozzám az írást, amelyben már szerepelt Duray Miklós neve.** Én akkor a saját kezemmel húztam ki a nevét a cikkből, s kijelentettem, hogy Duray Miklósnak ehhez az egészhez semmi köze

nincs. Azt is megtiltottam az újságírónak, hogy bármilyen nevet említsen a cikkben. Erre a cikk nem is jelent meg egy ideig. A kárpótlás intézése kapcsán nem volt egyezés arról, hogy a lobbít titkosan kell kezelni. Nekem az a véleményem, hogy becsületes emberek jutottak olyan megoldásra, amellyel az egész országnak segítettek. Ebben nincsen semmi titkolnivaló. A cikk írója adott negatív felhangot ennek a dolognak azzal a címmel, hogy „Duray kilobbizott félmilliárdot...”. Ez nem igaz. Valóban lobbiról volt szó, de semmi olyan nem volt benne, amit a közvélemény ne tudhatna. A végeredményt kell nézni. A javaslat bekerült a parlamentbe, s egyetlen koalíciós képviselő sem szavazott ellene.

– Mi lesz, ha letelik a hét év, meghosszabbítják a könyvesbolt bérleti szerződését ?

– Én úgy gondolom, a kiadónak hét év alatt sikerül olyan anyagi helyzetbe kerülnie, hogy ki fogja tudni fizetni a magasabb bérleti díjat is. Hét év alatt még sok minden történhet. **El tudom képzelni, olyan lesz a helyzet, hogy igent mondunk majd a meghosszabbításra, hisz a zsidók Szlovákiának ezen a területén mindig a magyarok felé közeledtek leginkább.**

Kölcsönös fogalomtisztázás: érdekek, belátások mentén

„Az antiszemitizmus a legnagyobb bűnök egyike...” – állapíthattuk meg Sándor Györggyel, aki még hozzátette, hogy – „...ennél nagyobb csak az, ha ártatlanokat vádolnak meg ezzel.” Ehhez képest a háborúzó magyar törzsek egyike a rendszerváltozás kezdete óta úgy használja nyakra-főre az „antiszemitizmus” vádját, az „antiszemita” fogalmát, hogy eddig sose vette magának a fáradságot annak módszeres meghatározására, kidolgozására, mit kell értenünk e súlyos kifejezéseken. E törzsnek azonban nem is fűződött különösebb érdeke a fogalmi tisztázáshoz. Sőt! Minél inkább s minél észrevétlenebbül kiterjesztette az alapvetés (a származásfirtatás tilalmának) normáját a zsidósággal közvetlenül vagy közvetve összefüggő, legkülönfélébb jelenségekre, voltaképp annál több hadszínteret aknásított el ellenfele lehetséges felvonulási (támadási) útjában.

Annál különösebb, hogy a „kárvallott” fél, azaz a szembenálló (s rövidebbet húzó), „nemzeti” törzs sem végezte el a tisztázás munkáját, pedig ez neki igen fontos lett volna. Valószínűleg összefügg ez azzal, hogy az A-fegyvernek (az „antiszemitizmus”, „antiszemita” vádnak) van egy sajátos, bénító hatása, amelyet nem csupán a közvetlenül megcélzott személyre vagy személyekre fejt ki, hanem egész környezetükre. Eredményeképpen a témával való pusztá foglalkozás – szándéktól, tartalomtól függetlenül – illetlenné, bizonyos értelemben önveszélyessé válik: az egyszerre (belülről) büntudatos és (kívülről) megdolgozott közvélemény „zsidózás”-nak (azaz antiszemitizmusnak) tekinti, s a közéleti szalonokból való kirekesztéssel büntet érte.

További oka lehet a tisztázás elmaradásának az, hogy a téma (az egész jelenségkör) valóban rendkívüli bonyolult. Egyáltalán nem véletlen (mint ezt majd látni fogjuk), hogy sűrű viták folynak egy-egy megítélés igazságtartalmáról: hát antiszemita vagy nem antiszemita a megcélzott személy? A vita, minden látszat ellenére, ritkábban fakad az érdekkülönbségből (értsd: a baloldálnak érdeke antiszemitázni, a jobboldalnak érdeke az antiszemitázást visszautasítani), mint inkább a fogalmak – és érzelmek (!) – teljes zűrzavarából, nehezen feloldható ellentmondásaiból. Hogy mindjárt az egyik legfajszínűsabbat említsem: a manapság közkeletű (politikailag korrekt) felfogás szerint mindazok, akik a második világháború előtt támogatták a numerus clausus életbe léptetését, majd a zsidótörvények meghozatalát és bevezetését, azokat egyértelműen megilleti egyfelől a „magyar fajvédő”, másfelől a „zsidógyűlölő”, „rasszista”, „antiszemita” vádja. A következtetés s a vád első látásra teljesen logikusnak és helyénvalónak tűnik; pedig kellő történelmi ismeret birtokában az is megállapítható, hogy a zsidótörvények megalkotásának egyik szándéka éppen a nagyobb baj elkerülése, a zsidók fizikai megóvása volt; nem véletlen, hogy zsidó szervezetek is ott bábáskodhattak a

megalkotásuknál. Az sem véletlen, hogy zsidó szervezetek is biztatták arra Horthy Miklós kormányzót, kerülje zsidóügyben a nyílt ütközést Hitlerrel, hiszen errefelé – a német érdekszférában – akkoriban Magyarország volt az egyetlen ország, ahol a zsidóság egyáltalán menedékre lelhetett. Jól megvilágítja a helyzet szinte megoldhatatlan dilemmáit a II. zsidótörvény előterjesztőjének, Makkai János országgyűlési képviselőnek a sorsa²³³, akit néhány év múltán – a német megszálláskor – a Gestapó az elsők között tartóztatott le, s akit annyira megrendített a nem várt végkifejlett (a zsidók elhurcolása), hogy hátralevő – s igencsak hosszúnak bizonyult – életében vezekelt: szilenciumra kárhoztatta önmagát, nem foglalkozott többé politikával.

Az sem tekinthető véletlennek, hogy éppen mostanság és éppen Csizmadia Ervin politológus tollából jelent meg a szóban forgó könyv. A szerző azok közé a baloldaliként számon tartott, de nem tipikus (sőt, a törzsi háború folytán nagyon ritka) politológiai elemzők közé tartozik, akik munkásságuk alapelveinek tekintik a megszokott sémákat kerülő, árnyalt, vagyis többretegű és többoldalú vizsgálódást. Eme alapelvvel összhangban Csizmadiának nem csak a baloldal, de a jobboldal iránt is erős az empátiája, ennek köszönhetően meg tudja állapítani, hogy az igazság ezúttal sem fekete vagy fehér, vagyis a jobboldalnak a zsidósághoz való viszonyulása egyáltalán nem szorítható egyszerű – s annál visszataszítóbb – skatulyákba. Az egykori történelmi helyzet pontosabb ábrázolása és megértése nem csupán a mai jobboldal alaposabb megértésében segíthetne, de a törzsi háború mérséklésében is; nem véletlen tehát, hogy e könyv iránt mind ez ideig (e sorok írásáig) feltűnően nagy érdektelenség tapasztalható. A két szándék és két politika ma egyszerre jellemzi a baloldalt: a valóban liberálisabb és idealistább része (ld. például *Élet és Irodalom*, Csizmadia Ervin, *Modern Magyarok Mozgalma*), úgy tűnik, csakugyan megelégtelte a közemberek (hivatásos politikusok, értelmiségiek) egymás melletti elbeszélését („süketelését”), a törzsek és hátországuk természetlen háborúzását, a hivatásos politika rövidlátóságát; ám a kevésbé liberális (tudatosan asszimilációellenes) és kevésbé idealista (mert ideológiát és jelszavakat pragmatikus hatalomtechnikusmódra váltogató) részének a törzsi háború fenntartása az érdeke. Nyilvánvaló azonban, hogy a balliberális törzsnek ez az érdekeltsége – mint fentebb utaltam rá – csak addig áll fenn, amíg el tudja hitetni a közvélemény elégséges részével, hogy ellenfele kellőképpen elvetemült (antiszemita, fasiszta, rasszista, szélsőjobboldali, diktatórikus, legújabbban: Európa-ellenes stb.), az ellene folytatott háború ezért nem csak igazságos, de még kívánatos is. A fogalmak átható tisztázása éppen ez alól a hamis sugallat – s vele az egész háborúzás – alól húzhatná ki a szőnyeget.

Nehezen lehetne pontosan megállapítani, hogy ma éppen mekkora a baloldalnak az a része, amelyik hajlik a törzsi háború berekesztésére, a jobboldal iránti megértésre. Kutatói tapasztalatok és felismerések birtokában annyit lehet kockázat nélkül állítani, hogy számaránya és szerepe, ha lassan is, de folyamatosan nő (eltekinthetve a választási kampányok hisztérikus időszakaitól, amikor hangja szinte teljesen elvész). Éppen ezért a jobboldal ama – szintén számszerűleg gyarapodó – részének, amely szintén hajlamos (és hajlandó) az empátiára és árnyalt ítéletalkotásra, jó esélye van arra, hogy a közös haszon reményében és mértékében oly mérvű támogatást nyerjen balról, amellyel keresztülvihető (mondhatnám: verhető) a közéleten a teljes fogalmi tisztázás, s vele a törzsi küzdelem új alapokra helyezése. Több lehetne a nyílt és tisztességes versengés, s kevesebb az alantas, öldöklő háborúzás.

²³³ Csizmadia Ervin: Makkai János. Ösztön és politika. Makkai János és a magyar reformjobboldal a két háború között. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2001.

Jelentéstorzulások és -torzítások: legfőbb okok, források

Akármennyire kimutatható és bizonyítható is, hogy az „A-fegyvernek” a politikai küzdelmekbe való bevetése a baloldal bevált harci módszere ellenfele meggyengítésére (erkölcsi, politikai ellehetetlenítésére), a szóban forgó kifejezések tartalmi torzulásának legfőbb oka az emberi gondolkodás egyik fontos sajátosságában keresendő, melyet a legegyszerűbben úgy lehet megragadni, hogy az ember nem csak az eszével (a fejével), de az érzelmeivel („a szívével”) is gondolkodik. Másutt bővebben kifejtem, ezért itt csak utalok rá, hogy az érzelmi gondolkodás eredményeképp elménk (képzeletünk) könnyűszerrel összetársít olyan fogalmakat (jelenségeket, eseményeket), amelyek akár egyetlen elemükben s mégoly haloványan hasonlítanak csak egymásra. E szabad és könnyű asszociációk egyik forrása az emberi kényelem: életünk során kategóriák (skatulyák, sémák, modellek) kisebb-nagyobb tömegét vesszük át másoktól vagy hozzuk létre mi magunk, azért, hogy ne kelljen – merthogy lehetetlen – minden új információt, új jelenséget a maga eredetiségében és végtelen változatosságában befogadni, értelmezni, feldolgozni; ehelyett általában megelégszünk a benyomásokkal, az információk leginkább szembeötlő jellemzőinek felszínes és gyors befogadásával, pontatlan kategorizálásával. Mivel pedig azt fogjuk tapasztalni, hogy e nyilvánvaló felületességek és gyakori tévedések ellenére az Élet voltaképp így is egész tűrhetően (de legalábbis kényelmesen) „működik”, meglehetősen ritkán (kevesekben) támad az az olthatatlan vágy, hogy a maguk – és nem kevésbé mások – kategóriáinak helyénvalóságát folyamatos ellenőrzésnek és korrekciónak vessék alá.

Az asszociációk másik – iméntitől nem független – forrása agyunk egy mandulányi szerve, az ún. amygdala, az érzelmiemlék-lerakat, amely korábban támadt, erős érzelmi benyomásainkat őrzi, s amely a legkisebb hasonlóság esetén azonnal mozgósít – azaz felidéz a korábbi emléket (érzést, hangulatot, lelki állapotot), s ennek megfelelő reagálásra (gondolatra, cselekvésre) késztet. Nos, témánk (a törzsi háború) kitartó figyelése és kutatása alapján meggyőződéssel állíthatom, hogy a szóban forgó súlyos fogalmak jelentéstorzulásainak (értelmezési homályainak) legfőbb oka itt lelhető fel. A zsidósággal szemben elkövetett népirtás, a holokauszt, s nem kevésbé ennek különböző formákban történő feldolgozása és demonstrálása olyan erősségű (töltetű) érzelmiemlék-lerakatot hozott létre az emberek többségében (nyilvánosságban, közvéleményben), amely más érzésekhez (élményekhez) képest könnyebben és gyakrabban köt (azaz mos, illetve csúsztat) össze valójukban – jellemzőik szerint – össze nem tartozó dolgokat. Ilyen értelemben *nem* a baloldal törzsi vezetői, harcosai voltak az igazi kitalálói és kezdeményezői az A-fegyvernek (s különböző fegyvertársainak, speciális tölteteinek és lövedékeinek), hanem a nagyközönség eltérő mértékben érintett egyedei és csoportjai, akikben a valódi félelmek nyomán hamis képzettársítások születtek, s ennek kisebb-nagyobb nyilvánosság előtt hangot is adtak. A törzs vezetői, harcosai „csak” visszéltek a valóságos félelmekkel és rémképekkel. A közös kiutat kereső jobboldalnak azért fontos ezzel tisztában lennie, mert törekvése sikerességének ez a legfőbb záloga: megérti-e, felfogja-e, hogy az ellene több mint tizenöt éve folytatott méltatlan támadások mögött sokkal inkább a hétköznapi – mondhatnánk, jó szándékú – emberek félelmei és bajsejtelmek húzódtak, semmint a törzsi vezetők hataloméhsége, céltudatos alávalósága. Ha e kiútkereső jobboldal valódi változást akar, akkor nem annyira a hivatásos politikát, az ellenoldali törzsfőt és harcosait kell legyőznie, hanem a közönséges embereket kell megnyugtattania; meg kell őket győznie arról, hogy félelmeik és bajsejtelmek tévképzetekből: elnagyolt, hamis értelmezésekből táplálkoznak. A dolog természetéből fakadóan e meggyőzés és megnyugtató nem végezhető el pusztán ésszel – logikusnak tűnő érvelésekkel. A hamis érzelmi benyomásokat (bevésődéseket) leginkább igazi empátiával, félreérthetetlen gesztusokkal, a másik fél rendszeres megszólításával, a vele való párbeszéd kezdeményezésével és nagyvonalúsággal lehet elhomályosítani, kitörölni, kedvezőbb benyomásokkal helyettesíteni.

Ugyanez a gondolatsor végigvezethető a másik irányból is. A jobboldalra (de még a szélsőjobboldalra is igaz), hogy *nem* a törzs vezetői, harcosai voltak az igazi kitalálói és kezdeményezői az N-fegyvernek, vagyis a nemzeti szólamok mások ellen fordításának, annak, hogy az ellenfelet nemzetietlennek, idegenszívűnek, hazafiatlannak, talán még hazátlannak is nevezzék. A nagyközönség eltérő mértékben érintett egyedeiben és csoportjaiban valódi félelmek nyomán születtek a hamis képzettársítások a kommunistákra, liberálisokra, zsidókra vonatkozóan, s ennek így-úgy (képzeletbeli szalonokban, szalonokon kívül) hangot is adtak. A törzs vezetői, harcosai legfeljebb „csak” visszaéltek a valóságos félelmekkel és sérelmekkel. A közös kiutat kereső baloldalnak szintén azért lenne fontos ezzel tisztában lennie, mert törekvése sikerességének ugyancsak ez a legfőbb záloga: megérti-e, felfogja-e, hogy a ellene folytatott támadások mögött sokkal inkább a hétköznapi – mondhatnánk, jó szándékú – emberek félelmei, sérelmei és bajsejtelmei húzódnak, semmint törzsi vezetőik hataloméhsége, céltudatos alávalósága. Ha tehát e kiútkereső baloldal valódi változást akar, akkor nem annyira a hivatásos politikát, az ellenoldali törzsfőt és harcosait kell legyőznie, hanem a közönséges embereket meggyőznie, hogy félelmei és bajsejtelmei tévképzetekből: elnagyolt, hamis értelmezésekből táplálkoznak. A meggyőzés és a megnyugtató itt sem végezhető el a puszta ésszel – logikusnak tűnő érveléssel. A hamis érzelmi benyomások (bevésődéseket) leginkább itt is igazi empátiával, félreérthetetlen gesztusokkal és nagyvonalúsággal lehet elhomályosítani, feledtetni. Annak, aki a baloldaltól például azt szeretné, hogy ellenoldali embertársa őszintén osztozzon vele a holokauszt okozta fájdalomban, annak ugyancsak osztoznia kell eme embertársa fájdalomában, Trianon tragédiájában. Aki igazi változást akar, Trianon fájdalmát nem azonosíthatja semmiféle valóságos revíziós törekvésekkel, sem a Horthy-korszakkal, sem a vészkorszakkal. Nem követheti el azt az érzelmi és értelmi hibát, melyet az igazi antiszemita: az egész nem jellemző egyediből következtet az általánosra, az esetlegesebből támaszt megingathatatlan meggyőződéseket.

Az antiszemitizmus okai: a „zsidók”²³⁴ szerint

A kölcsönös fogalomtisztázások elmaradásának, a jelentéstorzulások- és torzítások markáns jelenvalóságának egyenes következménye, hogy az antiszemitizmus okát gyökeresen másban látják az egyik és a másik oldalon. Az eltérő értékelésben kétségtől meghatározó szerepet játszik az eltérő (fordított) érintettség is: az „antiszemitizmusnak”, „antiszemita megnyilvánulásoknak” a zsidók mint megtámadott „célszemélyek” jellemzően a „vádoltjai”, „áldozatai”, a velük szemben megnyilvánulók pedig a „vádaskodók”, „gyűlölködők”, „kirekesztők”. Azt feltételezem azonban, hogy az eltérő érintettségből fakadó nézetkülönbség nem valamiféle kiengesztelhetetlen érdekkülönbségen alapul; vannak ugyanis olyan erősségű és mélységű közös érdekek, amelyek indítékai lehetnek a kölcsönös fogalomtisztázásoknak, s általuk – legalább megközelítőleg – a közös magyarázatok megtalálhatók.

Egyelőre azonban a felfogásbeli különbség az antiszemitizmus legfőbb okait illetően olyan mértékű, amelynek nagyságrendjét híven tükrözi az antinacionalista tábor szívesen hangoztatott álláspontja: „nincs zsidókérdés, csak antiszemita-kérdés van”²³⁵. E megállapítás értelme szerint a zsidóság (magatartása, viselkedése, törekvése) semmilyen értelemben nem oka az antiszemita jelenségeknek; az okok kizárólag az antiszemitázóknál, illetve az antiszemitizmust gerjesztőknél keresendők. Sőt, valójában még zsidók sem kellenek az antiszemitizmus-hoz; ezt fejezné ki a – különféle változatokban – közismert, sűrűn hangoztatott vicc is: Városi

²³⁴ A „zsidók” idézőjeles használata arra utal, hogy az okokat itt a zsidóság szemszögéből vizsgáljuk, de nem szükségszerűen úgy, ahogy a zsidók megfogalmazzák

²³⁵ Ld. Kövér Lászlónak, a Fidesz alelnökének sajtóbeli megtámadását, mivel „zsidókérdés”-ről beszélt.

ember ellátogat egy eldugott kis faluba. „Van itt antiszemitizmus?” – kérdi a helybélieket. – „Nincs. De van rá igény.”

Rendszerváltozásunk időszakát elemezve az antiszemitizmus okaként „zsidó” oldalról (szemzőgből) leggyakrabban a következő – egymással akár összefüggő – tényezők bukkannak fel²³⁶:

- lelki sérültség és/vagy szellemi elmaradottság, tudatlanság, sikertelenség, ezekből fakadó kisebbségi – vagy akár felsőbbrendűségi – érzés, irigység, előítélet, (faj)gyűlölet, üldözési mánia, bűnbakképzés
- nacionalizmus (mint túlfűtött hazafiság, magyarkodás, nemzetféltés)
- gerjesztett nacionalizmus (politikai eszköz a hatalom megragadásához és megtartásához, a valódi problémák elfedésére)
- gerjesztett antiszemitizmus (politikai eszköz a hatalom megragadásához és megtartásához, a valódi problémák elfedésére)

Állításom igazolásul szükségesnek látom, hogy legalább néhány bizonyító erejű példát bemutassak.

A Kirekesztők című, 1992-ben megjelent (s több ízben említett) kötet (alcíme: Antiszemita írások, 1881-1992) előszavában Mészöly Miklós így kezdi ajánlását²³⁷:

„Ez a könyv és válogatás, kedves Olvasó, az irracionális gyűlöletgubancok, az önpusztításig hevített hazafiúi aggodalmak és rémlátomások, az eltorzult »igazságtevés« és jogosultság ideológiájának és gyakorlatának riasztó regesztruma.”

Ez az írói igényességgel és kifejező erővel megfogalmazott bevezető gondolat szinte az összes, imént felsorolt tényezőt tartalmazza, egyetlen mondatba sűrítve. Az *irracionálisban* benne rejlik az esztelenség, butaság, a *gyűlöletben* és az *eltorzultban* a lelki sérültség, a *gubancban*, az *önpusztításban* és a *rémlátomásokban* a mániákusság. A *önpusztító hazafiúi aggodalom* maga a túlhajtott nemzetféltés, vagyis a nacionalizmus, a *hevített* aggodalom pedig a külső beavatkozásra, a politika által gerjesztett nacionalizmus jelenvalóságára utal. Mészöly Miklós, illetve az általa felvezetett dokumentumkönyv szemlélete számunkra azért különösen jelentős, mert a könyvben – kirekesztőként, antiszemitaként, nacionalistaként – olyan személyek is idéztetnek, akik a „nemzeti” oldalon nem csak a köz (a tömeg) megbecsülésének örvendenek, de mint felelős, áldozatos közéleti személyiségek a leginkább

²³⁶ Itt jegyzem meg, hogy mivel a Törzsi trilógia a rendszerváltozás időszakára, a mai törzsi ellentétekre, mai felfogásokra összpontosít, szükségtelennek ítélem akár csak rövid történelmi áttekintését is adni az antiszemitizmus különféle magyarzatainak; a történelmi összefüggéseire, előzményeire akkor utalok, ha nyilvánvaló, hogy máig tart a hatásuk. Ám felhívom olvasóm figyelmét – számos forrás közül – Karsai László történész idevágó összefoglalójára (A gyűlölet öröksége, a Kirekesztők című könyv bevezető tanulmánya), amelynek segítségével nagyobb időtávlatra is kellő áttekintés kaphat, a benne fellelhető hivatkozások pedig a szélesebb körű tájékozódást is lehetővé teszik.

Történelmileg és földrajzilag is szükségtelennek ítélem a módszeres vizsgálódás Magyarországon túli kiterjesztését; de itt sem állok ellent a kalandozásnak, amikor úgy vélem, magunkra nézve is messze menő következtetéseket vonhatók le. Márpedig néhány izraeli és amerikai zsidó szerző rendkívül tiszteletre méltó – mert rendkívül tárgyilagos és elfogulatlan – munkássága alapjaiban szabja és szilárdítja meg a törzsi háborúról vallott felfogásunkat. (Hogy más ne mondjak: munkásságuk nyomán már nem gondoljuk például, hogy a zsidók ne játszhatnak aktív szerepet az antiszemitizmus kiváltásában, gerjesztésében.) E szerzők azonban – lévén külföldiek – e könyvben majd akkor jutnak csak fontosabb szerephez, amikor azt vizsgáljuk, mi tekinthető és milyen értelemben antiszemitizmusnak, s mi nem.

²³⁷ Mészöly Miklós: Halk előszó az antiszemitizmushoz. In: Kirekesztők, Antiszemita írások 1881-1992, Válogatta és a bevezető tanulmányt írta: Karsai László. Aura Kiadó, 1992. (Ugyanerre a részre hivatkozom a Törzsi trilógia, Első könyv, I. rész, Háborús vonások című fejezetben is)

mértékadó és mérvadó (értelmiségi, politikai) körök tiszteletét is magukénak mondhatják. (Pl. Csoóri Sándor – hogy csak a legfontosabb nevet említsem.) Könnyen belátható, hogy a két értékelő rendszer (az „antinacionalista” és a „nacionalista”) köszönő viszonyban sincs egymással; ez is arra mutat rá, hogy a (hangoztatott) okok mindkét oldali áttekintése után feltétlen kíváncsi a szintézis elvégzése, ezt követőleg pedig a fogalmak (annak, hogy ki antiszemita, mi az antiszemitizmus?) újragondolása.

Egy másik író, Kozma György (talán nem mellékes: a Hócipő karikaturistája) a Törzsi trilógiához adott interjújában (ld. Harmadik könyv: A megoldás nyomában) így vélekedett:

„[...] akár a nemi szerepében sértett ember, akár az ambíciójában sértett ember, de lehet az ember akár gazdaságilag is sérült negyvenéves diktatúra után, szóval az biztos, hogy nagyon nagy sérüléseknek kell találkozniuk ahhoz, hogy utána ne tudja megállni, hogy ezt rá ne vetítse a külsoportra, a tőle eltérő csoportra. És ezek közül a leglátványosabb és legkézenfekvőbb a zsidóra való vetítése az én bajaimnak.”²³⁸

Kozma György, mint látható, a különféle lelki sérülések és sikertelenségek egymást felerősítő hatását tekinti az antiszemitizmus legfőbb forrásának; ebből táplálkozna a bűnbak-képző igyekezet: különféle (lelki, gazdasági) bajok másokra – „a zsidóra”- való kivetítése. Az interjúalany véleményének (szemléletének) jelentőségét az adja, hogy mindkét oldalról („törzsből”) nevezetes ősökkel, erdélyi fejedelmekkel és zsidó rabbikkal büszkélkedhet. „Kettős látása” szépen nyomon követhető az interjú során, mindkét oldal iránt nagy empátiáról (megértésről és kritikusságról) tesz tanúbizonyságot. Annál különösebb – figyelemre és elemzésre méltó –, hogy az okokat még ő is mennyire egy alaptényezőre (a vádlók sérültségre) vezeti vissza.

Az a balliberális vád (meggyőződés), hogy a jobboldal politikai, hatalmi érdekből tudatosan gerjeszti a nacionalizmust és az antiszemitizmust, végigkísérte a Fidesz vezette kormánykoalíció, illetve a Fidesz – Orbán Viktor vezette – kormányzati működésének 1998 és 2002 közötti négy évét. Irányadónak és jellemzőnek ítélnék Kuncze Gábor sommás véleményét, aki arra a felvetésre, hogy „*A Fidesz talán annak köszönheti sikerét, hogy egyszerre veszi komolyan a szent koronát és a gazdasági növekedést*”, egy hosszabb interjú keretében²³⁹ így nyilatkozott egykori politikai útítársairól a Törzsi trilógia számára (ld. Harmadik könyv: A megoldás nyomában):

„Most nincsenek itt a fideszesek, ezért csak egy mondatral intézném el őket: szerintem ők egy jól kiszámított politikai kalkuláció mentén szerepeket játszanak.”

A jók kiszámított, a politikai kalkuláció, a szerep kifejezés egytől egyig azt a vádat fogalmazza meg, hogy a Fidesz mint liberális gyökerű párt csakis hatalmi érdekből (politikai haszonból élt) fordult a nemzeti retorika, a nemzeti jelképek felé; „nemzeti” politizálása ilyen értelemben a nacionalizmus tudatos szítása, táplálása; de nem csak a nacionalizmusé. Azáltal, hogy e politikája során a Fidesz és kormánya – még ha félig-meddig hallgatólagosan is – alkukat kötött a MIÉP-pel, e szélsőjobboldalinak és antiszemitának tekintett párttal, s azáltal, hogy Orbán Viktor miniszterelnök személyes figyelmével és erkölcsi (részben és áttételesen pedig anyagi) támogatásával tüntette ki a Vasárnapi Újságot és Magyar Demokratát, melyet ugyancsak szélsőségesként, antiszemitaként könyvelnek el, általános balliberális felfogás szerint „megvalósult” az antiszemitizmus gerjesztése. Különösen a 2002. évi választások negatív kampányában jutott kulcsszerephez e vád, a legkülönbözőbb formákban: a szélsőjobboldali veszéllyel való „sima” riogatástól az olyasféle megveszekedett kijelentésekig, mint hogy „a MIÉP a Fidesz rohamosztaga”.

²³⁸ Félig zsidó, félig magyar, vagy tán egészen az. Beszélgetés Kozma Györggyel (Törzsi trilógia, Harmadik könyv: A megoldás nyomában)

²³⁹ „Nem foglalkozom vele, ki a patriótább”. Beszélgetés Kuncze Gáborral (Törzsi trilógia uo.)

Az antiszemitizmus okai: az „antiszemita” szerint

Éppen amiatt, hogy még előttünk áll a fogalomtisztázás nehéz feladata, az „antiszemita” vélekedések számbavételekor figyelembe kell vennünk mindama típusokat, amelyek balliberális felfogás szerint ide (az „antiszemita” kategóriába) tartoznak. Már itt jelezni kell azonban a magam – később kifejtendő és bizonyítandó – felfogásának lényegét: a balliberálisok által az „antiszemita” kategóriába sorolt személyek és nézetek számottevő része inkább tekinthető pozitívnak, mint negatívnak, s ez nyilván ütközik az antiszemita szó egyértelműen negatív töltetével. A kölcsönös fogalomtisztázás – az ellentmondás feloldása – két irányú lehet; mindkét út járható, de csakis akkor, ha mindkét törzs (közös egyetértéssel) ugyanazt választja. Az egyik út: lényegesen szűkítjük a kört, sokkal nagyobb gonddal és körültekintéssel járunk el (járnak el balliberális oldalon) a címkézés (kategorizálás, skatulyázás) során. Az „antiszemita” jelző csak arra a személyre és nézetre lenne ráilleszthető, aki/amely tudatosan ártó szándékú, a kisebbik közösséget egyértelműen hátrányos helyzetbe akarja juttatni a közösség többi (nagyobbik) részével szemben és javára.

A másik út: az antiszemita szó értelmének, s főképp érzelmi töltetének árnyalása, módosítása, áthangolása. Antiszemitának lenni innentől fogva nem feltétlenül lenne eredendő bűn. Ennél a felfogásnál mindkét törzs tudomásul veszi, hogy igenis vannak történelmi okokból adódó érdekellentétek, igenis lényeges különbség van általában a zsidóság és általában a jobboldal magyarsághoz, nemzethez való viszonyulásában. Mindkét törzs tisztelettel tudomásul veszi, hogy a másiknak számos tekintetben mások a kulturális, gazdasági és politikai preferenciái, ezekkel szemben a maga kultúrált és civilizált eszközeivel versenyre kell, de semmiképpen nem törekszik megbélyegzésükre, szalonképtelenné nyilvánításukra, erőszakos elnyomásukra, megsemmisítésükre.

E fontos és elkerülhetetlen kitérő – tisztázás – után kísérletet teszek az antiszemitizmus okának „antiszemita” szerinti kategorizálására, mégpedig oly módon, hogy a védhetetlenül antiszemita nézetektől haladok a valójában nem feltétlenül antiszemita felfogások felé.

- „testi degeneráltság” mint faji jellemző
- „súlyos jellemhibák” mint faji sajátosság
- „összeesküvés”
- „rejtőzködés” és „túlreprezentáltság”
- „magyar- és nemzetellenesség”
- kivételezés és Holokauszt-üzlet

A „testi degeneráltság” mint faji jellemző

Valódi zsidógyűlöletből, valódi rasszizmusból, valódi náci alapvetésű (Übermensch ideológiájú) fajvédelemből táplálkozó „nézet”, amely szerint a zsidóságot – elkülönültsége (belterjessége) folytán – visszataszító testi jegyek jellemeznék. (Egy leendő kategorizálás során eme felfogás a „primitív antiszemita” vagy „primitív zsidógyűlölő” kifejezéssel meghatározandó csoportban kaphatna helyet.) Nyilvánvalóan rosszindulatú, ártó (sőt, irtó) szándékú zsidóellenesség, amely a közélet (nyilvánosság) nagyobbik részében visszatetszést kelt, ezért jellemzően nem is szokott hangot, fórumot kapni. A ritka kivétel azonban arról árulkodik, hogy a nyilvánosság mögött, szűkebb társaságokban az efféle gyűlölködés és utálkozás ugyancsak megtalálja a maga gazdait.

A Budapest Rádióban Fiala János szerkesztésében több ízben elhangzott egy műsor, amelyben színészek olvasták fel Franka Tibor újságíró egyik nyilvános előadásának súlyos mondatait. Az eredeti kép- és hangfelvétel tanúsága szerint a Budakalászi Esték elnevezésű, a

Magyar Demokrata Fórum egyik helyi szervezete által rendezett találkozón Franka mint meghívott előadó – egyebek mellett – a következőket mondta:

„Maxwell úrra elég volt ránézni és az ember zsebében összegyűrődött a zsebkendő, ezeknek csepeg az orruk, a fülük lejjebb van, mint az orrcimpájuk, és csámpásak”²⁴⁰

„Súlyos jellemhibák” mint faji sajátosság

Ugyanezen az estén Franka ezt is megállapította: *„Izrael páratlan pimaszsággal létrejött ország. Balga és alattomos nép.”* Az efféle durva általánosítások is egyértelműen – védhetetlenül és vitathatatlanul – előítéletekből, gyűlöletből, fajgyűlöletből: primitív antiszemitizmusból táplálkoznak. Nem önmagában elítélő jellegük miatt: nem tartom eleve helytelennek, elutasítandónak, hogy valamely népet akár elmarasztaló jellemvonásokkal ruházzunk fel; személyekkel ugyanezt nap mint nap megteesszük, és nem is biztos, hogy nagyobb pontossággal vagy jobb találati aránnyal.²⁴¹ Ha valaki például általánosítva úgy vélekedik a német népről, hogy unalmas, vitatkozni éppen vitatkozhatunk vele, de elmarasztalni és kiközösíteni őt ezért nem volna szerencsés. A lényeges különbséget a két előítélet között a következő elemekben látom: az elsőben egyértelmű a gyűlölet jelenléte, akárcsak az ártó szándéké; az általánosítást „alátámasztó” konkrétumokat meghatározott céllal keresik, meghatározott céllal értékelik. Az „alattomos”-ság mögött ezúttal egy ősi nép (a zsidóság) egy részének (a „cionista”knak) az a valójában teljesen nyilvánvaló, leleplezetlen törekvése húzódik, hogy több évezredes szétszórás után saját hazát, országot építsen – akár az ott élők ellenében, fegyveres legyűrésükkel. E törekvést lehet bármiféle előítélet vagy gyűlölködés (antiszemitizmus) nélkül kegyetlennek, erőszakosnak, akár igazságtalannak is nevezni,

²⁴⁰ Semmit nem változtat a lényegen, hogy Franka Kertész Imre Sorstalanságára hivatkozik. Ebben szerepel ugyanis ez a részlet: „Némelyek az emberek kérdéseire válaszoltak, mások a kocsiban néztek széjjel, megint mások, hordárok régi gyakorlottságával, már a csomagokat kezdték kirakodni, s mindezt valami furcsa, rókaszerű fürgeséggel. Mindegyikük mellén, a fegyenceknél szokásos számon kívül még egy sárga háromszöget is ott láttam, s bár ennek a színnek nem volt igen nehéz megfejtennem természetesen az értelmét, hirtelen mégis megütötte valahogy a szemem; az út folyamán erről az egész ügyről majdhogynem el is feledkeztem kissé. Az arcuk se volt épp igen bizalomgerjesztő: szétálló fülek, előremeredő orrok, beesett, apró, ravasz fényű szemek. Csakugyan, zsidóknak látszottak, minden tekintetben. Gyanúsak, és egészükben idegenszerűeknek találtam őket. Amikor minket, fiúkat is észrevettek, úgy láttam, egész izgalomba jöttek. Mindjárt sebes, valamiképp hajsolt suttogásba fogtak, s akkor tettem azt a meglepő fölfedezést, hogy a zsidóknak, úgy látszik, nem csupán a héber a nyelvük, amiképpen ez ideig hittem: – Reds di jiddis, reds di jiddis, reds di jiddis? – vettem ki ugyanis lassacskán a kérdésüket. A fiúk is, én is, mondtuk nekik: – Nein. – Láttam, nem nagyon voltak meglepődve. Akkor meg – a német alapján könnyen megértettem – a korunkra lettek egyszerre mind igen kíváncsiak. Mondtuk: – Vierzehn, fünfzehn –; ki mennyi volt. Rögtön igen tiltakoztak, kezükkel, fejükkel, egész testükkel: – Zescájn – suttozták mindenfelől –, zescájn. – Csodálkoztam, s egyiküket meg is kérdeztem: – Warum? – Willst di arbeiten? –, akarok-e dolgozni, kérdezte erre ő, árkos-vonásos szemének valahogy üres tekintetét egészen az enyémbe vájva. Mondtam neki: – Natürlich – természetesen, hisz utóvégre is ezért jöttem, ha meggondoltam. Amire ő nem csupán megragadta sárga, csontos, kemény kezével, de még alaposan meg is rázta a karomat, úgy mondta: akkor hát „zescájn... verstahtst di?... zescájn!...” Láttam, haragszik, s amelletten igen fontos is neki a dolog, úgy néztem, s miután sebtében még előbb a fiúkkal is megbeszéltük, némi derűvel, de beleegyeztem: legyen hát tizenhat éves.

²⁴¹ Ha indokolatlanul mereven (doktriner módon) kezelnék a kérdést (egy népről vagy jót, vagy semmit), akkor a népszerű – és nem ritkán zsidók által gondozott – zsidó viccek gyűjteményétől is meg kellene fosztani magunkat, hiszen e viccek éppen a „negatív” (megvetésre vagy gúnyolódásra méltó) jellemvonásokat karikírozzák ki.

pusztán a benyomásunknak adva hangot; de alattomosnak már sokkal kevésbé, s főleg nem egy nép egészét, akkor, amikor egy behatárolható részének konkrét viselkedését is egyértelműen egy konkrét történelmi, politikai helyzet váltja ki.

Az antiszemitizmusra okot adó „jellemhibák” között – az alattomossgot is megelőzve – leggyakrabban a következők fogalmazódnak meg: a zsidók (ki)választottsági (felsőbbrendűségi) tudata; a – szintén a mózesi vallásra visszavezetett –, másokkal szemben megnyilvánuló kirekesztő és pusztító szándék, az ezt tápláló gyűlölet; valamint a zsidók üzleties (anyagias) szelleme. Az utóbbi jobbra csak zártabb társaságokban, vagy a társadalom periferiáin (pl. kocsmákban, szűk körben terjesztett kiadványokban) kap hangot. Az előbbiek viszont már olyan párt vezetőjének publicisztikájában is, amely a rendszerváltozás során megjárta a magyar országgyűlést.

Csurka Istvánnak, a MIÉP elnökének egyik Magyar Fórum-beli, szokásos heti jegyzetéből (Magyar Szemmel) idézek.²⁴²

„Ha nem volna bennem, mögöttem a szeretet örökké ható napenergiája, félnék. De nem félek.

Holott félhetnék, mert gyűlölet övez. [...] Ahhoz, hogy ne féljek tőle, meg kell neveznem. Ez a hatalmas, a történelem legmélyéről előtörő, vadállati voltunkból is származó gyűlölet az *ószövetségi gyűlölet*.” [...] „Az ószövetségi gyűlölet megfogalmazása, sőt parancsba adása Mózes könyveiben kezdődik, aztán a hadvezér, Józsué rendelkezéseiben folytatódik, de a zsoltárártó is felcsillantja az engesztelhetetlen bosszú verseit. A 137. zsoltár 8. és 9. verse így szól: »Babilon pusztulásra méltó népe! / Boldog lesz, aki megfizet neked / azért, amit velünk elkövettél. / Boldog lesz, aki megragadja, és a sziklához csapja csecsemőidet!«

Mózes pedig ezt a törvényt hozta:

»Ha egy város ostromára készülsz, szólítsd fel azt békés megadásra. Ha békés megadással válaszol, és megnyitja kapuit, akkor legyen az egész benne lakó nép adófizető szolgáddá. De ha nem fogadja el a békét, hanem harcra kel veled, akkor zárd körül. És ha kezdedbe adja az Istened, az Úr, akkor hányd kardélre a benne lévő férfiakat mind. [...] De az itt lakó népek városaiban [...] ne hagyj életben egyetlen lelket sem. Irtsd ki őket mindenestől [...].

Ez a törvényhozó Mózes rendelkezése a hadviselésben tanúsítandó magatartásról. [...] Az ószövetségi jellegű gyűlölet, amelyet én egész írói életem során, majd fokozott mértékben politikai pályafutásom esztendeiben magam ellen irányulónak vélek, voltaképpen népem ellen irányul, s ez ad erőt a kitartásra.«”

Mint jeleztem, a későbbiekben részletesebben is foglalkozom a kérdéssel, hogy valóban antiszemita-e az „antiszemita”. Már itt sem hagyható azonban említés nélkül, hogy Csurka szerint fenti sorai nem a zsidók ellen szólnak, hiszen:

„Egy század múlt el mögöttünk iszonyatos nemzeti és etnikai sérelmek megtorlásának szándékából keletkezett világégéseivel és megismételt gyűlölet-békeszerződéseivel, Jaltáival és Casablancáival. [...] Az ószövetségi gyűlölet gyakorlóit tehát nemcsak zsidók, mint azt majd gyűlölőim kihallják szavaimból, hanem mások is. Ez azonban lényegtelen körülmény ahhoz képest, hogy ennek a gyűlöletnek a ránk áradását ma is érezhetjük.”

Csurka azonban egyértelműen és cáfolhatatlanul állítja: a nem-zsidókban is az „ószövetségi gyűlölet” dolgozik. Azaz a zsidók gyűlölete; tehát akárhogy is, ezt vetíti ki a földkerekségre: mintha zsidó rontás volna az egész világon.

A keresztényi szeretet és a zsidó gyűlölet szembeállítását az antiszemitizmus (pontosabban: zsidóellenesség) egy korábbi történelmi időszakának, az antijudaizmusnak a legújabb kori (XX-XXI. századi) továbbélése. Annyiban igazságtalanabb (és mint a történelem brutálisan igazolta, életveszélyesebb) felfogás elődjénél, hogy amott egy zárt, magába forduló közös-

²⁴² Magyar Fórum, 2003. január 30.

séget többé-kevésbé (bár nem kizárólagosan) az elkülönülést (együttal az önvédelmet) segítő, szigorú vallása alapján ruháztak fel a mózesi „felsőbbrendűségi” (kiválasztottsági) tudat, valamint a gyűlölködés jellemvonásával, sőt, vérváddal vádolták (ez arra a hiedelemre alapul, hogy titkos vallási szertartásokhoz a zsidók keresztények vérére veszik), itt azonban a megbélyegzéshez már a származás is „legendó”.

Grespi László, a Budapesti Közigazgatási Hivatal egykori vezetője, később a MIÉP országgyűlési képviselőjelöltje különös módját választotta a krisztusi (keresztényi) szeretetet felmutatásának (demonstrálásának), kimondva-kimondatlanul is szembeállítva nemcsak a zsidóságra, de az egész balliberális törzsrre, benne a médiára rávetített – gyűlölködő – magatartással. A Nap-Kelte Keresztűz című műsorában, ahol – a szokásokhoz híven – egyszerre három kérdező támadott rá mint meghívott vendégre, elővett egy darab kenyeret, három galacsint formált, majd a következő bibliai intellemmel odahajította őket a vele szemben állókra: „Ha megdobnak kövel, dobd vissza kenyérrel!”.

Hangsúlyozom, hogy Grespi itt közvetlenül semmilyen módon nem utalt a kérdezők származására; példája azonban igazolja a gyűlölet és a szeretet szimbolikus jelentőségét a most zajló törzsi háborúban. Mindkét szó fontos elemévé vált a nyelvhasználat síkján is zajló küzdelemnek, s figyelemre méltó, hogyan változik a szereposztásuk. A rendszerváltozás kezdetét az jellemezte, hogy az „antiszemitaizáció” vádolták gyűlölettel a (keresztény) jobboldalt; Antall kormányzása idején indult el (s Hornék alatt szűnt meg) a „Tégy a gyűlölet ellen!” jelszavattal vezetett hadjárat. A jobboldalt váratlanul érte a támadás, hiszen nem annyira gyűlölködéssel, mint csodálkozással és tehetetlenséggel volt eltelve: a demokratikusan megszerzett hatalmat a demokráciát féltő jelszavak (Elnök = Demokrácia, stb.) mögé sorakozók – lejárató kampányaik segítségével – alaposan kikezdték. Csak lassan ocsúdott, hogy a megnyitott új hadszíntéren neki is fel kell sorakoztatni arzenálját. Ebben segítségére volt ez a Kornis Mihálynak tulajdonított, gyorsan elhíresült mondat: „Mi jobban gyűlölünk titeket, mint ti minket”; innentől kezdték a jobboldalon sűrűn hangoztatni a balliberálisok magyar- és nemzetgyűlöletét. A gyűlölködéssel, gyűlöletkeltéssel való kölcsönös vádaskodás azóta is tart, noha voltaképpen – a balliberális médiahegemónia megingása óta – már egyik félnek sem annyira kifizetődő. Ennek oka túlmutat a politikai nyelvi megfontolásokon: pszichológiai törvényszerűségeken alapszik. Ha a másik viselkedése indokolatlan, megfoghatatlan gyűlöletet vált ki bennünk (belőlünk), ezt az érzést – jobb híján – „visszaküldjük a feladónak”, azaz a kiváltóhoz fogjuk hozzákötni, mintha maga a gyűlölet is tőle eredne, belőle sugározná. Kiváló példáit láthattuk a 2002. évi országgyűlési választási kampányban. A budapesti Testnevelési Egyetemen és környékén, pár nappal később a Kossuth téren Orbán Viktor hívó szavára összegyűlt óriási tömeg komoly ijedelmet váltott ki nemcsak azokból, akik pusztán a Fidesz-kormányzás esetleges folytatódását látták benne, hanem azokból is, akik a nacionalizmus diadalát. Ez a magyarázata annak, hogy a balliberális média a valójában jókedvűen, bizakodóan, de mindenképpen méltósággal ünneplő és tüntető tömegekből még „fasiszta csürrét” is „tudott” csinálni.²⁴³

Kossuth téri szónoklatában Orbán Viktor a szeretet fontosságának is szentelt néhány szót. Ugyancsak jellemző, hogy a balliberális médiában e szavait hiteltelennek ítélték, kigúnyolták; nemcsak a gyűlöletérzet említett lelki sajátossága miatt, hanem mert a szeretet a keresztény-

²⁴³ „Magyarországon a választási hadjárat során és főként a két választás között tömegméretekben jelentkezett a fasizmus, nem mint összefüggő ideológiai rendszer, hanem mint lelki igény” – írja Eörsi István a Népszabadság 2002. május 2. számában. Egy évvel később a drogliberalizáció melletti tüntetés polgári körös ellentünetőit így ábrázolja a Magyar Narancs: „[A magyar rendőrség tétlenül nézte végig, hogy] a csöcselék – a »polgári körös« – rohamcsapatok, amelyeket, gyanítjuk, épp az ilyesféle célokra igyekszik rendszerezíteni a volt kormányfő – megfélemlítse, megalázza és bántalmazza alapvető alkotmányos jogával élni kívánó polgárok egy csoportját.” (idézi: Tóth Gy. László: Szembesítés, Magyar Nemzet, Magazin, 2003. június 28.)

ség szava, egyelőre ezt a vele szemben álló törzs birtokolja. Megjósolható azonban, hogy a világ globalizálódásának folytatódásával, a pénz szerepének korlátlannak tűnő elhatalmasodásával, s mindezek mentén a gyakorlatias (haszonleső) politika további térnyerésével a szeretet szimbolikájára a baloldal is rá fog fanyalodni: hamarosan átveszi napi használatra. (Hasonló eset már megtörtént egy nemzeti jelképpel és nemzeti retorikával, amikor a választások küszöbén Kovács László kitűzte magára a nemzeti kokárdát, Medgyessy Péter pedig a „nemzeti közép” leendő kormányáról kezdett beszélni.) Ezzel együtt sem várható, hogy az „antiszemiták” érvei (érzései) közül eltűnne az a „meggyőződés”, hogy a baloldalon belül a zsidóság eleve hordozója a gyűlöletnek; és megint csak a szóban forgó lelki mechanizmus miatt nem. A zsidóság – e pillanatban mindegy, hogy mennyire vélt vagy valós – „túlreprezentáltsága” (számarányánál erősebb képviselte) és „összeesküvése” első lépésben kiváltja a nemzetféltő aggodást, sőt, félelmet; ez előbb (tehetetlen) gyűlöletté alakul, majd eme formájában az érzés visszavetül a zsidókra, s aztán – a képzelet síkján – a „magyargyűlölet”, „nemzetgyűlölet” képzetévé válik. E lelki mechanizmus egyértelmű kára (a közös sors közös vesztesége), hogy mindkét oldalon megakadályozza az igazi okok, igazi érzések, igazi összefüggések feltárását (s nyomában akár a háború felszámolását).

Ugyancsak a primitív antiszemitizmus kategóriájába sorolandó az a „meggyőződés”, hogy a zsidókat erőteljes kalmárszellem, anyagiasság jellemzi. Mint minden előítéletnek, ennek is van racionális (tényszerű) magva: a gettóba zárt (zárkózott) zsidóság középkori történelme során olyan foglalkozásokat végzett, amelyeket egyáltalán űzhetett: kereskedést, pénzkölcsönzést. (Ez lényegét tekintve még akkor is igaz, ha Sólem Áléhem novelláiból és regényeiből kiderül, a kelet-európai zsidóság tömegesen művelt földet, folytatott paraszti gazdálkodást. A monarchia idején hozzánk beáramlott zsidóság java része életmódot is változtatott: kihasználva a dualizmus korának hatalmas társadalmi mobilitását, tömegesen indultak felfelé a társadalmi hierarchiában – értelemszerűen a hatalom gyakorlásához közelebb eső szintekre.) Az is kétségtelen, hogy a kereskedés és pénzkölcsönzés terén szerzett tapasztalatai és így felhalmozott tőkéi különleges előnyöket biztosítottak számára a világtermelés és világkereskedelem kialakulásának és rohamos fejlődésének elkövetkező korszakaiban; sőt az is, hogy a zsidóság egy része e fejlődés egyik motorjává vált. E történelmi tények és felismerések sem engedik meg azonban azt az általánosítást, hogy a kalmárszellem vagy anyagiasság jellegzetes zsidó vonás volna. Hogy miért nem, talán egy példával lehetne legjobban igazolni. A későkádári, liberálisabb (puha) diktatúra egyik sajátos kísérőjelensége volt az ún. „lengyelpiac”: Magyarországot – és általában a szovjet tömb országait – lengyel turisták lepték el, akik azonban nem annyira a látványosságok környékén bukkantak fel, mint inkább diszkrétén félreeső, piacolásra alkalmas tereken, és ott csoportokba verődve kínálgatták sokféle, főképp „KGST-viszonylatból” beszerzett portékájukat. Nos, nehezen lehetne azt állítani, hogy a lengyeleket erősebb kalmárszellem vagy nagyobb anyagiasság jellemezné, mint mondjuk a magyarokat. Azt már inkább, hogy akkortájt a lengyelek rosszabb életszínvonalon éltek, mint mi, de az üzemanyag és nagyon sokféle áru jóval olcsóbb volt náluk. Pontosan elegendő magyarázat, mely egyébként arra is figyelmeztet, hogy a másokra (más népekre, másik törzsre) rávetített (negatív) tulajdonságok nem kevésbé a magunkéi is. Ha úgy véljük, hogy a magyar közszellem is túlságosan anyagiassá vált, elüzletiesedett, mindenkinek a maga felelősségét kell mindenekelőtt számba venni: Nem álltam-e be én is a „jóléti” társadalom építői és haszonélvezői sorába?

„Összeesküvés”

A képzeletbeli listán, amelyen az antiszemitizmusnak az „antiszemiták” által megítélt okait vesszük sorra (mégpedig a védhetetlen antiszemitizmustól a vitathatók felé haladva), egy olyan elem következik, amely vízvázalóznak tekinthető. Aki a világ zsidóiról azt feltételezi,

hogy egy hatalmas, a földkerekséget átfogó összeesküvés résztvevői, akik valamiféle világuralomra törekednének, vagy tán „isteni kiválasztottságuk” beteljesítésén fáradoznak, szóval, aki így gondolkodik, az talált egy olyan végső okot és magyarázatot a zsidóság „magatartására”, „viselkedésére”, mely lehetetlenné teszi, hogy a zsidókat egyéni vonásaik és tetteik – és ne származásuk – alapján ítélje meg.

Fontos itt megkülönböztetnünk azokat, akik – hangsúlyozom – a zsidóságot általában gondolják egy világméretű, tudatos összefogás részeseinek, azoktól, akik úgy ítélik meg, hogy a világban tapasztalható jelenségek egy része mögött egy vagy több erős zsidó lobb, nemzeti és nemzetközi zsidó szervezet(ek) ténykedése fedezhető fel, amelyek azonban korántsem fogják át (nem irányítják, nem szervezik) általában a zsidók cselekedeteit, törekvéseit. Ilyen zsidó lobbik és szervezetek létezése ugyanis vitathatatlan tény; vitathatatlan, hogy az Amerikai Egyesült Államok Izraelhez fűződő viszonyát, egész közel-keleti politikáját, ezen *belül* az iraki háborúval kapcsolatos magatartását, ezen *kívül* pedig az (arab) terrorizmus elleni harcát ezek a zsidó lobbik és szervezetek jelentősen (ám nem csakis ők) befolyásolják; ugyanígy vitathatatlan tény, hogy a zsidó kárpótlás ügyében a zsidóság (pontosabban egy része) szervezetetten lép fel országok, kormányok, parlamentek, bankok ellenében; s végül az is vitathatatlan, hogy zsidó szervezetek figyelemmel kísérik némely országoknak (kormányoknak, pártoknak, más intézményeknek, személyeknek) a helybéli zsidósággal szembeni magatartását, s akár nemzetközi fórumokon, akár közvetlen fellépésekkel, tárgyalásokkal igyekeznek e magatartást a nekik kedvező irányba terelni.²⁴⁴

Az efféle „összeesküvések” létét látszik igazolni a Washington Times magyar származású publicistájának, Vázsonyi Bálintnak Orbán Viktor védelmében közölt írása. Ebben a szerző a Washington Postban megjelent – antiszemitázó, nacionalistázó – támadásra válaszul rámutat, hogy Amerikában egy „láthatatlan kéz” működik, amely minden lehetséges alkalmat felhasználva támadja Magyarországot. Egyszersmind felszólítja Tom Lantos képviselőt, hogy valljon színt: a „láthatatlan kéz”-zel tart, vagy hajlandó az „amerikai utat” járni.²⁴⁵

A fenyegető „összeesküvést” felidéző lobbizásra kiváló példa, amit a magyar származású amerikai képviselő, Tom Lantos mutat be folyamatosan a magyar belpolitika befolyásolására. Nincs itt elegendő hely minden megnyilvánulását felsorolni, azért csak a talán négy legnevezetesebbet említem meg. Csurka Istvánnak még MDF-alelnök korában, 1992-ben megjelent, elhíresült dolgozatáról (a Néhány gondolat...-ról) Tom Lantos az amerikai képviselőházban elítélő demonstrációt szervezett, amelynek hazai visszhangja igen sokat rombolt a kormánykoalíciót vezető párt, az MDF tekintélyén és legközelebbi választási esélyein. 1998-ban Tom Lantos kinyilvánította, hogy az országnak inkább érdeke volna az (antinacionalista) Horn-kormány továbbélése, mert ez, úgymond, jobban garantálja a stabilizációt. 2002-ben viszont azt nyilvánította ki, hogy a demokráciának jót tenne a váltógazdálkodás, magyarán a (nacionalista) Fidesz távozása. Miután pedig óhaja beteljesült, azt tudhattuk meg a Magyar Nemzetből, hogy Tom Lantost, ki a Medgyessy-kormány (Busht támogató) külpolitikáját magasztalta, annyira felbőszítette, hogy a magyar közvélemény túlnyomó többsége elutasítja Amerika iraki háborúját, hogy nyilvánosan súlyosan becsmérlő megjegyzéseket tett a magyar népre. („A magyarok sose voltak híresek az éleslátásukról” – jelentette ki egyebek között.)

Egy másik nevezetes lobbista Soros György, aki nem kisebb célt tűzött ki maga elé, mint hogy „kinyitja” (nyitottá teszi) a volt szocialista országok társadalmait. A Soros Alapítvány mérhetetlenül sok pénzt és energiát fordított Magyarországon (is) a „liberális” értékek

²⁴⁴ A Forward, a legbefolyásosabb amerikai zsidó hetilap arról tudósított, hogy több száz amerikai zsidó aktivista koncentrált médiakampányt indított azért, hogy a hágai nemzetközi bíróságnak a „biztonsági kerítés” elleni döntését bírálja. Az aktivisták új hálózatot hoztak létre egy konferencián, erre a világ számos országából érkeztek résztvevők. (Lovas István lapszemléje, Magyar Nemzet, 2004. július 13.)

²⁴⁵ Idézi a Népszabadság („Láthatatlan amerikai kéz”, 2002. november 27.)

támogatására, amelyek a nemzeti, megőrző, konzerváló vagy csak fékező törekvésekkel szemben mindig inkább a nemzeti értékek gyorsabb fel- és eladását, e nemzeteknek a világgazdaságba való mielőbbi betagozódást szorgalmazták.

Azonban nem csak „idegenbe szakadt” (Magyarországról elszármazott, zsidó származásukat nem titkoló, már-már intézményesült) személyek folytatnak ilyen irányú (antinacionalista) tevékenységet, hanem a hazai közélet különféle rendű és rangú szereplői is megkeresik a módját, hogy a külföldet mozgósítsák a hazai nemzetféltők ellenében. Rendszerváltásunk törzsi háborújának egyik első, nagy meghökkenést kiváltó akciója, amely hosszú időre előre kiásatta a csatabárdokat, az a New York Timesban megjelent cikk volt, amely a lakiteleki találkozóról – erről az azóta történelminek bizonyult eseményről – frissiben azt állította, hogy ott a nacionalizmus és antiszemitizmus kapott hangot. Az 1993-ban az Antall József Miniszterelnöki Hivatalán belül megalakult Nemzeti Tájékoztatási Iroda egyik fő feladatának tekintette, hogy a magyar sajtónak erre alkalmas (az akkori kormánnyal rokonszenvező, igen szerény méretű) részében beszámoltasson azokról a külföldi média-megnyilvánulásokról, amelyek esetében nem csak az volt egyértelmű, hogy itthonról indították a dezinformációt, de az is, hogy a szándék a „nacionalista”, „antiszemita” kormány (pártok) lejáratása volt.

Megjegyzem, a világméretű összeesküvés felkínálkozó gondolatának olyan esetekben, mint az iménti – New York-i, ráadásul liberális – lapé, földi halandó viszonylag könnyen ellene tud állni. Lehet az ilyesféle dolog – még ha meg-megismétlődik is – elszigetelt jelenség, egy vagy néhány ember partizánakciója. Nehezebb a dolgunk olyankor, amikor a vezető finn napilap, a Helsingin Sanomat vasárnapi száma két teljes oldalt szentel országunknak mint leendő EU-tagnak, s az ott szereplő írások fő témája a magyarországi zsidóság és cigányság sorsának viszontagságai.²⁴⁶ E nyilvánvalóan súlyos aránytévesztés mögött (talán mégsem ez az igazi Magyarország) nem elégséges fatális véletleneket látni, hiszen ez semmivel nem kevésbé irracionális felfogás, mint a világméretű összeesküvésé.

Ha a valóság összefüggései helyett nem akarjuk rögeszmékkel (összeesküvés-elméletekkel) körbehálózni magunkat, arra a találos kérdésre is elfogadható választ kell keresnünk és találnunk, amelyet Lovas István tett fel egyik Jobbszemléjében:

„Mi az: holland, Budapesten állomásozik, az Antall- és Orbán-kormány idején dolgozott, a Horn- és Medgyessy-kormány idején tétlen? Megfejtés: holland tudósító. Akikből kilenc volt az Orbán-kormány idején. [...] De miből élhetnek e ciklikus szorgalmú tudósítók? Csak nem kapnak valakiktől valami plusszjutalmat azért, hogy csupán a jobbközép kormányok idején írjanak? Méghozzá rossz, nagyon rossz dolgokról. Ebből lett elege a diákokból összeverődött Kontroll Csoportnak, amely tavaly [2002] januárban e lapban [a Magyar Nemzetben] igazi »terrorcselekményt« hajtott végre. Megjelentette értékelését a külföldi tudósítók munkájáról. A hatás leírhatatlan volt. Amerikától Franciaországon és Németországon át Ausztriáig ettől zengett a sajtó: a német Handelsblatt, a Welt, a Frankfurter Allgemeine Zeitung, a Tages-spiegel, a ZDF közszolgálati tévé, a közszolgálati rádió, a Deutschlandfunk, az osztrák Presse, a Standard, és a Profil, a lengyel Gazeta Wyborcza, a holland NRC Handelsblad, a Volkskrant, a Financial Times tudósítójának a 168 Óráknak adott nyilatkozata, hogy helyhiány miatt csak néhányat említsünk. E cikkek közül a legenyhébbek arra utalnak, hogy e diákok listázzák a külföldi tudósítókat (nyilván emiatt nem írnak ma [2003-ban], és ezzel Magyarország veszélyeztetni EU-s csatlakozását (nyilván eltűntük miatt csatlakoztunk). Csupán a svájci Neue Zürcher Zeitungban jelent meg egy józan hang Andreas Oplatkától, aki arról ír, hogy nem egészen érthető, miért e nagy riadalom néhány diák miatt.”²⁴⁷

A nemzetünk életére befolyást gyakorolni igyekvő nemzetközi zsidó szervezetek közül említhetjük a Zsidó Világkongresszust, amelynek vezetője a Medgyessy-kormányánál járt el annak érdekében, hogy a magyar parlament mielőbb alkossa meg az ún. gyűlölettvörvényt. Egy

²⁴⁶ Lovas István Napi sajtószemléje. Magyar Nemzet, 2003. szeptember 22.

²⁴⁷ Lovas István: Jobbszemle, Magyar Nemzet, 2003. augusztus 15.

másik jelentős (és a legnagyobb tagságú) nemzetközi zsidó szervezet, a B'nai B'rith pedig folyamatosan figyelteti (egyebek között) a magyar médiát, milyen „antiszemita” megnyilvánulásai vannak, s ezekről évről évre két nyelvű (magyar és angol) kiadványt (Antiszemita közbeszéd Magyarországon...) készített.

Nos – igen tömören – ezek a tények, pontosabban a valóság hirtelenjében összeválogatott kis töredékei. Ki mennyire átfogó képet rak össze ezekből magának, ettől fog függeni, milyen (elő)ítéletei lesznek a zsidóságról. Akiben a „Cion bölcsei” összeesküvéséhez, világuralmi törekvéséhez hasonlatos kép (benyomás) áll össze, az itt fogja meglegelni zsidóellenessége („antiszemitizmusa”) okát, magyarázatát.

A Magyar Fórum fentebb idézett számában jelent meg a Magyar Igazság és Élet Pártjának nyilatkozata arról, hogy „A MIÉP szétbomlasztására irányuló Grespik-Metes-Rozgonyi-Bognár-Deák-féle akció kudarcba fulladt”. Csurka István elnök mint a dokumentum aláírója az országos választmány 2003. január 18-án hozott határozatával befejezettnek minősíti „a párton belül, de külső hatásokra, ösztönzésekre felgerjedt bomlasztókkal szembeni” küzdelmét. A nyilatkozat visszautal arra a korábban többször hangoztatott állításra, hogy a bomlasztás célja az volt, hogy a MIÉP az Európai Unióba való belépésről szóló népszavazás előtt ne tudja széles körben kifejteni és érvényre juttatni álláspontját: „Így nem!”. „Mutassuk meg Brüsszelnek, a globalizmus zsoldjába szegődött bürokratáknak, hogy »mit kíván a magyar nemzet«”. A mostani nyilatkozat arra kívánta felhívni a figyelmet, hogy miközben egyedül a MIÉP hangoztat határozott *nemet* a csatlakozással szemben, a szocialisták a Fidesz és az MDF fanyalgó *igenjének* számlájára írják a *nemeknek* a közvélemény-kutatási adatok szerinti hirtelen és váratlan megszaporodását. A mi témánk (az antiszemitizmus okai) szempontjából igazán fontos megállapítás ekkor következik, s szó szerint így hangzik:

„Az akár hozsannázva, akár fanyalogva igent ajánlók azonban egy csónakban eveznek, s ezt a csónakot valahol a Közel-Keleten barkácsolták össze.”

Ez a megfogalmazás nem kevesebbet állít, mint hogy Csurka elhíresült „Budapest – New York – Tel-Aviv tengelyéből igazából a legutóbbi, azaz a zsidóság játssza a meghatározó szerepet; ő mozgatná nem csak Amerikát (sokan állítják ezt az Irak elleni háború okaként), hanem, lám, az Európai Uniót, s Magyarország legnagyobb pártjait is. A Magyar Fórumban – s a nyilvánosság mögött – gyakran felbukkanó álláspont szerint a zsidóság volna a globalizmus lelke, motorja; a Nemzetközi Valutaalapot és a Világbankot is ők irányítanák, az ő tudatos törekvéseiknek volna köszönhető jó néhány ország adósságcsapdába sétáltatása, gazdaságuk uzsorakamatokkal való legyengítése, kivéreztetése.

Így képzelik tehát az „összeesküvés-elmélet” hívei.²⁴⁸ Szent meggyőződésükhöz mindig találnak igazoló („cáfolhatatlan”) részelemeket; például annak a bankárnak a személyében (Fekete Jánoséban), aki döntő szerepet játszott a kádári időszak nemzetközi kölcsöneinek felvételében; vagy azoknak a bankoknak a viselkedésében, akik a pénzüik kivonásával fenyegették (zsarolták) még a megalakulása előtt a leendő kormány fejét, a szabad választások első miniszterelnökét, Antall Józsefet, hogy lépjen egyezsége a szabad demokratákkal. Ezek is olyan tények, amelyek alapján valósággal cáfolhatatlannak, de legalábbis logikusnak tűnik a zsidó összeesküvés létezése.

Pontosan ezért vízvázlatzó az összeesküvés feltételezése, illetve elutasítása. Kellő tárgyilagossággal, az előítéletektől való tudatos tartózkodással ugyanis épp ilyen logikusan

²⁴⁸ Ezúttal pedig egy sokkal egyszerűbb magyarázattal is lehet számolni: a MIÉP-ből kizárt Bognár László (addigi alelnök), illetve az őt idéző Népszabadság (2003. február 17.) szerint az előállt helyzetnek az az oka, hogy a nemzeti radikalizmus is lehet üzlet. „Az előző kormányzati ciklusban nagyjából 1 milliárd forintot kapott a MIÉP, ebből 350 milliónak kellett volna jutnia a választásra – de nem jutott. A pártban hét éve nem ült össze a számvizsgáló bizottság. Az elnök úr élettársa kezeli a kasszát, és Csurka erre áldását adja.”

belátható, hogy az említett tények (jelenségek) létezéséhez nem szükséges összeesküvésnek is lennie. Medgyessy Péter francia becsületrendet kapott azért, mert francia cégek érdekében lobbizott (minden bizonnyal Magyarországon). Nyilvánvaló, hogy eközben számos olyan tárgyalást folytatott, amely örökre rejtve marad a nyilvánosság előtt; s még az sem biztos, hogy a magyar érdekeket is éppen olyan „becsületesen” képviselte, mint az idegen vállalkozókat, politikáit. De lenne-e értelme emiatt összeesküvésnek nevezni azt, amit csinált? S főképp: szabad-e arra gondolnunk, hogy *a franciák* összeesküdtek a magyarok ellen?! S mától fogva ellenségeinknek tekinteni *a franciákat*?

Arra is érdemes felfigyelnünk, hogy sem Soros György, sem Tom Lantos nem rejti véka alá származását, zsidóságát; teljesen nyílt kártyákkal játszanak, nyílt adományok és támogatások, illetve leplezetlen véleménynyilvánítások formájában igyekeznek érvényt szerezni politikai (gazdasági?) akaratuknak (szigorúbban nézve: beavatkozni Magyarország belügyeibe). Nem kell tehát ahhoz a világ zsidóságának összefognia (összeesküdnie), hogy néhány (de akár jó néhány) olyan ember, akinek elegendő politikai befolyása vagy pénze van, ráadásul fontos számára a zsidósága, olyan irányba próbálja terelni Magyarország politikáját, gazdaságát, kultúráját, hogy ez (megítélése szerint) minél kedvezőbb legyen a maga és az itteni zsidóság számára. Akár természetesnek is tekinthető, hogy minden olyan nép, amelynek kisebbségei vannak hazánkban, és elég tehetős is (mint pl. a német), alapítványokat fog működtetni, iskolákat (egyetemet) hoz létre, gazdasági előnyökért lobbizik, vagy akár olyan politikai gesztusokat tesz, amelyekről nyilvánvalóan az itteni (belpolitikai) erőviszonyok számára kedvező befolyásolását reméli (ld. pl. Kohl kancellár idelátogatását, találkozását Orbán Viktorral a választások küszöbén).

Ugyanígy: egyáltalán nem kell zsidónak lenni ahhoz, hogy valaki ma a globalizmus pártjára álljon; nem kellett zsidónak lenni ahhoz, hogy az amerikai, és általában a nemzetközi tőke érdekében – Világbank és Valutalap módra – a bezárkózó országok mint újabb potenciális piacok megnyitásán fáradozzon. Ha pedig nem kellett és nem kell zsidónak lenni hozzá, akkor azt hangoztatni, hogy ebben a zsidóságnak kizárólagos vagy kitüntetett szerepe van, nem azért veszedelmes igazán, mert mögötte a zsidók elleni gyűlölködés (antiszemitizmus) lapulna meg, hanem azért, mert „butaság”. A rövidlátó, szemellenzős „butaság”, amely elvakultságában képtelen az igazi mozgatórugók, igazi összefüggések felfedezésére, ennél fogva pedig nyilvánvaló, hogy képtelen a helyes válaszokra.²⁴⁹

A magyar média „természete” sem azért olyan, amilyen, mert az egész sajtót – de legalábbis a balliberális részét – egy nagy összeesküvés tartaná hálójában. Aki ebből indul ki, soha nem fogja megpróbálni és soha nem fogja tudni a médiát – a média munkatársait – sem megérteni, sem a „nemzeti érdekek” felé terelni. Inkább Lukács Csabával, a „nemzeti” oldal kiváló újságírójával tudok egyetérteni, amikor azt írja, hogy „a balliberális oldalon dolgozó kollégák nem egy nagy összeesküvés okán teszik a dolgukat, hanem egész egyszerűen azért, mert ilyenek. Nekik nincs liberális vagy baloldali vélemény: ami a szájuk íze szerint van, az a közép, a hiteles, a mérvadó. Ami tőlük jobbra van, az fasiszta.” Ehhez csupán annyit szükséges hozzátenni, hogy ez a – Lukácstól némileg sarkosan jellemzett – állapot nem egy örökre elkerülhetetlen végzet, inkább csak egy olyasféle kövület, amely azért kellő kitartással-szívóssággal minden bizonnyal megváltoztatható.

²⁴⁹ A „butaság” szót kénytelen voltam idézőjelbe tenni, mert túl gyakran találkozhatunk mindkét oldalon olyan, szellemileg nagy formátumú, nevezetes személyiségekkel, akiket, lévén felelősségerőztük, érzékenységük és kombinációs képességük az átlagosnál nagyobb, ez valamiképp az „összeesküvés” hiedelme felé terel. Például Szalay Károly író is, ki egyébként tisztességéért, tárgyalgosságaért kiváltképp becsülendő, úgy gondolja, hogy aki baloldali, Eörsi Istvántól Kornis Mihályig, Szilágyi Ákostól Esterházy Péterig, Kertész Imrétől Konrád Györgyig, az „kiáll hamis értékei és téveszméi mellett”, „És ezt egységesen, szervezetten, központi akaratnak engedelmességgel műveli”. (Önvizsgálat, Magyar Demokrata, 2003/40, 45. o.)

Jó okom volt az imént idézőjelbe tenni a butaságot. Fontos tisztában lennünk vele, hogy ez a „szemellenzős butaság” egyáltalán nem csak a buta emberek sajátja. A világ kellőképpen bonyolult s átláthatatlan ahhoz, hogy akár még okos emberek is hamis képet rakjanak össze a valóságtöredékekből. Hát még ha ehhez valóságos tisztázatlanságok, kibeszéletlenségek, kényszerű (el)hallgatások is hozzájárulnak. Márpedig az „antiszemitizmus” kérdésében bővelkedünk ilyenekben.

Miért kellene butaság vagy alantasság például ahhoz, hogy Soros György szerepéből és általában „a zsidók” hozzá való viszonyulásból (vagyis kritikátlan elfogadásából) azt a következtetést vonjuk le, hogy igenis létezik egy titkos és gonosz zsidó akarat (összeesküvés), amely kizárólag a maga hasznára rombolja a nemzeteket, kiszolgáltatva őket a nemzetközi spekulációknak, a Mértéktelen és Gátlástalan Haszonlesésnek? Hiszen nehezen cáfolható például, hogy „A nemzetek ostora [...] Soros György, a rejtélyes ember, akinek korlátlan erőforrásai és szoros kapcsolata van a Moszaddal, az izraeli titkosszolgálattal, aki megrogyasztotta a Bank of Englandet, tönkretette Tajvant, Dél-Koreát és Thaiföldet, Malajziát is megtámadta”, és hogy „Pénzügyi offenzívája a malájziai fejlődés tíz évét tette tönkre és 20 millió ember tízévi munkáját: vagyis egy csinos, 30 milliárdos kárt okozott.” És minden bizonnyal az is igaz, hogy Malajzia ma romokban heverne, ha sorsa nem dr. Mahathir Mohamed miniszterelnökön múlt volna, aki bevezette a devizagazdálkodást korlátozó rendszabályokat. „A Soros-pestist követően Malajzia a valutaalaptól és a Világbanktól kért pénzt és közölték vele, hogy a segély feltétele a valutaalap szabályainak elfogadása, beleértve a devizakorlátozást. Láthatóan ugyanis ez volt Soros célja: megtörni az országot, elszalasztani a valutaalaphoz, hogy az az Új Világrend vazallusává tegye. Mint történt ez mindazon országgal, amely elfogadta az alap szabályait, Argentínától Bulgárián és Oroszországon át Dél-Afrikáig [...]. Dr. Mahathir Mohamed, a makacs, idős ember elutasította a valutaalap diktátumát és Malajzia fenntartotta virágzó függetlenségét.”

Igazi butaság és alantasság akkor volna elhinni e szavakat és elfogadni mindazt, ami ezekből következik, ha egy megrögzött antiszemita pusztá kitalációival, sületlenségeivel állnánk szemben. Csakhogy e gondolatok Israel Shamir, nemzetközileg ismert izraeli újságíróéi, aki a zsidó állam demokratikus átalakításának, az etnikai megkülönböztetés megszüntetésének híve.²⁵⁰ Ráadásul Soros György zsidó alapítványi vezetők előtt tartott beszédében – egyébként óriási felháborodást keltve – maga is azt mondta: az antiszemitizmusnak a zsidók és Izrael az okai. „Sőt, saját magát is okolta, amiért Mahathir Mohamed malájziai miniszterelnök joggal mondhatta, hogy a zsidók uralják a világot” – tudósít a különös eseményről a zsidó távirati iroda.²⁵¹ És a következő – messzemenő következtetésre alkalmas – sorokat sem valamely jobboldali, urambocsá’ szélsőjobboldali lapból idézem, hanem a Népszabadságból, annak is washingtoni tudósítójától:

„Eduard Sevardnadze az istenadta nép buktatta meg, miután Moszkva és Washington ebben megállapodott. De honnan tudta a nép, hogyan kell megbuktatni az örök túlélőt [...] Hát onnan, hogy Soros György megszervezte a tapasztalatcserét.”²⁵²

„Lehet, hogy a pénz nem boldogít, de sok mindenre jó” – olvashatjuk a tudósítás alcímében. Miért volna butaság arra gondolni, hogy ha Moszkvának és Washingtonnak érdeke volt, amire Soros készült, nemcsak az utóbbi nyúlt a zsebébe, hogy Grúziát célirányosan felfor-

²⁵⁰ Lovas István Napi sajtószemléje, Magyar Nemzet, 2003. március 6. (Az idézett cikk a Yarin című török lapban jelent meg.) Lovas később maga is írt egy hosszabb cikket a témáról a Magyar Nemzetben, *Malajzia: a kampongoktól a Cyberdzsájáig – Mahathir Mohamed szinte mindent fordítva csinált, mint amit a világ erősei elvártak tőle* címmel.

²⁵¹ Uo., 2003. november 17.

²⁵² Horváth Gábor: A Soros-doktrína. Lehet, hogy a pénz nem boldogít, de sok mindenre jó. Népszabadság, 2003. december 3.

gassa, hanem az előbbiek is támogatták őt. Innentől fogva pedig csupán ízlés és akarat kérdése, hogy világméretű összeesküvésnek tekintsük-e az esetet, vagy valami másnak.

Csakhoggy vigyázat! Paradoxon, de éppen eme döntőnek látszó, hiteles tények és körülmények mondatják ki a végső szót a „zsidó világ-összeesküvés” létezése ellenében. Israel Shamir írása azt teszi (ismét) nyilvánvalóvá, hogy a zsidóságnak vannak olyan neves (és ebből nyugodtan lehet következtetni: megszámlálhatatlan tömegű névtelen) egyedei, akik még ellene is dolgoznak a vélt tendenciáknak és összefüggéseknek (az „összeesküvéseknek”). Soros György váratlan (botrányos) megnyilvánulása azt teszi világossá, hogy nem létezik valamiféle titkos megállapodás, hiszen ha létezne, mélyen hallgatott és nem meaculpázott volna, nem haragította volna magára a zsidó alapítványi vezetőket – és főleg nem adott volna hírt minderről a zsidó távirati iroda. S végül Moszkva és Washington szerepe azt teszi nyilvánvalóvá, hogy itt olyan nagyhatalmi érdekek (olajérdekek?) játszhattak szerepet, amelyek messze túlmutatnak a zsidóságon. Aki a zsidóságból kiindulva próbál megfejtést és magyarázatot találni a különös együttműködésre, az valószínűleg sosem ér révbe.

Ugyancsak paradoxon, de mégis van jelentősége Soros – talán mégis alapos okkal hangoztatott – származásának. Soros felforgató – a belügyekbe mélyen beavatkozó – tevékenységét immáron meglehetősen sok ország megtapasztalhatta. Abból a szempontból ugyan mellékes Soros származása, hogy e tény a zsidóság egészére semmilyen következtetés levonására nem alkalmas; s abból a szempontból is, hogy nagyhatalmi érdekek kiszolgálására – hát ha még meg is fizetik – mindig akad elegendő jelentkező, származástól függetlenül. Ám egy okból mégis csak jól jön ezúttal ez a származás: a közgondolkodás megformálván a büntudatokról, illendőségektől, hatalmi logikáktól, s talán törzsi elhivatottságoktól és elvakultságoktól, a legtöbb országban eleve kétoldali védelmet nyújtott minden támadással – és józan kritikával szemben. Az egyik oldal hol harsányan lelkendezett, hol csendben szemlélt, de – Magyarországra nézve legalábbis ez bizonyosan állítható – soha egyetlen egy rossz szóval nem illette Soros és alapítványa ténykedését, soha nem nézett és nem látott túl a valóban dicséretes támogatásokon, a balliberális oldalnak – és olykor nem csak ennek – nyújtott kétségtelen anyagi és politikai hasznokon. A másik (a „nacionalista”) oldal kezét pedig eleve megkötötte (pontosabban: a száját bekötötte) az a hamar megtapasztalt tény, hogy a legenyhébb kritikájára is azonnal ugrott a politika és média fősodra, és antiszemitizmussal, szélsőséggel vádolta. Ennélfogva az innen ugyancsak módjával érkező „vádak”, „támadások” is inkább csak eltakarították az akadályokat Soros útjából, semhogy odagördítették volna.

„Rejtőzködés” és „túlreprezentáltság”

Az a kényszerűség, hogy nem illik valakinek a származását firtatni; hogy nem illik jelenségek, összefüggések mögött a származást, a származás által többé-kevésbé (rendszerint igen kevésbé) meghatározott identitás elemeit felfedezni; hogy nem illik egyszerű tényekről és számokról sem beszélni; nos, mindez szinte magától, természetsszerűleg felerősíti a sejtéseket, gyanakvásokat, megerősíti a rögeszméket.

A zsidóságra háramló ellenszenv egyik bőséges forrása (az antiszemitizmusnak az „antiszemita” szerinti egyik fő oka) az a kettőség (kettős látás, kettős mérce), mely a „zsidókérdés” (vagyis másfelől nézve, „antiszemita-kérdés”) kezelését jellemzi, kíséri. Egyfelől nem illik (nem szabad) firtatni (tudni), hogy ki zsidó, ezért a zsidóság (a többé-kevésbé zsidó identitásúak megfoghatatlan halmaza) mintegy „rejtőzködve”, a társadalom szeme elől „elbújva” létezik. Másfelől viszont számtalan „kirakatszakmában” (olyan szakmákban, amelyek a társadalmi figyelem homlokterében állnak) határozottan „túlreprezentáltak” (számarányuknál erősebben vannak jelen); nem annyival azonban, mint amennyire a „rejtőzködés” miatt az „antiszemita” gondolják. Nyugodt kibeszélés és okos párbeszéd híján nehezen feloldható ellentmondás keletkezik például a negyedik hatalmi ágban (médiában) jelenlévő (s még

inkább képzelt) erősebb képviselő („túlreprezentáltság”), az itt tapasztalható erős és harsány antinacionalizmus („nemzetellenesség”), valamint az ugyanitt hangoztatott zsidóüldözés, zsidóellenesség („antiszemitizmus”) között. (Az ellentmondás feloldására más fejezetben teszek kísérletet, legfőképp is a *Zsidó IQ – zsidó siker?* cím alatt.) Refrénszerűen visszatérő megállapítás „antiszemiták” részéről, hogy „*Ezek panaszkodnak, noha sehol sincs ilyen jó dolguk?!.*” A „nacionalisták” számára sértő (ellenérzést, sőt, ellenszenvet gerjeszt bennük), hogy „nekünk tekintettel kell lenni a zsidók érzékenységre, ők viszont nyugodtan gyalázzhatják a jelképeinket, gúnyolódhatnak magyarságunkon és nemzeti érzéseinken”. E szóban forgó kettősség fejeződött ki egykor (1990-ben) nagy port kavart dolgozatom címében is: *A kisebbség és a zsarnokság*. Úgy ítélt meg, hogy az átélt népirtás miatti félelem a zsidóságot arra készteti, hogy (vissza)éljen médiabeli hatalmával, s eltorzítsa a demokratikus folyamatokat. A Népszabadságban megjelent írásomra adott válaszok – a származásfirtatás tilossága alapján – vagy fensőbbeséges gúnnyal, vagy színlelt rémüldözéssel tiltakoztak a túlreprezentáltság felvetése ellen (az egyetlen kivétel ez alól Szabó Miklós történész, az SZDSZ egyik alapítója volt). Mivel más országokban nem feltétlen számít tilosnak a származás ismerete, a zsidó arányfelettségről mégiscsak vannak tényszerű adataink. Némileg vitás ugyan (s éppen erről szólok az imént említett – *Zsidó IQ... stb.* – fejezetben), hogy mi a magyarázata a jelenségnek, az viszont vitathatatlan, hogy vannak olyan történelmi okok, amelyek elegendő magyarázattal szolgálnak, s amelyek ismeretében a nem-zsidók számára is minden további nélkül elfogadhatóvá válik a kialakult helyzet; legalábbis semmiképpen nem sarkall adminisztratív (erőszakos) változtatásra, legfeljebb nemes versengésre (amikor már a származásnak voltaképp el is tűnik a jelentősége).

A probléma rendkívüli bonyolultságára utal a történelem teremtette „rejtőzködés”, és a „rejtőzködés” teremtette helyzet visszássága azokban az esetekben, amikor onnan derül ki a környezet vagy a nyilvánosság számára valaki származásának zsidó mivolta, hogy az ellene ettől teljesen függetlenül megejtett intézkedés vagy kritika kiváltja belőle az „antiszemitázó” vádat. Magyarán: megkíváncsi, hogy senki a származása miatt ne üldöztessék, csakhogy a hátrányba kerülő minden további nélkül állíthatja, hogy őt (antiszemitát, rasszistát) diszkrimináció érte. A Zöldi László újságíróval, médiaszakértővel készült beszélgetés most idézendő részét másutt (a Háborús vonások c. fejezetben) is kiemelték már, úgy vélem azonban, oly erősen világít rá törzsi háborúink egyik meghatározó elemére, hogy nem haszontalan az ismétlés: a tervezett (és a Magyar Rádiónál megvalósított) elbocsátásokkor hiába nem volt a legkevésbé sem szempont a származás, legfeljebb az Antall- (Boross-) kormánnyal, illetve a „nemzeti” pártokkal szemben tanúsított ellenségesség mértéke, egyetlen zsidó származású sem hitt el semmi más magyarázatot, mint azt, hogy a zsidósága miatt üldözik – sőt, valósággal az életére törnek.

„Ha a kétmillió Budapesti él körülbelül százezer zsidó, akkor feltételezhető, hogy a mondjuk háromezer munkatársat foglalkoztató Magyar Televízióba jutott belőlük néhány száz. Nem tudom, hogy mennyi, de voltak. Na most, ha a kormányzat részéről bárki megpendíti azt, hogy ebből a háromezer emberből ezer embert el kell távolítani, akkor az érintettek közül természetesen senki nem arra gondol, hogy azért akarják eltávolítani, mert rossz szakember. És a színházteremben, a kivörösödő arcokból jöttem rá, hogy mennyire tévednek a konzervatív táborban, mikor azt gondolják, hogy a Magyar Televízió zsidó származású munkatársai az egzisztenciájukért küzdenek. Nem az egzisztenciájukért küzdöttek, hanem az életükért. Abban a pillanatban ezek az emberek úgy érezték, hogy most vagyunk az első zsidótörvény előtt. Tehát valamikor 1938 táján. ‘38 után jött ‘39, ‘40, ‘44 március 19-e, ‘44 nyara – a deportálások –, és ‘44 október 15-e, a nyilas hatalomátvétel. Valószínűleg ez volt az egyik oka az általam említett zsidó túlérzékenységnek. Tehát bármilyen kormányintézkedés kiválthat ilyen érzületet, mint ahogy akkoriban ki is váltott.”

Amikor Csurka Istvánnak, ki a „zsidókérdésben” egyébként meglehetősen jártas – ráadásul kétségtelen, hogy szépírói érzékenységgel és fogékonysággal meg van áldva – az egyik Keresztútzben felvettem, hogy megnyilvánulásai a zsidóságban bizonyára félelmet keltenek, szemmel látható őszinteséggel fakadt ki: „Ugyan, dehogy félnek!” Ez arra vall, hogy a törzsek szembenállása oly éles, s az átjárás oly csekély, hogy alapvető információk nem jutnak el az egyik helyről a másikra. Világos, hogy a sablonok (előítéletek) táplálta ellenszenvnek (esetünkben az antiszemitizmusnak, a „túlreprezentáltsággal”, a „rejtőzködő túlerővel” szembeni félelemérzetnek) így nem is lehet kedvező alkalma az elbizonytalanodásra.

Talán a legtöbb ellentmondást felvető, legerősebb ellenérzést tápláló terepe a „zsidó rejtőzködésnek és túlreprezentáltságnak” maga a történelem. Ráadásul összekuszálódna itt a szálak és érzések az „összeesküvéssel” s a „magyar- és nemzetellenességgel” is. Egyszerű földi halandók számára úgy tűnhet, a magyar történelmet – történelmi emlékezetet – láthatatlan „kezek” (agyak) úgy (de)formálják, hogy az kedvező legyen a zsidóság, de ne legyen kedvező a „nacionalisták” számára. Nehezen látható be például annak a történelmi személetnek a helyénvalósága (igazságossága), amely a „magyarság”, jobbik esetben a „jobboldal” kollektív bűnösségét hangoztatja, a mai napig rendre számon kéri, ám a Tanácsköztársaság (vagyis az 1919-es proletárdiktatúra) dolgában nem hajlandó arról szólni, hogy Kun Bélák (a vörös terror vezérei) zsidó eredetűek voltak, s e származás jelentőségével nem akar szembenézni.

„Először is a jobboldali uraktól szeretném megkérdezni, hogy mikor fog a jobboldal bocsánatot kérni zsidó honfitársainktól, akiket bizony a Dunába is belelőttek, meg Auschwitzba segítettek deportálni a magyar csendőrök segítségével. Ezt a jobboldalnak fel kell vállalnia, ha önök azt mondják, a baloldal vállalja fel ‘56 leverését” – jelentette ki Juszt László, a balliberális újságírók egyik reprezentánsa az ATV adásában.²⁵³

Az idézett újságíró – az általa képviselt balliberális felfogás – mindenekelőtt „megfelelkezik” arról, hogy bizony Horn Gyula személyében egy ‘56-os karhatalmista nem átalította az ország miniszterelnöki szerepkörét vállalni ennek a baloldalnak az élén, viszont a mostani (a Fideszes) jobboldal és a háború előtti között semmiféle személyi vagy jogi folytonosság sincs. Másodjára megfelelkezik arról, hogy a bűnt nem a magyarság, de még csak nem is a jobboldal többsége, csupán ennek ördögi egyedei követték el. S ez így volt Kun Bélák esetében is. De ha netán a kollektív bűnösség tettét kimeríti, hogy a (nem-zsidó) magyarok „hagyták” a zsidók összetételését, elhurcolását, *asszisztáltak* hozzá, akkor hogyan lehet Károlyi Mihály a balliberálisok emblematikus (évről évre ünnepélyesen megkoszorúzott) figurája, aki az első népköztársaság elnökeként védnökséget vállalt Kunék felett, kiket a „köztársasági államforma elleni bűntettel” vádoltak. Amint ezt egy kiváló történész, Tamáska Péter jóvoltából megtudhatjuk, a „vörös gróf” rendelkezésére „zárkajaikat egész nap nyitva tarthatták, vendéget fogadhattak. A fogvatartottak levelezését nem cenzúrázták, s a Vörös Újságnak innen küldték az antant nyomása miatt amúgy is gyenge lábakon álló kormányzat megdöntésére uszító cikkeiket.”²⁵⁴ Eme elképesztő támogatásnak is köszönhetően²⁵⁵, „hamarosan kikiálthatták a

²⁵³ ATV, 2002. október 29. (in: Tóth Gy. László uo.)

²⁵⁴ Tamáska Péter: A másik március. Százharminc sor az első magyarországi vörös diktatúra évfordulójára. Magyar Nemzet, 2003. március 21.

²⁵⁵ Ugyanazon az évfordulós napon, mikor a Magyar Nemzet a Tamáska Péter történész szóban forgó cikkét közölte, a Népszabadságban Hovanyecz László fakad ki – Károlyi védelmében. „A rendszerváltást követően kialakult egy szégyenletes szokás: valakik időről időre meggyalázzák Károlyi Mihálynak a Parlament melletti szobrát. E valakit leginkább csak sajnálni lehet. Valószínűleg elhiszik azt a lassan évszázados hazugságot, amelybe bizonyos politikai erők leheltek új életet 1990 után, miszerint az 1918-as polgári forradalom vezéralakja, Magyarország első köztársasági elnöke hazaáruló volt. Hogy átadta a hatalmat Kun Bélának, hogy miatta kaptuk Trianont.” Hasonló felfogásról árulkodik a Magyar Hírlap szerzője is, amikor úgy véli, „Akik nem büszkék az első demokratikus köztársaság jelképes figurájára, ugyanolyan szerencsétlenek lehetnek, mint azok, akik

proletárdiktatúrát, a kommünt. »Minden a miénk!« jelszóval elkommunizálták a magán- és az egyházi vagyont, az Országház és a Teréz körüli Batthyány-palota pincéiben pedig berendezték kínzókamráikat, amelyeket a pesti nyelv gajdesznek nevezett el.” A nemzet nagyjainak szobrait pedig „vörösre festett deszkákkal, drapériákkal takarták el, s Marx, Trockij, Liebknecht és Rosa Luxemburg mellszobrai díszelegtek előttük”.²⁵⁶

Erkölcsei kérdésekben valószínűleg nem lehet abszolút, támadhatatlan normákat alkotni és követni. Talán egyetlen egy kivételével: a kettős mércézést (a nyilvánvaló igazságtalanságot, hamiskodást), a *méltánytalanságot* jó érzésű ember képtelen elfogadni, feldolgozni. Elfogadja, hogy voltak „gonosz” (nem-zsidó) magyarok, ha ugyanilyen természetesen hallhat és szólhat arról, hogy voltak „gonosz” (magyar) zsidók. Világosan meg tudja érteni és el tudja fogadni, hogy a zsidóságnak egy része attól remélte választott hazájában, egyáltalán a nagyvilágban egyenjogúsága megszerzését, a maga érvényesülését, ha a saját vágya szerint formálhatja hazáját s a világot egyaránt. Meg fogja érteni – és másoknak is el fogja tudni magyarázni, másokkal is el fogja tudni fogadtatni –, hogy a „gonoszság” nem fajspecifikus; hogy a magyarok nem bűnösebbek más népeknél, és a zsidók sem bűnösebbek más népcsoportoknál. És annak a kinyilvánítását, hogy a „magyarok” felelősek a zsidók pusztulásáért, bár általánosítás, mégis helyénvalónak ítéltjük, ha: ha ez a felelősségvállalás nincs kényszerűen, mesterségesen elkülönítve a nemzet többi áldozatáért érzett felelősségtől, és azért vállaljuk, hogy e nemes felelősségvállalással is hangsúlyozzuk együttérzésünket az áldozatok iránt, zsidókért és nem zsidókért egyaránt. Másfelől mondassék ki ugyanilyen magától értetődően, hogy mindkét vörös terror vezérei zsidók voltak, s ez nem tekinthető merő véletlennek (noha ez *nem* faji, hanem csakis szociológiai okokkal magyarázható), s e zsidók tevékenységét a történelem ítélőszéke ma már egyértelműen nemzetellenesnek minősíti. Mindezt azért kell kimondani, hogy lehetőleg megelőzzünk minden efféle, a magyar nemzet és a magyar zsidóság ellen elkövethető, szörnyű tragédiát. És az antinacionalista törzsbeliék – ha ebben a felelősségben nem akarnának is osztozni velünk – legalább ne nevezzék se hazugnak, se antiszemitának (nácinak, fasisztának stb.) azt, ki csupán a valódi összefüggések feltárásán, megértésén és megértetésén fáradozik.

„Magyar- és nemzetellenesség”

A zsidókat magyarellenességgel, nemzetellenességgel (s az ezekből következő egyéb, „antiszemitizmus”-ra „okokat” szolgáltató tulajdonságokkal és bűnökkel, mint pl. idegenszívúséggel, hazafiatlansággal, hazaárulással, kozmopolitizmussal, világpolgársággal) illető vádak természetesen a korábbi kategóriák képviselői is hangoztatják: a testi degeneráltságot, jellemhibákat felrová, védhetetlen antiszemitáktól kezdve, az összeesküvés feltételezőin át, egészen azokig, akikben a rejtőzködés és az arányfelettség, illetve e kettősségben megmutatkozó ellentmondás ébreszt feloldhatatlan ellenszenvet. Azért „természetesen”, mert mindenféle negatív megítélés önkéntelenül is a különbségeket keresi: ha az önazonosságunknak fontos eleme a magyarsághoz való tartozásunk, a hazához, nemzethez való kötődésünk, akkor a nekünk ellenszenveseket rögtön vizsgálatnak vetjük alá, vajon ugyanúgy, vajon eléggé magyarok-e. Hogy ez mennyire így van, mennyire általános szokás, jól lemérhető azon, hogy az „antiszemiták” körében milyen gyakori a mellényúlás: minden további nélkül lezsidózzák azt, aki valamiképpen – akár megjelenésre, akár megnyilvánulására – „furcsának” tűnik.

nem örülnek most, hogy egy magyar író Nobel-díjas lett.” (Petri Lukács Ádám: Károlyi Mihály. Magyar Hírlap, 2002. december 4.) Nem tisztem eldönteni egy ilyen történelmi vitát, mindenestre nem csak Tamáska cikke, de Nemeskürty István történész *Mi történt velünk?* című könyve (Szabad Tér Kiadó, 2002) is számtalan adatával és okfejtésével inkább azt látszik megerősíteni, hogy Károlyi Mihály alaposabban rászolgált a hazaáruló bélyegre, mint a dicsőítő koszorúkra és szónoklatokra.

²⁵⁶ Uo.

Fordítva azonban – mint ezt már kiinduláskor is hangoztattam – nem igaz az összefüggés. Azok közül az „antiszemiták” közül, akik úgy vélik, a zsidóság (vagy egy része) magyar- és nemzetellenes, nagyon sokan egyáltalán nem sérelmezik a zsidók valamely „fajtajegyét”, nem gyanakszanak összeesküvésre; ám úgy gondolják, hogy a zsidóságra, pontosabban egy részére, történelmi okoknál fogva jellemző – és ez megragadható, leírható –, hogy máshogyan képzelel el a magyarság boldogulását, mint általában a magyarok (azaz, mint a többi, nem zsidó származású magyar). E másság pedig leginkább abban mutatkozik meg, hogy kevésbé fontos számukra a magyar jelképek tisztelete, a magyar nemzeti hagyományok őrzése, a magyar népi-nemzeti kultúra ápolása, megelevenítése, a magyar nemzetrészek összefogása, az anyanemzet és a határon túli magyarság összekapcsolása, egyszóval és általában véve: a *magyar nép sorsa*. (A „kevésbé fontos” igen gyakran persze nem egyszerűen közömbösségekben vagy érdektelenségben mutatkozik meg, hanem heves elutasításban, akár egy-egy jelkép vagy jelképerejű történelmi személyiség esetén.²⁵⁷) E felfogás szerint a zsidóság a nemzeti

²⁵⁷ Nem tudom megállni, hogy ne idézzek itt teljes terjedelmében egy olyan levelet, amely híven tükrözi az elmondottakat: hogyan lett amerikai ügy – mondhatni: világra szóló botrány – abból, hogy Teleki Pálnak szobrot állítottak Magyarországon.

COLIN LUTHER POWELL KÜLÜGYMINISZTER ÚRNAK

Department of State,
2201 C Street, NW,
Washington
DC 20520
USA

MÉLYEN TISZTELT EXCELLENCIÁS ÚR!

Sajnálattal kell tájékoztatnom Önt, hogy az USA Külügyminisztérium által publikált, az európai országok antiszemitizmusának növekedésre figyelmeztető éves jelentés egyes pontjai (meghatározásai), téves információk vagy hézagos történelmi ismeretek felhasználásával készültek.

A jelentés Magyarországot érintő részében, az antiszemitizmus erősödésével hozták kapcsolatba Teleki Pál balatonboglári szoboravatását, arra hivatkozva, hogy a néhai miniszterelnök fogadta el az első európai zsidótörvényt.

Tekintettel arra, hogy Teleki Pál életútját alaposan „feltérképeztem”, és egy közérdeklődést kiváltó tanulmányt is megjelentettem ebben a tárgykörben, ezért bátorodom az éves jelentést (ebben a kérdésben) megkérdőjelezni, egyben a jelentés készítőik ismereteit (bizonyító erejű tényekkel) kiegészíteni.

1/ 1920. szeptember 26-án, a numerus claususról szóló XXV. Törvénycikket *nem Teleki Pál*, hanem a *Nemzetgyűlés fogadta el*.

2/ Az 1920:XXV. törvénycikk az egyetemekre felvehető hallgatók számát szabta meg *nemzeti-ség, illetve faji hovatartozás alapján*, tehát nem a zsidótörvény volt, hanem az egyetemi beiskolázásuknál tapasztalható torzulásokon igyekezett javítani. Ugyanakkor, az egyes egyetemekre felvett hallgatók névjegyzékével is igazolható, hogy az inkriminált *törvény betartatásával Teleki kormánya nem foglalkozott*.

Érzelkelhető, hogy a jelentés készítői *nem ismerték* azokat az állapotokat, amelyek a *nemzetiségi és faji kérdésekben kialakultak a világon* az elmúlt évszázad első évtizedeire. Oroszországban zsidók tízezreit tiltották ki a nagyobb városokból, központilag szabták meg, hogy milyen foglalkozást űzhettek, és milyen tanulmányokat folytathattak. Az USA-ban a színes bőrűeket diszkriminálták, nem járhattak egyetemre, az éttermekben és a tömegközlekedési eszközökön pedig csak a számukra kijelölt helyeket vehették igénybe.

3/ Teleki Pál volt az *egyetlen* miniszterelnök Európában, aki *kétszer is nemet mondott Hitlernek* (Horthyval egyetértésben), majd 1939-ben mintegy 160 ezer lengyel menekült (köztük mintegy 15-16 ezer zsidó származású) előtt nyitotta meg a magyar-lengyel határt, és biztosította számukra a szükséglakásokat, az élelmet, az óvodákat, az iskolákat, az orvosi ellátást, a pénzsegélyeket, a továbbutazóknak pedig a magyar útleveleket.

értékek ellenében, ezek kárára az egyetemes értékeket részesíti előnyben, minél gyorsabban nyitna a világra, minél gyorsabban épülne bele a világra kiterjedő politikai és kereskedelmi szövetségekbe. E felfogás hívei cáfolhatatlan bizonyítékokat látnak azokban a történelmi tényekben, amelyek szerint Magyarország két internacionalista (magyar- és nemzetellenes), totális diktatúrájának is túlnyomó részt zsidók voltak a szellemi vezérei és levezénylői (1919-ben és 1945 után). Nem azért (félreértés ne essék), mert a szóban forgó „antiszemita” úgy gondolnák, hogy nemzeti kérdésekben, a magyarsághoz fűződő viszonyulásuk tekintetében minden zsidó szükségképpen ugyanúgy gondolkodik, ugyanúgy érez; de úgy vélik, hogy a zsidóság egy részére valóban jellemző és meghatározó a magyar- és nemzetellenes gondolkodás, s az ezt tápláló érzület. Ezt nemcsak személyes élmények (tapasztalatok) támasztják alá, hanem statisztikai adatok is.

A Simon János politológus irányításával a magyar parlamenti képviselők körében (2003 februárja és májusa között) végzett felmérés egyik adatsora azt mutatja, hogy az országgal való azonosulás tekintetében óriási különbség van az MDF-esek és az SZDSZ-esek között: az előbbieknek 100 százaléka, az utóbbiaknak kevesebb mint 2/3-a, mindössze 63 százaléka érez erős identitást (1-2. hely) az országgal.²⁵⁸ A holokausz szerepéről elmondottak (ld. Kovács

4/ Teleki Pál volt az, aki ellenezte a magyar csapatok részvételét a Jugoszlávok elleni német hadműveletek során, majd a *vis maior*-ként bekövetkezett háború elleni tiltakozásként öngyilkos lett, halálával igazolván, hogy a magyar nemzet csak kényszer hatására cselekedett. Erre mondta Churchill, hogy a második világháborút lezáró béketárgyaláson: „*Telekinek (emlékének) egy üres széket kell fenntartani a delegátusok asztalánál*”.

5/ Teleki Pál szobra nem a „*kormányának köszönhetően*” került felavatásra Budapest helyett Balatonbogláron, hanem a fővárosi közgyűlés kormánypárti tagjai, szavaztak a szobor budapesti felállítására ellen. Balatonbogláron viszont nem több száz, hanem 2640 (azaz *kettőezer-hatszáz-negyven*) résztvevő volt, köztük azok a *lengyel zsidó menekültek (és/vagy hozzátartozóik)* is, akik *Telekinek köszönhetik az életüket!* A szobor felavatásán én is ott voltam, a létszámról vonatkozó állításomat fényképekkel is bizonyíthatom.

Tisztelt Excellenciás Úr! Munkatársai figyelmét az is elkerülte, hogy az általuk „*növekedésnek vélt európai antiszemitizmus ellenére*” nem a zsidókat verik, üldözik, fenyegetik vagy kirekesztik Közép-Európa egyes országaiban, hanem a magyarokat! Számos helyen nem használhatják anyanyelvüket, bezárják iskoláikat, adminisztratív eszközökkel gátolják külföldi utazásaikat, magyar nyelvű újságok vagy szépirodalmi és szakkönyvek beszerzését (terjesztését).

Tisztelt Excellenciás Úr! Nem panaszlevélnek szánom az írásomat és nem is a segítséget kérem, hanem a kézzel fogható tények hiteles interpretálását munkatársai részéről. Ne egyes *elszigetelt* jelenségekről nyilatkozzanak, hanem ellenőrzött és *permanensen jelentkező adatok* (információk) beszerzése, valamint elemzése (feldolgozása) alapján.

Vállalom, hogy munkatársai számára (mindennemű ellenszolgáltatás nélkül) *hiteles* anyagot szolgáltatok az antiszemitizmus közép-európai és kelet-európai (történelmi és aktuális) kérdéseiről, különös tekintettel Magyarországra és Szovjetunió vonatkozásában. Figyelmükbe ajánlom az 1996-ban megjelent VÖRÖS VÍRUS című könyvemet, amelyben (részben) érintettem a *nacionalizmus, az antiszemitizmus és a rasszizmus* kérdéseit. Biztosíthatom Önöket, hogy az általam készült anyagok nem tartalmaznak *semmilyen* (nyílt vagy burkolt) *szélsőséges „tételeket”*.

Úgy vélem, hogy tisztában vagyok az Ön sokoldalú és felelősségteljes elfoglaltságával, ezért észrevételemet kizárólag segítségnyújtásnak szántam, az igazság (valóság) feltárása céljából.

Kívánok Önnek jó egészséget és eredményes munkát, fogadja megkülönböztetett – őszinte – tiszteletemet:

Prof. Dr. Bokor Imre nyugállományú mérnök ezredes
a hadtudomány akadémiai doktora,
egyetemi tanár

Melléklet: angol nyelvű szöveg (csak a címzettnek)

²⁵⁸ Simon János: Barátok és ellenségek a parlamenti politikában. Magyar Nemzet, 2003. október 11.

Andrásék felmérése), valamint a Zsidóság, baloldaliság című fejezetben kifejtettek alapján (ld. az SZDSZ mint „zsidó párt”) nincs okunk feltételezni, hogy a liberális zsidóság egészét ne jellemezné hasonló identitás, és azt sincs okunk feltételezni, hogy az erős identitás hiánya mögött olykor nem húzódik meg valódi magyar- és nemzetellenesség; vagy hogy a hiány nem vált ki olykor valódi magyar- és nemzetellenes cselekedetet.

Amint erről a Háborús vonások című fejezetben már említést tettem, Csoóri Sándor 1990-ben attól félt, hogy „fordított asszimilációs törekvések mutatkoznak az országban: a szabad-elvű magyar zsidóság kívánja stílusban és gondolatilag »asszimilálni« a magyarságot”, és hogy ehhez a szabad demokraták révén „olyan parlamenti dobbantót ácsolhatott magának, amelyet eddig nem ácsolhatott soha”²⁵⁹. Csak később (az „Antiszemita” példatár című fejezetben) foglalkozom azzal az ide kívánczoló kérdéssel, hogy ez az elementáris dühöt és botrányt kiváltó kijelentés (benne a szabad demokraták pártjának zsidó voltára való utalás) valóban antiszemitának tekinthető-e, vagy nem. De már itt jelzem, hogy a kérdést voltaképp az dönti el, valóban létezik-e bármilyen mértékben egységes, összetartó, a magyarság többi részének gondolkodás- és érzésvilágától statisztikailag szignifikánsan különböző zsidó gondolkodás és érzület. Ám ugyancsak fontosnak ítélem már itt utalni arra is, hogy annak eldöntése, antiszemita-e valaki vagy nem, önmagában nem dönti el egyúttal azt is, hogy elítélendő-e (bűnös-e), vagy sem. Mert ha eleve bűnösnek tekintjük a szóban forgó felfogást, akkor a zsidóság köreiből megfogalmazott (deklarált) zsidó különállást hasonlóképp eleve bűnösnek kellene ítélnünk. Ez pedig sem olyan hétköznapi esetekben nem tűnik helyénvalónak, amikor – mondjuk – a szabad demokraták rendezte fórumon (1990-ben) néhányan úgy tiltakoznak a szóbeli szóhasználat ellen: „mi, magyarok”, hogy a közönség soraiból visszakiabálnak: neem!; majd a pontosításra, hogy politikai értelemben valamennyien magyarok vagyunk, még hevesebben: neeem!²⁶⁰; sem pedig olyankor, amikor egy Nobel-díjas író, Kertész Imre ad hangot abbéli kétségének, hogy mennyire tekinthető ő magyarnak, s nem rejti véka alá a magyarsággal szemben érzett gyűlöletét, sőt még azt a nyilvánvalóan származásbeli különbségtevést (firtatást) is megengedi magának, hogy bizonyos küzdelmek mögött zsidók és nem-zsidók összecsapását lássa. (A neves író e megnyilvánulásait A feladvány című fejezetben elemzem bővebben.)

Mindenesetre e két példa egyúttal arra is felhívja a figyelmet, hogy hasonlóan az „antiszemita” és „antiszemitizmus” fogalmához, a „magyar- és nemzetellenesség” is tartalmi vizsgálatra, elemzésre szorul. Ezt utóbb (A „magyar- és nemzetellenesség” nyomában című részben) el fogjuk végezni, itt, az „antiszemitizmus” okainak kutatásakor is elengedhetetlen azonban egy vázlatos áttekintés: miből táplálkoznak s milyen formákban nyilvánulnak meg a (vélt vagy valós) magyar- és nemzetellenességek.

- zsidó rasszizmus: „faji” felsőbbrendűségi érzés („kiválasztottság”) és kirekesztési törekvés
- zsidó nacionalizmus (cionizmus): saját nemzeti identitás erősítése
- zsidó emancipáció: nemzetek feletti (nemzeteken túli) egyenjogúság szorgalmazása a sikertelen asszimiláció ellenhatásaként
- zsidó sértettség: antinacionalizmus a magyarság által elkövetett „bűnök” visszahatásaként
- zsidó félelem: antinacionalizmus a zsidóság üldöztetésének visszahatásaként

Nos, ha létezik zsidó rasszizmus, amely felsőbbrendűségi érzésből (hitből és meggyőződésből); és létezik cionizmus, amely zsidó nemzeti érzésből fakadóan előbbre sorolja a zsidó kultúrát, a zsidó hagyományokat, a zsidó identitásúak egyéni törekvéseit a magyarnál (a magyarokénál); vagy ha létezik zsidó emancipációs törekvés, amely – történelmi felismerések

²⁵⁹ Csoóri Sándor: id. mű 255. o.

²⁶⁰ Czákó Gábor: Pannon krétakör. Válasz könyvkiadó, 2001, 73. o.

alapján, racionális megfontolásokból – a nemzeti vonások megőrzésével, erősítésével szemben a nemzetek felettit támogatja; s végül ha létezik zsidó sértettség (fájdalom), mely ellenszenvből, és zsidó félelem, mely önvédelemből törekszik a jellegzetesen magyar nemzeti vonások, kötődések, érzések (egyszóval: identitás) rombolására; tehát ha mindez valóságosan létezik, vagy akár csak létezését alapos okkal lehet vélni, akkor az ezekkel szemben a magyar nemzeti érzésűekben-tudatúakban (önazonosságúakban) ébredő védekezés (önvédelem) nem tekinthető eleve támadásnak, kirekesztési próbálkozásnak, fajgyűlöletnek, fasiszmusnak, hasonlónak. Ellenkezőleg: egy közösségért való nemes, felelősségteljes aggódásnak. Vagyis újra előtűnik a megkerülhetetlen következtetés: a magyar törzsi háború megfékezésének elengedhetetlen feltétele – mindenek előtt és felett – a fogalomtisztázás. A hamis, tarthatatlan érvek elválasztása a valódiaktól. A gyilkos (pusztító, romboló) ösztönű vitázók megkülönböztetése a nemes érzésűektől. Amíg ez a különbségtétel nem történik meg, sűrű, átláthatatlan ködben kaszaboljuk egymást – úgy, hogy valójában nem is tudjuk, ki velünk, ki ellenünk.

Különös, hogy fél évszázaddal ezelőtt Bibó István már megkülönböztette egymástól „a rosszhiszemű németbérenc fajvédelmet” és a „kétségen kívül őszintébb magyar fajvédelmet”²⁶¹ (mely a zsidó és a német térfoglalástól egyaránt menteni akarta az országot), mára pedig az efféle különbségtétel szinte teljesen kiveszett. Felelős ezért persze nem csak az antinacionalista törzs (amelynek az összeroszás rövid távú politikai haszonként mindenképp kapóra jön), de a nacionalista törzs is, amely nem vette hozzá a szellemi fáradságot (talán mert a gyors csapásokhoz-ellencsapásokhoz ugyancsak jól jött a fogalmi homály). Mindenestre mint a fehér holló, olyan ritka a Csizmadia Ervin-féle politológus, aki egy hosszú tanulmányt (mondhatnám, politológusi életrajzot) szentel az idevágó tisztázásnak. Makkai Jánosról, egykori országgyűlési képviselőről, számos könyv egykor ünnevelt szerzőjéről, egyben a II. zsidótörvény egyik előkészítőjéről szóló könyve nemcsak amiatt a fordulat miatt érdekes számunkra, hogy „főhőse” az előre nem sejtett tragédia láttán egész életében önkéntes szilenciumnak vetette alá magát, hanem mert a könyv befejező soraiban megnyilvánuló szemlélet akár útmutató (követendő példa) is lehetne mostani közgondolkodásunk számára:

„A ma olvasója számára nem az az érdekes ebben az életműben, hogy Makkai személyében egy újabb antiszemitát mutassunk fel, akinek gondolkodásából és működéséből közvetlenül levezethető mindaz a tragédia, ami a magyar zsidósággal történt. Makkai életműve szerencsére lehetőséget ad arra, hogy ebben a kérdésben nagyon lényeges *árnyalatokat* is érzékeltsünk. Egész elemzésemben arra törekedtem, hogy a lehető legpontosabban rekonstruáljam mindazokat az elemeket, amelyek a magyar jobboldalt a *szélsőjobbtól* elválasztják. [...] Nem elítélni, hanem értelmezni akartam.”²⁶²

Mi sem elítélni akarunk, hanem értelmezni, tisztázni: vannak-e hát akkor hazánkban olyan rasszista, cionista, világpolgári vágyású, vérig alázott-sértett, jövőtől aggódó-rettegő zsidók, akik úgy érzik vagy úgy vélik, helyénvaló dolog a magyar nemzeti érzéseknek, kötődéseknek határt szabni? És ennek érdekében vagy gúnyolódni rajtuk, vagy vészharangot kongatni miattuk, s nacionalizmussal, antiszemitizmussal, fasiszmussal, szélsőjobbboldalisággal, hasonlókkal támadni ellenfeleiket és riogatni a közvéleményt itthon és külföldön egyaránt? Akik aztán felébresztik (felkavarják) a jogos, de legalábbis méltányolandó, magyar nemzetvédő érzéseket-ösztönöket? A Törzsi trilógiában, de még ebben a könyvben és ebben a fejezetben is számos olyan személlyel és esettel találkozhat a tisztelt olvasó, akit és amelyet ide sorolhat. A gondolatmenetem egyértelműségének és helyénvalóságának bizonyítása kedvéért azonban ezúttal részletesen is kifejték egy példaértékű esetet. Mégpedig Landesmann főrabbiét.

²⁶¹ Idézi: Csizmadia Ervin, id. mű 102. o.

²⁶² Csizmadia Ervin, id. mű 194. o.

A Háborús vonások című fejezetben már megemlékeztem arról a nevezetes interjúról, a főrabbi szókimondó kijelentéseiről, amelynek vihora nyomán megszületett a Landesmann-dosszié, maga az interjúalany pedig külföldi száműzetésbe kényszerült. Ha kivonnánk a zsidó értékeket belőle, a magyar kultúrában „nem maradna más, csak a bőgatya és a fűtyülő barack” – mondotta egyebek között a magas rangú zsidó személyiség, aki közösségének mindenképp hivatott tanítója és útmutatója, tehát nem egy a jelentéktelenek és hatástalanok közül. Kijelentéseiből arra a következtetésre kell jutnunk, hogy Landesmann főrabbi semmiféle tiszteletet nem tanúsít a magyar nemzeti kultúra, ünnepek, szokások, vagy akár a (sors)csapásokat elszenvedett nem-zsidók iránt; olyannyira nem, hogy a magyarságnak nyilvánvalóan súlyos veszteségeket és fájdalmakat okozó zsidóktól (Kun Béláék, Rákosi Mátyásék) sem hajlandó elhatárolódni.

A karácsonyt azért „nem ülik meg” a zsidók, mert ez „nekünk egy teljesen szürke hétköznap” – állítja Landesmann főrabbi, aki nagyon meri remélni, hogy még karácsonyfát sem állítanak a gyermekeknek otthonukban. A zsidóság azért nem vállal sorsközösséget a magyar nép hősi halált mártírjaival, „mert a második világháborúban – ellentétben a mai történelemhamisítással – a fasizmus mellett harcoltak a bolsevizmus ellen, és akkor a fasizmus volt a nagyobb veszély”. Sem Kun Béláéktól, sem Rákosi Mátyáséktól nem kell elhatárolódnia a magyar zsidóságnak, mert ez (vagyis tőlük elhatárolódni) „egy elmebetegség”. Az inkvizíciótól sem határolódott el a katolikus egyház, „Isten nevében gyilkoltak évszázadokon keresztül”, „Ki vonja felelősségre őket?”.

Felfogását Landesmann főrabbi – mint vallási közösségének egyik vezetője – bizonyára legalább valamelyes sikerrel terjesztette hitsorsosai között. Azok a nemzetféltők tehát, akik a leghétköznapibb kulturális, oktatási vagy egyéb kérdésekben úgy vélik, hogy a zsidóság szembe helyezkedik a nemzet érdekeivel, nem minden alap nélkül vélekednek így. Ennél is figyelemre méltóbb, hogy az egyik legkényesebb kérdésben a főrabbi határozottan ugyanazt a felfogást képviseli, mint Heller Ágnes „világi” filozófus. E szerint a zsidóságnak nem kell védekeznie az antiszemitizmus ellen, mert – mint mondja – „Az antiszemitáknak rossz az antiszemitizmus, nem nekünk”. Magyarán: sokkal kevésbé fontos és zavaró a zsidó-magyar törzsi háborúzás (viszálykodás) annál, mint hogy a zsidóság ne őrizze meg a maga („választott”, „fajtiszt”) közösségét, elkerülve a magyarság többi részével való keveredést, a nagyobb közösségben való feloldódást, a beolvadást (asszimilációt). Ebből minden kockázat nélkül egy még súlyosabb következtetés is levonható: az ideológiai megfontolás és gyakorlati viselkedés rendkívül széles palettáján egészen bizonyosan megtalálhatók azok, amelyek a törzsi ellentétek tudatos szításán fáradoznak. Médiakönyvemben²⁶³ utalok egy külföldi titkosszolgálatra, amely rendszerváltásunk kezdetén tevékeny részt vállalt az egyik vidéki város zsidó temetőjének meggyalázásában.²⁶⁴

²⁶³ Varga Domokos György: Elsőkből lesznek az elsők. A magyar média metamorfózisa (I. kötet: MédiaHarcok, II. kötet: MédiaArcok; LKD Bt, 2001. Készült a XX. Század Intézet támogatásával

²⁶⁴ Elgondolkodtató azonban, hogy ezzel kapcsolatban nem feltétlenül kell a Moszadra gyanakodnunk. Lovas István 2003. március 21-i, Magyar Nemzet-beli lapszemléjében ismerteti a Guardian brit napilap írását, amelyből kiderül, hogy a német alkotmánybíróság nem adott helyt a német kormány kérésének a bőrfejük által uralt neonáci párt, az NDP betiltására. „A szociáldemokrata Schröder kancellárnak és kormányának a tiltás megtagadásánál még kínosabb annak bírósági indoklása. E szerint ugyanis a kormány a tiltás kérésének indoklásában az NDP tagjainak nyilatkozataira és tetteire támaszkodott, holott e tagok, mint kiderült, a német hírszerzés ügynökei” – tudjuk meg a Guardientől. Vajon a hirtelen feltűnt és gyorsan eltűnt Szabó Albert-féle társaságban, vagy a mostanában a híradásokban sűrűn felbukkanó, egyébként a nagyközönség számára teljesen érdektelen Vér és Becsület újfasiszta szervezetben hány titkosszolgálat hány titkosügynöke „kavar” különleges megfontolásokból?

Landeszmann főrabbi e nevezetes (1992. karácsonyi) megnyilatkozása egy csapásra szemétkébe hajította az addig közkeletű, médiaszerte hangoztatott álláspontot, mely szerint a magyarországi zsidóság – úgy, ahogy van, a maga teljes egészében – éppen olyan hazá- és nemzetszerető része a magyarságnak, mint bárki más, s aki ezt kétségbe merné vonni, az kirekesztő, antiszemita, rasszista. Tárgyilagosan meg kell állapítanunk, hogy vannak olyan magyar zsidók, akik bizonyosan *nem kevésbé* rasszisták és nacionalisták (zsidóérzelműek és magyarellenese), mint azok, akiket rasszizmussal és nacionalizmussal (zsidóellenességgel és magyarkodással) vádolnak.

Rögtön három dologról azonban nem szabad megfeledkezni. Először: bár aligha tekinthető egyedinek a Landeszmann-féle „rasszista” felfogás, semmiképpen sem tekinthető általánosnak (a Kovács András-féle felmérés eredményei ezt támasztják alá). Másodszor: a Landeszmann-féle zsidó gög lehet következmény is, pontosabban visszahatás: válasz arra a magyarkodó nacionalizmusra és antiszemitizmusra, amely a nemzet sorsát egy holokauszt után még mindig hajlamos leginkább a zsidóktól féltetni. Végül: Landeszmann főrabbinak sokba került a szókimondás – a zsidó közösségek nyomására el kellett hagynia Magyarországot. S noha aligha lehetett ez a szándéka, őszintesége közvetve jelentős mértékben segítette és segítheti a zsidó – nem-zsidó viszony és valóság jobb megismerését, s növelheti ennek nyomán a közös megoldás megtalálásának, kimunkálásának, a kölcsönösen előnyös együttélés megteremtésének esélyét. Amelynek legfőbb alapja, nem biztos, hogy a szemérmes, kíméletes hallgatás, vagy az egyformaság hangoztatása lenne, mint inkább az eltérő identitások kölcsönös tiszteletben tartása. Ebbe pedig akár az is belefér, hogy egyik fél sem veszi zokon, ha az önazonossághoz tartozó ügyekben a másik más álláspontot és törekvést hangoztat; s nem csak zokon nem veszi, de természetesnek tekinti. Az afféle megállapítások, mint „nemzetellenes”, „zsidóellenes”, a kölcsönös tisztázások és megértések ideális szintjén esetleg már nem vádak és bélyegek lesznek, hanem tényszerű („korrekt”) megállapítások. Nem felháborodás, hanem tudomásul vétel fogja követni Landeszmann főrabbi kijelentéseit: számára és hívei számára elsősorban a zsidó kultúra, a zsidó önazonosság a fontos, és ami magyar és nemzeti, minden olyan esetben csak másodlagos, amikor a zsidó kultúrát vagy zsidó önazonosságot gyengíti. Ilyen – de csak ilyen – értelemben és viszonylatban érzései tényszerűen nevezhetők magyar- és nemzetellenesnek. A másik oldalról nézve: minden olyan magyar-, illetve nemzeti törekvés, amely a zsidóság kisebb-nagyobb részének (zsidó) identitástudatával, ebből fakadó érzésekkel és érdekekkel ütközik, tényszerűen – az „antiszemita” vád és megbélyegzés mai bűnös szándéka és töltete nélkül – nevezhető majd „zsidóellenesnek”.

Talán mondani sem kell, ideális esetben az is mindenki (vagyis mindkét fél) számára világossá válik, hogy egy elsősorban zsidó vagy elsősorban magyar önazonosságúnak semmivel nem lesz több vagy kevesebb joga és kötelezettsége a másikhoz képest. Még a tekintetben sem, hogy a magyar magyarabbnak hirdethesse magát az elsősorban zsidónál, vagy elvitassa ennek abbéli jogát, hogy Magyarországot ugyanannyira a hazájának vélhesse. Nem szükségszerű, hogy ha valaki idegen nyelvet tanul, ez kárára legyen anyanyelvének. Sőt! Ugyanígy nem szükségszerű, hogy ha valakinek erős zsidó vagy magyar (ön)tudata van, az kárára legyen a másikkal közös magyar hazájának, nemzetének. Sőt! A kétségkívül létező és kétségkívül eltérő két identitás nyílt és tisztességes harcából akár a lehetséges legtöbb közös jó is kikeveredhet. Elméletileg. De semmi akadályát nem látom, hogy ne történhessen ugyanez gyakorlatilag is. Még akkor sem, ha az antiszemitizmus gerjesztése, a törzsi háborúzás fenntartása, mint láttuk, sokaknak lehet érdekük. Maga a holokauszt pedig még akár üzlet is.

Az „antiszemitizmus”-nak az „antiszemiták” szerinti okainak sorában a legutolsó (s mint ilyen, úgy vélem, a legtávolabb áll a valódi – rasszista – antiszemitizmustól): a zsidóság indokolatlan mértékűnek ítélt kivételezettsége, illetve e kivételezés súlyos, a nagyobb („közös”) közösség számára elfogadhatatlan következményei. A kivételezés (privilegizálás) különleges elbírálásban, kettős mérce alkalmazásában, túlzott pozitív diszkriminációban ölt testet, az elfogadhatatlan következmény pedig egyik oldalon a kényszerű hallgatásban, öncenzúrában, felettebb kockázatos véleménynyilvánításban mutatkozik meg, a másik oldalon pedig a Holokauszt-üzlet virágzásában.

Részlet a Magyar Nemzet kölni tudósítójának²⁶⁵ 2003. június 19-i jelentéséből (Dagad a botrány Friedman körül. A Német Zsidók Központi tanácsának alelnökét kábítószer-fogyasztással gyanúsítják):

„A Friedman-affér óriási hullámokat kavart. A német médiavilág frontharcosai közül senki nem helyezte olyan magasra az erkölcsi mércét, mint ő. Nagyképűsége, tévedhetetlensége, udvariatlansága alig ismert határokat. Eközben élvezte azt a származásából levezetett kiváltságot, amely megvédte a kritikától. Jürgen Möllemann volt az egyetlen politikus, aki vette magának a bátorságot és kijelentette: senki nem növeli úgy az antiszemiták táborát, mint egy bizonyos Friedman úr, a maga intoleráns, gyűlölködő és nagyképű modorával. A liberális Möllemann ezzel elfűrészelte maga alatt a fát, az FDP nem volt hajlandó vállalni a rizikót, hogy antiszemita váddal illessék, és kizárta soraiból a párt elnökhelyettesét, a volt szövetségi minisztert, sőt, alkancellárt. (*Möllemann nem sokkal később – vélhetőleg*²⁶⁶ – öngyilkosságot követett el – VDGy.)

A zsidók üldözése – pontosabban a zsidóírtás miatt érzett lelkiismeret-furdalás, illetve a „politikailag korrekt” normaszabályozó ereje folytán – olyan közéleti felfogás alakult ki, amely általában bünteti „a zsidók” bármilyen elmarasztalását, sőt, a „zsidókérdés” bármilyen felvetését. Magyarországon az antinacionalista törzs ugyancsak gyakran él vissza ezzel a helyzettel, s végez az antiszemitizmus elleni harc címén-ürügynél lejáratozó hadjáratot politikai ellenfeleivel szemben (ld. ehhez mindenekelőtt *Az A-fegyver mint sikeres mém* című fejezetet – az Első könyv I. részében). A balliberális oldalra billenő („balra húzó”) média készséges támogatást nyújt ehhez; mondhatnánk, még nem tette magáévá Sándor György (fentebb idézett) intelmét („Az antiszemitizmus a legnagyobb bűnök egyike, ennél nagyobb csak az, ha ártatlanokat vádolnak meg ezzel.”). Ama nevezetes Foreign Affairs-es ügyben, amikor az Egyesült Államok legbefolyásosabb külpolitikai folyóiratában Orbán Viktor kormányát minden kendőzés nélkül antiszemitának és nacionalistának nevezték, a magyar baloldali sajtó nemhogy elutasította volna, nemhogy a helyi értéken (politikai taktikaként, céltudatos nyomásgyakorlásként) értékelte volna a képtelen vádat, hanem inkább a maga „igazsága” hangoztatásaként, álláspontjának megerősítéseként mutatta fel. Vélhetnénk azt – s van is ebben csekély igazság –, hogy a balliberális média valóban (bizonyíthatóan) ilyennek (antiszemitának és nacionalistának) gondolta a kormányfőt és kormányát, ezért nem tiltakozott és tiltakozhatott; s ezért nem bírálta Juhász Ferenc honvédelmi minisztert sem, aki a Foreign Affairs nyomán nem annyira leplezetlenül, ám ugyancsak félreérthetetlenül antiszemitának és

²⁶⁵ Stefan Lázár

²⁶⁶ Az eset idején egyik – egyébként teljesen szavahihető – ismerősöm éppen Németországban járt, és többekkel is megvitatta Friedman és Möllemann esetét. Beszámolója szerint a németeknek általában az volt a véleményük, hogy Möllemann balesetnek álcázott titkosszolgálati műveletben megölték. Megöletése egyezség része volt, mely ez után „felhatalmazta” a német hatóságokat, hogy lebuktassák Friedmannt...

nacionalistának nevezte Orbán Viktort.²⁶⁷ De hogy mégsem valódi, tényeken alapuló meggyőződésekről, sokkal inkább politikai játszmákról van itt szó, semmi nem bizonyítja jobban, mint hogy sem Juhász Ferenc, sem az éppen (2003-ban) ugyancsak balra billenő parlament nem vállalta a bírósági megmérettetést; a volt miniszterelnök hiába kívánt jogorvoslattal élni, a parlamenti többség nem volt hajlandó felfüggeszteni a honvédelmi miniszter mentelmi jogát. Óhatatlan, hogy minden ilyen esetben, amikor az antiszemitizmus (és nacionalizmus) elleni harc jelszavával ilyesféle politika üzletelés, haszonszerzés folyik, az ellenkező oldali közvéleményben a tehetetlenség, kiszolgáltatottság és gyűlölet érzései erősödnek. Ennél is sajnálatosabb (s ebben rejlik az „antiszemitázók”, az A-fegyver bevetőinek legnagyobb felelőssége), hogy ez a gyűlölet valószínűleg nem azokra fog irányulni, akiket valóban illet, azaz olyan baloldali politikusokra, akiknek esetleg semmi közük a zsidósághoz, viszont politikai haszonszerzésért sokat tesznek az antiszemitizmus gerjesztéséért; hanem a képzelt „rejtőzködőkre”, „összeesküvőkre”, vagyis a zsidóságra.

Nyilvánvaló, hogy minél nagyobb a távolság a mesterséges és valóságos kép között (pontosabban a kíváncsi és a valóságos érzület között), és minél bajosabb erről beszélni (kimondani, hogy „a király meztelen!”), annál könnyebben támaszt tehetetlenséget, kiszolgáltatottságot, s bizonyára gyűlöletet is. Minél kiáltóbb az ellentét egyfelől a zsidóság érvényesülési lehetőségei, sikerei, másfelől az üldözöttség iparszerű hangoztatása, demonstrálása, valamint a politika eszközeivel megkövetelt, sőt, kikényszerített kivételes elbánás (tehát színe és visszaja) között, annál több ellenlábasuk támad jobb esetben csak az üzletelőknek, rosszabb esetben általában a zsidóságnak. Az a nem sikertelen törekvés, hogy a „civilizált” világ közvéleményével elfogadtassék a holokausz egyedisége, hogy több országban is törvénybe iktattassék a holokausz-tagadás bűne, s kirekesztessenek a „szalonokból” mindazok, aki „relativizálni” akarnák a zsidók elleni népiirtás jelentőségét (magyarán más népiirtásokkal egyáltalán összehasonlítható), tehát mindeme törekvés az ellentmondások és ellenérzések természetes táplálója. Aki tisztában van például azzal, hogy Sztálin tizenöt népet irtott ki²⁶⁸ teljes egészében, csak mert arra készült, hogy majdan a harmadik világháborúban Törökországot elfoglalja, s ezért hasznosnak látta az ottani, határ menti mohamedán népek eltüntetését, nos, az nehezen tudhat másra gondolni, mint hogy a „kivételezés” fő oka éppen nem a szerencsétlenekkel való és „kötelező” („politikailag korrekt”) szolidaritás, hanem egy jól kitervelt üzlet; melynek már nem is csak kellőképpen magas politikai hozamai, hanem bőséges anyagi nyeresége is van.

Antiszemitizmus-e, elvetemültség-e vajon ilyen, ilyesfélétet gondolni?

Vagy: feltétlen antiszemitizmus-e az, ha pofátlanságnak ítéljük azt a kétmércés magatartást, amelyet nyilvánvalóan csak kivételezett (védett) helyzete miatt enged meg valaki magának? 2004 nyarán jutott el hozzám a világhálóról az a levél, amelynek első mondata így hangzik: „Az alábbi pofátlanságokban mi a közös?”. A levél négy „pofátlanságot” tesz szóvá, négy olyan esetet, amelyben alapos okkal feltételezhetjük, hogy az arrogáns hang használói csak azért engedik meg maguknak a normától való könnyed eltérést, mert a velük nyíltan szembeszállókra hamar rászülhet a zsidóellenesség vádjá. Az első eset előzménye, hogy Efraim Zuroff, a – jeruzsálemi székhelyű – Simon Wiesenthal központ igazgatója július közepén Budapesten hivatalosan bejelentette, hogy az intézmény Magyarországon is elindítja akcióját a még élő náci háborús bűnösök felkutatására. Ennek keretében tízezer euró „kompenzáció” fejében adatokat vár a még élő náci háborús bűnösökről. Ezt követően Péterfalvi Attila adatvédelmi biztos egy televíziós nyilatkozatban kifejtette: az ilyen adatokat csak akkor lehet

²⁶⁷ „Medgyessyt azért fogadja Bush elnök, mert reményét látja annak, hogy nem egy antiszemita, nagyon sok esetben értelmetlenül nacionalista és szavahihetetlen kormányfővel áll szemben” – nyilatkozta Juhász Ferenc honvédelmi miniszter az Info Rádiónak. (Magyar Nemzet, 2002. november 9.)

²⁶⁸ Ezt Gereben Ágnes történetstől az ATV Összefüggések műsorából is megtudhattuk 2003. március 6-án

jogszerűen Izraelbe továbbítani, ha „ahhoz az érintett hozzájárul, törvény elrendeli vagy nemzetközi szerződés lehetővé teszi, feltéve, hogy a harmadik ország biztosítja azt a megfelelő védelmet, amit az Európai Unió meghatároz”. Zuroff közleményben válaszolt az adatvédelmi biztos észrevételére. A Jeruzsálemben kiadott és az MTI-hez is eljuttatott dokumentumban az Utolsó esély elnevezésű akció irányítója leszögezte: az a kísérlet, hogy jogi alapot találjanak az akció leállítására, nem más, mint „fellengzős erőfeszítés arra, hogy egy látszólag az emberi jogokhoz kapcsolódó kérdést azoknak a védelmére használják, akik soha nem törődtek áldozataik emberi jogaival”. „A Wiesenthal Központ akciója már nyolc különböző országban elindult, és sehol nem vonták kétségbe jogszerűségét. Nyilvánvalóan vannak Magyarországon olyanok, akik kétségbeesetten védeni próbálják a helyi náci háborús bűnösöket és kollaboránsokat, akiket még nem vontak felelősségre bűneikért. Egy ilyen kísérlet csak azt mutatja, mennyire fontos az Utolsó esély akció sikere a magyar társadalom számára annak érdekében, hogy képes legyen szembe nézni a magyarok bűnrészesével a holokausztban” – fogalmaztak a közleményben.

A második esetnek is van előzménye: Répássy Róbert, a Fidesz országgyűlési képviselője bejelentést tett, hogy Ron Werber úr, az MSZP izraeli kampánytanácsadója munkavállalási engedély nélkül dolgozik Magyarországon. Az Országos Munkabiztonsági és Munkaügyi Főfelügyelőség 2004. július 14-én kelt levelében arról tájékoztatta a Fidesz politikusát, hogy Ron Werber urat „nem találta munkavégzés közben” (Ezek után Répássy – jobb híján – nyílt levélben fordult Tóbiás Józsefhez, az MSZP igazgatójához és a lakossághoz: ha tudnak róla, hogy Ron Werber külföldi állampolgár hazánkban munkát végez, értesítsék őt, vagy a hatóságot.)

A harmadik eset forrása a Die Presse internetes változata (diepresse.com). A konzervatív bécsi napilap *Az EU viselkedése szégyenletes* címmel tudósít az Izraelt elítélő ENSZ határozat jeruzsálemi visszhangjáról. Figyelmen kívül hagyva az ENSZ-határozatot, Izrael be kívánja fejezni a Jordán nyugati partján az elválasztó falat. „Jogunk van megvédeni magunkat, és eltökéltük, hogy befejezzük a létesítmény építését” – nyilatkozta Saron külpolitikai tanácsadója és korábbi izraeli ENSZ nagykövet, Dore Gold. 150 ország támogatta a palesztinok által kidolgozott és Jordánia által beterveztetett határozatot, köztük az EU összes tagországa. Hat állam – Izrael és az USA, továbbá Ausztrália és még három csendes-óceáni sziget – szavazott ellene. A határozat elfogadása őt nem lepte meg, mivel az ENSZ-ben a „többség zsarnoksága” az úr, és ott gyakran keltenek hangulatot a zsidó állam ellen – nyilatkozta éles hangon Saron tanácsadója, Raanan Gissin. Az izraeli ENSZ nagykövet, Dan Gillerman mindenekelőtt az EU tagállamokat bírálta, azt vetette a szemükre, hogy „szégyenletesen viselkednek”. Megrázta, hogy az unió 25 tagállama a „szörnyen egyoldalú” határozatot támogatta. Különösen Franciaországot bírálta, mondván, Párizs „palesztin barátaiak szándékainak megfelelően” befolyásolt más államokat. Az EU soros elnökséget adó ország, Hollandia viselkedése csak növeli Izraelben a kételyt, hogy az európaiak képesek lennének a közel-keleti rendezéshez hozzájárulni – vélekedett Gillerman.

Végül a negyedik eset egy régi, ám annál inkább idevágó történet felidézése: a zsidó államot ENSZ-határozatra hozták létre 1947-ben, azóta azonban, mint a kronológiából is kiderül, sok a feszültség Izrael és az ENSZ kapcsolatában. 1972: Kurt Waldheimet megválasztják az ENSZ főtitkárának. Izrael ezt a világszervezet szégyenének nevezi, mondván, hogy Waldheim a második világháború idején a náci párt tagja volt, és részt vett a zsidók haláltáborokba hurcolásában (később kiderült, hogy az egész vád hamis dokumentumokra épített koholmány). 1975: a közgyűlés határozata rasszizmusnak minősíti a cionizmust. Az ország akkori ENSZ-nagykövete, Hájim Herzog a pódiumon szaggatja szét a dokumentumot.

Nos, óhatatlan, hogy az efféle „pofátlanságokból” előbb-utóbb mindenkinek elege lesz, kivéve azokat, akiknek valamiféle hasznuk származik belőle. Bár különös, mégsem meglepő, hogy legelőször a leghűségesebb szövetséges, a baloldal fordít nyíltan hátat. Az utóbbi

néhány év fejleménye – s leginkább Amerika iraki háborújának következménye –, hogy Nyugat-Európa „baloldalán” felütötte fejét a „nyílt zsidó-, illetve Izrael-ellenesség”, legalábbis a különféle zsidó szervezetek és izraeli politikai tényezők megítélése szerint. Voltaképp nem történt más, mint hogy ott telt be, mert ott telhetett be a pohár, ahol ez lelki-furdalás (önvád és büntudat) nélkül megtörténhetett: Nyugat baloldali értelmisége ugyanis soha nem volt antiszemita (mint ahogy ma sem az a szó valódi, „fajüldöző” értelmében), és nem is tartozik politikai felelősséggel a holokauszt bekövetkezéséért. Nem nehéz megjósolni, hogy a kettős mérce alkalmazása előbb-utóbb felemészti Izrael erkölcsi tőkét, s egyre több politikai tényező fogja megengedni magának, hogy valós súlyának – a közösségi normáktól való eltérés mértékének – megfelelően reagáljon Izrael és a különféle zsidó szervezetek „barátságtalan” lépéseire. Az a szigorúság, ahogyan Új-Zéland válaszolt két izraeli titkosügynök „pofátlan” akciójára, ma még párját ritkítja, ám akár már a közeljövőben is bevált gyakorlattá válhat. Az ügynökök egy mozgássérült állampolgár útlevelét lopták el, emiatt a szigetország – többek között – elhárította Izrael államfőjének esedékes látogatását.

Számunkra – a dolgok színét és visszaját vizsgálók számára – azonban még fontosabb, hogy mindazok, akiknek a kölcsönös tisztázás és a közös jó érdekük, elmondhatatlanul sokat köszönhetnek azoknak, akiknek igazságkereső szavait zsidó önazonosságuk (származásuk, sorsuk) hitelesíti. Természetesen lehet egy zsidó is elvileg antiszemita és elvetemült, mint ahogy egy kutyabőrös magyar nemesi sarjadék is lehet a magyarság árulója; mégis, számos nagyon hiteles sorsú és nagyon felelős tollú zsidó személyiség van a világban, aki kitéve magát az árulás és megvetés kockázatának, rámutat a zsidósággal kapcsolatos torz és hamis felfogásokra, törekvésekre, ezek veszedelmeire. Képviseltessük most őket egyetlen amerikai zsidóval, egy nagy vihart kavart könyv, A Holokauszt-ipar (Gondolatok a zsidó szenvedés tőkésítéséről) szerzőjével.

Norman G. Finkelstein szülei a varsói gettó és a náci koncentrációs táborok túlélői voltak. Rajtuk kívül az összes rokonát megölték. Nem emlékszik arra, hogy a barátai, vagy az ő szülei közül bárki valaha is érdeklődött volna az után, amin a szülei keresztülmentek. „Ez nem tiszteletteljes csend volt, hanem érdektelenség. Ennek fényében az ember nem lehet nem szkeptikus, ha látja azokat az értelem-kitöréseket, amelyek a Holokauszt-ipar felfutása után kezdődtek” – jelenti ki művében, majd így folytatja:

„Időnként azt gondolom: az, hogy az amerikai zsidóság felfedezte a náci holokausztot, rosszabb, mintha elfelejtették volna. Igaz, a szüleim magányosan őrlődtek, a nyilvánosságot nem érdekelte a szenvedésük. De nem volt-e ez jobb, mint a zsidó mártíromság közönséges kiárusítása? [...] A szüleim gyakran csodálkoztak, hogy miért háborított fel annyira a náci népiirtás eltorzítása, kihasználása. A legkézenfekvőbb válasz az, hogy a Holokausztot arra használják fel, hogy Izrael bűnös politikáját, és az e politikához nyújtott amerikai támogatást igazolják. De van egy személyes oka is. Nekem fontos a családom üldözésének emléke. A Holokauszt-ipar jelenlegi kampánya, amellyel pénzt zsarolnak ki európai országokból a »nélkülöző Holokauszt-áldozatok« nevében, a családom mártíromságát a Monte Carlo-i kaszinó erkölcsi színvonalára süllyesztette. [...] Túl sok köz- és magánpénzt áldoztak a náci népiirtás emlékének megörökítésére. Az eredmény jó része értéktelen, és nem a zsidó szenvedésnek, hanem a zsidó nagyzási mániának állít emléke. Már régóta itt lenne az ideje, hogy kitárjuk szívünket mások szenvedései előtt. Ez volt a legfontosabb lecke, amit anyámtól tanultam. [...] Nem vitás, hogy a történelmi különbségeket észre kell vennünk. De hogy erkölcsi különbséget tegyünk a »mi« és az »ő« szenvedésük között, ez maga az erkölcs megcsúfolása.”²⁶⁹

²⁶⁹ Norman G. Finkelstein: A Holokauszt-ipar. Gondolatok a zsidó szenvedés tőkésítéséről. Kairosz Kiadó, Budapest, 2003. 17-20. o.

Természetesen nem állítom, hogy ez az egyetlen helyénvaló ítélet a világszerte gombamód szaporodó holokauszt-megemlékezésekről, emlékművekről, kárpótlásokról. Meg tudom érteni, át tudom érezni egyik – szava szerint félzsidó – családi barátunk viselkedését is, akinek „angyalian ártatlan” nagymamáját pusztították el csupán zsidó származása miatt. Élete sarkalatos kérdésének tartja a nem-zsidó magyarok lelkifurdalásának felébresztését, s ehhez megfelelő megoldásnak tartja a holokauszt-ipar kínálatát, beleértve az antiszemitizmus (antiszemiták) elleni lankadatlan küzdelmet. Egész gondolkodása, látása azon az abszolútumon nyugszik, hogy mivel az elpusztítottak teljesen ártatlanok voltak, mindenki, aki e szörnyű pusztítást nem akadályozta meg, óhatatlanul bűnös, akinek ezért semmilyen tekintetben nem lehet igaza. S mivel a nem-zsidó magyarság a mai napig nem nézett szembe a zsidó magyarokkal szemben elkövetett bűnével, ezért mára vonatkozólag is igaz, hogy aki a zsidóságot bármilyen módon kritikával illeti, az voltaképp ugyanazt a bűnt követi el, amely a zsidók kiirtásához vezetett. Noha, mint mondtam, meg tudom érteni, át tudom érezni ezt a fajta fájdalmas világlátást, mégis úgy gondolom, hogy ha van egyáltalán abszolutizálható igazság, az inkább John Stuart Millé, s őt idézvén Finkelsteiné: az igazságok, amelyeket nem kérdőjelezünk meg állandóan, „megszűnnek igazságok lenni, mert a túlzások hazugsággá alakítják őket”.²⁷⁰

Ha tehát nem lennének olyan zsidók, mint Finkelstein, akik hitelesen megkérdőjelezik a szép lassan „politikailag korrektté” merevedő igazságokat, a világ egyik – vagy akár egyedülállóan – legnagyobb gyalázata, a holokauszt, ahelyett, hogy elménk és lelkiismeretünk örök emlékeztetője (elgondolkodtatója és figyelmeztetője) volna, a különféle seftelők (szenvedéstőkésítők) kezében közös életünk bunkósbotjává, mérgévé, könnyen forgatható ideológiai fegyverévé válhatna. Ha a szenvedésekben illetéktelen (vagy nem eléggé illetékes, mert nem zsidóként szenvedett, nem zsidóként üldözött, illetve leszármazottja) állítaná mindazt, amit Norman G. Finkelstein, akkor az illetőt mint érzéketlen zsidógyűlölőt, erkölcstelen holokauszt-relativistát ítélnék meg, a nyilvános közvélemény megvetése sújtaná, ha gondolatai némely országokban (pl. Magyarországon) egyáltalán eljuthatnának a nagyérdeműhöz.

Hogy világos legyen: nem az a fontos számunkra, hogy végre akad (néhány) valaki, aki kellően jó hatásfokkal a zsidók szemébe vágja az igazságot. Itt ugyanis nem a zsidók szemébe, hanem egyfelől az ügyesen seftelők, másfelől a fájdalomtól vagy a kényelmes butaságtól elvakultak szemébe vágják az igazságot; de legalábbis a tisztességes, helyénvaló kétségeket, aggódásokat.

„A Holokauszt-ipar arról szól – írja a szerző a magyar kiadás előszavában –, hogy nagy hatalmú amerikai zsidó szervezetek hogyan használják fel a náci holokausztot politikai és gazdasági célok érdekében. Ezek a szervezetek (és külföldi leányvállalataik) a náci népiirtást bunkósbotként használják, amellyel elhallgattatják Izrael kegyetlen politikájának bírálóit, és pénzt zsarolnak ki különböző európai országokból. Ezek a szélhámosok hitvány céljaik érdekében a náci holokausztot kisajátították, a zsidó szenvedés emlékét beszennyezték, és megmérgezték a zsidók és nem-zsidók közötti viszonyt. Mindannyiunk – zsidók és nem-zsidók – érdekében le kell őket lepleznünk, és el kell őket távolítanunk a közéletből.”²⁷¹

Tehát mindannyiunkról van szó.

Mindannyiunk érdeke – zsidóknak, nem-zsidóknak –, hogy kellő erkölcsi érzékenységgel éljük át, hogy Izrael létezése milyen fontos nem csak a világ zsidósága, de az egész világ számára. Fontos, hogy egybehangzóan féltjük Izrael állam létét mindazoktól, akik a megsemmisítésére töreksenek. De legalább ilyen fontos – s megint nem csupán a világ zsidósága, de valamennyiünk élete élhetősége érdekében –, hogy a zsidóság ellen a múltban elkövetett bűnök és mostani vezekléseink oltárán ne áldozzuk fel az egy és oszthatatlan igazság még

²⁷⁰ Id. mű 19. o.

²⁷¹ Id. mű 10. o.

létező maradékát.²⁷² „A Holokauszt egy remek ideológia fegyver. Segítségével »áldozatnak« tüntetheti fel magát a világ egyik legjelentősebb katonai hatalma, amely rendszeresen

²⁷² Amikor az egy és oszthatatlan igazság maradékát igyekszünk óvni, nem feledkezhetünk meg Benjamin H. Freedman-ról. Mikor az *Egy másként gondolkodó zsidó figyelmezteti Amerikát* [A Jewish Defector Warns America] című írás a világhálón keresztül eljutott hozzám, az egyik internetes keresővel utánanéztem Freedman nevének: több mint száz hivatkozás jelent meg róla. Nevezetes – alább ismertetendő – előadását is több forrás említi. A hozzám eljutott (K. A. S. szignóval ellátott) változat Bevezetőjéből megtudhatjuk, hogy Benjamin H. Freedman 1890-ben született, New York város sikeres zsidó üzletembere volt, hajdan a Woodbury Szappangyár legfőbb tulajdonosa. A szervezett zsidósággal 1945-ben szakított, és életének hátralevő részét, tekintélyes vagyonának, mely legalább 2,5 millió dollár volt, jókora részét arra fordította, hogy „felfedje azt zsarnoki zsidó uralmat, mely rátelepedett az Egyesült Államokra”. Freedman úr személyes kapcsolatban volt Bernard Baruchal, Samuel Untermyerrel, Woodrow Wilsonnal, Franklin Roosewellel, Joseph Kennedyyel és John F. Kennedyyel, és korunknak még oly sok más meghatározó egyéniségével. Szóban forgó beszédét Conde McGinley akkori hazafias lapjának, a Common Sense-nek [a Józan ész-nek] a felkérésére hazafias közönségnek mondta el 1961-ben Washington D. C.-ben, a Willard szállodában.

A beszédnek azokat a részeit emeltem itt ki, amelyek egészen más megvilágításba helyezik Németország viselkedését. Nem, egyáltalán nem gondolom, hogy a legcsekélyebb mértékben is mentesüljünk szolgálnának a zsidóirtás tekintetében; viszont gondolom, hogy árnyaltabbá és érthetőbbé teszik a történeteket: nem egy sátáni nép igyekezett kiirtani egy ártatlan népet, hanem két nép igyekezett – pontosabban: két nép ilyen-olyan képviselői törekedtek – egymás ellenében saját életteret nyerni.

Részletek tehát az emlékezetes előadásból:

Az égvilágon semmilyen okunk nem volt arra, hogy az első világháború a mi háborúnk [ti. az ameriakiaké – V.D.Gy.] legyen. Belevittek bennünket — ha szabad vulgárisan fogalmaznom, rászopattak bennünket — és csakis azért, hogy a világ cionistái megszerezhessék Palesztinát. Ez olyasmi, amiről az Egyesült Államok népe még sohasem értesült. Sohasem tudták, miért mentünk el az első világháborúba.

Az után, hogy beléptünk volt a háborúba, a cionisták elmentek Nagy-Britanniába, és azt mondták: „Nos, hozzájárultunk a megegyezéshez. Adjátok írásba, hogy áll az alku, és nekünk adjátok Palesztinát a háború megnyerése után.” Akkor még nem lehetett tudni, hogy a háború egy vagy még tíz évig fog tartani. Így az angolok nekiláttak egy átvételi elismervény kidolgozásának. Az elismervény egy levél formáját öltötte, melynek nyelvezete avégett volt igencsak titokzatos, hogy a világ ne igazán tudja, miről van ott szó. És ezt elnevezték Balfour-nyilatkozatnak. [...]

És itt kezdődött minden baj. Az Egyesült Államok belépett a háborúba. Az Egyesült Államok szétzúzta Németországot. Tudják, mi történt. Amikor a háború befejeződött, és a németek 1919-ben elmentek Párizsba a párizsi béketárgyalásokra, volt ott Bernard Baruch vezetésével 117 zsidó mint a zsidók érdekeit képviselő tárgyaló delegáció. Én ott voltam, hát csak tudom. És mi történt ott? Ezen a konferencián, ahol felszeletelték Németországot, és szétparcellázták Európát mindazon nemzeteknek, akik jogot formáltak valamely európai területre, a zsidók megkérdezték, hogy akkor övék lehet-e Palesztina. Előszedték a Balfour-nyilatkozatot és csak ekkor hozták ezt a németek tudomására. Így aztán a németek csak ekkor fogták fel, hogy „Ohó, hát erre ment ki a játék! Ezért lépett be USA a háborúba.” Csak ekkor fogták fel a németek, hogy azért verték őket tönkre, azért kell olyan óriási jóvátételt fizetniük, mint amekkorát rájuk vertek, mert a cionisták Palesztinát akarták, és eltökélték, hogy megszerzik bármilyen áron.

És ez vezet el bennünket egy másik nagyon érdekes kérdéshez. Amikor a németek felfogták ezt, természetesen nehezteltek érte. Egészen addig az ideig a zsidók sehol, a világ egyetlen országában sem voltak kedvezőbb körülmények között, mint Németországban. Ott volt Rathenau úr, ő talán százszor fontosabb volt az iparban és a pénzügyekben, mint ebben az országban Bernard Baruch. Ott volt Balin úr, az övé volt a két nagy gőzhajózási társaság, a North German Lloyd's és a Hamburg-Amerika vállalat. Ott volt Bleichroder úr, ő volt a Hohenzollern-család bankára. Ott voltak Hamburgban a Warburgok, ők voltak a legnagyobb kereskedelmi bankárok, a legnagyobbak a világon. A zsidóknak nagyon jó dolguk volt Németországban. Semmi kétség efelől. A németek ráeszméltek: „Ez bizony jókora árulás volt”. [...]

Nahum Sokolov és mind az összes nagy vezető és nagy név, melyet a cionizmussal kapcsolatosan lehet olvasni ma és lehetett 1919-ben, 1920-ban, 21-ben 22-ben és 23-ban, mind azt írta az összes újságban — és a sajtó tele volt az ő nyilatkozataikkal —, hogy a németországi zsidóellenes érzelmek annak a ténynek a következményei, hogy a németek felfogták, ez a hatalmas vereség annak volt az eredménye, hogy a zsidók közbenjárására lépett hadba az Egyesült Államok. A zsidók maguk is elismerték ezt. Nem azért voltak zsidóellenesek a németek, mert 1919-ben felfedezték volna, hogy egy pohár zsidó vérnek jobb íze van, mint a Coca Colának vagy a müncheni sörnek. Nem vallási érzés volt az oka. Semmiféle érzés nem alakult ki ezek ellen az emberek ellen csupán vallási hovatartozásuk miatt. Teljesen politikai oka volt ennek. Teljesen gazdasági oka volt. Bármilyen volt is ez, de vallási ok nem. Senkit sem érdekelt Németországban, hogy egy zsidó hazatérve, leeresztve a redőnyöket azt mondta-e vajon, hogy: „Shema’ Yisroel” vagy azt, hogy „Mi Atyánk”. Senkit sem érdekelt ez Németországban jobban, mint amennyire az Egyesült Államokban érdekel bárkit is. Az az érzés, mely később Németországban kifejlődött, egyetlen dolognak a következménye: a németek a zsidókat tartották felelősnek megsemmisítő vereségükért.” [...]

Amikor a németek megértették, hogy vereségükért a zsidók felelősek, természetesen zokon vették. De egyetlen zsidónak sem görbült a haja szála sem. Egyetlen hajszála sem. [...]

A németek illő lépéseket tettek a zsidók ellen. Azt kell mondanom, hogy diszkriminálták őket minden lehetséges módon. Őrizkedtek tőlük. Ugyanúgy, ahogy mi is őrizkednénk a kínaiaktól vagy a feketéktől, vagy a katolikusoktól vagy bárkitől ebben az országban, aki elárult volna bennünket ellenségeinknek, és vereségünket okozta volna.

Nem sokkal ez után a világ zsidósága találkozót rendezett Amszterdamban. A zsidók a világ összes országából részt vettek ezen a találkozón 1933 júliusában. Aztán azt mondták Németországnak: „Rúgjátok ki Hitlert, helyezzetek minden zsidót vissza korábbi pozíciójába, még ha kommunista is, nem számít, kicsoda. Így bánhattok velünk. És mi, a világ zsidósága erre ultimátumot adunk nektek.” Elképzelhetik, mit válaszoltak erre a németek. Mit tettek hát erre a zsidók?

1933-ban, amikor a németek visszautasították az amszterdami zsidó konferenciának való engedelmisséget, a találkozó feloszlott, és Samuel Untermyer úr, ő vezette az amerikai küldöttséget és ő volt az egész konferencia elnöke, visszajött az Egyesült Államokba, és a gőzösről a Columbia Broadcasting System stúdiójába ment, ott egy rádióadást készített, melyet az egész Egyesült Államokban hallani lehetett, és ebben gyakorlatilag azt mondta, hogy „most a világ zsidósága szent háborút hirdet Németország ellen. Egy németekkel szembeni szent konfliktus kirobbantása a kötelességünk. Addig fogjuk őket éheztetni, amíg meg nem törnek. Világméretű bojkottot fogunk ellenük alkalmazni. Ez tönkre fogja őket tenni, mert függenek a kereskedelmi kiviteltől.” [...]

A Woolworth Társaság egyik vezetője mesélte nekem, hogy dollármilliókra rúgó értékű fazekasáru és edényeket kellett a folyóba borítaniuk, mert üzleteiket bojkottálták, ha valaki talált bennük valahol egy edényt, melyen ott volt a „Made in Germany” jelzés; az üzletet körbetűzdeltek táblákkal és olyan feliratokat írtak rájuk, hogy „Gyilkos”, „Hitler” stb. [...]

Természetes, hogy a németek azt kérdezték: „Kik ezek az emberek, akik bennünket sújtó bojkottot hirdettek, megfosztják népünket a munkától és az iparunkat holtvágányra lökik? Kik ezek, hogy ezt csinálják velünk? Természetes, hogy megnehezteltek. [...]

A bojkott folytatódott egy ideig, de nem tartott 1938-ig. Ekkor egy fiatal lengyel zsidó besétált a párizsi német követség épületébe és lelőtt egy német hivatalnokot. Erre aztán a németek igazán kezdtek eldurvulni Németországban a zsidókkal szemben. És akkor ablakokat zúztak be és utcai harcokat folytattak stb.

Nem szeretem az antiszemitizmus szót használni, mert ennek nincs jelentése, de önöknek még mindig jelent ez a szó valamit, így hát használni fogom. Hogy Németországban kialakult valamilyen érzés a zsidókkal szemben, annak az volt az egyedüli oka, hogy a zsidók felelősek voltak az első világháborúért és ezért a világszerte folytatott bojkottért. Végeredményben tehát felelősek voltak a második világháborúért is, mert miután ez az ügy elmérgesedett, teljes mértékig szükségük volt a németeknek is és a zsidóknak is arra, hogy összeakaszkodjanak egy háborúban, hogy lássák, melyikük éli ezt túl. Ez alatt az idő alatt én Németországban éltem, és tudtam, hogy a németek eldöntötték, vagy keresztény lesz Európa, vagy pedig kommunista. És a németek úgy határoztak, ők azon lesznek, hogy ha csak lehetséges, Európa maradjon keresztény. És elkezdtek újból fegyverkezni. [...]

megsérti az alapvető emberi jogokat. E fegyver révén az Egyesült Államok legsikeresebb etnikuma szintén áldozati státuszt szerzett magának. Komoly előnyökkel jár ez a tetszetős áldozati lét: a bírálattal szembeni sérthetlenséget jelent, teljesen függetlenül annak igazságtartalmától.”²⁷³ – írja Finkelstein.

Ma már azonban ennél is többről van szó. Az igazi tét a világ egyetlen igazi szuperhatalmának, az USA-nak a magatartása: mit enged meg, mit engedhet meg magának. Ha a zsidóság, mely nép – másutt tárgyalandó történelmi okokból – a világ médiájában számaránya felett van képviselve, Izraelhez való (és érthető) kötődése folytán Amerikát nem az önmagával való szembenézésre kényszeríti, hanem nagyhatalmi ambíciói kiélésére bátorítja, akkor lehet, hogy az elkövetkező években, évtizedekben a szabadság szép eszménye helyett a szépen pántlikázott zsarnokság kegyetlen valósága fog gyökeret verni világunkban.

Hogy valószínűleg mégsem így lesz, az egyszerre több dolognak is köszönhető. Mindenekelőtt annak, hogy a sokat hangoztatott szabadságjogok a nyugati demokráciákban hosszú évtizedek során csak kialakították azt a civil kurázsit, amelyet hatalmi nyomással és manipulációval már nem lehet megkerülni, sem elhallgattatni. Sem Amerika éppen népszerű elnöke (George W. Bush), sem szövetségese, Anglia éppen népszerű miniszterelnöke (Tony Blair) semmiféle magasabb érdekből vagy megfontolásból nem hazudhat büntetlenül népének (közvéleményének) tömegpusztító fegyvert oda, ahol az nincsen. De nem hazudhatnak a világ közvéleményének sem. Számot kell vetnie mindenkinek azzal, hogy a nyilvánvaló hazugságokra a tömegdemokrácia és a tömegkommunikáció mai világában előbb-utóbb fény derül, mert mindig lesznek ehhez eltökélt igazságpártiak, és most már mindig lesznek erre alkalmas eszközök (ha más nem, önállósulva – a hatalomtól elszabadulva – a világháló). Amerika, amelyet világszerte – de különösen a Szovjet Birodalomtól megszabadult országokban – sokan és sokáig a szabadság és igazság bajnokának, egyetlen igazi letéteményesének és garanciájának gondoltak és akként szerettek, ma egyre többek szemében a félelem és gyűlölet tárgya. És nem csak azért, mert gazdaságilag, kulturálisan, sőt, katonailag beavatkozik az emberek életébe. Hanem mert kettős mércével mér. „Például Irak ellen háborút viselt, mert állítólag Irakban tömegpusztító fegyverek vannak, ugyanakkor Izraelnek nagyszámú atomfegyvere és egyéb nem hagyományos fegyvere van, és még azt sem engedi, hogy a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség megvizsgálja a dimonai nukleáris üzemét. Iraknak szenvednie kellett, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozatait nem tartotta be, de Izrael büntetlen marad, noha minden más ENSZ-tagállamnál több ENSZ-határozatot utasít vissza. Ugyanakkor a zsidó állam több amerikai segílyt kap, mint az egész világ együttvéve.”²⁷⁴

A civil kurázsit a világpolitika formáló erejét leginkább annak köszönheti, hogy valóban felülemelkedik mindenféle szokásos köteléken s hatalmi beidegződésen. Bush jobboldali (republikánus) elnök háborújának legfőbb hazai támogatója egyfelől az amerikai zsidóság, amely Izraelnek a terroristáktól való örök megszabadítását várja; másfelől a jobboldali militánsok, akik a terjeszkedő politikától vaskos gazdasági előnyöket, hasznokat remélnek. Amerikán kívül pedig legfőbb támogatója Tony Blair baloldali (munkáspárti) angol miniszterelnök, aki ugyancsak stratégiai előnyök s hasznok reményében szállt be a kétes háborúzásba. Amerikában a háború ellen tiltakozók között olyan neves – köztudomásúlag zsidó – személyiségeket találhatunk, mint például Noam Chomsky vagy Barbra Streisand. Európa nyugati felén inkább (de nem kizárólag) a baloldali, keleti felén inkább (de nem kizárólag) a jobboldali értelmiség és média fejezte ki ellenvéleményét és tiltakozását az iraki – és a kilátásba helyezett többi – háború ellen. Mindezek következtében végképp nincs értelme többé arról beszélni, hogy a zsidóság és a baloldal történelmi okoknál fogva egy követ fűjna,

²⁷³ Id. mű 15. o.

²⁷⁴ Riad Tabbarah, Libanon volt (amerikai) nagykövetének cikkéből, a libanoni DailyStarból szemlézi Lovas István (Magyar Nemzet, 2003. augusztus 6.)

egy felé húzna; s hogy közös esküdt ellenségük volna a világ jobboldala. De arról sincs értelme beszélni, hogy a világ zsidóságának valamiféle markáns ideológiája és törekvése volna. A zsidóság egy jelentős részének van is, lehet is ilyenje („erős, biztonságos Izraelt”), de ezt nem származásuk determinálja, mint inkább közös sorsuk, közös sorsuk érlelte zsidó önazonosságuk, sorsukból fakadó biztonságvágyuk. A zsidóság egy másik része pedig – Chomskytól Finkelsteinig – még a zsidó önazonosság kínálta reflexeken is képes felül-emelkedni, példát mutatva tisztességből, tárgyilagosságból, bátorságból az egész világnak. Aki a világ zsidóságának gondolkodását azon méri le, abból következtet titkos hatalmi szándékának létére, hogy lám, Izrael vezetői a világ egyik legelfogulatlanabb médiumára, a BBC-re is „gondolkodás nélkül” rásütötték az antiszemitizmus bélyegét²⁷⁵, nos, az pontosan azok ellen vét a legnagyobbat, akik éppen az ilyen sommás ítélek, torzulások, hamisítások – seftelések, politikai üzletelések – elleni harcra teszik fel életüket, munkásságukat.²⁷⁶

Magyarországnak is megvan a maga Finkelsteinje, mégpedig – minden bizonnyal – első hazai felfedezője és népszerűsítője, Lovas István személyében. Az egyik törzsben jobbra istenített, a másik törzsben a legnagyobb antiszemitának és legkérlelhetetlenebb, leggyűlöletesebb ellenségnek tekintett törzsi harcosról az „Antiszemita” példatár című fejezetben bővebben is szölok majd. Itt csak emlékeztetek arra, hogy publicisztikáival és sajtószemléivel ugyancsak a torzítások, hazugságok, a kettős mérce ellen hirdetett háborút (noha kétségtelen, hogy nem erőssége a szelíd mérlegelés, ennél fogva nem csak a hazugságokat, a hazugságok szülte igazságtalanságokat pusztítja, de magát az ellenséget is dühödten kaszabolja, s szítja ezzel kedvére a törzsi ellentéteket). Lovas szakadatlanul megnyilvánulásaikkal, tetteikkel szembesíti kivételezett honfitársait: a politikai és anyagi haszonlesőket. „Áztatás vagy tények?” – kérdi egyik „Jobbszemlé”-je címében. „[...] Kéri László politológus oly szívhez szólóan festette le Walter Mayernak Orbán Viktort, mint »tehetséges vidéki bohócot«, hogy a Der Spiegel ezt a címet is adta Magyarországról szóló, 2002. március 30-án megjelent

²⁷⁵ „Az izraeli kormány megszüntette kapcsolatait a BBC-vel, miután az Izrael titkos fegyverei címmel »provokatív dokumentumfilmet« készített arról, hogy míg a világ Irakba ENSZ-ellenőroket küldött, addig a zsidó államot senki nem akarja ellenőrizni, noha egyebek mellett atomfegyverei vannak és ideggázt használt a palesztinok ellen.” (The Jerusalem Post, szemlézi Lovas István, Magyar Nemzet, 2003. június 30.) Egyébként Greg Dyke, a brit közszolgálati adók (BBC) vezérigazgatója még április végén élesen bírálta az amerikai médiumok pártos híradásait, s döbbenetét fejezte ki, amiért Rupert Murdoch Fox News tévécsatornája és amerikai rádiói túlmenve szerepükön háborúpárti tüntetéseket szerveztek. (The Guardian, szemlézi Lovas István, Magyar Nemzet, 2003. április 29.)

²⁷⁶ Roppant fontos és figyelemre méltó például, hogy a 2001. szeptember 11-ével kapcsolatos, hivatalos amerikai és izraeli álláspontokkal (avagy: „hivatalos hallgatásokkal”) szemben milyen eltökélten lép fel a Haaretz nevű, baloldali, izraeli lap. Sajtótörténeti érdekesség – írja elektronikus változatában a Magyar Nemzet (Előre tudtak a WTC elleni támadásról. Az izraeli lap megint bedobta a sztorit, 2004. augusztus 3.) –, hogy ez az újság három évvel az esemény után újra elővette, s éppen harmadszor jelentette meg változtatás nélkül egyik cikkét. Nos, ez arról szól, hogy az Odigo, egy New York-i központú, amerikai alapítású üzenetküldő szolgálat (amelynek több irodája van Izrael Herzliya nevű városában) azt állítja, hogy két, a WTC-ben dolgozó embernek is továbbított olyan üzenetet, amelyben két órával a repülőgépek becsapódása előtt a World Trade Center ikertornyai elleni támadásról tájékoztattak. A cég együttműködött az izraeli és az amerikai igazságügyi szervekkel – beleértve az FBI-t is –, hogy megpróbálják kideríteni, ki volt a támadásról szóló üzenetek eredeti küldője. „Az Odigo általában buzgón védi regisztrált felhasználói magánügyeit – fogalmaz a társaság igazgatója –, de ebben az esetben a cég kiszolgáltatta az adatokat az igazságügyi szerveknek az üzenetek eredeti IP címeivel együtt, így az FBI le tudta nyomozni az internetszolgáltatót és az üzenet valódi küldőjét is.” Ha le tudta nyomozni, miért nem tudhat erről a közvélemény? Amíg ez a kérdés a Haaretz is izgatja, nem kimondjuk az igazságot, hanem elfedjük, ha „a zsidók” összeesküvéséről beszélünk.

cikkének, amely azzal kezdődik, hogy a zsinagógában retteg a 79 éves főrabbi, Schweitzer József, mert Orbán országlása a hitleri időkre emlékezteti.”²⁷⁷

Tény, hogy Lovas, e hatalmas teherbírású s szinte megszállott újságíró munkássága nyomán Magyarországon ma már sokkal kevésbé lehet a zsidó szenvedésből politikai tőkét kovácsolni, mint annak előtte. Lovas szinte tucatnyi nyelven ért s fél tucatnyi nyelvből fordít, így több százezres olvasóközönségének (Magyar Nemzet, Magyar Demokrata, seregnyi könyv) és több milliós hallgató- és nézőtáborának (Vasárnapi Újság, Sajtóklub) rendre visszacsatolja, „kihangosítja” a „kivételezettek” felelőtlen és igaztalan megnyilvánulásait. Kétségtelen, hogy ennek folytán a túloldali törzs számára ma ő az első számú ellenség, Magyarország első számú „antiszemitája”, a szélsőjobb legfőbb megtestesítője; de minél igaztalanabb ez a megítélés, a túloldalon annál nagyobb a népszerűsége, hitelessége. Éppen ezért egyre kevésbé lehetséges (s egyre inkább kockázatos), hogy akár politikai haszonlesésből (választások küszöbén!), akár kontrolálatlan, hamis érzelmekből (butaságból?) fakadóan bárki is, mondjuk, Hitlert csináljon Orbánból, s kormányzásának időszakát a hitleri időszakéhoz hasonlítsa.

Úgy vélem, a közös jó érdekében valósággal kívánatos, hogy ez így legyen, így maradjon. Még inkább, hogy ezt a túloldal (az antinacionalista törzs) tisztességei is belássák; belássák mindazok, akiktől távol áll a zsidó szenvedés tőkésítésének gondolata és szándéka. S hát még belássák egyszer majd azt is: Lovas – és a Lovas-félék – „antiszemitizmusa” valójában nem más, mint hamis látszat: egy sokáig meg nem kérdőjelezett, s ettől (is) eltorzult érzelm- és gondolatvilág színe; az igazság pedig, akárhogya is, ennek éppen a visszája.

²⁷⁷ Magyar Nemzet, 2003. június 13.

„ANTISZEMITA” PÉLDATÁR

Ha elfogadjuk (márpedig mi okunk volna nem elfogadni) Sándor György már többször idézett intelmét („Az antiszemitizmus a legnagyobb bűnök egyike, ennél nagyobb csak az, ha ártatlanokat vádolnak meg ezzel.”), akkor vele együtt igaznak kell tekintenünk azt is, hogy a zsidóellenességet inkább növelik, semmint apasztják azok a gyakori esetek, amikor az ártatlanokat csakugyan megvádolják. Éppen ezért közösségünk elemi érdeke, hogy tisztázzuk, ki az antiszemita, mit nevezhetünk valóban antiszemitizmusnak, s ennek alapján kiket tekinthetünk ártatlanul megvádoltaknak. Az Új fogalmak, új értelmezések című fejezetben elvi-elméleti összefoglalóját adom a felvetésnek. Itt, ebben a fejezetben gyakorlati példák segítségével: hús-vér személyek és megtörtént esetek módszeres elemzésével igyekszem a bonyolult kérdés végére járni.

Az esetek egy logikai lánc elemei.

Az első láncszem egy olyan személy (Franka Tibor) olyan megnyilvánulása, amelynél – ezt bizonyítani kívánom – kétség sem férhet a súlyosan előítéletes, faji alapú, megvetésben és gyűlölködésben testet öltő, primitív zsidóellenesség jelenvalóságához.

A második esetet és alanyát (Csurka Istvánt) ugyancsak jellemzi az előítéletesség erős jelenléte, ennek alapját azonban nem a faji (származási) jegyek, hanem egy történelmi-kulturális közösség összetartásának és összeesküvésének feltételezése teremti meg. Ezzel összhangban az ellenszenv nem a zsidók mint emberek, hanem a zsidóság mint – a feltételezés szerint – sajátos eszközökkel és módszerekkel a világon és a magyarságon uralkodó közösség ellen irányul; s az ellenszenv sem elvakult gyűlölködésben ölt testet, mint inkább a „szabadságharcos” mindenre elszánt küzdelmében, eltökélt ellenállásában.

A harmadik személy (ifj. Hegedűs Loránt) és esete nem sokban különbözik a másodiktól. Annyiban feltétlenül, hogy itt magyar bíróság már kimondta: „bűnös”, és annyiban is, hogy itt a zsidóság nem mint világalomra törő, nemzetek feletti nép játszik szerepet (vagyis nem az összeesküvés-elem kap hangsúlyt), hanem mint a magyarok által befogadott, s a vendégszeretettel visszaelő „idegenszívű” közösség. Ennélfogva külön érdekes és külön vizsgálendő, hogy itt milyen értelemben beszélhetünk előítéletről, fajgyűlöletről, zsidóellenességről, valódi bűnről.

A negyedik láncszem esete és alanya (Csoóri Sándor) azért érdemel különös figyelmet, mert egy köztisztletben álló, feddhetetlen erkölcsűnek tekintett személy egyetlen „antiszemita” megnyilvánulása kavart elementáris vihart rendszerváltásunk – amúgy is zaklatott – közéletében. Ebből a megnyilvánulásból teljesen hiányzott a megvetés vagy a gyűlölködés bármilyen formája, hiányzott a kirekesztésre való felszólítás, viszont a magyar (magyarországi) zsidóság egy részének olyan közös törekvést tulajdonított, amellyel a saját értékeinek érvényesítését kívánná elérni a többségi magyarsággal szemben. Vajon jogos volt-e ezért az „antiszemitizmus” vádja akár az esetre, akár a személyre nézve...?

Végül az utolsó láncszem alanya (Lovas István) törzsének kétségkívül legnagyobb harcosa; termetre is, munkabírársra is, hatásra is. Rajta kívül csak Orbán Viktor miniszterelnöknek sikerült több hívet és rajongót szereznie a nacionalista törzsben („nemzeti” táborban); de még neki sem sikerült annyi esküdt ellenséget és leplezetlen gyűlöletet támasztania (ébresztenie) a másik (antinacionalista) törzsben, mint elemzésünk alanyának. A vizsgálendő esetben alanyunk neveket sorolt, s feltette a kérdést: Mi a közös bennük? Kimerítette-e ezzel valóban az antiszemitizmus bűnét? Pontosabban szólva: Zsidóellenes volt-e, s követett-e el bármi bűnt? Magyarán: zsidóellenesség és bűn, egymástól feltétlenül elválaszthatatlan fogalmak?

1. Franka Tibor és a csöpögő orr

A Budakalászi Esték című (a helyi MDF szervezte) rendezvényen Franka Tibor újságíró mint meghívott előadó – egyebek között – a következő kijelentéseket tette:

- Izrael páratlan pimaszsággal létrejött ország. Balga és alattomos nép.
- Maxwell úrra elég volt ránézni és az ember zsebében összegyűrődött a zsebkendő, ezeknek csepeg az orruk, a fülük lejjebb van, mint az orrcimpájuk, és csámpásak.

Fiala János, a Budapest Rádió szerkesztője az antiszemitizmus oly kirívó megnyilvánulásának ítélte Franka kijelentéseit, hogy műsort készített róla. Színészek olvasták fel az előadás hanganyagából leírt szövegrészeket, hozzájuk fűzve elítélő megjegyzéseiket. Fiala Frankának is felajánlotta, hogy elmondhatja, hozzáteheti a magáét, ő azonban nem kívánt élni a lehetőséggel. A műsor elhangzása (és többszöri ismétlése) után viszont 112 aláírással beadvány érkezett az ORTT panaszbizottságához. A panaszosok jogi képviselőjük által kifogásolták a műsor egyoldalúságát és hangnemének uszító jellegét, valamint a műsorkészítő eljárását: „az ORTT, ha nem foglal állást, beláthatatlan következményekkel járó precedenst teremt, hiszem bármilyen műsort fel lehetne használni az érintettek belegyezése nélkül”. A testület kivizsgálta az ügyet, majd lényegében helyt adott a panasztevők kifogásainak. Határozatában megállapította, hogy bár felkínálták a sértettnek a megszólalás lehetőségét, a Budapest Rádió műsora vétkes volt abban, hogy „teret adott a maga részéről is a sarkos és sértő megfogalmazásoknak, amelyek ellensúlyozás nélkül maradtak”.

Számtalan kérdés vetődik fel, amelyekre – tekintettel példánk modell jellegére – válaszolnunk kell. Antiszemitizmus-e *testi* fajtajegyek létezéséről beszélni? Antiszemitizmus-e *lelki* fajtajegyeket feltételezni? – ahogy ezúttal Franka tette? Védekezésként vagy uszításként (heccelésként, hisztériakeltésként) értékelendő-e a Budapest Rádió eljárása? Szabad-e más műsorokat (hang vagy képanyagokat) felhasználni az érintettek engedélye nélkül? (Helyes döntést hozott-e az ORTT?)

Testi fajtajegyek márpedig vannak.

A Fiala és Franka között egy tévéadásban folytatott vitában utóbbi azzal érvelt, hogy ő csak ugyanazt mondta a zsidókról, mint amit Kertész Imre Nobel-díjas író megírt a Sortalanságban. Valóban, Kertész Imre zsidó gyerekfőhőse (véltetően ő maga kamasz korában) is gondolt (látott) efféléket a koncentrációs tábor zsidó kápoiról: „Az arcuk se volt épp igen bizalomgerjesztő: szétálló fülek, előremeredő orrok, beesett, apró, ravasz fényű szemek... Csakugyan, zsidóknak látszottak, minden tekintetben. Gyanúsnak, és egészükben idegen-szerűeknek találtam őket.”

Jean-Paul Sartre is megállapítja „Elmélkedések a zsidókérdésről” című, nevezetes – egyértelműen antiszemitizmus-ellenes – könyvében: „Amit én úgy hívok, jobb híján, hogy etnikai jellegzetességek, azok bizonyos öröklött, külső testi vonások, melyeket gyakrabban találhatunk meg zsidóknál, mint nem zsidóknál”.²⁷⁸

Nos, ha csakugyan vannak ilyen öröklött testi vonások, miért bűn beszélni róluk? Pontosabban: miért bűne Frankának, és miért nem az Kertésznek vagy Sartre-nak?

Mert nyilvánvalóan nem önmagában bűn, hanem a szándék teszi azzá. A zsidók „gyakrabban megtalálható” vonásainak eltúlzása, torzítása (csöpögő orr stb.) és teljes általánosítása mögött kétségtelen fajgyűlölet, hangoztatása mögött kétségtelen uszító, hergelő szándék húzódik. Ezzel szemben Kertész Imre látomása az egyébként az életét megmentő zsidókról (kápoiról) – azon túl, hogy ügyes írói ellenpontozás –, őszinte, tiszta beszéd. E ma már Nobel-díjas író ettől a szókimondástól: nagyobb lett. Aki a kerítésen kívülről kiabálná-

²⁷⁸ Jean-Paul Sartre: Elmélkedések a zsidókérdésről. Göncöl Kiadó, 50. o.

kiabálja ugyanezeket: az kisebb. Éppen a szándék – és a hatás más milyensége miatt. És ezért elfogadhatatlan az ORTT döntése is: sem e testület, sem senki nem veheti zokon, hogy amikor valakit jellegzetesnek gondolt testi – no és lelki – degeneráltsággal, azaz fajtajegyekkel illetnek, annak víziói lesznek; mert ezekért a fajtajegyekért egyszer már megégették, megsemmisítették az embert. A zsidót. Milliós számra.

Ennélfogva már az is egyértelmű: Fiala és a Budapest Rádió védekezett. A primitív, uszító zsidógyűlölet ellen való fellépés semmiképp nem tekinthető az „A fegyver” bevetésének, tehát nem sorolható azon esetek közé, amikor az antiszemitizmus elleni harc ürügyén politikai ellenfeleket igyekeznek meggyengíteni vagy megsemmisíteni.

Ha vannak a zsidóknak valamiféle, csak rájuk jellemző testi sajátosságaik, vannak-e vajon ilyen lelkiek is?

Rendszerint két végletes álláspont ütközik egymással. Az egyik szerint a zsidókat számos velük született lelki tulajdonság, kirívó magatartásjegy jellemzi; a másik szerint pedig nincsenek általában véve „zsidók”, minden zsidó más, semmiféle általános érvényű magatartásjegy vagy azonos lelki vonás nem mutatható ki. E két álláspont nem közelíthető egymáshoz, mivel mindkettő úgy véli, tapasztalatokból indul ki, tapasztalatok alapján íté.

Ismét Sartre-val kell egyetértenünk (akiről mai kiadója leszögezi, hogy „megállapításainak többsége időtálló és aktuális”, azonban más dologban később vitatnunk kell álláspontját). Imént említett könyvében jó néhány olyan tulajdonságot sorol fel, amelyek valóban tapasztalható, gyakori jellemzői a zsidóságnak, s nyilván nem csak a II. világháború előtti idők francia zsidóságnak. E tulajdonságok közé tartozik például a túlzott kritikai szellem, az elvontságra való erős hajlandóság, az ösztönöktől, a racionálisan megragadhatatlantól (pl. a nemzeti érzésektől, szólamoktól) való félelem, az örök nyugtalanság és a pénzhez való ragaszkodás. A francia filozófus azonban azt is meggyőzően bizonyítja, hogy e többé-kevésbé jellemző vonások mindegyike a zsidók *helyzetéből* fakad, vagyis a legkevésbé sem örökölték őket. A zsidó pedig „azért van ilyen speciális »zsidó helyzetben«, mert olyan közösség kebelében él, amely őt zsidónak tartja”.²⁷⁹

A zsidó azért nem asszimilálható, mert „sohasem *mint embert* fogadják be, mindig csak *mint zsidót*. Ez pedig újból csak paradox helyzethez vezet: az inautentikus zsidó minden erejével be akar tagozódni a keresztény társadalomba, ehelyett zsidó mivoltához marad láncolva”.²⁸⁰

„A zsidók racionalizmusa az Egyetemesség iránt érzett szenvedély. Azért felel meg nekik minden másnál jobban, mert általa igyekeznek megküzdeni azzal a felfogással, mely őket különálló lényeknek akarja feltüntetni.”²⁸¹

A zsidó számára „az egyetemesség képviseli az értékek legmagasabb fokát”.²⁸²

„Mint tudjuk, a zsidók ellen felvonultatták a tradíció, a faj, a nemzeti sors és ösztön erőit. Azt állítják, hogy ezek az erők óriási alkotásokat hoztak létre: kultúrát, történelmet, olyan gyakorlati értékeket, melyek megőrizték magukban a kiváltó okok irracionálisitását, tehát csak ösztönösen hozzáférhetők. Az izraelita védekezésből tagadja az ösztönt, éppúgy, mint mindazt, ami irracionális. /.../ A zsidó kénytelen ellenfelének minden állításával szemben kezességet és biztosítékot követelni, hiszen ezáltal saját magát biztosítja.”²⁸³

„Az elvontságra való hajlam magyarázza meg a zsidóknak a pénzhez való különleges viszonyát is. /.../ A pénzhez azért ragaszkodik, mert az biztosítja számára a törvényes birtoklás lehetőségét és általa azzá az egyetemes és jeltelen emberré válik, aki lenni óhajt /.../. A pénz tehát a zsidó számára az integrálódás tényezője. /.../ Nem botránkozik meg azon,

²⁷⁹ Id. mű 60. o.

²⁸⁰ Id. mű 82-83. o.

²⁸¹ Id. mű 91. o.

²⁸² Id. mű 100. o.

²⁸³ Id. mű 93-94. o.

ha a pénzért szeretik: hiszen az a tekintély és elismerés, melyhez a gazdagsága révén jut, annak az anonim lénynak szól, akiben megvan a szerzés képessége. Mint tudjuk, ezt a névtelenséget keresi állandóan, tehát paradox módon azért küzd a gazdagságáért, hogy megszerezze vele az észrevétlenségét.”²⁸⁴

„Végezetül nagy vonásokban arra fogunk rámutatni, amit úgy hívunk, hogy zsidó *nyugtalanság*. /.../ Az izraelita sohasem érzi magát biztonságban ott, ahol van, és nem érzi biztonságban azt, amiye van. Még abban a sem lehet bizonyos, hogy holnap abban az országban lesz-e, ahol ma lakik; a helyzete, a lehetőségei, sőt, még az élethez való joga is egyik percről a másikra kérdésessé válhat. /.../ Történelmük húsz évszázados bolyongás; minden pillanatban elkészülhet rá, hogy újra kezébe kell vennie a vándorbotot.”²⁸⁵

Sartre szerint tehát vannak „zsidós” magatartásjegyek, közös lelki vonások, ezek azonban nem velük született (öröklött) jegyek, hanem a közös helyzetből fakadnak. E könyv egy másik fejezetében, amelyben a zsidó siker és zsidó intelligencia összefüggését vizsgálom²⁸⁶, Sartre-től függetlenül hasonló következtetésre jutottam. Ha viszont elfogadjuk ezt a következtetést – a közös helyzet, közös sors formáló hatását –, a francia filozófussal együtt helytelennek kell ítélnünk a másik végletes felfogást is, vagyis az „antiszemitaéval” szemben a „demokrataét” (akit ma már inkább „liberálisnak” – „individuális liberálisnak” – neveznénk). A demokrata ugyanis csak azt hajlandó elismerni (váltig azt hangoztatja), hogy minden ember egyforma, vagy hogy minden zsidót külön egyénnek kell tekinteni. Ezáltal pedig épp a zsidó zsidó mivoltát „semmisíti meg”.

„Van a zsidóknak barátja is: a demokrata. /.../ Nem ismer zsidót, arabot, feketét, polgárt vagy munkást: kizárólag csak embert ismer, önmagához hasonlót, minden időben és minden körülmények között. Minden közösséget egyéni elemeire bont. /.../ Az egyén pedig nem más az ő szemében, mint az emberi természetet alkotó általános vonások elsődleges megtestesülése.”²⁸⁷

„Ha az antiszemita kapzsiságot vet a zsidók szemére, a demokrata azt feleli, hogy ismer zsidókat, akik nem kapzsis, s keresztényeket, akik nagyon is azok. De az antiszemitát ezzel nem lehet meggyőzni: ő azt akarja kifejezni, hogy létezik sajátos »zsidó« kapzsiság, amely abból a szintetikus egészből ered, amit ő zsidó *személyiség*nek mond. Ugyanakkor pedig készségesen elismeri, minden zavar nélkül, hogy vannak kapzsi keresztények is, hiszen az ő szemében a keresztény kapzsiság és a zsidó kapzsiság egészen különféle tulajdonságok.”²⁸⁸

„A demokratának tehát, akárcsak a tudós, hiányzik az érzéke a sajátos iránt: az egyén szerinte nem egyéb, mint általános vonások összessége. Ebből következik, hogy az ő védelme ugyan megmenti a zsidót mint embert, de megsemmisíti mint zsidót.”²⁸⁹

„Az olyan zsidónak a felfogásában, aki tudatosan és büszkén zsidó, és a zsidó közösséghez tartozónak vallja magát anélkül, hogy azért félreismerné azokat a szálakat, melyek a nemzeti közösséghez fűzik, nincs is olyan nagy különbség az antiszemita és a demokrata között. Az egyik el akarja pusztítani benne az embert, hogy ne maradjon belőle más, mint a zsidó, a pária, az érinthetetlen; a másik a zsidót szeretné belőle kipusztítani és csak az embert megtartani, az általános emberi és polgári jogok elvont alanyát. Még a legliberálisabb demokratáknál is mindig felfedezhető egy árnyalatnyi antiszemitizmus: olyan mértékben ellensége a zsidónak, amennyire az önmagát zsidónak tartja.”²⁹⁰

²⁸⁴ Id. mű 104-107. o.

²⁸⁵ Id. mű 109. o.

²⁸⁶ Zsidó siker – zsidó IQ? A felülreprezentáltság természetéről

²⁸⁷ Id. mű 45. o.

²⁸⁸ Id. mű 45-46. o.

²⁸⁹ Id. mű 46. o.

²⁹⁰ Id. mű 47. o.

Sartre-nak meglehetősen logikus az érvelése, ráadásul, úgy tűnik, kiállja a mai valósággal való szembesítés próbáját.²⁹¹ Az ő gondolatait is persze leginkább saját helyzete határozza meg: mivel erőteljesen baloldali (kommunista) érzelmű és felfogású, fogékony a zsidók problémáira; egyszersmind kellő távolságból, kellő kritikával tudja szemlélni nem csak a (nacionalista) antiszemitákat, de a marxi osztályfelfogást és osztályharcot elutasító demokrátiákat is. Sartre azonban ugyanebben a helyzetben már nem képes saját érzéseit és ezekből fakadó következtetéseit is ugyanilyen távolságtartással és szigorúsággal szemlélni és értékelni. Ennek témánk és Franka megítélésének szempontjából egyedül az a jelentősége, hogy – Sartre-t is segítségül hívva – addig már nagyjából eljutottunk: mit gondoljunk a testi és lelki fajtajegyek létezéséről, s mit gondoljunk ezek rosszindulatú emlegetéséről; de mit gondoljunk egyoldalú és általános dicséretükről?

Mert ugyebár egyértelmű, hogy kimutathatók sajátos testi fajtajegyek, és az is, hogy ezek rosszindulatú (általánosító és uszító) emlegetése kimeríti a zsidógyűlölet és a bűn fogalmát. Többé-kevésbé szintén egyértelmű, hogy kimutathatók jellegzetesen zsidó lelki (gondolkodásbeli) vonások, magatartásjegyek, aki azonban ezeket egy „degenerált” nép öröklődő jegyeinek tekinti, az ugyancsak kiérdemli a fajgyűlölet és bűnösség vádját. Mit gondoljunk azonban arról a felfogásról, amely *elmarasztalható* magatartásjegyek esetén a *helyzetről* beszél, dicséretes tulajdonságok esetén viszont *adottságról*. Az effajta kétmércés felfogás, logikai bakugrás ugyanis mindig kiváltja a potenciális antiszemiták alapos gyanakvását: itt valakik teljesen tudatosan úgy igyekeznek feltüntetni a dolgot, mintha az egyik oldalon csupa sorsüldözött, tisztességes, sőt, intelligens ember volna, ellenükben pedig csupa „született” bűnös.²⁹² Amikor Sartre az alábbi leírást adja „a zsidókról”, nem beszél a *helyzetről*, azaz a *körülmények* befolyásoló erejéről, nyomásáról; márpedig az a *szelídség, igazságérzet és értelmesség*, melyet szerinte a zsidók „a legborzalmasabb üldöztetések idején” is *megőriznek*, Sartre értelmezése szerint valójában nem más, mint: adottság. A zsidó nép másokétól különböző, általános, örökös – azaz öröklött – adottsága, azaz faji vonása.

„A zsidók a lehető legszelídebb emberek. Szenvedélyes ellenségei az erőszaknak. Ez a makacs szelídség, amelyet még a legborzalmasabb üldöztetések idején is megőriznek, az az igazságérzet és értelmesség, melyet mint egyedüli védekezést állítanak szembe egy

²⁹¹ Még az olyan, első pillantásra mehökkentő – mert erősen túlzó és kétségtelenül rögeszmés – felfogásnak is megvan a maga igazsága, mint amilyen Bächer Iváné. A „zsidókérdés” egyik leggyakoribb hazai boncolgatója valósággal úgy véli, hogy akkor lesznek majd nem-zsidó származású magyar Nobel-díjasok, ha ugyanabba a helyzetbe kényszerülnek – kényszerítjük őket –, mint amilyenben a zsidó Nobel-díjasok éltek. „[...]Összefoglalom tehát, hogy mit is kell tenni a tehetséges magyarokkal ahhoz, hogy sok-sok Nobel-díjas kerüljön ki közülük: alaposan kiképezni, majd sértegetni, származásukat főlemlegetni, magyarságukat kétségbe vonni, ütlegetni, üldözni, felsőoktatásból kizárni, törvényekkel megkülönböztetni, emigrációra kényszeríteni, életükre törni, lágerbe zárni, vonatra tenni őket, s megölni. A többit aztán már rájuk lehet bízni bízvást. Aztán ha a munkánk gyümölcsözők, és a kellőn – vagyis magyarosan – sarkallt tehetséges magyar sikereket ér el a világban, netán még Nobel-díjat is kap, akkor lehet majd büszkének lenni rá, emléktáblát elhelyezni szülőházán, és magunktól meghatottan hazaszállítani hamvait.

Ilyen egyszerű az egész.” Remény, 2003/1

²⁹² Jellegzetes példáját nyújtja ennek az elfogadhatatlan (mert kétségtelenül kétmércés és védhetetlenül rasszista) felfogásnak Victor David Hanson, aki szerint „ha Izrael tudomásul vette volna ellenségei gyilkos természetét, a veszéllyel korábban és sokkal kisebb áldozatok árán lehetett volna szembenézni”. (A vadon szava – a békepárti szirénhangok ellen, Élet és Irodalom, 2002. november 1.) Ha feltételezhetjük Izrael ellenségeiről (akár mint arabokról, akár mint arab országokról), hogy gyilkos *természetük* van, milyen joggal ítéldhetjük el azokat, akik akár a zsidókat, akár a zsidó nép egészét valamiféle taszító fajtajegyekkel illetik?

ellenséges, brutális és igazságtalan társadalommal, talán ez a legtökéletesebb tanítás, melyet közöttünk terjesztenek, és igazi jele az ő nagyságuknak.”²⁹³

Ezek után aligha csodálható, hogy némi ellentmondás érzete támad bennünk, amikor ugyanannak a lapnak a hátoldalán, ahol ezt olvastuk, ott találjuk egy korábbi Sartre-i tétel ismételt leszögezését: „Tudjuk, hogy a zsidóknak egyetlen etnikai jellegzetessége van: s az külsődleges.” Nem a francia filozófus logikájának megtörése érdekes itt számunkra, hanem, mint mondtam, a kettős mérce háborítatlan létezése; nyomában, persze, az érzések és ítéletek súlyos zűrzavarával. Hiszen hogyan lehessen mindenki számára világos norma Franka Tibor faji (rasszista) alapú felfogásának és megnyilvánulásának elítélése, ha például egy baloldali, sőt, nemzetközi köztiszteletnek örvendő író: Konrád György felfogása és megnyilvánulása semmivel sem kevésbé faji (rasszista) alapú; mivel azonban dicséri, sőt, magasztalja „a zsidókat”, ezért a maga törzséből senkinek nem jut eszébe szélsőségesnek és veszedelmesnek ítélni.

„A zsidók nem lesznek utcaseprők, mert a sok évezred alatt felhalmozódott intellektuális tőke tovább öröklődött az utódokra. Az érzékenységet, az alkatot és valószínűleg az intelligenciánk természetét is összeadjuk abban a génkocktélban, amik a gyerekeink. Hordozható örökség ez, és bárhol működtetett.”²⁹⁴

Haim Gouriról is úgy vélekedik a Népszabadság egyik szerzője, hogy „Izrael egyik legnevesebb költője, az izraeli Munkapárt egyik fő ideológusa, akinek nemcsak tisztes kora (80 éves), hanem politikai múltja, történelmi tapasztalata miatt is hinni lehet”; holott ez a legnevesebb költő és tapasztalt főideológus kinyilvánítja, hogy „Mi zsidók, mesterei vagyunk az improvizálásnak, gyors cselekvésnek [...]”.²⁹⁵

Elie Wiesel sem szélsőséges vagy veszedelmes, hanem világszerte ünnepezt zsidó író, „a Holokauszt hivatalos tolmácsa”²⁹⁶, aki világszerte előadásokat tart szép számú, s bizonyára tiszteletteljes közönsége előtt; ennek azonban sose jut eszébe kifogásolni, hogy neves meghívottja úgy véli, „velünk kapcsolatban minden más (...) a zsidók ontológiai kivételesek”²⁹⁷.

Ha még nem volna teljesen világos: önmagában semmi kifogásolni való nem lehet az ellen, hogy Konrád György vagy Haim Gouri, Elie Wiesel vagy Jean-Paul Sartre, vagy bárki más dicséretes vagy különleges tulajdonságokat vél felfedezni a zsidókban, még ha ráadásul örök vagy éppen öröklött (génkocktél) jellemvonásokat is. Sőt, az is lehet, hogy nekik van igazuk, noha valószínűbb, hogy nincs. Ám amikor Sartre lehető legszelídebb emberei, makacsul szelíd zsidói az izraeli-arab véres viszályban palesztin terroristák (a másik oldalról nézve: szabadságharcosok) hátramaradottjainak (asszonyok, gyerekek) házait (vagy akár egy ott tiltakozó fiataalt²⁹⁸) buldózereznek le, vagy felrobbantanak „célzott megsemmisítéssel” az ellenséges terrorista mellett ártatlan civileket is (igaz, véletlenül, de legalább ennyire gond nélkül), éppenséggel nem igazolják azt a meglátást, hogy „szenvedélyes ellenségei” volnának az erőszaknak. Mivel az életükért, országukért harcolnak, okos ember nem is várja el tőlük a szelídséget; inkább belátja, hogy *ez a helyzet* bizonyosan nem a Sartre vázolta *helyzet*.

²⁹³ Id. mű 97. o.

²⁹⁴ Idézi Lovas István: A kritika kultúrája 4., Magyar Demokrata 2003/33

²⁹⁵ Böhm Ágnes: Kör és Egyenes. Beszélgetés Haim Houri izraeli költővel. (Népszabadság 2003. május 14.)

²⁹⁶ Norman G. Finkelstein kifejezése, id. mű 15. o.

²⁹⁷ Idézi Lovas István: A kritika kultúrája 4., o. u.

²⁹⁸ „Izraeli katonák szétlőtték a fél arcát Brian Averynek, egy 24 éves amerikai békeaktivistának. Az esetről beszámoló lap [Independent] hozzáteszi, a 23 éves amerikai lányt, Rachel Corrie-t szétlapító katonai buldózer vezetője ismét a szokott helyen dolgozik.” Lovas István lapszemléje, Magyar Nemzet, 2003. április 7.)

Ezzel együtt is lehet alapos érteleme és indoka etnikai jellegzetességekről beszélni, ha nem is a gének, de a közös történelem, közös sors, közös kultúra kikeverhetnek efféléket. Lehet például, hogy Konrád ama közismert megállapítása, mely szerint a zsidó verbális nép, közelebb áll az igazsághoz, mint az, hogy a magyar éppen annyira verbális. Viszont bizonyosan nem lehetséges elejét venni az „antiszemitizmusnak”, a primitív zsidóellenességeknek, ha nem tisztázzuk a közös normát, a közös mércét.

Ha dicséretet s magasztalások esetén elfogadjuk, hogy vannak „zsidók”, van „zsidóság”, s a közös „helyzet”-ből (közös sorsból stb.) fakadóan vannak „zsidó jellemvonások”, s ezt már csak azért is elfogadjuk, mert nem szeretnénk a zsidót sem emberként, sem zsidóként elpusztítani, akkor azt is tudomásul kell vennünk, hogy ezáltal elvi és erkölcsi alapot teremtünk az „antiszemitának” a zsidók ugyanilyen általánosító elítélésére, bírálatára. Ha dicséretkor mégsem tilos emlegetni, hogy valaki zsidó, ha dicséretkor jelentőséget tulajdonítunk a származásnak, akkor nem tilthatjuk meg, hogy az elmarasztalók is kedvükre – és ki tudja, éppen milyen szándékuk szerint – ugyanezt tegyék.

Az egyetlen logikus megoldásnak – kiútnak ebből a helyzetből – az tűnnék, hogy tartsuk magunkat következetesen az alapvetéshez, és sem dicséretkor, sem szidalmazáskor ne tartsuk elfogadhatónak a „zsidózást”, vagyis a zsidók egészére való kivetítést, általánosítást. Ezt tekintjük mindkét esetben faji gondolkodásnak, rasszizmusnak, tehát elítélendőnek. Ez a „megoldás” azonban – éppen a múltból és jelenből építkező *helyzet* hatalma miatt – nem életszerű; mondhatnám, tudatos vakságra, szellemi önkorlátozásra kényszerít bennünket. Ennél sokkal életszerűbb – és ezért megvalósítható egyáltalán –, ha egyik esetben sem a rasszizmusra, a fajgyűlöletre vagy fajvédelemre helyezük a hangsúlyt, hanem a közösséggel szembeni ellenségesség és a közösséghez való kötődés tényére, erejére. Nem azért és nem csupán akkor kell súlyosan elítélni valakit, ha azonos származásúak csoportját, egy népet támad előítéletesen és igazságtalanul, hanem ha bármilyen más okból összetartozó csoportot. Volt és van ugyan logikája egy holokauszt után a fajgyűlöletet kiemelni az összes többi közül, de nem biztos, hogy ez a logika örökké fenntartható és fenntartandó. Ha megmaradunk annál a „politikailag korrekt” feltételezésnél, hogy a zsidók valóban merő irracionálisusból, minden fellelhető ok nélkül váltak a legfőbb áldozatokká, akkor persze továbbra is meg kell maradni mindennemű faji szemlélet szigorú tiltásánál. Ha viszont azt látjuk be – és azt hirdetjük –, hogy kétségtelenül súlyos előítéletek, tévhitek, általánosítások és merőben hamis következtetések alapján, de mégiscsak valóságos társadalmi és etnikai ellentétekből, helyzetekből, történelmi folyamatokból kiindulva támadt a zsidósággal szembeni gyanakvás, ellenszenv és gyilkos gyűlölet, akkor a hangsúlyt nem a megfoghatatlan, ködös irracionálisusra helyezük, s nem is a fajiságra, fajgyűlöletre, hanem az emberi nemre oly jellemző tévhitekre és előítéletekre. *A zsidók tehát nem azért lettek a legfőbb áldozatok, mert zsidók voltak, hanem azért, mert bűnösnek, ártalmasnak gondolták őket. Ebből következően nem az a helyes cél – és nyilvánvalóan nem az a helyes út –, amelyik a faji szemlélet teljes megszüntetésére törekszik, hanem az, amelyik általában az előítéletek és tévhitek gondos felszámolására.*

Franka és a primitív zsidóellenesség szintjén még nem is érezzük annyira ennek a feltétlen szükségességét. Franka ugyan felmentést adhat saját magának a „zsidózás” bűne alól, hogy lám, a zsidók is „zsidóznak” (még ha más előjellel is), a közvélemény (talán még) nagyobbik fele azonban a helyén: uszításként, gyűlölködésként fogja értékelni megnyilvánulását. A logikai láncolat későbbi szemeinél (szintjeinél) azonban – mint látni fogjuk –, ha marad a mostani, a „politikailag korrekt”, ám súlyosan ellentmondásos közfelfogás, teljes lesz (teljes marad) az értelmezési, értékelési zűrzavar. Olyannyira, hogy akár a vélt bűnösökből lesznek az áldozatok, s az igazi bűnösökből a vádolhatatlanok és érinthetetlenek. Kiváló terep (helyzet) a törzsi háborúzáshoz.

Az értelmezési, értékelési zűrzavar felszámolásán természetesen csak a nyílt beszéd, a szabad eszmecsere segíthet. Ezért egy ilyen súlyos kérdésben, mint a magyar törzsi hábo-

rúzás, elfogadhatatlan a markáns vélemények bárminő elrejtése. Ezért elfogadhatatlan a Fiala Jánost, illetve műsorát bepanaszolók jogi képviselőjének érvelése, mely szerint beláthatatlan következményekkel járó precedenst teremtet, ha bármilyen műsort fel lehetne használni az érintettek bejegyzése nélkül. Mi más lehetne e beláthatatlan következmény, mint hogy senki sem bújhatna jogi paragrafusok mögé. Mindenkinek mindenütt azt kellene mondania, amit a legőszintebben gondol. Nem mérgezhethetné kénye-kedvére – miközben – a túloldalon is oly kedvelt módon – félreértelmezett szabadságjogokkal bátyázza körül magát a nagyobb közösség számonkérő tekintete előtt.

A nyílt beszéd természetesen a „túloldal” (az antinacionalisták) elfogadhatatlan általánosításainak kipécézését és szóvá tételét is lehetővé teszi. Ha Kőszeg Ferenc, az SZDSZ volt országgyűlési képviselője, a Magyar Helsinki Bizottság Emberi Jogi Tanácsadó Irodájának vezetője – egy cikkre reagálva – azt írja a Magyar Nemzetben, hogy őt a „polgári” tüntetők „SZDSZ-es!”, „Zsidó!”, „Hazaáruló!” kiáltásokkal szokták „köszönteni”²⁹⁹, akkor már csak a nacionalistákon (no meg a jóérzésű, békesség- és igazságvágyó antinacionalistákon) múlik, hogy annak rendje és módja szerint felhívják rá a figyelmet: ez az állítás épp olyan primitív előítéletre és általánosításra utal, mint Franka jelzője, az „alattomos” a zsidókra. Tapasztalati adatok alapján könnyűszerrel igazolható ugyanis, hogy a „polgári” tüntetők között nincs több olyan, aki „zsidózni”, „hazaárulózni” szokta volna Kőszeget, mint ahány alantas ember akad a zsidók között. Valószínű, hogy a mennyiségeket illetően mindkét esetben helytálló az „elenyésző” jelző.³⁰⁰

2. Csurka István csónakja

*A Néhány gondolat a rendszerváltozás két esztendeje és az MDF új programja kapcsán*³⁰¹ nem hagy kétséget afelől, hogy Csurka István a magyar nemzet és magyar demokrácia legnagyobb ellenségének azt a nemzetközi erőt (a „Budapest – New York – Tel-Aviv tengely”-t) tekinti, amely hazai támogatóival (támogatottjaival) egyetemben Csurka szerint a magyar nép kivéreztetésén, vagyonának elkótyavetyélésén, piacainak, olcsó munkaerejének megszerzésén fáradozik. Bő tíz év alatt sem sokat változik Csurka idevágó felfogása, legfeljebb a tengelyből csónak lesz, s ezt már egyértelműen a Közel-Keleten ácsolják³⁰².

Vajon antiszemitizmust takar-e Csurkának ez az összeesküvés-elmélete, s ha igen, mi-féle? Bűnös-e vagy nem? S ha az, valóban a rendszerváltozás politika főbűne-e, amit a Magyar Út Körök és a MIÉP létrehozásával, no meg ideológiai munkásságával Csurka „folyamatosan” elkövetett?

Mindenekelőtt kétségtelen, hogy Csurkát nem jellemzi az afféle primitív fajgyűlölet, amely testi fajtajegyekkel uszítana, uszító szándékkal ezeken élcelődne. Az is kétségtelen, hogy bár szívesen általánosít, figyelme homlokterében soha nem a hétköznapi „kis” zsidó áll (tehát

²⁹⁹ Kőszeg Ferenc: Egyenlő – nem egyenlő. Válasz Somogyi Jánosnak, avagy emlékezés egy tizenhat évvel ezelőtti kínos esetre. (Magyar Nemzet, 2003. június 25.)

³⁰⁰ Az általánosításnak vannak kevésbé bántó, de nem kevésbé ártalmas formái is. Amikor a Népszabadság vezető hírének fő címe úgy szól, hogy „Munka nélkül, kirekesztetten”, az alcím szerint pedig a szóban forgó esemény: „Háromnapos regionális tanácskozás a romák helyzetéről”, akkor a sokszázazres olvasótáborhoz félreérthetetlenül az az üzenetében továbbítódik, hogy minden magyarországi roma munka nélküli, mégpedig azért, mert ki van rekesztve. Későbbi fejezetben (ld. Jászladányi romaszindróma) foglalkozom annak a veszedelmével, amit e hamis felfogás eredményezhet.

³⁰¹ Magyar Fórum, 1992. augusztus 20., 9-16. o.

³⁰² Magyar Fórum, 2003. január 30

lényegében a „faj” megtestesítője), hanem a világalalmat „birtokló” s „birtokolni vágyó”, befolyásos zsidó (tehát lényegében a „faj” speciális helyzetű, tulajdonságú képviselője). Ez még akkor is igaz, ha Csurka eszmerendszerében a hatalom-zsidók a kis zsidókat ugyancsak befolyásolják, azaz bevonják a Nagy Kerek Öszeesküvésbe; tehát ezzel együtt is igaz, hogy Csurka szeme előtt a zsidóság nem mint önmagáért gyűlölendő és támadandó faj jelenik meg³⁰³, hanem mint egy olyan történelmi jelentőségű, kulturális közösség, amely páratlan rámenőssége folytán más közösségek (népek, nemzetek) előtt elveszi a – véges és szűkös – életteret.

Honnan s mitől volna több rámenősség a zsidóságban, mint bármilyen más népben? Ha Sartre nem beszélhetne nyugodtan örökké megőrzött szelídségről, ha Konrád nem beszélhetne nyugodtan zsidó értelmességről, ha Wiesel nem szólhatna ugyanilyen háborítatlanul a zsidók ontológiai kivételességéről, akkor talán Csurka sem gondolná (gondolhatná) komolyan azt, hogy az őt is övező gyűlölet, „Ez a hatalmas, a történelem legmélyéről előtörő, vadállati voltunkból is származó gyűlölet az *őszövétségi gyűlölet*”³⁰⁴. Azaz a zsidóknak a világba szétáradó gyűlölete, amelynek „megfogalmazása, sőt parancsba adása Mózes könyveiben kezdődik”; amelyekben benne foglaltatik az is, hogy ha egy város ostromára készülsz, s ez felszólításodra nem adja meg magát, „ne hagyj életben egyetlen lelket sem. Irtsd ki őket mindenestől”. A zsoltárköltő pedig – az engesztelhetetlen bosszú verseiben – már egyenesen azt mondja Babilon „pusztulásra méltó” népének: „Boldog lesz, aki megragadja, és a sziklához csapja csecsemőidet!”³⁰⁵

No de mi köze mindennek a mai zsidósághoz, a világba szanaszét szóratott zsidókhoz?! Vagy akár Izraelhez?

Lehet, hogy van, lehet, hogy nincs, az égvilágon semmi. De ha nem bűn ontológiai kivételről beszélni, akkor önmagában az őszövétségi gyűlölet mai világhatásáról beszélni sem lehet bűn. Nem kell bűnben, önmagáért való fajgyűlöletben, uszítási, sőt, irtási vágyban fogannia annak a gondolatnak, amely úgy látja, hogy „a zsidók” befolyása a világra (a világ alakulására) jóval meghaladja lélekszámukat; vagy amelyik úgy véli, hogy a zsidók országa, Izrael egyenlőbb az egyenlőknél, hiszen szemben más országokkal, mindenféle következmények nélkül utasíthatja el a rá vonatkozó ENSZ-határozatok betartását, vagy utasíthatja vissza atomfegyver-gyártása nemzetközi ellenőrzését.

De még annak a gondolatnak sem kell bűnben fogannia, hogy a világ zsidósága összeesküszik, uralomra tör. A már idézett könyvében Finkelstein, ki a kettős mércézésre oly érzékeny (azaz igazságszerető), hosszasan elemzi és hitelt érdemlően bizonyítja, hogy az Egyesült Államok külpolitikai érdekeinek, a – túléléséért küzdő – Izrael állam érdekeinek, valamint a „kettős elkötelezettség” vádjától való félelmében az amerikai zsidó elit érdekeinek találkozása folytán ez a zsidó elit hogyan fedezte fel egyszeriben Izraelt; hogyan kezdett hirtelen emlékezni a holokausztra; s hogyan nőtt ki ebből a nagy üzlet, a holokauszt-ipar. A szerző által idézett világhíres társadalomtudós (nem mellékesen ugyancsak zsidó) Noam Chomsky szerint Izrael ezen „támogatói” inkább „Izrael erkölcsi romlásának és végső pusztulásának támogatói”.³⁰⁶ Finkelstein szerint pedig:

„A Holokauszt tehát egy taktikai húzás volt, amellyel törvényen kívül helyeztek minden, a zsidók ellen irányuló bírálatot: ezek a bírálatok csakis a beteges gyűlölet termékei lehettek. A szervezett zsidóság akkor kezdett emlékezni a Holokausztra, amikor az izraeli erő

³⁰³ Álláspontomat támasztja alá az a tény, hogy Csurka István nem csak személyesen e könyv szerzőjének, de a nyilvánosság előtt is kinyilvánította, hogy szerinte Kertész Imre Sorstalansága „kitűnő könyv”. Egy igazi – faji – zsidógyűlölről elképzelhetetlen, hogy „ellenségéről” – hát még ha vetélytársa is az illető – így tudjon érezni és ítélni.

³⁰⁴ Magyar Szemmel, Magyar Fórum, 2003. január 30.

³⁰⁵ Idézi Csurka István, id. mű

³⁰⁶ Idézi Finkelstein, id. mű 34. o.

leginkább megmutatkozott – és akkor, amikor az amerikai zsidóság hatalma tetőpontjára ért. A forгатókönyv szerint Izraelben és itthon /az Amerikai Egyesült Államokban – VDGy/ a zsidóknak egy küszöbön álló „második Holokausztal” kellett szembenézniük. Ezért az amerikai zsidó elit hősiés pózokat vágott, miközben alávaló módon megfélemlítette ellenfeleit.”³⁰⁷

E néhány gondolat egyszerre világítja meg Csurka „büntelenségét” és „bűnösségét”. Ha valóban létezik szervezett zsidóság (márpedig létezik); ha valóban erőfeszítések történtek és történnék a zsidóság ellen irányuló bírálatok törvényen kívül helyezésére (márpedig történtek és történnék); ha Amerika és Izrael s Izraelen túl a világ (Amerikára és Izraelre figyelő) „szervezett zsidósága” valóban (akár vélt, akár valós) közös érdekek („forгатókönyv”) szerint igyekszik befolyásolni a világpolitikát, s benne a helyi politikákat; nos, akkor Csurka Budapest – New York – Tel-Aviv tengelye semmiképp nem tekinthető egy eredendően bűnös elme üldözési mániájának, gyűlölködési vágya és szándéka kiteljesedésének. Nem alantas fajgyűlölet ez, hanem voltaképp nemes szándékú nemzetvédelem; eleve alantasnak vagy betegesnek tekinteni már csak azért sem jogos, mert akkor ugyanezzel a sommás ítélettel kellene elintézni Izrael népének faj- és nemzetvédelmét, beleértve egykori, valóban inkább hősiés önvédelmi (ma már inkább brutális) harcukat.

Csurka „bűnének” tekinthető azonban, hogy egy holokauszt után sem író, sem politikus nem követhet el olyan általánosításokat és igazságtalanságokat, mint amilyeneket ő. Nyelvét hiába élezi leginkább a zsidó bankárokon, ha másutt általában beszél zsidókról; ha minden bizonyíték nélkül az ószövetség korából eredeztetett gyűlölettel ruházza fel általában a zsidókat, sőt, általában a világot. Súlyos előítélettel terhelt nézete ráadásul viszonylag egyszerűen cáfolható; rajta múlik, hogy ezeket észrevegye, ellenbizonyítékként elfogadja (a maga korrekciójára). Itt van mindjárt Finkelstein, s a zsidóságból bőségesen mindazok, akik ugyanúgy szót emelnek a kettős mércék, elhallgattatások, nyilvánvaló igazságtalanságok ellen, ahogy ez Csurkának is kinyilvánított szándéka. A „sérthetetlenek nem menekülhetnek az erkölcsi romlástól – ez a két dolog együtt jár” – írja Finkelstein³⁰⁸. De nem is kell ilyen messzi emberhez fordulni; bárki olyannak az élettapasztalatából, aki legalább kerülni igyekszik az előítéleteket, megtudható, hogy annak valóban semmi alapja vagy teteje nincsen, hogy a különböző népek között „tértől és időtől” független erkölcsi különbségeket tegyünk. Sem származásra, sem másra visszavezethetően. Abból, hogy a Kádár-rendszerben mindösszesen feltehetően kevesebben voltak, akik a túlélés érdekében különféle stikliket (kisebb-nagyobb csalásokat) követtek el, mint ahányan ma vannak (a rend kedvéért: *vagyunk*) ilyenek (elég csak a számlákkal való össznépi manipulálásokra gondolni), tehát ebből még nem lehet levonni azt a következtetést, hogy a Kádár-rendszer idején errefelé becsületesebb, erkölcsösebb, jellemesebb nép lakott volna; le lehet viszont vonni sokadjára is, hogy a mutatott tulajdonságaink, s mindazok az értékek és normák, amelyekhez viselkedéseinket igazítjuk, az idővel és helyzettel együtt, bizony, jelentősen megváltozhatnak. Általánosításaival, túlzásaival, rémképeivel – a Közel-Keleten ácsolt csónakéval, mely a „tengely” létezésén túl már „a zsidók” Amerika feletti uralmát is igazolni igyekszik –, szóval mindezekkel Csurka – minden bizonnyal szándékától függetlenül – valóságos félelmeket gerjesztett a zsidóságban. Valóságosan fékezte az asszimilációt, valóságosan „terelte össze” a magyar zsidóságot: elősegítette közös fellépésüket a nacionalista veszedelemmel, de nem kevésbé a veszedelemnek gondolt, valójában okos és hasznos nemzeti törekvésekkel szemben.³⁰⁹

³⁰⁷ Finkelstein, id. mű 47. o.

³⁰⁸ Id. mű 15. o.

³⁰⁹ Rémképei és rögeszméi közvetlenebbül is súlyos károkat okoznak annak a törzsnek, amelynek Csurka valaha egyik fővezére, mára periférikus figurája. Mindennél többet mond erről az egyik internetes levelezőlistán körözött levél, amelyet érdemes teljes egészében idézni:

3. Ifj. Hegedűs Loránt és a „galíciái jöttmentek”

Ifj. Hegedűs Loránt bogozandó esete több szempontból is különösen figyelmünkre méltó.³¹⁰ A valóban fajgyűlöletként értelmezhető „antiszemitizmus”-tól a fajgyűlöletként (mint látni fogjuk) semmilyen módon nem értelmezhető (tehát nagyon is idézőjeles) „antiszemitizmus” felé haladó logikai láncolatunk harmadik eleme ő (az ötből), mégis (első fokon) börtönbüntetésre ítélték. Ráadásul ifj. Hegedűs Loránt civilként református lelkész, politikusként pedig – „bűne” elkövetése idején – országgyűlési képviselő, Csurka pártjának, a MIÉP-nek alelnöke. Nos, esetének elemzése ezért olyan fontos számunkra: valóban „antiszemita”-e, valóban bűnös-e ez a lelkiileg, politikailag, sőt, szellemileg fajsúlyos (művelt) ember, aki fényévnnyi távolságban áll a már „megszokott” bőrfejű-gyűlölködőktől, primitív (s mint ilyen, elpusztíthatatlan) handabandázóktól? S ha bűnös, lesznek-e hasonló perek a továbbiakban? Ha pedig igazából mégsem bűnös, valószínű-e, hogy a törzsi háború szellemi csatározását a továbbiakban bárki is bírósági segédlettel akarná jogi, büntetőügyi pályára terelni (s vele a törzsi háború kimenetelét egyoldalúan, bírói hatalommal befolyásolni)?

Akár ama „apróság” miatt is jelképértékűnek – példaértékűnek – tekinthetjük ifj. Hegedűs személyét és esetét, hogy nevének sajtóbeli írásmódja az orgánum törzsi hovatartozástól függ. A Magyar Nemzetben például következetesen „Loránt”-nak írják (rövid o-val), ezzel

„Lemondott Zsilka László, a Magyar Fórum közel 6 éve hivatalban lévő főszerkesztője és Hering József oszlopos újságírója. Zsilka a MIÉP-ből jövő fenyegetések miatt nem mer megszólalni, de Hering az alábbi nyilatkozat közzétételére kért engem. [...] Novák Előd, a MIÉP Ifjúsági Tagozat volt elnöke (mára kizárt „MSZP-s ügynök”).

Miért álltam fel a Magyar Fórumból?

Az elmúlt napokban a bolsevik időkben ismert aljas módszerrel bizonyos emberek azt terjesztik nemzeti körökben, hogy a Magyar Fórum című hetilaptól Zsilka László főszerkesztő[t] és Hering József újságíró[t] a „lapmenedzser”, Papolczy Gizella azért bocsátotta el, mert utóbbiról kiderült, hogy a Moszád nevű izraeli titkosszolgálat ügynökeként tevékenykedett a MIÉP háza táján.

A fenti hazugságot, eddigi hallgatásomat megtörve, kénytelen vagyok megválaszolni, már csak azért is, mert a MIÉP vezérkarának nincs szüksége a külhonból exportált ügynökökre.

Zsilka László és én 2003. december 18-án valóban felálltunk a Magyar Fórum szerkesztőségében, de a saját elhatározásunk által vezérelve, és a politikai tiltakozás határozott szándékával. Hozzánk hasonló megindokolással elképzelésünkhöz kezdetben csatlakozott a lap egyik további munkatársa is, aki szavát megszegve a döntő pillanatban hátba szúrt bennünket.

A Magyar Fórumot azért hagytuk ott, mert így kívántunk tiltakozni azon káfkai állapotok ellen, amelyek uralják a Ráday utcai szerkesztőséget. A Papolczy-Csurka-Győri életművészhármast a lap újságíróit és a MIÉP még kitartó politikusait – utóbbiakat én a párt hívó tagozatának szoktam nevezni – az utóbbi időben arra kényszeríti, hogy a magyarságért, a keresztény értékekért és a határon túli nemzettársaink érdekeiért ténylegesen kiálló embereket, pártokat, szervezeteket és polgári mozgalmakat leügynöközzék. Közben a MIÉP politikai vezetése távol tartja magát és tagságát a Medgyessy-Nastase közös ünneplés évfordulóján tartott tiltakozástól, vagy legutóbb, az összes keresztény kiirtását szorgalmazó Tilos rádió előtt rendezett tömeggyűlésről.

A MIÉP saját tétlenségét és enerváltságát azzal palástolja, hogy leügynöközi a Lelkiismeret '88 Csoportot, a Pajzs Szövetséget, a Jobbik Magyarországiért Mozgalmat, vagy a különféle polgári köröket. KÉPTELENEK VOLTUNK ÚJSÁGÍRÓKÉNT TOVÁBBRA IS KISZOLGÁLNI EZT A NEMZETET FÉLREVEZETŐ, ÁLSZENT, CSUPÁN A PÁRT HOLDUDVARÁBA TARTOZÓ NÉHÁNY CSALÁD PEREPUTTYÁNAK ANYAGI GYARAPODÁSÁT SZEM ELŐTT TARTÓ POLITIZÁLÁST.

Budapest, 2004. január 14.

Hering József újságíró

³¹⁰ Ifj. Hegedűs Loránt ügyével (a másodfokú bíróság felmentő ítéletével, ennek visszhangjával, a „gyűlöletbeszéd-törvény” megszavazásában játszott szerepével) bővebben foglalkozom a Törzsi trilógia Harmadik könyvében, a Gyűlölettelenítés? című fejezetben.

szemben a helyesírás tekintetében mindig igényes Népszabadságban „Lóránt”-nak (azaz hosszúval). Nos, annak ellenére, hogy a lapok hasábjain csak az utóbbi évben több tucatszor előfordult idősebb és ifjabb Hegedűs neve, sem a Népszabadságnak, sem a többi balliberális lapnak nem volt „érkezése”, hogy megtudakolja a családtól: melyik változat a helyes. Mondhatnánk, nem volt elég lelkierejük – vagy akár tisztességük – átlépni a törzsi törésvonalat. A Törzsi trilógiában – a családnál való személyes tájékozódás nyomán – a rövid magánhangzós változatot követem (ezért, ha kell, idézőkor is eltekintek a betűhűségtől) – VDGy.

A szóban forgó bírósági ügy nagyon röviden úgy foglalható össze, hogy egy budapesti kerületi lapban (Ébresztő) ifj. Hegedűs Loránt egy cikkre reagálva egyebek között ezt írta³¹¹: „a galíciai jöttmentek hada [...] nácikat is nemegyszer megszegyenítő fasiszta módszerekkel a Jordán partja mellől, hát jönnek megint a Duna partjára, hol internacionalistán, hol nemzetieskedve, hol kozmopolitán még egyet rúgni a magyarba [...] rekeszd ki őket, mert ha nem teszed meg, ők teszik meg veled!”. Ugyancsak írása lényegéhez tartozik, hogy amire reagált (Hell István: A kirekesztés módszertanához) a Magyar Hírlapban jelent meg (2001. júl. 21.), s egyebek mellett a következő kitélt (mint befejezést és következtetést) tartalmazta: *„Tudom is, vagy legalább nagy meggyőződéssel tudni vélem, hogy mi a teendő a többségi magyarságunkra, kereszténységünkre és heteroszexuális mivoltunkra apelláló harciaskodókkal, a másságukat levetni nem tudó kisebbségek elleni békebontókkal. A húszeszer szélsőséggel és az őket különösebb meggyőződés nélkül követő bagázssal. Ki kell rekeszteni őket. Ki kell szavaznunk őket – a hatalomból.”*

Miután Csurka és Csurka követői (Magyar Út Körök, Magyar Igazság és Élet Pártja) az első pillanattól kezdve a politikai szélsőségeség és antiszemitizmus „félhivatalos” megtestesítői, tulajdonképp természetes (mondhatnánk, szükségszerű), hogy ifj. Hegedűs magára, illetve pártjára vette a célzást: ő, illetve ők volnának azok, akiket ki kell rekeszteni, ki kell szavaztatni a hatalomból. De számunkra ennél is lényegesebb, hogy ifj. Hegedűs egyúttal a magyarság egészét is célozva – és halálra sértve – érezte, hiszen felfogásuk szerint a MIÉP a magyarság (a magyar élet) egyetlen igaz képviselője, s az a „bagázs”, amelyik őket követi, valójában a magyarság színe-java. Éppen ezért nem annyira a maga, mint az „igaz” magyarok nevében öntötte el méreg: hogyan merészel itt ez a zajos, rámenős kisebbség, ez a „tudjuk, merjük, tesszük”-fajta arrogáns társaság, ezek a „galíciai jöttmentek” ilyen szemérmertlenségre, ilyen vérlázító arcátlanságra vetemedni?! Ők akarnak kirekeszteni bennünket, miután befogadtuk őket, a keblünkön melengettük őket? Ez mindennek a teteje! És teljesen igaza is volna a Bocskai-mentében feszítő magyar lelkésznek, ha valóban „a zsidók” követték volna el azt, ami elkövetetett. Csakhogy aligha ez a helyzet.

Mindenekelőtt azért nem, mert aki a „pofátlan” cikket írta, egyik mondatában félreérthetetlenül közli: „a magamfajta heteroszexuális keresztény gádzsó férfiak többsége” stb. Persze, gondolhatnánk, talán hazudott; ha nagyon utánanéznénk, lehet, hogy megtalálnánk benne a zsidót. A szomorú – legalábbis ifj. Hegedűs számára mindenképp szomorú – az, hogy ha megtalálnánk is, az sem változtatna semmit azon a tényen, hogy valójában egyáltalán nem kell zsidónak lenni ahhoz, hogy valaki úgy gondolkodjék, mint Hell István. Hogy ne kíváncsi legyen olyan országban élni, „amelyik feszültségben él szomszédaival, mert tudja, a történelemkönyvekből ismeri az ilyen belpolitikai célból szított feszültségek végső, szükségképpen rossz megoldását”. „Minden becsületes ember számára gyűlöletesek a buzi- és cigányverések, és senki sem szereti, amikor rendőrök hoznak – és hajtanak végre – erőszakos ítéleteket.” És: „...a magyarok többsége etnikai békét és nemzetek, szexuális identitások, politikai irányok közötti nyugalmat szeretne”. Az sem lehetetlen, hogy már (illetve, bizonyos értelemben még) valóban a Hell-fajta „heteroszexuális keresztény gádzsó férfiak” vannak többségben. A „magyar út”, a „magyar igazság és élet” elkötelezett híve számára nyilván nagyon fájdalmas

³¹¹ Ifj. Hegedűs Loránt: Keresztény Magyar Állam, Ébresztő (a MIÉP Budapest XVI. kerületi lapja), 2001

felismerés volna ez, és sokkal megnyugtatóbb arra gondolnia, hogy ez a fajta felfogás csak egy meghatározott kisebbség, a „galíciai jöttmentek” sajátja. Ha a kérdést úgy tennénk fel, hogy vajon a magyarországi zsidók döntő többsége inkább a Hell-féle szemlélettel, vagy inkább a Hegedűs-félével rokonszenvezik, alighanem egyértelmű választ adhatnánk. Ha a kérdést úgy tennénk fel, hogy a magyarországi zsidók inkább a Magyar Hírlappal rokonszenveznek, vagy, mondjuk, a Magyar Demokratával³¹², valószínűleg ugyancsak egyértelmű lenne a válasz. Ilyesféle esetekben ifj. Hegedűs általános érvényű megállapításokat engedhetett volna meg magának a magyar zsidóságra nézve. Azzal azonban, hogy egy bizonyos – számára ellenszenves, sőt, dühítő – felszólítást a zsidóknak és csak a zsidóknak (egészen pontosabban: a „galíciai jöttmentek”-nek) tulajdonított, kétségkívül erős előítéleteségről tett tanúbizonyságot. Ám továbbra is kérdés: mi a helyzet a fajgyűlölettel, általában a zsidóellenességgel, és főképp: bűnös vagy nem bűnös?

Többszörösen kulcsszerepe van e különös kifejezésnek: „galíciai jöttmentek”. Ez egyfelől az a „bűnjel”, melynek alapján a bíróság a zsidó közösség elleni izgatásként értelmezhetette ifj. Hegedűs cikkét, s bűnösnek ítéltette magát a szerzőt. Mondhatnánk, hogy ifj. Hegedűs el akarta kerülni a „zsidó” szó használatát – a nyílt zsidózást –, ezért használt helyette egy „kódolt” kifejezést. Ám itt igazából másról, többről van szó. A szerző itt valójában azt juttatta kifejezésre, ami a történelemben jártas magyar nacionalisták számára evidencia: a magyarságra a rontást nem általában a zsidók hozták, hanem csak a második hullámban, óriási tömegekben, Galíciából érkezett zsidók, akik már nem annyira beilleszkedni akartak az itt talált, magyar többségű közösségbe, mint inkább – Kun Bélák módján – a maguk képére igyekeztek formálni azt. Ifj. Hegedűs tehát nem egy faj, nem általában a zsidóság elleni fenntartásait, félelmeit juttatta kifejezésre, hanem egy olyan közösség ellenit, amely az ő felfogása szerint veszélyezteti a magyarság életét, magyar önazonosságának megőrzését, a magyar érdekek érvényesítését. Amikor Hell Istvánt és a mögé képzelteket galíciai jöttmentséggel illette, valójában nem fajtajegyeket osztogatott, hanem egy valóban gyűlöletes fogalom szerint kategorizált; mint ahogy törzsi háborúskodásunk során gyakran alkalmazták a *labanc* kifejezést azokra, akik a magyarságért való szabadságharcos, hősi küzdelem (azaz a *kuruc tartás*) helyett a megalkuvást, az „idegen” érdekek szolgálatát választják.

Ifj. Hegedűs elítélésében éppen ez a drámai: úgy olvassák fejére bűnét (ítélik el első fokon másfél év – három év próbaidőre felfüggesztett – szabadságvesztésre folytatólagosan elkövetett közösség elleni izgatás miatt), hogy kebelében eközben valószínűleg nemes érzések, szeretett hazájáért és szeretett népéért érzett rendkívüli felelősség és hősi elszántság feszít. És úgy, hogy kétségtelen a féligazsága: a magyar zsidóság – korábban bőven ismertetett okoknál fogva – valóban erősen antinacionalista; a nemzeti vonások őrzése, erősítése helyett sokkal inkább az egyetemes (liberális) vonások erősítésének a híve; nem szabály azonban, hogy ez örökké így legyen. Ifj. Hegedűs azonban elkövette ugyanazt az (egyelőre mindenképp idézőjeles) „bűnt”, amelyet pártbéli feljebbvalója, azaz Csurka: ő sem vette figyelembe, hogy egy holokauszt után többé nem lehet elnagyoltan fogalmazni, igazságtalan általánosításokkal élni, mert ezek (akár tömeges) riadalmakat válthatnak ki, nemkívánatos hatásokat (antinacionalista tömörülést) és ellencsapásokat (bírósági ügyeket) eredményezve.

Mindezt nem figyelembe venni azonban sokkal inkább a politikai bölcsesség vagy a körültekintő gondolkodás hiánya, semmint a bűn jelenvalósága. Ahhoz, hogy bűn lehessen, mindenekelőtt biztos közösségi (vagyis mindenkire érvényes) normák (mércek, előírások) kellenének, amelyekhez viszonyítani lehetne. S amelyek létezése esetén értelemszerűen mindenkit elítélnének, aki ezektől eltér. Ma azonban ez véletlenül sincs így. Mert ha így

³¹² Nem teljesen mellékesen, a Magyar Demokrata hetilap úgy jön itt képbe, hogy Hell István meg ennek az egyik „kirekesztő” cikkére reagálva írta meg a maga eszmefuttatását. Lám, így gerjed-terjed a törzsi háború.

volna, nem ülhett volna egyedül ifj. Hegedűs Loránt a vádlottak padján, hanem ott kellett volna ülnie Hell Istvánnak is.

Azzal a logikával ugyanis, amellyel a magyar jogrend eljutott ifj. Hegedűs bűnösségének megállapításáig, azonos mérce esetén el kellene jutnia Hell István elítéléséig is. Az előbbi „jöttmentező” (elő)ítélete kétségtelenül átcúszott a zsidó közösségre, de legalábbis egy részére. Kétségtelen, hogy egy közösség (de legalább egy része) ellen izgatott. Ez az izgatás azonban meg sem közelítette azt az ordenáren uszító hangot, amellyel Hell István izgatott – nem egy periférikus (kerületi) kiadványban, hanem – egy országos napilapban, nem kevésbé bántó általánosításokkal és igazságtalanságokkal illetve, sőt, sértegetve, sőt: egyenesen méltóságában gyalázva egy emberi közösséget. Ráadásul, hogy mindezt kedvére megtehesse, a csúsztatások terén is – lássuk be – maradandóbbat alkotott, mint ifj. Hegedűs Loránt.

Illusztráció gyanánt, íme, néhány részlet a műből:

„Mert (egyszerűsítsük végletesen a dolgot) kétféle kirekesztő él e kis hazában. Ott vannak, ugye, fogalmazzunk világosan, a protonácik és együgyű társaik – rasszisták, előítéleteket szítók, cigányellenesek és antiszemiták, oláhozók és tótozók, hímsovoniszták és homofóbok, harcias és kackiás „revizionisták” (irredenták) –, akik nemre, rasszra, világnézetre, vélt vagy valós etnikai hovatartozásra való hivatkozással rekesztenének ki egyeseket innen-onnan. Például »a nemzet testéből«. És persze a köznyilvánosságból, a parlamentből, az iskolából, a munkahelyekről, a méltányos jogi védelemből is. (Legújabbán Tarlós kerületi polgármester a melegek rendezvényeit a Szigetről, mert szerinte a fiatalok találkozása a homoszexuálisok programjaival káros lehet pszichoszexuális fejlődésükre.)”

„A másik fajta, a magamfajta kirekesztő ennek a fordítottja. Ő a magyar alkotmány szellemében ezeket a kirekesztőket rekesztené ki szívesen. No nem minden fent említett helyből, de a hatalomból legalább.”

„Sokakat, bizonyos helyzetekben csaknem mindenkit magával ragad a nemzeti érzés, a nemzeti összetartozás érzése, és ezt a bensőséges érzést a háborúk tanúsága szerint a magukat nagynak képzelő törpék viszonylag könnyen manipulálják aljassággá.”

„Nagy-Magyarország álma, a trianoni határok ignorálása pedig a könnyű szédülettel járó »merjünk nagyot delirálni« jelszó hamis eufóriái közé tartozik.”

„Antiszemiták tízezerszerre kevesebben vannak, mint ahogyan az a MIÉP padsoraiból meg az itt meg nem nevezett, de idézett hetilapból látszik. Nem állítom, hogy nem láttunk már karón varjút, de a magyarok többsége etnikai békét és nemzetek, szexuális identitások, politikai irányok közötti nyugalmat szeretne, ha persze egyikük-másikuk butaságokat beszél is néha-néha, borközi állapotban. Maguk sem hisznek benne, ki is alusszák másnapra, s ha tettekre kerülne sor, vissza is riadnának a gonoszságtól.”

Próbáljuk meg nyomon követni, végül is kikről beszél e sorok szerzője, kik a protonácik, kik a delirálók stb., kiknek a kirekesztésére szólít fel. Akár azt is gondolhatnánk, hogy ezek egyáltalán nincsenek pontosan meghatározva, ezek nem is hús-vér emberek (mint például „a zsidók”); mert hiszen nem is az a fontos, hogy kik a veszedelmes eszmék hordozói, hanem maga a fenyegető szellemiség, ami ellen a szerző, lám, felveszi a harcot. Valójában azonban az idézett sorok írója nagyon is konkrét közösséget és közösségeket jelöl meg, nagyon is egyértelmű „bűnökkel” és nagyon is bűnös általánosításokkal és csúsztatásokkal. A MIÉP mindenesetre szőröstől-bőröstül (teljes vezetői gárdával és tagsággal) benne van a „húszezer szélsőséges”-ben. A kirekesztendőkben pedig benne van az egész „bagázs”, aki követi őket. Ám első látásra mégsem teljesen világos az, hogy ki mindenki tartozik ebbe a bagázsba (esetleg még a húszezerbe), másfelől az, hogy helyénvaló-e protonácinak, delirálónak stb. nevezni őket, vagy ellenkezőleg: merő igazságtalanság, alávalóság, sőt, valósággal: kiáltó bűn.

Némely utalások félreérthetlenné teszik: a képzelt szélsőséges közösség határa egyáltalán nem áll meg MIÉP-nél és követőinél. A hatalomból kirekesztendők feje bizony Orbán Viktor, Hell felfogásában „a magát nagynak képzelő törpe”, a „merjünk nagyot delirálni”

igehirdetője; vagyis a legnagyobb ellenzéki párt (a Fidesz Magyar Polgári Párt), s úgyszólván a fél ország (a „nemzeti” oldal) ünnepeztetett vezére. Aki őt – akármily ügyes csúsztatásokkal, de bizonyíthatóan – a protonácik fejévé teszi, az minden hívét protonácivá zülleszt, a bűnök bűnével vádolja, akármilyen szépeket beszél is össze még mellette.

No de nem lehetséges-e, hogy a vád igazi alanya, a „nemzeti” oldal egész közössége valóban protonáci, kirekesztő, stb.? Mert ha az, akármennyire nem tetszik is, Hell igazat állított, s elmarasztalás (vagy bírói elítélés) helyett dicséret, sőt, bátor szókimondásáért magasztalás illeti. Hogy szerintek kik volnának ezek a protonácik, kirekesztők stb., erre vonatkozólag ugyancsak pontos utalásokat (útmutatókat) találunk a szövegében. Például azok (ld. Tarlós polgármester), akik kirekesztenék a homoszexuális fejtágítást a fiatalok mulattatására hivatott szigeti rendezvényről. Vagy azok, akik mernének nagyok lenni, nagyokat álmodni, esetleg Nagy-Magyarországot álmodni. A nácik azonban nem csupán eszmékkel – történetesen hagyományos közösségi normákat bomlasztó, liberális eszmékkel – hadakoztak, és nem is csupán álmodoztak, hanem valóságosan embert irtottak. A Nagy-Magyarország álmodói viszont nem teszik azt a hazai kisebbségekkel, mint amit a Nagy-Magyarország kétharmadát leszakítók csináltak a magyar kisebbségekkel. Mondhatnánk, nem csak azt bizonyítja, hogy teljesen, de azt is, hogy kétségtelenül *otrombán*, sőt, *bűnösen* érzéketlen a veszteséget szenvedők fájdalma (és érzékenysége) iránt az, aki eme éber álmodozás értelmét csak borközi állapotra tudja elképzelni.

Tehát bátran leszögezhetjük: a Hell-féle megnyilvánulások semmivel nem sértik kevésbé egy hús-vér közösség tagjainak érzékenységét és méltóságát, mint az ifj. Hegedűs-félék. Semmivel nem kevesebb a sértő túlzás és bűnös általánosítás az egyikben, mint a másikban. Semmivel nem kevesebb és nem kisebb az uszítási, heccelési, kirekesztési, vagy akár – ha van egyáltalán – irtási szándék az egyiknél, mint a másikonál. Mindebből egyáltalán nem az következik, hogy a Hell Istvánokat is ugyanúgy bírói úton kellene elítélni, mint az ifj. Hegedűsöket; hanem leginkább az következik, hogy egyiküket sem. A felemás (mert kétségtelenül) bírói ítéletek sem a tisztánlátást nem javíthatják, sem a zsidóellenességet nem csökkenthetik; növelni viszont növelhetik, kétségkívül.

4. Csoóri Sándor és a szabadelvű zsidók parlamenti dobbantója

„A Nappali hold egyik írásáért – írja Csoóri 1991 októberében – a múlt évben – ne kerülgessük a szavakat – nyilvánosan megköveztek. Száznál is több írásban támadtak rám. Sokáig nem tudtam: kibírom-e a halálos közápót.”³¹³

Akit „megköveztek”: többszörös jelkép. A népi-nemzeti erők egyik szellemi vezéralakja; politikai-erkölcsi nagysága, bátorsága az ún. Duray-ügy óta megkérdőjelezhetetlen. Az 1990-ben győztes – nemzeti gyökerű, ideológiájú – pártnak, az MDF-nek az egyik szellemi megteremtője és cselekvő megalapítója. Ott volt Monoron, Lakitelken, szoros szellemi és politikai barátság fűzi a baloldal nagy tekintélyű nemzeti politikusához, Pozsgay Imréhez, s ő „találta ki” Antall Józsefet, az MDF első elnökét és miniszterelnökét. Csoóri Sándor szellemi megkövezése: a nemzeti eszmék és erők megkövezése, gyengítése, lejáratása.

A „halálos közápor”: az „antiszemitizmus”, a „zsidóellenesség”, a „kirekesztés” megsokszorozott vádja. Csoóri Sándort régi barátok és szellemi harcostársak, nevezetes és befolyásos emberek ültetik a legvisszatartóbb szégyenpadra, a csak a népiértékeknek fenntartott, képzeletbeli vádlottak padjára; nyomukban a vérszagra gyűlő örök senkikkel, akik a megkövezett jelképes nagyságtól lehetnek végre-valahára valakik.

³¹³ Csoóri Sándor: Nappali Hold. Püski, Budapest, 1991., 6. o.

Mindezt egyetlenegy egy futó gondolatért, két bővített mondatért, amelyet Csoóri 1990. július 3-án rögzített *naplójegyzetében-esszéjében*, s amely a szeptemberi Hítelben jelent meg, egy viszonylag kis példányszámú, irodalmilag és gondolatilag egyaránt igényes folyóiratban. A „halálos kőzár” megindulásáig, példának okáért, a rendszeres szerzők között találtuk neves írónkat, Esterházy Pétert, aki éppen ottani publikálásának nyilvános felfüggesztésével hajította el a maga követ. No de mi is volt ez a szörnyűséges gondolat, amely a szólás-szabadság mezejére lépő országban ilyen indulatokat s elhatárolódásokat váltott ki? Szó szerint idézem:

„[De] ahogy manapság egyre határozottabban érződik, fordított asszimilációs törekvések mutatkoznak az országban: a szabadelvű magyar zsidóság kívánja stílusban és gondolatilag »asszimilálni« a magyarságot. Ehhez a szabad demokraták révén olyan parlamenti dobbantót ácsolhatott magának, amelyet eddig nem ácsolhatott soha”.

Nem kevés az, ami megfejtésünkre vár. Egyelőre csupán annyi vehető bizonyosnak – Csoóri egész munkásságának, de az szóban forgó esszé egészének ismeretében is –, hogy Csoóri nem gyűlölködik, nem fajgyűlölő, nem uszít, nem hergel zsidóirtásra, de még a zsidók kirekesztésére sem. Ennek fényében teljesen indokolatlannak tűnik a válaszcsepés, a „halálos kőzár”, Csoóri zajos kiközösítése. Annak fényében viszont már egyáltalán nem, hogy 1990 szeptemberében az ország túl van ez első szabad országos választáson, amely a „nemzeti” erők váratlan győzelmét hozta; küszöbön áll az első szabad önkormányzati választás, amelyen az ellenzék igyekszik visszacsapni. Vajon véletlen-e, hogy éppen ekkor fajul nyilvános megkövezéssé a nemzeti oldal vezető szellemi emberének bírálata? Oka ennek vagy csak erre szolgáló ürügy Csoóri Sándor megnyilvánulása? Ráadásul minden egyes esszérészlete csendes elmélkedés, irodalmi igényű filozófálgatás akár távolabbi, akár közelebbi múltunkról, nemzetünk, magyarságunkat érintő dolgainkról – a műfajból adódóan beleszöve mindez a szubjektum személyes sorsába, napi felismeréseibe, életérzéseibe. Tehát: hangos és felelős gondolkodás, bármiféle propaganda- és kampányelem nélkül. Nem a jövőnek készült útmutatás, hanem a múltnak adott felelet. Akkor miért kellett, mire volt jó a megkövezés?

Vegyük sorra Csoóri megállapításait, s fordítsuk le „a zsidók” nyelvére (más szóval: logikájukra és ösztöneikre)!

Fordított asszimilációs törekvések mutatkoznak

Egy kisebbség akkor törekedhet a többség asszimilálására, ha 1) a társadalmi élet fontos pozícióiban számarányánál erősebben van képviselve; 2) ha a kisebbség egyedei között többé-kevésbé létezik közös eszmeiség, közös akarat, közös törekvés. Állításával tehát Csoóri, ha szó szerint nem mondta is ki, mégis egyértelműen kifejezett két olyan, a „politikai korrektség” szerinti „antiszemita” vádnak nyilvánuló feltételezést, mint hogy 1) a zsidók aránytalanul képviseltetnek, „uralkodnak” a többség felett; 2) a zsidók összetartanak, összefognak (urambocsá, összeesküsznek).

A szabadelvű magyar zsidóság (stílusban és gondolatilag) „asszimilálni” kívánja a magyarságot

Csoóri itt egyértelműen kimondja, hogy a magyar zsidóság jellemzően más, mint a magyarság többi része, evvel a hazai „közfelfogás” (pontosabban: a „politikai korrektség”) szerint 1) „zsidózott”; 2) „kirekesztette” a zsidóságot a magyarságból; 3) újfent megerősítette álláspontját a zsidóság „összetartásáról” („összeesküvéséről”?)

A hazai szabadelvű zsidóság a szabad demokraták révén olyan parlamenti dobbantót ácsolhatott magának, amelyet eddig nem ácsolhatott soha

Csoóri álláspontja szerint tehát a stílusbeli és gondolati asszimilációs törekvés nem csupán a sorsában (holokausztúlélő) és felfogásában közös (szabadelvű) hazai zsidóság egyedeinek különálló (noha eredményében nyilvánvalóan összeadódó), leginkább ösztönös igyekezete, hanem ehhez a törekvéséhez a hazai zsidóság egy politikai, hatalmi irányító és érdekérvényesítő központot hozott volna létre a Szabad Demokraták Szövetsége pártjának képében. S ez mindjárt azt is jelentené, hogy a (magyar zsidók) hatalomra, uralomra törnének, nyilván a magyarság ellenében; s azt is, hogy az SZDSZ a zsidók pártja – amely felvetéssel Csoóri ezúttal ismét kimerítette volna a *zsidózás* (mint faji megkülönböztetés) szörnyű „bűnét”.

Úgy vélem, annyit máris be kell látnunk, hogy habár vannak bizonyítékaink az ürügyet kereső „A-fegyver”-forgatók (tudatos antiszemitaizátorok) létezésére, ha ilyenek nem lettek volna, Csoóri kijelentései akkor is elegendő okot szolgáltatottak volna a magyar zsidók felbőszülésére, rajtuk túl általában a szabadelvűekére, liberálisokéra, sőt, még általánosabban: az antinacionalistákéra. Csakhogy e belátás nem független annak kényszerű tudomásulvételétől, hogy *olyan* évtizedek után, amikor a kommunista diktatúra keménysége-puhasága változott ugyan, a „nemzeti” érzések és megnyilvánulások módszeres üldözése, elfojtása azonban mindig is napirenden volt; amikor a jobboldaliság bűnnek, szitoknak számított, a határon túli magyarokkal való együttérzés pedig bűnös irredentizmusnak; nos, ilyen évtizedek után a balliberális (antinacionalista) törzsben, de még a törzsen kívüli közvélemény döntő részében sem volt elegendő fogékonyság arra, hogy megérthessék: ami Csoóriban megszólalt, ami Csoóriból kibuggyant, az fényévnyi távolságra van a valóságos antiszemitaizmustól. Semmi köze ahhoz a zsidóellenességhez, amely felsőbbrendűségi vagy épp kisebbségi érzéstől vezérelve, irigységből táplálkozva, gyűlölettől áthatva, de akár nemzeti vaksággal (nacionalizmussal) megverve a zsidók kirekesztését, üldözését, ne adj’ Isten, irtását szorgalmazná. Ellenben nagyon sok köze van Csoóri megnyilvánulásának egy évtizedek óta kiveszőfélben lévő – mert elveszejtésre ítélt – nemes akarat kifejeződéséhez: a magyar nemzet, a magyar nép jogos önvédelméhez.

Ha bizonyítható, hogy a magyar nemzeti érdekek védelemre szorultak, s ha bizonyítható, hogy a nemzeti érdekek érvényesülését a szabadelvű magyar zsidóság valóban veszélyeztette, akkor a Csoóri-féle „zsidóellenesség” nemhogy nem bűn, hanem még erény is: hiszen nem csak a magyar nem-zsidóknak, de a magyar zsidóknak is érdekük (legalábbis érdekük kell, hogy legyen), hogy közös magyar életünk valóban egy közösség élete legyen, amelyben mindenki megtalálja a maga boldogulását. Márpedig az olyasfajta nemzeti érzések, nemzeti kötődések, amelyek a közösség nyájmelegét úgy növelik, hogy eközben senki nem utál ki onnan senkit, senki nem túr ki senkit, a boldogság-boldogulás biztos forrásai, táplálói; ráadásul nem is kerülnek olyan sokba, mint mondjuk az általános béremelések.

De igaz-e, hogy a nemzet védelemre szorult? Igaz-e, hogy Csoóri nem kirekeszteni akart? Igaz-e, hogy valóban a nemzetért, és nem a zsidók *ellen* akart szólni? Hogy valóban nem a zsidóság kárára akart a magyarság, a nemzet szószólója lenni?

Arra, hogy a magyar nemzet védelemre szorul, sokféle bizonyíték sorolható, akár azok közül is, amelyeket az imént, vagy a korábbi fejezetekben már említettem. Vannak ezek között olyanok, amelyek a Kádár-rendszer erős antinacionalizmusáról tanúskodnak; az efféle magyar- és nemzetellenesség nem változhatott meg egycsapásra a régi rend bukásával, hiszen építői és hordozói nem haltak ki egyik napról a másikra. Leginkább ez garantálta az erős antinacionalista törzs létrejöttét, utánpótlását. Ennek elvont eszmei sűrítőmánya, amit tizenvalahány évvel később a szocialisták pártjának elnöke, Magyarország külügyminisztere így fejez ki: „Merjünk kicsik lenni.” Ugyanő mindig kellően fogékony a szomszéd népek és az európai országok, de akár a nagy Amerika érzékenységeire. Az anyagi juttatások szintjére lefokozott ún. kedvezménytörvény magyarigazolványáról minden további nélkül levonná a hivatalos magyar címet, annak is leginkább a nemzet történelmiségét és örök összefogását

szimbolizáló elemét, a Szent Koronát, csak hogy senki ne legyen kénytelen Nagy-Magyarországra, Trianonra, az elorzott területekre, a magyar nemzetiségeknek tett, teljesítetlenül maradt ígéreteire emlékezni. Különös, hogy az efféle irracionális érzékenységek a szocialista pártelnök és külügyminiszter számára csak akkor érthetetlenek és elfogadhatatlanok, ha magyar nemzet- vagy polgártársaiban támadnak.

De nem csak a magas rangú magyar politikában, hanem a magyar médiában is sűrűn találkozni olyan felfogásokkal, megnyilvánulásokkal, amelyek a „nemzeti” eszméket hordozókat (akár az egész jobboldalt) kívül akarja látni a maga „liberális” körein.

„Demokratának vélem magamat, mégis, a mai jobboldal publicistáit kirekeszteném egy liberális újságból” – írja a Magyar Hírlapban Bojtár Endre irodalomtörténész. – „Engem bizony nem érdekel a »zsidókérdés«, nem érdekel fokozhatatlan melléknevek (nemzeti, magyar) fokoztatása, fajtánk kihalása, Szörényi Levente és Lezsák Sándor elmélete a magyarság őstörténetéről, a színháznak mint intézménynek és az eklekticizmusnak az azonosságáról szóló eszmefuttatás stb., stb. Jobb szeretném, ha ilyesmiről maguk között vitatkoznának a jobboldali hölgyek-urak, még ha tudom, hogy sokszor az én bőrömről is van szó – ám legyen, mintsem hogy őket kelljen hallgatnom-olvasnom.”³¹⁴

Egyáltalán nem az a baj, hogy akadnak ilyenek. Vagy olyanok, mint Majsai Tamás, aki Hegedűs Loránt református püspök (ifj. Hegedűs Loránt édesapja) szavaival jellemezve „egy magát református lelkésznek és teológiai tanárnak hazudó személy a kirekesztő szélsőségségéről közismert Magyar Narancs című, SZDSZ-közei” lapban, „egyéb nemzetgyalázó ostobaságok mellett” ezt írta:

„El lehet temetni példának okáért a náci Horthyt, kísérgetni lehet István király tetemcafatját és soha nem használt tökfödőjét, kongatni lehet a vészharangot különféle nemzetszaporulati ügyekben vagy mondjuk eutanázia- (veszélyben az utolsó kenet!) és hálósobakérdésekben.”³¹⁵

A nemzet önvédelme, védekező képessége nem teljesíti a feladatát, ha az ilyesfajta megnyilvánulások lehetnek normálisak, lehetnek követendők; ha a magyar média túlsúlyos bal-liberalizmusa miatt az lehet „liberális” is, és „demokrata” is, aki „csupán” a fél országot, ennek szellemiségét és szellemhordozóit rekeszteni ki a maga belterjes világából; ha azt sem éri semmiféle bántódás, aki gondosan ügyel arra, hogy a vele szembenálló törzs minden lehetséges rétegét (történelmi vagy vallási hagyományainak tisztelőit, vallásosait, a magyarság, a nemzet jövőjéért aggódóit) vérig sértse; azt viszont halálos megkövezés illeti, aki ez efféle nemzetellenes veszedelmek ellen szót emel; igaz, nem akárhogyan.

Csoóri az efféle veszedelmek egyik forrásának a hazai szabadelvű zsidóságot tekinti. Szerinte (mint már említettem a Háborús vonások című fejezetben) a nacionalizmustól való félelemben a Kádár-rendszer fenntartói, kiszolgálói osztoztak a demokratikus ellenzékkel: a magyar népművészet, a táncmozgalom, a határon túli magyar kisebbségek támogatása „megszállott magyarkodásnak tetszett”. Másik gondolatában (Nappali Hold című esszéjében³¹⁶) közelebb visz ahhoz, kiket gondol a „demokratikus ellenzék”-be. „Minden irányból tüzeltek ránk: a párthatalom figyelőállásaiból is, de nagyon sok szabadelvű »urbánus« barátunk ablakából is.” Csoóri itt is, ott is egyértelműen a zsidókról szól. Ám az is egyértelmű, hogy nem csak róluk, sőt, elsősorban nem róluk. Nem állítható, hogy demonizálná a zsidóságot, hogy úgy vélné, a zsidók minden baj legfőbb okozói: az antinacionalizmus, olykor pedig a túlfűtött antinacionalizmus (mellyel már nyugodtan megfelleltethető az idézőjel nélküli *nemzetellenesség*) láthatólag egy jóval szélesebb kör sajátja. De még abban is

³¹⁴ Magyar Hírlap, 2000. július 3.

³¹⁵ Magyar Narancs, X. évfolyam, 35-36. szám

³¹⁶ Csoóri Sándor: Nappali Hold (Püski, Budapest, 1991., 190 o.)

viszonylag pontos (korrekt) Csoóri, hogy „nagyon sok” ablakból tüzelő „urbánusról” ír, tehát általánosítását korlátok közé szorítja. Ezzel együtt is kétségtelen azonban: általánosít.

No és az imént és korábban idézett, és száz számra idézhető „liberálisok” nem általánosítottak és nem általánosítanak? Vagy ezt mindig lehet, mindig büntetlenül szabad, csak a zsidókra nézvést nem?

A kérdést így is fel lehetne tenni. De attól, mert a rendszerváltozás első kormányzati időszakában teljesen általános volt, hogy az egyik (formálódó) nagy törzs tagjai büntetlenül megtehették, a másikéi azonban nem, még nem vonhatjuk le azt a következtetést, hogy Csoóri helyénvalóan általánosított. A helyes válaszhoz legalább két síkot kell figyelembe venni: az általánosítás igazságtartalmát; s az általánosítás következményeit.

Mit is írt „a zsidók” igazi barátja, Sartre, akiről mai kiadója leszögezi, hogy „megállapításainak többsége időtálló és aktuális”? A zsidó számára „az egyetemesség képviseli az értékek legmagasabb fokát”. Hogy miért, s hogy mi táplálja a hazai zsidóság túlfűtött antinacionalizmusát – másik oldalról nézve liberalizmusát, szabadelvűségét –, kényszerű baloldaliságát, egyértelmű jobboldal-ellenességét, erről már szoltunk, s még majd beszélünk. Csoóri tehát sokkal inkább az igazságot juttatta kifejezésre, semhogy valótlanosságok előítéletes hangoztatásával a zsidók ellen uszított volna. Mint ahogy akkor sem sértette az igazságot, amikor a párthatalomról (figyelőállásokról) szólva nem tette hozzá, hogy jó barátját, Pozsgay Imrét nem gondolja (képzeli) oda a tüzelők közé. A lényeg kifejezésre juttatása mindig jár bizonyos fokú általánosításokkal, pontatlanságokkal.

Szó szerint véve az SZDSZ-re nézve sem helytálló az az állítás, hogy zsidó párt (lett) volna. Egy ideje, különösen Kuncze pragmatikus pártirányítása óta, illet talán már gondolni is politikai hiba, nem csak mondani: minden valóságos kötődés ellenére (ld. pl. a 2002. évi választásokat, hogy milyen intenzíven kampányoltak Soros György pénzén a szabad demokraták érdekében: az óriásplakátokat, a tévéműsorokat, a látványos Duna-híd leplet), szóval minden ilyen ellenére valószínűleg nagyobbat lő mellé, mint amennyire célba talál az, aki az SZDSZ = zsidók feltételezésre épít. Az SZDSZ-nek a rendszerváltozás kezdetén tapasztalható vad antinacionalizmusa előtt azonban teljesen értetlenül állunk, ha nem tudjuk vagy nem tudhatjuk, hogy e mögött nem egyszerűen az *inkább nyitás* híveinek az *inkább bezárkózás* hívei elleni „normális” politikai hadviselését kell látnunk, hanem (példának okáért) a zsidóknak a holokauszt emlékeiből, fájdalmaiból táplálkozó heves félelmét, indulatát, amely, ha már valahol, kétségkívül az SZDSZ-ben csapódott le, s nem valamelyik más pártban.

Nem vétett és nem is vét tehát sem erkölcs, sem törvény ellen, aki a hazai zsidóságot szabadelvűnek mondta vagy mondja. Sem azzal, ha nevükön nevezi a zsidókat, sem azzal, ha sajátos felfogást (magatartást) tulajdonít nekik. Hadd idézzem újra (mint már a Háborús vonások című fejezetben) a Nappali Hold egy mondatát, Csoóri szavaival élve „egy kitűnő ember” figyelmeztetését, mégpedig Soros Györgyét: „Sándor, vigyázzatok ezzel az erdélykedéssel, mert anyám, szegény, azt emlegeti, ha a magyarok szájukra veszik Erdélyt, másnap viszik a zsidókat.” A „nyitott társadalom” rendíthetetlen szorgalmazója és finanszírozója, Soros György, éppen úgy jelképe a szabadelvű zsidóságnak, mint ahogy a Barackpálínt és bőgatyát emlegető főrabbit, Landesmann Györgyöt sem tekinthetjük a vallásos zsidó közösség jelentéktelen és hatástalan figurájának. Ha Soros György úgy véli – mert az édesanyja és sokan mások úgy vélik a névtelen, hétköznapi „kis” zsidók közül –, hogy vigyázni kell az „erdélykedéssel”, akkor ez a hazai zsidóság egésze szintjén nyilván nem kizárólagos, de ugyancsak nyilvánvalóan hangsúlyos feladat lesz. Ez ellen pedig egy nem önfeladásra berendezkedő, egészséges népnek, nemzetnek mindenképpen védekeznie kell.

Minden látszat ellenére, ehhez egyáltalán nem szükséges, hogy akarja a zsidóságot magából kivetni, kirekeszteni. Csoóri nem véletlenül, hanem magától értetődően beszél *magyar* zsidókról. Ha azt mondjuk, hogy valamely erdőben túlságosan terjed a tölgy a bükk

kárára, ezzel nem állítjuk, hogy a tölgy ne volna része az erdőnek, de még azt sem, hogy a tölgy ne volna önmagában kiváló. Csupán azt a kérdést boncolgatjuk, hogy mi lesz a bükkössel, és mi lesz magával az erdővel?

A másik síkkal, az akár helyénvaló általánosítás *következményeivel* már nehezebb dűlőre jutni. Láttuk, hogy nem kellett eleve ártó vagy irtó szándék (fogadóközeg) ahhoz, hogy Csoóri nevezetes két mondata zsidókat, liberálisokat és más antinacionalistákat halálra bűszítsen. Ahogy az „erdélykedés”-től is elfoghat(ott) sokakat a halálos riadalom, ugyanígy elfoghat az ő igazságot (valóságot) tükröző, ám a holokausztos érzékenységekről teljesen megfélelmező szavai nyomán is. Jómagam hajlok arra, hogy az elmúlt tízegynéhány év minden „erdélykedése” ellenére sem vitte szerencsére a zsidókat senki sehova; de a „halálos közáporok” sem bizonyultak halálosnak. Sok volt (és még sok lesz) a nehezen vagy soha többé be nem gyógyuló lelki sebesülés; de talán egyszer már összegyűlik elegendő tapasztalat: senki nem tör senki életére. A támadók is leginkább saját életüket féltik és védik. Ez pedig jó alap ahhoz, hogy a másikat ne akarjuk aggódó véleménye (sem igazságai, sem igazságtalanságai) elhallgatására rávenni, hát még rákényszeríteni. Jó ok arra, hogy világosan lássuk és elfogadjuk a valóságos érdekkülönbségeket; arra, hogy a szabadelvű zsidók és általában az antinacionalisták sajátos érdekeit és törekvéseit tisztelettel tudomásul vegyünk, és mint – a másik törzs által ugyancsak tisztelt – nacionalisták a magunk érdekei szerint, igazi demokratákhoz méltó módon, harcba szálljunk velük. S még ahhoz is jó alap lehet a kölcsönös félelemből fakadó kölcsönös belátás, hogy egy Csoóri Sándorról végre nyugodtan ki lehetne jelenteni, hogy mint tiszteletre méltó nacionalista harcba bocsátkozott az ugyancsak tiszteletre méltó szabadelvű magyar zsidókkal, s ezért még akár *zsidóellenesnek* is nevezhetjük; de semmiképp nem illethetjük „antiszemizmussal”, mert ez a (Bibó István kifejezésével élve) *tömény* szó már magában hordozza a holokauszt minden olyan bűnét, amely senki embertől nem állhat olyan távol, mint éppen Csoóri Sándortól. De ugyanígy oktalanság őt kirekesztéssel vádolni, amikor éppen hogy védekezik: a hagyományos magyart óvja a hagyományról letérni kívánó, új, csakis az egyetemességet hirdető magyarral szemben. A „szerves magyar fejlődést” óvja a kulturális, gazdasági, politikai megrázkódtatásoktól: a túl gyors, a nehezen emészthető, az elbizonytalanító-elidegenítő behatások, a végiggondolatlan, nagy összeolvasztások (integráció) ellenében.

Ennyi az ő „bűne” igazából, nem több.

Mint ahogy az annyszor elátkozott (leszélsőségesezett) MIÉP tagjainak is legtöbbször csupán ennyi a bűnük és nem több. Amikor a Népszabadság Két férfi – egy eset? Csurka és Le Pen hasonlít, de választóik igencsak különböznek címmel közölte egyik egész oldalas írását, ennek adataival akaratlanul is ezt az álláspontot támasztotta alá – miközben óvakodott attól, hogy ugyanerre a következtetésre jusson. Márpedig az tény, amit a két belső cím tömören közöl: MIÉP-bázis: az iskolázott Budapest; Le Pen-voks: lakótelepek és válságrégiók; szóval ez a szembeötlő különbség arra kötelez, hogy a csurkisták és a löpenesek zsidóellenességének gyökerét (indítékát) máshol keressük. Le Pen híveinek zsidóellenességét minden bizonnyal leginkább az irigység és a bűnbakkeresés motiválja; ezzel szemben a magasan iskolázott MIÉP-tagokéban leginkább a nemzetféltés (kulturaféltés) dominálhat. Az is nyilvánvalónak tűnik, hogy ha e felelősségtől átitatott embereket a lehető legalantasabb bűnnel – fajgyűlölettel – vádolják, ez semmiképpen sem fogja növelni a zsidóság iránti megértésüket, sokkal inkább az ellenszenvüket. Ha a viszont a zsidóellenességüket annak nevezzük, ami – egy valóságos kultúrharc (törzsi háború) magától értetődő kísérőjelenységének –, akkor a sokszorosára nő az esélye, hogy a harc során tisztelettel adózzanak ellenfeleiknek, talán még a kultúrájukból is szívesen merítsenek.

5. Lovas István és a susogó szél

Lovas volna tehát az ötödik, egyben az utolsó szem az igazi antiszemitizmustól egyre távolodó logikai láncban. Csoóri mint jellemzően humanista szemléletű, magyar nacionalista, a dolog természeténél fogva *zsidóellenes*, de véletlenül sem származási, hanem csakis kulturális okok miatt és értelemben: nép feszül népnek, szabadelvűség feszül konzervativizmusnak. Nem fél befogadni a más kultúrát, sőt, gazdagodásként éli meg, de fél a túlzott felolvadástól (akárcsak a zsidó nacionalisták). Csoórral szemben Lovasban nyoma sincs semmiféle nacionalizmusnak. Lovas alapjában véve egyetemes kitekintésű, egyetemes gondolkodású, ebből annak kellene következnie, hogy Lovast nem érdekli különösebben nemcsak mások nemzetisége, nemzeti büszkesége-kötődése, de még származása sem. Hogyan lehetséges ezek után, hogy ma Lovas van kikiáltva a „liberálisok” legfőbb ellenségének, a legveszedelmesebb antiszemitának?

Egyik könyve (már a címe is jellemzi szerzőjét: *Liberális kiütések*³¹⁷) hátsó borítóján némi élvezettel sorolja fel az őt támadó, „ismertebben hangzó” neveket, Aczél Endrétől Vásárhelyi Máriáig összesen 47-et. „Büszkeség tölt el – írja Lovas –, hogy a balliberálisok szemében az ország leggyűlöltebb újságírója vagyok. Mivel érveik gyengék, gátlásaik nincsenek, rágalmaztak, meghamisítva idéztek, csúszttak, amivel népszerűségem és hitelem növeléséhez kétségtelenül hozzájárultak. Ezért köszönet is illeti őket.” A tárgyilagosságra törekvő elemzőnek itt mindjárt két kiegészítést kell tennie. Egy: a felsorolt 47-ek mindegyikét Lovas ugyancsak megtámadta (néhányukat többször is) a maga írásaiban, rádiójegyzeteiben vagy a Sajtóklub tévéműsorában, tehát itt messzemenőig kölcsönösségről van szó. Kettő: Lovas néhány kétes vagy legalábbis nem következetes újságírói megnyilvánulása miatt (pl. más – külföldi – szerzők szellemi termékének megjelölés nélküli felhasználása a saját munkájában³¹⁸; vagy az őt kritizáló írások megjelenésének megakadályozása a nemzeti tábor sajtójában³¹⁹; vagy a zsidósághoz – Izraelhez – és a maga zsidóságához való viszonyulásának nyilvánosság előtti lebegtetése³²⁰) nem tették teljesen alaptalanná az őt ért támadásokat, ám a kárára elkövetett rágalmozások, csúsztatások ténye is egyértelműen igazolható. Egy olyan fontos – a kötetben mindjárt angolul is közzétett – dokumentumgyűjteménnyel szemben, mint amilyen az *Antiszemita közbeszéd Magyarországon 2000-ben*, nyilvánvalóan mindennél fontosabb követelmény a pontos idézés. Ezért különösen meglepő, hogy Karsai László, egyébként általában történelmi hitelességre törekvő, s ezért a nyilvánosság előtt másokkal akár ütközni is kész történésünk a következőt adja Lovas szájába (még ha idézőjel nélkül is): „A szadeszesek, a zsidó-baloldali-liberálisok hazaárulók, akik jó pénzért külföldön is antiszemitának rágalmazták Magyarországot – állítja Lovas István újságíró.”³²¹ Forrásaként a Magyar Demokrata, 2000. szeptember 21. számát jelölte meg. Csakhogy az eredeti szöveg így szól: „Az SZDSZ-en belüli és körüli tábor természetesen továbbra is megtesz mindent, hogy az általa gyűlölt országimázs központtal ellentétesen negatívan fesse le Magyarországot és annak vezetőit, kerül, amibe kerül (nekik semmibe – sőt), antiszemitának állítsák be.”

A „politikai korrektség” követelménye által formázott mai közbeszéd, nem kevésbé a vonatkozó (a kisebbségek, közösségek stb. elleni izgatást, uszítást tiltó) törvény szerint az első (a Karsai-féle) megfogalmazás felér a zsidóság elleni tudatos hergeléssel. Vagyis kimeríti az antiszemitizmus minősített (legsúlyosabb) esetét. A második (a Lovas-féle) állítás ezzel szemben politikailag (és törvényileg) teljesen korrekt, ha a szerzője igazolni tudja állítását.

³¹⁷ Lovas István: *Liberális kiütések*, Kairosz Kiadó, 2001

³¹⁸ Ld. Lovas Véralgebráját....

³¹⁹ Ld. pl. Elek István kiszorulását a Magyar Nemzetből

³²⁰ Ld. az Izraelbe való kivándorlásához benyújtott kérelmét

³²¹ Id. mű 26. o.

Márpedig Lovas rendszerint neveket és eseteket sorol, megnyilvánulásokat idéz, pontos forrásokat megjelölve. Lovas tehát nem elrugaskodik a valóságtól, hanem ezúttal is egy valóságosan létező, ráadásul fontos jelenségre hívja fel a figyelmet az SZDSZ-szel, táborával kapcsolatban.

Hogyan lettek ebből Karsainál szadeszesek és zsidó-baloldali-liberális hazaárulók?

Minden bizonnyal úgy, hogy Karsai nem azt idézte, amit Lovas leírt, hanem azt, amit szerinte Lovas gondolt. Baloldali-liberális hazaárulókról Lovas valóban tett már szó szerinti említést grandiózus publicisztikai repertoárjában, de zsidó hazaárulókról, zsidó szabad demokratákról, zsidó liberálisokról vagy hasonlókról soha. Legalábbis szó szerint véve soha. Ebből pedig akár az is következhetne, hogy az SZDSZ-t emlegetve Lovas nem is gondolt a zsidókra, zsidó származásúakra, Karsai tehát egyszerűen tévedett. Hacsak nem tudatosan hazudott: talán éppen azért, hogy a hazai „liberálisok” legnagyobb ellenfelét az „antiszemita” vád bunkójával tegye szalon- és harcképtelenné.

Csakhogy a „susogó szél” esete mást látszik bizonyítani.

Lovas István a Vasárnapi Újságban elhangzott szokásos jegyzeteinek egyikében³²² – valóban szó szerint idézve – a következőt mondta:

„Soroljuk fel tehát az elhangzott neveket: Vámos Miklós, Tamás Gáspár Miklós, Haraszi Miklós, Herczog Edit, Fischer Iván, Eörsi István, Fehér Klára, Vársárhelyi Mária, Tom Lantos, Kertész Imre és Bródy János. Azok a polgárok, akik mindezt végképp megunták, kezdenek mind hangosabban egy furcsa kérdést feltenni és a lehetséges válaszon töprengeni. Mely kérdés így hangzik: mi ezekben az emberekben a közös? A Vasárnapi újság a választ keresi. Persze, meglehet, a hallgatók talán tudják. Netán a szél is susogja már.”³²³

Nos, mi lehet bennük a közös? Lovas itt olyan magyar személyeket sorol, akik a magyar jobbközép kormányt külföldön kritizálták. Ebben kétségtelenül közösek. De miben másban, amit a szél is csak susogni mer? A származásukban?

Mindenesetre a heves és sokirányú reakciók folytán az eset bekerült abba a csokorba, amelyet az Antiszemita közbeszéd 2000-ben kiadvány vonatkozó fejezetének szerzője (Pécsi Vera) az év egyik tömegkommunikációs csomópontjának tekint. Neves publicisták nyilvánultak meg mindkét törzsből (Aczél Endre, Mihancsik Zsófia, Megyesi Gusztáv, Tamás Gáspár Miklós, Eörsi István, Nehéz-Posony István, Nyerges András; illetve Elek István, Csurka István, Bencsik András). Kezdetben a szokásos menet, illetve képlet szerint folyt a lövöldözés, innen oda s onnan ide, a szellemi gettók masszív kerítésén át. A túloldal képviselői nyílt antiszemitizmusnak: „közszolgálati zsidózásnak”³²⁴ tekintik Lovas jegyzetének idevágó részét. „Ezen” az oldalon azonban ezúttal felborul a megszokott rend: a Lovast védelmezők, illetve az antiszemitizmus vádját visszautasítók közé becsúszik egy elítélő hang is, melynek folytán a nemzeti táboron belül kitör egy kisebb háborúság. Elek István (aki ekkor Orbán Viktor miniszterelnök tanácsadója) a Magyar Nemzetben azzal bírálja Lovas jegyzetét, hogy *antiszemita áthallásra alkalmas*; s mikor Lovas kemény válaszára³²⁵ viszontválasszal kíván élni, a Magyar Nemzet ezt már nem teszi lehetővé.

Az eset aprólékos elemzése, tisztázása tehát már nemcsak a két törzs (antinacionalisták-nacionalisták, ezen belül zsidók és nem-zsidók, liberális zsidók és „nemzeti” zsidók) normális együttélése (együttélésének normalizálása) miatt fontos, hanem már a („nemzeti”) törzson belüli békesség érdekében is.

Nos, úgy vélem, hogy Elek István, ki a két nagy törzs békés párbeszédét, együttélését oly szívesen szorgalmazza, ezúttal is körültekintően és meglehetősen pontosan fogalmazott, ami

³²² 2000. március 14.

³²³ In: Antiszemita közbeszéd 2000-ben, id. mű 110. o.

³²⁴ Ld. pl. Aczél Endre publicisztikáját, Népszabadság, 2000. 05. 15.

³²⁵ Válasz Aczél/Acsádi Endrének és Elek Istvánnak egy jegyzet ügyében. (Magyar Nemzet, 2000. 05. 22.)

az eset megítélését illeti; nem biztos azonban, hogy a következtetése (Lovas elmarasztalása) is helytálló volt.

Lovas jegyzetének szóban forgó részlete közéletünk mai szellemi környezetében (mint kommunikációs kontextusban) valóban alkalmat teremtett antiszemita áthallásra. Aligha akadt olyan, politikailag akár csak szerényen művelt rádióhallgató, aki a közös vonáson egyébre is gondolt vagy gondolhatott volna, mint zsidó származásra. Innentől fogva akár mindegy is lehetne, Lovas ténylegesen mire gondolt, hiszen minden megnyilvánulónak felelőssége, hogy félreérthetetlenül fejezze ki magát. Nekünk azonban, akik éppen az egyik legnevesebb és legnagyobb hatású törzsi harcos szemléletmódját vizsgáljuk, tudnunk kell, hogy mi lakozik a fejében és lelkében, azaz Lovas veszedelmes antiszemita-e, vagy ellenkezőleg, már-már olyan rendíthetetlen szabadságharcos, aki még azt is megérdemelné, hogy egyszer még szobrot állítsanak neki.

Tehát nem elégedhetünk meg azzal a – barátságosnak tűnő – feltevéssel, hogy Lovas itt csupán félreérthetően fogalmazott, és csupán ez teremtett alkalmat az antiszemita áthallásra. Lovas személyiségének és kiterjedt munkásságának viszonylag pontos ismeretében más állítok – ezáltal talán nem várt következtetésre is juthatunk.

Nos, teljes meggyőződéssel állítom, hogy Lovas annak tudatában (azzal a feltételezéssel) sorolta a neveket, hogy az illetők zsidó származásúak és kötődésűek. Ezzel pedig megsértette az alapvetést: a származásfirtatás tilalmát. Lovas nem engedheti meg magának – de saját törzse miatt sem –, hogy nyíltan „zsidózzon”, azaz a hazai közélet szereplői közül bárkit is leplezetlenül zsidónak nevezzen. Külföldi neves lapokat, könyveket, szerzőket szemlélve, tekintetét folyamatosan a világra függesztve azonban Lovas nap mint nap találkozik azzal a ténnyel, hogy a számunkra nyakra-főre követendő mintaként állított, nyugati demokráciákban nem ennyire merev ez a szabály. S nálunk is akadnak kivételes példák nem csak a szélsőségesnek, de a mérsékeltnek, salonképesnek tekintett sajtóban is – igaz, csudák csudájára, kizárólag a baloldalon. „Vagyis Polanskival mindenképpen dolgozni akart, a téma pedig kézenfekvő, hiszen ön zsidó” – mondja interjúalányának, Adrien Brody filmszínésznek Návai Anikó a Népszabadságban.³²⁶ „A politikai rendőrség, a későbbi ÁVH (Államvédelmi Hatóság) első tagjai kivétel nélkül korábbi áldozatok, zsidó munkaszolgálatosok voltak [...]” – állítja Ungváry Krisztián ugyancsak a Népszabadságban.³²⁷ Egy későbbi lapszámban helyesbíti állítását, de nem a firtatásért kér elnézést, csupán leszögezi, hogy voltak nem-zsidó származású ávósok is. Szántó Gábor, a Szombat főszerkesztője is megengedi magának, hogy a Helsingin Sanomat nevű finn napilapnak adott interjújában³²⁸ megállapítsa, mind Antall József miniszterelnöknek, mind pedig Göncz Árpád államelnöknek egyik nagyszülője zsidó volt. Már az interjú címéből – Két neurózisban szenvedő nép Magyarországon – is érzékelhető Szántó kétoldali megértésre való hajlama, vagyis nem afféle kirekesztő (magyarellenese) cionizmusból tartja szükségesnek a zsidó származás felemlítését; ezzel együtt is nyilvánvalóvá teszi, hogy magyar zsidó (kulturális, vallási) köröktől egyáltalán nem idegen a származás kutatása és nyilvántartása.³²⁹

³²⁶ Eljátszani volt nehéz. Adrien Brody, a zongorista naponta 12-17 órát dolgozott. Népszabadság, 2003. március 14.

³²⁷ Ungváry Krisztián: A pártmúzeum. Népszabadság, 2003. július 5.

³²⁸ Lovas István Napi sajtószemléje, Magyar Nemzet, 2004. január 3.

³²⁹ A származásfirtatás igen furcsa módja az, amely a Matula internetes magazin szerkesztőihez fűződik. Ennek lényegét jól tükrözi Szerdahelyi Szabolcs Mádl Ferencnek írt levele.

Másutt kitérek rá, hogy az efféle származásfirtatásoknak meglehet a maguk létjogosultsága. Az iménti példákat tekintve: egy zsidót játszó főszereplő kiválasztásában minden bizonnyal jelentősége van annak, hogy milyen származású (pontosabban: identitású). Bizonyára történelmi összefüggések megértésére, örök tanulságok levonására ad alkalmat, ha tudomást szerzünk arról, hogy az ÁVÓ személyi állományának nagy része zsidó származású (helyesebben: identitású) volt. Semmilyen tekintetben nem fogadható el azonban az a baloldali származásfirtatás – a díszzsidózás –, amely éppen olyan primitív érzelmi intelligenciára és alantas ösztönökre vall, mint a jobboldali, bántó szándékú zsidózás. Úgy vélem, a törzsi háborúzás mérséklődése végett nagyon is kívánatos, hogy minél több, magát zsidóként is felmutató közéleti személyiség vállaljon szerepet a jobboldalon; ha ugyanis túlságosan felbillen a zsidók aránya a baloldal javára, eleve csorbul az a kívánatosnak tartott alapelv, hogy a zsidókat éppen olyan embereknek illik tekinteni, mint másokat. Ennek fényében csak üdvözölni lehet az első fokú bíróság döntését, melyben elítélte dr. Tamás Gáspár Miklóst nagy nyilvánosság előtt elkövetett rágalmazásért, történetesen azért, mert a Népszabadságban megjelent, az „új zsidó nacionalizmusnak” szentelt cikkében „az antiszemita jobboldal házi zsidajai” egyikének nevezte Pelle Jánost, a Heti Válasz főmunkatársát, ő pedig válaszul beperelte.³³⁰

A bőven említett példák ellenére a származásfirtatás a hazai közéletben nem tekinthető gyakorinak, szemben Nyugattal. Habár az olyasféle esetek, mint amilyen Tam Dalyellé, a „brit parlament atyjáé” volt, ott is botrány kavarnak: Tony Blair miniszterelnököt – állította a veterán munkáspárti képviselő – „zsidó tanácsadó klikkje túlzott befolyás alatt tartja”. Majd hozzátette: „Tökéletesen tisztában vagyok azzal, hogy élére állított üvegdarabokon lépderek, de ha arról van szó, hogy Iránt és Szíriát megtámadjuk, akkor őszintének kell lenni.” A honatya nem „átallott” nevet is mondani: a „klikk” tagjaként említette Lord Levyt, Blair közel-keleti küldöttét, és Jack Straw külügyminisztert is.³³¹

Norman G. Finkelstein, a Holokauszt-ipar című könyv írója nemcsak azt teszi nyilvánvalóvá, hogy ő maga zsidó származású, de azt is, hogy akik ilyen-olyan haszonleső szerepet játszanak ebben a különös iparban, szintén zsidók. Sőt, az amerikai zsidókról olyan adatok sorát közli, amelyek felvetése, kitergetése nálunk a lehető legsúlyosabb „antiszemizmus” lenne. (Hozzáteszem, az adatok többnyire olyan személyek vagy szervezetek kutatásaiból származnak, akiről vagy amelyekről köztudomású zsidó mivoltuk.)

„Lipset és Raab szerint a zsidók egy főre jutó jövedelme csaknem kétszerese a nem-zsidókének; a 40 leggazdagabb amerikai közül 16 zsidó; az amerikai és tudományos és közgazdasági Nobel-díjasok 40 százaléka, a nagy egyetemek professzorainak 20 százaléka, a vezető New York-i és washingtoni ügyvédi irodák tagjainak 40 százaléka zsidó. A lista folytatható. Nemhogy akadály lenne az érvényesülésben a zsidó származás, hanem mindennek a betetőzése.”³³²

Tisztelt Köztársasági Elnök Úr!

Az '56-os Deportálások Tényfeltáró Bizottsága (DEPORT-'56) képviseletében fordulok Önhöz, és kérem, szíveskedjék megvizsgáltatni, hogy a Matula internetes magazin (www.matula.hu) jogszerűen üzemelteti-e internetes zsidó adatbázis (IzsDb) elnevezésű szolgáltatását. Jómagam például sérelmesnek tartom, hogy a mellékelt dokumentum szerint a Matula igazolást állított ki, miszerint: „Szerdahelyi Szabolcs nem zsidó”. El nem tudom képzelni, hogy ezt milyen információkra alapozva tette. Úgy vélem, hogy az egyéni érzékenységeken, és a minősítéssel járó esetleges hátrányokon túl, egy ilyen vállalkozás a Magyar Köztársaság jó hírneve elleni provokációként is felfogható.

Budapest, 2005. április 13.

Tisztelettel: dr. Szerdahelyi Szabolcs, a DEPORT -'56 elnöke

³³⁰ Pelle János: Egy ítélet margójára. Népszabadság, 2002. július 16.

³³¹ Lovas István Napi sajtószemléje, Magyar Nemzet, 2003. május 5.

³³² Norman G. Finkelstein, id. mű 42. o.

Természetesen Finkelsteint is sok zsidó tartja ténykedése miatt antiszemitának. Sőt. Mint idézett könyvéből megtudhatjuk, Leon Wieseltier, a New Republic című, Izrael-párti folyóirat szerkesztője személyesen járt közbe az egyik kiadó (a Holt) elnökénél, hogy megakadályozza Finkelstein művének kiadását. „Ön nem tudja, kicsoda Finkelstein. Az egy mérgező alak, egy gusztustalan, öngyűlölő zsidó, egy féreg.”

Jó ideje már Lovas sem kap ellenfeleitől sokkal kedvesebb jelzőket; de ez, mint láthattuk, ugyanúgy nem tántorítja el Lovast, mint Finkelsteint. Sőt, ő még köszönetet is mond értük. De ha ilyen merész, eltökélt és rendíthetetlen, miért segítette kipenderíteni Eleket, a „nemzetit” a „nemzeti” törzs egyetlen országos napilapjából?

Pontosan azért, mert ebben az országban, ebben a („zsidó-”) kérdésben kifejezetten vesztes politikának és taktikának tűnik az egyenes beszéd. Márpedig Lovas azok közé a nem ritka újságírók közé tartozik, akik ténykedésükkel hatni akarnak, eredményt elérni; szolgálni azt a politikai tömböt és törekvést, amelyik éppen rokonszenves nekik. Itt sem tudjuk elkerülni azonban, hogy meg ne álljunk egy pillanatra. Ugyanis ismét csak nagyon lényeges – sőt, Lovas megértése szempontjából egyenesen döntő – kérdés, hogy mi rokonszenves számára. Mi motiválja Lovast, amikor jobbegyeneseit osztogatja? A kérdést külön is érdekessé és indokolttá teszi, hogy a „nemzeti” oldal népszerű ászai között akad olyan, aki – igaz, magánbeszélgetésben – maga is antiszemitának nyilvánítja őt. Elképzelhető, hogy Lovast valóban a zsidógyűlölet mozgatná? Lehet, hogy e gyűlölet indíttatja arra, hogy fürkéssze, vajon mások zsidó származásúak-e? Ezért foglalkozik annyit a zsidósággal publicisztikáiban, rádiós jegyzeteiben, s különösen Magyar Nemzet-beli sajtószemléiben? Hiszen nem telik el szinte nap, hogy elő ne bukkanjon nála a téma valamilyen vonatkozása!

Ha azonban tüzetesen megfigyeljük írásait és válogatásait, a „megérteni és nem ítélni” akaró tekintet számára az is világossá válik, hogy *Lovas igazi ellenfele mindig is a hazudó, elkenő, sumákoló, agresszív, kétmérvés hatalom.* Amíg Amerika a szovjet rabságból felszabadulni igyekvő országok legfőbb támogatója és garanciája volt, Lovas az egekig magasztalta Amerikát. Viszont attól kezdve, hogy Amerika önös céljait, hódító törekvéseit jól hangzó szövegekbe, hamisságokba csomagolja, s nem tetszik neki az új, demokratikus rendszer ifjú titánjának „önfejűsége” és „nacionalizmusa”, tetszik viszont neki a régi rend D-209-es ügynökének roppant előzékenysége és szolgálatkészsége; nos, ezt a politikát Lovas könyörtelenül – szintén rendszeres, napi feladatként – ostromozza.³³³

A törzsi háborúzásba (csetepatéba) belefeledkezve Lovas olykor kétségtelenül maga szolgáltat „bizonyítékot” antiszemitizmusára. Amikor az Izrael Samírral (a Magyar Demokrata számára) készített interjújában³³⁴ felteszi a kérdést, hogy „Miért van az, hogy nálunk a zsidók folyamatosan antiszemitizmussal vádolják az embereket, noha háborítatlanul, sőt remekül élnek...”, szigorú mércével mérve – szó szerinti értelmezésben – zsidóellenességnek ad hangot. Nyilvánvaló ugyanis – ha máshonnan nem, a Kovács András-féle felmérésből –, hogy nem minden magyarországi zsidóról mondható el, hogy „folyamatosan” antiszemitizmussal vádolná nem-zsidó honfitársait, de még az sem, hogy remekül él. Az efféle általánosítások azonban igen gyakran a kimondandó vélemény („igazság”), markánsabb megfogalmazását, hangsúlyozását szolgálják, tehát nem formailag, hanem lényegileg értelmezendők. Amikor Izrael állam országos főrabbija történetesen azt nyilatkozta a magyar sajtóban, hogy itt a zsidók biztonságban érzik magukat, ugyancsak nyilvánvalóan általánosított, hiszen

³³³ Az az újságíró, aki úgy véli, neki örökös feladata a mindenkori politikai hatalommal (hatalmasságokkal) szemben ellensúlyt képeznie, jobbra kénytelen igazat adni Lovas mai amerikaellenességének – hiszen rendre ilyesféle hírekkel találkozunk: „Az Egyesült Államok újabb csapást mért az új Nemzetközi Büntető Bíróságra azzal, hogy Albániával egyezményt írt alá, amely révén a két ország egymás polgárait kölcsönösen kimenti a bíróság illetékessége alól.” (Lovas, Napi sajtószemle, Magyar Nemzet, 2003. május 5.)

³³⁴ Az új judaizmus. Izrael Samír a Nyugat új vallásáról és a Tilos Rádióról. Magyar Demokrata 2004/2

a főrabbinak egészen biztosan tudomása van olyan zsidókról is, akik szerint Magyarországon erős az antiszemitizmus és az országot szélsőjobboldali veszély fenyegeti.

Az iménti kérdés folytatása ugyancsak megmutatja, mi áll Lovas permanens harapós kedvének háttérében: mindenestre nem a vele szemben állók zsidóságával (származásával) van baja. „Ha egy békés, igavonó számárba állandóan belerúgnak, ráüvöltenek, hogy rohadt embergyűlölő, egy idő után felébred benne a vágy, hogy ne húzzon, hogy visszaharapjon” – írja egy helyütt.

Lovas számtalanszor kifejezte – köztudomásúlag – zsidó személyek iránti rokonszenvét. Rendszeresen idéz munkásságukból; ha külföldiek, nemegyszer elsőként ad hírt róluk Magyarországon. Lovas egész ténykedése – az, hogy figyelme mire terjed ki és mire nem –, azt bizonyítja, hogy bár jelentőséget tulajdonít a származásnak-kötődésnek, soha nem tulajdonít nagyobb jelentőséget, mint amennyit a tények, a számára rendelkezésre álló információk indokolnak. Lovas abban a legmerészebb és legkövetkezetesebb, hogy semmilyen „politikailag korrekt” megfontolásból nem hajlandó semmiféle önbutításra. Mint igazi újságíró, addig izgatja a megszerzett információ, amíg valamilyen formában ki nem adja magából, közre nem bocsátja.

A Lovas Istvánt megfejteti vágyó kérdést tehát úgy kell átformálnunk, hogy a tőle felsorolt – „szélsusogta” – nevek közlésével mit akart ő kifejezni vagy elérni. Izgatni, uszítani akart-e, s ha igen, kik ellen?

Természetesen egyszerű földi halandóként nem tudhatjuk biztosan, hogy általában a magyarság reprezentánsai közül ki zsidó, ki nem. Tiszteletben tartva az alapvetés logikáját, nem is kíséreljük meg, hogy kitotózzuk. A Lovas felsorolta nevek esetén azonban akár a magyar balliberális médiából is jószerivel tudható – ráadásul leginkább az érintettek közlése alapján –, hogy többségükben zsidó származású, zsidó identitású személyiségekről van szó, akiknek a származása és identitása (mint korábban megállapítottuk) alapos okkal hozható összefüggésbe antinacionalista (Orbán-ellenes) nemzetközi ténykedésükkel. Sokkal nagyobbat vét a tények, az igazság ellen az, aki kijelenti, hogy ez az összefüggés nem létezik, mint az, aki feltételezi, sőt, állítja létezését. De Lovast még ekkor sem érdekelné a származás, ha nem ugyanúgy gondolná, mint Finkelstein: a zsidók egy része (jó néhány hangadója, önjelölt képviselője) üzletet kötött a saját hasznára, saját szakállára. Lovas, akit politikai okokból, akár ha köztörvényes ürüggyel, sítire vágtak Kádár alatt, s aki álházassággal és a botránykeltés fenyegetésével szabadult el egykor Magyarországról, a rendszerváltás kezdetekor szívélyes, mondhatni, baráti kapcsolatokat ápolt a harsogóan antikommunista, demokratikus ellenzék Amerikába (New Yorkba) látogató tagjaival (Haraszi Miklóstól Kőszeg Ferencig). Ez a szívélyesség akkor, abban a pillanatban párolgott el, amikor Lovas felismerte: zsidó „barátai” az MDF (a jobboldal, a „nemzeti” oldal) ellenében összeálltak az „elvtársakkal”, a „kommunistákkal”, azaz a régi rend, a kádári diktatúra nómenklatúrájával. Amidőn Lovas visszatért Magyarországra, hogy kivegye részét a régi rendszer megdöntéséből, a demokrácia felépítéséből, maga is láthatta, sőt, újságíróként maga is megtapasztalhatta, hogy a formálódó új baloldal milyen cinkelt kártyával játszik, milyen – voltaképp demokrácián túli – eszközöket, módszereket alkalmaz: a nacionalizmus, az antiszemitizmus, a szélsőjobboldalosság, a szalonképtelenség, a diktatúrára törekvő harsány vádjával bunkózta le, kényszerítette térdre politikai és médiabeli ellenfeleit. S ebben a lázas igyekvésben – akkoriban az MSZP még kellően megszeppenve hallgatott – bizony élen jártak az SZDSZ vezérkarát elfoglaló egykori „barátok”. Ez olyan tény, olyan információ, amelyről lehet nem beszélni, de nem lehet elfelejtani, nem lehet úgy tenni, mintha soha igaz nem lett volna.

A kanyargós gondolatmenetet tehát most lerövidítve (kiegyenesítve), s összefoglalva:

Nem igaz az, hogy Lovas zsidóellenes. Semmiféle jele, bizonyítéka nincs annak, hogy Lovas általában utálná, gyűlölné, megvetné stb. a zsidókat, vagy hogy bármikor fellépett volna általában a zsidóság ellen. Ennek az ellenkezőjére viszont számos példát lehet sorolni,

amikor köztudottan zsidó származásúakért (pontosabban ezek valamilyen szellemi, erkölcsi teljesítményéért) lelkesedik.

Lovas egy viszonylag pontosan körülhatárolható, hazai politikai-szellemi tömörülés (az SZDSZ és szellemi környezete) ellen visel hadat, a fentebb elmondottak miatt. Nem azért, mert zsidók, hanem mert rendszerellenesnek – a „normális”, demokratikus rendszerváltozás kerékkötőinek – tekinti őket.

Lovas azonban egyúttal – ez sejthető, kikövetkeztethető – úgy véli, hogy e politikai-szellemi kör viselkedése és jeles tagjainak zsidó származása között összefüggés van. Fontos azonban, hogy a logikai irányt véletlenül sem fordítja meg, mert az olyan következtetésre vezet, amilyent ő nyilvánvalóan nem gondol. Nem gondolja tehát – még ha megnyilvánulásainak egyike-másika formálisan ezt igazolná is –, hogy minden zsidó úgy gondolkodik, ahogy a „barátai”, s ezek – leginkább SZDSZ-beli, SZDSZ körüli – szellemi társai.

Lovasnak mint a világra nyitott embernek nem általában a világ zsidói az ellenfelei (mint ahogy Finkelsteinnek sem), hanem csak azok, akik a zsidó szenvedés tőkésítésével szerzik meg a maguk hasznát; azok, akik hasonló fegyverekkel-módszerekkel bunkózzák le ellenségeiket, mint itthon Lovas egykori „barátai”; azok, akik kettős mércével mérnek. („– Te antiszemita!” – üvöltötte a géppisztolyos izraeli katona a palesztin csecsemőre. Halál a kettős mércére!” Jellemzően ennyi és nem több Lovas egyik könyvének előszava³³⁵.) Lovas azért dobta be – a Népszabadság segítségével – Véralgebra című írását (melyért a lap főszerkesztő-jétől ott helyben megkapta a „holokausz-relativista” bélyeget), mert ugyanúgy gondolja, mint amerikai megfelelője (azaz Finkelstein): „A Holokausz-dogma azzal, hogy teljesen ártatlannak nyilvánítja a zsidókat, lehetetlenné teszi az Izrael és az amerikai zsidóság elleni jogos bírálatok megfogalmazását.”³³⁶ S mert ma már szintén úgy gondolja (mint Finkelsteintől korábban idéztem), hogy „A Holokausz egy remek ideológiai fegyver. Segítségével »áldozatnak« tüntetheti fel magát a világ egyik legjelentősebb katonai hatalma, amely rendszeresen megsérti az alapvető emberi jogokat.”

Lovas tehát (akárcsak Finkelstein) sokkal inkább az emberi jogok, a véleményszabadság, az igazság bajnoka, sokkal inkább az álságos hatalomgyakorlók ádáz ellensége (olykor kaján provokálója), semhogy a zsidóságnak mint fajnak, népnek, történelmi-kulturális-vallási közösségnek volna ellensége. Ha Lovast e magatartása miatt antiszemitának tekintenénk, akkor ugyanígy kellene megítélnünk egy (angol nyelvű) izraeli laptól (a Ha'aretztől) kezdve, egy baloldali brit hírlapon (a Guardian-en) vagy egy konzervatív svájci újságon (Zeit-Fragen) át egy globális amerikai napilapig (az International Herald Tribune-ig) a nyugati sajtó csaknem teljes spektrumát, amelyben – Lovas szemlélésében – efféle gondolatokra bukkanhatunk:

Annak ellenére, hogy Blair brit miniszterelnök Camp Davidben arra akarta rávenni az amerikai elnököt, hogy egy palesztin állam létrehozásának időpontját tűzze ki, tekintettel arra, hogy a muzulmán világ az izraeli-palesztin konfliktust tekinti a legfontosabb vitás pontnak, az izraeli kormány diplomatái és az amerikai zsidó lobbizásért adta Bushnak, hogy népszerűsége forog kockán, ha enged Blairnek [...]” (Ha'aretz)³³⁷

„Nem hiszem, hogy bárki, aki emberi lénynek tekinti magát, képes erre főcímmel és Pénteken egy négyéves palesztin kislányt lőtt le egy katona – az izraeli hadsereg legújabb áldozata alcímmel Chris McGreal, a baloldali brit lap újságírója megvizsgálta a megrázó, hasonló gyilkosságok sorozatát. Egy ilyen eset: a zsidó állam katonái minden ok nélkül lövöldöztek. A lövöldözés előtt hazafutó kislány fejét két golyó érte. Édesanyját átölelte és meghalt. [...] Jonathan Sacks, Nagy-Britannia főrabijának nemrégiben azért dicsérte az izraeli hadsereget, mert a legemberibb a világon. Ezt a szöveget visszhangozzák az izraeliek is. Holott minden

³³⁵ Lovas István: Kettős mércével. Kairosz Kiadó, 2003.

³³⁶ Finkelstein, id. mű 60. o.

³³⁷ Lovas Napi sajtószemléje, Magyar Nemzet, 2003. március 29.

öt palesztin áldozat közül egy gyermek. 408 gyereket öltek meg 2000 szeptember óta, a megölt gyerekek egynegyede 12 évnél fiatalabb.” (The Guardian)³³⁸

„A címloldalról indítva nem kevesebb, mint nyolc teljes újságoldalon bizonyítja a svájci konzervatív lap, hogy az Irak elleni amerikai háborút Izraelben gondolták ki.” (Zeit-Fragen)³³⁹

„*Összedől a csődbe ment izraeli társadalom* főcímmel, *A cionizmus vége?* alcímmel a globális amerikai lapban megjelent írásában Avraham Burg, az izraeli törvényhozás 1999 és 2003 közötti elnöke, a knesszet munkapárti képviselője sürgeti Saront, hogy válasszon »a zsidó rasszizmus vagy a demokrácia között.« A cionista forradalom mindig is két oszlopon nyugodott: az igazságosság útján és az etikai vezetésen. E két oszlopnak mára nyoma sincs. »Az izraeli nemzetet ma a korrupció tákolmánya tartja össze, valamint az elnyomás és az igazságtalanság alapján nyugszik. A zsidó túlélésért folytatott kétezres éves küzdelem mára települések államává züllött, amelyet korrump törvényszegők amorális klikkje kormányoz, miközben saját állampolgáraikra és ellenségeikre sem figyelnek.«” (International Herald Tribune)³⁴⁰

Mi Lovas „szélsusogása” ahhoz képest, hogy a Ha’aretz egy másik számában arra találunk megjegyzést, hogy az oroszországi zsidóellenesség csökkenéséhez hozzájárult a Jelcin-barát orosz zsidó „oligarchák” eltűnése, és arra találunk adatot, hogy ennek ellenére „nyolc zsidó klán kezében van a 64 legnagyobb orosz vállalat tőkéjének 85 százaléka”³⁴¹? Mindez együtt sem feledtetheti azonban Elek István tartalmilag helyénvaló ítéletét Lovas vasárnapi jegyzetéről: vagyis, hogy „antiszemita áthallásra” ad alkalmat. Abból a szempontból, hogy az ilyesféle ítélet milyen politikai-taktikai hiba egy törzsi háború kellős közepén, érthető Lovas dühödt reagálása. Ahhoz képest viszont, hogy a susogó széllal maga Lovas mekkora politikai és taktikai hibát követett el, be kell látnunk, Elek hibája teljesen eltörpül.

Hiába semmi köze Lovasnak az antiszemitizmus bármely válfajához (fokozatához), ha az áthallás miatt mégis ezt fogja elhíttetni magáról; de nem csak magáról, hanem mindazokról, akiknek szolgálatába áll. De talán ez sem olyan nagy ár az igazság kiderítéséért, felmutatásáért. Ez a tudása, információja azonban, mely felebarátai származására vonatkozott, attól a pillanattól fogva, hogy kilépett a megértésre törekvő elemzés kapuján, s közhírré tétetett (susogásra bocsáttatott), ebben a mai, hazai szellemi-politikai környezetben nem egyszerűen haszontalanná, értéktelenné vált, de valósággal károsá; mert – akármilyen furcsa – nem felmutatta, hanem elfedte az igazságot! Mert a susogást hallgatók számára ebben a pillanatban nem a nemzetközi országlejáratókat, hanem a zsidókat tette ellenséggé. Nem azokat a zsidókat, akik elkövetik az országlejáratást, hanem az összest. Azt a gubancos logikai utat, amelyet eddig bejártunk, hogy cáfoljuk Lovas antiszemitizmusát, akármennyire következetes és igaz is, nincs ember, aki ott a készülék mellett rögtön átláthatná. A médiafogyasztó, abban a futó pillanatban, általánosít, kivétel nélkül mindig. Zsidó is, nem-zsidó is. Primitív ember és Nobel-díjra érdemesült ugyanúgy.

Nem sokkal a nagy fontosságú, 2002. évi országos választások előtt nyilatkozta Kertész Imre: „Magyarországon nyílt antiszemitizmus uralkodik. Nyíltan nácik, agresszív nacionalisták lépnek fel a médiában”. Legnagyobb bjaink „zsidózásai” és „nácizásai”, akár itt, akár ott, így vagy úgy hangozzanak el, mindenképp kiváló alkalmak a törzsi háború prolongálásához. Viszont bizonyosan nem alkalmasak, minden kétségtelen szándékuk ellenére sem: az igazság – az igaz igazság – felmutatására.

Akkor meg...?

³³⁸ Uo., 2002. július 29.

³³⁹ Uo., 2003. február 26.

³⁴⁰ Uo., 2003. szeptember 8.

³⁴¹ Uo., 2003. május 5.

ELLENPRÓBA

Összevetés Sartre antiszemitájával

Fontos állításoknak érdemes elvégezni az ellenpróbájukat, a fordított irányú igazolásukat. Jean-Paul Sartre mintegy hatvan éve – *Elmélkedések a zsidókérdésről* című könyvében – aprólékosan leírta, milyen is az igazi antiszemita. Nem állíthatjuk, hogy Sartre tévedhetetlen volna, ám meglátásai valamelyest mégis jó összevetési alapot nyújtanak számunkra: nem voltunk-e túl engedékenyek (netán szigorúak) a magunk ítéleteinek meghozatalakor, amikor összeállítottuk a magunk „Antiszemita” példatárát?

Megnézzük tehát, mit feltételez Sartre: milyen gondolkodásmód, tulajdonságok, magatartásjegyek jellemzik az ő antiszemitáját (legalábbis szemeztünk a kínálatból), aztán megvizsgáljuk, hogy mennyire felelnek meg ezeknek a magunk kiválasztottjai (az esetek és az emberek). Egyúttal azonban ki fogjuk használni Sartre némely filozofikus mélységű tézisé, hogy cáfolásával vagy megerősítésével messzebb menő (az öt eseten és emberen is túlmutató) következtetésre próbáljunk jutni. – szigorúan a magyar törzsi háború természetével kapcsolatosan.

Tehát Jean-Paul Sartre szerint, az ő szavaival:

1. Az antiszemitizmus egyáltalán nem gondolat, nem vélemény, hanem elsősorban szenvedély³⁴². Nem ritka, hogy valaki inkább a szenvedélyt választja, nem az ésszerűséget. De szenvedélyének tárgyát (az asszonyokat, a dicsőséget, a hatalmat és a pénzt) rendszerint szereti. Mivel az antiszemita a gyűlöletet választotta, kénytelenek vagyunk arra következtetni, hogy a szenvedélyes állapot az, amit szeret.³⁴³
2. A zsidóról alkotott vélemény korántsem tapasztalatból fakad, éppen ellenkezőleg, az előzetes megvilágításban látják a tapasztaltakat; ha nem léteznének zsidók, az antiszemiták bizonyára kitalálnák őket.³⁴⁴
3. Az antiszemita a tömegek embere, akármilyen kicsi növésű, még gondos elővigyázattal le is hajol, nehogy kilógjon a nyájból, és szembe találja magát önmagával. Ez a mondat: „Gyűlölöm a zsidókat”, azok közé tartozik, amelyeket csoportosan mondanak; ezzel a mondattal az ember tradícióhoz és közösséghez köti magát – a közepszerűekhez. Az antiszemitának az intelligencia: zsidó tulajdonság, tehát nyugodt lélekkel lenézheti azt, mint minden olyan egyéb erényt is, amellyel zsidó rendelkezhetik.³⁴⁵
4. Az antiszemita úgy áll szemben a zsidóval, mint az érzelem az értelemmel, mint az egyes az egyetemessel, mint a múlt a jellel, mint a konkrét az absztrakttal.³⁴⁶
5. Az antiszemitizmus teljes egészében meghatározza az antiszemita egész egyéniségét. Természetesen az egyik antiszemitánál egyes jellegzetességek hangsúlyozottabbak, mint a másikonál. De minden esetben egyszerre van jelen valamennyi tényező, együtt, egymással kölcsönös összefüggésben. A zsidó – mondja az antiszemita – teljes egészében romlott, teljes egészében zsidó. Az antiszemita felfogásában minden személy szétbonthatatlan egész.³⁴⁷

³⁴² Jean-Paul Sartre: *Elmélkedések a zsidókérdésről*. Göncöl Kiadó, Bp., 7. o.

³⁴³ Id. mű 13-14. o.

³⁴⁴ Id. mű 10. o.

³⁴⁵ Id. mű 17-18. o.

³⁴⁶ Id. mű 19. o.

³⁴⁷ Id. mű 13. és 26-27. o.

6. Az antiszemita tehát olyan ember, aki fél. Persze nem a zsidóktól, hanem önmagától, a lelkiismeretétől, a szabadságtól, az ösztöneitől, a felelősségeitől, a magánytól, a változástól, a társadalomtól és a világtól, vagyis mindentől, a zsidók kivételével. Gyáva ember, aki nem akarja bevallani magának a gyávaságát. Gyilkos, aki visszafojtja és cenzúrázza ölési hajlamait, de megfékezni nem tudja őket, és mégsem merészel másképp ölni, mint képletesen vagy a tömeg személytelenségében.³⁴⁸
7. Röviden összefoglalva: az antiszemita fél az emberi sorstól. Az *antiszemita kőkemény szikla, dühöngő vihar, pusztító villám akar lenni: minden, csak nem ember*.³⁴⁹

Az egyszerűség kedvéért haladjunk többé-kevésbé sorjában, s így szembesítsük magunkat (példáinkat) Sartre antiszemitájának vonásaival.

Sartre szerint az antiszemita sajátja a szenvedélyes gyűlölet. A gyűlölet a lélekben képződik, s ezáltal jól elrejtethető. A szenvedélyes gyűlöletnek azonban előbb-utóbb csak ki kellene ülnie az arca, rá kellene ülnie a hangsúlyokra, mondatokra. Vajon jellemzi-e ez Csoórit, a „halálra” kövezettet, vagy Lovast, a legnagyobb „antiszemitát”?

Lovast – írásai, hangos jegyzetei nyomán sokan tartják gyűlölködőnek, olykor még azok is, akik nem tartják antiszemitának. Pedig Lovas épp elégszer adta bizonyítékát kajánságának; annak, hogy élvezi az ütközeteket. Ilyenkor valóban tetten érhető szenvedélye, de nem a gyűlölködésé, hanem a szellemi csörtéé. Éppen ezért harcol mindenféle hatalom ellen, és soha a kicsik, szürkék, hatástalanok ellen. A gyűlölködés nem benne fészkel, hanem némely olvasóiban, hallgatóiban születik: igaz, Lovas eltökéltsége, rámenőssége, sőt, kérlelhetetlensége miatt. Ama tulajdonságai miatt, amelyek máskor meg mindenkinél magasabbra emelik a törzsi harcosok közül.

Ráadásul Lovas vélt „antiszemitizmus”, csodák csodájára, azután támadt fel, hogy előzőleg szívélyes kapcsolatban állt – köztudomásúlag zsidó – ellenzékiekkel; korábban pedig soha semmikor nem jutott eszébe „a zsidók”-kal vagy Izraellel foglalkozni. Sartre szerint az antiszemitának a zsidóról alkotott véleménye korántsem tapasztalatból fakad, éppen ellenkezőleg, „előzetes megvilágításban látja” a tapasztaltakat – ám Lovasra sehogy sem illik rá „a tapasztalat előtti”, előítéletes gyűlölet, mint az antiszemiták egyik legfőbb tulajdonsága.

Ugyanez érvényes Csoórra is és állítólagos gyűlöletére, holott évtizedes baráti viszony fűzte őt zsidókhoz. S bár Csoóri költőként vitathatatlanul az emberi lét teljességére figyel, sokkal inkább szelíd, kiegyensúlyozott költő ő, semmint hangos és kihívó. Rá nézvést különösen igaz, hogy a gyűlölet (és a félelem), mely a felé tartó közáport útjára indította, nem benne támadt, hanem a kőhajítókban. Nem mintha egy szelíd és gondolatilag kiegyensúlyozott ember ne lehetne a maga módján eltökélt, nagyságából és hiúságából fakadóan erőszakos. De ez ugyancsak nem tévesztendő össze a szenvedélyes fajgyűlölettel.

Ha, mint Sartre állítja, az antiszemita a tömegek embere (aki akármilyen kicsi növésű, még gondosan és elővigyázatosan le is hajol, nehogy kilógjon a nyájból, és szembe találja magát önmagával), akkor nem csak Lovas és Csoóri, de Csurka sem illik a képbe. Csoóri semmilyen értelemben nem tömegember; nem csak mert gondosan kerüli a zajos és tömeges (ennek megfelelően színvonalatlan) csoportosulásokat, de azért is, mert nem érez különösebb vágyat arra, hogy a tömegekhez szóljon, hogy befolyásolja őket. Lovas vagy Csurka annál inkább. Viszont sem Lovasra, sem Csurkára nem érvényes, hogy gondosan, elővigyázatosan bármikor is lehajoltak volna, hogy ne lógjanak ki a sorból. Hogy bármikor is csak csoportosan lettek volna hajlandók bármit mondani, mint Sartre tömegember antiszemitája. Csurka is, Lovas is mindig előbb szólalt meg, mint bárki más.

Arra pedig már ifj. Hegedűsnél sem találunk árulkodó nyomokat, hogy számára az intelligencia zsidó tulajdonság volna, tehát nyugodt lélekkel lenézné (mint minden olyan

³⁴⁸ Id. mű 43. o.

³⁴⁹ Id. mű 43. o

egyéb erényt, amely a Sartre szerint a zsidókat jellemzi). Ifj. Hegedűs haragját sokkal inkább az az oktan önhiúség (mondhatni, fennhéjázó butaság) váltotta ki, amellyel a Magyar Hírlap szerzője és a mögé képzelt galíciai jöttmentek úgy gondolták, joguk lehetne bárkit is kirekeszteni ebben a (magyarok lakta) országban.

Az antiszemita, Sartre szerint, úgy áll szemben a zsidóval, mint az érzem az értelemmel, mint az egyes az egyetemessel, mint a múlt a jelennek, mint a konkrét az absztrakttal. Nos, rendszerváltozásunk törzsi háborúját végig a kétoldali hisztérikus megnyilvánulások kísérték, és semmiképp nem jellemezte több higgadt értelem és kevesebb szenvedélyes gyűlölködés, utálkozás az antinacionalista törzset (benne a zsidókat), mint a nacionalistát. Az egyetemes látásmód dolgában egészen biztos, hogy Lovas vagy Csoóri kenterbe veri a legtöbb rövidlátó (beszűkülő) antinacionalistát, akik legfeljebb a szólások szintjén látják be, hogy Magyarországnak *magyar* országgént kell megkeresnie és megtalálnia helyét a nagyobb közösségben; nem csak a magyarok, de minden európai érdekében.

Sartrenak ezúttal az a sémája sem illeszthető a magyar „antiszemita” jelöltekre, hogy ezek inkább a múltat, a zsidók inkább a jövőt tartanak figyelmük homlokterében. E francia baloldali gondolkodó szerint egyébként „Ahhoz, hogy valaki az unokák szemére vesse a nagyapák vétkeit, elsősorban igen primitív fejlettségű felelősségérzés kell” (mint amilyen az akkori lengyeleket jellemezte volna, akik múltbéli viselkedésükért gyűlölték volna a zsidókat)³⁵⁰. Mára inkább az vált jellemzővé (noha teljesen érthetően s kellő tisztelettel véve tudomásul), hogy a zsidóság érzelmei, gondolatai tapadtak meg a múltnál (a holokausztjánál), s a nem-zsidók hozzá való „megfelelő” viszonyulását a közös jövőépítés elemi feltételének tekintik. Az is kétségtelen azonban, hogy a radikális nacionalisták köreiben (Csúrkáékéban) már az öltözék (a Bocskai-ruha) is a múlthoz való szenvedélyes kötődést tanúsítja. Lovas viszont leginkább a jelenben él; ha ez nem mindig sikerült neki, annak tudható be, hogy a továbbelő kádári nómenklátúra egyszerre fogja át a múltat, a jelen és a jövőt. Csoóri pedig csak annyiban és annyira kötődik a múlthoz, amennyiben és amennyire a hagyományok, kulturális értékek óvása, megőrzése valójában a jövőt – az értékes jövőt, benne a magyarokat és nem magyarokat egyaránt – szolgálja.

S hogy viszonyulnak „antiszemita” jelölteink a konkrétához, s az ő „gyűlöltjeik” az absztrakthoz? Nos, úgy tűnik, ebben a szembeállításban sok igazság van. „A zsidónak” egyfelől több évezredes vándorlása, hontalansága, gyökértelensége *miatt*, másfelől saját, minél teljesebb emancipációja megteremtése *reményében* inkább a konkrét (nemzeti kötődések, hagyományok) szétfeszítése, egyszersmind az absztrakt (egyetemes) állapot megteremtése az érdeke. Messzebb lát, mint egy nemzet s egy ország határai, s az onnan – a nemzetek feletti szférából – derengő szebb jövőért, az emberiség közös nagy szárnyalásáért hamarabb hajlamos sutba vágni, szétördelni, lerombolni mindazt, ami a nemzetet nehézkessé teszi, földhöz tapasztja: tehát múltját, hagyományait, jelképeit, belső kötelékeit. Konkrétan nemzeti szokások, saját hangsúlyos értékek, erkölcsök helyett szívesebben látja az elvontabb szabályok, az egész világra kiterjedő általános emberi és polgári szabadságjogok uralmát, mert ezek, hite szerint, nagyobb biztonságot, szabadabb érvényesülési lehetőséget teremtenek számára.

Vele szemben a nem-zsidó, s ráadásul nacionalista magyar – éppen azért, mert fontosak: azaz értékek számára – inkább óvná, őrizgetné a nemzet sajátos vonásait, de magát a nemzetet is a túl gyors, sokszerű (szabadjára engedett, azaz: „szabadelvű”, „liberális”) változásoktól, a „szervetlen fejlődéstől”, a „forradalmi” felfordulásoktól, rombolásoktól. Nos, nem először állapítjuk meg: Magyarország számára a legjobb jövőbe vezető út alighanem e kétfajta szemlélet és törekvés megfelelő egyvelegéből keveredhet ki. Eredendően egyik sem bűn tehát, jó esetben pedig mindkettő valósággal erény.

³⁵⁰ Id. mű 12. o.

Elérkeztünk Sartrenak ahhoz a filozofikus mélységű felvetéséhez, amely ugyan nem mentes a logikai döccenéstől, de így is kiváló alkalmat nyújt a szembesítéshez és tisztázáshoz. Már csak azért is, mert további tételei ugyancsak e körül forognak, ezt építik, erősítik. Ennél is fontosabb azonban, hogy voltaképp itt válik el az igaz ember a férgesétől: akire nézve valóban helytálló az a Sartre-i tétel, hogy „Az antiszemitizmus teljes egészében meghatározza az antiszemita egész egyéniségét”; akire igaz, hogy mindaz a vonás, amelyet korábban felsoroltunk s amelyekről még szólunk, őbenne „minden esetben egyszerre van jelen”, „együtt, egymással kölcsönös összefüggésben”; s aki valóban úgy vélekedik, hogy „a zsidó” „teljes egészében romlott, teljes egészében zsidó”. Az ilyen ember a mi felfogásunk szerint is valóban antiszemita, a szó igazi (tömény) értelmében – tehát egyszersmind bűnös, tán büntetendő is. Akiben viszont a szóban forgó vonások (tényezők) nincsenek hiánytalanul jelen, Sartre értelmezésében nem antiszemiták; s ha már elfogadjuk gondolatainak, meglátásainak időtállóságát és aktualitását, szerencsés volna az ő komplex szemléletét széles körben ismeretessé tenni, s rögvést követésre ajánlani. Nem azért, mert ezáltal jó néhány „antiszemita” megúszhatná a megbélyegzést (a „megkövezést”) és a büntetést, hanem azért, mert ezáltal jó néhány *nem* antiszemita kerülhetné el az alaptalan, okatlan vádaskodást. Kevesebb olaj ömlene a tűzre, lanyhulhatna a törzsi háború hevessege.

De mielőtt Sartre gondolatait e nemes célra felhasználnánk, a tisztesség úgy kívánja, vizsgáljuk meg, valóban igaza van-e. (S nem csupán a tisztesség kívánja: ha csak egy picike rész is helyet kapott bennünk Krisztus lelkéből, akkor az emberiség férgesével – az igazi antiszemita lelkével is kezdenünk kell valamit, megértésével, s főleg hite, rögeszméje megingatásával is meg kell próbálkoznunk...).

Mindenekelőtt a logikai döccenő: amit a filozófus az antiszemita szemére vet, ugyanazt maga is elköveti. „Az antiszemita felfogásában minden személy szétbonthatatlan egész” – mondja Sartre, ő pedig ugyanilyen séma szerint szétbonthatatlan egésznek tekinti az antiszemitát. Sartre úgy képzei, hogy ha az antiszemita oktalanul gyűlöl, akkor minden gondolata, ténykedése ettől az irracionális gyűlölettől van átítatva; hiszen voltaképp nem a zsidókat gyűlöl, hanem a gyűlölet szenvedélyét szereti. Ha nem volnának zsidók, gyűlölete kiélésére „bizonyára kitalálná őket”.

Sartre nyomán és Sartre-tól függetlenül a mai napig közkeletű, általános felfogás, hogy aki antiszemita, az nem ember, azt ki kell rekeszteni a közéletből, annak el kell lehetetleníteni az életét, karrierjét. Az igazi baj ezzel a felfogással leginkább az, hogy mivel a túloldalról nyakló nélkül szeretik rásütni minden törzsi ellenségre az antiszemitizmus vádját, legalábbis az ország egyik (bal) feléből sikeresen rekesztenek ki jobb sorsra, azaz több megbecsülésre méltó, akár igazán nagy formátumú embereket. (E felfogás tehát igazából nem is marad meg puszta szemléletnek, hanem rögtön ítélkezéssé, önbíráskodássá változik.)

E nagy formátumú emberek olykor a másik oldal szellemi óriásai. Akikből ha a túloldal bűnösöket és törpéket igyekszik gyártani-zsugorítani, akkor az őket (az óriásokat) tisztelők és szeretők sokaságában elementáris dühöt, fájó keserűséget, csöndes, nehezen kiirtható ellenszenvet, akár gyűlöletet fognak támasztani, amely ki más ellen irányulna és irányulhatna, mint e különös gyártók-zsugorítók ellen.

Lovas István (e sorok írásakor) legfrissebb lapszemléjéből (Magyar Nemzet, 2003. augusztus 26.) tudom meg, hogy egy (a német családokkal, idősekkel, nőkkel és fiatalokkal foglalkozó minisztérium támogatásában megjelenő) német-héber nyelvű internetes honlap (Entimon) „elemzésében” hosszan ír Csoóri Sándor „antiszemitizmusáról” is. Meg egy sereg másról, ami csak látszólag nem tartozik ide s töri meg gondolatmenetünket. Arról például, hogy kódolt antiszemitizmus volna a „liberális”, a „liberális-bolsevik”, de még a „tavaszi nagytakarítás” kifejezés is; vagy arról, hogy Kertész Imre szerint magyarnak lenni apakomplexusban szenvedő, szado-mazochisztikusan perverz kelet-európai kisállam-lelkület, amely saját frusztráltságát azzal „reagálja le”, hogy a kisebbségeket gyűlöl. Meg arról, hogy

a Magyar Rádió is antiszemita, mert Liszt Ferenc Les Préludes-jét játssza, egyébként Orbán idegengyűlöletének is sokszor hangot adott. E kicsi dióhéjban, hihetetlen, de minden ott van, amiről beszélünk. Akárcsak egy másik kicsi dióhéjban, az ugyanitt szemlézett vezető holland lap (NRC Handelsblad) egyik cikkében, a kilenc év után Magyarországról távozó tudósító nem kevésbé elfogult és egyoldalú írásában, amelyben pedig Heller Ágnessel találkozhatunk. Szerinte „A magyarok neurotikus, egészségtelen és beteg nép, mely híján van minden önbizalomnak. Elvesztették identitásukat, és saját magukon kívül mindenkit hibáztatnak.” A holland tudósítónő megemlékezik arról is, hogy Orbán idején egy diákcsoport a külföldi tudósítók minden megjegyzését figyelemmel kísérte, de pechjük lett, mert „két évvel később a »külföld« bosszút állt azzal, hogy Kertésznek irodalmi Nobel-díjat adományozott”.

Nincs különösebben nehéz dolga a magyar törzsi háború krónikásának (pontosabban természetrajza elemzőjének), mert valóban minden cseppben ott van a tenger; s mintha ez a tenger is örökkévaló lenne. Nemcsak a (nem-zsidó) magyarok szenvednek apakomplexusban, de – úgy tűnik – a zsidó magyarok is. Lehetne persze mindkettőt több megértéssel szemlélni és kevésbé bántóan kifejezni, a lényeg azonban nem változik ettől: itt valóban nép feszül népeknek, helyesebben: törzs feszül törzsnek, s az egyik a másiktól komplexálódik és frusztrálódik, egymástól vannak üldözési mániáik, pontosabban: mániájuk a másikban testesül meg.

Mondhatnánk, Csoóri éppen olyan gyarló, hibákkal teli ember, mint bárki más (hiú, túlérzékeny stb.), de akárhogy nézzük, forgatjuk is (még a nagy, ugyebár baloldali gondolkodót is segítségül hívva), az antiszemitizmus (fajgyűlölet) bűne sehogy sem illik rá. Csoórinak nem az a bűne, hogy antiszemita volna, hanem az, hogy nagyon magyar, s ez persze nincs ínyére egyetlen antinacionalistának sem. De legalábbis a korlátozottabbjának (betegebbjének, identitás-zavarosának), aki a nagyon magyart csak nagyon antiszemitaként, nagyon idegengyűlölőként, nagyon fasisztaként tudja elképzelni. A tenger attól tűnik öröknek, hogy ugyanezt már a holokauszt óta, a világháború befejezésétől folyamatosan átélhetjük, kezdetben zajosabb, később csendesebb, mostanság (a rendszerváltozás kezdete óta) újra zajosabb formában. 1945-ben Németh László, Féja Géza, Kodolányi János, Sinka István és Szabó Lőrinc ellen indult szellemi hajtóvadászat, hogy ezt az öt embert háborús bűnösnek a vádlottak padjára ültessék.³⁵¹ (Bizonyára ugyanide szánták volna Szabó Dezsőt is, ha nem hal meg „idejében”). Bibó Istvántól, akit ma is gyakran emlegetnek, annál szűkebben idéznek, éppen ideje lenne átvenni azt az árnyalt szemléletmódot, amely eddig sehogy sem akart gyökeret verni. Ebben segíthet most Petrik Bélának a Magyar Szemlében megjelent tanulmánya (Bibó István és a Parasztpárt centruma), amelyben Bibónak, végre-valahára, nagyon fontos, mondandónkkal egybevágó gondolataival találkozhatunk.

„A Szabó Dezső ellen emelt fasiszta vádat érdemes volna pontosabban megformázni, helyére tenni. Világosan megmondani, hogy Szabó Dezsőnek mind a parasztság kérdésében elfoglalt álláspontjai, mind pedig magyar patrióta álláspontjai mérhetetlen és teljességgel mértéktelen romantikával voltak terhelve, ugyanakkor leszögezni, hogy a faszizmusból nem volt benne sem hatalom-kultusz, sem diktátor-kultusz, sem erőszak kultusz.”³⁵²

Petrik megállapítása szerint Bibó nem azokat ítélte antiszemitának, akik nem szerették a zsidókat, hanem azokat, akik a zsidóság világméretű összeesküvésének gondolatát képviselték. A népi mozgalomban egyetlen ilyen ember volt, Erdélyi József, akitől a népi mozgalom tagjai is nyilvánosan elhatárolták magukat 1943-ban. A többiekre Bibó két viszonyulási pontot különböztetett meg: Az egyikre szintén valamiféle zsidóellenes érzület volt jellemző, amely azonban „soha egy pillanatra sem fogadta el a hitlerizmus akár német, akár magyar változatainak bármelyikét.” Ennek az álláspontnak legmarkánsabb képviselője Sinka István volt, akinek nézetei egyfelől személyes emlékekből, másfelől paraszti radikalizmusából

³⁵¹ Petrik Béla: Bibó István és a Parasztpárt centruma II. Magyar Szemle, 2002. december. 116. o.

³⁵² In: Petrik, id. mű 115. o.

táplálkoztak, ellenséggént kezelve minden nagyitőkét, így a zsidó nagyitőkét is. A másik viszonyulásként a Szabó Dezső-i álláspont képviselőinek körét érintette, ide sorolva Németh Lászlót, Féja Gézát, Kodolányi Jánost. Nézetük szerint „a nagyméretű és nagy tömegű zsidó és német asszimiláció a magyar nemzet számára túlzott, nehezen megemészthető és egészségtelen jelenséget okozó folyamat volt...”.

Ennek ellenére erről az álláspontról nem tételezhető fel tudatos rosszindulat, szögezte le Bibó (folytatja Petrik), és nem hasonlítható az antiszemitizmus „gyilkolásba és nihilbe vezető perspektívájához” sem. „Nem is a szó tömény értelmében vett antiszemitizmus, hiszen a zsidóknak nem tulajdonít központi vagy egyetlen szerepet: elsősorban az érzékenységüket sérti meg.”³⁵³

Íme már nem csak Sartre-nál, de Bibónál is szükségeltetik az igazi antiszemitizmushoz valamiféle gyilkos ösztön, valamilyen irtási vágyakozás. Nádas Péter fel is tételezi a mai magyar nacionalistákról, hogy van bennük ilyen szándék. Vajon hol lehet ezt megtalálni, mondjuk, Csoóri Sándornak akár a nyilatkozataiban, akár esszéiben, akár költeményeiben. Jómagam ez utóbbiak között végre ráleltem egy rövid versikére, amelyből kellő igyekezettel kiolvasható (azaz kellő érzékenységgel kiérezhető) az ölési vágy³⁵⁴, s az, hogy szerzője (mint Sartre mondja), *kőkemény szikla, dühöngő vihar, pusztító villám akar lenni: minden, csak nem ember*. Így szól:

Ősember és ősgyerekek

Ősember
és
ősgyereke,
amikor még vadász volt,
ki-kijárt
az őserdőbe,
s naphosszat csak vadászott.

Ősember
és
ősgyereke,
ha pontosan célzott,
minden este
hazavitt és
megsütött és
meg is evett egy-két rinocéroszt.

De ha nehéz, sőt lehetetlen is igazolni, hogy Csoóri embertelen, Lovasról, a „jobbegyenseiről” elhíresült, kemény, sokszor kíméletlen újságíróról bizonyára könnyűszerrel bebizonyítható, hogy a zsidóüldözésem kívül semmi más nem érdekli. Mi másról árulkodnának lapszemléi, amelyek jószerivel minden alkalommal (azaz minden álló nap) hemzsegek a zsidó

³⁵³ U. o. 115-116. o.

³⁵⁴ Az iróniát félretéve: természetesen Csoóri költészetében is felfedezhetők itt-ott a „gyilkos” indulatok (Célzógömb); mint ahogy, ha nagyon keressük, szinte valamennyiünkben. Rá azonban – a megkövezettre – igazából ezek a sorok jellemzők:

„Elszéledt barátaim is visszatérnek:
egyikük arca nyugtalan külváros lesz,
a másiké tanya-rom vagy éppen Európa –
Lesz egy napunk, amikor meggyűlöljük a bukásunkat,
S ami velünk vészett, velünk támad föl újra.”
(Egyszer majd ez is elmúlik)

vonatkozásokról? Az elemző azonban két ok miatt is nehezen hajlik erre az egyszerű magyarázatra. Az egyik, hogy az évek jönnek, mennek, de a törzsi háborúság (ha nem változatlan formában s hangsúlyokkal is) marad: az újságíró nem ragaszkodik jobban a témához, mint a téma a jelenvalósághoz. A másik, hogy a kíváncsi szemlélő rendre belebotlik olyan Lovas-szemlékbe, amelyekből inkább afféle gyermekes báj, (újságírói) csudálkozás sugárzik, semmint gyilkos (politikusi) ösztönök; márpedig az igazi antiszemitanak – Sartre „időtálló” meglátása szerint – tetőtől talpig gonosznak kellene lennie.

Ilyesféle rácsudálkozásokra gondolok:

Prometeáról, az első, klónozás nyomán világra jött lóról, illetve az ehhez vezető munkáról tudósít [...] a bostoni lap. Amerikai tudósok úgy kommentálták az eseményt, hogy az bizonyíték arra, „megfelelő erőforrások birtokában biológiai értelemben valószínűleg lehetséges minden állat, így az ember klónozása is”. A lóversenyvilágot is foglalkoztatja a klónozás kérdése: legfőbb szervezetük, a Jockay Club már deklarálta, hogy csak természetes fogantatás nyomán világra jött lovakat fogad el.³⁵⁵

De dobjuk félre Sartre-t, ne takarózzunk vele! Világháborús visszaemlékezések szerint a legnagyobb náci tömeggyilkosok némelyike szenvedélyes muzsikakedvelő volt. A világtörténelemből egyébként is úgy tűnik, hogy nem csupán a szenvedélyes gyűlölet, de a szenvedélyes szeretet is képes ölni. Hogy mást ne mondjak, Izrael feltámasztásáért is rengeteg cionista áldozta életét. A hősöknek kijáró tisztelettel kell megemlékezni róluk. Még akkor is, ha e hős cionisták nem mindig a maguk, hanem gyakran mások életét áldozták fel. Volt, aki terroristák módján robbantgatott, később meg Nobel-békedíjat kapott. Milyen emberi vagy isteni mérce engedheti s engedhetné meg, hogy a magyar nacionalistáknak örökre „az emberiség alja” „kitüntetés” dukáljon, másoknak pedig akár a Nobel-díj? Vajon nincs-e összefüggés a magyar egymércés kitüntetési szokások és a között, hogy a magyarok „neurotikus, egészségtelen és beteg nép, mely híján van minden önbizalomnak” (Heller)? Hogy a magyarok „elvesztették identitásukat” (Heller)? Amit csak megtetéz a magyar „kisállam-lelkület” (Kertész). Lehetne-e Izrael ma a világpolitika meghatározó tényezője, ha ott mondogatták volna: „Merjünk kicsik lenni!” (Kovács)?

Ugyanaz a homályos, torz szemüveg (azaz életfilozófia), amely legnagyobbjainkba belelátja Sartre tetőtől-talpig antiszemitáját, a túloldalon felvéve csak a tetőtől-talpig magyargyűlölő, öntelt, összeférhetetlen zsidót látja meg Kertészben. Ugyanaz a torz szemüveg, amely a Heller Ágneseket nagyszerű gondolkodóként tiszteli, a nemzetféltő Csoóri Sándorokat pedig veszedelmes bűnözőként rettegi, a másik oldalon felvéve kommunista ideológusokat és rasszista, cionista zsidókat formáz a Heller Ágnesekből. Praktikusan (nem kevésbé filozofikusan) tehát úgy tehető fel a kérdés mindkét törzs harcosai és főképp tapsolói számára: biztos, hogy megéri? Biztos, hogy jó üzlet a fékevesztett elfogultság, a szellemi félvakság, a csörlátás, amely nem a maga teljességében és gazdagságában látja és láttatja az embert? Sőt, már nem is látja az embert – mert már nem is az embert látja; csupán a maga félelmeit, rögeszméit...

³⁵⁵ Lábjegyzetek türelmes olvasói kedvéért idézek még két hasonló példát Lovastól: „A portugálok a rájuk nehezedő nyomás ellenére sem akarnak lemondani sziesztájukról, és követelik, hogy ebéd után szunyókálhassanak még húsz percet. Szerintük a szieszta elősegíti a harmonikus bioritmust, megszabadít a stressztől, és pszichoszomatikus szinten javítja az életminőséget. A szieszta mellett fellépő közéleti személyiségek utaltak arra is, hogy Kínában a sziesztát törvény védi, és arra, hogy a NASA szerint a napközben alvás 34 százalékkal növeli a munkateljesítményt.” (Magyar Nemzet, 2003. június 5) „Vészjósló foglalkozási ártalomról számol be Svédországból a brit távirati iroda, mely szerint a hullaégetés során számos koporsóban robbannak fel a holttestek. A robbanást a szív-működést elősegítő pacemaker felhevült elemei okozzák.” (Magyar Nemzet, 2003. április 8.)

HOGYAN TEREM AZ ANTISZEMITA?

Ami a levélből kimaradt

Verőfényes nyári délelőttön sziporkázik a természet pompájába rejtett hegyi strand fesztett víztükre, és a káprázatból felém úszva, V. Éva néni megkérdezi: Miért zsidózol?

Én tetőtől talpig zsidó vagyok, mondja nyugodt hangon, miközben reszkető keze a medenceparton táncol – lehet, hogy egykor a fejemet simogatta vele. Anyám szerint ingyen és szeretettel gyógyított bennünket, gyerekeket. „Nekem ugyan már mindegy – mondja most Éva néni, negyven év múltán –, nemsokára meghalok. De mi lesz a többiekkel?”

Kurtág Gyuri bácsi – Kossuth-díjas zeneszerző –, feleségével, Márta nénival, úgy hírlík, végtelenített előadókörutakon kering a nagyvilágban. A Zenei Alapban összespórolt pénzét a hatvanas évek elején apámnak adta, és ő ennek köszönhetette, hogy – akkor már hat gyermek apjaként – nekiláthatott első könyve megírásának. Ma pedig, a 2000. év küszöbén Kurtág György nekem ajánlotta egyik szerzeményét, e szavakkal: „Amikor az ember rájön, hogy csak vendég a saját hazájában.”... Radó Gyuri bácsi, a világ legaranyosabb orvosa, néhány éve halt meg, Ella néni, Szilágyi József ötvenhatos mártír özvegye, nem sokkal ölelte. Családunk fáradhatatlan segítői és elszakíthatatlan barátai voltak mindahányan.

Miért zsidózol? – kérdi Éva néni.

*

„A rendszerváltás után először 1990 tavaszán kezdte valaki politikai értelemben a zsidókat emlegetni” – indítja oldalas cikkét Ungváry Rudolf a Magyar Hírlap véleményrovatában (A tanácsadó meg a „zsidókérdés”, 2000. augusztus 26.). A sajtóválasz „nagyon heves volt” – emlékezik vissza –, ezért a szerző „Meg is sértődött, amiért antiszemitának nevezték”.

A szerző én volnék. Az írás a Népszabadságban jelent meg (A kisebbség és a zsarnokság, 1990. április 29., vasárnap), és akkorát robbant, mint most³⁵⁶ Kövér László nemzetbiztonsági miniszter kijelentése, mely szerint „a zsidókérdés megbeszélendő”. Nem véletlen az összevetés: erősen úgy tűnik, ugyanaz történik most a Magyar Hírlap vezénylesével, mint egykoron a Népszabadságéval. Az antiszemitizmus fegyverét, akár a hirosimai bombát, újra ledobták a magyar közéletre. Az első elkészítésében kétségkívül magam is részt vettem – akárcsak a tudósok az igaziéban.

*

A mai napig voltaképpen megválaszolatlan kérdés, hogy volt-e értelme és haszna az atombombák megalkotásának és kioldásának. Nem kevésbé, hogy kik az igazi felelősei az iszonyatos pusztításoknak, ártatlan civilek tömeges megsemmisítésének. A tudósok, akik a fegyvert megalkották? A politikusok, akik a parancsot kiadták? A katonák, akik végrehajtották? És ugyanígy: volt-e értelme, haszna írásomnak? És Kövér László miniszteri kijelentésének? És: vajon ki (volt) az igazi felelősük ezeknek a közéleti politikai robbantásoknak? Az újságíró? A politikus? A média? Vagy mindegyikük?

*

Tény, hogy a robbanásveszélyes írás alapanyagául szolgáló levelet én magam fogalmaztam meg és küldtem el Eötvös Pálnak, a Népszabadság főszerkesztőjének. Miként az is tény, hogy az atombomba létrehozását sem a politikusok, hanem maguk a tudósok kezdeményezték. A náciizmus elől Amerikába menekült tudósok: Szilárd Leó, Wigner Jenő, Teller Ede, Neumann

³⁵⁶ 1999

János nemcsak magyar, de köztudomásúlag zsidó származásúak is voltak, és mindent megmozgattak, hogy Amerika megelőzze a németeket az atombomba elkészítésében. Szilárd Leó kereste fel Wigner Jenőt, hogy hozza össze ismerősével, Albert Einsteinnel. A relativitáselmélet népszerű atyja, miután „Szilárd szavai nyomán megértette a láncreakció fizikai lényegét, és mivel gyűlölte a náciizmust, magáévá tette az ügyet.” (Lásd Magyarok a természettudomány és a technika történetében, Életrajzi lexikon, OMIKK, Budapest, 1992., 503. o.) Einstein aláírásával jutott el az a levél Roosevelt elnökhöz, amelynek hatására megindult az atombomba-kutatás (a Manhattan-terv).

Hivalkodásnak tűnhet a két eset párhuzamba állítása, ám kísértetiesen egybevágnak egyfelől a helyi érdekű epizód, másfelől a világtörténeti esemény egyes fejleményei. Alább az eredeti levelemből vett idézettel bizonyítani fogom, hogy a gondolatok felvetése és levélbe foglalása ellenére óva intettem a robbantástól – azaz nyilvánosságra-hozataluktól. Ugyanígy az atombomba elkészítői: pontosan tudták, hogy milyen tömegpusztító potenciált nyomtak a politikusok és katonák kezébe, ezért amikor Németország, a legfélelmetesebb ellenségük már kapitulált, megpróbálták megakadályozni, hogy a pokoli találmányt emberek ellen vessék be. Mint tudjuk, nem sikerült. A fegyver már nem az ő kezükben volt. A levél már nem az én kezemben volt.

*

A párhuzamba állításra még egy jó okom van: úgy gyűlölöm az atomfegyvereket, az ölnyi fémtestekbe tömörített világfenyegetést, ahogyan semmi mást, de hajlamos vagyok azt hinni (elhinni), hogy ma, a veszedelem árnyékában egy fokkal megfontoltabbak a hajdani esküdt ellenségek Japántól – Oroszországon és Németországon át –, Angliáig, Amerikáig. Akik az atomerő megteremtésében végső soron a béketeremtés nagyobb esélyét látták, nem feltétlenül voltak embertelenek, elvetemültek. S hasonlóképp: akik írásom kiélesítésével működésbe hozták rendszerváltozásunk első „antiszemita töltetű”, nagy hatóerejű fegyverét, ezt nem feltétlenül alantasságból tették. „Igen, megijedni is kár volt, mert visszatekintve nem volt annyira fasiszta, nem volt annyira horthysta, de iszonyatosan megijesztettek...” – nyilatkozta Tamás Ervin, a Népszabadság főszerkesztő-helyettese 1996-ban az Antall-korszakról, mégpedig egy ellenoldali hetilap, a Demokrata szerkesztőségében a sajtóról folytatott kerekasztal-beszélgetés során (Demokrata, 1996/11. sz.).

*

Nem, egyáltalán nem vagyok megsértődve amiatt, mert antiszemitának neveznek. Annyira képtelenség ugyanis. Az antiszemitizmus kifejezés zsidógyűlöletként, zsidóellenességgként értelmeződik bennem, s azt nálam jobban senki nem tudja, a lelkemben mi lakozik. Ugyanígy képtelenség volna emberellenesnek nyilvánítani az imént felsorolt, nagyszerű tudósokat, csak mert, amit alkottak, emberek ellen vetették be. Nyilvánvaló, hogy különbséget kell tenni: szándék és eredmény; közvetlen kár és közvetett haszon között.

Attól még, mert nincs bennem szemernyi gyűlölet sem, egykori írásom a közölt formában valóban kelthetett gyűlöletet. Keltett is. Csakhogy erősen úgy tűnik, egyáltalán nem a zsidóság ellen! Butaság is azt feltételezni, hogy ezt a Népszabadság szerkesztői megkockáztatták volna. Völgyes Iván, akinek hozzászólását (*Az antiszemitizmusról – ma*) – talán hangtompító gyanánt – rögtön odabiggyesztették *A kisebbség és a zsarnokság* alá, ezekkel a szavakkal kezdi: „Igen fontos gondolatsor V. Domokos György cikke: tisztességből íródott, fájdalommal töltött gondolatai arról a témáról szólnak, melyről »nem lehet beszélni«”

Tíz év távlatából – talán nem is olyan különös módon – egyre világosabb számomra néhány aprónak tűnő mozzanat jelentése és jelentősége. A Népszabadság szerkesztői, miközben hadmérnöki pontossággal tervezték meg a levél és küldője manipulálásának, majd a levélből készült írás tálalásának módját (vagyis a robbantást), a valós szándékuk korlátozta lehetőségekhez képest igyekeztek megóvni a szerzőt, vagyis a politikában és médiában

jószérivel teljességgel járatlan, naiv személyemet. Ezért nem volt kifogásuk ellene, hogy a cikket ne a teljes nevemen, hanem V. Domokos Györgyként jegyezzem; ezért mentek bele, hogy írásomat szerkesztőségi megjegyzés előzze meg, amelyből kiderül, hogy V. D. Gy. „egy dologban erős bizonytalanságát hangoztatta: szeretné-e igazában, hogy írása megjelenjen”; s végül nem zárható ki, hogy Völgyes Ivánt is ők terelgették afelé, hogy lássa meg és hangoztassa a bennem lévő jószándékot.

A Népszabadságnak nem az alkotó (a szerző) személyére, hanem a bombára volt szüksége. Mégpedig egy olyanra, amelyből – mint majd látni fogjuk – eltávolították a várható hatást bármiképpen is gyengítő-tompító részeket. A Völgyes Iván-féle hangtompító sem magának a robbantásnak az erejét, hanem a szerkesztőségre való visszahatását volt hivatva gyengíteni. Akár a legnyilvánvalóbb csúsztatás, sőt, hazugság árán is. „...maguk a zsidók (vagyis akik annak érzik és vallják magukat)...” – írtam egy helyütt. Ezt a több ízben is hangoztatott álláspontomat erősítettem meg a következő leszögezésével: „... zsidónak mindenekelőtt azt tekintem, aki ezt állítja magáról”. Ezek után negyed oldallal alább Völgyes habozás nélkül kijelentette: „Hogy szerinte ki a zsidó? Szerinte nem az, aki annak aki annak vallja magát, hanem az, akit valaki más, »kívülről« határoz meg. Istenem, ezen az úton már csak egy kis lépés tovább, s máris megcsinálhatjuk a numerus clausust megint.” „És mint a harmincas években, onnan már csak megint egy kis lépés a második zsidótörvényhez, s onnan a borzalmakhoz.”

*

Ha az, amit én írtam, véletlenül nem lett volna elég, azzal együtt, amit ott helyben a Népszabadság (Völgyes Iván) tett hozzá („numerus clausus” stb.), már bőségesen elegendőnek bizonyult a kívánt hatás – a láncreakció – eléréséhez. Harmincvalahánynál hagytam abba az országos sajtóreagálások számolását. Tíz év óta szüntelenül szembesülnöm kell vele: régi és új ismerősök azzal fejezik be békésen kezdődött beszélgetésünket, hogy megkérdezik: miért kellett azt a bizonyost megírnom, és a szememre vetik, hogy mekkora fájdalmat okoztam vele. Tíz év óta állás- és munkalehetőségeim sora foszlott szét e módszeresen elővett és idézett írásomnak, s az írás nyomán rám sütött „antiszemita”, „fasiszta”, „szélsőjobbos” billogoknak „köszönhetően”. Tíz év óta sugárzik felém az a gyűlölet, félelem, keserűség, amelyet a robbanás idézett elő a magukat zsidónak vallók, a zsidósággal együttérzők, a zsidó – nem-zsidó békés együttélésért aggódók körében. De tíz év alatt egyetlen olyan emberrel sem találkoztam, akin azt észleltem volna, hogy írásom a zsidósággal szembeni előítélet, gyűlöletet táplálta volna benne.

S az egészben ez a legkülönösebb.

A bomba ledobói, mint a magyar tömegkommunikációban a legdörzsöltebb, legszakavatottabb emberek, előre tudták, hogy írásom nyilvánosságra kerülve – a megfelelő tálalás révén is – milyen körökben, milyen hatást fog kiváltani. Tudták, hogy a tőlem eleve beépített láncreakció-lassítók, a megértést és aggodást kifejező szavak a zsidósággal szembeni gyűlöletkeltés veszélyét vagy csírájában elfojtják, vagy minimálisra csökkentik. „Félek, hogy az eddig elmondottakkal szemben egyre dagad a meg nem értés, az indulat.” – írtam valahol cikkem közepe táján. Majd így folytattam: „Tény, hogy sarkosan és – minden konkrétum ellenére – általánosítva fogalmaztam. Most kijelentem, mert erről is van tudomásom, vannak olyan zsidók (barátaim, akik annak vallják magukat), kik nem tartják számon a másiktól, hogy az-e vagy nem. Egyszerűen magyarnak érzik magukat, s az ő reflexiójuk a zsidózásra, az antiszemitizmusra bár szintén a félelem, de ezt nem az összefogással, az uralom megszerzésével akarják feloldani, hanem – az országból való elmeneküléssel. (Nem kell mondanom, milyen borzalmasan szomorú dolog ezt tőlük hallani.)”

A nem kívánatos mellékhatások ezzel nagyjából kivédve. A bomba tehát kiélésíthető, ledobható. A szakértők által megjósolható, sőt, kiszámítható hatása: mielőtt a szétterjedő

gondolatok elérnék az agyközpontokat, a borzalmak emlékeit őriző zsigerekből heves ellenreakciókat váltanak ki. Félelmet, dühöt, gyűlöletet. Van, akiből csak szomorúságot, keserűséget. (Miért zsidózol, fiam?) A közös félelmek, közös keserőségek és megalázottságok közös védekezésre és támadásra indítanak. Összefogásra. Demokratikus Chartákra. A létet fenyegető ellenfelek ellen. A választások győztesei ellen. A Népszabadság profi szerkesztőinek tudniuk kellett, hogy ez fog bekövetkezni. Hetekkel korábban már megpróbálkoztak a „zsidókérdés” bevetésével, de nem jutottak elegendő atomtöltethez; az óvatos vita szinte még el sem kezdődött, máris érdektelenségbe fulladt. A véletlen azonban segítségükre sietett: 1990 tavaszán, az első szabad országos választások küszöbén Kenedi Jánosék (a Nyilvánosság Klub kebelében) elkezdtek számolni, hányszor hangzik el a magyar televízióban a *magyar*, a *falu*, a *nemzet* szavak. Ez volt az a történelmi pillanat, amelyik levelem megírására késztetett. Az olvasó, a közvélemény erről mit sem tud, s ez nem csoda, mert – levélbeli kéréssel szöges ellentétben – közlésekor éppen a szószámolásra vonatkozó részek maradtak ki belőle teljes egészükben. Azok, amelyek fehéren-feketén igazolták volna, milyen komoly alapja van az én félelmemnek, az én aggodalmamnak (vagyis nem csak az *övének*, de a *miénnek* is). Azok a részek, amelyeknek tompító ereje nélkül írásom efféle konklúziói persze hogy úgy robbantak, mint az atombomba: „Politikai, vagyis mások, a többség életét befolyásoló dolgoknál viszont kíváncsún tartom a számszerű arányok figyelembevételét is. A közelmúlt történelme egyértelműen bebizonyította, milyen veszélyes és kártékony dolog, ha az amúgy szép és igaz eszméket tűzzel-vassal, erőszakkal, fondorlattal (harsánysággal, manipulációval) próbálja a kisebbség a többségre kényszeríteni.” „Írásom első része annak megértéséről szólt, miért kész a zsidóság (illetőleg annak egy része) ebbe az újabb zsákutcába belemenni. Reflexek, ösztönök dolgoznak. Úgy éreztem, muszáj erre figyelmeztetnem, mielőtt nagyobb baj lenne! Muszáj szólnom: az antiszemitizmus – egy valamire való reakció. Létezik, létezhet a kisebbségnek is zsarnoksága, még ha rejtettebb, láthatatlanabb módon is. Ám a zsarnokság ekkor is rossz vért – háborúságot – szül.”

*

S most néhány részlet, ami a „Kedves Eötvös Pál!” megszólítással kezdődő levélben még ott volt, de a cikkből már kimaradt. S amelyekről állítom, annak tudatában hagyták őket ki, hogy lényegesen fékeztek volna a láncreakciót, ezzel megakadályozták volna, hogy a robbantás kifejtse a szükséges hatást, s beteljesítse célját.

/rövid bevezető után/ „A Kenedi János nevével jelzett, a Nyilvánosság Klub elemzését tartalmazó íráshoz fűzném gondolataimat. E cikk tartalma, a megjelenés időpontja, a vizsgálat és az elemzés kezdeményezőjének kiléte, az ezekből levonható következtetések – végsősoron mind szorosan kötődnek mondandómhoz.” */a holokauszt felidézése után/* „És a gondolat: ha én akkor élhettem volna, ezt nem engedtem volna! Védőleg a zsidók elé állok, hogy »inkább engem löjtek!«. Vagy kiszabadítottam, mentettem volna őket, ahogy ezt néhai nagybátyám, Vargha Tamás matematikus is tette.” */az uralom, a hatalom kifejezés értelmezésekor/* „Mindebbe inkább a hétköznapiak teljesen hétköznapi esetei tartoznak bele, mint például a hipofízis-ügy kreálása a szegedi László professzor ellen, vagy a Sánta Ferenc író választmányi tagsága elleni szervezkedés, mondván, hogy »magyarkodik«.” */az SZDSZ stílusához és mentalitásához/* „Vajon miért tartotta fontosnak Sz. A. újságíró, halkan és kissé szégyenkezve kijelenteni, hogy »én zsidó vagyok bár, de nem tartozom közéjük«.”

/s a levél veleje, amely tíz év múltán is helyénvaló okfejtésnek tűnik; vele együtt aligha lett volna olyan elementáris a robbanás/

„És most a Kenedi írására, ill. a Nyilvánosság Klub elemzésére térve.

‘19, ‘45 és ‘56 után még mindig olyan nehéz megérteni, hogy az ember Magyarországon ma mindenekelőtt magyar akar lenni? Nem kommunista, nem szocialista, nem liberális, hanem magyar. Kötődni akar. Azért, hogy legyen mitől elszakadnia, de legyen mihez vissza-

térnie is. Azonosságtudat. Identitás. Miért csak a »felkészült szakemberek« elméleti munkásságában van ennek jelentősége? A gyakorlatban, a politikában miért képtelenek meglátni ennek fontosságát, s építeni rá?

Mert sokuknak mást jelent a kötődés. Ezért nem tudják a másik oldalról is nézni a dolgokat.

Az elemzés megállapítja, hogy túlsúlyba kerültek a *falú, magyar, nemzet* szavak. Miért nem azt állapítja meg, hogy eddig indokolatlanul ritkán szerepeltek? Miért nem azt látják be készítői, hogy a szocialista rendszer alatt szüntelen hangoztatott internacionalizmus, az annak megfelelt vezetői és tömegkommunikációs gondolkodás, viselkedés rengeteget ártott az ország népének, mivel talmi volt, hamisítvány volt, nem pedig oly szükséges kötőanyag.

Attól tartok, az SZDSZ, a Nyilvánosság Klub, Kenedi János most szintén olyasmit erőltet, ami számukra – de bizonyos fokig az egész ország számára is – feltétlenül szükséges, de talán nem feltétlenül ezzel a súllyal és kizárólagossággal. Ki ne akarná a végtelen szabadságot? De erre a szabadságra talán fel kell készülni. Ki ne akarna világpolgár lenni? De erre a világpolgárságra is fel kell készülni. Ha ma a falú szerepe Magyarországon akkora, amekkora, a tömegkommunikáció az esetben jár el helyesen, ha ezt műsorainál is figyelembe veszi. Nem tartom helyesnek egyáltalán, hogy a „civil társadalom” építését pusztán elméleti, ill. világpolgári megfontolások alapján, helytől és időtől függetlenül végezze bárki is. Mert újra csak az fog bekövetkezni, ami a szocializmusunkkal: sokaknak ideig-óráig jó, sőt, felettebb hasznos lesz, de a többség, s végül az egész ország tönkremegy bele.

Az elemzés kapcsán még nagyobb kifogásom, hogy elfogultsága révén akaratlanul is hamisít, olyan következtetéseket is levonva, amelyek az adatokból éppen hogy nem adódnak. Azt állítja, hogy a régi „[A] Hét” a „társadalom-ország-törvény-állam” szócsoporthoz volt jellemezhető, szemben az új „[A] Hét”-tel. De ha figyelmesen megnézzük a számokat, kiderül, ugyanezeket a szavakat az új „[A] Hét”-ben – 4-gyel, ill. 2-vel – többször használták! Tehát korántsem arról van szó, hogy eme »civil értékek« fontossága az új adásokban csökkent volna, hanem éppenséggel arról, hogy az eddig negligált értékek is végre szerepet kaptak.”

/s végül a szándékomat nyilvánvalóvá tévő befejezés/

„Kedves Főszerkesztő Úr!

Írásom még annál is hosszabbra sikeredett, mint gondolni mertem. De muszáj volt legalább ennyire árnyaltan fogalmaznom, mert tisztában vagyok a téma kényes voltával. Annyira tisztában, hogy még magamban is kétségek dúlnak, szabad-e eme gondolatoknak nyilvánosságra kerülniük. Csak annyit tudok, sokaknak hasznos lenne, másoknak viszont éppen nem. De azt hiszem, ez már az Ön gondja. Így öntől csak két dolgot kérhetek:

1. Ha van kedve és ideje, reagáljon levelemre – amely végül is a cikk hatására született meg.
2. Ha lényegét tekintve igaznak ítéli a konkrétan a Kenedi-írással kapcsolatos megítélésaimat, kérem, ezt a részt közölni szíveskedjenek.

Bpest, III. 28.

Köszönettel és tisztelettel

Varga Domokos György”

*

Ami hajdani írásomat, az első „antiszemita töltetű” bombát illeti, már csak annak megválaszolása maradt hátra, miért mentem bele mégis a közlésébe (a ledobásába). Amidőn nem egy főszerkesztői választ kaptam, hanem egy készre szerkesztett kefelevonatot, de ezt sem a Kenedi-elemzésre vonatkozó reagálásommal, hanem éppen e nélkül, akkor miért nem küldtem el a szerkesztő urakat a fenébe?

Több okból sem tettem.

Részint a nagy megtiszteltetés miatt. Korábban – egyetlen novellától eltekintve – semmiféle kapcsolatom sem volt a nyilvánossággal, most pedig nem is olvasói levél, hanem igazi cikk formájában óhajtottak közölni. Ennél is lényegesebb volt, hogy ha másképp tálalva is, ha megcsonkítva is, de a gondolatok az enyéim voltak. Ráadásul – baráti beszélgetésekből láttam – nem csak az enyéim. S mindig is hajlottam arra, hogy a sokáig elhallgatott, visszafojtott gondolatok végül úgyis megtalálják a nyilvánossághoz vezető utat, ám könnyen lehet, hogy ekkor már hatalmasabb, pusztítóbb erővel törnek felszínre.

De amiért igazából kockáztatni mertem: az a meglehetősen naivnak tűnő hit, hogy bár sokan lesznek, akikből elutasítást, félelmet, gyűlöletet váltok ki, akadnak a címzettek (a magukat zsidónak vallók és érzők) között azért majd olyanok is, akiknél megértésre találok. Akik majd okosan felügyelni fogják saját reakcióikat és ösztöneiket, s miközben nagyobb megértést tanúsítanak mások iránt, nagyobb önmérsékletet is tanúsítanak.

Ma már egyértelmű, hogy én számítottam rosszul, a szerkesztők viszont jól. Ma már az is világos számomra, hogy a Nyilvánosság Klub-féle elemzés paradox módon éppen olyan bomba volt, mint amilyent én ellene, a hatástalanítása szándékával készítettem. A szétkürtölése annak, hogy a rendszerváltozás hajnalán az addiginál többször használják a magyar, a nemzet, a falu szót, az erre érzékeny fülek dekódolási művelete után annyit jelentett, hogy újra felütötte a fejét a magyarkodás, a nacionalizmus – „tehát” az antiszemitizmus és a holokausz veszedelme. Mindenféle hitem és szándékom ellenére, cikkemmel ugyanezt erősítettem meg. Hozzájárultam a nemzet kettéosztódásához, a konzervatív és liberális, jobboldali és baloldali érzelmű zsidók összemosásához és (politikai értelemben való) összetereléséhez. Félelmem önmagát beteljesítő jóslattá vált. Segítettem, hogy a nemzeti, konzervatív, keresztény erők ellen – a Schmidt Mária történész által oly szemléletesen leírt módon – sikeresen bevessék „az antiszemitizmus elleni harc” fegyverét. Hogy a bomba ledobása beteljesítse magasabb küldetését.

*

Mi lehetett ez a küldetés? A média nemcsak eszköz a hatalom kezében, de önálló hatalmi ág. A szerkesztőségek, újságírók rákaptak a rendszerváltoztatás, a politikacsínálás ízére. Az MDF választási győzelme után a „közszolgálati” rádiónál és televíziónál – így mondják – számos neves munkatárs összecsomagolt, várta menesztését. A leginkább kompromittálódott lapok felgyorsították átváltozási (privatizálási) kísérletüket. A Népszabadságnál, az ellenzéki szerepbe szorult szocialista zászlóshajónál az ellencsapás különféle lehetőségeit mérlegelték. A régi nómenklátúra elleni támadások, kommunistázások – az önkéntes fegyverletétel, sőt, a nyílt átállások ellenére – oly hevesse váltak, hogy létükben érezték fenyegetve magukat. A „zsidókérdés” egyre gyakoribb felvetése, nyílt feszegetése is mind nyugtalanítóbbá vált. Ott van a sajtófegyver a kezükben, de hogyan lehetne ügyesen használni. A kommunistázás dolgában most nem számíthatnak a társadalom kíméletére. A „zsidózástól” azonban összerándul a legtöbb ember gyomra. Ha sikerülne ledobni egy „antiszemita töltetű” bombát, a kommunista – nem kommunista ellentétek helyett a jó és a rossz, az emberséges és embertelen, az emberi szabadságjogok és a nacionalizmus, az antiszemitizmus és a fasizmus fogalma szerint lehetne megosztani a társadalmat. Csak arra kell ügyelni, hogy minimálisra csökkenjen a nemkívánatos mellékhatás.

*

Így teremnek tehát az antiszemiták... Ha nincs a robbanás, talán sosem veszem észre, hogy a magukat most vendégnek érző családtagjainkban az elképzelhetőnél is mélyebbek és maradandóbbak a sérülések. Minden okozott fájdalom ellenére sem tudom azonban sem bánni, sem megtagadni tíz éve közölt írásomat. *Amikor az ember rájön, hogy saját népe nevét nem használhatja saját hazájában...* Mindenesetre a bomba óriási erejű széllökése kijózanítólag hatott rám; de ami talán még fontosabb: úgy tűnik, a bomba lehajítójára is. A Népszabad-

ságot változatlanul izgatja ugyan „a zsidókérdés” (lásd Lovas István nagy port kavaró cikkének, a Véralgebrának megjelentetését), félelmének elmúltával mégis szemlátomást kerüli, hogy kivegye részét az antiszemita gyártásából, veszedelmes bombák ledobásából. Csinálja más, ha akarja!

Előbb-utóbb ők is kijózanodnak.

ZSIDÓ SIKER – ZSIDÓ IQ?

Az aránytalanul nagy képvisélet természetéről

A törzsi háború feszültségeinek egyik kiapadhatatlan forrása (táplálója) az a gyakori meggyőződés, hogy a zsidók a számarányukhoz képest túl sok helyet (állást) foglalnak el a befolyásos, nagy presztízsű vagy pénzes pozíciókból (azaz „túlreprezentáltak”), és ezekhez ráadásul nem feltétlen a tehetségük által jutnak, sokkal inkább összefogásuknak (összeseesküvésüknek?) és rámenősségüknek köszönhetően. Valóban beszélhetünk-e arról, hogy a zsidók másokhoz képest nagyobb sikert érnek el? Ha igen, vajon minek köszönhető e sikerességük? Nem mégis a tehetségüknek inkább? Netán éppen annak, hogy genetikailag nagyobb intelligenciát örökölnek?

Szorosan a most tárgyalandó témához tartozik, ezért beszámolok felvetődésének körülményéről. Az Internet egyik politikai vitafórumán (Index) 2002. február 2-án felbukkant a sok századik „zsidó” téma, a következő címmel: Antiszemita – Zsidó eszmecsere. A sok száz másikhöz képest azonban ez a topic mégis forradalmian újnak mutatkozott: megnyitója és moderátora, „Mr. Spock”, rögtön az elején kijelentette, hogy ő zsidó, s valódi, értelmes párbeszédet szeretne; e sorok írásakor (2002 nyarán) a hozzászólások száma lassan eléri a háromezretet, s kijelenthető, hogy „zsidó” témában a számtalan közül ez az egyetlen topic, amely valóban kíváncsú funkciót tölt be: értelmes emberek információ- és eszmecserejének ad helyt. Kioktató kinyilatkozások, ingerült ökölrázások, szellemi mészárlások helyett.

A megadott e-mail címen küldtem egy rövid levelet Mr. Spocknak. Megemlítettem felfedezésemet, hogy közel s távol nincs még egy ilyen kulturált vitavezetés (vitavezető) ebben a kényes témában, s feltettem a kérdést, nem volna-e kedve interjút adni készülő könyvemhez, A törzsi háború természetrajzához. Válaszában Mr. Spock minden további nélkül felfedte valódi nevét – Gabor Laufer –, s mint kiderült, szívesen vállalkozik is az interjúra. Csakhogy ki nem mondott aggodalmam is azonmód beigazolóddott: ez az ember nem Magyarországon él! Hanem történetesen Amerikában. Az a lenyűgöző nyíltság és őszinteség, ahogy ő a felvetett témát kezeli, s az az udvariasság, ahogy az ellenvéleményüket hangoztatókkal bánik, itthon teljesen páratlan a maga nemében.

Sűrű levélváltásba kezdtünk (hála a számítógépes világhálónak). Egyik küldeményében – e foglalkozására nézvést szülész-nőgyógyász – a következő gondolattal lepett meg:

Zsidók, több évezredre visszanyúló, jelentéktelen számú népcsoport, akik nemcsak hogy túléltek ki tudja hány hasonló méretű, néha nagyobb népcsoportot, amelyek ma már nem léteznek, de még X ezer évvel később is a figyelem középpontjában vannak, és az az általános vád velük szemben hogy „túlságosan kiveszik a részüket” a magasabb szintű foglalkozásokból (politika, tudomány, média, stb.), ezzel túlreprezentációs helyzeteket teremtve.

Próbáld egy pillanatra elfelejteni, hogy zsidókról, vagy akár emberekről van szó. Tegyük fel, hogy biológus vagy, és mondjuk a hangyák életét tanulmányozod. És észreveszel a hangyák között egy kis csoportot, amely valamelyest különbözik a többi hangyacsoporttól, és kis létszáma ellenére, úgy néz ki, hogy egyedei „vezető szerepeket töltenek be a bolyban”. Megvizsgálod egy másik, harmadik, tizedik bolyt, és pontosan ugyanazt figyeled meg. Visszameész hangyátörténeti adatok megvizsgálására, és azt tapasztalod, hogy számtalan generációra visszamenőleg hasonló a jelenség, és a csoport mindig kis számban volt jelen, de mindig túlélte, és mindig valahol előnyös helyzetben volt a többi hangyával szemben (ilyen persze tudtommal nincs az igazi hangyák között, ez egy mesterséges példa). Milyen tanulságot vonnál le? Azt vonnád le, hogy „hát ezek összetartóbb hangyák voltak”? Ugye nem. A

hangyák, és minden más élőlény esetén a konklúzió majdnem elkerülhetetlen: annak a csoport hangyának valamiféle genetikai előnye kell hogy legyen, különben a kis számuk miatt már régen eltűntek volna. Ez az állatvilágban a világ legtermészetesebb következtetése.

Az embervilágban ugye a jelenlegi tudományok állása szerint nincs olyan, hogy genetikai előny. Éppen a zsidó holokauszt zárta be az esetleg meg félig nyitva is levő ajtókat, és az emberiség rohant, hogy levonja a következtetést: minden emberfajta teljesen egyenlő, a bőrszínükön kívül semmi más különbség nem is létezhet. Mindezt persze tudományos feltárás, kutatás nélkül tette. Ez a következtetés pusztán egy emberi vágyakozás alapján lett levonva.

Énszerintem az emberiség áttatja magát. Tán a Kolumbuszéhoz hasonló nagy felfedezések eredményeképpen a fehér ember rátalált az amerikai, ausztrál kontinensre, behatolt a Szahara alatti Afrikába és SEHOL nem talált egy saját maga szintjén levő civilizációt. Még a nagydobra vert kivételek (inka, maya, azték) is csak az őket körülvevő, amúgy primitív törzsi állapotban létező embercsoportokhoz képest volt „fejlett”, az akkori fehér civilizációhoz képest nem. Továbbá izoláltak voltak, és még így is kihaltak (mennyire lehet komplex egy civilizáció, amit állítólag néhány száz spanyol képes volt tönkretenni?)

A különbség aligha volt „kis különbség”. A különbség radikális volt. A Szahara alatti Afrikában az emberek olyan szinten éltek, mint ahogy a fehér ember élt i.e. 10000 előtt vagy még régebben. Úgyszintén Ausztráliában, úgyszintén Amerika legtöbb részén. Több száz év eltelt azóta, és ALAPJÁBAN semmi nem változott. A Szahara alatti Afrika még mindig borzasztó elmaradásban él, az Ausztrál bennszülöttek többsége még mindig a fák között bujkál félmeztelenül, harci színekre festve, egyedül az amerikai indián, aki úgy-ahogy, félig-meddig beilleszkedett, de egy önálló civilizációról nála sincs szó. A KLÍMA a nagy magyarázat. Nem elfogadható. Ugyan Afrikában még logikus lenne, de Észak-Amerika klímája nagyjából azonos Európa klímájával. Ha tényleg klíma-függő lett volna a kérdés, az észak-amerikai indián Európához hasonló szintet kellett volna hogy elérjen.

Nekem személyes meggyőződés, hogy igenis van valamilyen genetikai különbség a különböző fajok között. És ez az, amit az emberiség még csak meghallani sem akar. Az Amerikába szállított afrikai feketék rabszolgaként voltak tartva a 19 század második feléig, azóta 125 év eltelt, és az nem volt elég egy akár félig-meddig beilleszkedésre. Az amerikai feketék még mindig alapvető problémákkal küszködnek, a most már majdnem 400 éves külső behatás ellenére is. Egy nem genetikai különbség már régen elmosódott volna.

Tehát ez az általános kép. Hogy jönnek ide a zsidók? Úgy, hogy nagyon is elképzelhetőnek tartom, hogy ott is van valamilyen genetikai különbség. A bőrszín ugyan nem más, fehér emberek, de rendelkeznek egy „felismerhető” karakterisztikával, ami persze sokkal kevésbé észrevehető, mint a fehér-fekete bőrszín, de egy létező fizikai különbség. És tudom, hogy ez vadnak fog hangzani, de szerintem az évezredek óta fennmaradó zsidó népcsoport, elhanyagolható létszáma ellenére is túlélte és prosperált. Az erre meglévő népszerű magyarázatok, hogy „diaszpórában éltek”, „összefogtak”, meg hasonló, történelmi távlatban teljesen elégtelenek kell hogy legyenek. Az inkák, mayák, aztékok is diaszpórában éltek, összefogtak, és ez nem mentette meg őket.

Tehát mit szólsz ahhoz a feltételezéshez, hogy a zsidóknak van egy genetikai fölényük? Ne értsd félre, nem úgy, nem olyan viszonylatban, hogy „felsőbbrendű emberek” lennének, csak úgy, hogy az a kis különbség, plusz, egy olyan világban, ahol ekkora a kompetíció szinte mindenért, az a kis plusz éppen elég ahhoz, hogy megmagyarázza a túlreprezentációt, a végül is mindig intellektuális területeken. Mint ahogy a feketék kis mínusza elég volt ahhoz, hogy kőkorszaki szinten hagyja őket a Szahara alatti területeken a fehérrel szemben.

Az Indexen mindenki majdnem hogy „kicsúfolt” a Nobel díjak arányának analízisén, de a computerszimuláció, amit írtam ezzel kapcsolatban és közkézre bocsátottam, bizony torkára forrasztotta a szót majdnem mindenkinek (gondolom láttad).

Én tudom hogy ez a kijelentés az adott témakörben még több érzelmet lobbant lángra, és első megközelítésben talán még jobban elmélyíti az ellentéteket, de csak első megközelítésben. Hiszen HA igaz a feltételezésem, AKKOR elkerülhetetlen lesz, hogy előbb vagy utóbb az emberiség szembenézzon ezzel. Egy ilyent nem lehet örökre elsumákolni (ha létezik). És ha ez igaz, akkor minden további magyarázat nagyjából felesleges is, hiszen az amúgy is ennek a másodlagos, harmadlagos következménye lenne.

Mit szólsz mindehhez?

Eddig tartott a levél.

(Hangyák és előnyök)

Azt látjuk tehát – összegezve Gabor Laufer gondolatát –, hogy a szóban forgó hangyafajtát akárhova veti is a sors, mindig megmarad, mindig mindent túlél, egyedei – számarányukhoz, illetve másokhoz viszonyítva – gyakrabban jutnak irányító, meghatározó, befolyásoló szerephez. Milyen következtetésre lehet ebből jutni? Valóban nem lehet másról szó, minthogy ezeknek a hangyáknak valamiféle genetikai (tehát fajtájukból eredő) *előnyük, fölényük* van a többi hangyával szemben? Ha csak egészen picit is, de mégis csak van egy kis különbség, egy kis „plusz” e különleges hangyák javára? Miként például a fehér embernek a feketékkel szembeni, sikeres térhódítását nem lehet egyébbel magyarázni ugyanúgy a zsidóknak a többi fehér emberrel szemben való térhódítását sem? Hiszen más népek is voltak üldözöttek, mások is összefogtak (összefoghattak), mégsem jutottak hasonlóan kedvező helyzetbe...

A klíma-magyarázat nem tűnik megfelelőnek, éppen, mert nem indokolja meg kielégítően, hogy az egyik emberfajta mitől vált sikeresebbé a másiknál. S ha nem, akkor elvileg (G. Laufer szerint) már csak egyetlen lehetőség marad: az emberi fajon belüli fajták (etnikumok) nem csupán külsőre, de belsőre is (pl. intelligencia-szintjük tekintetében) többé-kevésbé különböznek egymástól. Így már – egyebek között – az is könnyedén megmagyarázható, hogy a zsidóság a számarányához képest hogyan tudott ilyen sok Nobel-díjassal előrukkolni...

(IQ és „túlreprezentáció”)

Nem kerülhetjük meg a kérdést, hogy honnan lehet tudni, ki zsidó, ki nem. Ez a kérdés azonban leginkább csak errefelé, Európában helytálló, ahol – az ismert történelmi előzmények után – nem illik firtatni senki származását. Ettől még Amerikában s nem kevésbé a világhálón számtalan idevágó statisztikai kimutatás lát napvilágot (nem egyszer zsidó szervezetek jóvoltából). Gabor Laufer „gyűjtéséből” emelek ki néhány, témánkba vágó, meggyőző adatot (ahol van, zárójelben megjelölöm a forrást):

– Az Amerikai Egyesült Államok etnikai csoportjainak IQ-ja:

Etnikai csoport	Népességen belüli arány (%)	Átlagos intelligencia
Fehér	72	100
Ázsiai	3	106
Zsidó	3	117
Fekete	12	85
Spanyol	10	89

- Zsidó férfiak és nők kapták a Nobel-díjak 21 %-át, holott a világ népességének kevesebb mint 0,25 százalékát teszik ki. (<http://www.dorledor.org/chain.html>). 165 pszichológiai és orvosi Nobel-díjasból (1984-ig) 26 (16 %) zsidó származású, a 152 fizikaiból 17 (11 %). (<http://www.virtual.co.il/science/science/nobel.htm>)
- A zsidó származásúak aránya az (amerikai) élet különböző területein (a részben átvett, nem teljes adatsor forrása: Arthur Hu's Jewish Statistics Page, <http://www.arthurhu.com>):

100 %:	a kaliforniai szenátorok közül 1996-ban („CA senators 1996”)
85%:	a felsőbb (college) szinten továbbtanuló zsidók aránya („College age jews in college”)
60%:	a Yale egyetem végzősei közül („Yale Grad students”)
60%:	Hollywood 60 felsőszintű vezetőjéből („Hollywood Top positions 60 min”)
58%:	két vagy több tévésorozat igazgatói, szerzői és gyártói közül („Directors, writers, producers in 2 or more TV series”)
40%:	amerikai Nobel-díjasok közül a közgazdaságtudomány terén („American Nobel laureates science economics”)
40%:	a legjobb New York-i jogi cégek munkatársai közül („Partners at best NY and DC law firms”)
30%:	a legfelsőbb bíróság tisztviselői közül („Supreme Court Law Clerks”)
26%:	újságírók, szerkesztők közül a médiában („Reporters, editors, execs in print broadcast media”)
23%:	az 500 leggazdagabb amerikai közül („1982 Forbes 500 richest Americans”)
23%:	a száz leggazdagabb kanadai közül („Top 100 wealthy Canadians”)
17%:	a bostoni szimfonikusok vonósai közül („Boston Symphony Strings”)
14%:	a Clinton-kormány tagjai közül 1997-ben („Clinton Cabinet 1997”)
10%:	a Pulitzer-díjasok közül 1997-ben („Pulitzer 1997”)
10%:	a szenátus tagjai közül („US Senate”)
2%:	az USA népességéből („US Population”)
0.25%:	a világ népességéből („World Population”)

- A számaránynál nagyobb (kisebb) jelenlét foka az amerikai élet különböző területein. (A részben átvett, nem teljes, illetve kiegészített adatsor forrása: Arthur Hu's Jewish Statistics Page, <http://www.arthurhu.com>. A számítás módja: a zsidók képviseletének aránya osztva a az USA népességében kitett számarányukkal. Az első példánál: a legfelsőbb bíróság hivatalnokainak 30 %-a zsidó, viszont a zsidók 2%-át teszik ki Amerika népességének, a kettő aránya 15, vagyis ezen a területen tizenötszörös a zsidók jelenlétének aránytalansága („túlreprezentáltsága”). A negatív számok értelemszerűen a negatív aránytalanság (az „alulreprezentáltság”) fokát mutatják.):

15,00:	a legfelső bíróságnál
13,00:	a médiában
7,14:	a Clinton-kormányban
5,00:	a Pulitzer-díjasok között
5,00:	a szenátorok között
2,25:	a liberálisok között
2,00:	az abortusz engedélyezését követelők között („Abortion always legal”)
1,85:	a évi 40.000 dollárnál többet keresők között
1,75:	a demokraták között

- 1,75: a konzervatívok között
- 1.85: a republikánusok között
- 5,20: 1996-ban a republikánus elnökjelöltre szavazók között („Voted 96 Republican President”)

(Genetikai különbségek az emberi fajták között?)

Csakugyan nem lehetetlen, hogy vannak markáns észbeli – s mögötte genetikai – különbségek az egyes népek (rasszok) között. Miképpen alkatra, színre elég jelentős eltérések fedezhetők fel, miért ne lehetne ugyanígy pl. az intellektus tekintetében? Az egyik nagy kérdés azonban, amelyre ekkor válaszolnunk kell, hogy honnan erednek a zsidók? Egyetlen emberpár volt a kezdet-kezdetén, vagy több? Vala kezdetben egy külön zsidó emberpár? Ha mégsem, akkor kik hordozták eredendően a zsidó géneket? Ha igaz az a bibliai tétel, hogy zsidók és arabok unokatestvéreik egymásnak – márpedig a modern genetikai kutatások is kimutatják a zsidók egy részével való közeli vérrokonságot egymásnak –, akkor ugyancsak felmerül a kérdés: hol van az arabokban – hová tűnt belőlük – az a különleges gén, mely feltevésünk szerint a zsidókban ott van; ha közös őseik voltak, akkor az arabokban (a szintén szemitákban – sémitákban –, köztük élet-halál harcuk esküdt ellenségében, a palesztinokban) is ott kellene lennie!

Tovább bonyolítja a képet, hogy Kozma György, a budapesti rabbiképző tanára (2002. június 12-én kelt személyes közlése szerint) a zsidó kifejezés eredetileg nem is etnikumot jelölt.

A zsidó, a jehudi szó ugye nem egy etnikumra volt eredetileg alkalmazva, hanem csak egy családnév (a Visszhangzók), amely a megmaradtakra ragadt a fogság után. A tíz elveszett törzs után kezdték így nevezni a megmaradt hébereket (héberül ivri = túlélő; trans latinul). A szgula, a „kiválasztott” szó „saját” jelentésű, tehát talán pontosabb lenne ha „speciális”-nak fordítanánk... Külön népe a Lét Urának... De bárki csatlakozhat hozzájuk. És még a leg-sötétebb években is évente több tucat „betérő” volt (a neológoknál legalábbis). (Bne Noachnak, Noé fiának hívják azokat, akik a Tóra nem zsidóknak szánt elveit betartják bármely népből. Hét szabály van, pl. a bíróság felállítása, a hetedik nap tartása; de kósert nem kell enniük... Léteznek ma is sokfelé. Nem beszélve az unitáriusokról vagy a mozlímoknál a dónmeh szektáról, akik „zsidózó” keresztények és muszlimok...)

(Intelligencia?)

A másik nagy kérdés, hogy voltaképpen min mérhetők le a különbségek? Mi az intelligenciának-intellektualitásnak az a pontosan definiálható és mérhető megnyilvánulása, amelynek alapján esetleg biztos rangsort lehet állítani a fajták között? Vajon abban a tényben, hogy a cigányok vagy a négerek olyan nehezen illeszkednek be egy civilizált társadalomba, az játszik szerepet, hogy intelligencia-hányadosuk – a feltételezésnek megfelelően – csakugyan alacsonyabb, vagy pedig eltér a befogadókétól a „természetük”, eltérnek évezredes kulturális szokásaik, hagyományaik, fogékonyságaik?

Nos, az idevágó szakirodalom kiválóságai (de nem kevésbé saját élettapasztalataink) arról győzhetnek meg, hogy még e „tudásra épülő” világban sem feltétlenül azok a legsikeresebbek (a legsikeresebb beilleszkedők, túlélők), akiknek nagy az intelligencia-hányadosuk, hanem nagyon gyakran inkább azok, akiknek „nagy az érzelmi intelligenciájuk”. (Hogy legalább két idevágó jeles szerzőt és művét említsem: Isabelle Filliozat: A szív intelligenciája, Fiesta és Saxum Kft, Budapest, 1998.; valamint Daniel Goleman: Érzelmi intelligencia, Háttér Kiadó, Budapest, 1997.)

(Sikeresség?)

Ahhoz persze, hogy népek (fajták) között összehasonlítást tehessünk sikerességüket illetően, megkerülhetetlenül tisztáznunk kell a siker fogalmát.

Evolúciós tekintetben (hangya-szempontról) a négerek és a cigányok egyelőre igencsak sikeresnek tekinthetők. Az utóbbiak kétségkívül kevesebb Nobel-díjat kapnak, mint a zsidók, kétségkívül kevesebb irányító, befolyásoló szerephez, funkcióhoz jutnak a zsidó-keresztény kultúrára épült (épülő) civilizáción belül, viszont elég gyorsan szaporodnak, eléggé gyorsan növelik a saját *életterületet*. (Kéretik ezt a nehezen megkerülhető szót a helyi értéke alapján értelmezni). Itt, Magyarországon is a tendenciák azt mutatják, hogy mindenféle „elmáradottsága” ellenére a cigányság egyre nagyobb helyet foglal el a mindennapi civil életben a nem cigányokkal szemben, mert tőlük gyorsabban szaporodik.

Az a közismert tapasztalat (azaz tény) sem szorul tán külön bizonyításra, hogy e cigányok között jóval több olyan egyént lehet találni, mint a nem cigányok között, akik inkább lopni járnak, inkább vándorolnak, de ellenállnak annak, hogy valamiféle állandó fizikai vagy irodai munkát végezzenek. (Persze ha a lopás fogalmát kiterjesztjük az köz megrövidítésének intellektuálisabb válfajaira, már korántsem biztos, hogy e bűn terén valóban a cigányok az elsők; a gyakoriságot illetően talán igen, de a mennyiséget illetően bizonyosan nem.) Hogy jobban ellenállnak a civilizációs kötöttségeknek, annak lehet, hogy nem csak kulturális gyökerei vannak (etnikai hagyományok, családi minta), de genetikaiak is, számunkra azonban itt most az a fontos, hogy nyilvánvalóan mások a normáik, mások az étellel szembeni kíváncsúságuk, és másképpen képzelik el a sikert, a sikerességet is. A zsíros hivatali állás vagy a Nobel-díj valószínűleg ritkábban szerepel álmaikban, mint a nem cigányokéban, illetve mint a cigányok más – beilleszkedni vágyó – nemzetségeinek egyedeiében. Lehet tehát, hogy egyáltalán nem az intellektuális képességeik, hanem a szándékaik, mélyebb indítékaik döntenek el – ezek iránya és ereje –, hogy merre indulnak és meddig jutnak.

(A zsidók új világa)

Ha megfigyeljük különös kis emberhangyáinkat, úgy tűnik, az valóban igaz, hogy bármilyen idegen bolyba keverednek, hamarosan többen jutnak magasabb presztízsű szintre, irányító vagy befolyásoló szerephez, mint ahogy számarányukból következne. Csakhogy, ha kicsit visszamegyünk az időben (történelemben), rögtön kiderül, hogy ez egyáltalán nem volt mindig így! Egy lebilincselő tanulmánykötetből, Shlomo Avineri „A modern cionizmus kialakulása” című könyvéből (Századvég Kiadó, Budapest, 1994) idézek néhány részt:

„1815-ben az európai zsidóság még a keresztény társadalom peremére szorult közösség volt: a zsidók földrajzi és társadalmi szempontból is az európai társadalom háttérországában éltek [...]. 1914-re az emancipáció közbeeső száz éve a zsidó életet a perifériáról Európa centrumába helyezte át. A zsidók földrajzi tekintetben ez idő tájt már Európa nagyvárosaiban gyülekeztek. [...] Marginális közösségből a felvilágosodás, az emancipáció és az ipari forradalom legfontosabb kedvezményezettjeivé váltak. S mindez alig száz év alatt történt!” (14-15. o.)

„A felvilágosodás és a francia forradalom előtt egy olyan világban, amelyben a nem zsidó többség a gens Christiana vagy a dar el-Iszlám részének tekintette magát, a zsidókat eltérő, nonkonform vallási meggyőződésük különböztette meg. Egy keresztény államban egy olyan személy, aki nem hitt Krisztusban, nem kaphatott közhivatalt, nem gyakorolhatott hatalmat a keresztények felett, nem léphetett feudális viszonyba, s ezért földdel sem rendelkezhetett.” (16. o.)

„A zsidó maga sem kívánt integrálódni a keresztény társadalomba: száműzöttként, nem zsidó uralom alatt élve – bármilyen jóindulatú uralom volt is ez időnként – nem kívánt egy olyan társadalom tagjává válni, amelynek alapvető hittételeit elutasította. [...] Ebben az egyen-

lőtlen, hierarchizált egyensúlyi helyzetben a judaizmus csaknem két évezreden át fenn tudott maradni. [...] Ez az egyensúlyi helyzet tette lehetővé – ideiglenes felborulásainak szörnyűségeivel együtt is –, hogy a zsidók egy alapvetően ellenséges környezetben fenn tudjanak maradni.” (16. o.)

„A szekularizáció és a liberalizmus az egyenlőség elve alapján megnyitotta az európai társadalmat a zsidók előtt. [...] A törvény előtti egyenlőség és a vallás visszaszorítása a magánszférába azt jelentette, hogy az állam már nem tekintette magát keresztény államnak, hanem olyan államnak, amely állampolgárait vallási meggyőződésükre vagy ezek hiányára való tekintet nélkül foglalta magába.” (17. o.)

Az iméntiek alapján annyit bizonyosan megállapíthatunk, hogy hangyáink akármilyen okosak voltak is (vagy lettek volna is), ez az okosság vagy nem volt elegendő, vagy nem volt megfelelő ahhoz, hogy a tizenkilencedik századig központi szerephez, befolyáshoz, hatalomhoz juttassa őket. A tizenkilencedik század viszont egyértelműen a zsidóké volt, s az is biztos, hogy ebben valóban meghatározó szerepet játszott a szekularizáció és a liberalizmus, vagyis két olyan külső körülmény, amelynek előidézéséhez ha volt is köze a zsidóságnak (a zsidó okosságnak), ez a befolyás mindenképp szerényebb (korlátozottabb) volt, mint a fordítottja (vagyis az európai folyamatoknak a zsidóságra, a zsidók életére kifejtett hatása). Magyarán: aligha lehetett az intelligenciáé a főszerep.

Nos, ha ezt a megállapítást elfogadjuk, még arra akkor sem adtunk választ, hogy milyen tulajdonságai (sajátos képességei, ismeretei) révén tudott a zsidóság ilyen fényesen (sikeresen) élni az adódó lehetőséggel? (Bár itt megint óvatosan kell bánni a „siker” szóval – hiszen ott tornyosul árnyékában az alig néhány évtized múlva bekövetkezett népiirtás.) Vajon szükség van-e a válaszhoz magasabb intelligencia meglétének feltételezéséhez?

(Zsidó tulajdonságok?)

„A kommunikáció, speciel a verbális kommunikáció egy zsidó sajátosság” – véli Kozma György író, karikaturista, a budapesti rabbiképző oktatója A törzsi háború természetrajzához adott interjújában (Harmadik könyv: A megoldás nyomában.) Hasonlóképpen gondolja a baloldali liberálisok egyik hazai szellemi vezére, Konrád György író is, szerinte a zsidó verbális nép. Kozma még hozzáteszi: „Én nem csodálkoznék olyan nagyon, ha a kommunikáció, és általában a verbális kommunikáció területén túlsúlyban lennének a zsidók...”

Ilyen alapon persze azt is gondolhatnánk, hogy például a kereskedővilágban és pénzvilágban meg azért vannak (számarányukhoz képest) túlsúlyban, mert a kereskedelem és a pénz szeretete a vérükben van, amióta világ a világ. De ez már csak azért sem valószínű, mert hiszen sem a kereskedelem, sem a pénz nem öröktől fogva való.

Az emberiség történetében jól felismerhető az a tendencia, hogy a közösségek, társadalmak egyre inkább kinyílnak, egyre szélesebb ajtót tárnak a külvilág (más közösségek, más társadalmak) felé. (Ennek a vége felé tartó folyamatnak éppen most zajló szakaszát hívjuk globalizációnak.) A nyitás nem csak a gazdagodás lehetőségével jár együtt, de a legkülönbébb veszteségek kockázatával is, éppen ezért minden társadalomban ott találhatók a nyitásellenes erők is: ők a hagyományőrök, az értékőrök, a konzervatívok. Amíg kellőképpen stabil egy közösség (társadalom), s amíg nem alakul ki erősebb, szervezettebb kapcsolat (pl. rendszeres, tömeges kereskedelem) a külvilággal, addig az új ismereteknek és új eszméknek (új értékeknek, normáknak) is kicsi a felvevő piacuk; a külvilági hírek, információk például nem annyira felhasználható és felhasználandó tudásként, hanem pusztán érdekességként (kuriózumként, extremitásként) értékelődnek.

A kezdetben bezárkózó (statikus) közösségek, társadalmak rendkívül összetett, szerteágazó és mélyreható folyamatok révén válnak nyitottá (mozgékonyvá, dinamikussá). A protestantizmus, a polgárosodás, a felvilágosodás terjedése, a vallás szerepének háttérbe

szorulása (a szekularizáció), s ezek által vagy ezek kíséretében az addigi egyházi és világi hatalom tekintélyének (érték- és norma-meghatározó hegemoniájának) megtörése hosszú évszázadok történése. A témánk szempontjából e pillanatban leginkább izgató kérdés, hogy e történésekhez a különböző népek (etnikumok, emberfajták) hogyan viszonyultak, illetve e viszonyulásban felfedezhetők-e etnikai (netán genetikai) sajátosságok.

Nyilvánvaló, hogy egy zárt társadalom megnyitása, dinamizálása feltétlenül érdekük azoknak, akik a társadalom periferiáin élnek; akiket nem kötnek annyira a nagyobb (az egyházi és világi rend) és kisebb (helyi) közösségek szokásai, hagyományai, normái; akik vallásuk miatt kiszorulnak az egyházi és világi hatalomból; akik még földet sem tarthatnak; s akiknek igazi hazájuk már csak vallásos emlékezéseikben él. Az is nyilvánvaló, hogy e hazátlan-földetlen közösségek összességükben mozgékonyabbak (a változások tényleges vagy lehetséges szorgalmazói és hordozói), mint az egyházi-világi rendhez (kiváltságokhoz, hivatalokhoz) s a röghöz (földhöz) kötöttek; és az is inkább logikus, mint meglepő, hogy fogékonyabbak lesznek a társadalmakon belüli és kívüli kereskedelemre, s ennek velejárójaként a pénzcsinálásra. A *Kirekesztők* című könyv bevezető tanulmányában olvashatjuk (Karsai László: A gyűlölet öröksége. Kirekesztők, Antiszemita írások 1881-1992. AURA Kiadó, 1992, XIII. o.):

„A zsidó kereskedő igazi terepe a naturális gazdaság volt; az árutermelés kezdeti időszakában a zsidó vándorkereskedők komoly konkurenciaharcot vívtak keresztény és mohamedán kollegáikkal. A középkor hajnalán a zsidó kereskedőből uzsorás lett, és ezután főként fogyasztási hiteleket adott. [...] Később, a kapitalizmus hajnalán a bankár-zsidó már termelési-forgalmi hitelt folyósított.”

Tehát elegendő feltétel és ok látszik ahhoz, hogy már a polgárosodás kezdetén a zsidók számarányukhoz viszonyítva nagyobb részt vállaltak az európai kontinens áru- és pénzkereskedéséből, mint általában más népek („emberfajták”). Ámde azt is várnánk, hogy más hazátlan-földetlen, s ezért mozgékony népek, mint például a cigányság, szintén éljenek az adódó lehetőséggel, s e történelmi pillanattól kedve hasonló „életpályát” fussanak be (történelmi utat járjanak be), mint a zsidók. Tudjuk azonban, hogy ez nem így történt. Vajon miért nem?

(Cigányok és zsidók)

A következőkre gondolhatunk. A zsidók szétszórásának története egészen más, mint a cigányoké. A zsidókat szétszórásukban is első pillanattól összefogta a zsidó vallás, s ennek három fontos eleme: a közös múlt (Tóra: sors és történelem), a közös jelen (Talmud: szigorú vallási – viselkedési – előírások) és a közös jövő reménye, a közös várakozás (a messiás eljövételére, a visszatérésre Izrael földjére). A zsidók írásbeliségének itt megint csak *nem* intellektuális szempontból van kiemelkedő jelentősége, hanem közösségképző (identitás-meghatározó) és közösségszabályozó ereje miatt. (A vallási és viselkedési előírások szigorúságát jól tükrözi a *talmudista* szó régebben közkeletű pejoratív értelmezése: szörszálhasogató.) A történelem viharaiiban az efféle pontosan és aprólékosan rögzített írásos minták révén valószínűleg sikeresebben őrizhető meg egy közösség közös kultúrája, énképe, önmagával való azonossága, mint a kénytelen-kelletlen változó, torzuló szóbeli hagyományok, normák segítségével. Úgy vélem, leginkább e közösségképző és közösségszabályozó erő szüntelen jelenlétének tulajdonítható, hogy a zsidó mint nép túl tudta élni a vissza-visszatérő pogromokat, azaz tömeges üldöztetését, legyilkolását.

(Biblikus nép)

Természetesen az sem mellékes, hogy mit rögzítenek ezek az írások: mit gondol magáról, minek tekinti magát e nép.

Üldöztetései és hányattatásai ellenére ez a nép nem egy a sok szerencsétlen között. Ez a nép a „(ki)választott” nép, a” *zsidó-keresztény kultúra*” egyik „névadója”. Véletlenül sem szabad ebből arra a hamis következtetésre jutnunk, hogy minden egyes zsidó kiválasztottnak érezné magát és ez meghatározza – döntően ez határozná meg – viselkedését, életének céljait, törekvéseit! Az viszont több mint logikus, hogy a zsidók összességét tekintve inkább hatással van, hatással lesz az egyedek életére, mint nem, mert inkább növeli, mint csökkenti az egyedek önbecsülését, inkább akarnak valakik lenni, mint akárkik, több figyelmet szentelnek karrierjük építésének s többet is áldoznak erre (pl. tanulással), mint általában azoknak a népeknek a fiai, amelyeknek egyéneiben efféle – rejtett vagy nyílt – bizonyítási vágyak kevésbé dolgoznak.

(Erdélyi magyarok „zsidó” szerepben)

Feltételezésünk alaposságát látszik bizonyítani rendszerváltásunk egyik marginálisnak tűnő kísérőjelensége. A Ceaușescu-rezsim bukása óta több ezer romániai (erdélyi) magyar telepedett le Magyarországon. Többségük oly mértékig sikeres életpályát fut(ott) be, hogy noha ízig-vérig magyarok, a hazai magyarság közhangulatában egyre-másra terjed az „erdélyi”- vagy még inkább „román”-ellenesség. Hasonlóformán, mint a zsidóellenesség! Eszerint az erdélyiek karrieristák, akik éles könyökkel, agresszivitással, ellenszenves szívóssággal és összefogással szereznek zsíros állásokat maguknak, elvéve ezeket az „igazi” magyarok elől. Kovács László, az MSZP elnöke, ma újra külügyminisztere, az egyik „Keresztútban” reklámszünetében felháborodva állapította meg, hogy a külügyminisztérium „tele van határon túli magyarokkal”. Politikai államtitkára (Bársony András) pedig azt nyilatkozta a Népszabadságnak (2002. június 5.), hogy „hivatalát mindenképpen szeretné megszabadítani attól az örökségtől, hogy a határon túli magyarok árnyékminisztériuma legyen”. El lehet képzelni, hogy akkor a honi tanulatlan, primitív emberek tömegeiben hányan gondolkodnak hasonlóképpen az egyébként már magyar állampolgárságú „románokról”, „idegenekről”!

Nos, az erdélyi magyarok körében csakugyan tapasztalható erős elszántság és törekvés (a feljebb jutásra, vagyonosodásra) szintén összefügghet azzal, hogy nemzeti önbecsülésük általában erősebb, mint a honi magyaroké, egyéb történelmi okok mellett (ld. pl. a magyar kommunisták antinacionalista politikájának sikerességét) legfőképp annak következtében, hogy Romániában kisebbségi sorsba kényszerültek. Az erdélyi értelmiségit általában ezért fűti jobban a bizonyítási vágy, mint határon inneni megfelelőit, és bizonyos, hogy intellektuális különbséget bizonyító genetikai eltéréseket lehetetlenség lenne kimutatni.

(Sikeres alkalmazkodás: véletlen egybeesés)

Ha tehát vannak is jellegzetes fajtajegyek, akkor sem a „nagyobb intelligencia” vagy a „jobb tulajdonságok” döntenek, hanem a fajták (kulturális, történelmi) előéletéből fakadó pusztán másodlagos – más tulajdonságok, más közös emlékek, más törekvések –, amelyek révén a különböző korokban éppen más-más fajták tudnak sikeresebben alkalmazkodni. Az egyik kor az egyik népet teszi naggyá, a másik kor egy másikat; az egyik kor az egyik népet süllyeszteti el, a másik egy másikat. Miközben e népek – genetikailag megalapozott – IQ-ja aligha változott! Természetesen előfordulhat, hogy némely népek – részben talán eredendő, részben a történelem során formálódó – fajtajegyei a történelem egészét tekintve alkalmasabbak az alkalmazkodásra, mint másokéi, mégsem mernék rámutatni egyetlen népre sem, amelyről úgy gondolnám, hogy a hátra levő időre is garantálva van a sikeressége. És ez mindenképp vonatkozik a zsidóságra is.

(Melyiken induljak?)

Képzeljünk el tehát egy hazátlansága, földtelensége és hivataltalansága (no és üldözöttsége) folytán mozgékony népet, amelynek azonban szétszórt egyedeit szellemiségükben összetartja a közös múlt, jelen és jövő, s amelynek önbecsülése elég erős ahhoz, hogy vallása (azaz önmaga, önazonossága) feladása által nem akar (nem kíván) a társadalom periferiájáról a belsejébe kerülni, másfelől viszont fűti a becsvágy (bizonyítási vágy) a sikerre, feljebb emelkedésre, befolyásoló, alkalmasint domináns szerepre jutásra. Logikus-e, hogy e nép egyedei olyan foglalkozásokat üzzenek, amelyeket egyáltalán megengednek nekik, de ha már üzhetik, leginkább a maguk hasznát, a maguk (egyszerre egyéni és közösségi) törekvéseit tartják szem előtt, nem a másokét? Logikus, magától értetődő jelenség-e, hogy e hazátlan, földtelen, hivatalatlan nép fiai más népek fiaihoz képest számarányuknál nagyobb arányban fognak kereskedésbe, s ennek révén szabad pénzhez (tőkéhez) jutva, gyakrabban fognak – akár határokon átnyúló – pénzügyi akciókba (kisebb-nagyobb kölcsönügyletekbe, bank- és kereskedőház-alapításokba, hasonlókbba)?

Alighanem logikus.

A pénzcsinálás és pénzszaporítás csínjának-bínjának kitanulása a nekik hagyott szűk terepen azonban nem egyszerűen megélhetési (kenyérkereseti) és emelkedési (vagyonosodási) lehetőség, hanem hatalmi, stratégiai kérdés. A pénz: hatalom. (A háborúhoz három dolog kell – mondta Montecuccoli –: pénz, pénz, pénz.) A tizenkilencedik század előtt (majd alatt és után) Európa szinte folyamatosan háborúzott, benne a harcoló felek (népek) közül a legyőzötteknek mindig hatalmas anyagi veszteségeket kellett elszenvedniük, de gyakran a győztesek is kivéreztek hosszú időre. A lényegében országok (népek) közötti (feletti) hadiszállítók és a háborúkat kölcsöneikkel tápláló bankházak azonban jobbra meggazdagodtak (sőt, megtollasodtak). Nem intellektusuk nagysága, hanem helyzetük sajátossága miatt: ami egyfelől nézve kirekesztettség, másfelől nézve államok (országok, népek, nemzetek) közöttiség, sőt, a kívülállóságából fakadóan, felettség.

Úgy tűnik tehát, eddig teljesen logikus (magától értetődő, sőt, szükségszerű) e nép egyedeinek és közösségeinek (közösségeinek) életút-választása. A sikerhez – és magyarázatához – elegendő a bibliai nép köztes-léte, illetve önbecsülése és becsvágya. Nincs okunk különleges intellektusra gyanakodnunk.

A zsidók felemelkedése, sikeres társadalmi beágyazódása tekintetében új helyzetet teremtett a tizenkilencedik század, amikor a felvilágosodásnak, szekularizációnak köszönhetően megnyílt az út a zsidók olyan beolvadása előtt, amely nem jár szükségképpen együtt önbecsülésük feladásával. Ezt írja idézett könyvében Shlomo Avineri:

„A tizenkilencedik század minden lehetséges szempontból a legjobb század volt, amit zsidók valaha is megéltek – kollektíve vagy egyénileg – a Templom lerombolása óta. A francia forradalom és az emancipáció lehetővé tette a zsidók számára, hogy bárki máshoz hasonlóan vegyenek részt az európai társadalmak életében. Első ízben élveztek jogegyenlőséget, s az iskolák, az egyetemek és a különféle foglalkozások fokozatosan megnyíltak előttük.” (13. o.)

Mindenekelőtt tehát a lehetőség adatott meg. A gettóba zárt és zárkozó nép kiszabadult fogságából, s mint a duzzasztott víz, amely elől egyszer csak felemelik a zsilipet, szerteszét áradt. Minden bizonnyal a fogságban tartott hangyák is ekképp viselkedtek volna.

A vízzel és a hangyákkal ellentétben azonban a zsidók valójában választás – választút – elé kerültek, ahonnan ekkor (az emancipáció csodálatos korában) három fő irányban lehetett elindulni: 1) Továbbra is őrzik szigorú vallásukat (vallási, közösségi rítusaikat), amelynek folytán ha már nem rekesztetnek ki a társadalomból, de különállók maradnak; 2) Teljes asszimilációra (beolvadásra) törekednek, beleértve akár a befogadó nemzet valamely uralkodó vallásának felvételét (kikeresztelkednek); 3) Részleges beolvadásra törekcszenek, ennek során a jogokat és lehetőségeket illetően a maguk számára a teljes egyenlőséget szorgalmazzák, de

nem kívánják a befogadó nemzet hagyományait, normáit, értékeit, jelképeit, azaz: kultúráját teljesen elfogadni.

Ezek tehát a fő utak. A valóság annyival árnyaltabb (összetettebb és bonyolultabb) egyfelől, hogy ugyanaz az egyén élete különböző szakaszaiban letérhetett az egyik útról és elindulhatott egy másikon; másfelől mindegyik fő útról vezettek elágazások. Hogy a talán legfontosabbat említsem: a harmadik úton (a részleges beolvadásán) lehetett választani a zsidó vallás részleges megőrzését, elhagyva szigorú, ortodox előírásait; illetve a teljes vallástalanságot (az ateizmust, a materializmust), amely értelemszerűen szintén ellenáll(t) az évezredek (keresztény) vallási hagyományokat, szokásokat magába olvasztó nemzeti kultúra el- és befogadásának.

A lényeg azonban számunkra itt az, hogy a zsidók valóban mindegyik lehetséges utat választották, és – egy darabig legalábbis – mindegyik út a maga módján, a maga értékrendje mentén sikerrel kecsegtetett. Vagyis a választás eredménye megint csak nem intellektuális képességeken (az intelligenciaszint nagyságán) múlt.

Annak viszont, hogy a 2. és 3. utat választók a pályájukon meddig (milyen magasra, milyen sikerre) jutottak, elkerülhetetlenül keresnünk kell az okait (magyarázatait), beleértve azt a lehetőséget is, hogy alkalmasint létezik fajtaspecifikus intellektus mint genetikai előny.

(A siker okai, magyarázata)

Shlomo Avineri így írja le azt az óriási változást, amely a tizenkilencedik században a zsidóság életében bekövetkezett:

„Berlin, Bécs, Budapest, Varsó – kisebb mértékben London, Párizs és Odessa – Amerika jelentősebb városi központjaihoz viszonyítva aránytalanul sok zsidó lakossal rendelkezett. S e városok szellemi életében a zsidók jóval nagyobb szerepet játszottak, mint létszámuk sugallná. Az egyetemek, az akadémiák és az iskolák mind több zsidót vontak be tevékenységükbe. Egyes zsidók vezető pozícióba kerültek a sajtóban, az irodalomban, a zenében, a természettudományokban, a festészetben, a filozófiában és a pszichológiában; a pénzvilágot zsidó mágánások népesítették be, s a forradalmi mozgalmak vezetői között is sok volt a zsidó – Karl Marxtól, Moses Hesstől és Ferdinand Lassalle-től az orosz forradalmárok és szociáldemokraták vezetőiig. Európa történetét ekkor már nem lehetett volna megírni a zsidók szerepének figyelembevétele nélkül.” (14-15. o.)

Vajon mi lehet az oka (magyarázata) a zsidók e látványos sikerének? Néhány olyan tényezőt sorolok fel, amelyek jelentősége történelmi, pszichológiai és biológiai (evolúciós) alapismeretek birtokában, úgy vélem, könnyen belátható, azonban egyik sem kötődik szűkszerűen magasabb intelligenciaszinthez. (Némelyik tényezőről már korábban is szóltam.)

- *Föld- és hivatalnélküliség*

A zsidó nép föld- és hivatalnélkülisége – egyszersmind *önbecsülése* és *becsvágya* – száműzetésében (gettó-létében) megteremti a szellemi lét tiszteletét, a tanulás és a tudás becsületét, a – (földhözragadt) valóságon túlra elvezető – művészetek és elvont tudományok iránti spirituális vonzalmat.

Föld és hivatal hiányában az emancipálódó zsidók kisebb kockázattal nagyobb társadalmi mozgásokra képesek, mint más népek egyedei. („Csak a láncukat veszíthetik.”)

- *„Gyökértelenség”*

Nem tekintve azokat a zsidókat, akik már több generáción át sikeresen beilleszkedtek a befogadó ország és nemzet életébe, a hazát s a nemzetalkotó népet teljes mértékben

magukénak érezték (beleértve a hazafiúi büszkeséget), és ennél fogva származásuk (tudatosan vagy tudattalanul) „elfelejtődött”, lényegtelené vált – tehát őket nem tekintve, a zsidók általában kevésbé gyökeresedtek meg választott hazájukban, ennek normáit, szokásait, kultúráját, nemzeti és nemzetközi törekvéseit kevésbé fogadták el mint követendő mintát és megkérdőjelezhetetlen célokat. Az emancipáció lehetőségének bűvöletében, egyszersmind a zsidó vallás szigorú előírásainak elhagyásával érzelmek és értékek tekintetében afféle „gyökértelen”, azaz szabad (független) állapotba kerültek, amely más népek egyedeihez képest fogékonyabbá tette őket az újdonságok, a változások és változtatások iránt. (A „gyökértelenség” miatt hajlamosabb az ember testetlen absztrakciónak tekinteni környezete évezredes elemeit, s ennek megfelelően sutba vágni, újakkal lecserélni.) Az új tudományok, új művészeti áramlatok és új eszmék iránti fogékonyság egyaránt megmutatkozott ezek művelésében és terjesztésében.

- *Üldöztetés, kirekesztettség*

A zsidók (legalábbis egy kisebb részük) több évezredes üldöztetése (úgy vélem) ugyancsak logikusan megmagyarázza (gyakran átmeneti) sikerük és befolyásuk egyik összetevőjét: erős fogékonyságukat és hajlamukat a létfeltételek gyökeres – számukra kedvezőnek tűnő – megváltoztatására. Mivel a megőrzés és újítás (változtatás) kettős igénye valamilyen arányban minden emberben ott van, természetesen nem állítom, hogy a „forradalmi” újdonságok, eszmék hordozói csakis zsidók lettek volna; azt viszont igen, hogy számarányukhoz képest, más népekhez viszonyítva efféle változtatásokra hajlamosabbak voltak; a „megforgatjuk az egész világot”-szemlélet általában kevésbé állt távol tőlük, mint az évezredes rendiségüket, kultúrájukat, értékeiket féltő népek egyedeitől.

Az üldöztetés – a maga természeténél fogva – kiépítette az önvédelem erős reflexét is. Az életkörülmények (társadalmi környezet) gyökeres megváltoztatása, a zsidó léttér erőteljes bővítése nem csak a szabadság vágya és öröme, hanem védekezés is: a potenciális üldözők hatalmi struktúrájának szétverése, pozícióinak megszerzése. A pénz, mint mondtam, hatalom. A tudás is hatalom. A befolyás is. A hatalom pedig: önvédelem is.

A tömegmédiában hadállásokat szerezni nem annyira intellektualitás kérdése, mint inkább sok pénzé, erős szándéké és személyes kapcsolatoké. A zsidóság a közvetlen (képviseleti) politikából csak igen korlátozottan tudta kivenni részét, a tömegek véleményének befolyásán keresztül viszont nagyon nagy hatást tudott kifejteni az egész közéletre s politikára. Ezt a befolyásolási szándékot – a zsidók számára kedvező politikai és kulturális közeg kialakítását – feltétlenül (mert logikusan, magától értetődően) táplálta az az önvédelem, amely „öszönösen” szorgalmazott minden, a „haladó” világra való nyitást (beleértve az általános emberi jogok elfogadását, kinyilvánítását vagy a „multikultúrák” támogatását), ezzel szemben pedig erőteljesen támadott mindent, ami a bezárkózás (a népi kultúra, a nemzeti szellem megőrzése vagy erősítése) irányába mutatott. Még egyszer fontos hangsúlyozni: tendenciáról beszélünk, akárhány valóságos kivétellel, amelyek azonban magának a tendenciának a létezését nem teszik semmissé.

Ámde a hatalom és befolyás megszerzésének vágyát – például a Jászi Oszkár-féle polgári radikálisokét, vagy a Kun Béla-féle vörös diktátorokét – természetesen nem csak önvédelmi megfontolások táplálták, hanem a minden emberben és nemzetben ott fészkelő uralkodási vágy is. Ha e tekintetben a zsidók köreiből a számarányukhoz képest többen voltak, akik uralomra, hatalomra, befolyásra törekedtek, az az említett önvédelmi reflexszel hozható összefüggésbe, valamint az évezredek során elszenvedett sérelmekkel, amelyek orvoslása régóta kényszerűen váratott magára.

- *Felszabadulás, kiszabadulás*

Végül pedig pusztán az a körülmény, hogy a zsidók önbecsülésüket nem sértő fel-emelkedési és beilleszkedési (kitörési) lehetőséghez jutottak, önmagában egyik logikus magyarázatát adja, mi hajtotta a zsidóságot a perifériákról a társadalmak közepe felé.

Összegzésképpen újra megállapíthatjuk: a siker magyarázatához nem szükséges a zsidók intelligenciáját rendkívülinek értékelni. Az elkövetkezett sikertelenségek, drámai kudarcok mögött sem szükséges rendkívüli zsidó tulajdonságokra (netán a zsidók IQ-jának – fajtaspecifikusan – kisebb voltára) gyanakodnunk. A fő ok, úgy tűnik, ismét a történelmi környezetváltozás.

(Sikertelenségek: okok, magyarázatok)

Vajon mi az oka, hogy a sikeres emancipáció ellenére (vagy ezzel együtt) a tizenkilencedik század utolsó harmadában újra fel-fellángolt Európában (így Magyarországon is) a zsidóellenesség; fokra-fokra erősödött, a II. világháborúban a holokausztban (népirtásban) tetőzött, majd átmeneti halványodás után a múlt század utolsó harmadától megint erőre kapott? Nos, a tizenkilencedik század utolsó harmadában az folyt kicsiben, ami a huszadik század utolsó harmadától nagyban.

A 17. század végén megindult felvilágosodás-polgárosodás szelleme egymás után lépte át a keresztény világ országainak határait, megbolygatva addigi – feudális – értékrendjüket, több évszázados hagyományait, szokásait, normáit. E társadalmak egyszerre engedtek a változásoknak, egyszerre hagytak felszámolni régi vallási, feudális normákat, és teremtettek a helyükre egy lényegében régi-új köteléket: a nemzetet. Régi ez a kötelék, amennyiben maga a szó is utal a származási (vérségi, *nemzési*, *nemzetségi*) kapcsolat létre, feltételére; új kötelék, amennyiben a nemzethez való tartozás feltételeként éppen hogy nem nyilvánított ki a megfelelő származás követelménye, sőt, ellenkezőleg: a törvény előtti egyenlőség kimondásával azt deklarálták, hogy származásától függetlenül mindenki a nemzet része, aki magára nézve elfogadja és betartja a (nemzet)állam törvényeit.

A tizenkilencedik század – az egyetemes polgárosodással párhuzamosan – a nemzetek és nemzetállamok kialakulásának, megerősödésének, szabadságharcának kora. A huszadik század harmadik harmada pedig egyfelől a globalizáció, másfelől ennek ellenhatásaként ugyancsak a nemzeti (nacionalista) szellemiség és politizálás megerősödésének időszaka. Nyitás és bezárkózás, nemzeti önfeladás és önvédelem jegyben járnak. Voltaképp megint csak magától értetődően: minden nyitás egyben önazonosság-vesztéssel is jár; engedünk hagyományainkból, szokásainkból, értékeinkből – feloldódunk egy bizonytalan, félig-meddig idegen értékvilágban. Eddig tudtuk, hogy kik vagyunk, éppen mert mások lehettünk és mások voltunk másokhoz képest; minél inkább arra kényszerítenek, hogy másokkal azonosak legyünk, annál jobban ragaszkodunk megmaradt különlegességeinkhez. Értelemszerűen főképpen is azokhoz, amelyek leginkább magukon viselik vagy magukban hordozzák sajátosságunk, különállásunk, egyediségünk valóságát, de legalább a látszatát: ezek pedig a nemzeti jelképek, illetve a nemzeti jelképpé sűrűsödött kulturális elemek.

Nyitás és bezárkózás (kozropolitizmus, internacionalizmus, globalizmus kontra nacionalizmus) harcát a társadalmak egyedei számára az teszi a maga bonyolultságában szinte felfoghatatlanná, feldolgozhatatlanná és kezelhetetlenné, hogy önmagában mindkét út (a teljes nyitás vagy a teljes bezárkózás) járhatatlan, tehát azt az arányt kell megtalálni és rögzíteni, amely összességében a legnagyobb hozammal, gazdagodással jár a nemzet egészére (illetve kinek-kinek magára) nézve. A magyar szabadságharc idején a helyes arány megtalálása azért nem vezetett még áthidalhatatlan és feloldhatatlan konfliktushoz, mert az európai polgári forradalmak szellemének, az Egyetemesség eszméjének beengedése és zászlóra tűzése még sokkal egyértelműbben és nyilvánvalóbban szolgálta a nemzet saját érdekeit: a függetlenséget

és a polgárosodás folyamatát. A magyarság zsidó és nem-zsidó elemei között is ugyanezért nem alakult ki a később oly jellemzővé vált konfliktus. A kiegyezés annyiban hozott új helyzetet, hogy a nemzeti függetlenségi harc jelentősége háttérbe szorult, s vele együtt a külső ellenség képe is elhomályosult. Ekkor már maradéktalanul érvényesült az az ellentmondás, amelyet a nyitás és a bezárkózás, a változtatás és (hagyomány)őrzés kettős szükségessége teremtett és gerjesztett. Azáltal, hogy a kiegyezés deklarálta és garantálta az izraelita vallásúak, sőt, a felekezeti és felekezeten kívüliek egyenlőségét, a magyarországi zsidóság is hihetetlen gyorsasággal megkezdte a perifériáról a centrum felé haladást. Ennek mértékét legyen elég itt egyetlen szóval érzékeltetni: Budapest. Az ország szívének, fővárosának építésében, Budapestnek mint világvárosnak a létrejöttében óriási szerepet vállalt zsidóságra utal ez a – jobbára ellenséges érzelmi töltettel hangoztatott – kifejezés.

Bekövetkezett az, aminek „emberi számítások szerint” be kellett következnie: a zsidóságnak a beolvadást választó, s a többi etnikumhoz képest radikálisan szabadelvű, rendkívül mozgékony, ráadásul tőkeerős részének látványos emelkedése (helyenként domináns szerephez jutása) kiváltotta a nem-zsidó nép- és nemzetféltők aggodalmát, sőt, riadalmát. Ne feledjük, Magyarországon például ez az a századfordulós időszak, amikor a felvirágzás – s a zsidók (egy részének) látványos emelkedése – közepette főleg a vidéki szegény, sőt, nyomorgó népekből „kitántorgott Amerikába másfél millió emberünk”. Az ellentéteket nem önmagában a fajtakülönbség (tehát a rasszizmus, antiszemitizmus) táplálta, hanem a felfogásbeli különbség. A radikális polgárosodás, az ezt tápláló új polgári eszméknek és az új (zsidó vagy nemzetközi) tőkének a magyar hagyományokkal (a hagyományos magyar rendekkel, magyar kiváltságosokkal, magyar vidékkel, magyar – népi – kultúrával) szembeni hihetetlen gyors térnyerése egy csapásra felerősítette a változások motorjaival és hordozóival (főképpen is a zsidókkal) szembeni ellenérzéseket és ellenérdeket. Ez a növekvő ellenségesség Magyarországon a tiszai vérvádban testesült meg, Franciaországban a Dreyfus-ügyben.

A tiszai ügy perében, 1883-ban több zsidót vádoltak azzal, hogy rituális célból megölték egy keresztény cselédlányt, Solymosi Esztert. Több mint egy évig tartó per után felmentették őket Alfred Dreyfus zsidó származású, francia tüzérkapitányt 1894-ben hazaárulással (hadititkok elárulásával) vádolták és lefokozásra, valamint örökös száműzésre ítélték. Csak 12 évvel később, 1906-ban mondták ki véglegesen ártatlanságát.

Shlomo Avineri ragyogóan világít rá, hogy az efféle perek – s a perek mögött húzódó nacionalista indulatok – miféle változásokat idéztek elő a zsidóság felfogásában, beolvadási – illetve kívülmaradási, önállósulási – törekvéseiben.

„A francia forradalom univerzalisztikus elveinek befogadói attitűdjét mindenütt korlátozta a modern nacionalizmus historicista kirekesztésigénye. Theodor Herzl [a cionizmus egyik megalapítója] számára a Dreyfus-ügyben nem egyszerűen az a heves antiszemitizmus volt a megdöbbentő, amely végigsöpört a francia társadalom különféle rétegein. Herzl azt találta annyira felháborítóan, hogy ebben az esetben egy teljesen emancipált, sikeresen integrálódott és alapvetően szekularizálódott zsidó személyről volt szó. Alfred Dreyfus kapitánynál nemigen lehetett senki nagyobb francia sovíniszta, militárisabb szellem és »zsidószerűlenebb« ember. Amikor azonban árulásról kezdtek beszélni, s az egyik gyanúsított Dreyfus lett, a közvéleményben azonnal megjelentek az olyasféle hangok, hogy »persze, hogy ő az – végtére is nem igazi francia, hanem zsidó«. Az emancipáció és az asszimiláció ígéretére e zsigeri válasznál súlyosabb csapást semmi nem mérhetett: csinálhatsz, amit akarsz, a mi szemünkben, az igazi franciák, a gallok leszármazottai szemében Júdás vagy és az is maradsz.”

(Ortodoxok, reformisták, cionisták)

Megint csak nem az intelligencián múlik, hogy ebben a helyzetben milyen (újabb) túlélési és felemelkedési stratégiákat követ, milyen életutakat választ (milyennel kísérletezik) a világ zsidósága.

Az egyik út a látható másság, kívülállóság megőrzése: a zsidó vallási közösség elkülönülése, rítusainak követése. Feltehető, hogy részben a fel-fellángoló antiszemitizmusok (zsidóüldözések, pogromok) hatására, részben a világ általános szekuralizációjának megfelelően a zsidóknak csak egy viszonylag kis része őrzi meg ősi hitét, többségük vallástalan lesz, kisebb része pedig más hitre tér.

A másik lehetséges út továbbra is a beolvadás (az asszimiláció), amelynek korábbi zsidó élharcosai az ún. reformisták voltak, akik a zsidó vallás megreformálásától, szigorának enyhítésétől, és a befogadó országokba (társadalmakba, nemzetekbe) való minél teljesebb beilleszkedéstől várták a zsidók sorsának jobbulását. A Dreyfus-ügyhöz és a Tiszaeszlári perhez hasonló esetek azonban azt bizonyították a zsidóknak, később pedig a holokausztt is, hogy nekik valójában faji okoknál fogva nem adatott meg a teljes beilleszkedés lehetősége. Formailag ugyan teljes jogú tagjaivá válhatnak a befogadó nemzetnek, valóságosan (tartalmilag) viszont nem, mert a nacionalisták mindig is idegennek (hazafiatlannak, nemzetietlennek) fogják tekinteni őket.

Az igazi nacionalizmus a nemzet fogalmát valójában a történelem egy korábbi időszakának közösségi formájához, a nemzetséghez kapcsolja. A nemzet mint kötelék több és más, mint a vérségi szálakat (rokonságot) számon tartó, egykori nemzetségi, törzsi kötelék, amelynek jelentősége a kereszténység kialakulásával, a keresztény államok létrejöttével háttérbe szorult; annyiban több és más, amennyiben a nemzethez tartozónak számított mindenki, aki a legnagyobb nemzetalkotó nép nyelvét, kultúráját, függetlenségi törekvéseit elfogadta. Azok a zsidók, akik a magyarság soraiban részt vettek az 1848-49-es szabadságharcban, egyszerűen magyarnak, a magyar nemzet alkotó elemeinek számítottak. „[...] nagyon sok zsidó önként állt Kossuth seregébe, hitsorsosaik egy része pedig nagy összegekkel támogatta a szabadságharcot. 1849. július 28-án Szegeden, a végső vereség árnyékában ugyan, de törvénybe iktatták egyenjogúsításukat.” – tudhatjuk meg a *Kirekesztőkből* (id. mű: XVI. o.). Majd ugyanitt azt is, hogy Haynau roppant méretű hadisarccal minősítette kollektíve bűnösnek a magyar zsidókat, és Bécs természetesen eltörölte az egyenjogúsításukat kimondó forradalmi törvényt is. Jogegyenlőségüket csak 1867-ben fogadta el a magyar parlament, a zsidó vallás egyenjogúsítására pedig 1895-ig kellett várni.

A nemzet szűkebb értelmezésére – magyarán a kirekesztésre – adott válaszul a beilleszkedéssel próbálkozó zsidók (ha akarják, ha nem) jobban megőrzik zsidó identitásukat, beolvadásuk érzelmileg (zsigerileg) részleges marad. Egyszerre érzik magukénak a befogadó hazát, s magukat a nemzet alkotó részének, másfelől pedig potenciális ellenségnek mindazokat, akik „ellenükben” a saját hazafiságukat, nemzetszeretetüket hangoztatják. Mélyen beléjük van égetve az őket ért félelem és sérelem, és nagyon kevés kell hozzá, hogy előtörjön.

A harmadik lehetséges út – amelyen Herzl Tivadar és követői is elindultak – a cionizmus, azaz a zsidó nacionalizmus. Erről szól Avineri ragyogó könyve – rádöbbenve olvasóit arra, hogy a cionizmus éppen olyan nemes, felelősségteljes, olykor önfeláldozó, máskor másokat feláldozó, de mindenképp drámai küzdelem volt a zsidó nemzetállam megteremtéséért, mint amilyet a magyar hazafiak folytattak a magyar nemzetért, vagy mások a maguk nemzetéért.

Azt ma még nem tudni (nem látni), mi lesz Izrael sorsa. Annyi azonban bizonyos, hogy a megteremtéséért és élete normalizálásáért folytatott drámai harc nem annyira a zsidó intellektust dicséri, mint inkább a zsidó öntudat, a zsidó önazonosság, a zsidó szolidaritás erejét. Hogy önvédelme címén ne pusztítson az elkerülhetetlennél többet a palesztinokból és saját magából, ez már valóban lehet nem mindennapi (átlag feletti) intelligencia egészen különleges feladata. Ha a feladat sikerülne, akkor lesz majd érdemes újra elővenni a kérdést: nincs-e a zsidóknak másokhoz képest magasabb IQ-juk?

(Az egyén szerepe?)

„Egyáltalán nem véletlen, hogy éppen a 19. században volt valami mágikus áttörés” – véli Gabor Laufer újabb levelében, s mindjárt felteszi a kérdést: Mit lett volna képest csinálni Einstein, mondjuk, a 13. században, ha akkor születik? Esetleg egy tanyán. Kitalálta volna, hogy nem itt kell kutatót fűzni, hanem ott?

Gabor Laufer – voltaképp a lehető legtermészetesebb módon – a saját sorsát vetíti rá a zsidóság egészére. Amerikában a maga erejéből lett az, aki, egy kisebb település szülés-nőgyógyász orvosa, ahol nem túl kimagasló, de legalább biztos és rendszeres jövedelme van, amelyből kellő színvonalon eltarthatja családját. Zsidósága, származása sokáig teljesen mellékes volt számára, hiszen Amerikában az élet a szabad versenyre épül, csak a teljesítmény számít, az, hogy ki honnan jött, majd hogyan nem érdektelen, ebből következően a sikereit soha nem kötötték össze a zsidóságával, nem támadtak irigyei, ellenségei, nem volt alkalma közlekedni megérezni és személyesen átélni az antiszemitizmus – kissé költőien fogalmazva – ordas leheletét. Gabor Laufer azonban nem tartozik a vallásos zsidók közé, sőt – ahogy egyébként roppant udvariasan kifejtette („Ezt ne vedd sértésnek”) – úgy véli, éppen intelligenciájuk nagysága magyarázza, hogy miért lett olyan sok zsidóból ateista. („A tudományok előretörése, a tudományos típusú gondolkodás egyre elfogadhatatlanabbá tette a tradicionális istenképek vak elfogadását. És itt jön egy talán zsidó sajátosság: a zsidó vallás az egyetlen, amelyik nem ígér halál utáni létet. Erről a pontról könnyebb a tudományos ismeretek kombinációjával ateistává lenni – ha a nagy csali eleve ki van iktatva.”) Laufer szerint minden ortodox zsidóra jut legalább két ateista, őket aztán „tuti nem érdekli semmiféle biblikus kapcsolat”.

Mivel saját élete ezt példázza, Gabor Laufer úgy véli, hogy a zsidó identitásnak, a zsidó vallásnak, a zsidó közösségeknek semmi szerepük nincs abban, hogy a szétszórásban élő egyes zsidók milyen magasra jutottak. „És akkor jött az ipari forradalom, a technológia előretörése, a feudalizmus szétfoszlása, a kapitalizmus kialakulása, és mindezzel [...] az intelligencia egyre kritikusabb szerepe mindenféle Új társadalmi funkciókban. A »kényelmes«, örök-lődésen alapuló erő-hatalom-pénz-értékviszonyok megszűntek, és érdemeken, képességeken, szorgalmon, kitartáson alapuló új viszonyok jöttek létre.”

„Nálam kevésbé zsidó zsidó nagyon kevés lehet a világon – teszi hozzá Gabor Laufer. – Számomra ez a kérdés nem is létezett, amíg el nem jutottam az Indexhez. Egyszerűen nem volt téma. Életem első 50 évét úgy éltem le, hogy ez a kérdés eszembe sem jutott. Kiválasztottnak érzem magam? Nem. Tudom nagyon jól, hogy intelligensebb vagyok, mint az átlag. Függetlenül attól, hogy zsidónak születtem (és ha nem függetlenül, akkor sem érzem így). Hidd el, hogy nálam ez az egész kérdés szigorúan és kizárólag intellektuális szinten »zajlik le« a fejemben. Pontosan ezért van az, hogy akárki azt ír nekem, amit akar. Mert nincs érzelmi kötés. Nincs szükség önuralomra, akárki zsidózik, mert nincs mit »leküzdenem«. Nincs zsidó érzés bennem, semmilyen. A kérdés pusztán annyi, hogy a létező statisztikákat elhiszem, vagy feltételezem, hogy csalásról, tévedésről van szó.”

Laufer, mint válaszában kifejti, nem látja, hogy a „közös múlt, közös jelen, közös jövő” általi behatás hogyan valósulhat meg az egyedek szintjén egy egész népcsoportra. Hogyan válik közössé a mindenható szétszóródott zsidók között? „Te feltételezel valamiféle mágikus »csoportgondolkodás«-t. [...] Tényleg el tudod képzelni, hogy mondjuk a 23 éves Kohn Móríc leül az asztalhoz és elkezd morfondírozni: »na most beolvadjak, vagy sem? Vajon ragaszkodnom kellene ortodox módon a zsidó valláshoz, vagy legyek ateista inkább? Mi lehet jobb a zsidóságnak? Vajon az őseim mivel értenének egyet?« Énszerintem ez abszurd, az igazi életben ilyen nincs. Kohn Móríc, mint mindenki más, a saját életének a szempontjából fogja egyéniségét kialakítani, a különböző lehetséges irányzatokból az egyiket választani, és mindez spontánul fog történni, nem valamiféle »analízis« eredményeképpen. [...] Kohn Móríc édesanyja sem valószínű, hogy azt fogja mondani a kis Mórícának, hogy »kisfiam, eddig

minket több ezer éven keresztül üldöztek. Itt a nagy alkalom, legyél bankár, akkor a te kezdedben lesz a pénz, és akkor nem fognak tudni téged üldözni.« Amúgy te találkoztál valakivel, akárkivel, akit a szülei bankárnak neveltek? [...] Kohn Móricka agyán nem fognak átmenni azok a gondolatok, amiket te feltételezel. Sem az övé, sem más zsidókén, sem senkién. Ha az emberek agya össze volna kapcsolva, akkor lenne lehetséges. De mindenkinek izolált a tudata [...]. Egyetlen rendelkezésre álló eszköz a kommunikáció, ami alig elég arra, hogy a legegyszerűbb dolgokat megértessük egymással, nemhogy ultra-komplex történelmi, vallási, filozófiai tényeket, hogy mindez szinkronban egy népcsoport javára működjön, mindez jó előre megtervezve. Ha erre a zsidók tényleg képesek lettek volna, akkor minden kétséget kizárólag nem csak intelligensebbek, de abszolút felsőbbrendűen lennének. Ha minden zsidó, akárhol élt is a világon, közismert izolációjában (elkülönültségében) képes lett volna valamilyen ki nem mondott, nem megbeszélte »közös érdek« szintjére vezető, hosszú távon érvényesülő gondolkodásra, akkor a zsidók superman-ek lennének.”

(A közösség szerepe...)

A rosszul feltett kérdésre csak rossz feleletet kaphatunk. A családi és közösségi hagyományok, szokások, normák a legritkább esetben szabályoznak bennünket úgy, hogy „Vajh, mit szólna hozzá az édesapám?”, vagy pláne, „Mit szólna hozzá a népem?” A normák, minták pici korunktól szépen belénkívódnak, ha akarjuk, ha nem, és döntéseink során bizony befolyásolni fognak bennünket. A kérdés valójában úgy merül fel, hogy minek van nagyobb presztízse, becsülete egy közösség, egy család életében – ez pedig erősen kultúra- és történelemfüggő. Ha egy közösségben szégyen tanulatlannak, segédmunkásnak, parasztnak lenni, viszont elismerést vált ki, ha sokra viszem, akkor a közösség tagjai számára ez olyan útravaló, mely mindig ott lesz a tarsolyukban. Amíg csak emlékeik teljesen szét nem foszlanak, ott lesz szétszórásukban is. A zsidó gyökereket – el lehet bár, de – nem könnyű elszakítani. Éppen azért nem, mert saját személyes lényünket is csak mások szemével, mások megítélésén át vagyunk képesek értékelni (később, amikor ezek az ítéletek már megülepszenek bennünk, kevésbé van szükségünk külső tükörré; de kezdetben elengedhetetlenül). A zsidó az ellenségeivel és csodálóival együtt az, aki, s mivel ezek a történelem során mindig is bőségesen akadtak, ez is megnehezítette és megnehezíti, hogy a zsidó mint közösség érdektelenné, jelentéktelenné váljék.

A közös eredetnek és sorsnak az ad jelentőséget, hogy a zsidókat (a zsidók számottevő részét) egy adott történelmi helyzetben egy meghatározott irányba fogja terelni. Egyáltalán nem az szabja meg az irányt, hogy az egyes zsidók mennyire intelligensek és jövőbe látók. Ha a nép egyedei olyan nagyon intelligensek és jövőbe látók lennének, egészen biztos, hogy elkerülték volna a holokausztot. De a sokaságok soha nem tudják elkerülni sorsukat. Mert soha nem képesek a józan, kimért ész szerint haladni, csakis tömeges indítékaik nyomására, amelyek viszont a jobbra ugyancsak irracionális egyéni (ennek megfelelően változatos) indítékokon keresztül hatnak.

Az egyén életét erősen befolyásolják olyan, kívülről érthetetlennek látszó indítékok, mint a sértettség, a büszkeség, a kivagyiság, a félelem, a kisebbség... és a mindezekhez többé-kevésbé kötődő bizonyítási vágy. Kisgyerek korunktól fogva meg akarjuk mutatni környezetünknek, mi igenis jobbak, többek vagyunk, különbek vagyunk... Na de, hogy mitől érezzük különbnek magunkat, az nagy mértékben attól függ, hogy a környezetünk milyen normákat diktál! Ha az én népes családi környezetemben – amely nyilván nem mellékesen az egyik ágról püspök és költő, a másíkról főpolgármester felmenőkkel dicsekedhet – a pénz mennyisége és a pénzkereső elismerése között szoros kapcsolat lett volna, az újabb időkben minden bizonnyal többen kerültünk volna „zsíros” állásba vagy vállalkozásba; ámde inkább az volt a jellemző, hogy a „pénzre utazókat” a szó szoros értelmében megvetettük. („Szegé-

nyek vagyunk, de jól élünk” – ez volt az egyik ránk jellemző családi szólásunk.) Ugyanígy: nálunk a családban elképzelhetetlen volt, hogy be akarjuk csapni embertársainkat, s ennek révén jussunk előnyhöz. Megkockáztatom, hogy az üldözésnek kitett vagy gettólétbe kényszerült zsidók ezt a „jellembeli luxust” csak ritkán engedhették meg maguknak.

Tulajdonságainkat tehát szűkebb-tágabb közösségeink is befolyásolják, ezt a hatást azonban indokolatlan volna abszolutizálni. Egy olyan pénzéhes és pénzközpontú világban, mint a mai, sokan „vetkőznek ki” magukból, nagyon sok értékrend és hagyomány borul. Némi malíciával ugyan akár azt is mondhatnánk, egyre zsidósabb a világ, utalva arra, hogy a liberalizmus terjesztésében, az egyéni érdekeknek a közösségivel való szembeállításában fontos szerepet játszott az egyéni (emberi, állampolgári) szabadságjogokért küzdő, a régi keretek felszámolásában érdekelt zsidóság. Csakhogy nem kevésbé lennének ekkor igazságtalanok, mintha a pénzhamisítás bűnét a pénz feltalálójának nyakába varrnánk.

(IQ-függőség?)

„Nem egy kizárólagosságról van szó” – figyelmeztetett újabb levelében Gabor Laufer. Úgy véli, azok a tényezők, amelyeket felsoroltam, valószínűleg mind szerepet játszanak, mégsem tűnnek elégségesnek, hogy megmagyarázzák a „végső eredményt / kimenetelt / jelenséget”.

Mindenekelőtt tisztáznunk kell, mi ez a „végső eredmény / kimenetel / jelenség”?

Ha azt nézzük, hogy pl. a zenei életben nagyon sok tehetséges zsidót találni (többet, mint amennyi számarányukból következne), akkor rögtön eszembe jut Hegedűs Vili, aki a minap földbe (a betonba) gyökereztetve a lábam a Keleti pályaudvarnál, olyan gyönyörűen muzsikált! Mikor odamentem hozzá, hogy tegyek egy kis hálapénzt a hegedű tokjába, kezembe nyomott egy kis cédulát, rajta nevével, hogy ő Hegedűs Vili, vállalkozik rendezvényeken, baráti társaságokban a legkülönbébb komolyzenei klasszikusok darabjainak eljátszására. Nos, Hegedűs Vilin messziről látszik, hogy cigány. A cigány kultúrában mélységes mélyen gyökerezik a zene szeretete és ismerete, és ez nemzedékről nemzedékre, apáról fiúra száll. Noha az én felfogásom (és esztétikai élvezetem) szerint ők nem kevésbé tehetséges zenészek, mint a zsidók, nem gondolom, hogy ez a képességük IQ-jukkal lenne összefüggésben.

Ugyanezt gondolom az irodalomról, a színészetéről, más művészetekről: sokkal inkább kultúra-, mint IQ-függő. És egyáltalán nem gondolom, hogy a kultúra terén a zsidók összességében nagyobbat alkottak volna, mint például hajdan a görögök. Ez is abban erősít meg, amit korábban állítottam: minden népnek vannak történelmileg jelentősebb és kevésbé jelentős korszakai, attól függően, hogy kulturális sajátosságaik és egyéb (földrajzi, gazdasági stb.) adottságaik éppen mennyire viszonyulnak kedvezően vagy kedvezőtlenül a világ friss fordulataihoz. Gazdaságilag szerényebb eredményeik miatt szokás ma a görögökről lekicsinylőleg beszélni. Ha ez a nép a maga híres vendégszeretetével és kissé keleties habitusával élvezni is szereti az életet, nem csak a pénzt és a sikert hajszolni, akkor ez kevésbé intelligens és kevésbé sikeres népcsoport, mint mondjuk a német, a japán vagy az amerikai?

Nézzük a látszólag racionálisabb területeket, nincsenek-e erősebb, meggyőzőbb kapcsolatban az intelligenciával!

Például itt van a pénz világa. Közelebbről ismertem egy kissé ügyefogyott, idétlen (ám rendkívül kedves) zsidó fiút, aki amúgy nem volt jó, sem rossz tanuló. Mi tagadás, a meglepődéstől leesett az állam, amikor megtudtam, hogy a legnagyobb és talán legjobban fizető pénzintézetben, a Magyar Nemzeti Banknál jutott osztályvezetői álláshoz. Vajon hogyan kerülhetett oda, ilyen magasra, ilyen „zsíros” pozícióba? Mert kimagaslóan intelligens volt? Azért ugyan nem. Sokkal inkább annak köszönhetően, hogy ebben a zsidó családban hagyománya volt ennek a pályának; s nem csak szellemi értelemben, de gyakorlati síkon is, magyarán akadhattak bőven patrónusok, akik ismerősömet protezsálták. A magyar élet alaposabb ismeretében egyszerűen nincs okunk kétségbe vonni, hogy a családi s a szélesebb közösségi

kötelékeknek (normáknak, szokásoknak, hagyományoknak) túlbecsülhetetlen jelentőségük van az egyén választásai, döntései során.

Vagy itt van a média – mégpedig a magyar média – világa, amelybe munkám folytán elég jól belelátok. Nos, egyáltalán nem állíthatom, mert a legkevésbé sem tapasztaltam, hogy a zsidóként számon tartott újságírókra jellemző lenne, hogy intelligensebbek a nem-zsidóknál. Vannak, kétségtelenül, nagyon intelligensek (pl. ilyennek gondolom Betlen Jánost vagy Baló Györgyöt³⁵⁷), ők azonban épp olyan kivételek, mint a valóban intelligensek a nem zsidók között. Hogy ki van a médiában csúcson, az legtöbbször nem IQ kérdése, hanem eltökéltsége, gátlástalansága és alkalmazkodóképessége. És egyáltalán, hogy ki összpontosítja energiáit a médiára, ki ácsingózik és ki jut ottani pozíciókra, az ugyancsak inkább a kultúra (a szocializációs környezet) függvénye, mintsem az észbeli képességeké. Ez paradox módon éppen azon mérhető le leginkább, hogy ma Magyarországon egyre több ragyogó tehetség bukkan fel éppen nem a hagyományos baloldali és zsidó kulturális környezetből. A rendszerváltás kikezdte a baloldali hegemoniát, amelyben – ismert történelmi okok miatt – a zsidó származásúak is általában otthonosabban mozognak, s hirtelen erős igény támadt tehetséges jobboldali, nemzeti gondolkodású „ifjakra”. S mint kiderült, csodák csodájára, ebben a körben is szép számban vannak ilyenek: született tehetségek. Egyik újságírónövendékem egyetlen évnyi képzés-gyakorlás után a Magyar Demokrata jeles publicistája lett. Ez is abban erősít meg, hogy megfelelő intellektusokból általában sokszorosán több van, mint amennyi végül felszínre bukkan, mert ehhez (a felbukkanáshoz, fennmaradáshoz) az észbeli képességeken túl még számos egyéb tényező kedvező együttállása is szükséges.

Nem szóltam még a politikában elfoglalt pozícióról (sikerről, aránytalan képviseltről). Itt megint nem látni tiszta, egyértelmű összefüggést intelligencia-szint és politikai hatalom között. Ha valamire, akkor a politikára sokszorosán igaz, hogy nem annyira ész és értelem kell hozzá, mint megfelelő lelki alkat, beállítottság, fogékonyság. Sőt, még azt is megkockáztatom, hogy egy-egy ragyogó ember intelligenciájának nagysága olykor éppen abban mutatkozik meg, hogyan képes távol tartani magát a (formális, politikai) hatalomtól (ld. például Hamvas Bélát, gyümölcsös ládák szegeléséből éledélt filozófusunkat).

Nagy bátorság lenne például azt állítani, hogy az 1919-es magyar proletárdiktatúrát levezénylő, politikai teljhatalmat birtokló zsidók népük szellemi krémjét képviselték volna. Noha volt közöttük Lukács György formátumú intellektuál is, szívesebben gondolom, hogy ez bizony a szellemi csöcselék volt. Ha van terület, ahol nem az intelligencia a fontos, sokkal inkább – százszor inkább – a mélyebb (lelki) indítékok, az bizony a politika. Negyvenöt után, amikor a zsidók (Rákosi Mátyásék) fajlagosan újfent túl nagy politikai szerephez jutottak, megint csak nem az számított, hol van az a fél tucat legintelligensebb ember, akit a politika csúcsára kell állítani; hanem az, hogy hol van az a fél tucat (nem-nemzeti) ember, aki könyörtelenül és gátlástalanul végre fogja hajtani a Szovjetunió szocializmusba csomagolt gyarmatosító terveit.

A politikához képest a társadalomtudományokban talán valamelyest egyértelműbb az összefüggés siker (rang, pozíció) és intelligencia között. De ha megnézzük a nagy zsidó filozófusokat, gondolkodókat (pl. Marxot) vagy a nálunk nagyra fújtakat (pl. Lukács Györgyöt, aki népbiztosságot vállalt 1919-ben), akkor az is feltűnik, minél nagyobbakat (intelligensebbeket) gondoltak, annál nagyobbakat tévedtek. Vagy ha végignézem Shlomo Avineri könyvének cionista gondolkodóit: egyik zseniálisabbnak tűnik, mint a másik, s tény, hogy megszületett végül Izrael is; de mit kezdjek azokkal, akiknek intelligens munkássága folytán ártatlan embereket (egy Hamasz-vezetőért például kilenc kisgyereket) robbantgattak fel (vagy

³⁵⁷ Csak hogy még bonyolultabb, még cizelláltabb legyen az élet: kormányváltás után Betlen János elvesztette korábbi pozícióját (távozni kényszerült az MTV Aktuális műsorának éléről, Gyárfás Tamás Nap-keltéje fogadta be), ám nem vesztette el korábbi, egyensúlyozó törekvését. Baló György viszont feljebb lépett, egyúttal pedig teret engedett cenzúrázó hajlamának. (Bizalmas belső információkból tudom, hogy nem csupán az Éjjeli Menedék ellenében.)

egykori terroristákból intelligens államférfiúvá válnak); s mit kezdjek azzal a ténnyel, hogy a zsidó nacionalizmus éppen a „modern”, „intelligens” világgondolattal, a globalizmussal halad szemben (s ennyiben „szűklátókörű”, „korlátolt”, ez pedig a magas IQ-hoz ugyebár – legalábbis elvileg – nem illik igazán).

S végül itt vannak a természettudományok, az Einstein-formátumú emberek, nagyságuk, sikereik, a Nobel- és egyéb díjaik. Kétségkívül a természettudományokban jut a legnagyobb szerep az elvonatkoztató (absztrakciós) képességnek, az intelligencia egyik fokmérőjének. Úgy tűnik tehát, hogy leginkább itt – tehát az egész életnek voltaképp egy kis részénél – számíthat az a kis többlet, amennyi a zsidóság IQ-ját jellemzi. Itt is elgondolkodhatunk azonban azon, hogy a zsidó származásúak kimagasló hozzájárulása például az új tudományos felfogáshoz (relativitás) vagy az atombomba előállításához elsősorban intelligenciájuk nagyságának köszönhető-e, vagy valami más (lelki, kulturális, társadalom-környezeti) tényező is legalább ilyen fontosságúnak bizonyult. Hadd idézzem ide Saint-Exupéry megállapítását: „Jól csak a szívével lát az ember. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan.” Ha ezt értelmezzük, az is igaznak tűnik, hogy nagy dolgok meglátásához az ész önmagában kevés, s az intelligencia csak az intuíció segítségével képes nagyobb magaslatokra jutni; márpedig az intuíció az lélek is. A relativitás-elmélet esetében szinte kínálja magát a gondolat, hogy felfedezőjének legalábbis (röghöz kötetlen) világpolgárnak kellett lennie. Az atombomba sem az a természetű (nagyságrendű) dolog, amelyet provinciális szemléletű emberek sikeresen felfedezhettek volna. Azok az emberek, akik egy virtuális ország nagyon is valóságos közösségének gyermekeiként, egy vándorló, mozgékony nép egyedeiként könnyedén lépik át a természetes országhatárokat, miért ne tudnák ugyanilyen könnyedén (azaz másoknál viszonylag könnyebben) átlépni a gondolat, a képzelet megszokott határait?

Tehát újra, sokadjára is a közösség jellegzetességeihez, a kultúra sajátosságaihoz tértünk vissza, és ezek ismét elegendőnek tűnő magyarázattal szolgáltak „a zsidók sikeressége”, „a zsidók túlereprezentáltsága” (magyarul: pozitív aránytalansága vagy fajlagos többsége) nevű jelenséghez.

(Az IQ szerepe)

Most, hogy a jelenség magyarázatához sikeresen szükségtelennek találtuk és ítéltük a genetikailag átörökölt, átlag feletti intelligencia létezését és feltételezését, érdemes a másik irányból kiindulni, s megvizsgálni, milyen hatásuk és szerepük lehet az intelligenciahányados különböző csoportok szerinti eltéréseinek.

Az USA etnikai csoportjainak átlagos intelligenciaszintjéről tanulmányunk első részében közölt adatsor a népesség IQ szerinti megoszlásával kiegészítve válik igazán beszédessé.

Az USA népességének IQ szerinti megoszlása

Etnikai csoport (részarány, %)	IQ		
	85 alatt	85-115	115 felett
Fehér (72)	44,76	76,84	82,80
Ázsiai (3)	1,31	3,07	4,46
Zsidó (3)	0,27	2,06	8,98
Fekete (12)	32,4	9,08	1,48
Spanyol (10)	21,26	8,95	2,28

A táblázat összefüggéseiből megállapíthatjuk, hogy a zsidóság az USA népességének 3%-át teszi ki; az átlagos szintet (mint korábban láttuk, 17%-kal) meghaladó intelligenciahányadosa jóvoltából azonban az alacsonyabb IQ-tartományból mintegy tizedannyi, a magasabból pedig mintegy háromszor annyi helyet foglal el, mint amennyi részarányából következne.

Nézzük először az alacsonyabb IQ-tartományt! Ha az USÁ-ban (vagy bárhol a világon) azt tapasztaljuk, hogy az ilyen (85 alatti) IQ-szintnek megfelelő foglalkozásokban (segédmunka, betanított munka) valóban ilyen szerény mértékben képviselteti magát a zsidóság, akkor ez olyan erős összefüggés, amely előtt valószínűleg meg kell hajolni. Mivel idevágó adatsorunk nincs, csak személyes tapasztalatainkra, illetve a témában jártas, hiteles (zsidó) szerzőkre hagyatkozhatunk.

Nos, itt Magyarországon a zsidóság létszámát kb. 80 ezerre becsülik, vagyis mintegy 0,8 százalékát teszi ki a hazai népességnek, és csakugyan azt tapasztalhatjuk, hogy magát zsidónak valló segédmunkással, betanított munkással egész életünk során talán egyetlen egyszer sem találkozunk, nem tekintve a kivételnek számító, esetleg könnyebb, pénzesebb (és emiatt valószínűleg protekciós) állásokat (ilyen például egy televíziós forgatócsoport technikai kisegítő személye), vagy amikor az egyéb fizikai munka kényszerű és átmeneti pénzkereseti lehetőség a valódi élethivatás (pl. írói, költői munkásság) gyakorlásához. Ez a felismerésünk azonban már azt is sejteti velünk, hogy a zsidóság nemcsak hogy IQ-arányosan, de ennél is jóval csekélyebb mértékben van képviselve az „alantasabb” foglalkozások körében, vagyis ismét körül kell néznünk más indokokért, magyarázatokért.

Újra csak Shlomo Avinerinél, már idézett, kitűnő művében találjuk meg a választ:

„A diaszpóra zsidóságát az jellemezte, hogy a zsidók aránytalanul nagy számban voltak jelen a középosztályba tartozó rétegekben – a hagyományos kereskedőosztályban vagy a modern, magas iskolai végzettséggel rendelkező diplomás és értelmiségi középosztályban. A cionista forradalom lényegéhez tartozott az a törekvés, hogy az Izraelbe emigráló zsidókat kiforgassa középosztálybeli helyzetükből, s az elsődleges – mezőgazdasági vagy ipari – termelésre állítsa át őket, így teremtve meg egy átfogó társadalmi szerkezettel rendelkező új hazát, amely a társadalmi-gazdasági foglalkozási ágak teljes spektrumát felöleli.

Amikor Izrael 1948-ban létrejött, sokkal közelebb állt ehhez az eszményhez, mint ma, hiszen lényegében minden munkát zsidók végeztek. Ma – főként a nyugati parti és a gázai arab munkaerő beáramlásának köszönhetően – az izraeli gazdaság jelentős szektoraiból eltűntek a zsidó munkások, s arab munkások álltak a helyükre. A mezőgazdaság egész ágazataiban, az építőiparban s az alantasabb szolgáltatásokban a fizikai munka túlnyomó részét arabok végzik. S mindez akkor, amikor az izraeli társadalom viszonylag magas életszínvonalát jelentős tengerentúli adományok segítségével tartják fenn, s Izrael zsidó népessége mindinkább a féhérgalléros foglalkozási ágakban koncentrálódik.” (262. o.)

Kicsit odább Avineri magyarázatát is adja a jelenségnek. Mellesleg erős érvet kapunk az ellen a szemlélet ellen is, amely lebecsüli a zsidóságnak mint közösségnek az egyedi zsidó sorsok alakulásában kifejtett hatását és erejét.

„A cionista forradalom ugyanis permanens forradalom a zsidó történelem hatalmas erői ellen, amelyek legalább részben magában a zsidó népben lakoznak, s amelyek a zsidókat önálló, autonóm népből egy idegen közösségek peremén, sőt, néha idegen közösségekből élő néppé formálták át. A cionizmus a zsidó élet sodra ellen lázad, amely oly sok zsidót készítet arra – éppen eltökéltségük és állóképességük miatt, amelyet megpróbáltatásaik csepegtettek beléjük –, hogy viszonylag tiszta és könnyű foglalkozást keressen magának, ahelyett, hogy szembenézne a nemzeti társadalom felépítésének kihívásával, amely átfogó felelősséget ró az emberre, s nem engedi, hogy csak a maga és az övéi javát tartsa szem előtt.” (264. o.)

Most pedig fordítsuk figyelmünket a magasabb, a 115 pont feletti IQ-tartományra! Azt várjuk, hogy a zsidóság, mely az adatok szerint az átlagnál 17 ponttal jobb intelligenciahányadosú, azonban az amerikai népességen belül csak 3 százalékot tesz ki, legyen háromszorosan-négyszeresen aránytalanul képviselve, azaz csaknem kilenc jusson zsidónak száz magasabb (115 pont feletti) IQ-hoz rendelhető állásból, foglalkozásból, rangból, díjból vagy elismerésből. Ha ennél jóval több jut, akkor azt kell gondolnunk, hogy mégsem az intelligenciahányados nagyságáé a döntő szó, hanem más tényező vagy tényezők.

Például azoké, amelyeket fentebb sorra vettem. Vagy amiről Avineri szólt: a zsidók eltökéltsége és állóképessége, amelyet megpróbáltatásaik csepegtettek beléjük, s amely arra készíteti őket, hogy viszonylag tiszta és könnyű foglalkozást keressenek. Inkább ezért – és nem a 117-es IQ miatt – lehetett 1996-ban minden kaliforniai szenátor zsidó; és zsidó a Yale végzőseinek és Hollywood felső vezetőinek 60%-a, tévésorozatok igazgatóinak, szerzőinek és gyártóinak 58%-a, a közgazdasági Nobel-díjasok és a legjobb New York-i jogi cégek munkatársainak 40%-a, a legfelsőbb bíróság tisztviselőinek 30%-a, a újságírók, szerkesztők 26%-a, az 500 leggazdagabb amerikai 23%-a, és így tovább.

(Az IQ-mérés bizonytalanságai)

A zsidók sikerének és annak összekapcsolása ellen, hogy IQ-juk az átlagosnál nagyobb, az intelligenciahányados mérésének bizonytalanságai miatt is okkal berzenkedhetünk. Az IQ-mérés egyik legfőbb problémája, hogy kétséges maga a viszonyítási alapja, nincs etalonja. Ezt erősíti meg egy pszichológiai kézikönyv (Hellmuth Benesch: SH atlasz, Springer Hungarica, 1994), amelyben ez olvasható: „Az intelligenciamérés kritikájában joggal hangsúlyozzák (Walter), hogy a mérés alapja éppen a mindenkor kíváncsi emberkép.” Ha abban a világban, amelyben más népekhez képest történetesen a zsidók válnak sikeresebbé, olyan etalonok számítanak, amelyek jobban illeszkednek a – kevésbé röghöz kötött, mozgékonyabb – zsidóság szellemi, kulturális világához, akkor valószínűleg a zsidók IQ-ja magasabbnak fog mutatkozni, mint például egy pásztornépé; meggyőződésem azonban, hogy ki lehet találni olyan szempontokat, amelyek szerint a helyhez és hagyományokhoz kötődő, a természetes környezete apró részleteire ügyelő, „földhözragadt” pásztorész összességében jobb eredményre jutna a zsidó (s mindenféle urbánus, világpolgár) intelligenciánál. Kétségemet csak megerősíti ugyanennek a könyvnek egy másik megállapítása, mely szerint az intelligencia begyakorolható! Tehát vannak ugyan született tehetségek, de ha az egyik nép kultúrájában inkább jelen vannak bizonyos gondolkodási sémák, mint a másikéban, akkor már nem valamiféle steril intelligencia-teszt fogja eldönteni, hogy az adott személyiség milyen szellemi nívón van, hanem az is számítani fog, milyen szellemi, kulturális közegben nevelkedett az illető, mennyire otthonosak számára a gondolkodási és gondolatsémák.

Azt, hogy milyen nagyfokú a bizonytalanság, amely az IQ-méréssel, a mérési eredmények értelmezésével és hasznosíthatóságával kapcsolatban vetődik fel, jól mutatja az a tény, amelyről maga Gabor Laufer tájékoztatott lovagias nagyvonalúsággal: az USA-ban a 60-as évek végén a legfelsőbb bíróság úgy döntött, hogy az IQ-tesztek eredményei nem használhatók sem munkába, sem iskolába való felvételhez, sem más, hasonló társadalmi célokra. Emiatt a legtöbb komoly IQ-felmérés e döntést megelőzően folyt, s ma már csak utalnak eredményeikre.

(A tét: a zsidók megítélése)

Éppen ideje felvetni: egyáltalán mi a tétje annak, hogy most egy genetikai (evolúciós) előnynek, az átlagosnál nagyobb szellemi szintnek (intelligenciának) tulajdonítsuk-e a zsidók szembeötlő sikerét, vagy pedig egy közösség kulturális és történelmi sajátosságaiban: az ezekhez kötődő jellegzetes magatartásjegyekben, viselkedésekben, szokásokban találjuk meg a választ.

Nos, a tét a zsidók helyes megítélése.

Ha ugyanis semmi más nem számít, mint az egyéni intelligenciák: a genetikailag kódolt képességek, tehetségek, akkor a zsidókkal összefüggő bármely jelenséget a világon legfeljebb is biológiai szükségszerűségként szabad felfogni és kezelni (ha ezek után egyáltalán kezelni lehetne vagy kellene). Ha valaki okosabbnak születik, mint a nagy átlag, ő tehet róla a legkevésbé, s egy tisztességes versenyre épülő (demokratikus és kapitalista) társadalomban a

lehető legtermészetesebb dolog (merthogy a társadalomnak is elemi érdeke), hogy az okosabbak (intelligensebbnek) foglalják el a magasabb, értékesebb (nagyobb megbecsülésnek örvendő, jobban fizető) helyeket. Az égvilágon minden rendben van tehát. Már csak azért is, mert innentől fogva teljesen mindegy, hogy ez a magasabb intelligenciájú egyén amúgy zsidó volna vagy fekete, vagy sárga (ez a körülmény legfeljebb az emberiség fejlődéstörténete, evolúciója tekintetében érdekes), és az is értelemszerűnek tűnik, hogy eme „individuális” felfogás térhódítása automatikusan véget vetne mindenfelé antiszemitizmusnak, fajgyűlöletnek. Ahogy Gabor Laufer is véli: ha a németek tisztában lettek volna azzal, hogy a zsidóknak magasabb az átlagos intelligenciájuk, és ennek – egyéni érdemeiknek – köszönhetik sikereiket, nem pedig valamiféle zsidó összefogásnak és összeesküvésnek, nos, akkor Hitler nem tudta volna népét a zsidók ellen uszítani.

Ha viszont a sikernek egyéb – közösségi, kulturális, néplélektani – összetevői is vannak, s ezek így vagy úgy, de eltorzítják a tiszta versenyhelyzetet, akkor ezt a torzítást ki kell mutatni, az okait fel kell tárni, és ha lehet, meg kell szüntetni. Ebben az esetben bizony akadhatnak olyanok is, akik a legkézenfekvőbb módon: a zsidók kiszorításával oldanák meg a problémát. Ez a kockázata a „közösségi” felfogásnak.

Látszólag könnyű a választás a két felfogás, két elképzelés között: aki jót akar a zsidóknak, az elsøre teszi le a voksát, aki rosszat, a másodikra. Nyilvánvaló azonban, hogy egyik elgondolás sem kerülheti el a valósággal való szembesülést, és az is, hogy mindkettő pontosan annyira válhat hasznossá, amennyire igaz. Hogy a zsidók kizárólag egyéni érdemeiknek köszönhetően és kizárólag az emberiség javára jutottak volna több pozícióhoz és jobbakhoz, mint amennyi és amilyen számarányukból következne, az nyilvánvalóan nem felel meg a valóságnak; általában véve sem életszerű egyébként – ha más nem, a rendszerváltozás elmúlt tizenvalahány éve mindenkit meggyőzhetett erről –, hogy a sikerek igazán a valódi érdemek körül szóródnának. Még egy már kialakult és megnyugodott társadalmi formációban sem mindig, hát még ahol átváltozások, társadalmi mozgások zajlanak.

Még az olyan egyszerű esetekben is, mint például a Nobel-díj vagy az Oscar-díj odaítélése, hiszen a díjazottak számát és származási megoszlásukat összehasonlítva egyértelműnek látszó következtetésre juthatunk, felmerülnek olyan szempontok, amelyek megingatják meggyőződésünket. Nem vonva kétségbe, hogy soha senki nem volt érdemtelen a díjra, melyet kapott, felmerül a kérdés, hogy nem lettek volna-e olyanok, akik még inkább megérdemelték volna? A díjakat emberek osztogatják, és ezekért a díjakért lehet lobbizni, mások díja ellen – mások sikere ellen – pedig akár aknamunkákat végezni. A már megszerzett, valóságos befolyás birtokában még arra sincs szükség, hogy a támogatás vagy aknamunka konkrét művekért, személyekért, illetve ezek ellen folyják; elég a kulturális életben, a tömegkommunikációban szemléleti preferenciákat kijelölni, „political correctness”-eket letűzni.

Hogy feltételezésem alátámasztására egy frissebb és egy régebbi példával szolgáljak. A 2002. évi Oscar-díj osztásakor kis híja volt, hogy az – igencsak egyöntetűen – legjobbnak ítélt film, a Csodálatos elme, egyetlen díjat se kapjon. A konkurencia ugyanis elhintette a széles nyilvánosságban, hogy a játékfilm – és nem dokumentumfilm! – hőséne mintájául szolgáló tudós hajdanán antiszemita nézeteket vallott. A film semmilyen tekintetben nem szól a zsidókról, a zsidókhoz fűződő viszonyulásokról, így a művészi alkotás értéke szempontjából teljesen mellékes, hogy a szóban forgó tudós mint valóságos személy életében, ráadásul skizofrén állapotában tett-e zsidóellenesnek minősíthető kijelentéseket, vagy nem.

A józan ész végül ellenállt a buktatási kísérletnek. Mintegy fél évszázaddal korábban viszont, itt Magyarországon, egy szó szerint zseniális parasztíró, Sinka Istvánt sikeresen iktattak ki a köztudatból az antiszemitizmus – meggyőződésem szerint alaptalan – vádjával. Életemben kevés olyan megrázóan szép, emberi (baloldali terminológiával élve: „humanista”) művet olvastam akár hazai, akár külföldi szerző tollából (legyenek ez utóbbiak bár a legnevesebb Nobel-díjasok), mint az ő Fekete bojtárja.

(Kiút?)

„Mi van akkor – kérdi vitazáró levelében Gabor Laufer –, ha IGAZAD VAN, és a zsidók plusz intelligenciája vagy nem is igaz, vagy ugyan igaz, de nem ez játszik elsődleges szerepet a sikerükben, hanem tényleg azok a történelmi és kulturális hagyományok, amiket te állítotál? [...] Tényleg racionális elvárni a zsidóktól, hogy holnaptól dobják sutba az akár hagyományokon, akár genetikán alapuló előnyüket és szándékosan »vonuljanak vissza«, hogy mások foglalhassák el azokat a pozíciókat, amiket ők ma képesek elfoglalni? Mert végül is erről van szó. Tényleg racionális elvárni Kohn Mórictól, hogy ugyan képes lenne egyetemet végezni, pozíciót kapni, vagy képes lenne egy bankot nyitni, ehelyett inkább menjen el segédmunkásnak, hogy a bankalapítás lehetőséget meghagyja egy nem-zsidónak?

Hány embert ismertél az életben, aki tudatosan, szándékosan egy egész életutat más irányba terelt, mint amire képes lett volna, pusztán azért, hogy valamilyen ismeretlen akárkinek ezzel jobb lehetőséget adjon? Énszerintem ez egy teljesen irracionális elvárás.

A világnak nem azt kell eldönteni, hogy a zsidók szerepe ilyen vagy olyan alapokon ilyen vagy olyan, hanem azt, hogy a demokratikus politikai rendszer és a kapitalista gazdasági rendszer a kívánatos, vagy valami más. Hiszen ha az előbbi, akkor azon belül úgy a politikában, mint a gazdaságban a szabad választás van feltételezve. Azon belül meg teljesen mindegy kell hogy legyen, hogy hány zsidó, keresztény, ősmagyar vagy bevándorolt és állampolgárosított eszkimó jut politikai vagy gazdasági pozícióba. Ha képes a pozíciót megszerezni, akármilyen alapon, egészen addig amíg ez a törvények keretein belül zajlódik le, szabad a vásár, szó szerint. [...]

És ezért vagyok képtelen az antiszemitizmust igazolni [elfogadni]. Még akkor sem, ha nem genetikai okokból jutottak előnyös helyzetbe a zsidók. VAGY persze, a társadalom kijelentheti, hogy nem akarunk demokratikus kapitalizmust, és ki lehet találni valamilyen más társadalmi formát, aminek persze a hátulütője az, hogy még senki nem talált fel egy olyant, ami funkcionálisabb és igazságosabb lenne a demokratikus kapitalizmusnál, minden álmódzás dacára (arról nem is beszélve, hogy éppen a zsidók próbálták meg, lásd kommunizmus, és lám milyen kudarcba fulladt. Pedig garantálni merném, hogy Marx nem állt volna a sztálini formátum mellé, még akkor sem, ha az abban elő zsidók 100%-nak tökéletes élete lett volna).

[...] A leveledben írod (ezt az egyet idézem), hogy »Mivel ez a világ az egyedi intelligenciák versenyére épül, e versenyben a magasabb IQ-jú zsidók megérdemelten jutnak magasabbra. Ezt pedig a világnak tisztességesen tudomásul kell(ene) vennie. Ez tehát a Te gondolatmeneted.«

Kérdezem én, milyen más gondolatmenet LEHETSÉGES a demokratikus kapitalizmus keretein belül? Te látsz valamit? Mert én nem. El tudsz képzelni „speciális zsidótörvényeket”, amik fékezik a zsidók szerepét a társadalomban ÚGY megalkotva (és ez itt a lényeg), hogy azt soha senki más ellen ne lehessen felhasználni? El tudsz képzelni egy amúgy minden más szempontból szabad társadalmat, amely kizárólag a zsidókat fékezi?

És játsszunk ezzel a gondolatmenettel. Mondjuk, megalkotnak ilyen törvényeket, érvénybe lépnek, a zsidók háttérbe szorulnak. Természetesen, valakik mások helyükbe fognak lépni. A zsiros, előnyös pozíciókba is. Gondolod (racionális elképzelni), hogy onnan mindazok, akik KISZORULTAK, meglegedetten fognak ülni a segédmunkási és más háttérben [alacsony presztízsű] pozíciókban, és azt fogják hinni, TÉNYLEG AZT FOGJÁK HINNI, hogy „na most legalább igazságos a világ”?

Énszerintem nem racionális ezt elképzelni. Pontosan ugyanúgy fognak valami összefüggést keresni és találni, hogy kik és miért foglalják el az előnyös pozíciókat. Mert ma is van egy csomó ország, ahol nincsenek is zsidók, és mégis ez folyik. Mert ezt hívják emberi természetnek. És ha egyszer már volt olyan törvény, amely kiszorított egy népréteget, a következő majdnem hogy garantált. És a következő, és a következő, egészen addig, ameddig a dolog át nem megy valamiféle véres diktatúrába.

Kiút? Nem azt mondom hogy könnyű, de lehetséges. Igenis ragaszkodni kell ahhoz a társadalmi formához, ami eddig a leghatékonyabbnak bizonyult a legtöbbször számára. [...] Számomra nem kétséges, hogy a ma „demokráciá”-nak nevezett (igazán persze nem az, tiszta demokrácia sem létezik) társadalmi forma, kombinálva kapitalista gazdasággal a leghatékonyabb. És ebben a szabad politikai és gazdasági irányzat a tipikus. És ezen belül ha zsidó, ha keresztény, ha eszkimó, ha bantu néger, ha pici, ha nagy, ha zöldszemű, ha három lába és nyolc keze van, ha a Marsról jött, de tényleg ő képes legjobban ellátni az adott akármilyen pozíciót, ő kell hogy odakerüljön.

Tökéletes a szisztéma? Mindig az kerül oda, aki a legjobban képes ellátni a funkciót? Nyilvánvalóan nem. De az eltérésnek statisztikailag rendkívül jelentősnek kellene lenni ahhoz, hogy emiatt érdemes lenne magát az alapstruktúrát megváltoztatni. Esetleg szigorítani lehet a szabályokat, emelni a valószínűségét, hogy mindig a legjobb képességű személy kerüljön oda, vagy emelni a büntetést a társadalom által, ha nem a legjobb képességű személy kerül oda és ebből másoknak kár fakad. Esetleg fejleszteni kell a választási rendszert, hogy a politikusok tényleg a választók akarát tükrözzék. De nem látom, hogy hogyan lehet ennél is messzebb menni, hogy igazságos, de ugyanakkor szabad is maradjon a rendszer.

És igen, ezen belül a világnak tisztességesen tudomásul kellene venni, ha a zsidók ennek ellenére is valahogy előnybe [előnyös helyzetbe] képesek magukat nyomni. Az IGAZI megoldás nem a zsidók gátolása, hanem sokkal inkább, PLÁNE, HA NEM GENETIKUS a tényező, egyszerűen eltanulni, hogy hogyan csinálják. Hiszen látszólag semmi bűvös nincs a dolog mögött, a zsidó szülők rögtön a tudásra, tanulásra fektetik a hangsúlyt, nyomják a gyereket, hogy jusson előre. Miért nem másolható le ez? Miért akadályozni kellene ezt a lemásolás helyett? Vagy ha erre nem hajlandóak vagy nem képesek mások, miért baj az, ha egy amúgy képes [megfelelő képességű] ember ül az adott pozícióban? Tényleg jobban járna hosszú távon a társadalom, ha egy kevésbé jó képességű nem-zsidó ülne a pozícióban? Tényleg el lehet hinni, hogy az nem ugyanúgy elsősorban a saját malmára próbálná hajtani a vizet? Az antiszemitizmus egyik legnagyobb tévedése, amikor a nem-zsidók azt hiszik, hogy egy nem-zsidó »tisztességesebb« lenne. Több ezer éves történelem bizonyítja ennek az ellenkezőjét, az emberek sajnos egyformán tisztességtelenek (átlagban)...”

(Akár én is írhattam volna)

„Leveled akár én is írhattam volna!” – feleltem Laufer Gábornak...

II. rész
A „MAGYAR- ÉS NEMZETELLENESSÉG” NYOMÁBAN

A ZSIDÓK ANTINACIONALIZMUSÁNAK OKAI ÉS INDÍTÉKAI

A magyar zsidóság erős antinacionalizmusának (a túloldaltól nézve „magyar- és nemzetellenességének”) legfőbb okait, indítékait a következő tényezőkre vezetem vissza:

zsidó rasszizmus: „faji” felsőbbrendűségi érzés („kiválasztottság”) és kirekesztési törekvés

zsidó cionizmus: a saját nemzeti identitás erősítése

zsidó emancipáció: nemzetek feletti (nemzeteken túli) egyenjogúság szorgalmazása a sikertelen asszimiláció ellenhatásaként

zsidó sértettség: antinacionalizmus a magyarságtól elkövetett „bűnök” visszahatásaként

zsidó félelem: antinacionalizmus a zsidóság üldöztetésének visszahatásaként

A sorrend nem véletlen: azt kívánja kifejezni, hogy a zsidó rasszizmus eleve – belső meggyőződésből fakadóan – ellenségének (konkurensének) tekinti a más „fajhoz” tartozókat, viszont az utolsó kategóriába tartozók már csak akkor érzik magukat zsidónak (olyankor foglalkoznak a maguk származásával), s tekintik ellenségnek a belőlük zsidót csináló nem-zsidókat, amikor külső – „nacionalista” – események, jelenségek, az ezek által gerjesztett félelem erre kényszeríti őket. Az okok, indítékok eme fokozatossága magában rejtí az egy-irányú egymásra épülést: a zsidó rasszizmus „magyar- és nemzetellenességét” nem csak önmaga táplálja, de forrása lehet az összes többi tényező is, a saját nemzeti identitás erősítésének vágyától (cionizmus) kezdve a félelemig.

Zsidó rasszizmus

Ha bizonyítani tudjuk, hogy Magyarországon létezik zsidó rasszizmus, akkor már „csak” arra kell választ adnunk, hogy mennyire jelentős a súlya, szerepe a „magyar és nemzetellenesség” táplálásában, törzsi háborúink gerjesztésében, fenntartásában.

Pusztán a létezés (a zsidó rasszizmus jelenvalóságának) bizonyítása nem okozhat különösebb gondot; miért lennének a zsidók különbek e tekintetben a nem-zsidóknál? Ráadásul bibliai szerepük (választottságuk) és üldöztetésük is minden bizonnyal inkább erősíti, semmint gyengítené a sajátos zsidó öntudatot: ha nem is a felsőbbrendűség, de a különlegesség érzetét. De ha könnyű is példákat találni a zsidó rasszizmus létezésére, s látjuk is keletkezésének logikáját, annál nehezebb ennek általánosságát, súlyát, hatását pontosan felmérni. Senki nem siet ugyanis a rasszizmusáról hírt adni, számot adni róla, akár nyilvánosan, akár szociológiai felmérések keretében. Az egyedi, „bizonyító erejű” példákat meg a véletlenek, különleges helyzetek szülik, vagyis senki sem tud felsorolni ilyenből általánosításra alkalmas mennyiséget.

E rasszizmus általánosabb meglétére mégiscsak lehet következtetni, csupán más logikával kell próbálkoznunk: közvetett adatok (a Kovács-féle szociológiai felmérés adatai) és egyéni tapasztalatok alapján feltételezésekbe kell bocsátkoznunk. Majd el kell döntenünk, hogy feltételezéseink közül melyik a leghasznosabb, melyiket a legcélszerűbb hangoztatni. Akármilyen furcsának és tudománytalannak tűnik is, egymással versengő feltételezések helyénvalóságát nem csak a múlt, de a jövő is eldöntheti. Egy jóhiszemű, mértékletes általánosítás ugyanúgy önmagát beteljesítő jóslattá válhat, mint egy rosszhiszemű és eltúlzott.

A „témára” fogékonyabbak kivétel nélkül tudnak és szoktak említeni olyan eseteket, amelyek kirekesztő jellegű zsidó mentalitás, rasszizmus meglétét látszanak igazolni. Egyik erdélyi ismerősöm elpanaszolta például, hogy a tartózkodási és letelepedési kérelmével foglalkozó, magasabb rangú ügyintézők (köztisztviselők) közül „a zsidók” különösen undokok, elutasítók voltak. Ha nem tette volna hozzá, hogy ott, Erdélyben zsidók és magyarok mindig összetartottak, azt gondolhattam volna, hogy ő született (magyar) rasszista. Egyébként is hajlamos vagyok rá, hogy erős kétséggel fogadjam azt a képességet, amellyel valaki teljesen szokványos körülmények között ránézésre megállapítja valakiről, hogy zsidó; még ha Sartre, a zsidóbarát úgy véli is, hogy „a zsidóknak egyetlen etnikai jellegzetessége van: s az külsődleges”. Az a tény azonban, hogy a magyar pártok közül a zsidósághoz leginkább kötődő (de bizonyosan *kötődött*), az SZDSZ az első pillanattól elutasította a státustörvényt, és sokkal inkább a hazai, jellemzően antinacionalista zsidók, semmint a határon túli magyarok érdeke szerint járt el, arra vall, hogy az erdélyi magyarok áttelepülése nyilvánvalóan „nem volt kívánatos” a hazai zsidóság (de inkább csak egy része) számára. E feltételezés valószínűségét növeli Soros György emlékeztető, már többször idézett (Csoórinak „postázott”) figyelmeztetése is.

Nos: egy olyan közegben (sartre-i „helyzet”-ben, csurkai „élettér”-ben), ahol ez a gondolat egyáltalán megszülethet, magyar és zsidó identitás egyértelműen és élesen megkülönböztetik. Egyáltalán nem úgy, hogy a zsidó ne gondolná mindjárt teljes értékű magyarnak is magát, de mégis úgy, hogy ő markánsan különálló – elkülönülő – identitás.

Erről az elkülönülésről színes képet festett rokonságom egyik tagja, aki menyjelöltként hosszabb időt töltött egy kifelé mindennapi magyar, befelé hangsúlyozottan zsidó családnál, egy orvosdinasztiánál. Tagjainak állandó témája, hogy ki zsidó, ki nem zsidó, s ügyelnek arra, hogy a születésnapjait és egyéb összejövetelekre csak a „maguk közül valókat” hívják meg.

Egy másik – több ágról is nevezetes – zsidó családban-rokonságban belső viszály támadt amiatt, mert *egyikük* szerepet vállalt az Orbán-éra közszolgálati televíziójában, erre *másikuk* azt terjesztette róla a szélesebb rokonságban, biztosan tudja, hogy háromperhármas ügynök volt – mindketten közismert közszereplők. A rasszizmus tettenérése (vagy tetten nem érése) szempontjából roppant érdekesnek (sőt, fontosnak) tűnik, hogy a magyar baloldali-liberális sajtó egyik legkedveltebb írója-szerzője hogyan jutott erre a meglepő következtetésre. Nos, úgy, hogy szerinte „csak az képes olyan mélyre süllýedni”, hogy az Orbán-kormányt „támogassa”, akit megzsaroltak; s mivel mással zsarolhatták volna meg, mint hogy ügynök volt.

Vajon tekinthető-e átlagos, normális, valóban demokratikus és valóban liberális mércének az, amely könnyedén ügynököt gyárt abból a személyiségből, aki kivétel nélkül minden kormány alatt legfőképp a tisztességes, kiegyensúlyozott tájékoztatásra törekedett, s ezért minden kormány alatt ki is termelte a maga bösz kormánypárti támadóit? Vagy pedig – ezzel szemben – helyesebb arra a következtetésre jutnunk, hogy a hazai zsidóságban fellelhető és a saját közösségből való kirekesztés veszélye nélkül terjeszthető az a fajta nagyon rasszista, nagyon kirekesztő és nagyon elkülönülő felfogás, amely csak úgy tudja elképzelni, hogy egy zsidó nem száll szembe a nacionalista („antiszemita”, „fasiszta” stb.) törzzsel, ha az illetőt megzsarolták.

Úgy tűnik, egykor különösen népszerű íróink egyike-másika kiváltképp hajlamos a rasszizmusra, ráadásul ennek primitívebb fajtájára. A Hetekben (a Hit Gyülekezete lapjában) Kertész Ákos nem átalotta megkérdezni, hogy „Miért nem akad olyan zsidó, aki elmagyarázza H. L.-nak [Hegedűs Lorántnak], hogy ő egy ötezer-hétszáz éves kultúra örököse, ősei már rég írástudók voltak, amikor H. L. fölmenői még alig jöttek le a fákról?”³⁵⁸ Hering Józseftől, a héber nyelvet kiválóan ismerő újságírótól tudhatjuk meg (a Magyar Fórumból), hogy miképp nyilatkozott meg Moldova György a cigányságról Uri Ávnéri izraeli író szerint:

³⁵⁸ Idézi Csontos János: Kertész leszek, fáról jövök. Magyar Nemzet, 2003. december 1.

„Az emberek tudatában nem szabad összefüggésbe hozni a zsidókat a cigányokkal – mentegetőzik Moldova. Ez ugyanis szörnyű tévedés lenne, hiszen a cigányok valódi bűnözők, a maffia királya.”³⁵⁹ Ugyancsak Hering idézi – egyébiránt az Antiszemita közbeszéd című kiadványra válaszul – a lublini rabbit, Cádik Hákohént, aki így szól az övéihez: „Titeket neveznek embernek, s nem pedig a világ más nemzeteit. Csak a zsidók nevezhetők embernek. A zsidókkal összehasonlítva az összes goj olyan, mint az ember formájú barom.”³⁶⁰ Ismét hangsúlyozom, hogy kellőképp világos legyen: nem bizonyítják ezek az idézetek, hogy „a zsidók” valamennyien így gondolkodnának; csupán azt, hogy létezik zsidó rasszizmus, amely szükségképpen ellensége a nem-zsidónak, a nem-zsidó nemzetnek.

Végezetül még egy példa, mielőtt az elmondottak elemzésébe foglalnánk s a rasszista gondolkodás jelenvalóságára következtetnénk – mégpedig a legmagasabb szinteken való meglétére. Megint csak bizalmas közlésnek tekintem értesülésemet, vagyis most sem fedem fel a szóban forgó személy pontos kilétét, viszont érzékeltetem közéleti súlyát: olyan magas rangú köztisztviselőről van szó, aki szabad demokrata és szocialista politikusok mellett jobbára kabinetfőnöki és kommunikációs (beszédírói) feladatokat lát el. Ezúttal érdekes az „informátor” személye is: az eset feljegyzője Czike László író, újságíró. Idézem őt, csupán a az eset szereplőjének nevét „R.”-rel helyettesíttem.

Valamikor 1992-ben alkalmam nyílt arra, hogy *hármában* több órás vitát folytathassak az akkor 26 éves R.-rel Jézus Krisztus életéről, személyéről, küldetéséről, és mindarról, ami az Ószövetséget az Újszövetségtől látszólag elválasztja, illetve ténylegesen összeköti...

R. először *nem ismerte el* Jézus Krisztus személyének a létezését, – de nyilvánvaló volt: nincs felkészülve rá, hogy direkt mellébeszéljen.

A társam – *harmadikunk* –, aki szintén határozott keresztény érveléssel igyekezett meggyőzni őt a »közös igazságunkról«, végül is a történeti tények részletes taglalásával bebizonyította, hogy Krisztus létezett, ám ez több óra keserves erőfeszítéseinek rég várt eredménye volt. R. barátunk beadta a derekát – *na jó, rendben van, létező személy volt, és mi van akkor?! –* ám a folytatás már nem szolgált kitörő örömeinkre. R. kinyílt, és tőle szokatlan hevességgel, szenvedélyesen elmagyarázta nekünk, hogy *mivel Jézus Krisztus világmegváltó tette, áldozata arra irányult, hogy egyenrangúvá tegye a teremtésben az összes gojokat a zsidókkal, a választott néppel, – ezáltal nemhogy felemelte volna a zsidóságot, de mintegy »lefokozta« a saját népét.* Szerettük volna megmagyarázni, hogy Jézus Krisztusban minden nép, minden ember egyenlő, s hogy ez az egyetemes szeretet törvénye, de sajnos hiába. R. kijelentette, hogy *Krisztus népének árulója volt.*

A példák alapján „nyugodtan” kijelenthetjük, leszögezhetjük: létezik a „mi” (zsidók) és „ők” (magyarok, nem-zsidók) megkülönböztetés. A „megkülönböztetők” egyaránt ott vannak a magánéletben (a családban, rokonságban), a művészetben, a médiában, a teológiában és a politikában.

A megkülönböztetés és elkülönülés miatt valószínű, hogy az erőteljesebben zsidó identitásúak minden olyan törekvéssel szembeszállnak, amely a magyarban a magyart kívánja hangsúlyozni (előtérbe helyezni), s nem általában az embert, az egyetemet.

A felsorolt (példaként kiválasztott) esetek nem azonos fajsúlyúak. Nincs értelme rasszizmusnak tekinteni – főképp megbélyegezni – azt a fajta elkülönülést, amelynek lényege a saját (zsidó) közösséghez való tartozás érzésének, élményének ébrentartása, ápolása. De még azokban az esetekben is, amelyekben nyilvánvaló a kirekesztési törekvés (a zsidó köztisztviselő akadályozza érvényesülésében-céljában az erdélyi nem-zsidót), helyesebb a nacionalizmus erősödésétől való félelemre figyelni, semmint a faji felsőbbrendűségekre következtetni. (Már csak azért is, mert a határon túli magyarok betelepődését számos nem-zsidó magyar is ellenzi, mond-

³⁵⁹ Hering József: Antiszemita közbeszédnek nevezik a kórrajzot. Magyar Fórum, 2002. december 19. Az idézett izraeli író héber nyelvű könyvének címe: *Lenin lo gár po jotér* (Lenin már nem lakik itt).

³⁶⁰ Szeffi Rachlevszky: A messiás számára. Jedit Aharanot, Hemed könyvek, Tel-Aviv, 1998, 106-108. o. Idézi Hering, uo.

ván, hogy azok „nem igazi” magyarok. Ugyancsak értelmetlen lenne itt fajgyűlöletről vagy fajvédelemről beszélni.) Már súlyosabb esetnek kell tekintenünk azt, amikor a nacionalizmustól való rémület kóros méretet ölt. Önmagában vélhetnénk akár orvosi esetnek is, s a jelenség mérlegelését és értékelését mindjárt letudhatnánk ekképpen, csakhogy ezzel az „őrült” felfogással ma a teljes baloldali-liberális médiaspektrumban folyamatosan meg lehet jelenni. Tehát mintha a szóban forgó, háromperhármasozó író mégsem lenne annyira őrült, legalábbis nem őrültebb (nem rasszistább, nem kirekesztőbb, nem szélsőségesebb), mint az őt befogadó orgánusok.

Ennek a jelenségnek is van azonban egy helyénvalóbb (igazságosabb és valóságosabb) értékelése, magyarázata. A szóban forgó szerző valójában nem tekinthető őrültnek, annál inkább rögeszmésnek; ez az elmeállapot azonban meglehetősen gyakori ebben a törzsi háború (korábban a kommunizmus, még korábban a világháború és a holokauszt) sújtotta országban. Az említett (baloldali-liberális) médiaközegben – a valóságot tükrözni hivatott sajtóban – éppen ezért voltaképp helyénvalóan jelennek meg ezek a „rögeszmék”; de ugyanilyen helyes, hogy inkább ritkábban, mint gyakrabban, tehát semmiképpen nem általánosíthatóan.

A Kovács András-féle szociológiai felmérés is éppen ezt erősíti meg. Ahogy erre (a Zsidóság, baloldaliság című fejezetben) már felhívtam a figyelmet, a hazai zsidóságnak viszonylag csekély része az (15 %-a), amelynek „rendkívül erős” a zsidó tudata, és ez „nagyon fontos” számára. S még mindig csekélynek tekinthető azok száma, akik önazonosságuk meghatározásakor megjelölik a „zsidó”, de elkerülik a „magyar” kifejezést. Ennek megfelelően nem a „zsidó vallású (származású) magyar” (30%), vagy a „magyar is, meg zsidó is” (24%) kategóriát választják, hanem a „Magyarországon élő zsidó”-t (23%).

Mindazoknak, persze, akik a másik oldalon ugyanígy gondolkodnak, s magukat magyar-nak, „a zsidókat” pedig (nem magyar) zsidóknak tekintik, ez a csekélynek mondott szám is mérhetetlenül sok. Hisz ha nem magyar, akkor idegen; ha idegen, ha vendég, „maradjon csöndben, ne zajongjon, ne hergelen a magyarság s a magyar nemzet ellen, ahelyett, hogy békésen meghúzná magát!”. Nincs különösebb teteje annak, hogy ezeknek a melldöngető magyaroknak a gondolkodását eleve kártékonyabbnak gondoljuk, mint ama zsidókét, akik ugyanúgy (netán ugyanolyan melldöngetéssel) igyekeznek elkülönülni, különbözni. De ugyanígy helytelen és értelmetlen az elkülönülő, kirekesztő hajlamú magyarok vagy zsidók gondolkodását és viselkedését a magyarság, illetve a zsidóság egészére kivetíteni. Minél erőteljesebb az alaptalan, megfontolatlan kivetítés, annál hevesebb az ellenreakció, s annál inkább egy akolba (táborba, törzsbe) tömörülnek azok, akik egyébként soha máskor nem kerülnének össze. Az, hogy ma „két világ határán állunk”, leginkább annak következménye, hogy a rendszerváltozáskor kirobbant törzsi háború megszorította az igaztalan vádak, többé-kevésbé eltüntette a józan megértést és a szolidaritást; ennek nyomán pedig úgy megszorodtak egyik oldalon a „nagy magyarok” (nacionalisták), a másik oldalon pedig az őket lenéző vagy tőlük tartó antinacionalisták, hogy jóformán senki sem maradt semleges.

Vajon mi a jelentősége az R.-féle, tagadhatatlanul faji alapú megnyilvánulások felmutatásának? Nos az, hogy a (magyar) zsidóság mint „ártatlan”, „üldözött” kisebbség és a (nem-zsidó) magyarság mint „bűnösen antiszemita”, „kirekesztő” többség éles szembeállítás – éppen igazságtalansága, hamissága miatt – állandó, kimeríthetetlen forrása a törzsi háborúzásnak. Lehet, hogy a harci kedv és zaj időnként elcsitul, a látens ellenszenveknek azonban – ha marad ez a szembeállítás – nincs (nem lesz) mitől eloszlódniuk. A törzsi hisztéria tartós enyhülése csak annak kölcsönös belátása árán képzelhető el, hogy a többség elfogadja a kisebbségnek azt a természetes jogát, hogy másként képzelje el a magyar jövőt és ennek hangot adjon; a kisebbség pedig azt fogadja el, hogy a többségnek ugyancsak természetes joga, hogy a maga (többségi) vágyai szerint igyekezzen formálni a saját (egyszersmind a másikkal közös) jövőjét. Mindkét fél részéről kerülendő a másik méltóságának megsértése, megbélyegzése, a másikkal szembeni heccelés, uszítás. Nem csak a zsidókkal szembeni heccelés és uszítás, de az efféle is:

„Rövid lejáratú politikai keresztények vicsorgása most nem érdekel. Külön öröm, hogy Kertész kapta a Nobel-díjat. A vasárnapi ebédnél mocskos szájjal ebédelő-zsidózó, történelmileg elhülyült keresztény középosztály meg kinyalhatja a seggemet.”³⁶¹

Vagy:

„A dolgok mostani állása szerint kormányváltás esetén egy zsidózó, oláhozó, sípoló, terrorházi, Európához kénytelen-kelletlen vagy úgy sem tarozó jobboldal kerülne kormányra.”³⁶²

A két törzs, ezen belül a (magyar) zsidók és a nem-zsidók közötti konfliktus az ilyesféle megnyilvánulások gondos elkerülésével sem szűnne meg, de ez nem is lehet cél. Sőt, a cél éppen az lehet csak, hogy a valóságos felfogásbeli- és érdekkülönbségeket nyilvánvalóvá tegyünk, s a demokrácia keretein belül, a demokrácia kölcsönösen elfogadott eszközeivel ütköztessük, versenyeztessük. Kölcsönösen – mindkét oldaliaknak – kifejezetten hálásnak kell lennünk a Tilos Rádió Barangó művésznévre hallgató műsorvezetőjének, aki 2003. december 24-én – azaz szent este – azt találta az éterbe kiáltani, hogy „Kiirtanám az összes keresztényt!”. Amíg nem válik nyilvánvalóvá, hogy értelmetlen és igaztalan dolog csak jobboldali rasszizmust (kirekesztési, irtási hajlamot s szándékot) emlegetni, addig nincs esély a kölcsönös megértésre és belátásra. Amíg az antinacionalista törzs a Vasárnapi Újság hangvételét, szellemi műhelyét rendületlenül uszítónak, antiszemitának bélyegzi – s vele együtt mindenkit (a rádió elnökétől Orbán Viktorig), aki nem határolódik el tőle –; amíg „antiszemizmus” címen azonnali hatállyal megszüntethet olyan műsort, mint amilyen az Éjjeli Menedék volt (a Magyar Televízióban), ám nem hajlandó tudomásul venni, hogy a „kirekesztésre”, „uszításra” fogékonyak hasonlóképp megtalálhatók – ráadásul jobbra háborítatlanul ügködhetnek – a balliberális törzs médiájában; nos, addig semmi esély sincs arra, hogy a szükséges megkülönböztetések a törzsekben belül is megtörténjenek, s végre minden közszereplőt a törzsi hovatartozásától függetlenül, tárgyilagosan ítéljenek meg.

Lássuk be, hogy a nacionalista törzs egyetlen orgánumban sem hangzott el még olyan súlyos – kiirtást emlegető – kijelentés, mint ezúttal a – balliberális³⁶³ – Tilos Rádióban.

³⁶¹ Bakács Tibor Settenkedő: Krisztus zsidó csillaggal. Élet és Irodalom, 2002. december 8. Idézi: Tóth Gy. László: Szembesítés, Magyar Nemzet, 2003. február 15.

³⁶² Bächer Iván: Kényszerbaloldal. Népszabadság, 2003. május 10.

³⁶³ A Tilos Rádió jellemrajza jól nyomon követhető Lovas István „Államilag szubvencionált gyűlöletkeltés – Keresztényellenes, vallási háborúzás szítására irányuló mocskolódás a Tilos Rádióban karácsony előtt” című, egész újságoldalt kitevő írásában. (Magyar Nemzet, 2003. december 22.) Mint megállapítja, a Tilos Rádió „nem csak a Soros Alapítvány elektronikus kedvence. Magyar Bálint oktatási miniszteré is, aki »kulturális színfoltnak« nevezte. A Népszabadság egyetlen napon, 2000. február 29-én nem kevesebb, mint öt cikkben méltatta érdemeit, beleértve a lap vezércikkét. Az Országos Rádió és Televízió Testület (ORTT) szeretetét is elnyerte, amelynek költségvetését az adófizetők állják. Az idén július 9-én például 2,7 millió forintnyi közpénzzel támogatta az adót, amelynek pontosan a jutalmazás előtt egy hónappal korábbi reggeli műsorában ez hangzott el: „a kereszténység evolúciója érkezett a kihalás előtti fázisba. Ez a láposodás... mocsarasodás, a bajusz Moszad-szerű megjelenése.”

Lovas utánanézett a Tilos Rádió személyi állományának is, és bizonyítja, hogy az orgánumban alkotóműhelye korántsem valamiféle szélsőséges elemek magába zárkózó szigete. „Az adó nevében általában két ember nyilatkozik. Egyikük Weyer Balázs, másikuk Nádori Péter. Nádori neve lapunkban legutoljára akkor bukkant fel, amikor kiderült, Krecz Tiborral közös tanácsadó cége megkérdőjelezhető körülmények között kapott 6,5 millió forintos megbízást két hónapos munkáért a Pénzügyminisztériumtól. Nádori a marginálisnak aligha nevezhető HVG-ben az elmúlt években több cikket publikált. A számítógépes keresés egyik dokumentuma (2002. IX. 21.) szerint a hvg.hu főszerkesztője. Nádori műsorvezetőként is szerepel a rádióban. Weyer Balázs, a kuratórium elnöke csütörtök reggelente kerül adásba a Tilosban. De ő az RTL Klub Országház című politikai magazinműsorának felelős szerkesztője és az Origo című, az Axelero kiadásában működő, »mértékadó« internetes portál főszerkesztője.”

Kétségtelen, hogy a Barangó névre hallgató műsorvezető stúdióbeli két társa a maga módján rögtön elhatárolódott, s az is, hogy az elkövetőt a rádiótól gyorsan eltanácsolták. Csakhogy ez sem feledtetheti, hogy ez az irtó szándékú ember („civilben” punkzenész) a maga rasszista felfogásával mégiscsak oszlopos tagja lehetett a közönséget folyamatosan szellemi és érzelmi táplálékkal etető (befolyásoló, manipuláló) rádióknak; mint ahogy azt sem feledtetheti, hogy ennek a kirohanásnak megvoltak a maga nem kevésbé súlyos előzményei, amikor a Jobbik Magyarországért Mozgalom kezdeményezésére köztereken felállított fakeszterekre a rádió négy műsorvezetője (köztük Barangó) ugyancsak hajmeresztő trágársággal, gúnyolódással és gyűlölködéssel reagált. Csupán néhány kiragadott idézet³⁶⁴:

„Jó, fakeszterek. Tényleg kurvára nem akarok erről sokat beszélni, már mindenki szarrá rágta ezeket a keresztereket.” „Robi barátom mondta, hogy szóval hogy mi lenne, hogyha ilyen hirdetőtáblának használnák...” „Itt várlak fél órája, az Isten bassza meg.” „És mész a Blahán az áldott kutyaszarországban, az áldott bódésoron, és akkor egyszer csak egy ilyen kereszt, szóval... Annyira erőszakos, brutális és na mindegy, hagyjuk.” „Tehát ezt mennyivel keresztényibb cselekedett lett volna ezeket a fákat fölprítani, fölhasogatni és szétszogatni a szegény emberek között.” „Én ateista vagyok, nem hiszek. Nem tartom magam kereszténynek.” „Ez engem zavar, érted?” „Gyűlölök minden eszmét, szimbólumot, és azt, hogyha ezzel a pofámba tolakodnak, szarakodnak, erőszakos...” „Nem teszünk aprófát, persze, poénkodik az ember, de valamiért rohadtul irritál, valamiért rohadtul irritál.” „Azért, mert engem a karácsony is irritál.”

Lássuk be azonban azt is, hogy az efféle, akármily dühös (irritált, ha nem egyenesen illuminált³⁶⁵) állapotban elkövetett, mégis „lazán” fecsegő rasszizmus önmagában valójában nem jelent nagyobb irtó és kirekesztő fenyegetést, mint amekkorák a valóban szélsőjobboldali irtó és kirekesztő szándékok. A számunkra igazán lényeges és fontos különbség abban mutatkozik meg, hogy efféle faragatlan durvaságra és a másik közösség (törzs) elleni nyílt támadásra még a – többé-kevésbé nyíltan zsidózó – Pannon Rádió sem vetemedett – vagy nem engedte meg neki a politikai és civil közvélemény. Ez pedig nem bizonyít kevesebbet, mint a kettős mérce, kettős megítélés tarthatatlanságát: annak az általános felfogásnak az elfogadhatatlanságát, hogy a rasszizmus csakis a jobboldaliaknak, nemzetieknek, nem-zsidóknak lehet a sajátjuk. Amikor a szóban forgó műsorba telefonálók egyike megjegyezte, hogy ő goj, a műsorvezetők egyike ezt felelte: „Mi zsidók vagyunk valamennyien.” Ez már nem a holokausztól rettegő zsidók hangja, hanem, bizony, a zsidóságukkal kérkedő rasszistáké. Ez az eredménye annak, ha a „közmegítélés”, a „politikai korrektség” az igazságot a törzsek szerint (törzsekre szabva) osztogatja, s nem a méltányosság szempontjai szerint.

Márpedig ez nem válhat nemcsak a nem-zsidóknak, de a zsidóknak sem hasznukra. Mondhatnánk, teljesen természetes, azaz magától értetődik, hogy a „nemzeti”, „jobboldali” sajtó buldog módján akaszkodik az efféle példákba, s tépi, marcangolja, amíg csak lehetséges. A Magyar Nemzet 2003. december 27-i száma első oldalas, vezető hírként számolt be Barangó tettéről (Keresztényeket irtana a rádió moderátora. Tiltakozás a gyűlölködő hangnem miatt), majd a cikk a 3. oldalon folytatódott, a 6. és a 14. oldalon egy-egy publicisztika, a 7.-en pedig a vezércikk foglalkozott a témával. Pártok (a Fidesztől, az MDF-en át egészen a Jobbikig) és civil szervezetek tiltakoztak s a Tilos Rádió betiltását követelték. A karácsony és szilveszter ünnepi sajtója ezzel a témával volt tele, ki-ki a maga hangján szólamozott. „Folytatódik a vallásgyalázás. Krisztust káromolták a Tilos Rádió sajtótájékoztatóján” – olvashattuk öles címben december 29-én, ugyancsak a Magyar Nemzet első oldalán, annak nyomán, hogy a Tilos Rádió kurátora nem látott kivetni valót abban, hogy az egyik műsorukban Krisztust

³⁶⁴ In: Lovas István id. mű.

³⁶⁵ Sajtóhírek szerint Barangó szent este, a mikrofon mögött történetesen ittas állapotban volt

fattyúnak nevezték. „Ha valaki házasságon kívüli gyermeket nevel... Jézus, az egy zsidó fattyú volt, ez ilyen egyszerű, nem?” – jelentette ki, s hozzátette: nem kell megijedni a szavaktól.

Nem kell megijedni?

A másnapi Magyar Nemzet vezércikkében Csermely Péter ezt írta: „A zsidó »fattyúk« meg ti vagytok, srácok, ott, a Tilosban. Ez ilyen egyszerű, nem?”

Ez ilyen egyszerű? Néhány magáról megfélelmező zsidó (vagy akár: nem zsidó) zsigeri rasszizmusa (keresztényellenességgént kódolt³⁶⁶ magyar- és nemzetellenessége) újra kiváltja majd a származásfirtatást, növeli, elmélyíti a zsidóellenességet?

Nagyon fontos, hogy ne így legyen. Nagyon fontos, hogy mindkét oldalon a maguk helyi értékén mérjék a valóban elítélendő megnyilvánulásokat. Sem kimondva, sem kimondatlanul ne csináljunk úgy, mintha egy ilyen Barangó-féle személyesítené meg a magyar zsidóságot, aki most részegsége miatt kimondta volna, amit mások csak gondolni merészelnek. Nagyon fontos, hogy a nemzeti tábor egyik legnevesebb törzsi harcosa, Bayer Zsolt, az iménti tűzifás keresztgyalázás után ezzel a címmel, ezzel a mondandóval jelentetett meg írást ugyancsak a Magyar Nemzetben: „Azért sem leszek antiszemita”. S teszi hozzá: „Dehogy, jaj, dehogyis vagytok ti zsidók. Ti semmik se vagytok. Anyagok vagytok, fehérjék, szénvegyületek, zombik.”³⁶⁷ S nem kevésbé fontos, hogy akik őt a túloldalon eddig ugyancsak szívesen bélyegezték antiszemitának, felfogják ennek a mondandónak a valódi tartalmát, az igazi lényegét: Bayernak sem valakinek a zsidóságával (származásával) szokott soha baja lenni, még véletlenül sem; hanem azzal, amikor valaki a zsidósága (kisebbsége, üldözöttsége, védettsége) mögé bújva, a tolerancia és a szabadság bajnokának mutatkozva kedvére utálkozik, gúnyolódik, embertársain és gyűlölködik ellenük.

Könnyen lehet, hogy a kölcsönös belátások eredményeképpen drasztikusan megcsappanna a „hazaárulók”, „idegenszívűek”, illetve az „antiszemiták”, „rasszisták” száma; ezzel együtt pedig fellazulnának, összetöredeznének a törzsek. Kinyílnának a gettókapuk, s a két tábor között lassan benépesülne a Senki földje.

A cionizmus

A cionizmus (azaz zsidó nacionalizmus) a magyar nacionalista felfogása szerint eleve „halálos” ellensége a magyar népnek, a magyar nemzeti törekvéseknek. A hétköznapi logika teljesen alátámasztja ezt az egyébként (mint látni fogjuk) csupán látszat-, de legfeljebb is féligazságot: a zsidók a zsidó nép érdekében, a magyarok a magyar nép érdekében harcolnak, márpedig ha egy élettérben élnek, akkor csak egymás kárára érvényesülhetnek. Lám, még az olyan tekintélyes tisztséget betöltő zsidó, mint Landesmann főrabbi, ő is úgy vélekedett, hogy a zsidók hozzájárulása nélkül a magyar kultúra csupán a bógatyával és a barack-pálinkával tudna dicsekedni. Márpedig aki így gondolkodik, nyilvánvalóan mindig arra fog törekedni, hogy erejéhez és befolyásához mérten a zsidó kultúrát, a zsidó jelleget, a zsidók érvényesülését támogassa, erősítse közös hazánkban – a magyarral szemben.

Ha azonban a kérdést úgy tesszük fel, hogy ez a zsidó kultúra, ez a zsidó jelleg végül is egyértelműen a kárára, vagy talán bizony a hasznára is vált a magyarnak; a hagyományos

³⁶⁶ „Rövid lejárátú politikai keresztények” – idéztük az imént Bakács Tibor Settenkedőt az Élet és Irodalomból, aki egyúttal a Tilos Rádiónak is a műsorvezetője volt. Mint ahogy a „nemzeti” törzsben is szívesen használják a *keresztény* kifejezést a nem-zsidókra, ugyanígy a túloldalon is szívesen utalnak a *keresztény* szóval azokra (értelemszerűen nem-zsidókra), akik (e felfogás szerint) zsidóellenességgükkel a szemben álló (jobboldali, nacionalista) törzsbe tömörülnek.

³⁶⁷ Bayer Zsolt: Azért sem leszek antiszemita. Békesség a földön a jóakarátú embereknek. Magyar Nemzet, 2003. december 23.

magyar jelleg helyére való nyomulásával csak szegényítette, vagy éppenséggel gazdagította is a közös élettér közös kultúráját; akkor már gyanítható, hogy a zsidó és a magyar nacionalizmus akár termékenyítőleg is hathat egymásra, s kölcsönös előnyökkel járhat mindkettő számára.

Nyilvánvaló azonban, hogy az a fajta rasszista ihletésű (a nem-zsidó magyar kultúrát valósággal lenéző) cionizmus, amely egyeduralkodásra, de legalábbis a „nemzeti”, „jobboldali” kultúra módszeres lejárására és háttérbe szorítására törekszik, egyáltalán nem méltányolható és méltányolandó a magyar nacionalizmus számára, hiszen ettől (Csoóri kifejezésével élve: a „fordított asszimiláció”-tól) már nemhogy nem gazdagodna, de még a léte is veszélybe kerülne. Ez már nem az önmagát gazdagító befogadás-elfogadás helyzete és esete lenne, hanem a teljes önfeladásé. De a visszajáról is igaz ez: a zsidók számára is elfogadhatatlan a „többségi” ízlés egyeduralmának méltánylása, hiszen ugyancsak önfeladáshoz – ezúttal a zsidók önfeladásához vezetne.

Nyilvánvaló, hogy elméletileg is roppant nehéz – hát még gyakorlatilag – pontosan meghatározni azt a határt, ahol még kölcsönös gazdagodásról beszélhetünk, s nem pedig már valamelyik közösség, etnikum veszélyes önfeladásáról.

Az igazi (fajgyűlölő) antiszemitákat segítheti a határ felismerésében, ha felfigyelnek arra a tényre, hogy az általuk nem kívánatosnak tartott globalista, kozmopolita, multikulturális, fogyasztásközpontú stb. felfogás agresszív terjedéséhez még szükség sincsen a zsidókra: egyetemes szemléletük, a pénzvilágban betöltött szerepük kétségtől *egyik* táplálója volt e folyamatnak, s lehet, hogy a gyorsaságért „felelőssé” tehetők, de magáért a folyamatért (tendenciáért) semmiképp. Annak a (fajgyűlölő) antiszemitának, aki Budapestben csupán a „bűnös Judapest”-et látja meg, s úgy véli, az a mérhetetlenül sok „zsidó” pénz, amelyet ráfordítottak, a magyar léleknek lakhatatlan, nyüzsgő világvárost csinált a magyar fővárosból, segíthet felfogása helyrebillenésében, ha arra gondol, hogy a világban van még jó néhány még nagyobb és még nyüzsgőbb és még lakhatatlanabb és még világibb város, amelynek épülésében a zsidó tőke semmiféle szerepet nem játszott. Leginkább történelmi okokból a zsidóságnak lehet sajátos, markáns életszemlélete, de nincs olyan életszemlélete, amely kizárólag a sajátja volna. Mivel pedig a világ zsidósága töredékét teszi ki a világ, a magyar zsidóság pedig Magyarország népességének, a fajgyűlölő antiszemiták gondolatának és ellenszenvének azon a határvonalon célszerű lecövekelnie, ahol a nem kívánatos folyamatok, jelenségek elleni harc a zsidók elleni harccá változna. (Röviden és praktikusán: Egytől-egyig zsidó-e, aki gyökeresen másképp gondolkodik, mást akar, mint „én”? Ha nem, akkor a zsidókról szólni – a lényegről való megfélemlítés, figyelemelterelés, s a változtatás ellehetetlenítése.)

A zsidó rasszisták számára a határvonal megtalálásához annak belátása nyújthat segítséget, hogy a zsidóság valóságos elfogadásának, a fajgyűlölő zsidóellenesség visszaszorulásának, sőt, általában a zsidóság emelkedésének esélyeit hosszú távon sokkal inkább rontja a büntudat, a megbocsátás, az anyagi kártérítés kikövetelése, sőt, kikényszerítése, mint amennyire segítené. Egy nem-zsidóban pusztán az a mindennapos élmény, hogy a televíziós csatornák között válogatva jószerivel mindig belebotlik valamilyen „zsidó témába” (zsidó témájú filmbe), azt az elkerülhetetlen érzést, sőt, meggyőződést támasztja, hogy a zsidók, lévén pozitív aránytalanságban (a médiában, a filmgyártásban, a filmforgalmazásban), tudatos agymosásnak és lelki megdolgozásnak vetik alá őt (saját érvényesülésük garantálására). A zsidóság – történelme, kultúrája, üldözöttsége okán – méltán kíván különleges figyelmet s elbánást; abban a pillanatban azonban, hogy ezt mértéken felül – mások történelmére, mások kultúrájára, mások üldözöttségére való tekintet nélkül – óhajtja, szembe kell néznie azzal, hogy a joggal büntudatos és bűnbánó többség előbb-utóbb nyíltan ellene fordul. Akkor pedig már az „antiszemita” vád sem fog tudni segíteni. Egy kisebbségről még elhitethető, hogy „betegesen” zsidógyűlölő, a többségről már nem. Még talán egy egész jobboldalról is; de már

egy olyan nagy múltú demokratikus ország, mint Nagy Britannia, baloldaláról, sőt, nagy tekintélyű, híresen tárgyilagos közmédiáról, mint amilyen a BBC, már aligha.

A nemzetféltő (nem fajgyűlölő, nem antiszemita) magyar nacionalisták számára a türelem határvonala addig terjedhet, ameddig a jellegzetesen zsidó kultúra vagy világfelfogás a maga sajátos vonásait nem akarja dominánssá tenni; pontosabban: nem egyenlő versenyfeltételek között akarja dominánssá tenni. Ebből következőleg: a másik oldalnak, ha nem akar valóban magyar- és nemzetellenessé válni, ha nem akar a valóban felelősségteljesen és „joggal” nemzetféltőkkel törzsi harcba bocsátkozni, ugyancsak eddig a határvonalig szabad elmennie. A határvonal pontos helyét azonban csak a két etnikum, a két kultúra mindennapi harca határozhatja meg: nincs mit szépíteni, sem rémüldözni azon, hogy két más önazonosságú közösség természetes módon megütközik egymással a nagyobb érvényesülésért; egyedül arra kell ügyelni, hogy a nemtelen eszközök és módszerek használatáról (megbélyegzés, ki-rekesztés stb.) kölcsönösen tegyenek le.

Semmiképp nem járható út például, ami a Frankfurti Könyvkiállítás dolgában történt: első lépésként az értelmiség baloldali-liberális (részben zsidó) vonulata dominálja és képviseli a magyar íróársadalmat; második lépésként Csurka István az egész képviselői gárdát gyakorlatilag (kurzíválással) zsidónak titulálja; a harmadik lépésben antiszemitizmussal vádolják Csurkát; a negyedik lépésben pedig antiszemitizmussal vádolják Orbán Viktort, mert szükségeseznek ítélte, hogy a Frankfurti Könyvkiállítás szereplőit ne egyoldalúan válasszák ki. Nos, ameddig a baloldali-liberális értelmiség úgy véli, hogy ő képviseli az igazi minőséget, s ezért joggal játszik domináns szerepet a bemutatkozók között, addig a hisztérikus törzsi csetepaté újabb és újabb kitörése elkerülhetetlen. Továbbá: ameddig Csurka nem hajlandó (kétségtelenül fáradtságosabb munkával, mint amennyit a „zsidózás” igényel) pontosan meghatározni s bizonyítani, melyek azok az értékek, amelyek okán a „nemzeti” oldalnak éppen olyan részvételi súly és tér dukál, mint a mostani szereplőknek; s amíg nem hajlandó megérteni, hogy itt sincsenek csak zsidókra érvényes értékek, tehát a „zsidózással” valósággal elferdíti, eltakarja, sőt, kihámozhatlanná teszi a lényegét; addig ugyancsak marad a hisztéria. Továbbá: amíg Csurka intelméből „odaát” csak a zsidóellenességét hallják ki, s nem hallják ki, ami mögötte van: a „nemzeti”, „népi” kultúra féltését, ugyancsak marad a hisztéria. S végezetül: amíg Orbán pragmatikus kiegyensúlyozó törekvését, antiszemitizmusként értékelik, addig az értékelők híján vannak annak a felismerésnek, hogy mégis átlépték azt a határt, ameddig a kultúrák még kölcsönösen gazdagítják egymást; s amelyen túl már olyan sérülések (sérelmek) születnek, amelyek eleve kizárják az egymás iránti kíváncsi odafigyelést, érdeklődést, az egymásra való termékeny fogékonyságot, nyitottságot.

Végezetül külön kell szólnunk egy olyan tényezőről (körülményről), amely a maga kétségtelenül *egyedien* (páratlanul) drámai vonásai révén különleges tartalommal tölti meg a zsidó (cionista) identitást. A *holokausztról* beszélek, mely a többi „magyar- és nemzetellenes” ok és indíték hátterében is ott van, szoltam is már erről. E világra szóló tragédiának itt ama következményére mutatok rá, amely a zsidók részéről (és nem feltétlenül csak tőlük) abban a kívánságban fogalmazódik meg, hogy e filozofikus értékű-mértékű borzalom legyen a mindennapi életfelfogásunk-életvezetésünk alfája és omegája. Szilágyi Ákos szavaival:

„E világon semmi nem maradhat érvényben Auschwitz eleven emlékezete – folytonos elképzelése és elgondolása – nélkül. Ebben az értelemben: Auschwitz a kánon, vagyis a zsinórmérték, a törvény, amelyhez mindent mérnünk kell. Auschwitz az a fundamentum, amelyen a világ megállhat. Spirituális értelemben csak egy ilyen fundamentumra épülhet nem auschwitz-i világ. Igaz világ.”³⁶⁸

³⁶⁸ Szilágyi Ákos: Az eredendő történelmi bűn. Népszabadság, 2002. december 14. Idézi Tóth Gy. László uo.

E szemlélet azt sugallja, hogy a világ tragédiáinak sora – sőt maga a világ is – voltaképpen a holokausztal kezdődött és végződött. Lehet tisztelettel adózni e fájdalom szülte felfogásnak, ám alighanem, így vagy úgy, de eltorzul az az élet (legyen bár zsidóé vagy nem-zsidóé), amelyet ilyen kurta zsinórhoz mérnek. Ha ezt kívánják, olyan óhajuk ez zsidóknak nem-zsidókkal szemben, amelyet egyetlen nép sem tudhat teljesíteni; ezért eleve magában hordozza a szembenállás, a háborúskodás csíráját.

A zsidó emancipáció

Az a zsidóság, amely a tizenkilencedik században késznek mutatkozott beolvadni a polgárosodó nemzetállamokba, s többségében levedlette nem csak a vallását, de még a régi nevét is, az a század végére kénytelen volt szembenézni azzal a ténnyel, hogy mindenféle törvényi egyenlőség ellenére, ő mégiscsak másodrangú maradt, vendégnek, idegennek számít. A nacionalizmus, antiszemitizmus fellángolása, a származás firtatása, az életveszélyes fenyegetettség érzete magától értetődően terelte a zsidóság gondolkodását, útkeresését abba az irányba, ahol a megkülönböztetés teljes megszűnését remélhette. Ahol már nem lehet bélyeg, és semmilyen tekintetben nem lehet hátrány az, hogy valaki – vagy valakinek a szülei, nagyszülei – nem magyarnak, németnek vagy franciának, hanem zsidónak születtek. Ez a világ elméletileg – és voltaképp gyakorlatilag is – az a világ, ahol megszűnik a *nemzetek* jelentősége; mondhatnánk, megszűnik annak a jelentősége, hogy ki *nemzett* kicsodát; ezzel szemben nemzeti jellegüket veszített országok, állampolgárok, általános emberi jogok, nemzetek feletti kereskedelmi, politikai és kulturális szervezetek, vagyis mindenféle *egyetemes* intézmények és gondolatok népesítenek és hálózhatnak be mindent. Ez a világ sokkal otthonosabb az egyenjogúságát kereső zsidónak, mint az, amelyben a kirekesztésre törekszenek; ráadásul sokkal kevésbé otthonos lehetséges vetélytársainak (a többi embernek), azoknak, akiket a nemzeti kötelékek viszont inkább a szülőföldre hoz fognak.³⁶⁹

Mindebből következően azok a zsidók is, akiknek nincs erős zsidó vagy nincs erős kettős (zsidó-magyar) identitásuk, ha döntési helyzetbe kerülnek, azokat a törekvéseket fogják támogatni, amelyek a magyar nemzeti jelleg gyengüléséhez, és a hazai viszonyok egyetemes jellegének erősítéséhez vezetnek. Ám mindebből nem következik – miként már többször felhívtam rá a figyelmet –, hogy csak a zsidók gondolkodnak s viselkednek ekképpen. Az antinacionalista táboron belül a zsidóság – az emancipációra, egyetemességre törekvő zsidóság – létszámában bizonyosan töredéke a „tagság” egészének. Súlya, hatása, befolyásoló ereje számarányánál bizonyosan nagyobb, de a nacionalistáknak ezzel a ténnyel szemben is legfeljebb egyetlen teendőjük lehet: soha ne azzal a veszéllyel foglalkozzanak, melyet a *zsidóság* emancipációs törekvései jelentenek (jelentenének) a magyar nemzet számára, hanem kizárólag azokkal, melyeket általában az antinacionalisták törekvései jelentenek. Az otthonát kereső zsidó számára mindenekelőtt úgy lehet otthonossá tenni Magyarországot, ha valóban meggyőződhet róla, hogy soha nem azért érdekes, hogy mit mond vagy mit csinál, mert zsidó, hanem attól teljesen függetlenül. Ha ezt megélheti, könnyen lehet, hogy Magyarországon is otthonosabban érzi majd magát, s nem fog sietni, hogy otthonából a sokadik egyen-világfalú szülelessék.

³⁶⁹ „Az SZDSZ megalakulása, a híres Kék könyv elkészítése óta tudatosan képviseli azt, hogy Magyarország jövője és gazdasági felemelkedése csakis a fejlett európai országok gazdasági közösségében képzelhető el. És azt is, hogy az ország szabadságát és politikai stabilitását az is garantálja, hogy hazánk a szabad és demokratikus országok közösségének része. A globalizáció részesei vagyunk, és haszonélvezői lehetünk” – nyilatkozza Bauer Tamás. (Sokan vevők a liberalizmusra, Népszabadság, 2003. január 18.)

A zsidó sértettség

Érthető, hogy a túlélőknek, a leszármazottaiknak és az elpusztultak leszármazottainak egyaránt fáj, hogy a pusztulásra szánt zsidókat a magyarok nem védték foggal-körömmel, akár az életük árán is. Úgy, ahogy esetleg testvér tenné a testvérével. Az meg különösen fáj, hogy akadtak magyarok (igaz, kevésről tudni), akik még köptek is a menetben tereltek-hurcoltak láttán, hozzá téve: „büdös zsidók”. A kitörölhetetlenül fájó emlékek azonban nem tekinthetők alkalmas lelki közegnek egy történelmi kor tárgyilagos megítélésére.³⁷⁰ Az alábbi „eredeti felvétel”-ből (korhű dokumentumból) világosan kitűnik, hogy Európában utolsóként Magyarországon maradt fent jelentős zsidó közösség, amely itt viszonylag biztonságban élt. Mint ahogy az is teljes egyértelműen kiderül, hogy az az örökké hangoztatott vád is, mely szerint „Magyarország volt Hitler utolsó csatlósa”, inkább eltakarja az igazságot, semhogy a maga történelmi valóságában mutatná fel. Az ilyesféle hangzatos vádak, persze, meglovagolja aztán mindenki, akinek ez érdekében áll, vagy akinek lelkes tudatlanságából ennyire telik. Így lesz a rosszindulatú vagy csak gyanútlan (tudatlan) fejekben Horthy Miklós kormányzóból náci, a Horthy-rendszerből fasiszta diktatúra, a jobboldalból hungaristák, nyilasok gyülekezete; náci és fasiszta mindazokból, akiknek akár csak egy fél jó szavuk akadna arról a korszakról.

Török Bálint, a korszak körültekintő kutatója a Magyar Szemlében megjelent tanulmányában kitűnő áttekintést nyújt a magyarok, kiváltképp a magyar függetlenségi mozgalom zsidómentő tevékenységéről. Dokumentált példák sokaságát sorolja, amelyekből talán nem szükséges itt akár egyet is idézni. Az ugyanis, hogy voltak zsidómentő magyarok, köztudomású, csak annak nincs füle rá, akit vagy multhatatlan fájdalmai vagy hamis szándékai (a magyarság kollektív megbélyegzése) süketé tesznek.

Fontosabb itt egy olyan, kevésbé nyilvánvaló történelmi tény felvillantása, amely fényesen igazolja: teljesen indokolatlan „a zsidók” (mint áldozatok) és „a magyarok” (mint bűnösök) holokauszt előtti magatartásának merev elválasztása, szembeállítás. Igenis, tudomásul kell venni, hogy nem csak az áldozatok, de a „bűnösök” is sok tekintetben olyan kényszerhelyzetben voltak, amelyből nem volt szabadulás. Márpedig Horthyék igencsak szabadulni szerettek volna.

Mint Török Bálint írja, a világháború éveiben a magyarországi zsidóság helyzete igen szoros összefüggésben volt a magyar-német viszony alakulásával. Kállay Miklós miniszterelnöksége alatt (1942. március 9.-1944. március 22.) nyilvánvalóan romlott ez a viszony. Ennek Török szerint három oka volt: 1. a kormány azon törekvése, hogy csökkentse a magyar haderő részvételét a hazai cselekményekben; 2. a kiugrási tárgyalások megkezdése; 3. a zsidókérdés úgynevezett „végleges megoldása”-tól való merev elzárkózás.³⁷¹

„A kiugrási kísérletek és a zsidóság sorsa közötti szoros összefüggést világosan látta a Cionista Világszövetség vezető szerve, a Zsidó Ügynökség.” – állapítja meg a kutató. Jól mutatja ezt – teszi hozzá – A. W. G. Randall külügyi tanácsos feljegyzése a Namier professzorral folytatott tárgyalásról. Török itt a Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban című kötetből idéz, (jelentéktelen rövidítésektől eltekintve) szó szerint a következőket³⁷²

³⁷⁰ „Nem minden bűntett, ami fáj” – szögezi le Granasztói György történész. (Az antiszemitizmus és a XXI. század. Ma a magyarországi közéletet megosztó feszültségben döntően az 1990-hez kapcsolódó félreértések sűrűsödnek. Magyar Nemzet, 2003. január 17.)

³⁷¹ Török Bálint: A magyar függetlenségi mozgalom zsidómentő tevékenysége. Az Auschwitzi Jegyzőkönyv (Magyar Szemle, Budapest, 2003. február) (33. o.)

³⁷² Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban (Bp.) 1978, Kossuth., Juhász Gyula (szerk.)

„Namier professzor tegnap közölte velem, munkatársai súlyos aggodalommal gondolnak azokra a lehetséges következményekre, amelyek a Magyarországon viszonylag biztonságban élő 800.000 zsidót sújtják, ha a magyar kormány idő előtt szakítana Németországgal. Mint mondja, az itteni zsidók úgy érzik, Németország valószínűleg nem tűrné el a magyarok elszakadását, és amíg ezt hadseregük lehetővé teszi, a magyar kormány ilyen lépésére a németek az ország megszállásával válaszolnának, és kiirtanák az Európában utolsóként fennmaradó jelentős zsidó közösséget.

(...) Namier professzor közölte, a zsidókat illetően egyetlen remény, hogy a magyarok nem tesznek semmit addig, amíg gyakorlatilag nem látszik valószínűnek, hogy a németek már nem képesek reagálni.”

Emeljük ki és ismételjük meg azokat a fontos információkat, amelyeket ez a rövid szövegrészlet foglal magába; s amelyek helyénvaló értékelése talán megváltoztathatja (megváltoztathatná) a magyar zsidóság sértettségéből fakadó (ezúttal nem idézőjeles) magyar- és nemzetellenességét.

- Namier professzor és munkatársai nem egy zsidóellenes vagy a kérdéskörben semleges (érintetlen), jelentéktelen intézménynek, hanem éppen az önálló zsidó állam, önálló zsidó lét megteremtését szolgáló zsidó világszervezet tagjai (vezetői), akik egyúttal tisztában vannak a magyarországi zsidók érzéseivel, gondolataival, reményeivel, idevágó álláspontjával.
- Eme felelősségteljes zsidó álláspont szerint Magyarországon viszonylag biztonságban élt a „jelentős” (800 ezres) zsidó közösség, méghozzá „Európában utolsóként”.
- A zsidóságnak mind a külső, mind a belső képviselői és érintettjei tisztában voltak a Németországtól való „idő előtti szakítás” lehetséges következményeivel; azzal, hogy ilyen lépésre a németek valószínűleg „az ország megszállásával”, a zsidó közösség „kiirtásával” válaszolnának.
- A hiánytalanul zsidónak és hiánytalanul felelősségteljesnek tekinthető álláspont szerint tehát a zsidókat illetően az „egyetlen remény” az volt, hogy „a magyarok addig nem tesznek semmit”, amíg nem látszik valószínűnek, hogy a németek már nem képesek reagálni (azaz megszállni az országot).

Mindezekből a tényekből a következők szűrhetők le a zsidó sértettségre (magyar- és nemzetellenességre), illetve a zsidó – nem-zsidó háborúzásra vonatkozólag.

A (nem-zsidó) magyarokat semmilyen tekintetben nem illetheti a kollektív bűnösség (elvetemültség, alávalóság) vádja; a magyarságtól semmilyen tekintetben nem kívánható meg, hogy legyen kollektív büntudata; sem vezetőinek, sem vezetettjeinek (a „nép”) egésze révén. Ha abban a történelmi helyzetben a Cionista Világszövetség vezető szerve, a Zsidó Ügynökség kezében lett volna a magyar kormány, ugyanúgy őrizte volna „az utolsó csatlós” biztonságot nyújtó állapotát, ahogy ezt „a magyarok” tették.

Figyelemre és megfontolásra méltó a magyarországi holokauszt legismertebb kutatójának, Randolph Braham professzornak az álláspontja, aki szerint: „A bűn mindig egyéni bűn. Még Eichmann gyereke is ártatlan számomra. A történelem kötelessége az események rögzítése. És nem a harag örökítése.”³⁷³ Viszont: mint az emberiség tagjainak, a magyaroknak osztozniuk (osztoznunk) kell a felelősségben, együttérzésben, mindenki mással együtt.

A kollektív bűnösség (vagy akár a kollektív ártatlanság) hangoztatása mögött ugyanazok az általánosító hajlamok mutatkoznak, amelyek egyszer már magát a zsidóságot is bűnös népként állították a vádlottak padjára. Az igaztalan vád nem erősíti, hanem gyengíti a bűntudatot; nem az együttérzést táplálja, legfeljebb a látszatát: a képmutatást.

³⁷³ Tihanyi Péter: Eichmannra is rálicitáltunk. Randolph Braham professzor a legnagyobb szégyenfoltunkról. Hetek, 2002. december 20.

„Az utolsó csatlós” alávaló szerepének sűrű hangoztatása, vele szemben „az utolsó menedékhely” tényének elhallgatása vagy eljelentéktelenítése: a valóság (igazság) eltorzítása. Akárcsak a népirtás és a németeknek való kiszolgáltatottság közötti szoros összefüggés semmibevétele. A „kollektív bocsánatkérés” szorgalmazása, a magyarság erre való felszólítása egyes vezetőinek haszonelvű, készséges egyetértését eredményezheti, de nem növelheti általában a (nem-zsidó) magyarságnak a zsidókkal való együttérzését és a zsidóság iránti rokonszenvét.

A zsidóság áldozatait, az áldozatok leszármazottait megilleti a feltétlen együttérzés, az emlékező tisztelet. A zsidóság egészét, minden egyes egyedét viszont a legkevésbé sem illeti meg semmiféle különleges, származásból fakadó kiváltság, származásért megelőlegezett különleges bánásmód. A kettős mérce alkalmazása, a politikai korrektségbe csomagolt privilégiumok létezése ugyanis ütközik az emberek elemi igazságérzetével; csak mert hallgatnak róla, még hat bennük és utat (levezetődést) keres magának az ellenszenv.

Mindezzel együtt és mindezek ellenére: a zsidóság szavakkal kifejezhetetlenül tragikus áldozata a világháborúnak, a holokausztnak; éppen ezért bölcs ember immár közel hatvan évvel a tragédia után sem várja, hogy a zsidók hűvös elfogulatlansággal, tárgyilagosan és igazságosan viszonyuljanak hozzá (azaz a rémtettekhez). Nem kívánja, hogy a zsidóknak ne fájjon, „mit tett” velük „a magyarság”. Arra ügyel csupán, hogy a különleges, megértő bánásmód nyomán ne csorbulhasson a teljes, sokarcú igazság; a sérelmi torzítás ne terebélyesedjék akkorára, hogy az már a közös életet mérgezhesse. Benne a (magyar) zsidókét.

A félelem

Bölcs ember ugyanígy nem kívánhatja azt sem, hogy általában a pogromok, különösen pedig a tömegtermelés mintájára (hatékonyságával) megszervezett népirtás után a zsidók soha ne féljenek, soha ne legyenek túl érzékenyek, soha ne rémülözzenek és ne kiabáljanak akkor, amikor a jelenben mégoly halvány jeleit, ismétlődéseit fedezik fel a múltnak. Bölcs ember nem kívánhatja, hogy egy (sőt, több) koncentrációs tábornak megjárjon zsidó (Kertész Imre) soha, semmiképp ne hallucinálhasson új nyilasokat a mai tévéképernyőkre. Bölcs embernek itt ugyancsak arra kell ügyelnie, hogy a félelmi logika s a félelem hisztériája (az indokolatlan képzettársítások, a hamis, okatlan, bántó, sőt, sértő következtetések – ld. pl. Nádasnál a népirtani vágyó nacionalistákat) ne burjánozhasson el annyira, hogy ellehetetlenítse a közös életet.

A zsidók félelmének csökkentésére egyik gyógyír lehet annak a belátása, hogy igazán félnek. Ennek elvitatása (ld. pl. Csukától) éppen azt fejezi ki, hogy semmi empátiát, semmi megértést nem mutatnak irántuk, tehát megint nem lesznek, akik szükség esetén megvédenék őket. A zsidók félelméhez való nem-zsidó viszonylást valósággal kulcskérdésnek vélem a törzsi háború alakulása – jövőjének alakítása – szempontjából. Mint másutt (Az „antiszemitizmus” színe és visszaja című fejezetben) rámutattam, a félelem s az üldözöttség sűrű hangoztatása, nyomában a kritikák s a vetélytársak elhallgatása akár politikai, gazdasági előnyökkel is járhat; semmiképpen nem volna szerencsés azonban, ha abból a – kétségtelen – tényből, hogy a félelemnek vannak vámszedői, arra a következtetésre jutnánk, hogy a zsidók többsége csupán haszonlesésből imitálja félelmét.

A nacionalizmustól, kirekesztéstől, újabb üldözésektől való félelem nagyon is jelenvaló, és nagyon is meghatározza sokak (zsidóságukban érintettek) viselkedését, választásukon keresztül pedig akár az ország sorsának jobbra vagy balra fordulását. „Nem ettől a vitától várom az igazi nagy fordulatot. Én azt várom csak, hogy ez a négyévi rettegés szűnjön meg” – jelenti ki Lang Györgyi a 2002. évi országos választások hajrájában, az Orbán – Medgyessy

vita előtt a Blikkben.³⁷⁴ Ungvári Rudolf író pedig azt vallja be a Népszabadságban 2003. márciusában, Medgyessy titkosszolgálati múltjának kiderülése után, hogy „noha életem legnagyobb része félelemben telt el, ma nem tehetek mást, mint hogy a jelenlegi kormánypártokat s ezzel közvetve Medgyessy miniszterelnököt támogatom, holott azt tartottam volna tisztességesnek, ha titkosszolgálati múltja miatt lemondott volna. Nem a törvények, hanem az én egykori félelmem miatt. Azért, mert ha én tudom akkor, ki ő, nemhogy féltém, de rettegtem volna tőle, mint minden belügyestől.”³⁷⁵ Tanulságos megfigyelni, vajon mi az a súlyos tényező, az a rettenetes körülmény, ami engedi felülemelkedni egykori félelmén, kik azok, akik hajdani szörnyű rettegése kiváltóinak helyére nyomakodtak:

„Ma azonban azoktól tartok, akik magukat, politikai mozgalmukat »nemzetinek«, a nemzeti érdek »igazi« letéteményesének tekintik. Mostani félelmem ugyan különbözik az állampárt idején érzett félelmemtől, de – ami engem illet – félelem ez is a javából. E gondolkodásmód képviselőivel legalább annyira nem tudok szót érteni, mint egykor a pártállam híveivel. – Tagadja a nemzetet és a hazát! – diadalmaskodnak. Holott csak azt tagadom, hogy léteznék »nemzetibb« meg »hazább«.”

No, ismét tudomásul kell venni, ez az igazi törésvonal, a valódi vízválasztó: az, ami, ha választani kell egykori diktátorok és új demokraták között, a kisebb félelem, a kisebb ellenszenv okán inkább a régieket, az egykor rettegett diktátorokat, titkosszolgákat választatja oly sokakkal – a nacionalistákkal szemben! „Vízválasztó félelem” – írja is le a kertelés nélkül Földes Anna újságíró, élénk színekkel (szavakkal) ecsetelve fenyegetettsége mibenlétét:

„Politikai indíttatású félelmet utoljára talán a Fidesz uralmának vége felé éreztem, amikor világossá vált, hogy az új jobboldal a réginek (szélsőségeivel együtt) közvetlen örököse, és hatalmának továbbélése, megerősödése a Horthy-rendszer ideológiájának szélsőségeivel – revizionizmussal, rasszizmussal, antiszemitizmussal fenyeget. Mert bevallom, ma is félek, még hozzá nemcsak a gyilkosoktól, de a gyilkos szavaktól és indulatoktól is.”³⁷⁶

Egyelőre csak az tűnik nyilvánvalónak, mi *nem* lenne helyénvaló válasz a vízválasztó félelmekre. Elsősorban is: a nemzeti önfeladás. Végzetes lenne, ha saját nemzeti érdekeink szem előtt tartását azok az antinacionalista szólamok és törekvések homályosítanák el, amelyek az Európai Unióba való feltétlen integrálódást szorgalmazzák. Nincs messze az az idő, amikor történészek, új évezredünk első éveinek szakavatott elemzői csudálkozva fogják megállapítani, hogy Magyarország egykori politikai és szellemi vezetői milyen szerény figyelmet szenteltek a sajátosan magyar érdekeknek. Alig-alig fognak olyan figyelmeztető szavakra bukkanni, mint éppen Pokol Bélái, aki egyik írása alcímében megállapítja: „A magyar állami szuverenitás nagyobb mértékben csökken, mint az a csatlakozás körüli népszavazási vitákban megjelent”.³⁷⁷

Szintén nem tűnik járható útnak a csak az érzékenységekre ügyelő, kettős mércének teret engedő hallgatás vagy udvarias mellébeszélés. Szilvan Salom, a zsidó állam külügyminisztere alighanem a lényegre tapintott, amikor az országával szembeni kritikus hangok Európa-szerte tapasztalható megerősödése mögött nem az antiszemitizmus jelét látta, hanem inkább Izraelnek a médiában való túl gyakori jelenlétét.³⁷⁸

A mi törzsi háborúnkban is minden bizonnyal közelebb visz a megoldáshoz – a háborúság mérséklődéséhez – a nyílt beszéd, a okok, indítékok megértése, s nyomukban a tisztázódás

³⁷⁴ Blikk, 2002. április 2.

³⁷⁵ Ungvári Rudolf: Személyes szavak a félelemről. (Népszabadság, 2003. március 21.)

³⁷⁶ Földes Anna: Vízválasztó félelem. (Népszabadság, 2003. április 3.)

³⁷⁷ Pokol Béla: Országgyűlési kontroll Brüsszel felett. A magyar állami szuverenitás nagyobb mértékben csökken, mint az a csatlakozás körüli népszavazási vitákban megjelent. (Magyar Nemzet, 2003. október 20.)

³⁷⁸ Népszabadság, 2003. november 5.

esélye. A legalapvetőbb jelenségek és fogalmak dolgában sincs kellő rálátás és világosság, e nélkül pedig nemcsak mellébeszélünk, de el is beszélünk egymás mellett.

Akármilyen meglepő, de még abban sincs közmegegyezés, mitől tekinthető a nemzet, nemzetnek. A témával foglalkozó kutatók is csak mostanság jutottak arra a felismerésre, hogy többről, illetve másról van szó, mint közös nyelvről, közös államról vagy akár közös származásról, közös (népi) kultúráról. Mint Gángó Gábor irodalomtörténész mondja, „az egy nemzethez tartozó egyének »halmazának« megállapításához elsősorban az egyének igen-igen nehezen megingatható belső meggyőződését kell figyelembe venni. A nemzeti azonosság kérdésében nem a tények, hanem a szubjektív meggyőzések és mítoszok az irányadók”³⁷⁹.

Ennek kölcsönös belátása egyúttal eljuttathatná a feleket arra a felismerésre, hogy magától értetődő: nemzeti érzéseink, felfogásaink különbözőek. A nacionalizmustól, antiszemitizmustól való félelem táplálta meggyőzések és mítoszok nem lehetnek azonosak a nemzetféltség táplálta meggyőzésekkel és mítoszokkal. A nemzeti sorskérdések dolgában a „nemzeti” törzs tagjai éppen ezért teljesen hiába kívánják, hogy a másik törzsbéli zsidók érzékenysége ugyanakkora legyen és ugyanarra irányuljon, mint az övék. Megfordítva is igaz: ugyancsak hiábavaló (sőt, ugyancsak rossz vért szülhet), ha az „antinacionalista” zsidóság különféle eszközökkel-módszerekkel arra igyekezik rávenni a másik törzsbelieket, hogy mondjanak le nemzeti, hazafiúi érzéseik – érzékenységeket sértő – kinyilvánításáról. Be kell látnunk Gángó Gábor igazságát, mely szerint „Egy nemzet tagjai közösen rendezgetik múltjuk emlékeit, közösen dolgozzák ki és őrzik szimbólumaikat, tradícióikat”³⁸⁰, és azt is be kell látnunk, hogy e nemzet két törzse, amely egy világra és örökkévalóságra szóló történelmi tragédia, a holokauszt során egymással szembe került, óhatatlanul a saját szája íze szerint, akár a másik ellenében igyekszik rendezgetni a közös múlt emlékeit, kidolgozni a maga szimbólumait, megteremteni a maga mítoszait.

Ezt a voltaképp világos helyzetet lehet aztán kellő együttérzéssel, kölcsönös belátásokkal kezelni, vagy pedig rosszabb esetben lehet hisztériakeltésekkel, szakadatlan ütközetekkel tarkítani. Utóbbit például oly módon, hogy a másik törzs által már elfogadott nemzeti jelképeket (kokárdát) kisajátítom a magam törzse számára. Majd elcsodálkozom, hogy némelyek „odaát” nem átallnak sárga csillagra asszociálni...

³⁷⁹ Nemzet és tudata. Beharangozó beszélgetés Gángó Gáborral a Mindentudás Egyeteme program keretében Mi a nemzet? – a népek életéről és haláláról címen tartott előadásához. (Népszabadság, 2003. március 14.)

³⁸⁰ Uo.

A SZOCIALISTÁK ANTINACIONALIZMUSÁNAK OKAI ÉS INDÍTÉKAI

A Törzsi trilógiában több helyütt is foglalkozom a szocialisták antinacionalizmusával (ld. mindenekelőtt az Első könyv: Antinacionalisták – nacionalisták fejezetét). Ebben a fejezetben összefoglalom, mi minden okozza, táplálja (okozhatja, táplálhatja) a magyar szocialisták nacionalizmus-(a túloldaltól nézve: magyar- és nemzet-)ellenességét.

A tényezők egyik csoportja nem csupán a magyar, de általában a baloldali antinacionalizmus jellemző forrása; ezeket alább felsorolom, néhány kulcsszóval egyértelművé teszem tartalmukat, de – közismertségük miatt – részletesebb elemzésüket szükségtelennek ítélem.

Vannak azonban olyan (antinacionalizmusban testet öltő) okok és indítékok, amelyek éppen a Szovjet Birodalom egykori szocialistáinak, ezen belül a magyar baloldal sajátjai; ezekkel részletesebben foglalkozom. Ugyancsak a sajátosan magyar motivációk között vizsgálom azt az új jelenséget, amely a baloldal és a zsidóság (pontosabban: Izrael) viszonyulásának megváltozását jellemzi, de éppen azért érdekes számunkra, mert miközben a nemzetközi baloldal egyre kritikusabb hangot üt meg Izrael politikáját illetően, a hazai baloldal – sajátos érdekei miatt – mintha várna e tendencia felismerésével és a véleményváltással.

Általános források:

- modernség (korszerűség, újszerűség), haladás (felvilágosodás, ateizmus, materializmus): a hagyományörzéssel (konzervativizmussal), a népi-nemzeti jelleg hangsúlyozásával, a történelmi tekintélyelvűséggel (régiképekkel, rendiséggel, a nemzeti állam és a történelmi egyház összefonódásával) szemben („A múltat végképp eltöröljük”).
- egyetemeség (univerzalizmus, internacionalizmus, kifelé való nyitottság, liberalizmus, individualizmus): a nemzeti kötődésekkel, gyökerek ápolásával, befelé fordulással szemben („Nemzetközivé lesz holnapra a világ!”)
- társadalmi értékszempont: az egyén megítélésének alapja – a nemzethez, hazához, illetve az erkölcsi normákhoz való viszonyulása helyett – a társadalmi osztályokhoz, rétegekhez, kisebbségekhez, illetőleg a *társadalmi* fejlődéshez való viszonyulása

Sajátos források:

- rögeszmés jobboldal-ellenesség: az antifasizmus, antinacionalizmus jegyében;
- szolgalelkűség: a külső igazodási pontok elsődlegessége;
- kisebbségi érzés: a csökkentértékűség érzete megszüntetésének vágya; feltétlen törekvés a Nyugat demokráciáival (demokratáival) való mindenféle integrációra ;
- kirekesztettség-érzet: „a nem igazi magyar”, „nemzetellenes”, „hazaáruló” bélyegek megszüntetésének (lefosztásának, megsemmisítésének) vágya a kirekesztő nemzetiek lejáratásával;
- gazdasági és politikai hatalomszerzés: a Nyugat hatalmi törekvéseinek (gazdasági terjeszkedésének) támogatása révén;
- a hazai baloldal filozemitizmusa: változásának esetleges hatása antinacionalizmusára.

Rögeszmés jobboldal-ellenesség

A magyar baloldal többé-kevésbé egyenlőséget tesz a jobboldaliság, a nacionalizmus és a fasizmus közé. Éppen ezért a jobboldal, s rajta keresztül a nacionalizmus elleni küzdelme élet-halál harc jelleget ölt: a jobboldal ellen harcolni e szemlélet szerint annyi, mint a nacionalizmus, az antiszemitizmus fellángolását megakadályozni, az újabb zsidóirtásoknak, a szomszéd népekkel való háborúzásoknak elejét venni.

E fellángolásoktól való félelem valóságosan van jelen a hazai zsidóságban, a holokausz egyenes következményeként. De a rákosi és kádári idők tudatos antinacionalizmusa és internacionalizmusa ugyancsak kifejtette a maga általános és távlatos hatását azzal együtt, hogy abban a korszakban a magyar jobboldalt irredentaként, szélsőséges nacionalistaként (hungaristaként) és zsidóüldözőként állították be, és tervszerűen sulykolták azt az érzetet, hogy a magyar bűnös nép. A rendszerváltozás kezdetén a jobboldaliként való önértékelés (önbesorolás) a társadalom elsőprő többségében kisebb-nagyobb ellenszenvet váltott ki. De még az ezredfordulót is az jellemzi, hogy nagyon sok baloldali még mindig csak a régi sztereotípiák szerint képes a jobboldalról gondolkodni, erről a „Jáhim Károly”-nál tett látogatásom is teljesen meggyőzött (ld. Az „ellenség” gyomrában című részt; innen idézek):

„Jáhim feltette nekem a kérdést [...] »Fiatal korodban te nem láttad azokat a filmeket az ellenállókról? A koncentrációs táborokról?« De igen. »Akkor hogyan tudsz jobboldali lenni?« Visszakérdeztem: »És te nem emlékszel Rákosiékra? Nem emlékszel 56-ra? Akkor hogyan tudsz baloldali lenni?« Ezt felelte: »Számomra az a Rákosi-klikk volt. És nem a baloldal. Mint ahogy ez a mostani MSZP sem a baloldal. Nincs ma Magyarországon igazi baloldal.«

A félelem, lám, könnyedén megengedi a logika megbicsaklását. A jobboldal egészéhez habozás nélkül lehet a szélsőséges nacionalizmus, fasizmus, antiszemitizmus képzetét társítani, a baloldalhoz viszont – ha épp beárnyékolja valami – csak klikkeket és elhajlókat. A jobboldal tehát – e félelmi logikából adódóan – *lényegéből fakadóan* ember- és emberiség-ellenes, kirekesztésre és megsemmisítésre törekszik, a baloldal viszont épp ellenkezőleg: *lényegét tekintve* emberséges és haladó, és csak kivételes elhajlásaiban jelent veszedelem az egyes ember és az emberiség egésze számára.

Szolgalelkűség

A hazai baloldalon mindig is kulcsszerephez (kulcspozíciókhoz) jutottak azok a személyiségek, akik szinte tüntettek (tüntetnek) azzal, hogy a nemzeti büszkeségnek (fogalmaik szerint: a nacionalizmusnak) még a szikrája is hiányzik belőlük, és odaadóan ápolják és szolgálják a „nagyobb ívű”, fogalmaik szerint (éppen aktuálisan) haladó, modern ideológiákat, legyen ez akár Kelet kommunista internacionalizmusa, akár Nyugat kapitalista globalizmusa, akár a „jószomszédi” viszony. Gondolkodási, értékelési (döntési) mechanizmusukat az a fajta pragmatista felfogás jellemzi, mely szerint kerülni kell (kerülni tanácsos) mindenfajta ütközést a nagyhatalmakkal vagy bármilyen más külső hatalmi tényezővel (pl. a szomszédos országokkal), hisz a nemzeti önbecsülés nem akkora érték, hogy érdemes lenne konfliktusokat vállalni érte. Ennek a gondolkodásnak legjellegzetesebb hazai képviselője ma Kovács László, az MSZP elnöke, (2004. november 1-ig) Magyarország külügyminisztere, az ő nevéhez kötődik egyebek között az a hírhedt felszólítás³⁸¹, hogy „merjünk kicsik lenni”; ő mondott

³⁸¹ Orbán Viktor-nak írt levelében Kovács László sérelmezi, hogy „a volt kormányfő és több fideszes politikus ismétlődően azt állítják, arra biztatta az országot: tanuljunk meg kicsi lenni”. Valóban a politikai folklór részévé vált immár, hogy az MSZP elnöke ezt – vagy ennek egy változatát: „merjünk

egyszer parlamenti beszédében az Észak-atlanti Szerződés helyett akaratlanul, ám korántsem véletlenül Varsói Szerződést, és ő mondott volna le készségesen arról, hogy a magyar igazolványon ott legyen a Szent Korona, mondván, hogy „Nagy-Magyarország jelképe” sértheti a szomszéd népek érzékenységét. Ennek a fajta szolgálkúságnak egyébként éppen ez az egyik legfőbb sajátossága: mindenki más (külső tényező, külső hatalom – mint külső igazodási pont) érzékenységére fogékonyabb, mint a saját nemzetéire, honfitársaiéra.

A szocialisták legnagyobb ellenfele – egyebek között – éppen ezzel a kifelé való igazodással és fogékonysággal szemben igyekszik meghatározni önmagát és programját. „A Fidesz ma a nemzeti megerősödés pártja Magyarországon, ezért a kongresszus elé terjesztett program hangsúlyos eleme, hogy a nemzeti érdekképviseléstől indulunk ki és az európai uniós kérdéseket is ennek fényében látjuk, szemben az MSZP internacionalista vagy »euro-szervilis« álláspontjával” – összegezte Szájer József az ellenzéki párt 2002. december 7-i, európai uniós kongresszusának legfőbb üzenetét.³⁸² Két hónappal később Orbán Viktor pedig így fogalmazott a Duna Tv Heti Hírmondójában: „Ha Magyarország nem jön elő a lábtörő alól, és nem viselkedik úgy, ahogy egy önbizalommal és önbecsüléssel rendelkező nyugat-európai országhoz illik, akkor a nemzetközi versenyben alul fogunk maradni, ez nem csak lelkileg tesz majd bennünket tönkre, de gazdaságilag is meggyengít.”³⁸³

A kifelé való erős igazodás és fogékonyság voltaképp jellem és szocializáció, öröklés és nevelés kérdése, és kevésbé tanulásé vagy elhatározásé. A téma kutatója számára szinte szellemi gyönyört okoz az a másképp pedig tragikus és riasztó jelenség, hogy hiába jutnak el a szocialista politikusok addig a felismerésig, hogy a „nemzeti” érdekek figyelembe vétele és a „nemzeti” szólamok hangoztatása bizonyos szintig feltétlenül szükséges (elengedhetetlen), az erre való szocializáltság-fogékonyság teljes hiánya hajmeresztő politikai önfeladásokba, a nemzeti önbecsülés végletes feladására vezeti őket. Ilyennek tekinthető például a magyar miniszterelnöknek (és Kovács László külügyminiszternek, valamint a volt államfőnek, Göncz Árpádnak) a román miniszterelnökkel való közös ünneplése (koccintása) Erdély Romániával való „egyesülésének” (azaz Erdély elvesztésének) évfordulóján; de ez a különös gesztus még menthető lenne azzal, hogy szóban forgó politikusaink tisztában voltak azzal, mit cselekszenek, ám éppen a nemzet (s benne a határon túli magyarok) érdekében fontosabbnak s a jövő szempontjából gyümölcsözőbbnek ítélték a barátkozást. Akkor még nem feltétlenül tudhatták (a szolgálkúéé gyakran vannak megverve vaksággal), hogy a nacionalizmussal átitatott román nagypolitika nem sokat ad a gesztusokra, s pár hónappal később még egy olyan alapvető kérdésben is, mint a Szabadság-szobor felállítása, elképesztő gáncsoskodásokra, kicsinyes alkudozásokra képes. Amikor azonban 2003. szeptember 23-án Medgyessy Péter Bukarestben aláírta Adrian Nastase-val a módosított kedvezménytörvényt, már tudnia kellett, hogy az önfeladó politika a legalapvetőbb közösségi jogokat (pl. a saját kultúrája ápolását) sem képes kicsikarni a magyar kisebbség számára. De még itt is találni mentséget. Medgyessy Péter úgy nyilatkozott, valóban felmerült, hogy a szobor ügye miatt lemondja látogatását; de fontosabbnak ítélte a kedvezménytörvény ügyét; ünnepi beszédében pedig még azt is kifejtette, hogy számára a német-francia megbékélés példaértékű a történelmi konfliktusok

kicsik lenni” – mondta volna. („A sírásó munkába állt” című írásban a Magyar Nemzet vezércikk-írója például ezzel zárja gondolatmenetét: „Gyurcsány Ferenc [...] egyetért a főnökével: »Merjünk kicsik lenni.«”) Csakhogy ezúttal a „hiedelem” nagyon is vaskos valóságra épül. Mint Kovács maga is írja, ő idézte Franz Vranitzkyt 2002. június 4-én – azaz Trianon évfordulóján –, aki azt mondta, hogy Ausztriának az egykori Habsburg-birodalom széthullása után meg kellett tanulnia kicsinek lenni, s ez volna sikere kulcsa. Itt nincs mit szépíteni: Magyarországot a nagyhatalmak erőszakkal darabolták fel, nem magától esett szét – aki rá alkalmazza az idézeteket, az olyan, mintha helyeselné a történeteket.

³⁸² Magyar Nemzet, 2002. december 6.

³⁸³ Idézi: Magyar Nemzet, 2003. január 27.

lezárása és az európai kapcsolatok kezdete tekintetében. Magyarán: továbbra is a megbékélési törekvést tekinti a politikai célok elérése (pl. a Szabadság-szobor felállítása) egyetlen lehetséges útjának. Amire azonban már végképp nem lehet mentséget találni, s lehetetlenség politikai előrelátásnak tekinteni, hanem bizony a nemzeti érzések, szimbolikák iránti fogékonyság egyszerre tragikus és meghökkentő hiányának, az a szoborügy és a kedvezmény-törvény-ügy egy-egy jellemző mozzanata.

Medgyessy szerint a német-francia megbékélés mintáját kell követni, s ezért van szükség arra, hogy ismét álljon a Szabadság-szobor, s ezért kell egy emlékmű-park, „amely szimbolizálja történelmeink interferenciáit és párhuzamosságait”.³⁸⁴ Ha valakinek, akkor a szocialista rendszer magas rangú politikusának illene tudnia, hogy az efféle emlékmű-park egyben az emlékezetnek is az eltemetése, egy régi világnak és régi ideológiának a múzeum magányába helyezése, éppen úgy, ahogy ez a magyarországi kommunistákkal, illetve szobraikkal történt. Mindennek a megértése azonban nem egyszerűen ismeret, hanem, mint állítom, fogékonyság dolga, s éppen ennek a fogékonyságnak az elképesztő hiányával szembesülhetünk másik példánk esetében. Bár a magyar külpolitika nem sietett részletezni a Medgyessy-Nastase-féle megállapodás (a kedvezménytörvény végrehajtásáról szóló egyezmény) tartalmát, az egyik román hírügynökség (illetve a Magyar Nemzet) jóvoltából a szöveg mégis napvilágot látott. Egy kitétel értelmében a magyar fél az egyezményben vállalja, hogy az Európa Bizottság 2002 decemberében megfogalmazott ajánlásai értelmében lépéseket tesz a magyarigazolvány megváltoztatására, annak érdekében, hogy formája és tartalma ne utaljon a magyar állam és a „rokon kisebbség” közötti politikai jellegű kötődésre. Bár már az is gyomorszorító, hogy Európa akármilyen szinten, de nem áttal beleszólni és beleavatkozni ilyen ártatlan dolgokba, mint hogy ott van-e az igazolványon a korona, milyen nemzeti jelképpel bíró idézetek vannak benne, és hogy az igazolvány külseje útlevélre emlékeztet –, a jogos döbbenetet az váltotta és válthatja ki mindmáig, hogy a magyar miniszterelnök a „rokon kisebbség” megjelölést elfogadta és aláírta. Ezúttal nehéz érvekkel hadba szállni a nacionalisták megállapításával, mely szerint rokonainknak például a finnek tekinthetők, vagy a vogulok, de a határon túliak legalább is testvéreinknek nevezendők, egészen pontos kifejezéssel élve pedig magyaroknak.

E szolgai mentalitás már-már kacagtató furcsaságait még hamarabb észrevehetjük ennek visszajáról: amikor nem a nemzethez, hanem a külső igazodási pontokhoz való viszonyulást vizsgáljuk – ennek extrém és groteszk eseteit.

Az a nagy igyekezet, hogy Kovács László szocialista pártelnök jó pontokat szerezzen magának a politikai korrektség szférájából, oda vezetett, hogy 2002 novemberében részt vett az Országház előtt tartott hanuka-ünnepségen, a gyertyagyújtáson. Nem magától az eseménytől, hanem a meghívó személyétől vált kissé komikussá a helyzet: Berkowitz főrabbi ugyanis évek óta a zsidóság képviselőjének szerepében tetszeleg, holott közönséges csaló és szélhámos. Erről többször és többen írtak a magyar sajtóban³⁸⁵, szükségtelennek tartok itt egyetlen további szót is pazarolni rá. Számunkra itt a jelenség a fontos: vannak a miniszterség szintjén levő politikusaink, legyen szó akár külügy-, akár belügyminiszterről (a negyedik gyertya meggyújtásakor Lamperth Mónika segédkezett), akik olyan véleményre vannak „beprogramozva” (emberileg és politikailag szocializálva), hogy ami zsidó, az csakis ajánlatos lehet, ami nacionalista, az csakis veszedelmes. Nehéz lenne, ugyebár, erről a mentalitásról azt állítani, ne volna magyar- és nemzetellenes jellege.

³⁸⁴ Magyar Nemzet 2003. szeptember 24.

³⁸⁵ Ld. pl. a Magyar Nemzet 2003. szeptember 22-i számát, amelyből az is kiderül, hogy „Kétszázhetvennégy millió forintos köz- és magántartozással a háta mögött fantomizálódott Salamon Berkowitz első vállalkozása, a Centrál Kft.”, továbbá hogy alapítványa „korábban a holokauszt túlélőknek járó svájci jóvátétel eltérítésének kísérletével szerzett hírnevet magának”, és „minden hivatalos forrás cáfolta Berkowitz azon kijelentését, miszerint ő az Ortodox Zsidó Világtanács alelnöke.”

A szocialista politikusok szolgálékűségének, (nemzeti) önfeladásának mértéke azonban nem önmagában riasztó. Hanem annak fényében, hogy ezeket a politikusokat a „fél” ország megválasztotta; azaz a szolgálékűség egyáltalán nem áll meg a pártszervezet határainál. Valóban: a több évtizedes antinacionalista (nemzeti önazonosságunkat romboló) politika az egész országra, az egész hazai magyarságra kifejtette – áldatlan – hatását. Ez lehet az oka annak, hogy míg a baloldali elit feltételten szocializmus-építésből könnyedén váltott feltétlen kapitalizmus-építésbe, Keletről könnyedén fordult Nyugat felé, az állampolgárok nagy része is viszonylag könnyedén vált a nyugati integráció feltételén hívévé, olyannyira, hogy nem látszott hajlandónak pusztán gondolkodni sem arról, hogy esetleg lehetnek-e a csatlakozásnak személyes, vagy a nemzetre leselkedő hátrányai, veszedelmei. A nemzet sorsa iránti aggodalmat, felelősségérzetet egyszerűen kiiktatták személyiségi tárházukból. Olyannyira igaz ez, hogy ha valakiben erősebben mutatkozik meg az efféle felelősségérzet, még elvetemültnek és alávalónak is tekintik, s a világ legtermészetesebb módján intéznek támadást ellene – amint ezt Simicskó Istvánnal is tették.

Amidőn az Országházban a képviselők az uniós csatlakozásról szavaztak, a Fidesz országgyűlési képviselője a pártjából egyetlenként a nem-gombot nyomta meg. Mivel a frakció kívánsága az egységes igennel szavazás volt, Simicskó lemondott a Fidesz frakciójában betöltött biztonságpolitikai kabinetvezetői, valamint a parlament honvédelmi bizottságában elfoglalt alelnöki tisztségéről. Azzal indokolta lépését, hogy sok kérdőjel és hézag van még az uniós csatlakozás kérdéskörében, s valakinek képviselnie kell az Országgyűlésben azokat az állampolgárokat is, akik nemmel szavaztak az unióra, illetve távol maradtak a referendumtól. A esettel kapcsolatban az MSZP-frakció közleményt adott ki, amelyben a szocialisták kinyilvánították, hogy helyesebb lett volna, ha a Fideszes politikus parlamenti mandátumáról is lemond, „ugyanis Simicskó István beírta magát a magyar történelembe, mint olyan országgyűlési képviselő, aki nem képes tudomásul venni a népakaratot”. Amint látható, a kifelé való olthatatlan vágyódás és feltétlen igazodás (azaz a mértéktelen szolgálékűség) ezúttal súlyos politikai vaksággal verte a közlemény megfogalmazóit: mint MSZMP-utódoknak, sokkal jobban kellene ügyelniük a demokratizmusnak legalább a látszatára, semhogy lemondásra biztassanak egy olyan politikust, aki nemhogy egy töredék kisebbség, de jószírellel a fél ország véleményét képviselte. A 2002. évi – nemcsak ügydöntő, de sorsdöntő – népszavazáson ugyanis a választópolgároknak mindössze a 45,62 százaléka jelent meg, az otthon maradtak többségéről pedig ha több nem is, annyi bizonyosan állítható, hogy ugyancsak sok kérdés és hézag maradt számukra uniós csatlakozásunk dolgában.

A szolgálékűség egyik legnagyobb veszedelme, hogy kitartó kísérője az önbecsapás. Kovács László külügyminiszter (MSZP-elnök) abbéli fáradozását, hogy a nemzeti és etnikai kisebbségek védelme bekerüljön a kibővített Európai Unió alkotmányába, a magyar média folyamatosan figyelemmel kísérte. „EU-alkotmány: benn a várban” – adja hírül a sikeres fejleményt a Népszabadság hangzatos címe. „A kisebbségre utalás aligha kerülhet ki a szövegtervezetből” – szól bizakodva az alcím. Majd a tudósítás: „Kovács László külügyminiszter tegnap Rómában megköszönte itáliai kollégájának, Franco Frattininek, hogy a soros olasz EU-elnökség megértéssel fogadta a magyar diplomácia törekvését, s uniós alapértékként beillesztette a nemzeti kisebbségek jogaira vonatkozó utalást az Európai Unió első közös alkotmánytervezetébe. Kovács ugyanakkor rámutatott, a »kisebbséghez tartozó személyek jogainak tisztelete« megfogalmazás révén olyan kompromisszumos formula született, amely reményei szerint meg fog felelni azoknak az országoknak is, melyek számára a »kollektív jogok« fogalom és annak tartalma elfogadhatatlan. A magyar külügyminiszter jónak nevezte ezt a megoldást, de mint a tárgyalások utáni tájékoztatóján elmondta, »van még mit izgulni«, mert a formulának még három fontos tárgyalási fordulón keresztül »állva kell maradnia«.”³⁸⁶

³⁸⁶ Népszabadság, 2003. november 27.

Nos, e lelkes tudósítással szemközt, tehát ugyanebben a lapszámban Füzes Oszkár, aki mindig (mondhatnám, szokatlanul, sőt, páratlanul) tárgyilagos, vezércikkében félreérthetetlenül rámutat arra, amit akár magunk is észrevehetnénk, ha nem zajlana a semmi körül hangos ünneplés: „Magyarország eredetileg azt szerette volna, hogy a nemzeti és etnikai kisebbségek kollektív jogvédelme mondassék ki. Nem sikerült, mindhárom jelző kikopott a szövegből.” Amúgy az sem érdektelen, Füzes értékelése szerint milyen is Európa (az Európai Unió), ahova a balliberálisok „hanyatt-homlok” igyekeztek. „[...] Európa tételesen továbbra sem fogadja el a nemzeti kisebbségek kollektív jogait, sőt, még azt sem, hogy a különféle kisebbségek között a nemzeti-etnikai alapon elkülönülők valamiképpen kiemelődjenek.”³⁸⁷ Ami tehát megszületett, az inkább azoknak az individualista liberálisoknak a malmára hajtja a vizet, akik a kisebbségi jogokat olykor éppen a nemzeti kötelékekkel szemben, a nemzeti kohézió gyengítésére szeretik hangoztatni.

Kisebbségi érzés

A magyar baloldal, ha akarja, ha nem, kénytelen folyamatosan szembesülni azzal a ténnyel, hogy ő hozta létre, ő tartotta fenn azt a diktatórikus politikai rendszert, amely zsákutcának bizonyult, s amelynek tagadására (leváltására, megszüntetésére) kezdődött meg az új, demokratikus rendszer építése, azaz a rendszerváltozás. Az ebből táplálkozó kisebbségi érzés (önértékelési, önbecsülési deficit) megszüntetésének legkézenfekvőbb módja, hogy a politikai küzdőteret nemzetközivé tágítják; ha nem a magyar múlttól, a magyar sorsról, a magyar felelősökről beszélünk, hanem a különböző nemzetközi szervezetekhez való csatlakozásunkról, amelynek bekövetkezése után a magyar baloldal minden tekintetben elvegyülhet a ma mintául szolgáló országok elitjével. Éppen ebben a lehetőségben (rendkívül kíváncsú állapotban) rejlik annak a paradoxonnak a magyarázata, hogy az az oldal, amelyik egyszer már példáját nyújtotta annak, hogyan kell a magyar nemzeti érdekeket akár feltétel nélkül is a Szovjetunió érdekeinek alárendelni, most újfent hangosan követelte, hogy az ellenzék (a magyar jobboldal) ne próbáljon semmiféle feltételt szabni az Európai Unióhoz való csatlakozáshoz. Politikai baloldalunk sajátos felfogása (pontosabban lelki szükségletéből fakadó érdeke) szerint mintha nem létezne az egyébként természetesen, mondhatnánk: magától értetődően meglévő érdekkülönbség Magyarország és Európa más országai, a csatlakozásra várók és a már csatlakozottak, vagy akár Magyarország és Amerika között. (Hogy a lét-helyzetből fakadó érdekkülönbség evidenciáját egy klasszikus példával igazoljam: aki még csak felszállni készül egy zsúfolt villamosra, az azt ordibálja, hogy miért nem mennek beljebb, van ott elég hely; aki viszont már fent van, az rögtön a mögötte nyomulókra mordul: mit tolakodnak, nem látják, hogy megtelt?!)

Kirekesztettség-érzet

A szolgalelkűséggel és kisebbségi érzéssel sújtott, hazai baloldal határozott igazodási kényszere és konfliktuskerülése – ugyancsak magától értetődően – a valóságos nemzeti önfeladás eseteibe torkollik. Miközben feltűnően barátkozik például a román (baloldali) politikai vezetéssel, valójában nem alakít ki semmiféle előnyös alkupozíciót: a magyar kisebbség romániai helyzete mindennek elmondható, csak „Európa-konform”-nak nem. Az önfeladásnak egyenes következménye, hogy a magyar nemzetnek még olyan elemi jogai is megkérdő-

³⁸⁷ Mint ahogy Európa azt sem fogadta el, hogy az Unió alkotmányában utalás legyen a keresztény gyökerekre.

jeleződnek, mint például az, hogy az aradi vértanúk emlékműve (a Szabadság-szobor) régi helyére állíttassék vissza.³⁸⁸ Ugyanennek az önfeladó politikának egy másik vetülete: a magyar kisebbségi jogokért (beleértve az önrendelkezést is) legkövetkezetesebben kiálló, határon túli politikusok, közéleti személyiségek a hazai, magyar közvélemény előtt is szélsőségesként, összeférhetetlenként vannak ábrázolva, deklarálva! Így lehet Tőkés László püspök helyett Markó Béla a mérvadó, a követendő példa nem csak a magyar baloldal, de a baloldaltól szélesebb körben befolyásolt közvélemény számára is.³⁸⁹

A magyar baloldal természetesen úgy gondolja, hogy a külső pontokhoz mint erős hatalmi tényezőkhöz való „okos” igazodás („merjünk kicsik lenni”), vagy a konfliktusok kielezésének elkerülése éppen a magyar nemzet (az ország, a magyar állampolgárok) javát szolgálja. Ebből következik, hogy rendkívül súlyos és alaptalan vádaskodásként éli meg a „nemzeti” oldaltól rászórt-ráragasztott „rágalmakat”, „bélyegeket”. Nem csoda, ha ezért (is) mindent elkövet a nemzeti oldal lejáratására: minél alávalóbb képet sikerül sugallnia róla, annál többet veszít erejéből, hiteléből az innen útnak indított vádaskodás.

Gazdasági és politikai hatalomszerzés

Visszatekintve a rendszerváltás eltelt éveire, markánsan megmutatkozik az, ami előre tekintve nem volt igazán látható, különösen nem szembeötlő: Nyugat számára mindennél fontosabb volt a gazdasági haszonszerzés. A nemzetközi tőke ugrásra készen állt, s mivel termelőkapacitása bőven volt, piacainkra vetett szemet.³⁹⁰ Ennek a piacnak az átjátszásában kulcsszerepet játszott a magyar rendszerváltoztató elit, mindenekelőtt a baloldal, amely e tőke útjából sorra elhárította az akadályokat (ld. pl. a spontán privatizációt). Ahogy Czike László fogalmazza *Magyarország privatizációja* című könyvében, a „challanger” tőke már készen állt a nagy ünnepre jóval a hivatalos rendszerváltás előtt. „Már 1988-ban megvetették itt lábukat az ún. privatizációs tanácsadó cégek, amelyek a befektető nagytőke hírszerző, terepfelmérő és ismeretterjesztő előfutárai voltak.”³⁹¹ Megtanították a magyar vállalatvezetőket arra, miként értékeljék minél kisebbre a „saját” tulajdonukat. Minél kisebb áron sikerült ugyanis később megvásárolni a privatizálandó vállalatot – írja Czike –, annál olcsóbban jutottak az állam piacaihoz.

³⁸⁸ Borbély Zsolt Attila írja a Kapu 2004. októberi számában: „A szoborról lévén szó rá kell mutatni arra, hogy annak felállítása messze nem az erdélyi magyarság egységének és állhatatosságának eredménye, hanem a kormányzó román hatalmi elit által az RMDSZ vezetésének, a leghűségesebb fegyverhordozónak jutatott, legitimációs célzatú politikai muníció, amivel persze a szervezet csúcse vezetése él is. Nagy kérdés, hogy mikor lesz már elege a hallgatóságnak az unos-untalan ismételtetett »és a szobor áll« – típusú retorikai fordulatokból s a taps helyett mikor kíséri majd elégedetlen morgás a szónok hatásadását, jelezve, hogy lassan a tömeg is felfogja, hogy a szobor felállításáról való szónoklás a lényegi előrelépés, önállóságunk, önrendelkezésünk közjogi síkon való kodifikációnak elmaradását kívánja elfedni. Tragikus és származékos, ahogy egy nyilvánvaló szimbolikus vereséget (a Trianon utáni kultúrgegnocídium keretében ledöntött szobor magától értetődő felállítását a román fél csak úgy engedte meg, ha szemben áll a román elnyomás szimbóluma, a diadalív, mint az eszközökben nem válogató román nemzetpolitika örök mementója) a MSZP-RMDSZ-PSD szövetség hatalmas eredménnyé túpíroz fel, ahogy az MSZP vezetői újra és újra köszönetet mondanak a román félnek, hogy a sokszáz ledöntött magyar szobor közül egyet, ráadásul az imént leírt körülmények között felállítottak.”

³⁸⁹ E jelenséget részletesen taglalja: Borbély Zsolt Attila-Szentirmai Krisztina: Erdélyi magyar politikatörténet 1989-2002. A Reintegratio Alapítvány megbízásából kiadta az LKD Bt. 2003

³⁹⁰ Czike László: Magyarország privatizációja. Magyar a Magyarért Alapítvány, 2003., 183. o.

³⁹¹ I. mű uo.

A politikai rendszerváltozásig (a szabad választásokig) a nyugati haszonlesők egyetlen befolyásos és megbízható partnere a – politikai és gazdasági hatalomban egyaránt ott ülő – baloldal, amely az állami tulajdonnak magántulajdonná való gyors átalakításával már a maga hatalmának az átmentésére készül. Csak részben igaz az a gyakori megállapítás, hogy akkor a politikai hatalomnak gazdaságivá való átalakítása zajlott; valójában az új gazdasági hatalom kiépítésével egyszersmind a leendő új politikai hatalmat is megalapozták. Mindenesetre a hazai baloldal és Nyugat küldöttei tökéletes érdekezésségre kerültek: sem az előbbi, sem az utóbbit nem érdekelt egy szikrányit sem, hogy a privatizációnak akkori módja mekkora veszteséget okoz az ország egészének (illetve a baloldalon túli részének). Sőt, mindkettőjük számára egzisztenciális veszedelmet jelentett minden olyan nemzeti erő és nemzeti ideológia, amely a nemzeti vagyon védelmében hangot adott félelmeinek. A hazai baloldal ezért is szorította ki magából a Pozsgay-féle nemzeti vonalat, mert ennek voltak efféle skrupulusai; ezért is talált hamarosan szövetségre a legharsányabb rendszerdöntögetőkkel, a szabad-demokratákkal, mert az ő sokkterápiás-liberális gazdaságátalakítási elképzeléseik jobban egybeváltak a magukéival, mint az – ekkor már „csurkásodásnak indult” – MDF népi-nemzeti félelmei, a nemzeti vagyon „elkótyavetyélése” elleni tiltakozásai. Magyarán: a hazai baloldal gazdasági és politikai hatalomszerzésének útjában ekkortájt egyedül a magyar nacionalizmus állt; mivel pedig ugyanez a nemzetközi tőke szabad mozgását is fenyegette, bekövetkezett az, amire a rendszerváltozás hajnalán kevesen merészeltek volna gondolni: a régi és az új (a „kommunisták” és a „nemzeti erők”) harcában, hol burkoltabban, hol nyíltabban, de Nyugat inkább az előbbieket pártjára állt. A magyar baloldal nemcsak hogy „büntetlenül” érvényesíthette antinacionalista politikáját, de a lehető legmagasabb szintekről kapott biztató vállonveregetéseket (ld. pl. Bush és Medgyessy feltűnően barátságos találkozáját), miközben legfőbb politikai ellenfele (a „nemzeti” jobboldal) ugyaninnen jókora pofonokat gyűjthetett be (ld. Bush elzárkózását az Orbánnal való találkozástól, illetve az Orbán-kormány leantiszemitázását és lenacionalistázását). A baloldal antinacionalizmusa tehát bőséges anyagi és politikai hasznot fialt a maga számára – eközben buzgón segítette Nyugat gazdasági (s vele együtt természetesen politikai) terjeszkedését.

A magyar modernizátorok százéves története nem más, mint külföldi gazdák (támogatók) keresése és megtalálása, hogy belső súlyukat növeljék, illetve hatalmukat legitimálják – véli Tökéczki László konzervatív történész.³⁹²

A hazai baloldal filoszemitizmusa

Amint korábban bemutattam és igazoltam, a magyar baloldal heves antinacionalizmusának egyik legáltalánosabb forrása a holokauszt, a nyomában támadt és máig „örzött” félelemmel, az ugyancsak természetes büntudattal, s a „kötelező” („politikailag korrekt”) szolidaritással. E mentalitás (gondolat- és érzésvilág) mélyen rögzült elemei közé tartozik, hogy a jobboldal irtotta ki a zsidókat (a zsidók millióit), tehát a jobboldal eleve antiszemita; s a Szovjetunió (a baloldal) mentette meg a zsidókat (a zsidók maradékát), tehát a baloldal eleve zsidóbarát, azaz mentes bármiféle antiszemitizmustól.

Ez a fajta felfogás az utóbbi időkig többé-kevésbé mérvadó volt és a világpolitikát is jellemezte. A világsajtó a „szélsőjobboldal” antiszemitizmusával, ennek fenyegetésével volt tele (ld. pl. Le Pen és Haider politikájának megítélését, kommentálását). Viszonylag új fejlemény, hogy Izraeli kormánytényezők és a zsidóság különféle képviselői, hangadói egyre-

³⁹² Tökéczki László: A megbízottak tündöklése. A helytartó szellemű csoportok kedvencei a nagyhatalmi politika etikátlan vonulatának. (Magyar Nemzet, 2002. december 5.)

másra baloldali személyiségeket és szervezeteket vádolnak meg antiszemitizmussal. Sőt, még olyan nagy tekintélyű, ám politikailag semleges intézményeket is, mint a BBC, ez a tárgyalgosságra oly nagy gondot fordító, brit közszolgálati média.

Könyvünknek nem témája e jelenség okának felderítése, ezért elégedjünk meg néhány logikusnak tűnő felvetéssel.

2001. szeptember 11-e után Amerika afféle politikai és katonai ámokfutásba kezdett a világban. Semmiféle érdeklődést nem tanúsított a terrorizmus okai iránt, de a terrorizmus ellen világméretű összefogást hirdetett, és hamarosan „keresztes hadjáratot” indított, úgy mond, a világ összes terroristája ellen. Ennek ürügyén – szövetségeseivel – megtámadta Afganisztánt, majd már többé-kevésbé a saját (illetve legfőbb szövetségese, Anglia) felelősségére lerohanta Irakot. Nos, ez utóbbi, ENSZ-jóváhagyás nélküli akciót tekinthetjük fordulópontnak: a valóban felelős gondolkodású baloldaliak (elsősorban az értelmiségiek) ettől a pillanattól kezdve nem hajlandók felfogásukat és megnyilatkozásaikat a politikai korrektség által kijelölt mederbe szorítani. Egyre gyakrabban és egyre nyíltabban adnak hangot annak a véleményüknek, hogy a Bush elnököt támogató (neokonzervatív) keresztény és zsidó lobbik³⁹³ egymásra találása, kölcsönös érdekeik a háborús politika támogatásában az emberiség, a demokrácia érdekei és értékei ellen valók. Egyre gyakrabban támadják Izraelt egyértelműen arabellenes (rasszista), emberellenes (gyerekeket és asszonyokat sem kímélő) és jogellenes (az ENSZ határozatait semmibe vevő) magatartásáért, politikájáért. Éppen azért, mert az ennek nyomán kiosztott hivatalos izraeli bélyegeknél („antiszemita”, „antiszemitizmus”) viszonylag csekély a hitelük, csekély a visszatartó hatásuk is; nem szólva arról, hogy az „Izrael-ellenes” kritikákat támogatják magából Izraelből, illetve a zsidóság köréből is. Az utóbbi idők leginkább figyelemre méltó mozzanata, hogy több tucat izraeli vadászpilóta tagadta meg, hogy részt vegyen palesztin területek elleni bevetéseken. (Ez egyébként ismét fényesen bizonyítja, hogy nincs egyöntetű zsidó álláspont és zsidó politika; ezért soha „nem szabad”, hogy az aktuális izraeli politika elleni fellépések egyúttal zsidóellenesek is legyenek.)

³⁹³ „Egyszerűen megdöbbenőnek nevezi a baloldali brit lap [The Guardian] azt a hatalmas befolyást, amelyet szélsőjobboldali keresztény csoportok fejtenek ki a Bush-kormányra, illetve hogy előttük tárva-nyitva áll a Likud párt és Saron ajtaja, mert az izraeli kormánynak jól jön e szektások szélütött ideológiája, noha – »mellesleg« – a végső holokauszt eljövételének szurkolnak. E fundamentalista, bibliai keresztények víziója szerint a Szentírás jövendölésének megfelelően eljön az utolsó ítélet [...], »144 ezer zsidó meghajlik Jézus előtt, és őket megmentik, de a többi elpusztul minden holokausztok anyjában«. Izrael ráadásul még bujtogatja is a holokausztimádókat, hogy csak tegyék a dolgukat. Teszik is: nagy összegű pénzadományokat juttatnak az illegális zsidó telepéseknek, és ami még fontosabb, nyomást gyakorolnak Bush elnökre, hogy álljon el a palesztin állam létrehozását célzó útitervtől.” (Lovas István lapszemléje, Magyar Nemzet, 2003. június 11.)

„Az eddig következetesen Izrael-barát” The Washington Times arról ír, hogy a George Bush kormányában kulcsszerepet betöltő „likudnyikok” vették át az Egyesült Államok közel-keleti politikáját. „Tervük az, hogy a közel-keleti diktatúrákat egymás után megdöntsék.” (Lovas, Magyar Nemzet, 2003. február 27.)

A The Observer szerint „Amerikát most már teljesen a szélsőjobboldal kerítette hatalmába”, a külpolitikában a republikánusok „az új nemzetközi rendet az amerikai jobboldal előítéletei köré építik”. (Lovas, Magyar Nemzet, 2002. november 11.)

Az amerikai baloldali értelmiség egyik mérvadó hetilapja, a The Nation szerint az iraki háborút erőltető, amerikai jobboldali zsidó neokonzervatívok meg vannak győződve arról, hogy „az amerikai és izraeli érdekek elválaszthatatlanok. Saron Likud pártjának barátai ők, akik általában gyűlölik az arabokat és muzulmánokat.” (Lovas, Magyar Nemzet, 2003. július 8.)

Uri Avnery alternatív béke-Nobel-díjjal kitüntetett író és újságíró békeszervezete honlapján (Gush Shalom) olvasható cikkében azt írja, hogy az iraki háborúval a keresztény fundamentalisták és a zsidó neokonzervatívok hatalma és befolyása korlátlanra vált Washingtonban, és „most már nyitva áll az út a cionista terv, Nagy-Izrael létrehozására”. (Lovas, Magyar Nemzet, 2003. április 12.)

E rövid elemzés után feltehetjük a kérdést: várható-e, hogy a nemzetközi baloldalnak ez a fajta felfogása a magyar baloldalra is „begyűrűzik”; s ha igen, várható-e, hogy megváltoztatja antinacionalizmusát?

A rövid válasz: mindkettő várható. De tegyük gyorsan hozzá: mindkettő csak lassan és mértékkel fog bekövetkezni. Éppen azért, mert az A-fegyver bevetéséből az egész baloldalnak jelentős politikai haszna származott, érdeke ellen való, hogy a politikai korrektség eddigi szabályai módosuljanak (mert érdekei szerint való, hogy ha például Lovas István Izraelt bírálja, akkor ezt antiszemitizmusként lehessen megítélni). A baloldali politika támogatói táborának gondolkodásmódját azonban nem annyira a haszonelvűség és a dolgok mérlegelése alakítja, mint inkább hitbéli meggyőződése és rögeszméi. Ezért elkerülhetetlen, hogy saját – zsidósággal szembeni – kritikusságának megerősödésével párhuzamosan gyengüljön az a meggyőződése (rögeszméje) is, hogy ami nacionalista, az feltétlenül antiszemita is, s az antiszemitizmusán át eleve fasiszta, náci, szélsőséges.

„MAGYAR- ÉS NEMZETELLENES” PÉLDATÁR

Ha az „Antiszemita” példatár című fejezetben azt állítottam, hogy a zsidóellenességet inkább növelik, semmint apasztják azok a gyakori esetek, amikor ártatlanokat vádolnak-bélyegeznek meg, és éppen ezért közösségünk elemi érdeke, hogy tisztázzuk, ki antiszemita, mit nevezhetünk valóban antiszemitizmusnak – nos, akkor most sem mondhatok mást: *közösségünk elemi érdeke, hogy tisztázzuk, ki és mi a valóban magyar- és nemzetellenes*. S itt is emlékeztetem olvasómat arra, hogy az *Új fogalmak, új értelmezések* című fejezetben elvi-elméleti összefoglalóját adom a felvetésnek; ebben a fejezetben gyakorlati példák segítségével: hűsvér személyek és megtörtént esetek módszeres elemzésével igyekszem e bonyolult kérdés végére járni.

Az esetek most is egy logikai lánc elemei. Az első elembe kétségtelennek tűnik a (ráadásul primitív) magyar- és nemzetellenesség jelenvalósága, az utolsó (az ötödik) eset személyéről úgy vélem, hogy annak ellenére sem volt magyar- és nemzetellenes, ha a nacionalista törzs teljesen egyöntetűen így ítéli meg, sőt, az elrettentő példák közé sorolja.

1. A maszturbáló angyalok

Az első láncszem egy (vagy két) olyan személy eseti megnyilvánulása, akinek itt említendő tette bár emlékezetesen nagy felzúdulást váltott ki nemzeti (konzervatív, keresztény stb.) körökben – még a rendszerváltozás kezdeti, akciódús időszakában –, neve mégsem érdemesül megörökítésre. Nem bűne csekélyisége miatt nem, hanem mert, szerencsétlen (vagy pedig e két szerencsétlen), nem tudta, valójában mit cselekszik. Nem tudta (sem az ifjú grafikus, sem az ifjú főszerkesztő), hogy a Hölgyfutár címlapjára, a szent koronás magyar címer társaságába két maszturbáló angyalt illeszteni: a magyar nemzet méltóságának megsértése, primitív és alantas meggyalázása. A primitívség és alantasság azonban nem a sajátjuké; ők csak örökölték – ellesték és eltanulták – a kommunistáktól, ezek sok évtizedes ateizmusából és antinacionalizmusából. Évtizedeken át nem bűnnek, hanem még erénynek is számított a magyarság egyes jelképeinek (például a Szent Korona, a Turulmadár) megvetése, gyalázása, vagy nevezetes történelmi eseményeinek (például ötvenhat, a kettős honfoglalás) elhallgatása, lekicsinylése, meghamisítása. Ettől még azonban világossá kell tenni és tisztán kell látni: maszturbáló angyalokat a magyar címer köré kanyarítani, ez a cselekedet éppen olyan primitív utálkozásból és megvetésből táplálkozik, és éppen annyira alkalmas egy közösség meghatározott része elleni hangulat(azaz gyűlölet-)keltésre, mint egy primitív antiszemita buzgalma, aki a zsidókat úgy ábrázolja, mint akiknek „csepeg az orruk, a fülük lejjebb van, mint az orrcimpájuk, és csámpásak”.

2. A meghamisított atomtudós

A második esetet (és elkövetőjét) egyedül az mentette meg az első helyezéstől, hogy nem annyira harsányan primitív; magyar- és nemzetellenessége azonban ettől még sokkal erőteljesebb és veszedelmesebb. Annyiban hasonlít azonban ez az ügy az első példabélire, hogy itt is közös felelősséget kell viselnie „alkotónak” és főszerkesztőnek.

A Teller-levél hamisításáról, s a hamis levélnek a Népszabadságban való megjelentetéséről beszélek. Pontosabban arról a lelkiállapotról, amelyben egy nyugdíjas újságíró (Zeley

László) arra is képessé válik, hogy egy váratlanul elhunyt, világhírű tudós (Teller Ede) szájába olyan szavakat, gondolatokat adjon, amelyek sohasem voltak az övéi. Arról a lelkiállapotról, amely a halottgyalázástól: az életében köztiszteletben álló szellem utólagos megszenteltetésétől sem riad vissza, ha soha vissza nem térő, óriási lehetőséget lát ellenfelei erkölcsi és politikai lejáratására, az ellenséges törzs túlságosan kedvezően alakuló pozíciójának megrendítésére.

Mert ez itt a lényeg.

Zeley mondatai túlságosan is árulkodóra sikeredtek. A Népszabadság ugyancsak céltudatos címe szerint: *Teller Ede posztumusz üzenete*, alcíme szerint: *A világhírű atomtudós utolsó politikai állásfoglalása* túlságosan bőven és töményen tartalmazza azokat az antinacionalista törzsi jelszavakat és kliséket – sőt, főbiákat –, amelyek, bármennyire igyekezett is tájékozódni, aligha válhattak egy távol élő öregember napi politikai eledelévé, hacsak nem gyámkodója tuszkolta őket lefelé a torkán – ehhez azonban önállótlanak, gyámolatlanak, szellemileg testileg tehetetlennek kell lenni, ám ilyen állapotban az ember már ritkán foglalkozik politikai végrendelkezéssel.

Néhány e jelszavakból, klisékből, főbiákból:

„Az Európai Unióval kapcsolatos álláspontjuk zavaros, s gyakran fogalmaznak meg Amerika-ellenes nézeteket. Ezek olvashatók a Magyar Nemzetben, és minden vasárnap reggel hallani ilyesmit a Magyar Rádió Vasárnapi Újság műsorában.” „Az ellenzék egyáltalán nem örült Kertész Imre Nobel-díjának, ami az antiszemitizmus érzetét kelti.” „Végezetül a Vasárnapi Újság szélsőjobboldali és anarchista kommentátora, Lovas István minden vasárnap felforgató és uszító jegyzeteivel jelentkezik, amelyeket a Magyar Nemzet is leközl.”

Nos, ezeket a megsemmisítő vággyal és dühvel keveredő rettegetéseket egy halottal kimondatni – ilyennek képzeljük az ősember lelki állapotát, midőn vadakat festett barlangja falára, jelképesen átdöfte őket, s így győzedelmeskedett fölöttük; vagy a vajákos öregasszonyét, aki tükkkel döfi keresztül-kasul az elátkozandó-elpusztítandó ember bábuját. A nagy igyekezet láttán még azt sem zárhatjuk ki, hogy Zeley, akik könyvet is írt Teller Edével, voltaképp az általa tisztelt nagy tudós lelkét akarta megmenteni a nacionalizmus szennyétől – ha előbb nem, legalább utóbb. A nyugdíjas újságíró valószínűleg soha nem bírta megemésztetni, hogy Teller zsidó léte bátorító levelet írt Orbán Viktornak – s ezzel, akarva-akaratlan, a nemzeti törzsnek – a választások második fordulója előtt, melyet ama nevezetes tömeggyűlésen, a Kossuth-téren, fel is olvastak, hálás taps kíséretében. A Népszabadság – talán éppen Zeley biztatására – rögtön meg is kísérelte bebizonyítani, hogy az a levél hamis volt. Az a kísérlet kudarcba fulladt, éppen úgy, mint Zeley azóta tartó próbálkozása, hogy Teller Edét szembeállítsa a Fidesz-vezette nacionalistákkal; és éppen úgy, mint az a kísérlete, hogy valamiképp megszabaduljon a hamisítás vádjától. Éppen ebbéli törekvése szolgáltatta a tények és bizonyítékok sorát, hogy milyen makacs elszántsággal próbált Teller lelkére hatni; s éppen ez teszi valószínűvé, hogy roppantul fájhatott neki, amiért mégsem sikerült. Valóban lehetséges, hogy végső akciója egyszerre kétfelé irányult, mert két indítékból táplálkozott. Részint abból, hogy legalább halálában megmentse Teller Ede lelkét, s leválassa (megtisztítsa) a magyar nacionalistákról; másrészt abból, hogy lesújtson a végrendelkező óriási erkölcsi súlyával ezekre a nacionalistákra.

Akármelyik indítékot nézzük is, mindkettőről nyugodtan állíthatjuk, hogy kórosan magyar- és nemzetellenes. Akik ilyen szörnyűséges – bármilyen eszközzel pusztítandó – ellenséget látnak a „nemzeti” törzsben, azoknak semmivel sem kevésbé beteges az elméjük (rögeszméjük), mint azoknak, akik a zsidóktól – a zsidók összeesküvésétől – féltik Magyarországot.

3. A pápa és a kondom

A harmadik láncszemet példázó cselekedet és elkövetője látszólag éppen olyan primitív, mint az elsőé, és éppen annyira kártékony, mint a másodiké; be kívánom azonban bizonyítani, hogy bár Eörsi István *Látogatás előtt* című verse kétségtől magyar- és nemzetellenes, ennek mértéke mégsem üti meg az előbbiekéét.

A verset szerzője a Szentatya 1991 augusztusi, magyarországi látogatása elé időzítette, és így szól:

Látogatás előtt

Wojtyla úr, az a gondom,
hogya ön hazánkba jön,
költségesebb lesz a kondom,
s kétségesebb az öröm.
Ön mint szex-specialista,
megmondja, mit nem szabad –
készen a tilalmi lista,
s behúdom a farkamat.

Wojtyla úr, Ön mint pápa
pont hozzánk jön – ez hiba:
Szerintem Eritreába
kéne látogatnia.
Csontvázaknak prédikálva
ott hirdethetné tovább
minden magzat éhhalálra
formált megszentelt jogát.

A költemény tipikusan egy szabadelvű, ateista, antiklerikális elme szüleménye. Nem lenne jó, ha Magyarországon a szabadelvűeket, ateistákat, antiklerikálisokat eleve magyar- és nemzetellenesnek tekintenénk; sőt, az lenne a jó, ha elfogadnánk, hogy általában gazdagítják és színesítik a közgondolkodást, ezért amíg nem törekszenek más vélemények módszeres kirekesztésére, elnyomására, valósággal kíváncsiak a jelenlétük.

Ámde: kicsi a valószínűsége, hogy amikor II. János Pál más országokba látogatott, ilyen versikékkal találkozott – találkozhatott – volna. Tőlünk nyugatabbra politikai tekintetben annál azért már kulturáltabbak (azaz demokratikusabbak) a polgárok, hogy ilyen tiszteletlenül viszonyuljanak mások világnézetéhez. Tőlünk északabbra, keletebbre és délebbre pedig az ateizmusnak és egyházellenességnek nincsenek olyan erős bástyái, mint nálunk.

Nálunk ugyanis az efféle *ellenességeknek* a legfőbb táplálója – mint mindjárt látni fogjuk – részint az a meggyőződés (és a belőle fakadó *sérelem*), hogy a katolikus egyház passzív szemlélője lett volna a zsidók elhurcolásának; másrészt a *félelem*: mivel a katolikus egyház fontos szerepet játszik a magyarság mint történelmi, kulturális, lelki közösség összetartásában, ezáltal a nacionalizmusnak is serkentője, kovásza. Eörsi István, bizony, ezért sem örül a pápa látogatásának: a rendszerváltozás valóban történelmi jelentőségű pillanataiban, amikor a két alakuló törzs elementáris erővel esik egymásnak, az individualista-liberális antinacionalisták valóságos veszedelemként élik meg, hogy megjelenik a színen Öszentsége, a pápa, s lelkileg megerősíti a nacionalista hadakat. A volt kommunisták (nómenklatúrák) figyelmét egyelőre új identitásuk keresése, és nem kevésbé: politikai hatalmuk gazdaságivá konvertálása köti le. Az új hangadók, vezérideológusok egyik oldalon a nép-nemzetiek (mindenekelőtt Csurka), a

másik oldalon viszont az individuális liberálisok, akik szám szerint ugyan nincsenek túl sokan, annál nagyobb részt kanyarítanak ki a médiából, s annál hangosabbak, harsányabbak.

Hogy milyen volt ez a harsányság, arról érzékletesen beszámol egy akkortájt összeállított kötet, a *Hordót a sajtónak (Rendszerváltás a hírközlés tükrében)*. Ebből megtudhatjuk, hogy a pápát még Grósz Károly főtítkársága idején hívta meg Paskai László bíboros, és ez ellen akkor senki sem tiltakozott. Mindenki úgy tekintett a bekövetkező eseményre, mint Magyarország átalakulásának és újjászületésének fontos állomására. „De ahogy közeledett a látogatás ideje, egymás után »jöttek« a problémák. Az első anyagi kérdés volt. Vajon honnan lesz pénz a látogatásra? 500 millió és 1500 millió forint közötti számok röpködtek. Liberálisaink pedig rögtön kész tervekkel álltak elő arra nézve, miként lehetne e pénzt »megfelelőbb« célokra költeni. Az össznemzeti szinten nem túl nagy összeg hirtelen elégnak látszott a szociális kérdés, az oktatásügy és a munkanélküliség megoldására is.”³⁹⁴

A „korai” gáncsoskodások azonban eltörpültek a későbbiekhez képest – állapítja meg a könyv. „Az alaphangot a Fidesz lapja, a Magyar Narancs adta meg a »Cápalátogatásra« megjelent számával.” Néhány cím belőle: „Pápa-biznisz, avagy gazdasági deus ex machina”; „Mi köze egy hetven körüli bácsinak a nők méhéhez?”; „A Szentatya figyel téged?”; „Mikor száll belénk a lélek?”; „Élvezhető-e az égi szerelem a földön?” stb. Felesleges dolog bármelyik írásból bármit is idézni – ugyanígy akár a Reggeli vagy a Déli Kurírból vagy más liberális lapból, mert legfeljebb a stílus – a csomagolás – változik, az ellenszenv (ellenségeség) mértéke mindegyiknél csaknem ugyanaz. Azaz ugyanaz, mint Eörsi Istvánnál.

A nagy kérdés – változatlanul – az, hogy ez a fajta liberalizmus milyen gyökerekből, milyen ösztönökből táplálkozik; de nem kevésbé fontos és érdekes, hogy milyen – mennyire tudatos – szándékok, számítások vezérlik; s ha van tudatosság és számítás, irányul-e ez a magyar nemzet gyengítésére?

Sokat elárul az ösztönökről és a háttérrel a Reggeli Kurírnak az a száma, amely a pápa megérkezésének másnapján (augusztus 17.) jelent meg. Ebben egy erre az alkalomra időzített, pápaellenes könyvet méltatnak, mégpedig ekképpen:

„»Tagadhatatlan az összefüggés a máglyák, a keresztek, a pápai törvények és a pogromok, a gázkamrák és a náci haláltáborok között.« Ezt nem én mondom. Hogyan is mernék ilyet gondolni, amikor őszentsége II. János Pál, Krisztus földi helytartója tapodja a magyar földet. A hétköznapiak semmiképpen nem nevezhető okfejtést Peter de Rosa kockáztatja meg a napokban magyarul is megjelent könyvében, a Krisztus helytartóiban.”³⁹⁵

A könyv időzítése, a méltatás időzítése kétségtelenné teszi, hogy van valamiféle tudatosság, előrelátás a pápalejárató akcióban. Megerősíti korábbi álláspontunkat, hogy itt törzsi háborús ütközet zajlik, amelyben az egyik törzs tudatosan igyekszik gyengíteni azt az önbizalom- és lélekerősítő hatást, amelyet a pápa jelenléte a másik számára jelenthet. Egy másik sajtócikk viszont azt a meggyőződésünket erősíti meg, hogy a támadás mögött sokkal inkább az önvédelmi reflex munkálkodását kell látnunk, semmint a másik (a „nemzeti”) törzs – hát még a magyar nemzet egésze – tudatos gyengítésének szándékát, törekvését. A pápa elbúcsúzása – s alig öt nappal az iménti elmefuttatás – után a következő sorok jelentek meg a Déli Kurírban:

„A sajtó pedig nem tud semmit tenni. Pedig jó volna egy kis botrány erről-arról. De nincs. A szentatya saját egyszerű közvetlenségét és bölcsességét adja a magyarországi polgároknak, vallástól és meggyőződéstől függetlenül. Egyházi intelmei sem olyanok, amelyeket nehéz lenne megtartani. Hiszen szeretetet, megértést hirdet. Esztergomtól a budapesti látogatásig növekszik az érdeklődés a katolikus egyház feje iránt. Nagyobb a tömeg, csökken a bűnözés az országban – negyven százalékkal! –, a rendezvényeken nincs rendbontás. Megszerettük a pápát.”

³⁹⁴ Hordót a sajtónak. Rendszerváltás a hírközlés tükrében. Szerkesztett Bognár József. Hunnia kiadó, 106-107. o.

³⁹⁵ Id. mű 113. o.

E vallomás annak az embernek (újságnak) a sajátja, aki (amely) kicsit restelli, hogy – ijedtségében? öntudatosságában? – ennyire elragadták az indulatai. Azt ugyan nem kell gondolnunk, hogy e szégyenérzet sokáig furdalná, azt viszont igen, hogy a motívumok közül hiányzik a tudatos magyar- és nemzetellenesség. Ettől még persze a határtalan öngerjesztés és hisztériakeltés mindenképp rombolja a nemzet közérzetét, hangulatát, gyengíti alkotókedvét- és erejét, annál inkább fokozza harci kedvét. Abban, hogy a rendszerváltás korai szakaszában oly erőteljes kettészakadási folyamat indult be, s hogy két szellemi-kulturális szekértábor (gettó) egymás ellenében kezdett formálódni, döntő szerepet tulajdoníthatunk Eörsinek, az individualista-liberálisnak és eszmetársainak, nem különben az erre (a „cápalátogatásokra” és hasonlókra) fogékony médiának. Ha ilyen értelemben – tehát az eredménye, hatása tekintetében – Eörsi versét magyar- és nemzetellenesnek ítéljük, nem rugaszkodunk el a valóságtól.

De nem lenne helyes megelégedni arról, hogy az egész rendszerváltozás, és különösen a kezdete a tisztázódások időszaka. Ha elfogadjuk kiinduló tételünket, mely szerint mind a nacionalista, mind pedig az antinacionalista felfogásnak (szemléletnek, sőt, világképnek) megvan a maga létjogosultsága, s károsnak csak azt tekintjük, ha az egyik el akarná nyomni a másikat, akkor önmagában nem ítéltük el azt a folyamatot, amelyben tisztázódni kezdett, hol, kik, hogyan gondolkodnak. Legfeljebb csak amiatt fejezhettük és fejezhetjük ki elégedetlenségünket, hogy a régi baloldali „médiamunkások” átmentették magukat, s nyomasztó túlsúlyukat új ellenségeik, a (konzervatív, keresztény) nacionalisták ellen vetették be – jószereivel a legcsekélyebb gátlás (önmérséklet, önkorlátozás) nélkül. Erről az általánossá összegződő tendenciáról azonban le kell tudnunk választani azokat, akiknek őszinte, nyers megnyilvánulása – éppen a tisztázódás szükséges folyamata miatt – valósággal kíváncsnak tekintendő. Egyéb szempontok mellett ez is arra figyelmeztet, hogy a „Teller-hamisítók” hatalmi megfontolások vezérelte, titkos cselekedetére nincs és nem lehet mentség, ám az Eörsi-féle megnyilvánulásokat a maguk helyén, a szabadelvű egyén ösztönös megnyilvánulásaként kell értékelnünk. Szándékát tekintve nincs, eredményét tekintve van okunk magyar- és nemzetellenességére felhívni a figyelmet; s még inkább arra, hogy az efféle versek óhatatlanul táplálják, szítják az antiszemitizmust – olykor megszülik saját tükörképüket! A „Látogatás előtt”-ből így lett „Látogatás után” a Hunnia 25. számában (egy ismeretlen szerző tollából)³⁹⁶:

Látogatás után

Eörsi elvtárs, nem lesz gondom,
hogyha Ön majd hazamegy,
otthon olcsóbb lesz a kondom,
s kétségesebb a Szadesz.
Ön mint Fidesz-ateista,
Megmondja, mit is szabad –
rég, öreg bolsevista,
ne húzd be a farkadat.

Eörsi elvtárs, Ön mint Gajdesz
pont hozzánk jött – ez Fidesz;
szerintem rég Ázsiába
kéne látogatnia.
Fiszadesznek prédikálva
ott hirdethetné tovább,
ahogy eddig is gyalázta
a Pápát és a Hazát.

³⁹⁶ In: id. mű 110. o.

4. A kettős állampolgárság és a gyermetegség

A negyedik láncszemet egyedül az tartja távolabb az eddigi, „előkelőbb” helyektől, hogy – meggyőződésem szerint – hiányzik belőle a gyűlölet motívuma. Nem mintha Kovács László pártelnök és külügyminiszter, akiről – s akinek egy megnyilvánulásáról – szó lesz ezúttal, ne tudna gyűlölni, acsarkodni, hiszen mérhetetlen Fidesz-fóbiája már-már csodaszámba megy. Ez azonban részéről a politikai ellenfél hatalomrögeszmés utálata, s nincs okunk arra gondolni, hogy egyszersmind a magyarság, a nemzet gyűlölete, vagyis a magyar nemzetnek való ártás lelki rugója is ott lapulna, feszítene a háttérben. Kovács László politikai működése során számtalan jelét adta annak, hogy ő nagyon is jó magyarnak tartja magát, s meggyőződése, hogy a legjobbat akarja nemzetének. Emlékeztetnék arra, hogy a 2002. évi országos választásokat megelőző „kokárdaütközetben” – szemben Kuncze Gáborral – ő kitűzte magára a kokárdát; amely gesztusban egyszerre volt jelen a hatalmi-pragmatikus megfontolás (azaz kampányfogás) és a valóságosan átélt érzés (önérzet) üzenete: „mi is a nemzet részei vagyunk”.

Csak hogy a Kovács László-i (s általában a szocialista) haza- és nemzetszeretetnek van egy óriási hiányossága, sőt, veszedelme a magyar nemzet egészére nézve: a lankadatlan igazodási vágy, a *határtalan* szolgálkúság. Kovács László gondolkodását – úgy is mondhatnánk: haza- és nemzetféltségét – csordultig átítatja az örökös aggodalom: mi lesz, ha valamiben (bármiben) nem felelünk meg a nagyobb hatalmak kifejezett (sőt, ki sem fejezett) kívánalmainak. Azt, hogy ez egyáltalán nem „kötelező” akármely kis ország bármily magas rangú politikusára, leginkább a cseh államfő, Václav Klaus viselkedésében mutatkozik meg. Őszerinte, ha (eredeti formájában) elfogadják az Európai Unióra kidolgozott alkotmánytervezetet, „akkor Európa átlépi a Rubicont, mert megszűnnek a szuverén országok, megnyírbálják a nemzeti parlamentek és kormányok eddigi teljes jogkörét. Rövidesen egyetlen szuperállam lesz a kontinensen, ahol minden lényeges kérdésben Brüsszel dönt majd [...]”³⁹⁷. De ha már Kovácsról van szó, hivatkozhatunk Mádl Ferenc köztársasági elnökre is, aki a kettős állampolgárság ügyében Kovács módjára újukra bocsátott érzelmi kifakadások helyett neves, a nemzetközi és az európai jogot, valamint az alkotmányjogot kiválóan ismerő jogtudósokkal készíttetett jelentést – s ez annak rendje és módja szerint megállapítja, hogy „a jog szempontjából nem kizárt az állampolgárság kérelemre történő megadása magyarországi letelepedési engedély és áttelepülés nélkül azoknak a nem magyar állampolgároknak, akiknek a felmenője magyar állampolgár volt, és alkotmányos alapismeretekből magyar nyelven vizsgát tesznek”. Szegény határon túli (s főképp délvidéki és kárpátaljai) magyarok nem is vágytak többre, mint ennyicske hazai figyelmességre: jó szóra és biztatásra; nem csoda, hogy menten lelkesen üdvözölték érte az államfőt.

Fontos azonban arra is rögtön felfigyelnünk, hogy példatárunk szóban forgó „hősének” aggodalmát nem egyszerűen és nem elsősorban a nagyobb erőktől való félelem táplálja; Kovács László úgy van szocializálva (ideológiailag nevelve), hogy mindig a nagyoknak van igazuk; sőt, még ezt a megállapítást is pontosítanunk kell. Egy gyengébb, kisebb szomszédos államnak is hamarabb lehet igaza, mint nekünk, pusztán azért, mert nemzetközi (internacionalista) dimenzióban létezik. Kovács László számára a „baráti” – és nemcsak a „baráti” – országokkal való baráti (azaz konfliktuskerülő) viselkedés azért elemi követelmény, mert – mint egykori, példás magaviseletű elvtársnak – teljesen vérévé és meggyőződésévé vált, hogy első a nemzetköziség. Semmi mással nem magyarázható, hogy miközben ő az egyik legszívósabb és – pártja számára – leghasznosabb politikus (mondhatjuk tehát: profi), rendre tompítani-másítani kényszerül elhamarkodott nyilatkozatait. Amikor hirtelen helyzet van, ha akarja, ha nem, villámgyorsan megszólal benne a Felettes Én, vagyis – az idők változásának

³⁹⁷ A *Mlada fronta Dnes* című napilapból idézi a *Népszabadság* 2003. október 1-ei száma.

megfelelően – egykor a nagy szovjet és egyéb baráti elvtársak, mostanság pedig az európai-uniós bürokraták. Szolgalelkűsége olyan fokú, hogy újabb pontosításra kényszerülünk: a felettes énjét olykor nem is a valóságos nemzetközi (nemzeten túli) személyek valóságos gondolatai és szándékai alkotják, hanem csupán a Kovácstól elképzelték. Ha láncra fűzzük az MSZP elnökének, Magyarország külügyminiszterének azokat a reakcióit, amelyeket a határon túli (elsőséppen is a vajdasági) magyarok kettős állampolgárságának ügyében fejtett ki, a következőt látjuk: a legelső gondolata, hogy ez merő „gyermetesség” és „felelőtlenség”³⁹⁸, *ilyen nincs*. Európában példa nélküli (állítja), hogy etnikai alapon állampolgárságot osztogassanak. Kovács annál – még egyszer hangsúlyozom – profibb, semhogy úgy hazudjon, hogy hamar utolérjék. Tehát nem azért állított valótlan-ságot, mert nyilvánvalóan hazudni akart, hanem mert abban a pillanatban valóban merő képtelenségnek gondolta, hogy az egyesülés, az integráció lázában égő Európában ilyesmi előfordulhasson. És mivel ő is ugyanebben a lázban égi mindennapjait, egyszerűen nem ötlött eszébe, hogy ez a gyakorlat egyáltalán nem is olyan ritka. Sőt, az integráció egyik nagyhatalma és motorja: Németország nem is olyan régen szinte két kézzel osztogatta a német állampolgárságot azoknak a román állampolgároknak, akik valamelyik nagyszülőjükről igazolni tudták, hogy németek voltak.

Kovács azonban mint profi igazodó teljesen tisztában van azzal, hogy az EU-bürokraták között valóban más szelek fújdognak, s ha akadnak is ellenkező példák, esetek és törekvések, a legfőbb kíváncsiság, hogy a nemzet mint olyan feledtessék el minél előbb. Azaz feledtessék el mint olyan képződmény, amely több akar lenni, mint egy jogi-politikai alapon szerveződő ország vagy állam. Hogyne, szabad beszélni nemzetről, nemzeti közérpről, nemzeti büszkeségről, de csakis országhatáron belüli érvénnyel és horizonttal (vagyis a politikai nemzet fogalma szerint); nagy ívben kerülendő azonban minden olyasféle próbálkozás, mint pl. az egységes nemzet vagy azonos származás hangoztatása, amely a határon túli nemzet-testek és az anyaország vérségi, történelmi, érzébeli összetartozását hangsúlyozná vagy jelképezné.

Tudomásul kell vennünk tehát, hogy minden olyan kérdésben, amely a *nemzeti* érzést, a *nemzeti* kötődést, a *nemzeti* összefogást (azaz a *nacionalizmust*) erősíthetné, a Kovács és a Kovács-félék reflexei között a NEM-é az első hely. De mint szavazókból élő, gyakorlatias politikusoktól nem áll távol, hogy ha nem is ösztöneiknek és vágyaiknak engedelmessé, de hasznossági megfontolástoktól vezérelve a nemzeti szólamok és törekvések szolgálatába álljanak.³⁹⁹ Amikor Kovács László szembesült azzal, hogy határon innen és túl hatalmas erők mozdultak meg a kettős állampolgárság nyélbeütése érdekében; hogy itthon a Magyarok Világszövetsége a perifériára szorítván is sikerrel kecsegtető népszavazást kezdeményezett az ügyben, a külügyi tárca vezetője egyszeriben a tárgyalások szükségességéről kezdett beszélni. Vagy amikor azzal szembesült, hogy a szlovák kormánynak már a kilúgozott (kedvezménytörvénnyé lefokozott) státustörvény megmaradt elemeinek életbe léptetése sincs ínyére, s hogy már a koronás címernek a magyarigazolványról való eltüntetésére tett személyes ígérete is kevés, a magyar külügyminiszter csak megírta levelét Eduárd Kukannak, szlovák kollégájának. Ebben – minden bizonnyal – *tiszteletteljesen* érdeklődött a felvidéki magyaroknak

³⁹⁸ A bárdolatlan jelzőkre a nyugati sajtó is felfigyelt. „Az etnikai magyarok egyenlőséget követelnek címmel a holland közszolgálati rádió [Radio Netherlands] arról számol be, hogy Kovács László külügyminiszter »gyermetegnek« és »felelőtlennek« nevezte a kettős állampolgárságot követelőket.” (Lovas István Napi sajtószemléje, Magyar Nemzet, 2003. augusztus 28.)

³⁹⁹ A Népszabadságnak is feltűnt a gyakori véleményváltozás, nem is volt rest szóvá tenni: „A külügy álláspontja az elmúlt hónapokban figyelemre méltó változáson ment keresztül. Míg nyáron arról beszéltek, hogy »a magyar diplomácia nem foglalkozik a kettős állampolgársággal, s szűk a mozgástér«, addig szeptemberben Kovács már azt mondta, a vajdasági magyarokkal megkezdődhetnek a szakértői tárgyalások. A fordulatban jelentős szerepet játszhatott, hogy a kettős állampolgárság lényegében hazai belpolitikai ügyvé vált [...]” (Népszabadság, 2003. október 11.)

folyósítandó oktatási támogatással kapcsolatban, amelyről elvi megállapodás ugyan már született a két fél között, a gyakorlati megvalósításhoz azonban hiányzott a szlovák bólintás: vagyis a jogi finommunkának álcázott időhúzás abbahagyása. Az esetről tudósító magyar napilap szerint „Kovács levele meglepte Kukant”, s „a pozsonyi külügyminisztériumban némi megütközéssel fogadták a magyar tárcavezető levelét”⁴⁰⁰, ám ez egyáltalán nem csoda: *nemzeti* ügyben ilyesféle nógatást szocialista politikustól – hát még Kovács László pártvezetőtől – eddig nemigen tapasztalhattak.

De mert e nógatás megtörténte kétségtelen tény, emiatt is hajlunk afelé, hogy ne fogadjuk el azt a „nemzeti” oldalon teljesen általános szemléletet, amelyet a Magyar Nemzet vezércikk-írója ebben a mondatban jelenített meg:

„Akármit hirdessenek is magukról Kovács Lászlóék, egy biztos: következetesen rombolnak minden olyan értéket, amitől egy ember jól érezheti magát családjában, településén vagy éppen tágabb környezetében, hazájában, kontinensén.”⁴⁰¹

Nem érdektelen, hogy ebben az esetben éppen mi váltotta ki ezt a sommás véleményt: az európai alkotmánytervezet egyetlen pontjához való szocialista viszonyulás.

„Könnyen meglehet, hogy a készülő európai alkotmányba, egészen pontosan annak preambulumba azért nem kerül be a kereszténység jelentőségét méltató utalás, mert Európában akadnak kormányok, amelyek feleslegesnek, túlzottnak, esetleg kirekesztőnek tartják az effajta erőfeszítéseket. [...] Az üggyel kapcsolatban nemrég maga Kósáné Kovács Magda is megnyilatkozott. Aligha meglepő, de szerinte szó sem lehet a kereszténység megemlézéséről, pártja »Európa sok országával, modern demokratikus pártjával összhangban« elutasítja az alkotmányba emelést. Az elemi logika szabályai szerint mindez annyit tesz, hogy a kereszténység nem modern, legalábbis valami meghaladott minőséget jelent. Kósáné nyilvánvalóan arra célzott, hogy a jézusi gondolat tehertételként nehezedik a szocialista álombrigádok által felvázolandó, szép új világ alkotmánytervezetére.”

Egy olyan ember és embercsoport részéről, akinek és amelynek szívügye, élete vezérvonala, erkölcsi eligazítója (ügyszólván, törvénykönyve) a kereszténység, teljesen érthető és elfogadható, ha úgy érzi és úgy véli, hogy a kereszténységtől (Jézustól) megfosztott Európa sem a családi életek szintjén, sem tágabb horizontokon nem teljesezhet ki, nem lehet színtere az emberi elégedettségnek, boldogságnak. Alapos kifogásunk a Magyar Nemzet iménti idézetének egyetlen kifejezése ellen lehet, a mögött azonban a legfontosabb előfeltevés (előítélet) húzódik: „*következetesen*”. Vagyis, hogy a baloldal követte eszme és elkövette politika magába foglalná a *következetes* rombolás *tudatos* motívumát, a magyar nemzetnek, hazának, családoknak való ártás *tudatosságát, szándékosságát*.

Számtalan olyan „bizonyíték” van, amelyek alapján nagyon hihetőnek és logikusnak tetszik ez a feltételezés. Az ősi írások egyik kutatója, Varga Csaba idézi egyik könyvében Csathó Pál grafikus művészt, amint a László Gyulával (a XX. század egyik legjelentősebb magyar régészével) való találkozásáról emlékezik:

„Amikor László Gyula bácsi egyszer meglátogatott minket, megkérdeztem tőle, hogyan lehet az, hogy az avar, a hun, a magyar és a szkíta sírok egy kurgánon belül vannak, pontosan egymás mellett, és soha nem temetkeztek egymásra, se keresztbe, mindegyiknek a tájolása megegyezik. Szerintem ez csak úgy lehetséges, ha együtt éltek. Azt mondta nekem, ide figyelj, édes öcsém, nagyon sok víz le fog még folyni az Eger patakon, mire erről őszintén beszélhetünk. Még ma sem lehet beszélni arról, hogy itt gondolkodása, faji karaktere, szokásai, kultúrája alapján egy és ugyanazon népről van szó, különböző neveken...”⁴⁰²

⁴⁰⁰ Népszabadság, 2003. október 17.

⁴⁰¹ Magyar Nemzet, 2003. október 16.

⁴⁰² Varga Csaba: Az ősi írás könyve, Fríg Könyvkiadó, 2002, 93. o.

Ez a „ma sem”: a kádári puha diktatúra időszaka. Varga Csaba viszont 2002-ben (ekkor jelent meg szóban forgó műve: *Az ősi írás könyve*) fűzi hozzá azt a megjegyzését, amelyben újra ott szerepel a „rombolás” motívuma:

„Látható tehát, nagy oka van annak, s nagy teher az a nyakunkon, hogy csaknem mindenki a ránk erőltetett, romboló szándékkal összetákolt történelmet, s nem a valódi történelmünket tanulja az iskoláinkban immár több, mint 100 év óta.”

Nos, a perdöntőnek látszó kérdés kétféleképpen tehető fel. Ha azt kérdezzük, hogy vannak-e bizonyítékok arra, hogy (valakik) szándékosan, módszeresen akadályozták a magyar múlt emlékeinek feltárását, történelmének tisztázását, azt kell felelnünk, hogy vannak. Sőt még arra is vannak bizonyítékaink, hogy idegen (osztrák, angol, francia, román, szlovák, szerb, szovjet) érdekekből fakadóan szándékos történelemhamisításokat is elkövettek országhatárainkon belül és kívül, amelyek vagy a magyar nemzeti dicsőséget, büszkeséget kívánták aláásni, vagy nemzeti büntudatot akartak ébreszteni. A hamisításokat megfelelően álcázott, speciális szervezetek irányításával, némelykor titkosszolgálati módszerekkel követték el.

Elkerülhetetlen egy kis kitérő, amelyben iménti állításomat támasztom alá néhány röpké történelmi adalékkal, amelyeket azonban most egy érzékeny tollú szépírónk-szerkesztőnk, Végh Alpár Sándor egyik figyelemre méltó cikkéből kölcsönzök.

„A kalandozások évei után a németek estek nekünk először, s kétségtelen, hogy sok mindennel próbálkoztak: először karddal, később méreggel, majd házassággal, de minthogy szívós fajta vagyunk, módszert változtattak, gyökereink ellen indítottak támadást. Ez mindig beválik, nem véletlen, hogy Talleyrand is szóba hozta, mikor Napóleon 1805-ben megkérdezte tőle Bécsben, mit tegyen velünk: »A magyarok becsülik nagyjaikat és büszkék múltjukra. Vedd el múltjukat, és azt teszel velük, amit akarsz.«

Ennek jegyében indítottak támadást a magyar nyelv ellen. [...]

Finn-magyar rokonságról azután hallani nálunk, hogy August Ludwig Schlözer, a göttingeni tanár 1768-ban közlésezi: nem igaz, amit Anonymus, Kézai Simon vagy Kálti Márk írkáltak, nekünk a finnek a rokonaink [...]. Schlözert dühítette, hogy létezik Európában egy jöttment népség, melyet a német kultúra képtelen megzabolázni. [...] Élethalálharc volt[...] ez, bizonyítja Endlicher István László esete. [...] Endlicher magyar őstörténeti kutatásokat végzett, s az udvar rásütötte a bélyegét: magyarbarát. 1849. március 28-án öngyilkos lett, negyvenöt éves se volt.

[A kiegyezés után megerősödött Magyarország] gazdasága és kultúrája, annyira, hogy azt már sokallták Franciaországban és Angliában. Megkezdték hát a lejáratását. Rásütötték az erőszakos magyarítás bélyegét, ami máig vastag fejezete a korszakról szóló munkáknak.”⁴⁰³

Nos, ha a perdöntő kérdést ezúttal úgy tesszük fel, hogy vannak-e bizonyítékaink arra, hogy a mostani baloldal hasonló módszerekkel, eszközökkel, intézményes formában, a rombolás szándékával buzgólkodik a magyar nemzet gyengítésén, akkor határozottan ki kell jelentenem, hogy nekem ilyenről semmiféle tudomásom nincsen. Viszont ugyanilyen határozottan hozzá kell tennem, hogy a nemzet önsorsrontása, önfeladása az elmúlt 100 év során olyan mértékűvé vált, hogy bal felé még ma is az számít modernnek, aki élcelődik a magyar múlton, s aki gyermeteg dolognak tartja őseink életének kutatását vagy az ősi magyar rovásírás felelevenítését (olvasását, tanítását), s hát még az milyen modern, aki metsző gúnnal még „Szittyá szótyár”-t is összeállít, mint tette Szilágyi Ákos (lássuk be, helyenként briliáns – s ne feledjük: magyar – költői nyelvezettel).

Persze, lehet ráutaló adatokat találni, s főképp érveket, hogy ha száz éven keresztül voltak, akik tudatosan és titkosan romboltak, miért ne lennének ilyenek ma is. Ahogy voltak is, kell legyenek ma is nagy- és kishatalmi nemzetstratégiák (bizonyára vannak is, bár éppen a

⁴⁰³ Végh Alpár Sándor: Felejtés, megbocsátás. Viszik Mednyánszky bárót, Lehárt, Molnár Ferencet... (Magyar Nemzet, Magazin, 2003. május 24.)

magyaréból semmit nem látni), amelyeket akár titkosszolgálati eszközökkel is meg akarnak valósítani; s voltak és vannak ma is (olyan) szabadkőművesek, akik minden bizonnyal a világ irányítására törekszenek, s akiknek nemigen lehet az ínyükre, hogy a magyarságnak erős legyen a nemzettudata. Lehet, hogy van ebben több vagy kevesebb igazság; de van-e értelme bizonytalan árnyékbokszolásba kezdeni, ha a vizsgált jelenség okait saját tapasztalataink alapján hiánytalanul értelmezni, magyarázni tudjuk? Nem kell például elvetnünk azt az alapos feltételezést, hogy idegen hatalmaknak egykor erős érdekük fűződött ahhoz, hogy a magyarok ősei ne a szkíták, sumérok környékén, hanem inkább a finnek tájékán találtassanak meg.⁴⁰⁴ De ettől még az, aki ma a kétségtelen nyelvi azonosságok folytán a finn-magyar közvetlen rokonságra esküszik, és nevetségesnek meg erőlködésnek gondol minden lázas kísérletet például a szkítákkal, sumérekkel való rokonság bizonyítására – nos, lehet a világ legegyszerűsebb embere, ráadásul mélyen magyar és nemzeti érzésű. (Csendesen megjegyzem: Varga Domokosról, a 2002-ben elhunyt Kossuth-díjas íróról, a Finn-Magyar Baráti Társaság elnökéről beszélek – édesapámról.)

Elvetem tehát azt a „nemzeti” feltételezést, azt a fajta jobboldali közgondolkodást, amely eleve romboló szándékot lát a hazai baloldal megnyilvánulásaiban, ténykedéseiben. Túlságosan gyenge lábon állnak az ezt alátámasztani szándékozó érvek, és túlságosan sok baloldalt ismerünk (bár meglepően keveset a hatalmon lévők között), aki egészen bizonyosan felelősséget érez a magyarság (a magyar „társadalom”) iránt, egészen bizonyosan a javát, a fel-emelkedését akarja; s ha kellőképpen áldozatkész maga is, szolgálja ezzel nemcsak a magyar társadalmat, a magyar embereket, de a magyar nemzetet is. Ha Kovács Lászlónak ez kissé nehezebben megy, nem attól van pusztán, mert baloldali, hanem mert a baloldaliak között is páratlanul szolgálalkú: a „merjünk kicsik lenni” reménytelen foglya. Bár ne feledjük – megint ne feledjük: levelét csak megírta Eduárd Kukannak...

A Kovács-félék helyes értékelését segítheti, ha egy pillanatra szembe állítunk velük egy olyan, ugyancsak sikeres (ha nem sikeresebb) és ugyancsak az antinacionalista táborba tartozó politikust, aki a „merjünk kicsik lenni” filozófiája helyett a „merjünk nagyok lenni” felfogást vallja, némi megszorításokkal: nem általában a magyar nemzetre, csupán Budapestre vonatkoztatja, és már véletlenül sem a lelki tartalomra helyezi a hangsúlyt. Ennek megfelelően és ebből következően Demszky Gábor Budapestje (vágyainak megfelelően) valóban egyre inkább olyan, mint egy világváros – legalábbis a kirakatrésze –, és egyre kevésbé olyan, mint amilyennek a magyar fővárosnak kellene lennie. Nem véletlen, hogy irodalmi Nobel-díjasunk, Kertész Imre is úgy találja: szellemileg teljesen kiüresedett.

„Budapest már nem egy szellemi színpad, még abban az értelemben sem, hogy negatív inspirációt nyújtana. Egészen egyszerűen nincs szellemi atmoszférája... A városban végbe ment legújabb változások bizonyos értelemben már nem az enyémek, miután azok már nem gazdagítják egzisztenciális tudásomat, nem teszik próbára erkölcsi erőmet. Egyszóval ez a város feleslegessé vált számomra.”⁴⁰⁵

Ha tehát Demszky Gábort, a nagyravágyót és élete főművét szeretnénk elhelyezni magyar- és nemzetellenes listánkon, egészen biztosan jobb helyezést illene juttatni neki, mint Kovácsnak, a szolgálalkúnek. Utóbbi minél keményebben, határozottabban – s minél több választó részéről – szembesül a nemzeti törekvésekkel, annál inkább hajlani fog ezek szolgálatára;

⁴⁰⁴ Pusztay János, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola tanszékvezető egyetemi tanára szerint a magyar nyelv szerkezete szibériai eredetre vall, a finné viszont nem. A közös finnugor nyelvi család kialakulása (hatezer esztendő) előtt a finnek az ún. nyugati, a magyarok viszont az ún. keleti tömbben éltek (a Baltikumtól az Altáj vidékig, illetve a Csendes-óceánig húzódó sávban). (Daniss Győző: Másként vagyunk finnugorok? Pusztay János nyelvünk több tízezer éves mélységeit kutatja. Népszabadság, 2003. szeptember 25.)

⁴⁰⁵ Új Ember, 2002. november 3.

éppen azért, mert nem tudatos romboló, és éppen azért, mert van megfelelni vágyása, sőt, felelősségérzete. Vele ellentétben a Demszky-féléket leginkább a politikailag korrekt kozmopolitizmus mozgatja, azaz a teljes nyitás a külső (modern, globális, s nem mellékesen: üzleti) erők előtt. Ha ebből a nyitottságból esetleg személyes anyagi haszna is származik, az csak hab a tortán (csupán arra kell vigyázni, hogy a kirakatpolitika itt is folytatódjék: hogy az egyebek mellett tekintélyes adriai nyaralót is birtokló főpolgármester a média segítségével 52 négyzetméteren nyomorgó kisemberré váljon). Mindenesetre az anyagi, politikai haszonlesés, s a mögötte (bizonyos értelemben: előtte) levő cinikus kirakatpolitika Demszky és támogatói esetében olyan méreteket ölt, hogy ha ez nem irányul is tudatosan (határozottan, tervezetten) a magyar nemzet érdekei ellen, annyit nyugodt szívvel megállapíthatunk, hogy egyszerűen semmibe veszi a sajátosan magyar nemzeti érdekek létét. Ezt viszont olyan tartósan, olyan következetesen teszi, hogy ez Demszkyéket sokkal inkább a Teller-levél hamisítóihoz (az „előkelő”, 2. szint elfoglalóihoz) teszi hasonlatossá, semmint a Kovács-féle (4. szintű) politikai bürokratakhöz.

Nem az tehát a baj, hogy e voltaképp felelősségteljes politikai bürokratáknak esetleg van „magyar- és nemzetellenes” érzelmi töltetük, nem az, hogy – megfelelően az ellenoldal feltételezésének – nemzetrontó szándékaik vannak, hanem csupán az, hogy internacionalista (antinacionalista) módon szocializálódtak, ez pedig egész lényüket áthatja, s ezért még hosszú ideig gondolkodásmódjuk (látásmódjuk) meghatározója lesz. A „provinciális” nemzeti kötelékeket ledobó „egyetemes”, „modern” szemlélet magaslatából könnyen és hamar lehet „gyermetegnek” nevezni a határon túli magyarok ama életbevágó törekvését, hogy „testületileg” magyar állampolgárok lehessenek. S noha ugyane bürokraták szocializációja, ideológiai neveltetése olyan, amilyen, mégsem mondhatjuk róluk, hogy tudatos, ártó szándékú magyar- és nemzetellenesség is jellemezné őket, ezért elvileg van esély arra, hogy ellenoldali belátások, gesztusok, s főleg látványosan sikeres (azaz szavazók tömegeit megnyerő) „nemzeti” politizálás nyomán e fensőbbégtudatból származó „antinacionalizmus” meggyengüljön. (Lám, Gyurcsány Ferenc miniszterelnök-jelölt beiktatása előtt fontosnak vélte „övéit” felszólítani: „legyünk patriótábbak!”)

Ideiglenesen kétségkívül e gyengülés ellen hat minden megrögzött ideológia legfőbb jellemzője: az önigazolási vágy – sőt, bizonyos értelemben politikai, hatalmi kényszer. Jól megfigyelhető e tényező – tehát az önigazolás – meghatározó ereje és szerepe Kovács Lászlónak (és pártjának) az erdélyi magyar autonómiatörekvésekhez, az ottani nemzeti tanácsok megalakulásához való viszonyulásában. Kovács másik – ezúttal sajátos – lényegi vonása, a határtalan *igazodási* vágy eddig pontos irányt szabott politikai magatartásának: a kedvezménytörvény és hasonlók dolgában csupán szolgáian követnie kellett az EU-bürokraták antinacionalista útmutatását (azaz semmi nem kívánatos, ami a határon inneni vagy a határon átnyúló nemzeti érzéseket, kapcsolatokat, kötelékeket erősíti). Az autonómia azonban egy kétfenekű (duplacsavaros) valami: a kisebbségek önrendelkezése bár erősíti a nemzeti, etnikai érzéseket (összetartozást), ám határozottan sérti a többség nemzeti államának nacionalista önérzetét, ez pedig ugyancsak kívánatos a brüsszeli globalizátorok számára. Kovács (és pártja) ebben a kérdésben magára maradt: ha az erdélyi autonómiatörekvéseknek esetleg sikerük lesz, az a magyar „nacionalista” pártok – elsősorban is a Fidesz – itthoni megerősödésével járhat, ez pedig nyilvánvalóan nem lenne ínyére Kovácsnak (és pártjának). Kovácsék tehát minden idegszálukkal önigazolást keresnek: mivel arra az eredményre sem ideológiai (EU-internationalista), sem hatalmi megfontolásból nem juthatnak, hogy az erdélyi autonómiatörekvés önmagában elvetendő és elítélendő, arra találnak „bizonyítékot”, hogy maga a törekvés módja hordoz súlyos veszedelemeket magában. Akár egy fegyveres konfliktus kirobbanását. „Természetesen” a Fidesz ármánykodása nyomán.

A Fidesz megszemélyesítője ez alkalommal (is) Kövér László, őt már többé-kevésbé sikerült antiszemita (ld. a „zsidókérdés”-ügyet) és szélsőséges antikommunista színben (ld. a

„kötél”-ügyet) föltüntetni, ennél fogva eleve alkalmasnak mutatkozik a legkülönbébb elrettentésekre. A fiatal demokraták főideológusa, a választmány elnöke Kolozsváron, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács alakuló ülésén – egyebek között – szó szerint ezt mondta: „[...] azt látjuk, hogy akik nem voltak restek fegyverhez, az erőszak eszközéhez nyúlni, sokkal rövidebb idő alatt sokkal többet is el tudtak érni, mint mi. S mi pedig tűrünk. Megint csak: Megérte? Miért?”⁴⁰⁶ E szavak hatására Kovács László szükségesnek ítélte sajtótájékoztatón – országnak-világnak – kijelenteni: „Rendkívül felelőtlen magatartást tanúsít, aki azt gondolja, hogy célszerű fegyverekkel, erőszakkal fellépni az autonómia kialakítása érdekében, és ezt nyilvános fórumokon ki is mondja.”⁴⁰⁷ Más szocialista tisztségviselők pedig felvetették Kövér László Országgyűlés előtti felelősségének, illetve a nemzetbiztonsági bizottság elnöki posztjára való alkalmasságának kérdését, s Orbán Viktortól vártak választ arra: „Érthetjük-e úgy, hogy a romániai magyarság érdekérvényesítése szempontjából Kövér konkrétan a fegyveres harcot – északír, baszk mintára – látja célravezetőnek?”⁴⁰⁸

Nos, értékeljük a szocialisták reagálását egy másik lehetséges viselkedés tükrében. Egy valóban – minden ízében, elemében – magyar- és nemzeti párti politikai tömörülés nyilvánvalóan kerülni igyekezne, hogy lovat adjon a kisebbségi sorban lévő magyarságot hosszú évtizedek óta módszeresen elnyomó, erőszakosan asszimilálni igyekvő román többség alá. Inkább megerősítené Kövér László kétségtelenül igaz – mert a valóságnak teljes egészében megfelelő – gondolatát, méghozzá így: „Vegyétek észre, barátaink, hogy az erdélyi magyarok csakugyan mindig kerülni igyekeztek mindenféle erőszakos, fegyveres megoldást, s most is csupán olyan önrendelkezésre vágnak, amilyent egy Európába igyekvő, magát kulturálnak, demokratikusnak tekintő államnak elfogadni nagyon is illendő és kívánatos. Mi is támogatjuk tehát az erdélyi magyar nemzeti tanácsok létrejöttét és nemzeti politikáját, és támogatunk minden olyan autonómiatörekvést, amely továbbra sem fegyveres úton, hanem ellenkezőleg: békés eszközökkel, fegyvertelen szerveződésekkel igyekszik elnyerni azt, ami voltaképp csak a járandósága.” Amíg e helyett az egyenes logika helyett az önigazolás vágya logikai és politika bukfencekre – fegyveres rémlátomásokra – készíti Kovácsot és a szocialistákat, addig legfeljebb csak annak kimondásáig lehet eljutni, hogy ugyan a pártfőnök és pártja szándékát tekintve aligha a magyarság, a magyar nemzet egészének kérlelhetetlen ellensége; ám bizonyos, hogy antinacionalista politikája súlyosan sérti a magyarság legegységesebb érdekeit.

Ha viszont súlyosan sérti, elkerülhetetlen, hogy a magyarságvédők, nemzetvédők ne a szándékról, hanem a magatartásról mondjanak súlyos ítéletet: „Szent-Iványi István és Tabajdi Csaba nevét örökre meg kell jegyeznünk. Ellenségek!” – futott körbe a felszólítás az egyik „nemzeti” levelezőlistán. Vajh mit követtek el? A 2005. március végi híradásokból a következő kép kerekedett ki:

Brüsszelben az EP Külügyi Bizottságának ülésén Bulgária és Románia csatlakozási feltételeiről döntöttek. A bizottság Románia esetében kimondta, hogy a nemzeti kisebbségek védelmére vonatkozó általános rendelkezéseken túl a magyar kisebbség védelmének érdekében az erdélyi magyarság számára biztosítani kell a személyi elvű önrendelkezést, ezen belül Székelyföld számára pedig az önkormányzatiságot. A Székely Nemzeti Tanács nem kevés erőfeszítést tett arra nézve, hogy megismertesse az erdélyi magyarság helyzetét az európai uniós képviselőkkel. Ennek eredményeként a Michael Ebner dél-tiroli és Ignaci Guardan katalán képviselő olyan kiegészítő javaslatokat nyújtott be, amelyekben az önkormányzatiság megteremtését szorgalmazták. A bizottság fideszes tagja, Gál Kinga, eurorégiók kialakítását célzó indítványával csatlakozott a javaslatához.

⁴⁰⁶ Magyar Nemzet, 2003. december 24.

⁴⁰⁷ Népszabadság, 2003. december 23., 24.

⁴⁰⁸ Népszabadság, 2003. december 23.

A javaslatok elfogadását azonban *nem támogatta* a bizottság két magyar tagja, Tabajdi Csaba szocialista és Dr. Szent-Iványi István szabaddemokrata képviselő. Utóbbi csupán az elnyomott erdélyi romákért szólalt fel, Tabajdi Csaba pedig a kompromisszumos megállapodás elfogadása előtti pillanatokban azzal állt elő, bőven elegendő lenne, ha csak arra köteleznék Romániát, hogy kisebbségi törvényt fogadjon el. Ráadásul egyikük sem magyarul szólalt fel, noha ez is hivatalos nyelve az EU-nak.

Nos, mint látható, a Kovács-féle igazodó, javíthatatlanul szolgálkú – szocialista és szabad demokrata – pártbürokraták nemhogy betérjesztői – kezdeményezői – volnának egy olyan javaslatnak, amely a külhoni nemzetrészek autonómiáját hivatott elősegíteni, de még ennek támogatásához sincs elegendő meggyőződésük. Akár azt is mondhatjuk, és minden túlzás nélkül: szégyen és gyalázat, hogy előbb találni más nemzetek fiai között, mint a magunkéban, olyanokat, akik a nemzetközi porondokon kiállnak a magyarság érdekeiért,

Nem csoda, hogy a Magyarok Világszövetsége – „A Trianon óta változatlanul érvényes, legalapvetőbb magyar nemzeti paradigma, az autonómia-törekvés botrányos semmibe vétele és hátráltatása, valamint a magyar nyelv ellen elkövetett merénylet miatt” – sajtótájékoztató keretében szólította fel Szent-Iványi István és Tabajdi Csaba európai parlamenti képviselőket, hogy „mondjanak le tisztségükről, és adják vissza mandátumukat, mert méltatlanná váltak a magyar nemzet bizalmára”.

Már csak az a kérdés, hogy szabad-e pusztán a rossz szándék hiányának feltételezése okán bármennyire is elnézőnek lenni az efféle „nemzetellenességekkel” szemben. Szabad-e csupán negyedik helyre, és nem – mondjuk – mindjárt az első helyre rangsorolni a „magyar-ellenességek” sorában?

Nyilván nem szabhatok mércét a szigorúságnak. A belátásnak viszont igen: a két nemzetrész soha nem fog dűlőre jutni egymással, ha nem igyekszünk azonos mércével, azonos szigorúsággal mérni. Márpedig az MVSZ-nek ezen a sajtótájékoztatóján még egy név került terítékre, mégpedig Németh Zsolté, a Fidesz oszlopos tagjáé. „Döbbenetesnek tartjuk – nyilatkozta Patrubány Miklós az MVSZ nevében –, hogy [a brüsszeli tanácskozással] azonos időben üléselő magyar Országgyűlés külügyi bizottsága egyetlen kiegészítő észrevételt sem fűzött Románia csatlakozási szerződéséhez. Különös felelősség terheli Németh Zsolt bizottsági elnököt, akit a Székely Nemzeti Tanács elnöke levélben kért fel az erdélyi magyar autonómia-törekvések támogatására. A Magyarok Világszövetsége felszólítja Németh Zsolt urat, hogy mulasztásáért kövesse meg a Székely Nemzeti Tanácsot és az egész erdélyi magyar nemzeti közösséget”.

Tehát, hogy világos legyen: vagy mindannyiuk viselkedése kimeríti a magyar- és nemzetellenesség minősített esetét, vagy egyiküké sem. Ám ha úgy véljük, mindannyiuké, akkor nem maradhat megválaszolatlanul a következő kérdés sem: Ki maradt? Ki maradt még a nemzeti táborban? Van-e még nemzeti tábor egyáltalán?

5. Nácik és nacionalisták

Vajon mi és ki lehet (vagy inkább: legyen) az utolsó (az ötödik) eset és elkövetője, amelyről és akiről úgy vélem, még akkor sem példázza ő a magyar- és nemzetellenesség valamiféle minősített esetét, ha a „nemzeti” törzs teljesen egyöntetűen így ítéli is meg, sőt, az elrettentő példák közé sorolja.

Több megfontolásból is imént idézett Nobel-díjasunk, Kertész Imre illik leginkább erre a modell-szerepre, mégpedig ama nevezetes megnyilvánulása miatt, melyről a Die Zeitnek adott interjújából tudunk. Ebben (a 2002. évi országos választások előtti időszakra utalva) kijelentette: „Magyarországon nyílt antiszemitizmus uralkodik. Nyíltan nácik, agresszív nacionalisták lépnek fel a médiában”⁴⁰⁹.

⁴⁰⁹ 2002. október 24.

Különösen érdekes most számunkra ennek a nyilatkozatnak az itteni, megfelelő értékelése, mivel a médiában az idő tájt nyíltan fellépő „nácik, agresszív nacionalisták” legfőbbike a túloldal felfogása szerint éppen Lovas István, aki az „Antiszemita” példatárnak ugyancsak a logikailag ötödik (utolsó) helyére került; s éppen azt bizonyítottam be róla, hogy megnyilvánulásait semmilyen tekintetben nem mozgatja az eredetei (faji) értelmezés szerinti antiszemitizmus; az a tény pedig, hogy az általa kíméletlenül ostromozott jelenségek mögött éppen zsidók és zsidó érdekek is meghúzódnak, semmiképpen nem teszik jogossá az antiszemitizmus vagy a (kirekesztő) nacionalizmus vádját.

Nos, be kell vallanom, hogy csak akkor látok esélyt ott kifejtett logikai láncolatom általánosabb körű elfogadására, ha nemcsak Lovas dolgában sikerül az antinacionalista törzsben megértőkre lelnem, hanem Kertész dolgában is a (nem kirekesztő) nacionalisták táborában. Egyébként eme esélyteremtési törekvésemnek tudható be, hogy a Törzsi trilógia Harmadik könyvében (A megoldás nyomában) egész fejezetet szentelek Kertész Imrének és Nobel-díjának (ld.: A feladvány című fejezetet); mint ahogy az is, hogy itt, e példatárban kísérletet teszek annak (nyilván a nacionalistákkal való) elfogadtatására, hogy bár vannak magyarok, akik okkal érezhetik úgy, hogy Kertész Imre ellenükben – őket magyarságukban, nemzetükben megsértve, netán megszegyenítve – munkálkodik, semmiképp nem helyénvaló az írókat magyar- és nemzetellenesnek tekinteni, bélyegezni.

A bélyegragasztóknak mindig elsődleges szempontjuk kellene, hogy legyen a „vádlottak” elsődleges szándéka: amíg a baloldalon nem értik meg, hogy Lovas a hosszú évtizedeken át hizlalt baloldali hegemonia, egyszersmind az átmentett privilégiumok felszámolásának legeltökéltebb s legnagyobb hatású törzsi harcosa, aki nélkül ez a hegemonia még annyira sem gyengült volna meg, mint amennyire meggyengült, addig azt a rejtélyt sem fogják tudni megoldani, hogy a szemükben ilyen „náci, fasiszta, antiszemita, anarchista” stb. ember hogyan lehet a jobboldal kedvence. A kognitív disszonancia meglehetősen általános törvényszerűségét követve, a baloldalon sajnos nem úgy próbálják felszámolni ezt az ellentmondást, hogy legalább csekély megértést és elismerést tanúsítanak Lovas páratlan demokráciaépítő (!) teljesítménye iránt, hanem – az ellentmondás feszültségét oldandó – a jobboldalt ruházzák fel ugyancsak a „náci, fasiszta, antiszemita, anarchista” stb. jellemvonásokkal.

Nincs ez azonban különkülön a másik oldalon sem. Itt is oly ritka, mint a fehér holló (hogy egyet említsek: Kristóf Attila), aki nem csupán eredményüket nézi, de szándékuk szerint is mérlegeli az antinacionalisták ténykedéseit, megnyilvánulásait. Amikor Kertész a szóban forgó nyilatkozatot tette, kétségkívül ártott a magyar nemzetről kifelé sugárzott, amúgy kíváncsúnak, és kétségtelenül ártott a médiában fellépő, neves jobboldaliaknak. Még sincs okunk azt feltételezni, hogy nyilatkozatának közvetlenül ez lett volna a célja is: az ország lejáratása, vagy az A-fegyver praktikus bevetése az ellentábor harcosai ellen. Nem. Kertész azért szólt így, mert a választások előtt (során) két törzs ugrott egymásnak, az antinacionalistáké és a nacionalistáké, s mint a koncentrációs táborokat hajdan megjárta zsidók egyike, ezt valóban, szó szerint úgy élte meg, ahogy nyilatkozta. Az ő szemüvegén keresztül nehéz nem úgy látni a dolgokat, ahogy ő látta, mint ahogy a Lovasén keresztül is nehéz másképp látni, mint ahogy ő látja. Kertész küldetesként éli meg, hogy emlékezzen – s ha kell, idejében figyelmeztessen; s nem különösebben mérlegeli, hogy e fontos feladata teljesítése során mit kap a fejére. Lovas nem különben: ő is küldetést tölt be, önként vállaltat, és semmivel sem kevésbé fontosat. S őt sem futamítják meg a záporozó ütések, inkább fokozzák harci kedvét, újabb csatákra ösztökélve. De már az sem nagyon érdekli, ha időnként mélyebbre üt a kelletténél és az illendőnél: kapott már övön alulit ő is eleget, semhogy ilyen „kicsinységekre” adna.

Ráadásul Kertész és Lovas abban is hasonlít egymásra, hogy a Hatalom láttán mindig „viszketni kezd” a tolluk. Szókimondásra születtek, nem hallgatásra. Lássuk be, balliberális oldalon nem sokan mondtak olyan lesújtó szavakat Demszky városára, mint éppen Nobel-díjasunk. Ugyanez az ember ahhoz is elég bátor volt, hogy a német egyesülés tízéves

ünnepségén („a német egység napján”)⁴¹⁰, meghívott díszvendégként és egyik előadóként Európa válogatott hatalmasai előtt megfedje Németországot és Franciaországot, mert nem támogatták kellően lelkesedve Amerika Irak elleni háborúját. Ugyanaz a küldetési mozzanat: Amerika és Izrael (Amerika és Izrael zsidósága) egymás szövetségesei ebben a háborúban; a gondolat végén és mögött tehát ott van Izrael: lényegében (Kertész számára) a Holokausztra adott egyedüli kézzelfogható válaszként.

Kirekesztő nacionalistaként ezen a ponton felkaphatnánk a fejünket, hogy íme, a bizonyíték: Kertész igazi hazája Izrael, a szíve más országot szolgál, tehát tagadhatatlan a magyarellenessége. Nem kirekesztő nacionalistaként viszont, akik belátjuk, hogy az antinacionalisták is e nemzet – a magyarság – részei, még akkor is, ha másképpen magyarok, mint mi volnánk, nos, nekünk tudomásul kell vennünk, hogy ez a sajátos zsidó felfogás is a magyar élet szerves része. És amíg ezt a felfogást a méltányolható félelem s önvédelem táplálja, s nem a többség – nem a másik törzs – tudatos és alantas (módszeres) gyengítésére irányul, addig nem helyénvaló magyarellenesnek, nemzetellenesnek nevezni. Még akkor sem, ha eredményében, át-tételesen, netán az volna.

⁴¹⁰ 2003. október 3-án

STÁTUSTÖRVÉNY: EGY IGAZI LAKMUSZ

*„Jó volna tudatosítani a magyar választókban, hogy a státustörvény kérdése nem csak a határon túli magyarokról és azokról szól, akik a nemzet egészében gondolkodnak. A törvény sorsa a magyar érdekérvényesítő képesség lakmusa: ha az unióval és a szomszédokkal szemben meg tudják védeni azt, akkor jó esélyünk van arra, hogy a szabolcsi almatermesztő és a dorogi nyugdíjas érdekeit is megvédi, ha arra kerül a sor” – állapítja meg a tőle megszokott lényeglátással az egyébként erdélyi Lukács Csaba újságíró.*⁴¹¹

Nos, akkor nem sok jó vár sem a szabolcsi almatermesztőre, sem a dorogi nyugdíjasra...

*

A lakmusz egy olyan festékanyag, amely savanyú oldatban vörös, lúgosban kék színt kap. A *státustörvény* pedig egy olyan lakmusz, amelynek nemcsak a színe, de még a neve is megváltozott, amikor „nacionalista” közegből „antinacionalista” közegbe került: elfelejtődött a „státus”, helyére nyomult a „kedvezmény”.

A szinte észrevétlen – mindenesetre a közvélemény számára nem tudatosított – névváltozás híven tükrözi azt a felfogásbeli távolságot, amely a két törzsnek a nemzethez mint közösséghez való kötődését, viszonyulását jellemzi. A *státustörvény*, bár kezdetektől kedvezményekkel kecsegtetett a határon túli magyarok számára, a hangsúlyt (amíg csak tehetette) a *szimbólumra* fektette: az ún. *magyarigazolvánnyal* igazolt külhoni magyar *státusra*, amely ha csak nagyon gyengét is, de mégis *jogi* kapcsolatot (kedvezményekre jogosító viszonyt) létesített, egyúttal pedig erős *érzelmi* köteléket (l. magyarságtudat, nemzettudat) teremtett a határon túli (volt szocialista országbeli) magyarok és az anyaország, illetve a nemzet egésze között. Ezzel szemben amikor a *kedvezménytörvény* szóhasználat jóformán teljesen kiszorította a *státustörvény* kifejezést (2002-2003), a szocialisták a *kedvezménynyújtás* pragmatikus – azaz konfliktusmentes – lehetőségét állították a figyelem középpontjába, miközben a magyarság- és nemzettudat erősödése-erősítése helyett éppen ennek lehetséges gyengítésére, a más (főképp a román és szlovák) nemzetiségekkel szembeni „diszkrimináció” elkerülése törekedtek. A törvény módosítása (2003. **szeptember**) utáni ellenzéki (fideszes) kifogásokra az egyik szocialista honatya egyenesen azt a választ adta, hogy hiszen a törvény a mostani formájában *több anyagi támogatásra nyújt lehetőséget*. A módosított törvény ugyanakkor azoknak a *nem* magyaroknak (magukat nem magyarnak vallóknak) az anyagi (oktatási) támogatását is lehetővé teszi, akik magyar tanintézményekben, magyar nyelven kívánnak tanulni; ezáltal pedig elvált a kedvezmény lehetőségének és a *magyarigazolvány* birtoklásának az egyértelmű kapcsolata, ami ez utóbbi jelképértékét (szimbolikus erejét) egyértelműen csökkenti.

A státustörvény-lakmusznak ugyanakkor nemcsak két alapszíne, de több árnyalata is van; szocialista közegben kezdetben kimondottan elmosódott, halvány színváltozatokat mutatott, vagyis e politikai-szellemi kör nem fejezett ki határozott ellenszenvet vagy elutasítást a magyar státus gondolatával szemben. Első alkalommal, az országgyűlés 2001. június 19-ei ülésnapján – ráadásul ellenzéki pozícióból – a szocialisták még meg is szavazták a törvényt. De ami ennél is meglepőbb, hogy a *hazafiúi, nemzeti lelkesedés* félreérthetetlen jeleit mutatták. A parlamenti jegyzőkönyv tanúsága szerint a szavazási eredmény megjelenésekor „a képviselők felállva, a páholyban helyet foglaló meghívottak felé fordulva hosszan tapsoltak”.⁴¹²

⁴¹¹ Lukács Csaba: Három óra látszatdemokrácia. Kétszázezer aláírás a kedvezménytörvény védelmében. (Magyar Nemzet, 2003. május 23.).

⁴¹² Idézi Kürti László: „Megnyertük a XXI. Századot” – a státustörvény és ami mögötte van. Magyarország Politikai Évkönyve 2002. I., 507-508. o.

Márpedig a tapsolók között ezúttal a szocialisták is ott voltak. A státustörvény sorsát figyelemmel kísérő Kürti László szerint a kilencvenkét (!) százalékos parlamenti támogatottság azt jelenti, hogy „a kormánypártok és a szocialista párt is érezte [a] Magyarország és a határon túli magyarok jövőjét meghatározó törvény mérőföldké szerepét”.⁴¹³

A szocialista lelkivilág szempontjából e meglepő – a később történetek fényében pedig egyenesen hihetetlennek és érthetetlennek tűnő – politikai mozzanatnak komoly jelentőséget kell tulajdonítanunk. Legelsőképpen is arra hívja fel a figyelmet, hogy az MSZP valóban egy identitását vesztett, identitását kereső politikai társaság, amely elsősorban gyakorlatias választásokat igyekszik adni az előtte felbukkanó, megkerülhetetlen kérdésekre. Antinacionalizmusa ezért sem annyira eltökélt és végletes (mint például a szabad demokratáké, akik egyedülként nem szavazták meg a törvényt). Nem idegen tőle a „nemzeti” tábor felé való nyitás gondolata, politikájának „nemzetesítése” (l. később: a Medgyessy-kormány mint a „nemzeti közép” kormánya), leginkább ugyancsak praktikus megfontolásokból. Soha nem volt és soha nem lesz kezdeményezője egy Orbán-féle státustörvénynek, viszont hajlandóságot mutat az effélékre való rácsatlakozásra, ha a nyilvánvaló gesztustól politikai hasznot remélhet; s ilyenkor még a hazafiúi lelkesedés arrafelé (baloldalon) ritka érzésének is szívesen átadja magát.

A mögött a tény mögött, hogy a kezdeti pragmatikus hajlandóságból a szocialisták hamarosan átváltottak a státustörvény nyílt támadásába, lejáratásába, éppen a remélhető haszon hirtelen eltűnését, pontosabban e helyzet ellenzéki felismerését fedezhetjük fel. „Kétségtelen, hogy a státustörvény elfogadása az Orbán-kormány négyéves periódusának sikertörténete” – állapítja meg Kürti László, s hozzáteszi: „Meghozatala sokkal nagyobb mérvű, visszhangjában pedig sokkal hangosabb volt, mint a szomszédos államokkal megkötött 1996-os kétoldalú szerződések.”⁴¹⁴ Ami nem csoda, ha azt tekintjük, hogy a „2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról” azt a célt fogalmazta meg, hogy a magyar állampolgárokkal azonos jogokkal ruházza fel a határon túli magyarokat – mint hatálya alá tartozó személyeket – a kultúra, oktatás, ösztöndíjak, társadalombiztosítás, utazási kedvezmények és a munkavállalás szempontjából.

Nyilvánvaló, hogy az akkori ellenzéki pártok (az MSZP mellett az SZDSZ, amelyről később külön szólok) semmit nem akarhattak kevésbé, mint hogy ez a siker tartós maradjon. Mivel az MSZP egyszer már megszavazta a törvényt, s mivel a határon túli magyarok ellen nem akart nyíltan fellépni, nem a státustörvény visszavonására tett kísérletet; csupán annak a bebizonyítására, hogy eredeti (elfogadott) formájában zavarokat okoz olyan gyakorlati kérdésekben, mint például ki számít magyarnak; ezzel is összefüggésben szítja az ellentéteket a szomszédos országokkal; lassíthatja, sőt, ellehetetlenítheti az európai integrációt; nem utolsósorban pedig közvetlenül sérti a magyar lakosság (értsd: az anyaországiak) érdekeit.

Nos, mint látni fogjuk, az MSZP (az SZDSZ-szel karöltve) a „bizonyítási eljárást” sikeresen végrehajtotta. Utólag visszatekintve, ez csak részben köszönhető saját politikai ügyességének; legalább ennyit nyomott a latban, hogy a Fidesz rosszul mérte fel a gyakorlatba ültetendő törvény határon túli, és még ennél is szélesebb, nemzetközi környezetét, pontosabban ennek erős ellenérdekeltségét.

A törvény megalkotásával a Fidesz lényegében a magyar alkotmánynak abból a passzusából indult ki, amely szerint Magyarország felelőséget visel a határon túli magyarokért; márpedig a határon túli magyar kisebbségek rászorultak az anyaország megkülönböztetett figyelmére, éppen az ellenük irányuló, nacionalista elnyomó politika miatt. A nagyobbik kormánypárt, úgy tűnik, komolyan vette azt a szót is, hogy Európának érdeke: bővülő unióját erős nemzetek alkossák, amelyek integrálódásuk után is őrzik nemzeti vonásaikat. Európa hivatalos és nem hivatalos reagálásai azonban semmilyen tekintetben nem igazolták a

⁴¹³ Id. mű 508. o.

⁴¹⁴ Uo.

Fidesz jóhiszeműségét és optimizmusát. Orbánék szemlátomást arra játszottak, hogy mivel a román törvényekbe nem ütközik a törvény, a magyarságukat vallók igazolását a magyar állam nyugodtan jogerőre emelheti. Vagyis „amit nem tilt a szabály, azt szabad”, nyilatkozta például Martonyi János külügyminiszter a Népszabadságban. Az egy pillanatig nem volt kétséges, hogy a román fél nem fogja tudni megemészteni a magyar státustörvényt, de ez nem tűnt túl nagy problémának; a román tiltakozás akár még hozhatott is valamennyit a politikai konyhára. És még nem is feltétlenül csupán a magyarság körében; a román nacionalizmus újbóli megmutatkozása akár Európa rosszallását is kiválthatta volna.

Orbánék azonban többszörösen is tévedtek.

Mint kiderült, Európát – hacsak nincs valami külön nyomós oka rá – igazából nem nyugtalanítja valamely nemzeti vagy etnikai kisebbség elnyomása; annál inkább az integrálódni kész országok közötti bármiféle súrlódás. Amikor Orbánék – hogy kifogják a szelet a román nacionalisták vitorlájából – 2001 július elején arra kérték az Európai Bizottság velencei bizottságát, hogy vizsgálja meg az európai országok hozzáállását a területükön kívül élő kisebbségek ügyében, a kapott válasznak csak az egyik fele volt megnyugtató: minden anyaország felelősséget érezhet egy másik állam területén élő kisebbségeiért. Ugyanakkor a bizottság úgy ítélte meg, hogy ehhez a már megkötött kétoldalú szerződések és a már meglévő keretek nyújthatnak megfelelő formát; továbbá az anyaország a kedvezményeket csak a saját országhatárain belül, illetve annak az országnak a beleegyezésével nyújthatja, amelyben a kedvezményezett kisebbségek élnek.⁴¹⁵

Bár mindkét fél igyekezett a saját szája íze (politikai haszna) szerint értelmezni az állásfoglalást, egyértelmű, hogy Európa egyfelől arra figyelmeztette Romániát, hogy nem zárkozhat el teljesen Magyarország felelősségvállalási törekvése elől, másfelől viszont arra figyelmeztette az Orbán-kormányt, hogy fogja vissza magát ebbéli igyekezetében. Októberben – a státustörvény végrehajtási utasítás-tervezetének többszöri, jelentős módosítása (lényegében „tompítása”) után, illetve ezek ellenére – Rolf Ekeus, az Európai Bizottság Együttműködési Szervezete kisebbségügyi főbiztosa egyenesen annak a véleményének ad hangot, hogy az egyoldalú kisebbségi intézkedések bomlasztó hatásuk lehetnek az államok kapcsolataiban.⁴¹⁶ Mintha csak saját szocialistáinkat hallanánk, akiknek pontosan erre a srófra jár az agyuk: nem a megoldandó probléma – ennek létezése – az elsődleges; nem az a természetes, hogy a létező probléma megoldása érdekében akár konfliktusokat (ütközéseket) is vállalunk; hanem az, hogy a konfliktus elkerülése érdekében lehetőleg nem feszegetjük a létező problémát, lemondunk jogainkról, beletörődünk hátrányos helyzetünkbe. Merünk és tudunk kicsit lenni.⁴¹⁷

⁴¹⁵ Id. mű 514. o.

⁴¹⁶ In: id. mű 516. o.

⁴¹⁷ Itt kell megjegyeznünk, hogy természetesen a szocialisták mentalitása sem teljesen egyforma. A nemzeti érdekek érvényesítésére az elmúlt tízegynéhány évben ugyan egyikük sem volt hajlandó komoly ütközéseket vállalni, de a Kovács László-féle „öszönös” önfeladástól még a Medgyessy Péter-féle barátkozás, időnként mégis számon kérő és szóvá tevő politika is jókora távolságra van. Bár a magyar miniszterelnök annak ellenére elment Romániába (a kedvezménytörvény végrehajtásáról szóló román-magyar megállapodás aláírására), hogy a román miniszterelnök nem teljesítette korábbi ígéretét, s nem adott (nem vívott ki) szabad utat az aradi Szabadság-szobor felállításának), Medgyessy igyekezett kellően fagyosan viselkedni s nemtetszésének hangot adni. (Ez Kovácsnak még sose sikerült). A magyar miniszterelnök egyelőre (2003. októbere) kitart abban a törekvésében is, hogy az EU alkotmányába kerüljön bele egy olyan passzus, amely a kisebbségekkel való megfelelő bánásmódra kötelezné a tagországokat. Úgy tűnik, mostani miniszterelnökünkben – a politikai pragmatizmuson, haszonlesésen túl – ugyancsak dolgozik az büntudat, mint két ciklussal korábban Horn Gyulában: kétes múltjuk arra kötelezi lelkiismeretüket, hogy igyekezzenek „jó uralkodók” lenni, s tőlük telhetően a nemzet egészének javát szolgálni.

Ilyen óvatos és elutasító nemzetközi környezetben, és ezzel hamar azonosuló hazai (szocialista és szabad demokrata) ellenzék mellett Orbánéknak nem lett volna szabad ennyire figyelmen kívül hagyni a román nacionalisták várható reakciójának erejét. Kifejezetten politikai hibának tekinthető például, hogy a kedvezmények hatályát eredetileg a vegyes házasságbeliek hozzátartozóira is kiterjesztették, ráadásul ezt a gesztust ugyancsak megerősítették volna egy szimbolikus jelentőségű dokumentummal, az ún. hozzátartozói igazolvánnyal. Ez a kísérlet a román – de ugyanígy például a szlovák – nacionalizmus erőterében teljesen magától értetődően váltott elementáris dühöt, hiszen azt a – talán nem is alaptalan – feltételezést támasztotta, hogy a magyarok így próbának szimpatizánsokat toborozni a nem-magyarok köreiből.

Orbánéknak – az eddigieken túlmenően – volt még egy hasonlóképpen súlyos politikai melléfogásuk, ami azonban kevésbé vethető a fiatal demokraták szemére. Ép ésszel és ép erkölcsi érzékkel (ha úgy tetszik, dörzsölt politikai múlt nélkül) nehezen fogható fel, hogy a határon túli legnagyobb magyar kisebbség képviselője, a Románia Magyarok Demokratikus Szervezete (RMDSZ) a nemzeti érdekeket kifejezetten szem előtt tartó (nacionalista) politikai erővel szemben inkább a hazai megrögzött antinacionalistákkal, némelykor pedig egyenesen a román nacionalistákkal talál hangot. (Ha mégis magyarázatot keresünk, két elemre bizonyosan gondolnunk kell. Az egyik: a romániai magyarság köreiben, ha nem is általánosan, de valóságosan jelen volt az a félelem, hogy ha a státustörvény a román fél egyetértése nélkül kerül bevezetésre, akkor ezt a határon túli magyarokon fogják megtorolni. Az RMDSZ-nek tehát volt mire rájátszani. A másik: az RMDSZ Markó-féle nómenklatúrája jól megtalálta a hangot a román politikai tényezőkkel, s ez gyümölcsöző hatalmat – politikai-gazdasági befolyást – teremtett a saját maga számára; olyannyira, hogy azt is megengedheti magának: a régóta megígért belső – RMDSZ-en belüli – választásokat elhamiskodja.)

A Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) sorsdöntőnek tekinthető, 2001 október végi ülése előtt (amikor a velencei bizottság állásfoglalása és különféle ellenvélemények figyelembevételével kívánták módosítani és véglegesíteni a státustörvény végrehajtásának tervét) Kovács László MSZP-elnök Bukarestbe látogatott és találkozott Markó Béla RMDSZ-elnökkel és Adrian Nastase román kormányfővel. Ezek után az október 25-26-i értekezleten:

„Markó Béla és az RMDSZ vezetősége hangsúlyozta, hogy Adrian Nastase javaslata, miszerint a magyarigazolványokat helyettesítse az RMDSZ tagsági könyve, elfogadható és könnyen kivitelezhető. Ezt az álláspontot azonban Tőkés László hevesen kifogásolta. Tőkés érvelése szerint RMDSZ-tag lehet bárki nemzeti hovatartozásától függetlenül (tehát románok is), és így a nemzeti azonosságtudat, amit a státustörvény hivatott ápolni, elveszne a román RMDSZ-állampolgárok preferálása miatt. Hasonló kifogásokat fogalmaztak meg a jobboldali pártok képviselői is; úgy a Fidesz, mint a MIÉP Tőkés László javaslatát és kifogásait támogatták.”⁴¹⁸

Ezen az értekezleten a státustörvény-lakmusz már a szocialistáknál is határozott színt öltött (noha a végletes, erőteljes változat december végéig még várat magára). Kovács a szomszédokkal való egyeztetés és a békés egymás mellett élés fontosságát hangsúlyozta, ennek megfelelő kompromisszumokat (túloldaltól nézve: nemzeti önfeladást) javasolt, mire beszéde alatt **Kövér László, a Fidesz alelnöke** tüntetőleg kivonult a teremből. (Az SZDSZ tekintetében az egyértelmű, határozott szín – a teljes elutasítás színe – változatlanul mutatta magát. A párt nevében felszólaló Eörsi Máttyás országgyűlési képviselő szerint beigazolódtak korábbi fenntartásaik: a státustörvényből származó okok miatt a szomszédos országokkal megromlott a viszony, és ennek a magyar kisebbségek isszák meg a levét.)

A végül mégis elfogadott, a MÁÉRT záródokumentumába foglalt nyilatkozat arról tanúskodik, hogy a Fidesz (is) igyekezett figyelembe venni a legerőteljesebben hangoztatott

⁴¹⁸ Kürti László, id. mű 515. o.

román (szlovák) kifogásokat, ugyanakkor nem engedett a legfontosabb alapelvből, a státustörvény (magyarigazolvány) szimbolikus jelentőségéből, szerepéből. A velencei bizottság tanácsának is megfelelően a (határon túli) ajánlószervezetekre csak tájékoztató, és nem hitelesítő feladat hárul; a magyarigazolvány nem etnikai hovatartozást fejez ki, csak kedvezményre való jogosultságot, s a magyar konzulátusok fogják hitelesíteni és Magyarországra továbbítani; a magyar identitás (pontosabban: a magyar nyelvtudás, valamint a magyar szervezetekben, pártokban betöltött tagság) igazolására a határon túli magyar szervezetek, pártok adnak véleményt és javaslatot.

E valóban kompromisszumos megoldások ellenére Pozsony és Bukarest újból heves reagálásokkal fejtette ki a státustörvénnyel kapcsolatos kritikáját. Jaroslav Chlebo pozsonyi külügyi államtitkár érvelése egyenesen odáig ment, hogy kijelentette, a státustörvény „ellentétes az európai jogrenddel, bizonyos részei pedig nem egyeztethetők össze Szlovákia törvényeivel... és veszélyeztetheti ezeket a jószomszédi kapcsolatokat, a közép-európai stabilitást, gerjesztheti a nacionalizmust”.⁴¹⁹ Románia pedig december 1-én bevezetett egy sürgősségi szigorított határátlépést, amely szerint a Magyarországra utazó román állampolgároknak legkevesebb öt napra elegendő, 250 eurónak megfelelő összeggel kell rendelkezniük.⁴²⁰

A magyar balliberális ellenzék számára megvolt a lehetőség, hogy – ha már elfogadta a MÁÉRT kompromisszumos záródokumentumát; ha már nem vállalta az alá nem írás nyilvánvaló politikai veszteségét – besegít a státustörvény megvalósításába, felveszi a harcot a román és szlovák nacionalista szólamokkal szemben; akár annak a ténynek a hangoztatásával is, hogy szomszédjaink nem jeleskednek a magyar kisebbség jogainak érvényesítésében, nagyon is indokolt tehát a magyar állam megkülönböztető figyelme, gondoskodása. E helyett azonban e balliberális ellenzék – történelme során nem először – megnyilatkozásaival egyenesen lovat adott a magyarellenés nacionalisták alá. Szent-Iványi István (SZDSZ) azt hangoztatta, hogy „előkészítetlen” volt a kedvezménytörvény; Tabajdi Csaba (MSZP) pedig azt, hogy a román-magyar viszony „tíz évvel ezelőtti szintre süllyedt vissza”. (Hogy mennyire „nem szükségszerű”, hogy így legyen, ugyancsak egy szocialista politikusra lehet hivatkozni: a párt „nemzeti” szárnyához tartozó Géczi József ezt nyilatkozta 2003. szeptemberében a Népszabadságnak: „Példát vehetünk a románokról: nemzeti ügyekben ott jobban egyetért és együttműködik kommunista, demokrata és nacionalista román, mint mi, magyarok.”⁴²¹)

A sikersztori rohamosan veszített egykori fényéből. A tavaszi országos választás időpontja pedig rohamosan közeledett. Orbán Viktor a hazai belső ellenzékre nem számíthatott, de Románia messzemenő politikai érdekére igen: az Európa Unióba való készülődésében szomszédunk nem nélkülözhetette Magyarország jóindulatát, támogatását; megakadályozni a tagságukat valószínűleg nem tudtuk volna, de megnehezíteni a dolgukat, egészen bizonyosan. A magyar miniszterelnök tehát egy huszárvágással – nem csak a MÁÉRT záródokumentumába, de a státustörvénybe foglaltakat is meghaladva – olyan kompromisszumokat ajánlott román kollegájának, amelyek (természetesen hosszú és intenzív szakértői egyeztetések után) kedvező román fogadtatásra számíhattak. A végül sikeresen nyélbe ütött változtatás két legjelentősebbikének egyike: a hozzátartozói igazolvány (s vele a kedvezmények) ki-maradása; másika: a magyarigazolvánnyal rendelkezők számára biztosított **három hónapos** magyarországi munkavállalási lehetőség. Mintegy karácsonyi ajándékként a határon inneni és túli magyarok számára, december 23-án Orbán Viktor és Adrian Nastase magyar-román egyetértési nyilatkozatot írt alá Budapesten. Ráadásul mind a két fél saját győzelmeiként értékelte, ami a lehető legnagyobb hozadék a politika világában. Minden bizonnyal sok élő

⁴¹⁹ In: Kürti László, id. mű 516. o.

⁴²⁰ Uo.

⁴²¹ Népszabadság, 2003. szeptember 16.

tanú számára emlékezetes – és még sokáig emlékezetes marad – Orbán Viktornak az a fel-szabadult, elégedett (túloldalról nézve: önelégült) mosolya, amellyel a nyilatkozat kölcsönös aláírását nyugtázta a televízió képernyőjén, milliók szeme láttára. S ne feledjük: pár hónappal a 2002. évi, tavaszi országos választások előtt. Az ifjú – és sok tekintetben tapasztalatlan – kormányfő nem tudhatta, hogy e pompázatos diplomáciai huszárvágással csak csatát nyert; s a jobboldal tavaszi vereségének – a háború elvesztésének – egyik oka éppen e pírruszi győzelemben keresendő.

Ez volt ugyanis az a pillanat, amikor a lakmusz elnyerte egyértelmű, tiszta, harsány színét; mondhatnánk, a balliberális törzs felöltötte harci díszét, s totális ellentámadásba lendült. A Népszabadság már december 27-én majd egyoldalas cikkében („Képtelen ár”) támadja a „baljós csomagot”, amellyel a magyar miniszterelnök megajándékozta volna román kollegáját.⁴²² (Egyébként sokat elmond a státustörvény törzsi háborús szerepéről-jelentőségéről az a tény, hogy miközben e balliberális lap két választás között az országos politikai napilapok közül általában a legkiegyensúlyozottabbnak mondható, s csak a választásokhoz közeledvén ölt egyszeriben erőteljes törzsi vonásokat, a szóban forgó törvényhez mindig is ellenségesen viszonyult. Kürti megállapítása szerint: „A Népszabadságban főleg a magyar ellenzékiek kritikája, az erdélyi félelmek és viszontagságok, valamint a román és a szlovák kormánykörök nézetei jelentek meg, és nem jelent meg olyan cikk, amely a státustörvényt éltette volna, vagy pozitív fényben tüntette volna fel.”⁴²³)

A Népszabadság vélt vagy valóságos jeladására, mindenesetre az év utolsó napjain egymásra jelentek meg a fenyegető nyilatkozatok a román menekültek és munkavállalók áradatáról, a magyar munkaadókat és munkavállalókat fenyegető félelmekről. „Szabályos” licitálás folyt a beözönlők várható számáról, fel egészen 23 millióig. Nagy Sándor MSZP-frakcióvezető közleményben hangsúlyozta, hogy „A Magyarországon élő emberek tíz- és százezreinek munkahelye kerülhet veszélybe a kormány meggondolatlan lépése következtében.”⁴²⁴ Horn Gyula a tőle megszokott „sejtetéssel” nem zárta ki, hogy „valamilyen titok, alku áll a megegyezés hátterében”, és ezért sürgette a törvény végrehajtásának felfüggesztését.⁴²⁵

Nem kétséges, hogy e mögött az erkölcsileg súlyosan kifogásolható politikai akció mögött (amelyben nem annyira a nyilvánvaló hazugság volt a legnagyobb bűn, nem is annyira a kiszolgáltatott tömegek kenyérféltésére való alantas rájátszás, hanem a hazai és a határon túli magyarok egymás ellen való, rejtett kijátszása) már a két törzs teljesen fékevesztett – élet-halál – küzdelmét kell látnunk. S ebben a helyzetben, a hatalom visszaszerzése érdekében a Ron Werber-féle⁴²⁶ negatív, romboló kampányra áttérő MSZP (akárcsak a vele társuló SZDSZ) számára az se számított, hogy aláássák azt a státustörvényt, amely hosszú évtizedek után először igazolta a határon túli magyarok számára, hogy a nemzet többi (anyaországi) része valóságosan törődik vele, valóságosan próbál enyhíteni kisebbségi sorsa fájdalmán, nehézségein. S mindezt úgy, hogy segíteni akarja a szülőföldön való megmaradást, az azonosságtudat megőrzését, egy egészségesebb nemzettudat kialakulását, az anyaországgal való szorosabb kapcsolat kiépülését. Választási kampányában az MSZP nem ezeknek a fontos céloknak a megőrzésére, hanem a *kedvezménytörvény* felülvizsgálatára tett ígéretet; nem a magyar nemzet céljainak, érdekeinek érvényesítését, hanem az szomszédos államokkal való megegyezést és az Európai Unió elvárásainak való megfelelést hangsúlyozta. A „merjünk kicsik lenni” szellemében.

Másfél évvel később, 2003. júniusában, amikor a már a szocialisták által összehívott MÁÉRT meghívottjainak többsége elfogadta az új szemléletű törvénymódosítás tervezetét, s a

⁴²² In: Kürti László, id. mű 517. o.

⁴²³ Uo.

⁴²⁴ Népszabadság, 2001. december 28.

⁴²⁵ Magyar Hírlap, 2001. december 29.

⁴²⁶ Az MSZP izraeli kampánytanácsadója

törvény a parlamenti megszavazásra várt, Németh Zsolt (Fidesz) nyilatkozatában megértéséről biztosította azon szervezeteket, akik a Magyar Állandó Értekezleten támogatták a módosítást, hiszen „nem nagyon volt más választásuk”; ugyanakkor úgy vélte, a kormány hagyta, hogy a státustörvény „ebek harmincadjára” jusson a nemzetközi diplomácia színterén.⁴²⁷ Ezzel szemben Tabajdi Csaba (MSZP) úgy vélte, senkinek nem jó az, ha a Fidesz riogatja a határon túli magyarokat azzal, hogy a módosítás valami érdemit elvesz a törvény eredeti szelleméből.

Nos tény az, hogy a törvénytervezetből – s a hamarosan megszavazott törvényből – kikerült az egységes magyar nemzetre való hivatkozás; s mivel a módosítás alapján román is hozzájuthat a kedvezményhez, megszűnt – de legalábbis csökkent – a magyarigazolvány szimbolikus jelentősége is. Annak fényében, hogy az MSZP-n belül Tabajdi Csaba azok kevesek közé tartozik, akikben határozott fogékonyság mutatkozik a nemzeti (nemzeti kisebbségi) kérdések iránt – nos, ha ő szerinte sem érdemi az, ami elmaradt, ebben ismét a lakmusz pontos jelzését kell látnunk: az antinacionalista MSZP csak igen korlátozottan nyitott a nemzeti eszmékre, szellemiségre, s az egész nemzeti kérdést voltaképp a hatalmi kérdések egyik megkerülhetetlen elemének, tényezőjének tekinti. Ha tehetné, elfelejtené az egészet, kedvezménytörvényestől, mindenestől. Az emlékezetes (hosszan tartó, lelkes) taps a parlamenti páholyban ülő Tőkés László és a többiek felé – a történelemnek talán egy soha vissza nem térő, kegyelmi pillanatának bizonyul.

A lakmusz – a kedvezménytörvény, a hozzá való valódi viszonyulás – helyesen mutatta, hogy az MSZP nem elsősorban a nemzetre, hanem másfelé figyel. Abban a parlamenti vitában, amely kedvezménytörvény új tervezetének gyorsított eljárásban való tárgyalását volt hivatott eldönteni, Tabajdi újra *feltette a régi lemezt*, s azt hangoztatta, hogy az előző kormány szembe került a szomszédok egy részével. Mintha ez nem lett volna természetes, sőt, egyenesen kívánatos, amidőn a magyar nemzet érdekeit más nemzeti nacionalistáival szemben kellett érvényre juttatni.⁴²⁸ Tabajdi Csaba egyúttal arra kérte a Fideszt, hogy valljon szint többek között arról: szeretné-e, hogy az Európai Tanács előtt álló Jürgens-jelentés ne marasztalja el Magyarországot. Mintha egy nemzet életének sorskérdéseit helyénvalóan dönthetnék el egy ellenérdekelte uniós bürokrata kifogásai?!

A lakmusz nem csak az MSZP, de az SZDSZ vonatkozásában is kiválóan működött. Eörsi Máttyás (SZDSZ) szerint azért lett volna szükség a gyorsított eljárásra, hogy az Európai Tanács júliusban már ne marasztalja Magyarországot a kedvezménytörvény ügyében. A szabad demokraták tekintete ugyanúgy nem elsősorban a nemzetre, hanem másfelé – egyszerre kifelé, s befelé, a párt holdudvara felé – függeszkedett.

Ezt az új, szocialista kedvezménytörvény-tervezetet már – szemben az egykori, Fidesz-félével – hamarosan megszavazta a Szabad Demokraták Szövetsége. Nemcsak a koalíciós partner iránti lojalitásból, inkább abból a megfontolásból, amit Kuncze Gábor pártelnök hangoztatott nyilatkozataiban: ebben a formájában már vállalható.

Vajon mitől lett ez vállalható, s mitől nem volt az a korábbi?

Lakmuszunk mindent megmagyaráz.

Bauer Tamás, a státustörvényt eredetileg radikálisan elutasító SZDSZ országgyűlési képviselője szerint e törvény tulajdonképpeni üzenete a következőképpen fogalmazható meg:

⁴²⁷ Magyar Nemzet, 2003. június 3.

⁴²⁸ „Uraim, furcsa, hogy Magyarország szomszédjait annyira bosszantja az ország státustörvénye, amikor éveken át hasonló, de még erősebb törvény vonatkozik rájuk. Izraelnek 1950-ben elfogadott törvénye a visszatérésre az újonnan érkezőknek sokkal több előnyt biztosít, mint a magyar. (...) Teljes mértékben legitim a vágy, hogy a magyarokat az anyaországba hozzák. A nemzetek fölötti érzéseket tápláló Európai Bizottságtól nem lehet elvárni, hogy ezt a vágyat megértsék, de Magyarország szomszédainak ezt tiszteletben kell tartaniuk.” (The Economist, Gilad Maayan, Kfar Saba, Izrael. Lovas István lapszemléje, Magyar Nemzet, 2003. október 3.)

„A ti voltaképpen hazátok a magyar állam, és nem az, amelynek polgárai vagytok. (...) a magyar állam szíve szerint megadná... amit attól az államtól, amelynek fennhatósága alá Trianon rendelt titeket, hiába vártok. (...) ne reméljete integrálódást annak az államnak a politikai közösségébe, amelynek polgárai vagytok (...) továbbra is reménykedjete valami másban, holott az valójában sohasem valósulhat meg”.⁴²⁹

Mint a politikai és nemzeti identitás – s ezen belül a státustörvény – egyik legkiválóbb hazai szakértője, Kántor Zoltán megállapítja: Bauer szerint ez a törvény különösen azért ártalmas, mert már elindult egy olyan folyamat, melynek végeredményeként a kisebbségi magyarok hazájuknak fogják tekinteni azt az államot, amelyben élnek. Ezt a folyamatot törné meg a státustörvény, amely szembe fogja állítani a kisebbségi magyarokat a többségi lakossággal, s így a szomszédos államokban élő magyarok hazátlanságát tartósítaná. Vagyis a szerző felfogásában a kisebbségi kérdés a megoldás felé halad, a határok „légiesítésével” közömbössé válik, hogy egy illető milyen nemzethez tartozik, s a kérdés addig kérdés, ameddig Magyarország és a szomszédos országok nem válnak az EU tagjaivá.⁴³⁰

Az egyébként a Soros-féle CEU-n (Közép-Európa Egyetemen) végzett, „nemzeti vaksággal” nehezen vádolható Kántor nem osztja ezt az optimista nézetet. Szerinte bár hipotetikusán elgondolható az, hogy a nemzeti elv meghatározó jellege megszűnik, viszont ennek egyelőre semmi jele nem mutatkozik, és a nemzeti versengés – nézete szerint – továbbra is meghatározó marad. A morális jellegű elvárás a szociológiai folyamatokkal szembeállítva azt állítom, hogy a hazátlanság érzése nem szűnik meg, és valamilyen formában továbbra is fennmarad a többségi és kisebbségi lakosság szembenállása is.⁴³¹

Bauer felfogása, ennek értelmezése közelebb vitt, de még juttatott el a megfejtésig, az SZDSZ kemény ellenállásának igazi magyarázatához. Amikor ugyanő arról beszél, hogy szerinte a romániai magyarok a romániai politikai közösség tagjai azáltal, hogy a romániai magyarok román állampolgárok és részt vesznek a romániai politikai életben⁴³² – nos, annyit már segít megsejteni, hogy a szabad demokraták számára az egész státustörvényben a leginkább nyugtalanító éppen az, hogy a magyarságuk révén akar embereket a nemzethez kötni (ahelyett, hogy hagyná asszimilálódni őket), tehát a magyar etnikumhoz tartozás válik a nemzethez tartozás kitüntetett elemévé (tényezőjévé, sőt, feltételévé), ami nyilván sérti (de legalábbis „joggal” sértheti) a maguk zsidó identitásához hangsúlyosan kötődő magyarokat (magyar állampolgárokat). Hogy mindez a sejtés (szövegértelmezés) nem csupán merő képzelgés, afelől nem hagy semmi kétséget egy másik, még nyíltabban fogalmazó szabad demokrata képviselő, jelesül Tamás Gáspár Miklós.

„A törvény – szemben alkotmányunk szellemével – újradefiniálja a »nemzet« fogalmát, etnicista módon, a szalonképtelen szélsőjobboldal ujjmutatását követve. Ebbe a nemzetfogalomba a vérségi leszármazás és a kulturális hovatartozás függvényében tartoznak bele fizikai személyek, tekintet nélkül állampolgárságukra. Ez a magyarországi nemzeti/etnikai kisebbségekre nézve azt jelenti, hogy az egyenlő honpolgári méltóságot és jogigényt letromfolja az etnokulturális önazonosság, hogy a politikai közösség (a honpolgárok nemzete) elválik az etnokulturális közösségtől. Ez egyrészt visszaveszi – egyelőre jelképesen – a honpolgári emancipáció évszázados vívmányait, másrészt pedig kirekesztő, etnokulturális-vérségi jelentésarányul ruházza föl a »magyarság« képzetét.”⁴³³

Mint Kántor megállapítja, „Tamás szövegéből az *eticista meghatározási mód*, valamint a *kirekesztő, etnokulturális-vérségi jelentésarány* azt a szemléletet tükrözi, amely élesen

⁴²⁹ Idézi: Kántor Zoltán: Politikai és nemzeti identitás Közép-Európában. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2001, 66-67. o.

⁴³⁰ Id. mű 67. o.

⁴³¹ Uo.

⁴³² In: id. mű 65. o.

⁴³³ Tamás Gáspár Miklós: A magyar külpolitika csődje. *Népszabadság*, 2001. június 30. In: id. mű 67. o.

szembeállítja az úgynevezett politikai nemzet- és kulturális nemzetfelfogásokat. Tamás a klasszikus keleti és nyugati, illetve etnikai és polgári tipológiákból indul ki. Ezekben a tipológiákban a kulturális nemzet, az etnikai nemzet, valamint a keleti nemzet a származáshoz, vérséghez kötődnek, viszont a státustörvény nem köti származáshoz vagy vérséghez az igazolványra jogosultak körét. A törvényben egy szó sincs arról, hogy valaki olyan alapon kérheti az igazolványt, hogy szülei, felmenői magyarok.”

Ami tehát tisztán megmutatkozik előttünk, az újra a zsidóságból származó és fakadó félelem. Mint *nem nemzeti* liberális párt, s mint olyan párt, amelyben a jellemzően anti-nacionalista hazai zsidóság félelmei és egyetemes törekvései leginkább testet öltenek, az SZDSZ egészen addig élesen elutasította a *státustörvényt*, amíg ez, ha felemásan is – valóban nem származási, de kétségkívül etnikai-etnokulturális alapon –, a magyar nemzeti identitás erősödésével járt. S abban a pillanatban megszavazta, amikor kikerült belőle a közös nemzethez tartozás hangsúlyozása, a kedvezményeknek a magyarigazolványhoz mint jelképhez való hozzárendelése.

Csak megismételhetjük: nehéz eldönteni, hogy magyar balliberálisok most vázolt viselkedése – ezúttal a státustörvény (kedvezménytörvény) dolgában – Magyarországnak végtére is a hasznára vagy kárára válik. Annyit viszont meggyőződéssel állíthatunk, hogy a magyar és a nemzeti (magyar nemzeti) identitás gyengítésére irányultak, ilyen értelemben nem emelhető kifogás azok véleménye ellen, akik úgy látják, e törzs újfent igazolását adta magyar- és nemzetellenességének.

TRIANON: A VÍZVÁLASZTÓ

Az első világháborúban győztes hatalmak és Magyarország közötti békeszerződést 1920. június negyedikén írták alá a Párizstól körülbelül húsz kilométerre fekvő Versailles-ban, a Nagy Trianon-kastélyban. A szerződés értelmében Magyarország korábbi 325 ezer négyzetkilométernyi területe 93 ezerre, lakossága pedig 21 millióról nyolcmillióra csökkent.

Ezúttal van akkora jelentősége e fenti adatok forrásának – a tragédia tömör, annál beszédesebb összefoglalásának –, hogy ne lábjegyzetben, hanem itt a fő szövegben jelöljem meg: Népszabadság, 2003. június 4. (A Trianoni békeszerződés aláírásának 83. évfordulója.)

Amiképp az antiszemitizmus megítélésénél a zsidó összeesküvés feltételezése, úgy a magyarsághoz mint nemzethez, közösséghez való viszonyulás tekintetében Trianon „kezelése” jelent egyfajta vízválasztót. Annak, akinek nem fáj Magyarország kétharmadának – s javarészt az ott lakó magyarság – elvesztése; annak, aki nem érez együtt a határon túlra, kisebbségbe szorultak fájdalmával; annak, akinek ugyanakkor „fáj” a magyar kisebbségeket elnyomó többségi nemzetek „érzékenysége”, az jogilag, anyagilag, földrajzilag, nyelvileg, kulturálisan vagy akár származásilag kötődhet ugyan a magyar nemzethez, a valóságos érzelmi kötődés hiánya miatt mégsem tekinthető a magyar nemzet (mint érzelmek és szimbólumok alkotta közösség) teljes értékű (nemzetépítő, nemzetmegtartó) részének. Éppen ezért, miként a zsidó összeesküvés feltételezőjét joggal illethetjük az „antiszemita” kifejezéssel (még akkor is, ha esze ágában sincs egyszersmind alacsonyabb rendűnek és üldözendőnek gondolni a zsidókat), ugyanúgy helyénvalónak kell tekintenünk, ha a Trianon ügyében szolidaritásra képteleneket a „nemzeti” törzsben magyar- és nemzetellenesnek nevezik.

Ez még akkor is igaz, hogy ha a szolidaritás visszautasítása mögött újfent a Holokauszt ténye és réme húzódik mindenekelőtt. E félelmi logika szerint: aki nem esküdt ellensége a nagy-magyarországos érzéseknek és gondolatoknak, az a revizionizmus, nacionalizmus, antiszemitizmus veszedelmeinek cinkos és vétkes támogatója volna. Méltányolható ez az álláspont, éppen úgy, ahogy Soros György édesanyjáié is („ha a magyarok szájukra veszik Erdélyt, másnap viszik a zsidókat”), ettől még azonban ez a felfogás egyértelműen magyar- és nemzetellenes, kárt okoz a magyarságnak mint nemzetközösségnek.

Ugyanakkor a megoldások keresésekor – a károk elhárításának kísérletekor – mégis roppant nagy jelentősége van annak, hogy mi a Trianon-fájdalom elutasításának forrása. Nyilván elfogadhatatlan önfeladás lenne, ha Erdélyt nem vehetnénk többé szájunkra, csupán mert zsidó származásúakat rémülettel tölt el. Viszont a nemzeti törzsnek ezer gesztussal kell megmutatnia, hogy sem a Trianon fölött-miatt érzett fájdalom, sem Erdély emlegetése nem irányul semmilyen tekintetben származás szerint megkülönböztetésekre, kirekesztésekre. Mint ahogy valójában még a jobboldal szélsőségesnek nevezett sajtójában, a Magyar Demokrátában sincs efféle törekvés. Szalay Károly, a hetilap állandó szerzője éppen Karinthy Frigyes egykori példáján mutatja be, hogy a magyar zsidók egyik legnagyobbikának mennyire tudott fájni Trianon.

„S már a határnál vagyok s mintha eleven, vérző seben gázolna át a vonat, ahogy megpillantom az első idegen feliratot ott, ahol testem és vérem nyelvén szóltak hozzám. Begyógyulhat valaha ez a seb vagy fel kell vágni, újra bevarni vagy újat vágni másutt – a baj megvan, nem lehet tagadni, az a kérdés csak, lehetne kezelni belülről, vagy már csak a kés segít?”⁴³⁴

Láthatóan Karinthy sem tudta eldöntetni, mi a helyes: a vágások mentén hagyni gyógyulni a sebet vagy újra vágni, de ettől még fájdalmi és szeretetei tiszták és egyértelműek. „Nem

⁴³⁴ Szalay Károly: Karinthy és Trianon. Magyar Demokrata 2003. szeptember. 18., 45. o.

vagyok éppen szemérmes ember – mondja mosolyogva Karinthy 1928-ban, a baloldali radikális Bálint Györgynek adott interjújában –, mindig nevén szoktam nevezni a gyereket. Van azonban két szó: haza és magyar. Úgy látszik, a freudizmustól tanultam meg, hogy azokkal a szavakkal szemben vagyunk szemérmesek, amelyek nagyon sokat jelentenek számunkra. Így vagyok én ezzel a két szóval.” Ahogy Szalay fogalmazza, Karinthyt éppen Trianon döbbsentette rá arra, hogy lelkileg, tudatilag mennyire a magyar valóságban gyökerezik létezése. „Én nem mondtam ki a szót. De ha házat építettek valahol Pesten vagy Fogarason, vagy Szolnokon vagy Kolozsvárott, megálltam előtte és úgy néztem, mintha az én házamat építenék. És ha virágot láttam nyílni a pilisi hegyekben vagy a Kárpátokban, tudtam, hogy a virág nekem nyílt”⁴³⁵ – írja szép levelében a nagy magyar és nagy zsidó (azaz: nagy magyar zsidó, vagy nagy zsidó magyar – de ez már voltaképp mindegy).

A vízvázalasztó tehát korántsem az, hogy kinek milyen elképzelése vagy javaslata van a trianoni trauma megoldására, hanem csupán a szolidaritás, a fájdalomban való őszinte osztozás meglete vagy hiánya. Az őszinteség pedig ott kezdődik, hogy nem tekintjük szélsőségeseknek, revizionistáknak azokat, akik Erdélyt vagy Nagy-Magyarországot szájukra veszik.⁴³⁶ De még azokat sem, akik azt énekelik, hogy „Édes Erdély, itt vagyunk, érted élünk és halunk”. Nem csak azért nem, mert tudomásul kell venni, hogy az „éneklők” legtöbbje számára ez nem több, mint édes-szomorú búsongás, a szeretet és fájdalom egyfajta nosztalgikus-ábrándos kifejeződése, ami még mindig jóval több gyógyírt ad a kétoldali (határon túli és inneni) veszteségeknek, mint a nacionalistázás-revizionistázás; hanem főképp azért nem illetendőek ezek az érzelmi megnyilatkozások a szélsőségesesség vádjával, mert a baloldal által jegyzett magyar külpolitika évtizedekre visszanyúló kincstári optimizmusa a magyar kisebbségek mint közösségek sorsában a mai napig nem hozott semmiféle kézzelfogható eredményt. Semmiképp nem tekinthető ennek, hogy lám, a megbékélésre törekvő politika valóban nem vezetett egyik szomszédunkkal sem háborúsághoz, mert hiszen e szomszédok időnként vad nacionalista politikája ugyancsak nem vezetett háborúsághoz. Ezzel szemben a kedvezménytörvény végrehajtásáról szóló megállapodásnak a magyar és a román miniszterelnök (Medgyessy és Nastase) általi aláírásakor a fideszes Németh Zsolt a Nap-keltében azt volt kénytelen megállapítani, hogy „sorozatos visszalépés tapasztalható az erdélyi magyarságot érintő kérdésekben: befagyasztották a szobor (*az aradi Szabadság-szoborcsoport* – VDGy) felállítását, befagyasztották a magyar karok visszaállítását, az egyházi ingatlanok és a Batthányeum, a gyulafehérvári nagy múltú könyvtárnak a visszaadását”. Ez pedig nem függetleníthető Magyarország meghátráló politikájától – tette hozzá Németh.

E könyvnek (A törzsi háború természetrajzána) egyébként nem tiszte eldönteni, hogy inkább a „megbékélés”, vagy inkább a „konfrontációs” külpolitika a helyénvaló, a nagyobb eredménnyel kecsegtető. Megelégszik azzal, hogy csupán arra hívja fel a figyelmet: semmi alapja nincs annak az évtizedek óta sulykolt „hivatalos” álláspontnak, amely szerint a megbékélésre törekvő politika tekintendő normálisnak, és az ettől eltérő szélsőségesnek. E merev felfogást szerencsére lassan kikezdte a demokrácia és az idő, s ma már elmondható, hogy amire 1990-ben még a „nemzeti” pártok is csak nagyon szőrmentén merészkedtek – Trianon fájdalomáról hangosan szólni –, az ma már a mérsékelt nemzeti párban, az MDF-ben a lehetséges pártprogram rangjára emelkedett.

Figyelmes olvasó észreveszi, hogy a trianoni évfordulóról (ennek várható ünnepeiről, programjairól) szóló, 2003. június 4-ei tudósításában a Népszabadság korszakos megállapítást tett:

⁴³⁵ Idézi Szalay uo.

⁴³⁶ „A román és a magyar miniszterelnök együtt tolt le a nadrágját, és üzent meg saját szélsőségeinek: megcsókolhatjátok a fenekünket. Ha van par excellence román és magyar nemzeti érdek, akkor ez az.” (Medgyessynek mennie kellett. Magyar Narancs, 2002. december 5. Idézi: Tóth Gy. László, Szembesítés. Magyar Nemzet, 2003. február 15.

„A Trianonról való megemlékezést nem csak a szélsőjobboldali szervezetek, illetve személyiségek tartják fontosnak, bár tény: az elmúlt évtizedben mérsékelt szervezetek vagy pártok nem emlékeztek meg e gyásznapról.”

A média balliberális vezérhajója ezennel feladta a régi doktrínát: többé nem állítja, hogy aki Trianon sebeit ápolja, az csakis szélsőséges lehet... Itt a kiváló alkalom, hogy legalább egy pillanat erejéig fejet hajtsunk mindama „szélsőséges elemek” előtt, akik a rendszerváltozás kezdete óta (is) céltáblái a politika és a média főszódrának, miközben bűnük nem volt több és más, mint hogy szemben a hivatalosságokkal és szalonbéliekkel, nem voltak hajlandók hallgatni a Trianon okozta örök veszteségről és fájdalomról. Nem megfélemlítve arról, hogy az itt-ott felbukkanó valóságos határvisszaállítási megnyilvánulások, törekvések, ha szélesebb teret nyertek volna, akár valóságos háborúságra is vezethetett volna magyarok és más nemzetek között, el kell ismernünk: az a tény, hogy Trianon a történelmi emlékezetünkben lassan végre a helyére kerül, leginkább az olyan nyughatatlan „szélsőségeknek” köszönheti, mint akiket-amelyeket a Népszabadság is felsorol szóban forgó tudósításában:

Trianoni megemlékezések sora kezdődött a múlt hét végén, amikor a Magyarok Világ-szövetsége, a Trianon Társaság és a Honfoglalás 2000 Egyesület közös rendezvényt tartott a Hősök terén. Ma a Magyar Igazság és Élet Pártja (MIÉP), valamint a Magyar Út Körök Mozgalom a Budapest Kongresszusi Központ melletti Gesztenyés-kertben eleveníti fel a gyásznapi előzményeit, valamint az „országcsönkítés” következményeit. A nagygyűlésen Csurka István, a MIÉP elnöke szónokol. Ugyancsak ma este a fővárosban, a Regnum Marianum keresztjénél, a 64 Vármegye Ifjúsági Mozgalom tart megemlékezést.

A tudósításból képet nyerhetünk arról, ami a fejezetünk témája: hogyan viszonyulnak párjaink (s mögöttük: háborúzó törzseink) Trianonhoz?

MDF

Az MDF – talán némi óvatosságból – ifjúsági szervezetével dobhatja be az ötletet: az Ifjúsági Demokrata Fórum (IDF) aszónai rendezvényén „bejelentik, hogy az IDF – a Jobbik Magyarországért Mozgalommal egyetértésben – parlamenti képviselői útján kezdeményezi, hogy a jövő évtől kezdve az általános- és középiskolák rendhagyó történelemóra keretében emlékezzenek meg a nemzet eddigi legnagyobb veszteségéről”. (Az sem lehetetlen persze, hogy valóban az óvatos „öregek” kullogtak a merészebb ifjak után, s ez utóbbiak ötlet-elhatározását tisztelhetjük az elképzelésben.) „A Jobbik Magyarországért Mozgalom (JMM) az elmúlt két évben többször is javasolta a parlamenti pártoknak, hogy június negyedikét nyilvánítsák nemzeti emléknappá.” Amint a tudósításból ugyancsak megtudjuk, az „MDF szerint a felvetés továbbgondolásra méltó”. Gémesi György (az MDF alelnöke) úgy véli, „a trianoni évforduló azért a jobboldal »ünnepe«, mert a baloldal mindig is el akarta tüntetni a köztudatból. Amikor az MDF kormányon volt, számos hasonló eseményt emelt állami rangra, az ilyen szempontból »alul képviselt« trianoni megemlékezés esetében ez a jövő feladata.”

Vajon mit kezd ezzel a helyzettel a Fidesz, az MSZP és az SZDSZ?

Fidesz-Magyar Polgári Szövetség

A Fidesz nyilvánvaló dilemmája, hogy nem adhat a kelletténél nagyobb támadási felületet; amennyire lehet, el kell kerülnie, hogy újra a MIÉP-hez kössék, Csurkát újra a Fidesz rohamcsapatának nevezzék; de azt is, hogy a mérsékelt MDF-t szimbolikusan fontos ügyben jobbról előzze. Ezt a kettőséget jól tükrözi a Fidesz szóvivőjének álláspontja: „Az nem kérdés, hogy Trianon méltó az emlékezésre csakúgy, mint a holokauszt vagy a kommunizmus áldozatai. Csak az a kérdés, hogy e két utóbbi emléknaphoz hasonlóan Trianonnal kapcsolatban is

létezik-e a »közös nemzeti bölcsesség« – nyilatkozta a Népszabadságnak Halász János. Szerinte a *közmegegyezés bővíthető* ilyen irányban. Vagyis a szélekről minél inkább beárad és egyszersmind szétterül Trianon – immár – kollektív fájdalma, annál előbb bekövetkezhet a közös nemzeti emlékezés.

MSZP

Az MSZP dilemmája is kiválóan átüt a szóban forgó tudósításon, illetve a megkérdezett politikusuk állásfoglalásán. A szocialisták világosan érzékelik, hogy Trianon szelleme kibújt a palackból, és többé nem lehet úgy csinálni, mintha csak néhány megveszekedett szélsőséges (revizionista) mániája volna. A „nemzeti közép”-re igyekvő Medgyessy-kormány, illetve mögötte a szocialisták nem tehetik meg, hogy Trianon fájdalmát a korábbi merev egyöntetűséggel elutasítsák. Ezt tükrözi Hiller István megfogalmazása, aki szerint „Trianon eleven seb a nemzet tudatán, amelyet a XX. századi magyar politika úgy 1945 előtt, mint 1945 után rossz érzékkel próbált gyógyítani”. Az MSZP alelnöke nem feledkezik meg a régi vád továbbéltetéséről („1945 előtt a jobboldali rezsim revizionista alapon újabb tragédiába sodorta az országot”), rögtön utána azonban Trianon dolgában eddig páratlan önkritikát gyakorol: „1945 után pedig a politika azt a látszatot próbálta kelteni, mintha a Trianon-probléma nem is létezne, így álságos módon kettévált a hivatalos politika és az emberek véleménye”. Igen ám, de ha a szocialisták véleménye immár találkozik „az emberek” véleményével, akkor mi menti a szocialistákat a végigvitt gondolat rájuk leselkedő csapdájától? Trianon be nem váltott ígéreteit ugyanis végre egyszer számon kell(ene) kérni a magyar kisebbségeket elnyomó nemzetek („nemzetállamok”) éppen uralkodó (nacionalista) politikusain!

A szocialistáknak készen áll egy újabb sematikus, de politikailag teljesen korrekt és korszerű válaszuk: a közös EU-tagság. Ahol a határok átjárhatósága – felfogásuk szerint – természetsszerűleg megszünteti az elszakítottság minden gondját és fájdalmát. „Az uniós csatlakozási szerződés aláírása új történelmi helyzetet hozott – nyilatkozta az országos napilapnak Hiller. – Számunkra az uniós csatlakozás a békés nemzetegyesítés megvalósítása. A magyar szocialisták érdekeltek abban, hogy a szomszédos államok is az EU tagjai legyenek, mert Trianon valós feloldása nem más, mint a békés nemzetegyesítés.”

Amivel a szocialistáknak majd minden bizonnyal versenyre kell kelniük, az az idő: az aradi Szabadság-szobor példáján jól látható, hogy a közelgő EU-tagság sem készíti a románokat nacionalizmusuk számottevő visszafogására. Logikus és helyénvaló feltevésnek látszik, hogy amennyiben maradnak az európai integrációs, s általában a globális tendenciák, a nacionalizmusoknak ki kell fulladniuk. Az is biztosnak tűnik azonban, hogy ez nem néhány év vagy évtized távlatában fog bekövetkezni; nem szólva arról, hogy ha a globalizmus nem hozza el az integrálódó, világra nyitó országok egyértelmű gyarapodását, nem zárható ki, hogy a bezárkózásnak, a nemzeti érdekek és vonások ápolásának, hangoztatásának tendenciája fog kialakulni, megerősödni. A szocialistáknak tehát minden bizonnyal a jövőben is szembe kell nézniük azokkal a helyzetekkel, amelyben el kell dönteniük: inkább a magyar, vagy inkább az antinacionalista érdekeket képviselik. S mivel antinacionalizmusuknak számtalan oka van, minden józan „nemzeti” politikai törekvéseik ellenére is bele fognak kerülni az afféle csapdába, mint a román miniszterelnökkel Erdély elvesztésének „ünneplése” (ld. Medgyessy-Nastase koccintás), vagy a határon túli magyarok „rokon kisebbség”-ként való meghatározása (ld. ugyancsak Medgyessy-Nastase megállapodása a kedvezménytörvény végrehajtásáról).

Amint a Népszabadság tudósításából kiderül, „Nem tartja indokoltnak a trianoni évforduló emléknappá emelését Fodor Gábor (SZDSZ). Azzal érvelt, hogy nem az ünneppé nyilvánítástól függ, mit jelent az emberek számára egy-egy történelmi dátum, esemény. Van, akinek például a mohácsi vész a legnagyobb nemzeti tragédia. Hangsúlyozta, hogy tiszteletben kell tartani az emberek érzelmeit, de Magyarországon nemzeti konszenzusra, higgadtságra volna szükség ahhoz, hogy nacionalista felhangoktól mentesen lehessen ilyen kérdésekről beszélni, emlékezni.”

Ha rendre helyére tesszük – valós értékén értelmezzük – a szabad demokraták álláspontját és logikáját jól tükröző gondolatlevezetést, a következők derülnek ki:

- Az SZDSZ is érzékeli, hogy túl sokaknak túl nyilvánvalóan fáj Trianon, s többé nem lehet úgy csinálni, mintha ezek az érzések eleve abnormálisak, deviánsak volnának. Nem állítja tehát, hogy csak szélsőséges embereknek vagy szervezeteknek juthat egyáltalán eszükbe a megemlékezés gondolata.
- Az SZDSZ számára azonban minden tekintetben elfogadhatatlan a trianoni fájdalom hivatalos nemzeti rangra emelése, mert ez az aktus tipikusan nemzeti létében-voltában erősítené a magyarságot mint közösséget, ahelyett, hogy egyének emberi és állampolgári jogon alapuló gyülekezeteként kezelné. A két felfogás sokmértőldes távolságát jól tükrözi az a tény, hogy míg Károlyi Mihály, az első Magyar Köztársaság elnöke a „nemzeti” törzs számára Trianon egyik felelőse (az eredményekre már akkor sem vezető, látványos nemzeti önfeladás miatt), addig az SZDSZ számára ünnepelendő szimbólum, a liberális demokrácia jelképe (akinek szobránál legutóbb éppen Fodor Gábor tartott ünnepi beszédet).
- Éppen ezért amivel az SZDSZ (Fodor Gábor) kénytelen-kelletlen próbálkozik: a mellébeszélés. „Nem az ünneppé nyilvánítástól függ, mit jelent az emberek számára...” Ha valaki a holokauszt-megemlékezések kapcsán érvelne ezzel, bizonyára felháborítaná Fodor Gábort. „Van, akiknek például a mohácsi vész a legnagyobb tragédia” – ez az érvelés pedig felér egy hideg, érzéketlen holokauszt-relativizálással, amikor azt próbálnánk bizonyítani, hogy nem kell annyira odalenni a zsidók irtásától, hiszen vannak népek, akiket például Sztálin nyomtalanul eltüntetett a Föld színéről.
- Végezetül Fodor utolsó érve is híven tükrözi azt a feloldhatatlan ellentmondást, amivel az SZDSZ kénytelen szembenézni Trianon dögében. „Magyarországon nemzeti konszenzusra, higgadtságra volna szükség ahhoz, hogy nacionalista felhangoktól mentesen lehessen ilyen kérdésekről beszélni, emlékezni” – állítja az ügyvivő. Csakhogy ez az, ami a dolog belső logikájából fakadóan egyenesen lehetetlen: Trianonról nem lehet nacionalista (azaz hangsúlyosan nemzeti) felhangoktól mentesen emlékezni, hiszen éppen azért akarunk emlékezni rá, mert a *nemzet*en esett súlyos seb fájdalmát akarjuk enyhíteni, s a hasonló veszteségek elkerülésének esélyét akarjuk növelni vele (nem is annyira tudatosan, mint inkább ösztönösen).

Amíg a szocialistáknál (például Hiller Istvánnál) még találunk „árulkodó” nyomokat arra, hogy tud fájni Trianon, hogy valóban tudnak osztozni a fájdalomban, a szabad demokratáknál inkább annak az ingerültségnek láthatjuk nyomait, amit számukra a helyzet *érzelmi feldolgozhatatlansága* okoz. Logikai úton ugyanis az SZDSZ is eljut pontosan odáig, ahová az MSZP: Trianon megoldásának kulcsa Európa integrációja. Mécs Imre, az SZDSZ országgyűlési képviselője szerint „A határok elveszítik elválasztó, kirekesztő jelentésüket, kizárólag közigazgatási szerepük lesz. A határokon átnyúló régiók rendszere pedig – jelentős gazdasági előnyökkel – újraegyesítheti a természetesen összetartozó, de korábban szétszakított táj-

egységeket. Ez az, amire Trianon óta egy sor generáció vár, ez az egyetlen megoldás történelmi traumáink feloldására.”⁴³⁷

Érzelmileg azonban Mécs Imre sem tudja kezelni Trianon ügyét. Akár még rokon-szenvesnek is tekinthetjük, hogy „tárgyilagosan”, „igazságosan” számon kéri a magyarságon, miért nem tartott önvizsgálatot, hol rontotta el (miért nem törődött az ezer éve velünk élő nemzetek igazságával); még az a „felülemelkedettség” is méltányolható, amelytől Mécs számára „A fő baj az, hogy a trianoni tragédiából csak a magyarok elvesztését láttuk, azt már nemigen, hogy elvesztettük a velünk ezer éve szimbiózisban élő horvátokat, szerbeket, szlovákokat, a több száz éve velünk élő románokat, németeket, ruszinokat is”. Ez a fajta érzelmi nagyvonalúság azonban csak akkor elfogadható, ha kiterjed a nemzet jövőjéért másképp aggódókra is. Azokra, akik nem gondolják úgy, hogy a nagyobb közösségekbe való feltétlen, kritikátlan beolvadás a nemzet felemelkedésének egyetlen lehetséges útja, sőt, záloga. Mécs Imre azonban az effélékről ilyen stílusban, ilyen indulattal beszél:

„Aki ezt az egyetlen lehetséges utat elállja, az a magyarság ellen van, bármit is papol. Aki az integráció ellen dolgozik, az tovább élteti Trianont, betonfalakká merevíti a »sárkányfogvetemény«-határokat. Adjunk hálát istennek, hogy végre megnyílt a lehetőség Trianon modern meghaladására, csak el ne rontsuk. El ne rontsák meggondolatlan politikusok, ostoba heccemberkék!”

Az indulat (*ostoba heccemberek*) jelenlétének ezúttal nem csak az ad jelentőséget, hogy felhívja a figyelmet a törzsek felfogásbeli különbségére, távolságára (s egyúttal a vízvázlastóra), hanem az a különös tény is, hogy a „magyar- és nemzetellenes”-séggel vádolt oldal láthatólag teljes őszinteséggel és meggyőződéssel gondolja és állítja, hogy a vele szemben álló nacionalisták azok, akik mindenféle „papolásuk” ellenére a magyarság ellen vannak. Itt nyer látható igazolást kiinduló tételünk, hogy a törzsek közötti ellentét legfőbb forrása nem a magyarságuk különbözősége (eltérő „mértéke”), hanem a magyarsághoz, nemzethez való eltérő viszonyulásuk. Mindkettő – legalábbis ritka kivételektől eltekintve – a magyarság, a magyar nemzet teljes értékű tagjának tekinti magát; csak míg az egyik törzs (benne különösen a szabad demokraták és szellemi holdudvara) a magyarság sorsát, jövőjét éppen magyarsága és saját (magyar) érdekeinek hangoztatásától félti, addig a másik törzs éppen e vonások és érdekek elhallgatásától, háttérbe szorításától. Az antinacionalista törzs vonatkozásában tehát olyan értelemben beszélhetünk (és kell beszélnünk) magyar- és nemzetellenességről, hogy törekvéseik magyarságunk, nemzeti közösségünk egyedi vonásainak, erős érzelmi kötelékeinek gyengítésére irányulnak, annak reményében (ama meggyőződéstől vezérelve), hogy a magyarok mint egyének boldogulását jobban elősegíti a nyitás, az egyetemessé válás, a világba való minél teljesebb beolvadás (integrálódás).

⁴³⁷ Mécs Imre: Trianon tűnő árnyai. Népszabadság 2003. június 3.

A JÁSZLADÁNYI ROMASZINDRÓMA

Félarasznyi vastag újságköteg hever előttem: a Népszabadság már kiszemeztetett-kivágott oldalai, amelyek mind ugyanarról szólnak: Jászladányról, pontosabban a jászladányi alapítványi iskoláról, ennek minden hercehurcájáról. Az elmúlt pár évben – Budapest fővárosán túl – bizonyosan nem volt Magyarországnak még egy olyan települése, s nem volt még egy olyan iskolája, amellyel a vezető balliberális napilap ennyit foglalkozott volna. Jászladány szimbolikus jelentőségre tett szert. Jászladány mint jelkép körül, így vagy úgy, halványabban vagy élesebben, de felbukkant mindaz a tünetegyüttes, ami a magyarországi romák – cigányok – sorsát kíséri: kisebbségellenesség és többségellenesség; hátrányos társadalmi helyzet és pozitív diszkrimináció; emberi és kisebbségi jogok elsődlegessége, kötelességek másodlagossága; egy kisebbség kirekesztése avagy a közösségi normák semmibevétele; rasszizmus vagy fordított rasszizmus; közösségek elkülönülése vagy elkülönítése; cigányok a magyar önkormányzatban, magyarok a cigány önkormányzatban; belső széthúzás és külső beavatkozás; önkéntes önazonosság vagy jogi csúrcsavarás... És így tovább, és így tovább.

Csupa olyan kérdés, amire ma még nincs „normatív” – a többség által elfogadott, a mindennapi életbe ültethető – válaszunk; miközben a gyorsan szaporodó cigánysággal együtt sokszorozódó problémák megoldása az egész magyarság számára (természetesen beleértve a romákat) olyan súlyos, sürgető feladatot, amelynek további halogatása, elodázása egyenesen mindennapi létében fenyegeti.

A közös megoldás megtalálását történetesen az teszi oly nehezzé, hogy élesen elkülönül egymástól a média fősodra és a „politikailag korrekt”, azaz liberális hatalmi tényezők által sulykolt felfogás a helyi közösségek gyakorlatias megoldásaitól. Míg az előbbi liberális szellemi sémáktól, politikailag korrekt jelszavaktól hemzseg, utóbbiak egyaránt figyelembe veszik többség és kisebbség érdekeit, ennél fogva rendszerint működőképesek.

Jól példázza ezt a Népszabadság egyik – 2003. október 7-ei – félhasábos tudósítása, amelynek háromsoros címe így szól: *Palánkot építettek keszthelyi roma porták elé*. Amint a tudósítás bevezetőjéből kiviláglik, az eset a „közelmúltban” történt, vagyis nem valamifajta friss eseményről volt szó. De maga a történés is voltaképp teljesen hétköznapi: a keszthelyi önkormányzat palánkot húzott néhány lerobbant ház és környéke, valamint a főút közé, hogy az arra haladó turistákat ne riassza el a „vigasztalan” látvány. Az a tény, hogy a Népszabadság mégis foglalkozott az esettel (miközben ezer más fontos történés marad említés nélkül), egyetlen elemének köszönhető: annak, hogy akiket eltakartak, romák. Márpedig törzsi háborúval sújtott szellemi állapotaink közepette ennek a momentumnak különös jelentősége van. Ami benne rejlik: kisebbség és többség, egyén és közösség, nemzetek feletti és nemzeti viszonyának rendezetlensége, megoldatlansága, feldolgozatlansága. Ami miatt a balliberális újság újra és újra nekiesik a témának, nemcsak a háborúzó közösség – benne az olvasóközönség – érdeklődése, de a megoldás (a harmónia) lázas keresése is. Azért foglalkozik vele, mert hátha egyszer rendes fogásokat talál rajta.

Erre azonban se a Népszabadságnak, se a média fősodrának nincs túl sok esélye; se a keszthelyi palánk, se Jászladány dolgában.

Az íróasztal mellett ápolgatott liberális doktrína ugyanis eleve hamis feltevésekből indul ki: a többség eredendően rosszat akar a kisebbségnek; a kisebbségnek eleve igaza van a többséggel szemben; emiatt eleve élesen elkülönülne és szemben állna egymással többség és kisebbség.

Bár csak a sorok között olvasva derül ki, a keszthelyi palánk is csupán azért nem felelt meg a rasszizmus, a szegregáció, a kirekesztés vagy hasonlók riasztó példájaként való felmutatásra, mert egyelőre nem akadt se cigány, se roma szervezet, se valamilyen magasságos

miniszter – szemben Jászladány esetével –, aki vagy amely hangosan tiltakozott volna. „Az önkormányzat tulajdonában lévő lakások lebontására, az ott élő – zömében önkényes lakásfoglaló – roma családok elhelyezésére a városnak jelenleg nincs pénze” – tudósít tisztességes tárgyilagossággal a Népszabadság, hozzátéve a minden bizonnyal az újságíró érdeklődésére, a gettóba zárás és a kiközösítés dolgának feszegetésére kapott városvezetői választ: „A palánk-építéssel – mint mondták – nem zárták gettóba az ott élő romákat, nem kiközösítették ki őket – csupán a főút és a lakások közé felhúzott deszkapalánkkal eltakarták a látványt az arra járók szeme elől.”

Szintén a sorok között olvasva tudjuk elképzelni az újságírói munka további fázisát, amely továbbra is a kirekesztés bizonyítékainak összeszedésére irányul. A balliberális lap tárgyszerűsége javára írandó, hogy bár az igyekezet nem járt sikerrel, a tudósítás nem lett a szemétkébe hajítva. Ily módon tudhatjuk meg egyáltalán, hogy a helyi (keszthelyi) cigány kisebbségi önkormányzat elnöke (Horváth Gyuláné) a lap tudósítójának érdeklődésére (!) azt mondta: a téglagyári lakásokban élők nem tettek panaszt a palánk megépítése miatt (!). Vagyis a törzsi háború dúlt Magyarországon nem abból lesz hír vagy tudósítás, hogy valakik hangosan tiltakoznak a rossz sorsuk ellen, netán emiatt botrányt kavarnak, hanem abból, hogy az újság(író) szerint botránynak kellene lenni, de mégsem akar lenni. A cigány önkormányzat bizonyára cigány vezetője ráadásul hozzátette, hogy maga is jogosnak tartja az önkormányzat lépését, „mivel az idegenforgalom bevételeire építő Keszthelynek és Hévíznek hosszú ideje negatív reklámot jelentenek a téglagyári roma családok piszkos, rendezetlen portái”.

Tiszta kép, azaz a hétköznapi gyakorlatias nyelvére lefordított világos helyzet. Itt nem cigányok és nem-cigányok feszülnek egymásnak (bár e pillanatban éppen feszülni sem feszülnek), tehát nem egy etnikai kisebbség és egy (másik) etnikai többség, hanem a *közösségi normákat elutasító kisebbség* és a *közösségi normákat betartó-követő* (cigány és nem-cigány) *többség* kerül szembe egymással. Esetünkben a normabontó (önkényes lakásfoglaló, piszkos, rendezetlen) kisebbség történetesen még csak nem is tiltakozik a bizonyos fokig ellene is irányuló fizikai elkülönítés (palánképítés) ellen, mert feltehetően belátja: normasértésének ez az ára. „Szocializációja” (kialakult társadalmi helyzete, kisközösségi, családi szokásai, netán munkanélkülisége és pénztelensége) miatt nehezebb esne a többség normái szerint élni, ezért él inkább a maga normái szerint, s örül, hogy ezt a többség hagyja egyáltalán.

Ez a kétségkívül nem túl barátságos és szemet gyönyörködtető (hiszen palánkos), de mégiscsak egyensúlyi helyzet addig maradhat fenn, amíg nem akadnak valakik, akik mindenáron cigánykérdést csinálnak az ügyből.⁴³⁸ Akik tehát a normabetartók és a normabontók között húzódó határvonalat nem kezdik el szélesíteni és mélyíteni, de úgy, hogy közben az egész átoltják a romák és nem romák közé, az etnikai kisebbség és etnikai többség közé. Innentől kezdve a politikailag korrekt (balliberális) médiában és politikában minden ellentét, minden feszültség, minden harc az intoleráns, rasszista, cigánygyűlölő többség nyakába varrható, s az egész cigány kisebbség (de akár többség) a nem-cigányok fajgyűlöletének ártatlan áldozataként mutatható fel.

Mint ahogy Jászladány esetében történt – s történik, ki tudja, még meddig.

*

⁴³⁸ Hogy milyen kevés kell az egyensúlyi helyzet felborulásához, kiválóan példázza a Népszabadság idézett cikke. A nagyhatalmú médium részéről elég volt csupán feszegetni a kirekesztés-rasszizmus kérdését ahhoz, hogy a keszthelyi városvezetés azonnal visszatáncoljon. Ennek tényét – sajátos módon – a Népszabadság egyik rövid tudósításának elejtett befejező mondatából tudhattuk meg: az 2003. október 14-én (vagyis egy héttel az iménti után!) megjelent hír szerint „Hónapok óta nem tud megegyezni hat-hét keszthelyi roma család egy helyi vállalkozóval [...] A vállalkozóval megegyezni nem tudó romák nem azonosak azokkal, akiknek otthonait nemrég egy deszkapalánkkal takartatta el a város vezetése. Az önkormányzat a palánkot később lebontatta.”

A botránykeltés alapjául az szolgált, hogy Jászládány normakövető (azaz valamelyest polgárosulni vágyó, törekvő, a szellemi és anyagi leépülést mindenestre elkerülni igyekvő) része elhatározta: alapítványi iskolát létesít a tanulni vágyó gyerekeknek; pontosabban azoknak a szülőknek, akik a minden szempontból lepusztult, bár kétségtelenül ingyenes önkormányzati iskola helyett szívesebben taníttatnák a gyermeküket egy jobb körülményeket biztosító, fizetős (tandíjas) iskolában, vagyis tudnak és akarnak erre pénzt áldozni. Hogy csakugyan vannak ilyen hajlandóságú szülők, azt egyebek mellett onnan is lehetett látni, hogy évről évre egyre több szülő íratja csemetéjét valamely más település iskolájába, csak hogy ne a jászládányi önkormányzati intézménybe kelljen. Itt ugyanis mindenféle értelemben hiányoztak a jó körülmények. Legelőbb is amiatt, mert az iskolát többé-kevésbé megtöltötték a normabontó-normakerülő közösségek (nem egyszer túlkoros) palántái, akik családi-közösségi indíttatásuknál fogva (vagy egyszerűen csak rossz családi körülményeik miatt) kevésbé tartották szem előtt a jó iskolai előmenetelt, a „normális” (azaz normakövető) magaviseletet; ezzel szemben zavartalanul zavarták-akadályozták más tanulók (szülők) ebbéli törekvéseit.

*

Egy ilyen helyzetre két elv (két életfilozófiai) mentén lehet gyakorlati választ (megoldást) keresni. Az egyik – jelképesen szólva – a *palánkos*: elkülönítem (leválasztom) azokat, akik képtelenek a normakövetésre, ugyanakkor képesek magukkal húzni-rántani a normakövető többséget. Az elkülönítéssel élni és erősödni hagyom a jobb sorsra érdemeseket, akiknek gazdagodásából azonban egyszer majd így-úgy segítek az elkülönítettek (leválasztottak) sorsán is.

„Gyermekeink érvényesülésére törekvés nem az elitek kiváltsága. Egy jászládányi kőművesnek, bolti eladónak, parasztgazdának vagy éppen egy romának éppúgy célja lehet, hogy gyermeke az általános iskolában megfelelő oktatásban részesüljön, hogy aztán gimnáziumban, végül főiskolán vagy egyetemen tanulhasson” – véli Löffler Tibor, a Magyar Nemzet újságírója.⁴³⁹

A másik elvet – kevésbé jelképesen – *humanistaszerűnek* lehetne nevezni, a *málnaízű szörp* mintájára. Az efféle „ízű”-feliratokat a szörpgyártók akkor találták ki, amikor a gyümölcs alapanyagot mesterséges (szintetikus) anyagokkal, aromákkal kezdték helyettesíteni. A fogyasztásvédelmi hatóság természetesen nem engedte meg, hogy (példánknál maradva) málnaszörpnek hívják azt, ami nem az; ugyanakkor az „ízű” ellen nem emelhetett kifogást. Nos, elvileg nem zárható ki, hogy a málnaízű szörp egyúttal málnaszörp is legyen. Miként az sem zárható ki, hogy a *humanistaszerű* valóban humanista legyen. Egyelőre azonban ezt kell a ritkább, valószínűtlenebb esetnek tekintetünk.

Nem tekinthető ugyanis humanistának – legfeljebb is humanistaszerűnek – az a „megoldás”, amely a gyakorlatban egy közösség egészének inkább a leépüléséhez, mintsem fel-emelkedéséhez vezet. Az a politikai elit, amely ma Magyarországot uralja, nem alkalmas arra, hogy a jelenlegi gazdasági, erkölcsi közállapotaink közepette valóságos humanizmusra, valóságos szolidaritásra bízassa-szoktassa a jó népet. Magyarország állampolgárainak többsége egyelőre anyagi – nem egyszer lelki – vesztese a rendszerváltozásnak, szemben a Gyurcsány Ferenc-féléket (vagy akár Magyar Bálint-féléket) is magába foglaló elitel, amely viszont szembetűnően sikeres erőfeszítéseket tett a maga látványos boldogulására. De az a fajta roma vagy „kisebbségvédő” elit sem alkalmas a romák – nem-romák együttélésének jobbítására, amely nem csupán a „többséggel” képtelen szót érteni, de még a „saját” közösségével sem, hiszen a humanistaszerű csőlítés újabb és újabb feszültségek állandó forrása. E mentalitás jelképerejű megtestesítője az SZDSZ támogatta Horváth Aladár, a Roma Polgárjogi Alapítvány elnöke, aki – vélhetően Magyar Bálint meglegedésére – ezúttal a jászládányi Kállai László hóna alá nyúlt. Nem sajnálta a fáradságot a személyes bátorításra és támogatásra, akár úgy is,

⁴³⁹ Löffler Tibor: Jászládány és a radikálisok, Magyar Nemzet, 2003. szeptember 25.

hogy együtt kerestek a jászladányi cigány önkormányzatból kiszorult Kállaival alkalmas helyet egy új romaszervezet megalapítására. Amint a Népszabadság helyi tudósításából megtudhatjuk, az – „állítólag” – karbantartás miatt bezárt művelődési háztól a romák (no meg Bársony János kisebbségkutató) „egy faluszéli csárdába vonultak, ahol harmincnolcan írták alá a Jászszági Roma Polgárjogi Szervezet alapító szándéknyilatkozatát”.⁴⁴⁰ És végezetül az a szellemi elit sem alkalmas e közösségek felemelésére, amely úgy vélekedik és úgy beszél egy egész település nem-cigány részéről, mint ahogy Kertész Ákos a ma már legnagyobb példányszámú napilapban (Metro): „Hadd kapjanak a jászladányi fajgyűlölők gutaütést! Találjanak ki valami mást a megkülönböztetésre a pénz helyett [...]”.⁴⁴¹ Éppen ezért eme elitek részéről annak a humanistaszerű tételnek és követelésnek a hangoztatása, hogy minden (jászladányi) gyerek egyenlő, és minden (jászladányi) gyereknek azonos esélyt kell nyújtani a tanulásra és felemelkedésre, a (jászladányi) közösség számára erkölcsi értelemben maszlag (azaz valamilyen „ízű”, „szerű” porhintés), gyakorlati értelemben pedig a hatalom és holdudvara erőszakos (nem kívánatos, kéretlen) beavatkozása, ami inkább kárára, semmint hasznára válik a (jászladányi) közösségnek.

Válhatna természetesen hasznára is, ha valóban humanista lenne és lehetne. Magyar Bálint oktatási miniszter, a jászladányi romaszindróma (mint látni fogjuk) talán legodaadóbb, legkitartóbb előidézője, az egyik Keresztútzben joggal állította, hogy számos nyugati ország példája (oktatási gyakorlata) igazolja annak a szemléletnek a helyességét, hogy a hátrányos helyzetűeket nem szabad leválasztani az „egészséges”, „normális” gyerekekről, mivel elkülönítve még lassabban fejlődnek; de azért sem szabad, mert ha együtt nevelik-oktatják őket, akkor az „egészségesekben”, „normálisakban” egy életre szóló szolidaritás alakul ki kevésbé szerencsés társaik iránt. Elvileg helyénvaló tehát, hogy valaki Magyarországon is megkíséreljen utat törni az ilyen szép – a szegregációt nagy ívben elkerülő – eszmének. Humanistaszerűvé (álhumanistává) akkor és azáltal válik ez az igyekezet, ha valaki nem hajlandó tudomásul venni, hogy Magyarország s benne Jászladány egyelőre még nem a Nyugat. Magyarországnak s benne Jászladánynak egyelőre nincs elegendő pénze, hogy fizikai és szellemi értelemben rendbe rakja az iskolákat; nincs pénze, hogy kis létszámú, jól felszerelt, jól képzett és jól tartott oktatókkal és nevelőkkel ellátott iskolai közösségeket hozzon létre s finanszírozzon; olyanokat, amelyeknek elegendő energiája és felkészültsége van ahhoz, hogy a legkülönbébb szocializációjú gyerekekből összetereledő osztályközösségeknek minél több útravalót (ismeretet, követhető normát) adjon. De – másfelől – Magyarországnak és Jászladánynak egyelőre arra sincs elegendő pénze és többség által elfogadott normatívája, hogy a nagyszámú hátrányos helyzetű („problémás esetet”) kitermelő társadalmi (szocializációs) háttérrel gyökeresen megváltoztassa. Éppen ezért Jászladány (és más, hasonló helyzetű települések) önkormányzati iskolájában agyonterhelt, testileg-lelkileg kiszipolyozott oktatók és kezelhetetlen diákseregek állnak szemben egymással, amelytől túl sok útravaló képződése eleve nem várható.

Ezt odalént, a (jászladányi) helyi közösségben egy idő múltán kénytelen-kelletlen észrevették. Odafönt, balliberális politikai és médiamagasságokban azonban az eszme szépsége (azaz a szintetikus „íz”) elfedte a rideg valóságot. S ha csak elfedte volna – de el is torzította. Odafönről úgy tetszett, mintha a jászladányi Antal Mihály Alapítványi Általános Iskola létrehozásával a nem cigány többség a cigány kisebbséget akarta volna kirekeszteni, elhatárolni – mondhatnánk: *elpaláncolni*. Minden további nélkül – bár nem feltétlenül minden politikai érdek nélkül – felültek a látszatnak: mivel a hátrányos helyzetűek többsége Jászladányban is a roma etnikumhoz tartozik, ebből egyenesen levonták a következtetést, hogy az egész alapítványi iskoladolog a cigány népesség ellen irányul, vagyis súlyos faji megkülönböztetés (rasszizmus, diszkrimináció) esete forog fenn.

⁴⁴⁰ Népszabadság, 2002. november 25.

⁴⁴¹ Metro, 2002. szeptember 24.

„Alkotmányellenes a jászladányi cél – állítja állásfoglalásában a kisebbségi ombudsman” – adja hírül a Népszabadság két soros címe. „Nem engedélyezhető a jászladányi iskolában folyó oktatás, mert azt alkotmányellenes cél elérése érdekében szervezték meg – fejtette ki Kaltenbach Jenő, a nemzeti és etnikai jogok országgyűlési biztosa az Oktatási Minisztériumnak küldött állásfoglalásában. [...] Az ombudsman szerint a településen előbb a szegregációra való törekvés szándéka fogalmazódott meg, majd utóbb ennek kivitelezése érdekében történt meg az alapítvány bejegyzése, valamint az iskola létrehozása” Figyelemre méltó, hogy az állásfoglalásról – amint ez a 2003. szeptember 10-ei tudósításból kiderül – az oktatási tárca tájékoztatta a lapot (tehát mindjárt a tanév megkezdése után). Ugyancsak figyelemre méltó Tóth Ibolyának, az alapítványi iskola igazgatójának meglátása, aki „furcsállja, hogy Kaltenbach Jenő ítéletet alkot a magániskola működéséről, *miközben személyesen nem járt az intézményben, annak nevelési elveiről nem tájékozódott a helyszínen.*” (Az én kiemelésem – VDGY)

„Az olyan települések, mint Jászladány vagy Némethkér, könnyen fajgyűlölő ultrák bázisaivá válhatnak, a roma polgárok tömegei pedig iskolájuktól, lakásuktól megfosztott páriákká, ha az állam nem rendszabályozza meg a törvénytörő önkormányzatokat” – véli a Népszabadság (valamint a 168 óra meg az Élet és Irodalom) politikailag korrekt lózungjairól nevezetes szerzője.⁴⁴²

A látszat megerősítéséhez mindenképp hozzájárult, hogy némi buzdításra – amint ez a törzsi háborúzás során egyébként gyakran előfordul – a helybéli romák egy része hangos tiltakozásba és mozgolódásba fogott. Az agitátor – ennek később lesz igazi jelentősége – a jászladányi cigány kisebbségi önkormányzat, egyszersmind a jászsági roma polgárjogi szervezet öntudatos vezetője, Kállai László. A demonstráló szülők szemmel (tévén) láthatóan egytől-egyig romák; a tévés műfaj sajátosságaiból fakadóan az viszont már nem látszik, hogy nem minden cigány szülő van ott. Vannak ugyanis olyan romák is, akik ugyancsak az alapítványi iskolába óhajtják íratni gyermeküket, mert ugyanolyan igyekvők, mint az igyekvő nem-romák. Szintén a tévés műfaj sajátossága, hogy a képernyőn ez se tűnik fel: vannak nem-cigány szülők-családok is, akik ugyancsak nem képesek előteremteni a tandíjra valót, s továbbra is az önkormányzati iskolába fogják íratni gyermeküket. De őket a kisebbségi önkormányzat vezetője nem hívta tüntetni, mert belezavartak volna a képbe; kiderült volna, hogy az árok mégsem a cigányok és nem-cigányok, inkább a szegények és a gazdagok, kevésbé módosak és módosabbak között húzódik. Az efféle elkülönülés azonban – mióta kapitalizmust építünk, mióta a verseny fontosságát hangoztatjuk – kevésbé botrányos (sőt, egyenesen „EU-konform”), szemben a rasszizmussal, az etnikai alapú elkülönüléssel-elkülönítéssel, szegregációval.

Mint köztudomású, az egymással háborúzó törzsek füle jellemzően nem az igazságra („makacs tényekre”) van kihegyezve, sokkal inkább a jól bevált előítéleteket alátámasztó eseményekre és megnyilvánulásokra. Minden bizonnyal ennek tudható be, hogy a megyei közigazgatási hivatal politikai korrektségre törekvő bürokratája méltányolta a jászladányi cigány önkormányzat (pontosabban vezetője) tiltakozását, és elutasította az indulásra kész alapítványi iskola bejegyzését – noha erre semmiféle jogi alapja nem volt. A jogi eltévelyedés a tekintetben viszont mindenképpen gyümölcsöző volt – mármint a balliberális humanista-szerűek számára –, hogy Magyar Bálint miniszter csupán erre (azaz formai okokra) hivatkozva tagadhatta meg a működéshez szükséges azonosító minisztériumi kiadását, s érhetette el odafönről, hogy odalent egy éven át csukva tartsa kapuit a végre-valahára elkészült alapítványi iskola.

A jászladányi normakövetők számára kényszerű pihenésre kijelölt év azonban nem telt el haszontalanul. A hatalom erőszakos beavatkozása ezúttal nem szétverte, hanem összehozta a település igyekvő közösségét. Mindenekelőtt arról döntöttek, hogy az ellenük hergelő sajtót

⁴⁴² Papp László Tamás: Ki jogosult jogtiprásra, Népszabadság, 2003. szeptember 15.

(pontosabban: a sajtó módszeresen ellenük hergelő részét) minél távolabb tartják maguktól: nem is mutatkoztak előttük egyetlen egyszer sem, nem adva nekik egyetlen egy nyilatkozatot sem. Ettől fogva nyugodtan szervezheték a maguk életét, s nem kellett attól tartaniuk, hogy külső segítséggel egymásnak ugrasztják őket. Ebben a békés helyzetben, csodák csodájára, ragyogóan szót értett egymással igyekvő cigány és igyekvő nem-cigány. Nem csak nem-cigány, de cigány származású gyermekek is számosan felkerültek az előre (és előrelátóan) elkészített, következő tanévi beiratkozási listára.

Amikor közeledett az új tanév, jött az újabb roma-tüntetés, sőt, megjelent Soros György is – pontosabban alapítványa⁴⁴³ – a társadalmat nyitogató, közösséget bomlasztgató pénzével: minden egyes önkormányzati iskolás cigány gyereknek kész volt állni a tandíját, amennyiben az alapítványi iskolába iratkozik.⁴⁴⁴ Függetlenül attól, hogy mennyire igyekvő, mennyire normakövető (azaz tanulni, közösségbe illeszkedni vágyó) az a gyermek. Nem volt ez szempont a Népszavának sem, amely a Roma Sajtóközpont tudósítása szerint „gyűjtést rendez a jászladányi roma gyermekeknek az alapítványi iskolába történő beíratásra. A listára eddig mintegy negyven közéleti személyiség iratkozott fel.” Itt jött jól egy másik – a már elkészült – beiratkozási lista: a férőhelyek korlátozott száma miatt az igazgatónő okosan annyit vállalt, néhány gyereknek talán tudnak még helyet szorítani: nyilván olyanoknak, akik beférnek az igyekvők közé.

A sajtó főárama most sem felejtett el fanyalogni – miként a magyar oktatás főirányítója sem –, hogy az a pár cigánygyerek csupán kirakatnak van ott – de már hiába. Jászladány néma elszántsága, makacssága sorban nyerte a fontos csatákat. Félig-meddig már a Népszabadság is megadja magát. Helyszíni tudósításában részletesen beszámol – jókora képpel illusztrálva – arról, hogyan zárták ki a lap újságíróját a iskola tanévnyitójáról.⁴⁴⁵ A szalagcím is erről szól: kivételezettek és kitiltottak. A bőséges képaláírásból egyebek közt megtudhatjuk, hogy „Tóth Ibolya, az alapítványi iskola igazgatója megkérte a helybélieket: mutassanak rá az idegenekre, mert azok – szavai szerint – csak újságírók lehetnek, így nem kívánatos a jelenlétük.” De ugyanebből a tudósításból végre olyasmit is megtudhat az olvasóközönség – ráadásul nagyobb betűkkel kiemelve –, ami a jászladányi igyekvők nagyon méltányolható vágya és elgondolása. „Nem szegregálunk, nem rekesztünk ki senkit, vegyék le végre ezt a stigmát Jászladányról! – mondta tegnapi sajtótájékoztatóján Dankó István, a település polgármestere, és Tóth Ibolya, az alapítványi iskola igazgatója.” Ugyanez a polgármester – a Népszabadság tudósítójának kérdésére (!) – azt is elmondta, hogy „az önkormányzat anyagilag nem, de erkölcsileg és eszmeileg támogatja a helyi magániskola működését, amely – szavai szerint – nem a romák elkülönítésére, hanem az oktatás színvonalának javítására, s a szülők választási lehetőségeinek bővítésére jött létre.” Az aznapi Magyar Nemzetből még ennél is többet tudhatunk meg: Dankó István polgármester kerek-perec kijelentette, hogy a mai magyar viszonyokra jellemző botránypolitizálás miatt „egy oktatási szakkérdésből csináltak cigánykérdést”⁴⁴⁶.

A Magyar Televízió Híradójában is addig szokatlan képek s vélemények kerültek képernyőre. Egy szemmel láthatóan (vagyis vonásaiból, színéből, öltözékéből megítélhetően) cigány asszony azt nyilatkozta a jászladányi járdán, hogy ő is az alapítványi iskolába íratta a gyermekét, s egyáltalán nem hiszi, hogy ez az iskola cigányellenes volna, hogy ki akarná

⁴⁴³ „A Nyílt Társadalom Alapítványt hajlandó volt kivétel nélkül minden jászladányi roma iskolás, összesen százegy gyermek tandíját fizetni az alapítványi iskolába való beiratkozáshoz, csakhogy bizonyítsa: diszkrimináció történik.” Uo.

⁴⁴⁴ Hogy pusztán kirakatpolitikáról – azaz állhumanizmusról van szó –, valószínűsíti az a tény, hogy Laura Silber, a Soros-birodalomhoz tartozó Nyitott Társadalom Intézet New York-i politikai tanácsadója nem tudott példát mondani arra, hogy a jászladányi roma általános iskolásokon kívül adtak-e más cigány gyerekeknek pénzt arra, hogy alapítványi iskolában tanuljanak. (Kettős mérce Sorosnál? Magyar Nemzet, 2003. november 18.)

⁴⁴⁵ Népszabadság, 2003. szeptember 1.

⁴⁴⁶ Magyar Nemzet, 2003. szeptember 1.

rekeszteni a cigányokat. Ami azonban még ennél is jobban a meglepetés – sőt, meghökkenés – erejével hatott, hogy a település polgármestere, Dankó István is nyilatkozott pár szót; ám ezúttal nem az volt különös, amit mondott, hanem az, amit a nézőközönség eddig nem tudhatott (mert nem láthatott): Jászládány első embere cigány. Vajon mennyire lehet rasszista az a magyar közösség, amely cigány nevű, cigány származású embert választott vezetőjének?!

Jászládány néma makacssága magasabb szinteken is elismeréseket vívott ki s támogatásokat nyert meg magának. Az Országos Cigány Önkormányzat vezetője, Kolompár Orbán már tájékozódni ment az alapítványi iskola vezetőihez, közösen megbeszélni s megoldani a helyzetet, nem pedig fölényesen rendreutasítani őket. Ehhez persze az is kellett, hogy az OCÖ puccsszerűen megszabaduljon a balliberálisok által favorizált korábbi vezetőjétől, Horváth Aladártól; aki köztudomásúlag a humanistaszerű megoldások (azaz megvalósíthatatlan álmegoldások) híve, s ennek megfelelően különös képessége, hogyan lehet különféle emberi jogokra hivatkozva cigány és nem cigány (de akár cigány és cigány) között éles viszályt szítani. Jászládány másik – még nevezetesebb, ám nem kevésbé békés – látogatója maga az esélyegyenlőségi miniszter, Lévai Katalin, aki a helyiekkel folytatott tanácskozás után – látványosan eltérve a Magyar Bálint-i keményvonalától⁴⁴⁷ – azt hangoztatta, hogy az alapítványi iskolának meg kell adni a bizalmat, s majd a gyakorlat alapján kell megvizsgálni, valóban tapasztalható-e kirekesztés, szegregáció.

*

Az igazi fricskát azonban nem ezek a végkimenetelt előrevetítő csatanyerések helyezték el a balliberálisok kényes orrán, hanem egy olyan különleges, nyakatekert epizód, amelyet hetyke szürkeállományuk azóta sem tudott feldogozni vagy kiheverni. Noha ez irányú kísérletek bőségesen folytak; és minden bizonnyal sokáig folynak még: abban a világképben ugyanis, amelyet a balliberálisok jellemzően magukévá tettek, akármennyire is szeretnék (éppen döntő fontossága: elvi, filozófiai jelentősége miatt), e különleges élethelyzetre nem létezik érvényes (helytálló, megvalósítható) megoldás.

Miről is van szó?

Jászládány igyekvői úgy döntöttek, hogy nem fogadják el a balliberálisok kétfenekű (s önmagában már ezért is ellentmondást hordozó) életfelfogását. E felfogás sajátossága, hogy egyfelől egyenlőséget hirdet minden ember között származására való tekintet nélkül – a származás firtatását ekkor kifejezetten rossz néven veszi. Másfelől viszont arra biztat mindenkit, hogy vállalja másságát, kisebbségi önazonosságát – a többséggel szemben; ekkor viszont kimondottan kíváncsi a másság (például a származás) hangoztatása, felmutatása. E nélkül ugyanis elég esélytelen a küzdelem: demokráciában a többségi akaratnak (normának) magától értetődő elsőbbsége van a kisebbséggel szemben. Ezt a magától értetődőséget csak úgy lehet megingatni, ha a politikailag korrekt „közgondolkodás”, és az erre a srófra járó tömegtájékoztatás a kisebbségek jelentőségét, fontosságát a többségének rangjára emeli. Ehhez pedig folyamatosan fel kell mutatni ezeket a kisebbségeket (ld. például: melegek fesztiválja), s balliberális támogatóiknak folyamatosan ki kell állni, meg kell nyilvánulni mellettük (ld. például Demszky Gábor főpolgármester melegfesztivál-megnyitóját).

A jászládányiak fogták magukat, s egy suhintással átvágták a gordiusi csomót: nyilvánvalóan nem cigány származású igyekvők összebeszéltek nyilvánvalóan cigány származású igyekvőkkel, s olyan cigány kisebbségi önkormányzatot választottak, amelynek a vezetője

⁴⁴⁷ 2003. október 29-én (tehát mintegy két hónappal a tanév megkezdése után) a Népszabadság arról tudósít, hogy az Országos Közoktatási Értékelési és Vizsgaközpont (OKÉV) elkezdte annak a vizsgálatát, hogy „a jászládányi alapítványi iskola létrejöttével megsértették-e a hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó rendelkezéseket.” Ugyanitt megtudhatjuk, hogy az oktatási miniszter „időközben utasította az OKÉV-et, hogy hatósági ellenőrzés keretében vizsgálja meg az iskola működését.”

cigány, a tagjai viszont zömükben nem-cigányok (ha lehet hinni a Jászladány dolgában elfogult Népszabadságnak, „mindössze egyetlen cigány származású képviselő került be”⁴⁴⁸; egyéként ha belegondolunk, mennyire nem illik egy ilyen megállapítás a balliberális lap „szájába”!) Egyszóval: botrány! Balliberális jogászok és közgondolkodók, kisebbségvédők és hasonlóak azóta is lázasan török a fejüket, hogyan lehetne hasonló helyzeteknek elejét venni – netán hogyan lehetne Jászladányra példás büntetést kimérni –, de mindeddig teljesen sikertelenül. Kállai László – akinek kiszavazására fogott össze tulajdonképp igyekvő cigány és nem-cigány – azóta is szalad fűhöz-fához. Miután a megyei Területi Választási Bizottság elutasította választási kifogásait, Teleki László romaügyi államtitkártól és Horváth Aladártól, a Roma Polgárjogi Alapítvány elnökétől – személyes jelenlétükkel – megtámogatva, kijelentette a sajtónak, hogy keresetet nyújt be a TVB döntése ellen, majd hozzátette: ha kell, minden fórumot végigjár, elmegy akár a nemzetközi bíróságig is.⁴⁴⁹

Alighanem hiába.

A jászladányi nem-cigány „cigányoknak” ugyanis nem csak szívük joga, de (nem mellékesen éppen a liberalizmus vívmányaként) egyenes állampolgári, azaz törvény által garantált joguk, hogy maguk határozzák meg identitásukat. Ha viszont valaki más próbálkozna ezzel, az rögtön kimerítené a faji megkülönböztetés, a rasszizmus fogalmát. Törtétek és történnek ugyan kísérletek arra, hogy talán előbb névjegyzékbe kellene szedni, kik tartoznak a cigány kisebbséghez, utóbb pedig majd csak a listán szereplők választhatnak a listán szereplők közül, csak hogy ez a származásfirtatást tiltó jogi és a holokausztos történelmi környezetben valószínűleg megvalósíthatatlan: részint maguk a cigány szervezetek vonakodnak az ilyen listák összeállításától⁴⁵⁰, részint meg egyszerűen nem létezik szabatos jogi meghatározás, amelynek segítségével büntetlenül rá lehetne mutatni valakire, hogy márpedig te nem vagy cigány; ha szőke és kékszemű, akkor se.⁴⁵¹

⁴⁴⁸ Népszabadság, 2002. október 24.

⁴⁴⁹ Uo.

⁴⁵⁰ „A cigány önkormányzat elutasítja a kisebbségi névjegyzéket” – közli címében a Népszabadság „A Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal, valamint a kisebbségi ombudsman úgy ítéli meg, a névjegyzék bevezetésével lehet elérni, hogy a kisebbségi önkormányzati választásokon – szemben a jelenlegi helyzettel – valóban csak kisebbségek legyenek választók és választhatók. Bár az OCÖ [Országos Cigány Önkormányzat]a névjegyzék bevezetésével nem ért egyet, annak szükségét érzi, hogy valamilyen formában megoldódjon a kisebbséghez tartozás igazolása.” (Népszabadság, 2003. október 6.) Későbbi sajtóhírek arról számoltak be, hogy az OCÖ – nyilván kormány nyomásra – mégis elfogadja a „listázást”. Ezzel szemben a Roma Polgárjogi Mozgalom sajtótájékoztatóján jelentette be, hogy nem ért egyet a névjegyzék bevezetésével. Horváth Aladár, a mozgalom vezetője szerint nem adna garanciát arra, hogy a jövőben valóban a kisebbségek választhatják meg saját önkormányzataikat. (Népszabadság, 2003. december 5.) „Roma vagyok, nem kartotékadat” – írja idevágó írása címében (Népszabadság, 2003. december 10.). Jól tükrözi az ellentmondás (mondhatni: csapdahelyzet) feloldhatatlanságát, hogy 1994. márciusában (25-ei számában) már arról tájékoztat az országos napilap, hogy tüntetésre készül a Független Cigány Kerekasztal nevű szövetség, így tiltakozva a kisebbségi választói névjegyzék tervezett bevezetése ellen. Az újság emlékeztet arra, hogy az Országos Cigány Önkormányzat (OCÖ) egyszer már a névjegyzék elfogadása mellett döntött; Kövesi Vilmos elnökhelyettes, a Független Cigány Kerekasztal vezetője szerint azonban – mint közleményében állítja – ez nem tükrözi a „képviselők valós, egyöntetű véleményét”.

⁴⁵¹ 2001. szeptember 11. óta, s ettől nem függetlenül, mióta Európában felerősödtek az Izraellel szembeni kritikus hangok, a nyugati demokráciák ugyancsak csapdahelyzetbe kerültek a származásfirtatást illetően. Az antiszemitizmusról szóló brüsszeli jelentés késedelmének az oka, mint ezt a Népszabadságból (2003. november 27.) megtudhatjuk, hogy „Gondot okozott például, hogy állampolgárságuk alapján holland, francia vagy belga antiszemitának számítanak azok az itt élő mozlímok is, akik a zsidó intézmények elleni atrocitások zömét elkövetik.” (Szorosan nem tartozik ide, ezért csak érdekességképpen említem meg: a tudósítás arról is beszámol, hogy állítólag nem boldogultak a jelentés szerzői azzal sem, miként kezeljék „a politikai bal- és jobboldalon egyaránt jelentkező, de eltérő formákat öltő zsidóellenesség jelenségeit”).

És akkor még nem is szoltunk arról a nagyon is életszerű helyzetről, hogy egy nem-cigány magyar messzemenőig figyelembe veheti és teljes önzetlenséggel szolgálhatja a cigány kisebbség – és rajta keresztül az egész magyarság – érdekeit.⁴⁵² A mostani balliberális – politikailag korrekt – felfogásban éppen az a faramuci, hogy a kisebbség és a többség szembeállításával elfedi azt a nagyon fontos igazságot, hogy kisebbség és többség érdekei hosszabb távon nagyon is egybeeshetnek, tehát ezt a közös érdeket kell közösen megfogalmazni és közösen szorgalmazni, érvényre juttatni; s kevésbé támogatandók azok a megoldások, amelyek rövid távon ugyan könnyíthetik a kisebbség (pontosabban a kisebbség egy részének) helyzetét, ugyanilyen időtávtávon azonban a maradék többség helyzetén semmit nem javít (ha egyenesen nem ront), hosszabb távon nézve pedig az egész közösség sorsát nehezíti meg (ha nem teszi egyenesen drámaivá, azaz elviselhetetlenné).

Hogy ezúttal sem a levegőbe beszélek, arra talán elegendő egyetlen példa, amely annál figyelmeztetőbb és megszívlelendőbb. A budapesti, józsefvárosi önkormányzat úgy döntött, hogy buldózzert küld azokra a házakra, amelyekbe önkényes lakásfoglalók „ásták be” magukat, kriminalizálva az egész környéket, tönkre téve az ott élők életét, nyugalmaát. A Magyar Hírlap szalagcíme szerint: „Tíz csoport tartja rettegésben Józsefvárost: rabolnak, erőszakoskodnak, néha még gyilkolnak is...”⁴⁵³. Az országos napilapok legliberálisabbja (a szónak nem az eredeti, hanem ideológia értelmében) ilyesféle színes, hangulatos leírásokkal illusztrálja elborzasztó mondandóját:

„»Levágta a gyerek karját. Karddal. Mér’ hagyta vóna magamat? Jöttek rám tizenketten! Úgy kezdődött, hogy megverték az öreget, én meg beszóltam, miféle ember vagy, hogy hatvanévesre támadol. Rám csapott, bevertem az orrát, akkor hozta a tizenkét pereputtyát, én meg a kardot...» A józsefvárosi szamuráj negyven körüli, tetovált férfi. Lakatos György néven mutatkozik be a Dobozi utca 41. füves, fás, szemetes udvarán.”

„Tíz csoport teszi pokollá a többiek életét. Önkényes családok kiskorú gyerekei a Dobozi utcában megverték egy édesanyját, és nem engedték hazatérni otthonába – mondja Takács Gábor alpolgármester. Mindennaposak az ehhez hasonló események a környéken.”

„Az alpolgármestert azzal a panasszal kereste fel valaki, hogy mire hazajöttek a nyaralásból, önkényesek feltörték és elfoglalták a lakásukat. A hivatal semmit nem tehet, a bérlő legfeljebb a bírósághoz fordulhat. Az ítéletig az önkényesek benn laknak a lakásban.”

„A rendőrség csak annyit tehet, hogy rendszeresen ellenőrzi a önkényesek által lakott házakat. Mindig találkoznak új arcokkal. Életerős fiatal emberek ők, nincs munkahelyük, mégis a legdrágább ruhákban, sokszor csodautókkal járnak.”

A kérdés tehát úgy merül fel, hogy a nem-cigány és a cigány igyekvők közös sorsán inkább segít vagy inkább ront az a liberális (politikailag korrekt) életfelfogás, hogy bár nem foglalkozunk a származással, mégis származási-etnikai alapon osztjuk kisebbségekre és többségekre a világot, s származási alapon juttatunk a többség türelméből és anyagi lehetőségeiből minél többet a pozitív diszkrimináció alapján kiváltságosnak ítélt etnikai kisebbségnek. A választ valószínűleg már az (ideológiai értelemben) legliberálisabb zászlóshajónál, a Magyar Hírlapnál is tudják, különben aligha jelent volna meg náluk ez a riport. A megoldásnak ugyanakkor még a közelébe sem értek, mert arrafelé is még azt gondolják, hogy a fejnek a homokba dugása bármit is segíthet: a lap végrehajtotta azt az antitájékoztatási bravúrt, hogy oldalas riportjában egyetlen egyszer le nem írta azt a szót, hogy roma vagy cigány. Más orgánukok megtették (megírták, megmutatták) helyette, innen lehet bizonyosan állítani, hogy egy jól behatárolható etnikum szélsőséges elemeiről van szó. A Magyar Hírlapnak mint

⁴⁵² Ez a helyzet például a Rádió C-nél – vagyis a romarádióánál –, amelynek vezetője nem-cigány, s bizalmas értesüléseim szerint kifejezetten cigány származásúak kérelték, fogadja el kinevezését.

⁴⁵³ Magyar Hírlap, 2003. október 10.

liberális orgánumnak természetesen teljesen helyénvaló volna a titkolózása, ha a csoportok, valamint származásuk és jellegzetes módszereik, magatartásjegyeik között ne lenne szoros összefüggés. Ez az korreláció azonban nagyon is valóságosan létezik. Amiről a leginkább úgy lehet meggyőződni, ha feltesszük a következő kérdést: A cigányságnak az össznépeségen belüli létszamarányát tekintve mekkora a valószínűsége annak, hogy a tíz rettenetes családból egytől-egyig mind cigány? Ha száz golyóból kilencven fehér és tíz fekete, véletlen kiválasztásnál mekkora a valószínűsége annak, hogy épp a tíz feketét húzom ki? Nos, a Magyar Hírlap nem akkor jár el helyesen, ha hallgat az összefüggésről, hanem akkor, ha miközben beszél róla, egyúttal azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy a romák többségének életét ugyanúgy megkeserítik ezek a roma bűnözők, mint a nem romákét, s e többség ugyanúgy megveti ezt a bűnöző életmódot, mint a nem-cigányok. A Magyar Hírlap – ha felhagyott volna a politikailag korrekt szemérmeskedéssel – kiválóan demonstrálhatta volna ezt a tényt a Lakatos nevű szamurájával, aki – feltehetően – cigány létére is bátran szembeszállt az egyik családdal, a tizenkétszeres túlerővel.

S még inkább arról kellett volna elmélkednie jeles napilapunknak, hogy ez a drámai helyzet nem jöhetett volna létre, ha e liberáliszerű felfogás nem egyes-egyedülként emeltetik a salonképes gondolkodás rangjára, vagyis ha nem zártak volna ki minden más (jobboldali, nemzeti liberális) felfogást a politikailag korrekt uralta salonokból. Ott, ahol menetrendszerűen rasszizmust gyártanak abból, ha valakik szembeszállnak a terjeszkedő cigány bűnözéssel vagy öntörvényű cigány életmóddal, noha korántsem a cigány származással van bajuk, csupán a bűnözéssel vagy másképp normasértő életmóddal – nos ott ennek a kisebbségnek éppen a normasértő része lesz az, amely visszaél a származásával, a „hátrányos helyzetével”, az ezek címén-jogán nyert különleges védettségével. „Jászládányban nincs szegregáció, fordított rasszizmus van, mert a többség jogait el akarják vitatni” – állítja Kolláth György alkotmányjogász „Mintegy hat család nem tud megbékélni azzal, hogy Jászládányban alapítványi iskola is legyen” – olvashatjuk a Magyar Nemzetben.⁴⁵⁴

Az alapítványi iskola védelmét ellátó Kolláth szerint Jászládány polgárainak három alkotmányos jogát sértették meg: a tanszabadság, a tanítási szabadság és a szülők azon jogát, hogy a gyermeküknek adandó nevelést megválasszák. Mint a Magyar Nemzetnek elmondta, feltételezhetően nyomást gyakoroltak a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közigazgatási Hivatalra, hogy törvénysértően vonja vissza az iskola működési engedélyét, s az ügyben folyó per során a bíróság minderre nem fordított figyelmet.⁴⁵⁵

Az a szomorú tény, hogy egy városrész polgármestere már semmilyen tekintetben nem számíthat a rendvédelmi szervekre, nem számíthat a törvényhozókra és törvénykezőkre, számíthat ellenben a házakat a családi maffiák feje felől eltakarító buldózerekre, annak a hosszú folyamatnak a szerves (logikus) következménye, amelyben a kivételezettek egyre jobban vérszemet kaptak. Budapesten ráadásul – de nem sokkal jobb a helyzet többi városunkban sem – a darabokra szagztatott közösségek legfőbb szellemi táplálója a média, ahonnan minden földi jót kaphatnak-nyerhetnek, csak éppen civil kurázsit nem. Jászládány, ha végül megmenekül, jó sorsát éppen annak köszönheti majd, hogy az emberek itt még ismerik (megismerik) egymást, megbeszélik közös bajaikat, teendőiket. S ha odafönt mennydörög, összegyűlnek, egymás mellé húzódnak, egymást védik – ahogy a birkák is teszik, időtlen idők óta. S ahogy az emberek is mind tették – amíg kis közösségeiket ki nem kezdte, szét nem rombolta ez a szabadszerű világ.

*

⁴⁵⁴ Magyar Nemzet, szeptember 1.

⁴⁵⁵ Kolláth György szerint Magyar Bálintnak távoznia kell. Magyar Nemzet, 2003. június 19.

Nem istencsapás ez, hogy örökké így legyen. Nem csak egy falu vagy község népe, de egy nemzet egésze is szembeszállhat az eddig magukra hagyott tendenciákkal. Főképp ha olyan vezetői akadnak, akik a jelen oltárán nem hajlandók többé feláldozni a jövőt. Akik vállalják a ma kemény konfliktusait a holnap szebb reményeiért. Még annál is jobban, mint Orbán Viktorék tették. Pedig eddig ők merészkedtek legmesszebbre.

Azzal, hogy négy évi uralkodásuk idejére befagyasztották a családi pótlékot (azaz nem emelték egy forintot sem), ugyanakkor lehetővé tették a családok számára, hogy gyermekeik számától függően kisebb-nagyobb összegeket vonjanak le adóalapjukból, megkezdték a családi pótlékokból és segélyekből élő, szlömös világ felszámolását. Felfogásuk szerint azokat kell ily módon – adócsökkentéssel – támogatni, akik (éppen adózásuk révén) amúgy is viselik a nem adózókra jutó, óriási közterheket. Egyik oldalról ezek erősítése, másik oldalról a szlömös világ gyengítése átmenetileg kétségkívül nehezíti – nehezítette – a hátrányos helyzetűek, legfőképpen is a nagycsaládos cigányság sorsát. Ennek alternatívája viszont az a balliberális felfogás, amely a szocialisták – szabad demokraták újbóli hatalomra jutásával visszanyerte régi (uralkodó) szerepét. S amely belső logikájából fakadóan hordozza magában az afféle emberek kirívó sikerét, irigylésre méltó gazdagodását, mint a buldózerre váró házak hátrányos helyzetű, munkanélküli ifjúsága, akik különben, mint láttuk, „életerősek”, s „a legdrágább ruhákban, sokszor csodaautókkal járnak”.

A nagycsaládos, hátrányos helyzetű cigányság erős érintettsége miatt a Fidesz nem beszélt elég nyíltan felfogása (filozófiája) nemzetstratégiai jelentőségéről, s nem beszél ma sem elég világosan a balliberális felfogás (filozófia) nemzetet fenyegető veszedelmeiről. Amikor a Lungo Drom cigány szervezetet a Fidesz megnyerte magának, s szerződést kötöttek választási együttműködésre, ott volt a ragyogó alkalom ország-világ előtt bizonyítani, világossá tenni: íme, egy cigány szervezet, amely a maga kisebb és nagyobb közössége boldogulása érdekében helyénvalónak tartja azt a Fidesz-politikát, amely a balliberálisok felfogása szerint cigányellenes. Be kell végre látni, nincsen egységes cigány nép, nincsen egységes kisebbségi sors vagy hátrányos helyzet, a cigányság tehát nem lehet többé így vagy úgy – kimondva vagy kimondatlanul – a kisebbségi sors vagy a hátrányos helyzet, de akár a pozitív diszkrimináció szinonimája. Éppen úgy, ahogy a bűnözése sem, természetesen.

Harmadik könyv
A MEGOLDÁS NYOMÁBAN

KÉTFÉLE „FILOZÓFIA”

Hogyan fékezhetjük meg a törzsi háborút?

A kérdés így vetődik fel: Milyen „filozófiával” (látásmóddal, életfelfogással) lehet eljutni a zsidó – magyar, pontosabban a magyar zsidó – nem-zsidó magyar együttélés krónikus problémájának megoldásához, a két törzs éles szembenállásának legalább mérsékléséhez?

Előre bocsátom, hogy ha van ilyen filozófia, az az átfogóbb konfliktusra is gyógyír lehet: az antinacionalista – nacionalista viszályra. Továbbá: mivel gyógyírt keresünk, nem jöhet számításba semmi olyan (megoldást ígérő) filozófia (életfelfogás), amely ténylegesen (tehát nem csak a hiedelmek vagy vádak szintjén) zsidó-, magyar-, idegen-, vagy bármilyen más formában faj-, nemzet- vagy nemzetiséggyűlölő. Számításba jöhetnek viszont olyan megfontolások, amelyek határozottan a konfliktust tápláló, hamis gondolkodásmódok felszámolását célozzák. Még akkor is, ha e gondolkodásmódok képviselőit sem kímélik – ha bizonyítható, hogy e kíméletlenség független a gondolkodásmód képviselőjének származásától, etnikumától.

Lényegét tekintve két ellentétes szemlélet („filozófia”) kínálkozik.

Az egyik statikus, a másik dinamikus; nevezhetnénk az elsőt abszolútnak, a másikat relatívnak is, hogy ne kössünk (rögtön a dinamikusnak szavazva bizalmat) eleve értékítéletet hozzájuk; a statikus és dinamikus elnevezés azonban túlságosan is megragadja, kifejezi a lényegét. Az első felfogás ugyanis kész (állandó) ténynek tekintti, amit lát, a második pedig változónak és megváltoztathatónak. Az első azt nézi, mi van, a második azt: mi lehet. Az első tehát – múlt és jelen valóságának biztos talaján állva – tárgyilagosabb és igazabb (itt derült ki, miért nem eleve rosszabb a statikus a dinamikusnál), hiszen azt és annyit lát, ami már cáfolhatatlanul benne van; a másik azonban azt is belelátja, ami még nincs benne, de *hite szerint* benne lehet. A szemlélet statikussága ráadásul nem jelenti az általa vezérelt tevékenység (hadviselés) statikusságát, éppen ellenkezőleg. A statikus szemlélet dinamikus (erőtéljes, lendületes) cselekvéssel jár; a dinamikus szemlélet annál lassúbbal, körülményesebbel.

A zsidó – magyar kérdésre alkalmazva nézzük előbb az egyik, aztán a másik filozófiát.

(A statikus)

Az első felfogás a napi tapasztalatok, megnyilatkozások alapján arra a felismerésre jut, hogy a zsidók eleve ellenségesek a „nemzeti” politizálással szemben, ezért ezt erősen támadják. Egészen pontosan fogalmazva: a magyarországi zsidók többsége (de a vélhetőleg vagy tudhatólag zsidóként megnyilvánuló többsége egészen bizonyosan) eleve ellenséges a többé-kevésbé hangsúlyosan magyar, nemzeti, vagyis „nacionalista” politizálással, valamint e politika elfogadóival – hirdetőivel és gyakorlóival – szemben, ezért akkor és ott támadja (gyengíti, rombolja, hitelteleníti) őket, amikor és ahol csak lehetséges. A napi tapasztalatok és felismerések arra is kiterjednek, hogy a támadások, majd ellentámadások megítélésekor a szellemi, politikai, gazdasági és médiaelit nagyobbik (balliberális, antinacionalista) része nem azonos mércével mér: nem hajlandó tudomásul venni, különösen nem valamiféle veszélyként és veszteségként értékelni az említett zsidóktól elkövetett támadásokat (rombolásokat); viszont hajlamos minden „túloldali” önvédelmi vagy ellentámadási akciót antiszemita megnyilvánulásként (azaz főbenjáró bűnként) értékelni.

E tapasztalatok, felismerések birtokában az első filozófia (azaz a statikus felfogás) képviselője arra a logikus meggyőződésre jut, hogy a helyzet megoldásának kulcsa: a kettős

mérce felszámolása, mégpedig a nyilvánosság segítségével. „Halál a kettős mércére!” – írja egyik könyve előszavában. A gyakorlatban alkalmazható hadviselés lényege a következő: saját fegyverével kell legyőzni a támadót, a nyilvánosság elemi igazságérzetére apellálva. Ne csak a színét lássa a dolgoknak, hanem a visszájukat is.

Minden vádat következetesen vissza kell fordítani. Ha antiszemitizmussal vádol, idézz zsidókat. Ha gyűlölettel, bizonyítsd be, hogy ő gyűlölködik. Ha kirekesztéssel, akkor azt, hogy ő a kirekesztő. Ha fajvédelemmel, akkor azt, hogy ő a fajvédő. Ha szélsőségességgel, akkor azt, hogy ő a szélsőséges. Ha diktatórikus hajlamokkal, módszerekkel, ugyancsak bizonyítsd: ez a vád szintén őt illeti inkább.

Ha kíméletlen, légy te is kíméletlen. Ha méltóságodban sért, te hasonlóképp. Ha ellehetetlenítésre, szellemi megsemmisítésre törekszik, nem maradsz adósa. Ha igazságtalan veled, „az igazság kedvéért” te is igazságtalan leszel vele. Ha szemet, szemért – legyen szemet szemért. Ha megdob kövel, visszadobod kövel. Akár kettővel; de véletlenül sem kenyérrel.

Az első (élet)felfogás ugyanis nem hisz az együttérzés, a szeretet átütő erejében. S erre alapos oka van. Az e „filozófiát” megtestesítő szemet-szemért-fajtájú hadviselés bizonyos szempontból rendkívül hatékony: az addig defenzívába szorult, méltóságukban megalázott, tehetetlenségre kárhoztatott „nemzetiek” minden sikeres választ (ellentámadást) az igazság pillanataként élnek meg, egészen pontosan: az igazság eljövételének felemelő pillanataként. Felszabadulásként. A győztes bajvívót felszabadítóként, szabadságharcos hősként ünneplik. A győzelem felemeli a fejeket; méltóságot, önbizalmat ad; összetzereli és összekovácsolja azokat, kik addig magukban küszködtek, keseregtek és átkozódtak. A nemzet egyik fele úgy fogja érezni, hogy újra van magyar nemzet, jó érzés hozzá tartozni, érdemes érte – ha mozgósítanak – megmozdulni, tüntetni, harcolni.

A mozgolódás eleinte páni félelmet kelt a zsidók körében; ám nemcsak ott, hanem az egész antinacionalista táborban. Van okuk félni. Nemcsak a szélsőjobbos régmúlt (nyilasok) kísértésétől; hanem saját kíméletlenségük miatt is. Nemhogy bűneikkel együtt elkullogtak volna, inkább harsányan megalázták a helyükre törekvőket; őket mondták (bagoly mondta verébnek) antidemokratának, szélsőségesnek, szalonképtelennek. A félelem gyűlöletet fakaszt és vakká tesz: a felszabadulásukat s méltóságuk meglelését önfeledten ünneplők hada így válik a zsidó (antinacionalista) hangadók szemében, száján és tollán fasiszta, nemzetiszocialista csöcselékké. Az önszuggesztió, az önbecsapás azonban, amikor már ilyen méreteket ölt, amikor már a valóság az égvilágon semmiképp nem igazolja, hamisságként üli meg a lelket. Az antinacionalista hangadók lassan visszavonulót fújnak. Eljött az igazság újabb pillanata. E körökben kimondatik, hogy a nemzet voltaképpen mégiscsak fontos. A nemzeti eszme szükséges. Az antinacionalistáknak élen kell járni abban, hogy a népnek nemzeti eszmét adjanak. Hogy ők adjanak nemzeti eszmét. Hogy olyan legyen az a nemzeti eszme. Amilyennek lennie kell. Innentől fogva nemzeti középéről fognak beszélni; lakosság helyett polgárokról; óriási kokárdákkal fognak a nemzeti ünnepeken díszlegni; nemzetiszín lobogókat lobogtatni... Az első filozófia tehát (legalábbis látszólag) teljes csatát, sőt, háborút nyert. A hangadó zsidókat, s még ennél is fontosabb: általában az antinacionalistákat áthangolta a nemzeti eszme (bizonyos mértékű) elfogadására, létjogosultságának (bizonyos mértékű) elismerésére. Mindennek tetejébe: az ellenségeskedés (a törzsi háború) súlypontját (törésvonalát) e „filozófia” segít oda helyezni, oda tolni, ahová való: a zsidók – nem-zsidók közül az antinacionalisták – nacionalisták közé.

Többé (legalábbis látszólag) nem állja meg a helyét az a nézet, hogy a zsidók többsége eleve ellenséges a „nemzettel”, „a nemzeti eszme” követőivel szemben. Legfeljebb a harcosaival szemben. A győzött (az őket legyőzött) ugyanis változatlanul esküdt ellenségüknek fogják tekinteni. A győző ugyanis ugyanazt akarja, amit ők: végső győzelmet. A győző nem fog hinni a megváltozásban, mert átlát a változás okán: az ő győzelme, az ő kíméletlensége

vezetett egyáltalán valamelyes, részleges eredményre. Nem az történik tehát, hogy a hangadó zsidók (s általában az antinacionalisták) belátják a nemzeti eszme érték mivoltát, és üdvözlük és megkövetik a győzőt, tisztelettel adóznak hősies szabadságharcáért, az egész magyar nemzet (s benne a zsidók) felszabadításáért; hanem azt látják be, hogy csatát veszítettek, meg azt, hogy a teljes tagadás, a teljes elutasítás talaján maradva újabb vereségekre vannak kárhoztatva, ezért kell változtatni a taktikán; de nem kell változtatni hiten és meggyőződésen. A népet nem lehet leváltani. A győzőt viszont talán mégis két vállra lehet fektetni...

A zsidó és nem-zsidó magyarok közt folyó törzsi háború az első filozófia törekvése nyomán tehát valamelyest átalakulhat, de aligha vezethet megbékéléshez. Ám ez nem jelenti azt, hogy amihez vezet, az ne lenne valamifajta megoldás. A „nemzeti” hadtestben ugyanis jócskán akadnak, akik egyáltalán nem érzik rossz bőrben magukat a nemzet feltűnő kettéválása miatt. Magukat fogják a nemzet igazi képviselőinek tekinteni, a többiek pedig a nemzet ellenségének, akik ellen a sok tehetetlenkedés, számtalan eredménytelen próbálkozás (csatavesztés) után nagyon is jól esik a szervezett és időnként már sikeres hadakozás. Az első filozófia alkalmazása nyomán, akárhogy is, tisztult a kép, egyszerűsödött a helyzet: jobban látszik, hol állnak a mieink, hol az ellenségeink. Nincs átjárás, mert minek. A magyar zsidók „úgysem lesznek” soha igazi magyarok, igazi nemzetiek, igazi hazafiak; a magyarok pedig úgysem lesznek (nem is lehetnének) zsidók. Ilyen egyszerű ez.

Az első filozófia bajnokai és követői számára.

Az első filozófia bajnoka végül is megdicsőül – megdicsőülve érzi magát –, és igaza van. Mérhetetlen sokat harcol (dolgozik), nincsen sem nappala, sem éjjele (néhány valóban kurta órát nem tekintve). Amit ő tud, a nem-zsidók között nagyon kevesen tudják (meg a zsidók között is). Hogy a tükröt magasan tartsa, a visszasságokat, a kettős mércéket, a hamisságokat minden áldott nap felmutassa, az különleges tulajdonságokat és képességeket kíván. Bámulatos tájékozottságot: óriási ismerethalmazt múltból és jelenről, mérhetetlenül sok friss információval az egész világról és világból; kiváló áttekintőképességet és gyors reakció-készséget; s nem kevésbé kiváló lelki és testi állapotot. Miközben minden áldott nap osztogatja elemi csapásait az ellenségre, s mindig csak a jelképekre s jelképerejű hangadókra, az így-úgy erőkre és hatalmasokra, soha nem a közkatonákra, aközben ugyanúgy egyfolytában záporoznak a rá mért csapások; nem egyszer övön aluli ütések, gyilkos (megsemmisítésére törő) dumdum lövedékek. Különös, de a megsebzett vad még örül is sérüléseinek, kibuggyanó vérének: ez is harci kedvét, elszántságát növeli. S valószínűleg adrenalin-szintjét. Még több csapást, még nagyobb pofonokat osztogat; egy jobbegyenessel indít, aztán még eggyel, majd ad egy jobbcsapottat, utána egy K. O.-t, eközben hangosan nevet a liberális kiütéseken, s igyekszik kikacagtatni a még egyszer visszajötteket, a D-209-est és korát.

Időnként mellésújt, ártatlanokat, legalábbis méltatlanokat eltalálva. Belefér. Saját táborá hatalmasainak is élvezettel vág oda egyet-egyet. Ez is belefér.

Saját táborá hatalmasai túlnéznek rajta és továbblátnak nála. Az első felfogás („filozófia”) bajnoka mindig csak a jelképeket, a jelképerejű személyeket látja maga előtt, mint az igazságra nevelendőket és szorítandókat. A hatalom (a párt, a politika) maga előtt látja a tömegeket is, közöttük a még meg nem nyert, névtelen szavazókat; és maga mögött tudja az egyszerű szemnek többnyire láthatatlan, arctalan hatalmi szövődéket. A még meg nem nyert szavazók félnek a bajnoktól, mert azt a képet látják róla, amelyet a hangadók láttatni akarnak velük: a náci brutalitás megtestesítőjét. A hatalmi szövődék fél minden elszabadult szabadságharcostól, mert a féktelen szabadságra minden hatalom rámegegy (rámeget) előbb vagy utóbb. Minden hatalom része egy hatalmi szövődéknek, ezért minden hatalom, a bajnoké is, előbb vagy utóbb a bajnok gúzsba kötésén (óvatos ki- és elrekesztésén) fáradozik.

Az első felfogás bajnóvjója tehát részterületeken részfeladatokat fog kapni. Nem kerülhet be a „nemzeti” média fősodrába (a frissen alakuló hírtelevízióba), egy darabig viszont meg-

maradhat a radikálisoknak (a „szélsőségeseknek”) fenntartott hadszíntereken. Kívül a szalonon. A politikai korrektség határvonalain.

A bajnok és „filozófiája” tehát mégis veszített. Látszólag legalábbis. Valójában minden megnyert, amit megnyerhetett. A „nemzeti” oldal kellőképpen megerősödött, hogy alkutényező lehessen. Vége a teljes kiszolgáltatottságnak, a baloldali hegemoniának. A törésvonal is jobb helyre került: a szocialisták (elnökökkel és miniszterelnökökkel együtt) immáron semmivel sem kisebb ellenségek, mint a szabad demokraták (elnökökkel együtt). Szocialista és liberális, kommunista és zsidó, egykútya: balliberális. Így, együtt. Így, együtt „nemzetellenes”, „magyarellenés”, „hazaellenes”. Így, együtt „a globalista érdekek hű kiszolgálója”. Szinte már mindegy is, ki zsidó, ki nem zsidó. Nincs külön ellenség, nincs külön gyűlölködés.

Nem ide akartunk eljutni?

(A *dinamikus*)

A dinamikus mindent mozgásában lát. Születésében, fejlődésében, de legalábbis lehetséges változásaiban és változataiban. Az összefüggések érdeklik: megérteni, mi, miért és hogyan. Pontosan tudja, hogy az életnek sem értelme, sem valamiféle örökérvényű, támadhatatlan logikája, de tudatosan úgy éli egész életét, mintha mégiscsak volna.

Akárcsak a statikus gondolkodó, a dinamikus is – saját tapasztalatai, mások megnyilatkozásai alapján – arra a felismerésre jut, hogy a zsidók általában eleve ellenségesek a „nemzeti” politizálással szemben, ezért ezt erősen támadják. A dinamikust azonban mindennél jobban érdeklik ennek okai és személyes indítékai. Képes bemászni az „ellenség” gyomrába. Még akkor is, ha tudja: a megismerés – megértés; a megértés – elfogadás. Megbocsátás. Ellenségeinknek.

Filozófiájának alaptétele, hogy senki nem tehet arról, hogy az, ami. Ha szerencsés helyre született, szerencsés tulajdonságokkal, akkor szerencsés. Ha szerencsétlen helyre, szerencsétlenül, akkor szerencsétlen. S bár gonosznak nem születnek az emberek, hanem azzá lesznek, ám ha mégis születnének, akkor sem tehetnek róla.

Minden ember: Ember. Csupán arányokban és helyzetekben különböznek (különböznünk). Ha elfogadjuk (márpedig a dinamikus elfogadja), hogy a helyzet (azaz a gonosz „rendszer”, illetve a „rendszer” gonoszsága) teszi az embert gonosszá (önzövé: kíméletlenné és haszonleszövé), akkor a „rendszert” (az összefüggéseket) kell górcső alá venni, ott kell a hibát megkeresni. Ha megváltoztatjuk a „rendszert” (az összefüggéseket), ha kijavítjuk a hibát, „megjavul” az ember is. Ha ráadásul elfogadjuk (márpedig a dinamikus elfogadja), hogy minden emberben minden ott van (csak más-más arányokban), akkor azt is elfogadjuk és elismerjük, hogy valamilyen értelemben és valamely mértékig helyzet és közeledés függvénye, kiből mit váltunk ki. Azaz végső soron mi dönthetjük el (a mi „szabadon választható” viselkedésünk dönti el), hogy milyen (lehet) a másik ember!

A dinamikus olyasféléképpen látja a világot és szemléli a zsidó – nem-zsidó, antinacionalista – nacionalista törzsi háborút, mint a „mester” a magyarok és románok közötti háborúságot.

„A mester [Gregorian Bivolaru román jögi] úgy gondolja, ha a magyar értelmiség megnyílna, és megértené a jogában ismert rezonancia törvényszerűségét, az számos rendkívüli eseményt tenne lehetővé. Segítségével az emberek rájönnek, hogy az intelligencia még nagyobb intelligenciát vonz, a jóság még nagyobb jóságot, a zsenialitás még nagyobb zsenialitást; ám ezzel szemben a szkepticizmus, a közöny még több szkepticizmust és közönyt idéz elő. Azok fognak elsőként kivételes eredményeket elérni a jogában és az életben, akik megértik ezt.” Továbbá: „Szerinte minden nemzet rendelkezik a csak rá jellemző szellemi tulajdonságokkal. Olyan ez, mint a különféle gyümölcsök a kertben – mindegyiknek megvan a maga jellegzetes íze és zamata, és nem lehet, nem szabad összekeverni

őket. Ennek köszönhető a honvágy, ez adja a hovatartozás érzését, és egyáltalán nem baj, ha mondjuk románok is meditálnak a magyar nemzeti lélek ébresztéséért.” (Lukács Csaba: Térérő. Román mester meditált a magyar szellem ébredéséért. Magyar Nemzet, Magazin, 2002. december 14.)

Hogy teljesen világos és félreérthetetlen legyen: a másik ember nem ilyen vagy olyan, hanem egyszerre ilyen is, meg olyan is. Hogy egy adott helyzetben és pillanatban éppen milyen, az – nyilván bizonyos korlátok, lehetőségek között – a kívülről érkező behatástól függ. Azaz: akár tőlem is.

Ha egy zsidóról eleve azt feltételezem, hogy az ellenségem, s így is viselkedem vele, szinte bizonyos, hogy bizalmatlanságomra bizalmatlansággal felel, és csakugyan ellenségemmé válik. Ha egy olyan zsidóval szemben, aki engem eleve ellenségének gondol, bizalommal és barátsággal viseltetek, kicsi az esélye, hogy ellenséges érzülete csorbítatlan maradhatna.

Az összefüggés azonban soha nem ilyen egyszerű, ezért a dinamikus (bizonyos értelemben humanista) „filozófia” képviselőjének számos olyan elvi és gyakorlati akadállyal kell szembenéznie, amellyel a statikus felfogásának nem kellett.

Elvi és gyakorlati akadály egyszerre, hogy e zsidók (zsidó identitásúak) egy nagyobb közösség (leginkább: *sorsközösség*) tagjai, amelyhez többé vagy kevésbé kötődnek. E közösségekre, habár szintén igaz, hogy nem ilyenek vagy olyanok, hanem ilyenek is, meg olyanok is, mégiscsak erősebb állandóság (statikusság), és kisebb, lassabb változékonyság (dinamizmus) jellemző, mint az egyénekre, akikből összeáll. Ebből következik, hogy a megértéssel és bizalommal való közeledésem addigi ellenségemben mint egyénben felvillanthatja ugyan a jó érzést és a békés gondolatot („Rendben, ássuk el a csatabárdot!”), de mint sorsközössége tagja azonmód erős (gondolati és cselekvési) szabályozás (korlátozás és önkorlátozás) alá kerül.

Márpedig e sorsközösség különösen a holokauszt óta és miatt a *nem-zsidó* magyarsággal szemben erősen bizalmatlan. A bizalmatlanságba nehezen múló fájdalmak és félelmek keverednek, de nem kevésbé sértettség, gyűlölet és megvetés is. A megértésre (empátiára) komolyan hajló dinamikus filozófus (vagy inkább *filozófálgató*, hogy mégse vegye olyan szemérmetlenül komolyan magát) rendre szembetalálkozik azzal a furcsasággal, hogy szülő és gyermek közül mindig az hajlik jobban a megbékélésre, aki közelebb van (élt) az Égő Áldozathoz (szülejéhez, szüleje szüleihez, testvéreihez, rokonságához), tehát az, akinek közvetlenebbek az emlékei, fájdalmai és veszteségei. Vagyis a szülő. A gyermek, akiben nem csak a történelmi valóság kap helyet, de – saját élmény híján – a mesterséges és virtuális holokauszt-emlékezet is, kevésbé hajlik a megbocsátásra. Mivel neki nem jutott a közvetlen szenvedésből és fájdalomból (közvetettből talán annál inkább), úgy véli, az ő feladata a számonkérés és bosszúállás, a magyarság kollektív bűnösségének hangoztatása, a bűnbánat és bocsánatkérés követelése. Eközben soha, semmilyen körülmények között nem bocsát meg semmit, nem lát meg s nem értékeli az értékén egyetlen alázatos (sőt, bizonyos értelemben megalázkodó) gesztust sem. Hiszen, aki maga is szenvedett, csak annak van joga megbocsátani; aki maga nem szenvedett, annak nincs; annak zsidóbbnak kell lenni a zsidónál.

Ha történetesen nem-zsidó, akkor is.

Ez a másik furcsaság, mellyel a dinamikusnak kénytelen-kelletlen számolnia kell. A zsidó szenvedés egyediségének mítosza olyan sikeresen üli meg a büntudatos, ám teljesen ártatlan lelkek egyikét-másikát, hogy ezek szükségét érzik annak, hogy egész nemzetük helyett vezekeljenek. Még hozzá oly módon, hogy árgus szemmel figyelik a régi és az új generációk „antiszemitizmusát” („zsidógyűlöletét”) – még ha ennek létét többnyire csak vélni lehet is – vagy újabb divat szerint: holokauszt-tagadását és -relativizálását, s mindenkinél hangosabban figyelmeztetik a közéletet a leselkedő, örök (múlhatatlan) veszedelemre. Mindeközben a zsidóság tragédiájának egyediségére építve a holokauszt-ipar olyan sikeresen veszi meg a legkevésbé sem naiv, ám anyagi vagy érvényesülési előnyt remélő *nem-zsidókat*, hogy ők –

„garantáltan” nem-zsidóként – jócskán növelik az üzletkötők „szavahihetőségét”, az üzlet „tisztaságát”, no és (anyagi, politikai és érvényesülési) hozamát.

Dinamikus filozófálónknak tehát egyáltalán nincs könnyű dolga, hiszen (látszólag legalábbis) igen csekély esélye marad a törzsi háborúság csillapítására. Gesztusai, üzenetei nyomán ugyan akadnak, akik lelkesen üdvözlik, ám mindig csak egynéhányan, mutatóba; ráadásul – a közösség nyomására – többnyire ezek is hamar visszahúzódnak.

A közösség hangadóinak ugyanis nem feltétlenül érdekük a háborúság csillapodása. Nem olyan gesztusokra (közvetítőkre, filozófusokra) van szükségük, amelyek (akik) közelítenék a két táborat, hanem olyanokra, amelyek (akik) az ő táborukat erősítik. Az olyasféle emberi gesztusok és megnyilvánulások számukra elfogadhatatlanok, amelyek az egyenlő mércével való mérés, vagyis a kölcsönös belátás alapján terelnék (közelítenék) egymás felé a harcoló csapatokat. A te közeledésed, a te gesztusod elfogadásának világos feltétele és egyetlen esélye, ha egyenesen, félreérthetetlenül szembefordulsz előbb magaddal (Canossa-járás), aztán a „tieddel”. Vagyis ha elhatárolódsz tőlük, ha nem keresel mentségeket számukra, hiszen „antiszemita”, „fasiszta”, „nácik” – vagyis a nemzeti oldal harcosai – számára nem létezhet semmiféle mentség.

Akkor pedig mi értelme bármiféle gesztusnak, a frontok bármilyen barátkozásának?

A frontkatonák sem kérdezték meg feletteseiket, jó-e az, ha az ellenséggel szóba elegyedünk. Csak amikor már sokadik napja ott álltak, egymással farkasszemet nézve, támadási parancsra várva, bekövetkezett egy különös pillanat: ugyanaz a dolog (az „ellenség”) kezdett egészen másnak – pontosabban, egészen hasonlóknak mutatkozni. A hiedelmek, hamisságok, sőt, hazugságok egyszeriben fogódzkodó nélkül maradtak. Ott, testközelben, a tétlenség (a várakozás) csöndjében, hirtelen támadt a felismerés (a megvilágosodás): ti és mi egyek vagyunk. Ugyanannak a háborúnak egyaránt vesztese, egyaránt áldozatai.

A dinamikus erre az egy lapra tesz fel mindent: e felismerés előidézésére. E felismerést megelőzi egy másik: a frontkatonák, s általában a jóhiszemű vesztesek és áldozatok többen vannak, mint a megfontolt bajkeverők, ilyen-olyan haszonlesők. A dinamikus tehát azon fáradozik, hogy a szembenálló jóhiszeműek (frontkatonák és hátországbeliek) kíváncsiságát valamiképpen egymás felé fordítsa; az ellenséges harcosokat testközelbe (de legalább látótávolságba) hozza; hogy a hiedelmek és hazugságok kipukkanásával végre mindenki a maga (emberi és emberséges, egyaránt gyarló és szeretetre méltó) valóságában mutakozzék.

A dinamikus természetesen tisztában van vele, hogy nem mindenki vágyja sem a megbékélést, sem a megvilágosodást. Jól ismeri a *kognitív disszonancia* jelenségét, azt a *homo sapiens*ben támadó kellemetlen, sőt, idegesítő érzést, amikor ki akarják billenteni meggyőződéséből; amikor ki akarják kezdeni jól bevált sémáit; amikor olyasvalakit dicsérnek előtte, vagy olyasvalakihez kell neki megértéssel fordulnia, akit már egy életre megutált; ráadásul, lássuk be, voltaképp felemelő érzés ellenségeinket utálni, megvetni (értsd: megvetéssel súlytani, büntetni), hiszen ezzel önazonosságunkat erősítjük. A dinamikus számára az ekképpen gondolkodók (pontosabban: érzők) ugyancsak a jóhiszeműek táborát szaporítják, tehát nem készítetik életfelfogása elhagyására. Az viszont tény, hogy erőteljesen csökkentik küldetése hatékonyságába – azaz „filozófiája” eredményességébe – vetett hitét; s nem ok nélkül.

Végül is szánnalmasan kevesen hallgatnak rá. Nem szólva arról, hogy meghökkentően sokan vélik úgy hajdani „hívei” közül (akik benne sokáig az első filozófia derék harcosát látták), hogy „átállt”, azaz áruló lett. Legújabbán pedig (amióta, maga sem tudja, hogyan, bekeveredett a legnézettebb reggeli tévéműsorba), valósággal ügynöknek hiszik (bár arról nincs híre, hány per hányasnak). Azon ugyan elmerenghetünk, hogy *filozófálónk* viselkedését („küldetését”) korábban és később sem az szabta meg, hányan lelkesednek érte, hanem csakis az, hogy ő mit érzett igaznak és helyénvalónak; mert ez arra utal, hogy nem ő szabja meg igazságait, hanem az igazságok terelik őt. Számára a küldetés nem választás, hanem kényszerű adottság. Nem tudja, hogy az igazat látja-e, de minden „igéjét” az határozza meg, mit lát

(mit gondol) igaznak; sosem fogja másnak látni, mint aminek, sem a mások kedvéért, sem a maga kényelmére. Nem azért, mert ne akarná, hanem mert nem tudja: odalenne az élet (az Élet) maradék méltósága.

Egyre nyilvánvalóbbnak tűnik, hogy e második felfogás legfeljebb lelki szépségekben állja a versenyt az elsővel, semmi másban. Az első felfogás – még ha olykor kellő kíméletlenséggel is – mégiscsak átrendezte Magyarország hatalmi viszonyait: a jobboldal (valamelyest legalább) megerősödött, önérzetessé, büszkévé és boldoggá vált, megtörve a baloldali hegemoniát. Igaz, a törzsi háború nem szűnt meg, sőt, bizonyos értelemben a konfliktus kiszélesedett; a magyar zsidó – nem-zsidó magyar ellentétek viszont ennek nyomán némileg háttérbe húzódtak. (Régi tapasztalat: a nagyobb baj elfedi a kisebbet.) A nacionalisták elleni politikának (a baloldalnak a jobboldal lejáratására) vannak más bevethető eszközei is, mint az A-fegyver (azaz az „antiszemizmus elleni” küzdelem); pl. az R-fegyver (azaz „roma-” vagy „rasszista-fegyver”), vagy a „Gy-fegyver” (azaz „gyűlölet-fegyver”).

Töredelmesen lássuk be, hogy a zsidó – nem-zsidó konfliktus felszámolása, de legalább mérséklése tekintetében a második filozófiának egyetlen egy okból maradt létjogosultsága. Az a tény, hogy nem legyőzni, hanem meggyőzni akar; hogy a saját táborát nem a másik ellenében törekszik megerősíteni, hanem az együttes hozadékot szeretné emelni; ez, ha szűkebb körben is, mégis csak figyelmet és rokonszenvet ébreszt. Ennek folytán pedig inkább csökkenteni, semmint növelni a távolságokat. Oldja a félelmeket, bontja a szellemi és érzelmi kőkerítéseket, betonfalakat. Könnyen lehet, hogy nagyon hosszú időre van még szükség a látványos eredményhez. Ez sem feledteti a jó érzést: az idő neki dolgozik.

S ha mégsem?

Az út a fontos, nem a megérkezés.

„RÉSZEMRŐL SZÓLÁSSZABADSÁG VAN”

Antiszemita – zsidó eszmecsere

Beszélgetés Gabor Laufer moderátorral

– Az Index internetes politikai fórumon ön egy ugyancsak figyelemre méltó vitaoldalt indított „Antiszemita – Zsidó eszmecsere” címen. Nem önmagában a téma érdekes, hiszen a „zsidókérdésről” megszámlálhatatlan mennyiségű vita folyt és folyik az Interneten, hanem a társalgás feltűnően kulturált hangneme. Ebben a gondolatkörben leginkább az alpári stílushoz vagyunk hozzászokva. Hogyan sikerült saját magát és vitapartnereit ennyire visszafognia?

– A magam visszafogására nem volt szükség. Mondhatnám, hogy alaptermészetemhez tartozik a kulturált és logikus beszélgetés, vitatkozás. Régen rájöttem arra, hogy sokkal hatékonyabb egy ellenvélemény, ha higgadtan, nyugodtan van előadva, több okból is. Először is: könnyebben megérti a másik. Másodszor: azáltal, hogy a vitapartnernek nem adok alapot arra, hogy érzelmek alapján kinyilvánított kijelentésekbe köthessen bele, rákényszerítem őt, hogy a lényegre válaszoljon. Végül pedig: hiába vagyok meggyőződve, hogy nekem van igazam, azt, hogy másnak más a véleménye, mint az enyém, nem tekintem egy olyan hibának, amiért haragudni kellene. Hanem olyannak tekintem, amit ki kell „javítani”. Mint ahogy senki nem haragszik egy elromlott vízcsapra, hanem kihívja a szerelőt. Mindezeknek a megértéséhez az is hozzásegített, hogy itt Amerikában 1981 óta veszek részt ilyen stílusú telekommunikációkban, tehát gyakorlatom is van e módszerek alkalmazásában.

A vitapartnerek visszafogása is több tényezőn alapult. Sokat segített, hogy mint az Index moderátora kezdtem neki az egész topicnak, s a legelső hozzászólásban lefektettem az alapszabályokat. Félreérthetetlenül leszögeztem, hogy a részemről szólásszabadság van, mindenki azt mond, amit akar, egyet kivéve: senki nem sértegetheti, szapulhatja, vagy más módon személyében nem támadhatja a másikat, mert az le lesz törölve, viszont csak az lesz letörölve. Megjegyzem, az Index többi moderátora tiszteletben tartotta ezt a törekvésemet, anélkül, hogy külön megbeszéltem volna velük... Szintén sokat segíthetett, hogy eleve vitára szólítottam az antiszemitákat is. A hozzászólók többségének éreznie kellett, hogy itt valami másról van szó, mint a többi, amúgy szintén a zsidókkal kapcsolatos topicban.

Ahogy megindult a beszélgetés, komolyan vettem minden hozzászólást, függetlenül a tartalmától, szintjétől. És ez, mondhatnám, „ragadt”. Mindenki megpróbált „felőzni” a színvonalhoz. Aki mégis megpróbált alpári hangot megütni, azt csak egyszerűen megkértem, olvassa el a topic indítóját. Mindezek eredményeképpen most már túl vagyunk az ötezredik hozzászóláson, s nem hiszem, hogy 10-15-nél többet kellett volna törölnöm belőlük.

Érdemes hozzáfűzni, hogy évekkal ezelőtt, még az Internetto moderátoraként azt javasoltam a „főnökségnek”, hogy Magyarországon most sokkal inkább a szólásszabadságot kellene gyakorolni, mint az antiszemita megjegyzések elfojtását; de erre azt a választ kaptam, hogy törvények vannak ezzel kapcsolatban – amit mint USA-ban elő ember én nem tudtam. Ennek ellenére az a véleményem, hogy minden konfliktus egy bizonyos pontig jobban megoldható, ha nyitva maradnak a kommunikációs csatornák, és egy ilyen jellegű fórumon való beszélgetés bőven azon a bizonyos ponton innen van.

– *Megkönnyítette-e a dolgát, hogy mindjárt az elején kinyilvánította: „zsidónak születtem”?*

– Valószínűleg igen. Hiszen ha egy zsidó hívja meg az antiszemitékat véleménynyilvánításra, annak még talán egy antiszemita szemében is több értéke van, mintha egy másik antiszemitéval közös egyetértésben szapulja a zsidókat. Jobban észrevehették a szándékom őszinteségét, hogy én tényleg feltárni szeretném a problémát, amihez természetesen ugyanúgy szükség volt az antiszemita véleményekre is.

– *Az ön apja megjárta Auschwitzot, túlélte, de 32 másik családtagja nem élte túl. Nem tette ez eleve lehetetlenné, hogy ön emberszámba vegye az igazi antiszemitékat?*

– Egyáltalán nem. „Szerencsére” én már úgy születtem, hogy nem ismertem a 32 családtagot, tehát számomra végül is „soha nem léteztek”. Talán más lett volna a helyzet, ha én is jelen lettem volna és felfogtam volna, amikor mindez megtörtént, de nem voltam jelen. Ráadásul apám elhagyta Magyarországot, amikor még 16 hónapos voltam, úgyhogy az ő hatása sem létezett számomra. Anyám egy reformátushoz ment férjhez, aminek az lett a következménye, hogy vallás, származás nem volt téma otthon. Azon kívül, hogy valamiképp tudtam, zsidó vagyok, ezzel kapcsolatban semmilyen más otthoni befolyás nem ért. Nagymamám testvére mesélt még gyerekkoromban Auschwitzról, tömeggyilkosságokról, de mint gyerek, nem sokat értettem belőle, nem esett le a tantusz.

Mire megérett a saját tudatom, addigra rájöttem, hogy az antiszemitizmus egy évezredes jelenség, és mint ilyennek, összetett okának, magyarázatának kell lennie. Lehetetlennek tartottam, hogy „az antiszemiték a rossz emberek, a zsidók a jó emberek”, mert ez így nevetségesen hangzott számomra. 26 éves koromban kijöttem az USA-ba, ahol az antiszemitizmus kisebb probléma, mint Magyarországon, ezért nem is találkoztam össze a jelenséggel. Életem első részében, több mint négy évtized alatt tehát nagyon keveset foglalkoztatott az egész kérdés. Akkor támadt fel iránta az érdeklődésem, amikor rátaláltam az Internettóra, később pedig az Indexre, és megdöbbenett az ott látott antiszemitizmus. Addigra viszont már rég egy higgadtan gondolkodó ember voltam, úgyhogy az, hogy családom 32 tagja meghalt a koncentrációs táborokban, az, hogy apám megjárta Auschwitzot, számomra „egyszerű tény”-ként szerepelt a tudatomban.

– *A hozzászólások száma már elérte az ötezret. Ilyen páratlanul bőséges mennyiségből talán már levonhatók következtetések. Mennyire teljesült az a célja, hogy „az antiszemiték kifejték, hogy MIÉRT nem szeretik a zsidókat, és hogy az ellenzék kifejtse, hogy MIÉRT nem értenek azzal egyet”? Össze tudná-e – össze lehet-e – foglalni a válasz lényegét néhány mondatban?*

– Néhány mondatban elég nehéz, de megpróbálom. Talán ott kezdeném, hogy az antiszemitizmus egy több rétegű jelenség, ezért nincs EGY válasz arra, hogy az antiszemiték miért nem szeretik a zsidókat. A legősibb persze a keresztény-zsidó ellentét, mivel sok keresztény úgy érzi, hogy a zsidókat KELL hibáztatni Jézus keresztre feszítéséért. Lehetne mondani, hogy ez az antiszemitizmus alapja, nem általánosságban, hanem inkább úgy, mint egy ház alapozása. Ez „szállította” a zsidó-ellenességet majdnem kétezer éven keresztül, ennek ellenére a mai idők antiszemitéinak a többsége nem ezért zsidóellenes, az Index fórumán is csupán néhányszor bukkant elő ez az érv.

A második kategória azoké az antiszemitéké, akik alapján véve nem tudják, hogy miért azok. Otthon, iskolában, haveroktól, valakitől hallották, hogy a zsidókat utálni kell. Igazán soha nem gondolkoztak el róla, hogy miért, érzelmileg és értelmileg egyszerűen elhitték, hogy ez „így helyes”.

A következő kategória az előbbinek talán egyik alkategóriája lehetne, de mégsem az, mivel ennek a tagjai nagyon is „tudják”, hogy miért utálják a zsidókat. Ám nem valószínű, hogy személyes tapasztalataik miatt, sokkal inkább azért, mert az antiszemitizmus először beléjük lett oltva, később pedig ehhez okot kerestek – és találtak. Ide tartozik a mai antiszemita többsége, akik szerint „a zsidók túlreprezentáltak”, „a zsidók elfoglalnak minden fontos pozíciót”, „a zsidók irányítják a politikát, a művészetet, a tudományt”. Ennek az alcsoporthoz a tagjai nagy palesztinpártiak, Izraelt hibáztatják mindenért, mondván, hogy „a zsidók erőszakosak, gátlástalanok, szándékosan összefognak a nem-zsidók ellen”. És ennek a csoportnak egy különösen szélsőséges alcsoporthoz a holokauszt-tagadóké, akik mindenáron fel szeretnék menteni Hitlert és a náciakat, hogy ezzel az utolsó emocionális gát is le legyen rombolva a saját zsidógyűlöletük útjában.

Miért van ez a sok, különböző típusú antiszemitizmus egy kategóriába sorolva? Mert az ide tartozók a zsidók létezésével és aktivitásával indokolják a saját életük sikertelenségeit. Vagy ha sikeresek, akkor azt, hogy miért nem még sikeresebbek. Gyakran a zsidók létezésével magyaráznak mindent, amit az életben helytelennek, rossznak éreznek, de nem látják az okát. Például X.Y. rakodómunkás műszak után lemegy a kocsmába és szidja a zsidókat, mert neki nehéz az élete. És elhiszi, hogy ha a zsidók nem léteznének, akkor neki sokkal jobb élete lenne. Azt nem tudja, hogyan és miért, de így érzi, ezt hiszi. Vagy X.Y. hivatalnok meg van győződve, hogy a zsidók miatt nem ő a főnök. Vagy X.Y. művésznak szent meggyőződése, hogy azért a zsidók munkáját fogadják el, mert zsidók. És így tovább, sok száz, sok ezer példát lehetne sorolni.

Az ellenoldalon lévők miért nem értenek egyet ezzel? Ennek is több oka van. A leggyakoribb, hogy az antiszemita vádaskodás nincs alátámasztva, megindokolva, bizonyítva. Számtalanszor megkérdeztem: „Ha azt állítod, hogy a zsidók kontrollálják ezt, azt vagy amazt, magyarázd el pontosan, hogyan történik ez?”. A maximum, ami válaszként jött, hogy „hát....összefognak, egymást teszik pozíciókba...”, stb., de olyan, hogy pontosan „ez és ez történt”, számokkal, nevekkal, adatokkal, bizony nem akadt.

Az egyet nem értés másik fő oka az lehet, hogy a filoszemiták is valahol érzik, amit én számokban fejtettem ki: ha a magyarországi zsidó – nem-zsidó eloszlást vesszük, a lakosság 0,8%-a nem lehet képes kontrollálni a 99,2%-ot fegyveres diktatúra nélkül. Akármennyire is összefog az a 0,8%, mindegyik 1 zsidóra 124 nem-zsidó jut, és ez a szám önmagáért beszél.

– Történt-e valódi eszmecsere, vagyis közeledtek-e az álláspontok?

– Eszmecsere bőven történt. Sok anti- és filoszemita kifejtette az álláspontját, amikből számos részletesen meg lett vitatva. Az álláspontok közeledése viszont már más kérdés, és nehéz egyenesen megválaszolni, mert rendszerint nem derül ki rögtön. Senki, aki leél 20-30-40 évet egy adott állásponttal, nem fog a fejéhez kapni egy ilyen beszélgetés után, hogy „hát én milyen mamlasz voltam”, és nem fogja hirtelen elfelejteni az addigi álláspontját. Reálisan azt lehet elvárni, hogy a beszélgetés beékelődik az emberek tudatába, és egy későbbi életkonfliktus esetén, amikor a szokásos idevonatkozó érvet elő akarja húzni a tudatából, valami más is kijön vele együtt, ami esetleg befolyásolja, mi fog történni végül is.

Ennek ellenére több részletkérdésben volt közeledés, például több antiszemita elfogadta, hogy az teljesen kizárt, hogy magas intellektuális pozíciókat minden érdem nélkül el lehessen foglalni, csak azért, mert valaki zsidó. A filoszemita oldalról meg, ha más nem is, de én megértettem, hogy egy komplex társadalmi problémáról van szó, amit, ha kétezer évig nem lehetett csak úgy elfojtani, akkor most sem lehet, ehelyett meg kell érteni, fel kell tární, és meg kell próbálni valamiféle megoldást keresni. A beszélgetés mindenesetre még mindig teljes gőzzel folyik...

– *Ébredtek-e a vitázó felek között kölcsönös tiszteletek, barátságok?*

– Azt hiszem, igen. Azáltal hogy a légkör higgadt maradt, mindkét oldal résztvevőinek módja volt megtapasztalni a másik gondolkozó emberi mivoltát.

– *Az ötezer hozzászólás alapján meg lehet-e határozni, hogy mi a viszály legfőbb oka?*

– Meg bizony. A vita során kénytelen voltam sok mindennek utánanézni, és egy alaptétel tisztán, világosan és statisztikákkal is igazolhatóan kiderült: bizony van zsidó túlreprezentáció. Amiatt, hogy ennek magyarázata nem nyilvánvaló, nem is kétséges, hogy maga a tény ellenérzést válthat ki sok nem-zsidóból. Olyannyira, hogy még azon is elgondolkoztam, hogy vajon nem ebből táplálkozott-e a viszály kétezer éven keresztül, és a vallási kérdés csak eltakarta ezt... És persze az antiszemiták közül senki nem rohan – de még a filozsemiták közül sem – a jelenségre pozitív magyarázatot találni. Marad tehát a negatív magyarázat, amit az antiszemiták állítanak: a zsidók agresszívabbak, jobban összetartanak, protekcionista köröket alakítanak, egymást rakják zsíros pozíciókba, stb. Mint mondtam, nekem ez a számok miatt nem fogadható el. Ha a populáció 40%-a zsidó lenne, 60%-a nem-zsidó, akkor még lehetségesek lennének az ilyen indoklások, de 0,5-2%-os zsidó és 98-99,5%-os nem-zsidó eloszlásban, egy amúgy demokratikus struktúrában nem látom lehetségesnek. Nem azt mondom, hogy ilyen soha nincs, csak azt, hogy ez nem lehet egy globális magyarázat az egész jelenségre.

Mi lehet a pozitív magyarázat?

Legalább két lehetséges változata van. Az egyik az, hogy a zsidók között évszázados hagyomány a tanulás, művelődés, az élet intellektuális aspektusának az előtérbe helyezése. Ki tudja, hogy mikor, miért és hogyan kezdődött, de ez tradicionálisan így van. Természetesen a tudás, műveltség, intellektualitás az életben képessé teszi az embereket magasabb és jobban fizető pozíciók elérésére.

A másik pozitív magyarázat komoly kérdőjeleket von maga után, és a vitában még a legtöbb filozsemita is ellene volt. Amerikai statisztikák szerint az askenázi zsidók IQ-ja 15-17 ponttal magasabb az átlagnál, és a világ zsidóságának a túlnyomó többsége askenázi zsidó. A 20. században kiosztott Nobel-díjak közül a zsidók teljesen „eltorzult” arányban részesültek. Az 1901 és 1995 között kiosztott 663 Nobel díjból egyes források szerint 140 ment zsidóknak, de ha ezt elfelezzük, vagy akár elnegyedeljük, az arány még akkor is „torz” marad: hiszen a zsidóság a világ népességének mindössze 0,23%-át teszi ki, ennek alapján nem több, mint 2-3 Nobel-díj juthatott volna csak neki. De ha nem az egész világot, csak a fejlett régióját számoljuk, még akkor is csak kb. 10-12 Nobel díj juthatott volna. Lehet, hogy a zsidóság az átlagnál intelligensebb embercsoport? Ez persze önmagában fajelméletnek tűnik, és mint ilyen, nehezen vagy egyáltalán nem fogadható el a legtöbb embernek. Ha viszont mégis igaz lenne, akkor nagyon is megmagyarázná a zsidó túlreprezentációt, főleg az intellektuális területeken.

A konklúzióm: teljesen mindegy, hogy az előbbi vagy az utóbbi magyarázat igaz, mert a társadalomnak így is, meg úgy is az az érdeke, hogy a fontos pozíciókba a legrátermettebbek kerüljenek. Még talán annyit hozzá lehetne tenni, hogy alapvető emberi tulajdonság: a már pozíciókban lévő emberek valamennyire segítik a hozzájuk közel állókat. A negatív magyarázat mint részletkérdés tehát jelen lehet, de magát az egész jelenséget nem képes megmagyarázni.

– *Van-e esélye annak, hogy a zsidó – nem-zsidó ellentét teljesen perifériakussá, érdektelenné váljon? Azaz: lát-e megoldást ennek a viszálynak a visszaszorítására?*

– Nem könnyű a dolog, hiszen végül is egy kétezer éve tartó viszályról van szó, aminek több mélyre nyúló gyökere van. Még azoknak sem könnyű megérteni a jelenséget, akik egyébként olvasottak, intelligensek, és aktívan foglalkoznak a kérdéssel. Mennyi esélyük van akkor azoknak, akik nem ilyenek? Mitől kapna a fejéhez az átlagos antiszemita és kiáltana fel: „Nahát...nem volt igazam!”? Vagy mitől kapna a fejéhez az átlagos zsidó és kiáltana fel: „Nahát....nem szép tőlem, hogy orvos akarok lenni, amikor olyan sok nem-zsidó is orvos szeretne lenni!”? Az orvos persze bármilyen más szakmával, pozícióval behelyettesíthető...

Mégis elképzelhető, hogy néhány generáción belül a probléma egyszerűen „megoldja magát” azzal, hogy a 20. században megindult „nagy keveredés” folytatódásával a zsidóság mint olyan el fog „halványulni”, idővel pedig meg fog szűnni, függetlenül attól, hogy vannak genetikai különbségek vagy nincsenek. Mindenesetre, ha ez bekövetkezik is, hosszú időbe fog telni, és addig is jó lenne valamiféle megoldást találni. Úgy vélem, ebbe az irányba vezetne, ha az egész kérdést tudományos alapokon kutatnák. Ezt azonban egyelőre senki nem meri vállalni, mert attól tart, hogy a fajelmélet feltámasztásával vádolnák – emiatt valószínűleg senki nem is adna pénzt egy ilyen kutatásra. Pedig a bizonytalanságnál szerintem mindig jobb a tudás.

Szintén segíthetne az eddigieknél sokkal nyíltabb, társadalmi szintű vita. Mint már utaltam rá, nem vagyok meggyőződve arról, hogy hosszú távon egészséges volna az érzelmek elfojtása, bármivel kapcsolatban is. Képzeljen el egy olyan televíziós beszélgetést, mint amilyen a miénk volt e-mailen keresztül. Meggyőződésem, hogy ugyancsak mindenki nyerne rajta.

AZ „ELLENSÉG” GYOMRÁBAN⁴⁵⁶

Látogatóban Jáhim Károlynál

Bevezető

Jáhim Károly kitalált név. Aki mögötte lakozik, annál közismertebb: „nemzeti” oldalon gyakran emlegetik elrettentésül néhány mondatát mint a törzsi háború okának és jelenlétének kirívó példáit, bizonyosságait... Jáhim – leginkább keresztényi alázatból – szívesen találkozott s beszélgetett velem, az interjútól azonban mereven elzárkózott. Noha eleve felajánlottam és megfogadtam, hogy csak az és úgy jelenik meg, ahogy neki is elfogadható, még ahhoz sem járult hozzá, hogy találkozóinkról, eszmecseréinkről a magam benyomásai, következtetései napvilágra kerülhessenek.

Akárhogy töröm is a fejem, ennek az elzárkózásnak két igazi magyarázata lehetséges. Az egyik, hogy Jáhimnak és övéinek (törzsének) egyáltalán nem érdeke a tisztázó gondolatok megszületése és napvilágra kerülése. Mit is nyilatkozott egyszer Heller Ágnes az Aktuálisban, Betlen Jánosnak? Nem baj, hogy antiszemitizmus van, mert ez gátolja a zsidók asszimilációját. Fordítsuk meg a gondolatot: nincs szükség közeledésre, kibeszélésre, megbékélésre, mert ez erősíti a zsidók asszimilációját (beolvadását, felszívódását)! Nem zárható ki, hogy néhány évvel ezelőtt Vásárhelyi Mária is emiatt hárította a Demokrata számára készítendő interjúra való felkérésemet; de számos jel inkább arra utal, hogy nem ez az igazi ok. Sokkal inkább az, hogy a Vásárhelyi Máriák és Jáhim Károlyok fejében a Magyar Demokrata-féle lapok és a hozzám hasonló szerzők magát a Sátánt testesítik meg: azt, aki nem átalítja ezt a mérhetetlenül sokat szenvedett, a holokauszt borzalmas tömegpusztítását is megszenvedett népet (a zsidóságot) írásaikkal, szellemiségükkel újra üldözőbe venni – netán újabb tömegpusztításnak kitenni.

Ugyanis aki zsidóságát és magyarságát egyaránt értéként, gazdagságként éli meg, aki liberalizmusát és baloldaliságát a fasiszmus, a nacionalizmus, a szélsőjobb sötét erőivel való szembenállásként fogja fel, az semmilyen tekintetben nem képes sem megérteni, sem elfogadni, ha zsidóságáért, liberalizmusáért vagy baloldaliságáért támadják. Ő – aki, még egyszer mondom, zsidónak, magyarnak egyaránt épnek és teljesnek érzi magát – nem azért gúnyolódik a buzgó magyarkodókon, hazafiakon („nacionalistákon”), mert idegen volna tőle a magyar élet, a magyar haza, a magyar kultúra, hanem ellenkezőleg: úgy látja, úgy érzi, úgy éli meg, hogy ezt az életet, hazát, kultúrát akarják kisajátítani, elvenni, megtagadni tőle, csak mert ő másképp magyar, csak mert zsidó is, csak mert világpolgár is.

Olyannyira nehezebbre esik e téren bármiféle megértés és elfogadás, hogy még azzal sem elégszik meg, ha mondjuk te, a másik oldalról, közeledési vágyadat, megértésedet vagy éppen szeretetedet nyilvánítod. Ő azt is megköveteli tőled, hogy nyilvánosan és teljesen tagadj meg mindenkit, aki őt támadja. Mert aki őt támadja, mint mondtam, az maga a Sátán, és aki nem harcol vele, válllvetve, a Sátán ellen, az a Sátán szolgája. Az aktualitások nyelvére fordítva, világosan fogalmazva: Lovas Istváné, Bayer Zsolté, Bencsik Andrásé.

Innentől kezdve bezárul a kör, s kitörni, úgy tűnik, lehetetlenség belőle. Mert ehhez bizony kölcsönös megértés, bőséges kibeszélés, a gesztusok boldog elfogadása és viszonzása kellene. A Vásárhelyi Máriák és Jáhim Károlyok azonban azért sem fogadhatnak el nyilvánosan gesztusokat olyanoktól, akik a világ előtt nem tagadják meg a Sátánt, mert társaik szemében ők is rögvest a Sátánnal cimborálnának. S ha netán újra világégés lenne, akkor azért ők is felelősök lennének, az ő lelkükön is száradna... Lehet-e valamit kevésbé kívánni?

⁴⁵⁶ Ez a fejezet megjelent a Magyar Demokrata-ban

Budapest, 2001 telén – 2002 tavaszán

ő. „Nem akarom izgalmaknak kitenni, babát vár” – szögeztem le neki. „Azt gondolod, olyan izgalom lesz, hogy elmegy tőle a gyereke?!” – felelte jól kihallható sértődéssel, de aztán csak felajánlott egy szombat délutáni időpontot, és ebben végül megállapodtunk.

*

S most itt ültem vele szemben, a találkozás és várakozás szinte megmagyarázhatatlan lelkesültségében. Innen, ebből a helyzetből én már csak gazdagabban kerülhetek ki, mint amikor beléptem – bizonyára ez dolgozott bennem. Jáhim mindenesetre felfoghatott valamennyit az érzéseimből és gondolataimból, mert bevezetésképpen megjegyezte, hogy noha ez a találkozás számomra öröm, neki valóságos gyötrellem, a téma pusztá gondolatától görcsbe rándul a gyomra. Mint hívő katolikusnak azonban, úgy érezte, nincs joga visszautasítani az én jóindulatú közeledésemet. („Én, ha úgy tetszik, csak szolidaritásból álltam ki a zsidóság mellett” – jelentette ki egy ízben.)

Kétségtelenül őszinte eszmecserénk csaknem két órán át tartott. Nem kaptam felhatalmazást, hogy bármiről is beszámolhatnék olvasóimnak, ezért mostantól fogva kerülöm beszélgetésünk részleteinek felidézését. Meggyőződésem azonban, hogy a következtetések levonása – s az ezeket megalapozó (megelőző) megállapítások lényegének bemutatása elkerülhetetlen, és senkinek nem lehet ellenére, sem kárára; hacsak azoknak nem, akiknek valami módon érdekük a homály, az értetlenség, s az ezek táplálta háborúság fennmaradása.

A félelem

Jáhim Károly fél. Félelmét teljesen és egészében valóságosként éli meg. „A feleségem ugyan ■■■■■■■■ származású, de amikor itt megkezdődnek az üldözések, ő is zsidónak fog számítani.” – mondta valóságos keserűséggel. „Ugyan már, mitől félnek? – szegezték nekem a kérdést nem sokkal később hallgatóim egy előadáson. – Hiszen ők uralkodnak a médiában és a kultúrában, sőt, a gazdaságban, a pénzvilágban...” Fogalmam sincs eme uralom valóságosságáról és méreteiről, később kifejtendő okok miatt nem is kívánom ezt vizsgálni, ám évtizedes tapasztalataim alapján annyit mégis bátran ki merek jelentetni, hogy egyeduralom semmiképp sincs, de a kirekesztettség vagy üldözöttség krónikus jelei sem mutatkoznak. Meg kell tehát tudnunk különböztetni azokat a félelmeket, melyeknek vannak valóságos okaik, azoktól, amelyeket érzéki csalódások, nyugtalan, riadt képzeletek ébresztenek. Egyszersmind számítani kell rá, hogy a félelem semmibevétele, vagy „ügyes zsidó praktikaként” való kinevetése, kigúnyolása, a félelem jogosságának hitét, okvetlenségét fogja megerősíteni.

A „félelmi logika” kétségtelenül valóságos tényekre és jelenségekre épül, és a következőképpen írható le: a) Magyarországon vannak olyan politikai tényezők, akik/amelyek általában a zsidókat (értsd: a zsidóság egészét) nemzetellenesnek, hazafiatlannak látják, egyúttal pedig a globalista erők és internacionalista érdekek megágyazóinak, a multinacionális és multikulturális törekvések feltétlen kiszolgálóinak. b) Mivel ezek a politikai tényezők egytől-egyig a jobboldalon tanyáznak, egytől-egyig nemzeti (nacionalista) retorikát hangoztatnak, a jobboldal pártjai nyilván hallgatólagos szövetséget kötöttek egymással, és szintén nyilvánvalóan a zsidóság ellenében, a zsidóság kirekesztésére, a zsidóság kárára. c) Mivel az antiszemitizmus mindig a nacionalizmusban gyökerezik, akárcsak a fasiszmus és a nácizmus, a nemzeti (jobboldali) erők lényegüket tekintve antiszemiták, fasiszták, nyilasok, még ha nem ténylegesen is, de potenciálisan. Vagyis bármikor bekövetkezhet, hogy a MIÉP a jobboldal többi részének, így a Fidesznek a segítségével széleskörű tisztogatásokba kezd. Jönnek újra a zsidótörvények, aztán újra a likvidálások...

A bal- és jobboldaliság (A félelmi logika megbicsaklása)

Nincs itt a helye, hogy a valóság kevésbé nyugtalanító tényeivel szembesítsük a zsidóírtás rémlátomását (hogy a legfontosabbat mégis megemlítsem: az Európai Unió mégiscsak más külpolitikai tényező – környezet –, mint a náci Németország); számunkra itt e pillanatban a látomás logikájának megértése fontos. Jáhim feltette nekem a kérdést, hogy én mint egy köztisztelőnek örvendő író, Varga Domokos fia hogyan részesülhettem olyan nevelésben, hogy a jobboldalra kerültem. Elmosolyodtam, s azt feleltem, igencsak helyénvaló a kérdése. Édesapám mindig is óvakodott attól, hogy megmondja, mi gyerekek miről, mit gondoljunk. Sokat olvasott nekünk, sok könyvet adott a kezünkbe, a vendégekkel ott politizáltak a fejünk felett, de a megítélést, a következtetést mindig ránk hagyta. Nos, amikor utolsóként átvettem az Új Magyarország főszerkesztését, az első dolgom volt, hogy a címdalra kinyilvánítsam: a baloldali értékeket semmivel nem tartom alábbvalóknak, mint a jobboldaliakat – csak hogy a baloldal több évtizedes hegemoniáját tekintve, úgy érzem, a jobboldali (nemzeti, konzervatív, keresztény) értékek támogatásának van itt az ideje. „Úgy látszik, nem értjük egymást, elbeszélünk egymás mellett” – állapította meg vendéglátóm a legnagyobb csodálkozásomra. S hozzátette: „Fiatal korodban te nem láttad azokat a filmeket az ellenállókról? A koncentrációs táborokról?” De igen. „Akkor hogyan tudsz jobboldali lenni?” Visszakérdeztem: „És te nem emlékszel Rákosiékra? Nem emlékszel 56-ra? Akkor hogyan tudsz baloldali lenni?” Ezt felelte: „Számomra az a Rákosi-klikk volt. És nem a baloldal. Mint ahogy ez a mostani MSZP sem a baloldal. Nincs ma Magyarországon igazi baloldal.”

A félelem, lám, könnyedén megengedi a logika megbicsaklását. A jobboldal egészéhez habozás nélkül lehet a szélsőséges nacionalizmus, fasizmus, antiszemitizmus képzetét társítani, a baloldalhoz viszont – ha épp beárnyékolja valami – csak klikkeket és elhajlókat. A jobboldal tehát – e félelmi logikából adódóan – *lényegéből fakadóan* ember- és emberiséggel szembe, kirekesztésre és megsemmisítésre törekszik, a baloldal viszont épp ellenkezőleg: *lényegét tekintve* emberséges és haladó, és csak kivételes elhajlásaiban jelent veszedelem az egyes ember és az emberiség egésze számára.

Ki zsidó?

Radnóti Miklós elhurcolása óta tudjuk, még a kikeresztelkedettek is annak minősíthetnek. A felmenők tüzetes vizsgálata, a nagyszülők gondos számbavétele óta még az is, aki már csak távoli emlékeiben őrzi zsidóságát. A mindenben összeesküvést szimatoló *egyokúak* (azaz a mindent egy okra visszavezető, elvakult megfigyelők) számára még az is, aki csak úgy cselekszik, csak úgy gondolkodik, csak olyannak látszik, mint az ő fejükkel elképzelt, jelképpé lényegült zsidó. Jáhim Károlyt talán az tette újra zsidóvá, hogy, úgy érezte – noha ez elhomályosulóban volt –, hogy zsidó énjét, identitását megtámadták, s ha nem feltétlenül életveszélyesen is, de fenyegetik. Értelemszerűen szolidaritást vállalt mindenkivel, akiről úgy gondolta, zsidósága miatt szintén veszély fenyegeti.

Jáhim Károly azonban tisztában van azzal, hogy a Fidesz mögé számtalan olyan értelmiségi felsorakozott, akit gyökerei egyébként a zsidósághoz kötnek. Beszél arról, hogy ezek közül néhányan jó előre (még az 1998-as választások előtt) megmondták neki, hogy itt csak a Fidesz nyerhet, és aki most beáll mögéjük, az zsíros pozíciókhoz és megbízásokhoz juthat. Őt is hívták többször.

Jáhim Károly filozófus azonban nem ment. Mielőtt azonban feltennénk a kérdést, vajon miért nem, meg kell állnunk egy pillanatra.

Azok a zsidó származásúak, kötődésűek, akik a Fidesz Magyar Polgári Pártot – vagy akár magát a miniszterelnököt – napi munkájában támogatták, tekinthetők-e bármilyen értelemben üldözöttek, kirekesztettek? Vajon érzik-e magukat létükben, egzisztenciájukban fenyegetve? Ha nem, akkor mitől függ az, hogy valaki fenyegetve érzi-e magát vagy sem?

Úgy tűnik, nem elegendő ismerv az, hogy bárminemű zsidó kötődése van. Tehát zsidózás és antiszemitizmus ide vagy oda, Magyarországon valójában nem a „fajok” szerinti, hanem magatartások és viselkedések szerinti megkülönböztetés van. Az antiszemitizmus jelenvalóságának kétségtelen jele, hogy a nem tetsző magatartásokhoz és viselkedésekhez (a „nemzeti” oldalon) viszonylag széles körben társítják azonmód a zsidó képzetét és fogalmát. De ez annak az optikai csalódásnak is kétségkívül egyenes következménye, hogy azok a zsidó kötődésű és identitású honfitársaink, akik jól érzik magukat ebben az országban, ők nem jelennek meg, illetve nem zsidóként jelennek meg a médiában. Akik viszont rosszul érzik magukat, azok általában identitásukban is megsértve-megalázva érzik magukat, ennek szívesen hangot is adnak, különféle politikai erőkkal karöltve (természetesen a „nem nemzeti” oldalon). Ebből alakul ki az a hamis kép (benyomás) a nagyközönség ilyesmire amúgy fogékony részében, hogy a zsidók nemzetellenesek, a zsidók Fidesz-ellenesek, a zsidók csak rosszat akarnak az országnak; majd a még hamisabb képzettársítás, hogy aki „nemzetellenes”, „Fidesz-ellenes”, „országellenes”, az biztos zsidó. Érzékeny lelkületű ember, mint amilyen Jáchim Károly, az ilyen igazságtalanságot nem fogadhatja el.

Érzékenység-túlérékenység

Ebben az érzékeny kérdésben Jáchim Károlyt a jelenség üstökön ragadása érdekli inkább, a jelenség mögötti mély összefüggések, okok, magyarázatok kevésbé. Paradoxon, de igazságait (pontosabban igazságaiba vetett hitét) éppen hajthatatlanságával tudja megőrizni: ha megértő volna azok iránt és csak legyintene rájuk, akik „zsidóznak”, mindazok cinkosának kellene éreznie magát, akik – rémlátomása szerint – felelősek a zsidóság újbóli fenyegetéséért, ne adj’ Isten, üldözéséért, kiirtásáért. „Az Igazság”-ra kihegyezett, valójában érzéki csalódások táplálta logikája azonban ennél is tovább űzi: a „szélsőjobb”-ban ott rejlik a „jobb”, tehát minden, ami „jobb”, az potenciális „szélsőjobb”, azaz zsidóüldözés, zsidóirtás. Jáchim Károly tehát csak akkor tudja megőrizni a maga – egyébként kétségbevonhatatlan – tisztességét, ha immár – hogy elhúzott jobbra – távol tartja magát a Fidesztől. Sőt, ha szíve legmélyéből gyűlöli.

Kétségbevonhatatlanul ez a helyzet: beszélgetésünk során Jáchim számtalan jelét adta ennek. Más kérdés, hogy gyűlölete táplálásához két oldalról is bőségesen kap muníciót. Csurka pártja, a MIÉP, mint a magyarországi „szélsőjobb” reprezentánsa és mint parlamenti ellenzék, ténylegesen támogatja a kormánypártot, a Fideszt. Megfordítva: egy-egy törvény keresztülhajtásakor (parlamenti megszavaztatásakor) a Fidesz számít a MIÉP-szavazatokra. Jáchim csúsztató dekódolásában: „Tehát épít a szélsőjobbra. Hajlik a szélsőjobbra. Hajlik a szélsőségre. Támogatja a szélsőséget. Maga is szélsőséges. Magyarországon ma a szélsőjobb uralkodik...”

Jáchim gyűlöletét a Fidesszel szemben azonban egy másik tényező is erősen táplálja: mint olyan értelmiségi, aki a hatalomból büszkén (és voltaképp becsületesen) nem kért, hatalmi arroganciaként él meg minden olyan kormányintézkedést vagy politikai húzást, amelyről úgy gondolja, hogy a fő célja a Fidesz és körei erősítése, vagy éppen a Fidesz ellenfeleinek gyengítése. A Fideszt leginkább egy olyan pragmatikus pártnak látja, amely elárulta a baloldalt, és csak azért ment át a jobboldalra, mert ott volt üres hely a hatalom megszerzéséhez; erre pedig azért van olyannyira szüksége, hogy saját magának és kiszolgálóinak minél többet tudjon lenyúlni.

Abban magam is osztottam Jáchim nézetét, hogy a korrupció ma már beteges méreteket ölt Magyarországon. Ezen azonban, véltem, csak egy olyan civil kezdeményezés tud változtatni, amelyben az értelmiséget nem osztja meg a törzsi szembenállás. 1990-ben erre semmi esély nem volt. De ma azért vagyok itt (mondtam Jáchimnak), mert hiszek benne: a demokrácia működik, ideje kiszállni a gettókából, a pártpolitikák feltétlen kiszolgálásából. Jáchimnak

tetszett a gondolat, de hitetlenkedett is: ő ugyan szóba állt velem, de vannak olyanok (pl. Vásárhelyi Mária), akik még erre sem hajlandók a másik táborhoz tartozókkal.

Jáhim valóban viaskodik saját gyűlöletével. Sőt – talán megbocsátja, hogy elárulom – imádkozik azokért, akik benne (lehet, hogy éppen gyűlöletükkel) gyűlöletet ébresztenek. Jáhim Károly embernek, filozófusnak egyaránt olyan érték, akit és amelyet érdemes óvni s őrizni. Kissé pragmatikusabban fogalmazva: akiből érdemes Magyarországnak hasznot húznia.

Izrael, Németország

„Menj haza Izraelbe!” Mit keresnék én Izraelben? – tette fel a kérdést Jáhim Károly, karját széttárva. Megjegyzem, ezek azok a gesztusok, amelyek közvetlen látványa, megtapasztalása mindennél többet ér „az igazság” kiderítésén fáradozó kutatónak.

Jáhimnak ez a hazája. Jáhim magyar. Nem úgy magyar, mint én, te, ők, és én sem úgy vagyok, más sem úgy magyar, ahogy a harmadik vagy a negyedik. Mindenki másképp. Egy biztos azonban: magyar.

Jáhim olykor kint él Németországban, ott dolgozik, nyugodt, csendes, időnként talán már-már unalmasnak is mondható körülmények között. Maradhatna akármeddig, néhány hosszú hónap múltán azonban mindig visszajön. „Hazajöttem, hogy szembesüljek a végzetemmel” – mondja. S csak később, némi töprengés után teszi hozzá: nem biztos, hogy fizikailag is megsemmisítenék. Csak munkái nem jelenthetnek meg...

Németország. Milyen különös, hogy a nácizmus egykori fészkeben zsidó intellektüelek milyen otthonosan, pontosabban: milyen biztonságban tudják érezni magukat! Németország mindmáig hatásosan meakulpázva, kétségtelenül kínosan ügyel rá, nehogy antiszemita hírébe keveredjék. Ott habozás nélkül meghozták a világ legabszurdabb törvényét, amely szerint börtön jár azért, ha valaki bármi módon tagadja a holokauszt megtörténtét. (Ha más népiertást tagadna, azért nem jár büntetés. Mi lehet erősebb érv az antiszemitizmus határán ingadozónak a zsidók befolyásoló erejéről?!) Mindez arra enged következtetni, hogy az antiszemitizmussal bármiképp kapcsolatba hozható jelenségek visszaszorítása Magyarországon ténylegesen megnövelné a zsidóság (de legalább egy része) biztonságérzetét. Ebből pedig egyenesen az következne, hogy a magukat eddig bizonytalanságban (kirekesztettnek, üldözöttnek) érző zsidó identitásúak megértőbbek lennének a többséggel, netán a mindenkori jobboldali kormánnyal.

Okos politikai praktika és tisztalelkű naivság

Nem kell túl sok politikai éleslátás hozzá, hogy kevésbé nemes tényezők ezeket az összefüggéseket felismerjék és saját céljaikra kiaknázzák. Az antiszemitizmussal mindkét politikai oldal teljesen tudatosan játszik; de még azt is megengedem, hogy kezdetben vala a jó politikai ösztön, s csak a könnyű siker tapasztalata tette aztán tudatossá a hol fegyverként, hol zászlóként való alkalmazását.

A balliberális politikai köröknek egyáltalán nem érdekük, hogy a hazai zsidóság biztonságban érezze magát bármilyen jobboldali kormányzás alatt; de még az sem, hogy nyugta legyen bármiféle jobboldali (nemzeti) erőttől. A zsidó származásúak olykor túlfűtött érzékenysége, rémlátomásokra való hajlandósága ugyanis kiválóan mozgósítható a jobboldal elleni frontális támadásokhoz. „Az antiszemitizmus elleni harc” fegyverét a baloldal minden olyan esetben előhúzza, ha vetélytársa győzelmi esélyeket táplál. Legyen ez akár Ausztria és Kurt Waldheim köztársasági elnökjelölt nyerési pozíciója, vagy Magyarország s Orbán Viktor és a Fidesz. Orbántól az 1998-as választások környezetében mint a fasizmus, a diktatúra megtestesítőjétől kellett rettegni (ld. pl. mint „mini duce”); két választás közt mint a cigányok

elleni rasszizmushoz felelőtlenül asszisztáló miniszterelnöktől; a 2002. évi választásokhoz közeledve újra a nagyágyú, az „antiszemita veszély” volt élesre töltve és ismétlésre állítva. A szocialisták négy-öt olyan témát dobnak be rendszeresen, melyről a társadalomnak „beszélni kell”, ezek között – olyan díszes társaságban, mint az egészségügy, a mezőgazdaság (az „agrárium”) és a szegénység – mindig ott szerepel a „szélsőjobboldali veszély”. Kovács Lászlótól, az MSZP elnökétől az egyik Keresztútban (a Nap-kezte műsorában) volt alkalmam megkérdezni, mi is ez a veszély. Talán néhány MIÉP-es fegyvert fog? A pártelnök ettől nem tart, de attól ugyancsak, hogy a Fideszt, ha újra kormányra kerül, megint támogatni fogja a MIÉP, sőt, ez még a kormányba is bekerülhet. Vajon az 1998 és 2002 közötti kormányzati ciklusban hány szélsőjobboldali törvényt szavaztak meg a koalíciós honatyák a MIÉP segítségével...?

Csurka összeesküvés-elméletéhez, különös módon, kiváló alapanyagot szolgáltatnak azok a nemzetközi hatalmi tényezők, amelyek alapos körütekintés nélkül, ugyanakkor jól kitapintható érdekeket szolgálva szólnak bele az országok („nemzetállamok”) belső ügyeibe. Ha Jörg Haider és az osztrák Szabadságpárt előretörése esetében még lehetett is a jobboldali előretörés veszélyére hivatkozni és az Európai Unió baloldali erőinek beavatkozását ezzel indokolni, Kurt Waldheim ügyében nem lehetett. Amerika akként való beavatkozása, hogy – utólag kiderült: hamisan (!) – Waldheimnek náci háborús bűnöket tulajdonított, és ezért megtagadták tőle a beutazási engedélyt, – teljesen nyilvánvalóan az osztrák baloldal jelöltjének (esélyének) erősítését szolgálta.

Jáhim szavaiból, kérdéseiből, félelmeiből különösebb merészség nélkül azt a következtetést is levonhatjuk, hogy az osztrák és az amerikai zsidók számottevő része gondolhatta és gondolhatja úgy, hogy a jobboldal győzelmi esélyének fenyegető árnyékában feltétlenül meg kell támogatni a – biztonságot jelképező – baloldalt. E körökből nyilvánvalóan csak elenyészően kevesen tudtak arról, hogy a vád eleve hamis volt, mint ahogy elenyészően keveseknek jutott eszébe a Kurt Waldheim igazát alátámasztó bizonyítékoknak hitelt adni. Az „antiszemitizmus elleni harc” (röviden: A-fegyver) bevetése éppen azáltal kecsegtet a kis befektetés ellenére nagy politikai haszonnal, mert az érzelmek (félelmek) révén könnyűszerrel mozgósítja a lényegében tiszta szándékú, egyszersmind nemegyszer ugyancsak befolyásos önkéntesek hadát.

Egyszerűen nincs okunk kétségbe vonni például azt, hogy Amerika budapesti nagykövet asszonya, Nancy Goodman Brinker, aki a Magyar Nemzetnek adott interjúja szerint (A gyűlöletbeszéd csak ront a helyzeten, 2001. november 22.) „anyai ágról hatodik, apai ágról ötödik generációs” zsidó, tiszta szándékkal említette meg egy (amerikai diákoknak tartott) előadásában arról, hogy Magyarországon a politikai elit köreiben is jelen van antiszemitizmus. Ha pusztán az a hátsó megfontolás vezérelte volna, hogy a választások előtt használhat a hazai baloldalnak, ha a nagytekintélyű nagykövet szavait lobogtathatja a leselkedő jobboldali veszély legfőbb bizonyítékaként, akkor esze ágában sem lett volna a szóban forgó interjúban – rákérdezés híján – származásáról beszélni, mert akkor nyilván azt is tudta volna, hogy ez a tény viszont csökkentheti kijelentése súlyát. („Nyilván csak azért mondja...”, vagy „Nyilván csak azért olyan érzékeny, mert zsidó”). Így viszont újra azzal szembesültünk, hogyan tapasztalta meg egy minden bizonnyal tiszta lélek (diplomáciai küldetése előtt a rákellenes küzdelmek egyik vezéregyénisége volt Amerikában) a maga tiszteletre méltó érzékenységevel a magyarországi antiszemitizmus kétségbevonhatatlanságát, ám semmit nem fogva fel a magyarországi törzsi háború természetéből, a nemzeti és nemzetén túli erők küzdelmének gyökereiről, a háborúság legalább kétoldali gerjesztéséről, nyíltan beleavatkozott a belháborúba.

Márpedig ezek a beavatkozások, akármennyire tiszta szándékúak is, a másik oldal szintén valóságban gyökerező félelmeit ugyancsak sikeresen táplálják. Hisz’ aligha vonható kétségbe, hogy a nagypolitikában Amerika és az ő jóvoltából Izrael követeli meg magának, hogy más

mércével mérettessék meg, mint mindenki más, azaz első legyen az egyenlők között. De a nemzetközi baloldal is az „antiszemita fenyegetés” ürügyén lépett fel a Haider választási sikere után Ausztriával szemben az ismert hevességgel és gyorsasággal (és a jogi megalapozottság teljes hiányában). Nem kell tehát alantának, született antiszemitának (fasisztának, nácinak, nyilasnak, szélsőjobboldalinak stb.) lenni ahhoz – csupán egy másfajta félelmi logikának kell engedelmeskedni –, hogy valaki követésre méltónak ítélje Csurka István zászlaját, amellyel a haza védelmében: a „Budapest – New York – Tel-Aviv tengely” ellenében vezeti népét szent háborúba. Magyarország sorsát épp elégszer döntötték el (s mondhatjuk, döntötték *romba*) valóban idegen erők ahhoz, hogy az ennek megismétlődésétől való félelem hasonló riadalommal töltse el némelyeket, mint a zsidóüldözés réme másokat.

Van-e értelme a párbeszédnek? A törzsi háborúzás mint az ember természetes megnyilvánulása

Minél bizonyosabb mindkét oldalon a jó szándék, annál indokoltabb minden olyan törekvés, amely a törzsek valóságos vagy szellemi közelítésén fáradozik.

Az a tény, hogy noha Jáchim Károly szorongott és attól tartott, hogy egy-egy beszédtemától hányingere lesz, s mégis otthonában fogadott, ékes bizonyítéka annak, hogy ennek a törzsi háborúnak a legjelesebbjei olykor egyben az áldozatai is; akiknek éppen ezért *végső soron* érdekük e háború felszámolása.

Csak azért *végső soron*, és nem magától értetődően, mert a törzsi háború makacs fennmaradásának, fenntartásának csak egyik oka a mögötte megbújó politikai érdek, amely aztán könnyűszerrel lovagolja meg a félelmeket és sérelmeket. A másik, mélyebb oka az emberi természet ama ősi vonásában rejlik, amely férfias küzdelmekre, bátor megmérettetésekre sarkall, s amely hősi babérokra vágyik. A két tábor frontharcosait a nagyközönség lelkesebb része valódi hősöknek kijáró zajos ünneplésben és együttérző kézszorításokban részesíti; azt pedig, aki óvatosan érdeklődik a másik tábor igazságai iránt is, s elkezd „egyrészt-másrészt” árnyalásokkal fogalmazni, gyorsan kizárja szívéből (itt szerényen utalok a magam példájára: táborbeli népszerűségem zuhanására). Csoda-e, hogy a frontharcosok legtöbbje – akárcsak a rajongók serege – egy sajátságos szemüvegen keresztül látja a világot: ami megerősíti igazában, azt észleli, ami gyengítene, azt nem észleli.

Ha a frontharcosokon (katonákon) múlna a dolog, a háborúság valószínűleg még sokáig, akár az idők végezetéig eltartana. Az élharcosok ugyanis rendszerint csak akkor unják el a háborúskodást, amikor soraikban túl sok a halott, de kevés a dicsőség. Törzseinket azonban ilyen veszély egyáltalán nem fenyegeti. A jobboldal megírhatja győzelmi jelentését: tízezer évvel a rendszerváltás után végre sikerült felszámolnia a baloldali hegemoniát, kialakulóban van a valódi demokráciához szükséges erőegyensúly. Média- (és egyéb) harcosai komoly pozíciókat foglaltak el, amelyeknél a dicsőségen túl egyre gyakrabban anyagi természetű hozadékokkal is lehet számolni. A baloldal persze annál frusztráltabb, s annál jobban felértékelődnek az itteni ügyes harcosok. Egyik félnek sem eléggé érdeke tehát ebben a pillanatban, hogy a békesség mezejére lépjen. Ezt az állapotot kiválóan tükrözi a jobboldal közismert harcosának, Bencsik Andrásnak (a Magyar Demokrata főszerkesztőjének) egyik interjúban tett lakonikus megjegyzése: „A pacifistákat mindkét oldalon lelövik.” (Ld. Varga Domokos György: Elsőből lesznek az elsők, II. kötet: MédiaArcok.)

Akkor pedig?

Nyilvánvaló, hogy a háborúskodás más érdekek, más szempontok szerint szorítható csak vissza. Ennek aprólékos elemzését majd máskor és másutt elvégzem, itt csak utalok rá: számottevő változás akkor indulhat be, ha egyfelől a nagyközönség, másfelől a törzsek csendes többsége számára megvilágosodik, hogy a magyar belpolitika konszolidálása, a csatabárd elásása nagyobb közös haszonnal járhat, mint amennyit a győztes (hát még a vesztes) pozíciójából lehet kinek-kinek nyerni. Ide, Jáchim Károlyhoz az egészből most annyi

tartozik, hogy személyén – találkozásunk apró epizódjain – keresztül egyetlen összetevőre, az értelmiség lehetséges szerepére vonatkozóan néhány szerény következtetést már levonhatunk.

A magyar értelmiségben, de legalábbis egy részében *van* fogékonyság arra, hogy nézőpontját a törzsek szintjéről magasabbra emelje. Jáhim Károly áldozatként éli meg a mostani (2001-es, számára vesztesnek tűnő) helyzetet, még akkor is, ha érzelmei palettáját a mártíromság felemás tónusa is megszínesíti. Éppen ezért feltehetőleg nyereségként élné meg, ha a másik oldalról olyan gesztusok sorozata érkezne, amelyek az ő félelmei okát jogosnak – ha nem is indokoltnak – ismerné el; s amelyek világosan és egyöntetűen kifejeznék, hogy ebben az országban soha senkinek semmilyen hátránya nem származhat pusztán abból, hogy ő vagy bárki más zsidónak vallja magát. Ezen pedig azt is érteni kell, hogy többé nem lenne vizsgálendő és nem vizsgálható (ahogy egyébként én is tettem 1990-ben, ama Népszabadságbeli írásomban), hogy a zsidó származásúak-kötődésűeknek a közélet mely területein van nagyobb hatalmuk a számarányukhoz képest. Egyáltalán: az sem lenne vizsgálható, ki zsidó; pontosabban: soha semmilyen messzemenő következtetést nem lehetne levonni abból, hogy valaki zsidó származású. Konszenzus vigyázna erre, afféle hazai „politikai korrektség”.

E roppant nehéznek látszó feladat elvileg megoldható.

Roppant nehézze mindenekelőtt az teszi, hogy vélt vagy valódi felismeréseinket tudatosan el kell zárni magunk elől. Úgy véljük például, hogy miként saját történelmük, kultúrájuk, úgy saját, jellegzetes magatartás-jegyeik is lehetnek népeknek, nemzeteknek, etnikumoknak. Egy cigány származású szociológus szerint például a cigányság azért sem tud azzal a szigorú határozottsággal és következetességgel fellépni meggyilkoltjai kárpótlásáért, mint a zsidóság képviselői, mert a cigányoktól idegen az a felfogás, hogy szüleik, testvéreik haláláért ők részesüljenek bármiféle pénzből; ha pedig mégis pénzhez jutnának, akkor ezt azoknak az áldozatoknak a síremlékére költenék, akiket valóban megillet. (Ennek az egyébként ismert szociológusnak a nevét felhatalmazása híján nem áll módomban közölni.) Az efféle esetekben például tudatosan meg kell akadályoznunk, hogy bármiféle általános megállapításra jussunk a zsidóság egészére vonatkozólag. Ha nem ezt tennénk, nem tudnánk elkerülni, hogy a jó ítéleteink közé olykor elmarasztalóak is keveredjenek; abban a pillanatban viszont már azt sem, hogy zsidóellenesek, azaz antiszemiták legyünk. Tehát mindenféle általános megítélésnek, akár mennyire csábítóak is, ellene kell állnunk. A zsidó szónak és megjelölésnek semmilyen értelemben nem lehet politikai aktualitása, értéksemlegesnek kell lennie, mint egy tetszőleges keresztnévnek.

Természetesen ez a fajta „politikailag korrekt” gondolkodás csak akkor és úgy működhetne, ha a másik oldalon senkinek semmi *előnye* nem származhatna pusztán abból, hogy zsidó, illetve senkinek semmi *hátránya* nem származhatna pusztán abból, hogy nem zsidó. Ehhez a zsidó származásúak-kötődésűeknek is meg kellene tenniük a maguk sorozatos gesztusait. Nekik sem lesz könnyű dolguk, hiszen az A-fegyver bevetése túlságosan gyors és bőséges hozammal kecsegtet. Ráadásul e fegyver kiegészítő töltetei, mint pl. a „gyűlöletbeszéd”, önálló bevetésre (és pusztításra) is alkalmasak. Hatóerejük közös titka, hogy miközben közvetlenül az emberi szívet támadják, az emberi elmét kábítják el s kapcsolják ki ügyesen. Napjaink történelme példák tömkelegén mutatja be, hogyan is történik ez. Két olyan nevezetes, és ennek megfelelően súlyos esettel hozakodom elő, amelyek valamilyen képzeletbeli lakmuszpapírnak is megfelelnek: ha ezekről szóló okfejtésemet sikerül legalább részben megértetni és elfogadtatni (például Jáhimmal), akkor komoly esélyét látom a háborúság kétoldali megfékezésének: bebizonyosodhatik ugyanis, hogy az értelem, a higgadt, logikus érvelés képes a félelmek és gyűlöletek falát ledönteni (azaz a félelmi logikán s az önfeledt harci hevületen győzedelmeskedni); ha nem sikerül, akkor nyilvánosan ki kell jelentem, hogy magam részéről nem bizakodom tovább.

etnikai, történelmi képződményként jelenik meg, csakúgy mint saját maga: a magyar ember nem felmenői miatt tartja magát magyarnak, hanem magyar érzelmei miatt. Itt valójában nacionalista (nemzeti, hazafias) és internacionalista (globalista, kozmopolita, univerzalista) felfogásúak között folyik a harc, s a származásnak és a kötődésnek egyedül a látszat és a valóság gyakori egybeesése, a zsidó identitásúak egyoldalúnak tűnő gondolkodása és elkötelezettsége ad jelentőséget. Amíg ezt a csalóka képet nem próbálják maguk is nyilvánosan széttörni, addig csakugyan a látszat marad a valóság (s marad a végtelen háborúság...).

E kétségkívül hamis látszatot csak megtétezi a második eset: Lovas István és Bayer Zsolt, illetve műveik kiszorításának kísérlete a magyar közgondolkodásból, illetve a könyvterjesztés fősodrából. A 168 Óra 2001. november 8-i számában Nyíri Pál („kulturanropológus, tudományos főmunkatárs, University of Oxford”) azt kifogásolja, hogy Lovas könyveit a Libri könyvpalotájában nem valamelyik eldugott sarokban, hanem jól látható helyen kínálgtatják. („...Lovas István és a hozzá hasonlóak könyveit legalább a vásárlók által különösen jól hozzáférhető kínálópultokról vonják be.”) Nyíri vásárlói bojkottra szólítja fel az olvasókat. A november 22-i számban egy névtelen olvasói levél már azt is kifogásolja, hogy Lovasnak könyvbemutatót tartottak a Libri könyvpalotában, s ez nyilván tükrözi a „Libri új irányvonalát” (értsd: a Libri azonosul a szélsőjobbal). Ennek nyomán – ahogy az ATV tulajdonosa szélvészgyorsan felfüggesztette Bayer Zsoltot –, most a Libri egyik tulajdonosa döntött úgy, hogy Bayer Zsolt küszöbön álló könyvbemutatója maradjon el.

A „nemzeti oldal” két legnépszerűbb médiavitézét nyílt sisakos viták (szellemi csörték) helyett „adminisztrációs eszközökkel” legyőzni vagy hátrányos helyzetbe hozni a baloldal (és a zsidóság) homogénnek mutakozó tábora részéről (de legalábbis nyilvánvaló nyomására), úgy vélem, több mint meggondolatlanság. Lovast is, Bayert is lehet ezer dolog miatt kritizálni, de cikkeiket és könyveiket úgy általában antiszemitának, *oktalan* gyűlöletbeszédnek tartani, még bizonyításra váró feladat. Nem felejtendő el, hogy – a könyveivel többször is a sikerlisták élén tanyázó – Lovas és Bayer nem egy védhetetlenül szélsőjobboldali napilap jeles szerzője, hanem *a* jobboldali napilapé. Mégpedig eme napilap talán két legnépszerűbb újságírójáról van szó, akiket ha a baloldal (és a zsidóság) sommásan leantiszemitáz, le-szélsőjobbhoz, akkor lényegében (hatásában) az egész jobboldali közönséggel teszi ugyanezt. Talán nem kell mondanom, hogy ez a képtelenség kinek – kiknek – a fejére hull vissza. Ha nincsenek a baloldalon (és a zsidóság köreiben) olyan hangadók, akik valósággal *megkövetelnék*, hogy a személyek – sőt, egy fél ország – diszkvalifikálása helyett a gondolatok kritizálása folyjék; és akik arra *szólítanak fel* törzsük tagjait, hogy az A-fegyver helyett, melyet már-már válogatás nélkül alkalmaznak, csakis ellenérveket szabadjon bevetni; akkor újra a látszat fog győzni a valóság felett: a zsidóság *úgy, ahogy van* „nemzetellenes”, „magyarellenés”, „idegen érdekek kiszolgálója”. Legalábbis – képletesen – egy fél ország szemében.

Akármennyire nehezebbre esik is Jáhim Károlynak (és a hozzá hasonlóan érző és gondolkodó seregnyi sorstársnak), előbb-utóbb meg kell szabadulnia előítéleteitől, ha azt szeretné, hogy a túloldal emberei is megszabaduljanak az övéiktől. Ehhez a megszabaduláshoz minden bizonnyal hozzá fog segíteni az Európai Unió kibővülése, s vele a bal- és jobboldal teljes elnemzetköziesedése, hagyományos értelmezésük – és különbségeik – elhalványulása. De addig is érdemes talán megfontolni az imént elmondottakat.

A jobboldal megerősödése, a baloldali hegemonia felszámolása miatt többé nem lesz mód a kettős mérce nyakló nélküli működtetésére; nem lesz lehetőség a közerkölcsöktől és közmegítélésektől elrugaszkodó felfogások közvéleménnyé formálására-dagasztására. Azok a politikusok, írók és más közéleti emberek, akik ezt nem értik meg, magukat fogják kirekeszteni a magyar közéletből, illetve kisodortatni a közélet periferiájára.

[illegible]

Mindenekelőtt: mondott-e ilyet egyáltalán Jáhim Károly filozófus ■■■■■ ■■■■■ újságírónak? Jáhim, ott a fotelben, szemközt velem, a mellére fektette tenyerét, pontosan azzal a mozdulattal, ahogy igazunkat szoktuk bizonygatni. „Úgysem hiszel nekem, de ez soha nem hangzott el.” Nos, akkor sem, ahogy ezt kijelentette, és most sem, amikor minderről megemlékezem, egy pillanatig sem éreztem úgy, hogy Jáhim hazudik. De ugyanígy nem gondolom, hogy ■■■■■ lódított volna. Valószínűbb, hogy ő a maga olvasata szerint mondattá (pontosabban két mondattá) sűrített több gondolatemet, amelyek viszont ebben a formájukban már mégsem Jáhiméi.

[illegible]

Könyörögjünk

1) Istenem, add, hogy az „enyéim” között ne akadjon egyetlen egy félnótás sem, aki Jáhim félelmét igazolja; aki a látogatás jóindulatú mozzanataiból sanda következtetéseket és elmarasztalásokat kerekít vendéglátóm kárára!

2) Istenem, add, hogy az „övéi” között ne akadjon egyetlen egy idült bajkeverő sem, aki az én félelmemet igazolja: követ hajít arra a harcosra, aki a legbátrabbat cselekedte!

Szóba elegyedett az ellenséggel.

„CSAK MI NE KERÜLJÜNK HÁTRÁNYBA”

Beszélgetés Zöldi Lászlóval

A magyar média egyik legkiválóbb ismerője: újságíróként (főképp filmkritikák szerzőjeként), szerkesztőként (az Élet és Irodalomé, és a Népszabadságé), sajtótörténészként és média-kutatóként (specialitása a vidéki sajtó), oktatóként (Budapesten és vidéken), sajtóügynökség vezetőjeként (Kárpátia). „Sokáig azt hittem, hogy legalábbis a magam személyében meghaladtam ezt az urbánus-népies ellentétet” – meséli most az új évezred kezdetén, 55 évesen. Már egyetemistaként találkozott ezzel a jelenséggel, diákként megbeszélték egymás között, sőt például Ránki György történészprofesszor szemináriumain is. „És eljutottunk arra a következtetésre, hogy kinek-kinek a maga egyéni módján szintézisbe kell ezt a kettőt foglalni, és úgy felfogni az egészet, hogy a népi kultúrának is meg az urbánus kultúrának is megvannak a maga szépségei, a maga értékei. Nem kell egyikhez sem csatlakozni, hanem ki kell izzadni a magunk számára egy egyéni szintézist, amelyben az értékek már nem népiek vagy urbánusak, hanem már valami más egységet alkotnak.” Zöldi László szomorúan tapasztalta, hogy felnőttként változatlanul lett dolga ezzel az ellentéttel. Neki nincs mit vállalnia a zsidó gyökerekből, nincs mit vállalnia a népi gyökerekből, mert – ahogy mondja – „zsidó gyökereim nincsenek, népi gyökereim vannak, de kritikával szemlélem az úgynevezett népnemzeti felfogást. Nekem van egy megszenvedett értelmiségi szintézisem, én ezzel szeretnék azonos lenni.” Elismeri mindazoknak a magyar értelmiségieknek a jogát, akik egy másik vagy harmadik felfogással szeretnének azonosak lenni. „Csak én ne kerüljek hátrányba. Csak mi nem kerüljünk hátrányba, akik nem valljuk egyiket sem” – fűzi hozzá.

*A nyilvánosság növekedésével
volt minek lobot vetnie*

– Szerinted van-e Magyarországon törzsi háború?

– Nem tudom, hogy van-e vagy nincs. Légy szíves írd körül: te mit tekintesz törzsi háborúnak. Hogy azonos fogalmat használjunk.

– Elsősorban is azt a jelenséget, amikor az értelmiség nem az értelem, hanem az érzelmei szerint osztódik: nem az számít, hogy mi hangzik el, hanem az, ki mondja. A magyarsághoz való érzelmi kötődések és a vele való szembenállások és a zsidósághoz fűződő viszonyunk: amikor például egyszerre érzem magam magyarnak és zsidónak, de zsidóságomban érzem megtámadva magam, ha a másik a magyarságát hangsúlyozza velem szemben, ha kétségbe vonja magyar kötődéseimet....

– De érezhet így cigány származású értelmiségi is...

– Érezhet, de úgy vélem, hogy az értelmiségi harcok kiterjesztése a cigányságra csak egy ügyes harci húzás...

– Ebben van valami.

– De szorosan idetartozónak érzem azt a háborúzást, amely egyfelől a magyar nemzeti hagyományokhoz és jelképekhez érzelmileg szorosan kötődők, másfelől a feltétlen nyitás, a feltétlen modernitás, a feltétlen globalizáció hívei között zajlik, vagyis hát nacionalisták és antinacionalisták állnak szemben egymással. Mindenesetre amikor Tamás Gáspár Miklós bedobta ezt a kifejezést – a „törzsi háború”-t –, nem sietett értelmezni, hanem olybá vette, hogy úgyis mindenki tudja, miről van szó.

– Hát nem tudom, hogy van-e törzsi háború, akár Tamás Gáspár Miklós használja ezt a kifejezést, akár Varga Domokos György. Én inkább polgárháborúnak, konzervatív és liberális polgárok háborújának nevezném. Ami nem is biztos, hogy tíz vagy tizenkét éve zajlik, lehet, hogy már száz év óta tart. Én sokáig filmkritikus is voltam, és elsősorban a dokumentumfilmekkel foglalkoztam. Eszembe jut az, amit néha a tanítványaimnak is el szoktam mondani a riport ürügyén. Körülbelül húsz évvel ezelőtt volt a biafrai polgárháború. Két törzs harcolt egymással, az egyik keresztény, a másik muzulmán. Az egyik volt a kormányképző elem, a másik az ellenzéki. A kormánypárti törzsek harcosai elfogtak néhány száz ellenzéki harcost és ki akarták végezni őket az őserdei úton, eközben egy Jacopetti nevű olasz dokumentumfilmes ott volt a kamerájával. A kormánypárti katonák már épp ki akarták gépfegyverrel végezni a lázadókat, amikor a Jacopetti azt mondta, hogy állj, tessék átvenni őket az út napsütötte oldalára, mert az árnyékos részen felvéve rosszul sikerülne a film. Átvitték őket, aztán mind egy szálig kivégezték. Ezt az egészet meg lehet közelíteni afelől, hogy micsoda disznóság: az egyik törzs harcosai kivégzik a másik törzs harcosait. Bár nem biztos, hogy mi ketten ugyanazon az oldalon állunk, de egy valamiben talán közös nevezőn vagyunk. A közös nevező az, hogy nekünk nem kell besorolni magunkat az egyik törzshöz vagy a másik törzshöz, hanem a megfigyelő pozíciójából kell dokumentálni a körülöttünk dúló szellemi polgárháborút. Jacopettit annak idején kigolyózták a szakmából, mert kiderült ez a „turpisság”. Természetesen én is elítélem, hogy átvitette a majdani hullákat a napsütötte oldalra, a kérdés azonban úgy is megfogalmazható, hogy mi van akkor, ha a kormánypárti katonák árnyékos helyen lövik agyon az ellenzéki harcosokat. Akkor nincs dokumentumfelvétel, akkor a világ nem szerez tudomást a tömeggyilkosságról.

– *A mi szempontunkból mégiscsak az a fontos, hogy te is, én is megmenteni szeretnénk az áldozatokat. Nem feltétlenül tartjuk üdvös dolognak, hogy a mi saját törzsi háborúnk is szedi – ha nem is halálos – áldozatait.*

– Olyannyira nem tartom üdvösnek, hogy ebben a polgárok háborújában engem egy valami rettenetesen zavar. Ötvenöt éves vagyok, vagyis már – majdnem azt mondtam, hogy a felszabadulás után – 1945. április 4-e után születtem, és sokáig azt hittem, hogy legalábbis a magam személyében meghaladtam ezt az urbánus-népies ellentétet. Egyetemistaként találkoztam ezzel a jelenséggel, amelyet mi, diákok megbeszéltünk egymás között, sőt például Ránki György történészprofesszor szemináriumain is. És eljutottunk arra a következtetésre, hogy kinek-kinek a maga egyéni módján szintézisbe kell ezt a kettőt foglalni, és úgy felfogni az egészet, hogy a népi kultúrának is meg az urbánus kultúrának is megvannak a maga szépségei, a maga értékei. Nem kell egyikhez sem csatlakozni, hanem ki kell izzadni magunknak egy egyéni szintézist, amelyben az értékek már nem népiek vagy urbánusak, hanem már valami más egységet alkotnak. Szomorúan tapasztalom, hogy felnőttként változatlanul lett dolgom ezzel az ellentéttel. Lapszerkesztőként is, újságíróként is, sajtótörténész-ként is. Azt azonban nem merném állítani, hogy a diákjaim között is találkozom ezzel a polgárháborús – vagy ahogy te mondod: törzsi háborús – jelenséggel. Ahogy érzékelem, ők is idegenkedve szemlélik ezt az egészet. De azt is érzékelem, hogy a felnőtt társadalom megpróbálja a maga konfliktusait rájuk erőltetni.

– *Különös, hogy az imént, amikor a törzsi háború lényegét igyekeztem megragadni, ez a két hagyományos fogalom – népies, urbánus – nem jutott eszembe, pedig ‘90-ig leginkább ezeket használták a szóban forgó jelenségre. Utána viszont inkább a nem-zsidó – zsidó fogalompár felé tolódtok el a szóhasználat. Csak a szóhasználat?*

– Nem biztos, hogy volt más eltolódás, egyszerűen a társadalmi nyilvánosság szerkezete úgy alakult, hogy ami addig a felszín alatt parázslott, az most hirtelen lobot vetett, nyilvánosságra került.

– *Volt tehát a rendszerváltás előtt is ilyen parázs?*

– Persze hogy volt! Több mint százéves a parázs.

- *És ennek '45 után nem voltak szunnyadásai?*
- De. Biztos, hogy voltak.
- *És mitől lobban fel már '88-89-ben?*
- Attól, hogy ott volt a parázs, s a nyilvánosság növekedésével volt minek lobot vetnie. Hogy ez aztán nem pusztította el a házat, a falut, a várost, az már egy másik kérdés. De önmagában az új helyzetet én nem gondolom eredendően, minőségileg másnak. Bizonyos politikai erők szerveződtek a törésvonalak mentén, még pártok is.
- *Meg tudnád mondani, melyek voltak ezek a törésvonalak?*
- Nagyon egyszerűen meg tudom fogalmazni, még csak nem is a saját szavaimmal. Tizenöt évig dolgoztam az Élet és Irodalomnál. A nyolcvanas években főszerkesztő-helyettes voltam, s amikor odakerültem, a hetvenes évek második harmadában, már szembesültem egy felfogással. Az Élet és Irodalomban nem volt mindig ez az uralkodó felfogás, de amikortól kezdve Jovánovics Miklós szerkesztette a lapot, eléggé előtérbe került. Szóval Jován – így neveztük őt – nem nagyon szólt bele a részletekbe, nagyvonalú főszerkesztő volt, ráhagyta a lapot a helyettesére, később a helyetteseire. Egy valamihez azonban ragaszkodott: ez volt „az egy király, egy cigány” gyakorlat. Tehát egy újságoldalon ne tömörüljenek az úgynevezett urbánus szerzők, keveredjenek írásaikkal az úgynevezett. nemzeti szerzőkéivel. Mai szemmel nézve egy primitívnek mondható népfrempolitikát folytatott, vagy akár még durvább szavakat is lehetne használni. Mindazonáltal akkoriban ez a szerkesztési gyakorlat valamiféle meghaladási kísérlete volt ennek a népi-urbánus ellentétnek. Nem állítom, hogy strigulázta volna, hogy egy urbánus mellett mindig legyen egy népies, de egy évfolyamon belül tartani kellett az arányokat. Nos, ez nem volt ugyanaz az Élet és Irodalom, mint mondjuk a Nemes György-féle éraban, vagy amelyet Bata Imre szerkesztett, vagy amelyet a mostaniak szerkesztenek. Ezt a felfogást furcsának találtam eleinte, de aztán megbarátkoztam vele.
- *Mitől kellett félni? Hogy túl sok lesz az egyik vagy túl sok a másik?*
- Ne legyen túl sok az egyik, és ne legyen túl sok a másik.
- *Akkor így kérdem: mi történt volna, ha nem szabályozza?*
- Azt nem tudom. Csak azt, hogy jött egy új főszerkesztő, aki máshová helyezte a hangsúlyokat.

*Én meghaladtam valamit, amiről kiderült,
hogy mások nem haladták meg.*

- *Egy korábbi beszélgetésünk során szóba került, hogy történelmi okokból valóban jellemző az – amit egyébként Szabó Miklós történész is állított –, hogy Magyarországon a médiában országos arányukhoz képest túl nagy a zsidó származásúak aránya. De arról is beszéltél, hogy a kérdezők olykor észre sem vették, hogy interjúalanyaik ugyanabból a kultúrkörből kerültek ki, mint saját maguk.*
- Igen, ez így volt, csakhogy ez nem csupán az egyik kultúrkörből kikerült újságírókra vonatkozik. Egy urbánus kérdező ugyanúgy hajlamos volt szinte kizárólag az urbánusok körében interjúkat készíteni, mint ahogy egy népnemzeti kérdező csakis a népnemzetiekében. A szerkesztő éppen arra való, hogy figyelmeztesse munkatársait a megfelelő arányokra. Persze, egy olyan korszakban, amikor a szerkesztőségek nem föltétlenül világnézeti alapon álltak össze, hanem igyekeztek a tehetséges embereket összegyűjteni mindkét táborból. Úgy is mondhatnám, hogy akkor még nem szekértáborból. Ami az említett téma történetét illeti, azt hiszem, hogy elég jól ismerem, már csak azért is, mert médiatörténetet tanítok, tehát kénytelen-kelletlen utána kellett néznem egy csomó mindennek. Nem akarom Ádám-nál-Évánál kezdeni, csak egy valamire szeretném felhívni a figyelmedet. Az osztrák-magyar monarchia idején, amikor Galíciából, Volhíniából és Bukovinából sokszázezer zsidó került elsősorban

Északkelet-Magyarországra, majd szivárogtak nyugat felé, és Budapesten meg a Dunántúlon is megtelepedtek, akkor az értelmiségi foglalkozások között az újságírás – vagy ahogy nevezték: a hírlapírás – megvetett foglalkozás volt. Abban az időszakban a zsidók kiszorultak az úgynevezett állami pályákról. Tehát egy zsidó nem nagyon lehetett ügyész, de lehetett ügyvéd. Nem nagyon lehetett katonatiszt, de lehetett katonaeorvos, és így tovább. Ennek következtében a szabadfoglalkozású rétegbe meglehetősen sok zsidó származású értelmiségi szívódott fel. Erre lehet száz évvel később azt mondani: micsoda disznóság, hogy a számarányuknál nagyobb mértékben képviseltették magukat, én azonban úgy gondolom, hogy ez egyáltalán nem volt disznóság. Ők jobb híján voltak ott, sűrűsödtek és csoportosultak az egyébként megvetett értelmiségi foglalkozásokban. A hírlapírás csak a huszadik század tízes éveiben kezdett a társadalom pereméről beljebb vergődni, és csak a húszas-harmincas években lett egy viszonylag elismert foglalkozás. Pontosan az következett be az újságírással, mint a középkor végén és az új kor hajnalán: a zsidókat száműzték a városokból, csak falvakban telepedhettek le és megvetett foglalkozásokat űzhettek, tollal, bőrrel és hasonlókkal kereskedhettek. Ám amikor a feudalizmus átváltott kapitalizmusba, az olyan megvetett foglalkozás, mint a kereskedőség hirtelen az élvonalba, a gazdasági elitbe repítette a zsidó származású üzletembereket. Magyarországon, a XIX. század végén, a XX. század elején pontosan ez következett be. És van itt még egy másik dolog is: az örök vitatéma lesz, és én nem akarok belemenni, hogy a koncentrációs táborokban hány százezer magyar zsidót pusztítottak el. A különbség a hatszázezer és a négyszázezer között nyilván abból adódik, hogy az egyik felfogás a bécsi döntések után megnagyobbodott Magyarország területén élőket veszi figyelembe, a másik az úgynevezett. Csonka-Magyarországon élőket.

– *Állapodjunk meg abban, hogy mindkettő sok.*

– Rengeteg. Szörnyű, ami történt, de ennek a mi mostani témánk szempontjából van egy következménye. Horthy, ugye, felszólították a szövetséges hatalmak, hogy hagyja abba a zsidók deportálását. Ennek következtében a vidéki zsidóságot még elszállították Auschwitzba, de a budapestieket már nem szállították el. Elszállították az újpesti és a kispesti zsidókat, hiszen a mostani peremkerületek akkor még nem tartoztak a székesfővároshoz, de a szűkebben vett Budapesten megmaradtak. a zsidók, csillagos házakba, gettóba szorítva. Annak ellenére, hogy a nyilasok nem tudom én, hány ezer embert öltek a Dunába, annak ellenére, hogy a gettóban jó néhány ezer zsidó éhen halt, Budapesten megmaradt 80-100 ezer zsidó. Vidéken pedig a sokkal nagyobb lélekszámú zsidóságból megmaradtak mintegy húszezren. Természetesen volt vidéken antiszemitizmus, de ezt a háború után alig lehetett ott élő személyekhez kötni. Ellentétben Budapesttel, ahol szintén volt antiszemitizmus, és ezt ott lehetett tömegével élő személyekhez kötni.

– *Én úgy tudom, a vidéki zsidó fontos tagja volt a helyi társadalomnak.*

– Attól még utálhatták. Mind a ketten tudjuk, hogy az antiszemitizmushoz nem kell zsidóság. Lengyelországban alig vannak zsidók, mégis van antiszemitizmus. Tehát az emlékekből is elég jól el lehet lenni, ha valaki nagyon antiszemita akar lenni. Mindebből az következik a mi témánk szempontjából, hogy 1945 után a budapesti szerkesztőségekben lényegesen több zsidó volt, mint a vidéki szerkesztőségekben. Gondolom, ez eléggé logikus az eddig elmondottak alapján.

– *És akkor az Élet és Irodalomnál is ez volt a helyzet?*

– Ezt az édesapádtól kéne megkérdezni, egy szobában dolgoztunk. Én egyébként nem tartottam számon, hogy ki a zsidó és ki nem zsidó. Azt azonban hallottam, hogy a korábbi ÉS-nél, ahol én még nem dolgoztam, mások voltak az arányok.

– *Milyen értelemben?*

– Olyan értelemben, hogy mások voltak az arányok és mások a hangsúlyok. Azért sikamlós dolog erről beszélni, mert olyan látszat keletkezik...

– *Utólag kihúzzhatjuk, de legalább lássak és értsek világosan.*

– Ó, nem! Beszéljük ki a témát! Beszéljük ki! Azért sikamlós erről beszélgetni még így, intim körülmények között is, mert az nem úgy van, hogy én dolgozom egy szerkesztőségben, és számon tartom, hogy ez zsidó, ez meg nem zsidó. Nem így működik a dolog.

– *Téged például bántana egy olyan kérdés, ha megkérdeznék, hogy zsidó származású vagy-e?*

– Nem vagyok zsidó származású, és nem is bánt a kérdés.

– *Tehát ott voltál, és nem foglalkoztatott igazán, hogy ki zsidó, ki nem.*

– Azért nem volt számomra téma, mert akkor én fiatal ember voltam, és mint mondtam, úgy éreztem, hogy már meghaladtam ezt az urbánus-népies ellentétet. Nem azt kerestem a másokban, hogy most milyen kulturális közegből származik. Kerestem benne az értékeket, megpróbáltam vele együtt dolgozni. Gondold el, hogy fiatal emberként bekerülök egy szerkesztőségbe, és megpróbálom elfogadtatni magam. Csak később, bizonyos megjegyzésekből derült ki, hogy a kollégám zsidó vagy nem zsidó. És ehhez még hozzátartozik, hogy én ízig-vérig vidéki ember voltam, Kecskeméten érettségiztem, Debrecenben szereztem diplomát, frissen kerültem a fővárosba, egyébként az MTA történettudományi intézetébe. Nem volt szemem ahhoz, hogy észrevegyem valakin: zsidó-e vagy nem zsidó. Ehhez tulajdonképpen még most sincs szemem. És bár most a szellemi polgárháborúról beszélgetünk, nem akarom azt sugallni, hogy huszonöt évvel ezelőtt a ki honnan jött? rettenetesen fontos téma lett volna. Fontosabb is lehetett volna, mint amekkora jelentőséget akkor tulajdonítottam neki.

– *Ezen mit értesz?*

– Azt hogy kicsit naiv voltam, gyanútlan. Én meghaladtam valamit, amiről kiderült, hogy mások nem haladtak meg. Sem pro, sem kontra.

– *Tehát egyik oldalon sem.*

– Egyik oldalon sem. És vagy megpróbálok egy új minőséget kiküzdeni, amelyben ezek ilyen formában nincsenek jelen; vagy pedig csatlakozom az egyik vagy a másik táborhoz. Ha volt emiatt személyes problémám, akkor ez az, hogy a Senki földjén találtam magam. Mert sem ide nem akartam csatlakozni, sem oda. De nem éreztem magam egyedül. Mert az én nemzedékemből és a még fiatalabbakból nagyon sokan gondolkodtak úgy, mint én. Keserűen tapasztalták azt, hogy csoportot alkotnak ugyan, de magukra maradtak, mert innen is lönek rájuk, meg onnan is. Hadd mondjak el egy példát! Az én nevem Zöldi. Akadtak olyanok a szellemi életből, akik viccesen megkérdezték: ugye, korábban Grünernek hívtak. Nem hívtak Grünernek.

– *Kik kérdeztek ilyet?*

– Nem az a kérdés, hogy kik, hanem az, hogy két pohár sör után.

– *Jellemzően valamelyik táborból?*

– Mindkét táborból. Voltak tehát olyan emberek a magyar szellemi életben, akiket foglalkoztatott, hogy milyen közegből jöttem. S nyilván olyanok is, akik erről nem kérdeztek meg engem, de azért beszéltek róla. Engem viszont nem érdekelt, hiszen én tudtam, honnan érkeztem.

*A törzsi háború megosztja az újságíró-társadalmat,
a szellemi igénytelenség viszont egységesíti*

– *Annak, hogy ki milyen közegből származik, úgy vélem, mégiscsak lehet jelentősége. Hiszen ez befolyásolja a viselkedését, gondolkodását. Ha világos, hogy ő kicsoda, és tudjuk, hogy e miatt gondolkodik úgy, ahogy, ez tiszta képlet. De ha rejtegetjük, hogy ki kicsoda, ha nem szabad tudni, akkor a megnyilvánulásából próbálunk olvasni, és nyilván sokszor helytelenül. Azt fogjuk hinni, hogy biztos azért mondja, mert zsidó, miközben lehet hogy nem zsidó, vagy lehet, hogy az, de mégsem azért mondja.*

– Én viszont azt szeretném hangsúlyozni, hogy nem azért hamis ez a következtetés, mert ez a probléma nem létezik. Hanem azért, mert ez jellegzetesen fővárosi probléma. Hivatásszerűen foglalkozom a vidéki médiumokkal, s járom a szerkesztőségeket. Beszélgetek a megyei lapoknál dolgozó újságírókkal, és azt hiszem, jól ismerem ezt a kisvárosi közeget. Ez, amiről beszélgetünk, ilyen formában sehol nem probléma. Komoly gondnak érzem, hogy a mai magyar sajtó megítélésénél kizárólag a fővárosi beidegződések uralkodnak. Hadd mondjak erre is egy példát! Feszültséget, már-már bojkottot váltott ki a fővárosi sajtóban, hogy 2000 elején Elek István miniszterelnöki főtanácsadónak nemcsak cikke jelent meg a Magyar Hírlapban, hanem a főszerkesztő asszony bejelentette, hogy eztán lesz egy rovata. Éppen úgy, mint Bolgár Györgynek, R. Székely Juliannának és még egy-két liberális közírónak. Talán emlékszel, hogy milyen felhorkanás követte az ötletét. Én megértem az indulatokat. De szerintem sem a tiltakozókban, sem a főszerkesztő asszonyban nem tudatosodott, hogy amikor arra gondoltak: a fővárosi sajtó politikailag tömbösödött, és szíveskedjék Elek István maradni a Magyar Nemzetnél, ahonnan egyébként kigolyózták, akkor ez nem a magyar sajtó fő sodra. A magyar sajtó nagyobbik részét huszonvalahány vidéki napilap alkotja, körülbelül nyolcszázezer példánnyal és hárommillió olvasóval. És a magyar sajtó nagyobbik részéből hiányzik a politikai tömbösödés. Annak következtében, hogy tizenegy évvel ezelőtt külföldiek privatizálták a pártlapokat, s az elsősorban német sajtóbefektetők igyekeztek meghonosítani *a politikai távolságtartás szemléletét*, többé-kevésbé sikeresen. Tizenegy év múltán ez a vidéki sajtóban azzal a következménnyel járt, hogy az értelmesebb főszerkesztők legalább két, de inkább három publicistát tartanak. Tartanak egy baloldali liberálist és egy konzervatívot. De ha mondjuk hatvan-hetvenezer példányban jelenik meg az újság, és egy picit jobban áll anyagilag, akkor tartanak egy liberálist, tartanak egy baloldalt, tartanak egy Fideszhez húzót és egy kiscgazdához vonzódót is. Ez jellemez a nyolcszázazerből körülbelül ötszáz ezer példányt. Ez azért elég nagy szám, ha arra gondolunk, hogy az országos politikai napilapok példányszáma alig haladja meg a háromszázazert. Szerintem nincs abban semmi természetellenes, hogy különféle felfogású publicistákat alkalmaznak a vidéki főszerkesztők, és rovatot adnak nekik.

– *Át kellene-e ültetni ezt az országos sajtóba?*

– Nem biztos, hogy kellene. Én nem nehezményezem azt, hogy az országos sajtó politikailag tömbösödött. Csak azt mondom, hogy ebből nem szabad általánosító következtetéseket levonni. Tudniillik nem igaz, hogy Magyarországon a sajtó politikailag tömbösödik. Mert csak a harmada tömbösödik. Kétharmada nem. Ebben a vidéki sajtógyakorlatban azért van valamilyen világnézeti csoportosultság, de szerkesztőségen belül. Egy megyének ugyanis általában egy napilapja van, Budapestnek viszont több is akad. Én tehát a budapesti hagyományok miatt meg a fővárosi sajtóhelyzetre való tekintettel, többé-kevésbé logikusnak tartom a budapesti politikai tömbösödést. A vidéki hagyományok miatt meg a vidéki sajtószerkezet miatt pedig logikusnak tartom, hogy a vidéki sajtó nem tömbösödik politikailag. Számomra az a legnagyobb probléma, hogy a baloldalon is meg a jobboldalon is fogalmuk sincs a pesti kollégáknak arról, hogy a magyar sajtó egésze nem úgy fejlődött, ahogy ők ezt a saját szerkesztőségükben megszokták. Ráadásul a vidéki sajtóban létezik egy újabb jelenség is. Azokban a szerkesztőségekben, ahol rengeteg fiatal van, mondjuk, harmincöt éves a főszerkesztő, és huszonkilenc meg huszonhét éves a két főszerkesztő-helyettes, és huszonévesek vannak a rovatokban, ott már ezt az előbb említett felfogást is kezdik meghaladni. Olvasom a jegyzeteket, és nem tudom megállapítani a publicistákról, hogy hova tartoznak. Nem tudom azt mondani, hogy ez most liberális, ez most konzervatív, ez most ilyen vagy olyan. Nagy ívben lesajnálják a politikát, a politikát visszaszorították a maga helyére. Foglalkoznak a politikával és a politikusokkal a hír meg a tudósítás szintjén, legfeljebb a funkcionális interjú szintjén, egyébként azonban nem. Az élet természetes része a politika, mondják, de nem kell olyan nagy jelentőséget tulajdonítani neki. Ez hiányzik a vidéki sajtó többségéből, és végképp

hiányzik az országos sajtóból. Márpedig ha ezt a fiatal vidéki újságírók így gondolják, akkor nyilvánvaló, hogy tőlük ez az egész törzsi háborúság rettenetesen távol van.

– *De nincs távol az idősebb publicistáktól...*

– Fogadjuk el egy pillanatra azt a népnemzeti körökben közkeletű előítéletet, hogy az urbánus kultúrából érkezett és a fővárosban dolgozó – tehát nem feltétlenül budapesti születésű – újságírók kozmopoliták. Ha egy kozmopolita nincs tisztában a szakmája vidéki helyzetével, akkor ez bocsánatos vétek; végtére is világpolgár, mit neki Mucsa. De vajon mivel magyarázható, hogy a népnemzeti elkötelezettségű fővárosi újságíróknak ugyanúgy fogalmuk sincs a magyarországi média minden tekintetben jelentősebb részéről, a vidéki szerkesztőségekről, mint az úgynevezett kozmopolitáknak. Fölírtam magamnak néhány nevet. Végiggondoltam, hogy kik azok a tehetséges konzervatív újságírók, akiknek az írásaival nekem találkoznom kellene a Magyar Nemzetben, a Magyar Fórumban, a Magyar Demokratában és a Heti Válaszban, esetleg a Kis Újságban.

– *Mielőtt szemezgetnél a listádról, reagálnék a kérdésedre. Az egyik oka a tudatlanságnak talán az lehet, hogy a törzsi háborúnak bár megvannak a maga valóságos indítékai, a harc sok tekintetben mégis inkább az ellenőrizetlen érzelmek és elszabadult képzeletek, vagyis az előítéletek síkján zajlik, ott pedig nincs szükség tényekre, tárgyilagos ismeretekre, tehát érdektelen, hogy milyen is az a vidék.*

– De bocsáss meg, nem az a dolgunk, hogy ragaszkodjunk a tényekhez? Nem úgy tudjuk az előítéleteket oszlatni?

– *Nem feltétlenül akarjuk oszlatni. Kényelmesen el lehet éldegélni valamely tábor berkeiben.*

– Volt egy nagyon érdekes kalandom az Élet és Irodalom szerkesztőségében. Amikor oda-kerültem, publicisztikai rovatvezetőt csináltak belőlem, és akkorát buktam, mint ide Lacháza. A nagyágyúkhöz fordultam kéziratokért, s éreztem, hogy nem adnak igazán jó írásokat. Nem értettem a dolgot. Aztán egy vén róka felvilágosított sörözgetés közben, hogy ezek a nagyágyúk jól fizetett emberek, akiktől sok helyről kérnek írást, s ugyanarról a rókáról a harmadik-negyedik bőrt is lehúzzák. Azzal tisztában voltam, hogy teljesen kihagyni őket nem lehet, minden számba kell egy-két sztárpublicista. Miután vidéki fiú voltam, már akkor elég jól ismertem a vidéki sajtót, folyamatosan olvastam a megyei lapokat; egyszerűen nem foglalkoztam tovább a divatos publicistákkal, hanem felfedeztem a vidéki fiatalokat. Az Élet és Irodalom nyolcvanas évekbeli fellendülése többek között azzal magyarázható, hogy mivel nagyon sok vidéki publicista dolgozta be magát a lapba, a magukra hagyott vidéki értelmiségiek kaptak egy szellemi társat, amely az ő gondolataikkal és gondjaikkal is foglalkozott, és amelyet pénteken délutántól vasárnap estig olvashattak. Ez nemcsak az én érdemem, hanem Katona Éváé is, aki a riportrovatot szerkesztette, kölcsönöztük egymásnak a nem-budapesti szerzőket. Tucatjával említhetném azokat, akik ismertté váltak. Egyébként ez könnyítette meg a helyzetemet a kilencvenes években, amikor egy sajtóügynökséget alapítottam: azokhoz az emberekhez fordulhattam, akiket a hetvenes évek végétől fedeztem fel az Élet és Irodalom számára, s azóta már főszerkesztők és főszerkesztő-helyettesek különféle vidéki lapoknál. Hol van ma az a kényszerhelyzetben lévő, konzervatív szerkesztőségben dolgozó publicisztikai rovatvezető, aki felfedezné a vidéken élő, fiatal és kevésbé fiatal konzervatív publicistákat? Felírtam magamnak néhány nevet. A balassagyarmati Ádám Tamásét és a salgótarjáni Sulyok Lászlóét, az egri Kühne Gáborét és a miskolci-ózdai Görömbölyi Lászlóét. A nyíregyházi Palotai Istvánét és Balogh Józsefét, a debreceni Filep Tiborét és Turi Gáborét, a békéscsabai Fehér Józsefét és Gubucz Katalinét., a békéscsabai-hódmezővásárhelyi Dányi Lászlóét, a szegedi Dlusztus Imréét és Nikolényi Istvánét, a kecskeméti Heltai Nándorét, a szolnoki H. Molnár Lajosét, a székesfehérvári Tihanyi Tamásét és az esztergomi Raffael Balázsét, a győri-pápai Gülch Csabáét és a szombathelyi Kozma Gáborét, a kőszegi Lakatos Ferencét és a várpalotai Józsa Benőét. A veszprémi Balogh Elemérét és a zalaegerszegi Szvitek Erzsébetét. Én ugyanis olvasom a konzervatív sajtót, sőt egyike vagyok azoknak, akik talán a

legrendszeresebben olvassák, ezért újra megkérdem: hol van az a konzervatív rovatvezető vagy lapszerkesztő, aki az említett publicisták közül bárkit is közölt volna bármikor?

– *Szerinted kényelemből vagy tudatlanságból nem, vagy mert nem tartozik a saját kis csapatába?*

– Ahogy a baloldalon, úgy a jobboldalon is van tagozódás. Élet-halál harc folyik a lehetőségért. Mert ismertséggel jár, presztízzsel, képernyő-megjelenéssel, esetleg még valamennyi pénzzel is. De ha tizedik éve itt vannak a tehetséges vidéki publicisták, és tizedik éve háborítatlanul lehetne őket foglalkoztatni, akkor a jobboldal miért a baloldalra mutogat, hogy még mindig a régiek vannak ott?

– *Egyébként úgy véled, hogy ezeknek a publicistáknak a főnökei megengednék, hogy az országos sajtóban írjanak?*

– Vagy igen, vagy nem. Ha külföldi tulajdonú magyar szerkesztőségben dolgoznak, akkor nem biztos, hogy írhatnának. De el sem jutottak odáig, hogy elháríthassák a felkérést, mert meg se keresték őket. És szerintem azért nem, mert még a nevüket sem hallották. Ha ebben a szobában három konzervatív újságíró ülne, szerintem még az is gondot okozna nekik, hogy három vidéken megjelenő napilapnak a nevét pontosan elmondják. Pedig már nem is kéne előfizetni ezekre az újságokra, szinte kivétel nélkül mindegyik hozzáférhető interneten.

– *Én biztos nem tudnám felsorolni.*

– Na de a másik kettő sem. Mint ahogy jártam én már úgy rádióvitában, speciel a vitapartnerek nem konzervatívok, hanem baloldaliak és liberálisak voltak, hogy tíz perc után kénytelen voltam kiinteni az üvegfal mögé a szerkesztőnek, hogy álljunk le – még szerencse, hogy nem élő adás volt –, tudniillik úgy próbáltak beszélni a vidéki sajtóról, hogy egyetlen vidéki lapot sem neveztek meg pontosan. Tehát még mindig a tárgyismeretnél tartok. Hál’ istennek én abból élek, hogy a jobboldalon és a baloldalon reménytelenül nem ismerik ezt az egész médiaközeget. A törzsi háború megosztja a magyarországi újságíró-társadalmat, a szellemi igénytelenség viszont egységesíti.

*Mindenki identifikációs válságban van,
aki nem gondolja végig a gyökereit*

– *Hogyan sikerült bekerülnöd az ÉS-hez, később pedig a Népszabadsághoz, ha egyszer nem voltál táborszerető ember?*

– Ezt mindenki tudta is rólam. Hogy sem ide, sem oda nem vagyok besorolható. Az Élet és Irodalomhoz Jovánovics Miklós vitt, a Magyar Ifjúságban figyelt föl az írásaimra. Azt hiszem, az ÉS-nél azért becsültek meg, mert szorgalmas voltam, elég jó szemem volt, és tudtam hozni a határon túli területekről meg a vidéki Magyarországról azokat a véleményeket, amelyekről országos jellegű lett a lap. Tizenöt évet dolgoztam az Élet és Irodalom szerkesztőségében, hogy jól vagy rosszul, ezt nem az én dolgom minősíteni, de ha volt erényem, akkor az elfogulatlanság és az ország fővároson túli részének ismerete volt. A Népszabadsághoz elég érdekes időszakban kerültem: ‘89-ben, kulturális főszerkesztő-helyettesként. Arra kértek meg, hogy azt a vitakultúrát, amelyet én az Élet és Irodalomban meghonosítottam, próbáljam megteremteni a Népszabadság hasábjain is. Megint nem az én feladatom megítélni, hogy ez mennyire sikerült, valószínűleg kevésbé, mert itt jóval kevesebb időt töltöttem. De emlékszem a sokféle véleményre, ahogy emlékszem látványos konfliktusokra is. Például nagyon jóban voltam Gosztonyi Péterrel, Bernben élő hadtörténésszel, aki akkor még élt. Állítása szerint én közöltem tőle Magyarországon az első írást, még az Élet és Irodalomban. Már a Népszabadságnál voltam, amikor közeledett június 16-a, tehát Nagy Imréék újratemetése, vagy október 23-a, már nem emlékszem. Mindenesetre egy kedd reggel fogtam magam, kimentem Svájcba, csináltam Gosztonyi Péterrel egy egész oldalas interjút, ‘56 őszén ő volt ugyanis Maléter Pál segédtisztje az Üllői úti laktanyában. Még aznap este visszarepültem, másnap

beterveztük a cikket, szombaton meg is jelent. Ez akkoriban elég eretnek dolog volt a szerkesztőségben. És nem volt egyedi eset. Ez volt az az időszak, amikor Heller Ágnestől, aki éppen Ausztráliában tanított, sikerült szerezni egy angol nyelvű dolgozatot, ezt Radnóti Sándor lefordította magyarra, s megjelent a Népszabadságban.

– *Egy emigránstól...*

– És ez a Népszabadságban szokatlan dolog volt, ezért is voltak konfliktusaim a kollegáimmal, de nem minden kollegámmal.

– *Miért kellett eljönnöd?*

– Nem kellett eljönnöm.

– *Akkor miért jöttél el?*

– Ennek két oka volt. Az egyik egy magánéleti probléma. Egy ilyen napilapot úgy csinálnak, hogy a főszerkesztő-helyettes egy héten keresztül reggeltől estig szerkeszt, tehát reggel kilenckor bementem a szerkesztőségbe, és éjfél előtt sose kerültem haza. Egyszerűen nem tudtam elviselni, hogy van egy négy-ötéves kislányom, akit nagyon szeretek, és minden három hétből egy hétig nem látom. Persze, ő sem lát engem. És volt egy más természetű ok is, mely közelebb áll a beszélgetésünk témájához. '89 októberében mint filmkritikus a mannheimi filmfesztiválon voltam, öt teljes napig. Visszajövök a szerkesztőségbe, és találkozom a folyosón Gyurkó Lászlóval. Megkérdezem tőle, mit keresel itt. Mondja, hogy hát ő főmunkatársa a Népszabadságnak. Én nem szóltam semmit, bementem a főszerkesztőhöz, és mondtam neki, hogy valamit nem értek. Én vagyok az a főszerkesztő-helyettes, aki a személyi ügyekkel foglalkozik. Hogy-hogy nem tudok arról, hogy Kádár János életrajzíróját idefogadtátok főmunkatársnak?! Kiderült, hogy a Rudi bácsi kérte. És jellemző rám, hogy én nem tudtam, ki az a Rudi bácsi. Akkor tudtam meg, hogy Rudi bácsinak becézték Nyers Rezsőt, a Magyar Szocialista Párt alapító elnökét. Nyilván emberbaráti gesztust tett, amikor beprotezsálta Gyurkó Lászlót. A gesztussal nekem nincs is bajom. Nekem azzal volt bajom, hogy egy év óta azzal kínlódtam, hogy kinyissam a lapot, s akkor odajön főmunkatársnak egy olyan író, aki a korábbi rendszer névadója mellett kötelezte el magát. Adott esetben még én is kértem volna tőle kéziratot valamiféle egyensúlynak a jegyében. Na de ez az intézkedés, amelyet szerintem nem gondoltak kellőképpen végig, keresztbevágta mindazt, amit én szerettem volna csinálni.

– *Mennyire készülődött már ekkor a Népszabadság a törzsi háborúra, mely az első szabad választások után – feltűnően – kezdetét vette?*

– Ilyen konfliktusokra nem emlékszem. Vagy azért, mert nem voltak, vagy azért, mert kilúgozódott az agyamból, hogy készültek valamiféle törzsi háborúra. Szerintem arra készültek, hogy konszolidálják a lapot. Ehhez nem illett Gyurkó odavétele.

– *Említettél egyszer egy esetet, amikor abból viszont konfliktus támadt, hogy ugyanazt az írást némelyek antiszemitának tartották, mások viszont nem...*

– Mindegyik részletét nem ismerem az ügynek, tehát csak azt mondom el, amit én éltem át. Én voltam az ügyeletes főszerkesztő, így hívták a főszerkesztő-helyettest azon a héten, amikor szerkesztett. Akkor történt, hogy a katolikus egyház egy szerzetesrendet telepített Auschwitzba a koncentrációs tábor mellé. Úgy rémlik, mintha ezt izraeli fiatalok nehezményezték volna. Átugráltak a kolostor kerítésén, és valamit még rajzoltak is a falra. Tehát, úgyszólván, a törzsi háború kellős közepén vagyunk. Volt nálunk egy jó tollú, egyébként szociológus publicista, írt egy töprengő eszmefuttatást a harmadik oldalra. Én ezt jónak találtam, s betettem a másnapi lapszámba. S az írás este, lapzártakor még bent volt, másnap reggel már nem volt bent a lapban. Valamikor tizenegy óra felé mentem haza, s másnap kilenckor megyek be a szerkesztőségbe, és nincs benne a cikk az újságban. Kiderült, hogy késő este a főszerkesztőhöz bement három munkatárs, és azt mondták, hogy ezt nem szabad megjelentetni, mert ez egy antiszemita cikk. Jellemző a gondolkodásomra – pedig akkor már nem voltam naiv –, hogy bennem föl sem merült az, ami a főszerkesztőben felötlött. Ő maga mesélte, hogy azt mondta

nekik: „Gyerekek, hát – és itt mondta a publicistának a nevét – ő félzsidó. Miért gondoljátok, hogy antiszemita cikket írt?” Szó szót követett, végül a cikk nem jelent meg. Ebben én csak azt sérelmeztem, hogy az egész partizánakció volt, titokban történt. Tudniillik bejöhetek volna hozzám, és meg tudtuk volna beszélni az ügyet. Lehet, hogy igazat adok nekik. Mind a mai napig nem ismerem az ő érveiket. Talán meg tudtak volna győzni arról, hogy veszélyezteti az általam is kíváncsún tartott egyensúlyt, ha a cikk megjelenik. De az is lehet, hogy ebben zsidó túlérzékenység volt. Azért nem ismerem az okot, mert én még akkor sem tartottam számon, hogy ki zsidó és ki nem zsidó, ki félzsidó vagy mennyire zsidó. Ez sose volt téma számomra.

– *Volna egyébként értelme tudni, ki zsidó vagy nem-zsidó?*

– Ez jellegzetesen a kilencvenes évek fejleménye. Valami a felszínre került, és szerintem egy értelmiségi számára nagyon fontos az önmagával való azonosulás. Tehát mindenki identifikációs válságban van, aki nem gondolja végig az életét, nem gondolja végig a gyökereit, nem gondolja végig, hogy milyen kultúrából származik, milyen kultúrához szeretne eljutni. A hatvanas, hetvenes években nem volt annyira lehetséges egy értelmiség számára az önmagával való azonosság, a kilencvenes években viszont már minden további nélkül lehetséges. Ha valaki felvállal egy magyar-zsidó vagy zsidó-magyar önazonosságot, ám tegye. Ha valaki felvállalja a népi gyökereket, ám tegye.

– *„Ám tegye”, vagy ez lenne a jó, a kíváncsú?*

– Azért nem mondom, hogy jó, mert akkor szembekerülnék önmagammal. Hiszen én is azonos vagyok önmagammal, és nincs mit felvállalnom a zsidó gyökerekből, nincs mit felvállalnom a népi gyökerekből. Mert zsidó gyökereim nincsenek, népi gyökereim vannak, de kritikával szemlélem az úgynevezett népnemzeti felfogást. Nekem van egy megszenvedett értelmiségi szintézisem, én ezzel szeretnék azonos lenni. De elismerem mindazoknak a magyar értelmiségieknek a jogát, akik egy másik vagy harmadik felfogással szeretnének azonosak lenni. Csak én ne kerüljek hátrányba. Csak mi nem kerüljünk hátrányba, akik nem valljuk egyiket sem.

*„Laci, nagyon köszönöm,
hogy erőszakoskodott”*

– *Abból, amit elmondtál, egy másik út lehetősége bontakozik ki, mint amelyikre én gondoltam. Hisz elképzelhető, hogy fontosnak tartjuk magyarságunkat, zsidóságunkat, és akkor már így vagy úgy, de nyíltan beszélünk róla. De nem kevésbé képzelhető el, hogy az egészet személyes ügyünknek tekintjük, már csak azért is, hogy ne hozzuk hátrányos helyzetbe azokat, akik kevésbé szeretik hangoztatni a magyarságukhoz, a nemzethez vagy éppen a zsidóságukhoz fűződő érzéseiket, értékeiket.*

– De bocsánat, mitől nemzetibb valaki, mint én, aki sokkal jobban ismerem a vidéki Magyarországot, mint ő? Sokkal jobban ismerem a vidéki sajtót, mint ő. Sokkal jobban ismerem Erdélyt, mint ő. Mitől nemzetibb? Még akkor is, ha én nem tartom magam nemzetinek.

– *Mert az egyik ismeret, a másik érzés. És pont ezt látom a dolog lényegének, hogy ő tarthassa magát nagy nemzetinek, nagy magyarnak, de a másikat, akiben történetesen az ismeretek és nem az érzések dominálnak, ne tekinthesse kevesebbnek, értéktelenebbnek.*

– Erre két dolgot tudok mondani, mind a kettő anekdota. A legenda szerint több mint száz éve úgy alapították a New York kávéházat, hogy az ünnepség során a kulcsot egy párnán oda-vitték Molnár Ferencnek és társaságához, akik fiákerbe ültek, elvitették magukat a Duna-partra, s a kulcsot bedobták a vízbe: hogy sose lehessen a kávéházat bezárni. Ugyanő, Molnár Ferenc, akit nem lehet a népi kultúrához sorolni, bement egyszer a New Yorkba, találkozott egy olyan konzervatív újságíróval, aki arról volt nevezetes, hogy eléggé gyűlölködő hangnemben nyilvánított véleményt a különböző lapok hasábjain. Odament hozzá az akkori

liberális újságírás vezérképviselője és azt mondta neki: „Öregem, szeretném, ha megállapodnánk valamiben. Ti üssétek Károlyi grófot, mi ütjük Tisza Pistát, egymást ne üssük.” Ez a már száz évvel ezelőtt is foszladozó szolidaritás napjainkra teljesen megszűnt. Az újságíró szakma eljutott oda, hogy nemcsak az ellenkező tábor politikusait ütjük, hanem egymást is. Holott nyugodtan leülhetnénk egy kávéházban, beszélgethetnénk egymással, ahogy mi most egymással beszélgetünk. Én ezt hiányolom, még akkor is, ha tudomásul veszem, hogy ilyen helyzet alakult ki... A másik történet. Pár évvel ezelőtt a fiammal együtt Izraelbe készültem. Különböző helyeken fordultam meg, s különféle metakommunikációs jelekből azt érzékeltem, hogy csikorogtak az agytekervények, amikor szóba került a nyaralásom. Hogy ez a pali miért megy Izraelbe. Csak tán nem zsidó?

– *Nem lenne jobb egy olyan világ, ahol nyugodtan megkérdezhetnék, hogy te zsidó vagy-e, azért mész?*

– Mindenesetre nem kérdezték meg. Mikor negyedszer vagy ötödször történt meg, elhatároztam, hogy változtatok a technikán. Amikor megkérdezték, hova megyek nyaralni, azt feleltem, hogy megyek a Szentföldre. Onnantól kezdve mások voltak a tekintetek: egy keresztény keresi a gyökereit... És az út is életem egyik legnagyobb élménye lett. Én egy kis faluban éltem az ötvenes években, ahol ministráltam.

– *Melyik falu volt ez?*

– Kiskőrös... A plébános mellett lóbáltam a füstölőt vasárnaponként. Életemben először a plébánián ittam kakaót és ettem kuglófot. Otthon én ezeket nem ismertem. Van nekem egy újszövetségi élményem, egy katolikus élményköröm, és óriási érzés volt Názáretben, Betlehemben és más helyeken találkozni a keresztény relikviákkal. És óriási élmény volt a fimnak ezekről mesélni. Az emlékezetemből sorra előjöttek a régi képek, történetek, s a legnagyobb megdöbbenésemre egy csomó mindent el tudtam mondani, amiről úgy gondoltam, hogy már réges-rég elfelejtettem... Izraelben különben nincs vasútvonal, mindenki busszal vagy autóval közlekedik. A busz veszélyes volt már akkoriban is, mert robbantgatták a palesztin terroristák, ezért taxit béreltem. De túl drága lett volna, ha csak a fiammal ülök a taxiba. Csatlakozott hozzánk egy hölgy, nálam jó húsz évvel idősebb, a műszaki egyetem adjunktusa. Készültünk ide, oda, amoda, egyeztetni kellett a programot. És ő, aki a pesti gettóban élte át 1944-et és '45 elejét, azt mondta, hogy ne haragudjak, de ő nem hajlandó se Názáretbe menni, se Betlehembe. Mondom neki, engem erősen érdekel a zsidó kultúra, és én nagyon szívesen elmegyek vele olyan helyekre, ahol ennek emlékeivel találkozhatom. És tegye már meg nekem azt a szívességet, ha már anyagi okból össze vagyunk zárva egy taxiba, hogy eljön velem néhány olyan helyre, ahol keresztény emlékeket nézünk meg. És próbáljunk megállapodni olyan közös programban, amely tartalmazza ezt is, azt is. Nagynehezen beleegyezett. Ez az egyébként nagyon értelmes matematikus a második hét végén azt mondta, hogy Laci, nagyon köszönöm, hogy erőszakoskodott, soha nem gondoltam volna, hogy ilyen szép keresztény emlékek vannak erre felé. Értse meg, hogy nekem rettenetes élményeim voltak a második világháborúban, de úgy látom, hogy ebben a tekintetben túlérzékeny voltam. Én ezt a vallomást személyes győzelemként éltem meg.

*A kivörösödő arcokból jöttem rá,
mennyire tévednek a konzervatív táborban*

– *Úgy tűnik, a rendszerváltozásunk során ebből a személyes meggyőzésből volt túl kevés. Ezért is fordulhatott elő, hogy olyan embereket, mint Antall József és Göncz Árpád, sikerült egymás ellen fordítani, egymással szemben kijátszani. A végén már Göncz Árpádot állították be a demokrácia megtestesítőjének, Antallt pedig az antiszemitizmus és a szélsőjobb szállás-csinálójának. Van egy olyan érzésem, az egész háborúzás már virtuális szinten zajlott, egyre*

távolabb a valóságos érdekellentététől. Ezt tükrözi, amit te mondtál, hogy a vidék mentes volt ettől a csetepatétől.

– Vidéken csak a fővárosi események visszfényeként létezett. Máig emlékszem egy veszprémi újságíró korabeli megfogalmazására: „A médiaháború súlyos pesti sértés.” Egyébként azzal kezdted a kérdésedet, hogy Antall Józsefet és Göncz Árpádot szembeállították egymással. Én ezt másképp fogom fel. Médiatörténetet tanítok, és kénytelen leszek megint a tényekhez ragaszkodni. Én nemcsak hogy ismertem Antall Józsefet, hanem az ÉS-ben szerzőm volt, mint orvostörténész. Elég sokat bajlódtam a kézirataival, mert belebonyolódott a körmondatokba, és egy szerkesztőnek az a dolga, hogy minden mondatban legyen alany és állítmány is. Szerintem elég tisztességes viszony alakult ki közöttünk. Én azért becsültem őt miniszterelnökként, mert amit elintézhetett volna hatalmi szóval, azt inkább a nyilvánosság meggyőzésével próbálta. És erre nagy szükség volt, hiszen neki mint a rendszerváltás utáni első szabad választáson pozícióba került miniszterelnöknek egy sereg olyan dolgot kellett jogilag rendezni, amely korábban fel se merülhetett. Az Antall – Göncz ellentétet úgy fogom föl, hogy ők személy szerint nem túlzottan távolodtak el egymástól. Az Antall – Tölgyessy paktumot követő jogi csűrés-csavarásokat, nyilvános levélváltásokat a közvélemény azonban személyes ellentétükként érzékelte. Nem hiszem, hogy emberi konfliktusaik lettek volna.

– *Én meg tudom, hogy voltak. Médiakönyvemben finoman említést is teszek róla, hogy Göncz Árpád attól félt, Antall kamionnal akarja elütni őt.*

– Erre annyit tudok mondani, hogy úgy látszik, öregedő fejjel is naiv vagyok és jóhiszemű. Számomra Göncz és Antall személyében két ÉS-szerzőm huzakodott egymással. Antall erre már nem tud mit mondani, Göncz még tudna. Mindenesetre én fontosnak tartottam, hogy nem túl rendszeresen ugyan, de mind a két szerző megjelenjen a lapban. Ebből soha semmilyen vita nem volt a kollégáimmal. Úgy rémlik, hogy a mi értékelvűségünk elég jól működött a hetvenes-nyolcvanas években... Ami kérdésed lényegi részét képezi: az ellentét nem annyira Antall és Göncz, mint az MDF és az SZDSZ között létezett. És én úgy éreztem, hogy létezett valamiféle zsidó túlérzékenység, nyilván nem előzmények nélkül. A kilencvenes évek elején a Jókai téri Bábszínház épületében Vámos Miklós kezdeményezett egy est-sorozatot, ahol a korabeli ellenzék képviselői gyűltek össze; beszédeket tartottak, tárcákat olvastak fel, humoreszkeket, s tudom is én, még micsodát. Egyebek között az én mondataimat is, amelyeket a korabeli sajtóból gyűjtöttem. Én nyilván ezért mentem el, kíváncsi voltam a fogadtatásra. Iszonyúan nagy tömegek szorongtak a színházteremben. Akkor jöttem rá, hogy Budapesten mennyire veszélyes a számokkal dobálózni. Már terítékre került, hogy a Magyar Televízióból iksz száz embert el kell távolítani. Végül is csak nagyon keveseket távolítottak el, nem úgy, mint a Magyar Rádióból, de ezt akkor még senki sem tudta. Ha a kétmillió Budapesti él körülbelül százezer zsidó, akkor feltételezhető, hogy a mondjuk háromezer munkatársat foglalkoztató Magyar Televízióba jutott belőlük néhány száz. Nem tudom, hogy mennyi, de voltak. Na most, ha a kormányzat részéről bárki megpendíti azt, hogy ebből a háromezer emberből ezer embert el kell távolítani, akkor az érintettek közül természetesen senki nem arra gondol, hogy azért akarják eltávolítani, mert rossz szakember. És a színházteremben, a kivörösödő arcokból jöttem rá, hogy mennyire tévednek a konzervatív táborban, mikor azt gondolják, hogy a Magyar Televízió zsidó származású munkatársai az egzisztenciájukért küzdenek. Nem az egzisztenciájukért küzdöttek, hanem az életükért. Abban a pillanatban ezek az emberek úgy érezték, hogy most vagyunk az első zsidótörvény előtt. Tehát valamikor 1938 táján. '38 után jött '39, '40, '44 március 19-e, '44 nyara – a deportálások –, és '44 október 15-e, a nyilas hatalomátvétel. Valószínűleg ez volt az egyik oka az általam említett zsidó túlérzékenységnek. Tehát bármilyen kormányintézkedés kiválthat ilyen érzületet, mint ahogy akkoriban ki is váltott. Hadd mondjak erre egy egészen friss példát! Tanítok a szombathelyi főiskolán is, s mikor legutóbb jártam ott, körülnéztem a városban. Találtam egy könyvet, megvettem, és később kiderült, hogy fantasztikus kötet. Az a címe, hogy Ködkárpit, és egy Hoffmann János

nevezetű polgárembernek a naplója. Szombathelyről elszármazott nagykanizsai zsidó kereskedő volt, aki '40 táján elkezdett naplót vezetni, és egészen a deportálásig vezette. Később meghalt Auschwitzban, nem tudom, hogy elgázosították vagy „csak” éhen halt. A lényeg az, hogy a lánya évtizedekig nem nyúlt hozzá az apja naplójához, nemrégiben azonban elolvasta és kiadatta. Fantasztikusan érdekes könyv, mert nem utólag magyaráz a szerző bizonyos dolgokat, hanem az események kellős közepén leírja azt, hogy négyszázezer vagy hatszázezer magyar állampolgárt hogyan szorítottak ki fokozatosan az életből. Kezdték azzal, hogy mondjuk egy zsidó kereskedő nem juthatott hozzá azokhoz a szövetekhez, amelyekhez egy keresztény kereskedő hozzájuthatott. Folytatódott a strómansággal, hogy át kellett engedni a céget az egyik keresztény segédnek. Aztán a tovább diszkrimináló zsidótörvények, majd a deportálás... Nagyon pontosan érzékelhető a naplóból, hogy egy család körül miként szűkülnek a lehetőségek, hogyan kezd az élettere megszűnni. Az állam szinte hozzászoktatta a polgárait, hogy a zsidókat végül be kell zárni a marhavagonba, és elviszik őket ismeretlen céllal, talán soha nem térnek is vissza, és nagyon sokan nem is tértek vissza. Amikor én a bábszínházban láttam a kivörösödő arcokat, akkor azt értettem meg, hogy az Auschwitzot és a koncentrációs táborokat túlélők gyerekei hallottak valamit a szülőktől, és most a déjà-vu érzés vett erőt rajtuk. És mindegy, hogy indokoltan vagy indokolatlanul. Tehát én most abba nem akarok belemenni, hogy ez az érzület mennyire felelt meg a valóságnak. Én csak arról beszélek, hogy...

– *Hogy az érzület valóságos volt.*

– ...hogy az érzület valóságos volt. És arról, hogy az 1991-es többség, az államhatalom, a többségi politikai hatalom akart valamit, feltételezem, hogy nem deportálni akart, de ez a túlélő gyerekek szempontjából mégis nagyon hasonlított erre a '38-'44 közötti időszakra. Ezt mindenképp figyelembe kell venni, ha a médiaháború, avagy: a szellemi polgárháború kezdetéről beszélgetünk. Persze, mindezt fordítva is megfogalmazom. '94 és '98 között a Horn-kormány legnagyobb hibájának azt tartom, hogy nem gondolta végig: ha többséget alkot, akkor a kisebbségbe szorulóknak érzékenységét mennyire érdemes figyelembe venni.

*Jószérivel semmi mást nem csinálnak,
mint a kormánypolitika bizonyos tételeit megzenésítik*

– *A Magyar Nemzetet mindenesetre megtartotta Horn Gyula.*

– Én nem csupán a Magyar Nemzetről beszélek. Horn speciel megmentette a Magyar Nemzetet, Orbán nem biztos, hogy megmentette, de én is a sajtóra akarok kilyukadni. Úgy tanítom például a médiatörténet legutóbbi negyven évét, hogy elmondom a diákjaimnak a következőket: a konzervatív sajtó rosszabb helyzetben van, mint a liberális vagy a baloldali sajtó. Hiszen a baloldali sajtónak ötvenéves hagyománya van egy, '48-tól számítsuk '89-ig, és még tovább, ekkor már nyilván más körülmények között. A liberális sajtónak legalább annyi hagyománya van, hogy a nyolcvanas évektől a szamizdatok révén tíz évet fejlődhetett, utána pedig több mint tíz évet. A konzervatív sajtónak meg nem tudom, mikortól lehet a kezdetét venni, de feltételezem, hogy a Hiteltől, tehát valamikor '88-tól. Komolyan gondolom, hogy a Horn-kormánynak kellett volna gesztusokat tennie, a Magyar Nemzeten túl is, bár nyilván vannak, akik ezt is sokallják.

– *Később már Horn Gyula is.*

– Igen. Ám a médiavalóság elemzőjeként gondjaim vannak a szakmám konzervatív részével. Utalok itt arra, amiről már beszéltem: a nem ismert és nem foglalkoztatott vidéki publicistákra, másrészt pedig felteszek egy kérdést. Hogyan lehetséges az, hogy jelenleg a konzervatív tábor legjobb publicistája Solymosi Frigyes szegedi akadémikus? Tehát egy nem hivatásos újságíró a legnyitottabb, legérdekesebb gondolkodó a másik táborban. Mivel

magyarázható az, hogy a konzervatív tábor publicistái arra kárhozzatják magukat, hogy propagandisták legyenek? Jószerivel semmi mást nem csinálnak, mint a kormánypolitika bizonyos tételeit megzenésítik. Tisztelet az egy-két kivételnek.

– *Itt is adódik a kérdés: normális, demokratikus politizálás ez, vagy e mögött törzsi háborúzás folyik?*

– Megint kénytelen vagyok történelmileg megalapozni a mondandómat. Döbbenet fedeztem fel, hogy már Angliában a XVIII. században egészen más típusú sajtó rajzolódott ki, mint a kontinensen, mondjuk, az Elbától keletre. Angliában a sajtó egyre inkább gazdasági befektetés lett, és nyereségre törekedett. Kétszáz év alatt úgy alakult a hagyományrendszere, hogy a sajtó ellenőrizte a politikát. Az Elbától keletre, tehát a kontinentális fejlődés keretében, egyebek között Magyarországon is, a sajtó sosem volt gazdasági befektetés. Mindig politikai befektetés volt, és nem kellett nyereségesnek lennie. Lehetett nyugodtan veszteséges, függetlenül attól, hogy éppen milyen politikát szolgáltak ki az újságírók. Tudniillik az újságírók propagandisták voltak, akár kormánypártiként, akár ellenzékiként. Nem azt mondom, hogy egy újságírónak ne legyen világnézete. De az a jó, ha utánajár a tényeknek, akár riporterként, akár publicistaként, és a tényekből próbálja kibontani a véleményét. Amelyet aztán be lehet egy bizonyos világnézeti irányba sorolni, a tények azonban állják meg a helyüket. Én ezt a zszurnalizmust tartom mérvadónak, nem a lejbszurnalizmust. Sajnos, a tényközpontúság, ha nem is teljesen, de hiányzik a magyar újságírásból. Pedig az angolszász rendszer azóta egész Nyugat-Európában meghonosodott. És kétszáz év alatt két alapelv kristályosodott ki: az egyik az egyenlő távolságtartás elve, a másik az automatikus válaszadás joga. Az előbbi, ugye, azt jelenti, hogy a szerkesztőségnek egyenlő távolságot kell tartania a különféle politikai tömörülésektől. Ez Magyarországon magyaros módon valósult meg: minden párt egyenlő, de van két egyenlőbb. Az egyik a Fidesz, a másik az MSZP. '94 és '98 között a külföldi tulajdonban lévő vidéki magyar lapok a két nagy pártnak kedveskedtek, elsősorban az MSZP-nek, másodsorban a Fidesznek, a kis pártok pedig dühöngtek. '98 óta ugyanezek a lapok elsősorban a Fidesznek, másodsorban az MSZP-nek kedveznek, és a kis pártok továbbra is dühöngenek. De azért tendenciaszerűen megvalósult az egyenlő távolságtartás elve a vidéki lapoknál. Ugyanez Budapesten, a Népszabadság kivételével, kevésbé valósult meg. A Népszabadságnál kínosan vigyáznak az egyenlő távolságtartás elvére, nem a szó világnézeti értelmében, hanem hogy ne kerüljenek túl közel egyik párthoz sem. Gondolom, hogy neked sincs más véleményed erről, olvastam a médiakönyvedet.

– *Valóban.*

– A másik angolszász sajtóhagyomány, az automatikus válaszadás joga azt jelenti, hogy amikor a politikai többségnek van egy döntése, amely lehet adott esetben egy kormányzati döntés is, s ezt valaki bejelenti a nyilvánosság előtt, akkor a médium képviselőjének kötelessége odadugni a mikrofont a kisebbségi vélemények képviselői elé, hogy tíz-húsz-harminc másodpercben szintén mondassák el a magukét. Ez, amiről most beszélek, a külföldi tulajdonban lévő magyar lapoknál a világ legtermészetesebb dolga. Mondok egy példát! Az Orbán-kormány, mondjuk, hoz egy döntést a családi pótlékról. Szalai Annamária, a Fidesz Zala megyei elnöke hazajöve a parlamentből elmondja a véleményét a Zalai Hírlap munkatársának, Göndör Ferenc, az MSZP megyei elnöke szintén elmondja a véleményét, és az összes párt hazaérkező képviselője elmondja a véleményét erről a döntésről. Ez jelent fejenként tíz sort és egy fényképet, az egészből lesz egy kétflekkés anyag. Ezt reflexszerűen művelik a vidéki szerkesztőségek. Kérdezem én, hogy a Magyar Nemzet mennyire műveli reflexszerűen? Vagy a Népszava?

– *Tudjuk, hogy nem.*

– *Miért nem?*

– *Mert megélnék a háborúzásból.*

– *De a Népszabadság műveli.*

– *Az meg ebből él meg. Az olvasóiból. Részben a megmaradt előfizetőkből. Ha nyíltan pártlap volna, sokkal kevesebben vennék, holott a baloldaliságát azért vállalja. Nem biztos egyébként, hogy ha vesztéses lenne, jutna olyan mentőövhöz, mint eddig a Magyar Hírlap vagy a Népszava.*

– Na de meg lehet nézni, hogy ez a gyakorlat milyen következményekkel jár. Egy kis magyar megyében a Népszavát nyolc-kilencszázan olvassák, a Magyar Hírlapot és a Magyar Nemzetet kétezernél valamivel többen. Ezt el kell osztani 3,6-del, és kijön az eladott példányszám. Ugyanebben a kis megyében a Népszabadságot tizenkét-tizenennyolcezen olvassák. És százötven-kétszázezren a megyei lapot. Az emberek fogékonyabbak azokra az újságokra, amelyek komolyan veszik a polgári demokratikus sajtóhagyományok két alapelvét.

– *Végezetül vessünk egy pillantást a jövőbe! Tapasztalataid szerint a tanítványaid hogyan fognak újságot írni? Ugyanúgy elragadják majd őket is az érzelmeik, indulataik, ugyanúgy egymásnak esnek? Vagy maradnak nekik ellenfélnek a politikusok, függetlenül pártoktól, oldalaktól?*

– Évenként kétszáz-kétszázötven főiskolással és egyetemistával találkozom. Elég régóta tanítok médiatörténetet és műfajelméletet, vannak tehát olyan hallgatók, akiknek a végzés utáni tevékenységét már figyelemmel kísérhetem. Azok vannak kedvezőbb helyzetben, akik vidéki lapnál dolgoznak. Egy kis szerkesztőségben ugyanis több mindent lehet csinálni, jobban meg lehet tanulni a szakmát. Ráadásul a vidéki szerkesztőségek távolabb vannak a politikai erőközpontoktól, ezért aztán az újságírók ritkán kényszerülnek arra, hogy a politikusok kegyét lessék. Ellentétben azokkal a tanítványaimmal, akik a politikailag tömbösödött fővárosi sajtóban helyezkedtek el. Arra panaszkodnak, hogy azonosulniuk kell a szerkesztőség irányvonalával, holott ők szívesebben művelnék a tényszerű újságírást. Intő példának szoktam említeni a diákoknak Harley és Defoe példáját. Harley whigként kezdett a XVII. század végén. Liberális politikusként karolta föl Defoe-t, a pamfletszerzőt. Aztán fogta magát, s átállt a torykhoz, mert miniszteri széket kapott a konzervatívoktól. Pálfordulását hogyan kövesse Defoe, ki vele korábban szívből azonosult? El is ment a kedve a politikai újságírástól, s bánatában megírta a Robinson Crusoe-t. Kínjában világhírű lett, ez igaz, de a tanítványaim értenek a példából: igyekeznek távolságot tartani a politikusoktól. Kérdés, persze, hogy az egy lépés távolság-e vagy közelség? Elvégre az újságírónak szüksége van olyan információkra, amelyeket csak a politikustól kaphat meg, a politikusnak pedig szüksége van az újságíróra, akinek a közvetítésével mondandója eljuthat a választókhoz. A hetvenes-nyolcvanas évek talán legjobb publicistájának, Bertha Bulcsúnak van egy örökbecsű mondása, mely az írókról szól, de az újságírókat is jellemzi: „Ha az író túl közel megy a hatalomhoz, akkor megég, ha túl távol kerül tőle, akkor megfagy.”

„A ZSIDÓKTÓL MINDEN KITELIK”

Látogatás egy kivégzett antiszemita rokonánál

Minden egyes könyvnek megvan a maga története – nem különben minden interjúnak. Olykor éppen annyira fontos és érdekes, mint maga a mű. E mostani beszélgetés alanya hetvenhét éves, „tisztességben megöszült” hölgy, kinek nevét mégsem szeretném senkinek az orrára kötni. Az ő – és családja – védelmében. E Felvidékről elszármazott, zárdában nevelkedett, arisztokrata beütésű hölgy ugyanis megtette nekem és olvasóimnak azt az óriási szívességet, hogy maradéktalanul őszintén beszélt, alig tekintettel témánk kétségkívül kényes voltára. Ennek köszönhető, hogy egy olyan világosan dokumentált látlelet született, amelyen ragyogóan nyomon követhetők azok a gondolkodási és érzelmi mechanizmusok, amelyek a törzsi háborút táplálták egyik irányból – s fáradhatatlanul táplálják mind a mai napig.

E gondolatoknak és érzelmeknek az ad páratlan jelentőséget, hogy gazdájuk egy szellemileg élénk és érdeklődő személyiség, aki nem zárja le mesterségesen maga előtt az előítéleteivel, érzelmi beállítottságával ellentétes tapasztalatokat, információkat. Annál különösebb, hogy az új felismerések miatt képtelenek lerombolni, vagy legalább egyensúlyából kibillenteni a meglévő gondolatok karcsú tornyát. Ami persze azért érdekes és tanulságos igazán, mert éppen hogy nem egyedi, hanem valószínűleg általános esettel állunk szemben.

Az interjúban elhangzó adatokból, viszonyokból talán kinyomozható, ki is az interjú alanya. Megtehettem volna, hogy a rokonságra utaló nevek elhagyásán túl e nyomokat is eltakarítom, összezavarom – csak hogy ez már a hitelesség kárára ment volna. Különben is, a jelek tisztán azt mutatják, hogy bár a törzsi háború az egzisztenciákat is eléri (ismert törzsi harcosok ne is próbáljanak munkát-kenyeret koldulni az ellenség táborában), egy „közkatona” jogi meghurcolásának veszélye (gyűlöletkeltés címén) nagyjából nulla. De még ennél is többet gondolok: szent meggyőződése, hogy a nyilvánvalóan őszinte kitárulkozás mindenkinek üdvöztető, aki legalább megértene, hát még ha túlhaladni szeretné a mostani háborús állapotot. Értelmes emberek nem nyugodhatnak bele abba, hogy a demokrácia, a szólásszabadság, az új nyilvánosság már második évtizedében vagy csak rejtjelezve beszélhessünk, vagy sehogy se, közös dolgainkról. Nos, ez a felismerés fogja végképp megvédeni interjúalanyomat az ostoba kutakodásoktól és háborgatásoktól.

Így legyen.

*

– *Kolosváry-Borcsa Mihályra, a Sajtókamara vezetőjére ön azt mondta nekem a telefonban, hogy zseni volt. Milyen tekintetben?*

– Nagyon tehetséges volt. Lófő volt, de „minden lófő bolond egy kicsit”, mondta nekem. Erdélyi, az édesapja Borcsa Mihály, de őt tulajdonképpen a nagybátyja nevelte fel, így lett Kolosváry Borcsa Mihály. Na most, amikor visszajött Erdély, mint általában az erdélyiek mind, magas pozícióba került. A kamarától 800 pengő tiszteletdíjat kapott, amit ő soha nem vett fel, hanem az újságíró-feleségek szülési segélyének alapjára adta be.

– *Ez nála propaganda fogás lehetett, vagy ilyen jólelkű ember volt?*

– Végtelenül jólelkű ember volt. Nagyon sokszor előfordult, hogy amikor már a zsidótörvény bejött, állástalan újságírók rohantak hozzá, és még ő adott nekik pénzt. Például Kolozsvárról Bíró..., Bíró... – nem tudom már, ki, és a Sajtótanácshoz továbbítottuk, mert ezüst vitézségi érme volt, csak az volt a baj, hogy mire a Sajtótanácsból lejött az irat, az illetőt elvitték.

– *Mert zsidó származású volt?*

– Persze. Persze. Hát volt egy lista. Amit velem nem engedtek íratni, de nem is bánom. A kolleganőm írta és, nem is tudom, minek nevezzem, a ... Alfréd doktor. Ők írták együtt. Manipuláltak valamit, szerintem.

– *Mi volt ezen a listán?*

– Megvolt mindenkinek a kartotékján jelölve, hogy A, B, C. Származásilag volt egy ilyen beosztás rajta. Na most elővették ezeket a kartonokat és egy bizonyos listát gépeltek, azt, amelyiket nekem nem engedtek.

– *A Sajtókamarának azokról a tagjairól...?*

– A kamarai névsor listája volt, és abból ők nyilván kiszűrtek bizonyos elemeket, akiket ők kiadtak. Kiadtak vagy nem adtak ki.

– *Lehet ezt tudni? Ő most inkább mentette a zsidókat, akit lehetett, vagy elősegítette a tisztogatást?*

– Hát ő nem volt zsidóbarát. Horthyval is azon rúgtak össze... Először ugye az Andrássy út 23-ban voltunk. Aztán megvették az Andrássy út 101-et, a török követség volt épületét, és akkor volt ott egy nagy ünnepség, meghívták Horthyt, de már mindenki előre nevetett, hogy nem fog jönni, hanem Bárczyházit küldi, a miniszterelnökségi államtitkárt. Valóban ő jött el, volt egy nagy rádióelőadás is, vitéz Turánszky László volt akkor a sajtófőnök, nagyon elegáns, szép, arisztokratikus külsejű férfi. Hát, ugye, minden hónapban jöttek, mert be kellett egy bizonyos összeget fizetni és a sajtókamarai igazolványt újítani. És ezt kezeltük. Meg hát nekem volt egy stencil írógépem, a Continentál Silentem, azon írtam a stencileket, és hát egymással szemben ültünk a kolleganőmmel, én egy Adleren írtam, meg ő is, gépeltünk. Mit óhajt még tudni?

– *Azt szeretném érzékelni, hogyan lehetséges, hogy a rendszerváltozás Magyarországon bizonyos értelemben megismétlődött az, ami a második világháború Magyarországon: Kolosváry-Borcsa Mihályt ön jóindulatú és jószándékú emberként írja le...*

– Persze! Ő állandóan azt hangsúlyozta, hogy ezek zugfirkászok. Nem írják meg az igazat, és az egész kulturális életünket ellepik. Na most, létrehozta a Sajtófőiskolát, pontosan azért, hogy ne képzetlen újságírók kerüljenek ki, az úgynevezett slapajok, hanem olyanok, akiknek a nyomdatechnikától kezdve a nyelvekig mindent tanulniuk kellett. Dr. Mihelicsi volt annak az igazgatója, aki egyébként az Új Embernél is igazgatói szerepet töltött be, báró Krai István volt a titkár, és én hetente kétszer gépeltem nekik. A Pálfinak a nagybátyja, aki most halt meg nyolcvan éves korában, az is slapaj volt.

– *Mi lehet az oka annak, hogy akkor is, most is ennyire kiéleződtek az ellentétek?*

– Mert a zsidóság, sajnos, nem fér a bőrébe. Ne haragudjon, de amikor az én barátnőm, aki soha életében nem tartotta magát zsidónak, mert minden nap hetes misére járt, egyszerre elkezdett örjöngeni, hogy itt zsidóüldözés lesz. Most, pár éve.

– *A rendszerváltás után.*

– Most, igen. Meg is halt, szegény, két éve. Mondtam neki, hogy most már dönts el végre, hogy te most zsidó vagy, vagy mi vagy. Mert hogy „itt gyilkolni fogják megint a zsidókat”. Szóval akikben volt egy kis beütés, azokra rájött a frász. Valóban. Attól féltek, hogy itt megint lesz egy holocaust. És most is attól félnek. És úgy irányítják és keverik a sajtót, sajnos! Látom, hogy a Lovasék kapnak két órát egy héten, a többit a zsidók mismásolják el, állandóan félrebeszélnek. Hát az ember nem hülye, én hallgatom az összes adót, nekem hatvanhárom adóm van, ami bejön, még arab adóm is van. Hát összevissza kevernek mindent, keverik állandóan a kártyát, addig, amíg... Most, ugye, ezzel a bin Ladennel. Most megint... Na, mindegy. Nekem megvan erről az egészből az egyéni véleményem. Én egy zsidó városban nőttem fel, ahol viszont nem számított, hogy ki zsidó, és ki nem-zsidó.

– *Pontosan hol?*

– Munkácson. Az egy kimondottan zsidó város. De nem számított, ki volt zsidó, ki nem, tudniillik a Magyar Párt vezetője, a Rövid Vozáry Aladárnak a felesége egy rabbi lánya volt, a Gergely Márta, és az őslakó párt azért tudott befutni, mert a zsidók mind odaszavaztak. És mind magyarnak vallotta magát.

– *S hogyan fajulhattak odáig a dolgok, hogy a végén, már '45 után, egy olyan embert, akinek a képe most körvonalazódik előttem, kivégeztek? Az, hogy nem szerette a zsidókat, mert úgy érezte, hogy bemocskolják az ő magyar kultúráját, még emberileg érthető. De hogyan lett ebből aztán könyvek megsemmisítése, aztán az ő megsemmisítése?*

– A zúzda, a zúzda, a könyvzúzás! Hát ez volt a legnagyobb... melléfogása! Mikor mi ezt először megláttuk, mert szerencsére nem nálunk történt, a híradóban, hogy Kolosváry-Borcsa bezúzza Thomas Mann könyveit! Hát nézze, Thomas Mannt nem lehetett volna bezúzni, már könyörgöm, valaki, aki ilyen művelt és okos, az miért vállalt egy ilyen szerepet? Hát akkor ő már sajtó kormánybiztos lett.

– *És miért vállalta ezt a szerepet?*

– Hát azért karrierizmus, volt benne. Mert az erdélyiek, mondjuk meg, úgy ahogy van, mind szerettek karriert csinálni. Ez az igazság. Nagyjából. Viszont ezzel együtt egy végtelen nagy tudású, nemes lélek volt általában.

– *Egy kortárs elbeszéléséből tudom, hogy a bírósági tárgyalására megidézték Thury Zsuzsát, akit ő megmentett annak idején, s most kérte, hogy tanúskodjon mellette. Ebből a tanúskodásból azonban az lett, hogy a népbíróság erre hivatkozva ítélte halálra, mondván, itt a legfőbb bizonyíték, Kolosváry-Borcsán múlt a zsidó származású újságírók elhurcolása és halála, mert ha akarta volna, mindenkit kihúzhatott volna a listáról. Nos, ez az ember, amikor a halálos ítélet kimondása után vezették el, Thury Zsuzsa előtt megállt egy pillanatra, és mélyen meghajolt előtte. Ez is nemes lélekre vall.*

– A nőkkel szemben mindig abszolút gavallér volt. Nekem is kezét csókolta, noha egy taknyos voltam.

– *Mint nagy tudású ember nem sejtette, mi várhat rá? Vagy erősebb volt a karrierizmusa?*

– Úgy látszik, fogalma sem volt... Pedig mindenki tudta, hogy a háború elveszett, hiszen már olyan leveleket kaptunk, hogy az Andrássy utat ki fogják a fejetekkel kövezni. Véletlenül, amikor a kolleganőm szabadságon volt, egyszer benyúltam a fiókjába, képzelje el, ott találok egy ilyen rakás levelet. Azt hittem, a frász jön rám. Na most, gyűjtöttük mi a Kommünben megjelent lapokat is, tudniillik Darvas Iván édesapja, Darvas János, az volt a haditudósító század parancsnoka. Mindig nagy röhögés volt, hallgassam meg, hogy Darvas János milyen vérforraló cikkeket írt a Kommünbe. Mi csak úgy hívtuk őt, hogy szalonbolsevista.

– *Ehhez képest Darvas Iván az SZDSZ-nél kötött ki.*

– Meg is tagadta az apját. Hallgattam egy interjút, amelyben azt mondta, hogy sajnós az apám fasiszta volt. Soha a büdös életben nem volt fasiszta az öreg.

– *A Sajtókamarának csak nem-zsidók lehettek a tagjai?*

– Az utolsó percig voltak ott zsidók. Ott volt a Hetényi Buxi, a Lovig Károly, akkor a Zsurkai bácsi, meg a Steiner Vilmosné – milyen államtitkárnak a felesége? Szóval voltak zsidók bőven a kamarában.

– *Ők később nem próbálták menteni az ön nagybátyját?*

– Fogalmam sincs. Én egyedül Zsuhár Istvánnal találkoztam, az is ült börtönben valameddig. Amikor Pestre kerültem, felhívtam a jogászunkat, dr. Daniel Áront, és azt kérdeztem tőle, mondja, Áron, bevallhatom, hogy hol dolgoztam, és azt mondta, Isten őrizze, nem!

– *Ha vissza tetszik gondolni azokra a hétköznapiakra, hol lett az egész elrontva, vagy mennyire volt az egész elkerülhetetlen?*

– Nézze, állítólag Gömbös volt az, akitől még Hitler is tanulta a jobboldaliságot. Vitéz Jákfai Gömbös Gyula, ugye, akinek a szobrát aztán felrobbantották. Ő az, akitől az olaszok is átvették a faszizmust. Mert ő volt a nagy fasiszta és mindenkinek ő volt a tanácsadója. Egy

nagyon antipatikus ember volt egyébként. Szóval Hitler úgy csinálta, hogy szuggerálta szinte az embereket, szerintem, mert most, hogy nézek ilyen régi filmeket, azt mondják, hogy Hitler mindent úgy csinált, hogy nem kért semmit, hanem ajánlják fel neki. Hát a szlovákok pénzért adták ki a zsidókat, fizettek is. Majdnem elájultam, ezt most tudtam meg, hogy Tisó, akit szenté akartak avatni ezek az örült szlovákok, ez egy pap volt. Ő volt a miniszterelnök, vagy mi, és pénzért adta ki a zsidókat a németeknek.

– *Ez még mindig nem magyarázza meg, hogyan fajulhattak odáig a dolgok, hogy ez az ember akasztófán végezte. Nem ő hozta a zsidótörvényeket...*

– De a kamarában végrehajtatta.

– *Ez igaz, ez azonban mégsem előzménye, hanem következménye volta a zsidótörvényeknek.*

– Nézze, ez egyértelmű volt. Ezt végrehajtatta. És bezúta a zsidókönyveket. Hát én amikor ezt láttam, mint fiatal lány is azt mondtam a vőlegényemnek – szegényke meghalt, Isten nyugosztalja –, hogy ennek nem lesz jó vége. Ezt az örültséget miért kellett egy ilyen kultúrembernek elvállalni?!

– *És miért kellett?*

– Azt hiszi, hogy tudom? Meggyőződéses volt. Szerintem meggyőződéses volt.

– *De mitől válhatott meggyőződésévé? Azt tudom, hogy a budapesti orvosok, ügyvédek, újságírók nagy része zsidó származású volt. Ezt nem lehetett elviselni?*

– Nem tudom. Esküszöm, hogy nem tudom.

– *Pedig amiatt nagyon érdekes lenne, hogy nincs-e olyan tanulsága annak a korszaknak, amely segítheti elkerülni, hogy hasonló ma is bekövetkezessen.*

– Abszolúte nincs. Ugyanaz a helyzet most is. Csurkának sajnos igaza volt, ugye, ő követeli most, hogy világítsák át az egész médiát. Azonkívül most ő akar anyai jogon nem tudom mit csinálni, de a zsidókat és cigányokat kizárja. Hát örült ez a Csurka, a cigányokat miért zárja ki? Azok éppúgy üldözöttek voltak, azokat éppúgy elvitték. Kezdetben nem is tudtam, hogy a cigányokat is elvitték a származásuk miatt. Én, mondjuk, az egészet nem tudtam megérteni, mert mondom, egy zsidó városban nőttem fel. Engem a sors odasodort a kamarába, nagyon jó állásom volt, de volt egy olyan időszak, amikor azon gondolkodtam, hogy elmegyek. Bennem soha nem volt előítélet semmiféle faji alapon vagy nemzetiséggel kapcsolatban. Az urammal mindig ezen vitakoztunk, mert azt mondtam, hogy miért, ha egy néger ugyanolyan kultúrszinten van, mint én... Azt mondta, hogy beszélhetek én ilyen marhaságot?!

– *Amit Csurkáról tetszett mondani, az azt jelenti, hogy az ellentétek megint beletorkolhatnak egy nyílt összeütközésbe?*

– Viszont sajnos a média tehet róla. Mert ahogy viselkednek, és ahogy kifacsarják a híreket, és megmásítják, és összeviszza hazudnak, és amikor erőszakkal belebeszélnek, nem is hagyják szóhoz jutni azt a szerencsétlen alanyt, úgy, hogy az a végén azt sem tudja, hogy hol van... Hát ne haragudjék, én közéjük lőnék! Hát mit képzelnek ezek a magyar zsidók? Hogy nekik mindent lehet?!

– *Amikor tetszik nézni a televíziót, csak magyar zsidókkal, vagy egyáltalán, csak zsidókkal fordul elő, hogy ilyet csinálnak? Zsidónak kell lenni ahhoz, hogy valaki balos legyen, rámenős legyen...?*

– Nézze, itt van a Bauer Tamás. Most, ugye, kiderítették, hogy Bauer Miklós bácsi, ugye, a körmös Bauer Miklós bácsi verte nem tudom kit. Most pedig Bauer Tamás pofázik legjobban a szerencsétlen Orbán ellen. Csűrik, csavarják, nézze, borzalmasak. Ugye, ez az óhéber duma, ez közismert náluk, ezt nagyon jól tudjuk. Csűrni, csavarni remekül tudnak. És nem csoda, higgye el, nem csoda, hogy ők maguk fogják maguk ellen provokálni az embereket. Ezzel a sok összeviszza beszéléssel. Én mindig élvezem... Milyen Zsolt?

– *Bayer?*

– Bayer Zsolt. Itt volt a komáromi híd átadása, véletlenül kapcsoltam be a televíziót, végigbőgtem az egészet. Felvidéki vagyok, hát hogyne... És Bayer Zsolt idézett egy Kis Ignácot,

vagy hogy hívják, aki azt kifogásolta, hogy „de a nehézségeket nem beszélték meg”. Hát mosson kezet, mosson lábat, mosson arcot, és tanuljon meg viselkedni. Egy avatáson hol beszélnek meg a nehézségeket? Azt nyilván előtte beszélték meg. És egyáltalán, ahogy le akarják járatni ezt a számomra igen szimpatikus kormányt! Mert én ennek a kormánynak azóta drukkolok, amióta ez a loboncos hajú fiú beverte az oroszokat a betonba. Emlékszik maga arra? Hááát! Én azt mondtam, hogy ebből a fiúból miniszterelnök lesz. És bejött... Hát ne haragudjon, de amit Nagy Imrével is csináltak! És az amerikaiak olyan szemetek, hát én végig bögttem Ózdon, mert ugye Ózdon voltunk huszonhárom évig, az egy kis Moszkva volt, de ott becsületes kommunisták voltak, nem ilyen bitangok. Ott nem engedték az úri népet bántani. És ötvenhatban is megfenyegették a zsidó fotóst, aki fényképezett, amikor a gyász-tüntetés volt – hogy ne fotózzon, mert amikor őt bújtatták, meg a családját, akkor nem fotózott. Hoppá! És az öreg abbahagyta a fotózást. Szóval azok az ózdi kommunisták igazán becsületes kommunisták voltak. Ezek a pestiek?! Utcaszar, ócska trógerék! Amikor Kovács László elkezdte a Varsói Szerződést dicsérni, minden alap nélkül.

– *Washingtoni Szerződést akart mondani.*

– Hát ennyire látszik a moszkovita kötődés... Amikor Nagy Imréék segítséget kértek, az igazság az, hogy Ózdról is kimentek, aztán visszajöttek.

– *Mármint az oroszok.*

– Na ugye, mert a forró dróton megvolt a csere, az amerikaiaknak a kanális volt a fontos, a Szuezi csatorna, itt meg az oroszok csináljanak, amit akarnak. És emlékszem, hogy akkor Ózdon a megyei párttitkárt egy szál gatyában elvitték, a Földesit, mert az külön tanácsot nevezett ki, és azt mondta, ha az oroszok újra bejönnek, az ózdi gyár mind a négy sarkát felrobbantják. Képzelteri, az egyik saroknál ott laktunk mi. És amikor visszajöttek az oroszok, jött velük egy zsidó tolmács, aki állítólag magyar volt. Folyt a kihallgatás, és fel kellett állni az egyik mérnöknek, aki a gyárigazgató öccse volt és a SZU-ban végzett, hogy Pan tovaris, a tolmács nem azt mondja, hanem hazudik. A király meztelen. Erre a Pan tovaris jól fenéken billentette a saját tolmácsát. Szóval mindenütt ott voltak és mindenütt keverték a dolgokat. Például amikor megvettem Illés Béla Kárpáti rapszódiaját, el voltam ájulva, mert azt hittem, hogy a Kárpátokról szól. Pedig egy nagy kommunista propaganda. De ennek az Illés Bélának az apja – talán Huszton – olyan kocsmáros volt és olyan magyar érzelmű, hogy állandóan magyar sujtásos ruhában járt. Hát gondolom, hogy forgott a sírjában, hogy ilyen gazember fia lett, aki orosz tisztként jött vissza.

– *Mit gondol, 1919 választóvíz lehetett?*

– Sajnos igen. Ezt még a rabbik is elismerték, nem egyszer, Raj Tamás vagy valamelyik, hogy sajnos őket azonosítják a 19-es zsidókkal. Az én apámat is Szamuelyék akarták felakasztani Munkácson. Az urakat, ugye. Mindig mondták, mert az apámnak vörös szakálla lett idős korában, hogy jól fog állni a kötél a szakállához. Csak az volt a szerencse, hogy Romanelli Olaszországból bejött, és Héjas Iván különítményével együtt meggátolták. Erre mondják, hogy sajnos minket azonosítanak Kun Bélával meg ezekkel. És ezek túl akartak tenni, ugye, mindenben, a Szovjetunión, nyalásban...

– *Nem lehet, hogy éppen azért, mert sokan azonosították a '19-es vörös zsidóságot a nemzeti érzelmű zsidósággal, ez utóbbiak kénytelen-kelletlen elkezdtek valóban közeledni az előbbiekhöz? Ha úgy tetszik, önvédelmi reflexből.*

– Nézze, a zsidóknál megvan az, hogy hihetetlenül összetartók. Azonkívül pedig, ugye, szemet szemért, fogat fogért. Tehát ők huszonhetedíziglen is követelni fogják a jussukat, és nem felejtene. Náluk nincs megbocsátás. Mint ahogy az egyik rabbi mondta – azt hiszem, Járai Judit idézte őt a televízióban –, hogy mi megbocsátunk, de nem felejtünk. Hát hogy lehet úgy megbocsátani, hogy az ember nem felejt?! Akkor nem bocsátott meg. Ők nem ismerik a megbocsátást. Amit azokkal a szerencsétlen arabokkal csinálnak, hát már mindenkinek forr a vére, akiben egy csöpp igazságérzet van. Én voltam kint Bagdadban és láttam ott az arabokat.

Azok nem koszosak! Azok tisztelettudóak! Az én unokámat állandóan elkapdosták, meg akarták csókolni, megmelegítették a kajáját, végtelenül rendesek voltak. És olyan abszolút urak voltak, mint egy angol gentleman. És akkor rájuk mondják, hogy koszos arabok. Dehogy koszos arabok azok! Szó sincs róla! Nem mintha a munkácsi zsidók koszosak lettek volna, mert azok se voltak koszosak. Mert jártak ebben a hófehér hogyhívjákban és fekete kalapban. Nagyon elegánsak voltak ezek a bóherek egyébként. És volt egy csodarabbi, aki úgy festett – nagyanyám mondta mindig –, mint egy hindu herceg. Volt egy gyönyörű lánya, és annak az esküvőjére az egész világ zsidósága eljött oda, Munkácsra. A nagyanyámat egyébként nagyon sokan nézték zsidónak, de nem volt az. És amikor a nagyapám meghalt, nagyon érdekes... egyedül a zsidó rabbi, tehát ez a csodarabbi küldte el a bóherét a nagyanyánkhöz, hogy „a pénztárcánk rendelkezésére áll”. Mert ott maradt a két lánnyal. Se az evangélikus pap, se a katolikus pap nem tett neki ilyen felajánlást. De a zsidók rögtön jöttek, mert a nagyapám annak idején, mint postafőnök, előfordult, hogy jött csomagjuk, kifizette, átvette, és akkor ők utólag jöttek és fizették ki. És ezt annyira nem felejtették el! Azért mondom, hogy a zsidók nem felejtene. Amikor a nagyapámat temették, akkor volt az...? Tény, hogy megjelent egy elegáns úr, és egy malomkerék nagyságú koszorút tett le. És akkor meghajolt, nem várta végig, és elment. Nézték, hogy ki lehet a **Kro és Bainish** (?) cég... Nahát, ez a nagyanyámmal történt. „Tarnopolból indult”, kis tálcákat, cukorkákat meg cipőpertlit árultak... És nagyanyám kinézett egy havas délelőtt, látta, hogy ott kuporog a munkácsi kastély udvarán ez a kis zsidó. Felhívatta, megitatta, megetette, és ő volt az, aki nagyanyám temetésére hozta azt az örült nagy koszorút. A család aztán kapcsolt, hogy **Kro és Bainish** (?), ez a híres porcelán- és üvegkereskedő, ez lett abból a Tarnopolból indult kis fiúcskából. Hát mondja a barátnőm, hogy belenézett valamelyik nap egy újságba, ott vannak a megjelenő könyvek, és köztük van Dövényi Lajos: Tarnopolból indult. Dövényi Nagy Lajos. Hát őt ezért a könyvéért ítélték halálra... Nézze meg, ő az!

– *Egy régi képeslapban. Akár egy magyar paraszt arca.*

– És így nézett ki Kolosváry.

– *Eléggé meg van már törve. Nem is tudtam, hogy a Magyar Élet Pártjának volt tagja. Elég hátborzongató, hogy e párt neve alig különbözik Csúrka MIÉP-jétől, és pontosan e párhuzamba állítások jogossága vagy alaptalansága érdekel. Nem lenne jó, ha még egyszer bárkit is kivégeznének, mert elmondja...*

– Az igazat.

– *Nem biztos, hogy az igazat. Hisz' ön szerint se volt helyes Thomas Mann könyveinek megsemmisítése.*

– Hát nem. Én tudniillik nagy tisztelője vagyok Thomas Mannak, és minden könyvét meg is vettem és olvastam. Hát egy remek író, na! A József és testvéreit egy nyáron át olvastam ki. Tapolcán volt egy kis víkendházunk, a gyerekek lent voltak a strandon...

– *Vajon az ellentéteket az is táplálja, hogy a zsidóság rámenősebbje akár a svájci bankokat is megcsapolja kárpótlás címén, a nem-zsidókat pedig ez ingerli?*

– Én nem tudom, hogy mi táplálja, de hogy valami táplálja és mindig táplálja, az biztos. Mondom magának, hogy ezek kihívják maguk ellen a sorsot. Hát ez a szomszédasszonyom is, aki egy kazár zsidó, és soha életében nem volt sémi. Szőke. És azt mondja nekem, évekkal ezelőtt, vagy hat éve, még az uram élt, hogy itt zsidóüldözés lesz. Mondom, honnan veszed ezt az örültséget?! Azért, mert én megyek a villamoson és ott zsidóznak a hátam mögött. Hát mondom, idefigyelj, te kazár vagy, nem vagy sémi. A kazárok azok nem zsidók. Azok csak fölverték a sémi vallást. Aztán meg azt mondja, hogy de már a miniszterek között egy zsidó sincs. Mondom, miért? A Knesszetben hány hülye goj ül? Mondom neki, te rajtam nem tudsz kifogni, mert én munkácsi vagyok. „Már nincs egy miniszter sem, aki zsidó lenne.” Ezek így mérik, ugye...

– *Nem apadna-e a viszály, ha kevesebb lenne a képmutatás? Ha...*

- Ha végre nyugodtan lehetne beszélni. Mostanában zsidó vicceket mondogatnak a tévében, ez a legújabb, hát végre, most már kezd feloldódni. Ha valaki zsidó, hát az zsidó, na és, mi van?!
- *Gyakran veszem észre, hogy aszerint foglalkoznak valakinek a zsidóságával, hogy éppen származik-e előny belőle.*
- Nézze, ez a föníciaiak szokása. Ez egy föníciai nép, ez hatezer évvel ezelőtt is ugyanezt csinálta. Ezt mindig csak a pénz érdekelte...
- *De amikor ezt tetszik mondani, eszembe jutnak azok zsidók, akiket Lovas István is bőségesen idéz írásában, s akikre éppen az jellemző, hogy bárkivel szemben is kimondják az igazságot. Akár a hivatalos izraeli politika ellen – és a palesztinok mellett – is fellépnek. Ha mi nem általában a zsidókról beszélünk, hanem arról, hogy vannak mohó, és vannak nem mohó zsidók, ezzel a szemléletmóddal nem lehetne kihúzni az ellenségeskedés méregfogát?*
- Na de idehallgasson! Akkor a másik oldal hagyja abba! Örökösen a keresztények piszkálását, meg a keresztény miniszterelnök piszkálását!
- *De nem biztos, hogy azért piszkálódnak, mert zsidók. A szocialisták is piszkálódnak...*
- Nézze, az SZDSZ most csinál egy nagy Kossuth-izét!
- *Hadd csinálja!*
- De idefigyeljen, a Kossuth, az zsidó volt. Pardon. És szabadkőműves. És kivitte magával Amerikába a pénzt és elnőzte! Én Széchenyi-párti vagyok. Az volt a nagy magyar!
- *Azt honnan lehet tudni, hogy Kossuth zsidó lett volna?*
- Mert az volt. Csak ezt nem szellőztetik, könyörgöm. Méghozzá cionista volt.
- *Legalábbis szabadkőműves.*
- Tudja, hogy egy magyar alapította a cionista pártot?
- *Tudom. Herz Tivadar.*
- És nézze meg, hogy Nagy Imrét kivégezték, de Vásárhelyi Miklóst már nem, mert ő zsidó volt.
- *Mert Nagy Imre volt a miniszterelnök, ő meg csak a titkára. Egyébként is Nagy Imre ellen vallott...*
- Ellenben tudja, hogy van egy nagyszerű könyv, amit mindenkinek odaadnék, aki a zsidóságot akarja, mondjuk, méltányosan megismerni. Annak a Kopátsy Sándornak a lánya írta, aki Budapest rendőrfőkapitánya volt '56-ban, de nem volt hajlandó lövetni a forradalmárookra, erre becsukták. Hát ahogy a lánya leírta, hogy mikor döbbent rá arra, hogy neki zsidó az anyja, egy miskolci zsidó lány, és hogy ő zsidó származású, és hogy kezdett akkor ő gyűlölködni. Állandóan mondták neki, hogy az apja miatt nem tanulhat majd, nem érettségizhet stb. És hogy a zsidóság mindenütt milyen örült, mert végül a zsidó rokonság vitte őt ki, de odakint nem engedték meg, hogy egy zsidó fiú elvegye feleségül, mert azt mondták neki, hogy egy bűdös kurva vagy, mert csak fél zsidó volt. Csak meg kell nézni, én is láttam, Salem Alechem: A tejesember. A hegedűs a háztetőn. Az volt az első dolgom, hogy elmentem megnézni, olyan szerencsém volt, mert utána le is vették a műsorról. Abban benne van, hogy amikor hozzá akar menni egy keresztény fiúhoz a lány, vagy fordítva, akkor megtépi a hajukat és örjöngenek, mert ők azok, akik annyira összetartanak. Ezért van az, hogy – ahogy anyám mondta – egy zsidó vagy nagyon hülye, vagy nagyon okos. Mert egy degenerált nép tulajdonképpen. És ez a Samir! Ezt a pokolra tudnám küldeni! Mert az a másik, az a jóindulatú, elegáns úriember...
- *Simon Peresz.*
- Az már végig tárgyalt volna Arafattal. De az az átok Samir nem engedte. Most már az amerikaiak rájuk parancsoltak, de most meg az arabok jelentették ki, hogy nem tárgyalnak. Hoppá! Ne haragudjon, ezek kövekkel védik magukat, miközben azok a legragyogóbb fegyvereket kapták meg Amerikától. Bocsánatot kérek, Csurka István tökéletesen megmondta,

Amerika azt kapta, amit megérdemelt. Na hiszen... Milyen Tamás? Mindig Mérgező Tamást akarok mondani... Milyen Tamás?

– *Kire tetszik gondolni?*

– Az egyik újságíró, aki folyton kérdez. Az is zsidó.

– *A Nap-Keltében?*

– Igen! Na most a múltkor, nem tudom, mi történt, mert a következőre kapcsoltam be véletlenül az egyik magyar televízió. Ül egy nagy kereszttel a nyakában Havas Henrik. Itt ül a milyen István, ez a nagy szakállas zsidó, a Heti Hetesben, én különben nagyon szeretem, nagyon jó pofa.

– *Verebes?*

– Igen, a Verebes István, és itt szemben ül vele egy másik zsidó. Milyen Mátyás? Képviselő.

– *Eörsi Mátyás.*

– Szemét alak. Annak a nagybátyja, az Eörsi István, amikor a pápa itt volt, egy olyan verset írt, hogy drágább lett a koton Magyarországon, mert itt van a római pápa. Azt az embert lelőttem volna! És még egy. Ezek szabadon árulják a hazát. Azelőtt, ha valaki kiment, és olyanokat mondott, mint a Tamás Gáspár Miklós, hogy Orbán Viktor, az judeofasiszta, amikor hazajött, agyonlőtték. De legalábbis becsukták hazaárulásért. Innen látni, hogy nem tartják Magyarországot saját hazájuknak. Hoppá! Itt ez a baj! És akkor fogja fejét a Forró Tamás, hogy borzasztó, mikor két zsidó így összevész. Így kimondta. Mert szemben ült a Havas Henrik egy nagy kereszttel, az Eörsi Mátyás egyik oldalon hajtogatta, hogy milyen borzasztó, hogy a fradipályán azt mondogatják, Auschwitzba megy a vonat, meg micsoda, Verebes István pedig azt mondta, na, „záksón”. Az én apám meg a barátja is állandóan lebüdöszsidózták egymást, az keresztény volt, az apám zsidó, de nem dőlt össze a világ. Erre Forró Tamás égne emelte a karját, hogy borzasztó, hogy két zsidó így bántja egymást. Szörnyű ezt neki nézni! Havas Henrik meg röhögött a nagy kereszttel a nyakában. Az is egy minden hájjal megkent csirkefogó. De nagyon okos.

– *Pedig nem zsidó.*

– Tudom. Nekem mondja?

– *Csak azért jegyeztem meg, mert nem lehet, hogy elkövetjük azt a hibát, hogy valakinek a viselkedését azzal magyarázzuk, ő biztos zsidó vagy biztos nem zsidó, pedig lehet, hogy egyszerűen csak okos vagy éppen hülye. Vagy egyszerűen hidegen hagyja a nemzet.*

– De könyörgöm, ők a nemzetellenesek! Hát nekem volt egy háziorvosom, Isten nyugosztalja, meghalt...

– *Őn szerint teljesen eltűntek azok a zsidók, akiknek fontos volt a magyarságuk, akik életük árán is védték a hazát?*

– El. Az a generáció kihalt.

– *A huszti kocszmárosok, vagy az olyanok, akik Munkácson a magyar őspártot győzelemre vitték?*

– Ki. Hát persze! Ez az én korosztályom volt, meg még idősebbek. Ezek kihaltak. Én akkor gyerek voltam.

– *De nyilván továbbadták az érzéseiket. Vagy lehet, hogy a holocaust akkora törés volt, hogy megállt az asszimiláció?*

– Meg. Teljesen megállt. Egyébként Munkácson nagyon sok kevert házasság volt. Az anyám mindig azt mondta, ezen nevettünk, én tizenegy vagy tizenkét éves voltam, amikor elkerültünk, de mindig azt mondta, hogy ha a lányaimnak eszük lenne, csak zsidóhoz mennének férjhez, mert az majd vesz egy nercbundát, vagy egy briliáns gyűrűt. Mert a zsidó feleségének jó dolga van.

– *Az a különös, hogy Erdélyben még 1990-ben is ismeretlen volt ez a törzsi ellenségeskedés zsidók és nem-zsidók között.*

– Valóban. És a Felvidéken sem volt ilyen. Kárpátalján sem.

- *És vidéken is legfeljebb nyomokban fedezhető fel a mai napig.*
- A parasztság abszolút nem volt zsidógyűlölő.
- *De a vidéki kisvárosokra se volt jellemző. Olyan, mintha ez az egész törzsi háború Budapestre koncentrálódna.*
- Mert itt vannak mind! És mert ellepnek mindent! Akkor is azt csinálták, hogy az összes művészi ágazat az ő kezükben volt. A sajtó. Minden. Emlékszem, még a 23-ban voltunk, és a földszinten volt a Pátria klub, hát naponta láttam onnan kísértalni az Egyed Zoltánt a Karádi Katalinnal. Nem tudom, ismeri-e a nevet? Egyed Zoltán egy híres újságíró volt, erdélyi zsidó. És Karádit feljuttatta a csúcsra, utána Karádi nem volt hajlandó neki feküdni, erre mindennek elmondta. Úgy hogy egyik nap megyek ki a titkárságra, és látom, hogy szegény Karádi ott feszeng. Hát nekem nagyon tetszett a hangja, s mint fiatal lány odamentem hozzá, hogy művésznő, adjon nekem egy autogramot. „Nagyon boldogan.” Aztán átmentem a nyilvántartó szobába, ott dolgoztam, egyszer csak Kolosváry riportra rendel. Azt mondja, „Hát te mit csinálsz? Ettől a bűdös kurvától kértél autogramot?” Szó szerint. De mondom neki, Mihály bácsi, nem kurva az, csak nagyon jó a hangja. „Idefigyelj, tudod, milyen hülye ez? Azt mondta, hogy nekem nincs atmoszférám Egyedtől.” Hát egy kicsit primitív volt a Karádi. De hát Egyed, abban a pillanatban, amikor nem úgy táncolt, ahogy ő fütyült neki, akkor már rögtön, zutty le a keresztény nőt! És ez így ment sorban. A Ráday Mihály papája, egy gyönyörű szép férfi volt, soha senki nem mondta volna meg, de tele voltunk zsidó színészekkel. Alpári Ritától kezdve a legragyogóbbakig. És hogy tudták tolni őket! Ajaj! Én nagyon jól tudom, mert a színházi életben bent voltam...
- *Ha olyan ragyogóak voltak, miért baj, hogy felfelé nyomták őket?*
- Mert voltak keresztények is, olykor sokkal nagyobbak, akiket nem nyomtak. A Tasnádi Fekete Mária, aki, úgy emlékszem, Miss Magyarország is lett. Azt például teljesen eltűntették a süllyesztőben, egy keresztény, gyönyörű.... még mindig be van kapcsolva? Jézus Máriám! Állítsa le! Én annyit zsidóztam itt, hogy a végén engem fognak....
- *Nincs mitől félnie. Megállapodtunk: csak az jelenik meg, amire áldását adja... Ott tartotunk, hogy eltűntették a süllyesztőben...*
- El. Aki nem feküdt, vagy nem tetszett nekik.
- *Ugorjunk egy óriási nagyot, itt vagyunk az új évezredben. Hány éves tetszik lenni?*
- ‘24-ben születtem. Hetvenhat, vagy már hetvenhét. Nézze, én már tízéves korom előtt jártam Munkácson a kommunista gyűlésekre, mert nagyon érdekelt. És én is ott ordibáltam, hogy kenyeret, munkát a népnek, és le a nagyhasúakkal. És a cseh rendőrök nagy hassal, békésen mentek, és nem szóltak semmit se közbe. De hát az egy demokrácia volt, könyörgöm! Abban éltünk!
- *Ami most van, az nem igazi demokrácia?*
- Hát persze hogy nem! Amikor az emberek nem mondhatják nyugodtan, hogy te bűdös zsidó, de nagyon szeretlek, mert a haverom vagy, mert akkor rögtön jön valaki, hogy be kell csukni, mert zsidózott...
- *Lehet, hogy nagyobb kára van ennek a...*
- Ennek a bezárkózásnak.
- *Ez az óvatosság nem fékezi, hanem táplálja az ellenérzéseket, önnek ez az érzése?*
- Nézze, nekem az az érzésem, hogy sajnos se az Antall-kormány, se a mostani kormány nem mert szembeszállni se a volt zsidó ávósokkal, lásd Horn Gyulát is, olyan nagy potentát, miközben köztudott, hogy pufajkás volt...
- *Hiába köztudott, ha egyszer a választók arra a pártra szavaztak, amelynek ő volt a feje. Nem az az igazi demokrácia, hogy akár is őt megválaszthatják?*
- De igazi demokráciában gyilkosokat nem szokás megválasztani.
- *Ez azt jelenti, hogy olyan értelemben nincs igazi demokrácia, hogy maga a jónép sem érett meg eléggé?*

- Nem hát! És idehallgasson! A másik dolog, hogy sajnos a nép nagy része a kommunistákra fog szavazni. Mondja, hogy én mondtam. Mert a barátnőm is azt mondja, hogy megáll az esze, hogy tanult, művelt emberek mind azt sírják vissza, hogy sokkal jobban meg lehetett élni Orbánék előtt. Nem fogják fel, hogy mi minden érte ezt az országot azóta. Hogy árvíz volt, hogy szárazság volt... Hogy a kormány mit meg nem tesz, a házakat újjáépíti – hát hol volt még egy kormány, amelyik ezt csinálta?! Hát ez az Orbán-kormány annyi mindent csinált, hogy ezt még Széchenyi sem tudta produkálni, pedig ő is rengeteg mindent produkált.
- *Tehát azt tetszett mondani, hogy az egyik megoldás az lehet, ha nyugodtan beszélhetünk...*
- Hát persze! Ne, ne tagadjuk azt, hogy zsidók vagyunk, ha azok vagyunk. Hát mit kell azt tagadni?! Szégyellik magukat? Zsigmond állt fel egyszer, a képviselő, aki azt mondta, hogy miközben annyit beszélünk a zsidóságról, nincs ember, aki bevallaná, hogy én zsidó vagyok. Mondta ezt nyolc-kilenc éve. A másik dolog, hogy ott volt Antall. A barátnőm addig szidta, amíg meg nem tudtam, hogy félzsidó. Mondtam neki, hogy te örült, félzsidó, most miért szidod. Igen? Attól kezdve nem szidta.
- *Nem egy buta dolog ez, hogy véleményünket aszerint változtatjuk, hogy az illető zsidó vagy nem?*
- De ez a barátnőm, aki soha életében nem volt más, mint keresztény, mert anyai részről végig keresztény volt, apai részről végig zsidó orvosok voltak, és hát ugye, együtt jártunk a zárdába. A zsidó lányokkal! De a cigány lányokkal is! A prímásnak a két lánya, hát karonfogva jártam velük haza! Hát az volt az igazi demokrácia! Lássa, a tótok... Erre mondta valaki, hogy „nem tudjuk, de nem engedünk”, ez volt jellemző a tótokra. Hát innen látszik, hogy nagy sovíniszta nemzet a szlovák. Mondom, majd elájultam, hogy még fizettek is a németeknek, hogy vigyék el a zsidókat. Örült az a boxbajnok, akit elküldtek nyugdíjba, aki szentté akarta avatni Tisót, ezt a papot...
- *Meciár?*
- Igen, Meciár vagy hogy hívják.
- *Van remény arra, hogy ez a törzsi háború oldódjék, fékeződjék?*
- Nézze, amíg Amerika tele lesz zsidókkal, és mindent ő akar irányítani az egész világon... Egyszer a Bencsik András mondta, hogy lehetséges, hogy Amerika egyszer elveszíti vezető szerepét...? Ezt taglalta. S két nap múlva megtörténik. Csak nézem, mi ez, bombázzák New Yorkot? Összedőlt a világ. New Yorkot még sose bombázták, ugye? New York mindig bombázott. Vietnám, észak, kelet, dél, nyugat... Mindenütt. Mindenhol beleavatkozott mindenbe. És akkor otthagyták a jó, remek fegyvereket, és most azzal támadnak ellene. Mondja, miért amerikai állampolgár ez a Lovas?
- *Mert a Kádár-rendszerben sítire vágták, aztán sok hercehurcával kapott egy olyan útlevelet, ami csak kifelé szólt.*
- Mert azt mondta valahol, hogy az amerikai nép végtelenül jóságos, ha valaki kivándorol, hűtőszekrényt meg minden egyebet oda raknak az ajtajába, de névtelenül, és nem is mutatkoznak. Erre mondta azt a barátnőm, aki nemrég jött haza Párizsból, hogy ő meg azt hallotta a Pannon rádióban, hogy állítólag zsidó ez a Lovas. Mondom, micsoda? De hát lehet.
- *Lovas azt mondja, ő nem tudja, hogy az-e. A balhé meg azért tört ki, mert kivándorlási engedélyt kért Izraelbe, s ezt az Élet és Irodalom megszellőztette.*
- És miért akart pont Izraelbe menni? Idefigyeljen! Nem lehetséges, hogy ő is egy agent provokátor? Mert nekem minden lehetségesnek tűnik. A zsidóktól minden kitelik. Beáll egy látszólagos tömbbe, pofázik – pardon –, és közbe keveri a... tudja, mit.

(Budapest, 2001. őszén)

FÉLIG ZSIDÓ, FÉLIG MAGYAR – VAGY TÁN EGÉSZEN AZ?⁴⁵⁷

Beszélgetés Kozma Györggyel

Kozma György a törzsi háborúval sújtott magyar kozmosz sokdimenziós koordináta rendszernek abszolút nulla pontján áll. Egy testben, egy lélekben katolikus és zsidó vallású, neves magyar és zsidó ősök leszármazottja – erdélyi fejedelmek az egyik oldalon, prágai csodarabbi a másikon –, zsidóként inkább konzervatív (hagyományok kutatója és ápolója), konzervatívként inkább liberális („csak saját viselkedésünk felett van hatalmunk”), jobboldaliként pedig inkább a baloldalra szavaz („a bűnösöket is szeretniünk kell, az ellenségünket is szeretni kell, és nem szabad elvenni tőlük a lehetőséget, hogy saját kárukon tanuljanak” – írja egyik nekem szánt levelében).

Az abszolút nulla pont elvileg az egyetlen pont, ahonnan egyszerre mindkét szembenálló törzs torzító elfogultságok nélkül vehető szemügyre. Ezért kerestem meg Kozma Györgyöt, a budapesti Rabbiképző tanárát, a Hócipő és a Napi Gazdaság karikaturistáját, filmek egykori forgatókönyv-íróját, színdarabok dramaturgját, s több olyan, témánkba vágó könyv szerzőjét, amelyekben egyszerre jut szerephez az álomszerűen kavargó mítosz és a jól dokumentált valóság, az elfeledésre ítélt antiszemita dédnagynénitől a váratlanul felbukkanó rabbi ősökig. Kíváncsi voltam, rendszerváltozás előtt és után hogyan élte meg magyarságát és zsidóságát. Amint arra is, hogy a szabadság szép ígézetében vajon honnan támadt fel hirtelen az egymás torkát szorongató törzsi veszedelem? Volt-e ennek valamilyen közvetlen előzménye? Talán az az ember, akinek lelkében s csontjaiban egyszerre él Bethlen Gábor és Báthory István, a másik oldalról meg Löw rabbi, tudja annak a titkát is, hogyan lehet összebékíteni az évszázadokkal később egymással szembeforduló utódokat. Választ tud esetleg adni arra is, szükségszerű-e egymás megtagadása, valóban elkerülhetetlen-e az egymást emésztő rivalizálás, vagy igenis, lehetünk egyszerre teljesen zsidók és teljesen magyarok. Már csak azért is, mert valamikor talán már voltunk is...

(2002. tavaszán)

*„Nem merült fel, hogy mind a ketten
félíg vagy egészen zsidók vagyunk”*

– Mennyire játszott szerepet az életedben a rendszerváltozás előtt, hogy félíg zsidó, félíg magyar vagy?

– Talán ott kezdem, hogy 1972-ben egy országos tanulmányi versenyen, magyarból elért tizedik helyezésemmel felvettek az egyetemre, rögtön érettségi után. S miután nekem nem volt olyan nagy élmény az az egyetemen – láttam, hogy baromi rossz tanárok vannak, akik azzal törődnek, mondjuk, hogy hosszú a hajam, szóval rém kellemetlen volt az egész – ezért ‘74 nyarán kimentem Franciaországba, és kint maradtam. Egyetemre jártam, dolgoztam... Viszont epilepsziás voltam, ezért hazajöttem egy fél év múlva. Túl sok volt nekem. A szabadság is megijesztett. Akkor én még kamasz voltam, 19 éves koromban. Ténylegesen megijedtem, azt hiszem. Anyám beteg volt, ez is belejátszott a dologba. Szóval, nem volt egy normális ügy. Mindenesetre az apám talált összeköttetést, hogy hazahozzanak, és volt papírom, hogy beteg vagyok, ezért így megúsztam retorzió nélkül. Egy évet halasztottam az egyetemen...

⁴⁵⁷ Ez a fejezet megjelent a Magyar Demokrata-ban

– *Ha jól értem, engedély nélkül maradtál kint.*

– Disszidálásnak számított, mert hogy nem jöttem haza egy hónap után. Hanem csak három-negyed év után. Kint képergetező voltam, meg ilyesmi. Az egyetemen meg színházszakra jártam... Néhányan Párizsban maradtak viszont. Például egy barátom... A nevét majd kihagyhatjuk...

– *Azt hiszem, ma már nem számít szégyennek.*

– Nem illik ilyesmit mesélni. Mindenesetre professzor lett nyugaton, ott is, itthon is tanít.

– *Akkor még kevésbé vet rá rossz fényt.*

– De hát mégiscsak egy ismert név. Ezért nem illik. Azért gondolom, mert mai szemmel nézve ez például egy zsidó család. Azelőtt föl nem merült köztünk. Vagy ott van, akinél albérletben laktam, a Lajtai Péter. Mint utólag megtudtam, rabbiképzőt végzett, majd elkerült a Halász-színházba színésznek. De akkor, amikor ott laktam náluk, nem merült fel, hogy mind a ketten félig vagy egészen zsidók vagyunk. Ő egyébként teljesen ortodox lett, és mint gyémántkereskedő talán most Amsterdamban él. Én viszont, mielőtt hazajöttem, azt gondoltam, hogy mi lenne, ha kimennék Izraelbe. És elmentem az Izraeli Nagykövetségre. Ott azt mondták, hogy de hát én nem tudom bizonyítani, hogy zsidó vagyok. És tény és való, nem tudtam bizonyítani. Nagyon megsértődtem ezen. Máig úgy érzem, hogy nem volt fair, mert épeszű ember nem mondja, hogy zsidó, ha nem az. Ez elég megdöbbentő volt.

– *Édesanyád vagy édesapád zsidó?*

– Anyám.

– *Ennek ellenére nem ismerték el zsidó voltodat?*

– Nem. Nem volt róla papírom.

– *Anyádnak se volt róla.*

– Nem. És én nem is tudtam, hogy ez számít, vagy nem. Nem foglalkoztam vele. Ellenben amikor hazajöttem, a társaság, amibe belekerültem, már nem ugyanaz volt, mint a régi. Nem volt nekem különösebb társaságom a gimnáziumban, néhány barát csak, de most az a tény, hogy kint maradtam, emelte a szociális státuszomat. „Ez az, aki disszidált?” – suttozták. Egy elegáns társaság, amely a Fiatal Művészek Klubjába járt, s Hajas Biki – azaz Hajas Tibor – volt a központja, egy happening-művész, ki, mint tudjuk, börtönben ült azért, mert horogkereszteket rajzolt a falakra. S a per során árulta el a mamája, hogy fiacskám, mi is zsidók vagyunk. Biki aztán meghalt autóbalesetben. Nagyon erősen jobboldali stílusban beszélt akkoriban, már a 70-es években, de tény, hogy később már nem volt antiszemita, az egész lezajlott neki egy nagyon vad lázadás formájában. Azóta is tudom, hogy akiben ez az antiszemita érzés túlzó méreteket ölt, az inkább – ahogy ezt ő is tudta magáról – egy ilyen lelki sérülésnek a tünete, s én nem gondolom ezt politikai véleménynek. Ő egy magyar srác, aki utálja a zsidókat, ez viszont tilos, és mindent kell csinálni, ami tilos, mert ez a rendszer rossz. Ennyi. S ezzel tulajdonképpen én is azonosulni tudtam belsőleg, mert hát az akkori kommunista rendszert nem különösebben tartottam jónak. Félttem és rosszul éreztem magam benne, és úgy éreztem, semmi remény semmire, ezért belementem ebbe a szubkulturális közegbe és életstílusba. Tudtam például, hogy a marihuána jó tesz az epilepsziásoknak, ezért rászoktam erre a füre. Nem akarom szépíteni utólag, már rég leszoktam róla, de nekem jót tett, azt hiszem. Nem tudom, másoknak is jót tesz-e, mindenképp máshogy van. Tehát ez egy ilyen nagyon törvényszegő vagy törvényt nem tisztelő közeg volt ebből a szempontból. Különben pedig nagyon is konzervatív gondolkodásúak voltak ezek a vezető szellemi guruk, például Szentjóni állandóan a Hamvas Bélát ragozta. Erdély Miklós volt még kitüntetett szerepben, egy avantgarde próféta, aki azonban nem volt hagyományos szempontból zsidó. A szülei egyrészt kitértek, másrészt speciális Jézus-hívő zsidók voltak. Ezt is csak így utólag tudom, akkoriban nem volt ez téma. Soha nem merült fel. A Hajas Bikinél felmerült, mert nála annyira abszurd volt ez a helyzet... A harmadik főember pedig Bódy Gábor volt, egy ilyen szóbeli antiszemita, össze is vezett az anyjával, akiről később megtudtam, hogy zsidó. Az

apja ellenben egy dzsentrí. Gábor szeretne mondani, nekem, a Kozma Gyurinak, aki forgatókönyvet írtam Xantus János filmjébe meg mások filmjeibe is, s szövegíróként ott ültem ennek a társaságnak a periferiáján, hogy „A kezetekben van az egész filmgyár!” Mondja nekem az a Gábor, aki mondjuk a főnököm, akár tolmácsként dolgozom a filmjében, akár dramaturg vagyok a győri színházban. Ezen én csak teljességgel megdöbbenni tudtam. Természetesen nem tudtam róla, hogy neki voltak ilyen gyanús államvédelmi ambíciói, ezt senki nem tudta, de ettől az én szememben nem csökken az ő furcsasága. Most mit csináljunk? Nagyon magával ragadó és lenyűgöző tudású tehetség volt, akinél nekem nem volt meglepő, hogy mindent el tud intézni, mert a filmesek mindent el tudtak intézni... Ha megpróbálom távolról nézni, mindig nagyon sokféle érzélem volt ezekben a kapcsolatokban, de azért volt egy nagyon nagy arányú biztonságkeresés is. Hát persze, hogy művész akarok lenni és filmes, mert a szovjet rendszerben különleges, hímes tojásként bántak velünk. Tehát ez volt az a közeg, ahol éltem, de kilógtam belőle egy kicsit, mint mindenhol.

– *És még mindig a rendszerváltás előtt vagyunk?*

– Igen.

– *Tehát így-úgy, de azért akkor is téma volt időnként, ki zsidó, ki nem.*

– Inkább úgy jelentkezett a dolog, hogy elmesélték például a Bikiről, hogy képzeld, ez történt vele, de soha többé különösebben nem beszélünk róla, hogy ez hogyan is van.

– *Többnyire inkább csak utólag jöttél képbe?*

– Igen, csak most, utólag teszem ezeket hozzá.

– *Nem ez volt a szempont.*

– Ez egyáltalán nem volt szempont.

– *Nem kezdtek aszerint alakulni a társaságok és táborok, hogy ez most zsidó vagy nem.*

– Egyáltalán nem. Teljesen vegyes társaság volt.

– *Művész-művész. Avantgarde-avantgarde. A többi nem számít.*

– Egyik könyvemben, a Kalandor lélek című regényemben, leírom ezt a közeget. ‘98-ban jelent meg. De mondjuk utólag nagyon erősen rátettem a zsidó folklórt, s az egészet egy lélekvádorlás, misztikus közegbe helyeztem, mert a regény ezt igényelte. S mert ez rímelt egy kicsit Ritoók Emma könyvére, a Szellem kalandoraira. Mert Ritoók Emma a főszereplője a könyvemnek, az én antiszemita dédnagynéném. Akiről korábban nem tudtam, hogy létezik.

– *Antiszemita dédnagynéni?*

– Igen, de mondom, róla nem tudtam. Csak utólag olyan nagyon furcsa nekem ez.

„De nem hugenották voltak”

– *Szóval ez volt a közeged, s akkor eljött a rendszerváltozás...*

– Én úgy érzem, hogy azért már ‘85-ben lehetett tudni, hogy a Gorbacsov egy más fajta típus, tehát nem fognak minket lelőni, csak azért, mert másképp gondolkodunk. Ja, és azt azért hozzá teszem még az előzőekhez, hogy ami Izraellel történt ‘72-ben, vagy mikor volt a müncheni olimpia, az azért eléggé megrázott. Meg az Izraellel szembeni állandó propaganda. Én eléggé hozzászóltam ahhoz, hogy rám azért, mert zsidó vagyok, lehet valakiknek haragudni. Tehát itt van ez a hatalmas Szovjetunió, meg itt van az a hatalmas, Izraelnél mondjuk sok százszor nagyobb és népesebb arab világ, és ezek láthatóan képesek egy rakétát egy óvodára simán rálőni vagy a sportolóinkat simán lelőni. Akkor nem gondoltam, hogy az én sportolóimat, de most így fogalmazok. De hát mindenkit megrázott az ilyesmi, nem kellett ahhoz zsidónak lenni, hogy ennek a kegyetlensége abszurdnak tűnjön.

– *Ráadásul a hivatalos magyar állami politika is Izrael ellenes volt...*

– Igen, és mivel én őket amúgy is utáltam, azonosultam Izraellel ebben az ügyben, és nem csak én, hanem akkor mindenki. Ehhez nem kellett zsidónak lenni. Nem mint zsidó éreztem felháborítónak, hogy „arab testvéreinket bántják a gonosz, agresszív izraeliek”, hanem ettől

vált nekem nevetségessé a rendszer, hogy ilyen nevetséges hazugságokat képes volt egyáltalán kiejteni a száján, és mást se tudott, csak hazugságokat.

– *Ma hogyan tekintesz azokra, akik akkor zsidó létükre fújták az Izrael ellenes szövegeket...*

– Én akkor még nem tudtam, hogy ezek zsidók. Hogy a Kulcsár István vagy az Avar János...

– *...’90 után pedig egyszeriben fontos lett nekik a zsidóságot hangoztatni vagy a zsidóság mellett kiállni?*

– Hát ez elég megdöbbentő. Nekem nem tűnik őszintének. Az az igazság, hogy ebben az ügyben – noha nem tartom szerencsésnek a jobboldali retorikát, mert kontraproduktív, de – nagyon is megtudom érteni, hogy ha valaki haragszik az ilyen köpönyөгforgatókra, akik a kommunistákat, akár kénytelenségből is, de mégis csak kiszolgálták. Vagy ma egy finomabb változat, hogy az Európai Unió véleményével azonosul, ami egyértelműen antiizraeli és palesztinbarát nézet. Szóval ezek furcsa dolgok. Mondjuk, elhiszem, hogy vannak fordulatok, ilyenek minden táborban és minden emberrel előfordulnak...

– *Én például sokaknál, akik most a jobboldalon vannak, teljesen őszintének érzem ezt a fordulatot. De ugyanígy el tudom képzelni az őszinte átváltozást a balliberális oldalon maradtokról is.*

– Valóban lehetséges. De – biztos van ebben irigység is – még mindig ők a szakma legjobbjai? Kétségtelenül nagyszerűek, konkrétan például az Avar János és a Várkonyi Tibor – ráadásul ő soha nem is volt baloldali... Tehát én nem gondolom, hogy mindenki tisztességtelen ebben a társaságban, de azért sokan biztosan... Nehéz kor volt ez, és én nem akarok másokat megítélni, az semmiképp se veszi jól ki magát, nagyon nehéz egy embert megítélni, pláne azt, akit nem ismersz... Olyan sokféle okból lehet átállni ide vagy oda... És az ilyen fő figurák, mint a megtérők... egy se jusson eszembe. Nem akarom, hogy eszembe jusson, nem érdekel, hogy ő most éppen a jó vagy a rossz oldalon áll, ha egyszer sokáig szimbóluma volt ennek a szerintem nagyon embertelen rendszernek. Nem érdekel, hogy esetleg most megvilágosodott, és idős korára esetleg a jó oldalra került. Ez engem nem tud megatni, mert számomra ő nem ő. Számomra egy szimbólum. Ugyanúgy, ahogy a zsidóság – nem én vagy konkrétan a másik zsidó – szimbólum, és nagyon sok mindennek szimbólumai a zsidók, és igenis, miért ne lehetne rájuk haragudni, vagy idézőjelben „ránk”. Én nem vagyok azonos azzal, akire haragszanak, mert én nem érzem úgy, hogy bárkinek rosszat tettem volna. Úgy hogy én nem veszem magamra, ha valakire haragszanak, és persze ha valakinek kell haragudnia, mert sérült, annak nem lehet azt mondani, hogy ne haragudj. És ráadásul sokszor jogos is a harag, mert az tény, hogy voltak ezek a szélsőséges, kommunista és ÁVH-s sztorik, amiket persze nem lehet véletlenszerűen minden zsidóra kiterjeszteni mint kisebbségre, de hát attól még le kell nyelni a békát, mert ez egy emberi dolog. Ha ezek mind hugenották lettek volna, akkor lehet, hogy a franciákat utálnák annyira. De nem hugenották voltak.

„Eltett, eldugott szövegek kerültek elő”

– *Tehát ’85-ben már lehetett tudni...*

– ’85 táján, akkor halt meg az édesanyám, aztán nagyanyám is meghalt, ők voltak a zsidók a családban, és eltett, eldugott szövegek kerültek elő. Ezekből kiderült, hogy nekem szépapám volt a Löw Lipót szegedi rabbi, ott volt az ő életleírása, benne egy héber szöveg, s nem tudtam, mi az. Elmentem Raj Tamáshoz, s mondta, hogy ez a híres prágai rabbinak a családfája. Na, akkor én megtanulok héberül, gondoltam magamban, én ennek azért utánajárok. Most jut eszembe, hogy erről a prágai rabbiról hallottam az egyetemen is, de sose hittem el a Gólem történetét. Sose csinált agyagembert, ennek utánanéztem. Hanem a Gólem egyrészt a Kabalában egy olyan hely, ahol – van egy ilyen legenda, hogy amikor az örökkévaló teremtetette a világot, akkor a szigor kelyhéből akarta megalkotni, teljesen keményre, hogy úgy mondjam, de az a kehely kicsordult, és azok a kiömlött lélekszikrák most mindenben

benne vannak. És a Messiás lelke van a Góleben, ami az űrnek egy bizonyos része, amit Resimunak hívnak, Maradványnak. A Gilum egyébként azt jelenti, hogy megtestesülés. Tehát azokról a rabbikról mondják, azokról a bölcsekről, vezetőiről a közösségnek, akiket az ő híveik messiásnak, felkentnek, királynak tekintettek. Vagyis ez egy rang a zsidóknál, de nem egyszerűen királyi rang, hanem Messuah: „Aki bevallja a bűneit, azt felkeni a pap”, benne van a Mózes 3. könyvének 18-29 részében. Megjegyeztem, mert tanítok a Rabbiképzőben, és legalább pár ilyen idézetet tudjak. Mert most már megtanultam héberül. ‘96-ban vagy ‘97-ben vizsgáztam belőle, s utána rögtön írtam egy könyvet arról, hogy van egy magyar srác, aki filmet akar csinálni történetesen a Nijinskyről, aki első könyvemnek a főszereplője. Nijinsky a nagyanyám barátnőjének, a Szerb Klári néninek a szomszédja volt, ezért még elmentem Klári nénihez, aki Szerb Antal felesége volt, és utánajártam, milyen volt az a világ. A szomszédban Herczeg Ferenc lakott, és Nijinsky, aki mint tudjuk, lelki sérült, táncos, aki olyan csodálatosan szép volt, hogy férfiak és nők is beleszerettek, és ettől teljesen megbolondult... De úgy döntött, hogy Isten segítségével a helyes úton marad, és ezért elvett egy magyar gróf kisasszonyt, Pulszky Romolát, akinek a nagymamája kikeresztelkedett dávidházi zsidó volt, gyereke lett, s az egyik unokája éppen most is járja a világot egy erről szóló színdarabban. Tehát erről írtam egy könyvet még a rendszerváltozás előtt, ennek köszönhetően ‘90-ben engem elküldött a Hebrasztikai-tanszék ösztöndíjjal a Héber Egyetemre, de ‘91-ben kitört ott a háború, akkor hazajöttem, s utána már csak fél évet jártam, mert másodszor is megismétlődött velem...

– *Melyik városban voltál?*

– Jeruzsálemben. S emlékszem, milyen bosszantó volt, hogy a palesztin diákok egész éjjel üvöltetik a zenét, és akkor próbáltam magyarázni, hogy ez baromira rossz, mert nem tudunk aludni, és erre azt mondják, menjetek akkor haza, meg mit tudom én. Az egyik viszont azzal állt elő, hogy ha nem mondom meg senkinek, akkor elvisz hozzájuk kajálni, de ezt nem szabad, hogy megtudják a többiek, mert neki speciel vannak zsidó barátai, de ha a többiek megtudják, akkor bántják. Csak mint érdekességet mesélem... Szóval röviden az a válaszem, hogy nekem pillanatnyi, epizódyszerű kapcsolatom volt a zsidósággal a hetvenes, nyolcvanas években, és nem igazán érdekelt. Viszont nagyon kezdett érdekelni, mert láttam, hogy itt nagyon el lett titkolva előttem, hogy jelentős figurák is vannak a családban. Egyrészt a hiúságomat kellemesen borzolta, másrészt hogy ne lennék kíváncsi rájuk, hiszen nagy irodalom van róluk?! Megtudtam, hogy kik ezek a zsidók. Hogyan imádkoznak, mit imádkoznak, mit kérnek istentől, ki az ő istenük. Elkezdvén héberül tanulni, kiderült, hogy a JHVH, a héber istennév, azt jelenti, hogy teremtő. Ja, kérem szépen, ha teremtő?! De nem azt mondják, hogy isten teremtette a világot, hanem hogy „a teremtő felső fényeket helyezett az ember elé”. Hát ez nem ugyanaz! Nem ugyanaz a világ! Mondjuk, én nagyon szerencsésnek tartom magam, hogy ilyen jó a nyelvérzésem, több nyelvet tudtam addig is, s a héber után most arabul tanulok például.

– *Arabul miért?*

– Mert része az orientalisztikának. Ez egy rokon nyelv. Ha az ember tud oroszul, akkor már kicsit érti, ha lengyelül mondanak valamit. Ugyanez a helyzet itt is. Az alapszavak kilencven százaléka azonos. Az arámi az átmenet, és a héber, az arámi és az arab – a történetből, a bibliából is tudjuk, hogy ez egy család – unokatestvérek, tehát ez egy testvérháború, ami most folyik. S ez nagyon érdekes.

„Az egész magyar 16. század,
mind távoli rokonom”

– *Tehát minél többet akarsz megtudni az unokatestvérekről.*

– Igen. És a tények különösen érdekelnek, mert amikor aztán megtudtam azt, hogy nekem magyar őseim is vannak... Magyar őseim közül Ritoók Emma úgy kezdi a naplóját – amely ötven évig zárolva volt –, hogy mindenkinek jó, ha tudja, kik voltak az ősei, és ő leírja

konkrétan, hogy a Bethlen Gábor nagymamája az neki egyenes ági őse, meg a Pázmány Péternek, meg a Báthorynak, aki, mit tudom én, sógora annak a Homonnaynak, aki neki egyenes ági őse, következésképpen emiatt a Rákócziak, az Eszterházyak, a Wesselényiek... S akkor így kiderült, hogy az egész magyar 16. század, a Balassiak például, mind távoli rokonom. Erről szól majd a következő könyvem, bár most éppen nincs időm rajta dolgozni, de az biztos, hogy most egészen másképp írnám meg azt a kilencvenben megírt könyvet is. Mert amikor azt írtam, ezt nem tudtam. Én kitaláltam magamnak abban a könyvben egy muszlim őst, mert kellett az arányokhoz. Annál jobban megdöbbenett, hogy valóban lehetnek muszlim őseim is... Sietnem kellett a könyvvel, s nem lett igazán jó, mert kellett volna még hozzá az a kutatás, amit azóta csináltam a XX. Század Intézetben. Nem lehet Ritoók Emmáról főszerepben úgy írni, hogy töredékét ismerem az életének. Mondjuk a könyvét ismertem, de a naplója még zárva volt. A családban nehéz volt kiharcolnom a nagynénemtől, hogy engedélyezze, hogy én írhattam meg az életrajzot. Tehát az a lényeg ebben, hogy a dédnagynénémnek és a dédszüleimnek a dédszüleje vagy szépanyja, ezt most nem tudom pontosan, hányadik nemzedék, a szépanyjának a szépanyja talán, vagy az én szépszüleimnek a szépszüleje, szóval nem tudom pontosan, de körülbelül a tizedik nemzedék lehet... Tehát ő volt az Csiffy Rebeka, akit elrabolt Hasszán aga, Nagyvárad beglerbégje, s akitől három gyereke született, akiknek a leszármazottai most is ott élnek. Tehát gondoltam, hogy nekem vannak távoli unokatestvéreim Törökországban. Aztán tovább néztem a történelmet, s egyszer csak kiderült, hogy de hiszen ... Homonnay Drugeth lány volt a Szapolyai János felesége vagy anyja, ezt mindig összekeverem, felnőtt fejjel az összes figurát nem tudom hirtelen megjegyezni, a Szapolyai viszont unokatestvére a Hunyadiaknak, és mivel a Hunyadi János feleségét is elrabolta egy bég, s szultán felesége lett. S Hunyadi Jánosnak másodunokatestvére Bajazid szultán, amit Nemeskürty tanár úr könyvéből sikerült kihámoznom. Tehát így több nemzedékben is vannak muszlimok a családban, s végül is ez is inspirált arra, hogy a muszlim vallásra betérjek. Mivel úgylátom megvagyok keresztelve, már gyerekkoromtól katolikus vagyok, én nem akartam azt, hogy itt van ez a három vallás, a zsidó vallásnak a két leágazása, a keresztény és a muszlim, és csak azért, mert a muszlimok most éppen ilyen negatív figurák a történelemben...? Úgy éreztem pár évvel ezelőtt, hogy én egyszerűen nem tehetem meg azt, hogy én csak katolikus zsidó vagyok, nekem muszlimnak is lenni kellett... Lehet különben, hogy ezt kihagyjuk, mert ehhez senkinek semmi köze. A vallás az magánügy.

– *Olyan értelemben nem magánügy...*

– De letartóztathat a CIA.

– *Meglehet... Szóval azért nem magánügy...*

– Jó, akkor hagyjuk benne.

– ... *mert közel s távol szerintem nincs még egy ember, akinek megadatott, vagy aki arra teremtett, hogy ilyen pozícióból lássa a világot.*

– Igen, mert ismerem az ateista életéből azt, hogy nincs is isten, aztán a zsidó vallásból megtudtam, hogy de van... Vagy van is, meg nincs is. Ezt szoktam mondani a gyerekeknek, hogy az „is” az egyetlen biztos. Az „is” „tény”. „Istény”. Így aztán a gyerekek is megértik. Igen, ez egy jó pozíció szellemileg. És én ilyen misztikus-ezoterikus tanulmányokat is szorgalmasan végeztem, mert nagyon érdekelt...

*„A helyi sámánének kell legyen a kedvencem ahhoz,
hogy engem elfogadjanak?”*

– *Kicsit szálljunk vissza a hétköznapi régiókba és 1985-be, amikor tehát élted a művészvilág életét...*

– De én ezt akkor abbahagytam, mert hogy vallásos lettem. Én tényleg úgy gondoltam, hogy én márpedig ezt, hogy rosszak a kapcsolataim, hogy egyik lány a másik után... igazából én ezektől a dolgoktól nagyon féltem, összekuszálódott bennem minden akkoriban, mert az

enyhe kábítószer lehet, hogy az embernek nem árt, de nekem összezavarta az érzelmi világot. Le akartam állni ezzel a kuszasággal és életstílussal, amiben bibliai törvényeket szegtem meg. Akkor még nem tudtam a magyar őseimről, csak a zsidó őseimről tudtam, hogy ezek ilyen csodarabbik, mert a Bálsentov, meg a Majmodinész, meg a Rási, meg a Dávid király, ez mind benne van ebben a családban. Sok százezren vannak ilyenek, mint ahogy a dzsentrik is mind rokonai Rákóczinak, s Árpádnak is millió rokona van. Ugyanez van a zsidóknál is, tehát ez nem egy annyira különleges dolog, de én ezt arra „használtam”, hogy megtérek, és igenis, betartom a szabályokat, amiket a biblia előír. Ezek a neológ, vagyis ezek a konzervatív, vallásos rabbik, akik itt szolgálnak, nem vállalták, hogy a körülmetélésemet intézik, mert hogy epilepsziás vagyok és komplett örült, meg ismer egy bizonyos távolságból sok-sok ember – amit nem sajnálok, mert ez egy jó védekezés –, mindenesetre nem vállalták, de a Lubavicsi rabbi, aki akkor költözött ide Magyarországra, és aki szintén távoli rokon, az viszont vállalta, hogy szerez egy orvost, és az egészséget intézi. És tényleg nem volt olyan rémes, hát pár hétig nagyon fájdalmas élmény, de nem fájdalmasabb, mint ha lejön a plezúr a térdedről. Utána úgy gondoltam, hogy nekem meg kell házasodni, a feleségem egy betért zsidó nő, aki különben a Komoróczy titkárnője volt, s úgy ismertem meg, hogy az ösztöndíjamat intézte '90-ben.

– *Betért?*

– Igen. Egy magyar lány, aki úgy gondolja, hogy neki a zsidó vallás az igazi. De én is úgy érzem, hogy betért vagyok, mert az egészségről nem tudtam semmit. Be se mertem menni egy zsinagógába, mert a béemesek odabent ülnek, és mivel én füvet szívok, egyből letartóztatnak. Ez egy paranoia volt persze, de csak akkor mentem végül be, amikor már zsidónak számítottam teljesen, úgy éreztem. Nem sajnálom, hogy így történt. A közelben van egy öregek háza, oda járok imádkozni, egy ortodox hely, és én az ortodox gyakorlatot szeretem. Mivel felnőtt koromban is szabadon választottam, nekem az tűnt egyrészt kényelmesnek, közelinek, s az embernek a legközelebbi helyre kell menni, ez szabály is...

– *Szabály?*

– Igen. Ezek a szabályok arra valók, hogy megkönnyítsék az életet. Mindent az Ego nem tud kiszámítani, s vannak ilyen jó kis berögzült utak... A másik, hogy én homályosan sejtettem, hogy ezzel az egész asszimilációval és reformmal van valami elvi problémám. Ezt nem tudom ennél pontosabban most se megfogalmazni, meg nem is érdekelnek az elvek. De hát látom a történelemből – én most zsidó történelmet tanulok a CEU-n, azaz a Soros-féle Közép-Európa Egyetemen, mert kell egy doktori, ahhoz, hogy taníthassak –, hogy hát a zsidóságnak azért nagyon kemény alkuhelyzet volt. Ha hajlandóak vagytok lemondani arról, hogy olyan furcsa módon gesztikuláltok, és ilyen furcsa és idétlen szakállatok van, akkor hajlandóak vagyunk nektek bizonyos polgári jogokat odaadni, és akkor nem csak pénzzel foglalkozhattok, hanem lehettek újságírók meg ügyvédek... Szóval én nem tudok ebben tisztán látni, de ösztönösen úgy érzem, hogy én ebbe a történetbe nem akarok belemenni, hanem inkább az ortodoxokhoz megyek.

– *Ha már akkor tudatában lettél volna magyar őseidnek, akkor is vállaltad volna ezt?*

– Ez jó kérdés, mert most kevésbé vagyok ilyen zsidó, vallásos vagy ortodox.

– *Tehát mióta tudod, azóta két felé nyitottál? Két ember lettél?*

– Iiigen. Azt hiszem. Ez még nagyon friss.

– *Mennyire okoz ütközéseket önmagadban, vagy nagyon jól lehet ezzel a kettősséggel élni? Inkább gazdagodásként éled meg, vagy inkább törésként?*

– Nagy megkönnyebbülés számomra. Ez nagyon hiányzott nekem, hogy én valóságosan érezzem, hogy közöm van ahhoz, ami itt van. Tehát nekem az egy kicsit zavarba ejtő, ahogy nálunk van... Emlékszem, a nagyanyám az József Attila barátja volt, meg a Radnótinak is... Az Arany János volt a kedvenc költője... Szóval, ismerem ezt az attitűdöt, és valahogy úgy érzem, jó-jó, ez valahogy nagyszerű, de hogy ha én most elutazom, mit tudom én, Borneo és

Celebesre, akkor nekem a Borneo és Celebes-i, helyi sámánének kell legyen a kedvencem ahhoz, hogy engem elfogadjanak? De attól még az én elmúlt négyezer évem nem Borneo és Celebeshez köt. Vagy hogy ha már ötszáz éve ott élek, vagy ezer éve, akkor is, az én történetem eleje Izraelben játszódik mint zsidónak. Tehát akármennyire is szeretem a Borneó és Celebes-i sámánénekeket, nekem attól még vállalnom kell mégiscsak, hogy egy ilyen különleges történet része vagyok.

*„Csak konfliktusokban nyilvánul meg
a valóság és az igazság”*

– *Miért kell vállalnod? Különben lógnál a levegőben? Ez valamiféle gyökerkeresés? Megkapaszkodás?*

– Ezek elsősorban retorikák...

– *Amit tudományosabban úgy mondhatnánk, hogy önazonosság? Valóban szükség van rá?*

– Nem hiszem, hogy szükség lenne. Én csak azt mondom, hogy ezek inkább retorikus dolgok, beszédformák. Igen, így is lehet fogalmazni, hogy az identitásának a biztonságát adja, de hogyha azt mondom magamnak, hogy egy fantasztikus és csodálatos és különleges néphez tartozom, és mellesleg ennek a népnek az egyik ága történetesen, mit tudom én, a nyolcadik században a karaiták az uralkodó osztályt adták Levédiában, ahol az Álmos, az Előd, a Kond meg a többiek, s mellettük a többi törzsek ott a kazárokkal keveredve évszázadokig két nyelvűen a héber Bibliát olvasták, és ezek is az őseim, a magyar-zsidó keveredés már akkor megkezdődött. Ezt csak zárójelben mondom, de igenis érdekes, hogy nem a vérünkben vagy a genetikánkban hordozzuk szerintem az emlékeket, hanem érdekes azt tudni, hogy lehetett egy olyan őszám, aki például sohasem okozott fájdalmat állatnak, mert úgy vágják le a kóser állatokat, hogy vigyáznak, egyből elvágják a nyaki verőeret, és ezáltal rögtön beáll az agyhalál, tehát nem kerül be a húsba a fájdalom. Ez például nagyon is érdekes. De ettől én még persze okozhatok fájdalmat az embereknek, ez nem egy ilyen direkt összefüggés... Ezer apró érdekesség. Ha vannak török őseim, akkor fantasztikusan tetszik nekem, hogy mi, muszlimok lehajolunk a földig, ahogy különben régen a zsidók is lehajoltak a földig Isten előtt naponta, most már csak évente egyszer. A muszlimoknak odaadtuk ezt a rítust. Vagy nagyszerűnek tartom, hogy a keresztények megőrizték a messiáshitet, mert a zsidókat annyira megijesztették, hogy elengedték. A reformzsidók például azt mondják, hogy a messianizmus az egy történelmi kor. De hát nekem az nagyon tetszik, hogy van egy bizonyos rabbi, ahogy a zsidók mondják, a Dávid fia, és ezért ő lehetne az a bűneit bevallott és most ezért tiszta ember, akit akár vezetőnek is megválaszthatunk. Tehát nagyon jó, hogy a keresztények ezt megőrizték, és nem olyan jó, hogy mi zsidók elengedjük. Ezek a történetek, igen, az identitásban segítenek, de szerintem inkább az van, hogy ezeket mindig újra és újféléképpen meséli el minden nemzedék. És az egész félreértés, ami e körül forog, az egy nemzedéki félreértésnek tűnik nekem. És nagyon hasonlít azokhoz a történelmi vitákhoz, mondjuk a haszidok és az ő ellenfeleik között folytak a 18. században, vagy mondjuk a 16. században, a reneszánsz idején Lurija és a követőik újfajta módon imádkoztak, bensőségebben, aminek sok ellenzője volt, és a 12. században a Majmodinész egy ilyen racionalizmust vezetett be a vallási magyarázatokba, aminek rengeteg ellenzője volt. És végigmehetünk így. A 8. században a karaidák csak a bibliát és a Mózes könyvét olvasták és nem voltak hajlandóak elismerni azokat a szóbeli hagyományokat, amiket a rabbik hagyományoztak. Vagy a szaddukeusok és a farizeusok az 1-2. században, ezek ugyanúgy szemben álltak egymással. Mindig két párt volt, és persze a bölcsek mindig azt mondták, hogy mind a kettő Istentől jön, mind a két vélemény. Ez rengeteg embert mindig megzavart, pedig ezek a harcok természetesek, mert a világ ilyen kettős arcú jelenség, és csak konfliktusokban nyilvánul meg a valóság és az igazság. Tehát mind a kettőnek igaza van, a konfliktus két oldalának.

– *Te tehát vagy, ahol vagy, s onnan figyeled a magyarjaidnak és a zsidóidnak az egymás elleni gyűrközéseit, habár nem vagy a bölcs rabbi...*

– Arra nincs esély és nem is kell. Harcoljanak.

– *Valóban törvénytörő, hogy ez a harc folyjék?*

– Kell folyjon!

– *Kell?! Ez valamilyen értelemben jó is?*

– Igen. Az ember egy harcos lény, és azt hiszem, egyre többet tudunk a világról azért, mert ilyen harcokat folytatunk. Gondolj bele! Néztam a magyar történelmet. Azért az nem volt egy sima ügy, hogy Mátyást megválasztják királynak. Ehhez oda kellett vinni az összes köz-nemest a Duna jegére, meg oda kellett ígérnie magát a Garai lányának, meg a Podjebrád György lányának, meg a Cillei lányának – szóval kemény harcok voltak ezek. Vagy hogy a Bocskai legyen a főnök, az sem volt olyan evidens. Ahhoz a Homonnaynak a nyergét méreggel meg kellett kenni, hogy ne ő legyen a fejedelem, ugyanígy a Bethlen idejében a Báthory Gábort nagyon gyanús körülmények között tették el láb alól. A Bethlen bebörtönözte a Pécsi Simont, aki az összes előző fejedelemnek a titkára volt, és ugye héberről fordította magyarra a zsoldárokat. Magyar volt, de zsidózó magyar, az unitáriusok egyik vezetője... Tehát ha közelebbről nézzük a történelmet, mióta a világ, világ, ezeknek a különböző vezetőknél a családjában nagyon kemény hatalmi harcok folytak. A Dávid-i ház harcai?! – nincs is nekem se agyam, se időm, hogy alaposan végignézzem, de azért ha csak felületesen nézzük is meg zsidó vagy a magyart történelmet, ha egyszer a sorsom, hogy pont közösségi vezetők az őseim, mit tudom én, harminc valahány ezer őse van az embernek a 15 században, és még több régen, és hát ezeknek az ősöknek a többsége azért átlagember... De hát csak a vezetőkről van írás, persze hogy azt nézi meg az ember, mert az az érdekes. És hát azért az akadémia vezetők a talmudban, azok mindig Dávid-háziak voltak. De az úgy volt, hogy mivel több tízezer Dávid-házi család volt, nem volt olyan nehéz találni közülük fejedelmet – az arisztokrácia köréből kellett kikerülnie. De hát az egy kemény harc volt, amíg eldőlt, hogy melyik legyen. Nem egyszerűen az, hogy most leülünk, és akkor megvitatjuk, mi a véleményünk az egészségügyről. Hanem évekig harcoltak. Ott is voltak pártok, a Beni Nature bankárcsalád, amelyik az egyik Dávid-házi fejedelmet támogatta, mondjuk, az Exilarchát, a Száműzetés Fejedelmét támogatta, aki az egyik párt volt, a másik pedig a másikat támogatta. Ez a történelemben egyszerűen mindig így ment. Harcok folytak, érdekharcok.

– *Ebben igazad lehet. De ha onnan nézem a dolgot, hogy ennek a harcnak az is lehet az oka, hogy nem látják és nem értik a másik indítékait, akkor nem biztos, hogy ez egy elkerülhetetlen végzet. Én például minél inkább megismerem az eddigi ellenfeleimnek, olykor ellenségeimnek a gondolkodását, annál kevésbé tudok haragudni rájuk, annál kevésbé tudok ellenséges érzületeket táplálni velük szemben. Ezért mégiscsak azt gondolom, hogy abban különleges köztes helyzetben, amiben vagy, különleges ismeretekre tehetsz szert, és képes lehetsz ezeket megosztani másokkal. És talán mégsem volna baj, ha ez a harci kedv valamelyest mégis lanyhulna.*

– Imádkozni lehet, de nincs hatalmunk az emberek fölött, csak a saját viselkedésünk fölött. Csak annyit tehetek, hogy én, mondjuk, igyekszem tanulmányozni a történelmet, és látni, hogy ahhoz képest, milyen vadak voltak az őseink, akár a magyar, akár a zsidó oldalon... Az, hogy az egyik feljeleníti a másikat a világi hatóságoknál, ezt természetesnek tűnik, hiszen rendszeresen, minden évszázadban előfordult. A Lubavicsi Rebbe, a mostani New York-i Shneerson rabbinak a szépapja a 18. században ült a cári börtönben, és a Szádja Gáont a 10. században szintén feljelentették a kalifánál, be is tiltották aztán az akadémiát. És ha visszanéz valaki száz év múlva, akkor azt fogja mondani, hogy baromi szép tőlünk, hogy mi azt szeretnénk, hogy béke lenne, de ez naivitás.

„Szenvedek, hogy viccesnek kell lenni”

– *Nem feltétlen a béke hiányzik, de az igen, hogy az az állapot, amelyben létezünk, amikor azért nem vagyok hajlandó meghallgatni és megérteni a másikat, mert a másik oldalhoz tartozik, szóval ez a szellemi gettó mégiscsak számoltassék fel. Éppen azért, mert ez kölcsönösen veszteség.*

– *Ezzel egyetértek. Azért is mesélem ezeket a dolgokat. Nagyon nehéz egyébként tematizálni ezt a problémát. S én tényleg úgy érzem, ez egy nagy áldás, hogy én mind a két oldallal foglalkozom. De hát én azért egy karikaturista vagyok...*

– *És még mi minden. Könyveket írsz, történelmet okítasz, sereg nyelvet beszélsz...*

– *Igen, de a közgondolkodásra egy ember nagyon minimálisan hat, és én a közgondolkodásra annyiban hatok, hogy a karikatúráim például igyekeznek nem gúnyosak lenni. Emlékszem, hogy amikor Farkasházyhoz, a Hócipőhöz mentem kilencvenben... A Postánál dolgoztam, és a Posta volt az ő szponzora, ezért állt velem egyáltalán szóba. '84-ben volt egy megrendelésem az akkori Művelődéskutató Intézettől, hogy írjam meg a pesti kabaré száz évét. És abban írtam azt a Farkasházyékról, hogy azt a cinikus és hitetlen közeget jeleníti meg, amit elvár tőle a nép. De hogy szó szerint idézzem: „A tévéközönség sokrétűsége sokszínűvé alakította a kabarét, egyben fokozatosan kialakult az a kabaréhang, amelyet mindannyian ismerünk. A mai [tehát a hetvenes évekbeli] kabaréhang közös nevezője, amely összeköti a különböző szerzőket, Sándor György, Tímár, Peterdi, Romhányi, Szilágyi, s a legújabb szerzők, Boncz és Farkasházy tréfái a cinizmusban oldódnak fel, és azonosulnak a közönség tehetetlenségével. Persze gyakran lelkesítő és buzdító, mint Bodrogi Gyula, vagy Kazal László, aki Marx elvtárral vitatkozik, de elsősorban mindegyik a gúnyra épít, és nem pedig az éleslátó humorra, vagy erre csak ritkán, és így értéket rombol, értékválságot fejez ki, mert sem a hatóságokkal, sem a társadalommal nem azonosul. Pedig a kettőnek sok a közös érdeke. A kabaré egy sokrétű társadalomban centrális helyzetbe került, de minden mondatával minden irányba akar szólni, pontosabban, csak kacsintani mer, ebből fakad a cinizmus, és ez végső fokon mindannyiunknak megalázó.”*

Na most, lefogadom, hogy nem olvasta el Farkasházy, amikor odaadtam neki, hogy tudja, kivel áll szemben. Nagyképű az ember fiatalkorában, és akkor még elég fiatal voltam, s azt hittem, hogy majd úgysem fogadja el a rajzaimat, de csodák csodájára elfogadta, s azóta is rajzolok neki, minden nap tulajdonképpen.

– *Első pillantásra feltűnt nekem, hogy ezek a rajzok egészen más hangulatot árasztanak, mint általában az egész újság.*

– *Mindenki mondja. Nagyon sok olyan ember van, tudom, mert mondják, aki csak miattam veszi. Mert annyira durvának és megalázónak tartják a többi. Nem szoktam ezt szóvá tenni, s most se szívesen teszem, mert úgy tűnhet, mint ha opportunizmusból akarnám most bántani őket. Azért is olvastam fel a 83-ban készült szöveget, hogy lássad, én már akkor azt gondoltam, hogy az efféle cinikus, gunyoros, populista kabaré nekem nem szimpatikus, és továbbra sem az. Most szorulok rá először, hogy én is ilyen vicces karikatúrákat rajzoljak, hiszen nagyon keveset fizetnek és két gyerekem van. De mindegy, nem érdekes, hogy én mennyire szenvedek, hogy viccesnek kell lenni.*

– *Ezeket is a Hócipőnek rajzolod?*

– *Meg a Napi Gazdaságnak és a Budapesti Könyvszemlének, a Buksz-nak.*

*„Gömbös, amikor ráunt Németh Lászlóra,
felhívatta a kávéházakban Karinthyt”*

– *Magyarországon is lényegében két tábor áll szemben egymással...*

– *Hát igen, ezek a felvilágosodásnak az örökösei. Nevezzük az egyiket, mondjuk, a baloldali liberálisoknak, akik azt gondolják, hogy a közösségi szimbólumok használatával felkorbácsolt közösségi érzelmek azok mindenképp megosztóak, és végső esetben kirekesztők. Ez nem tesz*

jót, ez nem praktikus, ez nem kifizetődő, ez megosztja a piacot... Tehát kapitalista és szocialista szempontból egyaránt az lenne a jó, ha látnánk, hogy a másik is csak ember, hol ilyen, hol olyan, és az, hogy zsidó vagy nem zsidó, vagy akármilyen más csoportba tartozik – fradista vagy bármi más –, az ne ossza meg az embereket. Ezért próbálják gúnyral, lenézéssel, meg mindenféle kirekesztő eszközökkel lehetetlenné tenni azokat, akik a nemzeti hagyományokat többé vagy kevésbé fontosnak tartják, vagy használják ezeket a politikában. Én meg azt hiszem, hogy mielőtt megítélnénk, talán meg kellene fogalmazni, mit gondolnak azok, akik a hagyományokat fontosnak tartják. Személy szerint én ezt úgy élem át, mert én fontosnak tartom a hagyományokat, és az életemben nagyon sokat segítenek a zsidó hagyományok is, meg a magyar nemesi hagyományok is, hogy a magánéletben nagyon is helye van Istennek, a családnak és a nemzetnek – de hát nem lehet hermetikusan szétválasztani a magánéletet és a közéletet, tehát kihatnak egymásra. A magánéletben ezek mindenesetre döntőek, alapvetőek. Az a sajátos helyzet alakult ki szerintem – de ezt talán a hozzáértők jobban el tudnák mondani –, hogy valami olyasmi történik, ami nagyon egészséges. Ugyanúgy, ahogy velem előfordult, hogy felfedeztem a zsidó és a dzsentrí őseimet, nyilvánvaló, hogy a többi ember is ilyesfajta felfedezéseket tapasztal. Amikor könyvtárba megyek, majdnem mindig találkozom valakivel, aki most tudta meg, hogy X.Y. az őse. Idősebbek, fiatalabbak. Negyven évig diktatúrában éltünk, előtte pedig ezer évig nem merült fel, nem volt se ideje, se pénze ilyen széles rétegeknek, hogy ilyesmivel foglalkozzanak. De a Horthy-rendszer békésebb szakaszában is: az emberek többsége vagy a nyomor miatt, vagy egyéb okok miatt nem igazán tudott gondolkodni. Csak egy nagyon szűk réteg. Most viszont ez mindenkinek megadatik, és ez egy új helyzet, és meg lehet érteni, nagyon sok szenvedésen ment át főleg az idősebb nemzedék, és nagyon nehéz az embernek mindig megtalálni az arany középutat, és mindig a mérsékelt és mértékletes irányt. És engem nagyon-nagyon zavar, hogy a baloldali hangadó értelmiségiek ennyire felkapják a vizet, hogy ha az ember a hagyományok fontosságát akár megemlíti. Én nem vagyok annyira verbális típus, nekem például van egy Bocskai-egyenruhám, amelyet a MIÉP-es testvéreink hordanak. Én azt gondolom, hogy az, aki antiszemita, az ugyan egy súlyos tévedésben és lelki sérülésben van, de mégiscsak a testvérünk esetleg. Akár azért, mert konkrétan dédnagynéném unokatestvére volt Kozma Miklós belügyminiszter, és nem tudok úgy tekinteni rá, mint egy szörnyetegre, noha hozzákapcsolódik annak a sok tízezer zsidónak a náci által megölése, mert ő utasította ki őket mint kormánybiztos. De mégiscsak az Illyéssel és a Cs. Szabóval és a Máraival és a Zilahyval és a Móricz Zsigmonddal próbáltak egy szélesebb szövetséget kötni azért, hogy Magyarországot a harmincas években, a Gömbös-kormány idején, nagyobb nemzeti konszenzussal vezessék. Gömbös, amikor ráunt a Németh Lászlóra, felhívatta a kávéházakban Karinthyt, mert ővele szeretett egész éjszaka dumálni. Szóval a holocaust előtt az, hogy valakit irritál a zsidó befolyás, ami ténykérdés, az nem volt ilyen szörnyű és ijesztő. Ha valaki most elkezd érdeklődni ezek iránt, és látja, hogy valóban nem csak tévedések voltak ott a jobboldalon, hanem nemes kezdeményezések is, akkor lehetetlenség, hogy az emberben ne támadjon valamiféle azonosulási érzés. A másik emberszámbavételét hiányolom.

– *Mennyire osztod azt a véleményem, hogy ez nagyon sokaknál teljesen ösztönös, s egyetlen dolog zakatol a fejükben, hogy márpedig ez a magyarság nem védte meg az ő felmenőiket...*

– Nagyon sokan védték. Éppen ezt mondom.

– *Védtek, és mégsem képesek tudomásul venni. Vajon miért nem?*

– A fájdalom miatt. Ha valaki nem mind a két oldalt nézi, ahogy én próbálom... Ma már a zsidó családok hatvan százaléka vegyes család, nem egyedül vagyok, akinek mind a két oldalon vannak rokonai. De az idősebb nemzedéknél, ahol tiszta zsidó családok vannak, azoknak ez feldolgozhatatlan, és nem is lehet elvárni tőlük, hogy feldolgozzák.

– *Én úgy veszem észre, hogy nem csak idősekre jellemző ez a merev elutasítás.*

– Mert családon belül tovább megy, gondolom. Mondjuk, én nem tudok helyettük beszélni. Annyira azért mindig tudtam, hogy kettős gyökerű vagyok, hogy ne tudjak a kizárólagosan magyar vagy kizárólagosan zsidó állásponttal azonosulni. De megértem. S azt is megértem, hogy türelmetlen a két oldal, illetve hogy mind a két oldalnak vannak türelmetlen szárnyai. Nem szívesen mondok neveket, mert azt hiszem, itt is, ott is vannak barátaim. Sok barátom van a múltból, ha most nem járok is össze senkivel, mert diákként, tanárként és kétgyerekes családapaként, így ötven felé az ember már nem jár össze senkivel. Nagyon sok barátommal ebben a kérdésben különbözően ítéljük meg a dolgokat, mert sokkal egyszerűbb egy közhellyel elintézni az egész kérdést. Emberek vagyunk, az emberekben vannak szenvedélyek, vannak haragok, én ezt megértem. Igenis árnyaltabban kellene nézni, mi számít antiszemitizmusnak! Emlékszem, '90 valahányban itt volt a Csurka István, aki akkor még az MDF tagja volt, és Konrád György. Pont nálam találkoztak akkoriban, de nem azért, mintha én tudatosan törekedtem volna az összehozásukra, hanem akkor Soma volt az élettársam, az énekesnő, és őt annyira szerette mindenki, hogy ide akartak jönni... Talán jól főzött, nem tudom. De itt volt Esterházy Péter is, meg Kornis Mihály is, s természetes volt, hogy itt vannak. Csurka jóba volt Kardos G. Györggyel is, neki egy csomó zsidó barátja volt. Nem beszéltem vele sokat, akkor éppen egyáltalán nem, de nála olyasféle dolog ez az antiszemitizmusnak nevezett fegyver, hogy ő ezt önvédelemből és politikából használja. Írásaiból is ezt látom. Vagy Ritoók Emma esetében az volt a döntő motívum, hogy ő mennyire asszony, mennyire teljes értékű asszony, vagy mennyire nem az. Az angol történelemből ismeretes a bekerítés kifejezés. Amíg be nem kerítették a mezőket, addig a férfiak ugye vadásztak, halásztak, építettek, harcoltak, amit egy férfi csinál, a bekerítéssel pedig egyszer csak proletárrá tették őket. A férfi szerepnek és a női szerepnek az átalakulása lényegében a kapitalizmussal egyidős, és talán efelé kellene mennie a gondolkodásomnak, utána kellene nézni, mert most azt gondolom, hogy akár a nemi szerepében sértett ember, akár az ambíciójában sértett ember, de lehet az ember akár gazdaságilag is sérült negyvenéves diktatúra után, szóval az biztos, hogy nagyon nagy sérüléseknek kell találkozniuk ahhoz, hogy utána ne tudja megállni, hogy ezt rá ne vetítse a külsoportra, a tőle eltérő csoportra. És ezek közül a leglátványosabb és legkézenfekvőbb a zsidóra való vetítése az én bajaimnak. Lehet, hogy ez túlzás, lehet, hogy ez nagyon pszichologizáló, de csak így tudom én ezt az egészet megérteni. Így viszont sajnálom azokat, akik beleesnek ebbe a csapdába.

*„Mi, a Lukács, a Gyuri,
ő mondja meg nekem?!”*

– Biztos, hogy sérültnek kell lenni ehhez? Hiszen úgy tűnik, elegendő az, hogy az egyik oldalon jó érzést okozzon a hagyományok ápolása, a magyarsághoz, a nemzethez, az országhoz való kötődés hangoztatása, a másik oldal pedig úgy érezze, hogy ez nacionalizmus, ami ellene irányul, mert ő a nagyvilágban tudna teljesebb értékű ember lenni, ahol a magyar gyökereket nem lehet számonkérni...

– Ez is lehetséges. Hogy is van ez a Bibliában? Izsáknak van két fia, Jákob és Ésua, és ezek archetípusok, akik harcolnak a lelkünkben. Minden zsidóban van egy nem-zsidó lélekresz, egy mély mag, ezt mondják a misztikusok. Mint ahogy a férfinak is van női része. Ez egy jungi elképzelés. És a jungi pszichoanalitikus szempontból úgy néz ki a dolog, hogy akinek sérült vagy kiegyensúlyozatlan a lelke valami miatt, nem feltétlen tudja, hogy miért... Elképzelhető, hogy Csurka egy rossz kompromisszumot kötött annak idején, ami miatt önvád gyötri. Ezt nála nem tudom, de a Ritoók Emma esetében tudom. És én attól tudom megérteni és megbocsátani ezt a vakságot, hogy miközben általában minden antiszemitának vannak kitüntetett, szeretett zsidói, és mégis egy ilyen átkozódásba megy bele, hogy a lelkében ez az egyensúly az Ésua és a Jákob között megbillent. Mert például nagyon rossz tapasztalata volt a

zsidókkal, mint Ritoók Emmának az Ernst Blochhal, aki ki akarta használni, névházassággal akarta megszerezni a pénzt, szóval egy rémes dolog volt. Ráadásul úgy gondolom, itt lehet még egy misztikus dolog, például a Ritoók Emma esetében. Általában a dzsenti magyarok esetében szerintem sokszor van az – bár lehet, hogy nem lehet általánosítani a dzsenti magyarokra –, hogy nagyon fontos nekik, hogy magyar messiás az őjük. Mert Bocskai magát nevezte így, egy levelében Dávidhoz hasonlította magát, ez egy protestáns szókép volt. És gondolom, a Bethlen is, Hunyadi is, vagyis az én őseim. Akkor hogy jön ahhoz Lukács György, hogy most ő mondja meg, hogy én piros drapériát vagyok köteles feltenni. Micsoda ízléstelen hülyeség ez! Márpedig ő Lukács Györgyöt nagyon tisztelte és szerette, ott van az egész levelezése.... Mi, a Lukács, a Gyuri, ő mondja meg nekem?! Ez egy hirtelen ötlet és lehet, hogy nem olyan tapintatos, de olyan mint a Viktorral: olyan lelkesen ajnározták egy csomóan a másik oldalon, és én is olyan lelkesen örültem, hogy van egy ilyen fiatalember, és akkor olyan furcsa, kétségtelenül furcsa, ha... nehéz ezt a pimasz hasonlatot folytatni, mert az a sajnálatos helyzet, hogy számomra az ő egyedi gesztusai külön-külön nem támadhatóak, tehát nem ugyanolyan ízléstelen, mint Lukács György a piros drapéria kötelezővé tételével, mert speciel nagyon jó ízlésű ez a mai jobboldal. Hála Istennek, ezek a túlzó hasonlatok nem tudnak végigmenni. Az más kérdés, hogy azt a magánéletben szerintem helyes hangsúlyt, hogy Isten, család és haza, azt kötelezővé tenni, visszaüti. Emiatt amikor azt kérde, kire szavazok, akkor nagyon erősen kell gondolkodnom, hogy akarom-e, hogy ez a kormány folytassa, noha nagyon sok mindent jónak látok, amit csinál. De hát a módszereik – azért mégsem véletlen, hogy a Lukács György- fordulat jutott eszembe –, noha kétségtelen nagyon nehéz az egész pályás letámadás helyett bármi mást csinálni negyven év diktatúra után egy ilyen átmeneti időszakban. Tehát ez mind védhető, amit csinálnak, de nagyon bizonytalan vagyok, mert oké, hogy zseniális politikus, de ha még négy évig maradnak, ha egyfolytában csúcson van, egy rendes ember is elveszhet benne. Lehet, hogy érdemes lenne egy kicsit elmélyednie abban, hogy kiegyensúlyozottabb emberként esetleg négy év múltán jobban tudja folytatni. Ezt persze neki kéne mondanom.

– *Nem azt kérdeztem, most kire szavaznál, mert ez végképp magánügy, hanem arra lennék kíváncsi, hogy abban a lelki állapotban, amikor megérkezett a rendszerváltozás, akkor kikhez vonzódtál.*

– Azokból az ismeretségi köreimből adódott, hogy én az SZDSZ-nek drukoltam, és nekem mondjuk a Demszky Gábor hősnek tűnt. Már a hetvenes évektől ismertem, és tudtam, hogy nem mernék olyanokat csinálni. Mert azt viszont nem tudtam, hogy neki van egy védelmi háttere, mert neki is volt egy magas rangú őse a pártban, mint majdnem mindenkinek. Mindenesetre nagyon bátornak tűnt és nagyon tetszett nekem. Most is tetszik. És nagyon is el tudnék képzelni egy „Orbán-Demszky dve bratanszki”-t, egy ilyen kormányt. Csináltam is erről egy karikatúrát. Szóval akkoriban ez volt a természetes, de féltem azért...

– *Akartam is kérdezni, voltak-e félelmeid ekkortájt, a rendszerváltozás eufóriájában...*

– Láttuk ezeket a szélsőségeket... Mi béemeseknek neveztük azokat, akik rosszat akarnak és buták és agresszívek, és láttuk, hogy ezek egy része átmeny antiszemita csöcselékbe, és azért ez aggasztó volt és ijesztő volt.

– *Tudnál erről valami kézzelfoghatóbbat mondani?*

– Nem. Ez egy érzés volt. És abban nyilvánult meg, hogy én nem akarok a választások második fordulójában itt lenni, nem akarok ezzel foglalkozni, inkább elmentem nyaralni a tel-avivi tengerpartra.

– *De mégis, milyen jelekből gondoltad, hogy a béemesek átmentek antiszemitába.*

– Ezt most így fogalmazom, ezt a szellemi nívót... Lehet, hogy egy béemes sem ment át antiszemitába. Mondjuk a Csurkán kívül, aki viszont lehet, hogy nem béemes és nem a nap 24 órájában antiszemita. Tehát nehéz ezt így konkrétan beazonosítani.

– *Lehet, hogy Csurka nem antiszemita, azt mondtad?*

– Iiigen. Igen. Én azt hiszem, hogy ezzel ő úgy van, mint a többi dologgal, hogy magánemberként, amikor arányaiban nézem a dolgokat, a Csurka antiszemitizmusa egy igazi antiszemitához képest, aki tényleg nagyon haragszik a zsidókra, tényleg nagyon gyűlöli a zsidókat, anélkül, hogy tudná, hogy ezek kik, szóval ehhez képest Csurkánál ez egy politikai játszma brutális eszköze, de mégiscsak eszköz. Ő személy szerint, nem hiszem, hogy antiszemita volna. Lehet, hogy van benne egy rossz érzés, ami a lelki sérülésével függ össze, amiről nem tudom pontosan, hogy mi lehet. Lehet, hogy ez a nagytetűség állandó kizártságot eredményezett az életében.

„A székelj rovásírás is
részben héber betűkből áll”

– Nem lehet, hogy inkább az játszik szerepet, ami a Frankfurti Könyvvásárról írt eszmefuttatásából is kiderül? Hiába jött a rendszerváltozás, mindegy, hogy ki van kormányon, mindig egy jól behatárolható kör képviseli a magyar kultúrát. Tény, hogy ma sehol nem játszáék például a színdarabjait.

– Ezzel az a probléma, hogy ez a kör egyrészt nem csak zsidókból áll. Másrészt olyan zsidókból, akik magukat nem tekintik zsidónak, mert mondjuk reformátusok, mint a Kornis Mihály meg a Nádas Péter. Tehát őket nem lehet igazán zsidónak tekinteni. Vagy nem vallásos, mint a Konrád. Esterházy pedig, és egy sereg fiatal író, aki ott van, nem-zsidó.

– Kornis, úgy tudom, katolikus.

– Lehet, hogy katolikus, nekem tök mindegy.

– Kornis különben szolidaritásból vállalja zsidóságát.

– Ez nagyon szép dolog, és egy rendes katolikus ezt is teszi, ha a pápa nyomában akar járni. Az elmebaj, azért haragudni, mert történetesen ebben a műfajban, az előkelő irodalomban, négyezer éves irodalmi hagyományaik okán, esetleg jobbak a zsidók, mint a magyarok. Akkor mi van?! A cigányok jó zenészek. Vannak olyan népek, amelyek bizonyos dolgokban tehetségek. A kommunikáció, speciel a verbális kommunikáció egy zsidó sajátosság. A kereszténység azért egy zsidó eredetű dolog, mert nyilván nagyon jól fogalmaztak meg valamit azok a zsidó próféták. Nincs mese. Én nem csodálkoznék olyan nagyon, ha a kommunikáció, és általában a verbális kommunikáció területén túlsúlyban lennének a zsidók, és én azon sem csodálkoznék, mivel én vallásos vagyok, hogy ha esetleg Isten akarna ezzel mondani valamit. „Aki átkozza a zsidókat, azt átok éri, és aki áldja őket, azt áldás éri.” Ugyan a zsidók nem egy etnikum eredetileg, ugyanúgy, ahogy a magyar eredetileg tíz törzs volt és az egyik volt a magiar, s ez a szó a héberben azt jelenti, hogy *megtért*. Mert őseink abban az időben kétnyelvűek voltak, mert a székelj rovásírás is részben héber betűkből áll. Hiszen az egy karaita-kazár törzs volt, ahova *betértek a magiarok*. A zsidó pedig azt jelenti, hogy *jehudi*, visszhangzó, és a tizenkét törzs közül az egyik, a királyi család épp a visszhangzók közül jött, és az ő hagyományaik véletlenül elterjedtek és nagyon sokat adtak minden népnek. Miért ne lehetne őket akár különlegesen szeretni. Vagy támogatni is lehetett volna, ehelyett több ezer éven át egyfolytában meg akarták ölni őket, és mégis megmaradtak. Hát ez egy csodálatos történet, egy valóságos Isten-bizonyíték. Úgy hogy én az antiszemitákat őszintén szólva pont most egyszerűen nem tudom sehova elhelyezni, és szerintem nem érdemes különösebben háborogni rajtuk, mert aki mindezt látva mégis antiszemita, az nyilvánvalóan valamit vagy nagyon akar, például feltűnni akar, vagy pedig valami nagyon nagy baja van, mert hát annyira abszurd az egész.

– Jó, fogadjuk el, hogy a zsidóknak általában jobb a verbális kommunikációs készségük. Ám nem feltétlenül azok jutnak megjelenési, kiállítási lehetőséghez, akik valóban jobbak.

– Ez biztos.

– Nem feltétlen azokat nyomják felfelé, akik megérdemlik.

– Ez biztos, és ez szomorú. De ebben meg, én azt gondolom, ajánlatos szerénynek lennem, és nincs hatalmam az emberek és helyzetek fölött. Engem megdöbben, hogy a demokráciának van egy ilyen sajátossága, hogy nem a legokosabb, legkifinomultabb, a legárnyaltabban gondolkozó emberek kerülnek a döntéshozók közelébe vagy döntési helyzetbe, hanem a legrámenősebbek, legsimlisebbek, legsumákabbak, legdörzsöltebbek. Magasabb ugyan az intelligenciájuk, mint az enyém, ezt feltételezem, ugyanakkor van egy olyan durva rétegük, amellyel a nép egyszerű fiaival is olyan módon tudnak azonosulni, ahogyan én nem.

– *Ettől politikusok.*

– Közösségi, közösségvezetői lelkület ez, ami belőlem kétségkívül hiányzik. De azért dolgozom rajta, ez a karikatúrista énem... Szeretnék ugyan tisztességes, és nem gúnyos, nem cinikus karikatúrákat rajzolni, és mondom, eddig nagyon keveset rajzoltam is ilyet, de lehet, hogy nem lehet. Ha Fábry Sanyira gondolok, akit nagyon tisztetek a tehetségéért, és nagyon sajnálom, hogy így lepusztul a szemünk láttára, nagyon ordenáré, amit néha művel, de hát aláírom, hogy baromi tehetséges és fantasztikusan tud az egyszerű emberek nyelvén megszólalni és azokat nevetésre fakasztani, és ez egy áldás, és ez nagyszerű. Ezt nem tudom. De hát van karizma és van sors. Ha én azt látom, hogy nekem nincs hatásom és soha nem is volt, és valószínűleg soha nem is lesz, akkor be kell látnom, hogy van ilyen. Hát ez rejtélyes, hogy ez hogy megy, miért tartanak valakit egyszerre csak jelentősnek. Itt vigyáznom kell a hiúságomra, vigyáznom kell a biztonságvágyamra, mert ez hozza be a hatalom-akarást. Irigylem ezeket a kabarémestereket? Akik nagyon sokat dolgoznak, sokat kell produkálniuk, bejárni az országot minden héten, és évtizedek óta, és elhanyagolni a magánéletet, és a belső értékeket és a belső egyensúlyt? Húsz ember csinálja neki a poénokat – én dolgoztam a Fábry Sanyinak mint szerkesztőféleség –, szóval itt nagy üzemek dolgoznak, ijesztő nézni: négy-öt ember mindegyik ilyen csúcson lévő figurának. S nem tudom igazán azt gondolni, hogy ez baj lenne, hogy ők rosszabbak, mint bárki más. Nagyon furcsa helyzet, hogy így ötven felé mi nagyon kezdők és fiatalok vagyunk, mert mi a húszas-harmincas éveinkben nem publikálhattunk. A Népszabadságban megjelent egy verskritikám, egyetlen egyszer, egyetemista koromban. Szólt egy tanárom, hogy írjak, írtam, és lehozták. Akkor mindenki, mint ma egy fideszestől, hátra hőkölt, hogy hova kerültem én bele. És akkor odamentem a tanáromhoz, és azt mondtam neki, ne haragudj, én többet nem akarok megjelenni a te lapodban – és nem is jelentem meg azóta soha. Nem azt mondom, hogy ez egy nagy szám, de én ki akartam maradni, és az, hogy én '86-87-ben kezdtem publikálni, az azt jelenti, hogy majdhogynem negyven éves voltam, amikor először megjelentem. Hát akkor mit várok? A Farkasházy meg a Fábry a hetvenes években is a megfelelő helyen ültek, és nem azért, mert nem-zsidók mellesleg, hanem tehetségesek. És az egy véletlen, hogy érzületileg olyan idegennek tűnik néha. Attól még jól tudok nevetni rajtuk, hogy örülök, hogy nekem nem ilyen a humorom.

*„Bennem minden hang megszólal,
s hagyom is, hogy megszólaljon”*

– *Létezik jellegzetes zsidó gondolkodás?*

– Hát...

– *Zsidó érzület, zsidó magatartás...?*

– Biztos van... Ha azt mondom, hogy a verbális kommunikációban a zsidók nagyon erősek? Vagy ha az olyan sikerkönyveket nézzük, mint például a Biblia? Akkor valószínűleg több sajátosságuk is van. Például az az elképzelés a zsidó vallásban, hogy nem azt mondják, hogy egy bizonyos hitrendszerhez, dogmához kell ragaszkodni, hanem bizonyos jótettek a lelkemet építik, és amikor a testem meghal, a lelkem máshol lesz attól, hogy nekem kötelező a koldusnak adnom időnként. Ezt aztán átvette a többi vallás is. Ez a koncepció nyilván egyfajta gondolkodásmód, de ez nem jelenti azt, hogy ettől nem lehet valaki zsugori vagy éppenséggel

gonosz. Tehát én azt gondolom, hogy az ember hol jó, hol rossz, tehát átlagosra jön ki az ember élete, legalábbis én mint átlagos ember, én ezt érzem állandóan, hogy hol jó vagyok, hol rossz, a helyzetek rajtam kívül adódnak. Itt lesz száz mondat, és ha ebből ötven olyan, hogy vagy az egyik fél, vagy a másik fél felszisszen, nem is akarom most kontrollálni magam, vagy én magam is csodálkozni fogok, hogy mi jön ki ebből... Nem is tudom, mit mondjak erre, hogy van-e jellegzetes zsidó gondolkodás. Van egy olyan diskurzus, egy olyan beszéd-mód, amelyik azt mondja, hogy van ilyen, s ennek egyik része abba torkollik, hogy ez ráadásul káros és ártalmas, ezt viszont én természetesen nem gondolom. Mert én azt gondolom, hogy nekem inkább fontos az a hagyomány, a bölcsesség könyvei a Bibliában, s később is a posztbiblikus korokban, amikor tovább megy a keresztény misztikába...

– *És ha olyan szempontból gondoljuk végig, hogy a zsidó történelemnek megvannak a maga sajátosságai, amelyekből esetleg következne, hogy ma egy zsidó, ha választania kell, inkább a globalizáció folyamatát erősíti szemben a nemzeti összetartozással?*

– Ezt nem hiszem. Mint mindig, fele-fele az arány, mint a magyaroknál is, és minden népnél. Fele azt gondolja, hogy majd a globalizmus vezet el egy minden szempontból gazdagodó és nyitott társadalomhoz, amely jót tesz az embereknek, a másik fele pedig az – zsidóknál és magyaroknál egyaránt –, hogy a nemzeti szimbólumok és a hagyományok nagyon fontosak...

– *Ugyanezt gondold arra is, hogy a zsidóság nem fél a baloldaltól, baloldaliságtól, ugyanakkor fél a jobboldaltól?*

– Ez jó kérdés. A szélsőjobbtól nem csoda, hogy fél, hisz a szélsőjobb egyik jelszava, hogy a zsidóságot el kell távolítani a környezetünkől...

– *A szélsőbal is irtotta a zsidókat...*

– De a fő csapásiránya nem ez volt. Kétségtől zavarba ejtő, hogy én nem látok a szélsőségesek között lényeges különbséget, és én nem félek a tisztességes jobboldaltól. Nagyon csodálkoztak a barátaim a nyolcvanas években, amikor azt mondtam nekik, hogy szerintem a Reagannek igaza van, és a Szovjetunió fel fog bomlani. Emlékszem, hogy György Péter is hogy csodálkozott, s máig is, ha találkozunk, csak ennyit mond, hogy emlékszik, én '83-ban azt mondtam, miért kell egy ekkora nagy országnak egyben maradnia. Én nem is emlékszem erre. Nekem speciel a jobboldallal sose volt bajom, az, hogy vannak a politikusok holdudvarában becstelenségek, az természetesen minden politikusra vonatkozik. Én például koncepció-nálisan nem tudom kifogásolni azt, ami a jobboldali kormány elmúlt négy évében történt, kivéve azt, hogy a parlamentnek, a sajtónak és a bíróságoknak kicsit megkaparták a felszínét, de hát az vitatható, hogy ténylegesen mennyire ártottak ezzel. Nem döntöttem el, hogy én most jobboldali vagy baloldali vagyok, mert bennem minden hang megszólal, s hagyom is, hogy megszólaljon.

– *Ami szerintem nagyon jó.*

– A baloldal, ugye, hisztérikusan támadja a jobboldalt, de hát ez a dolga, és a jobboldal meg hisztérikusan támadja a baloldalt, de hát ez a dolga. Én inkább misztikusan nézem ezt, mert a bal- és jobboldal eredetileg a Kabbalában a szigoroknak és a szeretetnek az oszlópa, amivel teremtette az úr a világot...

– *Melyik ebből a szeretet és melyik a szigor?*

– A baloldal a szeretet, azt hiszem, és a jobboldal a szigor, de ez rendezői jobb és rendezői bal. Én kétkezes vagyok, sose tudom, hogy melyik, melyik, és ha megkérdezik, hogy jobbra vagy balra kell fordulni, mutatom, hogy erre. Én nem tudom, mi az, hogy jobb- és baloldal.

– *Említetted a közös ősi eredetünket, zsidókét és magyarokét. Mennyire látod ezt a történelem-tudomány által alátámasztottnak, és könnyíti-e ez a létezésed?*

– Hát igen, én azért találtam meg ezeket az idevágó történelmi eszmefuttatásokat, mert nekem, mivel két gyökerű vagyok, könnyíti a létezésem. Ugyanakkor tudom, hogy vannak, akik Arthur Koestlernek a Kazár-könyvét hülyeségnek tartják, illetve ezeket a tényeket – amik biztos, hogy tények, az nem kérdés, hogy volt egy Kazár birodalom több száz évig, és a

magyarok is ott éltek, és az egy zsidó felső réteg volt, amely politikai okokból vált zsidóvá, betértek a zsidó vallásra, azért, mert a muszlim és keresztény, kelet és nyugat közötti ütköző állam volt. Ugyanúgy, ahogy Erdélyben is az unitárius Pécsi Simon azért lett kancellár több fejedelem alatt, mert mint zsidózó keresztényben, a muszlimok megbíztak benne, ugyanakkor a keresztényekkel is szót értett. Ilyen politikai helyzetek nem ritkán vannak, amikor a kettős vagy hármas szorításból éppen az ősi, eredeti zsidó vallás kerül ki egy-egy időre győztesen. Tehát az, hogy volt a Kazár birodalom, ahol a magyarok éltek, nekem egy szép elképzelés...

– *Van annak jelentősége, hogy zsidó vallás, de nem zsidó vér?*

– Én nem tudok semmit a biológiáról, én itt megint azt hiszem, hogy vannak olyan retorikai fordulatok, amelyek egy-egy korban nagyon fontossá váltak. Amikor megszűnt a vallás dominanciája, akkor ez a rasszizmus-elképzelés a Darwinból meg a többiekből nagyon hitelesnek tűnt a tömegeknek, de ettől még azt gondolom, hogy ha létezik is olyan, hogy genetikai marker egy bizonyos népre, akkor is az eredeti zsidók az nem egy etnikum volt, tehát én ezzel nem tudok mit kezdeni. És hát azonkívül, hogy ez egy szimbólum, persze, a vér az az élet.... Magánszinten én most nem tartom különösebben aktuálisnak, hogy veszélyesnek tartsam ezeket a különböző gondolatokat...

*„Nem mindjárt a tizedik fokozatban
kell haragudni az antiszemitákra”*

– *Nem veszélyre gondolok, inkább megint gazdagodásra. Ha nemcsak betértek lettek volna...*

– Nagyszerű, hogy betértek, s az Aba Sámuel családja eredetileg kabarok vagy kazárok voltak, ha jól olvastam valahol, és a Bethleneknek ők az ősei. Az biztos, hogy túlságosan messzire mennék, ha azt mondom, hogy Bethlen István idején sikerült visszacsinálni a numerus clausust például. De hát ezek olyan misztikus véletlenek... Amikor a Teleszky nevű pénzügyminiszter-helyettes, aki zsidó volt, rákérdezett, hogy Kozma Miklós hogyan utalt át a rádió bevételeiből a kormánynak, Bethlen István azt mondta neki, hogy aki ilyeneket kérdez, annak tudok mutatni egy gyorsabb utat Palesztinába. Tehát antiszemita fordulatokat viccesen használni, azt zsidók is szoktak. Azt hiszem, azt mindenki mindig pontosan érzi, hogy valaki rosszindulatú, gonosz módon használja ezeket a vér és talaj közeli metaforákat, vagy pedig viccesen és szeretettelien. A történelem pedig azt mutatja, hogy háromszáz évenként szoktak nagyon élesen felmerülni a zsidók elleni panaszok. 1048: kereszties háború. 1348: pestis, s az utána következő antiszemita támadások. 1648: Ukrajna – ez a Heckmann Hremiczky, mellesleg a Rákóczi szövetségese volt, háború folyt, s egy csomó faluban pogromok voltak. Utána 1948 a következő évszám, amikor újra kiéleződött, most a Közel-Keleten, a zsidóellenesség.

– *De volt közben 1812, szintén Ukrajna...*

– Minden évben történik valami, persze. Csak érdekes módon, háromszáz évenként vannak ezek a csúcspontok, nekem ez feltűnt, nem láttam megírva sehol. Ezt csak arra mondom, hogy most 240 év múlva jön el a Messiás egyes hagyományok szerint, aztán a többit majd meglátjuk. Most már feltalálják ezeket a pótszerveket, a pótmáját, a pótszívet, ilyesmit, s elképzelhető, hogy nekünk nem kell százévesen meghalni, esetleg csak kétszáznegyven évesen. S akkor elvben letelik az első hatezer év, amely az első próféta születésétől, Ádámtól tart odáig, és esetleg addigra több ember is rájön arra, hogy nem szabad ilyen véletlen eltéréseket annyira felfűjni, mert minden vallásban ugyanaz van: legyünk rendesek egymáshoz, és ne hergeljük egymást különösebben. Na most, én ennek biztos, hogy nem feleltem meg, mert nekem tuti, hogy volt öt-hat olyan gondolatom, amitől én is felháborodnék, ha nem én mondanám, és ha olyan felháborodós típus lennék. Szóval én nagyon aggódok, hogy ez az antiszemitizmus és ez az anti-antiszemitizmus középponti kérdéssé vált, lakmuszpapírrá. Mert szerintem az az érdeke az országnak, hogy ha van egy tisztességes jobboldal, és van egy tisztességes baloldal, ez nagyon jó, de az, hogy ilyenfajta módon kelljen állandóan védekezni, amikor nem voltam

sose baloldali, mert miért legyek baloldali. A Demszkynek szerintem egy nagyon jó elképzelése volt, hogy kommunisták nélkül is ment volna az SZDSZ-nek. A kommunistákkal szövetkezni szerintem nem jó, és saját maguk alatt vágják a fát. Senkivel nem tudom elhíttetni, hogy nem mindjárt a tizedik fokozatban kell haragudni az antiszemitákra, hiszen sok-sok szempontból megérthető, hogy más népekről igenis általánosításokat gondolunk, szabad azt mondani a franciákról, hogy békaevők, és így meg úgy szerelmeskednek, a zsidók meg igenis a történelemben rá voltak kényszerítve a pénzes és a kommunikációs központi szerepre, ami igenis nagyon sok helyzetben kínos. Tényleg vallásosnak kell lennie ahhoz, ugyanakkor lelkileg egyensúlyban, hogy valaki szeresse a zsidókat. Mégis baj persze, ha túl hangosak azok, akik nem kiegyensúlyozottak lelkileg és nem vallásosak, és ők arra használják a valóban meglévő negatív vonásokat a zsidóság történelmi és társadalmi szerepében, hogy megosszák, még hozzá egy ilyen rossz vonal mentén az egyes közösségeket. Szóval ez nekem furcsa, nem tudom, mit mondjak... Viktor rátalált arra, hogy legyenek zászlók a házakon. Ez nagyszerű. Tényleg jók ezek a kulturális rendezvények, akár a Millenárist nézem, vagy a Terror Házát... Persze, a pénzek és a koncepció vita folyik... Ki érdemli meg jobban, mint a Bereményi Géza, hogy kapjon egy milliárdot a filmjére, ha egyszer csak egy egymilliárd van. Talán a Jancsó kapjon? A Miki bácsit nagyon szeretem, a régi filmjei nagyszerűek, de igenis kapjon a Bereményi, aki ötvenvalahány éves! És igenis van olyan véletlen, hogy ő a haver, mit tudom én, kinek, és attól ismeri a Viktor, hát miért ne kapjon? Kis ország ez ahhoz, hogy mindenki tudjon kapni, és mindig minden igazság szerint legyen. Miért, hát Jancsó véletlenül nem azért kapott, mert véletlenül jóban volt Aczél Gyuri bácsival? Nekem nem Gyuri bácsi, mert ő rúgott ki az állásomból. De hát így megy ez az élet! El van túlozva ez a harag, ami a baloldaliak részéről itt megnyilvánul. Meg az a harag is, ahogy a jobboldal ágált Demszky meg a HIT Gyülekezete ellen, számomra ez is rejtély. Pedig, úgy tudom, nincsenek is annyira rosszban Viktor és a Demszky. Valahogy én mind a kettőjüket a legtehetségesebb magyar politikusnak tartom, és abban reménykedem, hogy most a választásokon kijön egy olyan eredmény, hogy igenis, üljenek le egymással és értsenek szót. Az lenne a legjobb, ha azok vezetnék az országot, akik a leginkább értenek hozzá. Mostanában már sokan mondják, hogy bezzeg az Antall. Száz százalék, hogy az Orbánra is azt fogják mondani öt év múlva, hogy az Orbán, az igen. Pláne, hogy ha most elveszíti a választásokat, sajnálni fogjuk. Pedig az, hogy határozott koncepciója van, és azt végig is viszi... Én azon tényleg nem tudok olyan nagyon sírni, hogy sérülnek baloldalinak nevezett érdekek. Hiszen nálunk a baloldal nem baloldali! A baloldal nálunk, úgy ahogy van, egy jobboldali párt, ezért igen, kissé szélsőjobbra tolódik populista mércével a jobboldal. De hát ettől még nem dől össze a világ! Éppenséggel nincs errefelé háború. Persze lehet, hogy lesz. Mert azzal érvelnek, hogy veszélyes nagyon behergelni a népet. Mert az tény, hogy van egy tájékozatlan és érzelmileg éretlen tömeg, amelyeknek nem tesz jó, ha ilyen ostobaságok, mint amilyen az antiszemitizmus, szalonképpéssé vannak téve. De az nem igaz, hogy most szalonképpéssé lenne téve. Egyszerűen demokráciában megoldhatatlan, hogy szájkosárral mászkáljanak az emberek. Talán jó is, hogy vannak, mert érdemes észrevenni, hogy bizonyos viselkedéseket, bizonyos dolgokat a zsidókhoz kapcsolnak, amelyek amúgy is tényleg problematikusak. Ezek mind ilyen erkölcsi dolgok. Nem lehet kötelezővé tenni, hogy az emberek ne szeressék a meztelen nők fotóit. De nem kell azt gondolni, hogy az nem egy szomorú dolog, hogyha ezek vannak a központjában egy kulturális életnek. Nem tudom. De az is biztos, hogy az is lehetetlenség, hogy álszent módon, álvallásos díszletek között úgy csinálunk, mintha nem is vennénk emberszámba, aki ilyen közönséges. Igazából az emberi nyelvben van egy olyan egysíkúság, amely lehetetlenné teszi a valóság sokoldalúságának a jó kifejezését. Nem lehet, nem tudok úgy fogalmazni, hogy valahogy tényleg érzékeltessem azt, hogy azt sem tartom tragédiának, hogy ha a baloldal győz. Semmi baj nincs, hogy ha váltják egymást. Mind a kettőben vannak pozitív és negatív vonások, és mind a kettőnek az ember a maga szempontjából a jó oldalát is láthatja. Nem

gondolom azt se bajnak, ha tovább megy ez a kormány, de nem azért kell leváltani, mert olyan szörnyű bűnöket követett volna el. Amit hibájául rónak fel, a nagy határozottság, így lehet csak politizálni, így lehet csak egybetartani egy pártot. Azt mondják, olyanok, mint a bolsevikok. Tényleg ellenszenves, de nem azért, mert olyanok, mint a bolsevikok, hanem mert a bolsevikok is kénytelenek voltak egy velük nagyon ellenséges közegben egy teljesen új nyelvet és politikai kultúrát „kialakítani”. De mivel ez ötven éve volt, s ázsiai volt a főhatalom, ezért sokkal kíméletlenebb volt: tragédiák, gyilkosságsorozatok kísérték.

– *Végiül is, ami itt Magyarországon zajlik, az egy sima politikai csetepaté, vagy valóban a törzsi ellentétek táplálta gyűlöletek, indulatok feszülnek egymásnak?*

– Nem érzem így, talán mert nekem nehezen megy a gyűlölet és utálat. Én azokra tudok haragudni, akik gyűlölködnek és utálkoznak, akármely oldalon. Hogy hogyan lehet ebből kimaradni? Azon vagyok, hogy kimaradjak. Ez némileg talán az életszínvonalamon is látszik.

– *Márhogy olyan alacsony?*

– Igen. Se kocsim, se nyaralóm, se cégem, se állásom nincsen.

„NEM FOGLALKOZOM VELE, KI A PATRIÓTÁBB”.

Beszélgetés Kuncze Gáborral, az SZDSZ elnökével

„Nemzeti” körökben sem ő, sem pártja nem túl népszerű, s még így is nagyon finoman fogalmaztunk. Jobban megközelíti a valóságot, hogy a Szabad Demokraták Szövetsége, elnökével együtt, a legfőbb ellenség, s „odaát” szívből és „lelkesen” utálják. Kicsi tehát a valószínűsége, hogy osztatlan elismerést arassak, amikor a 2002. január 10-én készített interjú alapján megállapítom: Kuncze Gábor őszintén beszél, teljesen világos az álláspontja, még akkor is, amikor egyenesen megmondja, miről, miért nem akar beszélni. Olyan politikus képe rajzolódott ki, akit már a piarista gimnáziumban eltöltött évek is arra neveltek, ne fogadja el a dogmákat, sémákat; ilyen értelemben kerüli az ideológiákat, keresi a gyakorlati megoldásokat. Úgy véli, a vitának ezeken (a megoldásokon) kellene zajlania, és nem azon, hogy ki nemzeti, ki nemzetellenes, ki tevékenykedik a hazáért, és ki hazaáruló. A SZDSZ-t nem tartja kevésbé nemzetinek, mint a többi pártot; szerinte a párt tiszteletben tartja a hagyományokat, de azon a helyen kezeli őket, ahol most – megítélése szerint – lenniük kell. Ám úgy látja, hogy a Fidesz „nemzeti” politikát folytató pártként egy jól kiszámított politikai kalkulációnak megfelelő szerepeket játszik. Arra a kérdésre, hogy az SZDSZ milyen módon kötődik a hazai és nemzetközi zsidósághoz, ezt feleli: pártja liberális párt. Eltévedhetünk a különböző csapdák között, ha ezt megpróbáljuk feldúsítani vagy „lebutítani” származási vagy etnikai alapon. „Ezért nem megyek bele ebbe a kérdésbe.”

*

– Ön a Keresztúton egyik kérdésemre azt válaszolta, hogy tizenegyedik éve nem érti, mi az, hogy nemzeti és nem nemzeti. Nem érti vagy nem akarja érteni? Mert esetleg értelmetlennek és feleslegesnek tartja ezeket a fogalmakat a magyar pártokra használni?

– Magukat a fogalmakat természetesen pontosan értem. Amit én nem értek, az az, hogy hogyan sikerült egy olyan hangulatot kialakítanunk, amelyben a részt vevő felek bármelyike mondhatja a másíkról, hogy az nemzetietlen, én meg bezzeg nemzeti vagyok. Hogy lehet az, hogy bármelyik demokratikusnak tekinthető párt kétségbe vonhatja a másíknak a törekvéseit arra vonatkozóan, hogy ő is szeretné, hogy ez az ország, ez a nemzet lépne előre. Valójában itt a vitának a megoldásokon kellene zajlania, és nem azon, hogy nemzeti, ki nemzetellenes, ki ténykedik a hazáért, és ki hazaáruló. Ha az ember különböző demokratikus országok életét figyeli, akkor ilyen típusú vita ott nem szokott lenni, ez speciálisan minket jellemez.

– A rendszerváltozás első szabad választása előtt a Nyilvánosság Klub azt kezdte el számolni, hogy A Hétben és a Híradóban hányszor hangzik el a „nemzet”, a „magyar” és a „falu” szó. Nyilvánosan levonták azt a következtetést, hogy e szavak elszaporodása miatt háttérbe szorulnak a polgári értékek, tért nyer a nacionalizmus. Távol esik-e az igazságtól, ha azt mondom, hogy a szabad demokraták és a Nyilvánosság Klub hangadói között nagy a szellemi rokonság?

– Válasszuk ketté a dolgot! Az, hogy a rendszerváltozás fordulóján ezek a kifejezések hirtelen sokkal többször fordultak elő, mint a korábbi időszakban, azt én teljesen természetesnek gondolom, mert az 1990 előtti négy évtizedet éppen nem a nemzeti sajátosságokra való figyelés jellemezte, hanem az országot megpróbálta valamilyen szempontrendszerbe besorolni, ami inkább internacionalistának volt nevezhető. Megjegyzem, ezt az ország egyébként rosszul élte meg. És mondhatjuk, hogy ezt az akkori demokratikus ellenzék is rosszul élte meg. Ha valaki az akkori szamizdat-irodalmat tanulmányozza, akkor ott mondjuk Erdéllyel vagy a határon túli magyarokkal foglalkozó cikkek is szép számmal fordulnak elő, ahogy a

magyar sajátosságokra való hivatkozás is nagy súllyal van jelen. Ezért aztán ez a fajta vizsgálat – amelyre egyébként én nem emlékszem, hadd tegyem hozzá – számomra semmiképpen nem azzal az eredménnyel jár, hogy a nemzeti léttel kapcsolatos kifejezések elszaporodása egyenlő lenne a nacionalizmus erősödésével. A nacionalizmus erősödése azonban ettől függetlenül megfigyelhető volt.

– *Egyik könyvemben a Félélmek korának neveztem azt az időszakot, amikor még a szabad választások előtt a kádári rendszer ellenfelei egymás ellen fordultak. A nacionalizmustól való félelem a szabad demokraták meghatározó személyiségeire is kiterjedt. Ön nem így látja?*

– Ez most megint egy másik pálya. Nacionalizmuson, ugye, most a nemzeti vonal szélsőséges megnyilvánulásait értjük? Ez a nacionalizmus ennek az országnak már nagyon sokszor okozott kárt, és az már érzékelhető volt '88-89-ben is, hogy egy ilyen irányú elmozdulásra is számítani lehet. Ez ugye megint magyarázható azzal, hogy negyven éven keresztül ezt a fajta érzést, szemléletet – mindegy, hogy minek nevezzük – mesterségesen elfojtották. Egy csomó dolog megvitatatlan, kibeszéletlen maradt, nyilván ennek tudható be, hogy szélsőséges – szélsőségesen nacionalista – nézetek is kezdtek felbukkanni, erőre kapni. És erre a veszélyre az SZDSZ felhívta a figyelmet. Mert ezt a veszélyt már érzékelték akkor is. Egyébként azt, hogy ez a veszély valóban létezik, napjaink történései igazolják.

– *Visszamennék a történelembé, mégpedig Pelle János segítségével, akinek nemrég jelent meg a könyve Jászi Oszkáról. Pelle azért is érdekes most nekünk, mert egyik aláírója annak a levélnek, amelyben hazai magyar zsidó értelmiségiek Izraellel való szolidaritásuknak adnak hangot, ám e könyvben egyetértőleg idézi Szekfü Gyula véleményét a polgári radikálisok vezéralakjáról. „Szekfü Gyula Jászit és a mögötte álló értelmiségi csoportot egyszerre vádolta az antiszemitaizmus gerjesztésével, felszínességgel, elvtelenséggel és doktriner elfogultsággal. A polgári radikálisok minden bűne a zsidóság fejére szállt, pedig ilyen bűn elég sok volt. A párt tagjai kitűntek minden magyar specifikum lebecsülésében. (...) Gyökértelenségüket mi sem mutatja inkább, mint hogy ez a polgári párt kénytelen volt a polgárság esküdt ellenségével, a szociáldemokráciával barátkozni” És akkor most jöjjenek a kérdések! Először is: van-e, volt-e hajlandóság az SZDSZ-ben a magyar – és tegyük hozzá: keresztény – specifikumok lebecsülésére? Gondolok itt a micisapkára vagy a cápalátogatásra például.*

– Szerintem nem volt, és ma sem érhető tetten. Most lehet itt egyedi megnyilvánulásokra hivatkozni és utána mindjárt azonosítani az SZDSZ-szel, csak hogyha ezen az úton haladunk, akkor én nem tudok olyan pártot, amelyikhez valamelyik közel álló személyiség ne mondott volna valami olyat, amivel ha a pártot azonosítom, akkor hová jutunk?! De tény, hogy az SZDSZ máshol fogta meg a dolgok lényegét, más módon képzelte el az ország jövőjét, kevésbé akart a múltból meríteni olyan szimbólumokat, amelyek valamikor nagyon fontos szerepet tölthettek be, de amelyeknek az SZDSZ véleménye szerint a jövőre nézve tényleges – közjogi vagy egyéb meghatározó – szerepük nincsen. Tiszteletben tartja tehát a hagyományokat, de azokon a helyeken kezeli őket, ahol most – megítélése szerint – lenniük kell.

– *Nem valamiféle gyökértelenségre utal-e, hogy az SZDSZ 1994-ben „kénytelen volt” a polgárság addigi esküdt ellenségével, a szocialistákkal kormányra lépni?*

– Nem volt kénytelen kormányra lépni. Ez semmilyen gyökértelenségre nem utal, ez fel sem vethető. Azt gondoljuk meg inkább, hogy 1988-90-ben a rendszerváltás volt a tét. 1994-ben pedig az volt a kérdés, hogy tovább lehet-e vinni a rendszerváltás lendületét. Ekkor már a közjogi részen, a politikai berendezkedésen lényegében túl voltunk, de ezt az intézményrendszert is erősíteniünk kell, s főleg hátra volt még a gazdasági rendszerváltás. Az SZDSZ '94-ben azért vállalta a koalíciót a szocialista párttal, hogy segítse továbbvinni a rendszerváltás folyamatát. Ma, amikor ugye 2002-t írunk, ezt már visszamenőleg mindenki megkérdőjelezi, mert hajlamos mindenki elfelejteni, hogy 1994-ben a közvélemény-kutatások szerint az emberek elsöprő többsége várta el az SZDSZ-től, hogy ha már behívták koalícióba, menjen be. Kinek-kinek mások voltak a szempontjai. Az SZDSZ-esek nyilván azt mondták,

próbáljon meg minél többet megvalósítani az elképzeléseiből. Voltak olyanok, akik azt mondták, legyen csak ott és kontrollálja a szocialistákat. És nyilván a szocialista szavazók azt akarták, hogy legyen egy partnerük, ne legyenek egyedül. Ezért aztán konzervatív és nem konzervatív beállítottságú, szemléletű emberek, sőt, politikusok is azt mondták az SZDSZ-nek, hogy menjen be a koalícióba.

– *Tehát konzervatív politikusok?*

– Persze. Ha most megmondanám, hogy MDF-es politikusok közül kik kerestek meg ezzel, nagyon érdekes lista jönne össze.

– *Úgy gondolták, hogy még mindig jobb a rendszerváltozás szempontjából...?*

– Így van! És hadd tegyem hozzá, hogy külföldről is kaptunk ilyen típusú biztatást. Az SZDSZ vállaljon kormányzati szerepet, azok ugyanis, akik minket segíteni, támogatni akartak külföldön, sokkal jobban tudják „eladni” az országot akkor, ha nem egyedül az utódpárt áll ott a kormánynál, hanem az egyik rendszerváltó párt is mellette van.

– *Növelhette-e a zsidósággal szembeni ellenszenvet – magyarul: gerjeszthette-e a magyarországi antiszemitizmust – az SZDSZ felszínessége, elvtelensége, doktriner elfogultsága? Mondhatjuk-e azt, hogy az SZDSZ közvetve komoly szerepet játszott a MIÉP megszületésében és megerősödésében?*

– Miután az SZDSZ szerintem nem elvtelen, nem doktriner és nem felszínes, ezért a válaszom már eleve: nem. Ami pedig a MIÉP létrejöttét illeti, annak a Magyar Demokrata Fórumon belüli okai voltak. Kár itt külső okot keresni ennek a háttérében.

– *Nem mondható-e mégis az SZDSZ-ről, hogy amikor oly erőteljesen félt a nacionalizmustól, ennek gerjedésétől, ezzel az egyébként egészséges mértékű nemzeti kötődés ébredését, jelenlétét is hajlamos volt elutasítani?*

– Ez az állítás egyszerűen nem állja meg a helyét! Az SZDSZ nem utasította el. Az SZDSZ akkor lépett fel, amikor szélsőséges formában és kirekesztő módon jelent meg, tehát nacionalizmusként. Amikor valakik meg akarták mondani, hogy ki a magyar, ki a nem magyar, ki a nemzeti, ki a nem nemzeti. Akkor, amikor ez a szélsőségbe hajló nacionalizmus valakiket – legalábbis szavakban – fenyegetni kezdett. Mert lehet itt hivatkozni Jászi Oszkára meg a pártjára, csak nem szabad elfelejteni, hogy közben volt itt egy második világháború, és ennek Magyarországon is mindenféle következményei voltak. És az a fajta nacionalizmus, amely egészen a szélső pontig elment, s aminek rettenetes következményei voltak az országra nézve, bizonyos emlékeket gerjeszt egyesekben. És amikor olyan kifejezéseket hallanak, amelyek emlékeztetik őket azokra az időkre, akkor bennük félelmek gerjednek. Ha tetszik, ha nem, tudomásul kell venni, és ez még akkor is igaz, ha nincs esélye annak, hogy a hasonló szavak mögött esetleg valami hasonló megtörténhessen.

– *Megjegyzem, Jászi Oszkára természetesen azért hivatkozom, mert indulásakor az SZDSZ az ő nevét is zászlajára tűzte, tehát példaképként állította maga, illetve a rendszerváltoztató törekvései elé. Ami pedig a félelmek gerjedésének okát és természetét illeti, teljesen egyetértek önnel. De a félelem létezéséből az is következik, hogy többször mondták ki valakire, hogy nacionalista, antiszemita, mint ahányszor valakikben ezek a szélsőséges érzületek, kirekesztő törekvések valóban feltámadtak, gyökeret vertek volna. Ezért hiszem azt, hogy szerepe lehetett a szabad demokratáknak és holdudvaruknak abban, hogy elhamarkodott, igazságtalan ítéleteikkel némelyekből kiváltották azt a hamis érzést, hogy ezek nem igazi magyarok, ezek idegenszívűek.*

– Na ez egy hülyeség! Mármint ez a végső következtetés. Viszont menjünk vissza egy picit a kilencvenes évek elejére, mert azért a problémák ott kezdődtek! Az biztos, hogy akkoriban megfigyelhető volt, hogy a viták közepette – most nem tudom megragadni azt a pillanatot, mikor történt először – egyszer csak kisiklottak a dolgok. A vitatkozó felek álláspontja elkezdett kihúzni a szélső pontok felé. Jeszenszky Géza például azt mondta, kizárólag azok

képviselik a nemzetet, akik most éppen kormányon vannak.⁴⁵⁸ Aminek ugye az lett a következménye, hogy a Fidesz és az SZDSZ kivonult a parlamenti ülésről. Jeszenszky szerintem nem gondolhatta egészen így, ahogy mondta, az ő korábbi munkásságában ez nem volt benne. Csak ez is mutatja, hogy akkor a viták hogyan zajlottak éppen, hogyan ment ki a szélső pontra egy vélemény, amely nyilván nem akart ennyire kimenni. Jellemzi a helyzetet, hogy ez után a rosszul sikerült parlamenti felszólás után nem mondta senki, hogy na jó-jó, ez egy kicsit valóban túlzás volt, bocsánat, hanem kiálltak Jeszenszky mellett, és ezzel még jobban elmérgesedett a helyzet. A másik oldal meg felhívta az ezek szerint valóban létező nacionalizmusra, a valóban kibontakozó veszélyekre a figyelmet. Tulajdonképpen itt kezdődött az ilyen típusú szembenállás, ami 1998 után mintha még erőteljesebbé vált volna, mintha még keményebb lenne, s kettéosztja a magyar társadalmat. Mert ma már erről van szó.

– *Jászi Oszkár bécsi emigrációja idején ezt írja Naplójában Károlyi Mihályról, akinek kormányában nemzetiségi miniszteri posztot töltött be: „Az emigráció magányában és letört-ségében a legteljesebben szocialista, mégpedig baloldali szocialista lett. Lelki állapota jelenleg, úgy látom, alig különbözik egy húszéves marxistától.” Károlyi egyébként a harmincas évek elején ellátogatott a Szovjetunióba, felajánlotta a szolgálatait, még azt is, hogy belép a kommunista pártba. A kérdésem: Fodor Gábor és más SZDSZ-es prominensek mai kiállása Károlyi Mihály mellett nem annak a demonstrálása-e, hogy ha már választhatunk, inkább az internacionalizmust támogatjuk a nacionalizmus ellenében?*

– Amiről beszélünk, az időnként a magyar liberalizmusnak, időnként meg a magyar progresszióknak a története...

– *Meg a magyar internacionalizmus története. Hiszen Jászi – Marxhoz hasonlóan – úgy vélekedett, hogy a zsidóság emancipációját az emberiség felszabadításán keresztül lehet elérni. Amikor tehát a nacionalizmus és a szocializmus között kellett választani, Jászi Oszkár, a radikális polgárság képviselője egyértelműen az utóbbit választotta. 1920-ban a cseh, román, szerb megszállókkal alkudozott – Landler Jenővel együtt – Horthy Miklós ellenében. Emigrációs hadsereg létrehozásához kért támogatást, hogy bevehesse az ország konszolidálásán fáradozó Horthy ellen!*

– Igen ám, csak hogy ez magyar történelem, amiről beszélünk, nem feltétlenül Marx Károly története. Amikor Károlyi Mihály fellépett, azt az időszakot progresszívnek érzem, ahhoz képest, ami azt megelőzően volt. Horthy fellépését meg nem szívesen nevezném konszolidációnak. Azzal együtt sem, hogy a magyar történelem szemétdombjára való véres diktatúrának tekintem a '19-es vörös terrort. De ehhez képest sem tekintem konszolidációnak mindazt, ami ezt követte a különböző különítményekkel, a válaszul adott terrorral.

– *A különítmények után Bethlen István jött...*

– Igen, csak az a probléma ezzel, hogy a tizenkilencedik század polgárosodása, a századvégi nagyon erős, soha nem látott polgári fejlődés Magyarországon 1919 után visszafelé fordult, lelassult, végül, ugye, a második világháborúban való szégyenteljes részvételünkbe torkollott. És ez az időszak azért mégsem tekinthető már a magyar történelem rendkívül progresszív időszakának... Lett volna erre, a progresszióra, újra lehetőség 1945 után, de hát aztán az ismert körülmények miatt az megint elakadt. És most 1990 után megint lehetőséget kaptunk. A nagy viták most arról szólnak, hogy vajon az az irány, amit mi felvesszünk, az milyen legyen, mennyire alakítsunk egy modern országot, és mennyire révedjünk a múltba. És itt sajnos megint kihúznak az álláspontok a szélekre. Mert én nekem semmilyen problémám nincsen

⁴⁵⁸ Jeszenszky Géza valójában ezt mondta: „...engedtessek meg nekem feltételezni, hogy a mi kormánykoalíciónk pártjai jóval hitelesebben képviselik a nyugati civilizáció, a nemrég még leki-csinylően polgárinak nevezett demokrácia, mind a maradisággal, mind a radikalizmussal, mind a szocializmussal szembenálló és szép magyar kifejezéssel szabadelvűnek nevezett politikai eszmék, nem utolsósorban pedig a magyarság nemzeti értékei és érdekei iránti elkötelezettséget, mint a tisztelt ellenzék sok tagja.” (<http://www.mkogy.hu/naplo34/039/0390151.html>) – a Szerk. megjegyzése.

azzal, hogy miközben a jövő Magyarországot építjük, figyeljünk a saját hagyományainkra, s vita szerintem csak abban van, vagy abban lehetne, hogy ezeket a hagyományokat mennyire építsük bele a jövőbe követendő megoldásainkba, vagy pedig mennyire legyünk rájuk tekintettel, de egyébként csináljunk valamit, ami a modern követelményeknek felel meg, ami az országot valóban ráteszi arra a robogó vonatra, ami az egységesülő és nagyon gyorsan fejlődő Európát jelentheti számunkra.

– *Nem hagyhatom megjegyzés nélkül, hogy a Bethlen Istvánnal kezdődő időszakot én egészen másképp ítélem meg, de most az ön véleményére voltam kíváncsi. Visszatérve a mába: hogyan került Kuncze Gábor, a piarista az SZDSZ-be?*

– Most itt annak, ugye, hogy valaki piarista, vagy nem piarista, az én megítélésem szerint nincs jelentősége, bár szívesen beszélek erről is. '88-89-ben látszott, hogy itt változások lehetnek, s ha valaki érdeklődött a közélet iránt, akkor a sajtóból, a televíziós és rádiós vitákon keresztül figyelemmel kísérhette azokat a vitákat, amelyek arról szóltak, hogy milyen is legyen ez az átalakulás. És én akkor úgy ítéltam meg, hogy a Szabad Demokraták Szövetsége tagjainak van olyan koherens elképzelérendszerük, amely számomra szimpatikus volt, világos és elfogadható. És azoknak az embereknek, akik ezt akkor a nyilvánosság előtt megszemélyesítették, a demokratikus ellenzékbeli múltjuk révén van olyan személyes hitelük is, amivel elképzeléseiket nagyon jól tudják a nyilvánosság előtt képviselni.

– *Úgy tudom, nem ők voltak az elsők, akik megkeresték önt.*

– Való igaz. Kollegáim, ismerőseim között sokan voltak olyanok, akik a Magyar Demokrata Fórumban már aktívan tevékenykedtek, és csábítottak, hogy lépjek be oda. Ott is volt nálam az MDF belépési nyilatkozata.

– *Mi tartotta vissza attól, hogy oda lépjen be?*

– A televíziós viták alapján a másik elképzelérendszer, ami egyébként szimpatikus volt, és sok mindenre megoldást ígért, az a Magyar Demokrata Fórumé volt. Különösen attól kezdve, hogy Antall József fellepett a nyilvánosság előtt. Ott, ugye, volt egy olyan játék, hogy Csegey Dénes volt az, aki szenvedélyektől átítatva tulajdonképpen elfogadható dolgokat mond, a későbbiek során pedig Antall József volt az, aki higgadtan, egy egységes rendszerbe foglaltan tudott beszélni az országról. A vitatkozó felek álláspontjaiból azonban nekem többnyire a szabad demokratáké volt a szimpatikus. Ami pedig a konkrét kérdést illeti: Tökölön, ahol én azóta is élek, az MDF egy toborzó gyűlést tartott. Én erre lementem, két előadó volt ott a Fórumból. Az egyik Dénes János, akinek ismeretes a '90 utáni pályafutása, az élete egyébként tiszteletre méltó számomra. A másik pedig egy szigetszentmiklósi iskolaigazgató volt, aki a mostani választásokon, csak melleleg mondom, a MIÉP jelöltjeként indul. Én őket, kettőjüket meghallgattam, s utána éreztem, hogy nem ez az a párt, ahová én a közeljövőben be szándékozom lépni. Hozzáteszem, ez olyan élmény volt számomra, hogy az SZDSZ-be se léptem be, csak valamikor '92 végén.

– *A különféle indítékok megértése miatt fontos lenne pontosabban tudni, hogy voltaképp mi riasztotta önt.*

– Én hőzöngésnek éreztem, amit mondtak, sokszor nem tűnt igaznak, a megoldási javaslatokat kivitelezhetetlennek gondoltam. S már ott megjelent egyfajta kilökése, kirekesztése az ország egy részének a jövőből. És hogy itt térjek vissza a piarista iskolára: azt nem szabad elfelejteni, hogy én '65-69 között jártam a piaristákhoz, ott akkoriban egy nagyon nyitott szellemű nevelés folyt. Minket arra tanítottak, hogy ne fogadjuk el kritika nélkül a minket körülvevő világot, mert nem biztos, hogy az a létező világok legjobbika. Olyan olvasmányokat adtak a kezünkbe, amikkel felnyitották a szemünket. Kifejezetten vitatkozó szellemű iskola volt, kollégiumban laktunk, nem volt más dolgunk, mint olvasni, beszélgetni, a belső vitakörökben vitatkozni. Vagyis belőlem a piaristák neveltek egy világra nyitott, mindig érdeklődő, az újat kereső és a dogmákat, sémákat el nem fogadó embert. Ezért én azóta is hálás vagyok nekik.

– *Somogyi János, aki egyébként belülről ismerhette az SZDSZ-t, azt írta nemrég a Magyar Nemzetben, hogy Tölgyessy Péternek azért kellett mennie a párt éléről, mert patriótább pártot szeretett volna csinálni a Szabad Demokraták Szövetségéből. Ez pedig a párt prominenseinek sehogy sem tetszett.*

– Tölgyessy Péter valóban konfliktusba került az SZDSZ vezetésével, és ő akkor ott egy nagyon jó belső kampánnyal megnyerte az elnökválasztást. De egy év alatt kiderült, hogy az a politikai elképzelésrendszer, amit ő felvázolt, nem vezet sikerre, vagy ő nem tudta sikerre vezetni. Ennek volt a következménye, hogy 1992-ben egy éles versenyben egyébként, de Pető Ivánt választotta meg a tagság Tölgyessy ellenében. Ő tag maradt különben, sokszor kritizálta az SZDSZ különböző döntéseit, politikai állásfoglalásait, majd végül kiült a frakcióból, '98-ban pedig a Fidesz színeiben indult. Őt melleleg nagyra tartom, és a mai napig jó viszonyban vagyunk. Neki egyébként sokszor volt igaza ezekben a belső vitákban, amint az utóbb kiderült, de sokszor nem volt igaza, ami utóbb szintén kiderült. S noha nagy veszteségnek tartom a kiválását, különösen búsongani rajta nem látom értelmét.

– *Leginkább miben volt igaza? Nem csakugyan abban, hogy szerette volna, hogy az SZDSZ szervezesebben illeszkedjen a magyar közéletbe, kulturális és politikai életbe, vagy mondjuk úgy: hogy legyen patriótább?*

– Bár ez tőle tételesen is elhangzott – a patriótább párt kifejezés –, de én mégsem ebben látom a dolog lényegét. Az, hogy mit akart, szavakban ugyan megnyilvánult, de tettekben soha nem volt képes végrehajtani, ezért aztán ő egy ilyen behajthatatlan ígérete maradt a pártnak.

– *Nem azért nem tudta végrehajtani...?*

– Az biztos, hogy a gyakorlati lefordítására nem került sor, de erről én még vitatkozni se vagyok hajlandó, mert nem látom semmi értelmét. Én ugyanis nem gondolom azt, hogy az SZDSZ ne azért tevékenykedne, hogy ez az ország minél jobban jöjjön ki a rendszerváltásból, és minél több előnyét tudja a maga számára megszerezni az európai csatlakozásnak. És ha én így tekintek az SZDSZ-re, akkor nem tudok arról vitatkozni, hogy ki a patrióta, ki a patriótább, meg ki a legpatriótább.

– *És arról sem, hogy miért jut egyáltalán ilyen következtetésre Tölgyessy Péter?*

– Ez is egy belső vitának volt a következménye, hogy egy ilyen szöveget elmondott, és én ebből semmilyen messzemenő következtetést a pártra nézve levonni nem tudok.

– *A Fidesz talán annak köszönheti sikerét, hogy egyszerre veszi komolyan a szent koronát és a gazdasági növekedést. Ugyan megkérdőjelezhetetlen számomra, hogy az SZDSZ magyar párt, hogy ekként a nemzet szerves része...*

– Na ugye, már volt értelme a beszélgetésünknek!

– *...ezzel együtt úgy vélem, vannak fokozatok a tekintetben, hogy valaki mennyire meri súlyán kezelni a szent koronát, vagy pedig ezt összeférhetetlennek tartja az ország képzelt vagy valóságos progressziójával. Úgy vélem, ahogy hajdan Jásziék is elsősorban az univerzális, a nemzetközi fejlődés fontosságát tartották szem előtt, s kevésbé tulajdonítottak jelentőséget a nemzeti jelképeknek, a nemzeti kötődés erősítésének, ma az SZDSZ is inkább a globalista folyamatok támogatásától várja, hogy az ország sikeresen tudjon helyt állni a világversenyben.*

– Én nem így látom. Most nincsenek itt a Fideszesek, ezért csak egy mondattal intézném el őket: szerintem ők egy jól kiszámított politikai kalkuláció mentén szerepeket játszanak. De ettől teljesen függetlenül az a vita valóban létezik, hogy milyen szerepe van a szent koronának ma Magyarországon. Vannak, akik azt mondják – valamilyen módon a szentkoronát visszahozva –, hogy a korona mindig is megtestesíti az ország egységét, közjogi rendszerét, ezért ilyen értelemben a jövőre nézve is közjogi funkciója van, s a parlamentben elhelyezve a korona jelenti tulajdonképpen a történelmi Magyarországot. Most ezzel szemben az SZDSZ azt mondja, hogy valóban, a korona a legszentebb ereklyénk, nagyon fontos szerepe volt a történelmünk bizonyos időszakaiban, ma azonban a közjogi berendezkedésünket, rendszerünket

illetően nincs ilyen szerepe, ezért nem is lenne szabad ilyenfajta szerepet tulajdonítani neki. És ettől kezdve nem kell vitatkozni a koronáról. Nem arról van tehát szó, hogy az SZDSZ ne ismerné el a jelentőségét, vagy hogy ne gondolná azt, hogy a szerepe időnként nagyon pozitív volt. Érdekes módon a szent koronát a magyar nemesség olykor az uralkodó ellenében volt képes felhasználni. Ez abban az időben mégiscsak progresszívnek volt tekinthető. Ezeket mind el lehet ismerni, de semmi nem következik ebből a harmadik évezred Magyarországra nézve.

– *Az SZDSZ milyen módon kötődik a hazai és nemzetközi zsidósághoz? Ha van ilyen kötődés: nem lenne-e jól a pártnak, ha ezt nyíltan, következetesen vállalná?*

– De hát a Szabad Demokraták Szövetsége egy liberális párt, liberális filozófia mentén szerveződött, ennek a képviselőjére jött létre, és liberális pártként ezen elvek mentén képviseli el az ország jövőjét és ezen elvek mentén teszi meg a különböző javaslatait. Ebből a pozícióból ennél tovább lépni nincs értelme: az SZDSZ nem etnikai alapon szerveződött párt, és erről a kérdésről nem is vagyok hajlandó többet mondani, mert nem látom értelmét.

– *Nem lehetne megkeresni azokat a szavakat, amelyek segítségével azt juttathatnánk kifejezésre, hogy nem véletlen, hogy a hazai zsidóság akár szavazataival, akár megnyilvánulásaival inkább az SZDSZ-hez kötődik, mint mondjuk a MIÉP-hez, amelyről esetleg úgy véli, hogy léteiben fenyegeti? Megkeresni azokat a szavakat, azokat a valóságot valóságosan tükröző szavakat, amelyek inkább tisztáznak, mintsem eltakarnak összefüggéseket?*

– Szerintem most sem takarnak el semmifajta összefüggést, de ilyen módon közelítve a dolgot mégiscsak politikai filozófiák képviselőjét származási vagy etnikai alapon akarnánk levezetni. Én meg ezt nem szeretném. Erről van szó.

– *Akkor meg mit lehet olyankor csinálni, ha egy létező dologról egyfelől szólni akarok, másfelől el akarom kerülni, hogy szavaimból veszedelmes következtetéseket vonjanak le? A között a szerintem két hamis állítás között, hogy az SZDSZ zsidó párt volna, vagy hogy semmi közük a zsidósághoz, szerintem meg lehet találni azokat a kulturált megfogalmazásokat, amelyek egyfelől igazak, másfelől veszélyeket sem rejtenek magukban.*

– Én meg azt gondolom, hogy ha egy pártról beszélünk és egy filozófiai irányról beszélünk, akkor eltévedhetünk a különböző itt felálló csapdák között, ha ezt megpróbáljuk feldúsítani vagy lebutítani származási vagy etnikai alapon. Ezért nem megyek bele ebbe a kérdésbe.

– *De nem gondolja, hogy ez is egy csapda: nem beszélni valamiről?*

– Nem gondolom, mert ez egyfajta sztereotípia, amit az SZDSZ-szel kapcsolatban fel szoktak állítani, én meg nem akarom megengedni, hogy ez a sztereotípia erősödjön.

– *Nem gyengülne inkább, ha valamit mondhatnánk erről?*

– De miért kéne erről bármit is kimondani?

– *Mert esetleg nagyon vaskosak és hamisak a sztereotípiák.*

– Na most, miért kezdjek el hamis sztereotípiákat magyarázni? Hogy hátha azokban a hamis sztereotípiákban mégis van valami valóság alap...?

– *Mert a hamis sztereotípiák itt Magyarországon is ártalmas gondolatokra, veszedelmes megnyilvánulásokra vezethetnek.*

– Akik ezekben a sztereotípiákban hinni akarnak, és akiknek ezek az ártalmas gondolatok élvezetet okoznak, azokkal nekem már nem sok vitám lehet, meggyőzni úgyse nagyon fogom őket. Ezért aztán inkább lemondok róluk és nem foglalkozom velük.

A DACOS DÁVID-CSILLAGOS⁴⁵⁹

Beszélgetés Dr. Fónagy János miniszterrel

Egy zsidó miniszter az antiszemitának festett Orbán kormányban. Zsidó, mert annak született, nem tehet róla. Zsidó, mert ha zsidóságaért bántják, nem hajlandó „kussolni”; dacból hordja nyakában a Dávid-csillagot. Olyan magyar, aki ha milleniumi zászlót ad át, akár hetvenedszer is a hatása alá került. Olyan magyar, aki ezen a tájékon azt kutatni, ki magyar, ki nem magyar, ostobaságnak tartja. Olyan zsidó magyar, aki ha begombolja ingét, nem látszik rajta, hogy zsidó; aki bemutatkozási ceremóniájában mindig elmondja, hogy ő zsidó. Nem szereti azt hallani, hogy „pedig te rendes ember vagy”; s nem szereti, ha más feszeng, mert „a lendület” mondat vele valamit, „miközben tényleg egy rendes ember, és tényleg nem azért mondja”. Olyan hivatalnoktípus, amelytől idegen a szolgálélek; olyan Fidesz-tag, aki Orbán Viktorba lépett be. Olyan csapatjátékos, aki akkor is tudja a dolgát, ha nem mondják; tudja, hogy nem csatár, csak hátvéd; kompromisszum-ember, aki kerüli az ütközéseket, de ha baj van, mégsem kíméli a támadót. Olyan személyiség, akinek hiúsága mindig erősebb volt anyagi vágyainál; az elmúlt négy év minden pillanatára örömmel gondol vissza, „pedig nem egy közülük nagyon nehéz volt”. Olyan ember, akinek munkája révén gazdagodott egyén is, város is, a választásokon mégis nagyot bukott; s ezt, mint mondja, „egyszerűen nem értem”. Ő Fónagy János, az Orbán-kormány közlekedési és vízügyi minisztere, akivel néhány nappal magas posztjáról való távozása előtt beszélgettünk.

(2002. júniusában)

*„Én nem a Fideszbe,
hanem Orbán Viktorba léptem be”*

– *Hogyan lett ön az Orbán-kormány minisztere? Hol akadtak önre?*

– Az elmúlt harminchat-harminchét évemet Ózdon töltöttem, miközben egyébként pesti vagyok. ‘88-tól ott egy térségfejlesztő, vállalkozásfejlesztő kis magáncéget vezettem...

– *Már ‘88-ban? Még két év a rendszerváltozásig...*

– Vagy az első voltam, vagy az elsők között. Elég botcsinálta módon vágunk bele. Ma már tudomány, sokan ráálltak, akkor azt se tudtuk igazán, hogy hívják a tevékenységet. ‘81-től a kohászatnál dolgoztam, és amikor a nyolcvanas évek közepén néhányunk számára nyilvánvalóvá vált, hogy a klasszikus vaskohászatnak a világon mindenütt vége van, és a környékbeli mintegy húszezer embernek új lehetőségeket kell keresni, először a gyáron belül próbálkoztunk. Majd amikor láthatóvá vált, hogy ott annyira erős az ellenállás, hiszen egy százhetven éves üzemről volt szó, ahol az emberek dédapja, nagyapja is ott dolgozott, akkor alapítottam a vállalkozást.

– *Milyen végzettséggel?*

– Jogász. Eredendően meg csónakkészítő asztalos... Nagyon rövid ideig ügyvéd voltam, szintén rövid ideig a közigazgatásban dolgoztam, aztán tizenöt évig téveszben mint jogász és ipari főágazat-vezető, ha még emlékszik valaki ezekre a melléküzemágas időkre. A mai napig működnek Putnokon azok az ipari üzemek, sok évvel túlélve a termelészövetkezetet, amiket 25-30 évvel ezelőtt gründoltunk.

– *Ezekben a vállalkozásokban segítették önt a családi hagyományok?*

⁴⁵⁹ Ez a fejezet megjelent a Magyar Demokrata-ban

- Nem.
- *Szabad tudni, hogy a szülei mivel foglalkoztak?*
- Apukám textilmérnök volt, anyukám meg gyógytornatanár.
- *Tehát tőlük függetlenül önben ott buzgott a vállalkozókedv...*
- Még kedv sem volt. Aki akkor legalább az újságolvasó szintjén érdeklődött a dolgok iránt, az látta, hogy a hagyományos vaskohászatnak vége van Pensylvániában, vége van a Ruhr vidéken, vége van Sziléziában, vagy akár Svédországban, ahol pedig minden ott van egy helyen, energia, alapanyag... Nyilvánvaló volt, hogy előbb-utóbb ránk is ez a sors vár, ezért elkezdtek új dolgon törni a fejünket. Nem egyedül én. És én nem tudok angolul, ezért volt mellettem, és van mind a mai napig, egy-két fiatalember, aki tud angolul. Ezek olyan jövő nyári gyerekek, előfelvételsek meg egyetemisták, és '89-'90-ben az ilyen tizenévesek kezdtek Ózdon fideszeskedni. Az én kis cégem, a Régió Kft., ha nem is pártiroda lett, mert ez nem igaz, de a sokszorosítójával meg a faxával sokat segített, mert ezek az eszközök akkoriban még ritkaságszámba mentek. Mi lettünk kvázi a technikai bázis. A Fidesz akkori vezetői, akik közül sokan ma is azok, néha eljöttek, én meg elmeséltem, hogy mit csinálunk, hogy csináljuk, min erőlködünk. Ami ehhez a történethez még hozzátartozik, hogy én a nyolcvanas évek második felében néhányszor eljöttem ide Budapestre a későbbi SZDSZ különféle kezdeményezéseire. Ha jól emlékszem, Haraszi Miklósék hoztak össze zsidó értelmiségi csoportokat, és ott három-négy ízben próbáltam elmondani, hogy Ózdon százezer ember van bizonytalanságban. Pár embert még gyerekkoromból ismertem, gondoltam, hogy érdekelni fogja őket, mi van, és mi várható. A legkevésbé sem érdekelt senkit. Vagy Medgyessy Péternek, aki akkor miniszterelnök-helyettes volt, s egyszer éppen a térségben járt, szintén szóltam az ózdiak helyzetéről, s és ő se mondott még annyit se, hogy bikkmakk.
- *Amikor a szabad demokratákat megkereste, az is megfordult önben, hogy a zsidó volta miatt esetleg könnyebben támogatáshoz jut a révükön?*
- Én nem a szabad demokratákhoz jöttem. Hanem emberekhez. Akiket kisgyerekkoromból ismertem, vagy későbből, az általános iskolából. Az Új Lipótvárosban születtem, a Szent István parkban nőttem fel, fiatalságom nagy részét a Margitszigeten egy csónakházban meg a Lukács napozóján töltöttem. Ezért ismerek annyi embert, a Jankovich Marcelltól a Baráth Eteléig... Szóval eljöttek hozzánk a Fidesz vezetői, én elmondtam nekik, hogyan látom a dolgokat, ők meg elkezdtek érdeklődni, adatokat kérdezni, meg kíváncsiak voltak a véleményemre. Elsősorban a foglalkoztatásról, munkanélküliségről, depressziós térségekről, iparról, kohászatról. S végül megkérdezték, le tudnám-e írni körülbelül egy oldalban, ha úgy alakul. Így aztán '92 végén, amikor még korhatáros volt a Fidesz, előbb – mindig így mondtam – a párt nagypapa tagozatának voltam a vezetője, majd amikor felszabadították a korhatárt, intézményesen is a Fidesz tagja lettem. '94-ben már indultam az országgyűlési választásokon, és akkor egyéniben Ózdon a harmadik lettem, s ott listán is a harmadik helyet szereztük meg, ami akkor egy jó mutató volt, hiszen előtte volt a nagy bukás, a Fidesz mélyrepülése. Gondolom ennek köszönhetően is abban az évben indítottak a helyhatósági választásokon, Ózd térségfejlesztési tanácsnoka lettem, valamint a Borsod megyei közgyűlés alelnöke fideszes színekben. '95-ben megalakultak a különböző szakmai kabinetek a párt mellett, és én is részt vettem Öry Csabáékkal a foglalkoztatási, Matolcsy Györggyéssel pedig a kisvállalkozási fejezet megírásában. '98-ban pedig egy pénteki napon felhívott Chikán Attila, hogy mikor megyek Pestre. Én meg mondtam neki, hogy amikor parancsolja. Azt hittem, valamilyen vállalkozásfejlesztési témában akar velem beszélni. „Te tudod egyáltalán, miért kell nekünk beszélni?” – kérdezte. Mondtam, hogy nem. „Orbán engem kért fel miniszternek és te leszel a politikai államtitkár.” Így tudtam meg a dolgot. Szerencsémnek tartom, hogy két évig vele dolgozhattam. Inkább elméleti ember volt, a fő feladata a gazdasági minisztérium munkájának megtervezése és elindítása, amikor pedig végzett ezzel, jött az új garnitúra, én meg bekerültem a Miniszterelnöki Hivatalba. Az öt gazdasági tárca koordinálását bízták rám.

Megint egy nagyon izgalmas éve volt életemnek, hiszen közvetlen a miniszterelnök mellett dolgozhattam államtitkárként. Egy korábbi, vitatható sikereket hozó élet után Orbán Viktor mellett lenni, nagyon nagy élményt és elégtételt jelentett számomra... Végül pedig amikor Nógrádi Lászlónak volt ez a szerencsétlen balesete, én lettem a közlekedési és vízügyi miniszter.

– *Minek köszönhetően?*

– Ezt nem tudom.

– *Kölcsönösen becsülték egymást Orbán Viktorral?*

– Ma is azt mondom, hogy én nem a Fideszbe, hanem Orbán Viktorba léptem be. A párt céljaival, alapállásával, törekvéseivel egyetértek, de ami engem egy ilyen érdeklődő szimpatizánsnál sokkal jobban odaköt, és a jövőben is oda fog kötni, az Orbán Viktor személye.

– *A sajtó főáramában pedig elég sokat olvasni, hallani arról, hogy ő milyen diktatórikus, despotikus. Ön is ezt tapasztalta?*

– Előrebocsátom, hogy nem is akarok az elfogulatlan szerepében tetszelegni. Először is: Orbán Viktornak bármit meg lehet mondani. Beleértve az ellentmondást is. Az egy más dolog, hogy meg kellett indokolnom, miért gondolom másképp, de ha egybevágott a céllal, akkor ő azt abban a pillanatban elfogadta. Ha nekem nem volt elég információ a magam három papírján, és úgy javasoltam valamit, akkor odaadta az ő öt papírját azzal, hogy olvassam el azt is, és utána is azt gondolom, beszéljünk róla. De olyan, hogy hatalmi szóval engem levert volna, olyan soha nem volt. Sőt, ami inkább a legutóbbi másfél évre vonatkozik: esetenként nyomasztott az önállóságom. Én ugye soha nem voltam korábban közlekedési miniszter. Itt nagyon nagy ügyek vannak, nagyon nagy pénzek, s jó lett volna tudni, mit gondol erről vagy arról. Nekem egyetlen egyszer másfél év alatt nem mondta meg, hogy adott ügyben mit csináljak. Én mentem volna hozzá, hogy így is lehet, meg úgy is lehet, de ő azt mondta, te vagy a miniszter, dönts el. A cél világos volt. Az, hogy utat kell építeni, az tiszta volt. De hogy hol épüljön, hogyan épüljön, abba ő soha nem szólt bele. Másodszor pedig: vannak, akik összetévesztik az álszentséget a demokráciával. A bizonytalanságot a demokráciával. „Csináljunk valamit emberek, és akkor most mindenki szóljon hozzá!” Ez nem demokrácia, hanem bizonytalanság. A kormányülésen ha egy témában két vagy három miniszter eltérő véleményt nyilvánít, abban a pillanatban az le van véve a napirendről, vissza van adva, hogy „beszéljétek meg!”. Nagyon világos és nagyon határozott nézeteket vall dolgokról, esetenként nagyon emberi kételyekkel. Nem tartja magát csálhatatlannak. Sőt, amióta ismerem, s ez már kilencedik éve, az se fordult elő egyetlen egyszer sem, hogy visszafordította volna a felelősséget. Hogy nekem esett volna, miért nem mondtam akkor?! Pedig félelmetes memóriája van, erről több kedves történetet őrzök...

– *Mondjon egyet!*

– Talán a '94-es választások előtt tartottunk Ózdon egy szakmai fórumot. 100-120 túlnyomórészt kohómérnök gyűlt össze. Orbán Viktor előző este kint aludt Szilvásváradon, én vittem be reggel kocsival, körülbelül húsz perc. Előtte soha nem járt kohászati vállalatnál, s neki most tudni kellett, mi az öntecs, mi a buga, mi a Martin, tehát egy csomó olyan dolog, ami egy kohómérnöknek szentség, s nem veszi komolyan azt, aki ezeket nem tudja. Húsz perc alatt tehát elmondtam ezeket, s ezen felül néhány számot, köztük azt, hogy Magyarországnak mennyi acélra van szüksége. Akkor én azt mondtam, hogy – mit tudom én – 1,7 millió tonna. Viktor aztán tíztől fél kettőig 120 mérnökkel úgy beszélgetett, hogy azok megesküdtek volna, ez biztos kohászatnál dolgozott valaha. Eltelt nyolc év, s mi együtt voltunk kint Prágában, ahol az acélbehozatali kontingensekről volt szó. A cseh miniszterelnök felvetette, hogy a magyar acélbehozatalt csökkenteni kellene. Mire azt feleltem, hogy ez nem lehetséges, mert Magyarországnak 2,5 millió tonnára van szüksége. Orbán Viktor erre megkérdezte, hogy miért változott meg a véleményed. Nekem?! Mikor? Miről? Még arra sem emlékeztem, hogy mi erről valaha is beszélünk, ő meg a számra is.

– Említette, hogy a közlekedésben nagy pénzek vannak. A Fidesznek azért volt szüksége a Vegyépszerre, hogy legyen egy erős gazdasági bázisa? Hisz anyagi háttér nélkül még demokráciában sem lehet talpon maradni. Vagy nem lehet erről beszélni?

– De lehet. Csakhogy ennek a lényege nem a pénz. A hatalom óhatatlanul a források feletti rendelkezési jogot is jelenti, amióta csak az ember szervezett társadalmakban él. Ami viszont valóban a lényeg, hogy a polgári kormány elhatározta, hogy egy új gazdaságfilozófiát követ. Jelesül: a magyar gazdaságot úgy kell alkalmassá tenni az Európai Unióba való részvételre, hogy legalább a térségi súlya meglegyen. Tehát nem feltartott kézzel bemenni az unióba, mert az egy kőkemény piacos társadalom. Ott az erőt becsülik, a szó legjobb értelmében, következőképpen nemcsak azért kellene – hogy a magam területéről beszéljek – a magyar mélyépítőipart visszahozni, mert én szeretem ikszet vagy ipszilont, vagy nem szeretem. Nem ez az érdekes. Hanem az az érdekes, hogy a magyar adófizető polgárok pénzéből megvalósuló sokmilliárdos fejlesztésnek az építési hasznát, majd az üzemeltetési hasznát csak és kizárólag külföldi cégek viszik el, akik egyébként nagyon jó munkát végeznek – tehát nem arról van szó, hogy ezek ne volnának alkalmasak –, és ezek szereznek-e ezekkel a munkákkal referenciákat mondjuk egy későbbi romániai, szerbiai, ukrainai útépitésre, vagy pedig magyar cégek is, és ezt az „is”-t külön hangsúlyozom. Hiszen nem igaz az, hogy a magyar mélyépítőiparból, útépitőiparból a multinacionális cégek kimaradtak. A minisztérium hatáskörébe tartozó költségvetési pénzek piacából – ez körülbelül évi 120-130 milliárd forint – 2001-ben 60 százalékot a multinacionális cégek kaptak.

– Lehetséges, hogy az MSZP-nek meg az SZDSZ-nek a maradék 40 százalék is sok, hogy hazai cégekre áldozzák?

– Ezt nem az én dolgom megítélni. Azt tudom, hogy a magyar mélyépítő piacnak egy nagyon jelentős része multicég, de ezek magyar munkaerővel és többnyire most már magyar menedzsmenttel is dolgoznak. Tehát ezek nem ellenségek. Csupán azt nem akarjuk, hogy csak ezek kerüljenek helyzetbe. Mert ez a világ legbiztosabban fizető piaca, hiszen költségvetésből fizetik. Mint újságíró bizonyára tudja, hogy ma munkát szerezni nehéz, utána meg az ellenértékét kivásalni a megrendelőből. Ez egy biztos dolog, meg van hirdetve, a költségvetés fizet mint a katonatiszt. Ha pedig öt-tíz évre előre nézek, akkor az nem mindegy, hogy Európának ezen a részén relatíve tökeerős magyar vagy többségi magyar tulajdonú cégek tudják Kelet-Európában vagy azon túl az egyébként nagyon jelentős infrastruktúra-fejlesztéseket csinálni, vagy azokban legalább részt venni, vagy pedig más cégek. Mert amit jelentett nekünk az elmúlt 20-30 évben Bajorország és Ausztria, mi azt kell hogy jelentsük az elkövetkező évtizedekben Romániában, Ukrajnában, Oroszországban, Szerbiában, Bulgáriában. Hogy ne legyen magyar cég, amelyik legalább a siker reményében indulhat azokon a pályázatokon, ahol majd európai pénzekből például Romániában utakat építenek, az egy lehetetlen helyzet.

„A legméltánytalanabb baloldali törekvés,
hogy a MIÉP-et ránk nyomták”

– Pályafutása során előnynek, hátránynak számított vagy érdektelen volt, hogy ön zsidó származású?

– Egy darabig biztos nem is tudták, és utána is csak attól tudták, hogy mondtam.

– Mióta hordja nyakában a Dávid-csillagot?

– ‘91-től, amikor Csurka Istvánnak hangzott el a Vasárnapi Újságban egy pamfletje.

– És azóta? Érdekessé vált, hogy zsidó?

– Nem számított, és ma sem számít.

– Önt mint zsidó minisztert hívták meg Izraelbe. Mit szólt hozzá Orbán Viktor?

– Én megkérdeztem tőle, ő meg mondta, hogy persze. A történethez hozzátartozik, hogy azt hiszem, ez az ötödik vagy hatodik ilyen konferencia volt, legjobb tudomásom szerint mindig

hívtak Magyarországról résztvevőket. A Horn-kormány idején egy vagy két szabad demokrata vagy szocialista országgyűlési képviselő ment el, kormánytagot soha nem küldtek.

– *Pedig ezt vártak volna?*

– És képviselőket. Én mondtam a miniszterelnöknek, hogy van egy ilyen, ő meg mondta, hogy persze. Sőt, kérte, használjam ki a lehetőséget, találkozzak minél több fontos emberrel, ezért nem csak a konferencián üldögéltem, de miniszterekkel, államtitkárokkal beszéltem.

– *Egyébként hogy érezte magát?*

– Nem először voltam kint. Négy évvel ezelőtt jártam már ott turistaként. Ha röviden kell válaszolnom, akkor mind a két esetben jól. Azzal együtt is, hogy a kettő gyökeresen eltért. Az első egy tipikus turistaút, amikor öt nap alatt harminc napra való látnivalót néztünk meg – kiszállni, megnézni, beszállni, ezt biztos ismeri. A mostani látogatás hangulatát pedig egyebek mellett az is meghatározta, hogy éppen akkor kapták azt a hajót a Vörös tengeren...

– *A palesztinok csempészett fegyverszállítmányával.*

– Igen, mi meg épp választások előtt voltunk, s engem óhatatlanul kérdezgettek a kilátásokról.

– *Valóban tapasztalható volt az attól való félelem, hogy a MIÉP szélsőjobbra tereli a Fideszt?*

– Nem. Érdekes különben, hogy ezt a kérdést nem most hallom először. Orbán Viktor személyét ott pártállásra való tekintet nélkül nagyra becsülték, és sem a nacionalizmus, még kevésbé az antiszemitizmus fel sem merült a személyével kapcsolatban. Az viszont kétségkívül felmerült, mindenki megkérdezte, hogy mi van akkor, ha a MIÉP bekerül, mi pedig nem elegendő mértékben nyerünk, akkor vállaljuk-e a koalíciót. Erre az volt a szokvány válaszom, hogy úgy fogunk nyerni, hogy elegendő legyen. Erre azt felelték, hogy álljon meg a menet, '98 előtt is azt mondtátok, hogy nem fogtok a Torgyánnal összeállni, s mégis összeálltatok. Megjegyzem, nekik kezükben volt a szöszedete minden nyilatkozatunknak, mert voltak, akik gondoskodtak s szerintem mind a mai napig gondoskodnak arról, hogy egy meglehetősen sajátosan összeállított irodalomgyűjteményt naponta vagy hetenként megkapjanak azok a világban, akik ezt igénylik. Nos, a felvetésükre mindig azt válaszoltam, hogy legjobb meggyőződésem szerint a MIÉP nem fog bekerülni a magyar parlamentbe, s én ezt a legőszintebben gondoltam. Nem alábecsülve a MIÉP erejét, ugyanakkor azzal a meggyőződéssel, hogy a MIÉP sem egységes, van néhány hangadója, véleményvezére... De azt hiszem, itt megint messzebből kell kezdeni, mégpedig onnan, hogy az antiszemitizmus egy történelmi kategória, kétezer éve megvan, s azt gondolom, önnek nem kell különösebben bizonygatnom, hogy Magyarországon túl nagy árat fizetett a zsidó kisebbség az elmúlt évszázadban, s ez meghatározza az egész kérdés akusztikáját. Nem lehet vallástörténeti vagy kulturális jelenségként felfogni, leegyszerűsíteni. Most szombat éjszaka is, este tíztől éjjel háromig az egyik polgári körben kifejezetten arról folyt a beszélgetés, hogy a történelmi előzmények miatt mást hallunk ki a szavakból, mint amit valóban tartalmaznak. Amiben nyilvánvalóan benne van egy genetikai félelem, benne vannak a rossz tapasztalatok, benne van egy állandó feszültség, ami aztán felnagyítja a valós képeket. Mindezt arra mondom, hogy egyfelől érthető, miért félnek annyira a MIÉP-től, másfelől számomra mégsem egységes párt, ha arra gondolok, hogy sok képviselőjével nagyon jól elvagyok, jól tudunk együtt dolgozni. Lehet, hogy bizonyos dolgokat másképp, keményebben fogalmaz meg, mint én, mást lát távlatosan, de nem szélsőséges. Miközben a MIÉP-nek valóban vannak nagyon szélsőséges megnyilatkozásai is, amiket én sem szeretek hallani. S még annyit ehhez, hogy én nem hittem abban, hogy vannak rejtőzködő MIÉP-szavazók, ezért is mondtam, biztos, hogy a MIÉP nem fog bejutni.

– *Ez azért lehetett puszta remény is, hiszen ha a Fidesz nem jön elő a Terror Házával, a Benes-dekrétumokkal, a kokárdával, Csurka István pedig az akár 20 százalékos MIÉP-sikerrel és a Fidesz javára való visszaléptetés ötletével, a MIÉP ma bent ül az országgyűlésben. Hát még ha a részvételi arány is kicsit alacsonyabb lett volna az első választási fordulóban.*

– Ez a „mi lett volna, ha...” kategóriája. Én azt tudom, hogy mit mondtam. Hogy a MIÉP nem fog bekerülni, és a Fidesz-MDF egyedül fog kormányozni. Különben kint is elmondtam, a

kampány során is felhívtam rá a figyelmet, hogy ezek a nagy pártok mind gyűjtőpártok, és nyilvánvaló, hogy a Fidesznek egy keményebb, jobboldali választórétege, és a MIÉP nemzeti radikálisai összecsúsznak. Éppen ezért a legmértánytalanabb baloldali törekvésnek az összes közül azt tartom, hogy a MIÉP-et ránk nyomták. Engem itt a minisztériumban miépes szakszervezeti ember jelentett fel, az egyetlen, aki valaha is büntető ügyben feljelentett.

– *Azt hogyan értékeli, hogy Orbán Viktor tiszteletét tette a Vasárnapi Újságnál és a Magyar Demokratánál? Önben nem keltett félelmet?*

– Nem. Azt, hogy ezt a miniszterelnök hogyan ítélni meg, azt tőle kell megkérdezni. Én a Demokratát egy jobboldali, közéleti, sokféle véleménynek teret adó lapnak tartom, a Vasárnapi Újság hangütése azonban nem szimpatikus számomra, sose volt az, és ezt soha nem is titkoltam. Nem az én világom.

*„A bemutatkozás során mindig elmondtam,
hogy zsidó vagyok”*

– *Önnek egyébként mit jelent a zsidósága? Vallásos kötődést? Kötődést a hagyományokhoz? Származást?*

– Egyiket sem. Dacot. Én szégyen szemre semmi olyan ismeret birtokában nem voltam ötvenöt éves koromig, ami illett volna. Nem vagyok hívő, nem vagyok vallásos, történelmi ismereteken kívül a zsidóság semmit nem jelentett számomra.

– *És Csurka István jegyzete tette volna zsidóvá?*

– Nem. Hanem az, hogy én annak születtem. Én erről nem tehetek.

– *De ha emiatt akarják bántani, az felébreszti önben a zsidót?*

– Így van! Mert az, hogy én kussoljak, hogy én diplomatikusan takargassam... Azt hiszem, ha én begombolom az ingem, rajtam nem nagyon látszik, hogy zsidó vagyok. De azt, hogy én kussoljak, csak azért, mert annak születtem? Hogy én feszengjek – nem tudom, ismeri-e ezt az érzést? Amikor egy társaságban valaki rosszul viselkedik, s az asztalnál én szégyellem magam, ahelyett, hogy ő szégyellné. Hogy én feszengjek másnak az otrombasága miatt, azt azért nem.

– *Ha véletlenül be van gombolva az inge, s nem látszik a Dávid-csillag a nyakában, ugyanakkor a társaságában elkezdene „zsidózni”, akkor ön mit csinál?*

– Szólok.

– *Hogyan?*

– Nagyon sokan nem értették, mert hiszen nem vagyok hívő, nincsenek meg azok az ismereteim, amiket gyerekkorban szokás elsajátítani az őseinkről, én meg csak mostanság próbáltam megtanulni a szó legszorosabb értelmében, hozzáteszem, nem túl sok sikerrel, éppen azért, mert nincs affinitásom iránta... Szóval sokan nem értették, miért teszem, de én amikor új helyre mentem dolgozni, a bemutatkozás során mindig elmondtam, hogy zsidó vagyok.

– *Már rendszerváltás előtt is?*

– Persze, előtte is. Mert, mit tudom én, református községekben voltam téeszjogász, ahol engem nagyon szerettek. Egy gömöri református parasztember volt – nyugodjon békében, decemberben halt meg –, akit én apámként szerettem és becsültem egész a haláláig. Szóval ezek református falvak voltak, én nem voltam templomba járó ember, máshova se igen jártam, tehát az ilyen zárt közösségekben meg kell mondani, hogy én ki vagyok, már csak azért is, hogy ő ne érezze magát kényelmetlenül, ha a lendület mondat vele valamit. Egyébként nagyon ritkán került arra sor, hogy bármilyen kiszólás legyen. Az én bemutatkozási ceremóniámban tehát benne volt ez, pusztán praktikus okokból, hogy ne kelljen aztán hallgatni a „pedig te rendes ember vagy” kezdetű dumát. Óvatosságból, a kényes szituációktól való félelmem mondatra velem.

– *Most félelem vagy kényelem inkább?*

- Kényelem, ez így korrektebb. Ne az legyen, hogy aztán azért utáljon engem, mert ő elszólta magát. Mert ha ilyenkor hallgatok, nekem marad egy rossz érzésem, ha pedig szólok neki, hogy ne nekem mond, mert én is az vagyok, akkor ő kezd el feszengeni, miközben tényleg egy rendes ember, és tényleg nem azért mondja.
- *Vegyünk egy olyan esetet, amikor ön olyan társaságba csöppent, amelyet előzetesen nem volt módja felvilágosítani, s valaki elszólta magát. Mit tett?*
- Akkor én szóltam, akár idegen helyen is.
- *Na de hogyan? Hogyan oldja fel a feszültséget?*
- Biztatom, hogy „Nekem mondja!” És akkor zavarba jönnek az emberek. Legutóbb például Szentendrén, ahol a virágüzletben a zsidó temetőn folyt a vita, költsön vagy ne költsön rá az állam, akkor az egyik nagyhangú embernek azt mondtam, hogy ha fontos neki a zsidó temető, mielőtt pénzt kér, kaszálja le a gázt, én is ezt tettem, a másíknak pedig azt mondtam, hogy vagy adnak a temetőkre, de akkor adjanak mindenhova, vagy pedig mondják azt, hogy nincs pénz, ezt elfogadom, mert tudom, hogyan állnak az önkormányzatok... És akkor mindkettő elkezdte kínosan érezni magát, elkezdett magyarázkodni... Az emberek nagy részének elég ennyi, hogy zavarba jöjjön.
- *Lehet, hogy ön megtalálta a megoldást, hogyan lehet szót érteni ebben a kérdésben?*
- Én csak a magam tapasztalatait mondom. Az emberek túlnyomó többsége ezt a fajta szókimondást jóindulattal veszi.
- *Mert hogy nem a rosszindulat dolgozik benne, amikor zsidózik?*
- Persze. A világon az is zsidózik, akik életében nem látott még zsidót. Ez benne van az európai kultúrtörténetben. „Tessék mondani, van a faluban zsidó? Van, de meg ne mondja neki!” Elég nagypofájú vagyok, a legtöbb zsidó viccet én tudom... Kérdezte, hogyan éreztem magam Izraelben. Mint mondtam, jól, de általában azért nem tetszik az ottani hangulat, a háborútól függetlenül sem...
- *Megragadható, hogy miért nem? Ott nem tudja elég magyarnak érezni magát?*
- Igen...
- *És teljesen zsidónak?*
- Nem, nem akarom teljesen zsidónak érezni magam. Én egy zsidó családokból született magyar vagyok. Ha megengedi, én ezt ostobaságnak tartom, hogy ki magyar, ki nem magyar. Én a saját lányomnak, aki Ózdon született, megcsináltam a kérésére a származási tábláját. Én apai ágon részben Tolna megyei vagyok, részben csernoviczi, vagyis galíciai. Anyai ágon az 1600-as évekig visszamenőleg Magyartata, Tatatóváros, előtte nem tudom, de zsidó családok. Feleségem apai ágon zipszer, vagyis felvidéki szász, anyai ágon Tisza menti és Tisza felvidéki gazdák, parasztok. Ezek után megszületik egy gyerek Ózdon, és most mondja meg valaki, hogy ő kicsoda. Egyáltalán, itt a Duna-Tisza közén, nagyon becsülöm, aki Álmosig, Kundig, vagy mit tudom én, kiig, vissza tudja vezetni a vélt családfáját, de én ezt egy elég nagy baromságnak tartom. Az, aki itt születik, magyarul beszél, itt dolgozik, itt fizet adót, és úgy megy el bárhová a világba, hogy azért két hét múlva jönne haza... Én ezért nem szeretem a disszidenseket, sem a saját családomban, sem másutt, nekem ne jöjjön Kaliforniából valaki, hogy kedves barátom, mit kellene itt csinálni Ózdon. B...a az anyját, maradt volna itt, és csinálja. Ne nekem dumáljon. Én elfogadom, hogy innen néhány embernek hol ilyen, hol olyan okból menni kellett, de messze nem annyinak, mint amennyi itt előadja az üldözöttséget. S azért nem tudom elfogadni, mert én nagyon szerettem és szeretek utazni, de azért egy-két hét múltán a világ legjobb helyén is úgy voltam, hogy azért most már gyérünk haza. Én még Ózdot is, a környékét, nagyon szeretem, szoktam mondani, hogy én ott dolgoztam, ahová más nyaralni jár. Nem tudom, mennyire ismeri a Sajó-völgyet, vagy a gömöri részeket, az a világ legszebb helye, nem szólva arról, milyen jól érzem ott magam az emberek között.
- *Olyan közvetlenek?*

– Nem. A gömöri gazdaemberben van távolságtartás, nem szereti, ha veregetik a vállát, cserében ő sem teszi. Nekem ott öt évembe tellett, amíg összetegeződtem a főnökömmel, és az nekem ma is egy nagy tisztesség, hogy az az ember öt év múltán azt mondta a pincéjében, hogy egészségedre. Ezért mondom tehát: az, hogy az ember magyarnak érzi magát, vagy zsidónak... Én nem érzem magam zsidónak, hiszen semmilyen kulturális vagy egyéb dolog nincs bennem, de tudom, hogy annak születtem. Attól, mert én kinyilvánítom, hogy nem vagyok, attól én még az vagyok. A régi történet: „Maga zsidó?” „Nem, csak az apám meg az anyám.”

*„Egy meglehetősen szűk csoport
igenis generálja”*

– *Amikor izraeli meghívása folytán nyilvánvalóvá vált, hogy ön zsidó, megtámadta-e ezért bárki is? Jöttek-e a rosszindulatú megjegyzések, célzások? Mindenesetre az Internet egyik vitafórumán ön egyszerűen téma lett.*

– Nem ismerem az Internet világát, be se kapcsolom a számítógépet, ez eléggé kimaradt az életemből. Ezért sem tudok ilyen esetekről beszámolni. Ugyanakkor több izraeli újság meg egy televízió keresett meg majdnem ugyanilyen kérdésekkel, például hogyan élem meg, hogy magyar kormány miniszterekén zsidó konferencián veszek részt. Mondtam, hogy sehogy, mert bár valóban a magyar kormánynak vagyok az egyik minisztere, akinek apja-anyja zsidó volt, következésképpen én is az vagyok, de miért kéne ezt nekem valahogy is megélnem? Ugyanezt tudom mondani a különféle itthoni zsidó körökre, amelyekkel kapcsolatban bizonyos szakmai feladatokat látok el a miniszterelnök jóvoltából. Például a konzervatív zsidó fiatalság néhány csoportjára, akik szintén keresik a maguk válaszait, mert ha tetszik, ha nem, ez ma egy téma. Tehát ők is megkérdezték, mit jelent ez nekem, meg ért-e támadás engem, s nekik is azt mondtam, hogy nem, semmi, utána pedig visszakérdeztem, miért, ők hogyan gondolják, s ők azt mondták, amit én, bevallom, hallani is szerettem volna, és egyre több helyről szeretnék hallani, hogy kellenek azok a hídemberek...? Köztesemberek...? Ami nem mindig hálás dolog, mert van, akinek nem vagyok elég zsidó, s van, akinek nem vagyok elég magyar. De én nem akarom megváltani a világot, nem vagyok egy mártír, nincsenek ilyen ambícióim, de az, hogy én erről ott is beszélgetek, és az izraeli újság főszerkesztőjével is beszélgetek, úgy gondolom, hogy ez nem rossz. Nem tudom, hogy mire lesz jó...

– *Például a félelmek eloszlatására, nem? Különben pedig, amikor Orbán Viktort és pártját, politikáját antiszemitának bélyegezték, amikor a MIÉP-et a nyakukba akarták varrni, ön szerint e mögött egy álságos szándék húzódnak, vagy a tényleges félelem.*

– A kettő szorosan összefügg. A valóban meglevő indulatokat és félelmeket egy meglehetősen szűk csoport cinikusan saját céljai érdekében igenis generálja. Ez nekem meggyőződése.

– *Mitől? Annyira igazságtalanok ezek a támadások?*

– Megint távolabb kell kezdenem. Persze, hogy van Magyarországon antiszemitizmus. Van az Egyesült Államokban, tessék olvasni, van Franciaországban...

– *Ahol mostanság zsinagógákat gyújtanak fel...*

– Persze. És ez sehol nem jó, hogy van, sehol nem helyeselhető, sehol nem szabad neki tapsolni. Aki ennek tapsol, az elítélendő. Az előbb mondtam, hogy nyilvánvaló, Magyarországon pár tízezer embernek más a hallása, az enyém is. Mást hallunk ki. De akkor is leszögezendő: bár van antiszemitizmus, de nem kormány, nem rezsim szinten. Orbán Viktorról kérdezett az előbb. Ő olyan mértékig nem antiszemita, hogy a nyilvánosság által kevésbé ismert, belső, bizalmas baráti körének számos tagja zsidó. Nem vallásos zsidó, de zsidó. Onnan tudom, hogy amikor magamról megemlítem, akkor azt mondják, nekem ne dumálj, mert én is az vagyok.

– *Díszsidó?*

– Mit ért díszsidón?

– *Én semmit, de az a szűk kör, amelyről az előbb említést tett, publicisztikáiban előszeretettel nevezi díszszidónak azt, aki a jobboldalon vagy Orbán Viktor közelében áll. Sőt, már azokat is, akik csupán nem szállnak szembe a jobboldallal, mint például Baló György, Betlen János...*

– Ebben az értelemben azt sem tartom tragédiának, ha díszszidónak hívnak, mert akármilyen a minősítesem, itt vagyok, itt voltam, és még itt leszek szerdáig, és punctum. A tartalom messze több, mint a címke. Orbán Viktorral én nem zsidóként ismerkedtem meg, és biztos eltelt négy-öt év, amíg ez egyszer szóba került. Nem azzal mentem hozzá 90 elején, hogy én zsidó vagyok, és ez még egyszer jól jöhet neked itt a tablón. De úgy gondolom, hogy éppen a sajátos magyar belpolitikai viszonyok miatt, jó azt deklarálni, hogy igenis, a magyar polgári kormánynak van zsidó minisztere. Jó lenne, ha ennek nem lenne jelentősége, de sajnos a világ nem ilyen. És amíg azt mondják, hogy ennek a kormánynak vannak antiszemita attitűdjei, addig én úgy gondolom, hogy van jelentősége hangoztatni, hogy van zsidó tagja – és nem is egy – a kormánynak. Itt van például Kövér László állítólagos antiszemitizmusa. Én azt hiszem, igen jól ismerem az idevágó nézeteit. Reálpolitikai, értékelő nézeteit. Biztosan sokan nem értenek velem egyet, de felelősséggel állítom: a Kövér Laci egyszerűen jóval okosabb annál, intelligensebb annál, minden esetenként vehemens kiszólása ellenére, semhogy antiszemita legyen. Egy okos, kultúrált ember az nem antiszemita. Az eszével tudja, hogy nem lehet, mert nem fér bele abba a gondolkodási körbe, amiben mozog.

– *Az antiszemitizmust nem az érzelmek táplálják?*

– Messzemenőig nem csak érzelem kérdése. A beszélgetések során elő-előbukkan a szokásos szöveg, hogy ne mondd már, hogy én antiszemita vagyok, a Klein bácsi a mi szomszédunk volt, hát mi odajártunk át, és minden nagyon jó volt; a következő pillanatban meg: Te, én úgy utáltam a Kleint, nem is tudtam, hogy zsidó volt, de – mit tudom én – mindig ellopta a csirkéimet. Ha véletlenül egybeesik a rosszal, akkor számít, hogy zsidó, ha meg nem esik egybe, akkor nem érdekes, hogy mi.

– *De mit számít a tablón egy vagy két zsidó, ha azt várják, hogy Orbán Viktor minden nap határolódjon el minden antiszemita jelenségtől?*

– Azt gondolom, hogy nem lehet minden nap elhatárolódni, mint ahogy nem lehet minden nap kiállni, hogy én nem loptam, vagy hogy én nem vagyok antiszemita. Ami pedig a cselekvést illeti az elmúlt négy évben... Nem készültem számokkal, de azt állítom, hogy annyi szervezeti, intézményi, – kicsit félve hozzáteszem – anyagi támogatást a zsidóság még egyetlen kormány alatt sem kapott, mint most. Sem az Antall-, sem a Horn-kormány nem delegált a német zsidó-jóvátételi kuratóriumba kormányembert, mert úgy voltak vele, hogy jobb ebből ki-maradni. Az Orbán-kormány delegált először az osztrák jóvátételi alapítványba kormánytagot, hogy igenis, próbálja elérni – egyébként sikerült –, hogy a magyar zsidóságnak az a szerencsétlen, tényleg csak pár ezer, nyolcvan feletti tagja megkapja a kényszermunkáért azt a kárpótlást, amit meg kap az ukrán, a lengyel, a szlovák, a horvát...

*„Ki ér többet, aki a Don-kanyarban fagyott meg,
vagy akit a Dunába lőttek...”*

– *Akkor már csak a következőt nem értem: ha van valaki, akinek minderről tudnia kell, az a hazai zsidóság. Hogy létezik ezek után, hogy amikor antiszemitizmussal vádolták az Orbán-kormányt, akkor nem léptek fel a védelmére?*

– A magyar zsidóság, az egy megfoghatatlan dolog. Egy része rejtőzködő, tehát nem nagyon akar zsidóságáról beszélni, mert például nagyszülei, szülei Mauthausenben maradtak, őt hagyják békén, őt nem érdekli... A jelentős része ilyen. A másik része, az igazán hívő része, amely elég kis csoport egyébként, nagyobb részt konzervatív. Nem akarok itt általam nem ismert fogalmakkal dobálózni, de a biblia kiválasztott népe eredendően nem lehet liberális. Az a nép, amelyik az arisztokrácia éceszével mondhatja magáról, hogy az úr választott népe, az nem lehet liberális.

– *A Szombatban viszont éppen azt a megállapítást olvastam a minap, hogy a zsidóság jellemzően a baloldalhoz kötődik.*

– Ez nagyon nem igaz.

– *Márpedig tőlem is megkérdezték, hogyan lehetek én jobboldali, nem láttam a filmeket az ellenállókról meg a koncentrációs táborokról?*

– Ez akkor is nagyon leegyszerűsítése a kérdésnek. Én sem szeretem a MIÉP-es rendezvényeken az Árpád-sávós zászlókat, mert rossz történelmi asszociációkat ébreszt bennem.

– *Éppen ezek miatt a rossz történelmi asszociációk miatt bízik jobban a zsidóság a baloldalban.*

– Ezért utaltam arra, hogy van egy nagyon tudatos, szűk réteg, amelyik ezt tudja, és ezeket a valós alapokon nyugvó, valós félelmeket állandóan táplálja. Ahelyett, hogy mindig csakis konkrétumokról beszélne. Ledöntötték a zsidó temetőben a sírokat? Helytelen. Elítéljük, és adunk húszezer forintot a helyreállításra, mert állami feladatnak tekintjük – de ledöntötték Franciaországban is, Dániában és másutt is. Vagyis néhány belőtt gyerek randalírozásából, köztörvényes bűncselekményéből ne csináljunk nagypolitikát! Hogy az a pár suhanc miért pont a zsidó temetőbe megy randalírozni, ez megint a kulturális tradíció: nyilván ennek megfelelő kiszólásokat hall otthon. Nem azt mondom, hogy ezzel együtt kell élni, mert nem kell vele együtt élni, de nem kell belőle sötét jóslásokba bocsátkozni.

– *És amikor a zsidóság egy szűkebb köre sötét jóslásokba bocsátkozik, ez a konzervatív rész miért nem hallatja a hangját?*

– Mert nincs hangja. Mert a zsidó szervezetek nagy része több évtizede működik, s ezeknek a választási, tisztújítási procedúráiban nagyon kevesen vesznek részt. Ha Magyarországon ma van – sokat mondok – nyolcvan-százezer zsidó, illetve születése alapján ma magát zsidónak nevezhető ember, akkor ebből legalább ötven-hatvanezer, aki az egészből kimarad, nem érdekli őt, talán egy kicsit fél is, leélte az életét, most már hagyják őt békén. Van aztán egy idősebb korosztály, velem egykorúak vagy még idősebbek, akik életkoruknál fogva átéltek bizonyos dolgokat, akikben benne van a félelem, úgy gondolom, mindenki által tolerált félelem. Néhány ezer olyan ember van, aki tudatos, tehát zsidóként élt, hívő, templomba jár, szokásokat tart. És van néhány száz ember, aki a zsidó intézmények tevékenységében, ha másképp nem, hallgatóként részt vesz. A százezerből ez a néhány száz adja annak a négy-öt-hat ilyen-olyan zsidó szervezetnek az aktív tagját. Ezeket csak az elmúlt három évben ismertem meg, korábban nem találkoztam velük.

– *Őket nem a zsidó büszkeség vagy dac mozgatja?*

– Nem.

– *Akkor mi?*

– Még őket sem lehet egyformán megítélni. Vannak ezek között olyan emberek, akik tényleg önzetlenül, vagy hozzám hasonlóan, daczból teszik, amit tesznek. De egy részük főállású zsidó. Azok abból élnek, hogy zsidók. Ettől még nem gazemberek, de messze nem úgy gondolkodnak, mint mondjuk én.

– *Szántó T. Gábor, a Szombat című lap főszerkesztője az egyik holocaust-emléknapon a következőt mondta: „Mi, a szervezett zsidó közösség vészorszak után született tagjai úgy véljük: új társadalmi szerződés volna kívánatos. Ennek megkötésére hívjuk fel a nemzet demokratikus meggyőződésű többségét.” Ön mit ajánlana belevenni egy ilyen szerződésbe?*

– Előrebocsátom, hogy én őt személyesen nem ismerem, de a szóban forgó beszédét elolvastam...

– *Az Élet- és Irodalomban jelent meg.*

– Bizonyára másutt találkoztam vele, mert bevallom, habár '57 februárjától voltam előfizetője az ÉS-nek, három évvel ezelőtt lemondtam, mert olvashatatlanak találtam. Negyven év után fosztottam meg magam kedvenc vasárnap reggeli olvasmányomtól, mert egyszerűen dührohamokat kaptam tőle.

– *Egyoldalúsága miatt?*

– Igen.

– *Az a szűk kör, amelyet említett...*

– Igen, az hangadó itt is, meg másutt is. Ritkán nézek televíziót, de néha ezeknek az újságíró köröknek az öntelt fröcsögése... Nagyon gyorsan hozzáteszem, hogy a saját oldalam nevében fellépő újságírók is tudnak olyanokat mondani, ami nagyon nem tetszik nekem, és elnézést, hogy önnek mondom, de nekem a magyar belpolitikai újságírásról megvan a magam külön véleményem, függetlenül az éppen képviselt oldaltól... De visszatérve arra, amit Szántó T. Gábor mondott: ha én úgy tudnék fogalmazni, ha úgy rendbe tudnám szedni ez irányú gondolataimat, mint ő, akkor szinte szó szerint ugyanazt mondanám. Nagyon magaménak éreztem, s nagyon úgy gondolom, hogy újra kell gondolni – ha úgy tetszik, gombolni – az egész kérdést. S ha megengedi, itt kitérnék a kártérítés, kártalanítás ügyére. Nekem már az Antall-kormánnyal is itt volt fő bajom – bár én inkább üzemi ember voltam, nem politikus, nem tartom magam politikusnak ma sem –, szóval én a kárpótlást, kártalanítást butaságnak tartom, nem vitatva ugyanakkor több százezer ember jogos sérelmeinek orvoslási szándékát. Ez vonatkozik a földre is. Én semmi visszaigénylést be nem adtam, noha tőlünk is vettek el sok mindent. A történelem továbbment, hál’ Istennek, ami az életemhez kellett, azt egy élet munkájával megteremtettem, rajtam sem ötszázezer, sem öt millió forint nem segített volna, habár természetesen lett volna helyük, minden pénzt el lehet költeni. De teljesen embertelennek tartom, hogy azon vitakozzunk, ki ér többet, aki a Don-kanyarban fagyott meg, vagy akit a Dunába lőttek. Mind a kettő szerencsétlen ember. S most azon vitakozni, hogy a kárpótlásból egy színes televíziót lehessen venni, vagy esetleg egy kis telket is, annyira abszurd, hogy az ilyen csak nálunk tudják kitalálni.

– *Csak jelképes összegnek kellett volna lennie?*

– Nem kellett volna összegnek lennie. Azt kellett volna mondani, hogy emberek itt is, ott is meghaltak – értelmetlenül, bután, tragikusan –, a történelem eltiporta őket ott is, itt is, és azt kell megakadályozni, hogy ilyen többé ne lehessen se ott, se itt. És nem azon vitakozni, hogy most milyen szorzóval számolom az én nagyapámat meg a te nagyapádat. A említett társadalmi szerződésnek is ebben a szellemben kellene megszületnie. Ami elmúlt, az elmúlt...

– *De sokan lehetnek úgy vele, hogy amíg nem számolunk el a múlttal, addig nem tudnak megbékélni a jelennel és a jövővel.*

– El kell számolni, de nem anyagilag.

– *Tehát úgy véli, hogy mihelyt anyagi síkra terelődik a bűnök jóvátétele, abból csak újabb ellentétek támadnak.*

– Pontosan így van. Mert akitől elvettem, az ezért lesz mérges, akinek pedig odaadtam, az kevesli. Ha én sokat kapok, de a szomszédom tíz fillérrel többet, az belebetegszik. Szegény anyósom is, már meghalt ő is, nyugodjon békében. Azok közé a vők közé tartoztam, aki – harmincöt évig – nagyon jóban volt az anyósával. Szegény apósom, nyugodjék, ő is már meghalt, ‘45-től volt orosz fogságban, és öt év után, ‘49 végén jött haza. Nem nagyon beszélt róla. Azt tudom, hogy amikor Moszkvában volt az olimpia, és én már álltam úgy anyagilag, hogy őt, akik nagy sportrajongó volt, elvigyem oda, nevetve mondta, hogy ő? Oda? Köszöni szépen, de oda nem. A lényeg az, hogy a hadifogsága évtizedekig nem volt téma otthon. Apósom meghalt, anyósom még élt, amikor jött be ez a kárpótlás, s elintéztük, hogy ez után az öt év után, nem emlékszem mennyivel, de valamivel több nyugdíjat kapott. Az a nyugodt, kiegyensúlyozott, vidám asszony ahányszor jött a nyugdíj, annyiszor elsírta magát. Minden hónapban újra és újra felszakadt benne az a seb, amin egyszer már túl volt. Családja lett, örült az életnek, minden. Persze, szembe kell nézni a múlttal, nem kell úgy csinálni, mintha nem történt volna meg, de én a szoborrombolásnak se vagyok híve. Sem az ilyené, sem az olyané. Hol lenne a világ művészete, ha a soron következő rezsimek csak azért felrobbantgatnának és elhurcolnának szobrokat, mert nem tetszik nekik. Nem kell odamenni. Ha nem szimpatizálok

azokkal a nézetekkel, akkor majd amikor az unokámmal sétálok, elmondom majd, hogy ez ennek és ennek a szobra, aki egyébként egy gonosz ember volt.

– *Ha Sztálin, akkor is maradjon?*

– Azt a nép ledöntötte.

– *Úgy érti, hogy nem a kormányok dolga intézkedni.*

– Úgy. Nem a kormányok dolga. Ha a nép ledönti, akkor ledönti, el van intézve. A történelem mindenkinek olyan, amilyen. Ez ugyanolyan, mint az én zsidóságom: hiába deklarálnám, hogy nem vagyok az, ha egyszer az vagyok. Ha egyszer a magyar népnek olyan történelme van, amiben volt egy csomó jó dolog, szép dolog, előrevivő dolog, ugyanakkor bizony volt egy csomó olyan is, ami jobb lett volna, ha nem történt volna meg – de hát megtörtént. A nagy francia forradalomból a dicsőség maradt meg a történelemben, és nem a Bastille-ban legyilkolt hatezer nemes. Pedig az is hozzátartozott a dicső forradalomhoz. Tehát a múlttal az a dolga az embernek – aki egy kis faluban él, annak ott, aki miniszter, annak miniszterként –, hogy amiről a legjobb meggyőződésével úgy gondolja, hogy nem szabad megismétlődnie, annak a megismétlődését akadályozza meg a legjobb tudása szerint. És ez nem deklaráció, hanem cselekvés kérdése.

*„Fél évszázad után
jött egy fiatalember...”*

– *Elég különös, hogy a Fidesz a szabad demokraták árnyékából a nemzeti oldal élére került. Ön szerint mivel magyarázható ez?*

– Nem vagyok politológus...

– *A benyomására, érzéseire vagyok kíváncsi.*

– Az ilyen elvontabb, idealisztikusabb dolgokhoz nincs is igazán érzékem. De maradjunk mondjuk Orbán Viktornál. Ő nagyon fiatal emberként – nem tudom, hogy mitől, talán attól, hogy egy kivételes képességű ember – úgy gondolta, hogy egy nemzetnek nem kell saját magát szégyellnie. Ismernie kell a hibáit – senki nem hibátlan –, azt vállalni kell, és ha ezt így nem is fogalmazta meg soha, de egy európai környezetben, ahol ezer éve, mindenféle bonyodalmakon keresztül, de ott vagyunk, induláskor legalább a saját értékítéletünkben legyünk egyenrangúak. Ahogy én nem akarok kussolni Magyarországon amiatt, hogy zsidó vagyok, nem látom be, hogy miért kellene Brüsszelben vagy Párizsban vagy Berlinben vagy Moszkvában kussolni azért, mert magyar vagyok. Erőviszonyok vannak persze, pontosan tudom, hogy itt körülbelül százezer zsidó származású magyar ember él, mint ahogy azt is tudom, hogy a sok százmilliós Európában összevissza ha tizenöt millió magyar él, és csak tízmillió a mai határokon belül. Ez egy sor praktikus, technikai kérdést felvet, hova álljak, mit mondjak, mikor mekkora hangom legyen, de hogy ne legyen saját értékítéletem saját magamról?! És szerintem ez a fiú tulajdonképpen kezdettől így gondolkodott, „mi sem vagyunk rosszabbak, miért kell nekem azért befognom a szám, mert itt születtem”.

– *A kiválóság büszkesége?*

– Inkább talán méltósága...

– *Vagy a dac, ami önben is dolgozik...?*

– Kétségtelen, hogy én is úgy voltam téuszvezető, hogy nem vadásztam, úgy voltam kohászati ember, hogy nem tudok ultizni, s úgy lettem a Fidesz nagypapa tagozatának vezetője, hogy az életemben nem jártam futballmeccsen. Dac, önbecsülés... S ami még nagyon fontos, mert ezt a körülötte álló, mellette jóban-rosszban kitartó csapaton látom, hogy ez az ember nagyon határozottan akar valamit. Nem mondom, hogy csálhatatlan, nem mondom, hogy vezetési eszközöiről, módszereiről esetleg ne lehetne vitázni, de azt állítom, hogy fél évszázad után, amire a „talán esetleg”, a „majd meglátjuk”, a „beszéljük meg” volt a jellemző, jött egy fiatalember, aki azt mondta, „Emberek, ezt kell csinálni!”.

– *Kiért? Érte? A Fideszért? A nemzetért?*

– A nemzetért.

– *Valóban ilyen kategóriákban gondolkodik, mint „nemzet”, „magyarság”?*

– Valóban. Ha ezt ő magának akarná, akkor ő ilyen szellemi kapacitással, ilyen fiatalon játszva milliárdos lehetne itt, Európában. Azt nem tudom, tőle lehetne megkérdezni, hogy ő ezt miért vállalja. Elhivatottságból? Becsvágyból? Mindenesetre mi most hajlamosak vagyunk örökkévalónak tekinteni a jelenlegi politikai kategóriákat. Az Európai Unió, az egy történelmi képződmény, amelyik pillanatnyi érdekegyensúlyon alapul. Az az unió, amelyhez mi pár év múlva csatlakozni fogunk, nem ugyanaz, mint ami tíz éve volt, és nem ugyanaz, mint ami ma. Mint politológiához nem értő, de érdeklődő és gondolkodó ember úgy vélem, ahogy az Európai Unió bővül, úgy fog létrejönni egy központi mag, az alapító atyák, vagy a nagy öregek, vagy ki tudja, kik. Minél nagyobb a kör, annál inkább folyik középen egy kiválasztódás, s akkor az lesz az új versengés tárgya, hogy ki tud ott minél erősebb befolyást szerezni. Azon kell tehát már most is dolgozni, hogy Magyarországnak a csatlakozásból több legyen a haszna, mint a kötelezettsége, ehhez pedig egy saját képességeit és még inkább céljait ismerő magyar nemzeti közösségre van szükség. Nyilvánvaló, hogy ennek számtalan érzelmi attitűdje van. Ahogy én például szeretem a Sajó völgyét, és amikor este megyek haza a rakparton, sok év után is elámulok a látványtól... Meg amikor közel száz millenniumi zászlót adtam át, és akár a hetvenedik alkalommal is hatása alá kerültem. Lehet, persze, azt mondani erre, hogy ez egy kiscserkész szöveg, vagy hogy én érzelmileg labilis személy vagyok... Az viszont biztos, hogy megvan hozzá az érzelmi kötődésem. De akinek nincs meg ez a kötődése, annak is velünk együtt kell bemenni az unióba, mert egyébként nem a haszonélvezői leszünk a tagságnak, hanem jó esetben is csak elviselői. Tudatosság kell ehhez, és ez a tudatosság, igenis, Orbán Viktorban van benne. Aki azt mondja, hogy emberek, nem kell még egy tanulmány! Meg akarjuk csinálni? Meg. Akkor csináljuk! Itt van ez a 38 elkerülő út. Mondtam, hogy kell hozzá majd ennyi pénz, meg annyi pénz... „Kellenek ezek?” – kérdezte. Kellenek. Akkor csináld meg! És meg lehetett csinálni!

„És ezt egyszerűen nem értem”

– *Mennyi készült el?*

– Mind a harmincnyolc helyen folyik a munka. Harmincnyolc helyen kezdtük meg három hónap alatt, háromszáz milliárd forintért. Baross Gábor nem kapott ennyit utépítésre!

– *Hadd idézzem önnek Timothy Garton Ashnek egy témánkba vágó gondolatát: „Az énonazonosságot nemcsak az határozza meg, hogy az ember mit akar és kivel tart, hanem elsősorban az, hogy kiben lát ellenséget. Ez lehet igazi ellenség, de egy egyszerű rivális is: például a másik csapat. Az identitáskutatások zsargonjában: a Másik.” Önnek kik az ellenségei? Szüksége van-e az önazonosságához, személyisége harmóniájához ellenségképre?*

– Mentalitásomnál fogva én egy kompromisszum-ember vagyok, nem barikádharcos. Mondtam, hogy soha nem jártam futballmeccsre, de kikapuzni elég sokat kikapuztam gyerekkoromban, a csónakházban. Soha nem voltam csatár, mert se elég gyors, se elég agresszív nem vagyok ahhoz, hogy gólt rúgjak. Beálltam a kapu elé, és ott igyekeztem védekezni, többnyire sikerrel, mert ha más nem ment, ott már én is felrúgtam az ürgét. Ami nem egy szép dolog, de... Én most is azt mondom, inkább egy háttérember vagyok, s mindig arra ügyeltem, hogy amit a főnököm rám bízott, abból neki ne legyen baja. Tudom, hogy ez egy hivatalnok lelkületre utal...

– *És szolgálélekre is?*

– Nem. Nem.

– *Önbecsülését megőrzi.*

– Tisztában vagyok vele, hogy nem én vagyok a csatár. Nekem a kaput kell védeni, jó helyre kell előre rúgnom a labdát, ismernem kell a szabályokat, tudnom kell, hogy mi a csapat taktikája, anélkül, hogy ezt naponta elmagyaráznák. Sőt, ismernem kell a taktikát akkor is, ha soha senki el nem mondta. Mert úgy kerültem a csapatba, hogy tudom... Tehát ellenséggépelem nekem az nincs. De azért az elmúlt hetek keltette érzések még nem múltak el nyomtalanul.

– *Olyan kiélezett volt a kampánya?*

– Nem, nekem nem volt kiélezett. Szóval nem ellenséggépelem van, hanem én azt hittem, hogy néhány alapvető dolgot legalább értek, s ez a pár hét megmutatta, hogy nem így van. Úgy gondoltam, hogy az emberek, ha mondjuk, nincs is morális belső parancsuk, ha nincsenek is érzelmi kötődéseik, ami, ugye, sivár lélekre mutat; de legalább az érdekeikkel tisztában vannak. Alapvető, primer, egzisztenciális, esetenként pusztán létérdekeiket legalább képesek felismerni. Nem tudom, ki mondta, hogy a tömegeket nem lehet megvesztegetni, de nagyon könnyű megtéveszteni. De azt, hogy ez ilyen egyszerűen menjen, bennem a teljes védtelenség érzetét keltette.

– *Mármint az, hogy ilyen kormányzás után sem a polgári oldal győzött?*

– Nem, ez nem Orbán Viktor, nem a Fidesz, hanem személyesen az én vereségem. Az elmúlt négy évben választási körzetemben nagyon sokat kapott az egyén is, a város is. Ráadásul én azt hiszem – elég furcsa, hogy az ember saját magáról ilyet mond – én egy elég népszerű figura vagyok. Sok viccet tudok, sokat beszélgetek, locsogok, nagyon sok embert ismerek, nagyon kevés az általam ismert haragosom.

– *És mégis veszített Ózdon.*

– De nagyon. Négyezerrel többen szavaztak rám, mint négy évvel ezelőtt, amennyit az első fordulóban kaptam, annál háromszázzal kevesebbel négy évvel ezelőtt választást lehetett nyerni. Most azonban az első körben kiestem.

– *Mégis, mivel magyarázza ezt? Vagy ez az, amit nem tud megfejtetni.*

– Ez az. Tanácstalan vagyok. Itt van egy sereg levél, azt írták, ne haragudjak – de mit kezdjek velük? Mikor itt is, ott is olyanok nyertek, akik semmit nem tettek, semmit nem bizonyítottak. Nincsenek tehát ellenségeim, vannak viszont indulataim. Tudom, hogy nem helyes, de vannak.

– *A buta tömeg ellen?*

– Igen. Pontosabban azok ellen, akik a buta tömeget nálunknál sokkal ügyesebben, alattomosabban, aljasabban megvezették.

– *Mert hogy ön úgy érzi, nagyon sokat tett Ózdért, önzetlenül és önfeláldozóan?*

– Igen, rám is igaz ez egy kicsit. Ha én ez alatt az idő alatt visszamegyek mondjuk ügyvédnek, akkor nem állandó lejsztolással töltöm a napjaimat. De bevallom, nekem a hiúságom mindig erősebb volt, mint az anyagi vágyaim, s én az elmúlt négy év minden pillanatára örömmel gondolok vissza, pedig nem egy közülük nagyon nehéz volt.

– *Lehet, hogy Ózd sokat kapott, de nem eleget.*

– Nem eleget, persze...

– *Márpedig még mindig nagyon sokan vannak, különösen a munkások között, akik vesztesei a rendszerváltásnak.*

– Éppen nem a rendszerváltásnak, ahogy beszélgetésünk elején is mondtam. Az emberek összekeverték, és mind a mai napig összekeverik itt a rendszerváltást és az új technológia korszakot. Márpedig a kohászat és a bányászat nem '90-ben omlott össze, hanem előtte. És a választók most mégsem azokat büntették most, akik akkor nem jelöltek ki idejében kitörési pontokat számukra, hanem minket. És ezt egyszerűen nem értem.

A FELADVÁNYTÓL A „CENZÚRÁIG”

Felvezetés

Ebben a fejezetben négy, szorosan összetartozó írás kapott helyett. A „történet” azzal kezdődött, hogy Sándor György humoralista nyomatékosan „felszólított”, írjam le neki, mit gondolok Kertész Imre Nobel-díjáról, hazai fogadtatásáról. Megtisztelő felkérésének képtelen voltam ellenállni; már csak azért is, mert (mi tagadás) hízelgett a gondolat, hogy lám, tőlem vár szellemi útmutatást. Ebből született A feladvány, meglehetősen sok alkotói pepecseléssel, mérlegeléssel, egyensúlyozással. Az rögtön világossá vált számomra, hogy az elkészült darab egyik „éke” lehet majd készülőben lévő trilógiám (A törzsi háború természetrajza...) Harmadik könyvének, amelyben a *megoldás*nak eredek nyomába. Ugyanakkor a téma időszerűsége, az irodalmi Nobel-díj nyomán felbolydult magyar közélet valószínű érdeklődése arra biztatott, hogy kíséreljem meg a mielőbbi megjelentetést valamelyik napi- vagy hetilapban. Mivel már jó ideje nincs „saját” újságom, amely természetes szükségét érezné írásaim közlésének, a felajánlás egy gyors, mindenképp szokatlan s talán nem kevésbé pofátlan módját választottam. Négy szerkesztőségnek (Népszabadság, Magyar Demokrata, Heti Válasz, Élet és Irodalom) küldtem el e-postán a következő levél kíséretében:

Tisztelt Főszerkesztő Úr!

Tőlem teljesen szokatlan s példátlan módon, Önnek s még három „sorstársának” egyszerre ajánlom fel közlésre frissen elkészült írásomat. Túl fontosnak vélem a benne foglaltakat ahhoz, hogy egymás után tegyek kísérletet arra, vajon ki (melyik újság, melyik főszerkesztő) hajlandó szabad utat adni neki – hiszen a közlés valószínűsége amúgy is csekély, hol ezért, hol azért. Mondanom sem kell, amelyik lap válaszában elsőként mutat érdeklődést, annak szánnám az írást, a többinek pedig azonnal jelezném, hogy kérésem tárgytalanná vált.

Az írás meglehetősen hosszú, de nem állnék ellent sem a két részben való közlésnek, sem a jogos szerkesztői húzásoknak, rövidítéseknek....

Üdvözlettel: Varga Domokos György

Nos, a Népszabadság (a főszerkesztő titkárnője) azonnal visszajelzett, hogy megkapta a küldeményt, s eljuttatja az illetékes szerkesztő kezébe. A Magyar Demokrata, cikkeim-tanulmányaim korábban legbiztosabb közlője, ezúttal már nem is válaszolt, amiképp a Heti Válasz sem méltatott figyelemre. Szemben az Élet és Irodalom (továbbiakban: ÉS) főszerkesztőjével, aki még a küldés napján több e-levelemmel igyekezett utolérni, hogy elmondhassa: vevő az anyagra, és hogy aggódva megkérdezhesse: nem csapott-e le rá az orruk előtt valaki.

Hogy mi történt ezek után még a megjelenést megelőzően, majd azt követően, ugyancsak szorosan a témánkhoz, azaz a törzsi háborúhoz tartozik, ezért hasznosnak ítélem beszámolni róla. Az első írás (A feladvány. *Kertész Imre Nobel-díjához*) mindenekelőtt maradéktalanul tartalmazza azt a szöveget, amelyet elküldtem az ÉS-nek, és amelyből a nagyvonalú szerkesztők nem túl sokat vágtak ki, ám talán annál jellemzőbb részeket. Erről majd a negyedik írásban elmélkedem (A „cenzúra”. Az *Élet és Irodalom természetrajzához*), mint ahogy ugyancsak itt taglalom azt a különös szerkesztői filozófiát, amely *egyfelől* a magyar sajtóban voltaképp szokatlan és páratlan szabadság (szókimondás, sokoldalúság), *másfelől* a szigorú szerkesztői elképzelések sajátos érvényesíttetése között repdes és vívódik. Az ÉS – még megfektendő okokból – egy idő múltán tartózkodott ugyanis azoknak a hozzászólásoknak a közlésétől, amelyek így-úgy elismerőleg szóltak A feladványról, ugyanakkor hosszú szünet után egy olyan írással zárta le az el sem kezdett „vitát”, amely csekélységemet végkövetkeztésként holokausz-relativistának, holokausz-tagadónak és csurkistának titulálta. Talán meg-

bocsátható, hogy eme műből az idevágó megállapításokon (mint „bizonyítékok” bemutatásán) túl egyetlen sort se fogok idézni, viszont kíváncsiak számára később megadom a megkereséséhez szükséges adatokat (szerző neve, cím, megjelenés időpontja). Másodikként inkább egy olyan írást közlök (Apám. *Gabor Laufer levele A feladványhoz*), amelynek szerzője erős családi érintettsége (első kézből szerzett élményei és ismeretei) folytán cáfolhatatlanul hiteles tényeket és gondolatokat fűzött A feladványhoz; ezt pedig harmadikként egy olyan *meg nem jelent* hozzászólás követi (Kozma György: „Nincs hatalmam emberek és helyzetek fölött”), amely voltaképp főszereplője, s egyben szenvedő alanya a művem közlését követő eseményeknek, vagyis az ÉS sajátos szerkesztési filozófiájának. A már említett negyedik (s egyben utolsó) írás (A „cenzúra”) éppen ezt a különös kettősséget igyekszik megfejteni: Vajon melyik arc az igazi? Melyiket tekinthetjük hitelesnek? A szabadon szólót? A „cenzúrázót”? Mindkettőt?

A FELADVÁNY

Kertész Imre Nobel-díjához

Aligha lehet kétségünk afelől, hogy Kertész Imre Nobel-díja voltaképp Isten talányos küldeménye a megzavarodott (érzés- és szellemvilágában összekuszálódott) magyarok számára. Fényes üstökösbe rejtett fogós feladvány, amely elég káprázatos ahhoz, hogy – ha csak egy hosszú pillanatra is – beragyogja égboltozatunkat, és ezért senki ne tehessen úgy, mintha nem vette volna észre; és elég bonyolult ahhoz, hogy első nekifutásra senki ne találja meg a helyes megoldást; már ha van egyáltalán megoldás; s ha van egyáltalán feladat.

Tegyük fel, hogy van.

Tegyük fel, hogy az istenes feladat: hogyan tudhatnánk a legnagyobb közös hasznot kihozni a páratlan eseményből és ajándékból – abból, hogy a történelem során most először kapta meg magyar ember a világ legrangosabb irodalmi elismerését.

Mint látható, a feladat ravaszsága, talányossága már a megfogalmazásnál kezdődik. Első pillantásra nem is hinnénk, hogy már arra sincs kész válaszunk és cáfolhatatlan megoldásunk, mi az, hogy közös. De arra sincs, mi az, hogy magyar.

A 2002. évi irodalmi Nobel-díj – a bejelentésekor a világmédiában jól hallhatóan, tehát minden kétséget kizáróan – Kertész Imre *magyar* írónak ítéltetett oda.

Kertész Imre nyugtalanítónak találja, ha magyar írónak nevezik. („*Miért e szinte provokatív állítás tehát: »magyar író«? Nyilván, mert nem vagyok az.*” – idézi K. I.-t Tamás Gáspár Miklós a Magyar Hírlapban⁴⁶⁰, s idézi TGM-t Bencsik András a Magyar Demokrata⁴⁶¹ban.)

Kertész Imrének nincs magyar identitása. („...*semmiféle nemzeti szolidaritást nem tudok kialakítani magamban az úgynevezett »magyarsággal«, azaz nincs magyar identitásom, nem érzek s nem gondolkodom együtt a kétségbeesett magyar ideológiával*” – írja maga K. I. az Élet és Irodalom karácsonyi számában⁴⁶², s idézi őt most – a díj után – a Magyar Demokrata⁴⁶³).

Kertész Imre zsidó. („*Kertész Imre magyar író Nobel-díjas. Zsidó*” – állítja írása címében TGM uo., ahol az imént, s idézi Bencsik uo., ahol az imént. A Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége „*a magyarországi zsidóság nevében gratulál az írónak, aki mindig vállalta zsidóságát*” – olvashatjuk a Népszabadságban⁴⁶⁴. Ugyanitt: „*Izraelben szinte a sajátjuknak tekintik a magyar-zsidó író kitüntetését.*”)

Kertész Imre világpolgár. („*Hazám a nagyvilág*”- nyilatkozta a sajtónak.)

Kertész Imre szerint Magyarországon nyílt antiszemitizmus uralkodik. (A Die Zeitnek adott interjújában, a választások előtti időszakra utalva, az ünnepelt író kifejtette: „*Magyarországon nyílt antiszemitizmus uralkodik. Nyíltan nácik, agresszív nacionalisták lépnek fel a médiában*” – idézi szavait a Magyar Demokrata⁴⁶⁵.)

Kertész Imre gyűlölte azt a Magyarországot, ahonnan 14 évesen elhurcolták, s ahová egy egész év múltán „sorstalanul” visszatért. („...*mit érzek vajon most, újra itthon, s a város láttán, melyet elhagytam? Mondtam neki: – Gyűlöletet.*”⁴⁶⁶ – írja főművében, a Sorstalanságban.)

⁴⁶⁰ 2002. október 11.

⁴⁶¹ 2002. október 14.

⁴⁶² 2001. december 24.

⁴⁶³ 2002. október 24.

⁴⁶⁴ 2002. október 11.

⁴⁶⁵ 2002. október 24.

⁴⁶⁶ Kertész Imre: Sorstalanság, Magvető Kiadó, 313-314. o.

„*De Kertész a mai Magyarországot sem szereti*” – állapítja meg Susanna Nirenstein a La Republikában, s tudhatjuk meg magyarul az Élet és Irodalom jóvoltából.⁴⁶⁷

Kertész Imre, bár Kossuth-díjas, Magyarországon nem érzi megbecsülve magát. („...más országokban a holokaustot egészen másképp fogják fel, mint Magyarországon, ahol ez még a társadalom tudatában egyáltalán nincs jelen. Különösen az eddigi politika tett azért, hogy ne is legyen. Ez az oka annak, hogy máshol nagyobb megbecsülésben van részem, mint otthon” – mondja K. I. még melegében, a hír hallatán, a Népszabadság berlini tudósítójának⁴⁶⁸.)

Kertész Imrének Magyarország fővárosáról sincs sokkal jobb véleménye – habár seregnyi interjúja egyikében kinyilvánította, hogy Demszky Gábort látná szívesen Budapest élén, aki gyorsan díszpolgársággal kedveskedett neki a választási kampánya hajrájában. Kertésznek – amint ez kiderül a Dagens Nyheter című svéd lapból (pontosabban: Lovas István sajtószemléjéből, még pontosabban: a katolikus Új Ember jegyzetéből, akinek írója szerfölött bánkodik e hír hallatán) –, tehát K. I.-nek „*Budapest már nem egy szellemi színpad, még abban az értelemben sem, hogy negatív inspirációt nyújtana. Egészen egyszerűen nincs szellemi atmoszférája... A városban végbement legújabb változások bizonyos értelemben már nem az enyéme, miután azok már nem gazdagítják egzisztenciális tudásomat, nem teszik próbára erkölcsi erőmet. Egyszóval ez a város feleslegessé vált számomra.*”⁴⁶⁹

Kertész Imre ellenben jól érzi magát Németországban (jegyezzük meg: a sortalanságok egykori fő kifőzdéjében), ahol egyébként a legújabb (állítása szerint utolsó) holokaust-könyvén is dolgozik, meglehetősen nyugodt körülmények között, köszönhetően egy neves berlini (azaz német) intézet (Wissenschaftskolleg) ösztöndíjának. („*Németország sokat jelent számomra, elsősorban is nagy olvasói visszhangra találok. [...] Nem a németekre, hanem a nációkra vagyok dühös*” – fejtegeti K. I. a Népszabadság berlini tudósítójának.)

*

Ha valóban ez s csupán ennyi Kertész Imre Nobel-díjas írónk, akkor a feladvány csakugyan megoldhatatlannak tűnik: ugyan, hol remélhetünk itt, jelzős és jelzőtlen magyarok, bármiféle közös és kölcsönös örömet, előnyt, hasznot?! Eme bizonyosság-érzetet ugyan egy-egy pillanatra megingatni látszanak a különféle hivatalos (kincstári) derűlátások (pl. a köztársasági elnöki: „*Ma megint ünnep magyarnak lenni! Büszkeség és öröm töltött el, amikor megtudtam, hogy Ön kapta az irodalmi Nobel-díjat. Hiszem, hogy valamennyi magyar hozzám hasonlóan érez.*”); s nem kevésbé némely magánlelkendezések. Az olyasféle például, amely szerint „*Boldogságunk mégis felhőtlen. Tegnap az ismerősök körbetelefonáltak, a metrón átkiabáltunk a mozgólépcsők között, s bárkivel találkoztunk, azt kérdeztük, hogy mit szól hozzá. A kultúra terein valami hasonló történik, mint a 6:3 össznépi öröme idején.*”⁴⁷⁰

Az csakugyan igaznak tetszik, ilyen messzeségből is, hogy a 6:3-as magyar focisiker valódi közös öröm volt.

Az viszont egyáltalán nem látszik igaznak, hogy Kertész Imre Nobel-díja ma felhőtlen boldogságot okozna. Milyen ismerősök telefonáltak körbe egymásnak, s kik kiabáltak át örömköbükben a mozgólépcsőkön? – tényszerűen nem lehet tudni. És azt sem, hogy kik és hányan gondolják úgy (alkalmasint a „másik”: a „nemzeti” oldalon, vagy akárhol), hogy voltaképpen számtalan alkalma és lehetősége nyílt volna eddig a Nobel-díj osztó, tekintélyes bizottságnak, hogy „igazi” magyart és egyben „igazi” irodalmi zsenit tüntessen ki; s a díjjal tulajdonképpen nem is a magyarságot és nem is Magyarországot ismerték el, sőt! Hogy e gondolat nem tekinthető sem szélsőségesnek, sem érzéketlennek, sem felelőtlennek, sem feltétlenül nacionalistának, sem – ne adj Isten – fajüldözőnek (antiszemitának, fasisztának, náci ideológiának),

⁴⁶⁷ 2002. október 18.

⁴⁶⁸ 2002. október 11.

⁴⁶⁹ Új Ember, 2002. november 3.

⁴⁷⁰ Radnóti Sándor: Sok sérelme volt és kevés jóvátétele, Népszabadság, 2002. október 11.

arra hadd idézzek egy igazi liberálistól (Babarczy Esztertől), egy valódi balliberális újságból (a Népszabadságból).

Babarczyról (akivel a „Lelőjük-e az újságíró?” című indexes topicban, a világhálón volt szerencsém eszmét cserélni) nem árt tudni, hogy nem tartozik a „political correctness”-típusú, kétmércés, képmutató, hamar idomuló liberális újságírók közé. Nem azt gondolja és írja, amit illik, hanem amit saját élményei, saját fáradságos megfontolásai alapján gondolnia és írnia kell. (Hozzá hasonló újságíró hirtelenjében nem is jut eszembe más – Seres Lászlón kívül, aki a Médiahazugságok⁴⁷¹ című könyv előszavában épp e kétmércésekre segít ráhúzni a vizes lepedőt.) Ráadásul a holokaust az ő (mármint B. E.) családtagjait sem kímélte. E minden gyanú felett álló újságíró tehát ekképpen töpreng: *„A baj ott van ugyebár, hogy Kertész Imre a holokaustregényéért (a Sorstalanságért) kapta a díjat, és hogy Kertész Imre a holokaust írójának vallja magát. Nem lehet kétségünk afelől sem, hogy Kertész elismerése nem pusztán az irodalmi anyag minőségének, hanem a témának is szólt – sőt, talán, mint emlegetik, a túlélőnek is. Hozzájárul a zavarhoz, hogy Kertész Imre – tegyük hozzá, egy író társ kurziválási gyakorlata nyomán – egy német napilapnak azt nyilatkozta az 1999-es frankfurti könyvvásár idején, amelynek díszvendége éppen Magyarország volt, hogy nem is igazán érzi magát magyar írónak.”*⁴⁷²

Nem kell tehát különösebben alávalónak lenni ahhoz, esetleg még antiszemitának sem, hogy egy magát mégiscsak „igazi” magyarnak érző magyar homloka a szaporodó hírek nyomán szép lassan befelhősödjék, s örökre elpárologjon a kedve mindenféle közös örömtől s haszontól. Pedig e nem kívánatos folyamattól még a nemzeti hírügynökség (MTI) is óvni igyekszik, amikor szokása ellenére hallgat egy liberális lap, a New York Times ugyancsak figyelemre méltó – Babarczyt erősítő – megállapításáról: Kertész Imre Nobel-díja „válasz az Európában növekvő antiszemizmusra”.⁴⁷³

Tehát már megint a nagypolitika!

Kertész Imre 1973-ban, egy híján kerek harminc éve lépett elő holokaust-regényével, a Sorstalansággal, s most ennyi idő múltán hirtelen előkapják, mert éppen aktuális? Időszerű válasz Európának? Netán egyenest nekünk? Esedékes EU-csatlakozásunkhoz akartak megágyazni? Elősegítendő szembenézésünket? Bűnbánatunkat?

Vagy lehet, hogy olyan nagypolitika ez, amely Amerikának is kapóra jön? Lehet, hogy Kertész Imre Nobel-díja és világgá kürtölt, vádló szavai nélkül az USA külügyminisztériumának lapja, a Foreign Affairs nem engedte volna meg magának rá két hétre, hogy köntörfalazás nélkül nacionalistának és antiszemitának nevezze az orbáni Magyarországot?

Vagy lehetséges, hogy a politika csupán melléktermék, a fő szempont pedig voltaképp újra a pénz, a nagy üzlet? A holokaust-biznisz? Mire is bukkanhatunk a Népszabadság Nobel-díjunkt ünneplő számában, legfrissebb tudósításai között?

„Tegnap este több belga adó különműsorban vagy háttérismertetésben számolt be Kertész Imre életművéről. A németalföldi királyságban éppen most kezdődött újra a vita: mekkora erkölcsi felelősséggel tartozik Belgium azért, mert a megszállás idején csaknem harmincezer zsidó honfitársuk odaveszett. Az anyagi kárpótlás ügye nemrégiben rendeződött, a kormány és a zsidó szervezetek megállapodása alapján Belgium kamatostul megtéríti a jogtalanul elszenvedett tulajdoni és más veszteségeket. Kertész könyve várhatóan »önvizsgálati bestseller« lesz nálunk is – hangzott el az egyik rádióban.”

Minek hablatyolunk mi akkor itt irodalomról, magyar sikerről, magyar büszkeségről?! – kérdi ekkor már akár a sima, jelzőtlen magyar, s nem feltétlen a nagy, a mély, a náci; s nem körtelefonokban, nem mozgólépcsőkön átkiabálva, hanem csak úgy magának. Dühösen legyint egyet – s még jó, hogy nem halljuk, mit gondol hozzá.

⁴⁷¹ Bernard Goldberg: Médiahazugságok, Fókusz Kiadó, 2002

⁴⁷² 2002. október 19.

⁴⁷³ „Csapataink harcban állnak”... Beszélgetés a betiltott Sajtóklub műsorvezetőjével, Lovas Istvánnal. E-mail-es kézirat, 2002. november

Nem véletlen, hogy ennek az immáron teljesen lehetetlennek látszó helyzetnek nincsen egyszerű, hétköznapi megoldása. Azt is mondhatnánk, istenes feladványhoz istenes megoldás szükségeltetik; talán jól illeszkedő, harmonizáló részmegoldások – szemléletdarabkák – tekintélyes halmaza. S valóban.

Mindenekelőtt és -felett: Kertész Imre Sorstalansága – Istennek legyen hála! – remekmű. Ha nem ez volna, nem lenne mit közös dolgainkról beszélni. Jobb híján csakugyan a csalárd nagypolitikára, holokauszt-bizniszre (bűntudat-üzletre), s hasonlókra kellene gyanakodnunk.

De valóban remekmű-e?

„Odaát” – utaljunk így a balliberális táborra – nyilván mindenki ezt állítja, érintettsége vagy „politikai korrektsége” (gondolattalansága) mértékétől függő meggyőződéssel; akkor is, ha a Nobel-díjas könyvnek esetleg egyetlen sorát sem olvasta még. „Ideát” azonban? Lovas István szerint, kinek véleménye az egyszerűség kedvéért „nemzeti”-nek nevezendő táborban jobbára mérvadó, „Ha Bjornson, Mistral, Lewis, Benavente, Karlfeldt, Jensen, Szeferisz, Martinson, Aleixandre, vagy Solohov, a plagizátor kaphatott irodalmi Nobel-díjat, Kertész is kaphat. Egyébként, véleményem szerint (mondja Lovas), még az Auschwitz-memoár irodalomban is gyenge: hol van ő Roman Frister *A sapka* címen megjelent Auschwitz- emlékeitől, mely folytatásokban épp a Demokratában jelent meg? Csakhogy, ugye, Frister könyve »politikailag nem korrekt«.”⁴⁷⁴

Különös (vagy – mint látni fogjuk – éppenséggel nem is az), hogy Lovas ugyanabban az aprónak látszó, a megoldás tekintetében mégis döntőnek bizonyuló dologban téved, mint a másik oldal szentként tisztelt nagyágyú. Például Nádas Péter, hogy innen is egy méltó nevet említsek; ráadásul szintén Nobel-díjra jelölt írónk; no és szintén zsidó – tenné hozzá a megoldás híján egyelőre megzavarodott magyar.

Lovas meg Nádas (és sokan mások) közös tévedése, hogy – határozott állításukkal ellentétben – Kertész Imre könyve nem sorolható az Auschwitz-irodalomba!

A sapka és a Sorstalanság, noha azonosságuk sok mindenben nyilvánvaló, nem vehetők egy kalap alá. Roman Frister ugyan szintén megérdemelne egy Nobel-díjat – ő azonban valóban az auschwitzi visszaemlékezésekért. Az ő ideje azonban majd akkor fog eljönni, ha a világnak végképp elege lesz az egyoldalú, politikailag korrekt (tehát mesterséges, s ennyiben óhatatlanul hamis és félrevezető) mítoszgyártásokból, s ehelyett belátja, hogy a múltból csupán egyetlen út vezet ki végérvényesen és visszafordíthatatlanul: mégpedig a patikamérleggel kimunkált, arányos igazság útja. Amelyen a bűnösök is áldozatok, ha áldozatok, s az áldozatok is bűnösök, ha bűnösök. Amelyen a kollektív bűnösség éppen úgy értelmét veszti, mint a kollektív ártatlanság.

Nádas (a Kertész Imrét ünneplő Élet és Irodalomban) ezt állítja:

„Auschwitz realitása az elmúlt ötvennyolc évben az etikai szemlélet, a politikai gondolkodás és a jogalkotás univerzális mértéke lett. Azok sem tudják megkerülni, akiknek leginkább érdekükben áll, a nacionalisták és fasiszták. Attól kell kényszerűen magukat elhatárolniuk, amit szeretnének ismét csak megtenni. Az etnikai tisztogatás, a tömeggyilkosság és a népiirtás nem tartozik többé a legitim nemzeti ábrándok közé.”⁴⁷⁵

Később így folytatja Kertész elemzését:

„Az európai kultúra legmélyebb, esszenciális jellegű realitásaként ismerte fel Auschwitzot, amikor a diktatúrák folytonosságának realitásából pillantott vissza saját gyermekkorának szép és egyetlen Auschwitzára.”

Csakhogy ez egyszerűen nem igaz.

⁴⁷⁴ Lovas István: Kettős mércével. Kairosz Kiadó, 2003. 336. o.

⁴⁷⁵ Nádas Péter: Kertész munkája és a témája. Élet és Irodalom, 2002. október 18.

kiszolgáltatottakkal, vagy legalább gépiesen (ridegen és precízen) végrehajtja a parancsot, végtére is holokauszt-regényt olvasunk, amelynek a végén meg kell lennie a szükséges számú áldozatnak – különben mitől volna az, ami. Ehelyett azonban:

„Már-már azt hittem, nem jól érti tán az igazolványt, s éppen készülődtem volna elmagyarázni néki, hogy – amint láthatja – hadiüzemnek vagyok tagja, s bizony nem érek rá az időm vesztegetni; hanem akkor meg egyszerre hangokkal s fiúkkal népesült be körülöttem az út, társaimmal a Shell-ből. A töltés mögül bújtak elő. Kiderült: őket meg már az előző buszokról fogta itt a rendőr, s igen nevettek, hogy én is megérkeztem. Még a rendőr is elmosolyodott kissé, mint aki távolabbról ugyan, de valamennyire szintén részt vesz a mulatságban [...]. Ő maga is rokonszenvesnek látszott: eléggé alacsony rendőr volt, se öreg, se fiatal, napcserzett színű arcában tiszta, igen világos szemmel.”

Az Auschwitzba tartó „nagy utazást” se rajzolja meg az elviselhetetlennél elviselhetlenebbre. Nem hajlandó engedményt tenni semmilyen „jogos” kíváncsornak: ha úgy tudja is, hogy haltak emberek szomjan, az „igazság” kedvéért sem hajlandó a történetet úgy kanyarítani, hogy ez a tragédia az ő vagonjában essen meg, alkalmat teremtve magának ezzel arra, hogy a borzalmakat mint személyes élményt (látványt) még erősebb színekkel ecsetelhesse. Ehelyett:

„Való tény, a mögöttünk levő kocsiból érkező bizonyos hangot, úgy a második nap délutánjától fogva, én is egyre hallani voltam kénytelen: nem volt éppen kellemes. Az öregasszony – így mondták a mi kocsinkban – beteg, s vélhetően megőrült, nem kétséges, a szomjúság következtében. A magyarázat hihetőnek is tetszett. [...] A harmadik nap délelőttjén azután az öregasszony elhallgatott végre. Akkor meg azt mondták nálunk: meghalt, mivel nem kaphatott vizet. De hát tudtuk: beteg meg öreg is volt, s az esetet ilyenképp mindenki, magam is érhetőnek találtam, végeredményben nézve.”

S végül Auschwitz, a gázkamra, a krematóriumok – és a minden részletében aprólékos műgonddal kimunkált, valóban bámulatos egyensúlyozás. Kertész Imrének mint szemtanúnak, a holokauszt eleven krónikásának, hitelesen, pontosan be kell számolnia, mit látott. Nem tehet hozzá, nem vehet el. Mint szépírónak, érzékletesen – s ugyancsak hitelesen – ábrázolnia kell hősei külső és belső világát, s eközben nemcsak hogy szabad, hanem kell is magából hozzátennie: hogy az igazat mondhassa, ne csak a valót. Mint a holokausztot megörökítő szépírónak, maradandó emlékművet kell állítania elpusztult társainak: olyat, amely halk szóként, mégis messze hangzó kiáltásként, örökre emlékeztet a szörnyűségre. Érzékletesen láttatnia kell, amit (elkülönített helyzetében, három nap alatt) egyáltalán láthatott és érezhetett, de még azt is, amit csak hallott, s amit csak képzelt. S végül mint a holokauszt túlélőjének az egész borzalmat (s az egész regényt) egy olyan filozofikus látásmódba (írói stílusba) kell öltöztetnie, amely garantálja számára (és minden túlélő számára), hogy Auschwitz után is van élet, ez az élet azonban nem torkollik még egyszer Auschwitzba.

Ha eme szempontok közül Kertész Imre csak egyetlen egyet is elhanyagolt volna, a Sors talanság nem lehetett volna remekmű. Egyáltalán nem véletlen, hogy örületes gyorsaságáról, mozgékonyaságáról – no és szellemi felületességéről – nevezetes századunkban, a huszadikban, hihetetlenül sok időt: tizenhárom évet fordított a terjedelmére nézve voltaképp szerény könyv megírására.

Tézisem (a kötéltáncos-mutatvány állhatatos jelenlétének) igazolására elegendőnek ítélem az alábbi néhány részletet (fel)idézni Kertész könyvéből. Ez előtt és után csupán egyetlen dologra hívom fel külön a figyelmet: arra a már-már kínos eltökéltségre és szörszálhasogató pontosságra, ahogyan a szerző értesülései forrását igyekszik megjelölni (példának okáért mindjárt az első mondatban is).

„Igazság szerint – derült ki lassacskán, s nem pontosan követhettem, mi úton-módon – ez a kémény itt szemközt nem is bőrgyár valójában, hanem »krematórium«, azaz hamvasztókemence kéménye, ahogy a szó értelméről felvilágosítottak. Akkor hát jobban is megnéztem:

zömök, szegletes, széles szájú kémény volt, tetejét mintha hirtelen lecsapták volna. Elmondhatom, bizonyos tiszteleten – no meg a szagon kívül, természetesen, amibe már valósággal beléragadtunk, mint valami sűrű pópbe, valami mocsárba – egyebet nemigen éreztem. Hanem a távolban is egy, majd még egy, s már a ragyogó ég legszélén is megint egy ugyanilyen kéményt vehettünk mindig újabb meglepődéssel észre, melyek közül kettő a miénkhez hasonló füstöt ontott éppen, s tán igazuk volt azoknak, akik már egy távoli, csenevész lombú ligetféle mögül föltörekvő füstgomolyra is gyanakodni kezdtek, s az jutott, véleményem szerint is joggal eszükbe: akkora hát a járvány, hogy ennyi sok a halott?”

„Oda-vissza, a blokkparancsnok irányításával, meglehetősen utat kellett megjárunk [...] Akár esküt is tehetek rá: személy szerint ezen az úton senki idegennel sem beszéltem. Mégis, ekkortól számíthatom valójában a pontosabb ismereteimet. Ott szemközt jelen pillanatban épp a mi vonatunkból való útitársaink égnek, mindazok, akik autóra kéreztettek, akik továbbá öregség vagy egyéb ok miatt az orvos előtt alkalmatlannak bizonyultak, valamint az aprónép és velük jelen vagy eljövendő anyák, akiken ennek már látható a jele, amint mondták. Az állomásról ők is a fürdőbe mentek. Őket is fölvilágosították a fogasokról, a számokról, a fürdés módozatáról, ugyanúgy, amiképpen minket. A borbélyok is ugyanúgy ott voltak – mint állították –, és a szappant is a kezükhöz kapták. Aztán ők is bejutottak a fürdőhelyiségbe, ahol, hallom, ott is ugyanúgy megvannak a csövek meg a zuhanyok: csak hogy ezekből ott őrájuk nem vizet, hanem gázt engednek. Mindez nem egyszerre, inkább apránként jutott értésemre, mindig újabb részletekkel kiegészülve, némelyeket vitatva, másokat helybenhagyva, s újabbakkal is megtoldva. Közben – hallom – végig igen szívesek hozzájuk, gondoskodás, szeretet veszi őket körül, a gyermekek labdáznak meg énekelnek, s az a hely, ahol megfullasztják őket, igen szép, gyepek, liget meg ágyások közt fekszik: ezért is keltette mindez végül némiképp bizonyos tréfák, valahogy affajta diákcsíny érzését bennem. Ehhez járult még hozzá, ha meggondoltam, hogy mily ügyesen öltöztettek például engem is át, csupán a fogas meg a rajta lévő szám ötletével, vagy mint ijesztettek rá a tulajdonnal bírókra például a röntgennel, ami végezetül is puszta szó maradt mindössze. Persze, beláttam, mindez mégse egész tréfa, ha más oldalról nézem, hisz az eredményről – hogy így fogalmazzam – a magam szemével, meg főképp az egyre hánytorgó gyomrommal is meggyőződhettem; de hát ez volt az érzésem, s alapjaiban – így képzeltem legalábbis – ez se igen történhetett oly nagyon másként. Végére csak itt is összeültek, mondhatnám: összedugták a fejüket igen valószínűen, ha ugyan nem is épp diákok, természetesen, hanem meglelt, felnőtt emberek, esetleg, sőt minden bizonnyal, ha meggondolom, urak, tekintélyes öltözékben, szivarral, rendjelekkel, csupa parancsnok vélhetően, akiket e percben nem lehet zavarni – így képzeltem. Egyikük aztán kigondolja a gázt: egy másik mindjárt a fürdőt, egy harmadik a szappant, egy negyedik megint a virágokat teszi hozzá, s így tovább. Némelyik ötletet esetleg huzamosabban is vitathattak, javíthathattak, míg másoknak viszont mindjárt megörültek, s felugorva (nem tudom, miért, de ragaszkodtam hozzá: felugrottak) egymás tenyerébe csaptak – mindez igen jól elgondolható volt, legalábbis az én számomra.”

Tizenhárom évnyi csiszolgatás után egyszerűen nincs okunk feltételezni, hogy mindjárt az első mondatba az „Igazság szerint – mint kiderült” mellé ne teljes tudatossággal került volna oda ez a fél megjegyzés: „s nem pontosan követhettem, mi úton-módon”; noha ez a beszúrás a mondat kereksege, a mondanivaló értelme, tartalma szempontjából teljesen feleslegesnek s elhagyhatónak tűnik. (Tessék kipróbálni!) Egyetlen ok magyarázhatja ott-létét, ez pedig Kertész Imre már-már mániákus kötődése-ragaszkodása az igazsághoz. Nem láthatta, hogy egyetlen társát is elgázosították vagy elégették volna, de mégis tudja; e tudomásáról számot kell adnia; de különös lelki alkatának különleges rigolyája: az igazsághoz való konok ragaszkodása e beszámolást a tények, csakis a tények teljes tiszteletben tartásával engedi meg. A tény fogalma, persze, nem csupán a külvilágra (az „objektív valóságra”) szorítkozik, hanem

kiterjed az igazságnak (valóságnak) megfelelően (azaz hitelesen, hitelt érdemlően) ábrázolt belső történésekre is. Éppen ezért kell figyelmet szentelnünk és jelentőséget tulajdonítanunk az efféle (a „végkifejlet”, a „mondandó” szempontjából pusztá szövszaporításnak tetsző) mondatoknak, mint amilyen ez is: *„Mindez nem egyszerre, inkább apránként jutott értésemre, mindig újabb részletekkel kiegészülve, némelyeket vitatva, másokat helybenhagyva, s újabbakkal is megtoldva.”* Ha egy ilyen mondat tizenhárom év után is bent maradt, egészen bizonyosra vehető, hogy alkotójának az önmagához s az igazsághoz való hűség semmivel nem alábbvaló szempont a jó értelemben vett propagandahatásnál.

Kertész abban zseniális, amiben a mesebeli molnárleány: visz is ajándékot, meg nem is. Állít is, meg nem is. Állítja, hogy voltak gázkamrák (mert kellett lenniük), de nem állítja, hogy látta őket (hiszen nem látta őket). Amikor egy év múltán, már hazafelé, kiszállt a vonatból egy városban, ahol – mint írja – „a cseh szó mellett már magyart is sokat hallottam”, emberek gyűltek köré, s érdeklődtek. Lassacskán szétszéledtek, egynek a kivételével; s hogy milyennek gondolja az író ezt az egyet (pontosabban: milyennek gondolja Kertész azt az Életet, amelyben kétség és gázkamra – s végső soron az ő sorstalanná vált sorsa – így viszonyulhat egymáshoz), jól megmutatja ez a rövid leírás:

„...nagy nyáriasan csak inget meg nadrágot viselt, közben pedig a két hüvelykujját, melyeket kétoldalt, a nadrágtartójának szárai mellett illesztett az övhely mögé, míg a többi ujjja meg kívülről dobolt, játszadozott ezalatt a szöveten. Ez arra volt kíváncsi, ami meg is mosolygottatott kissé, hogy láttam-e a gázkamrákat.”

A válasz maga a (dicsért) kötéltánc. A logika, minden kétségen kívül, az – új keletű kifejezéssel élve – holokauszttagadó oldalán áll, s ezt az okfejtést (mint alább láthatjuk) Kertész csorbíthatatlanul bemutatja. Egyetlen szóval sem siet bizonygatni, hogy három napot azért ő is eltöltött Auschwitzban, s látott, amit látott (nem szólva arról, amit szagolt). Meggyőződése (ki nem mondott állítása) éppen attól válik megingathatatlan igazsággá (cáfolhatatlan állítássá), hogy mint magától értetődőt, nem érzi szükségét érvekkel megerősíteni vagy megvédeni. Különösképp az istenhívők lehetnek így vele, amikor istentagadókra lelnek: evidenciáról nem lehet vitát nyitni.

Tehát a főhős (Kertész) válasza ama egynek:

„Mondtam is neki: – Akkor most nem beszélgetnénk. – No igen – felelte, de hogy ugyan voltak-e gázkamrák, s mondtam neki, hogyne, egyebek közt gázkamrák is vannak, természetesen: minden attól függ – tettem még hozzá –, hogy mely táborban miféle is járja. Auschwitzban például számíthatunk rá. Én viszont – jegyeztem meg – Buchenwaldból jöttem. – Honnan? – kérdezte ő, és meg kellett ismételnem: – Buchenwaldból. – Tehát Buchenwaldból – bólintott, s mondtam neki: – Onnan. – Amire azt mondta: – Nos, várjunk csak – merev, szigorú, kissé valahogy már-már leckéztető arccal. – Tehát Ön – s nem is tudom, miért, de szinte egész megilletődötté tett valahogy ez az igen komolyan, mondhatnám, némiképp szertartásosan hangzó megszólítása – hallott a gázkamrákról –, s mondtam neki: hogyne. – Mindamellet – így folytatta ő, még mindig ugyanazzal a merev, mintegy a dolgok közt rendet, világosságot teremtő arccal – Ön személy szerint, a saját szemével azonban mégsem győződött meg róla –, s el kellett ismernem: nem. Amire ezt a megjegyzést tette: – Vagy úgy –, majd kurtán biccentve továbbsétált, mereven, kihúzott háttal, s úgy néztem, hogy elégedetten is valamiképp, hacsak nem tévedtem.”

*

Nos, éppen ez a tizenhárom évnyi munkával minden kis elemében megkomponált, s habár nyaktörőnek ígérkező, mégis sikeresen végrehajtott mutatvány bűvöli el annyira a németeket. „Kertész Imre a mi nyelvünkön beszél” – írja az egyik német újság méltatása. Nem véletlen, hogy Sorstalansága elsőként ott, Németországában törte át az érdektelenség falát, előbb a véleményformáló elit, majd a nagyközönség tetszését is egyre inkább elnyerve magának; s

csak az ottani hangos elismerés és dicsőség után kezdték Magyarországon is komolyan venni szerzőt és mondandóját.⁴⁷⁷ Bár kétségtelen, hogy a hazai hivatalos méltatás egyenesen a legrangosabb elismerésben, a Kossuth-díjban öltött testet (1997-ben), az itteni elit és az itteni nagyközönség a Nobel-díjig csakugyan nem fogadta kegyeibe Kertész Imrét. Feladványunk egyik kacifántos részletkérdése, hogy vajon miként magyarázható, hogy Németországnak kellett a Kertész-féle holokauszt-irodalom, s hogy minden bizonnyal könyveinek németországi kiadóján, ennek ajánlásán keresztül vezetett az út a Nobel-díjig; Magyarországon pedig még a holokauszt-emlékezet fenntartásában, sőt, az antiszemitizmus elleni harc demonstrálásában amúgy érdekelt balliberális körök sem mutattak különösebb hajlandóságot arra, hogy Kertészt és műveit értékének és nagyságának megfelelően a figyelem középpontjába állítsák. Tényként állapítható meg, hogy még a Kossuth-díj sem volt elegendő ahhoz, hogy a tehát megzavarodott (érzés- és szellemvilágában összekuszálódott) magyarok akár ezen, akár azon az oldalon beszéljenek és vitatkozzanak a szerzőről és mondandójáról; mintha csak az egyik oldal nem látott volna benne időszerű, könnyen kiaknázható lehetőséget (politikai üzletet); a másik oldalból meg hiányzott volna a késztetés, hogy megint hagyja bele nyomni az orrát a lehető legistentelenebb, legfőbenjáróbb bűnbe, a zsidók elhurcoltatásába, kiirtásába.

De mitől üzlet az a németeknek, ami a magyaroknak nem az? Honnan van amazokban ellenállhatatlan késztetés az újbóli szembenézésre, a sokadik bűnbánatra, ha az efféle „mazochizmus” egyébként egyetlen népnek se jellemző sajátossága?

A rejtély nyitja éppen Kertész egyenességében (őszinteségében és tisztességében), s az ebből fakadó hajszálpontosságában rejlik. Abban, hogy bár mindenki Auschwitzról beszél, ő igazából Buchenwaldot mond. Amit, amennyit s ahogyan ő mond Auschwitzról, idézőjellel és idézőjel nélkül, jelképesen és valóságosan, az a németek számára kiváló kiegyezési alap és megtisztulási lehetőség; soha vissza nem térő alkalom arra, hogy saját lelkiismeretüknek s a világnak örök etalonként felmutatassák: ez a mi bűnünk, ez a mi szégyenünk, nem kevesebb, de nem is több egy hajszálnyival sem; ez és ennyi, amit és amennyit örök időkre elismerünk, elfogadunk, szánunk és bánunk: amiért bűnbocsánatunkat kérjük.

Nem csak Kertész és Sorstalansága, hanem – ilyen szépen és kuszán függenek össze a dolgok – a díj beharangozása is maga a szinte művészi tökélyre fejlesztett, leheletfinom egyensúlyozás. A világ „politikailag korrekt” véleményformálói és általuk megdolgozott nagyközönsége nehezen venné be – egyenesen holokauszt-relativizmusnak tekintenék –, ha az egyébként folyamatos megemlékezések iránya Auschwitztól (a megsemmisítőktől) Zeitz és Buchenwald (azaz a munkatáborok) felé fordulna. Ezt (mint jeleztem), maga a szerző is igazságtalannak ítélné; ezért van az, hogy bár egyértelműen Buchenwaldot mond, nyilatkozataiban ő is inkább Auschwitzról beszél; s ez magyarázza azt a tényt, hogy bár eltérő érdekből és megfontolásból, de a németektől kezdve, a díjat odaítélő svédek nyilvános indoklásán át, egészen a hazai hangadókig mindenki csak Auschwitzot emlegeti, s mélyen hallgat a valóban átélt és bemutatott valóságról: Buchenwaldról.

A feladvány talányosságát csak növeli (a megoldhatóságba vetett hitet pedig annál határozottabban csökkenti), hogy a magyarországi antiszemitizmus és nacionalizmus megítélése tekintetében, úgy tűnik, semmi különbség sincs Kertész Imre és a mérvadó magyar balliberális értelmiségiek (pl. Nádas Péter) felfogása között. Nem látni lényeges eltérést aközött, hogy egyikük (Kertész) az antiszemitizmus uralmáról beszél, arról, hogy nácik, agresszív nacio-

⁴⁷⁷ Ezt a tényt nem cáfolják azok a sajtóbeli közlések, amelyek akár tucatnyi név és cikk felsorolásával igyekeznek bizonyítani, hogy márpedig a magyar, s ezen belül a balliberális elit igenis hamar felismerte és hangosan hirdette Kertész és művei nagyságát. (Ld. például Radnóti Sándor vélekedését az Élet és Irodalom 2002. november 15-i számában.) A szélesebb köztudatba kerüléshez (visszhanghoz) a méltatásoknak el kellett volna érniük egy kritikus mennyiséget; legalább egy tisztos töredékét az Esterházy- vagy Nádas-dicséreteknek.

nalisták lépnek fel nyíltan a médiában, meg arról, hogy bőrpöndje mindig összecsomagolva, útra készen áll⁴⁷⁸; másuk (Nádas) szerint pedig csupán „Auschwitz realitása”-nak köszönhető, hogy az etnikai tisztogatás, a tömeggyilkosság és a népirtás „nem tartozik többé a legitim nemzeti ábrándok közé”, – a mondat értelméből fakadóan a nem legitim ábrándok közé viszont változatlanul odatartozik.

Az efféle rettentően súlyos (és ugyanennyire bántó) kijelentések, valóban úgy tetszik, mozdíthatatlan kősziklaként fekszenek azon a keskeny ösvényen, amely a két oldalt egyáltalán még összeköti. Mivel az ún. nemzeti oldal igazán nagy hatású (és mellékesen kisebb-nagyobb szeretetnek és tiszteletnek örvendő) egyedei (törzsi harcosai) között még véletlenül sem találni olyat, akire a másik oldal hangadói ne sütötték volna már rá az „antiszemita” és a „nacionalista” bélyeget, e tájékon egytől-egyig mindenki teljes joggal érezheti sértve magát attól az otromba és képtelen feltételezéstől, hogy ő bárkinek is a kiirtásán ábrándozna. S nem természetes-e, hogy a nyilvánvaló igazságtalanság (valótlanság) láttán ugyancsak egytől-egyig mindenki máris azt fogja gondolni, az ellenség részéről tudatos harcművelet zajlik, s a már igen jól bevált, kiváló hatásfokú A-fegyvert (azaz az antiszemitizmus elleni harcot mint politikai fegyvert) vetették be újra, immáron sokadszor.

Van-e még erő, mely ezt a sziklát elmozdíthatja? Gondolat, mely az istenes feladványt megoldhatja?

*

A remekmű.

A remekmű Kertész Imréje. Aki az igazat, csakis az igazat írja és mondja – s ha tágabb koordináta-rendszerben tekintve olykor súlyosan téved is (ld. később), soha nem kufárkodik, soha nem seftel az éppen jó árfolyamú történelemmel. Írói és emberi nagysága bennünket mint gondolkodót s felelős feladványfejtőt, akárhogy is, kötelez. Kertész Imre méltó arra, hogy remekművén belül és kívül egyaránt kövessük tekintetét. Az ő megértésén keresztül aztán, ki tudja, lehet, hogy eljutunk a megvilágosodáshoz. Ez a mi halvány, de egyetlen esélyünk a megoldást illetően.

Álljunk képzeletben Kertész mellé, a szikla túloldalára! Mi volnánk az, akit 14 évesen leszállítanak a Csepel felé tartó buszról, s mint halat az ügyes varsában, szinte észrevétlen terelnek egyre beljebb, mélyebbre. Üres, kopott vámház a tétova rendőrrel, némi nevetgé-léssel, aztán ridegebb csendőrlaktanya „az iratok bemutatása céljából”, „lóistállóba az egész zsidó bandát”, majd egy szélesre tárt kapu, téglagyár, dugig tömve „minden korú gyerekekkel” és „megszámlálhatatlan öreggel, mindkét nemből”, veszteglés, unalom s szerencsére a meg-váltó hír: „akinek van rá kedve, munkára jelentkezhet, mégpedig Németországba”. Egy bizonyos „Zsidótanács” karszalagos emberei ugyancsak megtámogatják a megnyerőnek talált gondolatot, „így vagy úgy, szépszerrel vagy kényszerűen, de előbb-utóbb amúgy is mindenkit Németországba telepítenek”, az önként vállalkozó legelsőeknek legalább „jobb hely, továbbá az a kedvezés is jut osztályrészül, hogy mindössze hatvanával utazhatnak egy kocsiban, míg később már viszont legalább nyolcvannak kell majd elférnie, a szerelvények elégtelen száma miatt”. Így kerül a tudatlan áldozat a legbelső csapdába, villanyáramos koncentrációs táborokba, ahonnan már csak a vak véletlen menthet ki minket, ha kiment egyáltalán. Kertész Imrének van ereje (tisztessége és eltökéltsége) észrevenni az útját kísérő jámbor, emberi gesztusokat, bátorító szavakat, együttérzéseket, de ezek a jó szándékok mégiscsak a pokol útjait kövezik; s minél inkább, voltaképp annál rémisztőbbek. Nem akadályok, hanem álcák, díszkísérek, melyek éppen segítenek csapdába csalni, gyengéden befelé, végzete (végze-tünk) felé terelni.

⁴⁷⁸ „Én nem meggyőződésből lakom itt. Bőrpöndöm, hogy úgy mondjam, becsomagolva áll” – nyilatkozta Kertész Imre az NRC Handelsblad holland napilapnak (s idézi a Magyar Demokrata 1999. szeptember 17-i száma).

S most itt állunk sorstalanul: azaz olyan élet nélkül, amelyet a magunk döntésére s örömére választhattunk és élhattunk volna. Életünket izzó borzalmakkal megpecsételték, s jobb híján ezt a húsunkba égetett életet kellett sorsunkká fogadni. A sokadik történetet írjuk róla, hogy megszabadulhassunk, sőt, megtisztulhassunk tőle; elmenekülhessünk tőle és előre; pedig egyetlen könyv, a legelső is elegendő lehetett volna – ha meghallanak.

Kertész ama kiveszőben lévő emberfajta tekintélyes képviselője, aki még azt mondja, amit gondol. Ezért érdemes odafigyelni rá! Ezért lehet és érdemes – akár képletesen is – alkudozni vele; ezért érdemes követni; követünké fogadni. Ha Kertész azt mondja, hogy Németországtól ő mindenekelőtt az olvasók figyelmét, érdeklődését kapta meg, akkor legyen fülünk rá meghallani, s lássuk biztosan, hogy tulajdonképp mi hiányzik neki. Roppant fontos felfigyelni rá (éppen ezért nem először hangsúlyozom), hogy Kertész nem akart cirkuszi mutatványosként üzletelni az eltorzított életével; nem azon fáradozott, hogyan tudna minél több nyers borzalmat, úgy, mint a rakott krumplit, egymásra halmozni; de még azon sem, hogyan tudná a „sajátjai” előtt elismerését (ázsioját) minél feljebb srófolni. Igaz, Nobel-díját követő nyilatkozattengerében egyetlen csöppet sem szánt annak a logikus felvetésnek, hogy nem csak a magyarságnak, de a zsidóságnak is szembe kellene néznie egy s mással. Például a zsidótanácsok és a zsidó kápók szerepével; azzal, hogy voltaképp egy hajszálnyival sem viselkedtek különül saját véreikkel, mint a (nem zsidó) magyarok. Mert hiszen nem magyarokról, nem zsidókról van itt szó igazából, hanem az Emberről; az Emberiségről; az Életről. Nem az a fontos azonban, hogy könyve lapjaiból – kőtábláiból – kilépve mennyire igazságos és tárgyyszerű Kertész Imre, vagy mennyire nem; mégiscsak túlzás lenne megkívánni egy hűvér embertől akkora felülemelkedést és elrugaszkodást, hogy miután büntelen-ártatlan gyerekként éppen zsidó volta miatt tagadják meg s hurcolják el, s csupán a vak szerencsének köszönheti, hogy a pusztulásban már nem kellett osztoznia milliányi társával, akkor ő éppen úgy ügyeljen a kitaszítók, mint a kitaszítottak igazságaira. Legyen elég, hisz ez is több, mint legtöbbször remélhető, hogy írásművében maradéktalanul ilyen: tárgyyszerű és igazságos. A Zsidótanácsról szóló, imént idézett bekezdést, ha kihagyja, jó szolgálat tett volna (látszólag legalábbis) az övéinek. De nem tudja kihagyni, mert hiába a regényforma, az író szabadsága – és sorsul kapott zsidósága –, ha egyszer látta a karszalagosokat, hallotta őket, saját szemével, fülével: innentől kezdve pedig a valóság iránti hűség, a pontosság – helyesebben: az igazság – iránti elkötelezettsége vezérli.

Kertész egyet akart, azt, amit minden igazi alkotó: valamiképp megragadni – és újra-teremteni azt a világot, amelynek ő nemcsak áldozata, hanem bizonyos értelemben kiváltságosa is: túlélője, aki elorzott sorsa helyett kapott egy másikat; ő lehet a hírvivő; de nemcsak a hírvivő, hanem – legyen akármily meghökkentő megoldás – a hídverő is.

Mert Kertész, lám, hajlik a kiengesztelődésre, megbocsátásra. A németekről már nyilatkozta, hogy nem azonosítja őket a nácikkal („*Nem a németekre, hanem a nácikra vagyok dühös*”). A magyarokról még nem nyilatkozta, hogy nem rájuk, hanem a nyilasokra dühös. Kertész, mielőtt a magyarokkal szemben is kiengesztelődne, előbb figyelmet, elismerést vár azért a roppant akkurátus munkáért, amellyel ő az Élet számára megragadta, kibogozta s örök emlékeztetőül és tanulságul könyvben tartósította az emberiség történelmének egy különös – különösen kusza és kegyetlen – darabkáját. A magyar olvasók igazi, odaadó figyelme és visszhangja hiányzik neki, hiszen – neki, a hajszálpontos írónak el kell hinnünk – nem a Kossuth-díj hiánya izgatta, nem a hivatalos megbecsülést szomjúhozta (hiszen azt megkapta), hanem a hétköznapi magyar emberek hiteles együttérzését; amely kivezethetné végre a kényszerképzetéből. Abból a kényszerű, de a saját életéből mégis logikusan következő képzetből, hogy a felemás, kényszerű jószándékok – képmutatások – bármikor újra összerendeződhetnek a valóságos gyűlöletekkel; s így, ketten bármikor újra kikövezhetik a pokol útját...

*

Nos, találunk-e a csepeli busztól mindeddig egyetlen pontot is Kertész életében, ahol, ha ott vagyunk, tisztességesebb – és egyáltalán: járható – leágazást és irányt tudtunk volna mutatni számára? Kertésztől nem vehetjük zokon, hogy bőrpörögje úgyszólván mindig útra kész, nem vehetjük zokon, hogy nem szereti Magyarországot, hogy számára a nemzet, a haza, az otthon: „mindeddig megközelíthetetlen fogalmak maradtak”; de még azt sem, hogy Jeruzsálemi tartózkodása során, ahogy írja, első ízben érintette meg „a nemzeti felelősség súlyos és felemelő érzése”. Azt éppenséggel mondhatnánk neki, hogy akkor minek vagy itt, menj haza Izraelbe! – csak hát mi értelme éppen egy szókimondó, őszinte és tisztességes embertől megszabadulni, amikor manapság zsidóban és magyarban (és zsidó magyarban) egyaránt olyan ritka az ilyen, akár a fehér holló. Hát még a Nobel-díjas.

Kertész ki meri jelenteni Demszky Budapestjéről, hogy sem szellemileg, sem erkölcsileg nem nyújt számára semmi értékeset, semmi maradandót. S valóban: Demszky Budapestje a látványos cirkuszokkal kényelemben és izgalomban tartott, igénytelen, gondolattalan tömeg világa; olyan világváros (utcai karneváljával, melegfesztyívájával, Pepsi-szigetével), amelyből, aki csak teheti, menekül (még maga a főpolgármester is). Nem csak Kertész látja tehát, milyen ez a város. „Ezen” az oldalon vannak több millióan. „Azon” az oldalon viszont mintha egyedül Kertész szemén nem ülne hálóg. Létezhet ez? Aligha. Annál inkább, hogy az ottani látók nem beszélnek. Kertészt kivéve.

Kertész éppen az egyenessége – valóban bátor szókimondása – révén lehet kéretlenül is a követünk abban a törzsi háborúban, amelynek egyébként – bizonyos értelemben – ő maga is szorgalmas gerjesztője. Ám a megértés kicsit erősebb optikáján keresztül tisztán kivehető, hogy ez a gerjesztés soha nem egy előre megfontolt, netán alantas szándék terméke, amely tudatosan és tervszerűen hiszterizálni és rombolni akarna, hanem az egyenes jellemből fakadó egyenes következmény; amely éppen ezért alkalmas akár a hídverésre is. Több mint jellemző, hogy a Magyar Demokrata egyik lelkes harcosa (szerzője) Kertész Imrétől rendre azokat a megnyilvánulásokat gyűjtötte elrettentésképpen csokorba⁴⁷⁹, amelyek figyelmes olvasatban éppenséggel Nobel-díjasunk igaz dicsőségére válnak, vagy ezért, vagy azért. Amikor Kertész a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének vendégeként azt nyilatkozza, hogy „Nem tekintem a magyar nemzet képviselőjének a szélsőséges jobboldalt”, meg hogy „nincs olyan európai ország, ahol négyszázaléknyi örült ne lenne”, akkor nem szerencsés dolog ebből azt a következtetést levonni, hogy „a Westel Press Kertész Imre október 19-én közölt uszító nyilatkozatával aktuálpolitizált, egyértelműen megsértve a hétvégi kampánycsendet”. Hanem megint meg kell látnunk (*észre* kell vennünk), Kertész mennyire következetes, mennyire hajszálpontos. Hogy bár Magyarországról hurcolták el, s noha éppen hitsorsosai szemébe beszél, ekkor sem hajlandó engedni az igazságból. Lehet, hogy a másik oldalról nézve uszítás minden szava; de az uszítás leginkább szándékos hergelést jelent, s itt pedig éppen az ellenkezője történt: az egybegyűltek az ünnepektől Nobel-díjas helyzetértékeléséből, ítéletéből azt érthették meg, hogy habár ő szükségesnek tekinti, hogy a magyarok nézzenek szembe a Holokauszt borzalmaival, mégis oktalanság **lenne** a magyar nemzetet a szélsőségeivel azonosítani; vagy Magyarországot szélsőségesebbnek gondolni a többi európai országnál.

Ugyancsak botorság Kertész nyakába varrni, hogy ő olyan dolgokat is kimond, amilyenek kimondásáért a másik oldalon meghurcoltatás járna. Ahelyett, hogy szellemi követünknek tekintenénk, akire hivatkozva könnyebben vizsgálódhatunk – s kereshetjük a jó megoldásokat – tabunak tekintett témákban! Amikor egy ugyancsak holland lapnak Kertész azt nyilatkozza, hogy „Szó sincs konszenzusról: ugyanúgy fennáll az urbánusok és népiek, a kozmopoliták és a megcsontosodott konzervatívok közötti örök viszály, amelyet a kozmopolita zsidók és a

⁴⁷⁹ Molnár Balázs: Kertész nem diszkriminál, „A magyarok még mindig nem szembesültek a Holokauszttal”, Demokrata 2002/46

többi között fennálló nézeteltérésként is lehet értelmezni”⁴⁸⁰, akkor még hálásnak is kell lennünk neki, hiszen a politikailag korrekt, azaz üres, hamis állásponttal szemben („nincs olyan, hogy zsidók, mert minden zsidó másképp gondolkodik, a vélemény nem származás-függő”) a saját tapasztalatát, a saját véleményét hangoztatja; amely lehet (sőt, valószínű), hogy ugyancsak nem teljesen helyes, viszont bizonyosnak vehető, hogy a másikhöz képest fényévvel közelebb áll a valósághoz. Ezen a véleményen át el lehet jutni a túlpartra; a „politikai korrektség” viszont nem visz sehova.

*

„A válságban leledző jobboldal pedig, megszokhattuk, hallgat vagy maga is az antimagyar Kertész előtt hajlong” – vonja le a konzekvenciát a Demokrata kőkemény harcosa. Feladványunk helyes megoldásának megragadása szempontjából alapvető s ezért kikerülhetetlen kérdés, hogy a túlpart immár világhíressé vált egyedének megértése, egynémely jellemvonásainak felmagasztalása s teljesítményének elismerése csakugyan hajlongásnak tekinthető-e: szolgalelkűségnek, behódolásnak, netán árulásnak.

Minden azon múlik, van-e képességünk és hajlandóságunk arra, hogy ne tekintsük az egyes embert, se az emberek alkotta nemzeteket, népcsoportokat homogén (monolit) tömböknek, amelyekről csakis homogén (monolit) véleményünk, ítéletünk lehet: vagy jó, vagy rossz, vagy fehér, vagy fekete. Ha Kertész Imre előtt pusztán azért hajtánánk fejet, mert éppen ő lett a soros Nobel-díjas, s így illik; vagy mert „a holokauszt írója”, „a történelem élő tanúja”, „a pokol túlélője”; ekkor valóban megalázkodásnak, dicstelen dörgölözésnek – s némileg divatnak – tekinthetnénk a hajlongó igyekezetet. Ha viszont a tisztos meghajolás azoknak az értékeknek szól, amelyeknek mindenféle emberben és emberi csoportban való jelenléte egyébként igencsak kíváncsatos lenne, akkor e mozdulat során nemhogy vonakodnunk és szégyenkeznünk kellene, hanem csöndesen örülni a halvány esélynek: őszinte gesztusunk inkább segíteni, ösztönözni fogja, semmint gátolná eme értékek gyakoribb előfordulását.

De ha nem ösztönzi, voltaképp akkor is minden rendben. Akkor is a megoldás küszöbéhez jutottunk. Gondolkodásunk és viselkedésünk méltóságát nem ellenségeinktől, nem is barátainktól kapjuk, hanem mélyebből vagy magasabbról. S lássék akár így, Kertész méltó dicséretétől nem leszünk kevesebbek: magyarnak hitványabbak, nemzetnek elveszettebb. Előjeleink ugyan különbözhetnek, de ha elfogadjuk, hogy egy istenes feladványban a koordináta-rendszerünknek közösnek kell lennie – pontosabban kell lennie közös koordinátarendszernek, ahol (vagy amely fölött) Isten is lakozik –, akkor az is belátható, hogy ebben a rendszerben csakis az abszolút értékek számítanak. Itt tehát nem igaz az a tétel, hogy ha egy negatív előjelű számhoz hozzáadom ennek pozitív előjelű megfelelőjét, akkor ezek összértéke nulla lesz. Nem igaz az, hogy ha a túloldal igazságait magamhoz engedem, ez kioltja az én igazságaimat. Noha egész rendszerváltásunk éppen ennek a hamis feltételezésnek az ígézetében zajlott: ezért nem engedjük hozzánk jönni az igaz szavakat, ha nem itt, hanem amott mondták.

Pedig, ki gondolta volna, az összérték – a közös szellemi haszon, a közös érzelmi nyereség – akár a duplájára növekedhetett volna!

*

Megoldásunk nagyszerűségét illetőleg egyetlen cáfolhatatlan tény táplál erős kétségeket: az ember, ha nem muszáj, nem hagyja ott megszokott koordinátáit. Legkiválóbb elméink, akár ezen, akár azon az oldalon, meglepően görcsösen ragaszkodnak saját nézőpontjukhoz; nem szólva kevésbé kiváló elméinkről, akik valószínűleg még elvileg és elméletileg sem képesek belátni, hogy az igazságtartalom nem függhet attól, hogy éppen melyikünk fejéből nézünk ki. Kicsit magasabbról s kívülről tekintve, nem logikus dolog, a gondolkodó emberhez valóssággal méltatlan, hogy a mi nemzeti, etnikai stb. önazonosságunkhoz való ragaszkodásunkat

⁴⁸⁰ Volksrant, 1999. október 15., in: Magyar Demokrata, id. mű

szép és nemes dolognak ítéljük, a másokét viszont barátságtalan, ellenséges, sőt, alantas viselkedésnek. Ebből adódik az a furcsaság, hogy ugyanaz az értékesnek (nemesnek) tekinthető kötődés innen nézve hazafiatlanság, idegenlelkűség, kozmopolitizmus, netán cionizmus; onnan nézve pedig magyarkodás, nacionalizmus, kirekesztés, netán irtó szándékú náciizmus. A kölcsönös beleérző képesség és belátás hiánya, nem csoda, minduntalan olyan láncreakciókat indít el, amelyeknek a közös életünkre gyakorolt pusztító hatása felér egy-egy tekintélyesebb atombombáéval. A szellem és a lélek cafatai szállnak mindenütt.

Hogy megint ne a levegőbe beszéljek.

Kertész mondta, amit mondott.

Belátás híján bármilyen józan ésszel felfoghatatlan, hogyan lehetne korrekt (azaz tárgyilagos, igazságos és tisztességes) az az ember, aki Orbán Viktorék kormányzásának időszakához a nyílt antiszemitizmus uralmát, náci televíziós közszereplését festi oda sötét háttér gyanánt, s becsomagolt bőröndjével azt üzeni, hogy a helyzet olyannyira súlyos és veszedelmes, hogy hitleri módra bármikor kezdetét veheti egy újabb zsidóüldözés. Minden bizonnyal súlyos tévedése és tévesztése Kertész Imrének, hogy nem tulajdonított jelentőséget a ténynek: Európa ma, akárhogy is, nem olyan, mint akkor; vagy annak az intézkedéssorozatnak, amellyel Orbánék többszörösen kinyilvánították és bizonyították a zsidósághoz való valós viszonyulásukat. Hogy mást ne mondjak, kormányzásuk alatt vezették be a magyar iskolákban a holokausztról való évenkénti kötelező megemlékezést, vagy indították el a Holokauszt-múzeum létrehozását... Hála Istennek, ma már statisztikai adatokkal is igazolható, hogy a magyar zsidóság valós helyzete korántsem olyan rémületes, mint amilyennek nagy regényírónk ábrázolta gyakori nyilatkozataiban. A Kovács András vezette szociológia kutatás⁴⁸¹ adataiból kiderül, hogy a megkérdezett zsidóknak „az antiszemitizmus intenzitásáról és elterjedtségéről alkotott véleménye elsősorban a tömegkommunikációból szerzett információkon alapul. Amikor ugyanis azt a kérdést tettük föl, hogy a megkérdezettet »személyesen érte-e valamilyen, a zsidósággal kapcsolatos sérelem vagy hátrány«, akkor 80 százalékuk »nem«-mel válaszolt. A »személyes sérelmekről« beszámolók többsége nyilvános helyen elhangzott antiszemita megjegyzést nevezett meg a sérelem forrásaként.”

A láncreakció második eseménye volt Elek Istvánnak, Orbán miniszterelnök tanácsadójának Kertész viselkedésére adott válasza, s nem is lehetett volna logikusabb véleménye annál, mint amelynek a Magyar Nemzetben egy interjúban hangot is adott; ebből az Élet és Irodalomban Vásárhelyi Mária elrettentésül a következőket s a következőképpen idézi:

A Magyar Nemzet, amely „az idő előrehaladtával vulgáris konzervativizmusát egyre szélsőségesebb retorikára cserélte, egyetlen alkalmat sem szalasztott el, hogy belemarjon Kertész Imrébe.” Eme belemarók egyike, Elek István „éppen Kertész Imrét találta legalkalmasabbnak arra, hogy példáján keresztül az egész hazai »baloldali liberális szellemi elitről« lerántsa a leplet. [...] A miniszterelnöki tanácsadó az interjúban Kertész »rémesen korszerűtlen programját« idézve leplezi le az írón keresztül a »gazdasági érdekcsoportok hasznos idiótájává vált szellemi embert«, aki »balítéleteivel, tájékozatlanságával, jelszavakat szajkózó felületességével, indulataival, tárgyilagos gondolkodásra, méltányos helyzetelemzésre, önvizsgálatra és önhelyesbítésre való képtelenségével mindenre alkalmasnak bizonyult, csak éppen szellemi hivatásának betöltésére nem.« Mi pedig – írja a láncreakció harmadik elemeként megnyilvánulva Vásárhelyi Mária – hálát adhatunk az égnek, hogy a Svéd Királyi Akadémia nem olyan rémesen korszerű, mint a miniszterelnöki tanácsadó...”⁴⁸²

Feladványunk megoldásának gyakorlati megvalósíthatósága szempontjából figyelemre méltó tény, hogy Elek, aki igencsak azok közé a ritka értelmiségiek közé tartozik, akiknek van

⁴⁸¹ Zsidók és zsidóság a mai Magyarországon. Egy szociológiai kutatás eredményei. Szerkesztette Kovács András. A Szombat (a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület folyóirata) kiadványa, 2002.

⁴⁸² Vásárhelyi Mária: Nobel-díj – történeti keretben. Élet és Irodalom, 2002. október 18.

fogékonyságuk a másik oldallal való párbeszédre, a belátás, megértés esélyének megteremtésére⁴⁸³, maga sem kerülheti el a sorsát. Egyrészt látható, hogy empátia dolgában most éppen neki is csak ennyire futotta; hát akkor mennyire kell fussa azoknak, akikből még a fogékonyság is hiányzik? Pedig, ha szigorúan nézzük, a világtörténelem ismeretében nem is annyira abszurd feltételezni, hogy akár a mai magyar (de akár a francia vagy német) közhangulatból a különféle elemek szerencsétlen felerősödése – hatásuk megsokszorozódása – révén kikeveredhet egy nyílt zsidóüldözés. Másrészt látható, hogy egy szélsőségesnek semmilyen tekintetben nem nevezhető – hiszen belátásra és párbeszédre alapvetően hajlamos, a Magyar Nemzetnek egyébként túl liberális s onnan kirúgott – személyiség milyen könnyedén nyeri el a baloldaltól a „szélsőségesség” vádját és bélyegét. Ha – Vásárhelyi minimális belátása híján – már Elek is a szellemileg felrobbantandók (megsemmisítendő) közé sorolják, s valóban fikarcnyi fogékonyság sincs odaát „a méltányos helyzetelemzésre”, amely legalább azt kimondatná, hogy bár Kertész félelme nem teljesen alaptalan, annak a valószínűsége, hogy itt bármi baja történhet a zsidóságnak (pontosabban: több baja, mint másoknak), oly csekély, hogy a normális, hétköznapi emberek részéről teljesen érthető és elfogadható a heves tiltakozás; sőt, még az a – minden bizonnyal mégis hamis – feltételezés is érthető és rendjén való, hogy a hisztériakeltés talán tudatos, vagy legalábbis az illető valamiféle érdekcsoportok hasznos és – értelemszerűen – tudattalan idiótája...

A láncreakció negyedik – szintén megsemmisítésre ítélt – eleme ugyancsak egy olyan személyiség, akiben többirányú fogékonyság dolgozik, mindazonáltal – vagy éppen ezért – ő sem kerülheti el a sorsát. Pelle Jánost munkássága, közéleti szerepvállalása révén is, személyesen is ismerem. Amikor dedikáltattam vele egyik könyvét, megemlítettem azt a „képtelenséget”, hogy furcsa mód még mindig bőven vannak, akik engem antiszemitának gondolnak. Ő – feltehetően némi bátorsággyűjtés céljából – hirtelen előrehajolt a bokájáig, aztán ugyanilyen gyorsan kiegyenesedett, s a szemembe mondta: „Én is annak gondollak”. Nos, tárgyunk szempontjából érdektelennek tűnhet, mit gondol rólam Pelle János, annyiban azonban mégsem, hogy talán hitelesebbé teszi véleményem: Jászi Oszkáról írt könyve számos tekintetben ugyanazokkal az erényekkel dicsekedhet, mint Kertész Imre Sorstalansága. Nem már jól bevált (ez esetben marxista) skatulyák, gondolatsémák alapján dolgozza fel a polgári radikalizmus e neves képviselőjének – ellentmondásos – életművét, hanem a szükséges körültekintéssel, árnyaltan, tárgyilagosan. Mivel Pelle János és alanya is zsidó származású, érthető, hogy a mű tárgyilagosságának mi az egyenes következménye: a szerző számos következtetése nem cseng kellőképpen egybe a politikailag korrekt irányvonallal. Szellemi (közéleti) sírját már ekkor elkezdte megásni, szinte belelökve saját magát abba a szépen telegető szellemi tömegsírba, amelybe a kettős látásra hajlamos, ún. „díszzsidók” kerülnek (Tamás Gáspár Miklós meghatározásával élve). A Kertész Imréről írt, s az Élet és Irodalomban megjelent írásának fogadtatása ezek után már nem is hozott semmi meglepetést vagy csodát. Pelle János írt, amit írt, a láncreakció ötödik és hatodik elemeként Radnóti Sándor esztéta, kritikus és – nem mellesleg – egyetemi tanár, valamint Litván György történész reagálása pedig újfent a megvalósíthatósággal szembeni kétségeinket szaporítja.

A magyar (vagy talán félreérthetlenebbül: a magyarországi) szellemi fősodorba tartozó két ítéshoz voltaképpen Pelle János szellemi megsemmisítésén fáradozik. Ebbéli igyekvésükben még Pelle önmaga zsidó mivoltának hangoztatása és kétségbevonhatatlansága sem fékezi meg őket: ugyanazokkal a pusztító módszerekkel (fegyverekkel) dolgoznak, mint a lehető legvadabb (és legvalóságosabb) antiszemiták ellenében. Ha Pelle megállapítja Jászi Oszkáról, Révai Józsefről és Lukács Györgyről, hogy mindhármukat a „baloldali internacionális” elmélet híveinek tarthatjuk, és közös bennük, hogy tudni sem akartak a holokauszt képében

⁴⁸³ Ld. például Elek István és a Beszélő szerkesztőjének, F. Havas Gábornak az eszmecseréjét. In: Varga Domokos György: Elsőből lesznek az elsők. I. kötet: Médiaharcok, 148. o.

jelentkező „zsidóproblémáról”⁴⁸⁴, akkor Radnóti Sándor esztéta, kritikus és egyetemi tanár fejében ettől azonnali összeáll „a reprezentatív magyar zsidók hevenyészett, de bízvást fajelméleti alapon álló listája”. Az Élet és Irodalomban hangot adva eme meggyőződésének⁴⁸⁵, Pellét, a zsidót is besorolja a rasszisták és zsidógyűlölők közé, márpedig fajgyűlölőnek, különösképp zsidógyűlölőnek lenni a politikai korrektség szabályai szerinti demokráciában a lehető „legfőbenjáróbb” bűn, s legalábbis a szellemi szalonokból (közéletből) való kutasztás jár érte. Litván György történész „érvelése” szerint pedig „Már a három névnek ez az egymás mellé állítása is kimeríti a pimasz rágalmozás tényálladékát”, egyébként pedig Pelle János személyéről és kutatómunkájáról összefoglalva azt mondja, hogy „az utóbbi időben Jászi Oszkár emlékének bemocskolására specializálta magát, most Kertész Imre Nobel-díjának visszhangjáról szóló cikkében is alkalmat talált a szenvedélyének kielégítésére”.⁴⁸⁶

Láncreakciónak sajátossága ráadásul, hogy nemcsak egy irányba, hanem oda-vissza, sőt, összevissza is terjed. A szellemi ütlegetések hatására a következő ÉS-ben Pelle így kezdi válaszát (amely mögött egyébként, friss melegében, máris ott van Litván György viszontválasza is): „Tisztelt Bíróság! Nem tudom, kezdek-e e szavakkal mentegetni magam az ÉS 2002. november 15-i számának Visszhang rovatában megjelent két, egyformán durva hangú támadás után [...]”.

Ugyan, kinek s hol van a leghalványabb esélye is arra, hogy az ily mértékig beindult s felhevült, gyorsan szerteágazó láncreakciókba sikeresen beavatkozzék, ha nem is leállítva, de megfékezve a pusztító folyamatot?

Tehát?

Ki kell jelentenünk, hogy lehet jókat álmodozni, belátásról, megértésről ábrándozni, de az istenes feladványnak nincs valóságos megoldása? Mert, ahogy Kozma György író, karikaturista mondja: „ajánlatos szerénynek lennem”, hiszen „nincs hatalmam az emberek és helyzetek fölött”.⁴⁸⁷

Mások felett talán valóban nincs. Magunk felett talán mégis van.

A csakugyan szerény, de kétségtelen helyes, mert valóságos megoldás titka, hogy kellőképp önzőek lehetünk; egyáltalán nem kell mások lelkivilágával, pusztító ösztöneivel foglalkozni; nem érdekel téged semmiféle viszonyosság; nem érdekel, hogy támad-e kedve bárkinek bevonni téged az indulathullámba, a háború viharába; de az sem, ha véletlenül mégis akadnak önző követőid. A törzsi háború szele úgy húz el fölötted, mint a vadlibák, s te legfeljebb a változó alakzatokat követed derűs figyelemmel.

Nem azért leszel megértő és belátó, mert illik ilyennek: toleránsnak lenni. Hanem mert nem akarsz veszíteni; sötét szemüveget magadra rakva, elzárni magad kisebb-nagyobb szellemi fényektől, csodáktól. Világítsanak ezek bár szellemi égboltunknak akár ezen, akár azon az oldalán. Vagy ragyogjanak még magasabban, mint Kertész Imre kétségtelen erényei, s erényeinek bölcs sűrítőmánya: remek Sorstalansága.

⁴⁸⁴ Pelle János: Nobel-díj és holokauszt-recepció, ÉS, nov. 8.

⁴⁸⁵ Radnóti Sándor: A Nobel-díj mint bunkósbot, ÉS, nov. 15.

⁴⁸⁶ Litván György: Jászi és Lukács, ÉS, nov. 15.

⁴⁸⁷ „Félig zsidó, félig magyar, vagy tán egészen az”, interjú Kozma Györggyel. Törzsi trilógia, Harmadik könyv

„NINCS HATALMAM EMBEREK ÉS HELYZETEK FÖLÖTT”

Kozma György meg nem jelent reagálása A feladványra

Próbálom rávenni magam, hogy csak azért, mert Varga Domokos György engem is idéz cikkében, ne akarjak mindenáron megszólalni újra a zsidó-magyar szembenállás kérdésköre kapcsán. Nemrég azonban (ÉS, 2003. március 8.) Vörös Kati tollából láttam Varga cikkére reagálást, melyben a szerző megpróbálja visszatuszkolni a Kertész-méltató cikkíró az „antiszemiták” közé, oda, ahonnan írásával kikéredzkedik.

Van mód arra, hogy a megszokottól eltérő módon tekintsünk a zsidókra, ráadásul a XVII. Századi szombatosok (Péchy Simon) óta ez létező írásbeli hagyomány is Magyarországon. A „visszhangzók” jelentésű „jehudi” (zsidó) szó azonos értelmű a „békés-muszlimmal” és a „keresztény-felkenttel”: mind arra utal, hogy az illető vallásos, legalábbis viszonyul egy nagyobb „Én”-hez. (Egyik sem etnikai jelző eredetileg). Hitler mondta, hogy a zsidók megbocsáthatatlan bűnt követtek el: feltalálták az „Én”-t és az együttérzést (Mózes: „Szeresd felebarátod”). A többi találmányuk is bosszantó: ellenezték a gyermekáldozatot Babilonban, a rabszolgaságot Egyiptomban és Rómában, bevezették a kereszténységet és az iszlámot (mindkettő főként a zsidó biblia-magyarázat leágazása), feltalálták a pénzgazdálkodást és a kommunizmust, valamint a szórakoztatóipart. Ráadásul mindezeket az újításokat ellenezték is (az első századi szadukeusok, a hetedik századi karaiták, a reneszánsz sabatajánusok, a felvilágosodás-ellenes haszidok és a neológ-nacionalista ellenes ortodoxok eme folyamatos ellenzék fő csoportjai.) Sok baj van a találmányaikkal, tehát mi sem egyszerűbb, mint rájuk haragudni. Ugyanakkor az is tény, hogy nem mindegyikük egyformán ludas e „bűnökben” s ezért nincs mese, „a zsidókról” beszélni általában s elítélőleg nem vall jó ízlésre, jó szívre, jó észre. Csak hát a jószívűséget, jóeszűséget nem lehet parancsszóra kikövetelni.

Elmeséltem párszor, hogyan bukkantam rá felnőtt koromban – s biztos nem vagyok ezzel egyedül – a szovjetista korban eltitkolt zsidó őseimre. Köztük legendás csodatévőkre és ellentétes iskolák vezetőire, Rásira, Majmonidészre, vagy épp Marxra és Dreyfuss-ra, valamint a szintén eltitkolt dzsenti őseimre (Szapolyai, Hunyadi, Bethlen, Pázmány, Balassi, s egész a kamenyec-podolszki vérengzésért felelős MTI-alapító Kozma Miklósig nyúlik sajnos a rokonlista), és ráadásul köztük a muszlim ősökre (vegyes házasságok akadtak a XIV-XVII században nem is olyan ritkán.) Ezért mindegyik vallást felvettem, mindhárom ábrahámi hitbe „betértem” (hasonlóan sok XVII. századi szombatoshoz). Talán éppen abban reménykedtem, hogy így megúszom az egyoldalú állásfoglalást?

A fenti – anekdotikusnak tűnő – tények vagy szempontok arra vezetnek, hogy abszurdnak tartsam „a zsidók” bármifajta megbélyegzését vagy bálványozását, csakúgy, mint a „keresztények” vagy „muszlimok” sommás megítélését.

Ismerem és kedvelem Varga Dombit is, Kertész Imrét is, és emiatt rosszul érezném magam, ha egyiket meg akarnám védeni a másiktól. Nem is szorulnak rám. De nagyon fontosnak tartom, hogy kialakuljon egy nem-szélsőséges, nem-gyilkos-szívű jobboldal és ebben éppen olyan Varga Domokos-féle hangokra lehet szükség. Szemben Vörös Kati amerikai távlatú elképzelésével, szerintem csak azért, mert jobboldali szempontjai vannak Vargának, még nem „ér össze” Csurkával. A veszély reális, és szükség van ezügyben egyoldalú, pártos hangokra is. De ahogy a bibliamagyarázó bölcsek mondták olyan esetekben, amikor egy-egy szekta teljesen ellentétesen értelmezett valamit: „Mindkét igazság Istentől való.” Jobboldali vélemény nem létezhet és nem intézményesülhet anélkül, hogy meg ne fogalmazná újra meg újra azt a „ressentiment”-t, ellenérzést, amit a konzervatívok az újítások és főként a kapita-

lista, valamint az ateista-liberális-szocialisztikus újítások kapcsán átélnek (s eme újítások iránti – érthető – zsidó lelkesedés miatt innen csak egy kis rosszkedv kell az antiszemita nézetekhez) Éppen ezért, e nézetek „evidencia”-érzete miatt fontos minden olyan jobboldali kezdeményezés, ami a Csurkáról való – akár felemás – leválasztódásra törekszik.

A jobb és baloldali világkép egy emberben mozaikszerűen összefonódhat, de a közbeszéd szintjén egymással nem keveredhetnek. Aki jobboldali, az mást gondol a világról: máshogy – markánsabban, esetleg, ha ez gond, mint az utóbbi kétszáz évben, mióta a vadász-építő-katona férfiszerepet máshogy oldja meg a társadalom – határozottabban férfi, és máshogy nő, tehát máshogy és másra neveli a gyereket – esetleg megvédi a gyerek-verés melletti érveket... És emiatt nagyon fontos neki, hogy a „szilárd értékrend” oldóit „bűnösnek” tekintse. Amit egy baloldali viccesnek és vállvonogatásra indító apróságnak lát (pl. a „határtalan” – de hasznot hajtó – erotika-centrizmus a tévében), az a hagyomány-párti, tekintély-elvet nem elvető, a határok „tisztaságában” hívó jobboldali számára „mocskok” és szinte életveszélyesnek látja, ami miatt akár – bizony – gyilkosságra, vagy mindenképp gyilkos haragra gyúlhat. Ösztön-szinten és egyénekenként ez minden emberben keveredik (tehát vannak baloldaliak, akik mondjuk cigányoznak, zsidóznak, s észre se veszik), de a köz-beszéd terén tisztább fogalmazások adódnak. Ezért figyelemreméltóan nehéz dolog, hogy valaki a jobboldalon nyilvánosan azt mondja: ez a Kertész igenis jó és hasznos nekünk is, mert új szempontokat ad egy érthetetlen ügyben, s mellesleg zsidó is. Mindegy, ő csak kivétel, a zsidók igenis bomlasztják a mi nemes ősi erőnket... Ide vissza kell jutnia valahogy. Tehát pl. „őszintén” a szemére kell vetni, mint Varga teszi, hogy mondjuk nem taglalja a (zsidó) keretlegények vagy (zsidó) ávósok szemétségeit.

Igenis nagy és fontos feladat eközben elismerni egy-egy „zsidó” remekművet vagy jótettet. (Szerintem ez a buzgó és naiv igyekezet tűnik Petőcz György és Varga Kati számára „ravaszságnak” – ha bármelyikük a cikke írásakor ismerte volna Varga Dombit személyesen, tudta volna, hogy alig van nála kevésbé „ravasz” ember a pesti flaszeren. Történész diákként naponta rengeteg antiszemita és anti-anti szöveggel találkozom: a ravaszság nem erőssége az antiszemitáknak és azoknak sem, akiket mások annak tartanak s ők azt hiszik, végre megtalálták vagy keresik a „megoldást”, mint éppen Varga. Persze tudom, az tűnik „ravaszságnak”, hogy erősen hangsúlyozzák, mennyire méltányos és humánus például egy-egy zsidótörvény s ők mennyire ellenzik a „törvénytelen” pl. nyilas megoldásokat: mindig óvakodnak az „úri antiszemiták” „összeérni” az aktív gyilkosokkal.

Egyszerűen nincs mód arra, hogy a magyarországi zsidóság valamilyen módon „megússza”, hogy ebből az ellenérzésből rá is vetüljön. Ezzel együtt kell élnünk. Ahogy egy házasság is túléli, ha az egyik vagy másik fél türelmét vesztí és haragosan szól a másikra. Ahogy egyetlen szőke nő sem ússza meg, hogy a szőke nőkről szóló viccekkel kapcsolatban valami egészséges közönyt ki ne fejlesszen. Pedig a szőke nőknek még annyi negatív (feltalálói, irigylésreméltó) szerep sem jutott, mint a zsidóknak”, s lám, mégis jó alanyai a köz-fantázia harag-rohamainak. A szőke nő villog – a szőkeség akaratlanul azonos a villogással – azzal, hogy nő: a nők, az anyák miatt vagyunk itt, mindenről ők tehetnek... Talán ilyen módon lehet – à la Freud – megragadni e viccekben a nőgyűlölő agressziót (párhuzamba állítva a hasonló zsidó-ellenes haraggal: zsidók miatt tudunk istenről – „östényről”, a felebaráti szeretetről – sőt, képzelhetné valaki, az istentagadásról és a hitetlenek kiirtásáról is).

Igazából még csak azt szeretném elmondani, hogy a Varga Domokos György által a 2003. január 10-i És-cikkében az én számba adott mondat („nincs hatalmam emberek...események, helyzetek, tárgyak és érzelmek fölött...csak a viselkedésem fölött”), eredetileg C.G. Jung ajánlása azoknak, akik *megoldhatatlan helyzetekbe*, konfliktusokba sodródnak. Fontosnak tartom, hogy egy tekintélyre hivatkozzam, hogy ha már szóba jött, ne „csak” én mondjam, hanem valaki, akinek sokan képesek hinni. Ez a jelszava azoknak az ex-addikt csoportoknak, ahova ön-segítés céljából olyanok járnak, akik valamilyen rossz – számukra károsnak tűnő

viselkedésről le akarnak szokni. Azért említem sokszor írásaimban, s Varga azért idézi tőlem, mert a zsidóellenességet a haragmánia vagy konfliktus-addikció (amely a szenvedélybetegségek jellegzetes tünete) egyik alesetének tartom. Senkit nem lehet lebeszélni róla, de saját magát bárki igenis leszoktathatja erről, ha rájön, hogy pont neki miért ártalmas. (Nem a zsidókat kell védeni, hanem a zsidógyűlölőket. Hiszen – ahogy Ungvári Tamás írja egy talmudi helyre hivatkozva – „Isten mindig az üldözöttekkel van. Akkor is, ha igazak üldöznek gonoszokat.”)

Mikszáth elmeséli, (mikor az író tudósítani leutazik Nyíregyházára a vérvád per miatt), hogy a tót parasztfiú, aki kijött érte az állomásra, nyugtatni kezdte, ne aggódjon, az ottani parasztok tudják, hogy ez csak az urak játéka, s hogy a zsidók csak olyanok, mint más – hol ilyenek, hol olyanok. Mire Mikszáth:

- Honnan veszed, fiam, hogy én zsidó vagyok?
- Mert nem védi őket az úr.

Egy-két, talán nemcsak számomra érdekes paradoxonra szeretnék rámutatni röviden.

Varga: *„Minden azon múlik, van-e képességünk arra, hogy **a népcsoportokat ne tekintsük monolit tömbnek...**”*

Petőcz: *„Nyugodtan kijelentheti, hogy valamiféle **(negatív) zsidó vélemény... amely szerint nincs olyan, hogy zsidók, mert minden zsidó másképp gondolkodik, s a vélemény nem származásfüggő...**”*

Ez érdekes vitahelyzet. Varga sikeresen eljut odáig, hogy (már-már liberális módon) egyéneknek tekintse az üldözötteket és az üldözőket – s éppen Kertész Imre könyve juttatja el e felismeréshez. Vitapartnere mégis azt veti szemére, hogy nem ért egyet ezzel a – helyes, mert ártatlanokat nem élből elítélő – alapállással.

Vagy nézzünk egy másik ellentmondásos kérdést:

Varga: *„...kevésbé kiváló elmék még elvileg sem képesek belátni, hogy az **igazságtartalom nem függhet attól, hogy éppen melyikünk fejéből nézünk ki.**”*

Petőcz: *„A zsidótörvények elfogadásakor, a bevagonírozásál, vagy a gázkamrák bejáratánál **mik lehettek a kirekesztők igazságai?**”*

Természetesen itt is paradoxonokat súrol a beszélgetés. Nem véletlen, hogy a „héber” (ivri) szó „túlnani”-t jelent – latinul: „trans”-ot: a téma mindig a kétértelműség határán táncol, ezért alkalmas figyelemfelhívásra, botránykeltésre vagy segítség-kérésre. Hiszen Varga éppen azt szeretné hangsúlyozni, hogy ha tragikus és elfogadhatatlan s nem mindenki által szándékolt végeredményre vezetett is, a tekintélytisztelő jobboldal és szélsőségei is „megérthető” igazságokat képviselnek, amikor a zsidókra (máshol más kisebbségekre) vetítik szorongásaikat, mintegy őket téve szimbolikusan felelőssé a mindenkor éppen aktuális változásokért. Tehát valóban, Varga mondja azt (is), hogy igenis vannak „igazságai” azoknak, akik úgy látták, hogy az egyistenhit, a pénzgazdálkodás és az attól való megszabadulás kommunisztikus elvei részben a mindenhol az „idegen” „zsidók” által hirdetve bomlasztották fel az ősi, pogányabb, „természetesebb”, férfiasan-”tisztán” kegyetlenebb hierarchikus szerveződések. Petőcz pedig – aki szerint elvileg, liberálisként, minden más esetben persze meg kell értenünk a gyilkost is – a látszólag naiv kérdéssel lehetetlenné teszi magát ezt a nehezen kikerülhető kérdés-felvetést. Hogyan lehetséges, hogy voltak emberek, akik egy percig is komolyan

gondolták, hogy más emberek vagyonát elvehetik, életük felett rendelkezhetnek – elvont s a történelemben folyton változó jelentésű szavakat mágikusan használva a sokszínű valóság paradox tényeinek eltakarására, mint „nemzet”, „hagyomány”, „vér”, „becsület”... (Más kérdés, hogy dicső főuraink egymástól, akár rokonaiktól is elvették a vagyonukat, mondjuk boszorkány-váddal.)

A helyzet ugyanis az, hogy igenis mindig voltak olyanok, akik azt gondolták, hogy a „történelem igazsága” azt követeli, hogy igazságtalanok legyünk. Himmler ugyanúgy fogalmazott, mint a fiatal Lukács népbiztos: „A Történelem megbocsátja, ha magunkra vesszük ezt a bűnt”. Csak az egyiknél a zsidók kirablása és elpusztítása, a másik esetében az arisztokraták, a vagyonosok (köztük zsidók) kirablása és elpusztítása volt a „bocsánatos bűn”.

Varga: *„A világ „politikailag korrekt” véleményformálói s az általuk megdolgozott nagyközönség nehezen venné be – egyenesen holokausz-relativizmusnak tekintené – ha az egyébként folyamatos megemlékezések iránya Auschwitztól (a megsemmisítőktől) Zeit és Buchenwald (azaz a munkatáborok) felé fordulna.”*

Petőcz: *„A javaslat: ...őrizzük meg Buchenwaldot, azért kérjünk bocsánatot, de Auschwitzot tagadjuk le...”*

Ezzel kapcsolatban csak az jut eszembe, hogy minden beszélgetés helyzetekben hangzik el. Olyan helyzetben, ahol végletesen embertelen kegyetlenségeket szeretnének egyesek (Varga „oldalán”) letagadni – talán az is eredmény, ha abban megegyezünk politikai vitapartnereinkkel, hogy bizony a kisebb kegyetlenség is aggasztó és elkerülendő. Ezért – hogy rámutatott a zsidógyűlölet összefüggésére minden más mindennapi haragmániával, s még olyanok is megértik, akik különben nem hívei a „zsidós” újításoknak, sőt a kegyetlenség-csökkentő újításokat kegyetlenségnek érzik – Kertész Imrének hálásak lehetünk, s Varga Domokos Györgynek szintén, amennyiben a „jobboldal” számára lenyelhetővé teszi a Kertész-békát...

Mert valóban vannak dolgok – és Auschwitz ilyen – amiről nem tudunk beszélni. Viszont vannak dolgok, amiről tudunk. A mindennapi kegyetlenségeink ilyenek. És szerintem az már nagy lépés, ha megpróbálunk odafigyelni arra, hogy ne akarjuk egymást percenként agyagba taposni (vagy mártírrá emelni): ebbe az irányba tett öröndetes első lépés a Varga Dombi munkája.

Nem véletlen, hogy voltak kezdeményezések, amelyek szerették volna „jelentéssé” szóval – a reformációt beteljesítve – lefordítani a nagy vallásmagyarázó „istenfiú” nevét, amely a keresztények és zsidók közti évezredes ellentét alapját érinti: Józós Késztsős-nek nevezve például mindenki jobban értené, ki is ez a Szabadított-Olajos. Hasonlóképpen a „jehove” istennév eredetileg egy létige alak – jövő idő, műveltető forma: Léteztető (Teremtő) az értelme. (Pontosabban, hogy a sajátos egyszerre múlt-jelen-jövő aspektus is benne legyen: Levendítő.) A javaslat – hogy üres hangsorok helyett az eredetihez hasonló értelmes szavakkal utaljunk a transzcendenciára – nem talált követőkre. (Én egy múlt századi szerzőnél láttam a XVII. századi előfordulásra hivatkozva, de nem sikerült ellenőriznem a forrást.) Mindenesetre az unitárius (áriánus-katar-albigens-huszita-lutheránus-kálvinista-anabaptista-szombatos) zsidózó szekták (akik szerint a Józós csak egy ember, gyerekei aztán épp köztük keveredtek el, kazárok, frankok, írek, skótok „igazvérű” grál-legendái közt) évszázadokon át pusztítottak az igazi zsidókkal együtt az egyházi-császári (katolikus) oldal felől.

Ebben a fenti elmefuttatásban nem az a lényeg, hogy konkrétan vitatható, mert hagyományosabb elbeszélésekkel ütközik ez az értelmezés, hanem az, hogy rámutat egy ijesztő állandó történelmi sajátosságra: hogy emberek milliói teljesen téves információk alapján – szinte transzban, alteregókat, kollektív paranoid fantáziákat, tekintélyeket, pótszülőket követve,

gyenge én-erejüket támogatandó – döntenek kisebb és nagyobb dolgokban, jelképpé varázsolva a valóság ilyen-olyan elemeit. (A régi és a mai antiszemitizmus elméletek többsége a lelki funkció – tekintélytisztelet, szerepzavar – vagy a nyelvi forma: a szimbolizáció, esetleg a kollektív tudatzavar, a „chimeraképzés” oldaláról közelít e kérdéskörhöz, lásd. Pinsker, Adorno, Volkov, Langmuir idevágó elméleteit.) Mindig van egy hivatalos „egyházi” ideológia – persze a különböző vallásokban vagy szektákban eltérő –, amely egy bizonyos értelmezést ír elő a „Jézus-Józós” jelenség – az Ideál – kapcsán, de egyénileg mindenki sokféleképpen magyarázza ma már magának mindezt. C.G. Jung a bevezetőben említett idézet mellett azt is javasolja a bármely káros viselkedésről leszokni kívánóknak, hogy egy „saját elképzelésük szerinti felső erőhöz” kapcsolódjanak. Az unitáriusok és a muszlimok például a Jézus-Józóst „csak” prófétának tekintik (leágazásaik, a szombatosok és a szufik gyakran az üldözött zsidók sorsára jutnak emiatt.) Egy másik ariánus-unitárius „saját elképzelés” a ma Vermes Gézával (korábban Renan-nal) fémjelzett „Józós csak egy a sok zsidó mester közül” koncepció. Minden ilyen új értelmezés indirekt módon a zsidók elleni harag csökkentését csökkenti, s az ő tiszteletüket növeli. És az a közös bennük, hogy kisebb-nagyobb kompromisszumon alapulnak: mostantól például nem tagadom, hogy a zsidóság keresztényként, messiáshívőként is szemlélhető – tehát (mondja a „zsidózó” keresztény szekta) elvárom, hogy ők elfogadják az én messiás-hitemet (s e kérés persze új ellentét forrása lehet).

Minden igazságot lehet békés szándékkal és a megértés elmélyítése érdekében kifejtteni és terjesztetni és ugyanazokat lehet másokat ledorongolva, rossz hangulatot terjesztve tenni. És ha e témában valaki megszólal, nem ússza meg a félreértéseket. Kérdés, érdemes-e törekedni „megúszni” ezeket a vitákat, melyek, lehetnének itt-ott talán még jóízűek is.

Nincs hatalmunk mások felett. Csak a saját viselkedésünk felett.

A „CENZÚRA”

Az Élet és Irodalom természetrajzához

A címben szereplő idézőjel rögtön árulkodik az igazi kérdésről és igazi kétségről. Hogy pontosan miről, mifélelről, talán majd elmefuttatásom végére fog kiderülni.

Mindenesetre az ÉS lecsapott A feladványra. Kovács Zoliék alighanem úgy gondolták, ha művem – még ugyanabban a lapszámban s ugyancsak hosszú terjedelemben – egyszerre magasztalják fel nyilvánvaló értékeiért és marasztalják el megbocsáthatatlan „vétkéiért”, akkor két legyet üthetnek egy csapásra: egyfelől kellő indokát adják, mi vezérelte őket a sokoldalnyi írás elfogadásakor, másfelől kellőképpen kinyilváníthatják változatlan és kérlelhetetlen eltökéltségüket az antiszemitizmus elleni harc frontján. Petőcz György publicisztikai rovatvezető írása, *A talány*, éppen ezt tette. Vagy talán kicsivel még többet is: szerzője ugyanis szükségesnek ítélte, hogy az immáron több mint tíz éve megjelent, óriási vihart kavart „antiszemita” írásomat is felidézze, egykori elvetemültségemre emlékeztetendő.

Amúgy pedig az ÉS ugyanazt a módszert követte, mint egykoron a Népszabadság, csak akkor Völgyes Iván volt az, aki gondosan a sarkamban lihegett, figyelmeztetendő a tisztelt nagyérdeműt, mit is szabad gondolataim nyomán szabadon gondolnia. Megérteném, ha valaki erről az eljárásról azt állítaná, hogy a szólásszabadság, a demokrácia tökéletes megcsúfolása; akkor – a kezdetek kezdetén – a Népszabadság, most, tizenvalahány év múltán, az ÉS részéről. Én azonban másképp gondolom.

Semmi nem bizonyítja jobban, mint éppen a (később taglalandó) végkifejlet, hogy az ÉS szerkesztői tulajdonképpen helyesen, a szükséges körültekintéssel, óvatossággal jártak el. Ha tetszik, ha nem, tudomásul kell venni, hogy egy „konok antiszemita” hírében álló szerzőtől bármit is megjelentetni, nem kis kockázattal jár; és senki nem várhatja el egyetlen olyan laptól sem, amely leginkább az olvasóiból él, hogy emezek érzékenységét semmibe vegye. Egy másik fejezetben (Háborús helyzet) adatokkal bizonyítottam, hogy akárcsak a túloldalon a Magyar Demokratának, ezen az oldalon az Élet és Irodalomnak is tekintélyes részét teszik ki a törzsi háborúhoz kötődő írások; csak éppen ellenkező előjellel. Innen nézve amaz erősen antiszemita, onnan nézve emez erősen filozemita. De „középről” nézve is, az ÉS leginkább annak a baloldali liberális értelmiségnek az orgánuma, amely rendkívüli érzékenységet és elutasítást tanúsít minden antiszemita vagy ennek vélhető megnyilvánulással szemben. Ha tehát az ÉS közölni szándékozta Kertészről szóló írásomat, teljesen logikus és méltányolandó taktika volt a részükről, hogy erre csak egy eligazító, útmutató körítés kíséretében merészkedtek. Elégedjünk meg a közlés vitathatatlanul nagy gesztusával, s még inkább azzal, hogy Petőcz eligazító munkája legalább negyedrészen több mint kedvező elismeréseket és következtetéseket tartalmazott.

Bizony még hízelgett is, hogy írásomat szó szerint remeknek nevezte. Kétségkívül elégedettséggel töltött el, hogy köntörfalazás nélkül kijelentette: „Az ilyen képzeletbeli helycsere és beleérzés erényét Magyarországon eddig kevesen gyakorolták.” Ennél is nagyobb örömet szerzett azonban, hogy igazán méltányolta azt a törekvésemet, amiért a tanulmányom megszületett egyáltalán: „nem elsősorban befelé, a tábor- vagy akolszellelem megerősítésére készült”, „párbeszédet kezdeményez”. Mindennél fontosabbnak ítéltém azonban azt, hogy talán szokatlan őszinteségem bizonyosan szokatlan őszinteséget váltott ki egy liberális tollforgatóból; kinyilvánított, hogy „bárhol állunk is, valamennyien utáljuk közéletünk

süketségét” (meggyőződéseim szerint egyébként ez volt a közlés egyik legfőbb indítéka⁴⁸⁸); elismertetett, hogy „valóban sokan seftelnek a történelemmel”, noha „nem csak holokauszt-biznisz és A fegyver van” (ez egyébként igaz); s végül kimondatott az is, ami korábban még soha, s ami a túloldal részéről egyszerre hiteles útlevél és kiváló ajánlólevél a közös haszonra törekvő diskurzus megkezdéséhez:

„A liberális baloldal képviselői többnyire nemigen törődtek azzal, hogy az antiszemitizmus vagy nacionalizmus vádjának elszórt és sokszor indokolatlan alkalmazása milyen érzéseket és reakciókat szül a másik oldalon.”

A másik háromnegyed részben Petőcz, persze, már nem ilyen előzékeny, s itt voltaképp eljut azokig a skatulyákig, amelyekből épp az imént óvta olvasóit: nem kevesebbel, mint burkolt antiszemitizmussal, zsidózással, rejtett holokauszt-tagadással vádol. „[...] azért az ő *sommás faji* magyarázóelvét is észre kell vennünk” – írja például egy helyütt. Másutt meg szerinte azt javasoltam volna, hogy „Auschwitzot, a példa nélkülít és bevallhatatlant felejtjük el: *tagadjuk le a holokausztot!*” (az én kiemeléseim – VDGy). Ezek azok a tiszteletkörik, amelyeket – a rögeszmés gyanakvók miatt? a túlélés érdekében? – egyszerűen be kell futnia. Petőcz persze érvel és indokol, s valószínűleg maga sem tudja, hogy a helyenként már-már valóban lenyűgözően liberális – mert szabadon szaladó – tollát ezeken a pontokon sémák és görcsök vezetik. Ebben erősítettek meg az iménti vádjait néhány passzussal odább lényegében cáfoló állításai (például: „Nem, Varga nem holokauszt-tagadó, mint sok felületes olvasó gondolni fogja.”). Nem kevésbé legutolsó, tiszta hangütése, amellyel hirtelen visszatér a korábbi dallamhoz, a kellemeshez:

„Varga cikkét azonban, erről már volt szó, nagyon értékesnek tartom, mert olyan módon mutat be egy jobboldali álláspontot a holokauszt kibeszéletlen kérdésével kapcsolatban, hogy azzal alkalmat ad a problémakör alaposabb megtárgyalására.”

Petőcz írásban szentesített megállapításai nyomán nyugodtan levonhatjuk azt a következtetést, hogy a közléssel az ÉS liberális énjének adózott, amelynek kedve telik – nyilván csak az őt érdeklő és érintő témákban – a különleges vélemények közlésében. Vevő arra a szellemi-erkölcsi élményre, izgalomra, melyet a másképp-gondolkodás vált ki. Ha ez számos ponton vitatható, sőt, még provokatív is volna, annál jobb. Minél élénkebb a vita, annál nagyobb lehet a haszna, tanulsága. Csakhogy – biztos forrásból tudom – a lap irodalmi részének szerkesztői egyáltalán nem repestek a gondolattól, hogy engem netán az ÉS szerzői között üdvözölhetnek. Volt, aki azt jósolta, akár 1-2 ezerrel is csökkenhet a példányszám. Még úgy is, hogy Kovács végül – nagyon diplomatikusan – eleve az Agorába, azaz a vitarovatba rakta írásomat. A (még mindig kifejtésre váró) végkifejlet végül is azt sejteti, hogy a lapnak eme belső vitájában az irodalmárok látták pontosabban a jövőt, ők érzékelték jobban, hol húzódnak mostanság a hazai (és nem csak hazai) sajtó- és szólásszabadság valóságos korlátjai.

⁴⁸⁸ Tisztázó levélváltásunkkor Petőcz ezt írta: „Ami miatt nekem érdekes ez az egész, az az, hogy valóban létezik-e az általam megnevezett törzsi háború. Én például semmilyen háborúban nem állok. De persze elismerem, hogy van valami. És ezt a valamit én is utálom, mindkét oldalról képmutatónak tartom. A te felvetéssel az a baj, hogy ha van is ilyesmi, attól még alapelvek is vannak. Bizonyos dolgok, amiket nem csak a p. c. (*political correctness* – VDGy) miatt nem szabad csinálni és mondani. Amiket akkor sem szabad mondani, ha a »másik fél« provokál, opportunistán viselkedik, kettős mércével mér, stb. Mert az igazságban és morális alapelvekben nincs »másik fél«. Azok civilizatorikus alapvetések. Ezekhez lehet mérni szerintem a »felek« viselkedését, és ítéletet mondani róluk. De ha ezeket az alapelveket nem vesszük kiindulópontnak, akkor mindent relativizáltunk, megszűnik az értelmes nyelv, a párbeszéd, a logika. Legalább is szerintem.”

Ezt választottam: „Valóban itt van a mi igazi vitánk, csakhogy a magam álláspontjának részleteiből kifejtéséhez, s általa a Te esetleges meggyőzésedhez kevés egy levél. (Remélem, A törzsi háború természetrajza... elég lesz.)”

Pedig kezdetben a vita olyan szépen beindult, hogy minden álmomat felülmúlta. Hogy újra a Népszabadsággal való összevetéssel éljek: az ottani cikkemre – pontosabban: ügyesen megszerkesztett olvasói levelemre – másfél hónapon keresztül csak olyan írárok jelentek meg válasz gyanánt, amelyek szerzői semmit az ég világon nem voltak hajlandók megérteni aggodalmaimból, annál többet szónokoltak a belőlem kiolvasott numerus claususos és hasonló veszedelmekről; eközben pedig jómagam, jártamban-keltemben, szép számban találkoztam olyanokkal, akik egyetértésükről és együttérzésükről biztosítottak. Nos, az ÉS-beli hozzászólók egyike (Tóth Sándor) mindjárt a legelején (a következő számban) megragadta és leszögezte a cikkem kiváltotta helyzet lényegét:

„[...] Azzal, amit Varga Domokos György megírt és most az ÉS-ben publikált (A feladvány), merőben új helyzet keletkezett a Kertész Imre Nobel-díjával felkavart közéletünkben. Azzal pedig, hogy jobboldali lapok nem vállalták a jobboldali szerző írását, vállalták viszont Önök, a nyomában minden valószínűség szerint kibontakozó vitával együtt, az ÉS került megkülönböztetett helyzetbe. A kínálkozó történelmi szerep lehetőségével [...]”⁴⁸⁹

Arra, hogy eredetileg az ÉS szerkesztőinek sem lehetett más a szándékuk, cáfolhatatlan bizonyítékunk van. Mégpedig az a tény, hogy Kovács Zoltán főszerkesztő maga kezdeményezte a Nap-keltében, ha lehet, jöjjön létre egy vita *A feladvány* megjelenése ürügyén Petőcz György és én közöttem. Hamarosan létre is jött egy tévés találkozó, és ott olyannyira barátságos hangot ütöttünk meg egymással, hogy ez engem a következő lelkes kijelentésre ösztönzött: „Úgy érzem most magam, ahogy az amerikaiak és az oroszok érezhették magukat az első közös útutazáskor”. A műsorvezető (Lakat T. Károly) ráadásul ugyanezzel a képpel vezette le a műsort, hozzátéve, hogy „Hölgyeim, uraim, lehet jelentkezni, van még bőven hely az úrhajóban!” Madarat lehetett volna fogatni velem. Ezt a vitát, ezt az eszmecserét, ezt a közeledést, gondoltam, az Isten sem tudná most már leállítani.

S mégis: hosszú, süket csönd következett.

Vagy három hét múltán csak kíváncsi lettem, hogy „Most akkor mi van?”, s felhívtam Kovács Zolit. Mielőtt bármit kérdeztem volna, elmondta, hogy éppen megjelent a Magyar Demokratában egy cikk, és az az ÉS-t is megjárta; túl hosszú volt, húzni kellett volna belőle, csak hogy mielőtt erre sor került volna, kiderült, a pályakezdő szerző írását már elfogadták a Demokratában. Nofene. Elolvastam hát a Demokratában Szelei István írását⁴⁹⁰ – mert erről beszélt Kovács –, és némileg kedvetlenül állapítottam meg, hogy meglehetősen elmarasztalta Petőcz Györgyöt és az ÉS-t. Amint azt az egyébként nekem ismeretlen szerző megállapítja, „A kölcsönös elzárkózásból adódóan képtelenség az egymással szembenállók tagjai elé tárni és megvitatni az ellentétes, de higgadt elemzések jó részét”, éppen ezért „Üdítő kivételt jelent Varga Domokos György terjedelmes dolgozata”, amely „missziót teljesített, a megbékélés misszióját”. Azonban „hiába a kinyújtott kéz, a kompromisszumra való felhívás, Petőcz György válasza, »A talány« – függetlenül az elismerő mondatoktól – lényegében lehangoló, kiábrándító és arrogáns.” „Varga úr nem menekül meg attól, hogy [...] ne érné a »zsidózás« vádja. Éppen az a vád, ami ellen – többek között – a több mint három oldalnyi esszé íródott. Ez az első, szégyenteljes övön aluli ütése Petőcznek: (Varga), »a balliberális politikai korrektség kötöttségeit magáról ledobva úgy érzi, hogy szabadszájúan zsidózhat.«”

A kedvetlenségem azonban nem annak szólt, hogy a szerző (Szelei) láthatólag nincs, mert talán koránál fogva nem lehet tisztában azzal, hogy az efféle ütések békés elviselése voltaképp a megjelenés ára; nem veszi észre, hogy az elismerő mondatoktól ezúttal nem függetleníthetjük magunkat, hiszen az ÉS olyasmire vállalkozott, amire a nemzeti oldal sajtója még véletlenül sem: egy „ellenséges” harcos opusának közlésére a valóságos kibeszélés, a valóságos érvelések, a valóságos vita kedvéért, és korántsem a sarazás, a gyepálás meddő

⁴⁸⁹ Tóth Sándor: Egy vitához. ÉS, 2003. január 17.

⁴⁹⁰ Szelei István: A toleranciáról, másként. Magyar Demokrata, 2003. március 6., 64-65. o.

élvezetért. Annak szólt enyhe szomorúságom, hogy most először villant belém: az ÉS sem fogja hozni (a közönségnek „kihangosítani”) a mellettem szólókat. Sebaj! – gondoltam. Nem az a fontos, hogy dicsérjenek. Az a lényeg, hogy vitázzanak velem. Kovács egyértelműen megerősítette, hogy szándékuk a disputa folytatása.

Újabb szótlán hetek teltek el. Mígnem – szinte már váratlanul – megjelent egy igencsak terjedelmes hozzászólás egyetlen szerző (Vörös Kati) tollából⁴⁹¹. A két újságoldalnyi okfejtés boldog tulajdonosának (egy Amerikában „piécsdizó” ifjú történésznek; az életkornak szemlátomást ezúttal is jelentősége van) a végkövetkeztetése, hogy vigyázat, Csurkának, Eleknek s nekem egy a hangunk, s bár ravaszul leplezem, valójában veszélyes antiszemita, holokauszt-relativista és holokauszt-tagadó vagyok. De hogy itt se a levegőbe beszéljek:

„Én úgy látom, hogy Varga tagadja a holokausztot annyiban, hogy tagadja jelentőségét, vitatja lényegét és több szempontból relativizálja. [...] Számára a holokauszt nem – a Kertész által leírt – kultúra vagy történelmi probléma, hanem leleplezendő manipuláció.”

„Varga »alkuja« nem más, mint hogy kölcsönösen tiszteljük azt, hogy teljesen mások vagyunk és külön nemzeti, etnikai, kulturális és ideológiai entitást alkotunk. Elek, Csurka és Varga tehát abban is egyetért, hogy a »balliberális« oldal lényegében zsidó.”

Talán nehezen hihető, de még mindig az volt az első gondolatom, nem baj, hogy ez a sületlenség megjelent, ettől és innentől lehet igazán érdekes a vita. Nyilván az is segített errefelé terelni (később hiúnak bizonyuló) reményeimet, hogy készülőlélben lévő könyvem egyik különös felfogású (és egyebek között különös felmenőkkel megáldott) szereplője, Kozma György korábban átküldte nekem e-postán (meggyőződéseim szerint) briliáns írását, amelyet az ÉS-nek szánt (el is küldte neki) mint *A feladványhoz* írt hozzászólást. Nehezen tudtam elképzelni, hogy egy ilyen érdekesítő eszmeifuttatást az ÉS ne akarna közölni. Hát még a második változatát, amelyben a szerző már a Vörös Kati-féle látomásokra is azonmód reagál. Ennek birtokában hívtam fel – most már nem Kovács Zoltánt, hanem Petőcz Györgyöt. Indításképpen annyit mondtam neki, hogy igen barátságtalan lépésnek tekinteném, ha az egész vitát ezzel a Vörös Kati-féle hozzászólással akarnák zárni. Biztosított arról, hogy szó sincs erről, de hát nem nagyon jöttek más reagálások. És Kozma György? – kérdeztem. „Hát az, sajnos, zavaros, Kovács Zolinak is ez a véleménye.” – felelte Petőcz. „Az nagy baj!” – vágtam rá. – „Mert akkor nekem baj van az értelmi képességeimmel!” S elmondtam, hogy szerintem nagyon jó írás, rengeteg szín és eredeti gondolat van benne, nem a szokásos sablonokkal dolgozik, mint Vörös Kati. „Hát akkor újra elolvasom, és majd jelentkezem” – zárta le beszélgetésünket Petőcz.

Helyette Kovács Zoli keresett: ő újságolta el, hogy Kozma Gyuri cikke hamarosan megjelenik. Szegény Kozma Gyuri pedig azt újságolta el, hogy járt az ÉS-ben, és ott a főszerkesztő mindenféle kertelés nélkül arra kérte, hogy úgy húzza meg és úgy írja át a hozzászólását, hogy részint ne legyen annyira barátságos velem, hiszen végül is ‘90-ben én még „numerus clausust akartam”, másfelől legyen benne a szövegben, hogy én csak azért írtam *A feladványt*, mert akkori bűnömért akartam most Canossát járni.

Nos, eddig viszonylag tisztán, csaknem egyértelműen csordogáló történetünkben most először találjuk szembe magunkat az első olyan nehezen megfejtendő mozzanattal, amely miatt a cenzúra szó köré kénytelen-kelletlen idézőjeleket aggattam; s amely miatt ugyanolyan kénytelenül eltekintek a „manipulál” kifejezés használatától. Kovács Zoltán ugyanis – felvetéseimre – állítja, hogy nem adott semmiféle eligazítást, és Petőcz György is – személyesen – ezt erősítette meg, mondván, „a Kovácsra egyáltalán nem jellemző, hogy beleszólna az írások tartalmába”. Egyszerűen nincs okom feltételezni, hogy hazudnak (nem is feltételezem), de azt sem, hogy Kozma találta volna ki az egészet (vannak dolgok ugyanis, melyeket az ember, ha akar, sem tud az ujjából kiszopni). Ezek után egyszerre életszerűnek és igaznak azt

⁴⁹¹ Vörös Kati: A meg nem született párbeszéd. Élet és Irodalom, 2003. március 28.

tudom elképzelni, hogy Kovács – elolvassván Kozma cikkét – elmondta a szerzőnek, mit gondol az írásáról („elég zavaros”), mit az írása alanyáról („egykor numerus clausust akart, lehet, hogy a feladvánnyal most Canossát akart járni”), s e felvetéseket a közlésre kiéhezett (kiéheztetett) szerző ultimátumként dekódolta. Ennek nyomán művéből kiszedte a túlságosan barátságos részeket, ki a túlságosan kritikus részeket, s beleszötte a Canossát.

Az ÉS (Kovács) tehát valójában (azt is mondhatnám: valóban) nem cenzúrázott; a találkozó nagyon is valóságos eredménye viszont rám nézve semmivel sem volt kevésbé siralmas, mint egy kádár-korabeli agitprop műtété. Kész szerencse, hogy beavatkozási kísérletét Kovács egyáltalán nem rejtette véka alá; nemsokára küldött egy újabb e-levelet, amelynek idevágó részét szó szerint idézem:

„Ami Kozma cikkét illeti, e hétre ígértem a közlését, de képtelen végrehajtani azokat a stiláris és egyéb javításokat, melyeket megbeszéltünk. Most megint keresni fogom, és ha nem megy, akkor én teszek neki konkrét javaslatokat.

szia
baráti üdvözléssel
Kovács Zoltán”

Nos, itt állunk a második két- vagy többértelmű helyzetnél, mely kétségekkel tölthet el bennünket az illetőleg, hogy helyes volt-e a cenzúra szót idézőjelbe tennem. Először is ott van Vörös Kati és ott vagyok én, a „holokauszt-tagadó” stb. Aztán ott van Kozma Gyuri, aki „helyre tenné” Vörös Katit is, de a főszerkesztő filozófiája szerint egy vitaanyagra adott válasz még az Agorában sem tűr el semmiféle „zavarosságot”, „most megint keresni” fogja, és „konkrét javaslatokat” tesz neki. És ott áll Kovács Zoltán főszerkesztő, aki egészen biztos nem kötné az oromra, hogy saját kedve és ízlése szerint akar átalakíttatni egy véleményt (!), ha ezt a leghalványabb mértékben is cenzúrázásnak tekintené. Nem. Egyáltalán. Kovácsnak őszinte meggyőződése, hogy ő csak *minőséget* követel. A lap érdekében. Az olvasók érdekében. De talán még az én érdekemben is.

Ha nem érezném valóban őszintének, kétségbe volnék esve. Így azonban nem kell azt gondolnom, hogy ismét alantas megfontolásból, hátsó szándékkal vittek (visznek) jégre (mint ahogy tették ‘90-ben a Népszabadságnál). Nem kellett arra a fájó következtetésre jutnom, hogy szívvel-lélekkel (s reményeim szerint nem kevésbé ésszel) vállalt önkéntes küldetése, amely a törzsi háború csillapítására, a szellemi gettók legalább részleges felszámolására irányul, teljesen és reménytelenül hiábavaló. Nem kellett sutba vágnom sziklaszilárdnak hitt filozófiai tézisemet, melyek szerint minden emberben ott van a „jó” is meg a „rossz” is, és rajtunk, a másikon, a másik felé közeledőn is múlik, kiből mit váltunk ki. Ha Kovács Zoltán főszerkesztő megsemmisítendő ellenfélnek tekintett volna, ha barátságos gesztusai csupán a csapdaállítás manőverét lettek volna hivatva leplezni, akkor – száz százalékig biztosan állítható – nem avat bizalmába. Kovács itt akaratlanul is szövetségesévé próbálja tenni azt, aki ellen pedig – úgy, hogy fel sem fogja ezt – a javítási kísérlete irányul: vagyis engem. S éppen ez itt a nagy kérdés: vajon ki ellen keres szövetségest? Ki (vagy mi) lehet – meggyőződése szerint – fölöttünk, azaz egyszerre mindkettőnk fölött? Ki vagy mi siklatta ki hirtelen a szépen alakuló vitát, s akadályozta meg gondosan, hogy bármi haszna, eredménye lehessen? Kitől, mitől fél Kovács Zoltán, ki máskor (olykor) oly pimaszul merész, szókimondó?

Újabb vívódás a cenzúra és az idézőjel körül: Kovács Zoltán azt állítja, senkitől. Nemcsak, hogy senki nincs fölötte, de még sértésnek is veszi, hogy egyáltalán ilyet feltételezek. Évek óta dolgoznak azon, hogy mindenkitől függetlenek legyenek. És az olvasók? Petőcz szerint Kovácsnál ez sem számít: voltak ugyan olvasók, akik valóban lemondták *A feladvány* miatt az újságot, de nem ezért nem lett vita.

Jó. De akkor miért nem lett? Szelei István – rákérdeztem – állítja, hogy legalább egy hónapig feküdt a kézírata Kovácsnál. Petőcz szerint inkább csak két hétig. Mire várt Kovács?

Jó. Vannak magasabb szempontok is. A minőség. És a minőség felett is vannak magasabb szempontok: amelyek eldöntik, hogy mi a minőség. Igazságtalan lennék az ÉS-hez és Kovács-hoz, ha összemossám őket a valóban sokkal kevésbé független balliberális lap társaságokkal és a valóban sokkal kevésbé független főszerkesztő-kollegáikkal. Tehát nem összemossok most, hanem a láthatatlan cenzornak próbálok nyomára lelni. Vagy inkább: „cenzor”-nak. Mindenesetre: a vita és a párbeszéd kisiklatójának.

Gyanítom, hogy az ÉS törzsolvassói éppen úgy nem tudták értékelni és tolerálni *A feladvány* megjelenését, *A kisebbség és a zsarnokság* „elhíresült” szerzőjének szerepeltetését, mint ahogy a Magyar Hírlapéi sem tudták Elek Istvánt és írását. Ők azzal fenyegették meg Kocsi Ilona főszerkesztőt, hogy lemondják a lap előfizetését, ha továbbra is közli – még ha a véleményoldalon is – Orbán Viktor miniszterelnök tanácsadójának heti eszmefuttatását. De nem járt jobban Németh Péter sem, a Népszava főszerkesztője, amikor ő meg Kerényi Imre média-egyensúlytalanságot ostromozó sorozatának akart – a másképp gondolkodók felé való nyitás jegyében – fórumot biztosítani. Az előbbi esetről médiakönyvemben (Elsőből lesznek az első...) már beszámoltam. Az utóbbira érdemes itt kicsit bővebben kitérni, mert lehetséges, hogy bizonyító ereje és modellértéke van: a baloldali sajtó cenzúrázó hajlama mögött sokkal inkább a törzsszerzők és törzsolvassók törzsi elvakultsága fedezhető fel, mintsem a főszerkesztők és szerkesztők politikai kötődése. Ez nem azt jelenti, hogy a szóban forgó főszerkesztőknek-szerkesztőknek ne volnának törzsi kötődéseik, dehogynem. Ezek azonban inkább csak a kampányok időszakában homályosítják azt a belátást, hogy a saját oldal saját gondolat-sémáinak közlése, szakadatlan ismételtetése, úgy, hogy a másik törzs értékesebb és markánsabb véleményeivel még csak időnként sem ütköznek, tőlük nem termékenyülnek meg – nos, ez nemcsak unalmas, de bizony igazi szellemi emberhez méltatlan dolog. Sietek egyúttal kijelenteni – félreértések elkerülése végett –, hogy e méltatlan helyzet megszüntetésére a jobboldali sajtó vezetői még kevesebb erőfeszítést tesznek (mondhatnám, semmilyen). Igaz, ennek a („nemzeti”) oldalnak a sajtója súlyos lépéshátrányban van a másik oldallal szemben, s ösztönösen is úgy véli, hogy a baloldali hegemonia felszámolása, illetve saját megerősödése csak „összetartással”, fegyelmezett (pártos, határozott) ideológiával, az elhajlások megakadályozásával lehetséges.

Na de a mostani kérdésünk az, hogy egy (modellértékű) balliberális főszerkesztő milyen okok, indítékok láncolatán keresztül jut vissza a már megízlelt, valódi – sokszínű – sajtó- és szólásszabadságtól a cenzúráig (mondhatni: a „cenzúráig”). A Népszava esete pontról pontra – mintha csak éppen a kedvünkre történt volna – ezt mutatja be.

Nem sokkal a baloldal választási győzelme után Kerényi Imre, a Madách Színház igazgatója felkereste a Népszava főszerkesztőjét média-cikksorozata ötletével. Az első (és végül egyetlen) írás bevezetőjében Németh Péter főszerkesztő a következő indokát adja a közlésnek (1. láncszem):

A szerző — tájékoztatása szerint — a jobboldali sajtóban kívánta megjelentetni sorozatát, jelezve: három baloldali napilap is visszautasította közlését. A Népszava felborította e koncepciót, és most közreadja Kerényi Imre írásait. Vállalva: vitát keltünk vele.⁴⁹²

A sorozat darabjai egy-egy jelentősebb médiaszemélyiség portréjával együtt rajzolják meg a média jellemző vonásait, torzulásait. A Népszavában közölt írás alanya a lap neves „kolumnistája” (és a balliberális törzs egyik legaktívabb harcosa): Mészáros Tamás. Egy hosszabb, beszédes részlet Kerényi szövegéből (2. láncszem):

A szavazópolgár a nagyvárosban ül a képernyő előtt és nézi Mészáros Tamást.

Mészáros Tamás esténként a Magyar ATV stúdiójában szerepel. Elegáns jelenség, bár kissé komor. Olyan, mintha egy Velasquez-festményről lépett volna le. Ritkán mosolyog, a derű nem sajátja. Mégis meggyőző. Beszédmódja kulturált. Szereti a bővített mondatokat, a téma alapos és árnyalt kifejtését. Gesztusai arányosak. Nem hadonászik párhuzamos kezek-

⁴⁹² Népszava, 2002. május 16.

kel, mint sok más macskajancsi. Frizurája rendben. Fogsora ápolt, szemüvege csillog. Úgy néz ki a látható médiában, mint egy hiteles személyiség.

Mészáros Tamás hatásosan hirdeti az igét a Magyar ATV stúdiójában. Másutt is. Felkészült rendező, dramaturg, kritikus és újságíró. Imádja a kamerát. A színpadot is. Fogjuk még színészként is látni, ha hosszúra nyúlik a kormányzati ciklus. Mészáros Tamás véleményformáló értelmiségi. Személyiségét a pártatlan tájékoztatás tiszteletre méltó éthosza nem érinti. Nem vívódó karakter. Eltökélten pártos. Maszkja mögött rejtett a motiváció. Munkabírásnak köszönhetően ő a magát baloldalinak meghatározó politikai erő ötödik hadoszlopának egyik médiaarisztokratája. Feltűnően sokat szerepel. Olyan sokat, mintha Magyarországon egypártrendszer lenne. És mintha valamiféle isteni jogon minden médiahatalom az ő egypártját illetné. Véleményével az állampolgárok negyvenkilenc százaléka nem ért egyet. És ezt drasztikusan ki is fejezi. Ötveneg százalék egyetért vagy azt hiszi, hogy egyetért. Ez a rész csak akkor vonul az utcára, ha ingyen van a gulyás. Heller tanárnő növendékei megvetik a gulyást, de így teljes a kép. Gulyással vagy gulyás nélkül a baloldali vokok egy részét Mészáros Tamás állítja elő, hisz a szavazópolgár ül a nagyvárosban a képernyő előtt és nézi a képernyőn Mészáros Tamást.

Mészáros Tamás Egymás között című műsorát a Magyar ATV-n a magyarországi Soros Alapítvány támogatja. [...] ⁴⁹³

Mészáros Tamás megsértődik, s nem hajlandó megírni szokásos heti publicisztikáját (harmadik láncszem). Helyén Németh Péter főszerkesztő kényszerül – egyelőre – felemás meghátrálásra: minden méltóságát sutba vágva hízeleg egy sort a sértődött szerzőnek (és a szerzőért lelkesedő olvasóknak), akár olyasmivel is, ami nyilvánvalóan nem igaz (pl. a pártatlanság emlegetésével). Ebből (a negyedik láncszemből) idézek ⁴⁹⁴:

Mást és mástól szokott olvasni, Kedves Olvasó, ezeken a hasábokon. Hosszú ideje Mészáros Tamásé a Népszava szombati számának 7. oldalán egy szelet. [...] Ritka az ilyen a magyar sajtóban: olyan publicistát megnyerni a lapnak, aki magas színvonalon és kiegyensúlyozottan, tisztán és logikusan képes a véleményét átadni az olvasónak. Olyan véleményt, amely ugyan nem mentes a szenvedélytől, mégis képes távolságot tartani választott témájától, de legfőképpen a pártoktól. Mészáros Tamás liberális gondolkodó, s szabadsága éppen abban áll, hogy kezét nem kötik párhovatarozások, egyetlen iránytűje saját szabad gondolkodása.

És most mégis: itt van a szombat, itt van a 7. oldal, s hiányzik róla Mészáros Tamás írása. Helyes vagy nem helyes döntést hoztam-e, bevallom, nem tudom, de hosszabb mérlegelés nélkül elvállaltam: helyt adok Kerényi Imre sorozatának, amely a magyar média egy-egy jelentős szereplőjéről kíván portrét adni — természetesen Kerényi Imre szemüvegén keresztül. A neves rendező esetében nem az volt számomra izgalmas és érdekes, hogy milyen színvonalon készíti el írásait, nem azt tartottam szem előtt, hogy vajon képes-e a médiaegyensúly jegyében kiegyensúlyozott portrékat rajzolni, sokkal inkább azt, hogy a portrék mögül mennyire bomlik ki a szerző arca.

Kerényit tisztelem és becsülöm. Mint színházi direktort és rendezőt. Politikai meggyőződését viszont nehezen követem, mostani markáns jobboldali meggyőződését nem tudom hova visszavezetni. De talán nem is dolgom. Ezzel együtt érdekel: hol tart ma, megfejtethető-e az irányvonal? Amikor megkeresett: sorozatot szeretne indítani a Népszavában, felkeltette az érdeklődésemet. Tudtam, biztos lehettem benne, hogy írásai — úgymond — nem a Népszava írásai. Gondolatai — nem a mi gondolataink. Ám véltem és vélem én: tekinthetem annyira felnőttnek olvasóinkat, hogy értékeljenek és a helyén kezeljenek egy ilyen kalandot. [...]

A kérdésem változatlanul az: baj-e, ha Ön, Kedves Olvasó, találkozik a Népszava hasábjain egy ilyen írással? Nem akarok még egyszer hibázni, nem akarok Önök helyett válaszolni a felvetésre. Csak csendben reménykedem, hogy a történetekért nem a Népszavára haragszanak, hanem az ilyesfajta másságra nyitottan gondolják át, milyen esélyei vannak a mai Magyarországon a médiaegyensúlynak.

⁴⁹³ Kerényi Imre: Médiaarcok. Népszava, id. mű.

⁴⁹⁴ Németh Péter: Rosta (helyett), Népszava, 2003. május 18.

Kerényi Imre újabb portréjával jövő csütörtökön találkozhatnak újra. Ha Önöknek hiányzik, Mészáros Tamás gondolataival — egy hét múlva. Hiszem, hogy őt is elsősorban az Olvasók érdeklik és irányítják persze.

Utólag elmondható, hogy az ötödik és a hatodik láncszem sem úgy alakult, ahogy a főszerkesztő szeretne volna. Kerényi újabb portréjával nem találkozhattak az olvasók, mert egyáltalán nem voltak kíváncsiak rá (noha ez Lovas Istvánról szólt volna); ráadásul nem találták elégségesnek a hízelgést sem, s azt követelték (akárcsak maga Mészáros), hogy a szerkesztőség (Németh Péter) kérjen bocsánatot. Nos, miután ez megtörtént (ötödik), Mészáros Tamás (az olvasók és a maga öröme) elfoglalta régi helyét, és bemutatta régi (azaz változatlan) énjét (hatodik). Hogy megértsük, milyen ez a modellértékű (a balliberális törzsi harcosoknál rendre megmutatkozó) én, elkerülhetetlen, hogy bővebben idézzek a Mészáros által levont „tanulságokból”⁴⁹⁵. A valódi tanulságokra fogékony olvasónak érdemes felfigyelnie arra, hogy ez itt – sajnos – a jól ismert balos gondolatmenet: ugyan hívei vagyunk a véleményszabadságnak, de nem az ilyennek; örülünk a többpártiságnak, a jobboldal létezésének, de nem az ilyenének; örülnénk a párbeszédnek, de a jobboldal nem alkalmas rá; nem szeretnénk mi megmondani, milyennek kell lennie a jobboldali közírásnak, de ez a mostani színvonalatlan és szalonképtelen, ezért kénytelenek vagyunk magunk megszabni a minőségi minimumot; kíváncsiak a jobboldali érvelésre, de ilyen – mérsékelt, mérvadó – nincs, csak uszító, szélsőséges, kirekesztő, diszkrimináló... és így tovább, és így tovább. Hogy mennyire helyénvaló Kerényire vonatkoztatni az efféle sommás megállapításokat, azt külön kérdésessé teszi egy történelmi tény: amikor a neves színi rendező és igazgató az antalli idők balliberális, kormányellenes mozgalmának, a Demokratikus Chartának volt díszes szereplője (a csurkai antiszemitizmust ellensúlyozandó), egyetlen baloldali publicistának nem jutott eszébe minőségi és erkölcsi korlátjait feszegetni. Akkor még úgy volt jó, ahogy volt.

Tehát Mészáros:

„[...] aki hétről-hétre hivatásszerűen közzéteszi a véleményét, az magától értetődőnek tartja, ha olykor vitába szállnak vele; megeshet, hogy egyes esetekben még hasznosnak is tekinti a polémiait. Magamat sem tartom támadhatatlannak [...] Az a „portrénak” keresztelt dolgozat azonban, amelyet a Népszava múlt csütörtökön Kerényi Imre tollából megjelentetett, vitairatnak semmiképp se nevezhető. Közönséges személyeskedés csupán; azon kívül, hogy a szerző – mondjuk úgy – nem kedvel, a szövegnek se indoka, se tárgya nincsen. Kerényi póré érzelmei, netán indulatai viszont magánügynek tekintendők, és aligha tartozik bármiféle „sajtóegyensúly” kötelmei közé, hogy publikálásra kerüljenek. [...]

A Népszava ráadásul nem értesített engem érintő szándékáról [...]. E megengedhetetlen gyakorlat ellen tiltakozva határoztam el, hogy nem publikálok többé a Népszavában – és amikor múlt szombaton Németh Péter „Rosta helyett” kifejtette az ügyről vallott felfogását, szavai nyomán végképp úgy láttam, hogy ha legközelebb valakinek, bármiféle tárgyszerű elemzés pótlékeként, ismét kedve támad belém törölni a cipőjét, akkor épp a Népszava, melynek kolumnistája vagyok, amúgy „elvi alapon” feltehetően újra készséges partner lesz az akcióhoz. Aztán két nappal ezelőtt a lap közzétett egy szerkesztőségi állásfoglalást. Ebben magára vállalta és elismerte azt a tévedést, hogy Kerényi enyhén szólva nem korrekt cikkének helyt adott. Egyben felkért az együttműködés folytatására.

Úgy vélem, ezzel a lovagiasság szabályai szerint le is zárhatjuk a dolgot. Remélem, ez a szerencsétlen affér [...] kínál megkerülhetetlen tanulságokat általában is.

Nem utolsó sorban segíthet a realitások felmérésében. Abban, hogy tisztán lássuk: akár az ideológiai-politikai, akár a szakmai természetű vitának előfeltételei vannak. Már ha érdemben akarunk eszmét cserélni, nem csak amúgy kirakatba téve a megejtő liberális nyitottságunkat. Először is ragaszkodnunk kell az érvelés és a fogalmazás minőségi alapszintjének meghatározásához. Tudom, ez máris aggályokat vet fel; még mit nem, mondhatja az ellen-tábor, majd ők döntenek a mi színvonalunk elfogadhatóságáról. Nos, bárhogyan is van, semmi-

⁴⁹⁵ Mészáros Tamás: Valamit a tanulságokról, Népszava, május 25.

képp sem kényszeríthetjük magunkra a pusztá mocskolódásokkal és inszINUÁCIÓKKAL folytatott „párbeszédet”. A szerkesztői felelősség éppen abban áll, hogy közlés előtt ítéljük meg a kéziratok stílusát és hangvételét, következésképp vállalhatóságát.

A mai „vitacsend” a szalonképes jobboldali közírás fájó hiányára vezethető vissza. Mondhatni, a polgári polémia-kultúra kialakulatlanságára; – aki olykor végigolvassa a magukat „polgári értékek” jegyében meghatározó orgánumokat, az menten láthatja, hogy szövegeik miféle történelmi ismeretekre, miféle eszmei hagyományokra, miféle jelzős szerkezetekre épülnek. Mindennek nem az a baja, hogy tételesen ellenkezik a baloldali avagy liberális gondolkodás posztulátumaival – ha csak erről volna szó, az éppenhogy értelmet adhatna a vitáknak. A diskurzus ma azért reménytelen, mert az egyre radikálisabb „nemzetiek” semmi mást nem akarnak, mint diszkreditálni az – úgymond – balliberális tábor. A kommuniztázással és a hazaárulózással, a „köteles” kirohanásokkal és a nemzetmentő lözungokkal, meg a mindezt buzgón magábaszívó militáns sajtóretorikával nem lehet szellemi csörtétet folytatni. Amíg a jobboldal hangadói a velük szembenállókat egyszerűen kirekesztenék a plurális demokráciából, és valamiféle erkölcsi piedesztált próbálnak maguk alá eszkalálni a nemzet kizárólagos képviselőiből, addig nincs miről dialogizálni.

Nem függetlenül ettől a legalább olyan cinikusan, mint amilyen gátlástalanul sulykolt megkülönböztetéstől, a Jók és a Rosszak kettősségében megfogalmazott világképtől, a jobboldali textus a személyes sértegetések és rágalmozások módszertanában találja meg „vivő-erejét”. És tévedés azt hinni, hogy ezzel a széllal csak a radikális zászlóshajók vitorláznak; ma már nincs mérsékelt jobboldali média. Ma már mindenütt a kíméletlen uszítás dívik.

Szóval, ne áltassuk magunkat. Normális vitákhoz normális hangra volna szükség. De amíg Magyarországon nincs mértékadó konzervatív politika, addig moderált jobboldali sajtó sem lesz.

A neofita polgárok pragmatikus uralmi politikájának pedig nincs szüksége a párbeszédre.

Nos, ebbe a szellemi-lelki közegbe kell beilleszteni Kovács főszerkesztő kockázatvállalását. „Minőségi” okokból inkább nem közölte azokat a szerzeményeket, amelyek bármiképpen is rám tették le a voksukat, törekvéseimet méltányolva. (Petőcz szerint nem közölt néhány olyat sem, amelyek „színvonaltalanul” támadtak engem.) De hiába várt olyan küldeményekre, amelyekben esetleg valamelyik liberális szent tehén (nagybecsű törzsi harcos) kelt volna ki ellenem, pedig az jó alkalmat (ürügyet) teremtett volna a vita folytatására; ezek számára ugyanis én levegő volnék. Az első, még közölt hozzászólás szerzője (Tóth Sándor) nem véletlenül képedt el a környezetében tapasztalt sajátos mentalitáson; amely valójában nem is sajátos, inkább már általánosan jellemző (ráadásul mindkét törzsre), éppen ezért érdemes itt szó szerint idézni:

„Hithű (párthű) liberálisok, akik igen jól tudják a leckét másságról, nyitottságról, dialógusról, empátiáról stb., még nem olvasták az anyagot (egyesek kijelentik: nem is fogják elolvasni), de ingerülten seprik máris a kukába, és szidják Vargát, bármit írt is. Remélem, más is van a baloldalon, de akad ez is: elvakult törzsi indulatok.”⁴⁹⁶

Nem okozott azonban „minőségi” problémát Kovácsnak Vörös Kati zavarosnak valóban nem zavaros, viszont teljesen egyoldalú, kétségek nélküli, töményen filozofizáló⁴⁹⁷ írása; vele

⁴⁹⁶ Tóth Sándor, id. mű.

⁴⁹⁷ Vörös Kati – szavai szerint – „[...] 14 éves forma lányként a »vidéki« Magyarországon az 1980-as évek közepe táján” szembesült először a holokauszttal. „A házukban laktak Kovácsék, Kovács néni auschwitzi túlélő volt [...]. Majd a kedvenc lengyelországi családi nyaralások egyikén elmentünk Auschwitzba, ami maga volt a néma döbbenet. Hogy én kivel azonosultam? Teljes lelkemmel a jó, az ártatlan, az áldozat oldalán álltam. De rá kellett döbbennem, hogy nem én, hanem Kovács Szilvi Anne Frank. Ő lett volna a kirekesztett, a megkülönböztetett, én pedig a kirekesztők oldalára kerültem volna. Be kell vallanom, hogy úgy éreztem, inkább lennék zsidó, mert akkor minden egyértelmű lenne, és nem kellene attól félnem, hogy nem lettem volna elég erős, hogy jó maradjak, hogy ellenálljak és segítsek. Sokáig büntudatom volt emiatt.” Id. mű

legalább többé-kevésbé helyre lehetett állítani az eredeti állapotot: újra a régi, megátalkodott antiszemita lettem. Igaz, a kellemes és biztató úrhajós hangulat is rögtön semmivé oszlott – de hát mit számított ez már akkor?!

Kozma Gyuri még menthette volna a menthetőt, de hát őt is magával ragadta a láthatatlan közeg, az idézőjeles vagy idézőjeltelen cenzor. A bőséges kihúzásokból, betoldásokból példa gyanánt csak egyetlen egyet emelek ki: a régi (1) és az új (2) befejezést. Az első Vörös Katit marasztalja el az én *ledorongolásomért*, a második engem marasztal el „abszurd és menthetetlen” alapállásomért, pedig ott van (igaz, csak „felemás módon sikerült”) Canossa-járásom.

(1) Minden igazságot lehet békés szándékkal és a megértés elmélyítése érdekében kifejtteni és terjesztetni és ugyanazokat lehet másokat ledorongolva, rossz hangulatot terjesztve tenni. És ha e témában valaki megszólal, nem ússza meg a félreértéseket. Kérdés, érdemes-e törekedni „megúszeni” ezeket a vitákat, melyek, lehetnének itt-ott talán még jóízűek is.

Nincs hatalmunk mások felett. Csak a saját viselkedésünk felett.

(2) Alapvetően abszurd és menthetetlen Varga D.Gy. alapállása, amikor „a zsidókérdést” újra feltevő, az Auschwitz óta eltelt tapasztalatok zárójelbe tevését igenlő hagyományból szeretne ránézni egy Auschwitz-könyvre. De abszurditása ellenére komolyan veendő az igyekezete és azzal nem segítünk e probléma tisztázásában, ha olyan retorikával közelítünk, ami fölöslegesen sértegető, hogy Varga ma is „igazából csurkista”, s nem igyekszik ez ellen eleget tenni. Hiszen ő is egy helyzetben szólal meg: tíz éve még antiszemitának tűnő nézeteket hangoztatott s lám, most mégis úgy érzi, Canossát kell járnia s ez elsőre csak ilyen felemás módon sikerülhet.

Kozma Gyuri, szegény, szégyenkezve panaszolta: kénytelen volt eleget tenni a kérésnek, ha azt akarta, hogy egyáltalán megjelenhessen. Sietve visszaírtam neki, s megértésemről biztosítottam: nem az fáj, hogy követte a főszerkesztői kérést, hanem az, hogy a mi demokráciánk, szólásszabadságunk olyan mérhetetlenül gyenge lábakon áll, hogy egy ilyen nagy tudású koponyát, mint ő, ennyire megalázó helyzetbe lehet hozni.

De hát már tudjuk: nem biztos, hogy volt ilyen kifejezett kérés.

Szintén tudjuk: van Szellemi Közeg. Láthatatlan Cenzor. Lenyakazó. Kiherélő. De nem tudjuk, hogy az ÉS nyakán is ott ül-e, Kovács kezét is fogja-e. Nem tudjuk – csak sejteni véljük: amikor Kozma helyett György Péter bukkan fel váratlanul. Esztéta, a lap egyik törzsszerzője. A Nap-kele televíziós műhelyéről („a minőség hiányáról”) elmélkedve ezt a rövid, de velős passzust szenteli nekem:

„Jellemző, hogy Gyárfás rendszeresen meghívja ide a Keresztútzben-nek nevezett össznépi vicc riporterének azt a Varga Domonkos (így!) Györgyöt, akinek szakirányú képzettsége ugyan nincs, s mindössze ahhoz ért, hogy jól megéljen antiszemitizmusából.”⁴⁹⁸

Nos, mit lehet ilyenkor tenni? Persze, hogy az ember első reakciója: beperelni ezt a rögeszmés fajankót, természetesen a cikket közlő lappal együtt. A misszionárius, valahol bennem, azonnal nyugalomra int, s megsúgja: Kovács főszerkesztő ezt nem jókedvében csinálja. Kovács főszerkesztő talán még örülne is, ha egy olyan választ írnék, mely fehéren-feketén igazolja, hogy György Péter hülyeséget írt. Mivel a helytálló reagálás ellen kitérni semmiképp nem lenne méltó a laphoz, s ilyet senki nem is kívánhat a főszerkesztőtől, ez lehet az a pillanat (az a ritka alkalom), amikor a politikailag korrekt ízlésdiktátorok (elvakult törzsi harcosok) egyikére (s vele együtt mindegyikére) rá lehet húzni a vizes lepedőt (vagy mondhatnám: le lehet velük nyeletni a békát).

Válaszom szó szerint így szólt, s szó szerint így is jelent meg⁴⁹⁹:

⁴⁹⁸ György Péter: Ha élne Kádár....ÉS, 2003. május 16.

⁴⁹⁹ ÉS, 2003. május 23.

T. Szerkesztőség!

Nagy örömömre szolgálna, ha a nyilvánosság szeme láttára, az Önök által is oly hevesen kívánt demokratikus szólásszabadság nevében továbbítanák néhány kérésemet György Péternek, a *Ha élne Kádár...* című írás (ÉS, 2003. május 16.) jeles szerzőjének.

Ha már Szerző megtisztel az antiszemita titulussal, kérem, pontosan írja le nevem („n” nélkül), nehogy valaki véletlenül másra gondolhasson, mint énrám.

Ha már besoroltattam a neves napkeltések közé, rögtön utánam biggyesztve, hogy „Nos, ez a Gyárfás-féle »csapat« segíti a showman [azaz Friderikusz] munkáját”, kérem tisztelettel Szerzőt, hogy győzze meg erről a Mestert is, aki egészen mást gondolhat rólam. (Netán még azt is, hogy az egyik Keresztútzben a vele szemben tanúsított „keckeckedés” ugyancsak hozzájárult tévéelnöki álmai meghiúsulásához; ennek köszönhettem, hogy következő alkalommal, amikor megint hívtak kérdezni, neki már nem akaródzott velem hadakozni.)

Ha már Szerző besorolja csekélységemet az alákérdezők közé, nagy könnyebbséget okozna vele, ha ezt el tudná hitetni, mondjuk, Kovács Lászlóval és Horn Gyulával is, hisz’ többé nem kellene nekik – néhány szikrázóbb ütközet miatt – gondosan elkerülniük.

Ha már Szerző szerint csekélységem „mindössze ahhoz ért, hogy jól megéljen antiszemitizmusából”, igen hálás lennék neki, ha mielőbb megkeresné feleségemet, s tényekkel, azaz számokkal igazolná ezt.

S végezetül a leghálásabb azért lennék György Péternek, ha pontos idézetekkel igazolná nap-keltés szereplésem antiszemita megnyilvánulásait. Több okból is. Egyrészt talán visszanyerhetném a Magyar Demokrata olvasóinak kegyeit, akik közül többen azért mondták le az újság előfizetését, mert az részleteket közölt készülő könyvemből (A törzsi háború természetrajza a rendszerváltozás Magyarországon), s ezek egyike-másika túlságosan filozofizáló (azaz a zsidóság iránt megértőre, netán barátságosra) sikeredett. De azért is örülnék a pontos idézeteknek, mert nem érhetné tisztelt Szerzőt az az igaztalan vád, hogy miközben az igazi, demokratikus szólás szabadságát kéri számon mai magyar médiánkon, ő maga a Kádár-korszakból ismerős könnyed hazugsággyártással fűt alá a szép, új demokráciánknak.

Varga Domokos György

Kovács „postafordultával” jelezte, hogy válaszom „természetesen jön”. S jött is, ráadásul egy nem kevésbé fontos hozzászólás kíséretében. Fáy László, a Modern Magyarok Mozgalmának alapító tagja kimondta azt, amit a baloldali sajtóban (de a jobboldaliban sem) 13 év óta nem mondott ki senki. Hogy mit, s mi ennek a jelentősége, rögtön rátérek. Előbb azonban a legfontosabb gondolatok Fáytól:

Ha élne Zsdanov...

Bizonyára György Pétert kérné fel következő beszédének megírására, hiszen annyira világosan, árnyaltan, embereket kímélően fejtette ki gondolatait.... [...]. Csak egy forgácshoz hajolnék le, mely György bárdja, bocsánat, tolla nyomán hullott le: „Gyárfás rendszeresen meghívja ide [...] Varga Domokos Györgyöt, akinek szakirányú képzettsége nincs, s mindössze ahhoz ért, hogy jól megéljen antiszemitizmusából. [...]

A választások után, a békés párbeszédre törekedve, jó néhányszor találkoztunk a hazai jobboldal számos ismert alakjával. Vendégünk volt több alkalommal is Varga Domokos György úr is, akinek akkoriban jelent meg az Élet és Irodalomban a hazai jobboldal képviselői közül egyetlenként Kertész Imre Sorstalanság című művét igen nagyra tartó, bizonyos kérdéseket mégis opponáló, vitaindító esszéje. Itt most felemlíthetném én is Varga numerus claususszal kacérkodó 1990. április 29-i Népszabadság-beli cikkét, de nem teszem. Hosszú út vezetett 2003. január 10-ig, az ÉS-ben Kertész Imréről publikált Varga-írásig. Az az ember, akit beszélgetéseink során megismertünk, a leghalványabb mértékben sem volt antiszemita. Ezt a sorainkban helyet foglaló két egykori auschwitz-i fogoly is megerősítheti. György Péter igaztalan vádja nemcsak Vargát mint a hazai jobboldal mi térfelünkre áttévedt képviselőjét (tudatosan ájtott parlamenterét?) sértette meg, hanem mindazokat, akik kinyújtott kezét elfogadták.”

Tehát: 13 év óta először fordult elő, hogy a nyilvánosság előtt, ráadásul balról, ráadásul egy véleményformáló balliberális lapban kimondatott, hogy nem vagyok antiszemita. Nem amiatt olyan fontos és érdekes ez, mert ezen múlna, hogy mit gondolok magamról; egyáltalán nem nyugtalanít a lehetősége, hogy egyszer netán úgy kell majd meghalnom, hogy félig-meddig rajtam maradt a bélyeg. Ennél sokkal lényegesebb az, hogy az összes eddigi közül itt, a kezemben volt a leglátványosabb és leghitelesebb bizonyíték arra, hogy van értelme a párbeszéd szorgalmazásának. Arra, hogy Kovács Zoltán főszerkesztőben is megvan, ott van, amit kerestem és feltételeztem. Alighanem az ő (és az ÉS) számára is nevezetes pillanat volt ez: úgy tudott újra adni – nekem, az „ellenségnek” baráti gesztust –, úgy tudott másik lényéhez s lényegéhez, igazi liberalizmusához visszatérni, hogy eközben a lapja elleni támadásra sem hagyott (nyitott) újabb támadási felületet az elvakult olvasóknak – törzsi harcosoknak.

Lám, milyen hatalmas, sokszínű és bonyolult egyetlen elmélkedés hordaléka. Valójában pedig nem is annyira bonyolult, nem is olyan nehéz eligazodni. Egyetlen választás, egyetlen elhatározás, egyetlen döntés kérdése az egész. Ha ellenségeket keresel, megtalálod. Ha barátokat – barátságos ellenfeleket, gesztusokat – őket is.

APÁM

Gabor Laufer levele A feladványhoz

Kedves Dombi,

elolvastam a Kertész-cikkedet, és mint már jeleztem, nagyjából egyetértek mindennel, amit írsz benne. Egy gondolatsort fűznék hozzá, nem annyira a cikkhez, mint inkább a hatására.

Kertészről apám jutott eszembe. Amiért most írni fogok róla, nem azért van, mert apám (volt, meghalt 98-ban), hanem mert több ponton érdekes hasonlóságok léteznek közte és Kertész között, már ami a témát illeti. Egyéként nem hasonlítottak, mert apám nem író volt, hanem üzletember, Kertész kínos igazmondási kényszere helyett nagy lódtó volt az öreg, nem annyira hazudott, mint inkább krónikusan nagyzott sok mindenben. Ahol ennek jelentősége van, külön jelezni fogom.

1927-ben született Győrben, persze volt apja is, anyja is. Még a születési éve körül is „legendák” keringtek a családban, melyek szerint lehet hogy fiatalabb volt, lehet hogy öregebb, ez most semmiesetre sem számít. Szóval, kitört a háború, és valami miatt a család feljött Pestre. Ott szedték le egy nap, nem a buszról, mint Kertészt, hanem a villamosról. Őt is elvitték egy ilyen átmenetitábor-szerűségbe, ha jól emlékszem, az Sopronban volt. Említette, hogy valahol ott, ahogy vitték őket az utcán, emberek, akiket ismert, kiáltották neki oda, „bűdös zsidó, most megkapod, amit megérdemelsz”. Valamivel kevésbé volt naiv, mint amilyennek Kertész írta le magát a Sorstalanságban, mégis az volt a reakciója: „Néhány hónapja még boldogan együtt fociztak velem, most meg mi a bajuk?!”. Szóval, őt is vagonba pakolták, onnan Auschwitz, érdekes, ugyanúgy csak 3 napot volt ott, mint Kertész, onnan ugyanoda, Buchenwaldba, és apám szerint akkor ő asztalosnak nyilvánította magát, bőszen verte a mellét, hogy ő dolgozni akar, így őt is tovább szállították egy harmadik táborba. Én nagyon úgy emlékszem, hogy még a harmadik tábor is az volt, ahova Kertészt vitték, de ebben nem vagyok biztos (van egy videoszalag, amin rajta van, de az most be van dobozolva, éppen költözési állapotban vagyunk). Ami gyanús, hogy apám is mesélt valami műbenzinyárról, mint Kertész.

Na innen egy kicsit eltér egymástól a két történet, mert apám erős volt, nagyon életrevaló, úgyhogy nem élte át mindazt, amit Kertész, már ami a személyes szenvedéseket illeti. Persze, itt-ott őt is elverték, de ez ritka volt. Már a táborban is ügyesen „kereskedett”, így aztán volt ennivalója, legalábbis több, mint az átlagnak. Bekerült valahogy a konyhára, ez szintén sokat segített a táplálkozásban. De elmesélte, hogy hogyan tűntek el ismerősei, haverjai mellőle, akiket aztán soha többé nem látott.

Bár még sok érdekes részlet van, nem az a célom, hogy apám történetét elmeséljem. Ami viszont lényeges: apám akkor kezdett el erről mesélni, amikor másodszor vagy harmadszor meglátogatott Magyarországon. Ő 1949-ben disszidált, otthagya anyámat, engem 16 hónaposan, és 1961-ben látogatott vissza először, utána olyan 2-3 évenként. Nagy linknek ismertem, legalábbis ilyen képem volt róla, amelyet anyám teremtett róla. Így aztán soha nem vettem komolyan a különböző részleteket, amiket a holokausztról mesélt, túl fantasztikusnak tűnt az egész. Később, miután én is kijöttem 1973-ban, megint mesélt, de mivel a linksége igaznak bizonyult, még akkor sem vettem komolyan. Halála előtt úgy egy évvel küldött egy többórás videoszalagot, amit egy szervezet csinált vele mint holokauszt-túlélővel. Abban, egy többórás párbeszéd-monológban mindent elmondott az elejétől a végéig. Életemben először hallottam ezt így, mert előtte mindig csak rövid részletekről volt szó. Apám linksége arról volt nevezetes, hogy ha az öreg lódtott, tíz perccel később már elfelejtette, képes volt ellent-

mondani önmagának minden további nélkül. Ez nagyon sokszor megtörtént (amúgy rendkívül sikeres üzletember volt, elég nagyban csinálta). És mégis, ahogy hallgattam a többórás összefüggő történetet, egyetlen ellentmondást se fedeztem fel benne, pedig sok év kis részleteiből tevődött össze. Úgy 30 évvel az első kis történetecske meghallgatása után döbbsentem rá, hogy EBBEN a dologban nem lódított, hiszen ha lódított (hazudott) volna, akkor nem létezik, hogy legalább egy ellentmondás ne lett volna azon a videoszalagon.

Miért meséltem ezt el ilyen részletesen? Mert kellett, mint „háttér”, ahhoz, ami most következik. Persze, felvetődött hogy „miért mentél el? Miért hagytad ott a családot, 16 hónapos fiad?”. Meg kell adni, soha nem próbálta szépíteni a dolgot. Tehát a magyarázat: 16 évesen elvitték koncentrációs táborba, igen, magyarok szedték le a villamosról, magyarok vitték Sopronba, magyarok rakták fel a marhavagonba, magyarok ordították neki, hogy bűdös zsidó, és ami lelkileg mély nyomot hagyott benne, hogy azok között volt néhány olyan, akit nemcsak hogy ismert, de még közeli (haveri) viszonyban is volt velük. Aztán vége volt a háborúnak, ő is hazakeveredett. Idézem a szavait (ne haragudj, de nem írhatom másként, mint ahogy mondta): „elhatároztam, hogy ITT én nem vagyok hajlandó tovább élni, egy olyan országban, ahol többen ugyanazok lettek a kommunisták, akik előtte a nácik/nyilasok voltak. Meg hogy „a magyarok egy semmirekellő, gerinctelen rohadt nemzet”. Meg hogy „nem csoda, hogy soha nem vitték semmire, hiszen mindig kiválasztották a vesztő oldalt, akinek a seggét nyalták egészen addig, ameddig meg nem bukott. Persze azzal együtt ők is buktak. Aztán mindig jött a következő.” (Értve ezen, hogy a nácik után közvetlenül jöttek a kommunisták). És annak ellenére, hogy Magyarországnak sok választása ugyan nem volt, az tényleg igaz, hogy sokan azonnal „kommunistává változtak”. (Tudom, sok zsidó is).

Egy jó szava nem volt a magyarokról. És amikor már itt éltem az USA-ban, többször szemtanúja voltam, hogy egyszerűen szégyellte, hogy magyar. Az akcentusáról persze lehetett hallani, hogy nem született amerikai, ezért nagyon gyakran megkérdezték (ez velem is sokszor előfordul) hogy „where are you from?”. Többször együtt voltunk, amikor a kérdés elhangzott, és apámat, aki soha mástól nem jött zavarba (mindig mindenre volt valamilyen „kész” válasza), ez a kérdés szemmel láthatólag zavarba hozta. Néha csak motyogott valamit, néha meg olyanokat is mondott hogy „austro-hungarian”, de csak egyszer hallottam azt tőle hogy „zsidó vagyok”. Azt egyszer sem, hogy „magyar”. Csak úgy, szimplán, egyszerűen (ahogy én mondom, ha kérdezik). Magyar könyvet nem olvasott, Amerikában élő magyarokkal nem tartott kontaktust (jó, én sem, de én azért nem, mert egy olyan kis helyen élek, ahol nincsenek is magyarok)...

TEHÁT.... itt van két, teljesen különböző típusú ember, radikálisan más életpályával. Ami közös, csupán annyi, hogy mindkettő zsidó volt, mindkettő tizenéves, mindkettő megjárta a koncentrációs tábor, mindkettő túlélte, és mindkettő mély ellenérzéssel viseltetett/viseltetik a magyar mivoltával szemben. Ami tényleg érdekes, hogy zsidó származása dacára, apám NEM zsidónak érezte magát a magyar helyett. Ha az akcentusa nem árulta volna el, amerikainak szerette volna magát érezni leginkább. Saját elmondása szerint, mielőtt elvitték, neki eszébe sem jutott, hogy ki zsidó, ki nem, csak azt nézte hogy kivel tud focizni, pingpongozni, ki áll le vele játszani, és kész.

A nagy kérdés az, Kertésszel kapcsolatban is, hogy vajon mennyire vehető rossz néven, hogy ha valaki tizenéves korában átéli, amit ők is átéltek, s emiatt esetleg egy életre képtelen lesz kikapcsolni az érzelmi szálakat. Emberek egy életre „sokkot” kapnak néha csak attól, mert bent ragadtak másfél órára egy liftben, és utána éveken keresztül inkább gyalog mennek le és fel az emeleteken. Vagy ha karamboloznak egy kocsival – még akkor is, ha senkinek nem esik bántódása, néha évekig nem ülnek volánhoz, néha még kocsiba se. És gondoldj bele, a hétköznapi életben néha milyen kevés kell ahhoz, hogy ellenérzést tápláljunk valakivel szemben, és nem sokkal több, hogy megutáljunk valakit (ugyan én még senkit nem UTÁLTAM, de látom másoknál magam körül). Na most, hasonlítsd össze ezeket a köz-

tudottan kis dolgokat, amik elegendők ahhoz, hogy az ember lelkét mélyen befolyásolják, és egy ilyen koncentrációs tábor egyéves történetét (apám egy évet volt távol, Kertész is nagyjából annyit).

És persze erre az egészre rájön valami más is. Az életkor, amikor ez megtörtént. Hiszen végül is mit TAPASZTALT akár Kertész, akár apám? Megszülettek, éppen hogy felnőttek, de még nem teljesen, amikor egy életre szóló „élményben” van részük, amit elkerülhetetlenül „kapcsolnak” a magyarokhoz. El lehet várni egy 16 évestől, hogy analizálja, hogy „hát nem minden magyarról van szó”? Énszerintem nem. El lehet várni, hogy nem a magyarok történelmét, múltbeli dicsőségeit helyezi előtérbe a saját személyes tapasztalatával szemben? Nehéz dolog. És mi jön ezután? Az egyáltalán nem dicsőséges kommunista korszak. Amiért ugyan nem lehet a magyarokat közvetlenül hibáztatni, de arra akkor is elégtelen, hogy valakinek az életében egy ilyen „kezdés” után valahogy kiegyensúlyozza az egyéni látásmódot, hozzáállást. Tehát a kertészek meg a lauferek képtelenek lesznek lelkileg kiheverni, ami tizenéves korukban történt velük. Én így magyarázom a „Kertész-jelenséget”.

U. i. : Az eredeti levelem jóval hosszabb volt, de aztán elhatároztam, hogy csak a fenti, személyes jellegű részt küldöm el. Miért? Mert ahogy párhuzamosan olvastam a cikket, és reagáltam, néhány mondattal vagy bekezdéssel később ott találtam már leírva (jobban leírva) azt, aminek a lényege azonos volt az én reakciómmal. Tehát minden, a részletekkel kapcsolatos reakcióm csak „kötekedés” lett volna. A cikk úgy jó, ahogy van.

Gábor

MIKULÁS ÉS HANUKA

A kettős mérce természetéről

2002. december 5-én, este kilenc tájt, nem a cipőmbé kaptam kis meglepetést, hanem a telefonomra egy rövid szöveges üzenetet („magyarán” sms-t): „Már nem Mikulás van, Hanuka lett belőle”. Régi ismerősöm addigra már, szokásához híven, valószínűleg végignézte az összes magyar híradót, s ebből jutott a rövid, de velős következtetésre. A nap fő hírei közé (akárcsak 24 órával korábban) nem a Mikulás, hanem a Hanuka nyomakodott be; előző nap annak köszönhetően, hogy a Nyugati téren egymás mellett zajlott „zsidó fiatalok” ünneplése és egy „revizionista”, „szkinhed társaság” tüntetése; most, 5-én pedig az ügy azért jött ismét elő, mert a országos rendőrfőkapitány (nem mellékesen: Kádár egykori titkosügynöke) példás gyorsasággal (helyesebben: példastatuálással) felmenttette beosztásából a BRFK „közterületi rendezvények bejelentéséért felelős” osztályvezetőjét, aki törvénytelenül éppen nem járt el, amikor ugyanoda adott engedélyt a tüntetésre, mint az ünneplésre, viszont megsértette a belső előírást, amennyiben elmulasztott egyeztetni a rendezvények szervezőivel, megelőzendő a két csoport „keveredését”.

A kiindulási pont: mindkettő helyénvaló

Igencsak sokat mesél el politikai közfelfogásunkról, a „politikailag korrekt” kétmércés (ennél-fogva igazságtorzító, diszkriminatív) természetéről az ügy néhány különös részlete.

Ha mindenféle indulat és elfogultság nélkül indulunk neki a vizsgálódásnak, akkor mindjárt az elején (alapelveként) le kell szögeznünk: az, hogy valakik a (magyar) zsidóságból hanukát ünnepelnek, éppen olyan nemes és tiszteletre méltó elhatározás, mint az, hogy a (jellemzően nem-zsidó) magyarságból pedig valakik Trianonra emlékeznek (pontosabban: emlékeztetnek), vagyis siratják nagy Magyarország feldarabolását, területe kétharmadának elcsatolását. Aki helyénvalónak tartja az egyiket, de nem a másikat, az teljes érzéketlenségről tesz tanúbizonyságot a másik érzései, gyökerei, hagyományai, történelmi és családi emlékei, nemzeti vagy vallási kötődései iránt. Ha valódi igényünk az igazságos gondolkodás és ítéletalkotás, akkor semmilyen – egyébként jogos – képzettársítás nem feledtetheti, de nem is gyengítheti imént leszögezett alapelvünket. Ha netán úgy vélnénk, hogy a nyilvános hanukázás, vagyis a Budapest kiemelt pontjain (legforgalmasabb terein) kilenc napon át tartó gyertyagyújtás tulajdonképp nem a múltnak szóló emlékezés, hanem a jelennek szóló erőfitogtatás; hogy a zsidóság ezen keresztül igyekszik kulturális és politikai befolyását (tovább) növelni; akkor sem engedhetnénk egy jottányit sem axiómánkából: a Hanuka megünneplése önmagában nemes és tiszteletre méltó, s mint hagyományörzés (mint a szabad identitásválasztás hétköznapi megtestesülése és megnyilvánulása), kifejezetten üdvözlendő és támogatandó. (Legalábbis az önmagukra – tisztességükre, becsületükre – valamit is adó nemes polgárok részéről; de most, második alapelveként, szögezzük le azt is, hogy magunkat éppen ilyennek gondoljuk.) Ugyanez igaz a másik csoport (helyzet) megítélésére is: ha netán úgy vélnénk, hogy igazából nem a múltat – nagy Magyarországot s borzalmas veszteségeit – siratják, hanem ugyancsak a jelenhez szólnak, erőt fitogtatnak; tudatosan félelmet keltenek mindazokban, akik „nem eléggé” magyarok („idegenek”, „zsidók”); hovatovább gyűlöletet ébresztgetnek, egyenesen uszítanak ellenük; vagy revizionista törekvésükkel a térség, az ország békéjét veszélyeztetik; akkor sem feledkezhetünk meg egyetlen pillanatra sem arról, hogy a kiindulási pont: a Trianonra való emlékezés és emlékeztetés önmagában nemes és tiszteletre

méltó; ennél fogva az önmagára valamit is adó polgár (vagy más szóval: demokrata) részéről (amilyennek magunkat képzeljük) változatlanul üdvözlendő és támogatandó.

Látványosan, persze, lehetetlenség elválasztani a nemes részeket a hitványabbaktól. Éppen-séggel azt is lehetne mondani, hogy aki a kirakatba tett jó szándékok mögött nem látja meg az igazikat, s nem figyelmeztet a lefelé fordított alantásokra, az cinkosok közt vétkezen néma marad. Nem véletlen, hogy rendszerváltásunk első pillanatától kezdve politikus, újságíró és közönség egyaránt lelkesen üzi azt az össznépi „játékot”, ki tud a másiktól a valóságosnál több rosszat s kevesebb jót felmutatni. Nagyon keveset tudunk azonban arról, hogyan válik ez a fajta gondolkodásmód bizonyos értelemben önmagát beteljesítő jóslattá. Hogyan élesztgeti az összeesküvés gyanúját, s hogyan szítja a gyűlöletet. Természetesen mindkét oldalon.

Kettős mérce: beégetett értéksorrend

Figyeljük meg, vajon a politika és a sajtó hogyan tartotta vagy nem tartotta magát az imént deklarált alapelvhez. Egyenlő mércével (empátiával, elfogadással) mért-e a zsidó fiatalok (Lubavicsi Haszidok) és a (feltehetően) nem-zsidó fiatalok (Revíziós Mozgalom) esetében? Nézzük meg az e tekintetben leginkább mérvadó, mert a közfelfogás szerint legtárgyilagosabb országos napilapot, a Népszabadságot, hogyan számolt be a szóban forgó eseményről.

December 5-i tudósítását így kezdi: „Tegnap a rendőrség ugyanarra a helyre és időpontra adott két rendezvény megtartási engedélyt a budapesti Nyugati pályaudvarnál: a szélsőjobb-oldali Revíziós Mozgalomnak demonstrációra, a Lubavicsi Haszidoknak pedig a hatodik hanukagyertya meggyújtására.” Amint látható, az előbbi csoport a kezdetek kezdetén kapott egy olyan jelzőt, amelynek töltete a „politikailag korrekt” – így a mérvadó Népszabadság – által lefedett Magyarországon oly mértékig negatív, hogy nem csak maga a jelzett válik erősen taszítóvá, de minden más és mindenki más is gyanús lesz, ami vagy aki a jelzett erőterébe kerül. Érdekes a kedves olvasónak önmagán ellenőrizni az állítás helyénvalóságát: a tudósítás elkövetkező mondatait, részleteit olvasva milyen kép erősödik, formálódik benne az egyik, s milyen a másik társaságról?

„A revizionisták [...] röplapokat osztogattak és kazettákat árultak a téren.” „»A hatodik gyertyát gyújtottuk volna városszerte a zsinagógákban, amikor hallottuk a hírt. Mindannyian a Nyugatihoz jöttünk« – számolt be az eseményekről Zoltai Gusztáv, a Mazsihisz ügyvezetője.” „Bár verekedés nem történt, szóbeli sértegetésekből bőven kijutott az ünnepelni vágyóknak.”

A megfelelő jelzővel előkészített (megdolgozott) agyunk számára már *egyetlen pillanatra sem merül fel, hogy önmagában teljesen rendjén való dolog* tüntetésen röplapokat osztogatni, kazettákat árulni. Ennek az állításnak a valóságtartalma is egyszerűen ellenőrizhető; képzeljük el, hogy a tudósításnak ez része így hangzott volna: „A revizionisták tüntettek, az ünneplők pedig gyertyagyújtásra készültek, közben szórólapokat osztogattak, kazettákat árultak, amelyeken a hanuka történetével ismerkedhettek meg az érdeklődők.” Ebben az esetben is rossz érzést kelt ugyanaz az osztogatás és árulgatás? Vagy az a tény, hogy a zsidóság képviselői gyorsan összegyülekeztek a Nyugatinál, nem attól *nem* ébreszt fenyegető érzést bennünk, mert békés gyertyagyújtogatókról szól a tudósítás? S nem ugyanezért gondoljuk-e azonnal, hogy „bár verekedés nem történt”, de ha történt volna, csakis az egyik fél verekedett volna a másikkal (ami valójában képtelenség, az érzések szintjén azonban nem), mert csakis a szélsőségesek (ráadásul a szélsőjobboldaliak) szokása a verekedés, a gyertyagyújtóké még véletlenül sem?

A kép tehát, ami a „tárgyilagos” balliberális lap jóvoltából az egyik társaságról kirajzolóódik, több, mint ijesztő: riasztó. Eltekintve a megrögzött gyanakvóktól, nincs ember, aki különösebben elcsodálkozna azon, hogy a tudósítás legvégén kiderül, a Vasvári Pál utcai Lubovicsi zsinagóga rabbija szerint a szélsőséges revizionisták „meg akarták zavarni az egyik legszebb ünnepünket”, s mindamellett „fél hétkor a résztvevők meg tudták gyújtani a hanuka-

gyertyát a téren”; magyarán „meg akarták”, de mégse tették, vagy „meg akarták”, de nem sikerült, vagy nem is akarták, de jelenlétükkel, odaszólásaikkal kétségkívül zavart okoztak – akármely változat legyen a helyes, a riogató verekedéstől mindegyik távol állt. Ám nem csak a sajtó, de a politika is eleve két mércével mér, természetesen szintén a „politikailag korrekt” védőernyője alatt. Már eszünkbe sem jut csodálkozni azon, hogy országos főkapitányunk miért csak az ünneplőktől kér elnézést, s miért nem teszi ugyanezt a tüntetőkkel; a zavarás ugyanis nem olyan, mint a fertőző kór, amely jellemzően a betegtől az egészséges felé terjed. Aligha hihető, hogy a tüntetőket ne érte volna éppen olyan csalódás (s nyomában a düh), mint az ünneplőket, a másik csapat láttán. Salgó László legfőbb kapitány fejébe azonban szemlátomást bele van égetve a megfelelő értéksorrend: a hanukát ünneplő fiatalokat minden figyelmesség, zavartalanság megilleti, beleértve szükség esetén a bocsánatkérést, sőt, egy köztisztviselő leváltását; a revizionista tüntetők viszont kényszerűen megtűrt elemek csupán, akiknek jelenléte (demonstrálása) már önmagában is botrányos, de különösen az a hanuka árnyékában; elnézést kérni tőlük a rendőrségi ügyetlenségért éppen ezért nem csak hogy szükségtelen, hanem kifejezetten ellenjavallt – a „politikailag korrekt” szabályai szerint.

De ami a legkülönösebb és a leginkább elgondolkodtató, hogy e mesterkélt szabályok oly mértékig áthatják közfelfogásunkat, hogy nyilvánvaló vesztesei is mintha megfedekeznének az önérdek-érvényesítés lehetőségéről és fontosságáról. Miért van az, hogy az ünneplők rögtön tiltakoztak a rendőrségnél, a tüntetőknek viszont, úgy tűnik, ez eszükbe se jutott egyáltalán? A szélsőségesnek, szalonképtelennek ítélték általában talán ösztönösen is reménytelennek látják, hogy ebben az országban, ebben a „politikailag korrekt” demokráciában nekik bármikor is igazuk lehet.

A kétmércések felelőssége: nem oltanak, hanem gyújtanak

De miért is lehetne igazuk, amikor hangoztatott igazságaik mögött valójában ártó szándék, brutalitás, mások kirekesztésének, netán megsemmisítésének vágya, a demokratikus rendszer rombolásának egyértelmű szándéka és nyílt törekvése húzódik meg? Legalábbis a magyar média ábrázolásában. Az esetről szóló második beszámolójában⁵⁰⁰ a Népszabadság már egyetlen szóval sem említi, hogy nevük (Revizionista Mozgalom) és tiltakozásuk tárgya (Trianon) alapján egy hazafias (ha úgy tetszik, nacionalista) csoportra kell gondolnunk; ehelyett egyetlen, nagyon erősen negatív töltésű szóval illeti és definiálja őket: szkinhed. Ezzel rögtön azt is elősegíti (eléri), hogy az olvasó érzelmileg azonosuljon a rendőrfőnöki döntéssel (a felmentéssel), s helyénvalónak tartsa, hogy a megzavart (illetve megzavarni próbált) hanuka miatt valakit azonnal lefokozzanak. „A döntés háttérében az áll – olvashatjuk a lapban –, hogy szerda este csaknem egy időben tartott bejelentett rendezvényt a budapesti Nyugati téren a hamukát ünneplő fiatalok csaknem százfős csoportja és egy valamivel kisebb létszámú szkinhed társaság.” Ha azok ünneplők, ezek meg szkinhedek, akkor már az olyan apróságok felett is könnyedén elsiklunk, hogy utóbbiak kevesebben voltak, tehát bátran létrejöhett a kétoldalú fenyegetettség érzése; vagy hogy mégsem ugyanarra az időpontra volt tervezve a két esemény, tehát az illetékes inkább hibázott, semmint vétkezett, felmentését ennél fogva nem annyira mulasztása, mint legfőbb főnökének (megfejtésre váró) buzgósága okozta. S végül azon is elfelejtünk töprengeni, hogy vajon a hanukázókban nem ugyanaz a nemes és tiszteleltre méltó érzés, a kötődéseik, hagyományai előtt fejet hajtó öntudat dolgozik-e, mint a másik csoportban? Nem lehetséges-e, hogy azon a hétköznap délutánon bizonyos értelemben két nacionalista csoport fordult szembe egymással? Csak abban a pillanatban az egyiknek a hétköznapi magyar énjén belül a zsidósága, a másiknak a hétköznapi magyar énjén belül a nagy vagy mély magyarsága volt a fontos.

⁵⁰⁰ Népszabadság, 2002. december 6.

Nem akarok úgy tenni, mintha nem tudnám: a nacionalizmus meghatározó szerepet játszott a második világháború borzalmaiban. Azt se gondolom, hogy ezekben a mostani „szkinhed” csoportokban ne volna jó adag agresszivitás, ne volna idegen- és zsidógyűlölet, s ne akadna néhány hülye, aki valóban kiirtásokról ábrándozik. Csupán azt gondolom, hogy a kétmércés médiát és politikát – s nyomában a skatulyás közfelfogást – óriási felelősség terheli amiatt, hogy ítéletalkotásánál semmibe veszi az igazságosság (tárgyilagosság, elfogultatlanság) alapelvét, s ezáltal a módszeresen hátrányosan megítélt csoportoknál (egyedeknél) a bennük kétségtelenül meglévő nemes (pozitív) érzéseket egyre negatívabb (taszítóbb) formákba (agresszivitásba, gyűlölködésbe) tereli. Miközben tehát kiabál, nem megfélemeztet, hanem felkorbácsolja az indulatokat; nem oltja, hanem szítja a gyűlöletet, nem oldja, hanem táplálja a gyanakvásokat.

Eddigi gondolatmenetem egyetlen esetben nem állja ki a valóság próbáját: ha az én látásom pontosságával és rövidegével volna a baj, vagyis a most történetesen a Népszabadság által szkinhedként definiált társaság valóban nem kevesebb s nem másabb egy fikarcnyival sem, mint egy potenciális nyilas rohamosztag (aminek egyébként egyik-másik szocialista politikusunk olykor a MIÉP-et is nevezi). Azt, hogy lehetőségeiben valaki az-e, vagy nem, bajosan bizonyítható, ily módon akár a közkedvelt napilapnak is lehet igaza. Hogy még sincsen, arra – mint már annyiszor – maga az Élet szállított okulásul egy kézenfekvő példát.

Pert vesztett a Népszabadság a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalommal szemben⁵⁰¹. A lap tudósítója ugyanis azt állította, hogy az október 6-i aradi megemlékezésen a mozgalom aktivistái füttyszóval és bekiabálásokkal botrányt okoztak. Márpedig nem okoztak. Véletlenül van szerencsém ismerni a mozgalom egyik vezetőjét, s tanúsíthatom, hogy sem alkatra, sem öltözetre nem emlékeztet semmilyen tekintetben valamiféle bőrféjűre, rohamosztagosra; ezzel szemben egy könyvtár igazgatója, a hozzá szükséges kulturált kinézettel és kulturális ismeretekkel. Nos, ha egy ilyenekből vagy hasonlókból álló társaságra egy komoly lap tudósítója ráképzeli a botrányt; minden további nélkül füttyszavakat és kiabálásokat hallucinál a méltósággal ünneplőkre; akkor ez csakis úgy lehetséges, hogy e lap tudósítójának felfogásában minden erősen (kinyilvánítottan) nemzeti (nacionalista) érzelmű fiatal eredendően botrányokozó, megvetendő, lejáratandó és elítélendő. Nem mellékesen, a szóban forgó tudósító számtalan korábbi írásában – lett légyen szó akár Tőkés László püspökről⁵⁰² – ugyancsak igazolta határtalan ellenszenvét és elfogultságait; ami, akárhogyan is, nem csak az ő, de lapja látásmódját is minősíti.

A kettős mérce csapdája: múltó sikerek, csalóka látszatok

A kettős mérce alkalmazóira egy saját maguk állította csapda leselkedik. A valóság eltorzítása kétségkívül jelentős politikai hozamokkal jár; azonban, mint látni fogjuk, csak rövid távon.

A félelem gerjesztése – az önmagát beteljesítő jóslat – alkalmat ad a szóban forgó kétmércéseknek, hogy fellépjenek a falra festett ördögök („fasiszták”, „nácik”, „antiszemiták”, „szélsőjobbosok”) ellen, s ily módon politikai tőkét kovácsoljanak maguknak. Ténykedésük nyomán a legkeményebb (legelszántabb, netán legelvetemültebb) „ördögökből” kivész minden jóérzés, valódi ördögök: idézőjel nélküli fasiszták, nácik, antiszemiták, szélsőjobbosok lesznek, valódi gyűlöletetekkel, fékezhetetlen agresszivitásokkal. Egyfelől ugyan jól jön ez a kétmércés hatalomnak, mert fel tudja mutatni veszélyérzete indokoltságát, s további politika tökeszerzésbe foghat; másfelől viszont immár megoldást kell találnia a problémára, mert a társadalom féltősebb és sértettebb része ezt kívánja tőle.

⁵⁰¹ Ilyen a véletlen: erről is a ugyanabban a Mikulás-napi számban (december 6.) tudósít a Népszabadság

⁵⁰² Tibori Szabó Zoltán: Szexbotrány a püspökségen? Népszabadság, 1999. február 24.

Így merülhetett fel az ún. gyűlöletbeszéd-törvény megalkotásának (pontosabban: a meglévő törvény módosításának) szükségessége.

Csakhowy elégségesen okos emberek világosan átlátják, hogy demokráciában, közmegegyezés nélkül, nem lehet a gyűlöletet, pontosabban a „gyűlöletbeszédet” törvényileg kordában tartani; ellenben egy ilyen „szabályozás” egyenesen olaj lenne a tűzre. A maga helyén⁵⁰³ ezt bővebben kifejttem; itt most számunkra annyi a fontos, hogy az „ördögi” vélemények csak látszólag fognak visszaszorulni. A legelszántabb (legelvetemültebb) ördögök legfeljebb harcmódort változtatnak, de továbbra is keresik a látványos önkifejezés (a társadalom megbotránkoztatásának) lehetőségeit. Az idézőjeles „ördögök” (vagyis az egyszerűen csak másképp gondolkodók) viszont kerülni fogják a törvényileg büntethető, szabad megnyilvánulást; a társadalom által látható (ismerhető) nyilvánosság helyett a rejtett (látens) közvéleményt fogják erősíteni.

Rendszerváltoztató demokrácia-építésünk egyik legnagyobb kudarcának ítéelhetjük, hogy a várva várt szólásszabadság, amelynek révén az ország polgárai szabadon, félelem nélkül nyilváníthatnák ki véleményüket, valójában nem, legfeljebb nyomokban létezik. Zsolt Péter médiaszociológus állapítja meg, hogy „Az átpolitizáltabb és/vagy hierarchizáltabb társadalomban gyakoribb a látens közvélemény”, és hogy „A nyilvánosságra is jobban jellemző nálunk az izolációtól való félelem, mint nyugaton.” Végül hozzáteszi: „Ez a félelem a törzsi társadalmaktól a modern társadalmak felé fokozatosan csökken.”⁵⁰⁴

Hogy milyen jelentős tömeget képezhetnek a törzsi háború sújtotta Magyarországon azok, akiknek a véleménye többé-kevésbé rejtve marad, erről könnyen fogalmat alkothatunk. Nem kell mást felidézünk, mint egyfelől (számszerűleg) azt a sokaságot, amelyik a 2002. évi országos választások során Orbán Viktor miniszterelnök hívó szavára összegyűlt a Kossuth téren (az Országház előtt); másfelől azt a kínos meglepődést és hisztérikus reagálást, amivel balliberális oldalon (médiakatonák, politikusok) az óriási megmozdulást fogadták. Mivel elképzelhetetlen volt számukra, hogy ennyi „normális” ember Orbánék hívására felsorakozzék, a kényszerű rejtőzködésből végre előbújó, s valóban felszabadultan, nem kevésbé méltósággal ünneplő embereket hol *fasiszta csőcseléknek*, hol meg a frissen feltámadt *Hitlerjugendnek* vélték és nevezték.

A minden ízében átpolitizált Magyarországon hasonló helyzet alakulhat ki egy esetleges „gyűlöletbeszéd-törvény” nyomán. A vélemények nem lesznek kevésbé gyűlöletteliek (sőt), csak a kettős mérce, kettős látás szorításában többé-kevésbé rejtve maradnak; most már nem annyira az elszigetelődéstől való félelem miatt (bár az idősebbek között, a volt hálózat újbóli előbukkanása miatt ez továbbra sem elhanyagolható), inkább a balliberális média túlsúlya miatt, amely a mai napig képes eldönteni (noha már korántsem olyan megfellebbezhetetlenül), mi tartozik a szalonképes gondolkodás keretei közé. A médián túli (való) világban azonban, főleg az egyetemi ifjúság köreiben, egyre többen vannak (és többen lesznek), akik egyre kevésbé fogadják el a „politikailag korrekt” (és éppen ilyen kevésbé fogadnák el a „gyűlöletbeszéd-törvény”) szabta gondolkodási és megnyilvánulási korlátokat. Annyira azért már megerősödött a „nemzeti” („jobboldali”, „konzervatív”) törzs és médiája, hogy mind nagyobb eséllyel szembesítse a kettős mérce torzításaival a még bizonytalankodókat, egyre több potenciális támogatót (szavazót) szippantva el a balliberálisok orra elől, egyúttal egyre több ellenlábast, sőt, ellenséget szerezve-nevelve számukra.

Alig telik el egy év, s a Mikulásra, Karácsonyra készülődés jegyében, 2003. novemberében már a keresztállítás témája nyomul be a médiába. „Mégis felállítják a keresztek. Bábel Balázs kalocsai érsek szerint a szabadságjogokat sértik az akadémikusok” – olvashatjuk a szembeötlő címeket a Magyar Nemzetben⁵⁰⁵. A legifjabb generációk ambiciózus jobboldali

⁵⁰³ Ld. a következő fejezetet: Gyűlölettenítés?

⁵⁰⁴ Zsolt Péter: Médiaháromszög. A modern tömegkommunikáció szerveződése. EU-SYNERGON Kft, 1998, 79. o.

⁵⁰⁵ Magyar Nemzet, 2003. november 29.

(konzervatív, kereszténydemokrata) pártja, a Jobbik (kimondva-kimondatlanul a Hanukagyertyák köztéri felállítására válaszul) öt méter magas fakeresztek felállítását kezdeményezte az ország nagyobb településein. „Tizenhárom város önkormányzata utasította vagy odázta el a Jobbik és több civil szervezet, polgári kör keresztállítási kérelmét” – tudósít az idézett lap. Beszámolója végén megjegyzi, hogy „Budapesten az utóbbi években számos forgalmas köztéren találkozhattunk (és így lesz az idén is) a Salamon Berkowitz Traubi-gyáros és szervezete, a Mechon Simon Alapítvány által a hanuka alkalmából elhelyezett zsidó jelképpel, a menórával, amelynek felállítása nem ütközött ellenállásba.”

A „gyűlöletbeszéd-törvény” tehát nem lenne több, mint egy rövid távú optikai csalódás. Már csak azért is igaz ez, mert hiszen a gyűlölet, ami ellen támadni készül, jobbra nem ott van, ahol keresi. A gyűlölet azokban ébred, akik nem bírják elfogadni az egymércés igazságot; akik egyenlőbbnek érzik magukat az egyenlőknél; akik 45 éven át megszokták, hogy hivatalból nekik van igazuk; akik újabb több mint egy évtizede azt szokják, hogy a „politikailag korrekt” (nemzetek és demokráciák feletti) gondolatnormája segítségükre siet, újra felmentést ad az igazságos (egymércés) világfelfogás alól; akik ezért – mindenféle kontroll híján – szabadon engedhetik ellenszenveiket, rémlátomásaikat; akik Orbán követőiben Orbán csőcselékét és hitlerjugendjét látják; s gyűlölik teljes szívből, teljes odaadással ezt a nem létező, náci csőcseléket. S végezetül: az immár teljesen valóságos – habár saját – gyűlöletük megfékezésére „gyűlöletbeszéd-törvény” után kiáltanak.

A „másság” etalonja: „Jobb jobbot”

A gyűlöletbeszéd-törvény mindenekelőtt azért lenne olaj a tűzre – azért nem csökkentené, hanem növelné a „gyűlöleteli” véleményeket –, mert önmagában a kettős mérce, a kétkulacsos igazság (azaz igazságtalanság) megtestesítője lenne. A rendszerváltozás eddigi rövid történelmében több jobboldali „ideológus” (törzsi harcos) is szóvá tette nem egyszer (Tőkéczi Lászlótól Tóth. Gy. Lászlóig), hogy a balliberálisok maguk igyekeznek meghatározni (megszabni), milyennek kellene lenniük a jobboldaliaknak, hogyan kellene gondolkodniuk, viselkedniük. A „másság” tisztelői, a „tolerancia” követelői furcsa mód természetesnek veszik, hogy maguk állapítsák meg „a másik” etalonját. Médiakönyvemben magam is bőszesen idéztem a balliberálisok egyik szellemi vezérszavát (törzsi harcosát), aki egyik írásának egyenesen ezt a címet adta: „Jobb jobbot”.

„Nekem meggyőződése, hogy igazam volt, amikor a szélsőjobboldal megjelenésétől enyhén szólva rosszkedvű lettem, de elfogadom, hogy volt az MDF körül nem egy végtelenül tisztességes ember, aki maga sem sejtette, hogy mi felé közeledünk. Mindez azonban csak az elmélet szintjén ilyen szép egyszerű. A jobboldali sajtó ugyanis nincs, illetve alig vagy, s legmarkánsabb képviselői nem konzervatív úriemberek, hanem hol immorális gazemberek – sajnálom, de így van –, hol elvadult fantaszták, hol meggyőződéses antiszemita, mely minősítésük nem zárja ki, hogy az első két csoportba nem tartozhatnának. [...] Az igazság az, hogy a jelen állapot kialakulásáért ők maguk felelnek, ide vezetett a siralmas zsarolási technika, a primitív antikommunizmus, az antiszemitizmus, az újságírók elképesztően oktan lenézése. Hiába raboltak össze ezt-azt, a végeredmény az, ami. Maradt az Új Mao, mely időnként egyes oldalain az újság benyomását kelti. Elsüllyedt a Pesti Hírlap, amelynek legfeljebb a sajtótörténetben van helye, a politikai pornográfia, illetve az extrémítások és kuriózumok rovatában. Még éledegl – állítólag – a Pest Megyei Hírlap, mintha egyesek olvasnák az Esti Hírlapot, s ezzel vége. A diadalmas erőd, a televízió romokban, Várkonyi Balázs úzó fáradt arcánál csak a félős Stefka rosszul megkötött nyakkendője mulatságosabb látvány. Szegény jobboldal, amelyet ezek az emberek védelmeznek, akiknek egyetlen problémájuk az lehet, hogy mennyire szégyellik magukat.

A helyzet persze innentől komoly. Mert nem valószínű, hogy hirtelen – a Jó Tündér pillantása nyomán – felvillanna a jobboldali sajtó csodás, az én finnyás baloldali ízlésemet is kielégítő új nemzedéke.”⁵⁰⁶

E szavak tulajdonosa (György Péter) egyetemen okító esztéta, az ELTE Média Tanszékének vezetője, aki nap mint nap éretlen és gyanútlan magyar ifjak több tucatjába plántálja különös felfogását: a „másik” oldal újságírói jellemzően immorális gazemberek, primitív kommunisztázók és antiszemiták. De hogy még néhány további bizonyítékot idézzek az iménti könyvből: a baloldal egy másik vezérszónoka (Eörsi István, ragyogó irodalmár) a ZDF német hírtelevízióban ama sajnálatának adott hangot, hogy a kommunizmus nem semmisítette meg a jobboldali szellemiséget.⁵⁰⁷ Egy harmadik, egyébként különös színváltásairól nevezetes szöszölő (Tamás Gáspár Miklós, egy darabig a magyar Filozófia Intézet vezetője) azt az óhaját nyilvánította ki, hogy a Demokrata-féle „szélsőjobboldali” kiadványokat árusító újságosbódéokra *megkülönböztető jelzést* kell ragasztani (pedig ezekkel, már tudjuk, jobb vigyázni) vagy szét kell verni. De nemcsak a sajtóban kívánatos szerinte a tisztogatás, adja hírül az Úr 1996. évében, jellegzetes bolsevik nyelvezettel a rendszerváltozás ifjúsági liberális lapjában, a Magyar Narancsban.

„Be kell fejezni a szélsőjobboldal bohócainak és botrányhőseinek frivol népszerűsítését. Haladéktalanul el kell bocsátani az államapparátusból a totalitárius mozgalmak szimpatizánsait. Az állam tisztviselőinek szüntelenül és fáradhatatlanul ki kell jelenteniük, hogy szolidárisak a neonáci, neonyilas, neoimrédysta, neohorthysta hangoskodások és erőszakcselekmények sértetteivel. Az államnak szigorúan meg kell torolnia a hivatalnoki karban a rasszizmus, az antiszemizmus, a felekezeti vagy osztálygyűlölet megnyilvánulását.”⁵⁰⁸

Az Élet és Irodalom és a Hócipő – balliberális hetilapok – ragyogó tehetségű vezető publicistája (Megyesi Gusztáv) attól ideges, hogy a [fideszes] „fiúk felnőttek, ám ahogy korosodnak, úgy válnak egyre szemtelenebbé, s mint a kukac bújnak ki a földből, bárhova fordul is az ember.”⁵⁰⁹ Egy szintén sűrűn publikáló pszichiáter-újságíró, aki Horn Gyula miniszterelnök lelki állapotát is igyekezett karbantartani (Popper Péter), saját bensőjének traumájáról ad hírt, amit a Magyar Demokrata Fórum és a Fidesz vezető személyiségének (Lezsák Sándor és Orbán Viktor) egymásra találása vált ki belőle: „Amikor megláttam azt a fényképet, amin kezét fog a sátáni mosolyú néptanító és a farkas nevetésű mini duce, a hideg futott végig a hátamon.”⁵¹⁰

A baloldal hangadói halálosan komolyan gondolják, hogy az ő dolguk megmondani, milyennek kell lennie a jobboldalnak, s egyáltalán kinek van joga megszólalni. György Péter e sorok írójának a Magyar Hírlapban megjelent cikkére (Helyzetjelentés a médiumokról, 1994. június 23.) két nap múlva (az előbbieken túl) ezt válaszolta: „Nos, ami engem illet, bármiféle személyes indulattól függetlenül a demokráciánk komolyan vétele érdekében egyszerűen élesen kikérem magamnak, hogy VDGY kioktasson bárkit. Mert ő etikailag hitelét veszítette. Ezzel elvesztette azt a jogát is, hogy ember és ember közötti megkülönböztetésekre vonatkozó nézeteit fenntartván, fontoskodó képpel megszólaljon, hogy itt mi is folyik.”

A balliberális toll- és nyelvforgatók a rendszerváltozás legelső pillanatától fogva nagy energiákat fordítottak arra, hogy a nemzeti oldal már népszerű vagy népszerűsége esélyes személyiségeire és orgánumaira *kivétel nélkül* kígyót-békát kiabáljanak. A *kivétel nélkül* szó szerint értendő: a jobboldal garantáltan demokratikus és liberális (igaz, *nemzeti* liberális) gondolkodású politikai és szellemi vezéreire is rányomták a maguk billogát, legyen szó akár

⁵⁰⁶ György Péter: Jobb jobbot, Magyar Hírlap, 1994. június 25.

⁵⁰⁷ Idézi: Pesti Hírlap, 1993. december 23.

⁵⁰⁸ Magyar Narancs, 1996. április 18.

⁵⁰⁹ Élet és Irodalom, 1998. május 13.

⁵¹⁰ Popper Péter: Van másik?, Népszabadság, 1998. május 8.

Antall Józsefről, akár Elek Istvánról. Antall attól lett szélsőséges, hogy nem szakított azonnal Csurgával; Elek például attól, hogy nemtetszését fejezte ki R. Székely Julianna írása miatt.⁵¹¹ A média- és kultúrfőlény megteremtéséhez és fenntartásához persze nem mindig szükséges a látványos megbélyegzés; épp ennyire jól bevált módszer a balliberális szellemiség képviselőinek állandó szerepeltetése (nyomatása), a nemzeti, konzervatív, keresztény szellemiségűeknek pedig a teljes vagy csaknem teljes elhallgatása. Kondor Katalin (még a Kossuth-adó főszerkesztőjeként) a következőt állapította meg:

„Kiszolgálni is lehet egy uralkodó ideológiai irányzatot, de nemcsak irodalmi, hanem még zenei műsorokkal is. Ha azt mondom, hogy öt költő, öt regényíró van az országban, és a többi semmit sem ér, és ezt hirdetem reggeltől estig, és természetesen ugyanezt meg lehet tenni a zeneszerzőkkel, zenei irányzatokkal, vagy bárkivel, bármivel, akkor valóban elferdülhet az igazság...”⁵¹²

Uralkodó irányzatokkal kevesen mernek szembeszállni, különösen, ha ezáltal egy olyan társaságból, eszmevilágból sorolódik (rekesztődik) ki az ember, amelyhez a „politikailag korrekt” gondosan hozzáköti az olyannyira rokonszenves „haladó”, „humanista”, „europээр” jelzőket, illetve olyanba sorolják be, amelyre a „szélsőjobb”, „fasiszta”, „antiszemita”, „nacionalista”, „rasszista” címkéket függeszti. Amíg ma Magyarországon súlyosan elítélendő az antiszemizmus, a rasszizmus, a nacionalizmus, a kirekesztés, de ugyanezeknek a gyűlöletteljes főbűnöknek nincs balliberális megfelelőjük, addig nyilvánvaló a ki nem mondott feltételezés, hogy ilyesféle erkölcstelenségek csupán a „csőcselékerkölcű” jobboldalon képzelhetők el, a baloldalon még véletlenül sem. Ha a balliberálisok országglása alatt valóban megalkotnák és életbe léptetnék a „gyűlöletbeszéd-törvény”-t, pillanatig sem lehet kétségünk, hogy kétszínű (kettős mércés) gyakorlatot emelnének fölé: csak jobboldali beszédekre, megnyilvánulásokra próbálnák ráhúzni a gyűlölet megnyilvánulását, baloldaliakra még véletlenül sem. E bántó (arcátlan) igazságtalanság, mi mást tehetne, szaporítani fogja a jobboldal, apasztani a baloldal híveit, táborát. Az előbbi erősödésével kezdetben a nyelvpolitika, majd a nagypolitika síkján is teret nyer egy új „politikailag korrekt”, amely megakadályozza a kettős mérce gondtalan alkalmazását; nem lehet kétségünk, idő kérdése csupán, hogy általános elfogadást („polgárjogot”) nyerjen Sándor György (általam már – nem véletlenül – többször idézett) megállapítása: „Az antiszemitizmus a legnagyobb bűnök egyike, ennél nagyobb csak az, ha ártatlanokat vádolnak meg ezzel.” Már ma is látható, hogy a bíróságok – mindenféle, kormányváltásokkor jól látható politikai kilengéseik ellenére – egyre biztosabb őrzőivé válnak az egymércés (valóban demokratikus) szólásszabadságnak. Egy 2003. áprilisában hozott bírósági döntés elmarasztalta például Juszt Lászlót Orbán Viktorral szemben, mert az újságíró antiszemitizmussal vádolta a miniszterelnököt. Juszt azzal védekezett, hogy ha ebben az országban másoknak lehet zsidózni, antiszemita kijelentéseket tenni, ő miért ne mondhatná valakire, hogy antiszemita. Juszt állítása azonban (pestiesen szólva) köszönő viszonyban sincs a valósággal: ebben az országban eddig jószerivel éppen fordított volt a helyzet: nyugodtan lehetett valakiről állítani, hogy antiszemita, de aki „antiszemita” kijelentést tett, az hamar a közélet perifériáján találta magát. Még az is előfordult, hogy az efféle megnyilvánulást bírósági ítélet torolta meg (amint ez – bár még nem jogerősen – ifj. Hegedűs Loránttal történt). A bíróság ügyes egyensúlyozása, persze, csak az első lépés. Juszt, alpári vádaskodása ellenére, e sorok írása idején (2003. áprilisában) újra bebocsátást nyert a közszolgálati tévébe. Hogy a hatalom és kiszolgálói is leszokjanak a kettős mérce alkalmazásáról; hogy ne csak a bíróság, de a választók többsége is büntessen érte, kicsit még odébb van.

⁵¹¹ Magyar Hírlap, 2000. július 3.

⁵¹² Varga Domokos György: Elsőkből... Id. mű, II. kötet: MédiaArcok, 52. o.

A kettős mérce új terepe: megtorló mechanizmus

A törzsi háború jellegzetességeinek időközbeni módosulása értelemszerűen módosította a kettős mérce alkalmazását is. Azáltal, hogy a legélesebb törésvonal (zsidók és nem-zsidók között) fokozatosan áttolódott az antinacionalisták és nacionalisták (baloldal és jobboldal) közé, az antiszemitizmussal, rasszizmussal s társaikkal való bűvészkedés kisebb jelentőségűvé vált. A választások előtti felfokozott hangulatban mint viszonylag könnyen és olcsón bevethető, ugyanakkor hatásos eszközök, az A-fegyver és társai természetesen gazdagítják (és még sokáig gazdagítják) a hadi arzenált; s a választások után sem árt kéznél tartani őket. Sose lehet tudni, mikor adódik megint olyan kedvező alkalom, amikor egy a nemzetközi kezdeményezésre rá lehet csatlakozni; amiként ez a Foreign Affairs esetében történt. De éppen ez az eset is azt igazolja (akárcsak Juszté), hogy a törésvonal áthelyeződése miatt a hagyományos mezőben már nem lehet olyan büntetlenül kétmércéskedni. Egyáltalán nem véletlen, hogy a Foreign Affairsre rácsatlakozó Juhász Ferenc honvédelmi miniszternek a szocialista – szabad-demokrata többségű országgyűlés nem merete felfüggeszteni képviselői mentelmi jogát. Mindenféle „celofánba” csomagolás (mellébeszélés) dacára, cáfolhatatlan tény hogy az új miniszter a régi miniszterelnököt antiszemitának és nacionalistának nevezte, s a bíróság aligha hozhatott volna mást, mint elmarasztaló ítéletet.

„Ez a kettős mérce összeegyeztethetetlen a demokráciával” – szól a Fidesz nyilatkozata, amelyben megdöbbenésének adott a kormánypárti képviselők eljárása miatt. A Fidesz kifogásolja, hogy a kormánypártok természetesnek veszik, ha közvédas eljárás indul valaki ellen, akik a jelenlegi miniszterelnököt szóban bírálja, ugyanakkor „kiállnak amellett, aki a volt miniszterelnököt a nagy nyilvánosság előtt alaptalan módon rágalmazza.”⁵¹³

A Fidesz nyilatkozata már az új tendenciára is rávilágít: a kettős mérce alkalmazási terepe egyre inkább a napi hatalomgyakorlás. Két nagy tábor (két nagy törzs) áll egymással szemben, amelyeknél azonban az eredendő törzsi ellentétek (zsidók és nem-zsidók, antinacionalisták és nacionalisták között) egyre inkább csak a vezetettekben feszülnek, a vezetők (törzsfők, Öregek Tanácsa) jobbára a hatalomtechnikák kidolgozásával, alkalmazásával vannak elfoglalva. Orbán Viktor és a Fidesz ma már akár a nemzeti tábor gyengülését is megkockáztatja annak érdekében, hogy olyan pártformáció (unió, néppárt, szövetség) jöjjön létre, amely biztosítja a fiatal demokraták jobboldali hegemoniáját (s ezen túl: leendő választási győzelmét). A másik oldalon Medgyessy Péter és Kovács László egyre-másra elfogadja és egyre-másra alkalmazza a különféle nemzeti jelképeket és szlogeneket; egészen addig, természetesen, amíg mindez megmarad a szellemvilág szintjén, s nem fenyeget a nemzeti eszme valóságos megerősödésével, a globalizmussal szembeni sikeres kiállással.

Nehezen lehetne azt állítani, hogy a szocialista – szabad-demokrata hatalom az újabb terepen is valamiféle tudatos taktika mentén alkalmazná a maga kettős mércéjét. Vannak ugyan arra utaló jelek, hogy például az Erzsébet-hídi fellépést a kormányellenes tüntetőkkel szemben azért kísérte olyan heves rendőri brutalitás, hogy a jobboldalnak egy életre elmenjen a kedve mindenféle – akár bejelentett, akár be nem jelentett – demonstrációtól. Néhány egyéb esetet áttekintve azonban sokkal valószínűbbnek látszik, hogy kevésbé taktikákról, mint inkább ösztönökről, magukra hagyott hatalmi reflexekről van szó. Azt hihetnénk, igaza van a szólásmondásnak: kutyából nem lesz szalonba. Negyvenvalahány év diktatúragyakorlással a háta mögött a baloldal mintha csak a szólamok szintjén tudna valóban demokratikus, valóban európai lenni.

Az alább idézendő példák ugyancsak ezt a képzetet erősítik meg. Feltétlenül hozzá kell fűzni (előre kell bocsátani) azonban: rendszerint akkor engedünk ösztöneinknek, ha megtehetjük; ha úgy tűnik, nem túl nagy a vesztesége, kockázata. Márpedig a magyar baloldal esetében, mint azonnal láthatjuk, erről van szó.

⁵¹³ Magyar Nemzet, 2003. február 26.

A kettős mérce egyik jellegzetes megmutatkozása, hogy a nyilvánosan megbékélésről, árokbetemetésről prédikáló hatalom nem bír ellenállni a régi kísértésnek, és mindenhová odatelepíti a maga klientúráját (azaz hűséges embereit, lekötöztető támogatóit); vagy ha nem telepíti, a legkülönbébb módon (kitüntetésekkel, megrendelésekkel) támogatja. Nem a tendenciában, hanem a mértékben (pontosabban: mértéktelenségben) lelhetünk igazán kifogásolni valót. Egy szocialista rezsimet lecserélő rendszerváltozás során némileg ugyanis természetesnek tekinthető, ha az új politikai erők (ld. pl. Fidesz) igyekeznek a régi elvtársaktól megszabadulni, s a helyekre a saját (már csak generációs okokból is „megbízhatóbb”) embereiket ültetni; de ugyanígy elfogadható, hogy *nem* a balliberálisok által átmentett (vagy átmentett vagyonokból létrehozott) vállalkozásokat akarják helyzetbe hozni, hanem azokat, amelyektől politikai támogatást és anyagi viszonzást is remélhetnek. Nos, ha az a balliberális tömörülés, amelyik ezt a („fideszes”) logikát elutasította (s négy éven át az „antidemokratikus”, sőt, „diktatórikus” jelzővel illette), uralkodását azzal kezdi, hogy még a Fideszt is meghaladó szélességű és mélységű tisztogatásokba, lecserélésekbe fog, azt nem igen lehet mással jellemezni, mint kétmércés képmutatással. Mert nagytakarításuknak nem csak a rendíthetetlen törzsi harcosok estek áldozatul, nemcsak politikai, gazdasági, kulturális kulcspozíciók betöltői, hanem akár szakmai bizottságok szakmai tekintélyei⁵¹⁴, akár kistérségi megbízottak névtelenjei⁵¹⁵.

A kettős mérce másik jellegzetes megmutatkozása, hogy ugyanez a hatalom (immár sorozatosan) nem képes eltérni a vele szembeni kétségtelenül szokatlan, emiatt szélsőségesnek és drasztikusnak tűnő, noha teljesen demokratikus megnyilvánulásokat. Ha Medgyessy Péter miniszterelnökön, megfontolt taktikáján múlna, bizonyosan nem történne meg, hogy az ösztöneinek utat engedő hatalom (rendőrség) letartóztassa, házkutatással zaklassa, feljelentse azokat a fiatalembereket, akik őt nyilvánosan lehazaárulózzák (Loppert Dániel) vagy füttel, kiabálással illetik (két váci fiatalember és száz társa⁵¹⁶). Ugyanígy a felső hatalomnak való szolgai megfelelés, a hatalommal kekeckedők megsemmisítésének ösztönös vágya hajtotta bele a rendőrséget azoknak a letartóztatásába, akik egyfelől Medgyessy Péter vagy az Európai Unió, másfelől az önkényuralmak között megfelelést találtak, s ezt egy tüntetés (tömeggyűlés) látványos tábláján demonstrálták, vagy olyan plakátokon és szórólapokon, amelyek az Európa Unió-s csatlakozásról döntő népszavazás előtt a „nem”-re szólítottak fel. Nem véletlen, hogy az egykori hálózat titkosügynöke (Salgó László) felügyelte rendőrséget hatalmi ösztönei és túlbuzgósága egymás után hajtja bele lényegében ugyanabba a csapdába. Hiába mentette fel a táblás demonstrálót a bíróság arra hivatkozva, hogy az önkényuralmi jelképek használata csak akkor törvénysértő, ha azzal az eszmét (a kommunizmust) dicsőítik, itt pedig éppen ennek ellenkezője történt, alig pár hét múlva a rendőrség ugyanezért – s ugyanolyan alaptalanul: önkényuralmi jelképek „használatáért” – bilincselte meg, hurcolt el, hallgatott ki embereket, tartott házkutatásokat, kobzott el plakátokat és szórólapokat. A Népszabadság alábbi, rövid tudósításából is kiviláglik, hogy a horogkereszt és a vörös csillag egymás mellett szerepelt,

⁵¹⁴ A kiegyensúlyozott politikai megnyilvánulásairól közismert Solymosi Frigyes akadémikust, a Nemzeti Kör tagját, a Magyar Nemzet mellett a Népszabadság gyakori szerzőjét kormányváltás után „négy, tisztán szakmai bizottságból távolították el”. Ezzel kapcsolatos eszmefuttatását a Magyar Nemzet 2003. április 26-i száma közli.

⁵¹⁵ Ugyancsak a Magyar Nemzet számolt be – egy birtokába került dokumentum alapján – arról, hogy Nagy Sándor (szocialista) területfejlesztési államtitkár „azoknak a kistérségi megbízottaknak is felmondott, akik a kancellária értékelése szerint is kiváló munkát végeztek”. (Pártkáderek a kistérségben, 2003. április 28.)

⁵¹⁶ A bíróságon jól látható a múlt és jövő küzdelme: Loppert Dánielt 2003. februárjában első fokon elmarasztalták rendzavarás vétsége miatt, másodfokon megszüntették az eljárást. A Váci Városi Bíróság viszont helybenhagyta az ottani rendőrkapitányság határozatát, amelyben negyven-negyvenezer forintos pénzbüntetésre ítélték a két tüntetőt.

márpedig bajosan lehet állítani, hogy ép eszű ember egyszerre dicsőítene, „terjesztené” mindkettőt; tehát vagy elmebetegekkel állunk szemben, ami nem rendőrségi ügy; vagy az önkényuralmi jelképek (no meg az Európai Unió) lejáratásáról, ami szintén nem rendőrségi ügy.

„Tegnap a Szabad Magyarorszáért Mozgalom két aktivistáját előállította a rendőrség, mert önkényuralmi jelképeket – horogkeresztet és vörös csillagot – ábrázoló plakátokat helyeztek el a fővárosban, a Déli pályaudvar környékén. A rendőrök a helyszínen csaknem háromszáz plakátot foglaltak le; ezek mindegyike az európai uniós csatlakozás elutasítására szólít föl. A rendőrség sajtóügyeletesének közlése szerint a két férfi ellen önkényuralmi jelképek használata vétség gyanújával indítottak eljárást, kihallgatásuk után szabadon védekezhetnek.”⁵¹⁷

A kétmércés megtorló mechanizmus részben alulról (tömeg), részben felülről (párt- és kormányhatalom) nyer erős támogatást, de nem kevésbé oldalról (média) és kívülről (Amerika, Európa); egymástól nem függetlenül, de mégsem valamiféle közvetlen irányítás vagy jól megszervezett napi kapcsolat („összeesküvés”) keretében.

Támogatás alulról: önjáró társadalom

Az egyik, ugyancsak figyelemre méltó eset azt bizonyítja, hogy a megdolgozott gondolat odalent teljesen magától, önként teszi a dolgát. Az utcai fénymásoló cégnek az az alkalmazottja, aki egy amúgy bejelentett tüntetés szórólapja miatt értesítette a rendőrséget, mindenféle összeesküvés és felsőbb utasítás nélkül, állampolgári felelősségtudattól áthatva cselekedett. Nem mellékesen: a demonstráció a magyar kormány fejének (Medgyessy), az MSZP elnökének és egyben magyar külügyminiszternek (Kovács), valamint az egykori szabad demokrata köztársasági elnöknek (Göncz) a román miniszterelnökkel való közös koccintásának szólt, amelyet történetesen Erdély elvesztésének gyásznapiján (román szempontból: megszerzésének ünnepén) ejtettek meg. Az eljáró (szórólapot elkobzó) két rendőr, az őket kiküldő ügyeletes tiszt elvileg csupán – mindenki a legjobb tudása szerint – feladatát, kötelességét teljesítette. A kétmércés felfogás szöge ott bújik ki a zsákból, hogy a fénymásolóaktól a rendőrségeig láthatólag azok vannak számbeli fölényben, akiknek eszébe nem jutna, mondjuk, egy Orbán-ellenes tüntetés szórólapját „ügy” szintjére emelni.

Amint az a 2002. évi őszi választásokon bebizonyosodott, az egész országban egyelőre többségben vannak azok, akik együtt tudnak élni azzal a tudattal, hogy miniszterelnökük a leváltott rendszer egyik meghatározó figurája volt, immár nem csak miniszterelnök-helyettesként, de szigorúan titkos (fedett) ügynökként is. Amíg a kormány el tudja adni ígéreteit, amíg látványos pénzosztásokkal (pl. „kormányváltó” – a Fidesz által „elvelt”, s az MSZP által „visszaadott” – 19 ezer forintokkal) és látványos cirkuszokkal (pl. „Eu-fóriá”-val) ki tudja játszani a választók éberségét (és el tudja odázni a valódi reformokat); amíg a szocialisták egyszerre tudnak a legnagyobb vagyonátmentők („lenyúlók”) és a korrupcióellenes „üvegseb-törvény” hiteles meghirdetői (és megalkotói) lenni; addig tudomásul kell venni, hogy a kormánykoalíció és pártjai kétmércés hatalmi játékaikhoz komoly „társadalmi” támogatottság (háttér) áll rendelkezésre. Kérdés, hogy meddig.

Támogatás oldalról: kétmércés média

Egy darabig bizonyosan segít a média hasonló fogékonysága: nem a valóság gondos megismertetésére törekszik, hanem a látszatok valóságként való eladására. A Magyar Televízió Híradója sok tekintetben a késő-kádári idők televíziójára emlékeztet; az egész köztévé pedig egyre inkább a kereskedelmi televíziókra. 2003 áprilisában, az iraki háború tetőzése idején az

⁵¹⁷ Népszabadság, 2003. április 9.

esti Híradó vezető híre napokon át az volt, hogy még nincs A-vírusos megbetegedés Magyarországon; a változatosság kedvéért két naponként beszámoltak egy-egy gyanús esetről, a következő napokon meg arról, hogy mégsem, vakláрма volt. Megint csak valószínűsíthetjük, hogy (sajnos) nem volt szükség utasításra (direktívára) egyik koalíciós párt központjából sem. Annak ellenére sem, hogy az összefüggés (hatásmechanizmus) nyilvánvaló volt: mivel a kormány inkább támogatta Amerikát és az iraki háborút, mint nem, a magyar közvélemény (legalábbis döntő többsége) viszont egyértelműen elutasította, igencsak „politikus” megoldás volt a konfliktus másodlagossá degradálása, elrejtése a hírözön közepébe.

A Kádár-féle szocializmus azon a ki nem nyilvánított kompromisszumon alapult, hogy aki nem ártja bele magát kényszerül (oda nem illően) a politikába, az nyugodtan élvezheti a gulyáskommunizmus szerény, de mégiscsak valóságos anyagi örömeit. Az a tény, hogy a magyar köztévét ma ellepték a kereskedelmi tévék különböző rendű és rangú munkatársai (beleértve a Juszt- és Friderikusz-féle, egyébként kétségkívül tehetséges sztárokat), s az a tény, hogy a Baló György vezette A Hét című politikai magazinműsort minden igényessége és kultúráltsága ellenére megszüntették, csak hogy helyet szorítsanak egy – nagyobb nézettségűnek remélt – politikai shownak, azt engedi sejteni, hogy a fő vezérlőelv a kincstári televízióban ismét a régi: minél jobban szórakozik a közönség – minél több a cirkusz, és minél kevesebb a tovább gondolható gondolat – annál jobb. Újra megengedem: a vezérlőelvet nem megfontolt politikai taktikák (netán stratégiák) formálják, hanem az ösztönös igazodások, a viszonylag olcsó és kényelmes (közönségmanipuláló, tömegbolondító) divatok, az anyagiak (a nézettség és tetszés mögött a reklámbevétel) központi szerepe.

Mint ahogy a kereskedelmi tévék is ugyanebből a megfontolásból álltak rá a valóság-showkra. Nyugodtan kizárhatjuk, hogy bárki közülük rájött volna arra, amire a társadalomtudós Hankiss Elemér: „Megint kettészakadt az ország. Hála istennek. Mert most nem ott szakadt el, mint korábban. Nem a szegfűk és narancsok háborúja ez most, hanem a big brotheresek és a valóvilágosok, a Szabolcs-pártiak és a Majka-pártiak, az egészet utálók és az egészet imádók között.”⁵¹⁸

A rövidlátó politikának természetesen ínyére van a dolog. Tölgyessy Péter politológus, a Fidesz országgyűlési képviselője (aki azonban sokat ad gondolkodása pártatlanságára) úgy véli, hogy „a társadalom többsége a demokratikus átmenet idején a tévé előtt követte az eseményeket, a politikai elit pedig hamar rájött, hogy társadalmi reformok helyett álmokkal és ígéretekkal nyerhet”⁵¹⁹. Ehhez pedig elengedhetetlen segítséget nyújt a magyar média. Tölgyessy szerint a hazai modern demokrácia ‘98-ban kezdődött, „amikor a húszas, harmincas évekre jellemző balkáni tekintélyelvű, százezrek mozgósítására építő, a valóság helyett a médiában zajló politizálás kezdődött”. Habár a „balkáni” jelző nem tűnik helyénvalónak (Hitler és Mussolini aligha a Balkánt vette példaképül), a megállapítás lényege igen. S értelemszerűen a két nagy pártra (és szoros szövetségeseikre) egyaránt. Lényegét tekintve igaza van Lányi András írónak is, aki (ugyanazon a konferencián, ahol Tölgyessy) a mostani helyzet legfőbb veszélyének a demokratikus nyilvánosság megszűnését nevezte. Szerinte „a két nagy politikai erő és a hozzájuk tartozó értelmiségiek és vagyoni csoportok két, egymástól elkülönülő nyilvánosságot működtetnek, amelyeknek nincs szükségük arra, hogy egymással vitatkozzanak”⁵²⁰. A nyilvánosság sérülésének fokát jól tükrözi az a párhuzam, ami a kádári idők és a mostani, pártokra szakadt média cenzúrája között jogosan vonható: akkor is, most is a (pártos) kinevezések garantálják a kívánatos irányvonalat és szűrőket. Nem véletlen, hogy

⁵¹⁸ Hankiss Elemér: Édenkert és júdáscsók. Népszabadság, 2003. február 8.

⁵¹⁹ Népszabadság, 2003. február 19. Varró Szilvia tudósítása A Köztársaság jelene címmel, a budapesti Eötvös Károly Intézetben, február 17-én megrendezett eszmecsereéről, melynek négy előadója: Tölgyessy Péter politológus, Szalay Erzsébet szociológus, Lányi András író, Sajó András alkotmányjogász

⁵²⁰ Népszabadság u. o.

immár gyakorlattá vált: minden kormányváltást követően személycserék tömkelege zajlik a közszolgálati médiumoknál. A korábbi időkhöz képest a legnagyobb különbség, hogy ma már a politika csak az egyik szempont; nem kevésbé jelentős tényező, hogy az állami pénzekből ki ad, kinek, mekkora megrendelést, s kinek mekkora lehet ebből (a megbízásokból) a saját haszna.

Kádári technokraták: fideszes hasonulás

Csak látszólag nem tarozik szorosan témánkhoz – a kettős mérce vizsgálatához – Szalay Erzsébet szociológus (nem véletlenül ugyancsak az említett konferencián tett) megállapítása, mely szerint rendszerváltásunkat tekintve „nem nyertesekről vagy vesztesekről, hanem kizsákmányolókról és kizsákmányoltokról beszélhetünk”, s az „újkapitalista” társadalom kiépülése „a verseny kizárásával, a szociális jogok megnyirbálásával, és politikai felhatalmazás hiányában zajlott”. Szalay szerint a nemzetközi pénzügyi-gazdasági elitek által kiválasztott késő kádári technokraták az eredeti tőkeátcsoportosítás révén a társadalom többségétől annak kisebbsége felé „szivattyúzták át” a tőkét, „azaz egyesek azért tudtak kiemelkedni, mert mások alulmaradtak”.⁵²¹

A kétmércés hatalmi mechanizmus jellegzetességei szempontjából három fontos következtetésre juthatunk az inkább a baloldalhoz kötődő, ám független gondolkodására ugyancsak érzékeny Szalay segítségével. Az első: az átszivattyúzásban a kádári technokraták játszották az úttörő szerepet. (Vö.: Horn Gyula az MSZMP KB 1989. július 23-24-ei ülésén: „A feladat a pártvagyon minél nagyobb részét átmenteni. És úgy továbbvinni, hogy a párt-jelleg eltűnjön, de a párt rendelkezésére álljon!”) A második következtetés az elsőből adódik: az említett két nagy politikai erőnek nem azonos a felelőssége a demokráciát veszélyeztető kettős nyilvánosság kialakulásában (Lányi), a szociális jogok likvidálásában (Szalay), a társadalomnak a (főképp a) gazdasági elittel szembeni védtelenségében (Szalay). A valóság helyett a médiában való politizálást (Tölgyessy) a fiatal demokraták éppen abból a megfontolásból kezdték el, hogy szemben a szocialistákkal, nem volt elégséges társadalmi beágyazottságuk; a kayaibrahimos gazdasági háttérépítést pedig azért, mert nem volt elégséges gazdasági támogatottságuk. Azért sem érheti vád a Fideszt, amiért – ahogy Tölgyessy ugyanott kifejtette – „Orbán Viktor ráérezett arra, hogy az emberek igazságra, rendre és vezérre vágnak; örülnek a szimbólumoknak, és annak hogy nyíltan felvállalhatják a harmincas évek magyar jobboldalának világképét”. Negyvenöt évnyi balos elnyomás után egyenesen progresszívnek kell tekintenünk azt a szerepet, amely a politikában, médiában, kultúrában a másik oldal helyzetbe hozására törekedett. A damaszkuszi út kétségkívül létező valami, el kell fogadnunk, hogy – egy rendszer megváltozása nyomán – az egyének gyökeresen, őszintén világnézetet válthatnak. Ehhez viszont olyan rendszerváltozásra van szükség, amely kikényszeríti a gondolkodási mechanizmusok kicserélését, a hatalmi reflexek féken tartását.

Ez a rendszerváltás több okból sem volt ilyen. A kényszerítést vagy a jó példák közvéleményen keresztüli nyomása, vagy a hatalmi erőellensúly végezheti el. A Fidesz nem vállalta azt a kockázatot, hogy minden ízében fedhetetlen demokrata pártként legyen az a rendszer-változtató párt, amely a Kádár-technokraták hatalmával szembeszáll. Teljesen világossá vált számára, hogy maradéktalanul demokratikus és törvényes úton nem tehet szert kellő versenyképességre; s éppen a baloldal kettős mércéje (no meg a hamarosan tárgyalandó, harmadik-ként adódó következtetés) miatt. Médiatúlerejénél fogva, s régóta gyakorolt hatalomtechnikái révén az antinacionalista (balliberális) tábor sikeresen vádolta meg mindazokkal a „bűnökkel” az Antall-kormányt és támogatóit, amelyeket saját maga követett el; így foglalta volna el a jobboldal a médiát, így vált állításuk (sulykolásuk) szerint antidemokratikussá, diktatórikussá,

⁵²¹ Népszabadság u. o.

kirekesztővé, korrupttá. Mindennél jobban jellemzi a kétmércés helyzetet, hogy miközben a szocialisták buzgón követték Horn Gyula útmutatását, több mint egy évtized múltán a fideszes Várhegyi Attila volt az első magas rangú pártpolitikus és országgyűlési képviselő, akit gazdasági ügyben bírósági ítélet marasztalt el.

Azáltal azonban, hogy a Fidesz a média, a gazdaság és a kultúra területén saját hadállások (klientúra) lendületes kiépítésébe fogott, noha sikeresen megtörte a baloldali hegemoniát s ezzel nagy szolgálatot tett a demokráciának, ugyanakkor óhatatlanul hasonult (kétmércés) ellenfeleihez. Emiatt pedig elveszítette a nyomásgyakorlásnak azt a lehetőségét, amelyet a közvéleményen keresztül fejthetett volna ki. Az is bizonyos azonban, hogy ennek a nyomásgyakorlásnak a hatását nagyon komolyan gyengítette volna egy olyan tényező, amelyre eddig csak utaltunk.

Itt térünk vissza a Szalay Erzsébet megállapításából adódó harmadik következtetéshez: a nemzetközi pénzügyi-gazdasági elitek meghatározó szerepéhez.

Kétmércés hatalomgyakorlás: nyugati támogatással

A kétmércés (antidemokratikus, megtorló) hatalomgyakorláshoz a mai balliberális oldal felmérhetetlen jelentőségű külső (nemzetközi) támogatást élvez. Mondhatnánk, magától értetődő, hogy minden Magyarországon kívüli ország és (politikai, gazdasági) hatalom abban érdekelt, hogy ha választhat, saját erejét, befolyását, hasznát növelje a magyar nemzetével szemben; vagyis abban érdekelt, hogy a magyar „antinacionalistákat” támogassa a magyar „nacionalisták” ellenében. Nos, a rendszerváltozás eddigi története során véges-végig ezt tapasztaltuk. A „demokrácia”, a „sajtó- és szólásszabadság”, az „általános emberi jogok”, a „kisebbségi jogok” felkent ígehirdetői, a neves nyugati (amerikai és európai) demokráciák minden további nélkül szemet hunytak és hunynak a balliberálisok hatalmi reflexeinek (kétmércés politikájának) cáfolhatatlanul antidemokratikus megnyilvánulásai felett; mint ahogy nem hunytak szemet a jobboldal vélt vagy valós „antiszemitizmusa”, „nacionalizmusa” felett, sőt, „szükség esetén” maguk igyekeztek ügyet kreálni (miként ezt Orbán Viktor vonatkozásában láthattuk).

Könnyen lehet azonban, hogy az igazság még ennél is vaskosabb és drámaibb. Nem valamely bulvár lap, hanem – mint Lovas István Heti sajtószemléjéből megtudjuk – „Az amerikai befektetők legnagyobb példányszámú” napilapjának (Investor's Business Daily) irodavezetője tekinti át, kik is az Egyesült Államokat támogató volt kommunista országok vezetői (ill. kik is az Egyesült Államok támogatottjai) ⁵²²:

„Magyarország miniszterelnöke a szocialista Medgyessy Péter, aki D-209 kódnéven kémkedett a szovjet éra titkosrendőrségének. Medgyessy múlt évi megválasztása a második eset volt, hogy az Egyesült Államok visszasegítette a hatalomba a szocialista pártot... A hidegháború vége óta az Egyesült Államok több milliárd dollárt költött arra, hogy Kelet-Európában a neki megfelelő kormányok alakuljanak meg.”

Hogyan és kik által? A cikkíró erre is kitér. Sorosról azt írja (szemlézi Lovas), hogy ebben a munkában a legaktívabb szerepet kapta, és Kelet-Európában a Soros-féle alapítványok a „legbaloldalibbak”. És most ismét szó szerint (Lovas fordításában) idézve:

„Az intézet sok gondot fordított arra, hogy azonosítsa a jó fiúkat és a rossz fiúkat. A jó fiúk amerikai támogatást kapnak, míg a rossz fiúkat újjal rájuk mutogatva hibáztatják.”

Ugyancsak Lovas lapszemléjéből, ezúttal a New York Timesból értesülhetünk arról, hogy egy világszerte ismert baloldali értelmiségi, a néhai francia elnök, Mitterand tanácsadója (Régis Debray) hogyan vélekedik az Egyesült Államokról (röviden: „elavult gondolkodású

⁵²² Magyar Nemzet, 2003. február 27.

fundamentalista”), és a kelet-európai vezetőkről. Utóbbiakra utaló egyetlen mondatában ezt írja: csatlósnak képezték ki őket, azért támogatják most az USA-t.⁵²³ E vélekedésnek számunkra azért van különös jelentősége, mert nem Magyarországon és nem a jobboldalon hangzott el; s mert a balliberális kettős mérce mostanság tapasztalható (hamarosan bemutatandó), elképesztő tobzódásának éppen az lehet az egyik oka, hogy önértékelés és valóság fényévnvi távolságra került egymástól.

Hogy milyen a valóság, ennek lehetséges „olvasatát” (eddig képet) egészítsük ki (befejezésül) még egy Lovas-szemlével. Tanulságos volta miatt teljes egészében idézem az European Foundation cikkéből nyert megállapításokat.

Isten hozta az Új Európában címmel az európai ügyekre szakosodott, kéthetente megjelenő kiadvány felsorolja, hogy kik vezetik azokat az országokat, amelyeket Donald Rumsfeld amerikai hadügyminiszter az „Új Európához” tartozó országoknak nevezett. Albániát azon Enver Hodzsa pártja kormányozza, amely negyven éven át Európa legundorítóbb diktatúráját tartotta fenn. Bulgária elnöke volt kommunista. Horvátország elnöke a régi, szocialista Jugoszlávia legutolsó kommunista elnöke, míg miniszterelnöke az ottani KISZ ideológiai titkára volt. Észtország jelenlegi elnöke az Észt Szovjet Szocialista Köztársaság korábbi elnöke. Litvánia miniszterelnöke a Litván Kommunista Párt Központi Bizottságának miniszterelnöke. Macedónia kormánya volt kommunisták kezében van. Románia elnöke Ceausescu idején a román KP Központi Bizottságának tagja volt. Szlovákia elnöke a Szlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja volt és húsz éven át helyi kommunista vezető. Szlovénia jelenlegi elnöke elődjének helyettese volt, aki pedig 1986 óta volt Szlovénia kommunistáinak vezetője. Ennyit a vilniusi tízről. Ami az iraki háborút elsőként támogató Lengyelországot és Magyarországot illeti, Lengyelország miniszterelnöke és elnöke a „keserű vég” eljöveteleig kommunisták voltak, „Magyarország miniszterelnöke pedig a KGB magyarországi megfelelőjének volt ügynöke”⁵²⁴

Ha a világ vezető szuperhatalmának, az Egyesült Államoknak (ráadásul) republikánus párti elnöke (jelesül Bush) feltűnő szívéllyességgel, mondhatnánk, tárt karokkal fogadja „a KGB magyarországi megfelelőjének volt ügynöké”-t (amint ez Medgyessyvel történt), akkor a szocialisták és támogatóik önértékelésekor többé-kevésbé homályba vesznek azok a normák és minták, amelyeket akár a hazai politikai ellenfelek, akár a demokrácia, a szabadság, az igazság, az erkölcs és a jó ízlés (többé-kevésbé elvont) eszméi állítanak mérce gyanánt. Amikor az EU tárgyalási főbiztosa (Günter Verheugen) státustörvény dolgozban merevebb és szigorúbb („antinacionalistább”) a magyar külügyminiszternél, az Magyar Szocialista Párt elnökénél (azaz Kovács Lászlónál, aki a „nemzeti közép” szavazóira is kénytelen tekintettel lenni), akkor a balliberális országglóink nyugodtan – és logikusan – levonhatják azt a következtetést, hogy semmivel nem kevésbé európaiak az uniócsinálóknl. Nem nemzet- és kisebbségellenesek, ha a határon túli magyar kisebbségeket lényegében sorsukra hagyják; nem demokrácia-ellenesek, amikor a forgalom megzavarása címén nem engednek tüntetni az iraki háború ellen, hiszen New Yorkban és Londonban is ugyanezt cselekedték; nem antidemokratikusak, ha titokban (Medgyessy által, de Kovács tudtával) levelet írnak alá az USA háborús politikájának támogatására, hiszen a fél Európa hasonlóképpen tett; mindenekelőtt a demokrácia másik eszményített országa, az Egyesült Királyság, ahol pedig a közvélemény elsöprő többsége ugyancsak hangot adott háborúellenességének. Miért is akarnának volt kommunisták demokratábbak lenni a demokratáknál?⁵²⁵

⁵²³ Magyar Nemzet, 2003. február 25.

⁵²⁴ Magyar Nemzet u. ott

⁵²⁵ Ez a hazai és külföldi közvélemény (jelentős része) általi felmentés természetesen hagyja újra dolgozni a baloldal régi jó hatalmi reflexeit; s ami a legmeghökkenőbb, hogy a fiatalabb generációknak is kellő fogékonyságuk van rá. „A cél szentesíti az eszközt” – akár a megvesztegetést és csalást, de akár a nyílt erőszakot is. „További fenyegetőzés. Baloldaliak gépkocsiba kényszerítették a

Európa-kampány: kétmércés tobzódás

Ilyen kül- és belpolitikai helyzetben érthető, hogy a balliberálisok a számukra nagyobb erkölcsi és anyagi elismeréssel kecsegtető, ráadásul kisebbnek tűnő ellenállás felé haladnak: szemüket Amerikára és Európára függesztik, az ottani kívánalmakhoz igazítják magukat, s ugyanezeket a kívánalmakat (normákat) igyekeznek a magyar választókkal is elfogadtatni. Pénzt és energiát nem kímélve.

Amerika és Európa – hitük szerint – az a vonatkozási pont, amely ha jó nekik, egykori kommunistáknak és szövetségeseinek, különösen jó kell legyen ellenfeleiknek, akik a szocializmus vasfüggönyén kikukucsálva mindig is az amerikai és európai rend (szabadság és gazdagság) után áhítoztak. A rendszerváltozás elindulásakor ez az Amerika és Európa volt az etalon, a mérce, amely megmutatta, milyenek akarunk lenni, hová szeretnénk eljutni. „Európába, de mindahányan” – szólta az MDF egyik neves alapítójának (Csengey Dénes) jelszava.

A balliberálisok tehát biztosra mentek, amikor hallgattak ösztöneinkre, s mindent egy lapra, az EU-hoz való feltétlen és eufórikus csatlakozásra, a csupa nagy betűs IGEN-re tettek fel. Sikeresnek látszó eseményhez (ügyhöz) egyébként is minden politikai erő igyekszik hozzákötni a maga csónakját; most azonban – a ráción túl – ugyancsak az ösztönök dolgozhattak. A volt kommunista (akárcsak egyenes ági vagy szellemi leszármazottja) a lelke mélyén sejti (az okosabbja talán pontosan tudja), hogy az ő, rendszerváltozáskor kezdődött vesszőfutása akkor és azzal ér véget, amikor Magyarország hajója az Európa Unió nevű révbe ér; amikor Európa kommunistái szabadon elvegyülhetnek; amikor már azt is nehéz lesz áttekinteni, mi van és mi lesz, nemhogy a múlt bogozgatására maradna figyelem. Az események alakulása (a kétmércés tobzódás) tekintetében azt azonban egyenesen szerencsétlenségnek tekinthetjük, hogy a volt kommunistáknak megadatott: az új, demokratikus Magyarországot maguk kalauzsolhatták az EU-birodalomba.

Nem kisebb következménye lett ennek, mint hogy a jövőnket eldöntő 2003. április 12-i népszavazáson a választásra jogosultak tetemes hányada (több mint fele, közel 54 %-a) nem jelent meg.

Nem jelent meg, mert George W. Bush tárt karokkal, feltűnő szívéllyességgel fogadta Medgyessy Pétert, a D-209-est. A magyar miniszterelnök pedig nem sokkal később nyolcadmagával aláírta azt a levelet, amely hitet tett a háborút szorgalmazó amerikai elnök mellett. Az amerikai elnökben csalódni: Amerikában csalódni. Amerikában csalódni: a nyugati liberális demokráciákban csalódni.

Otthon maradtak, mert a KGST, a Varsói Szerződés, a Szovjetunió, a Párt feltétlen hívei szájából a túllihegett EU-fória egy idő után tömény ízléstelenségnek – mértéktelen szolgáltatásnak – hatott.

Otthon maradtak, mert a koalíció arányt tévesztett kampányolói, miközben szent áhítattal rebegték el (és rebegtették el „híres” és „egyszerű, hétköznapi” emberekkel) az Európai Unió

feljelentőt” – olvashatjuk a Magyar Nemzetben. „Ismét hamis tanúvallomásra próbálták rávenni azt a fiatalembert, aki közjegyző előtt állította, és a rendőrségen is feljelentést tett, mert a Fiatal Baloldal – Ifjú Szocialisták (Fibisz) Vas megyei szervezetének elnökválasztó ülésén 4 ezer forintot fizettek neki és másoknak szavazataiért. A sértett állítja: most arra kényszerítették, hogy egy autóba ültetve írjon alá egy előre kitöltött, két tanú által előre szignált nyilatkozatot, miszerint ő 150 ezer forint fejében tett vallomást a közjegyzőnél. Miután e papírt a fenyegető hangnem miatt a fiatalember ellátta kézjeggyel, Gál Angelika, a Vas Megyei Közgyűlés MSZP-s képviselője a rendőrségre vitte – ezzel bizonyítván, hogy a Fibisz megyei alakuló ülésén nem történt szabálytalanság, a közjegyzői nyilatkozat és a rendőrségi feljelentés alaptalan. Csak hogy a pártonkívüli fiatalember a gépkocsiban történt fenyegetés után egyből a szombathelyi rendőrségre ment, ahogy bejelentést tett az ügyben [...]” – írja a lap (2003. november 4.).

nevét (a „Mennyek országá”-ét, ahova odaadó hívőként bebocsátást nyerhetünk), régi kommunista (egyeduralkodói) reflexek szerint cselekedtek: a köz forintmilliárdjait költötték – jobbára bővli – propagandára, a köz teljesen egyoldalú befolyásolására, az IGEN felé való módszeres és kitartó terelésére. Egyetlen fillért sem adtak ugyanakkor azoknak a szervezeteknek, akik a NEM-et hirdették, propagálták volna; azoknak a (parlamenten kívüli) pártoknak a képviselőit pedig, akik a NEM mellett döntöttek, kizárták a szavazatszámolás lehetőségéből. Ismét tanulságos dolog felfigyelni rá, hogy ez az egész nem egy kidolgozott, előre látó politikai taktika, netán stratégia mentén történt; s voltaképp ez a legaggasztóbb. Bizonyos jelek (információk) egyértelműen azt igazolják, hogy ezt erkölcsileg, a „politikailag korrekt” szempontjából is így tartották helyénvalónak. Amikor az egyik Keresztútban – még a népszavazás előtt – feltettem a kérdést Kuncze Gábornak, hogy mint a kisebbségek iránt fogékonyságot mutató, liberális párt, az SZDSZ hogyan mehetett bele abba, hogy a NEM mellett kampányolók, pénz híján, ne hallathassák a hangjukat, a párt elnöke a következőt felelte: egyrészt úgy látja, hogy ők is hallathatták; másrészt ő beutazta az egész országot, de egyetlenegy valós érvet nem hallott a csatlakozás ellen.

A demokrácia eszméje, ugyebár, abból indul ki, hogy nem lehet eldönteni, kinek van igaza, ezért lehetővé kell tenni, hogy a társadalom számára fontos kérdésekben mindenféle nézet megfelelő nyilvánosságot kapjon, s a szükséges ütköztetések, viták után majd dönt a többség. Ahol egy kampány során az egyik oldalt média- és országszerte kihangosítják, a másik oldal meg csak hébe-hóba, másokkal megosztva juthat nyilvánossághoz, vagy még így sem, aligha helyes az ittenieket azzal nyugtatni, hogy hiszen te is beszélhettél. Az egyik e-mailes (azaz e-postás) listán jutott el hozzám az alábbi tanulságos levél:

„Nemrég fejeződött be az MTV1-en az Élesben című vitaműsor, melyben két fél (tábor) szokta volt ütköztetni véleményét. Keddenként az EU csatlakozás témában erősködtek a két oldal emberei, ki tud hitelesebben szerepelni a nézők előtt. Szokássá vált, hogy a NEM képviselőiben a Szabad Magyarországért Mozgalom vagy egy társszervezete, a Pajzs Mozgalom delegálja a képviselőket, a szakembereket. A múlt héten körvonalazódott, hogy a Pajzs Mozgalom fog beszervezni embereket. Még hozzá nem is kisebb témában, mint „Művészemberek az EU csatlakozásról”. Már hozzáláttunk a „Művészek” toborzásának, ekkor kaptuk a felszólítást: Állj. Kiderült, hogy fentről leszóltak – véleményünk szerint –, többé nem küldhetünk embereket, nem vehetünk részt a műsorban.

Nem kis várakozással ültem le ma a TV elé, hogy vajon ki képviseli a NEM oldalt egy olyan műsorban, ahol az ellentétes gondolkodók ütköztetik véleményüket. Hiszen a műsor neve is találóan: Élesben. Megdöbbenésemre, ugyanabban a stúdióban, ugyanaz a név alatt, ugyanazzal a műsorvezetővel ment a műsor. Azonban csak az IGEN oldal volt képviseltetve. Többen közülük akik már reklámokban is arra buzdítanak minket – valami megmagyarázhatatlan érveket felsorakoztatva –, hogy szavazzunk igennel.

Bár nem sok hatása lesz ennek a levélnek, de HATÁROZOTTAN TILTAKOZOM ezen diktatórikus megoldások ellen, melyek a múltkori rendőri plakát-elkobzásban és a mostani letiltása a NEM oldalnak a műsorban, kerekedtek ki! Nagyon sajnálom, hogy ma – 2003-ban –, Magyarországon a kormány olyan diktatórikus megoldásokkal hallgattatja el a másik oldalt, mint az előző – általunk is megélt – diktatúrák!

Részben megértem a kormányt, mert az való igaz, ha a NEM oldal annyi forrásból tudott volna kampányolni mint az IGEN, az állás meglehetősen fordított képet mutatna. Azonban ez már más téma...

Baráti üdvözléssel: Sztankó Dániel

De ennél is lényegesebb: nemhogy egykori kommunistáinknak, de újdonsült liberális demokratáinknak sincs a vérében, hogy ha demokráciát játszunk, akkor teljesen érdektelen, kinek van igaza; mindenkit úgy kell kezelni, mindenki véleményét úgy kell tisztelni, hogy akár neki is lehet igaza (vagy: lehet igaza akár neki is). A koalíciós pártok – támogatóik – viselkedésében nyoma sem volt ennek. Legalábbis a népszavazás előtt. Utána már akadt azért

SZDSZ-es politikus (nem mellékesen Kuncze Gábor pártbeli riválisa, Bauer Tamás) aki belátta: az, hogy a kampányra elkülönített költségvetési pénzből a kormány nem jutott semmit a nemleges szavazat híveinek, „súlyos alkotmányossági kérdés is”.

„...ha az Országgyűlés kiír egy népszavazást, és a kormány költségvetési pénzt különít el a kampányra, a teljes összeg akkor sem fordítható az egyik válasz híveinek kampányára, ha minden parlamenti párt e mellett foglal állást. (Mint ahogy az sem fogadható el, hogy a szavazatszámoló bizottságokba csak a parlamenti pártok küldhetnek tagokat, a nem mellett állást foglaló parlamenten kívüli pártok vagy bejegyzett társadalmi szervezetek pedig nem, vagy hogy a kormány »társadalmi célú« hirdetésekkel adhat fel a médiában, míg a »nem« hívei politikai hirdetést, magasabb tarifával.) De ez nem csak alkotmányossági szempontból kifogásolható, hanem a népszavazás eredményessége szempontjából is hátrányosnak bizonyult.”⁵²⁶

Népszavazás előtt pusztán már az is skandalum volt, hogy az Fidesz feltételeket fogalmazott meg a csatlakozáshoz; mintha bizony a már bent lévőknek ugyanaz lett volna az érdekük, mint a csatlakozásra váróknak; mintha bizony csak Magyarországnak (meg a többi várakozónak) lett volna érdeke a csatlakozás, a bent lévők pedig csak szívességet tettek volna. Mintha bizony nem jól felfogott politikai (nagyhatalmi) és pénzügyi (multinacionális) érdekek húzódnának meg az egész európai egyesülési akarat mögött, amelyhez minden kis országnak, nemzeti államnak csak nagyon óvatosan, nagyon körültekintően (jól megszabott feltételekkel, jó szerződésekkel) szabad csatlakoznia. Nem az utca csöcseléke vagy a jobboldal renitensei, hanem egy alkotmányjogász (Sajó András) bírálta az Országgyűlést azért, „amiért az EU-csatlakozással kapcsolatos alkotmánymódosítással minimális ellenőrző jogkörét is feladta”⁵²⁷.

Ha nem különféle ösztönök, kétmércés lélektani és hatalmi mechanizmusok dolgoztak volna eufóriáinkban, hanem valóban felelős politikai megfontolások, akkor nem kerülte volna el a figyelmüket az a különleges szigor (s nem hagyták volna minden válasz nélkül), amellyel az EU legfőbb döntőkei a létrejövő struktúrát igyekeznek bebetonozni: az unióból kilépni bármely országnak csak úgy lehetne – azon túl, hogy két év „felmondási” időt kell letöltenie –, ha a tagországok kétharmada ezt jóváhagyja. Az a tény azonban, hogy ezzel a Fidesz politikusai sem foglalkoztak, s az a tény, hogy a minimális ellenőrző jogkör feladását a Fidesz országgyűlési képviselői is megszavazták, arra utal, hogy érdekfelfogás és (geo)politikai orientáció tekintetében valójában nincs lényeges különbség a két pártelit között; az egyiknek valamivel több a fogékonysága és szabad vegyi értéke a „nemzeti”, a másiknak pedig az „internacionalista” értékek és érdekek iránt. Hogy ez a „valamivel” az ország egészének jövője szempontjából mit és mennyit jelent, nyilván nehéz lenne megjósolni; a jobboldal (a „nemzeti” törzs) önbecsülése szempontjából azonban valószínűleg továbbra is sokat.

A Fidesz feltételszabásai s egyes médiaharcosainak (Bayer Zsolt, Bencsik András) nyílt EU-szkepticizmusa és csatlakozásellenessége arra elegendőnek bizonyultak, hogy a lehetséges NEM-ek száma megszorodjék, arra viszont elégtelennek, hogy a legkisebb mértékben is fékezze a balliberálisok kétmércés tobzódását. Sőt, ennek ellenkezője történt. A NEM-ek számának (közvélemény-kutatások szerinti) akármilyen szerény növekedése riadalommal töltötte el a kormányt és politikai bázisát (ha egy tendencia elindul, ki tudja, leállítható-e), s minden bizonnyal ennek volt következménye, hogy a kellenél jobban elvetették a súlykot (mondhatnánk: „kimutatták a foguk fehérjét”), s nyúltak olyan diktatórikus eszközökhöz és módszerekhez, amely ellen az iménti levélíró is „határozottan tiltakozott”. Ő szóban is, egyenes véleménynyilvánítással, mások, a többség, rejtve, csendes otthonmaradással.

Ha hiszünk a demokráciában, a sajtó- és szólásszabadság, a kiegyensúlyozott tömegtájékoztatás erejében, a szabad akaratú, felvilágosult választópolgárság felelős döntésében, akkor

⁵²⁶ Bauer Tamás: Örömnép és hidegzuhany, Népszabadság, 2003. április 24.

⁵²⁷ Népszabadság u. o.

azt is hinnünk és feltételeznünk kell, hogy az efféle polgárságnak a hiánya vagy otthonmaradása nem szolgálhatja sem az ország, sem az országlók távlatos érdekeit. A hatalomnak, ahogy egy idő után (a külső és belső támogatások megcsappanásával) a szocialista egyeduraltat is el kellett buknia, ugyanígy a kétmércés demokráciával is „szükségszerűen” (azaz reményeink szerint) be kell csödülnie. A közvélemény-kutatások ugyan majd előre is (Szonda Ipsos⁵²⁸), utólag is (Századvég és TÁRKI⁵²⁹) kimutatják a mostani népszavazásokhoz hasonló ügydöntéseken a hetven (Szonda Ipsos), sőt, majdnem nyolcvan százalékos (Századvég és TÁRKI) részvételt, ezek a számok azonban a valóságos (50 százalék alatti) értékekhez viszonyítva csak azt fogják bizonyítani, amire Zsolt Péter szociológus hívta fel fentebb figyelmünket: a félelem jelenvalóságát. Az elszigetelődéstől és megnyilvánulástól való félelem jelenlétét; azét, amely „a törzsi társadalmaktól a modern társadalmak felé fokozatosan csökken”. Azét tehát, amelynek növekedése azt bizonyítja, hogy éppen (újra) távolodóban vagyunk: a modern társadalomtól a törzsi társadalmak felé.

Vissza a kezdetekhez: Sztálin és Szálasi

Kétmércés vizsgálódásunkat Mikulással és Hanukával: két ünneppel kezdtük. Fejezzük be Szálasisal és Sztálinnal: két népirtóval, a róluk készült mai kiállításokkal, illetve a hozzájuk való különös viszonyulásokkal. S e viszonyulások természetének megértéséhez tágítsuk mindjárt a megfigyelési kört egy nagy vihart kavart, jellegzetesen kétmércés koccintással.

A Horthy Miklós katonái – Szálasi Ferenc nyilasai című kiállításnak egy határ menti kisváros, Kőszeg adott helyet. Rövid időn belül a magyar média érdeklődésének homlokterébe került. A mértékadó Népszabadság rövid időn belül több mint fél tucatszor foglalkozott vele (ami egyébként nem sűrűn fordul elő egy vidéki kulturális eseménnyel): beszámolt a kiállítás tényéről, a különféle tiltakozásokról (pl. Mazsihisz), elítélő nyilatkozatokról, köztük egy „erkölcsi állásfoglalásról” (Görgey Gábor kulturális miniszter), végül a kiállítás bezárásáról s az elégedett reagálásokról (pl. Mazsihisz és Görgey). Ezen kívül helyett kapott az újságban egy közel féloldalas riport (Hajba Ferenc) és egy cikk (György Péter), majd az utóbbi nyomán egy levélváltás (a megtámadott Bakay Kornél – a kiállítás szervezője – és György Péter esztéta, egyetemi tanszékvezető stb. között). A tiltakozások, támadások, erkölcsi állásfoglalások hangoztatott indoka minden esetben ugyanaz volt: a kiállítás nem taglalja a nyilasok rémtetteit, ezért a tárgyi, írásbeli emlékek voltaképp dicsőítik az elvetemült nemzetvezetőt és embereit.

Szinte ugyanabban az időben nyílt meg a másik kiállítás is, csak ez az ország fővárosában, annak is a szívében, a Nádor utcában, Sztálin halálának ötvenedik évfordulóján. Erről a tárlatról azonban nem születtek médiaszerte elmarasztaló kritikák, nem jelentek meg sem tiltakozások, sem miniszteriális állásfoglalások, sem levélváltások, s mert nem is zárt be a kiállítás, nem támadtak reagálások sem, amelyek ezért nem is láthattak napvilágot. Talán nem meglepő, hogy ezúttal a Magyar Nemzet volt az, amely ha nem is több mint fél tucatszor, de legalább kétszer foglalkozott a sztálinos bemutatóval; előbb egy rövid beszámolóban⁵³⁰, lényegében a kőszegi kiállítás bezárása apropóján (arra figyelmeztetve, hogy a Sztálin-bemutató is csupán egy A/4-es lapon emlékezik meg az áldozatokról), másodjára pedig (ugyannak a szerzőnek a tollából) egy féloldalas riport formájában, amelynek újság szélességű címe: *Nem esik szó az áldozatok százmillióiról*. Említésre méltó az igen nagyfokú tudatos-

⁵²⁸ „Nőtt az uniós igenek száma. Szonda Ipsos: a megkérdezettek hetven százaléka szavazni fog.” Népszabadság, 2003. február 19.

⁵²⁹ Magyar Demokrata, 2003/17, 7. o. A telefonos felmérés szerint a megkérdezettek 79 százaléka emlékezett úgy, hogy részt vett a voksoláson, ami 30 %-kal több, mint a valóságban.

⁵³⁰ A király sohasem hal meg, Magyar Nemzet, 2003. április 19.

sággal választott, ugyancsak terjedelmes alcím is (amelynek voltaképp ugyanaz az üzenete, mint a főcímnak): *Kiállítás Budapesten „A drága vezérről és tanítóról”. Miért siratták Sztálint Párizsban és Pekingben egyaránt?*⁵³¹

Nos, mindkét vezér esetében sokszorosán bizonyított, cáfolhatatlan tény, hogy ténykedésük folytán temételen sok ártatlan ember pusztult el (talán nem mellel: Sztáliné folytán nagyságrenddel több), ráadásul „értékes” baloldaliak és „értékes” jobboldaliak egyaránt (nem szólva most az értékes „oldaltalanokról”). Ennek fényében felettébb különösnek tekinthető, hogy a (még ma is, kétségkívül, inkább balra húzó) magyar politikát és médiát voltaképp a legkevésbé sem háborítja fel az egyik (Sztálin), annál inkább a másik (Horthy és Szálasi) prezentáció. Vajon mi lehet ennek a maga nemében is páratlan kettős mércének a magyarázata?

Kiválóan megvilágítja a kérdés lényegét (alaposságát és jogosságát) a Bakay Kornél és György Péter közötti levélváltás. „Egy pehelysúlyú profival szemben ringbe küldtek több tucat nehézsúlyú, nem sportember gorillát, s most boldogok, hogy nemtelen eszközökkel, mélyen övön aluli ütésekkel padlóra küldték az egyszál magában küzdő ellenfelet” – írja egyhelyütt Bakay. Másutt meg ezt:

„Európa nyugati fele és Amerika kezdettől lényegesen nagyobb szimpátiával viseltetik a baloldaliság és a bolsevizmus iránt, mint a nemzetiszocializmus és a fasizmus iránt. Ezért lehet, a valóban népek és sok tízmilliónyi tömegek gyilkosának, Sztálinnak ma (!) emlékkiállítása Budapest kellős közepén, mindenfajta kritikai észrevétel nélkül. De hiszen ez ki is jár Budapest díszpolgárának.”

Nos, ha egy felelősen gondolkodó embert a Szálasi-bemutatóban valóban az zavar, hogy egy – közvetve vagy közvetlenül, de mindenképp – tömeggyilkosnak állítanak emléket, egy ilyen levél nyomán a legkevesebb, hogy kijelentse: ez is, az is (Szálasi is, Sztálin is) éppen úgy viszolyogtatja és felháborítja. De kurta válaszában György Péter csupán annyit ismer el, hogy „Bakay úrnak egyetlen dologban van igaza: Szálasi valóban nem kormányzó, hanem »nemzetvezető« volt – ezért az elvétésért az olvasó elnézését kérem.” György Péter ugyanis jellemzően egyenes ember. Nem jelenthet ki olyat, hogy a Sztálin-megemlékezés szintén viszolyogtatná és felháborítaná, ha egyszer nem. Ugyancsak nem állíthatja, hogy demokratikus jogérzékét mélységesen zavarja, ha egyszer nem zavarja, hogy a kőszegi kiállítást bombariadókkal zaklatták, lépfene-baktériumokkal fenyegették, az odalátogató Mazsihisz vezetőinek testőrei pedig azt ordították az igazgatónak – a Magyar Nemzet beszámolója szerint-, hogy szétverik a pofáját és vasdorongokkal rombolják le a kiállítást; amikor pedig az igazgató rendőri segítséget hívott, a helyszínre érkezőket Zoltai Gusztáv, a Mazsihisz igazgatója elzavarta.⁵³²

György Pétert ugyanúgy nem nyugtalanítja mindez, ahogy általában a baloldalon lévőket. Szálasi holtában is veszélyes. Sztálin az más.

Természetesen szó sincs arról, hogy a baloldaltól bárki, a legkevésbé is dicsőíteni akarná Sztálint; hát még hogy visszakívánná; vele együtt a (nemzetközi, internacionalista, anti-nacionalista) szocializmust; a kommunizmust. Csak éppen tőle nem rettegnek. Nem remegnek az emléktől, feltámadó esélyeitől. Sztálin az ő vezérük volt, az ő életük, netán az ő haláluk, de mindenképp a sajátjuk. Ők csinálták (ők dicsőítették), s ők nem fogják még egyszer megcsinálni (dicsőíteni). A kezükben, biztos helyen van: ezért nem idegesek tőle.

Szálasi viszont soha nem volt az övéké. Nem ők csinálták, nem volt a vezérük, nem volt az életük. Annál inkább a haláluk. Ezért rettegik mind a mai napig. S vele a nemzeti szocializmusból a nemzetit: a nagyon magyart. A nagyon fajvédőt. A nagyon fajüldözött.

Nincs is ezzel semmi baj. Sőt: így is van rendjén.

⁵³¹ Magyar Nemzet, 2003. április 23. (Szerző: Pásztor Zoltán)

⁵³² Magyar Nemzet, 2003. április 23. (Szerző: Swendt Pál)

Ha közben nem dolgozna a kettős mérce.

A baloldal, ugyancsak helyesen, elvárja, hogy megértsék és tiszteletben tartsák rossz emlékeit, remegéseit, netán undorát és hányingereit. Bakay Kornél úrtól és mindenki mástól, szintén helyesen, elvárja, hogy amikor ötvenvalahány év múltán közszemlére teszi Szálasit és nyilasait, ne felejtse el gondosan odailleszteni közéjük amúgy feledhetetlen rémtetteiket is. Még az az önvédelemként felfogható harciasság sem ítélné el, amellyel a sajtó szerint⁵³³ Karsai László történész készült a relikviákat tartalmazó vitrineknek nekiesni. Sőt, bizonyos értelemben⁵³⁴ még az a „közfelháborodás” is üdvözlendő, amelynek nyomán a kőszegi Jurisics Miklós Vármúzeum igazgatója, a kiállítás rendezője (Bakay) a következő levelet volt kénytelen megírni felettes szervének, a Vas Megyei Múzeumok Igazgatóságának:

„Váratlan fordulat következett be a katonakiállításokkal kapcsolatban, mivel a kiállított tárgyak és dokumentumok jelentős többségét kölcsönző magángyűjtők a médiumok által gerjesztett nyomasztó légkörre hivatkozva visszavonták kölcsönzési engedélyüket, és záros határidőn belül követelik vissza a saját tulajdonú műtárgyakat. Ezért nem tehetek más, mint hogy a Horthy Miklós katonái – Szálas Ferenc nyilasai kiállítást 2003. április 19-i hatállyal bezárom.”⁵³⁵

Ugyanennek a baloldalnak azonban jobbra eszébe se jut megértést és tiszteletet tanúsítani a másik oldal rossz emlékei, remegései, netán undorai és hányingerei iránt. A népirtás és társai nála is csak egyetlen kis papírra szorítkoznak. De ettől még sem médiumok, sem politikusok, sem civil szervezetek nem gerjesztenek nyomasztó légkört; nem születik miniszteriális „erkölcsi állásfoglalás”; nem támadják le „nehézsúlyú gorillák” sem a tárlat gazdáját (a Nyílt Társadalom Archívumát), sem ennek vezetőjét (Rév Istvánt, a Közép-európai Egyetem igazgatóját), sem a Soros Alapítványt (az egyetem működtetőjét), sem Soros Györgyöt (az alapítvány pénzelőjét); viszont nem is zár be idő előtt Budapest díszpolgárának, a népek nagy hőhírának, Joszif Visszarionovics Sztálinnak a nagyszabású emlékkiállítását.

Emlékkiállítás?

„A kiállításnak nem az a célja, hogy emléket állítson Sztálinnak” – olvasható a szervezők által kiadott szórólapon. Nincs okunk kétségbe vonni Rév István, és a másik főszervező, Mink András (a Beszélő szerkesztője) szavait. A kiállítás valóban nem a diktátorról, hanem a baloldaltól szól. Nem több, mint régi, megsárgult újságok vagy kifakult fényképek előkotrása a sublótából, és némileg nosztalgikus nézegetése. Ilyenek voltunk, ez volt az életünk; nem akarunk még egyszer ilyenek lenni, főképp nem akarunk még egy ilyen életet. De felesleges megtagadni; ami volt, elmúlt. Felesleges a fényképekkel együtt a bűnöket is elővenni, mazochista módon mutogatni.

Kevés kivételtől eltekintve, nem az emberi természet sajátja az önsanyargatás élvezete. Sem a baloldal, sem a jobboldal nem fogja a maga bűneit saját kedvére kirakatba tenni, s hozzá még meakulpázni is. A baloldal – többször említett okok miatt – egyelőre kedvezőbb helyzetben van; rá tudja kényszeríteni a maga kiállításait és megemlékezéseit a közre, s rá tudja venni a közt a neki nem tetsző jobboldaliak bezárása, megakadályozására. Ösztöneire hallgat, mert megteheti. Amíg még megteheti.

A kommunizmus (s szerényebb mértékben a nyilasok) áldozatait bemutató Terror Háza azért váltott ki elementáris dühöt és szünni nem akaró támadást a baloldaltól, mert ami ott

⁵³³ Magyar Demokrata, 2003/17, 10. o.

⁵³⁴ Stark Tamás, az MTA Történettudományi Intézetének kutatója szerint (akit egyébként a témában a kultuszárca kért fel véleményezésre) „A rendezők munkája nyomán Szálas egy beosztottjait szerető, becsületes, kiváló emberként jelenik meg”. Ezzel együtt is az az álláspontja, hogy „Természetesen nem lehet a bezárás a megoldás egy demokráciában. Ha megváltoztatnánk vagy kiegészítenénk a kiállítás egyes szövegrészeit, igen tisztességes tárlatot láthatna a nagyközönség, és a benne kialakuló kép is világos lenne.”

⁵³⁵ Népszabadság, 2003. április 18.

látható, az nem hajdani életének egy rendkívüli pillanata, nem is e különös élet hétköznapi furcsaságai, kisebb-nagyobb csetlései és botlásai, hanem maguk a tömény bűnök, emeletes falak közé sűrítve. A Terror Háza a jobboldal holokauszt-múzeuma. A jobboldal első csattanós – és immár megkerülhetetlen – válasza a kettős mércére. A Terror Háza elleni támadás ezért bizonyult olyan szívósnak és változatosnak. A médiára háruló lejárató törekvésen túl (ld. pl. Vásárhelyi Mária munkássága) a szocialisták vezette kormánykoalíció és a szabad demokrata (Demszky Gábor főpolgármester) vezette főváros egyaránt kitett magáért. A koalíció pártjai az Országgyűlésben megszavazták az SZDSZ-es Pető Iván kezdeményezését a Terror Háza költségvetési forrásának drasztikus csökkentésére; mellesleg lehetővé téve ezzel Medgyessy Péternek, hogy mint a meghirdetett „nemzeti közép” miniszterelnöke, nagyvonalúan kormánykeretből pótolja az elmaradt pénz egy részét. A kormány ugyanakkor sikertelen kísérletet tett arra, hogy „saját” történésekkel cserélje le, illetve pótolja ki a múzeumot felügyelő kuratórium tagjait. Sokat elmond a baloldal kétségtelen túlhatalmának kétségtelen viszonylagosságáról, hogy nem akadt történész, aki ebbe a politikai hurokba a maga szakember fejét beledugta volna. Mint ahogy – ezek után – elvetélt az gondolat is, hogy a Terror Házát egészítsék ki újabb épületrésszel, ahol a nyilasok, illetve a holokauszt áldozatai kapnának méltóan nagy teret (közel akkorát, mint a kommunistákéi). Nem vetélt el viszont (e sorok írásakor javában tartja még magát) az a Demszky Gábor főpolgármester felügyelte igyekezet (jogi csűrés-csavarás), hogy a Terror Házát valamiképp rákényszerítsék egyik látványos része, a járdára kinyúló ún. pengefalak lebontására.

S itt jutunk el a kétmércés koccintáshoz.

Amint már utaltam rá, a magyar kormány feje (Medgyessy), az MSZP elnöke és egyben a magyar külügyminiszter (Kovács), valamint az egykori szabad demokrata köztársasági elnök (Göncz) együtt koccintott Budapesten (Hotel Kempinsky) a román miniszterelnökkel (Nastase) 2002. december 1-én, azaz Erdély elvesztésének gyásznapiján (román szempontból: megszerzésének ünnepén). „Nemzeti” oldalon elementáris dühöt és tiltakozást váltott ki az érthetetlen gesztus. Csurka István egyenesen azt mondta a Nap-keltében (Keresztútzben), hogy „Napnál is világosabban kiderült, Medgyessyék tudatosan a magyar népet akarják megsemmisíteni.” Ehhez képest néhány nappal később (december 15-én) Medgyessy Péter egy rendezvényen kijelentette, hogy „Ma is vállalom azt, hogy elfogadtam a román miniszterelnök meghívását a román nemzeti ünnepre”, majd hozzátette: „A történelmi sérelmek felhánytorgatása nem vezet sehová”.⁵³⁶

Ha igaz lenne, hogy a történelmi sérelmek – történetesen Trianon, a be nem váltott román ígéretek – felhánytorgatása nem vezet sehová, akkor Medgyessy Péter akkor járna el helyesen, ha hadat üzenne egy másik történelmi sérelem igen gyakori felhánytorgatásának, azaz a holokauszt-megemlékezéseknek is. De ugyancsak hadat kellene üzennie a vele koccintó román miniszterelnöknek is, aki Arad város egyetértése ellenére sem támogatja az aradi vértanúinkra emlékező szoborcsoport korábbi helyére való visszaállítását – mi másért nem, mint történelmi sérelemből. Medgyessy és a szocialisták azonban, akik a következő választásokat is meg akarják nyerni, rákényszerülnek a mérlegelésre (ha úgy tetszik, a kompromisszumra, ha másképp tetszik: a pragmatikus politikára). Ha nyerni akarnak, ha tetszik, ha nem, eddig használatos két mércéjüket (mérési, értékelési módszerüket) közelíteniük kell egymáshoz. Annyira van azért már demokrácia, van nyilvánosság, van már annyira erős jobboldal („nemzeti tábor”), s a mindennapossá vált korrupciós ügyeik, s ugyancsak beváltatlan ígéreteik miatt a szocialistáknak van már akkora hitelvesztésük, hogy a nyeres reményében kénytelenek legyenek féket vetni egyeduralmi (antidemokratikus, kétmércés) ösztöneiknek. Nos, Medgyessy Péter ezt szemlátomást megértette már.

⁵³⁶ Magyar Nemzet, 2002. december 16.

Medgyessy felfogása meglehetősen egyszerűnek és világosnak tűnik: mindent a remélhető politikai haszon szemszögéből mér. A kettős mérce és járulécai fenntartása (az antidemokratikus hatalmi reflexek működtetése) egészen addig hasznát hajt, amíg különösebb akadályba és elégedetlenségbe nem ütközik. „A Terror Házát nem hagyjuk” – jelentette ki Orbán Viktor, és ismét óriási tömeget csődített össze közös, látványos, messzire hangzó tiltakozásra. Ahogy egykoron a Demokratikus Charta szervezői tették. A Terror Háza vezetői ugyancsak egy „odaát” már bevált módszerhez folyamodtak: hazai és nemzetközi akciókat indítottak; bezárással fenyegetőztek, nyílt levelet „íratnak”⁵³⁷, s egy sereg külföldi neves intézmény és személyiség figyelmét hívták fel az intézmény elleni kormánytámadásra⁵³⁸.

A miniszterelnök azóta meglátogatta a Terror Házát. Azóta az amerikai nagykövet asszony (Nancy Goodman Brinker) is meglátogatta a Terror Házát. S a Terror Házában azóta már holokauszt-megemlékezést is tartottak, jeles közéleti személyiségek és zsidó szervezetek részvételével.

Ami előttünk fekszik: megoldási modell?

Nem elképzelhetetlen: ami előttünk fekszik, nem más, mint a kétmércés világ visszaszorításának lehetséges – s talán egyetlen lehetséges – útja s modellje.

E modellnek lényegében két pillére van: az egyik a belátás (megértés), a másik a (nyers) erő.

A balliberálisok egyik újságírója, Seres László (Népszabadság, Élet és Irodalom) a Médiahazugságok⁵³⁹ című könyv előszavában egy arrafelé (baloldalon) igencsak ritka kérdést tesz fel: Miért van az, hogy „bizonyos hazai sajtómunkások is kizárólag a saját ballib világnézetüket tartják »normálisnak«, s tőlük eltérő nézőpontokat vagy (jobb esetben) lenézik, vagy (rosszabb esetben) nem is vesznek róla tudomást. Miért van az – folytatja ekképpen –, hogy a balliberális értékvilág csak jó és morális, a jobbliberális, horribile dictu: jobboldali értékvilág csak és kizárólag rossz, immorális lehet?”

Amit ezúttal Seres László, a balliberálisok újságírója tett, ezt nevezzük belátásnak. Nem tudni, hogy kijelentése mekkora hatást fejtett ki saját táborára, okozott-e aha-élményt, támadtak-e szellemi követői, azaz ott nőtt-e a belátók, s csökkent-e a kétmércés (kétfenekű megítélések) száma? Valószínűleg igen: az erre egyébként hajlamosak megerősítést nyertek. A másik („nemzeti”) oldalról viszont egészen biztosan állíthatjuk: bárki, aki olvassa Seres szavait, kénytelen arra gondolni (belátni), hogy mégsem tekinthető minden balos (népszabadságos stb.) újságíró a jobboldali értékrend esküdt ellenségének⁵⁴⁰; egyúttal pedig kénytelen, ha nem is sutba vágni, de legalább felfüggeszteni a maga kétmércés (törzsi háborús) felfogását, amely szerint minden jó csak a jobb oldalon található, s minden rossz forrása a túloldalon keresendő.

⁵³⁷ A Szövetség a Nemzetért Polgári Kör, amelynek tagja Orbán Viktor exminiszter is, nyílt levelében a Terror Házát működtető kuratórium kibővítése ellen tiltakozik, mivel ezzel „valamennyi alapítót, létrehozót és fenntartót ellehetetlenítenek, valamint a múzeum gazdasági és szellemi irányát kívánják befolyásolni”. (Népszabadság, 2003. január 31.)

⁵³⁸ „Nemzetközi akciókat indított a Terror Háza vezetése”, Népszabadság, 2003. január 31. A cikkből kiderül, hogy mozgósították a kuratórium külföldi tagjait, Mart Laar, volt észt miniszterelnököt és Zbigniew Brzezinskit, Carter volt amerikai elnök nemzetbiztonsági tanácsadóját. Levelet írtak többek között Pat Coxnak, az Európai Parlament elnökének, tájékoztatták az Európai Konvent alelnökét, az Európai Néppárt vezetését, a német CDU külügyi szóvivőjét, az osztrák Néppárt főtítkárárt. Meghívták a múzeumba Habsburg Ottót és fiát, Györgyöt, valamint az amerikai nagykövetet.

⁵³⁹ Bernard Goldberg: Médiahazugságok, Fókusz Kiadó, 2002

⁵⁴⁰ „Esküdt ellensége” viszont Seres az „antiszemita” jelenségeknek. Lelkes feljelentője volt akár Lovas Istvánnak, akár az Éjjeli Menedék című műsornak, ha úgy látta, megnyilvánulásukkal a zsidóság ellen uszítottak.

Elvileg az efféle belátásokkal óriási hegyeket lehetne megmozgatni és irdatlan árkokat betemetni. A kölcsönös belátások révén önkép és külső megítélés, valóság és állítás, egyik mérce és másik mérce végre közeledhetnek egymáshoz, ami által apadásnak indulhat a gyűlölködés egyik fő forrása: a másik egyoldalú ítéletei, igazságtalan előítéletei miatt támadt tehetetlen düh.

Beláthatatlan távlatokat nyithatna az ilyesféle belátással való megfertőződés, a teljes politikai spektrumra való kiterjedése. Egyelőre joggal veti fel Tökécki László történész, a Szövetség a Nemzetért Polgári Kör tagja: „Miért bizonyíték bármire egy ilyen kifejezés, hogy »flörtölt a MIÉP-pel« és semmire sem jó például az, hogy »flörtölt a Munkáspárttal«?”⁵⁴¹ S hozzáteszi: „Ebben a birkatürelmű országban túl sokan háznak az antiszemitizmussal [...]”

Egyelőre azonban mi is joggal tehetjük hozzá: mint ahogy túl sokan háznak a „nemzetellenes”, „idegenszívű”, „hazaáruló” bélyegekkel is.

Nem tudhatjuk, hogy az antiszemitizmus és antinacionalizmus szanaszét felbukkanó elemei mikor indítanak be egy nem kívánatos láncreakciót. Ami viszont bizonyosan előre látható, hogy az a fajta közfelfogás, amely az elemek számát szükségszerűen szaporítja, a láncreakció beindulásának esélyét is szükségszerűen növeli. Márpedig a meg nem értés, a teljes elutasítás, a „politikailag korrekt” szalonokból való kizárás a negatív töltetű elemeket szaporítja. A belátás, az odafigyelés, a kettős mérce elvetése viszont apasztja számukat. Aki nem képes alapvetően tisztességes (bár nem feltétlenül „korszerű”) embereknek látni a felfogásukban tőle akármilyen távol állókat; akár a MIÉP, akár a Munkáspárt, de akár más pártok tagjait és szavazóit; vagy akár más kultúrák és világképek képviselőit; az ellenfeleiben legyőzendő, és nem meggyőzendő embertársakat lát majd. Az az erejével, a hatalmával – és nem az igazával akar eredménye jutni.

De hogyan lehet az erőt, a hatalmat jobb belátásra bírni? Amikor a belátás lassú és sziszifuszi; erőből, izomból pedig gyorsan lehet cselekedni?

Úgy, hogy ellenállunk. A belátás-pillér mellett igénybe vesszük az erő-pillért is. Erőt szegezünk erőnek. Nem hagyjuk magunkat. Kellemetlenségeket okozunk. Hogy mégse lehessen a másikon erőből, izomból olyan könnyen és gyorsan cselekedni. Ne lehessen ellenünk szabadon kétmércézni: akár az ösztönöknek, akár a kétszínűségeknek (kimódolt hatalmi technikáknak) teret engedve. Ilyen egyszerű ez.

Ilyennek látszik legalábbis.

Még nem válaszoltunk Seres költői kérdésére: Miért van az, hogy bizonyos hazai sajtómunkások is kizárólag a saját ballib világnézetüket tartják „normálisnak”? Ami jobboldali, az eleve rossz, immorális lehet. Vajon miért?

Azért, mert a baloldal, úgy, ahogy van, ilyen ostoba, kétszínű és/vagy alávaló volna?

Nem. Némi önkéntes nagyvonalúsággal beláthatjuk, hogy nem a baloldal, hanem az emberi természet ilyen: a másik szemében hamarabb észrevesszük a szálkát, mint a magunkéban a gerendát. A világ leghatalmasabb, újdonsült kétmércése nem egy baloldali ember, hanem republikánus, emellett történetesen Amerika elnöke. George W. Bush az, aki mostanság meg akarja mondani – és meg akarja szabni –, milyennek kell lennie a világnak. Ő az, aki a civilizált világ egyik legfontosabb jelképét, a világbéke őrzésére hivatott, többé-kevésbé valóban demokratikus ENSZ-t látványosan (Amerika szuperhatalmánál fogva) semmibe veszi, és maga nekiindul demokratikus rendet vágni a világba.

Különös módon szinte az egész nyugati világ baloldali (noha nem csupán a baloldali) közvéleménye hevesen tiltakozott s tüntetett Irak lerohanása miatt – kivéve a volt szocialista országokét. Errefelé csak egy szűk mag, ha úgy tetszik, a politika periferiáján szorongó igazi („elvi”) baloldal demonstrált.⁵⁴² A Magyarországot kormányzó, kirajzásra készülő szocialistáknak és balliberálisoknak voltaképp kisebb gondjuk is nagyobb annál, semhogy magasröptű

⁵⁴¹ Önkényes axiómák hálója (válasz Karsai László történész írására), Népszabadság, 2002. december 12.

⁵⁴² Lásd ehhez Szalai Erzsébet: Polgári baloldal: fából vaskarika, Népszabadság, 2003. április 23.

eszmékkel, mihaszna elvekkkel foglalkozzanak; előbb-utóbb mindenről meggyőződhetők, ami nem akadályozza a kirajzást (ld. Terror Háza), de mindenre ugranak, ami (legalábbis első ránézésre) az útjába állhat („nem”, „igen, de...”). Ugyancsak különös (bár nem is olyan meglepő), hogy a világ általában balra húzó (mert jellemzően antinacionalista, noha ettől még akár cionista) zsidósága, ha nem is maradéktalanul, most ugyancsak a jobboldali Bush és neokonzervatívjai mögé sorakozott fel. S nem kevésbé különös, hogy ugyanakkor a magyar jobboldal – akárcsak a Nyugat baloldala – inkább fanyalog Bushon, ha egyenesen nem támadja. (Néhány, ugyancsak feltűnő kivételtől eltekintve; ld. pl. Jeszenszky Géza, volt MDF-es külügyminiszter heves és kiterjedt amerikabarát megnyilvánulásait az iraki háború idején.)

Innen, messziről nézve, úgy tűnik, a kibontakozóban lévő új világrend erősen kezd hasonlítani a honi körülményekre. Ami nem azt jelentené, hogy Amerika igazodna Magyarországhoz, inkább azt, hogy mindkettő mostani vezetői ugyanazon kétfélcés (kétkulacsos) elv, azaz elvtelenség: gyakorlatias hatalmi szempontok szerint kívánja berendezni a hatósugarába tartozó világot.⁵⁴³ A rendszerváltozás alig tizennegyedik évében, bármilyen fájó, be kell látnunk: hiába odaát Bush elnök buzgó istenhite, s mögötte a hithű (neo)konzervatívok, ideát meg az egykori ügynökökkel, s ugyancsak buzgó kommunistákkal megspékelt balliberális gárda, nem biztos, hogy országaink életében jelentős változás történne, ha ezek történetesen helyet cserélnének.

Nagy amerikai, demokratás magyarjaink, Clinton egykori hű támogatói, ma Bush újdonsült hívei, átkelnek vagy átúzennek az óceánon, hogy ilyesféle figyelmeztetésekkel és szentenciákkal segítsenek-boldogítsanak bennünket: „Amerikának az számít, hova tartasz” (Charles Gati; a Népszabadság szalagcíme⁵⁴⁴, 2003. január 29.). „Vannak olyanok, akiknek a múltja miatt lehetnek aggodalmak, és vannak, akiknek a jövője miatt. Ha csak a kettő közül lehet választani, Amerika azok mellett teszi el a voksát, akiknek a múltja talán kétes, de a jövője biztató.” (Ugyanő, ugyanott.) „Ha a jobboldalból nem kereszténydemokrata középjobb, hanem nacionalista szélsőjobb válik, és nem tartják sajátjaiknak a nyugati, nyitott demokrácia értékeit, akkor Amerika inkább azokkal fog együttműködni, akik ezeket az elveket a magukévá teszik.” (Ugyanő, ugyanott.) „Az amerikai vezetők [...] nem történelmet írnak, hanem politikát csinálnak. Az ő értékeiket elfogadókkal könnyebben értenek szót, mint azokkal, akik egyfajta nemzeti büszkeségből vagy bármilyen más okból lekezelik Amerikát, megvetik értékeiket.” (Ugyanő, ugyanott.) „Nem politikai tisztánlátásáról híres a magyar nép.” (Tom Lantos arról, miért ellenzi a magyarok 83 százaléka Amerika Irak ellen indítandó háborúját; Magyar Nemzet⁵⁴⁵.) „... a 83 százalékos eredmény nem jelent semmit. [...] egy hülyén készített felmérést egy hatéves gyermek is el tud olvasni” (Ugyanő, ugyanott.)

„Everybody has a past.” Mondja egy amerikai, egy bizalmas beszélgetésen, az Amerikai Egyesült Államok budapesti nagykövetségén. Azaz: „Mindenkinek van múltja.”. Értsd: nem csak Medgyessyéknek. Értsd: „A mérce én vagyok”.

Így találunk egymásra jobboldali és baloldali antinacionalisták. A világ szuperhatalma számára mindenki kényelmetlen, akinek nemzeti büszkesége van; akinek más értékei is vannak, mint amit ő jónak lát; akinek Amerikából csak a szabadság eszméje kell, és nem kell hozzá maga Amerika is. A magyar balliberálisok számára mindenki kényelmetlen, akinek nemzeti büszkesége van; akinek másra is kell a szabadság, mint szabadon kirajzani, elvegyülni. Aki nem csak arra vágyik, hogy nemzetként szabadon hasonulhasson, de arra is, hogy nemzetként szabadon különbözzék.

⁵⁴³ „Amerikát az eddigénél is nagyobb veszély fenyegeti, ha a terrorizmust továbbra is elvont »gonosz-ként« állítja be és nem vizsgálja a kiváltó okokat” – írja a The New York Timesben közölt cikkében Zbigniew Brzezinski, aki szerint a terror elleni háborút elnyomó kormányok – az orosz, az izraeli, az indiai vagy a kínai – saját céljaikra sajátítják ki, ami visszaüthet az Egyesült Államokra. (Népszabadság, 2002. szeptember 3.)

⁵⁴⁴ Népszabadság, 2003. január 29.

⁵⁴⁵ Idézi Bayer Zsolt. Tom Lantos és Harold Pinter. Magyar Nemzet, 2003. február 26.

Ki fogja tudni útját állni az új rendnek? A világban? Magyarországon?

„Kíváncos-e, hogy egy szuperhatalom a szövetségeseivel a világ erőszakos demokratizálásába fogjon?” – kérdezem Németh Zsoltot, a Fidesz alelnökét, a külügyminisztérium volt politikai államtitkárát.⁵⁴⁶

„Ez filozófiai kérdés. Én pedig politikus vagyok” – feleli.

⁵⁴⁶ Nap-kele, Keresztúzben, 2003. április 27.

GYŰLÖLETTELENÍTÉS?

A politikai haszonlesés természetéről

Első tétel

2003 szeptemberében-októberében a Szabad Demokraták Szövetsége minden lehetséges fórumon kinyilvánította, hogy nem támogatja a büntetőtörvénykönyv olyan értelmű módosítását, amely szankcionálná az ún. gyűlöletbeszédet. Holott a tervezet előterjesztője (Bárándy Péter igazságügy-miniszter javaslata alapján) maga a szocialista – szabad demokrata kormány. A szocialisták zokon is vették, hogy a kérdést taglaló emberi jogi bizottságban az SZDSZ azonos módon szavazott a Fidesszel, s parlamenti frakciógyűlésükön néhányan kinyilvánították, hogy a kisebbik párt úgy viselkedik, mintha nem volna tagja a kormánykoalíciónak⁵⁴⁷.

Első pillantásra voltaképp nincs is miért csodálkoznunk: az SZDSZ ugyebár liberális párt, s miként elnöke fogalmazta, *„minden demokratának el kell ítélnie a gyűlöletbeszédet és minden szélsőséges megnyilvánulást, de a véleménynyilvánítás alkotmányos alapjoga nem korlátozható büntetőjogi eszközökkel”*.⁵⁴⁸ A szabad demokratáknál ezek szerint elsőbbsége volna az alkotmányos alapjognak, pusztán ezért ellenzik a törvénymódosítást. És a szocialistáknál?

A szocialisták mindig is szószólói voltak a szélsőségek (egészen pontosan: a szélsőjobb) elleni határozott fellépésnek, s bizonyára nem lépi át a „politikailag helyes” meglehetősen kényes határát, ha hozzáfűzzük, hogy az alapjogokra való érzékeny ügyelés soha nem volt erősségük, annál inkább a jog éppen időszerű, rugalmas értelmezése. Bárándy Péter igazságügy-miniszter „tárgybani” nyilatkozata szerint *„a rendszerváltáskor az volt az erősebb érdek, hogy a sajtószabadság korlátlan legyen, ma viszont – szilárd demokráciában – az emberi méltósághoz való jog kerülhet előtérbe”*.⁵⁴⁹

„A társadalmi béke megteremtése”, „az árok betemetése”⁵⁵⁰, „a gyűlölködés megszüntetése” legutóbbi választási programjuknak (is) legelső pillanattól oszlopos és hangzatos része, amellyel két legyet üthettek (és üthetnek a mai napig) egy csapásra: a maguk tisztára mosását, s azonmód a legnagyobb ellenfél, a Fidesz befeketítését. Aki fellép a szélsőségek (pontosabban a szélsőjobb) ellen, a gyűlölködés ellen, a társadalom megosztása ellen, az saját maga „nyilván” nem lehet semmilyen tekintetben a szélsőséges megnyilvánulások, a gyűlölködések, a társadalom megosztásának forrása vagy pártfogója. Annál inkább, mondjuk, a Fidesz, amelyre ezek a szörnyűségek – némi kampány- és médiamunkával – egytől egyig mind áttestálódtak. Még egy olyan, egyébként éles (pontos) megfigyelésekre „hajlamos” újságírónak is, mint Bächer Iván, sikerült önmagát arról meggyőznie, hogy *„a most legnagyobb ellenzéki párt”* az,

⁵⁴⁷ Népszabadság, 2003. október 9.

⁵⁴⁸ Népszabadság, 2003. szeptember. 6.

⁵⁴⁹ Uo.

⁵⁵⁰ Jogosan állapítja meg Tökéczki László történész, hogy „az árko(ka)t a (volt) kommunisták ásták, már közvetlenül 1945 után, amikor a nemzet csaknem felét egzisztenciájában likvidálandó osztályidegennek nyilvánították”, és hogy „Ha a zsidóirtás nem lehet elfogadható és megmagyarázható, akkor a »burzsujok«, a parasztok, a papok, az értelmiségiek, a »nép (mindenféle) ellenségeinek« tömeges irtása sem lehet az.” És éppen ilyen helyénvaló a történésznek az a következtetése, hogy „Medgyessy Péter, Kovács és Salgó László stb. soha nem lehetnek – Nagy Imrével ellentétben – a magyar nemzet hivatott képviselői hősei. Ők lehetnek pillanatnyilag hivatalos képviselők, politikai főnökök, de árokbetemetők csupán egy esetben: ha veszik a alapjukat [...]” (Vehetik a alapjukat, Miért is vannak „árkok” a magyar társadalomban?, Magyar Nemzet, 2002. július 31.)

amely „a gyűlölet magját a társadalomban elvetette – most már látszik: hosszú-hosszú időre kiirthatatlanul”. Ráadásul szent meggyőződését nem tekinthetjük csupán magánvéleménynek, hiszen vezércikkben, még hozzá a Népszabadságban jelent meg.⁵⁵¹ Az így konstruált „hivatásos” gyűlölködő szájából még a jogos kritika is gyűlölködésként fog hatni: ha a Fidesz nyomába ered az (egyébként már a Népszabadságnak is szemlátomást) vérlázító, s valóban a múltban gyökerező és a jövőt csakugyan hosszú-hosszú időre kiirthatatlanul megmérgező csalásoknak, korrupcióknak, nos, a balliberális ellentábor sugallata szerint ilyenkor sem helyénvaló ellenzéki feladatát teljesíti, hanem a társadalmi békétlenséget szítja, a gyűlölet magját veti.

Az MSZP-nek tehát jól jön a gyűlöletbeszéd-törvény melengetése, tűzben tartása, a maga fényfürdőzése, a Fidesz beárnyékolása. De miért vonakodik ugyanettől az SZDSZ?

Aligha lehet kétséges, hogy a törvény megszavazása (és eseteleges alkotmánybírószági elfogadása) esetén a Fidesz éppen olyan rámenős (körültekintő és módszeres) politikával fordítaná vissza a puska csövét, mint ahogy mostanság korrupció és csalás dolgában húzzák rá a szocialistákra a „vizes lepedőt”. S mint ahogy ez a puska egyszer már valóban elsült fordítva: amikor Juhász Ferencet, az MSZP alelnökét (később honvédelmi minisztert) marasztalta el a bíróság amiatt, hogy meggondolatlanul antiszemitának és nacionalistának nevezte Orbán Viktort, az ország korábbi miniszterelnökét. Ha megszorodnának az „antiszemita”-perek, „rasszista”-perek, bizonyosra vehetnénk, hogy hasonlóan megnőne a „magyarellenes”, „nemzetellenes”, „vallásellenes” perek száma. De egyik sem fog megszorodni, mivel valószínűleg nem születik gyűlöletbeszéd-törvény; s ha születne, az Alkotmánybíróság akkor sem fogadná el.

Megszületni valószínűleg az SZDSZ miatt nem fog.

Az MSZP ugyanis játszhat a tűzzel; az SZDSZ számára azonban ez a tűz nem játék. Pedig a minden (jobboldali) hangoskodástól féltő hazai zsidóság alighanem még hálás is a szocialistáknak, hogy a gyűlölet ellen kardoskodnak; vajon miért nem akarják ezt a hálát a szabad demokraták is beseperni? Miért Fodor Gábornak (az SZDSZ-nek) kell aggódnia (miért nem aggódnak a szocialisták) amiatt, hogy „a kormány a tervezet elfogadásakor nem vette figyelembe az Alkotmánybíróságnak és a Legfelsőbb Bíróságnak az alapvető alkotmányos jogokra vonatkozó döntését”?⁵⁵² Annál inkább is érthetetlennek tűnik a helyzet, mert a hazai baloldal legutóbbi választási győzelme után nem sokkal (2002 novemberében), élén Avraham Becker főtitkárral, a Zsidó Világkongresszus öttagú küldöttsége tárgyalt az Igazságügyi Minisztériumban, mégpedig arról, hogyan lehetne a magyar jogrendbe illeszteni a gyűlöletbeszéd, a holokauszttagadás és a rasszizmus különböző formáinak elítélését. De még egy arra vonatkozó javaslat is elhangzott, hogy a büntetőtörvénykönyv ne csak általánosságban ítélje el a rasszizmust, hanem tartalmazza az antiszemitizmusnak – mint a szélsőséges fajgyűlölet egyik formájának – elítélését is. Miért óvakodik az SZDSZ rácsatlakozni erre?

Itt valóban csak homályban tudunk tapogatózni; noha vannak kapaszkodók, amelyekkel érdemes kísérletet tenni.

Logikus megfontolás lenne például az SZDSZ részéről, hogy azért nem támogatja a törvényt módosítást, mert „mindenki” ezt várja. *Mindenkin* ebben a pillanatban azokat kell érteni, akik talán eléggé el nem ítéltető módon, de úgy gondolják, hogy az SZDSZ „a zsidó párt”. El lehet kellőképpen szörnyülködni ezen a „szalonképtelen” felfogáson, de ettől még az a tény tény marad, hogy az országnak legalább az egyik fele így véli; mint ahogy az a tény is tény marad, hogy a benne rejlő súlyos árnyalatlanság és általánosítás miatt, az állítás volta képp nem állja meg a helyét... Kuncze Gáborék tehát kapva kapnak az alkalmon, s az alkotmányos alapjog fontosságának hangsúlyozásával éppen azt demonstrálják, hogy ennek a

⁵⁵¹ 2003. szeptember 11.

⁵⁵² Magyar Nemzet, 2003. szeptember 5.

pártnak sokkal inkább a liberalizmushoz, semmint a hazai zsidósághoz vannak elszakíthatatlan kötelei.

És ha ez már nem is dupla, de tripla a csavar?

Mit is mondott Heller Ágnes néhány évvel ezelőtt a köztelevízióban, Betlen János mikrofonjába? Nem baj, ha Magyarországon antiszemitizmus van, mert ez fékezi a zsidóság asszimilációját. (A magyar nacionalisták is többé-kevésbé tisztában vannak azzal, hogy Romániában a magyar identitás megőrzésének egyik legfontosabb eleme a többségi nemzet magyarellenessége.) A gyűlöletbeszéd ellen tehát azért nem kellene bármit is lépni, mert habár a zsidóság Magyarországon abszolút létbiztonságban van, az nem árt, ha ezzel nincs egészen tisztában, s időként fél. Félelmében pedig keresi a maga (más) közösségét, a maga (más) identitását.

No és ha van egy negyedik csavarintás is? Azaz nincs is semmi csavarintás, csupán annak a bölcs belátása, hogy a gyűlöletbeszéd nem büntetőjoggal, „hanem széles társadalmi összefogással kezelhető”, ahogy egy politikus (Fodor Gábor) fogalmazza. Ahogy pedig egy szépíró, publicista, Bächer Iván (a már említett vezércikkben, tehát a Népszabadságtól mint balliberális médiahatalmi főintézménytől is elfogadva-támogatva): „[...] a nyelvről törvényt hozni bajos. A nyelv sokkal csodálatosabb, bonyolultabb, gazdagabb dolog, mint a jog. Ráadásul érzelmek kifejezésére korántsem a nyelv áll egyedül rendelkezésre. A jog az emberi megnyilvánulások zömével nem tud mit kezdeni [...]”

No, ez az. Ezért nem gondolhatja komolyan Juhász Gábor – az MSZP – sem, hogy a törvény nyomán „a köz- és magánéletben meglevő gyűlölködések remélhetőleg megszűnnek”.⁵⁵³ Hisz még maga a gyűlölet (gyűlöletérzet) is követhetetlenül bukkan fel hol itt, hol ott. Hol a megnyilvánulóban, hol csupán ennek közönségében, de az is lehet, hogy egyes egyedül a tőle célba vett személyben (és eközben még az sem zárható ki, hogy az illető az inget valójában illetéktelenül veszi magára). Aztán: gyűlöletet megszüntetni büntetéssel? Kétségeket – vagy akár butaságot – megszüntetni a törvény erejével? Együttérzést, lelkipurdalást kikövetelni? Amíg a szaporodó megemlékezések és emlékművek azt szolgálják, hogy nyers igazságukkal örökké ébren tartsák a lelkipurdalást és – nem kevésbé – a józan ész, addig minden beszámítható ember számára rendjén van a dolog; de amidőn a hatalmát fitogtató hatalom a fáradságos meggyőzés helyett törvénnyel igyekszik a szabad gondolatok-vélemények, sőt: érzések felett uralkodni, onnantól kezdve az emlékbeszédek és emlékművek is egy rejtett hatalmi szándék kiüresedő kellékeivé válnak.⁵⁵⁴ „Gyűlölöm, ha gyűlölködők beszélnek gyűlöletbeszédéről” – mondta egyszer (vagy többször?) Sándor György humoralista. „Az egész világot így akarják megszerezni” – gondolják a megrögzött összeesküvés-hívók. Újra a diktatúrák – demokratikusnak álcázott diktatúrák – fogják megszabni (természetesen szigorúan demokratikus és törvényes úton), miről mit lehet éppen gondolni.

S ezzel elérkeztünk az ötödik lehetőséghez, egy olyan megfontoláshoz, mely még kevésbé csavar és talán még bölcsőbb belátás.

Hogy miféle, arra egy magát kínálól párhuzam: Robert M. Bowmannak (Ford és Carter elnök idején a csillagháborús program csúcsvezetője volt) a Zeit-Fragenben (svájci konzervatív hetilap) megjelent terjedelmes levele szerint „ökörség”, hogy az Egyesült Államok azért vált a terroristák célpontjává, mert a demokráciáért, a szabadságért és az emberi jogokért

⁵⁵³ Uo.

⁵⁵⁴ Rafael Seligmann zsidó író a [Stern] német heti magazinban azt javasolja, hogy a berlini holokauszt-emlékmű építésének felfüggesztését használják fel arra, hogy az egész projektet hagyják abba, mert erre a „gigantomán” emlékműre senkinek sincs szüksége. A németországi zsidók központi tanácsának vezetője is azt a véleményét hangoztatta, hogy a holokausztra való túl sok emlékeztetés a szándékolttal ellenkező hatást érhet el, főként a fiataloknál. Ezért az emlékmű továbbépítése Seligmann szerint „felesleges és veszélyes, mint a vakbél.” (Lovas István Napi sajtószemléje, Magyar Nemzet, 2003. október 31.)

küzd. Nem. Hanem azért, mert „a diktatúrát, a rabszolgaságot és az emberek kizsákmányolását” támogatja. „Gyűlölnék bennünket. És azért gyűlölnék bennünket, mert kormányunk szörnyű dolgokat tett.” *Az amerikai bosszúhadjáratnak pedig nincs értelme a terrorizmus okainak felszámolása nélkül* – véli Bowman „polgár”.⁵⁵⁵

Tehát: Van-e értelme a gyűlölet ellen harcolni a gyűlölet okainak kutatása, megértése, felszámolása nélkül? Tévedés azt gondolni, hogy csak azért, mert a felszín elhallgat, nem fog vészesen háborogni a mély. Ifj. Hegedűs Lorántot⁵⁵⁶, midőn a bíróság (első fokon) kihirdette ítéletét s bűnösnek találta közösség elleni izgatásban (ld. „galíciai jöttmentek”), a tárgyalóterem közönsége láthatólag nem mint magáról megfélemlített törvénysértőt értékelte, hanem szabadsághősként ünnepelte. Amikor a törzsi háború a szellemi ütközetek (virtuális megsemmisítések) terepéről áttérjed a hadviselés olyan színtereire, mint amilyenek a bíróságok, mindazok tehetetlensége és elkeseredettsége nőni fog, akiket eddig csak a szabad sajtó felemássága kényszerített felemás hallgatásra (szalonon kívüli hordószónoklásra), mostantól fogva viszont a hatalom fenyegetése is. Nem kell jósnak lenni ahhoz, hogy meglássuk a jövőt: az okok feltárása, elemzése, kibeszélése híján a gyűlölködés, az antiszemitizmus, sőt a holokauszttagadók száma a törvény hatására sokkal inkább nő(ne), semhogy csökken(ne). Hogy mi válna ebből láthatóvá és büntethetővé, az már más kérdés.

A baj az, hogy gyűlöletek dolgában lámpással is alig lehet megértő elemzőket, empátiás oknyomozókat találni a hazai baloldalon. Alig lelni olyat, aki nem tapad le a szélsőség taszító jelenvalóságánál, az ellene való hangos kardcsörtetésnél. Bächer is: nem hisz a törvény hatásában, erejében, annál inkább a saját, pontosabban: a „szalon” ítéletében. „A szalontörvény paragrafusai szerint a gyűlölködőt nem gyűlölni kell, hanem megvetni és sajnálni csupán. És nem járni vele egy szalonba. Nincsen nyájas koccintás. Sem azzal, aki gyűlöletet szít, sem azzal, aki a gyűlölködővel kollaborál.”

Való igaz, hogy a nyelv gazdagabb, mint a jog. Az illő alázat – a megértés és belátás – viszont szellemiekben és erkölcsiekben is gazdagabb, mint a megvetés és a sajnálkozás.

A sors fintora, hogy az az ember, aki a szerény baloldali kínálatból Bächer ellenében szemembe ötlött, ugyancsak a Népszabadság publicistája-vezércikkírója. Ugyanazon a napon⁵⁵⁷, amikor újságja oldalain efféle címek jelentek meg, mint „Le Pen sokkolta Franciaországot”, „Riadó a szélsőjobbal szemben. Le Pen ellen mozgósítanak a szocialisták és a mérsékelt konzervatívok” „Le Pen, a demagóg” „Európa megdőbönt”, Füzes Oszkár ezt írta:

„Munkás, paraszt, kistisztviselő, munkanélküli. Akit lenáciznak, pedig semmi olyat nem tenne, amit Hitler. Akit antiszemitának vagy arabellenesnek mondanak, pedig egy ujjal se nyúlna hozzájuk, csak menjenek tőle távolabb. És akitől a fejlődést, az értékeket féltik, de nem értik, hogy ő is félti a maga értékeit, legtöbbször éppen attól, ami a fejlődés. [...] Annyira, hogy az emberi jogok őshazájában a franciák harmada szélre szavaz, flamandok, osztrákok, dánok, svájciak, olaszok, portugálok és hollandok közül is egyre többen. Hibáznak, de hiba ezért őket hibáztatni. A különféle demokraták elfelejtették őket is képviselni.”

S ahogy lehet a törvényhozásban *elfelejteni*, ugyanúgy lehet a szalonokban is...

Sok okát lelhetjük és sejthetjük tehát annak, miért vonakodtak a szabad demokraták – a liberálisok – a gyűlöletbeszéd ellen törvényt módosítani-szigorítani. Vajon melyik lehet közülük a legigazabb, a legvalószínűbb?

Ezúttal, úgy tűnik, nem kell a képzelőerőnkre, a kínálkozó kapaszkodók mindegyikére hagyatkozni. Egy megnyugtatóan okos okfejtés látott napvilágot (s aligha becsülhető le a

⁵⁵⁵ Lovas István Napi sajtószemléje, Magyar Nemzet, 2002. november 5.

⁵⁵⁶ A Hegedűs-családban az apa is, fia is így, rövid o-val írja a nevét. A balliberális sajtóban (így a Népszabadságban is) helytelenül, hosszúval írják. Ebben az esetben az idézeteknél eltekintettem a betűhűségtől – VDGy.

⁵⁵⁷ Népszabadság, 2002. április 23.

jelentősége, hogy ugyancsak a Népszabadságban), nem akárhik tollából: Kis János, az SZDSZ egykori alapítója és első elnöke, valamint Sólyom László, az Alkotmánybíróság első (MDF-delegálta) elnöke közösen jegyezte *Az alkotmány és a szólásszabadság* című írást⁵⁵⁸. Páratlan párosítás a magyar politika törzsi háborús tájain: ama szinte példátlan esetek egyike (ha nem az egyetlenje), amikor a fontos ügyben megnyilvánuló, nevezetes személyiségek igazságát nem kell törzsi hovatarozásuk és elfogultságuk szerint mérlegelni (elfogadni vagy elvetni). Amihez Kis és Sólyom egyszerre adja nevét, azt úgy kell tekintenünk, mint a törzsi kötődések fölé emelkedett igazságot: a nemzet egésze iránt érzett felelősség abszolút megnyilvánulását.

Márpedig e felelősségérzet szerint egyszerre több minden miatt is aggályos volt a kormánynak az a törekvése, hogy megváltoztassa a gyűlöletbeszédet érintő hatályos jogszabályt, s ezzel elébe menjen a „demokratikus érzelmű közönség” ama óhajának, hogy „a szólásszabadság oltalma alatt” visszatérő rasszista megnyilvánulásokat szigorúan büntesse. A hatályos szöveget összehasonlítva az új szövegjavaslattal, a szerzők megállapították, hogy a demokrácia alapfeltételének, a szólásszabadságnak korlátozásáról van szó; amelynek kísérletét az Alkotmánybíróság már többször is elhárította különféle döntéseivel.

A szólás szabadsága – szögezték le okfejtésük legelején – elsősorban a népszerűtlen nézetek nyilvános hangoztatását védi. Álláspontjuk szerint nincs olyan gondolat, melynek nyilvános közlését pusztán a tartalma alapján tiltani és büntetni lehetne. Tiltásnak és büntetésnek akkor lehet helye, ha a beszéd mások jogait sértő *cselekvésre* indítja a közönséget, vagy ha ilyen cselekedeteket *közvetlen veszélyét* idézi elő. Nos, a kormányjavaslat éppen azon igyekszik, hogy e feltételek teljesülése nélkül is kiszabható legyen a börtönbüntetés.

A két neves személyiség szerint mielőtt a törvényhozó a büntetőjog – csak végső esetben alkalmazható – fegyveréhez nyúlna, tisztázni kellene, valóban a végső határig jutottunk-e. A külföldi példák arról tanúskodnak, hogy „gyűlöletre uszításon” túlterjeszkedő büntetőjogi védelemnek általában szimbolikus, politikai funkciója van. „Nálunk azonban – állapították meg – pótcslekvésnek tűnik. Ha már az állam nem képes megoldást találni a tényleges társadalmi bajokra, legalább büntető tényállást alkot. Mindig botrányok, de feldolgozatlan és ki nem elemzett botrányok után került elő a büntetés ötlete. Göncz Árpád kifütyülése után, most pedig a ferencvárosi footballhuliganizmusra szánt válaszként.”

Megismétlem: *Mindig botrányok, de feldolgozatlan és ki nem elemzett botrányok után került elő a büntetés ötlete.* Másfél évtizede tart már törzsi háborús rendszerváltozásunk, de arra még sosem szakítottunk közösen időt, hogy a feldolgozásokat és elemzéseket elvégezzük. „Feltárta-e a kormány a közösségek ellen irányuló uszítás, izgatás vagy gyalázkodás okait (hogy ott kezdje a gyógyítást); egyáltalán a szerkezetét, mértékét?” – kérdezte az egykori liberális pártelnök és az egykori alkotmánybírósági elnök, MDF-es delegált. Én – mi – meg azt kérdezhetjük rögtön: feltette ezt a kérdést az elmúlt tizenöt évben bárki is egyáltalán?!

Mérföldkő.

Kis János – és Sólyom László – arra is felhívta a figyelmet, hogy nem igaz az sem: a büntetőtörvénykönyv módosítására nemzetközi elkötelezettségünk lenne. „Senki nem állította, hogy meglévő rendelkezéseinkkel nem tennénk azoknak eleget. Másrészt egyelőre nincs olyan nemzetközi kötelezettségünk, amely az alkotmányos lehetőségeinken túlmenő intézkedésre kötelezne. Alkotmányos lehetőségeink viszont kötelezik a kormányt, amikor nemzetközi tárgyalásokba bocsátkozik vagy kötelezettséget vállal.”

Megismétlem: *Alkotmányos lehetőségeink viszont kötelezik a kormányt, amikor nemzetközi tárgyalásokba bocsátkozik vagy kötelezettséget vállal.* Magyar nemzeti érdeket óvó figyelmeztetés a liberális főideológustól?! S nem kevésbé fontos: aggódása közös egy vitathatatlanul nemzeti érzelmű főalkotmánybíróéval?

⁵⁵⁸ Népszabadság, 2003. október 11.

Megismétlem: mérföldkő. Olyan jelenségek, oly fontos politikai pillanatok voltak ezek, amelyek saját politikai sémáink „feldolgozását”, „elemzését” ugyancsak megkívánják. A szocialisták játszottak a tűzzel: saját szakállukra, saját jó pontokért kötelezettségeket vállaltak, majd pedig teljesíteni igyekeztek őket. A magyar liberálisok azonban óvakodtak segédkezet nyújtani ehhez. Az SZDSZ, úgy tűnt, ezúttal teljesen elfogadta – a pártból azóta kilépett – Kis János (valamint Sólyom László) álláspontját. Pedig semmilyen tekintetben sem volt könnyű dolga: annak hírére, hogy esetleg elmaradhat a törvénymódosítás, újra megmozdultak a zsidó szervezetek. „Mind a Mazsihisz, mind a nemzetközi zsidó szervezetek azt remélik, hogy Magyarország parlamentje megváltoztatja a gyűlöletkeltés szankcionálásának jelenlegi szabályozását. [...] A Mazsihisz alaptalannak tartja azokat a félelmeket, amelyek a véleménynyilvánítás szabadságának túlzott korlátozását látják a törvénytervezet elfogadásában” – derült ki a szervezet sajtóközleményéből.⁵⁵⁹ Kuncze Gábor, az SZDSZ mai elnöke, láthatólag igyekezett pártját távol tartani a mesterséges gyűlölettelenség kétséges akciójától, a törzsi háború újabb – kínálkozó – fejezetétől.

Ettől még persze az antinacionalista törzs nem számolta fel önmagát. A skatulyákon azonban érdemes igazítani egyet.

Második tétel

De valóban érdemes-e? 2003. november közepén az SZDSZ megváltoztatta álláspontját. A törzsi háború természetének megértéséhez érdemesnek tűnik utánaeredni, mi minden vezethetett a váratlan fordulathoz: milyen tényezők alakíthatják közös jövőnket?

*Ifjabb Hegedűs Loránt felmentése*⁵⁶⁰

Pár nappal előbb másodfokon felmentették ifj. Hegedűs Lorántot a közösség elleni izgatás vádja alól. „Sértő, meghökkentő és aggodalmat keltő lehet, de a MIÉP kerületi lapjában megjelent cikk nem uszított erőszakra” – így foglalta össze a Népszabadság a Fővárosi Bíróság (Fővárosi Ítéltábla) jogerős felmentő ítéletét. „A fordulat még a vádlottért szorító közönséget is meglephette, hiszen a büncselekmény hiányában ártatlanná nyilvánított lelkeszt hívei a vállukon vitték ki a teremből” – tette hozzá a lap.⁵⁶¹

Szocialisták: az első hangütés

„Erős érzelmeket kelthetett az ítélet az MSZP elnökében is, aki sajátos módon a Magyar Köztársaság külügyminisztereként is jegyzett állásfoglalásában megdöbbenésének adott hangot, s szorgalmazta a gyűlöletbeszéd elleni törvény mielőbbi elfogadását.”⁵⁶²

Külső nyomás: Mazsihisz

„Mélységes felháborodással értesültünk a bíróság felmentő ítéletéről” – mondta a döntés után Heisler András, a Mazsihisz elnöke és Zoltai Gusztáv, a szervezet ügyvezetője. Hozzáadték:

⁵⁵⁹ Magyar Nemzet, 2003. október 25.

⁵⁶⁰ Ifj. Hegedűs Loránt ügyével – zsidóellenességével – bővebben foglalkozom a Törzsi trilógia Második könyvének („Antiszemiták” és „idegenszívűek”) I. részében, az „Antiszemita” példatár című fejezetben.

⁵⁶¹ Népszabadság, 2003. november 7.

⁵⁶² Népszabadság, 2003. november 7.

amennyiben jogi lehetőségeik itthon kimerülnek, kénytelenek lesznek nemzetközi szintre vinni az ügyet. Követeljük a magyar kormánytól, az igazságügyi szervektől, hogy a magyarországi zsidóság hathatós védelmét biztosítsák, csakúgy, mint minden állampolgárét.⁵⁶³

Külső támadás a rasszisták részéről

Kertész Ákostól a Hetekben (ahogy a Magyar Nemzet kiváló publicistája, Csontos János írta) megkapta a magáét – érdemtelenül – Fodor Gábor is, aki menten „a szép szőke herceg, a rokonszenves jó családból való, humanista eszméken nevelkedett vidéki úrifü” lett, csak mert idejétmúltak tartott eszményei miatt nem akart buzogánnyal fellépni a gyűlölködők ellen. Kertész szerint Fodornak már csak életkora okán is „fogalma sincs erről az egészből”.⁵⁶⁴

Figyelmeztetés az SZDSZ-nek: kiket képvisel

„A gyűlöletbeszédre vonatkozó büntetőjogi cikkelyek szigorítása mellett ugyanolyan nyomós érveket lehet felsorakoztatni, mint ellene” – írta Kende Péter történész. – „Egy ilyen természetű ügyben, amely a közvélemény széles szeleteit megmozgatja, egy politikai pártnak – s itt az SZDSZ-re gondolok – a maga álláspontját, úgy gondolom, nem a vitában megszólalók szellemi presztízse szerint kell meghatározni, hanem annak alapján, ami neki mint politikai tömörülésnek létjogosultságot ad, más szóval azt figyelembe véve, hogy mit gondolnak erről a dolgról azok, akiket képvisel.”⁵⁶⁵ (Megjegyzés: kurziválás az eredetiben. Aligha lehet itt más következtetésre jutni, minthogy Kende a zsidóság képviseletére gondolt – VDGy.)

Balliberális közhangulat

Két országos napilapban közéleti szereplők és magánemberek fizetett hirdetésben tiltakoztak ifj. Hegedűs felmentése ellen. A 84 aláíró a hirdetés szövege szerint az ítéltábla döntése „azt üzeni a magyar társadalomnak, hogy a gyűlölet, a kirekesztés, a rasszizmus és az antiszemitizmus legitim, összeegyeztethető eleme a hazai közéletnek”.⁵⁶⁶ (Érdekességgéppen: a Magyar Nemzet a Népszavára hivatkozva „mintegy 300” aláíróról beszélt.)⁵⁶⁷

Tamás Gáspár Miklós filozófus támadása a bíró és a bíróság ellen

„Ki az utcára, demokraták! Ki az utcára, antifasiszták! Ki az utcára, rendes emberek!” – mozgósította olvasóit a Magyar Hírlap november 10-ei számában a filozófus. Mivel a bíró úgy ítélte meg, hogy a per tárgyává vált Hegedűs-írás nem hívott föl erőszakos cselekedetre, ezért nem tekinthető tettelegességre való uszításnak, Tamás arra a következtetésre jutott, hogy „a bíró szint vallott: alpári és otromba antiszemita gúnyolódásra ragadtatta magát”; a bírák „jelentős része” pedig „ahhoz a felső középosztályhoz tartozik, amely cigányellenes, nőellenes, homofób, idegengyűlölő, antiszemita, és mélyen lenézi a kitaszított szegényeket”. A sajtóban – a balliberálisban is – számosan „gyűlöletkeltőnek” nevezték a filozófus szavait. Szalai Erzsébet szerint „Ez a jelzősorozat szinte túltesz az ötvenes évek hírhedt plakátján: kövér, visszataszító külsejű, szivarozó tőkés.”⁵⁶⁸ Tamás megingathatatlan volt. A vele készült

⁵⁶³ Magyar Nemzet, 2003. november 7.

⁵⁶⁴ Idézi: Csontos János, Magyar Nemzet, 2003. december 1.

⁵⁶⁵ Népszabadság, 2003. november 20.

⁵⁶⁶ Népszabadság, 2003. november 10.

⁵⁶⁷ Magyar Nemzet, 2003. november 11.

⁵⁶⁸ Népszabadság, 2003. november 27.

interjúban kijelentette: „Nem lehet a valóságról beszélni.” „Senki sem cáfolt meg eddig. Bírálóim úgy tesznek, mintha nem is Magyarországon élnének.”⁵⁶⁹

Eörsi István író-újságíró támadása és kettős mércéje

„Lomnici Zoltán beállítottságát mi sem jellemzi jobban, mint hogy [...] a »gyűlöletbeszéd« kategóriájának égisze alatt egy kalap alá vonja ifj. Hegedűs Loránt és Tamás Gáspár Miklós megnyilatkozásait. [...] Nyilvánvaló ugyanis, hogy a különféle »gyűlöletbeszédek« stílári kategóriák, nem pedig tartalmi kritériumok alapján ítéli meg. [...] A főbíró úr szerint egyre megy, hogy valaki a galíciaikat gyűlöli-e rasszista indulattal, vagy a rasszizmust gyűlöli. [...] Szerintem léteznek nyomorító és humánus gyűlöletek.⁵⁷⁰ (Megjegyzés: *íme, a kettős mérce egyik tápláló gyökere* – VDGy.)

A miniszterelnök nébutítása

A Legfelsőbb Bíróság és az Országos Igazságszolgáltatási Tanács elnöke, Lomnici Zoltán (november 11-én) felhívásban fordult az államfőhöz, a kormányhoz és a parlamenthez, kérve, hogy ítélik el a bírák alkotmányos jogait sértő megnyilvánulásokat. Medgyessy Péter szokatlan sietséggel, még aznap válaszolt:

„A köztársaság miniszterelnökeként mélyen hiszek a demokratikus Magyarország törvényeiben, a hatalmi ágak szétválasztásában, az igazságszolgáltatás függetlenségében. Felelősségem ugyanakkor elsősorban a köztársaság polgáraival szemben van. (Magyarán: *ha választanom kell a populizmus és a törvény, a politikai, hatalmi célszerűség és a jog között, akkor az előbbit választom. Éppen fordítva, mint Kis János, aki szerint: ifj. Hegedűst „a hatályos magyar jog alapján nem lehet elítélni”*⁵⁷¹ – VDGy.) Mert a törvények vannak az emberekért, és nem az emberek a törvényekért. A jogállami Magyarországon, abban az országban, amelyben én hiszek, a társadalom nyugodt és csendes többségének megvetése sújtja a gyűlöletkeltés, a kirekesztés, az antiszemitizmus, a cigányellenesség megnyilvánulásait. Magam mélységesen elítélem az ilyen szélsőséges eszmék terjesztőit. Azokkal értek egyet, akik készek cselekedni a gyűlölet ellen.” (Magyarán: *ha én mélységesen elítélem a szélsőséget, akkor én nem lehetek szélsőséges; ha én nem vagyok szélsőséges, akkor az a szélsőséges, akit én elítélek. Akit én nem ítélek el, az nem szélsőséges: az nem gyűlölködik, hanem a gyűlölet ellen cselekszik. Mint T. G. M.*)

Bárándy Péter igazságügy-miniszter önellentmondása

A Legfelsőbb Bíróság elnökével tartott közös értékelése során Bárándy Péter azt nyilatkozta a Magyar Nemzet kérdésére, hogy „nem helyes, ha egy közíró stílusát minősítjük, és egy szabad gondolkodó azt ír, amit akar”.⁵⁷² (A „nemzeti” napilap fel nem tett kérdése: 1. „Hegedűsre is vonatkozik?” 2. „Akkor mi szükség a törvénymódosításra?” – VDGy)”)

Belőttek az ifj. Hegedűst felmentő bíró ablakán

A hírről a Magyar Nemzet számolt be. Értesülései szerint „az eset közvetlenül az ítélethirdetés után történt, az ügyben a rendőrség vizsgálatot kezdett”. A támadásról további részleteket nem sikerül megtudniuk, mivel „a Fővárosi Ítéltáblán és az Országos Igazságszolgáltatási

⁵⁶⁹ Népszabadság, 2003. november 22.

⁵⁷⁰ Eörsi István: A tekintély feltételei, Népszabadság, 2003. november 21.

⁵⁷¹ Kis János: A bírói döntéstől a törvény fölötti döntésig, Élet és Irodalom, 2003. november 20.

⁵⁷² Magyar Nemzet, 2003. november 14.

Tanácsnál (OIT) is teljes hírzárlatot rendeltek el.”⁵⁷³ Lomnici Zoltán felhívással fordult a közvéleményhez, mondván, hogy a bíróságok elleni támadások nyomán megszorodtak a bírák elleni támadások. A Népszabadság válaszul olyan cikket közölt, amely a bírák elleni támadások mögött véletlen köfelverődést, rablást és hasonlókat gyanít. Egy újabb közleményében az OIT tiltakozott e tekintélyromboló sajtómegnyilvánulás ellen...

Besegítés a másik oldalról

A Hegedüs-ellenes hangulatot – és ezzel közvetve a közhangulat „gyűlölettvénny” pártoló oldalát – támogatta a „nemzeti” törzsből Bogárdi Szabó István református püspök, amikor bocsánatkérésre szólította fel ifj. Hegedüs Lorántot. „Semmi rothadt beszéd a ti szátokból ki ne származzék” – idézte az apostoli szavakat, az egyházi méltóság, aki szerint „a református egyház jó híre megrendítő módon besározódott”.⁵⁷⁴ *(Megjegyzés: 1. Bogárdi id. Hegedüs Loránt püspök ellenlábasa, és egyben követője a dunamelléki református egyházkerület élén. 2. Ifj. Hegedüs kijelentette, hogy nem kér bocsánatot. A Népszabadság „úgy tudja: ifjabb Hegedüs arra hivatkozva nem akarja megkövetni azokat, akiket megsértett, hogy a Rekeszd ki című cikkben szereplő gondolatokat, illetve sorokat Németh Lászlótól, Szabó Dezsőtől, valamint Prohászka Ottokártól vette; az ő nevükben azonban nem kérhet bocsánatot senkitől.”⁵⁷⁵ Személyes érdeklődésemre id. Hegedüs úgy tájékoztatót, hogy Szabó Dezsőék – és nyomukban ifj. Hegedüs – a „galíciai jöttmentek” kifejezést nem a zsidóságra, még csak nem is általában a Galíciából bevándoroltakra értették, hanem éppen a vörös terror Szamuely Tibor-féle alakjaira, „akik között csak azért akadt egy nem zsidó, hogy legyen aki szombaton is aláírja a halálos ítéletet” – VDGy.)*

Alku a szocialistákkal

Lendvai Ildikó, az MSZP frakcióvezetője a Szabad tanácskozás című fórumon (2003. november 8-án) bejelentette, hogy „pártja tárgyalásokat kezdeményez az SZDSZ-szel a gyűlöletbeszédéről szóló törvényről”. Ugyanezen az fórumon Fodor Gábor (SZDSZ) úgy vélte, „Tudnunk kell elviselni a számunkra vitatható, visszataszító nézeteket is”, Gusztus Péter (SZDSZ) pedig „nemzetrontó antiszemita jöttment”-nek nevezte ifj. Hegedüs Lorántot; igaz, azt is kinyilvánította, hogy nem ért egyet a kormány benyújtotta jogszabály-módosítással.⁵⁷⁶

Nemcsak a jobboldalnak fenyegetés

„[...] ha a törvény ilyen jellegű lesz, akkor sok baloldali radikális értelmiségi is bajba kerül, többet jár majd bíróságra, mint a katedrára.”⁵⁷⁷ (Lánczi András)

„[...] az előterjesztés miatt azok is a vádlottak padjára kerülhetnének, akik az antiszemitizmus és rasszizmus elszánt ellenfelei.”⁵⁷⁸ (Fodor Gábor) *(Megjegyzés: az antiszemitizmusnak bizonyára, a rasszizmusnak aligha elszánt ellenfele a Tilos Rádió Barangó művésznévre hallgató műsorvezetője, akinek a 2003. karácsony szentestéjén elhangzott nevezetes „fohásza” nyomán – „Kiirtanám az összes keresztényt” – az ügyészség valóban nyomozást indított közösség elleni izgatás címén. Ő lehetett volna a szocialista csapda első – akaratlan – „liberális” áldozata. – VDGy.)*

⁵⁷³ Magyar Nemzet, 2003. november 28.

⁵⁷⁴ Népszabadság, 2003. november 20.

⁵⁷⁵ Népszabadság, 2003. november 21.

⁵⁷⁶ Magyar Nemzet, 2003. november 10.

⁵⁷⁷ Magyar Nemzet, 2002. dec. 7.

⁵⁷⁸ Népszabadság, 2003. november 20.

„Hazánkban nincsen – nem jogi, kulturális garancia arra, hogy – a rasszistákra tekintettel szigorított jogszabály alapján – egy új kurzus ne akasszon pert például Tamás Gáspár Miklós nyakába.”⁵⁷⁹ (Schiffer András) *(Megjegyzés: a foglalkozására nézve ügyvéd a „kulturális garancia” hiányolásával mintha úgy vélné, nem működik eléggé a kettős mérce, a „politikai-lag korrekt”. A következő példa őt igazolja. – VDGy.)*

„Orbán Viktor pert nyert Juszt ellen. Juszt László megsértette Orbán Viktor jó hírnevéhez, becsületéhez, emberi méltóságához fűződő személyiségi jogát azzal, hogy a Népszava 2002. október 28-i számában *A megbékélés napja* című cikkében azt a sértő kijelentést tette Orbánra, hogy zsidózik – döntött tegnap jogerős ítéletében a Fővárosi Bíróság.”⁵⁸⁰ Juszt ezt írta: „Az, hogy Orbán és Kövér zsidózik egy-egy kiadósat, hogy még mindig nem látták be: nem az utca a politika tere, nem lep meg.” *(Roppant figyelemre méltó, hogy az újságíró jogi képviselői azzal védekeztek, hogy a ‘zsidózik’ ige egyáltalán nem pejoratív, illetve a ‘zsidósítás’ tartalmilag nem írható körül és nem egyenlő az antiszemitizmussal. De ha lehet fokozni, még ennél is figyelemre méltóbb – sőt, a jogállamiság tekintetében, a kettős mérce és az A-fegyver használatának visszaszorítása szempontjából éppenséggel megnyugtató –, hogy a bíróság kerek-perec elutasította a képtelen védekezést, és leszögezte: a zsidósítás nagyon is pejoratív közlés, azt jelenti: valaki ellenségesen, bántón, megalázón emlegeti a zsidóságot, illetve magában foglalja, hogy aki zsidózik, az antiszemita. Megállapították: az eljárás során Juszt nem tudta bizonyítani kijelentéseinek valóságtartalmát. S tegyük hozzá: Kövér László, személyiségi jogi perben, első fokon ugyancsak nyert már Juszt ellen – VDGy.)*

SZDSZ-álláspont: változás is, meg nem is

Kuncze Gábor közölte, hogy az SZDSZ továbbra is fenntartja álláspontját, amely szerint a javaslat indokolatlanul korlátozza a szólásszabadságot, azonban új helyzetet teremtett az ifj. Hegedűs Loránt református lelkészt felmentő bírósági döntés. Az SZDSZ elnöke azt javasolta pártja képviselőinek, hogy szavazzák meg a gyűlöletbeszédről szóló törvényt, azzal a feltétellel, hogy a köztársasági elnök előzetes normakontrollt kér. Ennek érdekében személyes találkozót kért Mádl Ferenc államfőtől. „Politikai és jogi vereség lenne, ha – elfogadása esetén – a jogszabály elbukna az Alkotmánybíróság előtt” – hangoztatta Gusztus Péter a Szabad Tanácskozás című fórumon.⁵⁸¹ *(Megjegyzés: a Lendvai Ildikótól beígért koalíciós találkozóról, annak tartalmáról, a szocialisták esetleges csereajánlatáról nem szivárogtak ki hírek – VDGy.)*

Folytatódhat ifj. Hegedűs pere

A Magyar Hírlap november 27-i híre szerint a Fővárosi Fellebbviteli Főügyészség bekérte az ifj. Hegedűs Loránt ügyében indult büntetőper valamennyi iratát az első fokon ítélezett Fővárosi Bíróságtól. A lap az egyik fellebbviteli ügyésztől úgy értesült, hogy tanulmányozzák a bekért iratokat és vizsgálják a rendkívüli jogorvoslat lehetőségét – vagyis, hogy megkérjék a Legfelsőbb Bíróságtól a jogerős felmentő vizsgálat felülvizsgálatát.

A szavazás

Az Országgyűlés 184 szavazattal, 180 ellenében módosította a büntető törvénykönyvet. A változtatás legfontosabb eleme, hogy a közvetlen erőszak kiváltásának veszélyét magában hordozó „uszítás” kifejezést egy tágabbra: az „izgatásra” cserélte fel. Az SZDSZ-ből tíz

⁵⁷⁹ Uo.

⁵⁸⁰ Magyar Nemzet, 2003. december 5.

⁵⁸¹ Magyar Nemzet, 2003. november 10. és 11.

képviselő nem szavazta meg a szigorítást. Ha tehát az ellenzék teljes létszámban lett volna jelen, a szigorító törvénymódosítás nem mehetett volna át. A nagyobbik ellenzéki pártból, a Fideszből kilencen, a kisebbségből, az MDF-ből heten (!) nem voltak jelen a voksoláskor. Pedig a módosítást ellenző szabad demokraták egyikének, Gusztus Péternek (és tegyük hozzá: a Népszabadságnak) még arra is volt gondolja, hogy a szavazás reggelén a legolvasottabb és legmértvadóbb napilapban figyelmeztessen: „A jogszabályt követelő választói közönség [...] olyan szabályozás megalkotását várja a kormánytól, mellyel minden kellemetlenül ijesztő, félelmet kiváltó megnyilvánulás egyértelműen és biztosan büntethetővé válik. E választói igény kielégítése nem csupán jogtechnikailag lehetetlen, de nem is lenne helyes ilyen »törvényeket« alkotni. A nagyközönség természetesen azt is szeretné, ha a kormány egyre több pénzt osztana szét, bizonyos helyzetekben mégis az a helyes, ha a kormányzat a választók elé áll, és megmondja: nem tudja kielégíteni ezt az igényt.”⁵⁸² A szocialisták közül senkit nem győzött meg a fejtegetés – és az SZDSZ-es kormánytagok közül sem.

Az előzetes normakontroll

Mádl Ferenc köztársasági elnök nem írta alá a „gyűlöletbeszéd-törvényt”, vagyis a büntető törvénykönyv módosítását. December 22-én előzetes normakontrollt kért az Alkotmánybíróságtól. Indoklásából kiderül, „veszélyt lát abban, hogy a bíróságok az alkotmányosnál nagyobb mértékben korlátoznák a véleménynyilvánítás szabadságát”. Meglátása szerint „a gyűlöletkeltő beszéddel szemben – ha nem veszélyeztet alapvető jogokat – elsősorban nem a tárgyalótermekben, hanem a nyilvánosság előtt, vélemények ütköztetésével kell megküzdeni”. Ugyanezen a napon a köztársasági elnök egy másik törvényre is előzetes normakontrollt kért, a közkedvelt néven „lex Szász”-ra, mondván, „egy jogszabály nem arra való, hogy személyi kérdéseket rendezzen”. Gyurcsány Ferenc akkori sportminiszter, Medgyessy miniszterelnök „megmondó embere” az aláírás megtagadását a jobboldali árnyékállam megnyilvánulásának minősítette.⁵⁸³ A magyarországi zsidóság „aggodalommal és csalódással értesült” arról, hogy „a Magyar Köztársaság legfőbb közjogi méltósága megakadályozta a gyűlöletbeszéd büntethetőségét biztosító büntetőtörvénykönyv-módosítás életbe léptetését” – tudatta a Mazsihisz.

Következtetés

Kuncze Gábor pártelnök és a frakció álláspontjának megváltozásával az SZDSZ-ben (vagy azt is mondhatjuk: az SZDSZ-en) győzedelmeskedni látszik ugyanaz az elvtelen, politikai pragmatizmus, amely Medgyessy ügynökmúltjának kiderülésekor is – az első, ösztönös és őszinte reakció, a bizalom azonnali megvonása után – működésbe lépett. E tény megítélésekor tanácsos figyelembe venni azt a politikai-közéleti környezetet, amelyben az SZDSZ létezni kényszerül, s amelynek legfontosabb tényezőit, hatásait az imént sorra vettük. E környezet – elsősorban is a szocialisták gátlástalan, demagóg önérték-érvényesítése, s csak másodsorban a szabad demokraták által „képviseltek”(Kende Péter) nyomása – egyelőre meghátrálásra kényszerítette a pragmatikus liberálisokat, ennél fontosabb azonban, hogy a felismerésig visszavonhatatlanul eljutottak: a szocialisták módján nem lehet gyűlöletteleníteni a törzsi háború sújtotta társadalmat, főleg nem féldalasan, felemásan.

Márpedig a közös élet jobbításának (berendezésének) lehetősége és reménye nem lehet meg az új és valódi felismerések, ezek magunkhoz engedése nélkül. Haszonleső politikusok és humanista gyűlölködők egyként azon szorgoskodnak, hogyan lehetne az akárhogy is, de (a magyar hírlapos Hell István-féle kirekesztőkkel szemben) *önvédelemből jöttmentező* lelkészre

⁵⁸² Gusztos Péter: Jó politika – vagy rossz törvény. Népszabadság, 2003. december 8.

⁵⁸³ Népszabadság, december 23.

ráhúzni a vizes lepedőt, ám jóval kevesebbet törődnek azzal, miképp lehetne a társadalom számkivetettjeinek, kilátástalanjainak gyorsan szaporodó számát, s a körülöttük gerjedő nagy feszültséget számottevően csökkenteni. Márpedig jókora fényűzés kilátástalan tűzoltásokra ennyi időt és szellemi energiát pocskolnia ennek az országnak; kivált, ha semmit nem foglalkozik a tűz keletkezésének kutatásával, az igazi tűzfészek (okok, körülmények) fel-számolásával.

S ha van fogékonyságunk a felismerések befogadására, reményünk is van arra, hogy figyelmünket a határon túli felismerésekre és tendenciákra fordítsuk. „Az antiszemitizmus már most sem képes akkora romboló erőt felmutatni, mint akárcsak pár évvel ezelőtt” – állítja Serge Klarsfeld francia náciavadász, és később hozzáteszi: „Amit mi most Nyugat-Európában az antiszemitizmus élénküléseként érzékelünk, valójában az már valami új jelenség. Ez már nem igazán a szélsőjobboldalhoz köthető »történelmi« vagy »klasszikus« antiszemitizmus. A korunkban tapasztalható antiszemitizmus ugyanis egyértelműen az iszlám fundamentalizmus-ból fakad, túlnyomórészt annak műve.”⁵⁸⁴

Nem akarok úgy tenni, mintha nem tudnám: bármiféle iszlám fundamentalizmus nélkül is van zsidógyűlölet, zsidóellenesség ebben az országban. De van – és sokkal bőségesebben van – nem-zsidó-gyűlölet és nem-zsidó-ellenesség is. Ám *nincsenek* zsinagógagyújtogatások, nem égnék zsidó iskolák, nem érnek zsidókat fizikai bántalmazások – mindez például Nyugat-Európában elő-előfordul. Az első fokon ítélező bíró úgy vélte, hogy ifj. Hegedűs, mint értelmiségi ember, tisztában volt azzal, hogy a cikkében megfogalmazottak „alkalmasak” a gyűlöletre való uszításra.⁵⁸⁵ Az ifj. Hegedűs elleni elsőfokú ítélet azon a ponton találhatott új elemet, hogy „a lelkész nemcsak ellenérzéseit fejezte ki, de aktív tevékenységre is sarkallt, amikor szó szerinti kirekesztésre szólított fel”.⁵⁸⁶ „Mielőtt ők rekesztenének ki minket” – tette hozzá írásában Hegedűs.

Dantonék, Robespierre-ék óta nincs túl sok értelme azt feltételezni, hogy a humanista és a rasszista gyűlölködés között túl nagy távolság lenne. A „kirekesztés elleni önvédelem” jegyében történt képletes felszólítás és a valóságos tűzgyújtás között azonban érdemes különbségeket találni. A másodfokon ítélező bíró ezt tette. „Sértő, meghökkentő és aggodalmat keltő lehet, de [...] nem uszított erőszakra.” Aki eddig a belátásig szerencsésen eljutott, egy taposóaknát máris semlegesített a törzsi háború hadszínterén. Aki nem, az a megszámlálhatatlan közé telepített még egyet. Amelyik hatalom pedig ereje fitogtatásával leplezi erkölcsi gyengeségét és a politikai haszonlesésre fordítja figyelmét és energiáját, egyenesen az országra hoz rontást, a nemzet koporsójába veri gyűlöletszögeit – még ha közben jóléti rendszer-változásról, a nép boldogulásáról prédikál is.

E pillanatban még nem látni elég tisztán, hányan lesznek a bírák és nem bírák között, akik azon fognak szorgoskodni, hogy az új gumiparagrafus alapján rásüssék az éppen kiválasztottakra – lejárataandókra és félreállítandókra – a közösség elleni izgatás bélyegét. Ma még persze keserű humor, de némi kitartó hisztériakeltés segítségével akár valósággá is válhat az a dilemma, amelyről a Magyar Nemzet publicistája elmélkedik: Ha a vasárnapi szentmisén azt mondja a pap a híveinek, „Legyetek jó keresztények”, nem fogja-e ezt valaki közösség elleni támadásként értelmezni, hiszen „nagy tekintélyű teoretikusok” állítják, hogy „a keresztény kifejezés a mai közbeszédben azt jelenti, hogy nem zsidó”? A bíróság majd mérlegelheti, hogy „bűncselekményt követett el (izgatott), netán csak vétséget (becsmérelt, megalázott), három évet vagy csak kettőt érdemel.”⁵⁸⁷

Ne így legyen.

⁵⁸⁴ Népszabadság, 2003. november 27.

⁵⁸⁵ Népszabadság, 2003. november 6.

⁵⁸⁶ Népszabadság, 2002. december 9.

⁵⁸⁷ Ugró Miklós: Gyűlöletbeszéd-hiba. Magyar Nemzet, 2003. december 10.

Bár ennek veszélye, kétségekívül, megvan. De előfordulásának kockázata, gyakorisága lényegesen csökkenthető: ha Kis János és Sólyom László módján nem sajnáljuk a fáradságot – és tegyük hozzá: elég bátrak leszünk – ahhoz, hogy egymás megsegítésére (a politikai haszonlesők és a szellemi rövidlátók ellenében) átlépjünk a törzsi határokon.

Harmadik tétel

A legújabb kori magyar történelemben példátlan, hogy a parlament egy alulról jövő civil kezdeményezés jelöltjét válassza meg államfőnek – hangzott el a Védegylet sajtótájékoztatóján, miután Sólyom László lett a magyar köztársaság új elnöke. Mint ismeretes, éppen e civil szervezet javasolta őt elsőként – 2005 februárjában – államfőnek. A szervezet munkatársa szimbolikus gesztusnak nevezte győzelmét, „amely azt üzeni a társadalomnak, hogy van átjárás az 1990 óta mesterségesen kreált, 2002-ben pedig elmélyített szellemi törésvonalakon”.⁵⁸⁸

⁵⁸⁸ Népszabadság, 2005. június 8.

MAGYAR ÉLET A XXI. SZÁZADBAN?

A nemzeti kiegyezés értelméről, esélyéről

Játsszunk el a gondolattal: vajon mit veszítettünk azzal, hogy rendszerváltozásunk – egyebek mellett – a nevezetes négy igenes népszavazással kezdődött? Hogy Pozsgay Imre nem lehetett köztársasági elnök? Hogy a nemzeti baloldal megerősödésére olyan szerény mozgásterek és esélyek maradtak?

E szerény esélyeket mindenesetre tovább csappantotta Antall József pártelnöki politikája, aki annak érdekében, hogy az MDF markánsan megkülönböztessék az egykori baloldaltól (elvtársaktól), távol tartotta a fórumot ennek nemzeti szárnyától is. Bíró Zoltánnak, az MDF első (ügyvezető) elnökének, Pozsgay első számú politikai küzdőtársának a fórumból való távozásával a Nagy Vesztes politikailag végképp marginalizálódott. Tett még egy kudarcos kísérletet a nemzeti baloldal összefogására, midőn az MSZP-ből kilépve saját pártot alapított: a Nemzeti Demokrata Szövetség (NDSZ) azonban nem tudott beleszólni a soron következő (1994. évi) országos választásokba, s ez egyaránt megpecsételte párt és alapítója sorsát.

Antall visszaigazolódott törekvése (az MDF nyeri az első szabad választások), valamint a pártalapítás sikertelensége mindenesetre azt sejteti, hogy a nemzeti baloldal térnyerése ellen számottevő erők hatottak-dolgoztak. Az ország egyik „fele” („jobboldala”) a baloldal tagadásában kereste a maga világos önazonosságát, nem tudott és nem kívánt éles különbséget látni a Pozsgay- és Bíró-féle, valamint a Horn- és Kovács-féle szocialisták („kommunisták”) között. Az ország másik „fele” („baloldala”) pedig a pragmatikus folytonosságban, a „megőrizve meghaladni” jelszavában találta meg önmagát és jövőjét, vagyis megszabadult (megszabadította magát) a tarthatatlan és menthetetlen szocialista (kommunista) lózungoktól („dolgozó nép”, „mindenki munkája szerint részesedik a közjavakból” stb.), de nem tagadta meg múltját (olyannyira nem, hogy volt karhatalmistát és volt titkosszolgálati tisztet jelölt és választott miniszterelnöknek – no meg belügyminiszternek s egyebeknek), ugyanakkor kiváltképp gondja volt rá, hogy az egykori társadalmi tulajdonból minél többet megkaparintson magának. (Hogy a rend – s a feledékenységre hajló történelmi emlékezet – kedvéért ismét idézzem Horn Gyulát: „*A feladat a pártvagyon minél nagyobb részét átmenteni. És úgy továbbvinni, hogy a pártjelleg eltűnjön, de a Párt rendelkezésére álljon!*” Az MSZMP KB 1989. július 23-24-i ülésén elhangzott beszédből.)

Pozsgayék tehát magukon viselték a baloldaliság bélyegét, anélkül, hogy a baloldal internacionalista és antinacionalista szárnyához (pontosabban: törzséhez) hasonlóan bármi belpolitikai (nem kevésbé: materiális) hasznot húztak vagy húzhattak volna belőle. De nemcsak a belső, hirtelen a külső erkölcsi, politikai (netán anyagi) támogatások is teljesen elmaradtak. Hirtelen, de valószínűleg mégsem váratlanul, a mából visszatekintve legalábbis azt mondhatjuk: magától értetődően. A Nyugat igazi (de mindenképp legerősebb és legmélyebb) indítékát: a gazdasági terjeszkedést, hódítást tekintve maradéktalanul logikusnak kell ítélnünk, hogy Nyugat Nagy Demokratái előtt a kései Kádár-korszak legnépszerűbb politikusa – akit ugyanők hajdan kézről-kézre adtak – egyszeriben kegyvesztetté vált; ellenben Horn Gyulát, az egykori kétségtelen karhatalmistát, a fegyvertelenek-ártatlanok százait lemészároló sortűzek korszakának emblematikus figuráját a mai napig nem győzik dicsőíteni, s nem csak hogy kitüntetésekkel halmozzák el, de még kitüntetést is neveznek el róla!

Mindez tehát amiatt tekinthető teljesen logikusnak, mivel a valódi nemzeti baloldal már alapelveiből, eszményeiből következően is a nemzetközi (multinacionális) tőke lehető legnagyobb ellensége. Az (individualista, nem-nemzeti) liberálisoktól és az internacionalista szocialistáktól a nemzetközi tőke oda nyargal, ahová tetszik, s jószerivel azt csinálja, ami

éppen tetszik. A jobboldal aggódik esetleg a nemzet meggyengülése, a nemzeti vonások elhalványodása vagy elvesztése miatt, de mégsem „született” ellensége a haszonleső tőkének. Olyan eszmei-politikai csoportosulás, amelyiknek egyszerre fáj a nemzet gyengülése és a tőke túlhatalma, lényegében egy van, s ez a nemzeti baloldal.

De hol van ez a nemzeti baloldal?

Részen Pozsgay körül, jószerivel minden tömegbázis nélkül. Szellemi (értelmiségi) bázisa ettől még van: ez bebizonyosodott a 2002. év országos választásokat megelőzően (március idusán), amikor a MAGYAR ÉLET A XXI. SZÁZADBAN címmel tartott konferencia zsúfolásig megtöltötte a budapesti Kongresszusi Központ hatalmas előadótermének széksorait, olyan „nevek” részvétele mellett, mint Bíró Zoltáné, Csoóri Sándoré vagy a Püski házaspáré. Csakhogy ezt az értelmiséget szinte egy emberként jellemzi: irtózik mindenféle radikális hangütéstől. Álláspontja ettől még a mai politikai-gazdasági elit – s főképp a baloldali-liberális elit – számára a lehető legradikálisabb, ám ez önmagában eddig nem bizonyult elégségesnek a bázisteremtéshez.

A törzsi háború harsonás közege inkább a Csurka-féle hangoknak, megnyilvánulásoknak kedvezett. Az olyan kiváló képzettségű, nemzeti elkötelezettségű közgazdász, mint amilyen példának okáért Csath Magdolna, semmivel nem kisebb ellensége az elnyomó nemzetközi tőkének, mint Pozsgay és köre, mivel azonban nézetei terjesztésének legalább esélyt kívánt adni, Csurka és a MIÉP mellett kötött ki. S nem egyedülként. Az elmúlt bő évtizedben – részben amiatt, mert a rendszerváltozás a baloldal tagadásából merítette szellemi-erkölcsi erejét, részben pedig a törzsi háborúság markáns jelenvalósága miatt –, akármily különös, de Csurka István szélsőjobboldalinak tekintett pártja volt a nemzeti baloldal legfőbb gyűjtőhelye. (Amiből az is következik, hogy e párt – vagy akár Csurka István – jobboldaliságáról csak elemeiben, megszorításokkal beszélhetünk; így viszont már annál alaposabb okkal.)

Nos, milyen is lesz – milyen is lehet – a XXI. század Magyarországa? Milyennek képzei a témának – mint láttuk – komoly konferenciát szentelő nemzeti baloldal? Pontosabban: ennek egyik szellemi vezére – ideológusa –, Pozsgay Imre? Legyen-e, lehet-e nemzeti kiegyezés? Létezhet-e sajátosan magyar út – harmadik út? Alább idézendő és elemezendő előadása ezeket a kérdéseket járja körül. A 2002. március 16-án elhangzott beszédét mellesleg szabadon (papír nélkül), ugyanakkor szinte „nyomdakészen” adta elő; ami azonban az esélylatolgatások szempontjából sokkal lényegesebb: „egyetemi tanár”-ként. A mérsékelt nemzeti baloldal vezérének háta mögött egyetlen politika szervezet sem lelhető fel, amely kedvezőbb széljárásban egyáltalán növekedésnek, terjeszkedésnek indulhatna.

*

Mindenekelőtt: van-e esély a Pozsgay Imre-féle nemzeti bal és az Orbán Viktor-féle (Fidesz-féle) nemzeti jobb „kiegyezésére”, szoros együttműködésére? Minden jel szerint: van. A szóban forgó konferencián az Orbán-kormány (s ennek révén a Fidesz) is képviseltette magát, mégpedig a kancelláriaminiszter személyében. Pozsgay „imponálónak” ítélte azt a „rokon-szenves” hangot, ahogy Stumpf István kancelláriaminiszter megfogalmazta „a jövőre vonatkozó gondolatokat”. Mint Pozsgay megállapította, az utóbbi időben a politikai közbeszéd és – érdeklődés középpontjába került a polgári értékrend megteremtésének igénye, a polgári politizálás értékrendjének kialakítása, és az arra való társadalmi ráhangolódás erősítése. „Ez a gondolat nekem is tetszik. 1848 óta minden igaz magyarnak tetszik” – tette hozzá. Ugyanakkor felhívta rá a figyelmet, hogy polgárról csakis ott lehet beszélni, ahol a társadalom önrendelkezésre képes emberek sokaságából áll, és – szerinte – az önrendelkezésre képes embereknek ez a sokasága még hiányzik a mai Magyarországon.

„Rongyra idézték Bibó István szavait, amelyek szerint demokrácia ott van, ahol nem kell félni. Ezt aztán sokszor félre is magyarázták, gondolván arra, hogy a demokrácia civil kurázsit, bátor embereket igényel, s olyanféle kiállást, amely áldozatokkal jár. Bibó István

nem erről beszélt. Ő épp az ellenkezőjéről. Ott van demokrácia, ahol nem kell ilyen megfontolásokat mérlegelnie annak, aki megnyilvánulni, érvényesülni, gondolkodni akar a hazának. Bibó István pontosan a népnek arról a természetéről beszél, amely szerint a nép boldogulni akar, nem pedig napi önfeláldozásban és szakrális viszonyokban élni.”

Ettől eltekintve (vagy ezzel együtt) a nemzeti baloldal és jobboldal egymásra találásához jó alapot nyújt a polgárság elvileg hasonló eszményképe. Pozsgay szerint a polgári értékrend azt jelenti, hogy „benne határozza meg egy nemzet a saját értékeit, benne van a közjó.” De ha benne van a közjó, akkor ezt olyan módon kell a polgároknak előidézni, a polgárosodás feltételeit megteremteni, hogy ahhoz a nemzet minden tagja, előbb vagy utóbb, társulhasson. „Mert mindaddig, amíg a kiszolgáltatottság, a bizonytalanság érzése, a holnaptól való félelem oly sok embernek köti le a figyelmét a mindennapokban, addig az intézmények bizonytalanok lesznek, a kiábrándultság lesz cselekedeteink mozgatórugója.”

Pozsgay (a nemzeti baloldal) úgy látja, az elitista pártpolitizálás kezdettől fogva rontotta s a mai napig rontja e feltételek megteremtésének, a polgárság, s rajta keresztül a nemzet megerősödésének esélyeit.

„Elmaradt a nemzettel folytatott párbeszéd, elmaradt a nemzeti leltár elkészítése, és ezért az előző ötven év örökségét minden nemzedék hurcolja magával, mint a koloncot, a mai napig. Ez véleményem szerint azzal is összefüggött, hogy az új rendszer [...] egy csődbe ment államot kapott örökségül. Egy olyan államot, amely az előző rendszerben a kötelezettségeit olyan mértékben megkötötte, hogy abból kiszakadni akkor már valóban nagyon nehéz volt. Jogom van elmondani, mert 1981-ben a legilletékesebb fórumon mondtam el, hogy mi lesz ennek a történelmi következménye. Bejött ez a következmény: egy csődbe ment állam, amely adósságszolgálatával megbéklyózott gazdaságot kapott örökségül, a privatizáció előérzetének jegyében. Úgy képzelte, hogy saját adósságainak csapdájából úgy szabadulhat ki, ha minél rövidebb időn belül eladja a vagyont az állami vagyont, privatizáció révén. És az ebből származó bevételekkel kezelni fogja az államadósságot [...] Ez rossz számítás volt, mert ehhez le kellett értékelnie a termelői vagyont olyan szintre, hogy azt kótyavetyén el lehessen adni, ezen a kótyavetyén a nemzeti vagyon feletti ellenőrzést kiengedni az ország politikai erői felügyeletéből, a népfelügyeletből.”

Mint leszögezi, neki (s értelemszerűen: a mérsékelt nemzeti baloldalnak) a külföldi tőke ellen nincs kifogása, hiszen a magyar nemzetgazdaság újjáépítésére, fellendítésére is szolgálatba állítható. Csak azt a viszonyt nem tartja elfogadhatónak, amelyben nem ő mondhatja meg, mi a dolga neki Magyarországon, hanem „Ő mondja meg, hogy az én dolgom mi lesz ebben a hazában”. „Ezt a viszonyt kellett volna tisztázni, de akkor ennek a tisztázása a rosszul megkötött alkuk következtében politikai tabuvá vált, mondan, hogy aki ezt így veti fel, ahogyan én is mondom, az a nemzet érdekeit kockáztatja, a nemzet érdekei ellen beszél.” Pozsgay úgy véli, a nemzet tartós megosztottsága, a polgárosodás, a továbblépés akadályozása is innen eredeztethető. Lakitelek után, az MDF első politikai terveiben még ott szerepelt az alkotmányozó nemzetgyűlés gondolata, vagyis az a törekvés, hogy a társadalommal kialakított párbeszédben közösen kell létrehozni a demokrácia intézményeit, „s akkor a demokrácia nem a csalárdságaival és csalafintaságaival, hanem megbízható intézményeivel költözik be közéletünkbe”. De „jöttek a politikai pártok, amelyek diszkvalifikálni óhajtották az MDF-et azért, mert leragadt ennél a „kommunista» gondolatnál. Meg azokat, akik ezeket a gondolatokat dédelgették.”

Pozsgay lát esélyt a „nemzeti egység programjára”. Lát (pontosabban: látott) esélyt arra, hogy az ország előtt álló (2002. évi) választás túlvezet a meglévő ellentéteken, s így lehetőséget arra, hogy „az elmaradt nemzeti megbékélés útján egy újfajta kiegyezés felé tegyünk lépéseket”. Tudja, hogy „liberális fejek” milyen borzongva gondolnak ilyen kijelentésekre, mondván, hogy a politikai tagoltság az egyetlen normális állapota a demokráciának, „aki ezen túl akar lépni, az a demokráciára köp”. Ám úgy véli, ha eredményes nemzet akarunk lenni

Európában, „akkor nem következhet be és nem lehetséges, hogy ebben az országban az ország egyik fele a másikkal polgárháborús hangulatot viseljen. Ez a hangulat nem folytatható, mert bénító, mert sokakat ítélt cselekvésképtelenségre, sokakat pedig a felelősségből való kivonulásra.”

Szerinte „normális demokráciák nemzeti egységen alapulnak”⁵⁸⁹. Vannak szerencsés nemzetek, ahol a nemzetben néhány alapkérdés körül nem folyik vita.

„Nem azért, mert tilos, nem azért, mert szégyenletes, hanem azért, mert nincs értelme. Mert a nemzet összetartozásának közérzlete és ebből származó mindennapi tapasztalata igazolja ezt az egységet. S ha ebből nem kell kilépni, ebből a legvidámabb és a legszínesebb politikai kavalkád kavarodhat, a legkülönbözőbb politikai törekvések érvényesülhetnek, azzal a megszorítással és megjegyzéssel, hogy nemzeti egység közmegegyezéssel alapjainak keresésében jól kell megtaláljuk a témákat. Vagyis a nemzeti szektarianizmus nyavalyájából ki kell lépni.”

Ezzel Pozsgay mintegy kijelölte a megegyezés lehetőségének határait. Ha úgy tetszik, elhatárolta magát a csurkai radikalizmustól. Attól, amelynek jellemzője, hogy „mindenki gyűlöletes számomra, aki nem velem azonos módon gondolja el a holnapot.” Mint fogalmazza, „a Barbi baba ellen a Matyó baba nem alternatíva. A Barbi baba és a vele járó szemét, ízléstelen, lealacsonyító szellemi hordalékkal szemben egy konzisztenciájában, egységében erős, ízlésében emelkedett, ítélőképességében magánál lévő, művelt nemzetre van szükség. Ebben az esetben egy művelt nemzet ellenállóképessége a rontással szemben eredményesebb, mint a ráolvasás”

A nemzet megosztottságán, az ellentéteken való felülemelkedés, a megbékélés esélyének latolgatásakor Pozsgay eljut Németh Lászlóhoz, s vele a harmadik út gondolatához. Mint mondja, „sokan vannak, akiknek ma is rokonszenves ez a gondolat, tőlem se idegen”. Szárszón a nemzeti jobboldal és a nemzeti baloldal, a népi-nemzeti indíttatású erők még párbeszédre voltak képesek, s ez kivezető utat jelentett volna akkor abból a nemzeti megosztottságból. Meggyőződése szerint a jövőbeli társadalmi együttműködés, kooperáció annak megértésén múlik, hogy – az Európa Unióban – a nemzet rákényszerül arra, minden tagja egymással kooperáló legyen. Ennek az együttműködési készségnek az előteremtése azonban csak intézményeken keresztül valósulhat meg, „ehhez államigazgatásra, tisztességes kormányzásra, távlatokban gondolkodni képes államra van szükség”. Az államot valamikor azzal a céllal hozták létre, hogy közösségek messze tekintő érdekei képviselője, érvényesítője legyen. Csakhogy a XX. század viszontagságos történelmének iszonyatos forogtagában – Pozsgay szerint – lesüllyedt a mindennapok színvonalára. Ebben a lesüllyedésben eljutott odáig, hogy az állam maga is a mindennapi politikai küzdelmek tárgya lett, „nem egy nemzet konzisztenciája fölviigázója. Ebben a helyzetben az állam redundáns szerepben van, mondhatnám azt is, hogy elhagyta szolgálati helyét. És amikor ebből a helyzetből kikapaszkodni akar, úgy hiszi, rajtam kell uralkodnia, akkor eredményes lesz és hosszú távú. Nem ez a megoldás. Az állam számára olyan lehetőségeket teremteni, hogy a magyar polgár, a magyar állampolgár ellenőrzése alatt a szolgálati helyén maradjon, és őrizze a nemzet hosszú távú érdekeit, és az erre rendelt eszközöket erre a célra fordítsa, erre a célra használja föl.”

A megosztottságnak tehát, ha úgy tetszik, szerkezeti okai is vannak, jelesül az, hogy nincs megfelelő nemzeti alkotmányunk, a meglévő számos elemet őriz egészen 1949-ből.

Végezetül felvetődik a kérdés: azon túl, hogy jobb és baloldal nehezen talál utat egymáshoz, miért olyan nehéz a baloldali gondolkodású emberek integrációja? Pozsgay szerint

⁵⁸⁹ Már Bibó István is (akire balliberális oldalon ugyancsak sokszor hivatkoznak) az egészséges nemzettudat és a demokratikus politikai rendszer „előnyös” összekapcsolását követelte – miként erre Gángó Gábor irodalomtörténész mutatott rá a Mindentudás Egyeteme előadássorozatában. (Idézi: Magyar Nemzet, 2003. március 22.)

pontosan azért, mert a baloldal történelmének két nagy ügyével nem tudott megbirkózni: az egyik a nemzethez való viszony, a másik a kereszténységhez való viszony. Ezekben az ügyekben a baloldal nem tudta megfelelően tisztázni helyzetét, és nem tudott meggyőző programot adni híveinek ahhoz, hogy azok önmagukat is, meg őket is a nemzet részének ismerjék el. „Ez a nyavalyája az országnak, és ebből kilábalni egyik közeli feladat a jövőre nézve, hiszen ha sok magyart akarunk, akkor nem nézhetjük őket ki, sok magyart ebből, a magyarságérzésből.”

*

Ahhoz, hogy XXI. századunk magyar életének esélylatolgatása ne maradjon torzóban, tegyük fel azt az idevágó kérdést, amiről Pozsgay nem szólt előadásában: miért olyan nehéz nemcsak a baloldali, de a jobboldali gondolkodású emberek integrációja is? A jobboldalt elvileg nem nyomják-nyomasztják azok a terhek, amelyek a baloldalt. A Törzsi trilógiának – a törzsi háború természetrajzának – ugyan nem kijelölt témája a hasonlók hadakozásának, éles ellentétek okainak kutatása. Nem is fogok immár magyarázatot keresni arra a különös és mindmáig feldolgozatlan jelenségre: hogyan lehetséges, hogy a Magyarok Világszövetsége, a magyar nemzet e kétségkívül egyik legjelentősebb jelképe, akárhogy is, de nem az antinacionalista balliberálisok áldozatává vált. Hogyan lehetséges, hogy erdélyi származású vezetői gyűlöletessé váltak nemcsak a nemzeti baloldal jeles képviselői, de a nemzet jobboldalát lényegében talpra állító Fidesz számára is, amely páratlanul drasztikus módszerekkel (pl. a költségvetési pénzek megvonásával) igyekezett térdre kényszeríteni őket.⁵⁹⁰

Ha csakugyan széles nemzeti együttműködést szeretnénk, egyszer erre – ilyesféle kérdésekre – is választ kell találnunk...

⁵⁹⁰ Az első fokú bíróság a Legfőbb Ügyészség és egy magánszemély keresetére 2001-ben megsemmisítette az MVSZ 2000. májusi küldöttgyűlésén hozott határozatokat, s ezzel – bár nem jogerősen – lényegében illegitimé tette a szervezet újonnan megválasztott vezetőségét, élén az erdélyi Patrubby Miklóssal.

ÚJ FOGALMAK, ÚJ ÉRTELMEZÉSEK

A törzsi háborút nem igazi fegyverekkel, hanem szavakkal, előítéletekkel, tévhitekkel vívják, ám a társadalomnak igen nagy területére terjed ki és igen tartósan bizonyul. A különféle bántó s tisztázatlan fogalmakkal való hadakozás lehetetlenné teszi, hogy a két törzs a maga valójában lássa – leginkább alantasnak és könyörtelennek tűnő – ellenségét. Ebben a fejezetben megkísérlem a szóban forgó fogalomrendszer olyan újratemtését, újraértelmezését –, amely lehetővé teszi egyáltalán a kölcsönös megértést, s nyomában a hadviselő felek okos közeledését.

Antiszemita

- Pontatlanul rögzült, hamis értelmezései, egyöntetűen erős negatív érzelmi töltete miatt a szó használata kerülendő.
 - Azokra, akik a zsidókat „fajtajegyeik”, „jellemhibáik”, azaz *származásuk* miatt gúnyolják vagy elmarasztalják; *továbbá* akik feltételezik, hogy saját életük vagy nemzetük sorsának kudarcait, sikertelenségeit mindenek előtt és felett a zsidóság okozza, vagyis *a zsidó faj eluralkodása*; *végül* pedig a zsidóság háttérbe szorítására, kirekesztésére törekcsenek vagy bíztatnak (uszítanak); mindezekre általánosabb értelemben a **fajgyűlölő**, **fajüldöző**, pontosabb értelemben pedig a **zsidógyűlölő** kifejezés használatát javaslom.
 - Azokra pedig, akik csupán úgy vélik, hogy a hazai zsidóságot összességében markánsan (szignifikánsan) más felfogás és törekvések jellemzik, mint a nagyobb közösség nem-zsidó tagjait (ld. pl. egyetemesség, individuális liberalizmus, jobboldal-ellenesség, anti-nacionalizmus; vagy bizonyos pályák és szakmák – történelmi okokból való – előnyben részesítése); tehát az így vélekedőkre a fenti kifejezések egyikének használata sem helyénvaló.
 - Azokra, akik szerint a világ zsidói (pl. a zsidó szervezetek révén) *összefognak*, *összetartanak*; *továbbá* ennek az összefogásnak titkos célja van (a *világuralom megszerzése, fenntartása*) és titkos módja (*összesküvés*); mindezekre leginkább a **zsidófélő**, félig idegen szóval pedig a **zsidófóbiás** kifejezés tűnik a legmegfelelőbbnek. Ugyancsak helyénvaló rájuk nézvést a **démonizáló**, a **rögeszmés**, vagy az **üldözési mániás** kifejezés használata. Ha félelmeiken túl a zsidókkal szembeni általános ellenszenvüknek, gyűlöletüknek is hangot adnak, ebben – de csak ebben – az esetben a **zsidógyűlölő** kifejezés is megilleti őket.
- Azokra azonban, akik csupán úgy vélik, hogy a világ zsidói jobban összefognak, jobban összetartanak, mint a világban szétszóratott más népek leszármazottjai; akik csupán úgy vélik, hogy az amerikai zsidó szervezeteknek erőteljes befolyásuk van az amerikai, s rajta keresztül a világpolitikára; mindezekre a fenti kifejezések közül egyiknek az alkalmazása sem helyénvaló.
- Azokra, akik úgy vélik, hogy a zsidókat valamiféle *rejtőzködés* és *aránytalanul nagy befolyás* jellemzi; *továbbá* úgy vélik, hogy mindkettő összefügg a zsidók „összesküvésével”, „világuralmi törekvésével”; azokra értelemszerűen ugyancsak helyes az iménti kifejezések – **zsidófélő**, **zsidófóbiás** stb. – használata. Szélsőséges esetben, amikor

az így érző-gondolkodó személy kíváncsiaknak tartja a zsidó befolyás aránytalanságának *adminisztratív* felszámolását, ehhez a zsidók rejtőzködésének megszüntetését (azaz a származás firtatását, a zsidók számbavételét), jogosan alkalmazható mind a **zsidóellenes**, mind a **kirekesztő** kifejezés; tudatos ellenszenvkeltség (uszítás) esetén pedig a **zsidó-gyűlölő** kifejezésé.

Azokra viszont, akik csupán (bármiféle uszítás, gyűlölködés nélkül) megállapítják, hogy a zsidó származásúak-kötődésűek (pl. az egykori üldözések vagy a gyakran tapasztalható zsidóellenességek miatt) gyakran rejtik el önazonosságukat, zsidó mivoltukat; vagy hasonlóképp minden uszítás, gyűlölködés – és bármiféle adminisztratív megoldásra való felszólítás – nélkül megállapítják, hogy a zsidók számos területen számarányukhoz képest bőven vagy szűken vannak képviselve; vagy (felelősségérzettől áthatva) megállapítják, hogy aránytalanul nagy képviselte és – egyébként történelmi okokból szintén érthető – *kivételes elbánásban* való részesülése miatt a zsidóság befolyásának ereje és iránya hátrányos lehet a közös közösség számára; tehát az így érzőkre és vélekedőkre az iménti kifejezések – *zsidófélő*, *zsidófóbiás*, *zsidógyűlölő*, *zsidóellenes*, *kirekesztő* stb. – egyikének az alkalmazása sem helyénvaló.

- Azokra, akik általában a magyar jellemről, gondolkodásmódról, kultúráról *idegennek* tekintik általában a zsidó jellemet, gondolkodásmódot, kultúrát⁵⁹¹; *továbbá* szükségét érzik a sajátos zsidó vonásoktól, törekvésektől, hatásoktól *megóvni* a magyar népleletet, magyar kultúrát, magyar jövőt; és mindezt abból a meggyőződésből, hogy ezek a zsidó sajátosságok kártékonyak és rombolóak akár a magyar nemzeti értékek, akár az erkölcs, de akár a demokrácia érvényesülése (érvényesíthetősége) tekintetében; akik tehát így vélekednek, azokra általánosabb értelemben a **zsidóellenes**, valamint a pontosabb értelemben a **kirekesztő nacionalista**, **kirekesztő nemzetvédő**, **kirekesztő magyarérezelmű**, **magyarkodó**, **fajvédő**, kifejezés alkalmazása egyaránt helyesnek mondható.

Azokra viszont, akik tiszteletüket nyilvánítják ki általában a zsidó gondolkodás, kultúra, önazonosság, nemzetépítő (cionista) törekvések iránt, de aggodalmukat fejezik ki a sajátosan magyar (népi, nemzeti) kultúra, a hangsúlyosan magyar nemzeti törekvések, érdekek, jelképek háttérbe szorulása, szorítása miatt – vagy a háttérbe szorításuk kísérlete miatt –; s mindennek akkor is hangot adnak, ha ezeknek nem a zsidóság (hanem pl. az internacionalista-antinacionalista baloldal) a fő érzelmi vagy érdekközpontja; tehát mind-

⁵⁹¹ A szerkesztő megjegyzése: Különvéleményemet fogalmazhatom meg itt Varga Domokos György barátom jóvoltából. Vallom, hogy bárkinek joga van arra, hogy a saját kultúrájára nézvést veszélyesnek ítélhessen bármilyen kulturális hatást. Meggyőződésem, hogy ha a zsidóság Magyarországon kulturális közösségként is meghatározható, akkor a nem zsidó származásúaknak nemhogy joguk, hanem még kötelességük is ezt a különbséget észlelniük és tudatosítaniuk. Ha pedig e kulturális különbségeket a magyar kultúrára nézvést veszélyesnek ítélik, akkor nem csupán joguk, hanem nemzetük iránt érzett felelősségükből fakadó kötelességük is, hogy e veszélyre nemzettársaikat – a zsidó származásúakat is – figyelmeztessék. Ezért nem értek egyet a szerzővel azt illetően, hogy ilyen figyelmeztetésért bárkit zsidóellenesnek lehessen nevezni. Az önvédelem legelső sorban sohasem valaki ellen irányul – ez ott van félreérthetetlenül a szó jelentésében is –, hanem valakinek vagy valaminek a megvédésére. (Nem hasonlatként, csupán a kérdés lényegét szemléltetendő: ha a nyulak menekülnek egy róka közeledtére, akkor ők nem rókaellenesek, hanem nyúlpartiak.) Ezért mindmáig a leghasználhatóbbnak és legmegalapozottabbnak vélem Illyés Gyula igen tömör meghatározását: nacionalista az, ki egy másik nép jogait sérti, hazafi az, ki a maga népének jogait védi.

A szerző megjegyzése: És aki a maga népének jogait védve a másik nép jogait sérti? Illyés Gyula igen tömör meghatározása e könyv szerteágazó gondolatrendszerének alátámasztásához nem bizonyult elégségesnek.

ezekre a *zsidóellenes*, valamint a *kirekesztő nacionalista*, *kirekesztő nemzetvédő* stb. kifejezés alkalmazása egyaránt indokolatlan. Helyénvaló viszont a jelző nélküli vagy **liberális nacionalista**, **liberális magyarérzelmű**, vagy **liberális nemzetféltő**, esetenként a **népi** és **népies** szavak használata.

- Végezetül azokra, akik tagadják a zsidóüldözések tényét, tagadják a zsidóság ellen faji alapon elkövetett zsidóirtás – holokauszt – valóságosságát, vagy ennek jelentéktelenségét hangoztatják, jogosan használható az általánosabb **zsidóellenes**, és a konkrétabb **zsidó-gyűlölő**, valamint a **holokauszt-relativista**, minősített esetben pedig a **holokauszt-tagadó** kifejezés.

Ámde azokra, akik nem tagadják a zsidóüldözések tényét, nem vonják kétségbe a holokauszt borzalmasságát és nem vitatják, hogy a történelem legsúlyosabb emberiség elleni bűntettei közé sorolandó, viszont nem hajlandók hallgatni arról a meggyőződésükről, hogy vannak olyan zsidók és nem-zsidók, akik politikai vagy anyagi üzletet csinálnak a szenvedésből és üldözésből, s ennek érdekében akár adatokat vagy tényeket is meghamisítanak; továbbá nem hajlandók hallgatni arról a meggyőződésükről, hogy a zsidóság egyes részeinek (hangadóinak, befolyásos személyiségeinek és szervezeteinek) viselkedése maga is forrása lehet a zsidóellenességnek; tehát mindazokra, akik így vélekednek az iménti kifejezések (*zsidóellenes*, *zsidógyűlölő*, *holokauszt-tagadó* stb.) bármelyikének alkalmazása helytelen.

Antiszemizmus

Hasonlóan az „antiszemita” kifejezéshez, pontatlanul rögzült, hamis értelmezése, valamint egyöntetűen erős negatív érzelmi töltete miatt használata kerülendő. Alkalmazása csak olyan kivételes esetekben indokolt, amikor a leírt jelenség valóban magába foglalja a zsidókkal szembeni általános ellenérzést, gyűlöletet, kirekesztési szándékot.

Ám egyáltalán nem helyénvaló az antiszemizmus kifejezés használata olyankor, amikor bizonyítható, hogy valakit nem a származása vagy származásával „összeköthető” jellemvonásai miatt bírálják, marasztalnak el vagy gúnyolnak, hanem azért, mert viselkedése eltér az általában megkövetelt normától, illetve azért, mert viselkedésekor visszaél „üldözött” helyzetével, a „politikailag korrekt” nyújtotta védelemmel.

Zsidóellenesség

Használata helyénvaló, ha az általában a zsidósággal szembeni ellenérzést, fellépést van hivatva kifejezni; vagy ha valaki bármely egyénnel, csoporttal, közösséggel szemben ennek pusztán zsidó volta – tehát előítéletből fakadóan – miatt nyilvánul meg ellenségesen.

Nem helyénvaló azonban a kifejezés használata, ha valaki a másik (személy vagy közösség) ellen nem a származása miatt, hanem konkrétan megnevezett és okkal kifogásolható magatartása, tevékenysége miatt lép fel – még ha a másik történetesen zsidó is. Minthogy egy *kirekesztő nacionalista magyar* ellen fellépő személyt nem szokás (és nem helytálló) *magyarellenességgel* vádolni, ezért egy *kirekesztő cionista* (zsidó) ellen fellépő személyt is helytelen *zsidóellenességgel* illetni.

Fasiszta, náci, nyilas

Noha ezek a szavak ugyancsak azok közé tartoznak, amelyeket túlságosan sűrűn és indokolatlanul (helytelenül) alkalmaznak, erős történelmi vonatkozásaik és ebből következő kifejező erejük folytán használatukat nem lehet (nem tanácsos) teljesen mellőzni.

A mai politikai élet, közélet szereplőire való használatuk azonban csakis abban az esetben helytálló, ha e szereplők egyértelműen, cáfolhatatlanul **faigvülőletet** és **irtási vágyat** nyilvánítanak ki. Lehetséges ugyan, hogy egyéb esetekben (pl. a zsidó önkorlátozás javallata; a magyarságtudat, a nemzeti tudat erősítésének szándéka; az árpádsávós zászló, mint történelmi hagyomány őrzése stb.) e kifejezések kimondanak részigazságot, egyúttal azonban igazságtalanok is, torzítják a valóságot, ennek következtében nem annyira a tisztánlátás, mint az értelmezések (no és az érzések) zűrzavara fog erősödni.

Szélsőséges, radikális

A helyes használatukra vonatkozó javaslat előtt szükségesnek ítélek egy rövid „szótörténeti” áttekintést.

E két kifejezést – rendszerint egymás, egyébként is eltorzult jelentését felerősítve – a legtöbbször helytelenül, minden logikának ellentmondóan használják. E torzulás javarészt a törzsi háború lenyomata: a kezdetben politikai és kulturális hegemoniát élvező, ráadásul a „politikai korrektség” elvével nyugatról is megtámogatott balliberális oldal eredményesen sulykolta bele a közvéleménybe, hogy a rendszerváltozás átmenetének békés mivoltát csakis a szélsőséges, radikális jobboldal fenyegeti. A jobboldal a mai napig nem találta meg az erre méltó választ; sőt, a mai napig erős kényszert érez arra, hogy látványosan elhatárolódjon e szélsőségtől, ennek következtében pedig – akaratlanul is, de annál hatásosabban – saját maga is hozzájárul a szélsőségesség egyoldalú, torz értelmezéséhez.

A jobboldal ugyan megkísérelte, hogy a baloldali szélsőségesség jelenvalóságát a Munkáspárt létezésével igazolja, ám e párt „szélsőségessége” perifériakusságában, jelentéktelenségében is testet öltött, a jobboldali szélsőség témája viszont rendre a politikai felvetések és viták középpontjában kapott helyet. Voltaképp nem történt más, mint hogy a balliberális törzs a fenyegetettség benne ébredt érzetét sikeresen vetítette ki szélsőségként – szélsőséges, radikális jobboldalisággként, nacionalizmusként, antiszemitizmusként – a közvélemény számára. E siker azonban idővel egyre inkább megkopott, a hullámverés egyre kisebb visszhangra lelt a látens (rejtőzködő) közvéleményben.

Tény, hogy a rendszerváltozás első éveiben még szélsőségesnek ítélt, leginkább Csurka István képviselte erőteljes nemzeti (radikális nacionalista) retorika nagy részét idővel átvette az – individuális liberálisként induló – Fidesz. Az is tény, hogy a legutóbbi választásokon a „fél” ország a Fideszre szavazott, márpedig a liberális demokrácia – a szabad választások – körülményei között az egyik oldalt a maga teljes egészében szélsőségesnek tekinteni (még hozzá „vezérét” helyenként diktatórikusnak, fasisztoidnak, antiszemitának, [kirekesztő] nacionalistának stb. titulálni) nyilvánvalóan politikai abszurditás (hacsak el nem fogadjuk, hogy Orbán Viktor magyar Mussolini vagy Hitler, választói pedig a magyar fekete- vagy barnaingesek).

Ez az abszurd helyzet – a kifejezések teljesen hamis értelmű és torz érzelmi töltetű használata – az állítások és a valóság folyamatos ütközésével részben önmagától változik meg: amikor például már mindenki antiszemita, fasiszta stb. az ellenséges törzs harcosai közül, akkor már lényegében senki sem az. Az abszurd helyzet megszüntetéséhez azonban a fogalmak értelmét kell tisztázni, meg kell határozni, mikor helyénvaló használatuk.

A hol az „erőtéljes”, hol a „rámenős” (agresszív), hol a „szélsőséges” értelmében használt radikális szó helyett akkor, amikor csupán egy állásponthez való tisztességes ragaszkodás jelenlétét akarjuk kifejezni, sokkal ajánlatosabb egy negatív érzelmi töltetet nem tartalmazó, egyértelmű kifejezés használata: erőtéljes.

Ha azt akarjuk kifejezni, hogy az erőteljes törekvés nem veszi figyelembe az ellenkezők vagy ellenérdekűek táborát, helyénvaló a rámenős vagy az agresszív kifejezés használata.

A szélsőséges kifejezés használata abban az esetben helyénvaló, ha az ezzel jelzett cselekvő vagy cselekvés egy nagyobb közösség túlnyomó többségének anyagi, erkölcsi, kulturális rendjét veszélyezteti, illetve megnyilvánulása e rend ellen irányul. Ebbe beleértendő az is, amikor a cselekvés (megnyilvánulás) a nagyobb közösség (demokratikus) rendje számára elfogadhatatlan módon valamely kisebbséget vagy valamely demokratikus alapelvet támadja, gyengíti. Tehát beleértendő az is, amikor hegemoniájuk fenntartása érdekében a balliberális politikai tényezők demokrácián túli eszközöket vetnek be (ld. pl. A-fegyver); vagy olyan jogi helyzetet teremtenek, amely nyilvánvalóan a többség akarata ellenére teszi lehetővé számukra a gazdasági hatalom átmentését, a verseny nélküli meggazdagodást (ld. pl. spontán privatizáció). Ilyen értelemben – s ez az értelmezés hiányzik a mai napig a jobboldalon, nem szólva a közös szótárról – a kormányzó baloldal működése semmivel nem tekinthető kevésbé szélsőségesnek, mint Csurka István kirekesztő nacionalizmusa, zsidóellenessége.

Nacionalista

E fogalom új értelmezését javaslom.

Mindenekelőtt a szó használata során *el kell tekinteni a szó eleve negatív töltetű értelmezésétől*. Ugyanúgy, ahogy a cionizmust, azaz a zsidó nacionalizmust sem helyes eleve elutasítandó jelenséggént értékelni. Mind a magyar, mind a zsidó (mind pedig bármely más) nép, nemzet vagy valamely egyedének nacionalista érzelve, törekvése az adott közösség javát szolgálhatja, úgy, hogy ez egyúttal nem jár más népek, nemzetek, etnikai kisebbségek, illetve az ezekhez tartozók háttérbe szorításával, kirekesztésével, emberi, kisebbségi jogainak csorbításával. Mindazokra, akikre ez a megállapítás (feltétel) igaz, a (jelzőtlen) nacionalista kifejezés használata helyes; magyar megfelelőként pedig a „nemzeti” szónak az idézőjeles vagy idézőjel nélküli formája, vagy előtte az „ún.” („úgy nevezett”) formula alkalmazása, esetleg valamilyen jelzős-határozós változat (pl. *erőtéljesen, határozottan nemzeti*).

A „nemzeti” oldal idézőjeles használata vagy az „ún. nemzeti” formula alkalmazása lehetővé teszi annak kifejezését, hogy az **oda nem tartozó** egy vagy több személy *nem ért egyet* azzal, hogy őt nem tekintik a nemzet részének. Az idézőjel nélküli alkalmazás viszont azt teszi lehetővé, hogy az **oda tartozó** egy vagy több személy úgy határozza meg magát, mint akinek (akiknek) a nemzethez való tartozás, kötődés elsődleges fontosságú. (Miként a ‘liberális’ pártdefiníció is megengedi, hogy a többi párt szintén liberálisnak tartsa magát; azonban azt is

kifejezi, hogy e pártnak másokhoz képest fontosabbak a liberalizmus – ilyen vagy olyan – értékei, vagy legalábbis a hangoztatásuk.)

Nem csupán a *nemzeti* kifejezés idézőjel nélküli használata tűnik helyénvalónak, hanem a **nemzettudatos** kifejezése is, hiszen a szóösszetétel második fele miatt a kifejezés egésze nem a nemzethez tartozás kizárólagosságára utal, hanem a nemzeti szempontok tudatos számbavételére, előre sorolására.

Akik viszont a „*tiszta*” nemzet, „*tiszta*” magyarság eszményében hisznek, az „idegen” hatások túlzott (teljességre törekvő) kirekesztésére törekszenek (ez pedig együtt jár más népek, nemzetek, etnikai kisebbségek, illetve az ezekhez tartozók háttérbe szorításával, kirekesztésével, emberi, kisebbségi jogainak csorbításával), azokra a **kirekesztő nacionalista**, **kirekesztő nemzeti**, **szélsőségesen nemzeti** kifejezés alkalmazása helyénvaló.

Antinacionalista

Nem helyes, hogy e kifejezésnek – ugyanúgy, mint a **nacionalistának** – önmagában negatív töltetű (elmarasztaló jellegű) értelmezése van. Ha egyértelműen a **nem kirekesztő nemzetiek** ellenében lép fel, helyénvaló ezt külön elmarasztaló jelzővel-határozóval illetni, pl. **kirekesztő antinacionalista**. Ha pedig a **kirekesztő nacionalisták** (kirekesztő, szélsőséges nemzetiek) ellenében, szükségtelen a külön jelző; esetleg a nyomatékosítás kedvéért alkalmazható a **progresszív antinacionalista** kifejezés.

Nemzeti

A két politikai oldalnak (bal és jobb) a nemzethez, a magyarságához való viszonyulásában, kötődésében kétségtelenül hangsúlybeli eltérések, gyakorlati kérdésekben kifejezett – esetenként „törzsi”, „háborús” – ellentétek mutatkoznak. E különbség (mint fentebb már említettem) az idézőjeles vagy idézőjel nélküli **nemzeti** szóval, az „**ún.**” megjelöléssel, a **nemzettudatos** vagy a **nacionalista** szó használatával fejezhető ki.

Ám ha a fogalmak tisztázásával egyik fő célunk a törzsi viszálykodás mérséklése, és azt is belátjuk, hogy a baloldali és jobboldali értékek (nyilvánvalóan „helytől és időtől” függő arányban) egyaránt fontosak a nemzet egészének, akkor a *nemzeti* szó használatát illetően a következő megállapításra jutunk:

Pártok és törzsek feletti nézőpontból, a „törzsek” (nemzetrészek) közelítése szempontjából kívánatos, hogy *kerüljük* a *nemzeti oldal* idézőjel nélküli használatát (az ország egyik „felére”, azaz jobboldalára). Ezáltal elkerülhetjük (ezáltal kerülhetjük el) az arra való indirekt utalást, hogy az ország másik felét (baloldalát) nem tekintjük a nemzet részének.

Az idézőjel nélküli *nemzeti oldal* felbukkanása, megerősödése nagyon fontos (mondhatni, történelmi jelentőségű) mozzanata volt rendszerváltozásunk eddigi időszakának. A magyar nemzet jövője szempontjából azonban legalább ilyen fontos: szűnjék meg politikai és közéletünk ama sajátossága, amely a fő törésvonalat „nemzetiek” („nacionalisták”) és „nemzetietlenek” („antinacionalisták”) közé teszi, akár idézőjelben, akár idézőjel nélkül. Ezen az áldatlan, egymás energiáit, jószándékait kioltó helyzeten segíthetnek a belátó szavak, a befogadó gesztusok.

Magyar

Magyar az, aki magyarnak vallja magát. Egy másik (jogi) dimenzióban: minden magyar állampolgárt megillet a magyar meghatározás.

Minden magyart megilleti, hogy Magyarországot tekintse hazájának. Még akkor is, ha második hazájának (vagy ugyanúgy hazájának) esetleg egy másik országot vall (akár Izraelt). Nem helyénvaló egy akár még kirekesztő antinacionalista zsidót sem arra felszólítani, hogy „menj haza Izraelbe”, és a kirekesztő antinacionalista nem-zsidónak sem helyes (és nem is szokás) hasonlót mondani.

Magyarellenesség, nemzetellenesség

Egy nemzet sikere egyszerre múlik önállóságának (saját arculatának és mozgásterének) viszonylagos megőrzésén és a világ többi nemzetéhez, részéhez való sikeres illeszkedésén. Éppen ezért, miképpen elfogadhatatlan, hogy az antinacionalisták a másik félnek a magyarsággal, a (magyar) nemzettel kapcsolatos *nem kirekesztő* jellegű aggodalmait, nemzetóvó, kötelék-erősítő törekvéseit erkölcsileg elítélik (ld. pl. „magyarkodó”, „mucsai”, „fajvédő”, „antiszemita” stb.), ugyanígy *elfogadhatatlan*, hogy a nacionalisták a „**magyarelles**”, „**nemzetelless**”, „**hazaáruló**”, „**idegenszívű**” stb. kifejezést használják azokra, akik a nyitás és az integrálódás fontosságára teszik a hangsúlyt.

Viszont mindazokra, akik bizonyíthatóan alantas ösztönük (általános magyarsággyűlöletük, felsőbbrendűségi érzésük) miatt, jellemtelenségük (szolgalelkűségük), haszonlesésük (egyéni előnyük, karriervágyuk) miatt helyezik a maguk érdekeit, illetve a nemzeten túli érdekeket (szempontokat) a magyarság, illetve a magyar nemzet érdekei (szempontjai) elé, azokra nagyon is jól illik a **magyarellenesség, nemzetellenesség** vádja.

BEFEJEZÉS

a két igen tükrében

Különös játéka a sorsnak, hogy szépreményű rendszerváltozásunk törzsi háborúja a *négy igenes* népszavazással vette kezdetét, és másfél évtized után a *két igenes* népszavazással hágott tetőfokára. *Tetőfokára?*

A Törzsi trilógia egy évvel ezelőtt már csaknem készen állt a kiadásra. A szerkesztési-lektori munkálatok maradtak hátra. Különösen izgalmas időszak ez az íróember számára: telnek-múlnak a hónapok, szépen tisztul a szerkezet (kimaradnak a kihagyhatók), csiszolódnak a mondatok, eközben bármelyik nap, bármelyik pillanatban olyan horderejű dolgok történhetnek, amelyek megcáfolhatják három kemény év munkáját, hamissá tehetnek minden fontos megállapítást, következtetést. Még meg sem jelenik a könyv, és *máris túlhalad rajta az idő?! Csoda-e*, ha némi nyugtalansággal figyeli az alkotó a politikai ég alját: milyen események vannak készülöben, miféle ütközetek várhatóak, milyen irányba fordulnak a régi tendenciák?

Aztán, persze, ha kiderül: történhet itt bármi, akár *történelmi léptékű* esemény is, ez sem cáfolja meg, inkább megerősíti mindazt, amit a törzsi háború természetéről a szerző eddig megfogalmazott – annál inkább a pokolba kívánja ezt az egész törzsi háborúskodást.

Tetőfok? Történelmi lépték? Nem túlzás-e a *két igenes* népszavazást ilyen nagy szavakkal illetni?

„Végre elvált a szar a víztől” – fogalmazott Duray Miklós, a szlovákiai Magyar Koalíció Pártjának alelnöke, szokatlanul durván, ám annál szemléletesebben. A 2004. december 5-ére kitűzött népszavazás egyik kérdéséhez⁵⁹² való viszonyulás tiszta tükörként – félreérthetetlenül és félremagyarázhatatlanul – mutatta meg a különböző politikai tényezőknek a magyarsághoz *mint nemzethez, nemzeti identitáshoz* való viszonyulását. Ez a kérdés pedig szó szerint így szólt:

Akarja-e, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy kedvezményes honosítással – kérelmére – magyar állampolgárságot kapjon az a magát magyar nemzetiségűnek valló, nem Magyarországon lakó, nem magyar állampolgár, aki magyar nemzetiségét a 2001. évi LXII. törvény 19. §-a szerinti „Magyar igazolvánnyal” vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon igazolja?

Nos, az éppen kormányzó baloldal éppen hatalmon lévő képviselői egyértelműen és nyomatékosan NEM-et mondtak a kérdésre, s a NEM túlsúlyra kerülése, illetve a népszavazás eredménytelensége érdekében a legközségesebb hazudozástól, manipulálástól, sőt, a nyilvánvaló törvénysértésektől sem riadtak vissza. Noha a vonatkozó törvény határozottan tiltja, hogy a népszavazás kiírása után a kormány bármilyen módon is befolyásolni próbálja annak eredményét, *a magyar kormány nyílt és zajos, ráadásul hazugságelemekkel átszőtt kampányt folytatott a külhoni magyarság „befogadása” ellen.* Hogy még világosabban megértsük a magyar kormány magatartásának különösségét és súlyát, vessük össze vele a románt, a szerbet, a horvátot – vagy akár a németet és az izraelit. Mindegyikről elmondható, hogy bármilyen színezetű volt éppen, határozottan ösztönözte határon túl élő nemzettársai kettős állampolgárságát. Románia kormányát például az sem aggasztotta, hogy Ukrajna törvényben tiltja állampolgárai számára a kettős állampolgárság státuszát – az ott élő román nemzetiségűek akadálytalanul kaphattak román állampolgárságot.⁵⁹³ Szerbia és Horvátország parla-

⁵⁹² A másik kérdés a kórházak, egészségügyi intézmények további privatizálásának megakadályozására vonatkozott.

⁵⁹³ *Románia 0-zone-al támogatja a határon túli románságot – Magyarországról méregdrága a Kárpát-medencét hívni* címmel számol be az – internetes – Nemzeti Hírháló arról, hogy Romániából belföldi

mentje nem sokkal a 2004. december 5-ei magyar népszavazás után döntött úgy, hogy a külföldön élő honfitársak – szerb, illetve horvát – állampolgárságot kaphatnak. Németország és Izrael pedig, mint köztudomású, egykoron még fizetett is a Ceausescu-rezsimnek azokért a szászokért és zsidókért, akiket Románia a *fejpenz* ellenében kiengedett, s akik így német, illetve izraeli állampolgárrá válhattak.

Egyszóval legyen szegényebb vagy gazdagabb, kisebb vagy hatalmasabb, békésebb vagy békétlenebb valamely ország, egyvalamiben soha nem volt vita, soha nem támadt éles (sőt, semmilyen) belpolitikai csatározás, ez pedig a máshol élő nemzetársakhoz való kötődés fontossága, természetessége, számukra a „nemzeti” állampolgárság megadásának magától értetődése. Valóban páratlan – példa nélküli! – a maga nemében, ahogy a balliberális magyar politika (a kormány és a kormánypártok képviselői), no meg a népszavazási kérdésben NEM-mel szavazók vagy nem szavazók megtagadták (kitagadták) saját *véreiket*.

Véreiket?

Igen, véreiket. *Testvéreiket*. Közös gyökerüket, múltjukat.

„A kettős állampolgárságról szóló referendum valójában arról szól, hogy csaknem 85 évvel Trianon után a magyarok elutasítják-e vagy saját kézjegyükkel is hitelesítik az akkor ránk kényszerített békediktátumot” – állapította meg még a szavazás előtt Duray Miklós. A népszavazás után pedig, immár, leszögezhetjük: a magyarországi magyarok többsége lelkileg is elfogadta Magyarország igazságtalan feldarabolását, s amit saját maga tehetett volna meg az újraegyesülésért, azt sem tette meg. Habár igaz, hogy az igen (51,5%) a nemek (49,5%) fölébe kerekedett, de ez a többség nem érte el a szavazásra jogosultak számának egynegyedét (és még egy főt) – hiszen csak a választópolgárok 37 százaléka szavazott –, emiatt pedig az ügydöntő népszavazás eredménytelennek bizonyult.

Vajh, miért így döntött Magyarország kormánya és népe? Számunkra ez a nagy kérdés! Mitől, mennyiben más Magyarország, mint az imént említett néhány, vagy nem említett összes többi ország? Mondhatjuk-e esetleg azt, hogy éppen Magyarország kormánya és népe mutatott jó példát *korszerűségből*? Hiszen a világ a globalizáció felé rohan, a vérségi, származási, nemzeti kötelékekkel szemben a határokon átnyúló üzleti, kulturális, politikai kapcsolatok nyernek igazi jelentőséget.

E feltételezés két esetben állná meg a helyét. Egyrészt ha igaz lenne, hogy a globalizáció és a nemzeti kötődés erősödése szükségképpen egymással ellentétes folyamatok. Másrészt ha a kormány, illetve a baloldal politikáját, valamint a nem-mel szavazást és a nem szavazást (távolmaradást) valóban a *korszerűség* követelménye motiválta s a *távlatos* (messze előretekintő) gondolkodás jellemezte volna.

Az első megállapítás hamisságát már e könyvben is több ízben igazoltuk: a *sikeres* – az emberiség javát szolgáló – globalizációnak éppen feltétele, hogy a nemzetekben (nemzeti kultúrákban, nemzeti érdekekben) megjelenő sokszínűség fennmaradjon. Sőt, itt most azt is leszögezhetjük, hogy voltaképp éppen ezek – a nemzeti érdekek – vethetnek egyedül gátat a gátlástalan *nemzetekfeletti*, tisztán *haszonleső*, *minden értéket piacosító* törekvéseknek.

A különös magatartás és gondolkodás mozgatórugóit és jellemzőit kutatva mindenekelőtt érdemes megkülönböztetnünk a nyilvánosság előtt hangoztatott indítékokat a nyilvánosság elől többé-kevésbé elrejtettektől.

tarifával hívható a szomszédos Moldávia. Több mint 2 millió román él Oroszországnak ezen a részén. „Bukarest egyértelműen nemzeti érdekű döntést hozott az ügyben. Az alacsony percdíjak megkönnyítik a határon túli románsággal való kapcsolattartást, és nem melleleg jótékonyan hatnak a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatokra is. Mi a helyzet nálunk és a Kárpát-medencében, ahol a magyarság 8 részre szakadva, nyolc államban él? [...] Magyarországról általában olcsó Amerikába (így Hawaii-ra) és Kanadába, relatíve olcsó Ausztráliába, Izraelbe vagy Hongkongba, ugyanakkor méregdrága Erdélybe, a Felvidékre, a Délvidékre, Kárpátaljára és az Örvidékre (Burgenland) telefonálni.” (2005. máj. 2.)

A nem-re buzdítók a sajtóban leginkább azzal érveltek, hogy az igen következményei Magyarországra (a magyarországi állampolgárokra nézve) vagy beláthatatlanok (SZDSZ), vagy nagyon is beláthatóan hátrányosak (kormány, MSZP). Ám fontos mozzanatnak kell tekintenünk, hogy a balliberális tábor fő csapásirányán belül lezajlott egy nagyon gyors és nagyon határozott irányváltás. A Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) utolsó (s a Gyurcsány-kormány alatt egyben talán legutolsó) ülésén, 2004. november 12-én, a miniszterelnök még nem mondta ki, hogy a nemmel szavazók oldalán áll, s bár mondandójának burkoltan ez volt a lényege, akkor még egyértelműen kijelentette, hogy a kormánynak *nem feladata a szavazópolgárok befolyásolása*, csak az, hogy tájékoztassa őket arról, milyen következményei lehetnek a népszavazás eredményének, ha az igen lesz. S különösen nagy jelentősége van most (az indítékok kutatásakor) számunkra, hogy Gyurcsány Ferenc ekkor még azt is kijelentette, hogy az állampolgárság ügye „nem lehet kalkulus kérdése”, azaz, nem aszerint kell dönteni, hogy mi mennyibe kerül. „Nos, ehhez képest egy-két nap múltán száznolcva fokot fordult a véleménye, hiszen nem csupán légből kapott számokkal riogatta személy szerint is a magyarországi polgárokat, hanem félreérthetetlenül kijelentette, hogy nemmel fog szavazni, mert, úgymond, ez a bátor hazafiság” – írja Duray Miklós, a Magyar Koalíció Pártjának ügyvezető alelnöke idevágó tanulmányában.⁵⁹⁴

Mi forgatta meg ennyire a magyar miniszterelnököt? Mi történhetett a színpad mögött? Alkotmányjogi szempontból nézve: mitől vetkezett ki ennyire magából, közjogi méltóságából? Annyira, hogy a tételes jogi tiltás ellenére – korábbi álláspontját sutba dobva – nyílt kampányba kezdett a választók befolyásolására, nem-re buzdítására, s nem csupán „kalkulust” készítettett kormányapparátusával, a kormány minden szóba jöhető minisztériumával, de a tetejébe még hamis – a valóságtól elrugaszkodott – kalkulusokat, amelyek alkalmasak voltak a választók – ugyancsak törvénytisztező – megtévesztésére.

A válaszhoz talán közelebb visz Lendvai Ildikónak, az MSZP országgyűlési képviselőcsoportja vezetőjének egyik váratlan vallomása. A *Keresztúton* című tévéműsorban mint kérdező újságíró egyik alkalommal azt feszegettem, hogy ő, aki elmondása szerint magánemberként szívesen „megosztaná” lakását határon túli rokonaival, politikusként hogyan utasíthatja vissza a befogadásukat? Nos, az MSZP frakcióvezetője azt felelte, hogy *megkérdezték a választóikat*. Úgy tűnhet tehát, hogy a magyar balliberális tábor vezető politikai erőinek magatartását elsősorban az befolyásolhatta, milyen politikai haszonra számíthatnak a különféle álláspontok és törekvések esetén. Ezt látszik megerősíteni Eörsi Mátyás ugyancsak váratlan (szókimondó) vallomása, amely a Magyar ATV nevű, erősen balliberális vonzalmú csatornán hangzott el. Az Országgyűlés külügyi bizottságának alelnöke, SZDSZ-es képviselő szerint egyebek között az erdélyi magyarok többségének jobboldali szimpátiája miatt nem érdekük sem a szabad demokratáknak, sem a szocialistáknak, hogy választójoggal járó kettős állampolgárságot kapjanak a határon túli magyarok. Szó szerint idézve: „Megalapozott aggály, és én is tisztában vagyok azzal, hogy az erdélyi magyarok kilencven százaléka a Fideszre szavazna, ha lenne választójoga. Ezért valóban úgy gondolom, nem érdekünk szavazójogot adni nekik. Nekem speciel nem érdekem, és azoknak sem, akik a Szabad Demokraták Szövetségére vagy a Magyar Szocialista Pártra szavaztak, hogy kétmillió ember ne 8 évre, hanem 18 évre készüljön kormányozni.”

Noha a népszavazás valójában nem a szavazójog megadásáról szólt – hiszen a kötelezően meghozandó törvény továbbra is ragaszkodhatott volna ahhoz, hogy e jogosultságnak a helyben lakás legyen a feltétele –, az kétségtelen, hogy a magyar állampolgárság kérelemre történő, könnyített megadása, ha akármilyen kis mértékben is, de növelte volna a szavazásra jogosultak számát. De feltétlenül növelte volna-e a Fidesz-szavazók számát?

Említett tanulmányában Duray Miklós ugyancsak keresi a hátsó szándékokat, rejtett indítékokat. Felteszi a kérdést: „Mi vezérelhette a kommunista-neoliberális magyarországi politikai körö-

⁵⁹⁴ Duray Miklós: Miért szakadt ketté a MÁÉRT a legutolsó ülésén? 2004. december 29. Kézirat.

ket, hogy ilyen álláspontra helyezkedjenek, noha nyilvánvaló volt, hogy ebből csak összeütközés lehet? Éppen a Magyar Állandó Értekezlet plenáris ülése előtt – amelyen az egész magyar politikai elit részt vett – merevedett nemmé álláspontjuk.” Duray szerint pártpolitikai szempontból érthetetlen magatartás volt ez, hiszen a népszavazást már nem lehetett elnapolni, és szinte elképzelhetetlen volt, hogy a „nem”-szavazatok száma túlsúlyba kerüljön az „igen”-szavazatokkal szemben – ez nem is következett be. „Sokszor kipróbált taktika: amit nem lehet megakadályozni, annak az élére kell állni, és biztos a siker” – véli Duray. – „Ha az MSZP ezt a lépést választja, nem csak a határon túli magyarok zömét állíthatta volna a maga oldalára, de megzavarhatta volna a magyarországiaknak azt a részét is, akik ugyan nem MSZP szimpatizánsok, de bizonytalanok.”

Magyarán, a párthatalmi érdekek önmagukban nem tűnnek elégséges oknak, indítéknak. Nem magyarázzák meg, hogy a kormánypártok miért választották a nyílt ütközést, s ezzel a lehető legmélyebbre nyúlva miért mérgeztették el a nemzeten belüli társadalmi kapcsolatokat, miért idegenítették el maguktól hosszú évekre a határon túli magyarokat. „Talán ez volt a céljuk? A gyűlöletkeltés? A viszálykeltés? A magyarság szétfelbomlása? A nemzetet keresztülkaszáló újabb árkok kiásása?” – kérdezi Duray.

A Törzsi trilógia eddigi félezernyi oldalán is óvakodtam s olvasómat is óvtam attól, hogy a legfőbb mozgatórugónak a *magyarsággal, a nemzettel szembeni* sötét, alantas ösztönöket és szándékokat gondoljuk; s most itt, a könyv végén, a két igenes népszavazás eredményei, körülményei ismeretében, ugyanezt teszem, akármennyire kínálkozik is a jobboldalon („nemzeti” oldalon) gyakran hangoztatott, „kézenfekvő” vélekedés. Kétségtelen, hogy a szemérmetlen hazudozás, csalárdság⁵⁹⁵, mértéktelen haszonelvűség kimeríti az alantasság fogalmát. (Ezért kell egyetértenuünk Duray Miklós sarkos véleményével, amelyet Velemben, a Magyar Jövőkép konferencián hangoztatott: „Aki nyolcszáz ezer határon túl élő magyar áttelepülésével riogatja a hazai közvéleményt, az vagy nem normális, vagy egyszerűen csak gazember.”⁵⁹⁶) Az is kétségtelen, hogy az SZDSZ „kitagadó” buzgalma mögött nehéz nem meglátni a Soros György édesanyjától Tamás Gáspár Miklósig húzódó, hol érzelmekbe, hol észérvekbe csomagolt félelmeket. („Sándor, vigyázzatok ezzel az erdélykedéssel, mert anyám, szegény, azt emlegeti, ha a magyarok szájukra veszik Erdélyt, másnap viszik a zsidókat” – mondotta Soros György Csoóri Sándornak. „Ez a magyarországi nemzeti/etnikai kisebbségekre nézve azt jelenti – írta Tamás a státustörvényről –, hogy az egyenlő honpolgári méltóságot és jogigényt letromfolja az etnokulturális önazonosság, hogy a politikai közösség /a honpolgárok nemzete/ elválik az etnokulturális közösségtől. Ez egyrészt visszaveszi – egyelőre jelképesen – a honpolgári emancipáció évszázados vívmányait, másrészt pedig kirekesztő, etnokulturális-

⁵⁹⁵ E csalárdságnak bőséges irodalmát lelhetjük meg a nagyközönségtől elrejtve. A Hunsor nevű levelezőlista tagjai juthattak hozzá például ahhoz a beszámolóhoz, amelyet Sárközy Csaba, a Magyarok Világszövetségének Kárpát-medencei régióelnöke állított össze. Ebből kiderül, hogy a legnyilvánvalóbb és legotrombább választási csalások orvoslására sincs ma jogi lehetőség. Egyetlen, könnyen átlátható példát idézek a gazdag kínálatból. „Már az összeszámlálásnál gyanús lett minden. 20 perccel urnazárás után, 30%-os feldolgozottságnál vezetett a NEM. A szavazókörök 30 %-a tehát kész volt, eredményét összesítették s megjelent a képernyőn. Ehhez a következőket kellett elvégezni, az előírás szerint: Az urnát felbontani, megállapítani, hogy az ellenőrzőlap benne van-e. Jegyzőkönyvbe venni ezt a tényt. Megszámolni az érvénytelen szavazólapokat. Jegyzőkönyv. Megszámolni az első kérdésre adott érvénytelen szavazatokat, jegyzőkönyv. Megszámolni az első kérdésre adott igeneket, nemeket. Jegyzőkönyv. Ugyanez az aprólékos, precíz munkafolyamat a második kérdésre. Jegyzőkönyvek. Összesítés, jegyzőkönyv. Elküldeni, megjeleníteni. Ez mintegy 25 munka-lépcső. Darabjára egyetlen perc se esik. Képtelenség.” (S akkor még némi számszerű adalék ugyaninnen: Budaörsön megfordították az IGEN – NEM számokat, a valóságban az IGEN győzött. Tárnokon 55%-kal kellett módosítaniuk az eredményt. Újpesten egyetlen számadat sem volt valós! Debrecenben az egyik szavazókörben a 280 IGEN-ből 80 IGEN lett.)

⁵⁹⁶ A konferencián elfogadott zárónyilatkozatban a résztvevők kinyilvánították, hogy a felvidéki magyarság a kettős állampolgárság birtokában sem hagyhatja el a szülőföldjét, ezért minden választópolgárt arra kérnek, hogy igen szavazatával támogassa a határon túli magyarokat.

vérségi jelentésaránnal ruházza föl a »magyarság« képzetét.”⁵⁹⁷) Amikor azonban egy nekünk visszatetsző helyzeten – a törzsi háborúskodáson – változtatni akarunk, több, mint kíváncsi, hogy minden tényt pontosan a helye szerint értékeljük. Ha a szocialista és liberális *nem* mögött leginkább tudatos magyarellenességet – viszálykeltő, megosztó szándékot – feltételezünk, ugyanezt kellene feltételeznünk a jobboldali *nem*-ekről. Márpedig tudjuk, hogy voltak ilyenek. Nemcsak személyes tapasztalatokból, amikor amúgy lelkes *fideszes*, *anti-kommunista* ismerőseink árulták el, hogy ezúttal *nem*-mel, azaz a baloldallal szavaznak. És nem csak onnan tudhatjuk, hogy a választások előtt *nem* sokkal végre a nyilvánosság előtt is megszólalt a szocialisták amúgy teljesen háttérbe szorított, „nemzeti” érzelmű része. „Az MSZP társadalompolitikai tagozata a pártelnökség által sulykolt elutasítással ellentétben arra buzdítja a választókat, szavazzanak lelkiismeretük szerint, az MSZP vezetőségét pedig felszólítják, hagyjon fel a »nem«-kampánnyal, az ugyanis ellentétes a baloldali érzelműek jelentős részének véleményével” – olvashattuk a magyar sajtóban 2004. november 30-án.⁵⁹⁸ Másnap e tagozat egyik tagja, Kósa Ferenc országgyűlési képviselő szó szerint ezt nyilatkozta a Kossuth Rádió reggeli krónikájában: „Hagyni kellene a francba (sic!) ezt a méltatlan pártpolitikai huzakodást, és azt kellene mondani, hogy próbáljunk meg együtt dolgozni. Egy 5%-os liberális párt megengedheti magának, hogy egy olyan választ keres, amit a társadalom 5%-a támogat, de az MSZP-nek olyan választ kell képviselnie, amivel a lakosság 50%-a ért egyet.” Nos, az ismerősök vallomásán és a szocialisták belső ellenzékének efféle megnyilvánulásain túl a népszavazás szoros eredményéből és az alacsony részvételtől is arra a következtetésre kell jutnunk, hogy az egyébként jellemzően jobboldali szavazók között is kellett lenniük olyanoknak, akik a „befogadás” ellen szavaztak. Vagy azzal, hogy *nem*-et ikszeltek, vagy azzal, hogy *nem* mentek el szavazni. Akárhogy is, mindkét esetben a magyarság mint *nemzeti* közösség *ellenében* cselekedtek, a formális logika szabályai szerint tehát *magyarellenese*k, *nemzetellenese*k voltak. Valójában azonban súlyos igazságtalanság lenne ezzel: *tudatos*, *számító*, *s ilyen értelemben alantas* magyarellenességgel, nemzetellenességgel vádolni őket – akárcsak általában a szocialistákat, de akár még a szabad demokratákat is.

Duray Miklós is óvakodik attól, hogy ilyesféle következtetésre jusson. A népszavazás kezdeményezését éppen azért tekintette „veszélyes hazardjátéknak”, mert ezzel a határon túli magyarság sorsa „a magyar identitástudatukban megroskadt lelkű emberekre”, azaz a magyarországi magyarokra lett bízva.⁵⁹⁹ Csurka István pedig azt hangoztatta a Nap-kele egyik adásában, hogy a kormánypropaganda kihasználja az emberek szegénységét, nyomorúságát: könnyű a nélkülözőt azzal ijesztgetni, hogy az ideözönlők azt a keveset is *elveszik*, s azt a kevés munkalehetőséget is *elveszik* előle, amennyi eddig jutott neki.

Mondhatni, az eredendő bűn azoké, akik megroskasztották a magyarországi magyar emberek lelkét. Hogy kik ezek az antinacionalisták, azt már ebből a hármaskönyvből is tudhatjuk. Hogy roskadt lelkű embereknek roskadt lelkű vezetőik vannak, azon olyan nagyon nincs mit csodálkozni. A „megtagadás” („kitagadás”) bűnében azonban a teljes magyar elitnek van osztozni valója; mindenkinek legalább annyi felelősség jár belőle, amennyire hozzájárult ahhoz, hogy ma több legyen a szegénységben, nélkülözésben élő, egzisztenciális félelmeknek kiszolgáltatott ember, mint az előző rendszer idején.

Ám lehet-e, szabad-e azt mondani, hogy bármelyik pártnak *célja* lett volna az elszegényítés? Nyilvánvalóan nem. S ugyanezt kell gondolnunk a – Duraytól felsorolt – gyűlöletkeltről, viszálykeltésről, a magyarság széttzilálásáról, az árkok kiásásáról. Mindez nem *célja*, inkább *eredménye* lehetett a kutatott magatartásnak. Egyértelműen beigazolódott – írja maga Duray is –, hogy a MÁÉRT (2004. november 12-i) kettészakadása *nem* egyéni érdekek vagy

⁵⁹⁷ Tamás Gáspár Miklós: A magyar külpolitika csődje. *Népszabadság*, 2001. június 30. In: id. mű 67. o.

⁵⁹⁸ MNO (Magyar Nemzet Online)

⁵⁹⁹ *Népszabadság*, 2004. november 22.

vétségek, *nem* pártpolitikai okok miatt következett be. Hanem „két szembenálló elképzelés szerint. A nemzetszolgálat és az ezt semmibe vevő szemlélet szerint.”⁶⁰⁰

Helyben vagyunk.

E trilógia egyik, idevágó fejezetében írom (Státustörvény: az igazi lakmusz⁶⁰¹): „A lakmusz – a kedvezménytörvény, a hozzá való valódi viszonyulás – helyesen mutatta, hogy az MSZP nem elsősorban a nemzetre, hanem másfelé figyel.”⁶⁰² Az SZDSZ vonatkozásában némileg más eredményre jutottam: képviselőiben nem annyira a nemzet iránti közömbösség, a nemzeti érzések, kötelek semmibevétele működött, hanem valami más. „Mint *nem nemzeti* liberális párt, s mint olyan párt, amelyben a jellemzően antinacionalista hazai zsidóság félelmei és egyetemes törekvései leginkább testet öltenek, az SZDSZ egészen addig élesen elutasította a *státustörvényt*, amíg ez, ha felemásan is – valóban nem származási, de kétségkívül etnikai-etnokulturális alapon –, a magyar nemzeti identitás erősödésével járt. S abban a pillanatban megszavazta, amikor kikerült belőle a közös nemzethez tartozás hangsúlyozása, a kedvezményeknek a magyarigazolványhoz mint jelképhez való hozzárendelése.”

Kik feszültek tehát a két igenes népszavazás során egymásnak, s mi lehet az igazi különbség közöttük? Duray szerint a nemzetpolitika jövője szempontjából fontos tudnivalót tartalmaz a MÁÉRT kettészakadásának mozzanata: nem jobboldalra és baloldalra oszlik Magyarország lakossága, és nem így oszlik meg az elszakított magyarság sem. „A magyar politikai közéletnek van egy nemzetileg elkötelezett része – a nagyobbik része –, itt vannak jobboldali és baloldali gondolkodású emberek is, és van egy nemzetileg közömbös vagy a nemzettel szembeni ellenérzésekkel teli része, ebben vannak a szélsőséges kozmopoliták, ügynökök, idegenbérencek, magyargyűlölők stb.”

Nacionalisták és antinacionalisták harca jegyében zajlott tehát a kétigenes népszavazás is!

A *szocialista* vezérkar véleményének ingadozásában leginkább a magyarsággal mint nemzeti identitással szembeni közömbösség, idegenség játszott szerepet; a bekeményítés legfőbb indítéka – főleg a miniszterelnök részéről – már a párthatalmi vetélkedés logikájából fakadt: valójában a – két igen mellett kardoskodó – Fideszt kellett legyőzni, s ezzel a saját (a szocialista és a miniszterelnöki) hatalmi pozíciót óvni és erősíteni.

Az SZDSZ következetes elutasító („kitagadó”) magatartása mögött pedig most is azt a tudatosságot fedezhetjük fel, amellyel a státustörvény vitájának idején is fellépett a nemzeti vonások (nemzeti önazonosság) erősítése ellen. S amellyel már a négyigenes népszavazás idején is hadat üzent Pozsgay Imrének, illetve a nemzeti elkötelezettségű baloldal s az ország nemzeti jellege erősödésének.

Mindez éppenséggel nem látszik alátámasztani azt a derűlátást, amelyet e trilógiában hangoztattam: jól érzékelhető jelei volnának a szembenállás mérséklődésének, a gettófalak leépülésének. Kis János például, az SZDSZ alapítója majd elhagyója, aki oly sokszor adta annak bizonyosságát, hogy gondolkodásában túl tud emelkedni a törzsi normákon, ezúttal harcba bocsátkozott a NEM pártján.

⁶⁰⁰ Idézett mű.

⁶⁰¹ Ld. e könyv CD-s kiegészítését!

⁶⁰² A szöveg így folytatódik: „Abban a parlamenti vitában, amely a kedvezménytörvény új tervezetének gyorsított eljárásban való tárgyalását volt hivatott eldönteni, Tabajdi újra *feltette a régi lemezt*, s azt hangoztatta, hogy az előző kormány szembekerült a szomszédok egy részével. Mintha ez nem lett volna természetes, sőt, éppen kívánatos, amidőn a magyar nemzet érdekeit más nemzet nacionalistáival szemben kellett érvényre juttatni. Tabajdi Csaba egyúttal arra kérte a Fideszt, hogy valljon színt többek között arról: szeretné-e, hogy az Európai Tanács előtt álló Jürgens-jelentés ne marasztalja el Magyarországot? Mintha helyénvaló lenne, hogy egy nemzet életének sorskérdéseit egy ellenérdekelt uniós bürokrata kifogásai dönthessék el?!

Nekünk azonban most nem Kis Jánosra kell figyelnünk. Ha a tendenciákra vagyunk kíváncsiak, akkor többet kell meglátnunk. Például azt, hogy Hegedűs Zsuzsa (egyébként Kis János egykori felesége) szinte hadjáratot folytatott az *IGENért*, ügyelt arra, hogy bal- és jobboldali médiumokban egyaránt elhangozzék határozott véleménye. Például ez:

„...aki igennel voksol, az a jövőre szavaz. [...] A többes állampolgárságé a jövő. A kettős állampolgárság egy útlevelel jár, amely az idén még négyezer forintba kerül. Utána havonta harmincezer forintért válthatok magamnak társadalombiztosítást. Tehát mindenért én fizetek. Más jogosultság nekem nem jár. Nekem mindig is volt pesti lakcímem és lakásom is, de most ez csak arra jó, hogy kapjak egy lakcímkártyát, de sem tb-t, sem TAJ-kártyát nem kapok érte. Ezek a Nyugaton élő több százezer kettős magyar állampolgár jogai. Ugyanezeket kapnák meg a határon túli magyarok is, semmi többet. Két helyen senki sem szavazhat. Aki most decemberben igennel szavaz, az a jövőre voksol, mert az EU-ban az emberek szabadon mozoghatnak, vállalhatnak munkát.”⁶⁰³

De felfigyelhetünk arra is, hogy a Mazsihisz sokkal visszafogottabb álláspontot foglalt el a népszavazás kérdésében, mint az SZDSZ.

A Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének ügyvezető igazgatója [...] arra biztatta közösségük tagjait, hogy menjenek el a december 5-i népszavazásra, de a kettős állampolgárság kérdésében nem foglalt állást. „Az az álláspontunk, hogy mint magyar állampolgárnak élniük kell híveinknek is az állampolgári jogukkal, menjenek el szavazni, és mindenki a lelkiismerete szerint szavazzon” – mondta Zoltai Gusztáv.⁶⁰⁴

Gondolhatnánk persze, hogy csupán a kellő óvatosság diktálta ezt a nyilatkozatot, de ettől még a magyar zsidóság bizonyára „tudta, mi a dolga” („érdeke”), s egyöntetűen a külhoni magyarság „befogadása” ellen szavazott. Ám Halmos Sándornak, a debreceni zsidó hitközség ügyvezető igazgatójának egyértelmű, világos álláspontja, amelyet ráadásul a polgári körök rendezvényén hangoztatott (s amelynek a jobboldali sajtó bőséges teret adott), határozottan cáfolja gyanakvó feltételezésünket.

„Ha az esőben testvérünk az ajtón kopogtat, nem kérdezzük tőle semmit: beengedjük. Ezt kell tenni a határon túli testvéreinkkel is, és igennel kell szavazni a december 5-i népszavazáson – mondta Halmos Sándor, a debreceni zsidó hitközség ügyvezető igazgatója a polgári körök debreceni rendezvényén, kedden este.

Évszázadok óta együtt élnek a Kárpát-medencében magyarok és zsidók, s utóbbiak ugyanúgy hazájuknak érzik Magyarországot, mint az előbbiek – hangoztatta Halmos Sándor, a Zsidó Hittudományi Egyetem docense, a debreceni zsidó hitközség ügyvezető igazgatója. A szónok szerint nem helyes a határon túliak kirekesztése, és amint fogalmazott: ha bebocsátást kérnek, testvéri kötelesség őket beengedni. A meglehetősen nagy tetszést kiváltó mondatok után Halmos Sándor kijelentette: a testvéri szeretet nem különleges érdem, hiszen az természetes dolog, ezért nem érdemel tapsot és ünneplést.⁶⁰⁵

Az efféle nemes megnyilvánulások, amelyeknek nagyon ritkán találhatjuk előzményeit a rendszerváltozás korábbi időszakában, igenis, joggal töltethetnek el bennünket derűlátással. Patrubány Miklósnak, a Magyarok Világszövetségének népszavazási kezdeményezése a magyar állampolgárság kedvezményes megadásáról kétségkívül újabb nagy csatáját hozta a törzsi háborúzásnak, s ez a háborúság immár túllépett az ország határain is; ez sem tehet azonban vakká bennünket a kedvező jelekre, tisztulási folyamatokra. Továbbra is meggyőződéssel hiszem s gondolom: a civil szféra szép lassan leválik a pártos politikáról, több önállóságra tesz szert, s többé-kevésbé lerombolja a szellemi gettók ma még vaskos falát.

⁶⁰³ Népszabadság, 2004. november 26.

⁶⁰⁴ Magyar Nemzet, 2004. november 23.

⁶⁰⁵ Magyar Nemzet, 2004. november 25.